بازار کتاب

المجلد، ۹۳

بحار الأنوار

الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار

علامه مجلسی

العربية

فارسی

بسم الله الرحمن الرحیم

بحارالانوار الجامعه لدرر اخبار الائمه الاطهار علیهم السلام با ترجمه فارسی

کاتب:

محمدباقر بن محمدتقی علامه مجلسی

نشرت فی الطباعهٔ:

مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

رقمی الناشر:

مرکز القائمیهٔ باصفهان للتحریات الکمبیوتریهٔ

الفهرس

بحار الانوار الجامعه لدرر اخبار الائمه الاطهار المجلد ۹۳: زکات و خمس و روزه

اشاره

سرشناسه: مجلسی محمد باقربن محمدتقی ۱۰۳۷ - ۱۱۱۱ق.

عنوان و نام پدیدآور: بحارالانوار: الجامعه لدرر أخبار الائمه الأطهار تالیف محمدباقر المجلسی.

مشخصات نشر: بیروت داراحیاء التراث العربی [۱۴۴۰].

مشخصات ظاهری: ج - نمونه.

یادداشت: عربی.

یادداشت: فهرست نویسی بر اساس جلد بیست و چهارم، ۱۴۰۳ق. [۱۳۶۰].

یادداشت: جلد۲۴،۵۲،۶۵،۶۶،۶۷،۸۷،۹۲،۹۱،۹۴،۱۰۳،۱۰۸(چاپ سوم: ۱۴۰۳ق.=۱۹۸۳م.=[۱۳۶۱]).

یادداشت: کتابنامه.

مندرجات: ج .۲۴. کتاب الامامه. ج.۵۲. تاریخ الحجه. ج۶۵،۶۶،۶۷. الایمان و الکفر. ج.۸۷. کتاب الصلاه . ج. ۹۱،۹۲ .الذکر و الدعا. ج. ۹۴. کتاب السوم. ج.۱۰۳.فهرست المصادر. ج.۱۰۸.الفهرست.-

موضوع: احادیث شیعه — قرن ۱۱ق

رده بندی کنگره: BP۱۳۵/م۳ب ۳۱۳۰۰ ی ح

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۲۱۲

شماره کتابشناسی ملی: ۱۶۸۰۹۴۶

ص: ۱

**[ترجمه]

سرشناسه : مجلسی، محمد باقربن محمدتقی، ۱۰۳۷ - ۱۱۱۱ق.

عنوان قراردادی : بحار الانوار .فارسی .برگزیده

عنوان و نام پدیدآور : ترجمه بحارالانوار/ مترجم گروه مترجمان؛ [برای] نهاد کتابخانه های عمومی کشور.

مشخصات نشر : تهران: نهاد کتابخانه های عمومی کشور، موسسه انتشارات کتاب نشر، ۱۳۹۲ -

مشخصات ظاهری : ج.

شابک : دوره : ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۶۶-۵ ؛ ج.۱ : ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۶۷-۲ ؛ ج.۲ : ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۶۸-۹ ؛ ج.۳ : ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۶۹-۶ ؛ ج.۴ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰۷۰-۲ : ؛ ج.۵ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۷۱-۹ : ؛ ج.۶ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۷۲-۶ : ؛ ج.۷ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۷۳-۳ : ؛ ج.۸ : ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۷۴-۰ ؛ ج.۱۰ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۷۶-۴ : ؛ ج.۱۱ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۸۳-۲ : ؛ ج.۱۲ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۶۶-۵ : ؛ ج.۱۳ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۸۵-۶ : ؛ ج.۱۴ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۸۶-۳ : ؛ ج.۱۵ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۸۷-۰ : ؛ ج.۹۷۸:۱۶-۶۰۰-۷۱۵۰-۸۸-۷ ؛ ج.۹۷۸:۱۷-۶۰۰-۷۱۵۰-۸۹-۴ ؛ ج.۱۸ : ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۹۰-۰ ؛ ج.۹۷۸:۱۹-۶۰۰-۷۱۵۰-۹۱-۷ ؛ ج.۹۷۸:۲۰-۶۰۰-۷۱۵۰-۹۲-۴ ؛ ج.۲۱: ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۹۳-۱ ؛ ج.۹۷۸:۲۲-۶۰۰-۷۱۵۰-۹۴-۸ ؛ ج.۹۷۸:۲۳-۶۰۰-۷۱۵۰-۹۵-۵

مندرجات : ج.۱. کتاب عقل و علم و جهل.- ج.۲. کتاب توحید.- ج.۳. کتاب عدل و معاد.- ج.۴. کتاب احتجاج و مناظره.- ج. ۵. تاریخ پیامبران.- ج.۶. تاریخ حضرت محمد صلی الله علیه وآله.- ج.۷. کتاب امامت.- ج.۸. تاریخ امیرالمومنین.- ج.۹. تاریخ حضرت زهرا و امامان والامقام حسن و حسین و سجاد و باقر علیهم السلام.- ج.۱۰. تاریخ امامان والامقام حضرات صادق، کاظم، رضا، جواد، هادی و عسکری علیهم السلام.- ج.۱۱. تاریخ امام مهدی علیه السلام.- ج.۱۲. کتاب آسمان و جهان - ۱.- ج.۱۳. آسمان و جهان - ۲.- ج.۱۴. کتاب ایمان و کفر.- ج.۱۵. کتاب معاشرت، آداب و سنت ها و معاصی و کبائر.- ج.۱۶. کتاب مواعظ و حکم.- ج.۱۷. کتاب قرآن، ذکر، دعا و زیارت.- ج.۱۸. کتاب ادعیه.- ج.۱۹. کتاب طهارت و نماز و روزه.- ج.۲۰. کتاب خمس، زکات، حج، جهاد، امر به معروف و نهی از منکر، عقود و معاملات و قضاوت

وضعیت فهرست نویسی : فیپا

ناشر دیجیتالی : مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

یادداشت : ج.۲ - ۸ و ۱۰ - ۱۶ (چاپ اول: ۱۳۹۲) (فیپا).

موضوع : احادیث شیعه -- قرن ۱۱ق.

شناسه افزوده : نهاد کتابخانه های عمومی کشور، مجری پژوهش

شناسه افزوده : نهاد کتابخانه های عمومی کشور. موسسه انتشارات کتاب نشر

رده بندی کنگره : BP۱۳۵/م۳ب۳۰۴۲۱۶۷ ۱۳۹۲

رده بندی دیویی : ۲۹۷/۲۱۲

شماره کتابشناسی ملی : ۳۳۴۸۹۸۵

ص: ۱

**[ترجمه]

کتاب الزکاه و الصدقه

اشاره

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِیمِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعالَمِینَ وَ الْعاقِبَهُ لِلْمُتَّقِینَ و الصلاه و السلام علی محمد و آله الساده الأقدسین أما بعد فهذا هو المجلد العشرون من مجلدات کتاب بحار الأنوار تألیف المولی الأولی الأستاد الاستناد مولانا محمد باقر ابن المولی المرحوم مولانا محمد تقی المجلسی حشرهما الله تعالی مع موالیهما و عمهما بالفیض القدسی و هو یحتوی علی (۱) کتاب الزکاه و الصدقه و الخمس و الصوم و الاعتکاف و أعمال السنه.

**[ترجمه]بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِیمِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعالَمِینَ وَ الْعاقِبَهُ لِلْمُتَّقِینَ و الصلاه و السلام علی محمد و آله الساده الأقدسین أما بعد فهذا هو المجلد العشرون من مجلدات کتاب بحار الأنوار تألیف المولی الأولی الأستاد الاستناد مولانا محمد باقر ابن المولی المرحوم مولانا محمد تقی المجلسی حشرهما الله تعالی مع موالیهما و عمهما بالفیض القدسی و هو یحتوی علی - ۱. الخطبه الی هاهنا- فی نسخه الأصل- بخط المرزا عبد اللّه افندی و انشائه، لفقه مع قول المصنّف- قدّس سرّه- کتاب الزکاه و الصدقه إلخ و لکن فی أعلی صفحه نسخه الأصل بخط المصنّف- ره- خطبه اخری نصها:

بسم اللّه الرحمن الرحیم الحمد للّه ربّ العالمین، و نشهد أن لا إله إلّا اللّه خالق السموات و الأرضین و أن محمّدا خاتم المرسلین صلّی اللّه علیه و علی أهل بیته الطاهرین. - کتاب الزکاه و الصدقه و الخمس و الصوم و الاعتکاف و أعمال السنه.

**[ترجمه]

أبواب الزکاه و بعض ما یتعلق بها

باب ۱ وجوب الزکاه و فضلها و عقاب ترکها و عللها و فیه فضل الصدقه أیضا

الآیات

البقره: وَ مِمَّا رَزَقْناهُمْ یُنْفِقُونَ و قال تعالی وَ آتُوا الزَّکاهَ فی مواضع (۲)

و قال تعالی: وَ آتَی الزَّکاهَ فی مواضع آل عمران وَ لا یَحْسَبَنَّ الَّذِینَ یَبْخَلُونَ بِما آتاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ هُوَ خَیْراً لَهُمْ

۱- ۱. الخطبه الی هاهنا- فی نسخه الأصل- بخط المرزا عبد اللّه افندی و انشائه، لفقه مع قول المصنّف- قدّس سرّه- کتاب الزکاه و الصدقه إلخ و لکن فی أعلی صفحه نسخه الأصل بخط المصنّف- ره- خطبه اخری نصها: بسم اللّه الرحمن الرحیم

الحمد للّه ربّ العالمين، و نشهد أن لا إله إلّا اللّه خالق السموات و الأرضين و أن محمّدا خاتم المرسلين صلّى اللّه عليه و على أهل بيته الطاهرين.

۲- ۲. البقره: ۲ و ۴۳ و ۸۳ و ۱۱۰ و ۱۷۷ و ۲۷۷.

بَلْ هُوَ شَرٌّ لَهُمْ سَيُطَوَّقُونَ ما بَخِلُوا بِهِ يَوْمَ الْقِيامَهِ وَ لِلَّهِ مِيراثُ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ وَ اللَّهُ بِما تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ(۱)

المائده: لَئِنْ أَقَمْتُمُ الصَّلاهَ وَ آتَيْتُمُ الزَّكاهَ إلى قوله وَ أَقْرَضْتُمُ اللَّهَ قَرْضاً حَسَناً لَأُكَفِّرَنَّ عَنْكُمْ سَيِّئاتِكُمْ (۲)

الأعراف: وَ رَحْمَتِی وَسِعَتْ كُلَّ شَیْ ءٍ فَسَأَكْتُبُها لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَ يُؤْتُونَ الزَّكاهَ و قال تعالى خُذِ الْعَفْوَ(۳)

الأنفال: وَ مِمَّا رَزَقْناهُمْ يُنْفِقُونَ (۴)

التوبه: فَإِنْ تـابُوا وَ أَقامُوا الصَّلاهَ وَ آتَوُا الزَّكاهَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ و قال تعالى إِنَّما يَعْمُرُ مَساجِدَ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَ الْيَوْمِ الْآخِرِ وَ أَقامَ الصَّلاهَ وَ آتَى الزَّكاهَ(۵)

و قـال تعـالى: وَ الَّذِينَ يَكْنِزُونَ الـذَّهَبَ وَ الْفِضَّهَ وَ لا يُنْفِقُونَهـا فِی سَبِيـلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذابٍ أَلِيمٍ يَوْمَ يُحْمى عَلَيْها فِی نارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوى بِها جِباهُهُمْ وَ جُنُوبُهُمْ وَ ظُهُورُهُمْ هذا ما كَنَزْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ فَذُوقُوا ما كُنْتُمْ تَكْنِزُونَ (۶)

و قال تعالى: وَ يُقِيمُونَ الصَّلاهَ وَ يُؤْتُونَ الزَّكاهَ وَ يُطِيعُونَ اللَّهَ وَ رَسُولَهُ أُولئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ (۷)

إبراهيم: قُلْ لِعِبادِیَ الَّذِينَ آمَنُوا يُقِيمُوا الصَّلاهَ وَ يُنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْناهُمْ سِرًّا وَ عَلانِيَهً مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِیَ يَوْمٌ لا بَيْعٌ فِيهِ وَ لا خِلالٌ (۸)

الإسراء: وَ آتِ ذَا الْقُرْبى حَقَّهُ وَ الْمِسْكِينَ وَ ابْنَ السَّبِيلِ (۹)

ص: ۲

۱- ۱. آل عمران: ۱۸۰.

۲- ۲. المائده: ۱۲.

۳- ۳. الأعراف: ۱۵۶.

۴- ۴. الأنفال: ۳.

۵- ۵. براءه: ۵.

۶- ۶. براءه: ۳۵- ۳۶.

۷- ۷. براءه: ۷۱.

۸- ۸. إبراهيم: ۳۱.

۹- ۹. أسرى: ۲۶، و مثله فی الروم: ۳۸.

مریم: وَ أَوْصانِی بِالصَّلاهِ وَ الزَّکاهِ ما دُمْتُ حَیًّا(۱)

و قال تعالی: وَ کانَ یَأْمُرُ أَهْلَهُ بِالصَّلاهِ وَ الزَّکاهِ(۲)

الأنبیاء: وَ أَوْحَیْنا إِلَیْهِمْ فِعْلَ الْخَیْراتِ وَ إِقامَ الصَّلاهِ وَ إِیتاءَ الزَّکاهِ(۳)

الحج: الَّذِینَ إِنْ مَکَّنّاهُمْ فِی الْأَرْضِ أَقامُوا الصَّلاهَ وَ آتَوُا الزَّکاهَ(۴)

و قال تعالی: فَأَقِیمُوا الصَّلاهَ وَ آتُوا الزَّکاهَ(۵)

المؤمنون: وَ الَّذِینَ هُمْ لِلزَّکاهِ فاعِلُونَ (۶)

النور: رِجالٌ لا تُلْهِیهِمْ تِجارَهٌ وَ لا بَیْعٌ عَنْ ذِکْرِ اللّهِ وَ إِقامِ الصَّلاهِ وَ إِیتاءِ الزَّکاهِ و قال تعالی وَ أَقِیمُوا الصَّلاهَ وَ آتُوا الزَّکاهَ(۷)

النمل: هُدیً وَ بُشْری لِلْمُؤْمِنِینَ الَّذِینَ یُقِیمُونَ الصَّلاهَ وَ یُؤْتُونَ الزَّکاهَ(۸)

الروم: وَ ما آتَیْتُمْ مِنْ رِباً لِیَرْبُوَا فِی أَمْوالِ النّاسِ فَلا یَرْبُوا عِنْدَ اللّهِ وَ ما آتَیْتُمْ مِنْ زَکاهٍ تُرِیدُونَ وَجْهَ اللّهِ فَأُولئِکَ هُمُ الْمُضْعِفُونَ (۹)

لقمان: هُدیً وَ رَحْمَهً لِلْمُحْسِنِینَ الَّذِینَ یُقِیمُونَ الصَّلاهَ وَ یُؤْتُونَ الزَّکاهَ(۱۰)

السجده: وَ وَیْلٌ لِلْمُشْرِکِینَ الَّذِینَ لا یُؤْتُونَ الزَّکاهَ وَ هُمْ بِالْآخِرَهِ هُمْ کافِرُونَ (۱۱)

حمعسق: وَ مِمّا رَزَقْناهُمْ یُنْفِقُونَ (۱۲)

ص: ۳

۱- ۱. مریم: ۳۱.

۲- ۲. مریم: ۵۵.

۳- ۳. الأنبیاء: ۷۲.

۴- ۴. الحجّ: ۴۱.

۵- ۵. الحجّ: ۷۸.

۶- ۶. المؤمنون: ۴.

۷- ۷. النور: ۳۷ و ۵۶.

۸- ۸. النمل: ۳.

۹- ۹. الروم: ۳۹.

۱۰- ۱۰. لقمان: ۴.

۱۱- ۱۱. فصّلت: ۷.

۱۲- ۱۲. الشوری: ۳۸.

المجادله: فَأَقِيمُوا الصَّلاهَ وَ آتُوا الزَّكاهَ(۱)

المنـافقون: وَ أَنْفِقُوا مِنْ ما رَزَقْناكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ فَيَقُولَ رَبِّ لَوْ لا أَخَّرْتَنِي إِلى أَجَلٍ قَرِيبٍ فَأَصَّدَّقَ وَ أَكُنْ مِنَ الصَّالِحِينَ وَ لَنْ يُؤَخِّرَ اللَّهُ نَفْساً إِذا جاءَ أَجَلُها وَ اللَّهُ خَبِيرٌ بِما تَعْمَلُونَ (۲)

المزمل: وَ أَقِيمُوا الصَّلاهَ وَ آتُوا الزَّكاهَ وَ أَقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضاً حَسَناً(۳)

المدثر: وَ لَمْ نَكُ نُطْعِمُ الْمِسْكِينَ (۴)

القيامه: فَلا صَدَّقَ وَ لا صَلَّى (۵)

البينه: وَ يُقِيمُوا الصَّلاهَ وَ يُؤْتُوا الزَّكاهَ(۶)

lt;meta info="- وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ، {و از آنچه به ايشان روزى داده ايم انفاق مى كننـد.} و خداونـد مى‌فرمايـد: وَآتُواْ الزَّكَاهَ ، {و زكات را بدهيد.} و نيز مى‌فرمايد: وَآتَى الزَّكَاهَ، {و زكات را بدهد.} - . بقره/ ۲، ۴۳، ۸۳، ۱۱۰، ۱۷۷، ۲۷۷ -

- وَلاَ يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَبْخَلُونَ بِمَا آتَاهُمُ اللّهُ مِن فَضْلِهِ هُوَ خَيْرًا لَّهُمْ بَلْ هُوَ شَرٌّ لَّهُمْ سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخِلُواْ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَهِ وَلِلّهِ مِيرَاثُ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ وَاللّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ. - . آل عمران/ ۱۸۰ -

{و كسـانى كه به آنچه خـدا از فضـل خود به آنـان عطـا كرده، بخـل مى ورزنـد، هرگز تصور نكننـد كه آن [بخل] براى آنان خوب است، بلكه برايشـان بـد است. به زودى آنچه كه به آن بخـل ورزيـده انـد، روز قيـامت طوق گردنشـان مى شود. ميراث آسمان‌ها و زمين از آنِ خداست، و خدا به آنچه مى كنيد آگاه است.}

- لَئِنْ أَقَمْتُمُ الصَّلاَهَ وَآتَيْتُم الزَّكَاهَ وَآمَنتُم بِرُسُلِي وَعَزَّرْتُمُوهُمْ وَأَقْرَضْتُمُ اللّهَ قَرْضًا حَسَنًا لَّأُكَفِّرَنَّ عَنكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ. - . مائده/ ۱۲ -

{اگر نمـاز برپـا داريـد و زكـات بدهيـد و به فرسـتادگانم ايمـان بياوريـد و ياريشـان كنيـد و وام نيكـويى به خـدا بدهيـد، قطعاً گناهانتان را از شـما مى زدايم.} - وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ فَسَأَكْتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاهَ وَالَّذِينَ هُم بِآيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ. - . اعراف/ ۱۵۶ -

{و رحمتم همه چيز را فرا گرفته است و به زودى آن را براى كسانى كه پرهيزگارى مى كننـد و زكات مى دهند و آنان كه به آيات ما ايمان مى آورند، مقرر مى دارم.}

خُذِ الْعَفْوَ. - . اعراف/ ۱۹۹ -

{گذشت پيشه كن.}

- وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ. - . انفال/ ۳ -

{و از آنچه به ایشان روزی داده ایم انفاق می کنند.}

- فَإِن تَابُواْ وَأَقَامُواْ الصَّلاَةَ وَآتَوُاْ الزَّكَاةَ فَخَلُّواْ سَبِيلَهُمْ. -. توبه/ ۵ -

{پس اگر توبه کردند و نماز برپا داشتند و زکات دادند، راه برایشان گشاده گردانید.}

- إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللّهِ مَنْ آمَنَ بِاللّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلاَةَ وَآتَى الزَّكَاةَ. -. توبه/ ۱۸ -

{مساجد خدا را تنها کسانی آباد می کنند که به خدا و روز بازپسین ایمان آورده و نماز برپا داشته و زکات داده.}

- وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلاَ يُنفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللّهِ فَبَشِّرْهُم بِعَذَابٍ أَلِيمٍ * يَوْمَ يُحْمَى عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوَى بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ هَذَا مَا كَنَزْتُمْ لأَنفُسِكُمْ فَذُوقُواْ مَا كُنتُمْ تَكْنِزُونَ. -. توبه/ ۳۴ و ۳۵ -

{و کسانی که زر و سیم را گنجینه می کنند و آن را در راه خدا هزینه نمی کنند، ایشان را از عذابی دردناک خبر ده. روزی که آن [گنجینه] ها را در آتش دوزخ بگدازند، و پیشانی و پهلو و پشت آنان را با آن‌ها داغ کنند [و گویند:] «این است آنچه برای خود اندوختید، پس [کیفر] آنچه را می اندوختید بچشید».}

- وَيُقِيمُونَ الصَّلاَةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ اللّهَ وَرَسُولَهُ أُوْلَئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللّهُ. -. توبه/ ۷۱ -

{و نماز را بر پا می کنند و زکات می دهند، و از خدا و پیامبرش فرمان می برند. آنانند که خدا به زودی مشمول رحمتشان قرار خواهد داد.}

- قُل لِّعِبَادِيَ الَّذِينَ آمَنُواْ يُقِيمُواْ الصَّلاَةَ وَيُنفِقُواْ مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلانِيَةً مِّن قَبْلِ أَن يَأْتِيَ يَوْمٌ لاَّ بَيْعٌ فِيهِ وَلاَ خِلاَلٌ. -. ابراهیم/ ۳۱ -

{به آن بندگانم که ایمان آورده اند بگو: «نماز را بر پا دارند و از آنچه به ایشان روزی داده ایم، پنهان و آشکارا انفاق کنند، پیش از آنکه روزی فرا رسد که در آن نه داد و ستدی باشد و نه دوستیی».}

- وَآتِ ذَا الْقُرْبَى حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ. -. اسری/ ۲۶ و مانند همین آیه در سوره روم/ ۲۸ آمده است. -

{و حق خویشاوند را به او بده و مستمند و در راه مانده را [دستگیری کن].}

- وَأَوْصَانِي بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ مَا دُمْتُ حَيًّا. -. مریم/ ۳۱ -

{و تا زنده ام به نماز و زکات سفارش کرده است.}

- وَكَانَ يَأْمُرُ أَهْلَهُ بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ. -. مریم/ ۵۵ -

{و خاندان خود را به نماز و زكات فرمان می داد.}

- وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ وَإِقَامَ الصَّلَاةِ وَإِيتَاء الزَّكَاةِ. - . أنبياء/ ۷۳ -

{و به ايشان انجام دادن كارهای نيك و برپاداشتن نماز و دادن زكات را وحی كرديم.}

- الَّذِينَ إِن مَّكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ. - . حجّ/ ۴۱ -

{همان كسانی كه چون در زمين به آنان توانايی دهيم، نماز برپا می دارند و زكات می دهند.}

- فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ. - . حجّ/ ۷۸ -

{پس نماز را برپا داريد و زكات بدهيد.}

- وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكَاةِ فَاعِلُونَ. - . مؤمنون/ ۴ -

{و آنان كه زكات می پردازند.}

- رِجَالٌ لَّا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَن ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاء الزَّكَاةِ. - . نور/ ۳۷ -

{مردانی كه نه تجارت و نه داد و ستدی، آنان را از ياد خدا و برپا داشتن نماز و دادن زكات، به خود مشغول نمی دارد.}

- وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ. - . نور/ ۵۶ -

{و نماز را برپا كنيد و زكات را بدهيد.}

- هُدًى وَبُشْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ * الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ. - . نمل/ ۲ و ۳ -

{كه [مايه] هدايت و بشارت برای مؤمنان است. همانان كه نماز برپا می دارند و زكات می دهند.}

- وَمَا آتَيْتُم مِّن رِّبًا لِّيَرْبُوَ فِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُو عِندَ اللَّهِ وَمَا آتَيْتُم مِّن زَكَاةٍ تُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُونَ. - . روم/ ۳۹ -

{و آنچه [به قصد] ربا می دهيد تا در اموال مردم سود و افزايش بردارد، نزد خدا فزونی نمی گيرد [ولی] آنچه را از زكات - در حالی كه خشنودی خدا را خواستاريد - داديد، پس آنان همان فزونی يافتگانند [و مضاعف می شود].}

- هُدًى وَرَحْمَةً لِّلْمُحْسِنِينَ * الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ. - . لقمان/ ۴ -

{[كه] برای نيكوكاران رهنمود و رحمتی است. [همان] كسانی كه نماز برپا می دارند و زكات می دهند.}

- وَوَيْلٌ لِّلْمُشْرِكِينَ * الَّذِينَ لَا يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُم بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ. - . فُصلت/ ۶ و ۷ -

{و واى بر مشركان. همان كسانى كه زكات نمى دهند و آنان كه به آخرت ناباورند.}

- وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ. - . شورى/ ۳۸ -

{و از آنچه روزيشان داده ايم انفاق مى كنند.}

- فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ. - . مجادله/ ۱۳ -

{پس نماز را برپا داريد و زكات را بدهيد.}

- وَأَنفِقُوا مِن مَّا رَزَقْنَاكُم مِّن قَبْلِ أَن يَأْتِيَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ فَيَقُولَ رَبِّ لَوْلَا أَخَّرْتَنِي إِلَى أَجَلٍ قَرِيبٍ فَأَصَّدَّقَ وَأَكُن مِّنَ الصَّالِحِينَ * وَلَن يُؤَخِّرَ اللَّهُ نَفْسًا إِذَا جَاء أَجَلُهَا وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ. - . منافقون/ ۱۰ و ۱۱ -

{و از آنچه روزىِ شما گردانيده ايم، انفاق كنيد، پيش از آنكه يكى از شما را مرگ فرا رسد و بگويد: «پروردگارا، چرا تا مدّتى بيشتر [اجل] مرا به تأخير نينداختى تا صدقه دهم و از نيكوكاران باشم؟» [ولى] هر كس اجلش فرا رسد، هرگز خدا [آن را] به تأخير نمى افكند، و خدا به آنچه مى كنيد آگاه است.}

- وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَأَقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا. - . مزّمل/۲۰ -

{و نماز را برپا داريد و زكات را بپردازيد و وام نيكو به خدا دهيد.}

- وَلَمْ نَكُ نُطْعِمُ الْمِسْكِينَ. - . مدّثر/ ۴۴ -

{و بينوايان را غذا نمى داديم.}

- فَلَا صَدَّقَ وَلَا صَلَّى. - . قيامه/ ۳۱ -

{پس [گويند] تصديق نكرد و نماز برپا نداشت.}

- وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ. - . بيّنه/ ۵ -

{و نماز برپا دارند و زكات بدهند.}

**[ترجمه]

تفسير

قوله تعالى وَ مِمَّا رَزَقْناهُمْ يُنْفِقُونَ أى وَ مِمَّا رَزَقْناهُمْ من الأموال و القوى و الأبدان و الجاه و العلم يُنْفِقُونَ يتصدقون يحتملون الكل و يؤدون الحقوق لأهاليها و يقرضون و يسعفون الحاجات و يأخذون بأيدى الضعفاء و يقودون الضرائر و ينجونهم من المهالك و يحملون عنهم المتاع و يحملون الراجلين على دوابهم و يؤثرون من هو أفضل منهم فى الإيمان على أنفسهم بالمال و النفس و يساوون من كان فى درجتهم فيه بهما و يعلمون العلم لأهله و يروون فضائل أهل البيت عليهم السلام لمحبيهم و لمن يرجون هدايته كذا فى تفسير الإمام عليه السلام(۷).

و قال الطبرسى ره قوله تعالى وَ مِمَّا رَزَقْناهُمْ يُنْفِقُونَ يريد و مما أعطيناهم و ملكناهم يخرجون على وجه الطاعه و حكى عن ابن عباس أنه الزكاه المفروضه و عن ابن مسعود أنه نفقه الرجل على أهله لأن الآيه نزلت قبل وجوب الزكاه و عن الضحاك هو التطوع بالنفقه وَ رَوَى مُحَمَّدُ بْنُ مُسْلِمٍ عَنِ

۱- ۱. المجادله: ۱۳.

۲- ۲. المنافقون: ۱۰.

۳- ۳. المزّمّل: ۲۰.

۴- ۴. المدّثّر: ۴۴.

۵- ۵. القيامه: ۳۱.

۶- ۶. البينه: ۵.

۷- ۷. تفسير الإمام: ۳۶.

الصَّادِقِ علیه السلام: أَنَّ مَعْنَاهُ وَ مِمَّا عَلَّمْنَاهُمْ يَبُثُّونَ.

و الأولی حمل الآیه علی عمومها انتهی (۱).

**[ترجمه]مقصود خداوند از «وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ». {و از آنچه به ایشان روزی داده ایم انفاق می کنند} این است که از آنچه به ایشان از اموال و دارایی‌ها و توانایی‌ها و نیروی بدنی و مقام و موقعیت و دانش روزی دادیم انفاق می‌کنند و صدقه می‌دهند، رفع نیاز ضعیفان را متحمل می‌شوند، حق و حقوق مردم را به آن‌ها پرداخت می‌کنند، قرض می‌دهند، نیازها را برطرف می‌کنند، از بینوایان دستگیری می‌کنند، نابینایان را راهنمایی می‌کنند، آن‌ها را از هلاکت‌گاه‌ها و خطرات نجات می‌دهند، بار و بنه و وسایلشان را حمل می‌کنند، پیادگان را سوار بر مرکب‌هایشان می‌کنند، با مال و جان خود کسانی را که از لحاظ ایمانی از آن‌ها برتر هستند بر خود ترجیح می‌دهند و افرادی را که از نظر ایمان همتراز آن‌ها هستند با خود مساوی می‌دانند. علم و دانش را به اهلش آموزش می‌دهند و فضیلت‌های اهل بیت علیهم السلام را برای دوستداران و کسانی که به هدایت آن‌ها امید دارند نقل می‌کنند. این مطالب در تفسیر امام علیه السلام آمده است. - . تفسیر امام حسن عسکری: ۳۶ -

طبرسی رحمه الله گفته است: مقصود خداوند از «وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ»، {و از آنچه به ایشان روزی داده ایم انفاق می کنند} این است: آنچه به آن‌ها دادیم و به تصاحبشان درآوردیم را در راه طاعت و بندگی صرف می‌کنند. از ابن عباس نقل شده است: مقصود آیه، زکات واجب است و ابن مسعود گفته است: مراد از آن نفقه مرد به خانواده اش است زیرا این آیه پیش از واجب شدن زکات نازل شده است. از ضحّاک نیز روایت شده است که گفته است: مقصود از آن داوطلب شدن برای پرداخت نفقه است. محمد بن مسلم از امام صادق علیه السلام روایت می‌کند که «معنی آیه این است که آنچه را به ایشان تعلیم دادیم منتشر می‌کنند.» اما بهتر و شایسته تر آن است که آیه را بر معنای عام در نظر بگیریم. پایان. - . مجمع البیان ۱ : ۳۹ -

**[ترجمه]

أقول

و روی ما رواه عن الصادق علیه السلام فی المعانی (۲) و العیاشی (۳) عنه علیه السلام و ما رجحه من الحمل علی العموم فی موقعه لکن علی الوجه الذی یستفاد مما نقلناه من تفسیر الإمام علیه السلام فإنه أشمل و لا ینافیه روایه محمد بن مسلم بل یمکن تنزیله علی العموم کما لا یخفی.

و قال البیضاوی إدخال من التبعیضیه للکف عن الإسراف المنهی عنه قوله تعالی وَ آتُوا الزَّکاهَ قال البیضاوی الزکاه من زکا الزرع إذا نما فإن إخراجها یستجلب برکه فی المال و یثمر للنفس فضیله الکرم أو من الزکاء بمعنی الطهاره فإنها تطهر المال من الخبث و النفس من البخل انتهی.

و قال الطبرسی طاب ثراه الزکاه و النماء و الزیاده نظائر فی اللغه و قال صاحب العین الزکاه زکاه المال و هو تطهیره و زکا الزرع و غیره یزکو زکاء ممدودا أی نما و ازداد و هذا لا یزکو بفلان أی لا یلیق به و الزکا الشفع و الخسا الوتر و أصله تثمیر المال

بالبركه التی یجعلها الله فیه انتهی (۴) و لا یخفی ما بین الکلامین من المخالفه.

ثم قال الطبرسی إن قوله تعالی وَ آتُوا الزَّکاهَ أی أعطوا ما فرض الله فی أموالکم علی ما بینه الرسول صلی الله علیه و آله لکم و هذا حکم جمیع ما ورد فی القرآن مجملا فإن بیانه یکون موکولا إلی النبی صلی الله علیه و آله کما قال سبحانه وَ ما آتاکُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَ ما نَهاکُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا(۵) فلذلک أمرهم بالصلاه و الزکاه علی

ص: ۵

۱- ۱. مجمع البیان ج ۱ ص ۳۹.

۲- ۲. معانی الأخبار ص ۲۳.

۳- ۳. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۲۶.

۴- ۴. مجمع البیان: ج ۱ ص ۹۷.

۵- ۵. الحشر: ۷.

طریق الإجمال و أحال فی التفصیل علی بیانه صلی الله علیه و آله انتهی (۱).

و فی تفسیر الإمام علیه السلام ما حاصله أن المراد و آتوا الزکاه من أموالکم إذا وجبت و من أبدانکم إذا لزمت و من معونتکم إذا التمست (۲).

وَ فِی الْکَافِی عَنِ الْکَاظِمِ علیه السلام: أَنَّهُ سُئِلَ عَنْ صَدَقَهِ الْفِطْرَهِ أَ هِیَ مِمَّا قَالَ اللَّهُ تَعَالَی أَقِیمُوا الصَّلاهَ وَ آتُوا الزَّکاهَ فَقَالَ نَعَمْ (۳). وَ الْعَیَّاشِیُّ عَنْهُ علیه السلام: مِثْلَهُ (۴). وَ عَنِ الصَّادِقِ: هِیَ الْفِطْرَهُ الَّتِی افْتَرَضَ اللَّهُ عَلَی الْمُؤْمِنِینَ. وَ فِی رِوَایَهٍ: نَزَلَتِ الزَّکَاهُ وَ لَیْسَتْ لِلنَّاسِ الْأَمْوَالُ وَ إِنَّمَا کَانَتِ الْفِطْرَهُ(۵).

قوله تعالی وَ آتَی الزَّکاهَ صدر الآیه لَیْسَ الْبِرَّ أَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَکُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَ الْمَغْرِبِ وَ لکِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَ الْیَوْمِ الْآخِرِ وَ الْمَلائِکَهِ وَ الْکِتابِ وَ النَّبِیِّینَ وَ آتَی الْمالَ عَلی حُبِّهِ ذَوِی الْقُرْبی وَ الْیَتامی وَ الْمَساکِینَ وَ ابْنَ السَّبِیلِ وَ السَّائِلِینَ وَ فِی الرِّقابِ وَ أَقامَ الصَّلاهَ وَ آتَی الزَّکاهَ(۶) أکثر المفسرین علی أنها نزلت لما حولت القبله و کثره کثر الخوض فی نسخها و أکثروا الیهود و النصاری ذکرها و المشرق قبله النصاری و المغرب قبله الیهود.

وَ فِی تَفْسِیرِ الْإِمَامِ علیه السلام عَنِ السَّجَّادِ علیه السلام: قَالَتِ الْیَهُودُ قَدْ صَلَّیْنَا إِلَی قِبْلَتِنَا هَذِهِ الصَّلَاهَ الْکَثِیرَهَ وَ فِینَا مَنْ یُحْیِی اللَّیْلَ صَلَاهً إِلَیْهَا وَ هِیَ قِبْلَهُ مُوسَی الَّتِی أَمَرَنَا بِهَا وَ قَالَتِ النَّصَارَی قَدْ صَلَّیْنَا إِلَی قِبْلَتِنَا هَذِهِ الصَّلَاهَ الْکَثِیرَهَ وَ فِینَا مَنْ یُحْیِی اللَّیْلَ صَلَاهً إِلَیْهَا وَ هِیَ قِبْلَهُ عِیسَی الَّتِی أَمَرَنَا بِهَا وَ قَالَ کُلٌّ وَاحِدٍ مِنَ الْفَرِیقَیْنِ:

۱- ۱. مجمع البیان: ج ۱ ص ۹۷.

۲- ۲. تفسیر الإمام: ۱۱۲.

۳- ۳. لم نجده فی الکافی و تراه فی التهذیب ج ۱ ص ۳۷۳.

۴- ۴. تفسیر العیّاشیّ: ج ۱ ص ۴۲.

۵- ۵. تفسیر العیّاشیّ: ج ۱ ص ۴۳ و الکافی ج ۴ ص ۱۷۱، عن هشام بن الحکم عنه علیه السلام.

۶- ۶. البقره: ۱۷۷.

أَ تَرَى رَبَّنَا يُبْطِلُ أَعْمَالَنَا هَذِهِ الْكَثِيرَةَ وَ صَلَاتَنَا إِلَى قِبْلَتِنَا لِأَنَّا لَا نَتَّبِعُ مُحَمَّداً صلى الله عليه و آله عَلَى هَوَاهُ فِي نَفْسِهِ وَ أَخِيهِ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى يَا مُحَمَّدُ قُلْ لَيْسَ الْبِرَّ وَ الطَّاعَةَ الَّتِي تَنَالُونَ بِهَا الْجِنَانَ وَ تَسْتَحِقُّونَ بِهَا الْغُفْرَانَ وَ الرِّضْوَانَ أَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ بِصَلَاتِكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ يَا أَيُّهَا النَّصَارَى وَ قِبَلَ الْمَغْرِبِ يَا أَيُّهَا الْيَهُودُ وَ أَنْتُمْ لِأَمْرِ اللَّهِ مُخَالِفُونَ وَ عَلَى وَلِيِّ اللَّهِ مُغْتَاظُونَ وَ لكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ أَيْ بِرُّ مَنْ آمَنَ أَوْ وَ لَكِنَّ الْبَارَّ أَوْ ذَا الْبِرِّ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ (۱).

**[ترجمه]در معانی الاخبار - . معانی الاخبار : ۲۳ - و تفسیر عیاشی - . تفسیر عیاشی ۱ : ۲۶ -

نیز همین حدیث از امام صادق علیه السلام روایت شده است. ترجیحی که طبرسی داده و معنای آیه را عام دانسته است کاملا درست و بجاست، اما معنایی که از تفسیر منقول از امام برداشت می‌شود جامع‌تر است و روایت محمد بن مسلم با آن منافاتی ندارد و همان طور که واضح است می‌توان آن را به صورت عام در نظر گرفت.

بیضاوی گفته است: آمدن «مِن» تبعیض (بعضیه) به جهت بازداشتن از اسراف کردن ناروا است.

در باره این سخن خداوند «وَآتُواْ الزَّكَاةَ» {و زکات را بدهید} بیضاوی گفته است: زکات از فعل «زکی الزرع» {هرگاه کِشت رشد کند} می‌باشد. در حقیقت دادن زکات موجب برکت در مال، و کرامت و بزرگ منشی نفس انسان می‌شود. یا اینکه زکات از «زکاء» به معنای پاکی است چرا که زکات مال و دارایی را از آلودگی و نفس را از بخل و تنگ نظری پاک می‌کند. پایان.

طبرسی گفته است: زکات، نماء و زیادت، از لحاظ معنای لغوی مانند هم هستند. نویسنده کتاب «العین» گفته است: زکاه یعنی تزکیه مال و آن پاک کردن مال است و «زکا الزرع و غیره یزکو زکاء ممدوداً» یعنی زراعت رشد کرد و فزونی یافت و «هذا لا یزکو بفلانٍ» یعنی شایسته او نیست، و «زکا» به معنای زوج و «خسا» به معنای فرد است. اصل آن به معنای فزونی دادن مال با برکتی است که خداوند در آن قرار می‌دهد. پایان. - . مجمع البیان ۱ : ۹۷ -

تفاوت این دو سخن آشکار است.

سپس طبرسی گفته است: این سخن خداوند «وَآتُواْ الزَّكَاةَ» {و زکات را بدهید} به این معنا است که آنچه را که خداوند بر اموال شما واجب کرده و پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم برای شما تبیین نموده است بپردازید. در واقع همه احکام قرآن به صورت مختصر و کوتاه آمده است و تبیین جزییات آن بر عهده پیامبرصلی الله علیه و آله و سلم واگذار شده است همان طور که خداوند پاک و منزه می‌فرماید: «وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانتَهُوا» ، - . حشر/ ۷ - {و

آنچه را فرستاده [او] به شما داد، آن را بگیرید و از آنچه شما را باز داشت، بازایستید.} از این جهت آن‌ها را سربسته و به صورت مختصر به نماز و زکات امر فرموده است و بیان جزییات آن را به پیامبرصلی الله علیه و آله و سلم واگذار کرده است. پایان. - . مجمع البیان ۱ : ۹۷ -

خلاصه مطالبی که در تفسیر امام علیه السلام در این رابطه آمده است این می‌باشد که زکات بپردازید از مال و دارایی، هرگاه

واجب شد و از جسم‌هایتان، هرگاه لازم گردید و از کمک و یاری شما، هرگاه خواسته شد. - . تفسیر امام : ۱۱۲ -

در کافی از امام کاظم علیه السلام روایت شده است که از او در باره صدقه عید فطر سؤال شد که آیا فطریه از جمله آن چیزی است که خداوند فرموده است: «فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ» ،{پس نماز را برپا دارید و زکات بدهید.} ؟ ایشان فرمود: بله. - . در کافی این حدیث را نیافتیم بلکه در تهذیب ۱ : ۳۷۳ این حدیث را می بینید. -

در تفسیر عیاشی نیز همین حدیث روایت شده است. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۴۲ - از امام صادق علیه السلام نقل شده که فرموده است: این فطریه ای است که خداوند بر مؤمنان واجب قرار داده است. و در روایت دیگری آمده است : حکم زکات در حالی نازل شد که مردم هیچ مالی نداشتند و بدین ترتیب فقط فطره به آن‌ها تعلّق می گرفت نه زکات مال. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۴۳ و کافی ج ۴ : ۱۷۱ که هشام بن الحکم آن را روایت کرده است. -

«وَآتَى الزَّكَاةَ»: ابتدای آیه به این صورت آمده است: «لَّيْسَ الْبِرَّ أَن تُوَلُّواْ وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ وَالْمَلآئِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ وَآتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّآئِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ وَأَقَامَ الصَّلاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ»، - . بقره/ ۱۷۷ - {نیکوکاری

آن نیست که روی خود را به سوی مشرق و [یا] مغرب بگردانید، بلکه نیکی آن است که کسی به خدا و روز بازپسین و فرشتگان و کتاب [آسمانی] و پیامبران ایمان آوَرَد، و مال [خود] را با وجودِ دوست داشتنش، به خویشاوندان و یتیمان و بینوایان و در راه ماندگان و گدایان و در [راهِ آزاد کردن] بندگان بدهد، و نماز را برپای دارد، و زکات را بدهد.} بیشتر مفسران بر این باورند که این آیه زمانی نازل شد که قبله تغییر کرد، و در باره منسوخ شدن این آیه مطالب زیادی عنوان شده است و یهودیان و مسیحیان در این باره زیاد سخن گفته اند. مشرق قبله مسیحی‌ها و مغرب قبله یهودی‌ها بوده است.

در تفسیر امام علیه السلام از امام سجاد علیه السلام روایت شده که گفته است: یهودیان گفتند: ما به سوی این قبله نمازهای زیادی خوانده ایم و برخی از ما تمام شب را به سوی این قبله نماز گزارده است و این قبله ای است که موسی ما را به (نماز خواندن به سوی آن) امر فرموده است، و مسیحیان گفتند: ما به سوی این قبله نمازهای زیادی خوانده ایم و برخی از ما تمام شب را به سوی این قبله نماز گزارده است و این قبله ای است که عیسی ما را به (نماز خواندن به سوی آن) دستور داده است، و هر کدام از این دو گروه گفتند: آیا گمان می‌کنی پروردگار این اعمال زیاد ما و نماز خواندن به سوی قبله مان را باطل می‌کند، به این سبب که از محمد صلی الله علیه و آله و سلم که هواهای نفسانی خویش را در مورد خود و برادرش محور قرار داده است، پیروی نمی‌کنیم؟ پس خداوند این آیه را نازل کرد که ای محمد! بگو نیکوکاری و طاعت و بندگی ای که بتوانید با آن به بهشت دست یابید و سزاوار و شایسته بخشش و خشنودی خدا گردید این نیست که با نماز خواندن روی خود را ای مسیحیان به سوی مشرق و ای یهودیان به سوی مغرب بگردانید حال آنکه مخالف دستورات خداوند هستید و نسبت به دوستدار خداوند خشمگین هستید بلکه «وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ» یعنی نیکی آن است که کسی ایمان آورد یا اینکه نیکوکار کسی است که به خداوند ایمان بیاورد. - . تفسیر امام حسن عسکری: ۲۷۱ -

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

مص، [مصباح الشريعه] قَالَ الصَّادِقُ عليه السلام: عَلَى كُلِّ جُزْءٍ مِنْ أَجْزَائِکَ زَکَاهٌ وَاجِبَهٌ لِلَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ بَلْ عَلَى كُلِّ شَعْرَهٍ بَلْ عَلَى كُلِّ لَحْظَهٍ فَزَكَاهُ الْعَيْنِ النَّظَرُ بِالْعَبْرَهِ وَ الْغَضُّ عَنِ الشَّهَوَاتِ وَ مَا يُضَاهِيهَا وَ زَكَاهُ الْأُذُنِ اسْتِمَاعُ الْعِلْمِ وَ الحِكْمَهِ وَ الْقُرْآنِ وَ فَوَائِدِ الدِّينِ مِنَ الْحِكْمَهِ وَ الْمَوْعِظَهِ وَ النَّصِيحَهِ وَ مَا فِيهِ نَجَاتُکَ بِالْإِعْرَاضِ عَمَّا هُوَ ضِدُّهُ مِنَ الْكَذِبِ وَ الْغِيبَهِ وَ أَشْبَاهِهَا وَ زَكَاهُ اللِّسَانِ النُّصْحُ لِلْمُسْلِمِينَ وَ التَّيَقُّظُ لِلْغَافِلِينَ وَ كَثْرَهُ التَّسْبِيحِ وَ الذِّكْرِ وَ غَيْرِهِ وَ زَكَاهُ الْيَدِ الْبَذْلُ وَ الْعَطَاءُ وَ السَّخَاءُ بِمَا أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْکَ بِهِ وَ تَحْرِيكُهَا بِكِتْبَهِ الْعُلُومِ وَ مَنَافِعَ يَنْتَفِعُ بِهَا الْمُسْلِمُونَ فِي طَاعَهِ اللَّهِ تَعَالَى وَ الْقَبْضُ عَنِ الشُّرُورِ وَ زَكَاهُ الرِّجْلِ السَّعْيُ فِي حُقُوقِ اللَّهِ تَعَالَى مِنْ زِيَارَهِ الصَّالِحِينَ وَ مَجَالِسِ الذِّكْرِ وَ إِصْلَاحِ النَّاسِ وَ صِلَهِ الرَّحِمِ وَ الْجِهَادِ وَ مَا فِيهِ صَلَاحُ قَلْبِکَ وَ سَلَامَهُ دِينِکَ.

هَذَا مِمَّا يَحْتَمِلُ الْقُلُوبُ فَهْمَهُ وَ النُّفُوسُ اسْتِعْمَالَهُ وَ مَا لَا يُشْرِفُ عَلَيْهِ إِلَّا عِبَادُهُ الْمُقَرَّبُونَ الْمُخْلِصُونَ أَكْثَرُ مِنْ أَنْ يُحْصَى وَ هُمْ أَرْبَابُهُ وَ هُوَ شِعَارُهُمْ دُونَ غَيْرِهِمْ (۲).

**[ترجمه]مصباح الشريعه: امام صادق عليه السلام فرموده است: بر هر يک از اعضای تو زکاتی برای خداوند عزيز و بلند مرتبه واجب شده است و بلکه بر هر تار موی انسان و بر هر لحظه ای که سپری می کند زکات واجب شده است. پس زکات چشم، نگاه کردن با عبرت و پند پذيری و فروخواباندن چشم از شهوت‌ها و مانند آن است. زکات گوش شنيدن دانش، حکمت، قرآن و فايده‌های دينی همچون حکمت، موعظه و نصيحت و نيز شنيدن آنچه که سبب نجات و رستگاری تو می-شود، با دوری و روی گردانی از چيزهايی که مخالف آن است همچون دروغ و غيبت و مانند اينها. زکات زبان پند دادن مسلمانان و آگاه کردن انسان‌های غافل، و تسبيح و ذکر فراوان خداوند و چيزهای ديگر است. زکات دست کمک و بخشش از آن چيزی است که خداوند به تو ارزانی داشته است، و نيز زکات دست به حرکت درآوردن آن برای نوشتن علوم و منفعت‌هايی است که مسلمانان در طاعت و بندگی خداوند بلند مرتبه از آن سود می‌برند و نيز دست نگه داشتن از بديها. زکات پا سعی و تلاش در راستای ادای حقوق خداوند از جمله ديدار با انسان‌های صالح، رفتن به مجالس ذکر، اصلاح مردم، برقراری روابط خويشاوندی، جهاد در راه خدا و انجام کارهايی که مايه اصلاح قلب و سلامت دين تو می‌شود.

اين موارد چيزهای است که قلب‌ها توانايی درک آن را دارند و نفس‌ها قادر به کار گيری آن هستند و اما آنچه که تنها بندگان نزديک و مخلص خداوند بر آن توان دارند قابل شمارش نخواهد بود. اين افراد صاحبان اين اعمال هستند و اين امور به جز آن‌ها شعار و سرلوحه کسی نخواهد بود. - . مصباح الشريعه : ۲۷۱ -

**[ترجمه]

بيان

قوله بكتبه العلوم يدل على شرافه كتابه القرآن المجيد و الأدعيه و كتب الأحاديث المأثوره و سائر الكتب المؤلفه في العلوم الدينيه و بالجمله كل ما له مدخل في علوم الدين و المراد بمجالس الذكر كل ما انعقد على وفق

۱- ۱. تفسیر الإمام: ۲۷۱.

۲- ۲. مصباح الشریعه: ۱۷- ۱۸.

قانون الشريعه المطهره.

**[ترجمه]«نوشتن علوم» بیانگر ارزش نگارش قرآن مجید و دعاها و کتاب‌های حدیثی منقول و دیگر کتاب هایی است که در علوم دینی نگاشته می‌شود و در کل بیانگر اهمیت همه کتاب‌هایی است که به نوعی در راستای علوم دینی نوشته می‌شود. مقصود از مجالس ذکر مجالسی است که بر اساس قانون پاک شریعت برپا می‌شود .

**[ترجمه]

«۲»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنِ ابْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِیهِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مَا مِنْ ذِی زَکَاهِ مَالٍ إِبِلٍ وَ لَا بَقَرٍ وَ لَا غَنَمٍ یَمْنَعُ زَکَاهَ مَالِهِ إِلَّا أُقِیمَ یَوْمَ الْقِیَامَهِ بِقَاعٍ قَفْرٍ یَنْطَحُهُ کُلُّ ذَاتِ قَرْنٍ بِقَرْنِهَا وَ یَنْهَشُهُ کُلُّ ذَاتِ نَابٍ بِأَنْیَابِهَا وَ یَطَؤُهُ کُلُّ ذَاتِ ظِلْفٍ بِظِلْفِهَا حَتَّی یَفْرُغَ اللَّهُ مِنْ حِسَابِ خَلْقِهِ وَ مَا مِنْ ذِی زَکَاهِ مَالٍ نَخْلٍ وَ لَا زَرْعٍ وَ لَا کَرْمٍ یَمْنَعُ زَکَاهَ مَالِهِ إِلَّا قُلِّدَتْ أَرْضُهُ فِی سَبْعَهِ أَرَضِینَ یُطَوَّقُ بِهَا إِلَی یَوْمِ الْقِیَامَهِ(۱).

**[ترجمه]عیاشی: امام صادق علیه السلام از پدرانش نقل می‌کند که پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرموده است: هر کسی که زکات شتر و گاو و گوسفند بر او واجب باشد و از پرداخت آن ممانعت ورزد در روز قیامت در دشتی بی آب و علف اقامت داده می‌شود و حیوانات شاخ دار او را شاخ می‌زنند، هر جانور نیش داری او را نیش می‌زنند و حیوانات سُم دار او را لگد مال می‌کنند و این کار ادامه می‌یابد تا زمانی که خداوند به حساب و کتاب همه بندگان رسیدگی کند و هر کسی زکات خرما و مویز و گندم و جو را نداده باشد آن قطعه باغ یا زمین تا روز قیامت تا عمق هفت طبقه زمین در گردنش آویخته می‌شود. -. تفسیر عیاشی ۱ : ۲۰۷ -

**[ترجمه]

بیان

بقاع قفر قال الجوهری القاع المستوی من الأرض و ینهشه فی القاموس نهشه لسعه و عضه أو أخذه بأضراسه.

**[ترجمه]الجوهریّ در مورد عبارت «بقاع قفر» گفته است: قاع، به زمین هموار و پست گویند. «ینهشه» در قاموس به این صورت آمده است: نهشَهُ : او را گزید و نیش زد یا او را با دندان گرفت.

**[ترجمه]

«۳»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ یُوسُفَ الطَّاطَرِیِّ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام یَقُولُ: وَ ذَکَرَ الزَّکَاهَ فَقَالَ الَّذِی یَمْنَعُ الزَّکَاهَ یُحَوِّلُ اللَّهُ

مَالَهُ یَوْمَ الْقِیَامَهِ شُجَاعاً مِنْ نَارٍ لَهُ ریمتان [زَبِیبَتَانِ](۲)

فَیُطَوِّقُهُ إِیَّاهُ ثُمَّ یُقَالُ لَهُ الْزَمْهُ کَمَا لَزِمَکَ فِی الدُّنْیَا وَ هُوَ قَوْلُ اللَّهِ سَیُطَوَّقُونَ ما بَخِلُوا بِهِ الْآیَهَ(۳).

وَ عَنْهُمْ علیهم السلام قَالَ: مَانِعُ الزَّکَاهِ یُطَوَّقُ بِشُجَاعٍ أَقْرَعَ یَأْکُلُ مِنْ لَحْمِهِ وَ هُوَ قَوْلُهُ سَیُطَوَّقُونَ ما بَخِلُوا بِهِ الْآیَهَ(۴).

**[ترجمه]یوسف الطاطری از امام باقر علیه السلام شنیده که در مورد زکات فرموده است: کسی که از پرداخت زکات خودداری کند، خداوند در روز قیامت مال و اموال او را به شکل ماری از آتش که دو نقطه سیاه در بالای چشم دارد تبدیل می‌کند و آن را بر گردن او می‌پیچد. سپس به آن مار گفته می‌شود: ملازم او باش همان طور که در دنیا ملازم و همراه تو بود. این مصداق سخن خداوند است که می‌فرماید: «سَیُطَوَّقُونَ مَا بَخِلُواْ بِهِ یَوْمَ الْقِیَامَهِ»، -. آل عمران/ ۱۸۰ - {به زودی آنچه که به آن بخل ورزیده اند، روز قیامت طوق گردنشان می شود.}

همچنین از آنان - امامان علیهم السلام - نقل شده است که: شخصی که زکات نمی‌دهد با ماری بسیار سمی، احاطه می گردد که از گوشت این شخص می‌خورد. و این مصداق سخن خداوند است: «سَیُطَوَّقُونَ مَا بَخِلُواْ بِهِ یَوْمَ الْقِیَامَهِ»، -. آل عمران/ ۱۸۰ - {به زودی آنچه که به آن بخل ورزیده اند، روز قیامت طوق گردنشان می شود.} -. تفسیر عیاشی ۱ : ۲۰۸ -

**[ترجمه]

«۴»

م، [تفسیر الإمام علیه السلام] قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مَنْ أَدَّی الزَّکَاهَ إِلَی مُسْتَحِقِّهَا وَ أَقَامَ الصَّلَاهَ عَلَی حُدُودِهَا وَ لَمْ یُلْحِقْ بِهِمَا مِنَ الْمُوبِقَاتِ مَا یُبْطِلُهُمَا جَاءَ یَوْمَ الْقِیَامَهِ یَغْبِطُهُ کُلُّ مَنْ فِی تِلْکَ الْعَرَصَاتِ حَتَّی یَرْفَعُهُ نَسِیمُ الْجَنَّهِ إِلَی أَعْلَی غُرَفِهَا وَ عَالِیهَا بِحَضْرَهِ مَنْ کَانَ یُوَالِیهِ مِنْ مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ الطَّیِّبِینَ.

۱- ۱. تفسیر العیّاشیّ: ج ۱ ص ۲۰۷.

۲- ۲. کذا فی جمیع النسخ، و هکذا نقله فی المستدرک أیضا، و الصحیح« زبیبتان» تثنیه زبیبه و هما نقطتان سوداوان فوق عینی الحیه و الکلب. یخیل للرائی أن لها أربعه أعین و إذا کانت کذلک کان عضها قتالا.

۳- ۳. آل عمران، ۱۸۰.

۴- ۴. تفسیر العیّاشیّ: ج ۱ ص ۲۰۸.

وَ مَنْ بَخِلَ بِزَكَاتِهِ وَ أَدَّى صَلَاتَهُ كَانَتْ مَحْبُوسَةً دُوَيْنَ السَّمَاءِ إِلَى أَنْ يَجِيءَ خَبَرُ زَكَاتِهِ فَإِنْ أَدَّاهَا جُعِلَتْ كَأَحْسَنِ الْأَفْرَاسِ مَطِيَّةً لِصَلَاتِهِ فَحَمَلَتْهَا إِلَى سَاقِ الْعَرْشِ فَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ سِرْ إِلَى الْجِنَانِ فَارْكُضْ فِيهِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ فَمَا انْتَهَى إِلَيْهِ رَكْضُكَ فَهُوَ كُلُّهُ بِسَائِرِ مَا تَمَسُّهُ لِبَاعِثِكَ (۱) فَيَرْكُضُ فِيهَا عَلَى أَنَّ كُلَّ رَكْضَةٍ مَسِيرُ سَنَةٍ فِي قَدْرِ لَمْحَةِ بَصَرِهِ مِنْ يَوْمِهِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ حَتَّى يَنْتَهِيَ بِهِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ إِلَى حَيْثُ مَا شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى فَيَكُونُ ذَلِكَ كُلُّهُ لَهُ وَ مِثْلُهُ عَنْ يَمِينِهِ وَ شِمَالِهِ وَ أَمَامِهِ وَ خَلْفِهِ وَ فَوْقِهِ وَ تَحْتِهِ فَإِنْ بَخِلَ بِزَكَاتِهِ وَ لَمْ يُؤَدِّهَا أُمِرَ بِالصَّلَاةِ فَرُدَّتْ إِلَيْهِ وَ لُفَّتْ كَمَا يُلَفُّ الثَّوْبُ الْخَلَقُ ثُمَّ يُضْرَبُ بِهَا وَجْهُهُ وَ يُقَالُ لَهُ يَا عَبْدَ اللَّهِ مَا تَصْنَعُ بِهَذَا دُونَ هَذَا(۲).

**[ترجمه]تفسیر امام عسکری علیه السلام: پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرموده است: هر کس زکات را به افراد مستحق بدهد و نماز را بر اساس حد و حدود آن به پا دارد و با انجام گناهان کبیره این دو عمل را باطل نسازد، در روز قیامت حضور می‌یابد در حالی که همه حاضران صحرای محشر بر او غبطه می‌خورند تا جایی که نسیم بهشت او را با خود به بالاترین غرفه های بهشت در حضور کسانی که آن‌ها را دوست می‌دارد یعنی محمد و خاندان پاکش، بالا می‌برد.

و اگر کسی در دادن زکات بخل ورزد و نمازش را ادا کند، نمازش کمی‌پایین تر از آسمان نگه داشته می‌شود تا اینکه خبر زکاتش برسد. اگر او زکات را داده باشد زکات او همچون مرکبی خوب برای نمازش می‌شود و نماز را با خود به ساق عرش خداوند حمل می کند. پس خداوند عزیز و بلند مرتبه می گوید: به سوی بهشت برو و در آنجا تا روز قیامت بدو. پس هر جایی که دویدن تو به پایان برسد و به هر جایی برسی از آنِ تو خواهد بود. او به راه می‌افتد و هر بار حرکت او به اندازه مسیر یک سال در یک چشم برهم زدن از آن روز تا روز قیامت است تا اینکه در روز قیامت به جایی که خداوند اراده کرده است می… رسد و همه آنجا به او اختصاص خواهد یافت و به همان اندازه از سمت راست و چپ و جلو و عقب و بالا و زیر از آنِ او خواهد شد.

اگر در دادن زکات بخل ورزد و آن را پرداخت نکند به نماز دستور داده می‌شود به سوی او باز گردد و همان طور که لباس کهنه پیچیده می‌شود، نمازش درهم پیچیده می‌شود سپس با آن بر صورت او زده می شود و به او گفته می‌شود: ای بنده خدا! با این یکی بدون دیگری چه کار می کنی؟ - . تفسیر امام حسن عسکری: ۳۶ -

**[ترجمه]

«۵»

م، [تفسير الإمام عليه السلام]: قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَ وَ آتُوا الزَّكاةَ أَيْ مِنَ الْمَالِ وَ الْجَاهِ وَ قُوَّةِ الْبَدَنِ فَمِنَ الْمَالِ مُوَاسَاةُ إِخْوَانِكَ الْمُؤْمِنِينَ وَ مِنَ الْجَاهِ إِيصَالُهُمْ إِلَى مَا يَتَقَاعَسُونَ عَنْهُ لِضَعْفِهِمْ عَنْ حَوَائِجِهِمُ الْمُقَرَّرَةِ فِي صُدُورِهِمْ وَ بِالْقُوَّةِ مَعُونَةُ أَخٍ لَكَ قَدْ سَقَطَ حِمَارُهُ أَوْ جَمَلُهُ فِي صَحْرَاءَ أَوْ طَرِيقٍ وَ هُوَ يَسْتَغِيثُ فَلَا يُغَاثُ يُعِينُهُ حَتَّى يَحْمِلَ عَلَيْهِ مَتَاعَهُ وَ تُرْكِبُهُ وَ تُنْهِضُهُ حَتَّى يَلْحَقَ الْقَافِلَةَ وَ أَنْتَ فِي ذَلِكَ كُلِّهِ مُعْتَقِدٌ لِمُوَالاةِ مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ الطَّيِّبِينَ وَ إِنَّ اللَّهَ يُزَكِّي أَعْمَالَكَ وَ يُضَاعِفُهَا بِمُوَالاتِكَ لَهُمْ وَ بَرَاءَتِكَ مِنْ أَعْدَائِهِمْ (۳).

**[ترجمه]تفسیر امام عسکری: این سخن خداوند «وَآتُوا الزَّكَاةَ» به این معنا است که از دارایی و منزلت (نفوذ اجتماعی) و

توان بدنی خود زکات بدهید. از جمله زکات مال و دارایی این است که برادران مومن خویش را در مال خود شریک سازی، و از جمله زکات جاه و منزلت این است که به آن‌هایی که به خاطر ضعف و ناتوانی در برآورده ساختن نیازهای موجود در دل‌هایشان از برخی نیازها می گذرند، کمک و یاری برسانی. و از جمله زکات توان بدنی این است که به برادری که الاغ یا شترش در بیابان و یا در راه هلاک شده است و طلب یاری نموده اما کسی او را یاری نکرده، کمک کنی تا بار و بنه اش را حمل کرده و او را سوار بر مرکبش نمایی و او را کمک کنی تا به کاروانش برسد و در همه این کارها به دوستی و محبت محمد و خاندان پاکش باور داشته باشی و به اینکه خداوند اعمال تو را پاک می‌گرداند و به سبب دوستی با آنان (پیامبر و خاندانش) و بیزاری از دشمنانشان اجر کارهای تو را چند برابر خواهد کرد. - . تفسیر امام حسن عسکری : ۱۶۶ -

**[ترجمه]

«۶»

م، [تفسیر الإمام علیه السلام] قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: آتُوا الزَّكَاهَ مِنْ أَمْوَالِكُمُ الْمُسْتَحِقِّينَ لَهَا مِنَ الْفُقَرَاءِ وَ الضُّعَفَاءِ لَا تَبْخَسُوهُمْ وَ لَا تُوكِسُوهُمْ وَ لَا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ أَنْ تُعْطُوهُمْ فَإِنَّ مَنْ أَعْطَى زَكَاتَهُ طَيِّبَهً بِهَا نَفْسُهُ أَعْطَاهُ اللَّهُ بِكُلِّ حَبَّهٍ مِنْهَا قَصْراً فِی الْجَنَّهِ مِنْ ذَهَبٍ وَ قَصْراً مِنْ فِضَّهٍ وَ قَصْراً مِنْ لُؤْلُؤٍ وَ قَصْراً مِنْ زَبَرْجَدٍ وَ قَصْراً مِنْ زُمُرُّدٍ وَ قَصْراً مِنْ جَوْهَرٍ وَ قَصْراً مِنْ نُورِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَ إِنْ قَصَّرَ فِی الزَّكَاهِ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: يَا عَبْدِی

۱- ۱. فی المصدر: فهو کله یمینه و یساره لک.

۲- ۲. تفسیر الإمام: ۳۶.

۳- ۳. تفسیر الإمام: ۱۶۶.

أَ تُبْخِلُنِی أَمْ تَتَّهِمُنِی أَمْ تَظُنُّ أَنِّی عَاجِزٌ غَیْرُ قَادِرٍ عَلَی إِثَابَتِکَ سَوْفَ یَرِدُ عَلَیْکَ یَوْمٌ تَکُونُ أَحْوَجَ الْمُحْتَاجِینَ إِنْ أَدَّیْتَهَا کَمَا أَمَرْتُ وَ سَوْفَ یَرِدُ عَلَیْکَ إِنْ بَخِلْتَ یَوْمٌ تَکُونُ فِیهِ أَخْسَرَ الْخَاسِرِینَ قَالَ فَسَمِعَ ذَلِکَ الْمُسْلِمُونَ فَقَالُوا سَمِعْنَا وَ أَطَعْنَا یَا رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله (۱).

**[ترجمه]تفسیر امام عسکری: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرموده است: زکات اموال و دارایی خود را به انسان‌های مستحق زکات مانند بینوایان و ناتوان‌ها بدهید و در پرداخت زکات به آن‌ها کوتاهی نکنید و از ارزش و مقام آن‌ها نکاهید و چیز پست و پلید به آنان ندهید، چراکه هر کس زکاتش را با رضایت و طیب خاطر بدهد، خداوند در ازای هر دانه ای که به عنوان زکات می‌بخشد، در بهشت قصری از طلا، قصری از نقره، قصری از مروارید، قصری از زبرجد، قصری از زُمرد، قصری از جواهرات و قصری از نور خداوندی به او می‌دهد. اگر در پرداخت زکات کوتاهی کند خداوند به او می گوید: ای بنده ام! آیا من را بخیل می‌دانی یا اینکه مرا متهم می کنی یا اینکه گمان کردی در دادن پاداش تو ناتوانم؟ روزی خواهد آمد که اگر زکات را آن طور که به تو دستور داده شد پرداخت کنی، نیازمندترین نیازمندان به این زکاتی که پرداخته‌ای خواهی بود. و اگر (در دادن زکات) بخل پیشه کنی روزی خواهد آمد که در آن روز زیان کار ترین زیانکاران خواهی بود. امام حسن عسکری فرمود: مسلمانان این سخنان را شنیدند و گفتند: شنیدیم و اطاعت کردیم ای فرستاده خدا. - . تفسیر امام حسن عسکری: ۲۴۰ -

**[ترجمه]

«۷»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ سَمَاعَةَ قَالَ: سَأَلْتُهُ علیه السلام عَنْ قَوْلِ اللَّهِ الَّذِینَ یَصِلُونَ ما أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ یُوصَلَ (۲) فَقَالَ هُوَ مَا افْتَرَضَ اللَّهُ فِی الْمَالِ غَیْرَ الزَّکَاهِ وَ مَنْ أَدَّی مَا فَرَضَ اللَّهُ عَلَیْهِ فَقَدْ قَضَی مَا عَلَیْهِ (۳).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: سماعه می گوید از امام صادق علیه السلام در مورد این سخن خداوند پرسیدم: «وَالَّذِینَ یَصِلُونَ مَا أَمَرَ اللّهُ بِهِ أَن یُوصَلَ» - . رعد/ ۲۱ -،

{و آنان که آنچه را خدا به پیوستنش فرمان داده می پیوندند.} او فرمود: آن چیزی غیر از زکات است که خداوند در اموال و دارایی فرض کرده است و هر کس آنچه را خداوند بر او واجب کرده پرداخت کند، تکلیفی که بر او مقدر شده را به انجام رسانده است. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۲۰۹ -

**[ترجمه]

«۸»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ سَمَاعَةَ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ فَرَضَ لِلْفُقَرَاءِ فِی أَمْوَالِ الْأَغْنِیَاءِ فَرِیضَهً لَا یُحْمَدُونَ بِأَدَائِهَا وَ هِیَ الزَّکَاهُ بِهَا حَقَنُوا دِمَاءَهُمْ وَ بِهَا سُمُّوا مُسْلِمِینَ وَ لَکِنَّ اللَّهَ فَرَضَ فِی الْأَمْوَالِ حُقُوقاً غَیْرَ الزَّکَاهِ وَ مِمَّا فَرَضَ فِی الْمَالِ غَیْرَ الزَّکَاهِ قَوْلُهُ الَّذِینَ یَصِلُونَ ما

أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَ مَنْ أَدَّى مَا فَرَضَ اللَّهُ عَلَيْهِ فَقَدْ قَضَى مَا عَلَيْهِ وَ أَدَّى شُكْرَ مَا أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ مِنْ مَالِهِ إِذَا هُوَ حَمِدَهُ عَلَى مَا أَنْعَمَ عَلَيْهِ بِمَا فَضَّلَهُ بِهِ مِنَ السَّعَهِ عَلَى غَيْرِهِ وَ لِمَا وَفَّقَهُ لِأَدَاءِ مَا افْتَرَضَ اللَّهُ عَلَيْهِ (۴).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: سماعه گفته است: خداوند در اموال ثروتمندان برای فقرا فریضه‌ای واجب کرده است که با پرداخت آن ستوده نمی‌شوند (نباید توقع ستایش داشته باشند). این فریضه، زکات است که با دادن آن، خونشان حفظ می‌شود و مسلمان خوانده می‌شوند. اما خداوند در اموال و دارایی، حقوقی غیر از زکات واجب کرده است. از جمله مواردی که خداوند در اموال و دارایی، حقوقی غیر از زکات فرض کرده است این سخن خداوند است: «وَالَّذِینَ یَصِلُونَ مَا أَمَرَ اللّهُ بِهِ أَن یُوصَلَ»، {و آنان که آنچه را خدا به پیوستنش فرمان داده می پیوندند.}. هر کس آنچه را که خداوند بر او واجب کرده انجام دهد، مسئولیتش را به اتمام رسانده است و شکر و سپاس اموالی که خداوند به او ارزانی داشته به جا آورده است چرا که او خداوند را به خاطر اینکه با دادن توانگری و فراخی بیشتر نسبت به دیگران بر او نعمت ارزانی داشته و توفیق انجام فریضه الهی را به او داده است، حمد و سپاس کرده است. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۲۱۰ -

**[ترجمه]

«۹»

قب، [المناقب لابن شهرآشوب]: سُئِلَ الْحَسَنُ بْنُ عَلِیٍّ علیهما السلام عَنْ بَدْوِ الزَّكَاهِ فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى أَوْحَى إِلَى آدَمَ علیه السلام أَنْ زَكِّ عَنْ نَفْسِكَ یَا آدَمُ قَالَ یَا رَبِّ وَ مَا الزَّكَاهُ قَالَ صَلِّ لِی عَشْرَ رَكَعَاتٍ فَصَلَّى ثُمَّ قَالَ رَبِّ هَذِهِ الزَّكَاهُ عَلَیَّ وَ عَلَى الْخَلْقِ قَالَ اللَّهُ هَذِهِ الزَّكَاهُ عَلَیْكَ فِی الصَّلَاهِ وَ عَلَى وُلْدِكَ فِی الْمَالِ مَنْ جَمَعَ مِنْ وُلْدِكَ مَالًا(۵).

**[ترجمه]مناقب آل أبی طالب: از حسن بن علی علیه السلام در مورد آغاز زکات سؤال شد. او در جواب فرمود: خداوند به آدم وحی کرد که ای آدم، زکات نفس خود را بپرداز. آدم گفت: ای پروردگار زکات چگونه است؟ خداوند فرمود: ده رکعت نماز برایم بخوان. او نماز را خواند سپس گفت: ای پروردگار آیا این زکات بر من و خلق است؟ خداوند فرمود: این زکات بر تو در نماز است و بر فرزندانت، زکات در مال است، آن دسته از فرزندانت که به جمع آوری مال و اموال می‌پردازند. - . مناقب آل أبی طالب ۴ : ۱۰ -

**[ترجمه]

«۱۰»

غو، [غوالی اللئالی] عَنْ أَبِی أَیُّوبَ الْأَنْصَارِیِّ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: أَیُّمَا رَجُلٍ لَهُ مَالٌ

۱- ۱. تفسیر الإمام: ۲۴۰.

۲- ۲. الرعد: ۲۱.

۳- ۳. تفسير العيّاشىّ: ج ۲ ص ۲۰۹.

۴- ۴. تفسير العيّاشىّ: ج ۲ ص ۲۱۰.

۵- ۵. مناقب آل أبى طالب: ج ۴ ص ۱۰.

لَمْ يُعْطِ حَقَّ اللَّهِ مِنْهُ إِلَّا جَعَلَهُ اللَّهُ عَلَى صَاحِبِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ شُجَاعاً لَهُ زَبِيبَتَانِ يَنْهَشُهُ حَتَّى يَقْضِيَ بَيْنَ النَّاسِ فَيَقُولُ مَا لِي وَ مَا لَكَ فَيَقُولُ أَنَا كَنْزُكَ الَّذِي جَمَعْتَ لِهَذَا الْيَوْمِ قَالَ فَيَضَعُ يَدَهُ فِي فِيهِ فَيَقْضِمُهَا.

وَ رَوَى أَبُو ذَرٍّ قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله وَ هُوَ جَالِسٌ فِي ظِلِّ الْكَعْبَةِ وَ هُوَ يَقُولُ هُمُ الْأَخْسَرُونَ وَ رَبِّ الْكَعْبَةِ فَقُلْتُ مَنْ هُمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ مَا مِنْ صَاحِبِ إِبِلٍ أَوْ غَنَمٍ لَا يُؤَدِّي زَكَاتَهُ إِلَّا جَاءَتْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْظَمَ مَا كَانَتْ وَ أَسْمَنَهُ تَنْطَحُهُ بِقُرُونِهَا وَ تَطَؤُهُ بِأَخْفَافِهَا كُلَّمَا نَفِدَ عَلَيْهِ آخِرُهَا عَادَ إِلَيْهِ أَوَّلُهَا حَتَّى يُقْضَى بَيْنَ النَّاسِ (۱).

**[ترجمه]عوالی اللئالی: ابوایوب الانصاری از پیامبر صلی الله علیه و آله سلّم نقل می‌کند که فرمود: هر فردی که اموالی داشته باشد و حق خداوند را از آن ندهد، خداوند در روز قیامت اموال او را به صورت ماری از آتش که دو نقطه سیاه در بالای چشم دارد تبدیل می‌کند و تا زمانی که به حساب و کتاب مردم رسیدگی شود او را نیش می زند. آن شخص به مار می‌گوید: مرا چه شده است که با تو سروکار دارم؟ مار می‌گوید: من گنجی هستم که تو برای امروز جمع کردی. پیامبرصلی الله علیه و آله و سلم فرمود: آن شخص دستش را در دهان مار قرار می‌دهد و مار دست او را می‌جود.

ابوذر روایت کرده است که پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم را دیدم که در سایه کعبه نشسته بود و می فرمود: سوگند به پروردگار کعبه فقط آنان زیانکارترین انسان‌ها هستند. من گفتم: ای پیامبر خدا! آنان چه کسانی هستند؟ فرمود: هر صاحب شتر یا گوسفندی که زکات مالش را پرداخت نکند، در روز قیامت (آن شتر و گوسفند) در نهایت بزرگی و چاقی حاضر می... شوند و با شاخ‌هایش او را شاخ می‌زنند و با سم‌هایش او را لگد مال می‌کنند. هر بار که آخرین آن‌ها بیایند و کارشان را انجام بدهند، دوباره از اول شروع می‌کنند تا اینکه بین مردم حساب رسی می‌شود. - . این حدیث را در المستدرك ۱ : ۵۰۸ استخراج کرده است. -

**[ترجمه]

«۱۱»

مع،(۲) [معانی الأخبار] لی، [الأمالی للصدوق] عَنِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: أَسْخَى النَّاسِ مَنْ أَدَّى زَكَاةَ مَالِهِ وَ أَبْخَلُ النَّاسِ مَنْ بَخِلَ بِمَا افْتَرَضَ اللَّهُ عَلَيْهِ (۳).

**[ترجمه]معانی الاخبار - . معانی الاخبار : ۱۹۵ -

،امالی صدوق: امام صادق علیه السلام از پدرانش نقل می‌کند که پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: سخاوتمندترین مردم کسی است که زکات مالش را پرداخت می‌کند و بخیل ترین مردم کسی است که در اموالی که خداوند (زکات آن را) بر او فرض کرده است بخل بورزد. - . امالی صدوق : ۱۴ -

**[ترجمه]

«۱۲»

فس، [تفسیر القمی] قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: مَنْ مَنَعَ قِیرَاطاً مِنَ الزَّکَاهِ فَلَیْسَ هُوَ بِمُؤْمِنٍ وَ لَا مُسْلِمٍ وَ لَا کَرَامَهَ(۴).

**[ترجمه]تفسیر قمی: امـام صـادق علیه السـلام فرموده است: هر کس از پرداخت یـک قیراط (یک بیست و چهارم دینار) از زکات ممانعت ورزد مؤمن و مسلمان نیست و هیچ کرامتی ندارد. - . تفسیر قمی : ۴۴۴ -

**[ترجمه]

«۱۳»

ب، [قرب الإسـناد] ابْنُ طَرِیفٍ عَنِ ابْنِ عُلْوَانَ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ أَبِیهِ علیهمـا السـلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صـلی الله علیه و آله: دَاوُوا مَرْضَـاکُمْ بِالصَّدَقَهِ وَ ادْفَعُوا أَبْوَابَ الْبَلَاءِ بِالـدُّعَاءِ وَ حَصِّنُوا أَمْوَالَکُمْ بِالزَّکَاهِ فَإِنَّهُ مَا یُصَادُ مَا تُصَـیِّدُ مِنَ الطَّیْرِ إِلَّا بِتَضْـیِیعِهِمُ التَّسْبِیحَ (۵).

**[ترجمه]قرب الاسـناد: امام صادق علیه السلام از پدرش نقل می کند که پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: بیمارانتان را بـا صـدقه دادن درمـان کنیـد و درهـای بلاـ و مصیبت را با دعا کردن ببندیـد و مال و اموالتان را با دادن زکات محافظت کنید چراکه آن دسته از پرندگانی که شکار می‌شوند بدین خاطر است که تسبیح خداوند را ضایع کرده اند. - . قرب الاسناد : ۷۴ -

**[ترجمه]

«۱۴»

مع،(۶)[معـانی الأخبار] لی، [الأمالی للصـدوق] ابْنُ نَاتَانَهَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ سَـلَمَهَ عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْمُعَلَّی قَالَ أُنْبِئْتُ عَنِ الصَّادِقِ علیه السـلام أَنَّهُ قَالَ: إِنَّ لِلَّهِ بِقَاعاً تُسَـمَّی الْمُنْتَقِمَهَ فَإِذَا أَعْطَی اللَّهُ عَبْداً مَالًا لَمْ یُخْرِجْ حَقَّ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ مِنْهُ

ص: ۱۱

۱- ۱. أخرجه فی المستدرک: ج ۱ ص ۵۰۸، و فیه اختلال.

۲- ۲. معانی الأخبار: ۱۹۵ فی حدیث.

۳- ۳. أمالی الصدوق: ۱۴.

۴- ۴. تفسیر القمّیّ: ۴۴۴.

۵- ۵. قرب الإسناد: ۷۴.

۶- ۶. معانی الأخبار: ۲۳۵.

سَلَّطَ اللَّهُ عَلَيْهِ بُقْعَةً مِنْ تِلْکَ الْبِقَاعِ فَأَتْلَفَ ذَلِکَ الْمَالَ فِيهَا ثُمَّ مَاتَ وَ تَرَکَهَا(۱).

**[ترجمه]معانی الاخبار، - . معانی الاخبار : ۲۳۵ -

امالی صدوق: علی بن معلی گوید از امام صادق علیه السلام به من خبر رسید که برای خدا زمینهایی است به نام انتقام گیرنده، چون خدا مالی به بنده ای دهد و حق خدای عز و جل را از آن بیرون نکند، خدا یکی از آن مکان ها را بر او مسلط سازد تا آن مال را در آن تلف کند و سپس بمیرد و آن را به جا گذارد. - . امالی صدوق : ۲۲ -

**[ترجمه]

«۱۵»

ل، [الخصال] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ الْأَشْعَرِيِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ الرَّازِیِّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ سُلَيْمَانَ بْنِ رُشَيْدٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ يَقْطِينٍ عَنْ يُونُسَ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ کَثِيرٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: السُّرَّاقُ ثَلَاثَةٌ مَانِعُ الزَّکَاهِ وَ مُسْتَحِلُّ مُهُورِ النِّسَاءِ وَ کَذَلِکَ مَنِ اسْتَدَانَ وَ لَمْ يَنْوِ قَضَاءَهُ (۲).

**[ترجمه]الخصال : اسماعیل بن کثیر از امام صادق علیه السلام نقل می کند که فرمود: دزدان بر سه گونه اند: خود داری کننده از پرداخت زکات، و کسی که خوردن مهریه زنان را حلال شمارد، و نیز آن کس که وامی بگیرد و نخواسته باشد پس بدهد. - . الخصال۱ : ۷۴ -

**[ترجمه]

«۱۶»

ل، [الخصال] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِيسَی عَنِ ابْنِ مَعْرُوفٍ عَنِ ابْنِ هَمَّامٍ عَنِ ابْنِ غَزْوَانَ عَنِ السَّکُونِیِّ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله قَالَ: تُکَلِّمُ النَّارُ يَوْمَ الْقِيَامَهِ ثَلَاثَةً أَمِيراً وَ قَارِئاً وَ ذَا ثَرْوَهٍ مِنَ الْمَالِ فَتَقُولُ لِلْأَمِيرِ يَا مَنْ وَهَبَ اللَّهُ لَهُ سُلْطَاناً فَلَمْ يَعْدِلْ فَتَزْدَرِدُهُ کَمَا يَزْدَرِدُ الطَّيْرُ حَبَّ السِّمْسِمِ وَ تَقُولُ لِلْقَارِی يَا مَنْ تَزَيَّنَ لِلنَّاسِ وَ بَارَزَ اللَّهَ بِالْمَعَاصِی فَتَزْدَرِدُهُ وَ تَقُولُ لِلْغَنِیِّ يَا مَنْ وَهَبَ اللَّهُ لَهُ دُنْيَا کَثِيرَةً وَاسِعَةً فَيْضاً وَ سَأَلَهُ الْحَقِيرَ الْيَسِيرَ قَرْضاً فَأَبَی إِلَّا بُخْلًا فَتَزْدَرِدُهُ (۳).

**[ترجمه]الخصال : امام صادق علیه السلام از پدرانش نقل می کند که پیامبرصلی الله علیه و آله و سلم فرموده است: آتش جهنم در روز قیامت با سه نفر سخن می گوید: متولی امور مردم، قاری قرآن و ثروتمند. آتش به شخصی که متولی امور مردم بوده می گوید: ای کسی که خداوند به تو قدرت و مکنت عطا کرد اما با عدالت رفتار نکردی! پس او را می‌بلعد همان طور که پرنده، دانه کنجد را می‌بلعد؛ و به قاری قرآن می گوید: ای کسی که در میان مردم شخصیت آراسته ای داشتی اما در برابر خداوند گناهان آشکاری مرتکب می‌شدی! پس او را می‌بلعد؛ و به شخص ثروتمند می گوید: ای کسی که خداوند مال و دارایی زیاد و وسیعی به او بخشید و خداوند از او چیز اندك و ناچیزی را به عنوان قرض درخواست کرد اما بخل ورزید؛ پس

او را نیز می‌بلعد. - . الخصال ۱ : ۵۵ -

**[ترجمه]

«۱۷»

ن،(۴)[عیون أخبار الرضا علیه السلام] ل، [الخصال] مَاجِیلَوَیْهِ عَنْ أَبِیهِ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنِ السَّیَّارِیِّ عَنِ الْحَارِثِ بْنِ دِلْهَاثٍ عَنْ أَبِیهِ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ الرِّضَا علیه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ أَمَرَ بِثَلَاثَةٍ مَقْرُونٍ بِهَا ثَلَاثَةٌ أُخْرَی أَمَرَ بِالصَّلَاهِ وَ الزَّکَاهِ فَمَنْ صَلَّی وَ لَمْ یُزَکِّ لَمْ تُقْبَلْ مِنْهُ صَلَاتُهُ وَ أَمَرَ بِالشُّکْرِ لَهُ وَ لِلْوَالِدَیْنِ فَمَنْ لَمْ یَشْکُرْ وَالِدَیْهِ لَمْ یَشْکُرِ اللَّهَ وَ أَمَرَ بِاتِّقَاءِ اللَّهِ وَ صِلَهِ الرَّحِمِ فَمَنْ لَمْ یَصِلْ رَحِمَهُ لَمْ یَتَّقِ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَ (۵).

**[ترجمه]عیون الاخبار، - . عیون الاخبار ۱ : ۲۵۸ - الخصال: حارث بن دلهاث از پدرش و او از امام رضا علیه السلام روایت می‌کند که فرمود: خداوند دستور به سه چیز را مقرون و مرتبط به سه چیز دیگر قرار داده است: خداوند به همراه نماز به زکات امر کرده است. پس هر کس نماز بخواند و زکات ندهد نمازش پذیرفته نمی‌شود؛ و دستور داده است که شکر خداوند و شکر پدر و مادر به جا آورده شود. پس هر کس شکر پدر و مادر را ادا نکند خداوند را نیز شکر نکرده است؛ و همراه با تقوای خداوند به برقراری پیوند خویشاوندی دستور داده است. پس هر کس صله رحم و پیوند خویشاوندی را برقرار نکند تقوای خداوند عزیز و بلند مرتبه را به جا نیاورده است. - . الخصال۱ : ۷۰ -

**[ترجمه]

«۱۸»

ل، [الخصال] عَنْ أَبِی أُمَامَهَ عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله قَالَ: أَیُّهَا النَّاسُ إِنَّهُ لَا نَبِیَّ بَعْدِی وَ لَا أُمَّهَ بَعْدَکُمْ أَلَا فَاعْبُدُوا رَبَّکُمْ وَ صَلُّوا خَمْسَکُمْ وَ صُومُوا شَهْرَکُمْ وَ حُجُّوا

۱- ۱. أمالی الصدوق: ۲۲.

۲- ۲. الخصال: ج ۱ ص ۷۴.

۳- ۳. الخصال: ج ۱ ص ۵۵.

۴- ۴. عیون الأخبار: ج ۱ ص ۲۵۸.

۵- ۵. الخصال: ج ۱ ص ۷۰.

بَيْتَ رَبِّكُمْ وَ أَدُّوا زَكَاةَ أَمْوَالِكُمْ طَيِّبَةً بِهَا أَنْفُسُكُمْ وَ أَطِيعُوا وُلَاةَ أَمْرِكُمْ تَدْخُلُوا جَنَّةَ رَبِّكُمْ (۱).

**[ترجمه]ابوامامه از پیامبرصلی الله علیه و آله و سلم نقل کرده که فرمودند: ای مردم! هیچ پیامبری پس از من و هیچ امتی پس از شما نخواهد آمد، پس پروردگارتان را عبادت کنید و نمازهای پنج گانه را برپا دارید و ماه رمضان را روزه بگیرید و حج خانه خدا را به جا آورید و زکات مال و اموالتان را بدهید تا خودتان را با دادن آن پاک کنید و از اولوا الامر اطاعت کنید تا وارد بهشت خداوند گردید. - . الخصال۱ : ۱۵۶ -

**[ترجمه]

«۱۹»

ل، [الخصال] جَعْفَرُ بْنُ عَلِيٍّ عَنْ جَدِّهِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ حَسَّانَ عَنْ عَمِّهِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِذَا فَشَتْ أَرْبَعَةٌ ظَهَرَتْ أَرْبَعَةٌ إِذَا فَشَا الزِّنَا ظَهَرَتِ الزَّلَازِلُ وَ إِذَا أُمْسِكَتِ الزَّكَاةُ هَلَكَتِ الْمَاشِيَةُ وَ إِذَا جَارَ الْحُكَّامُ فِی الْقَضَاءِ أُمْسِكَ الْقَطْرُ مِنَ السَّمَاءِ وَ إِذَا خُفِرَتِ الذِّمَّةُ نُصِرَ الْمُشْرِكُونَ عَلَی الْمُسْلِمِینَ (۲).

**[ترجمه]الخصال: عبد الرحمن از امام صادق علیه السلام روایت می کند که فرمود: هرگاه چهار چیز رواج پیدا کند، چهار چیز ظاهر می‌شود: هرگاه زنا منتشر شود زلزله ظاهر می‌شود، و هرگاه زکات مال پرداخت نشود چهارپایان هلاک می‌شوند، و هرگاه حاکمان در قضاوت ظلم و ستم پیشه کنند باران از آسمان قطع می‌شود، و هرگاه عهد و پیمان‌ها شکسته شود مشرکان بر مسلمانان پیروز می‌شوند. - . الخصال۱ : ۱۱۵ -

**[ترجمه]

أقول

قد مضی فی باب دعائم الإسلام و باب حقوق المؤمن و أبواب المواعظ و باب جوامع المكارم و غیرها أخبار الزكاه فلا نعیدها و قد مضی فی كتاب الصلاه عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله أَنَّهُ قَالَ: ثَمَانِیَةٌ لَا یَقْبَلُ اللَّهُ لَهُمْ صَلَاةً وَ ذَكَرَ مِنْهُمْ مَانِعَ الزَّكَاهِ(۳).

**[ترجمه]در مبحث ارکان اسلام و مبحث حقوق مؤمن و مباحث موعظه‌ها و مبحث جامع بزرگی‌ها و دیگر مباحث، روایت‌ها و احادیث مربوط به زکات را نقل کردیم پس در اینجا آن را تکرار نمی‌کنیم. در مبحث نماز حدیثی از امام صادق علیه السلام از پیامبرصلی الله علیه و آله و سلم نقل کردیم که فرموده است: خداوند نماز هشت گروه از مردم را قبول نمی کند، یکی از این هشت گروه را کسانی ذکر کرده است که از دادن زکات ممانعت می کند. - . الخصال۲ : ۳۸ -

**[ترجمه]

«۲۰»

ل، [الخصال]: فِيمَا أَوْصَى بِهِ النَّبِيُّ صلى الله عليه و آله عَلِيّاً علیه السلام يَا عَلِيُّ كَفَرَ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ مِنْ هَذِهِ الْأُمَّهِ عَشَرَهٌ الْقَتَّالُ وَ السَّاحِرُ وَ الدَّيُّوثُ وَ نَاكِحُ الْمَرْأَهِ حَرَاماً فِي دُبُرِهَا وَ نَاكِحُ الْبَهِيمَهِ وَ مَنْ نَكَحَ ذَاتَ مَحْرَمٍ مِنْهُ وَ السَّاعِي فِي الْفِتْنَهِ وَ بَائِعُ السِّلَاحِ مِنْ أَهْلِ الْحَرْبِ وَ مَانِعُ الزَّكَاهِ وَ مَنْ وَجَدَ سَعَهً فَمَاتَ وَ لَمْ يَحُجَّ (۴).

**[ترجمه]الخصال: از جمله وصیت‌های پیامبرصلی الله علیه و آله و سلم به حضرت علی علیه السلام این بود که فرمودند: یا علی! ده گروه از این امّت به خدای بزرگ کفر ورزیدند: کسی که بی جهت می‌جنگد و آدم می کشد، و ساحر، و دیوث، و کسی از پشت با زن به حرام نزدیکی کند، و کسی که با حیوانات رابطه جنسی داشته باشد و کسی که با محرم خود آمیزش کند و روشن کننده آتش فتنه، و فروشنده اسلحه به محاربان با مسلمین، و کسی که زکات ندهد و کسی که مستطیع شود و بمیرد و حج نگزارد. - . الخصال۲ : ۶۲ -

**[ترجمه]

«۲۱»

ل، [الخصال] الْأَرْبَعُمِائَهِ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام: حَصِّنُوا أَمْوَالَكُمْ بِالزَّكَاهِ(۵).

**[ترجمه]الخصال: امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: مال و دارایی‌هایتان را با دادن زکات محافظت کنید. - . الخصال۲ : ۱۶۱ -

**[ترجمه]

«۲۲»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام] بِالْأَسَانِيدِ الثَّلَاثَهِ عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: أَوَّلُ مَنْ يَدْخُلُ النَّارَ أَمِيرٌ مُتَسَلِّطٌ لَمْ يَعْدِلْ وَ ذُو ثَرْوَهٍ مِنَ الْمَالِ لَمْ يُعْطِ الْمَالَ

۱- ۱. الخصال: ج ۱ ص ۱۵۶.

۲- ۲. الخصال: ج ۱ ص ۱۱۵.

۳- ۳. راجع الخصال: ج ۲ ص ۳۸.

۴- ۴. الخصال ج ۲ ص ۶۱، و فی بعض النسخ بدل« القتال»« القتات» و هو النمام الذی یتسمع أحادیث الناس من حیث لا یعلمون.

۵- ۵. الخصال: ج ۲ ص ۱۶۱.

حَقَّهُ وَ فَقِيرٌ فَخُورٌ(۱).

**[ترجمه]عیون الاخبار: امام رضا علیه السلام از پدرانش نقل می کند که پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمودند: اولین کسی که وارد جهنم می‌شود فرمانروایی است که متولی امور مردم بوده اما عدالت پیشه نکرده است، و فرد ثروتمندی که حق مال و اموالش را پرداخت نکرده است و تهیدست فخر فروش. - . عیون الاخبار ۲ : ۲۸ -

**[ترجمه]

«۲۳»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام] بِهَذَا الْإِسْنَادِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: لَا تَزَالُ أُمَّتِی بِخَیْرٍ مَا تَحَابُّوا وَ تَهَادَوْا وَ أَدَّوُا الْأَمَانَهَ وَ اجْتَنَبُوا الْحَرَامَ وَ قَرَوُا الضَّیْفَ وَ أَقَامُوا الصَّلَاهَ وَ آتَوُا الزَّکَاهَ فَإِذَا لَمْ یَفْعَلُوا ذَلِکَ ابْتُلُوا بِالْقَحْطِ وَ السِّنِینَ (۲).

**[ترجمه]عیون الاخبار: پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمودند: امت من در مسیر خیرند تا وقتی که همدیگر را دوست داشته باشند، به همدیگر هدیه بدهند، امانت را ادا کنند، از کارهای حرام دوری گزینند، مهمان نوازی کنند و نماز به پا دارند و زکات را پرداخت کنند که اگر چنین نکنند، به قحطی و خشکسالی مبتلا می گردند. - . عیون الاخبار ۲ : ۲۹ -

**[ترجمه]

«۲۴»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِی عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ النَّوْفَلِیِّ عَنِ السَّکُونِیِّ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: لَا تَزَالُ أُمَّتِی بِخَیْرٍ مَا تَحَابُّوا وَ أَدَّوُا الْأَمَانَهَ وَ آتَوُا الزَّکَاهَ فَإِذَا لَمْ یَفْعَلُوا ذَلِکَ ابْتُلُوا بِالْقَحْطِ وَ السِّنِینَ (۳).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: امام صادق علیه السلام از پدرانش نقل می کند که پیامبرصلی الله علیه و آله و سلم فرمودند: امت من در مسیر خیرند تا وقتی که همدیگر را دوست داشته باشند، امانت را ادا کنند و زکات را بپردازند که اگر چنین نکنند، به قحطی و خشکسالی مبتلا می گردند. - . ثواب الاعمال : ۲۲۵ -

**[ترجمه]

«۲۵»

ما، [الأمالی للشیخ الطوسی]: فِیمَا أَوْصَی بِهِ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام عِنْدَ وَفَاتِهِ أُوصِیکَ یَا بُنَیَّ بِالصَّلَاهِ عِنْدَ وَقْتِهَا وَ الزَّکَاهِ فِی أَهْلِهَا عِنْدَ مَحَلِّهَا(۴).

**[ترجمه]امالی طوسی: از جمله وصیت‌های امیر المومنین علیه السلام در هنگام وفات این بود که فرمود: ای پسرم تو را به

برپایی نماز در سر وقت و دادن زکات به مستحقان در موقعیت آن (هنگام تکلیف) سفارش می کنم. - . امالی طوسی ۱ : ۶ -

**[ترجمه]

«۲۶»

ما، [الأمالی للشیخ الطوسی] الْمُفِیدُ عَنِ ابْنِ قُولَوَیْهِ عَنْ أَبِیهِ عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَعِیدٍ عَنْ یَاسِرٍ عَنِ الرِّضَا علیه السلام قَالَ: إِذَا کَذَبَ الْوُلَاهُ حُبِسَ الْمَطَرُ وَ إِذَا جَارَ السُّلْطَانُ هَانَتِ الدَّوْلَهُ وَ إِذَا حُبِسَتِ الزَّکَاهُ مَاتَتِ الْمَوَاشِی (۵).

**[ترجمه]امالی طوسی: یاسر از امام رضا علیه السلام نقل کرده که فرموده است: هرگاه والیان دروغ بگویند باران نمی‌بارد و هرگاه حاکم ظلم کند حکومت سست می‌شود و هرگاه زکات پرداخت نشود چهارپایان تلف می‌شوند. - . امالی طوسی ۱ : ۷۷ -

**[ترجمه]

«۲۷»

ما، [الأمالی للشیخ الطوسی]: فِی وَصِیَّهِ الْبَاقِرِ علیه السلام لِجَابِرٍ الْجُعْفِیِّ الزَّکَاهُ تَزِیدُ فِی الرِّزْقِ (۶).

**[ترجمه]امالی طوسی: امام باقر علیه السلام به جابر جعفی این گونه سفارش کرد: زکات روزی را افزایش می‌دهد. - . امالی طوسی ۱ : ۳۰۲ -

**[ترجمه]

«۲۸»

ما، [الأمالی للشیخ الطوسی] قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: لَیْسَ السَّخِیُّ الْمُبَذِّرَ الَّذِی یُنْفِقُ مَالَهُ فِی غَیْرِ حَقِّهِ وَ لَکِنَّهُ الَّذِی یُؤَدِّی إِلَی اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ مَا فَرَضَ عَلَیْهِ فِی مَالِهِ مِنَ الزَّکَاهِ وَ غَیْرِهَا وَ الْبَخِیلُ الَّذِی لَا یُؤَدِّی حَقَّ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فِی مَالِهِ (۷).

۱- ۱. عیون الأخبار: ج ۲ ص ۲۸.

۲- ۲. عیون الأخبار: ج ۲ ص ۲۹.

۳- ۳. ثواب الأعمال: ۲۲۵، و فیه« ما لم یتخاونوا» بدل« ما تحابوا».

۴- ۴. أمالی الطوسیّ: ج ۱ ص ۶.

۵- ۵. أمالی الطوسیّ: ج ۱ ص ۷۷.

٦- ٦. أمالى الطوسىّ: ج ١ ص ٣٠٢.
٧- ٧. أمالى الطوسىّ: ج ٢ ص ٨٩.

**[ترجمه]امالی طوسی: امام صادق علیه السلام فرمود: سخاوتمند کسی نیست که با اسراف، مال و دارایی اش را در جایی که شایسته نیست می‌بخشد بلکه سخاوتمند و بخشنده واقعی کسی است که زکات و موارد دیگری که خداوند عزّ و جلّ در مال و دارایی او واجب کرده است ادا می کند و بخیل کسی است که حق خداوند را در اموالش ادا نمی کند. - . امالی طوسی ۲ : ۸۹ -

**[ترجمه]

«۲۹»

ما، [الأمالی للشیخ الطوسی] بِإِسْنَادِ الْمُجَاشِعِيِّ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مَانِعُ الزَّكَاةِ يَجُرُّ قُصْبَهُ فِي النَّارِ يَعْنِي أَمْعَاءَهُ فِي النَّارِ وَ مُثِّلَ لَهُ مَالُهُ فِي النَّارِ فِي صُورَةِ شُجَاعٍ أَقْرَعَ لَهُ زَبِيبَانِ أَوْ زَبِيبَتَانِ يَفِرُّ الْإِنْسَانُ مِنْهُ وَ هُوَ يَتْبَعُهُ حَتَّى يَقْضِمَهُ كَمَا يُقْضَمُ الْفُجْلُ وَ يَقُولُ أَنَا مَالُكَ الَّذِي بَخِلْتَ بِهِ (۱).

**[ترجمه]امالی طوسی: امام صادق علیه السلام از پدرانش نقل می کند که پیامبرصلی الله علیه و آله و سلم فرمودند: کسی که از دادن زکات امتناع می‌ورزد قُصب (یعنی روده اش) را در آتش می کشند و مال و اموال او به صورت ماری بسیار سمی که دو خال سیاه در بالای چشمانش دارد پدیدار می گردد. آن شخص از مار می گریزد و مار او را دنبال می کند تا اینکه او را همانند تُرُب می‌جود و به او می گوید: من مال و دارایی تو هستم که در بخشیدن آن بخیل بودی. - . امالی طوسی ۲ : ۱۳۳ -

**[ترجمه]

«۳۰»

ما، [الأمالی للشیخ الطوسی] بِإِسْنَادِهِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ أَبِيهِ علیه السلام: أَنَّهُ سُئِلَ عَنِ الدَّنَانِيرِ وَ الدَّرَاهِمِ وَ مَا عَلَى النَّاسِ فِيهَا فَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام هِيَ خَوَاتِيمُ اللَّهِ فِي أَرْضِهِ جَعَلَهَا اللَّهُ مَصَحَّةً لِخَلْقِهِ وَ بِهَا يَسْتَقِيمُ شُئُونُهُمْ وَ مَطَالِبُهُمْ فَمَنْ أَكْثَرَ لَهُ مِنْهَا فَقَامَ بِحَقِّ اللَّهِ فِيهَا وَ أَدَّى زَكَاتَهَا فَذَاكَ الَّذِي طَابَتْ وَ خَلَصَتْ لَهُ وَ مَنْ أَكْثَرَ لَهُ مِنْهَا فَبَخِلَ بِهَا وَ لَمْ يُؤَدِّ حَقَّ اللَّهِ فِيهَا وَ اتَّخَذَ مِنْهَا الْآنِيَةَ فَذَاكَ الَّذِي حَقَّ عَلَيْهِ وَعِيدُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فِي كِتَابِهِ يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى يَوْمَ يُحْمى عَلَيْها فِي نارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوى بِها جِباهُهُمْ وَ جُنُوبُهُمْ وَ ظُهُورُهُمْ هذا ما كَنَزْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ فَذُوقُوا ما كُنْتُمْ تَكْنِزُونَ (۲).

**[ترجمه]امالی طوسی: امام صادق علیه السلام از پدرشان روایت می کند که از ایشان در باره دینار و درهم (پول) و وظیفه مردمان در قبال آن سؤال شد. فرمود: اینها سکّه های خداست در زمین، خداوند آنها را مایه سامان یابی زندگی خلق قرار داده است، و به وسیله آنهاست که کارهای مردمان روبه راه می شود و نیازهای آنان بر آورده می گردد. پس هر کس درهم و دینار (طلا و نقره - مال) فراوان داشته باشد، و حقّ خدای متعال را بپردازد، و زکات آنها را بدهد، این گونه مالی پاکیزه است و به خود او تعلّق دارد. و هر کس با داشتن مال فراوان بخل ورزد و از دادن حقوق واجب خودداری کند و از آنها ظروف (طلا و نقره) فراهم آورد، این گونه کسی مستحق عذاب خدای بزرگ است که در کتاب خود فرموده است: «يَوْمَ

يُحمى عَلَيْها فِی نارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوى بِها جِباهُهُمْ وَ جُنُوبُهُمْ وَ ظُهُورُهُمْ، هذا ما كَنَزْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ، فَذُوقُوا ما كُنْتُمْ تَكْنِزُون»، - . امالی طوسی ۲ : ۱۳۵ - {روزی كه آن [گنجینه] ها را در آتش دوزخ بگدازنـد وپیشانی و پهلو و پشت آنان را با آن‌ها داغ كنند [و گویند:] «این است آنچه برای خود اندوختید، پس [كیفر] آنچه را می اندوختید بچشید».}

**[ترجمه]

«۳۱»

ما، [الأمالی للشیخ الطوسی] بِإِسْنَادِهِ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ عَنْ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام قَالَ: عَلَیْكُمْ بِالزَّكَاهِ فَإِنِّی سَمِعْتُ نَبِیَّكُمْ صلی الله علیه و آله یَقُولُ الزَّكَاهُ قَنْطَرَهُ الْإِسْلَامِ فَمَنْ أَدَّاهَا جَازَ الْقَنْطَرَهَ وَ مَنْ مَنَعَهَا احْتُبِسَ دُونَهَا وَ هِیَ تُطْفِئُ غَضَبَ الرَّبِ (۳).

**[ترجمه]امالی طوسی: امام صادق علیه السلام از پدرانش نقل می كند كه امیرالمومنین علیه السلام فرموده است: شما را به پرداخت زكات سفارش می كنم زیرا از پیامبر خدا صلی الله علیه و آله و سلم شنیدم كه می فرمود: زكات پل اسلام است؛ پس هر كس آن را بپردازد از پـل می‌گـذرد (و به اسـلام می‌رسـد)، و هر كس نپردازد در كنـار پـل می‌مانـد. و همین زكات آتش غضب پروردگار را خاموش می كند. - . امالی طوسی ۲ : ۱۳۶ -

**[ترجمه]

«۳۲»

ع، [علل الشرائع] ابْنُ الْمُتَوَكِّلِ عَنِ السَّعْدَآبَادِیِّ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ مَالِكِ بْنِ عَطِیَّهَ عَنِ الثُّمَالِیِّ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: فِی كِتَابِ عَلِیٍّ علیه السلام إِذَا مَنَعُوا الزَّكَاهَ مَنَعَتِ الْأَرْضُ بَرَكَتَهَا مِنَ الزَّرْعِ وَ الثِّمَارِ وَ الْمَعَادِنِ كُلَّهَا(۴).

**[ترجمه]علل الشرایع: امام باقر می گوید: در نامه علی علیه السـلام چنین یافتیم: هرگاه زكات ندهند، زمین بركت خود را از كشته ها و میوه ها و كانیها برگیرد. - . علل الشرایع ۲ : ۲۷۱ -

**[ترجمه]

أقول

تمامه و أمثاله فی أبواب المعاصی.

**[ترجمه]صورت كامل حدیث و احادیث مشابه آن در باب گناهان ذكر شده است.

**[ترجمه]

«۳۳»

مع، [معانى الأخبار] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ الْبَرْقِيِّ رَفَعَهُ قَالَ: إِذَا مُنِعَتِ الزَّكَاهُ

۱- ۱. أمالی الطوسیّ: ج ۲ ص ۱۳۳.

۲- ۲. أمالی الطوسیّ: ج ۲ ص ۱۳۵.

۳- ۳. أمالی الطوسیّ: ج ۲ ص ۱۳۶.

۴- ۴. علل الشرائع: ج ۲ ص ۲۷۱ فی حدیث.

سَاءَتْ حَالُ الْفَقِيرِ وَ الْغَنِيِّ قُلْتُ هَذَا الْفَقِيرُ يَسُوءُ حَالُهُ لِمَا مُنِعَ مِنْ حَقِّهِ وَ كَيْفَ يَسُوءُ حَالُ الْغَنِيِّ قَالَ الْغَنِيُّ الْمَانِعُ لِلزَّكَاهِ يَسُوءُ حَالُهُ فِي الْآخِرَهِ(۱).

**[ترجمه]معانی الأخبار: برقی از علی علیه السلام نقل می کند که فرمود: هنگامی که زکات داده نشود وضع فقیر و ثروتمند هر دو بد خواهد شد. گفتم: فقیر از این رو که حقش ادا نمی‌شود وضعیتش بد خواهد شد اما وضع ثروتمند چگونه ناگوار می‌شود؟ فرمود: ثروتمندی که زکات نمی‌دهد در آخرت وضعیت بد و ناگواری خواهد داشت. - . معانی الاخبار : ۲۶۰ -

**[ترجمه]

«۳۴»

مع، [معانی الأخبار] مَاجِيلَوَيْهِ عَنْ عَمِّهِ عَنِ الْكُوفِيِّ عَنْ أَبِي جَمِيلَهَ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: لَيْسَ الْبَخِيلُ مَنْ يُؤَدِّي الزَّكَاهَ الْمَفْرُوضَهَ مِنْ مَالِهِ وَ يُعْطِي النَّائِبَهَ(۲)

فِي قَوْمِهِ إِنَّمَا الْبَخِيلُ حَقُّ الْبَخِيلِ الَّذِي يَمْنَعُ الزَّكَاهَ الْمَفْرُوضَهَ فِي مَالِهِ وَ لَا يُعْطِي النَّائِبَهَ فِي قَوْمِهِ وَ هُوَ فِيمَا سِوَى ذَلِكَ يَبْذُرُ(۳).

**[ترجمه]معانی الاخبار: امام باقر علیه السلام از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم نقل می کند که فرموده است: بخیل کسی نیست که زکات واجب شده بر اموالش را می‌پردازد و مصیبت و گرفتاری (پرداخت غرامت و دیه) قومش را رفع می کند، بلکه بخیل واقعی کسی است که زکاتی که در مال و اموالش واجب شده نمی‌پردازد و مصیبت و گرفتاری (پرداخت دیه و غرامت) قومش را برطرف نمی کند و در غیر این موارد اسراف و زیاده روی می کند. - . معانی الاخبار: ۲۴۵ -

**[ترجمه]

«۳۵»

مع، [معانی الأخبار] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ حَمَّادٍ عَنْ حَرِيزٍ عَنْ زُرَارَهَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: إِنَّمَا الشَّحِيحُ مَنْ مَنَعَ حَقَّ اللَّهِ وَ أَنْفَقَ فِي غَيْرِ حَقِّ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ (۴).

**[ترجمه]معانی الاخبار: زراره از امام صادق علیه السلام نقل می کند که گفته است: همانا بخیل کسی است که از پرداخت حق خداوند (برای بینوایان) ممانعت می‌ورزد و در غیر حق خداوند عزّ و جلّ انفاق می کند. - . معانی الاخبار : ۲۴۶ -

**[ترجمه]

«۳۶»

مع، [معانی الأخبار] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي الْجَهْمِ عَنْ مُوسَى بْنِ بَكْرٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ سُلَيْمَانَ

عَنْ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ علیهما السلام قَالَ: الْبَخِیلُ مَنْ بَخِلَ بِمَا افْتَرَضَ اللَّهُ عَلَیْهِ (۵).

**[ترجمه]معانی الاخبار: احمد بن سلیمان از موسی بن جعفر علیه السلام روایت می‌کند که فرموده است: بخیل واقعی کسی است که در آنچه خداوند بر او واجب گردانیده است بخل ورزد. - . معانی الاخبار : ۲۴۶ -

**[ترجمه]

«۳۷»

مع، [معانی الأخبار] أَبِی عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ مُحَمَّدٍ الْبَرْقِیِّ عَنْ خَلَفِ بْنِ حَمَّادٍ عَنْ حَرِیزٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: مَا مِنْ ذِی مَالٍ ذَهَبٍ أَوْ فِضَّهٍ یَمْنَعُ زَکَاهَ مَالِهِ إِلَّا حَبَسَهُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ یَوْمَ الْقِیَامَهِ بِقَاعٍ قَرْقَرٍ-(۶) وَ سَلَّطَ عَلَیْهِ شُجَاعاً أَقْرَعَ یُرِیدُهُ وَ هُوَ

ص: ۱۶

۱- ۱. معانی الأخبار: ص ۲۶۰.

۲- ۲. النائبه: النازله و المصیبه، لانها تنوب الناس لوقت و منها تأدیه الغرامات و الدیات، و نوائب الرعیه: ما یضربه علیهم السلطان من الحوائج کاصلاح القناطر و الطرق و سد البثوق.

۳- ۳. معانی الأخبار: ص ۲۴۵.

۴- ۴. معانی الأخبار: ص ۲۴۶.

۵- ۵. معانی الأخبار: ص ۲۴۶.

۶- ۶. القرقر: القاع الاملس، و حاد یحید: عدل عن الطریق فرارا و خوفا و القضم: کسر الشی ء بأطراف الأسنان، و الفجل معروف.

يَحِيدُ عَنْهُ فَإِذَا رَأَى أَنَّهُ لَا يَتَخَلَّصُ مِنْهُ أَمْكَنَهُ مِنْ يَدِهِ فَيَقْضِمُهَا كَمَا يُقْضَمُ الْفُجْلُ ثُمَّ يَصِيرُ طَوْقاً فِي عُنُقِهِ وَ ذَلِكَ قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَ سَيُطَوَّقُونَ ما بَخِلُوا بِهِ يَوْمَ الْقِيامَهِ(۱) وَ مَا مِنْ ذِي مَالٍ إِبِلٍ أَوْ بَقَرٍ أَوْ غَنَمٍ يَمْنَعُ زَكَاهَ مَالِهِ إِلَّا حَبَسَهُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَهِ بِقَاعٍ قَرْقَرٍ تَطَؤُهُ كُلُّ ذَاتِ ظِلْفٍ بِظِلْفِهَا وَ تَنْهَشُهُ كُلُّ ذَاتِ نَابٍ بِنَابِهَا وَ مَا مِنْ ذِي مَالٍ نَخْلٍ أَوْ كَرْمٍ أَوْ زَرْعٍ يَمْنَعُ زَكَاتَهَا إِلَّا طَوَّقَهُ اللَّهُ رَبْعَهَ(۲) أَرْضِهِ إِلَى سَبْعِ أَرَضِينَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَهِ(۳).

ثو، [ثواب الأعمال] أبی عن سعد عن البرقی عن أبیه: مثله (۴) سن، [المحاسن] أبی عن خلف بن حماد: مثله (۵):

مع معانی الاخبار قال الأصمعی القاع المكان المستوی لیس فیه ارتفاع و لا انخفاض قال أبو عبید و هی القیعه أیضا قال الله تبارك و تعالی كَسَرابٍ بِقِیعَهٍ و جمع قیعه قاع قال الله عز و جل فَیَذَرُها قاعاً صَفْصَفاً و القرقر المستوی أیضا و یروی بقاع قفر و یروی بقاع قرق و هو مثل القرقر فی المعنی فقال الشاعر

كأن أیدیهن بالقاع القرق***أیدی غراری (۶)یتعاطین الورق و الشجاع الأقرع (۷).

ص: ۱۷

۱- ۱. آل عمران: ۱۸۰.

۲- ۲. الربعه- محركه- الدار و ما حولها. و فی المصدر المطبوع« ربقه» و فی الوسائل« ریعه».

۳- ۳. معانی الأخبار: ۳۳۵.

۴- ۴. ثواب الأعمال: ۲۱۱.

۵- ۵. المحاسن: ۸۷.

۶- ۶. الغراری جمع الغراء، و هی الشریفه من النسوان الحسنه الوجه البیضاء، و فی المصدر المطبوع« عذاری» و هی جمع عذراء: البكر و فی الصحاح: ایدی جوار.

۷- ۷. الشجاع الاقرع: الحیه المتمعط شعر رأسه لكثره سمه، و الظاهر أن تفسیره سقط عن الأصل.

**[ترجمه]معانی الاخبار: حریز روایت می کند که امام جعفر صادق علیه السلام فرموده است: هر صاحب مال طلا و نقره که زکات بر آن واجب شده باشد و زکات آن مال را ندهد، البته حق سبحانه و تعالی در روز قیامت او را حبس نماید در صحرایی که زمینش سخت و لغزنده باشد و ماری سمی بر او مسلط گرداند. این مار به دنبال او می‌رود و او می گریزد و چون ببیند که از دست او خلاصی ندارد، دست خود را به دهان او دهد. چون مار آن دست را در دندان گرفت آن را مانند ترب می‌جود و بعد از آن در گردنش می پیچد و این مصداق این سخن خداوند خواهد شد: «سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخِلُواْ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَهِ»، - . آل عمران/ ۱۸۰ - {به زودی آنچه که به آن بخل ورزیده اند، روز قیامت طوق گردنشان می شود} و هر کس مال او شتر یا گاو یا گوسفند باشد و زکات آن را نداده باشد، حق سبحانه و تعالی او را در صحرایی لغزنده حبس می کند و او در زیر سم این حیوانات می‌افتد و جانوران نیش دار او را نیش می‌زنند و هر که زکات خرما و مویز و گندم و جو را نداده باشد، حق سبحانه و تعالی آن قطعه باغ یا زمین را تا روز قیامت تا عمق هفت طبقه زمین در گردن وی می‌آویزد. - . معانی الاخبار : ۲۳۵ -

ثواب الاعمال: برقی از پدرش مانند این حدیث را روایت کرده است. - . ثواب الاعمال : ۲۱۱ -

المحاسن : خلف بن حماد نیز این این حدیث را روایت کرده است. - . المحاسن : ۸۷ -

معانی الاخبار: اصمعی گفته است: «قاع» مکان مسطحی است که پستی و بلندی ندارد. ابوعبید گفته است: «قاع» همان «قیعه» است که در این سخن خداوند آمده است: «كَسَرَابٍ بِقِيعَهٍ»، - . نور/ ۳۹ - {چون سرابی در زمینی هموار است.} جمع قیعه قاع است. خداوند می‌فرماید: «فَيَذَرُهَا قَاعًا صَفْصَفًا»، - . طه/ ۱۰۶ - {پس آن‌ها را پهن و هموار خواهد کرد.} «قرقر» به معنای مسطح و لغزنده است و همچنین به صورت «بقاع قفر» و «بقاع قرق» روایت شده است که با «قرقر» به یک معنا به کار می‌روند. شاعر سروده است:

گویی دستان آن‌ها در زمین پهن و هموار

دستان دوشیزگان زیبارویی است که برگ داد و ستد می کنند.

**[ترجمه]

«۳۸»

ع،(۱)[علل الشرائع] ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام] فِي عِلَلِ ابْنِ سِنَانٍ عَنِ الرِّضَا علیه السلام: عِلَّهُ الزَّكَاهِ مِنْ أَجْلِ قُوتِ الْفُقَرَاءِ وَ تَحْصِيلِ أَمْوَالِ الْأَغْنِيَاءِ لِأَنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى كَلَّفَ أَهْلَ الصِّحَّهِ الْقِيَامَ بِشَأْنِ أَهْلِ الزَّمَانَهِ وَ الْبَلْوَى كَمَا قَالَ عَزَّ وَ جَلَ لَتُبْلَوُنَّ فِي أَمْوالِكُمْ بِإِخْرَاجِ الزَّكَاهِ وَ فِي أَنْفُسِكُمْ (۲) بِتَوْطِينِ الْأَنْفُسِ مَعَ الصَّبْرِ مَعَ مَا فِي ذَلِكَ مِنْ أَدَاءِ شُكْرِ نِعَمِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ الطَّمَعِ فِي الزِّيَادَهِ مَعَ مَا فِيهِ مِنَ الرَّحْمَهِ وَ الرَّأْفَهِ لِأَهْلِ الضَّعْفِ وَ الْعَطْفِ عَلَى أَهْلِ الْمَسْكَنَهِ وَ الْحَثِّ لَهُمْ عَلَى الْمُوَاسَاهِ وَ تَقْوِيَهِ الْفُقَرَاءِ وَ الْمَعُونَهِ لَهُمْ عَلَى أَمْرِ الدِّينِ وَ هُمْ عِظَهٌ لِأَهْلِ الْغِنَى وَ عِبْرَهٌ لَهُمْ لِيَسْتَدِلُّوا عَلَى فَقْرِ الْآخِرَهِ بِهِمْ وَ مَا لَهُمْ مِنَ الْحَثِّ فِي ذَلِكَ عَلَى الشُّكْرِ لِلَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ لِمَا خَوَّلَهُمْ وَ أَعْطَاهُمْ وَ الدُّعَاءِ وَ التَّضَرُّعِ وَ الْخَوْفِ مِنْ أَنْ يَصِيرُوا مِثْلَهُمْ فِي أُمُورٍ كَثِيرَهٍ فِي أَدَاءِ

الزَّكَاهِ وَ الصَّدَقَاتِ وَ صِلَهِ الْأَرْحَامِ وَ اصْطِنَاعِ الْمَعْرُوفِ (۳).

**[ترجمه]علل الشرایع، - . علل الشرایع ۲ : ۵۷ - عیون الاخبار: ابن سنان از امام رضا علیه السلام نقل می کند که فرموده است: علّت (وجوب) زکات، فراهم شدن روزی فقیران و محفوظ ماندن اموال ثروتمندان است، چون که خداوند متعال، تندرستان را به سرپرستی زمینگیرشدگان و مبتلایان مکلّف ساخته است. خداوند می‌فرماید: «لَتُبْلَوُنَّ فِی أَمْوَالِکُمْ» - . آل عمران/ ۱۸۶ - ، {قطعاً در مال‌هایتان آزموده خواهید شد.} با دادن زکات «وَ فی أَنفُسِکُمْ» {و جان‌هایتان} با رسیدگی به فقرا و مساکین و تفقد احوال ایشان همراه با صبر، که با این کار سپاس نعمت‌های خداوند عزّ و جلّ را ادا کرده است و خود را در معرض فراوانی نعمت‌های الهی در آورده است و رحمت و عطوفت خود را شامل حال بیچارگان و ضعیفان گردانیده و در حق درویشان مهربانی کرده است و آنان را به مساوات و تقویت کردن فقرا، و مدد رساندن به آنان بر انگیخته است، تا بتوانند به تکالیف دینی خود عمل کنند. فقرا پند و عبرتی برای ثروتمندان هستند تا بر فقر (از اعمال صالح) در روز قیامت دلالت کنند و اینان سبب می‌شوند تا افراد توانگر به شکر و سپاس نعمت‌های که خداوند عزّ و جلّ به آنان ارازانی داشته است رغبت پیدا کنند و به درگاه الهی دعا و تضرع و زاری کنند و از این بترسند که مانند آنان شوند و آن‌ها را برای انجام کارهای بسیاری همچون دادن زکات واجب و صدقات مستحب و احسان کردن به خویشان و نیکی کردن بر می‌انگیزند. - . عیون الاخبار ۲ : ۸۹ -

**[ترجمه]

«۳۹»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ أَبِی الْخَطَّابِ عَنِ ابْنِ بَزِیعٍ عَنْ یُونُسَ عَنْ مُبَارَکٍ الْعَقَرْقُوفِیِّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا الْحَسَنِ علیه السلام یَقُولُ: إِنَّمَا وُضِعَتِ الزَّکَاهُ قُوتاً لِلْفُقَرَاءِ وَ تَوْفِیراً لِأَمْوَالِهِمْ (۴).

سن، [المحاسن] أبی عن یونس: مثله (۵).

**[ترجمه]علل الشرایع: عقرقوفیّ می گوید از موسی بن جعفر علیه السلام شنیدم که می‌فرمود: حق سبحانه و تعالی زکات را مقرر گردانید تا قوّت فقراء و سبب زیادتی اموال اغنیاء باشد. - . علل الشرایع ۲ : ۵۷ -

المحاسن : یونس نیز این حدیث را روایت کرده است. - . المحاسن : ۳۱۹ -

**[ترجمه]

«۴۰»

ع، [علل الشرائع] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ مَعْرُوفٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ مَهْزِیَارَ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ سَعِیدٍ عَنِ النَّضْرِ بْنِ سُوَیْدٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ فَرَضَ الزَّکَاهَ کَمَا فَرَضَ الصَّلَاهَ فَلَوْ أَنَّ رَجُلًا حَمَلَ الزَّکَاهَ فَأَعْطَاهَا

عَلَانِیَةً لَمْ یَکُنْ عَلَیْهِ فِی ذَلِکَ عَتَبٌ وَ ذَلِکَ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ فَرَضَ لِلْفُقَرَاءِ فِی أَمْوَالِ الْأَغْنِیَاءِ مَا یَکْتَفُونَ بِهِ وَ لَوْ عَلِمَ أَنَّ الَّذِی فَرَضَ لَهُمْ لَمْ یَکْفِهِمْ

۱- ۱. علل الشرائع: ج ۲ ص ۵۷.

۲- ۲. آل عمران: ۱۸۶.

۳- ۳. عیون الأخبار: ج ۲ ص ۸۹.

۴- ۴. علل الشرائع: ج ۲ ص ۵۷. و فیه توفیرا لاموال الأغنیاء.

۵- ۵. المحاسن: ۳۱۹.

لَزَادَهُمْ فَإِنَّمَا يُؤْتَى الْفُقَرَاءُ فِيمَا أُتُوا(۱)

مِنْ مَنْعِ مَنْ مَنَعَهُمْ حُقُوقَهُمْ لَا مِنَ الْفَرِيضَهِ(۲).

**[ترجمه]علل الشرایع: ابن سنان از امام صادق علیه السلام روایت کرده که فرموده است: خدای بزرگ، زکات را به همان گونه واجب کرد که نماز را واجب کرد؛ پس اگر کسی زکات را با خود می برد و آشکارا به مستحقّان می رساند هیچ سرزنشی بر او نیست. و پرداخت زکات از آن رو لازم است که خدای بزرگ بر اموال توانگران، پرداخت مقداری که زندگانی فقیران را اداره کند واجب کرده است. و اگر خداوند می دانست که آن مقدار بسنده آنان نیست بر آن می افزود. پس بلایی که به فقیران می رسد از طرف کسانی است که حق آنان را پرداخت نمی کنند و نه از جهت آنچه خداوند مقرر کرده است. - . علل الشرایع ۲ : ۵۷ -

**[ترجمه]

«۴۱»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ الْأَشْعَرِیِّ عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حَفْصٍ عَنْ صَبَّاحٍ الْحَذَّاءِ عَنْ قُثَمَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: قُلْتُ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاکَ أَخْبِرْنِی عَنِ الزَّکَاهِ کَیْفَ صَارَتْ مِنْ کُلِّ أَلْفٍ خَمْسَهً وَ عِشْرِینَ دِرْهَماً لَمْ یَکُنْ أَقَلَّ أَوْ أَکْثَرَ مَا وَجْهُهَا قَالَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ خَلَقَ الْخَلْقَ کُلَّهُمْ فَعَلِمَ صَغِیرَهُمْ وَ کَبِیرَهُمْ وَ عَلِمَ غَنِیَّهُمْ وَ فَقِیرَهُمْ فَجَعَلَ مِنْ کُلِّ أَلْفِ إِنْسَانٍ خَمْسَهً وَ عِشْرِینَ مِسْکِیناً فَلَوْ عَلِمَ أَنَّ ذَلِکَ لَا یَسَعُهُمْ لَزَادَهُمْ لِأَنَّهُ خَالِقُهُمْ وَ هُوَ أَعْلَمُ بِهِمْ (۳).

سن، [المحاسن] إبراهیم بن هاشم عن محمد بن جعفر عن صباح الحذاء: مثله (۴).

**[ترجمه]علل الشرایع: قثم می گوید به امام صادق علیه السلام گفتم: فدایت شوم، من را از این با خبر ساز که چرا از هر هزار درهم بیست و پنج درهم زکات تعیین شده است نه کمتر نه بیشتر. دلیل آن چیست؟ فرمود: خداوند عزیز و بلند مرتبه همه مخلوقات را آفرید و از بزرگ و کوچک آن‌ها و توانگر و ناتوان آنان آگاه بود. پس از هر هزار نفر از انسان‌ها بیست و پنج فقیر و تهیدست قرار داد. اگر می‌دانست که آن مقدار بسنده آنان نیست بر آن می افزود، زیرا او آفریدگار انسان‌ها است و از خودشان به آن‌ها داناتر است. - . علل الشرایع ۲ : ۵۸ -

المحاسن: محمد بن جعفر از صباح الحذاء مانند این حدیث را روایت کرده است. - . المحاسن : ۳۲۷ -

**[ترجمه]

«۴۲»

ثو، [ثواب الأعمال] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ الْأَشْعَرِیِّ عَنِ ابْنِ هَاشِمٍ عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ مَهْدِیٍّ رَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَبِی الْحَسَنِ الْأَوَّلِ علیه السلام قَالَ: مَنْ أَخْرَجَ زَکَاهَ مَالِهِ تَامّاً فَوَضَعَهَا فِی مَوْضِعِهَا لَمْ یُسْأَلْ مِنْ أَیْنَ اکْتَسَبَ مَالَهُ (۵).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: مهدی از موسی بن جعفر علیه السلام روایت می کند که فرموده است: هر کسی زکات مال خود را به صورت کامل پرداخت و به مورد واقعی مصرفش برساند، از او سؤال نخواهد شد که مالش را از کجا به هم رسانیده است.
- . ثواب الاعمال : ۴۲ -

**[ترجمه]

«۴۳»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِی عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ النَّوْفَلِیِّ عَنِ السَّکُونِیِّ عَنِ ۶ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: إِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِعَبْدٍ خَیْراً بَعَثَ إِلَیْهِ مَلَکاً مِنْ خُزَّانِ الْجَنَّهِ فَیَمْسَحُ صَدْرَهُ وَ یُسَخِّی نَفْسَهُ بِالزَّکَاهِ(۶).

نوادر الراوندی، بإسناده عن موسی بن جعفر عن آبائه علیهم السلام عن النبی صلی الله علیه و آله: مثله (۷).

ص: ۱۹

۱- ۱. اتی- کعنی مجهولا- أشرف علیه العدو، و المراد أنهم عطبوا و هلکوا لان الأغنیاء منعوا حقوقهم.

۲- ۲. علل الشرائع: ج ۲ ص ۵۷. و قوله« لا من الفریضه» یعنی ضریب النصاب.

۳- ۳. علل الشرائع: ج ۲ ص ۵۸.

۴- ۴. المحاسن: ۳۲۷.

۵- ۵. ثواب الأعمال: ۴۲.

۶- ۶. ثواب الأعمال: ۴۲.

۷- ۷. نوادر الراوندیّ: ۲۴.

**[ترجمه]ثواب الاعمال: امام صادق علیه السلام از پدرانش نقل می کند که پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرموده است: هر گاه خداوند متعال خیر بنده‌ای را بخواهد یکی از فرشته‌های خزانه دار بهشت را به نزد او می‌فرستد و قلب او را لمس می‌کند و نَفْس او را با زکات بخشنده می کند. - . ثواب الاعمال : ۴۲ -

نوادر الراوندی: موسی بن جعفر علیه السلام از پدرانش از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم همین حدیث را روایت کرده است. - . نوادر الراوندی : ۲۴ -

**[ترجمه]

«۴۴»

ثو، [ثواب الأعمال] قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام فِی وَصِيَّتِهِ: اللَّهَ اللَّهَ فِی الزَّكَاهِ فَإِنَّهَا تُطْفِئُ غَضَبَ رَبِّكُمْ (۱).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: امیر المومنین علیه السلام در وصیت خود فرموده است: خدا را خدا را در مورد زکات به یاد داشته باشید، زیرا پرداختن آن موجب خاموش کردن غضب پروردگار است. - . ثواب الاعمال: ۴۲ -

**[ترجمه]

«۴۵»

ثو، [ثواب الأعمال] ابْنُ الْمُتَوَكِّلِ عَنِ السَّعْدَآبَادِيِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ النَّضْرِ عَنْ عَمْرِو بْنِ شِمْرٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام يَقُولُ: حَصِّنُوا أَمْوَالَكُمْ بِالزَّكَاهِ وَ دَاوُوا مَرْضَاكُمْ بِالصَّدَقَهِ وَ مَا تَلِفَ مَالٌ فِی بَرٍّ وَ لَا بَحْرٍ إِلَّا بِمَنْعِ الزَّكَاهِ(۲).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: ابن شمر می گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می‌فرمود: اموالتان را با دادن زکات مصونیت بخشید و مریضان خود را با صدقه علاج کنید، چرا که هر مال و اموالی که در دریا و خشکی تلف می‌شود به دلیل ندادن زکات است. - . ثواب الاعمال : ۴۲ -

**[ترجمه]

«۴۶»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ يَزِيدَ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَيْرٍ عَنِ ابْنِ مُسْكَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ سَيُطَوَّقُونَ ما بَخِلُوا بِهِ يَوْمَ الْقِيامَهِ فَقَالَ مَا مِنْ عَبْدٍ مَنَعَ زَكَاهَ مَالِهِ شَيْئاً إِلَّا جَعَلَ اللَّهُ ذَلِكَ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَهِ ثُعْبَاناً مِنْ نَارٍ طَوْقاً فِی عُنُقِهِ يَنْهَشُ مِنْ لَحْمِهِ حَتَّى يَفْرُغَ مِنَ الْحِسَابِ وَ هُوَ قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَ سَيُطَوَّقُونَ ما بَخِلُوا بِهِ يَوْمَ الْقِيامَهِ قَالَ مَا بَخِلُوا بِهِ مِنَ الزَّكَاهِ(۳).

شی، [تفسیر العیاشی] عن محمد بن مسلم: مثله (۴).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: محمد بن مسلم می گوید از امام باقر علیه السلام در مورد این سخن خداوند: «سَیُطَوَّقُونَ مَا بَخِلُواْ بِهِ یَوْمَ الْقِیَامَهِ» - . آل عمران/ ۱۸۰ - ،{به زودی آنچه که به آن بخل ورزیده اند، روز قیامت طوق گردنشان می شود.} پرسیدم، فرمودند: هر بنده که چیزی از زکات مالش را ندهد البته حق سبحانه و تعالی آن مال را در روز قیامت اژدهایی می کند که مانند طوقی در گردنش افتاده باشد و دندان در گوشت او گذاشته، او را می گزد تا حق سبحانه و تعالی از حساب خلایق فارغ شود و این است آن چه خداوند فرموده است: «سَیُطَوَّقُونَ مَا بَخِلُواْ بِهِ یَوْمَ الْقِیَامَهِ»، {به زودی آنچه که به آن بخل ورزیده اند، روز قیامت طوق گردنشان می شود.} سپس فرمود: مراد الهی از آنچه که بخل ورزیده اند، زکات است. - . ثواب الاعمال : ۲۱۰ -

تفسیر عیاشی: محمد بن مسلم نیز این حدیث را روایت کرده است. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۲۰۷ -

**[ترجمه]

«۴۷»

ثو، [ثواب الأعمال] مَاجِیلَوَیْهِ عَنْ عَمِّهِ عَنِ الْکُوفِیِّ عَنْ مُوسَی بْنِ سَعْدَانَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ مَالِکِ بْنِ عَطِیَّهَ عَنْ أَبَانِ بْنِ تَغْلِبَ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: دَمَانِ فِی الْإِسْلَامِ لَا یَقْضِی فِیهِمَا أَحَدٌ بِحُکْمِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ حَتَّی یَقُومَ قَائِمُنَا الزَّانِی الْمُحْصَنُ یَرْجُمُهُ مَانِعُ الزَّکَاهِ یَضْرِبُ عُنُقَهُ.

وَ ذَکَرَ أَنَّ فِی رِوَایَهِ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: مَنْ مَنَعَ الزَّکَاهَ فِی حَیَاتِهِ طَلَبَ الْکَرَّهَ بَعْدَ مَوْتِهِ.

وَ قَالَ علیه السلام: مَنْ مَنَعَ قِیرَاطاً مِنَ الزَّکَاهِ فَلْیَمُتْ إِنْ شَاءَ یَهُودِیّاً وَ إِنْ شَاءَ نَصْرَانِیّاً(۵).

ص: ۲۰

۱- ۱. ثواب الأعمال: ۴۲.

۲- ۲. ثواب الأعمال: ۴۲.

۳- ۳. ثواب الأعمال: ۲۱۰.

۴- ۴. تفسیر العیّاشیّ: ج ۱ ص ۲۰۷.

۵- ۵. ثواب الأعمال: ۲۱۱.

سن، [المحاسن] محمد بن علی عن موسی بن سعدان: إلی آخر الخبرین (۱).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: ابان بن تغلب از امام صادق علیه السلام نقل می‌کند که فرمود: در اسلام دو خون است که هیچ کس در مورد آن به حکم خدای عز و جل قضاوت نمی کند تا قائم ما قیام کند (وحکم او را اجرا می‌کند) و آن زنا کاری است که همسر داشته باشد . حضرت او را سنگسار می کند، و دیگری کسی است که زکات مال خود را ندهد، او را گردن می زند .

در روایت ابوبصیر از امام صادق علیه السلام نقل شده که فرمود: هر کس در زندگی زکات دارایی اش را نپردازد، پس از مرگش درخواست کند که به دنیا بازگردد.

و فرموده است: اگر کسی قیراطی از زکاتش را نپردازد، یا باید یهودی بمیرد یا مسیحی (مسلمان نخواهد مُرد). - . ثواب الاعمال : ۲۱۱ -

المحاسن دو روایت فوق را از قول محمد بن علی از موسی بن سعدان روایت کرده است. - . المحاسن : ۸۷-۸۸ -

**[ترجمه]

«۴۸»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا قَالَ: مَنْ مَنَعَ قِیرَاطاً مِنَ الزَّکَاهِ فَمَا هُوَ بِمُؤْمِنٍ وَ لَا مُسْلِمٍ.

وَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: مَا ضَاعَ مَالٌ فِی بَرٍّ وَ لَا بَحْرٍ إِلَّا بِمَنْعِ الزَّکَاهِ.

وَ قَالَ: إِذَا قَامَ الْقَائِمُ أَخَذَ مَانِعَ الزَّکَاهِ فَضَرَبَ عُنُقَهُ (۲).

سن، [المحاسن] أبی عن بعض أصحابه: مثله (۳).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: برقی از پدرش نقل می‌کند که یکی از اصحاب ما گفته است: هر کس قیراطی از زکاتش را نپردازد مؤمن و مسلمان نیست.

امام صادق علیه السلام فرموده است: مالی ضایع نشده است، نه در دریا و نه در خشکی، مگر به خاطر خود داری از پرداخت زکات.

و فرموده است: هر گاه قائم آل محمد برانگیخته شود کسی را که زکات نمی‌پردازد گرفته و گردن او را قطع می‌کند.

المحاسن : پدرم از برخی اصحاب ما این حدیث را روایت کرده است. - . المحاسن : ۸۸ -

**[ترجمه]

«۴۹»

ثو، [ثواب الأعمال] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنْ أَيُّوبَ بْنِ نُوحٍ عَنِ ابْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِی الْجَارُودِ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ یَبْعَثُ یَوْمَ الْقِیَامَهِ نَاساً مِنْ قُبُورِهِمْ مَشْدُودَهً أَیْدِیهِمْ إِلَی أَعْنَاقِهِمْ لَا یَسْتَطِیعُونَ أَنْ یَتَنَاوَلُوا بِهَا قِیسَ أَنْمُلَهٍ مَعَهُمْ مَلَائِکَهٌ یُعَیِّرُونَهُمْ تَعْیِیراً شَدِیداً یَقُولُونَ هَؤُلَاءِ الَّذِینَ مَنَعُوا خَیْراً قَلِیلًا مِنْ خَیْرٍ کَثِیرٍ هَؤُلَاءِ الَّذِینَ أَعْطَاهُمُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فَمَنَعُوا حَقَّ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فِی أَمْوَالِهِمْ (۴).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: ابو الجارود از امام باقر علیه السلام نقل می کند که فرمود: خدای عزّ و جلّ در روز رستاخیز مردمانی را که دستانشان بر گردنشان بسته شده از گورهایشان برانگیزاند آن گونه که نتوانند چیز کوچکی را هم برگیرند، همراه آنان فرشتگانی باشند که آنان را به سختی سرزنش کنند و گویند: اینان کسانی هستند که خیری اندک را از خیر بسیار بازداشتند، اینان کسانی هستند که خدای گرامی و بزرگ بر آنان نعمت عطا فرمود و آنان حقّ خدا را از دارایی خویش پرداخت نکردند.
-. ثواب الاعمال : ۲۱۰ -

**[ترجمه]

«۵۰»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ یَحْیَی عَنْ دَاوُدَ عَنْ أَخِیهِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: بَعَثَنِی إِنْسَانٌ إِلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام زَعَمَ أَنَّهُ یَفْزَعُ فِی مَنَامِهِ مِنِ امْرَأَهٍ تَأْتِیهِ قَالَ فَصِحْتُ حَتَّی سَمِعَ الْجِیرَانُ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام اذْهَبْ فَقُلْ لَهُ إِنَّکَ لَا تُؤَدِّی الزَّکَاهَ فَقَالَ بَلَی وَ اللَّهِ إِنِّی لَأُؤَدِّیهَا قَالَ فَقُلْ لَهُ إِنْ کُنْتَ تُؤَدِّیهَا فَإِنَّکَ لَا تُؤَدِّیهَا إِلَی أَهْلِهَا.

وَ ذَکَرَ أَحْمَدُ بْنُ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ فِی رِوَایَهِ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ: مَنْ مَنَعَ الزَّکَاهَ سَأَلَ الرَّجْعَهَ عِنْدَ الْمَوْتِ وَ هُوَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ

۱- ۱. المحاسن: ۸۷- ۸۸.

۲- ۲. ثواب الأعمال: ۲۱۲- ۲۱۱.

۳- ۳. المحاسن: ۸۸.

۴- ۴. ثواب الأعمال: ۲۱۰.

حَتَّی إِذا جاءَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قالَ رَبِّ ارْجِعُونِ لَعَلِّی أَعْمَلُ صالِحاً فِیما تَرَکْتُ (۱).

سن، [المحاسن] أبی عن صفوان عن داود عن أخیه: مثله (۲).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: صفوان بن یحیی از داود از برادرش عبدالله روایت می کند که گفته است: کسی مرا نزد امام صادق علیه السّلام فرستاد و ادّعا می کرد از زنی که در خوابش می آید، می هراسد و می گفت که شبی چنان نعره زدم که همسایگان صدایم را شنیدند. امام صادق علیه السّلام فرمود: بازگرد و به او بگو: تو زکات دارایی ات را نمی پردازی. گفت: به خدا سوگند که بی تردید زکاتم را می پردازم. امام علیه السّلام دیگر بار فرمود: پس او را بگو که اگر آن را می پردازی لا بدّ به مستحقّش نمی دهی.

احمد بن ابی عبدالله گفته است در روایت ابوبصیر آمده است: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می‌فرمود: کسی که زکات را نپردازد هنگام مرگ درخواست بازگشت (به دنیا) کند و این همان سخن خدای تعالی است که فرموده است: «حَتَّی إِذَا جَاء أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ارْجِعُونِ لَعَلِّی أَعْمَلُ صالِحاً فِیما تَرَکْت»، - . مؤمنون / ۹۹ - {تا آن گاه که مرگ یکی از ایشان فرا رسد، می گوید: «پروردگارا، مرا بازگردانید شاید من در آنچه وانهاده ام کار نیکی انجام دهم.} - . ثواب الاعمال : ۲۱۱ -

المحاسن : داود از برادرش همین حدیث را روایت کرده است.

**[ترجمه]

«۵۱»

وَ رَوَی بَعْضُ الْأَفَاضِلِ مِنْ جَامِعِ الْبَزَنْطِیِّ عَنْ جَمِیلٍ عَنْ رِفَاعَهَ عَنْهُ علیه السلام: مِثْلَهُ.

وَ رَوَی بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْهُ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: مَا فَرَضَ اللَّهُ عَلَی هَذِهِ الْأُمَّهِ شَیْئاً أَشَدَّ عَلَیْهِمْ مِنَ الزَّکَاهِ وَ فِیهَا تَهْلِکُ عَامَّتُهُمْ (۳).

**[ترجمه]جمیل از رفاعهٔ نیز این حدیث را از امام صادق علیه السلام روایت کرده است.

با این سند از امام صادق علیه السلام روایت شده است که فرمود: خداوند چیزی سخت تر از زکات بر این امت فرض نکرده است و در امر زکات بیشتر آنان هلاک می‌شوند. - . کافی ۲ : ۳۰۴ -

**[ترجمه]

«۵۲»

مَجَالِسُ الشَّیْخِ، الْحُسَیْنُ بْنُ إِبْرَاهِیمَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ وَهْبَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ زَکَرِیَّا عَنِ الْحَسَنِ بْنِ فَضَّالٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ عُقْبَهَ عَنْ أَسْبَاطٍ عَنْ أَیُّوبَ بْنِ رَاشِدٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ: مَانِعُ الزَّکَاهِ یُطَوَّقُ بِحَیَّهٍ قَرْعَاءَ تَأْکُلُ مِنْ دِمَاغِهِ وَ ذَلِکَ

قَوْلُ اللَّهِ تَعَالَى سَيُطَوَّقُونَ ما بَخِلُوا بِهِ يَوْمَ الْقِيامَهِ(۴).

وَ مِنْهُ، بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ عُقْبَهَ عَنْ رِفَاعَهَ بْنِ مُوسَى عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ سَمِعْتُهُ یَقُولُ: مَا فَرَضَ اللَّهُ عَزَّ ذِكْرُهُ عَلَى هَذِهِ الْأُمَّهِ أَشَدَّ عَلَيْهِمْ مِنَ الزَّكَاهِ وَ مَا تَهْلِكُ عَامَّتُهُمْ إِلَّا فِيهَا(۵).

**[ترجمه]مجالس الشيخ: ايوب بن راشد می گويد از امام صادق علیه السلام شنيدم كه فرمود: كسی كه زكات نمی‌دهد ماری در گردنش انداخته می‌شود كه موی سرش از بسياری زهرش ريخته باشد و اين مار از مغز سر او می خورد و اين مضمون سخن خداوند بلند مرتبه است كه می‌فرمايد: «سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخِلُواْ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَهِ»، - . آل عمران/ ۱۸۰ - {به زودی آنچه كه به آن بخل ورزيده اند، روز قيامت طوق گردنشان می شود.} - . امالی طوسی ۲ : ۳۰۴ -

با همين سند از رفاعهٔ بن موسی نقل شده كه گفته است از امام صادق شنيدم كه فرمود: خدواند چيزی سخت تر از زكات بر اين امت فرض نكرده است و در امر زكات است كه بيشتر امت اسلامی هلاك می شوند. - . امالی طوسی ۲ : ۳۰۵ -

**[ترجمه]

«۵۳»

نَهْجُ الْبَلَاغَهِ، قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام: سُوسُوا إِيمَانَكُمْ بِالصَّدَقَهِ وَ حَصِّنُوا أَمْوَالَكُمْ بِالزَّكَاهِ وَ ادْفَعُوا أَمْوَاجَ الْبَلَاءِ بِالدُّعَاءِ(۶).

وَ مِنْهُ، قَالَ علیه السلام: إِنَّ اللَّهَ سُبْحَانَهُ فَرَضَ فِی أَمْوَالِ الْأَغْنِيَاءِ أَقْوَاتَ الْفُقَرَاءِ فَمَا جَاعَ فَقِيرٌ إِلَّا بِمَا مَنَعَ غَنِيٌّ وَ اللَّهُ تَعَالَى جَدُّهُ سَائِلُهُمْ عَنْ ذَلِكَ (۷).

۱- ۱. ثواب الأعمال: ۲۱۱.

۲- ۲. المحاسن: ۸۷.

۳- ۳. و تراه فی الكافی: ج ۳ ص ۴۹۷.

۴- ۴. أمالی الطوسیّ: ج ۲ ص ۳۰۴.

۵- ۵. أمالی الطوسیّ: ج ۲ ص ۳۰۵.

۶- ۶. نهج البلاغه تحت الرقم ۱۴۶ من الحكم، و السياسه: حفظ الشی ء بما يحوطه من غيره و القيام بأمره و حسن النظر إليه.

۷- ۷. نهج البلاغه تحت الرقم ۳۲۸ من قسم الحكم، و فيه: بما متع الغنی.

وَ مِنْهُ، قَالَ علیه السلام: ثُمَّ إِنَّ الزَّكَاةَ جُعِلَتْ مَعَ الصَّلَاةِ قُرْبَاناً لِأَهْلِ الْإِسْلَامِ فَمَنْ أَعْطَاهَا طَيِّبَ النَّفْسِ بِهَا فَإِنَّهَا تُجْعَلُ لَهُ كَفَّارَةً وَ مِنَ النَّارِ حِجَازاً وَ وِقَايَةً فَلَا يُتْبِعَنَّهَا أَحَدٌ نَفْسَهُ وَ لَا يُكْثِرَنَّ عَلَيْهَا لَهْفَهُ فَإِنَّ مَنْ أَعْطَاهَا غَيْرَ طَيِّبِ النَّفْسِ بِهَا يَرْجُو بِهَا مَا هُوَ أَفْضَلُ مِنْهَا فَهُوَ جَاهِلٌ بِالسُّنَّةِ مَغْبُونُ الْأَجْرِ ضَالُّ الْعَمَلِ طَوِيلُ النَّدَمِ (۱).

**[ترجمه]نهج البلاغة: امیرالمؤمنین علی علیه السلام می فرماید: ایمان خود را با صدقه دادن، و اموالتان را با زکات دادن نگاهدارید و امواج بلا را با دعا از خود برانید. - . نهج البلاغه : حکمت ۱۴۶ -

همچنین فرموده است: همانا خدای سبحان روزی فقرا را در اموال توانگران قرار داده است، پس فقیری گرسنه نمی‌ماند جز به کامیابی توانگران، و خداوند از آنان درباره گرسنگی گرسنگان خواهد پرسید. - . نهج البلاغه : حکمت ۳۲۸ -

و نیز حضرت فرموده اند: همانا پرداخت زکات و اقامه نماز عامل نزدیک شدن مسلمانان به خداست، پس آن کس که زکات را با رضایت خاطر بپردازد کفاره گناهان او می‌شود و بازدارنده و نگاهدارنده او از آتش جهنم است، پس نباید به آنچه پرداخته با نظر حسرت نگاه کند و برای پرداخت زکات افسوس خورد، زیرا آن کس که زکات را از روی رغبت نپردازد و انتظار بهتر از آنچه را پرداخته، داشته باشد، به سنت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم نادان است، و در پاداش زیانکار است و عمل او تباه و همیشه پشیمان خواهد بود. - . نهج البلاغه : خطبه ۱۹۷ -

**[ترجمه]

«۵۴»

أَعْلَامُ الدِّينِ، عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله: إِذَا أَرَدْتَ أَنْ يُثْرِيَ اللَّهُ مَالَكَ فَزَكِّهِ وَ إِذَا أَرَدْتَ أَنْ يُصِحَّ اللَّهُ بَدَنَكَ فَأَكْثِرْ مِنَ الصَّدَقَةِ الْخَبَرَ.

**[ترجمه]اعلام الدین: امیر المؤمنین از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم نقل می کند که فرمود: اگر می‌خواهی خداوند مال تو را فزونی بخشد زکات آن را پرداخت کن و اگر می‌خواهی خداوند جسمت را سالم نگه دارد صدقه زیاد بده.

**[ترجمه]

«۵۵»

كِتَابُ الْإِمَامَةِ وَ التَّبْصِرَةِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ الرَّزَّازِ عَنْ خَالِهِ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ عُثْمَانَ الْخَزَّازِ عَنِ النَّوْفَلِيِّ عَنِ السَّكُونِيِّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: الزَّكَاةُ قَنْطَرَةُ الْإِسْلَامِ.

**[ترجمه]کتاب الامامة و التبصرة: جعفر بن محمد از پدرانش نقل می کند که پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرموده است: زکات پُل (رسیدن به) اسلام است.

**[ترجمه]

«۵۶»

دَعَائِمُ الْإِسْلَامِ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ علیه السلام قَالَ: مَا نَقَصَتْ زَكَاةٌ مِنْ مَالٍ قَطُّ.

وَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ: أَنَّهُ لَمَّا غَسَّلَ أَبَاهُ عَلِيّاً علیه السلام نَظَرُوا إِلَى مَوَاضِعِ الْمَسَاجِدِ مِنْ رُكْبَتَيْهِ وَ ظَاهِرِ قَدَمَيْهِ كَأَنَّهَا مَبَارِكُ الْبَعِيرِ وَ نَظَرُوا إِلَى عَاتِقِهِ وَ فِيهِ مِثْلُ ذَلِكَ فَقَالُوا لِمُحَمَّدٍ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله قَدْ عَرَفْنَا أَنَّ هَذَا مِنْ إِدْمَانِ السُّجُودِ فَمَا هَذَا الَّذِی تری [نَرَى] عَلَى عَاتِقِهِ قَالَ أَمَا لَوْ لَا أَنَّهُ مَاتَ مَا حَدَّثْتُكُمْ عَنْهُ كَانَ لَا يَمُرُّ بِهِ يَوْمٌ إِلَّا أَشْبَعَ فِيهِ مِسْكِيناً فَصَاعِداً مَا أَمْكَنَهُ وَ إِذَا كَانَ اللَّيْلُ نَظَرَ إِلَى مَا فَضَلَ عَنْ قُوتِ عِيَالِهِ فَجَعَلَهُ فِی جِرَابٍ فَإِذَا هَدَأَ النَّاسُ وَضَعَهُ عَلَى عَاتِقِهِ وَ تَخَلَّلَ الْمَدِينَةَ وَ قَصَدَ قَوْماً لا يَسْئَلُونَ النَّاسَ إِلْحافاً وَ فرغه [فَرَّقَهُ] فِيهِمْ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ وَ لَا يَعْلَمُ بِذَلِكَ أَحَدٌ مِنْ أَهْلِهِ غَيْرِی فَإِنِّی كُنْتُ اطَّلَعْتُ عَلَى ذَلِكَ مِنْهُ يَرْجُو بِذَلِكَ فَضْلَ إِعْطَاءِ الصَّدَقَهِ بِيَدِهِ وَ دَفْعِهَا سِرّاً.

ص: ۲۳

۱- ۱. نهج البلاغه تحت الرقم ۱۹۷ من قسم الخطب، و فيه« حجابا و وقايه» خ.

وَ کَانَ یَقُولُ إِنَّ صَدَقَهَ السِّرِّ تُطْفِئُ غَضَبَ الرَّبِّ کَمَا یُطْفِئُ الْمَاءُ النَّارَ فَإِذَا تَصَدَّقَ أَحَدُکُمْ فَأَعْطَی بِیَمِینِهِ فَلْیُخْفِهَا عَنْ شِمَالِهِ (۱).

وَ عَنْ عَلِیٍّ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یَقُولُ: إِنَّ صَدَقَهَ الْمُؤْمِنِ لَا تَخْرُجُ مِنْ یَدِهِ حَتَّی یُفَکَّ عَنْهَا لُحِیُّ سَبْعِینَ شَیْطَاناً وَ صَدَقَهُ السِّرِّ تُطْفِئُ غَضَبَ الرَّبِّ کَمَا یُطْفِئُ الْمَاءُ النَّارَ فَإِذَا تَصَدَّقَ أَحَدُکُمْ فَأَعْطَی بِیَمِینِهِ فَلْیُخْفِهَا عَنْ شِمَالِهِ.

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: مَا کَانَ مِنَ الصَّدَقَهِ وَ الصَّلَاهِ وَ الصَّوْمِ وَ أَعْمَالِ الْبِرِّ کُلِّهَا تَطَوُّعاً فَأَفْضَلُهَا مَا کَانَ سِرّاً وَ مَا کَانَ مِنْ ذَلِکَ وَاجِباً مَفْرُوضاً فَأَفْضَلُهُ أَنْ یُعْلَنَ بِهِ.

وَ عَنْ عَلِیٍّ علیه السلام أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ: یُدْفَعُ بِالصَّدَقَهِ الدَّاءُ وَ الدُّبَیْلَهُ(۲)

وَ الْغَرَقُ وَ الْحَرَقُ وَ الْهَدْمُ وَ الْجُنُونُ حَتَّی عَدَّ صلی الله علیه و آله سَبْعِینَ نَوْعاً مِنَ الْبَلَاءِ.

وَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: کَانَ فِی بَنِی إِسْرَائِیلَ رَجُلٌ لَهُ نِعْمَهٌ وَ لَمْ یُرْزَقْ مِنَ الْوَلَدِ غَیْرَ وَاحِدٍ وَ کَانَ لَهُ مُحِبّاً وَ عَلَیْهِ شَفِیقاً فَلَمَّا بَلَغَ مَبْلَغَ الرِّجَالِ زَوَّجَهُ ابْنَهَ عَمٍّ لَهُ فَأَتَاهُ آتٍ فِی مَنَامِهِ فَقَالَ إِنَّ ابْنَکَ هَذَا لَیْلَهَ یَدْخُلُ بِهَذِهِ الْمَرْأَهِ یَمُوتُ فَاغْتَمَّ لِذَلِکَ غَمّاً شَدِیداً وَ کَتَمَهُ وَ جَعَلَ یُسَوِّفُ بِالدُّخُولِ حَتَّی أَلَحَّتِ امْرَأَتُهُ عَلَیْهِ وَ وَلَدُهُ وَ أَهْلُ بَیْتِ الْمَرْأَهِ فَلَمَّا لَمْ یَجِدْ حِیلَهً اسْتَخَارَ اللَّهَ وَ قَالَ لَعَلَّ ذَلِکَ کَانَ مِنَ الشَّیْطَانِ فَأَدْخَلَ أَهْلَهُ عَلَیْهِ وَ بَاتَ لَیْلَهَ دُخُولِهِ قَائِماً وَ یَنْتَظِرُ مَا یَکُونُ مِنِ ابْنِهِ حَتَّی إِذَا أَصْبَحَ غَدَا عَلَیْهِ فَأَصَابَهُ عَلَی أَحْسَنِ حَالٍ فَحَمِدَ اللَّهَ وَ أَثْنَی عَلَیْهِ فَلَمَّا کَانَ اللَّیْلُ نَامَ فَأَتَاهُ ذَلِکَ الَّذِی کَانَ أَتَاهُ فِی مَنَامِهِ فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ دَفَعَ عَنِ ابْنِکَ وَ أَنْسَأَ أَجَلَهُ بِمَا صَنَعَ بِالسَّائِلِ.

فَلَمَّا أَصْبَحَ غَدَا عَلَی ابْنِهِ فَقَالَ یَا بُنَیَّ هَلْ کَانَ لَکَ صَنِیعٌ صَنَعْتَهُ بِسَائِلٍ فِی لَیْلَهِ ابْتِنَائِکَ بِامْرَأَتِکَ قَالَ وَ مَا أَرَدْتَ مِنْ ذَلِکَ قَالَ تُخْبِرُنِی بِهِ فَاحْتَشَمَ مِنْهُ

۱- ۱. ما بین العلامتین لا یوجد فی المصدر المطبوع.

۲- ۲. الدبیله: داء فی الجوف من فساد یجتمع فیه و کأنها قرحه.

فَقَالَ لَا بُدَّ مِنْ أَنْ تُخْبِرَنِی بِالْخَبَرِ قَالَ نَعَمْ لَمَّا فَرَغْنَا مِمَّا کُنَّا فِیهِ مِنْ إِطْعَامِ النَّاسِ بَقِیَتْ لَنَا فُضُولٌ کَثِیرَهٌ مِنَ الطَّعَامِ وَ أَدْخِلَتْ إِلَیَّ الْمَرْأَهُ فَلَمَّا خَلَوْتُ بِهَا وَ دَنَوْتُ مِنْهَا وَقَفَ سَائِلٌ بِالْبَابِ فَقَالَ یَا أَهْلَ الدَّارِ وَاسُونَا مِمَّا رَزَقَکُمُ اللَّهُ فَقُمْتُ إِلَیْهِ فَأَخَذْتُ بِیَدِهِ وَ أَدْخَلْتُهُ وَ قَرَّبْتُهُ إِلَی الطَّعَامِ وَ قُلْتُ لَهُ کُلْ فَأَکَلَ حَتَّی صَدَرَ وَ قُلْتُ أَ لَکَ عِیَالٌ قَالَ نَعَمْ قُلْتُ فَاحْمِلْ إِلَیْهِمْ مَا أَرَدْتَ فَحَمَلَ مَا قَدَرَ عَلَیْهِ وَ انْصَرَفَ وَ انْصَرَفْتُ أَنَا إِلَی أَهْلِی فَحَمِدَ اللَّهَ أَبُوهُ وَ أَخْبَرَهُ بِالْخَبَرِ.

وَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ علیه السلام: أَنَّهُ نَظَرَ إِلَی حَمَامِ مَکَّهَ فَقَالَ أَ تَدْرُونَ مَا سَبَبُ کَوْنِ هَذَا الْحَمَامِ فِی الْحَرَمِ قَالُوا مَا هُوَ یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ قَالَ کَانَ فِی أَوَّلِ الزَّمَانِ رَجُلٌ لَهُ دَارٌ فِیهَا نَخْلَهٌ قَدْ أَوَی إِلَی خَرْقٍ فِی جِذْعِهَا حَمَامٌ فَإِذَا أَفْرَخَ صَعِدَ الرَّجُلُ فَأَخَذَ فِرَاخَهُ فَذَبَحَهَا فَأَقَامَ بِذَلِکَ دَهْراً طَوِیلًا لَا یَبْقَی لَهُ نَسْلٌ فَشَکَا ذَلِکَ الْحَمَامُ إِلَی اللَّهِ مَا نَالَهُ مِنَ الرَّجُلِ فَقِیلَ لَهُ إِنَّهُ إِنْ رَقِیَ إِلَیْکَ بَعْدَ هَذَا فَأَخَذَ لَکَ فَرْخاً صُرِعَ عَنِ النَّخْلَهِ فَمَاتَ فَلَمَّا کَبِرَتْ فِرَاخُ الْحَمَامِ رَقِیَ إِلَیْهَا الرَّجُلُ وَ وَقَفَ الْحَمَامُ لِیَنْظُرَ إِلَی مَا یُصْنَعُ بِهِ فَلَمَّا تَوَسَّطَ الْجِذْعَ وَقَفَ سَائِلٌ بِالْبَابِ فَنَزَلَ فَأَعْطَاهُ شَیْئاً ثُمَّ ارْتَقَی فَأَخَذَ الْفِرَاخَ وَ نَزَلَ بِهَا فَذَبَحَهَا وَ لَمْ یُصِبْهُ شَیْ ءٌ قَالَ الْحَمَامُ مَا هَذَا یَا رَبِّ فَقِیلَ لَهُ إِنَّ الرَّجُلَ تَلَافَی نَفْسَهُ بِالصَّدَقَهِ فَدُفِعَ عَنْهُ وَ أَنْتَ فَسَوْفَ یُکْثِرُ اللَّهُ نَسْلَکَ وَ یَجْعَلُکَ وَ إِیَّاهُمْ بِمَوْضِعٍ لَا یُهَاجُ مِنْهُمْ شَیْ ءٌ إِلَی أَنْ تَقُومَ السَّاعَهُ وَ أُتِیَ بِهِ إِلَی الْحَرَمِ فَجُعِلَ فِیهِ.

وَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَنَّهُ قَالَ: السَّائِلُ رَسُولُ رَبِّ الْعَالَمِینَ فَمَنْ أَعْطَاهُ فَقَدْ أَعْطَی اللَّهَ وَ مَنْ رَدَّهُ فَقَدْ رَدَّ اللَّهَ.

وَ عَنْ عَلِیٍّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ أَنَّهُ قَالَ: لَا تَرُدُّوا السَّائِلَ (۱)

وَ لَوْ بِشِقِّ تَمْرَهٍ وَ أَعْطُوا السَّائِلَ وَ لَوْ جَاءَ عَلَی فَرَسٍ وَ لَا تَرُدُّوا سَائِلًا جَاءَکُمْ بِاللَّیْلِ فَإِنَّهُ قَدْ یَسْأَلُ مَنْ لَیْسَ مِنَ الْإِنْسِ وَ لَا مِنَ الْجِنِّ وَ لَکِنْ لِیَزِیدَکُمُ اللَّهُ بِهِ خَیْراً.

۱- ۱. فی المصدر المطبوع: ردوا السائل.

وَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ: أَنَّهُ قَالَ لِجَارِیَةٍ عِنْدَهُ لَا تَرُدُّوا سَائِلًا فَقَالَ لَهُ بَعْضُ مَنْ حَضَرَهُ یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ إِنَّهُ قَدْ یَسْأَلُ مَنْ لَا یَسْتَحِقُّ فَقَالَ إِنْ رَدَدْنَا مَنْ نَرَی أَنَّهُ لَا یَسْتَحِقُّ خِفْنَا أَنْ نَمْنَعَ مَنْ یَسْتَحِقُّ فَیَحِلَّ بِنَا مَا حَلَّ بِیَعْقُوبَ النَّبِیِّ علیه السلام.

قِیلَ لَهُ وَ مَا حَلَّ بِهِ یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ قَالَ اعْتَرَّ بِبَابِهِ (۱) نَبِیٌّ مِنَ الْأَنْبِیَاءِ کَانَ کَتَمَ أَمْرَ نَفْسِهِ وَ لَا یَسْعَی فِی شَیْ ءٍ مِنْ أَمْرِ الدُّنْیَا إِلَّا لِلَّهِ إِذَا أَجْهَدَهُ الْجُوعُ وَقَفَ إِلَی أَبْوَابِ الْأَنْبِیَاءِ وَ الصَّالِحِینَ فَسَأَلَهُمْ فَإِذَا أَصَابَ مَا یُمْسِکُ رَمَقَهُ کَفَّ عَنِ الْمَسْأَلَهِ فَوَقَفَ لَیْلَهً بِبَابِ یَعْقُوبَ فَأَطَالَ الْوُقُوفَ یَسْأَلُ فَغَفَلُوا عَنْهُ فَلَا هُمْ أَعْطَوْهُ وَ لَا هُمْ صَرَفُوهُ حَتَّی أَدْرَکَهُ الْجَهْدُ وَ الضَّعْفُ فَخَرَّ إِلَی الْأَرْضِ وَ غُشِیَ عَلَیْهِ فَرَآهُ بَعْضُ مَنْ مَرَّ بِهِ فَأَحْیَاهُ بِشَیْ ءٍ وَ انْصَرَفَ فَأُتِیَ یَعْقُوبُ تِلْکَ اللَّیْلَهَ فِی مَنَامِهِ فَقِیلَ لَهُ یَا یَعْقُوبُ یَعْتَرُّ بِبَابِکَ نَبِیٌّ کَرِیمٌ عَلَی اللَّهِ فَتَعْرِضُ أَنْتَ وَ أَهْلُکَ عَنْهُ وَ عِنْدَکُمْ مِنْ فَضْلِ رَبِّکُمْ کَثِیرٌ لَیُنْزِلَنَّ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ بِکَ عُقُوبَهً تَکُونُ مِنْ أَجْلِهَا حَدِیثاً فِی الْآخِرِینَ فَأَصْبَحَ یَعْقُوبُ مَذْعُوراً وَ جَاءَهُ بَنُوهُ یَوْمَئِذٍ یَسْأَلُونَهُ مَا سَأَلُوهُ مِنْ أَمْرِ یُوسُفَ وَ کَانَ مِنْ أَحَبِّهِمْ إِلَیْهِ فَوَقَعَ فِی نَفْسِهِ أَنَّ الَّذِی تَوَاعَدَهُ اللَّهُ بِهِ یَکُونُ فِیهِ فَقَالَ لِإِخْوَتِهِ مَا قَالَ وَ ذَکَرَ علیه السلام قِصَّهَ یُوسُفَ إِلَی آخِرِهَا.

وَ عَنْ عَلِیٍّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ أَنَّهُ قَالَ: أَتَی إِلَی رَسُولِ اللَّهِ ثَلَاثَهُ نَفَرٍ فَقَالَ أَحَدُهُمْ یَا رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لِی مِائَهُ أُوقِیَّهٍ مِنْ ذَهَبٍ فَهَذِهِ عَشَرَهُ أَوَاقِیَّ مِنْهَا صَدَقَهً وَ جَاءَ بَعْدَهُ آخَرُ فَقَالَ لِی مِائَهُ دِینَارٍ فَهَذِهِ عَشَرَهُ دَنَانِیرَ مِنْهَا صَدَقَهً یَا رَسُولَ اللَّهِ وَ جَاءَ الثَّالِثُ فَقَالَ یَا رَسُولَ اللَّهِ لِی عَشَرَهُ دَنَانِیرَ فَهَذَا دِینَارٌ مِنْهَا صَدَقَهً فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله کُلُّکُمْ فِی الْأَجْرِ سَوَاءٌ کُلُّکُمْ تَصَدَّقَ بِعُشْرِ مَالِهِ.

۱- ۱. اعتره و اعتر به و ببابه: اعترض للمعروف من غیر أن یسأل، و لعله کان لیعقوب علیه السلام مضیف أو دهلیز یجی ء طلاب الطعام فیقفون فیه اعترارا للطعام فیطعمون و هذا النبیّ أیضا جاء الی ذلک المکان طالبا للقری فوقف طویلا ینتظر، من دون أن یسألهم باللسان.

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام: أَنَّهُ سُئِلَ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا أَنْفِقُوا مِنْ طَیِّباتِ ما کَسَبْتُمْ وَ مِمَّا أَخْرَجْنا لَکُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَ لا تَیَمَّمُوا الْخَبِیثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ (۱) فَقَالَ علیه السلام کَانَتْ عِنْدَ النَّاسِ حِینَ أَسْلَمُوا مَکَاسِبُ مِنَ الرِّبَا وَ مِنْ أَمْوَالٍ خَبِیثَهٍ کَانَ الرَّجُلُ یَتَعَمَّدُهَا مِنْ بَیْنِ مَالِهِ فَیَتَصَدَّقُ بِهَا فَنَهَاهُمُ اللَّهُ عَنْ ذَلِکَ.

وَ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ عَلِیٍّ علیه السلام: أَنَّهُ ذُکِرَ عِنْدَهُ عَنْ رَجُلٍ مِنْ بَنِی أُمَیَّهَ أَنَّهُ تَصَدَّقَ بِمَالٍ کَثِیرٍ فَقَالَ مَثَلُهُ مَثَلُ الَّذِی سَرَقَ الْحَاجَّ وَ تَصَدَّقَ بِمَا سَرَقَ إِنَّمَا الصَّدَقَهُ صَدَقَهُ مَنْ عَرِقَ جَبِینُهُ فِیهَا وَ اغْبَرَّ فِیهَا وَجْهُهُ عَنَى عَلِیّاً علیه السلام وَ مَنْ تَصَدَّقَ بِمِثْلِ مَا تَصَدَّقَ بِهِ (۲).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: حسن بن علی علیه السلام فرموده است: زکات هرگز از مال و دارایی نمی کاهد .

از محمد بن علی (امام باقر) علیه السلام نقل شده، هنگامی که پدرش علی بن الحسین علیه السلام را غسل می داد، به سجده گاه‌های او در زانو و پشت پا نظر کردند که همچون زانوی شتر می نمود، بر شانه او نیز همانند آن دیدند. به امام باقر علیه السلام گفتند: ای پسر پیامبر! آن‌ها را می دانیم که از فراوانی نماز و طول سجده پدید آمده است ولی این که بر شانه او می بینیم از چیست؟ گفت: اگر زنده می بود چیزی در این باره به شما نمی گفتم. روزی براو نمی گذشت که در آن یک یا چند بینوا را سیر نکند و چون شب فرا می رسید آنچه را که از خوراک عیالش در آن روز زیاد مانده بود در انبانی می نهاد و هنگامی که مردمان در خانه های خود آرام می گرفتند آن انبان را بر دوش می گرفت و در شهر به راه می افتاد و به سراغ کسانی می رفت که نیازمند بودند و روی گدایی نداشتند و آن را میان آن‌ها بخش می کرد و آنان او را نمی شناختند و از خاندان او کسی جز من از این امر آگاه نبود و مقصودش از این کار آن بود که فضیلت و ثواب با دست خود و در پنهانی صدقه دادن را ببرد.

و می گفت: صدقه پنهانی خشم خدا را فرو می نشاند (همان طور که آب آتش را خاموش می‌کند. پس هرگاه یکی از شما صدقه داد و با دست راست چیزی بخشید، از دست چپش آن را پنهان دارد).

علی علیه السلام فرمود: از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم شنیدم که فرمودند: همانا صدقه مؤمن از دستش برون نیاید جز آنکه پیش از او از دهان هفتاد شیطان در آید (مانع او می‌شوند.) صدقه پنهانی خشم خدا را فرو می نشاند همان طور که آب آتش را خاموش می‌کند. پس هرگاه یکی از شما صدقه داد و با دست راست چیزی بخشید، از دست چپش آن را پنهان دارد.

جعفر بن محمد علیه السلام فرموده است: بهترین صدقه، نماز، روزه و اعمال نیکی که به صورت اختیاری انجام می‌شود آن است که به صورت پنهانی انجام پذیرد و بهترین این اعمال اگر واجب باشند آن است که به صورت آشکار انجام شود.

علی علیه السلام از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم نقل می کند که فرمودند: (خداوند) به سبب صدقه، درد و دبیله (دملی چند است که در جوف به هم می رسد و غالبا می کشد) و سوختن و غرق شدن و خانه بر سر فرو آمدن و دیوانگی را دفع می‌کند و آن حضرت هفتاد نوع از بلاها را شمردند.

امام باقر علیه السلام فرموده است: در میان قوم بنی اسرائیل مردی ثروتمند بود که فقط یک پسر به او عطا شده بود. این شخص

دوستدار و دلسوز پسرش بود. زمانی که به سن مردانگی رسید دختر عمویش را به ازدواج او درآورد. شخصی به خواب او آمد و به او گفت: شبی که پسر تو با این زن همبستری کند می‌میرد. مرد از این خواب بسیار اندوهگین شد اما غم و اندوهش را پنهان کرد و شبِ همبستری با زن را به تاخیر می‌انداخت تا اینکه زن و پسرش و خانواده زن بر او اصرار کردند. هنگامی که مرد چاره ای ندید استخاره کرد و گفت: چه بسا این امر از جانب شیطان باشد، پس زن (عروس) را به نزد او فرستاد و شب همبستری پسرش با زن بیدار ماند و منتظر بود تا ببیند سرانجام پسرش چه می‌شود. چون صبح فرا رسید پسرش را در بهترین وضعیت ممکن دید. پس خداوند را سپاس و ستایش کرد. با فرا رسیدن شب به خواب رفت. آن شخصی که پیشتر به خوابش آمده بود به نزدش آمد و به او گفت: خداوند عزّ و جلّ (مرگ) را از پسرت دور کرد و به سبب کاری که در حق شخصی تهیدست انجام داده بود اجلش را به تاخیر انداخت.

صبح روز بعد نزد پسرش رفت و به او گفت: ای پسرم! آیا در شبی که با زنت همبستر شدی در حق گدایی کاری انجام دادی؟ پسر گفت: مقصودت از این سخنان چیست؟ (پدر) گفت: من را از آن باخبر ساز. پسر از روی پدر خجالت کشید. (پدر) گفت: باید من را از ماجرا با خبر کنی. او گفت: بله، پس از آنکه از غذا دادن به مردم فارغ شدیم مقدار زیادی غذا باقی ماند و زن به نزد من آمد و زمانی که با او خلوت کردم و به او نزدیک شدم گدایی در مقابل در ایستاد و گفت: ای صاحب خانه، ما را در آنچه خداوند به شما رزق داده شریک سازید. پس به سوی او رفتم و دستش را گرفتم و او را به داخل خانه آوردم و نزدیک غذا بردم و به او گفتم: (از غذا) تناول کن. او غذا خورد تا اینکه سیر شد. به او گفتم: آیا خانواده ای داری؟ گفت: بله، گفتم: هر چه می‌خواهی برای آن‌ها بردار. او به اندازه ای که توانست غذا با خود بُرد و بیرون رفت و من نیز به نزد زنم بازگشتم. پدر خداوند را سپاس گفت و ماجرای (خواب) را برای او بازگو کرد.

از علی بن حسین علیه السلام روایت شده که او به کبوتر مکه نگاه کرد و فرمود: آیا می‌دانید چرا این کبوتر در حَرَم است؟ گفتند: دلیل وجود کبوتر چیست ای پسر رسول خدا؟ گفت: در زمان‌های نخستین مردی بود که خانه‌ای داشت که در آن درخت نخلی بود و کبوتری در شکاف تنه آن لانه کرده بود. هر وقت کبوتر جوجه دار می‌شد آن مرد به بالای درخت می‌رفت و جوجه‌های او را می‌گرفت و ذبح می‌کرد. او برای مدت‌های مدیدی این کار را انجام می‌داد به نحوی که نسلی از کبوتر به جا نمی‌ماند. آن کبوتر از آنچه مرد بر سر او آورده بود پیش خداوند شکایت کرد. پس به او گفته شد: از این پس اگر آن مرد از درخت بالا بیاید و جوجه‌ای از جوجه‌های تو را بگیرد، از درخت می‌افتد و می‌میرد.

زمانی که جوجه‌های کبوتر بزرگ شدند آن مرد از درخت بالا رفت تا جوجه‌ها را بگیرد. کبوتر در انتظار نشست تا بلایی را که قرار بود بر سر او بیاید، ببیند. هنگامی که به وسط تنه درخت رسید، گدایی در مقابل در ایستاد. مرد از درخت پایین رفت و چیزی به او بخشید سپس از درخت بالا رفت و جوجه‌های کبوتر را گرفته از درخت پایین آمد و جوجه‌ها را ذبح کرد و بلایی بر او نازل نشد.

کبوتر گفت: خدایا! چرا این طور شد؟ به او گفته شد: آن مرد با صدقه دادن نفس خویش را از بلا دور ساخت و بلا و خطر از او برطرف شد، اما خدوااند نسل تو را زیاد خواهد کرد و تو و نوادگانت را در جایی قرار می‌دهد که تا روز قیامت چیزی آن‌ها را نمی‌ترساند. پس او را به حرم مکه آورد و مکانش را در آنجا قرار داد.

پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرموده است: شخص گدا و بینوا فرستاده پروردگار جهانیان است، هر کس به او چیزی ببخشد در حقیقت به خداوند بخشیده است و هر کس دست ردّ بر سینه او بزند خداوند را رد کرده است.

علی علیه السلام فرمود: از دادن بخشش به نیازمند و گدا خودداری نکنید حتی اگر نیم دانه خرما هم باشد و به نیازمند کمک کنید حتی اگر سوار بر اسب باشد، و دست ردّ بر سینه گدایی که شب هنگام پیش شما می‌آید نزنید چراکه گاهی اوقات فردی که نه از جنس بشر و نه از قوم جنیان است از شما چیزی می‌طلبد، اما خداوند می‌خواهد خیر و برکت بیشتری به شما برساند.

از امام باقر علیه السلام نقل شده است که به کنیزش فرمود: از کمک به گدا امتناع نورزید. یکی از حاضران گفت: ای پسر رسول خدا، گاهی شخصی که مستحق نیست گدایی می‌کند. امام گفت: اگر دست رد بر کسی که گمان می‌کنیم مستحق نیست بزنیم، از این می‌ترسیم که مبادا از دادن کمک به شخص مستحقی خودداری کرده باشیم که در این صورت بلایی که بر یعقوب پیامبر علیه السلام نازل شد بر ما نیز نازل شود.

به او گفتند: ای پسر رسول خدا، چه بلایی بر او نازل شد؟ فرمود: یکی از پیامبران که خود را ناشناس جلوه داده بود، در مقابل در خانه او ایستاد. این پیامبر هر تلاش و کوششی که در دنیا می‌کرد برای (کسب رضایت) خداوند بود، هرگاه گرسنگی او را خسته و درمانده می‌کرد به در خانه انبیاء و صالحان می‌رفت و از آن‌ها طلب کمک می‌کرد و چون خوراک اندکی به او می... دادند دست از گدایی بر می‌داشت. شبی در مقابل خانه یعقوب ایستاد. او مدت زیادی منتظر ماند و غذا طلب کرد اما آن‌ها از او غافل شدند، نه به او چیزی می‌دادند و نه او را می‌راندند تا اینکه گرسنگی و ضعف بر او چیره شد. پس بر زمین افتاد و بیهوش شد. یکی از رهگذران او را دید و با دادن طعام اندکی او را به هوش آورد و دور شد.

در آن شب شخصی به خواب یعقوب آمد و به او گفت: ای یعقوب، پیامبری که در نزد خدا بسیار بزرگوار بود به در خانه تو آمد اما تو و خانواده ات از او روی گرداندید، در حالی که از فضل خداوندی نعمت‌های زیادی به شما عطا شده است. قطعا خداوند عقوبتی بر تو نازل می‌کند که به سبب آن مایه عبرت و زبانزد مردم خواهی شد.

یعقوب هراسان شد و در آن روز پسرانش نزد او آمدند و در مورد آن چیزی که در باره یوسف می‌خواستند، پرسیدند. او یوسف را از همه آنان بیشتر دوست می‌داشت و به دلش آمد آن بلایی که خداوند او را بدان وعده داده بود در مورد یوسف اتفاق افتد. پس یوسف به برادرانش آنچه را باید می‌گفت، گفت. امام باقر داستان حضرت یوسف را تا آخر بازگو کرد.

علی علیه السلام نقل می‌کند که سه نفر به نزد پیامبر صلی الله علیه و آله سلّم آمدند. یکی از آنان گفت: ای رسول خدا من صد اَوقیه طلا دارم، ده اوقیه آن را به عنوان صدقه می‌گذارم. نفر دوم آمد و گفت: من صد دینار دارم، ای رسول خدا! ده دینار آن را به عنوان صدقه می‌گذارم. نفر سوم آمد و گفت: ای رسول خدا من ده دینار دارم یک دینار از آن را به عنوان صدقه می‌گذارم. پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم گفت: همه شما در ثواب برابر هستید زیرا هر کدام یک دهم مال خود را صدقه داده اید.

از جعفر بن محمد علیه السلام در مورد این سخن خداوند پرسش شد: «یَا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُواْ أَنفِقُواْ مِن طَیِّبَاتِ مَا کَسَبْتُمْ وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَکُم مِّنَ الأَرْضِ وَلاَ تَیَمَّمُواْ الْخَبِیثَ مِنْهُ تُنفِقُونَ»، - . بقره/ ۲۶۷ - {ای

کسانی که ایمان آورده اید، از چیزهای پاکیزه ای که به دست آورده اید، و از آنچه برای شما از زمین برآورده ایم، انفاق کنید، و در پی ناپاکِ آن نروید که [از آن] انفاق نمایید.} فرمود: زمانی که مردم ایمان آوردند اموالی را از طریق ربا و از اموال به دست می‌آوردند و مقداری را در نظر می‌گرفتند و آن را به عنوان صدقه پرداخت می‌نمودند، پس خداوند آن‌ها را از انجام این کار منع کرد.

در حضور حسین بن علی علیه السلام از مردی از بنی امیه نام برده شد که مال و اموال زیادی را صدقه داده است. امام علیه السلام فرمود: او مانند کسی است که از حُجّاج دزدی کند و از مال دزدی صدقه بدهد. صدقه واقعی صدقه کسی است که برای به دست آوردن آن عرق جبین ریخته و صورتش خاکی شده باشد - مقصود او علی علیه السلام بود - و چه کسی به مانند او می‌تواند صدقه بدهد؟ - . دعائم الاسلام ۱ : ۲۴۱ - ۲۴۴ -

**[ترجمه]

«۵۷»

دَعَائِمُ الْإِسْلَامِ، رُوِّینَا عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام عَنْ أَبِیهِ عَنْ آبَائِهِ عَنْ عَلِیٍّ علیه السلام أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ: إِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِعَبْدٍ خَیْراً بَعَثَ اللَّهُ إِلَیْهِ مَلَکاً مِنْ خُزَّانِ الْجَنَّهِ فَیَمْسَحُ صَدْرَهُ فَتَسْخُو نَفْسُهُ بِالزَّکَاهِ.

وَ عَنْ عَلِیٍّ علیه السلام قَالَ: لِلْعَابِدِ ثَلَاثُ عَلَامَاتٍ الصَّلَاهُ وَ الصَّوْمُ وَ الزَّکَاهُ.

وَ عَنْ عَلِیٍّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ: أَنَّهُ أَوْصَی فَقَالَ فِی وَصِیَّتِهِ وَ أُوصِی وَلَدِی وَ أَهْلِی وَ جَمِیعَ الْمُؤْمِنِینَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ بِتَقْوَی اللَّهِ رَبِّهِمْ وَ اللَّهَ اللَّهَ فِی الزَّکَاهِ فَإِنَّهَا تُطْفِئُ غَضَبَ رَبِّکُمْ.

وَ عَنْهُ علیه السلام عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَنَّهُ قَالَ: فِی الزَّکَاهِ إِنَّمَا یُعْطِی أَحَدُکُمْ جُزْءاً مِمَّا أَعْطَاهُ اللَّهُ فَلْیُعْطِهِ بِطِیبِ نَفْسٍ مِنْهُ وَ مَنْ أَدَّی زَکَاهَ مَالِهِ فَقَدْ ذَهَبَ عَنْهُ شَرُهُ.

وَ عَنْهُ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: مَا هَلَکَ مَالٌ فِی بَرٍّ وَ لَا بَحْرٍ إِلَّا لِمَنْعِ الزَّکَاهِ مِنْهُ فَحَصِّنُوا أَمْوَالَکُمْ بِالزَّکَاهِ وَ دَاوُوا مَرْضَاکُمْ بِالصَّدَقَهِ وَ اسْتَدْفِعُوا الْبَلَاءَ بِالدُّعَاءِ.

ص: ۲۷

۱- ۱. البقره: ۲۶۷.

۲- ۲. دعائم الإسلام: ج ۱ ص ۲۴۱- ۲۴۴.

وَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: مَا نَقَصَتْ زَكَاةٌ مِنْ مَالٍ قَطُّ وَ لَا هَلَكَ مَالٌ فِی بَرٍّ أَوْ بَحْرٍ أَدِّيَتْ زَكَاتُهُ.

وَ عَنْ عَلِيٍّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ: مَا كَرُمَ عَبْدٌ عَلَى اللَّهِ إِلَّا ازْدَادَ عَلَيْهِ الْبَلَاءَ وَ لَا أَعْطَى رَجُلٌ زَكَاةَ مَالِهِ فَنَقَصَتْ مِنْ مَالِهِ وَ لَا حَبَسَهَا فَزَادَتْ فِيهِ وَ لَا سَرَقَ سَارِقٌ شَيْئاً إِلَّا حُبِسَ مِنْ رِزْقِهِ.

وَ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: مَا نَقَصَتْ زَكَاةٌ مِنْ مَالٍ قَطُّ(۱).

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ: لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى تَكُونَ الصَّلَاةُ مَنّاً وَ الْأَمَانَةُ مَغْنَماً وَ الزَّكَاةُ مَغْرَماً الْخَبَرَ.

وَ عَنْهُ عَنْ آبَائِهِ عَنْ عَلِيٍّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ فَرَضَ عَلَى أَغْنِيَاءِ النَّاسِ فِی أَمْوَالِهِمْ قَدْرَ الَّذِی يَسَعُ فُقَرَاءَهُمْ فَإِنْ ضَاعَ الْفَقِيرُ أَوْ أَجْهَدَ أَوْ عَرِیَ فَبِمَا يَمْنَعُ الْغَنِيُّ وَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ مُحَاسِبُ الْأَغْنِيَاءِ فِی ذَلِكَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ مُعَذِّبُهُمْ عَذَاباً أَلِيماً.

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ فَرَضَ لِلْفُقَرَاءِ فِی أَمْوَالِ الْأَغْنِيَاءِ مَا يَكْتَفُونَ بِهِ فَلَوْ عَلِمَ أَنَّ الَّذِی فَرَضَ عَلَيْهِمْ لَا يَكْفِيهِمْ لَزَادَهُمْ وَ إِنَّمَا يُؤْتَى الْفُقَرَاءُ فِيمَا أُتُوا مِنْ مَنْعِ مَنْ مَنَعَهُمْ حُقُوقَهُمْ لَا مِنَ الْفَرِيضَةِ لَهُمْ.

وَ عَنْ عَلِيٍّ علیه السلام: أَنَّهُ نَهَى أَنْ يُخْفِيَ الْمَرْءُ زَكَاتَهُ عَنْ إِمَامِهِ وَ قَالَ إِنَّ إِخْفَاءَ ذَلِكَ مِنَ النِّفَاقِ (۲).

وَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ: أَوَّلُ مَنْ يَدْخُلُ النَّارَ أَمِيرٌ مُسَلَّطٌ لَمْ يَعْدِلْ وَ ذُو ثَرْوَةٍ مِنَ الْمَالِ لَا يُعْطِی حَقَّ مَالِهِ وَ مُقْتِرٌ فَاجِرٌ.

وَ عَنْهُ صلی الله علیه و آله أَنَّهُ قَالَ: إِنَّ لِلَّهِ بِقَاعاً يُدْعَيْنَ الْمُنْتَقِمَاتِ يَنْصِبُ عَلَيْهِنَّ مَنْ مَنَعَ مَالَهُ عَنْ حَقِّهِ فَيُنْفِقُهُ فِيهِنَّ.

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: مَا فَرَضَ اللَّهُ عَلَى هَذِهِ الْأُمَّةِ شَيْئاً أَشَدَّ

۱- ۱. دعائم الإسلام: ج ۱ ص ۲۴۰.

۲- ۲. دعائم الإسلام: ج ۱ ص ۲۴۵.

عَلَيْهِمْ مِنَ الزَّكَاهِ وَ فِيهَا يَهْلِكَ عَامَّتُهُمْ.

وَ عَنْهُ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ أَنَّهُ قَالَ: فِی قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ حَتَّی إِذا جاءَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قالَ رَبِّ ارْجِعُونِ لَعَلِّی أَعْمَلُ صالِحاً فِيما تَرَكْتُ (۱) قَالَ علیه السلام يَعْنِی الزَّكَاهَ.

وَ عَنْ عَلِيٍّ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: مَنْ كَثُرَ مَالُهُ وَ لَمْ يُعْطِ حَقَّهُ فَإِنَّمَا مَالُهُ حَيَّاتٌ تَنْهَشُهُ يَوْمَ الْقِيَامَهِ.

وَ عَنْهُ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: لَا يَقْبَلُ اللَّهُ الصَّلَاهَ مِمَّنْ مَنَعَ الزَّكَاهَ.

وَ عَنْهُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَنَّهُ قَالَ: لَا تَتِمُّ صَلَاهٌ إِلَّا بِزَكَاهٍ وَ لَا تُقْبَلُ صَدَقَهٌ مِنْ غُلُولٍ وَ لَا صَلَاهَ لِمَنْ لَا زَكَاهَ لَهُ وَ لَا زَكَاهَ لِمَنْ لَا وَرَعَ لَهُ.

وَ عَنْهُ صلی الله علیه و آله: أَنَّ رَجُلًا سَأَلَهُ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ وَ وَيْلٌ لِلْمُشْرِكِينَ الَّذِينَ لا يُؤْتُونَ الزَّكاهَ وَ هُمْ بِالْآخِرَهِ هُمْ كافِرُونَ (۲) قَالَ لَا يُعَاتِبُ اللَّهُ الْمُشْرِكِينَ أَ مَا سَمِعْتَ قَوْلَهُ فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلاتِهِمْ ساهُونَ الَّذِينَ هُمْ يُراؤُنَ وَ يَمْنَعُونَ الْماعُونَ أَلَا إِنَّ الْمَاعُونَ الزَّكَاهُ ثُمَّ قَالَ وَ الَّذِی نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ مَا خَانَ اللَّهَ أَحَدٌ شَيْئاً مِنْ زَكَاهِ مَالِهِ إِلَّا مُشْرِكٌ بِاللَّهِ.

وَ عَنْ عَلِيٍّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ أَنَّهُ قَالَ: الْمَاعُونُ الزَّكَاهُ الْمَفْرُوضَهُ وَ مَانِعُ الزَّكَاهِ كَآكِلِ الرِّبَا وَ مَنْ لَمْ يُزَكِّ مَالَهُ فَلَيْسَ بِمُسْلِمٍ.

وَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: أَنَّهُ لَعَنَ مَانِعَ الزَّكَاهِ وَ آكِلَ الرِّبَا(۳).

۱- ۱. المؤمنون: ۱۰۰.

۲- ۲. فصّلت: ۶ و ۷.

۳- ۳. دعائم الإسلام: ۲۴۷- ۲۴۸.

**[ترجمه]دعائم الاسلام: جعفر بن محمد علیه السلام از پدرانش روایت می کند که پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: هرگاه خداوند متعال خیر بنده ای را بخواهد یکی از فرشته‌های خزانه دار بهشت را به نزد او می‌فرستد، فرشته قلب او را لمس می کند و نفْس او را با زکات بخشنده می کند.

علی علیه السلام فرموده است: شخص عبادت کننده سه نشانه دارد: نماز، روزه و زکات.

علی علیه السلام در وصیت خود فرموده است: و فرزندانم و خانواده‌ام و همه مردان و زنان مومن را به تقوای خداوند وصیت می کنم، و خدا را خدا را در مورد زکات به یاد داشته باشید، زیرا پرداختن آن موجب خاموش کردن غضب پروردگارتان می‌شود.

علی علیه السلام از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم نقل می کند که در مورد زکات فرموده است: هر کدام از شما اگر خواست مقداری از آنچه که خدا به او اعطا کرده، ببخشد، می‌بایست با رضایت خاطر آن مال را ببخشد و هر کس زکات مالش را بدهد، خود را از حرص و بخل نفس خویش نگاه داشته است.

علی علیه السلام می‌فرماید: هر مال و اموالی که در دریا و خشکی تلف می‌شود به دلیل ندادن زکات است؛ پس امولتان را با دادن زکات مصونیت بخشید و مریضان خود را با صدقه علاج کنید و بلا و مصیبت را با دعا کردن از خود دور کنید.

محمد بن علی علیه السلام فرمود: زکات، هرگز چیزی از مال نمی‌کاهد و هر مالی در خشکی و دریا که زکات آن پرداخت شود از بین نمی‌رود.

علی علیه السلام از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلّم نقل می کند که فرمودند: هر بنده ای که در نزد خدا عزیز شود، بلا و مصیبت را بر او بیشتر می کند، و هیچ فردی نیست که زکات مالش را بدهد و مال و دارایی اش کم شود و هیچ شخصی با ندادن زکات، مال و اموالش زیاد نمی‌شود و هر دزدی که چیزی دزدی می کند (به همان اندازه) از روزی اش کم می‌شود.

از حسن بن علی علیه السلام روایت شده که گفته است: زکات هرگز از مال و دارایی نمی‌کاهد. - . دعائم الاسلام ۱ : ۲۴۰ -

جعفر بن محمد علیه السلام از پدرانش نقل می کند که پیامبر صلی الله علیه و آله و سلّم فرمود: قیامت برپا نمی‌شود مگر اینکه نماز، منّت‌گذاشتن شود و امانت غنیمت به شمار آید و زکات به عنوان غرامت محسوب گردد... ادامه روایت.

جعفر بن محمد از پدرانش از علی علیه السلام نقل می کند که پیامبر صلی الله علیه و آله و سلّم فرمودند: خدا بر مردمان ثروتمند واجب کرده است که به اندازه نیاز فقیران به ایشان بدهند؛ پس اگر فقیر از دست برود، یا رنج کار او را از پا در آورد، یا برهنه بماند، سبب آن خودداری ثروتمندان از رساندن حقّ فقیران به آنان می‌باشد. خدا در روز قیامت در این باره به حساب ایشان خواهد رسید و با عذابی دردناک کیفرشان خواهد داد.

جعفر بن محمد علیه السلام فرمود: خدای بزرگ بر اموال توانگران، پرداخت مقداری که زندگانی فقیران را اداره کند واجب کرده است. و اگر خداوند می دانست که آن مقدار بسنده آنان نیست بر آن می افزود. پس بلایی که به فقیران می رسد از

مقدار تعیین شده الهی نیست، بلکه از نپرداختن آن و از گروهی است که نمی پردازند.

از علی علیه السلام روایت شده است که از اینکه شخص زکاتش را از اِمام خود پنهان دارد نهی کرده است و فرموده است: پنهان داشتن آن از جمله نِفاق است. - . دعائم الاسلام ۱ : ۲۴۵ -

از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلّم نقل شده که فرمودند: اولین کسی که وارد جهنم می‌شود فرمانروایی است که متولی امور مردم است اما عدالت پیشه نکرده است و نیز ثروتمندی که حق مال و اموالش را پرداخت نمی‌کند و بخیل و تنگ نظری که گناه و معصیت پیشه می‌کند.

از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم نقل شده که فرمود: خداوند مکان‌هایی به نام انتقام گیرنده‌ها دارد که شخصی را که از پرداخت حق مالش امتناع می‌ورزد گرفتار آن مکان‌ها کرده و مال آنان را در آن‌ها هزینه می‌کند .

از جعفر بن محمد علیه السلام روایت شده است که فرمود: خداوند چیزی سخت تر از زکات بر این امت فرض نکرده است و بیشتر امت اسلامی در امر زکات هلاک می‌شوند.

جعفر بن محمد علیه السلام در مورد این سخن خداوند عزّ و جلّ «حَتَّى إِذَا جَاء أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ارْجِعُونِ * لَعَلِّي أَعْمَلُ صَالِحًا فِيمَا تَرَكْتُ» ، - . مؤمنون/ ۹۹- ۱۰۰ - {تا

آن گاه که مرگ یکی از ایشان فرا رسد، می گوید: پروردگارا، مرا بازگردانید شاید من در آنچه وانهاده ام کار نیکی انجام دهم.} فرموده است: مقصود خداوند از آن، زکات است.

از علی علیه السلام روایت شده که فرمود: کسی که مال و دارایی اش زیاد شود و حق مالش را ادا نکند، اموال او در روز قیامت به مارهایی تبدیل می‌شوند که او را نیش می‌زنند.

از علی علیه السلام نقل شده که فرمود: خداوند نماز کسی را که زکات نمی‌دهد قبول نمی‌کند.

علی علیه السلام از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلّم روایت کرده است که فرمودند: نماز فقط با دادن زکات کامل می‌شود و صدقه ای که با دزدی و خیانت به دست آمده باشد مورد قبول واقع نمی‌شود و کسی که زکات ندهد نمازش پذیرفته نمی‌شود و کسی که پرهیزگار نباشد زکاتش مورد قبول واقع نمی‌شود.

از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم نقل شده که شخصی از او در مورد این سخن خداوند سؤال کرد: «وَوَيْلٌ لِّلْمُشْرِكِينَ * الَّذِينَ لَا يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُم بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ» - . فصلت/ ۵- ۶ -

{و وای بر مشرکان همان کسانی که زکات نمی دهند و آنان که به آخرت ناباورند.} پیامبر فرمود: خداوند مشرکان را سرزنش نمی‌کند، آیا این سخن پروردگار را نشنیده ای که می‌فرماید: «فَوَيْلٌ لِّلْمُصَلِّينَ * الَّذِينَ هُمْ عَن صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ * الَّذِينَ هُمْ يُرَاؤُونَ * وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ»، - . ماعون/ ۴- ۷ -

{پس وای بر نمازگزارانی که از نمازشان غافلند آنان که ریا می کنند و از [دادن] زکات [و وسایل و ما یحتاج خانه] خودداری می ورزند.} بدانید که «ماعون» همان زکات است. سپس فرمود: سوگند به کسی که جان محمد در دست اوست، جز مشرک به خدا کسی دیگر در ادای زکات مال خویش خیانت نمی کند.

از علی علیه السلام نقل شده که فرمود: ماعون، زکات واجب شده است، و کسی که زکات نمی‌دهد مانند ربا خوار است و هر کس زکات مالش را پرداخت نکند مسلمان نیست.

از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم روایت شده است که ایشان کسی را که زکات نمی‌دهد و شخص ربا خوار را لعنت کرده است .

**[ترجمه]

باب ۲ من تجب علیه الزکاه و ما تجب فیه و ما تستحب فیه و شرائط الوجوب من الحول و غیره و زکاه القرض و المال الغائب

الأخبار

«۱»

ل، [الخصال] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ الْأَشْعَرِيِّ عَنْ مُوسَى بْنِ عُمَرَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْقَمَّاطِ عَمَّنْ ذَكَرَهُ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: وَضَعَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله الزَّكَاةَ عَلَى تِسْعَةِ أَشْيَاءَ وَ عَفَا عَمَّا سِوَى ذَلِكَ الْحِنْطَةِ وَ الشَّعِيرِ وَ التَّمْرِ وَ الزَّبِيبِ وَ الذَّهَبِ وَ الْفِضَّةِ وَ الْبَقَرِ وَ الْغَنَمِ وَ الْإِبِلِ فَقَالَ السَّائِلُ فَالذُّرَةُ فَغَضِبَ ثُمَّ قَالَ كَانَ وَ اللَّهِ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله السَّمَاسِمُ وَ الذُّرَةُ وَ الدُّخْنُ وَ جَمِيعُ ذَلِكَ فَقِيلَ إِنَّهُمْ يَقُولُونَ لَمْ يَكُنْ ذَلِكَ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ إِنَّمَا وَضَعَ عَلَى التِّسْعَةِ لِمَا لَمْ يَكُنْ بِحَضْرَتِهِ غَيْرُ ذَلِكَ فَغَضِبَ وَ قَالَ كَذَبُوا فَهَلْ يَكُونُ الْعَفْوُ إِلَّا عَنْ شَيْ ءٍ قَدْ كَانَ وَ لَا وَ اللَّهِ مَا أَعْرِفُ شَيْئاً عَلَيْهِ الزَّكَاةُ غَيْرَ هَذَا فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَ مَنْ شَاءَ فَلْيَكْفُرْ(۱).

مع، [معانی الأخبار] أبی عن محمد العطار: مثله (۲).

**[ترجمه]الخصال: امام صادق علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم زکات را برای نه چیز مقرّر کرد و جز آن‌ها را معاف داشت؛ این نه چیز عبارت است از: گندم، جو، خرما، مویز، طلا، نقره،گاو و گوسفند و شتر. شخصی پرسید: پس ذرت؟ امام خشمگین شد سپس فرمود: سوگند به خدا در زمان پیامبر کنجد، ذرت و ارزن و همه این‌ها بوده است. سپس گفته شد که (مردم) می گویند: این چند مورد در زمان پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم نبوده است و زکات در این نه چیز مقرّر شده است، زیرا در محیط ایشان این چیزها نبوده است. ایشان خشمگین شد و فرمود: دروغ گفته‌اند، مگر جز این است که عفو و بخشش در چیزهایی است که وجود داشته است؟ نه، سوگند به خدا من چیزی غیر از این موارد نمی‌بینم که زکات در آن واجب شده باشد. هرکس می‌خواهد باور داشته باشد و هرکس می‌خواهد کفر بورزد. - .الخصال۲ : ۴۶ -

معانی الاخبار: پدرم از محمد العطار همین حدیث را روایت کرده است.

**[ترجمه]

«۲»

ل، [الخصـال] أَبِی عَنْ سَـعْدٍ عَنِ ابْنِ عِیسَـی عَنِ الْبَزَنْطِیِّ عَنْ جَمِیـلٍ قَـالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْـدِ اللَّهِ علیه السـلام فِی کَم الزَّکَاهُ فَقَالَ فِی تِسْـعَهٍ أَشْـیَاءَ وَضَعَهَا رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ عَفَا عَمَّا سِوَی ذَلِکَ فَقَالَ الطَّیَّارُ إِنَّ عِنْدَنَا حَبّاً یُقَالُ لَهُ الْأَرُزُّ فَقَالَ لَهُ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السـلام وَ عِنْـدَنَا أَیْضاً حَبٌّ کَثِیرٌ فَقَالَ لَهُ عَلَیْهِ شَـیْ ءٌ قَالَ أَ لَمْ أَقُلْ لَکَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صـلی الله علیه و آله عَفَا عَمَّا سِوَی ذَلِکَ مِنْهَا الذَّهَبُ وَ الْفِضَّهُ وَ ثَلَاثَهٌ مِنَ الْحَیَوَانِ الْإِبِلُ وَ الْغَنَمُ وَ

ص: ۳۰

۱- ۱. الخصال ج ۲ ص ۴۶.

۲- ۲. معانی الأخبار ص ۱۵۴.

الْبَقَرُ وَ مَا أَنْبَتَتِ الْأَرْضُ الْحِنْطَةُ وَ الشَّعِيرُ وَ الزَّبِيبُ وَ التَّمْرُ(۱).

**[ترجمه]الخصال: جمیل گفته است از امام صادق علیه السلام پرسیدم: زکات در چند چیز واجب شده است؟ فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلّم زکات را برای نه چیز مقرّر کرد و جز آن‌ها را معاف داشت. طیار به او گفت: ما دانه ای به نام برنج داریم. امام صادق علیه السلام به او فرمود: ما نیز دانه‌های زیادی داریم. طیار گفت: آیا این دانه زکات بر آن تعلق می‌گیرد؟ امام فرمود: آیا به تو نگفتم که رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلّم زکات غیر از این موارد را معاف داشته است. این نه چیز شامل: طلا و نقره، و سه دسته از حیوانات: شتر، گوسفند و گاو، و از چیزهایی که در زمین می‌روید که شامل گندم، جو، مویز و خرما می‌باشد. - . الخصال ۲ : ۴۶ -

**[ترجمه]

«۳»

ب، [قرب الإسناد] الطَّيَالِسِيُّ عَنِ الْعَلَاءِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: قُلْتُ لَهُ هَلْ عَلَى مَالِ الْيَتِيمِ زَكَاةٌ فَقَالَ لَا قُلْتُ فَهَلْ عَلَى الْحُلِيِّ زَكَاةٌ قَالَ لَا قُلْتُ الرَّجُلُ يَكُونُ عِنْدَهُ الْمَالُ قَرْضاً فَيَحُولُ عَلَيْهِ الْحَوْلُ عَلَيْهِ زَكَاةٌ قَالَ نَعَمْ (۲).

**[ترجمه]قرب الاسناد: علا نقل می‌کند که از امام صادق علیه السلام پرسیدم: آیا در مال یتیم زکات مقرّر شده است؟ فرمود: خیر، گفتم: آیا به زیورآلات زکات تعلق می‌گیرد؟ فرمود: خیر، گفتم: شخصی مالی دارد که آن را قرض گرفته است و یک سال از آن می‌گذرد، آیا زکات در آن واجب است؟ فرمود: بله. - . قرب الاسناد : ۲۳ -

**[ترجمه]

«۴»

ب، [قرب الإسناد] الطَّيَالِسِيُّ عَنِ الْعَلَاءِ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِنَّ لِي دَيْناً وَ لِي دَوَابَّ وَ أَرْحَاءَ وَ رُبَّمَا أَبْطَأَ عَلَيَّ الدَّيْنُ فَمَتَى تَجِبُ عَلَيَّ فِيهِ الزَّكَاةُ إِذَا أَنَا أَخَذْتُهُ قَالَ سَنَةً وَاحِدَةً قَالَ قُلْتُ فَالدَّوَابُّ وَ الْأَرْحَاءُ فَإِنَّ عِنْدِي مِنْهَا عَلَيَّ فِيهِ شَيْ ءٌ قَالَ لَا ثُمَّ أَخَذَ بِيَدِي فَضَمَّهَا ثُمَّ قَالَ كَانَ أَبِي علیه السلام يَقُولُ إِنَّمَا الزَّكَاةُ فِي الذَّهَبِ إِذَا قَرَّ فِي يَدِكَ قُلْتُ لَهُ الْمَتَاعُ يَكُونُ عِنْدِي لَا أُصِيبُ بِهِ رَأْسَ مَالِهِ عَلَيَّ فِيهِ زَكَاةٌ قَالَ لَا(۳).

**[ترجمه]قرب الاسناد: علاء روایت می‌کند که به امام صادق علیه السلام گفتم: شخصی به من بدهکار است و چهارپایان و آسیاب‌هایی دارم و چه بسا او در پرداخت بدهی درنگ کند. اگر بدهی ام را گرفتم، چه زمانی زکات آن بر من واجب می‌شود؟ فرمود: بعد از یک سال کامل. او گفت: به امام گفتم: پس چهارپایان و آسیاب‌هایی که دارم، زکات آنها بر من واجب است؟ فرمود: خیر. سپس دستم را گرفت و فشار داد و فرمود: پدرم می‌فرمود: زکات در طلا مقرر شده است، زمانی که در اختیار تو قرار گیرد. به او گفتم: کالا در نزد من است و آن را به عنوان سرمایه قرار نداده ام. آیا زکات به آن تعلق می‌گیرد؟ فرمود: خیر. - . قرب الاسناد : ۲۳ -

**[ترجمه]

«۵»

ب، [قرب الإسناد] الطَّيَالِسِيُّ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ عَبْدِ الْخَالِقِ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام أَ عَلَى الدَّيْنِ زَكَاةٌ قَالَ لَا إِلَّا أَنْ يَفِرَّ بِهِ (۴)

فَأَمَّا إِنْ غَابَ عَنْهُ سَنَةً أَوْ أَقَلَّ أَوْ أَكْثَرَ فَلَا تُزَكِّهِ إِلَّا فِي السَّنَةِ الَّتِي تُخْرَجُ فِيهَا(۵).

**[ترجمه]قرب الاسناد: عبدالخالق نقل می کند که از امام صادق علیه السلام پرسیدم: آیا به مال قرضی زکات تعلق می گیرد؟ فرمود: خیر، مگر اینکه بخواهد از (دادن زکات) فرار کند، - . فرار از قرض به این معنی است که شخص مال خود را به عنوان قرض به کسی بدهد تا از پرداخت زکاتی که در آن مال واجب است، فرار کند، زکات این قرض واجب است اما اگر با نیت دیگری مال را قرض دهد و مالش از او غایب شود و یک سال بر آن نگذرد هیچ مشکلی ندارد. -

پس اگر مال او یک سال یا کمتر یا بیشتر از او غایب شود (در اختیار او نباشد) لازم نیست زکات بدهد، مگر اینکه در سالی باشد که زکات پرداخت می کنی. - . قرب الاسناد : ۷۹ -

**[ترجمه]

«۶»

ب، [قرب الإسناد] عَلِيٌّ عَنْ أَخِيهِ قَالَ قَالَ: لَيْسَ عَلَى الْمَمْلُوكِ زَكَاةٌ إِلَّا بِإِذْنِ مَوَالِيهِ.

وَ قَالَ: لَيْسَ عَلَى الدَّيْنِ زَكَاةٌ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ رَبُّ الدَّيْنِ أَنْ يُزَكِّيَهُ.

۱- ۱. الخصال ج ۲ ص ۴۶.

۲- ۲. قرب الإسناد ص ۲۳.

۳- ۳. قرب الإسناد ص ۲۳.

۴- ۴. الفرار بالدين، بمعنى أنّه يعطى ماله دينا ليفر به من الزكاه المفروضه فيه، فانه يجب عليه الزكاه، و أمّا إذا كان أدانه لغير هذه النيه فغاب عنه ماله و لم يحل عليه الحول فلا بأس، و للفرار من الزكاه صور اخرى: كما إذا وهب ماله من أحد أصدقائه أو أقربائه و يعلم هو أنّه انما وهبها ليفر من الزكاه، فيرد عليه هبته بعد شهر أو شهرين، ليصدق عليه أنه غاب عنه ماله و لم يحل عنده عليه الحول، أو يشرط على الموهوب له ذلك، و صوره اخرى أنه يسبكه سبيكه- ثم يشترى بها مسكوكه، و سيجى ء لها ذكر.

٥- ٥. قرب الإسناد ص ٧٩.

قَالَ: وَ سَأَلْتُهُ عَنِ الرَّجُلِ يَكُونُ عَلَيْهِ الدَّيْنُ قَالَ يُزَكِّي مَالَهُ وَ لَا يُزَكِّي مَا عَلَيْهِ مِنَ الدَّيْنِ إِنَّمَا الزَّكَاةُ عَلَى صَاحِبِ الْمَالِ.

وَ سَأَلْتُهُ عَنِ الدَّيْنِ يَكُونُ عَلَى الْقَوْمِ الْمَيَاسِيرِ إِذَا شَاءَ قَبَضَهُ صَاحِبُهُ هَلْ عَلَيْهِ زَكَاةٌ فَقَالَ لَا حَتَّى يَقْبِضَهُ وَ يَحُولَ عَلَيْهِ الْحَوْلُ (۱).

**[ترجمه]قرب الاسناد: علی از برادرش نقل می‌کند که گفته است: زکات بر برده واجب نیست، مگر با اجازه صاحبش و گفت: بر مال قرضی زکات واجب نیست مگر اینکه صاحب قرض (خود) بخواهد زکات آن را بپردازد.

گفت: و از او در مورد شخصی که بدهکار است پرسیدم. گفت: او زکات مالش را می دهد و نه زکات بدهی را، زیرا زکات بر صاحب مال واجب است.

و از او در مورد قرضی پرسیدم که بر گردن ثروتمندان است، اگر صاحب قرض بخواهد بدهی اش را پس بگیرد، می تواند بگیرد، آیا زکات در آن واجب است؟ فرمود: خیر، مگر این که آن را پس گیرد و یک سال از آن بگذرد. - . قرب الاسناد : ۱۳۵ -

**[ترجمه]

«۷»

ع، [علل الشرائع] أَبِي عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِيسَ عَنِ الْأَشْعَرِيِّ عَنِ الْخَشَّابِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي حَمْزَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام مَمْلُوكٌ فِي يَدِهِ مَالٌ أَ عَلَيْهِ زَكَاةٌ قَالَ لَا قُلْتُ وَ لَا عَلَى سَيِّدِهِ قَالَ لَا إِنْ لَمْ يَصِلْ إِلَى سَيِّدِهِ وَ لَيْسَ هُوَ لِلْمُلُوكِ (۲).

**[ترجمه]علل الشرایع: عبدالله بن سنان روایت می‌کند که به امام صادق علیه السلام گفتم: برده ای مالی دارد، آیا باید زکات آن مال را بپردازد؟ فرمود: خیر. گفتم: آیا بر صاحبش نیز واجب نیست؟ فرمود: خیر، اگر به صاحبش نرسیده است. و برده‌ها مالی از خود ندارند. - . علل الشرایع ۲ : ۶۱ -

**[ترجمه]

«۸»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام]: فِيمَا كَتَبَ الرِّضَا عليه السلام لِلْمَأْمُونِ لَا تَجِبُ الزَّكَاةُ عَلَى الْمَالِ حَتَّى يَحُولَ عَلَيْهِ الْحَوْلُ (۳).

**[ترجمه]عیون الاخبار: از جمله نامه‌های که امام رضا علیه السلام برای مامون نوشت این بود: زکات بر مال و دارایی واجب نمی‌گردد تا اینکه یک سال بر آن بگذرد. - . عیون الاخبار ۲ : ۱۲۳ -

**[ترجمه]

«۹»

ن، [عيون أخبار الرضا عليه السلام] بِإِسْنَادِ التَّمِيمِيِّ عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ عليهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: عَفَوْتُ لَكُمْ عَنْ صَدَقَةِ الْخَيْلِ وَ الرَّقِيقِ (۴).

**[ترجمه]عيون الاخبار: امام رضا عليه السلام از پدرانش نقل مى‌كند كه پيامبر صلى الله عليه و آله و سلم فرمود: صدقه اسبان و بردگان را بر شما معاف كردم. - . عيون الاخبار ۲ : ۶۱ -

**[ترجمه]

«۱۰»

ع، [علل الشرائع] مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى عَنِ الْحِمْيَرِيِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَقُولُ: بَاعَ أَبِي عليه السلام مِنْ هِشَامِ بْنِ عَبْدِ الْمَلِكِ أَرْضاً لَهُ بِكَذَا وَ كَذَا أَلْفَ دِينَارٍ وَ اشْتَرَطَ عَلَيْهِ زَكَاةَ ذَلِكَ الْمَالِ عَشْرَ سِنِينَ وَ إِنَّمَا فَعَلَ ذَلِكَ لِأَنَّ هِشَاماً كَانَ هُوَ الْوَالِيَ (۵).

**[ترجمه]علل الشرايع: عبدالله بن سنان گفته است، از امام صادق عليه السلام شنيدم كه مى‌فرمود: پدرم از هشام بن عبد الملك زمينى را به چند هزار دينار خريد و با او شرط كرد كه زكات ده سال آن مال را هشام بدهد. اين شرط را به اين خاطر كرد كه هشام والى بود. - . علل الشرايع ۲ : ۶۳ -

**[ترجمه]

«۱۱»

ل، [الخصال] فِي خَبَرِ الْأَعْمَشِ عَنِ الصَّادِقِ عليه السلام: لَا تَجِبُ عَلَى مَالٍ زَكَاةٌ حَتَّى يَحُولَ عَلَيْهِ الْحَوْلُ مِنْ يَوْمَ مَلَكَهُ صَاحِبُهُ (۶).

۱- ۱. قرب الإسناد ص ۱۳۵.

۲- ۲. علل الشرائع ج ۲ ص ۶۱.

۳- ۳. عيون الأخبار ج ۲ ص ۱۲۳ فى حديث.

۴- ۴. عيون الأخبار ج ۲ ص ۶۱.

۵- ۵. علل الشرائع ج ۲ ص ۶۳.

۶- ۶. الخصال ج ۲ ص ۱۵۲.

**[ترجمه]الخصال: اعمش از امام صادق عليه السلام روايت مى كند كه فرمود: زكات بر هيچ مالى واجب نمى‌شود مگر اينكه از روزى كه صاحب مال آن را به دست مى‌آورد، يك سال بگذرد. - . الخصال ۲ : ۱۵۲ -

**[ترجمه]

أقول

سيأتى بعض الأخبار فى باب أدب المصدق.

**[ترجمه]در باب آداب صدقه دهنده، برخى احاديث ذكر خواهد شد.

**[ترجمه]

«۱۲»

ع، [علل الشرائع] أَبِى عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ الْأَشْعَرِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَعْرُوفٍ عَنْ أَبِى الْفَضْلِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مَهْزِيَارَ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ سَهْلٍ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِيسَى عَنْ حَرِيزٍ عَنْ زُرَارَهَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِى جَعْفَرٍ عليه السلام رَجُلٌ كَانَتْ عِنْدَهُ دَرَاهِمُ أَشْهُراً فَحَوَّلَهَا دَنَانِيرَ فَحَالَ عَلَيْهَا مُنْذُ يَوْمَ مَلَكَهَا دَرَاهِمَ حَوْلٌ أَ يُزَكِّيهَا قَالَ لَا ثُمَّ قَالَ أَ رَأَيْتَ لَوْ أَنَّ رَجُلًا دَفَعَ إِلَيْكَ مِائَهَ بَعِيرٍ وَ أَخَذَ مِنْكَ مِائَتَىْ بَقَرَهٍ فَلَبِثَتْ عِنْدَهُ أَشْهُراً وَ لَبِثَتْ عِنْدَكَ أَشْهُراً فَمَوَّتَتْ عِنْدَكَ إِبِلُهُ وَ مَوَّتَتْ عِنْدَهُ بَقَرُكَ أَ كُنْتُمَا تُزَكِّيَانِهِمَا فَقُلْتُ لَا قَالَ كَذَلِكَ الذَّهَبُ وَ الْفِضَّهُ ثُمَّ قَالَ وَ إِنْ حَوَّلْتَ بُرّاً أَوْ شَعِيراً ثُمَّ قَلَبْتَهُ ذَهَباً أَوْ فِضَّهً فَلَيْسَ عَلَيْكَ فِيهِ شَيْ ءٌ إِلَّا أَنْ يَرْجِعَ ذَلِكَ الذَّهَبُ أَوْ تِلْكَ الْفِضَّهُ بِعَيْنِهَا أَوْ عَيْنِهِ فَإِنْ رَجَعَ ذَلِكَ إِلَيْكَ فَإِنَّ عَلَيْكَ الزَّكَاهَ لِأَنَّكَ قَدْ مَلَكْتَهَا حَوْلًا قُلْتُ لَهُ فَإِنْ لَمْ يَخْرُجْ ذَلِكَ الذَّهَبُ مِنْ يَدِى يَوْماً قَالَ إِنْ خُلِطَ بِغَيْرِهِ فِيهَا فَلَا بَأْسَ وَ لَا شَيْ ءَ فِيمَا رَجَعَ إِلَيْكَ مِنْهُ ثُمَّ قَالَ إِنْ رَجَعَ إِلَيْكَ بِأَسْرِهِ بَعْدَ إِيَاسٍ مِنْهُ فَلَا شَيْ ءَ عَلَيْكَ فِيهِ إِلَّا حَوْلًا.

قَالَ فَقَالَ زُرَارَهُ عَنْ أَبِى جَعْفَرٍ عليه السلام: لَيْسَ فِى النَّيِّفِ شَيْ ءٌ حَتَّى يَبْلُغَ مَا يَجِبُ فِيهِ وَاحِداً وَ لَا فِى الصَّدَقَهِ وَ الزَّكَاهِ كُسُورٌ وَ لَا تَكُونُ شَاهٌ وَ نِصْفٌ وَ لَا بَعِيرٌ وَ نِصْفٌ وَ لَا خَمْسَهُ دَرَاهِمَ وَ نِصْفٌ وَ لَا دِينَارٌ وَ نِصْفٌ وَ لَكِنْ يُؤْخَذُ الْوَاحِدُ وَ يُطْرَحُ مَا سِوَى ذَلِكَ حَتَّى يَبْلُغَ مَا يُؤْخَذُ مِنْهُ وَاحِداً فَيُؤْخَذُ مِنْ جَمِيعِ مَالِهِ.

قَالَ وَ قَالَ زُرَارَهُ وَ ابْنُ مُسْلِمٍ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: أَيُّمَا رَجُلٍ كَانَ لَهُ مَالٌ وَ حَالَ عَلَيْهِ الْحَوْلُ فَإِنَّهُ يُزَكِّيهِ قُلْتُ لَهُ فَإِنْ وَهَبَهُ قَبْلَ حَوْلِهِ بِشَهْرٍ أَوْ بِيَوْمٍ قَالَ لَيْسَ عَلَيْهِ شَيْ ءٌ إِذَنْ.

قَالَ وَ قَالَ زُرَارَهُ عَنْهُ عليه السلام إِنَّهُ قَالَ: إِنَّمَا هَذَا بِمَنْزِلَهِ رَجُلٍ أَفْطَرَ فِى شَهْرِ رَمَضَانَ يَوْماً فِى إِقَامَتِهِ ثُمَّ خَرَجَ فِى آخِرِ النَّهَارِ فِى سَفَرٍ فَأَرَادَ بِسَفَرِهِ ذَلِكَ إِبْطَالَ الْكَفَّارَهِ الَّتِى وَجَبَتْ عَلَيْهِ.

وَ قَالَ إِنَّهُ حِينَ رَأَى الْهِلَالَ الثَّانِيَ عَشَرَ وَجَبَتْ عَلَيْهِ الزَّكَاةُ وَ لَكِنَّهُ لَوْ كَانَ وَهَبَهَا قَبْلَ ذَلِكَ لَجَازَ وَ لَمْ يَكُنْ عَلَيْهِ شَيْ ءٌ بِمَنْزِلَةِ مَنْ خَرَجَ ثُمَّ أَفْطَرَ إِنَّمَا لَا يَمْنَعُ الْحَالُّ عَلَيْهِ فَأَمَّا مَا لَمْ يَحُلْ عَلَيْهِ فَلَهُ مَنْعُهُ وَ لَا يَحِلُّ لَهُ مع [مَنْعُ](1) مَالِ غَيْرِهِ فِيمَا قَدْ حَالَ عَلَيْهِ قَالَ زُرَارَةُ قُلْتُ لَهُ مِائَتَا دِرْهَمٍ بَيْنَ خَمْسِ أُنَاسٍ أَوْ عَشَرَةٍ حَالَ عَلَيْهَا الْحَوْلُ وَ هِيَ عِنْدَهُمْ أَ يَجِبُ عَلَيْهِمْ زَكَاتُهَا قَالَ لَا هِيَ بِمَنْزِلَةِ تِلْكَ يَعْنِي جَوَابَهُ فِي الْحَرْثِ لَيْسَ عَلَيْهِمْ شَيْ ءٌ حَتَّى يَتِمَّ لِكُلِّ إِنْسَانٍ مِنْهُمْ مِائَتَا دِرْهَمٍ قُلْتُ وَ كَذَلِكَ فِي الشَّاةِ وَ الْإِبِلِ وَ الْبَقَرِ وَ الذَّهَبِ وَ الْفِضَّةِ وَ جَمِيعِ الْأَمْوَالِ قَالَ نَعَمْ قَالَ زُرَارَةُ وَ قُلْتُ لَهُ رَجُلٌ كَانَتْ عِنْدَهُ مِائَتَا دِرْهَمٍ فَوَهَبَهَا لِبَعْضِ إِخْوَانِهِ أَوْ وُلْدِهِ أَوْ أَهْلِهِ فِرَاراً بِهَا مِنَ الزَّكَاةِ فَعَلَ ذَلِكَ قَبْلَ حَالِهَا بِشَهْرٍ قَالَ إِذَا دَخَلَ الشَّهْرُ الثَّانِيَ عَشَرَ فَقَدْ حَالَ عَلَيْهِ الْحَوْلُ وَ وَجَبَتْ عَلَيْهِ فِيهَا الزَّكَاةُ قُلْتُ لَهُ فَإِنْ أَحْدَثَ فِيهَا قَبْلَ الْحَوْلِ قَالَ جَازَ ذَلِكَ لَهُ قُلْتُ لَهُ فَإِنَّهُ فَرَّ بِهَا مِنَ الزَّكَاةِ قَالَ مَا أَدْخَلَ عَلَى نَفْسِهِ أَعْظَمُ مِمَّا مَنَعَ مِنْ زَكَاتِهَا فَقُلْتُ لَهُ إِنَّهُ يَقْدِرُ عَلَيْهَا قَالَ فَقَالَ وَ مَا عِلْمُهُ أَنَّهُ يَقْدِرُ عَلَيْهَا وَ قَدْ خَرَجَتْ مِنْ مِلْكِهِ قُلْتُ فَإِنَّهُ دَفَعَهَا إِلَيْهِ عَلَى شَرْطٍ فَقَالَ إِنَّهُ إِذَا سَمَّاهَا هِبَةً جَازَتِ الْهِبَةُ وَ سَقَطَ الشَّرْطُ وَ ضَمِنَ الزَّكَاةَ قُلْتُ لَهُ كَيْفَ يَسْقُطُ الشَّرْطُ وَ تُمْضَى الْهِبَةُ وَ يُضَمَّنُ وَ تَجِبُ الزَّكَاةُ قَالَ هَذَا شَرْطٌ فَاسِدٌ وَ الْهِبَةُ الْمَضْمُونَةُ مَاضِيَةٌ وَ الزَّكَاةُ لَازِمَةٌ عُقُوبَةً لَهُ ثُمَّ قَالَ إِنَّمَا ذَلِكَ لَهُ إِذَا اشْتَرَى بِهَا دَاراً أَوْ أَرْضاً أَوْ مَتَاعاً قَالَ زُرَارَةُ قُلْتُ لَهُ إِنَّ أَبَاكَ قَالَ لِي مَنْ فَرَّ بِهَا مِنَ الزَّكَاةِ فَعَلَيْهِ أَنْ يُؤَدِّيَهَا فَقَالَ صَدَقَ أَبِي عَلَيْهِ أَنْ يُؤَدِّيَ مَا وَجَبَ عَلَيْهِ وَ مَا لَمْ يَجِبْ فَلَا شَيْ ءَ عَلَيْهِ فِيهِ ثُمَّ قَالَ عليه السلام أَ رَأَيْتَ لَوْ أَنَّ رَجُلًا أُغْمِيَ عَلَيْهِ

۱- ۱. في بعض النسخ« منع» و اختاره في المطبوع، و ليس بشي ء، فان« لا يحل» من حال يحول، و معناه« و لا يحول له مع مال غير هذا المال فيما قد دخل عليه الحال أي الحول» أي لا يختلط حسابهما. و هكذا فيما يأتي قد يذكر« الحال» و يراد« الحول» كالقال و القول.

يَوْماً ثُمَّ مَاتَ قَبْلَ أَنْ يُؤَدِّيَهَا أَ عَلَيْهِ شَيْ ءٌ قُلْتُ لَا إِنَّمَا يَكُونُ إِنْ أَفَاقَ مِنْ يَوْمِهِ ثُمَّ قَالَ لَوْ أَنَّ رَجُلًا مَرِضَ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ ثُمَّ مَاتَ فِيهِ أَ كَانَ يُصَامُ عَنْهُ قُلْتُ لَا فَقَالَ وَ كَذَلِكَ الرَّجُلُ لَا يُؤَدِّي عَنْ مَالِهِ إِلَّا مَا حَالَ عَلَيْهِ (۱).

**[ترجمه]علل الشرایع: زرارهٔ نقل می‌کند که به امام باقر علیه السلام عرض کردم: مردی چند درهم چند ماهی در اختیار داشته سپس آن‌ها را تبدیل به دینار کرده و از زمان در اختیار داشتن درهم‌ها مدت یک سال می گذرد؛ آیا زکات این دینارها را باید بدهد؟ حضرت فرمودند: خیر.

بعد فرمود: اگر شخصی صد شتر به شما بدهد و به جایش دویست گاو بگیرد و این گاوها نزد او چند ماه مانده و شترها نیز نزد تو چند ماه بمانند، سپس شتران او نزد تو مرده و گاوهای تو نیز پیش او بمیرند آیا شما دو نفر زکات آنها را خواهید داد؟ من عرض کردم: خیر. حضرت فرمود: طلا و نقره هم همین طور می باشند. سپس فرمود: و اگر طلا و نقره به گندم و جو تبدیل شدند و پس از مدّتی دوباره گندم و جو به طلا و نقره مبدّل گشتند زکات بر تو نمی باشد، مگر آنکه همان طلا و نقره اوّلی برگردند که در این صورت البته موظّف هستی زکات آن را بدهی، زیرا فرض آن است که یک سال مالک آن بوده ای.

عرضه داشتم: اگر طلای اوّلی یک روز هم از دستم خارج نشد حکمش چیست؟ فرمود: اگر با غیر خودش مخلوط شده پس اشکالی نداشته و در آنچه به تو برگشته زکات نیست و اگر طلای اوّلی تماما به تو بازگشت، پس از آن که از بازگشت آن مأیوس شده بودی، در مورد آن زکاتی بر تو واجب نیست، مگر آن که یک سال از بازگشت آن بگذرد .

حریز می گوید: زراره از حضرت ابی جعفر علیه السّلام نقل کرد که فرمود: در مقداری که کمتر از نصاب است زکات نمی باشد مگر آنکه مقدار مال زکات به حدّی برسد که در آن یک رأس یا یک عدد را به عنوان زکات بشود اخراج کرد.

و نیز در صدقه و زکات، کسر (خُرده) نمی باشد، لذا اگر کسی مالک هفت رأس و نیم گوسفند بود وی را مکلّف نمی کنند که یک رأس و نیم به عنوان زکات بدهد. چنانچه اگر مالک صد و بیست و پنج رأس شتر بود موظّف نیست دو رأس و نیم شتر به عنوان زکات اخراج نماید. همچنین اگر کسی مالک ۲۲۰ درهم بود شرعا واجب نیست برای دویست درهم ۵ درهم و جهت بیست درهم دیگر، نیم درهم بدهد. یا اگر مالک شصت دینار طلا باشد نباید یک دینار و نیم به عنوان زکات خارج کند، بلکه حکم آن است که برای مقداری که به حدّ نصاب اوّل رسیده واحد زکات را اخذ کرده و مبلغ اضافی را ساقط کنند تا به حدّ نصاب بعدی برسد آنگاه از تمام مال، واحد زکات بعدی را اخراج نمایند.

حریز می گوید: زراره و محمّد بن مسلم نقل کردند که امام صادق فرمود: هر کسی که مال داشته و سال بر آن بگذرد لازم است زکات آن را بدهد. زراره می گوید: عرض کردم: اگر یک ماه یا یک روز به سال مانده این مال را به دیگری هبه کند حکمش چیست؟ فرمود: در این صورت، چیزی بر او واجب نیست.

حریز می گوید: زراره نقل کرد که امام علیه السّلام فرمود: این شخصی که سال رسید و بعد از آن مالش را هبه کرد، به منزله کسی است که در ماه رمضان یک روز از ایّام اقامتش را که باید روزه بگیرد افطار کرده سپس در آخر روز به منظور باطل کردن کفّاره ای که در عهده اش آمده به سفر برود؛ پس همان طوری که در اینجا سفر کفّاره را ساقط نمی کند، هبه نیز

زکات را ساقط نمی نماید.

و نیز امام علیه السّلام فرمودند: شخص زمانی که هلال ماه دوازدهم را دید زکات بر او واجب می شود ولی اگر پیش از دیدن هلال، مالش را هبه کند جایز است و بر او تکلیفی نیست؛ مانند کسی که از محلّ اقامتش خارج شود و سپس افطار کند. باری صاحب مال بعد از حلول سال حق ندارد و نمی تواند مستحقّین زکات را از آن منع کند امّا مادامی که سال فرا نرسیده می تواند زکات را از اهل زکات منع کرده و آن را به شخص دلخواهش هبه کند و اگر با این مال که قبل از رسیدن سال، هبه اش می کند مال دیگری که سال از آن گذشته و زکات به آن تعلّق گرفته همراه باشد، صرف این همراهی، صاحب مال را از هبه مزبور منع ننموده و جلو او را نمی گیرد.

زراره عرض می کند: دویست درهم است که به پنج یا ده نفر تعلّق دارد و سال از این مبلغ گذشته ،آیا بر این افراد زکات این مال واجب است یا نه؟ فرمود: خیر، این مال به منزله آن مال است - همان جوابی که در حرث و غلّات که گندم و جو و خرما و کشمش است داده می شود - یعنی بر هیچ یک از این نفرات زکات نیست مگر وقتی که هر کدام به تنهایی مالک دویست درهم باشند. زراره می گوید: عرضه داشتم: گوسفند و شتر و گاو و طلا و نقره و تمام اموال همین حکم را دارند؟ حضرت فرمودند: آری.

زراره می گوید: عرض کردم: شخصی دویست درهم دارد و آن را به برخی از برادران خود یا فرزند و یا همسرش هبه می کند و بدین وسیله از دادن زکات فرار می نماید، ناگفته نماند یک ماه قبل از حلول سال مال را هبه کرده؟ امام فرمود: وقتی ماه دوازدهم داخل شد سال فرا رسیده و آن وقت زکات واجب می شود. عرض کردم: اگر این کار پیش از حلول سال انجام شود؟ فرمود: این امر جایز است. عرض کردم: او این کار را برای فرار از زکات انجام داده است؟ فرمود: ضرری که به خود وارد کرده به مراتب بیشتر از آن نفع موهومی است که به واسطه ندادن زکات تصوّرش را می کند. عرض کردم: وی قدرت بر آن مال داشته و می تواند به دستش بیاورد؟ فرمود: چگونه می داند که بر آن مال قادر است و حال آنکه از ملکش خارج گشته؟ عرض کردم: او مال را با شرط به آن شخص هبه کرده. فرمود: وقتی نام آن مال را هبه گذارده، هبه اش جایز است و شرط ساقط شده و نسبت به زکات ضامن می باشد. گفتم: چگونه شرط ساقط و هبه، اجرا و نسبت به زکات ضامن بوده و پرداخت آن واجب است؟ فرمود: شرطش فاسد و غیر مؤثّر است و هبه ضمانت شده، اجرای هبه و زکات از باب عقوبت و جریمه بر وی لازم است. سپس فرمود: صرف مال زکات (قبل از حلول سال به منظور فرار از زکات) زمانی موجب سقوط زکات می باشد که با آن خانه یا زمین یا متاعی بخرد. زراره می گوید: عرض کردم: پدر بزرگوارتان به من فرمود: کسی که به واسطه صرف مال زکوی از دادن زکات فرار کند بر او لازم است که زکات را اداء نماید. فرمود: پدرم صحیح و درست فرمودند ولی منظورشان زکاتی است که بر او واجب گردیده امّا زکاتی که هنوز واجب نشده پرداختش لازم نیست، سپس فرمودند: ببین! اگر شخصی تمام روز را به حالت اغماء درآمد و قبل از این که تکالیف واجب را که به واسطه اغماء از او فوت شده بجا آورد فوت کرد، آیا بر عهده اش چیزی هست؟ عرض کردم: خیر، زمانی تکالیف فوت شده در عهده اش می آید و وی باید آن را انجام دهد که در همان روز از حالت اغماء به هوش آمده و افاقه پیدا کند. سپس فرمود: اگر شخصی در ماه رمضان مریض شود، سپس در همان ماه از دنیا برود، آیا وارث او باید روزه وی را قضاء کند یا نه؟ عرض کردم: خیر. فرمود: همچنین است شخصی که صاحب مال است یعنی وی صرفا زکات آن مقداری از مالش را که سال بر آن گذشته باید بدهد نه

غیر آن را.

**[ترجمه]

«۱۳»

سن، [المحاسن] أَبِی عَنْ یُونُسَ عَمَّنْ ذَکَرَهُ عَنْ أَبِی إِبْرَاهِیمَ علیه السلام قَالَ: لَا تَجِبُ الزَّکَاهُ فِیمَا سُبِکَ قُلْتُ فَإِنْ کَانَ سَبْکُهُ فِرَاراً بِهِ مِنَ الزَّکَاهِ قَالَ أَ مَا تَرَی أَنَّ الْمَنْفَعَهَ قَدْ ذَهَبَتْ مِنْهُ (۲)

فَلِذَلِکَ لَا تَجِبُ عَلَیْهِ الزَّکَاهُ(۳).

**[ترجمه]المحاسن : ابو ابراهیم علیه السلام گفته است: هر آنچه شمش طلا و نقره باشد زکات در آن واجب نیست. گفتم: اگر به خاطر فرار از زکات آن را به صورت شمش درآورده باشد چه؟ گفت: آیا نمی‌بینی که (طلا و نقره ای) که به صورت شمش درآمده دیگر منفعت و بهره ای ندارد، - . از این جهت منفعت و سود آن از بین می‌رود که طلا و نقره گداخته از طلا و نقره ای که نقش نگاری شده ارزان تر است و تا زمانی که آن را به صورت منقوش درنیاورند، برای معاملات کارایی ندارد. - از این جهت زکات بر آن واجب نیست. - . المحاسن : ۳۱۹ -

**[ترجمه]

«۱۴»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام]: اعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی فَرَضَ عَلَی الْأَغْنِیَاءِ الزَّکَاهَ بِقَدَرٍ مَقْدُورٍ وَ حِسَابٍ مَحْسُوبٍ فَجَعَلَ عَدَدَ الْأَغْنِیَاءِ مِائَهً وَ خَمْسَهً وَ تِسْعِینَ وَ الْفُقَرَاءَ خَمْسَهً وَ قَسَمَ الزَّکَاهَ عَلَی هَذَا الْحِسَابِ فَجَعَلَ عَلَی کُلِّ مِائَتَیْنِ خَمْسَهً حَقّاً لِلضُّعَفَاءِ وَ تَحْصِیناً لِأَمْوَالِهِمْ لَا عُذْرَ لِصَاحِبِ الْمَالِ فِی تَرْکِ إِخْرَاجِهِ وَ قَدْ قَرَنَهَا اللَّهُ بِالصَّلَاهِ وَ أَوْجَبَهَا مَرَّهً وَاحِدَهً فِی کُلِّ سَنَهٍ وَ وَضَعَهَا رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله عَلَی تِسْعَهِ أَصْنَافٍ الذَّهَبِ وَ الْفِضَّهِ وَ الْحِنْطَهِ وَ الشَّعِیرِ وَ التَّمْرِ وَ الزَّبِیبِ وَ الْإِبِلِ وَ الْبَقَرِ وَ الْغَنَمِ وَ رُوِیَ عن [عَلَی] الْجَوَاهِرِ وَ الطِّیبِ وَ مَا أَشْبَهَ هَذِهِ الصُّنُوفَ مِنَ الْأَمْوَالِ وَ کُلِّ مَا دَخَلَ الْقَفِیزَ وَ الْمِیزَانَ رُبُعُ الْعُشْرِ إِذَا کَانَ سَبِیلُ هَذِهِ الْأَصْنَافِ سَبِیلَ الذَّهَبِ وَ الْفِضَّهِ فِی التَّصَرُّفِ فِیهَا وَ التِّجَارَهِ وَ إِنْ لَمْ یَکُنْ هَذِهِ سَبِیلَهَا فَلَیْسَ فِیهَا غَیْرُ الصَّدَقَهِ فِیمَا فِیهِ الصَّدَقَهُ وَ الْعُشْرُ وَ نِصْفُ الْعُشْرِ فِیمَا سِوَی ذَلِکَ فِی أَوْقَاتِهِ وَ قَدْ عَفَا اللَّهُ عَمَّا سِوَاهَا وَ لَیْسَ عَلَی الْمَالِ الْغَائِبِ زَکَاهٌ وَ لَا فِی مَالِ الْیَتِیمِ زَکَاهٌ وَ إِنْ غَابَ مَالُکَ فَلَیْسَ عَلَیْکَ الزَّکَاهُ إِلَّا أَنْ یَرْجِعَ إِلَیْکَ وَ یَحُولَ عَلَیْهِ الْحَوْلُ وَ هُوَ فِی یَدِکَ إِلَّا أَنْ یَکُونَ مَالُکَ عَلَی رَجُلٍ مَتَی مَا أَرَدْتَ أَخَذْتَ مِنْهُ فَعَلَیْکَ زَکَاتُهُ فَإِنْ لَمْ تَرْجِعْ إِلَیْکَ مَنْفَعَتُهُ

۱- ۱. علل الشرائع ج ۲ ص ۶۲- ۶۳.

۲ - ۲. انما ذهبت المنفعه، لان السبیکه ارخص من المنقوشه، و لانه لا یتمکن مع السبیکه عن المعاملات الا إذا بدلها من

المنقوشه.

٣- ٣. المحاسن ص ٣١٩.

لَزِمَتْکَ زَکَاتُهُ.

فَإِنِ اسْتَقْرَضْتَ مِنْ رَجُلٍ مَالًا وَ بَقِیَ عِنْدَکَ حَتَّی حَالَ عَلَیْهِ الْحَوْلُ فَعَلَیْکَ فِیهِ الزَّکَاهُ فَإِنْ بِعْتَ شَیْئاً وَ قَبَضْتَ ثَمَنَهُ وَ اشْتَرَطْتَ عَلَی الْمُشْتَرِی زَکَاهَ سَنَهٍ أَوْ سَنَتَیْنِ أَوْ أَکْثَرَ مِنْ ذَلِکَ فَإِنَّهُ یَلْزَمُهُ دُونَکَ وَ لَیْسَ فِی مَالِ الْیَتِیمِ زَکَاهٌ إِلَّا أَنْ تَتَّجِرَ بِهِ فَإِنِ اتَّجَرْتَ بِهِ فَفِیهِ الزَّکَاهُ وَ لَیْسَ فِی سَائِرِ الْأَشْیَاءِ زَکَاهٌ مِثْلَ الْقُطْنِ وَ الزَّعْفَرَانِ وَ الْخُضَرِ وَ الثِّمَارِ وَ الْحُبُوبِ سِوَی مَا ذَکَرْتُ لَکَ إِلَّا أَنْ یُبَاعَ وَ یَحُولَ عَلَی ثَمَنِهِ الْحَوْلُ وَ زَکَاهُ الدَّیْنِ عَلَی مَنِ اسْتَقْرَضَ فَإِذَا کَانَ لَکَ عَلَی رَجُلٍ مَالٌ فَلَا زَکَاهَ عَلَیْکَ فِیهِ حَتَّی یَقْضِیَهُ وَ یَحُولَ عَلَیْهِ الْحَوْلُ فِی یَدِکَ إِلَّا أَنْ تَأْخُذَ عَلَیْهِ مَنْفَعَهً فِی التِّجَارَهِ فَإِنْ کَانَ کَذَلِکَ فَعَلَیْکَ زَکَاتُهُ.

**[ترجمه]فقه الرضا علیه السلام: بدان که خداوند بر ثروتمندان زکات را به اندازه توان و حساب مشخص واجب گردانیده است. پس شمار ثروتمندان را صد و نود و پنج و شمار تهیدستان را پنج قرار داده است و زکات را بر همین اساس گمارده است. پس از هر دویست، پنج تای آن را به عنوان حقوق ضعفا و پاسداری از اموال آنها قرار داده است. صاحب مال هیچ بهانه و عذری برای نپرداختن آن ندارد و خداوند (پرداخت زکات) را مقرون به اقامه نماز کرده است .

و خداوند زکات را در هر سال یک بار فرض کرده است، و رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلّم بر نه قسم وضع کرده است: طلا، نقره، گندم، جو، خرما، مویز، شتر، گاو و گوسفند. و در باره جواهر و عطر و همه اموالی که به این نه قسم شباهت داشته باشند و هر آنچه وارد پیمانه و ترازو شود، روایت شده است که بیست و پنج صدم آن زکات است، اگر با آنها به شیوه طلا و نقره معامله و تجارت شود؛ اما اگر به غیر از شیوه طلا و تقره از آن استفاده شود، در جایی که صدقه به آن تعلق می گیرد، فقط صدقه پرداخت می‌شود و در غیر از آن، در اوقات مخصوص آن یک دهم و یک بیستم تعلق می گیرد. خداوند جز این موارد را برای زکات معاف داشته است.

در مال غایب و مال یتیم زکات واجب نشده است و اگر مال غایب باشد پس بر تو زکات نیست تا وقتی که مال برگردد و سال بر آن بگذرد و آن مال در دست تو باشد مگر آن که مال بر شخصی باشد که هر گاه خواهی از او بگیری ممکن باشد، در این صورت زکات بر تو واجب است. پس حتی اگر منفعتش به تو برنگشت زکات آن بر تو لازم است.

و اگر از شخصی مالی را قرض کنی و در نزد تو بماند تا سال بر آن بگذرد زکات بر تو واجب است؛ و اگر چیزی را بفروشی و بهای آن را بگیری و شرط کنی بر مشتری که زکات یک سال یا دو سال یا بیشتر را او بدهد، پس لازم است که او زکات بدهد نه تو.

بر مال یتیم زکاتی نیست مگر آن که با آن تجارت کنی پس اگر با آن مال تجارت کردی، در آن زکات واجب است و در چیزهای دیگری مثل پنبه، زعفران، سبزی‌ها، میوه‌ها و دانه‌ها زکات واجب نیست جز مواردی که برای تو بیان کردم؛ مگر اینکه فروخته شود و بر بهای آن یک سال بگذرد. زکات بدهی بر کسی واجب می گردد که قرض گرفته است، اگر نزد کسی مالی داشته باشی زکات آن بر عهده تو نیست تا اینکه آن را پرداخت کند و از زمانی که مال در دست تو قرار می گیرد، یک سال بر آن بگذرد مگر اینکه سودی از تجارت از او بگیری که در این صورت پرداخت زکات آن بر عهده تو می‌باشد .

**[ترجمه]

«۱۵»

نَهْجُ الْبَلَاغَهِ، فِی حَدِیثِهِ علیه السلام: أَنَّ الرَّجُلَ إِذَا کَانَ لَهُ الدَّیْنُ الظَّنُونُ یَجِبُ عَلَیْهِ أَنْ یُزَکِّیَهُ لِمَا مَضَی إِذَا قَبَضَهُ (۱).

قال السید رضی الله عنه فالظنون الذی لا یعلم صاحبه أ یقبضه من الذی هو علیه أم لا فکأنه الذی یظن به فمره یرجو و مره لا یرجو و هذا من أفصح الکلام و کذلک کل أمر تطالبه و لا تدری علی أی شی ء أنت منه فهو ظنون و علی ذلک قول الأعشی (۲).

من یجعل الجد الظنون الذی***جنب صوب اللجب الماهر

مثل الفراتی إذا ما طما***یقذف بالبوصی و الماهر

و الجد البئر العادیه فی الصحراء و الظنون التی لا یعلم هل فیها ماء أم لا.

**[ترجمه]نهج البلاغه: روایتی دیگر از امام علی علیه السلام آمده است که هرگاه انسان طلبی دارد که نمی داند وصول می شود یا نه، پس از دریافت آن واجب است زکات آن را برای سالی که گذشته، بپردازد. - . نهج البلاغه : حکمت های شگفتی آور ۶ -

سید رضی گفته است: (دین ظنون) آن است که طلبکار نمی داند آیا می تواند از بدهکار وصول کند یا نه؟ گویا طلبکار در حال ظن و گمان است، گاهی امید دارد که بتواند آن را بستاند، و گاهی نه. این از فصیح ترین سخنان است؛ همچنین هر کاری که طالب آن هستی و نمی دانی در چه موضعی نسبت به آن خواهی بود، آن را (ظنون) گویند، و گفته اعشی - . در مورد أعشی کبیر در اغانی ح : ۱۰۸ مطالبی ذکر شده است. -

شاعر عرب از همین باب است، آنجا که می گوید:

چه کسی چاهی که معلوم نیست آب دارد یا نه، و از محلی که باران گیر باشد دور است را

با نهری همچون فرات که پر از آب است و کشتی و شناگر ماهر را از پا در می آورد، مقایسه می کند.

«جد» چاه قدیمی بیابانی را گویند، و ظنون آن است که معلوم نیست آب دارد یا نه.

**[ترجمه]

«۱۶»

الْبَيَانُ، لِلشَّهِيدِ قُدِّسَ سِرُّهُ فِي الْجَعْفَرِيَّاتِ عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام: مَنْ كَانَ لَهُ مَالٌ وَ عَلَيْهِ مَالٌ فَلْيَحْسُبْ مَا لَهُ وَ مَا عَلَيْهِ فَإِنْ كَانَ لَهُ فَضْلٌ مِائَتَا دِرْهَمٍ

۱- ۱. نهج البلاغه تحت الرقم ۶ من قسم غرائب الحكم.

۲- ۲. هو الاعشى الكبير: أعشى قيس، و اسمه ميمون بن قيس بن جندل بن شراحيل يكنى أبو بصير، ترى ذكره فی الأغانی ج ۹ ص ۱۰۸ ط دار الكتب.

فَلْيُعْطِ خَمْسَهً.

**[ترجمه]البيان شهيد قدّس سرّه: در جعفريات از امير المؤمنين عليه السلام روايت شده كه فرمود: هر كسى مالى داشته باشد و مال قرضى نزد او باشد، مال خود و قرضش را محاسبه مى كند؛ اگر مالش دويست درهم بيشتر از قرضش باشد، بايد پنج درهم را به عنوان زكات پرداخت كند.

**[ترجمه]

«۱۷»

الْهِدَايَهُ: سُئِلَ الصَّادِقُ عليه السلام عَنِ الزَّكَاهِ عَلَى كَمْ أَشْيَاءَ هِيَ فَقَالَ عَلَى الْحِنْطَهِ وَ الشَّعِيرِ وَ التَّمْرِ وَ الزَّبِيبِ وَ الْإِبِلِ وَ الْبَقَرِ وَ الْغَنَمِ وَ الذَّهَبِ وَ الْفِضَّهِ وَ عَفَا رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله عَمَّا سِوَى ذَلِكَ فَقَالَ لَهُ السَّائِلُ فَإِنَّ عِنْدَنَا حُبُوباً مِثْلَ الْأَرُزِّ وَ السِّمْسِمِ وَ أَشْبَاهِ ذَلِكَ فَقَالَ الصَّادِقُ عليه السلام أَقُولُ لَكَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله عَفَا عَمَّا سِوَى ذَلِكَ فَتَسْأَلُنِي.

**[ترجمه]الهداية: از امام صادق عليه السلام در مورد زكات سؤال شد كه در چه چيزهايى واجب است؟ فرمود: در گندم، جو، خرما، مويز، شتر، گاو، گوسفند، طلا و نقره، و رسول خدا صلى الله عليه و آله و سلّم زكات غير از اين موارد را معاف كرده است .

شخص پرسشگر به او گفت: ما دانه‌هايى مثل برنج و كنجد و چيزهايى شبيه آن‌ها داريم؟ امام صادق عليه السلام فرمود: به تو مى گويم: رسول خدا صلى الله عليه و آله و سلّم زكات غير از اين‌ها را معاف كرده است و تو باز از من سؤال مى كنى!

**[ترجمه]

«۱۸»

كِتَابُ زَيْدٍ النَّرْسِيِّ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: فِي الرَّجُلِ يَكُونُ لَهُ الْإِبِلُ وَ الْبَقَرُ وَ الْغَنَمُ أَوِ الْمَتَاعُ فَيَحُولُ عَلَيْهِ الْحَوْلُ فَتَمُوتُ الْإِبِلُ وَ الْبَقَرُ وَ يَحْتَرِقُ الْمَتَاعُ فَقَالَ إِنْ كَانَ حَالَ عَلَيْهِ الْحَوْلُ وَ تَهَاوَنَ فِي إِخْرَاجِ زَكَاتِهِ فَهُوَ ضَامِنٌ لِلزَّكَاهِ وَ عَلَيْهِ زَكَاهُ ذَلِكَ وَ إِنْ كَانَ قَبْلَ أَنْ يَحُولَ عَلَيْهِ الْحَوْلُ فَلَا شَيْ ءَ عَلَيْهِ.

**[ترجمه]كتاب زيد النرسى: امام جعفر صادق عليه السلام در مورد شخصى كه شتر و گاو و گوسفند و كالا دارد و يک سال بر او بگذرد و شتر و گاوهايش بميرند و كالايش بسوزد، گفت: اگر يک سال بر او بگذرد و در دادن زكات مالش كوتاهى كند، او ضامن زكاتش است و بايد آن را بپردازد و اگر پيش از فرا رسيدن يک سال باشد، زكاتى بر او واجب نمى گردد .

**[ترجمه]

باب ۳ زكاه النقدين و زكاه التجاره

الأخبار

أقول

قد سبق فی باب من تجب علیه الزکاه بعض الأخبار.

**[ترجمه]در باب (کسانی که زکات بر آنها واجب می‌شود) برخی اخبار و احادیث را ذکر کردیم.

**[ترجمه]

«۱»

ب، [قرب الإسناد] عَلِيٌّ عَنْ أَخِيهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ زَكَاهِ الْحُلِيِّ قَالَ إِذَنْ لَا يَبْقَى وَ لَا تَكُونُ زَكَاهٌ فِي أَقَلَّ مِنْ مِائَتَيْ دِرْهَمٍ وَ الذَّهَبُ عِشْرُونَ دِينَاراً فَمَا سِوَى ذَلِكَ فَلَيْسَ عَلَيْهِ زَكَاهٌ وَ سَأَلْتُهُ عَنِ الرَّجُلِ يُعْطِي زَكَاتَهُ عَنِ الدَّرَاهِمِ دَنَانِيرَ وَ عَنِ الدَّنَانِيرِ دَرَاهِمَ بِالْقِيمَهِ أَ يَحِلُّ ذَلِكَ قَالَ لَا بَأْسَ (۱).

**[ترجمه]قرب الاسناد: علی علیه السلام از برادرش نقل می‌کند که از او در مورد زکات زیورآلات پرسیدم. او در جواب فرمود: زکات به کمتر از دویست درهم تعلق نمی‌گیرد و طلا تا بیست دینار و به غیر از این موارد زکات تعلق نمی‌گیرد.

و در مورد شخصی از او سؤال کردم که زکات درهم را با دینار، و زکات دینار را با درهم پرداخت می‌کند، آیا این کار برای او حلال است؟ فرمود: اشکالی ندارد. - . قرب الاسناد : ۱۳۵ -

**[ترجمه]

«۲»

ب، [قرب الإسناد] ابْنُ أَبِي الْخَطَّابِ عَنِ الْبَزَنْطِيِّ قَالَ: سَأَلْتُ الرِّضَا علیه السلام عَنِ الرَّجُلِ يَكُونُ فِي يَدِهِ الْمَتَاعُ قَدْ بَارَ عَلَيْهِ وَ لَيْسَ يُعْطَى بِهِ إِلَّا أَقَلَّ مِنْ رَأْسِ مَالِهِ عَلَيْهِ زَكَاهٌ قَالَ لَا قُلْتُ فَإِنَّهُ مَكَثَ عِنْدَهُ عَشْرَ سِنِينَ ثُمَّ بَاعَهُ كَمْ يُزَكِّي سَنَةً قَالَ:

۱- ۱. قرب الإسناد: ۱۳۵.

سَنَةً وَاحِدَةً(۱).

**[ترجمه]قرب الاسناد: بزنطی گفته: از امام رضا علیه السلام در مورد شخصی پرسیدم که کالایی دارد که از رونق افتاده و اگر بفروشد چیزی کمتر از سرمایه اش را به او می‌دهند، آیا زکات بر او واجب است؟ فرمود: خیر. گفتم: او آن کالا ـ را ده سال نزد خود نگه داشته سپس آن را فروخته است، زکات چند سال را باید بپردازد؟ فرمود: یک سال. - . قرب الاسناد : ۲۲۳ -

**[ترجمه]

«۳»

ب، [قرب الإسناد] الطَّيَالِسِيُّ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ عَبْدِ الْخَالِقِ قَالَ: سَأَلَ سَعِيدٌ الْأَعْرَجُ السَّمَّانُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام وَ أَنَا حَاضِرٌ فَقَالَ إِنَّا نَكْبِسُ السَّمْنَ وَ الزَّيْتَ نَطْلُبُ بِهِ التِّجَارَةَ فَرُبَّمَا مَكَثَ السَّنَتَيْنِ وَ السِّنِينَ أَ عَلَيْهِ زَكَاةٌ قَالَ فَقَالَ إِنْ كُنْتَ تَرْبَحُ فِيهِ أَوْ يَجِي ءُ مِنْهُ رَأْسُ مَالِهِ فَعَلَيْكَ الزَّكَاةُ وَ إِنْ كُنْتَ إِنَّمَا تَرَبَّصُ بِهِ لِأَنَّكَ لَا تَجِدُ رَأْسَ مَالِكَ فَلَيْسَ عَلَيْكَ حَتَّى يَصِيرَ ذَهَباً أَوْ فِضَّةً فَإِذَا صَارَ ذَهَباً أَوْ فِضَّةً فَزَكِّهِ لِلسَّنَةِ الَّتِي تُخْرَجُ فِيهَا(۲).

**[ترجمه]قرب الاسناد: عبد الخالق می گوید: سعید الاعرج السمان از امام صادق علیه السلام سؤالی پرسید و من نیز در آنجا حضور داشتم: او گفت: ما روغن و چربی را نگه می‌داریم و با آن تجارت می کنیم، چه بسا این روغن دو سال یا چندین سال نگه داشته شود، آیا زکات بر آن تعلق می گیرد؟ فرمود: اگر از آن سود به دست آوری یا سرمایه‌ات از آن به دست آید، باید زکات آن را بپردازی، و اگر آن را به این دلیل که سرمایه ات را نمی‌یابی، نگه داری، تا زمانی که به طلا و نقره تبدیل نشود زکات بر تو واجب نیست، پس اگر به طلا و نقره تبدیل شد، زکات آن سالی را که در آن زکات می دهی، پرداخت کن. - . قرب الاسناد : ۷۹ -

**[ترجمه]

«۴»

ل، [الخصال] الْقَطَّانُ عَنِ ابْنِ زَكَرِيَّا عَنِ ابْنِ حَبِيبٍ عَنِ ابْنِ بُهْلُولٍ عَنِ ابْنِ مُعَاوِيَةَ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ مِهْرَانَ قَالَ سَمِعْتُ جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ علیه السلام يَقُولُ: وَ اللَّهِ مَا كَلَّفَ اللَّهُ الْعِبَادَ إِلَّا دُونَ مَا يُطِيقُونَ إِنَّمَا كَلَّفَهُمْ فِي الْيَوْمِ وَ اللَّيْلَةِ خَمْسَ صَلَوَاتٍ وَ كَلَّفَهُمْ فِي كُلِّ أَلْفِ دِرْهَمٍ خَمْسَةً وَ عِشْرِينَ دِرْهَماً وَ كَلَّفَهُمْ فِي السَّنَةِ صِيَامَ ثَلَاثِينَ يَوْماً وَ كَلَّفَهُمْ حَجَّةً وَاحِدَةً وَ هُمْ يُطِيقُونَ أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ (۳).

**[ترجمه]الخصال : اسماعیل بن مهران می گوید: از جعفر بن محمد علیه السلام شنیدم که می گفت: به خدا سوگند، خداوند تکلیفی که بر بندگان واجب کرده است کمتر از آن چیزی است که می‌توانند از عهده آن برآیند. در حقیقت خداوند در هر شبانه روز پنج نماز را بر عهده آنها گذاشته و در هر هزار درهم زکات بیست و پنج درهم و سالانه روزه سی روز را بر آنها

واجب کرده است و نیز یـک بار حـج رفتن را بر آنان فرض کرده است، درحالی که بنـدگان توانایی انجام کارهای بیشتری را دارند. - . الخصال ۲ : ۱۰۷ -

**[ترجمه]

«۵»

ل، [الخصال] فِی خَبَرِ الْأَعْمَشِ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام: الزَّکَاهُ فَرِیضَهٌ وَاجِبَهٌ عَلَی کُلِّ مِائَتَیْ دِرْهَمٍ خَمْسَهُ دَرَاهِمَ وَ لَا تَجِبُ فِیمَا دُونَ ذَلِکَ مِنَ الْفِضَّهِ وَ لَا تَجِبُ عَلَی مَالٍ زَکَاهٌ حَتَّی یَحُولَ عَلَیْهِ الْحَوْلُ مِنْ یَوْمَ مَلَکَهُ صَاحِبُهُ وَ لَا یَحِلُّ أَنْ تُدْفَعَ الزَّکَاهُ إِلَّا إِلَی أَهْلِ الْوَلَایَهِ وَ الْمَعْرِفَهِ وَ تَجِبُ عَلَی الذَّهَبِ الزَّکَاهُ إِذَا بَلَغَ عِشْرِینَ مِثْقَالًا فَیَکُونُ فِیهِ نِصْفُ دِینَارٍ(۴).

**[ترجمه]الخصال: اعمش از امام صادق علیه السلام روایت می‌کند که فرمود: زکات فریضه ای است که در هر دویست درهم بر پنج درهم آن واجب شده است و در نقره در مقدار کمتر از آن واجب نیست و تا یک سال از روزی که مال در اختیار صاحبش قرار می گیرد، نگذرد زکات بر مال واجب نمی‌شود و حلال نیست که زکات به غیر از اهل ولایت و معرفت پرداخت شود و زمانی که طلا ـ به بیست مثقال برسد زکات آن واجب است و زکات آن نصف دینار است. - . الخصال ۲ : ۱۵۲ -

**[ترجمه]

«۶»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام]: فِیمَا کَتَبَ الرِّضَا علیه السلام لِلْمَأْمُونِ الزَّکَاهُ الْفَرِیضَهُ فِی کُلِّ مِائَتَیْ دِرْهَمٍ خَمْسَهُ دَرَاهِمَ وَ لَا یَجِبُ فِیمَا دُونَ ذَلِکَ شَیْ ءٌ(۵).

**[ترجمه]عیون الاخبار: از جمله نامه‌های که امام رضا علیه السلام برای مامون نوشت این بود: زکات واجب در هر دویست درهم، پنج درهم می‌باشد و در غیر از آن واجب نیست. - . عیون الاخبار ۲ : ۱۲۳ -

**[ترجمه]

«۷»

ع، [علل الشرائع] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ هَاشِمٍ عَنِ ابْنِ مَرَّارٍ عَنْ یُونُسَ

۱- ۱. قرب الإسناد: ۲۲۳.

٢- ٢. قرب الإسناد: ٧٩ و ما بين العلامتين ساقط عن الكمبانىّ.

٣- ٣. الخصال: ج ٢ ص ١٠٧.

۴- ۴. الخصال: ج ٢ ص ١۵٢.

۵- ۵. عيون الأخبار: ج ٢ ص ١٢٣.

قَالَ حَدَّثَنِی أَبُو الْحَسَنِ عَنْ أَبِی إِبْرَاهِیمَ علیه السلام قَالَ: لَا تَجِبُ الزَّکَاهُ فِیمَا سُبِکَ قُلْتُ فَإِنْ کَانَ سَبَکَهُ فِرَاراً مِنَ الزَّکَاهِ فَقَالَ أَ لَا تَرَی أَنَّ الْمَنْفَعَهَ قَدْ ذَهَبَتْ مِنْهُ لِذَلِکَ لَا تَجِبُ عَلَیْهِ الزَّکَاهُ(۱).

**[ترجمه]ابوالحسن از ابو ابراهیم (امام موسی بن جعفر) علیه السلام نقل می کند که فرمود: هر آنچه شمش طلا و نقره باشد زکات در آن واجب نیست. گفتم: اگر به خاطر فرار از زکات آن را به صورت شمش درآورده باشد. گفت: آیا نمی‌بینی که (طلا و نقره ای) که به صورت شمش درآمده دیگر منفعت و بهره ای ندارد، از این جهت زکات بر آن واجب نیست. - . علل الشرایع ۲ : ۵۸ -

**[ترجمه]

«۸»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنِ الْحِمْیَرِیِّ عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ مَهْزِیَارَ عَنْ أَخِیهِ عَلِیٍّ عَنْ إِسْمَاعِیلَ بْنِ سَهْلٍ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِیسَی عَنْ حَرِیزٍ عَنْ هَارُونَ بْنِ خَارِجَهَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: قُلْتُ لَهُ إِنَّ أَخِی یُوسُفَ وَلِیَ لِهَؤُلَاءِ أَعْمَالًا أَصَابَ فِیهَا أَمْوَالًا کَثِیرَهً وَ إِنَّهُ جَعَلَ ذَلِکَ الْمَالَ حُلِیّاً أَرَادَ أَنْ یَفِرَّ بِهِ مِنَ الزَّکَاهِ أَ عَلَیْهِ زَکَاهٌ قَالَ لَیْسَ عَلَی الْحُلِیِّ زَکَاهٌ وَ مَا أَدْخَلَ عَلَی نَفْسِهِ مِنَ النُّقْصَانِ فِی وَضْعِهِ وَ مَنْعِهِ نَفْسَهُ أَکْثَرُ مِمَّا خَافَ مِنَ الزَّکَاهِ(۲).

**[ترجمه]هارون بن خارجه نقل می کند که به امام صادق علیه السلام گفتم: برادرم یوسف برخی کارهای این افراد را بر عهده گرفت و از این راه مال زیادی به دست آورد، و این اموال را به زیورآلات مبدل کرد تا از پرداخت زکات آن فرار کند. آیا زکات بر او واجب است؟ فرمود: زکات در زیورآلات نیست و ضرر و نقصانی که شخص با تبدیل آن به زیور و خودداری از دادن زکات به خود وارد می کند، بیشتر از چیزی است که از پرداخت زکات مالش می‌ترسد. - . علل الشرایع ۲ : ۵۸ -

**[ترجمه]

«۹»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ هَاشِمٍ عَنِ ابْنِ مَرَّارٍ عَنْ یُونُسَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ یَقْطِینٍ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ مُوسَی علیه السلام قَالَ: لَا تَجِبُ الزَّکَاهُ فِیمَا سُبِکَ فِرَاراً بِهِ مِنَ الزَّکَاهِ أَ لَا تَرَی أَنَّ الْمَنْفَعَهَ قَدْ ذَهَبَتْ فَلِذَلِکَ لَا تَجِبُ الزَّکَاهُ(۳).

**[ترجمه]علل الشرایع: علی بن یقطین از امام موسی بن جعفر علیه السلام نقل می کند که فرمود: در آنچه از طلا و نقره به قصد فرار از زکات تبدیل به شمش شده زکات نیست. آیا نمی‌بینی که (طلا و نقره ای) که به صورت شمش درآمده دیگر منفعت و بهره ای ندارد، از این جهت زکات بر آن واجب نیست. - . علل الشرایع ۲ : ۵۹ -

**[ترجمه]

«۱۰»

مع، [معانی الأخبار] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِيسَ عَنِ الْأَشْعَرِيِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ الرَّازِیِّ عَنْ نَصْرِ بْنِ صَبَّاحٍ عَنِ الْمُفَضَّلِ بْنِ عُمَرَ قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَسَأَلَهُ رَجُلٌ فِی كَمْ تَجِبُ الزَّكَاةُ مِنَ الْمَالِ فَقَالَ لَهُ الزَّكَاةَ الظَّاهِرَةَ أَمِ الْبَاطِنَةَ تُرِيدُ قَالَ أُرِيدُهُمَا جَمِيعاً فَقَالَ أَمَّا الظَّاهِرَةُ فَفِی كُلِّ أَلْفٍ خَمْسَةٌ وَ عِشْرُونَ دِرْهَماً وَ أَمَّا الْبَاطِنَةُ فَلَا تَسْتَأْثِرْ عَلَى أَخِيكَ بِمَا هُوَ أَحْوَجُ إِلَيْهِ مِنْكَ (۴).

**[ترجمه]معانی الاخبار: مفضّل بن عمر می گوید: نزد امام صادق علیه السلام بودم كه كسی از او پرسید: در چه اندازه از مال، زكات واجب است؟ فرمود: مقصودت كدام زكات است: ظاهری (رسمی) یا باطنی (غیر رسمی)؟ گفت: هر دو را در نظر دارم. فرمود: امّا ظاهری، در هر هزار درهم بیست و پنج درهم است؛ و امّا باطنی آن است كه از برادرت آنچه را كه بیش از خود تو به آن نیازمند است دریغ نكنی. - . معانی الاخبار : ۱۵۳ -

**[ترجمه]

«۱۱»

ع، [علل الشرائع] أَبِی وَ ابْنُ الْوَلِيدِ مَعاً عَنْ سَعْدٍ وَ الْحِمْيَرِیِّ مَعاً عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْخَطَّابِ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ رَاشِدٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ إِسْمَاعِيلَ الْمِيثَمِیِّ عَنْ حَبِيبٍ الْخَثْعَمِیِّ قَالَ: كَتَبَ أَبُو جَعْفَرٍ الْخَلِيفَةُ إِلَى مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْقَسْرِیِّ وَ كَانَ

۱- ۱. علل الشرائع: ج ۲ ص ۵۸.
۲- ۲. علل الشرائع: ج ۲ ص ۵۸.
۳- ۳. علل الشرائع: ج ۲ ص ۵۹.
۴- ۴. معانی الأخبار: ۱۵۳.

عَامِلَهُ عَلَی الْمَدِینَهِ أَنْ یَسْأَلَ أَهْلَ الْمَدِینَهِ عَنِ الْخَمْسَهِ فِی الزَّکَاهِ مِنَ الْمِائَتَیْنِ کَیْفَ صَارَتْ وَزْنَ سَبْعَهٍ وَ لَمْ یَکُنْ هَذَا عَلَی عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ أَمَرَهُ أَنْ یَسْأَلَ فِیمَنْ یَسْأَلُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ الْحَسَنِ وَ جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ علیه السلام.

فَسَأَلَ أَهْلَ الْمَدِینَهِ فَقَالُوا أَدْرَکْنَا مَنْ کَانَ قَبْلَنَا عَلَی هَذَا فَبَعَثَ إِلَی عَبْدِ اللَّهِ وَ جَعْفَرٍ علیهما السلام فَسَأَلَ عَبْدَ اللَّهِ فَقَالَ کَمَا قَالَ الْمُسْتَفْتَوْنَ مِنْ أَهْلِ الْمَدِینَهِ قَالَ فَمَا تَقُولُ أَنْتَ یَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ فَقَالَ إِنَّ النَّبِیَّ صلی الله علیه و آله جَعَلَ فِی کُلِّ أَرْبَعِینَ أُوقِیَّهً أُوقِیَّهً فَإِذَا حَسَبْتَ ذَلِکَ کَانَ عَلَی وَزْنِ سَبْعَهٍ وَ قَدْ کَانَتْ وَزْنَ سِتَّهٍ کَانَتِ الدَّرَاهِمُ خَمْسَهَ دَوَانِیقَ (۱)

قَالَ حَبِیبٌ فَحَسَبْنَاهُ فَوَجَدْنَاهُ کَمَا قَالَ فَأَقْبَلَ عَلَیْهِ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْحَسَنِ فَقَالَ مِنْ أَیْنَ أَخَذْتَ هَذَا فَقَالَ قَرَأْتُهُ فِی کِتَابِ أُمِّکَ فَاطِمَهَ علیها السلام ثُمَّ انْصَرَفَ فَبَعَثَ إِلَیْهِ مُحَمَّدٌ ابْعَثْ إِلَیَّ بِکِتَابِ فَاطِمَهَ فَأَرْسَلَ إِلَیْهِ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَنِّی

---

۱ – ۱. هذا الحدیث کسائر أخبار الباب مرویّ فی الکافی أیضا لکنه قدّس سرّه کان بانیا فی الأبواب الفقهیّه أن لا ینقل من الکتب الأربعه، لکونها مشهوره بأیدی الفقهاء و انما أراد أن یجمع غیر ما کان فیها خارجا عن تناول الفقهاء. و کیف کان فالحدیث مرویّ فی الکافی ج ۳ ص ۵۰۷ و قد شرحه المؤلّف العلامه فی کتابه مرآه العقول، و شرحه الفیض قدس سرهما فی الوافی أیضا، من أراد التفصیل فلیرجع الیهما. و قال الشهید فی الذکری: المعتبر فی الدنانیر المثقال، و هو لم یختلف فی الإسلام و قبله، و فی الدرهم ما استقر علیه فی زمن بنی أمیّه بإشاره زین العابدین علیه السلام بضم الدرهم البغلی الی الطبریّ و قسمتها نصفین، فصارت الدرهم سته دوانیق، کل عشره سبعه مثاقیل، و لا عبره بالعدد فی ذلک. و قیل: إنّه کان فی زمان المنصور وزن المائتین موافقا لوزن مائتین و ثمانین فی زمان الرسول فیکون المخرج منها خمسه علی وزن سبعه، و قبل زمان المنصور کان وزن المائتین موافقا لوزن مائتین و أربعین فیکون المخرج خمسه علی وزن سته و المخرج هو ربع العشر فلا تفاوت.

إِنَّمَا أَخْبَرْتُکَ أَنِّی قَرَأْتُهُ وَ لَمْ أَخْبِرْکَ أَنَّهُ عِنْدِی قَالَ حَبِیبٌ فَجَعَلَ مُحَمَّدٌ یَقُولُ مَا رَأَیْتُ مِثْلَ هَذَا قَطُّ(۱).

**[ترجمه]علل الشرایع: حبیب خثعمی گفته است: ابو جعفر خلیفه به محمّد بن خالد بن عبد اللّه قسری که کارگزار وی در مدینه بود نوشت: از اهل مدینه سؤال کن: چطور پنج درهم در زکات از دویست درهم، معادل با هفت درهم گردیده و حال آنکه در عصر رسول صلّی اللّه علیه و آله و سلم چنین نبود و نیز به وی فرمان داد که بپرسد و از جمله کسانی که از آنها می پرسد، عبد اللّه بن الحسن و حضرت جعفر بن محمّد علیهما السّلام باشند.

محمّد بن خالد از اهل مدینه راجع به این موضوع پرسید. آنها گفتند: کسانی که پیش از ما بودند نیز به همین اعتقاد داشته اند. سپس از عبد اللّه بن الحسن پرسید. او نیز همچون اهل مدینه جواب داد. پس از آن به محضر مبارک امام صادق علیه السّلام رسید و از آن سرور پرسید: شما در باره این موضوع چه می فرمایید؟ فرمود: نبی اکرم صلّی اللّه علیه و آله و سلم در هر چهل اوقیه از غلّات یک اوقیه به عنوان زکات واجب فرمود و وقتی آن را محاسبه نمودیم، از نظر وزن، هر پنج اوقیه آن زمان را موافق هفت اوقیه این زمان یافتیم.

حبیت خثعمی می گوید: ما نیز محاسبه کردیم، همان طوری که امام علیه السّلام فرموده بودند آن را یافتیم. پس عبد اللّه بن الحسن به محضر امام علیه السّلام رسید و عرضه داشت: این را از کجا اخذ کرده و به دست آورده اید؟ حضرت فرمودند: در کتاب مادرت فاطمه سلام اللّه علیها آن را خواندم.

سپس عبد اللّه از خدمت امام علیه السّلام برگشت.

پس محمّد بن خالد کسی را نزد امام علیه السّلام فرستاد و از آن جناب درخواست کرد که کتاب فاطمه علیهما السّلام را نزد او بفرستد. امام علیه السّلام در جواب فرمودند: من به تو فقط این خبر را دادم که موضوع مزبور را در کتاب فاطمه خواندم امّا نگفتم که نوشته فاطمه سلام اللّه علیها نزد من می باشد. حبیب می گوید: محمّد بن خالد گفت: من هرگز جوابی مثل این جواب ندیدم. -. علل الشرایع ۲ : ۶۱ -

**[ترجمه]

«۱۲»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام]: لَیْسَ فِیمَا دُونَ عِشْرِینَ دِینَاراً زَکَاةٌ فَفِیهَا نِصْفُ دِینَارٍ وَ کُلَّمَا زَادَ بَعْدَ الْعِشْرِینَ إِلَی أَنْ یَبْلُغَ أَرْبَعَةَ دَنَانِیرَ فَلَا زَکَاةَ فِیهِ فَإِذَا بَلَغَ أَرْبَعَةَ دَنَانِیرَ فَفِیهِ عُشْرُ دِینَارٍ ثُمَّ عَلَی هَذَا الْحِسَابُ وَ لَیْسَ عَلَی الْمَالِ الْغَائِبِ زَکَاةٌ وَ لَا فِی مَالِ الْیَتِیمِ زَکَاةٌ وَ أَوَّلُ أَوْقَاتِ الزَّکَاةِ بَعْدَ مَا مَضَی سِتَّةُ أَشْهُرٍ مِنَ السَّنَةِ لِمَنْ أَرَادَ تَقْدِیمَ الزَّکَاةِ وَ نَرْوِی أَنَّهُ لَیْسَ عَلَی الذَّهَبِ زَکَاةٌ حَتَّی تَبْلُغَ أَرْبَعِینَ مِثْقَالًا فَإِذَا بَلَغَ أَرْبَعِینَ مِثْقَالًا فَفِیهِ مِثْقَالٌ وَ لَیْسَ فِی نَیِّفٍ شَیْ ءٌ حَتَّی تَبْلُغَ أَرْبَعِینَ وَ لَا یَجُوزُ فِی الزَّکَاةِ أَنْ یُعْطَی أَقَلُّ مِنْ نِصْفِ دِینَارٍ وَ إِنْ کَانَ مَالُکَ فِی تِجَارَةٍ وَ طُلِبَ مِنْکَ الْمَتَاعُ بِرَأْسِ مَالِکَ وَ لَمْ تَبِعْهُ تَبْتَغِی بِذَلِکَ الْفَضْلَ فعلیه [فَعَلَیْکَ] زَکَاتُهُ إِذَا جَاءَ عَلَیْکَ الْحَوْلُ وَ إِنْ لَمْ یُطْلَبْ مِنْکَ بِرَأْسِ مَالِکَ فَلَیْسَ عَلَیْکَ الزَّکَاةُ وَ لَیْسَ عَلَی الْحُلِیِّ زَکَاةٌ وَ لَکِنْ تُعِیرُهُ مُؤْمِناً إِذَا اسْتَعَارَ مِنْکَ فَهُوَ زَکَاتُهُ وَ لَیْسَ فِی السَّبَائِکِ زَکَاةٌ إِلَّا أَنْ یَکُونَ فَرَّ بِهِ مِنَ الزَّکَاةِ فَإِنْ فَرَرْتَ بِهِ مِنَ الزَّکَاةِ فَعَلَیْکَ فِیهِ زَکَاةٌ.

**[ترجمه]فقه الرضا: در مقدار کمتر از بیست دینار زکات واجب نیست، اگر به بیست برسد نصف دینار واجب است تا بیست و چهار دینار که یک دهم دینار (اضافه) واجب می شود و بر این حساب بالا می رود، و بر مال غایب زکات واجب نیست و بر مال یتیم نیز زکات واجب نیست. اولین وقت زکات پس از گذشت شش ماه از سال است برای کسانی که می‌خواهند پرداخت زکات را مقدم بدارند و پیش از سال پرداخت کنند.

و روایت می‌کنیم که در طلا- زکات واجب نیست تا چهل مثقال شود و چون چهل مثقال شود، یک مثقال واجب است و در کمتر از حد نصاب واجب نیست تا به چهل درهم رسد و جایز نیست که زکات کمتر از نصف دینار باشد، و هر گاه مالت را در تجارت به کار گیری و با آن کالایی بخری و کالا را فقط به قیمت سرمایه از شما بخرند و به سرمایه نفروشی و بخواهی که بیشتر از رأس المال (سرمایه) بفروشی، واجب است که زکات آن مال را بدهی هر گاه سال بر او بگذرد، و اگر کالا را به کمتر از سرمایه آن از تو بخرند، زکات آن بر تو واجب نیست.

در زیور زکات نیست و لیکن به مؤمنی که از تو عاریت طلبد، به او به عاریت می دهی که این عاریه دادن زکات آن است، و بر شمش طلا- و نقره زکاتی نیست مگر آن که آن را به قصد گریختن از زکات شمش کرده باشی که اگر به قصد فرار از زکات شمش کرده باشی، زکات بر تو واجب است.

**[ترجمه]

«۱۳»

سر، [السرائر] مِنْ كِتَابِ مُعَاوِيَةَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام الرَّجُلُ يَجْعَلُ الْحُلِيَّ لِأَهْلِهِ مِنَ الْمِائَةِ الدِّينَارِ وَ الْمِائَتَيْنِ الدِّينَارِ قَالَ وَ أَرَانِي قَدْ قُلْتُ لَهُ ثَلَاثَمِائَةِ دِينَارٍ أَ عَلَيْهِ زَكَاةٌ قَالَ فَقَالَ إِنْ كَانَ إِنَّمَا جَعَلَهُ لِيَفِرَّ بِهِ فَعَلَيْهِ الزَّكَاةُ وَ إِنْ كَانَ إِنَّمَا جَعَلَهُ لِيَتَجَمَّلَ بِهِ فَلَيْسَ عَلَيْهِ زَكَاةٌ(۲).

**[ترجمه]السرائر: در یکی از نامه‌های معاویه ابن عمار آمده که گفته است: به امام صادق علیه السلام گفتم: شخصی صد دینار و دویست دینار از زیورآلات را برای خانواده اش قرار داده است و گفت: به نظرم می آید که من به امام گفتم: سیصد دینار، آیا زکات بر او واجب است؟ معاویه گفت: امام فرمود: اگر برای فرار از زکات آن را به عنوان زیور استفاده می کند، زکات بر او واجب است؛ اما اگر برای زینت از آن استفاده می کند زکات بر او واجب نیست. - . سرائر : ۴۶۴ -

**[ترجمه]

«۱۴»

دَعَائِمُ الْإِسْلَامِ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام عَنْ عَلِيٍّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ أَنَّهُ قَالَ: قَامَ فِينَا رَسُولُ اللَّهِ فَذَكَرَ الزَّكَاةَ وَ قَالَ هَاتُوا رُبُعَ الْعُشْرِ مِنْ عِشْرِينَ مِثْقَالًا نِصْفَ مِثْقَالٍ وَ لَيْسَ فِيمَا دُونَ ذَلِكَ شَيْ ءٌ يَعْنِي بِهَذَا

۱- ۱. علل الشرائع: ج ۲ ص ۶۱.

۲- ۲. السرائر: ۴۶۴.

الذَّهَبَ.

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عليه السلام: أَنَّهُ سُئِلَ عَنِ الصَّدَقَاتِ فَقَالَ الذَّهَبُ إِذَا بَلَغَ عِشْرِينَ مِثْقَالًا فَفِيهِ نِصْفُ مِثْقَالٍ وَ لَيْسَ فِيمَا دُونَ الْعِشْرِينَ شَيْ ءٌ.

وَ عَنْ عَلِيٍّ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ: فِي عِشْرِينَ دِينَاراً نِصْفُ دِينَارٍ وَ لَا شَيْ ءَ فِيمَا دُونَ ذَلِكَ وَ فِيمَا زَادَ عَلَى الْعِشْرِينَ فَبِحِسَابِهِ يُؤْخَذُ مِنْ كُلِّ مَا زَادَ رُبُعُ الْعُشْرِ.

وَ عَنْ عَلِيٍّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ أَنَّهُ قَالَ: لَمَّا بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله إِلَى الْيَمَنِ قَالَ لِي إِذَا لَقِيتَ الْقَوْمَ فَقُلْ لَهُمْ هَلْ لَكُمْ أَنْ تُخْرِجُوا زَكَاةَ أَمْوَالِكُمْ طُهْرَةً لَكُمْ وَ ذَكَرَ الْحَدِيثَ بِطُولِهِ وَ قَالَ فِيهِ فِي كُلِّ مِائَتَيْ دِرْهَمٍ خَمْسَةُ دَرَاهِمَ وَ لَيْسَ فِيمَا دُونَ مِائَتَيْ دِرْهَمٍ زَكَاةٌ.

وَ عَنْ عَلِيٍّ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ: لَيْسَ فِيمَا دُونَ مِائَتَيْ دِرْهَمٍ زَكَاةٌ وَ مَا زَادَ فَفِيهِ رُبُعُ الْعُشْرِ وَ مَنْ كَانَ عِنْدَهُ ذَهَبٌ لَا يَبْلُغُ عِشْرِينَ دِينَاراً أَوْ فِضَّةٌ لَا تَبْلُغُ مِائَتَيْ دِرْهَمٍ فَلَيْسَ عَلَيْهِ زَكَاةٌ وَ لَا يَجِبُ عَلَيْهِ أَنْ يَضُمَّ الذَّهَبَ إِلَى الْفِضَّةِ لِأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ فَرَّقَ بَيْنَهُمَا وَ بَيَّنَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله أَنَّهُ لَا شَيْ ءَ فِي وَاحِدٍ مِنْهُمَا حَتَّى يَبْلُغَ الْحَدَّ الَّذِي حَدَّهُ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله.

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ: لَا بَأْسَ أَنْ يُعْطِيَ مَنْ وَجَبَتْ عَلَيْهِ زَكَاةٌ مِنَ الذَّهَبِ وَرِقاً بِقِيمَتِهِ وَ كَذَلِكَ لَا بَأْسَ أَنْ يُعْطِيَ مَكَانَ مَا وَجَبَ عَلَيْهِ فِي الْوَرِقِ ذَهَباً بِقِيمَتِهِ.

وَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ وَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمَا أَنَّهُمَا قَالا: لَيْسَ فِي الْحُلِيِّ زَكَاةٌ يَعْنِيَانِ مَا اتُّخِذَ مِنْهُ لِلِبَاسِ مِثْلُ حُلِيِّ النِّسَاءِ وَ السُّيُوفِ وَ أَشْبَاهِ ذَلِكَ مَا لَمْ يُرِدْ بِهِ صَاحِبُهُ فِرَاراً مِنَ الزَّكَاةِ بِأَنْ يَصُوغَ مَالَهُ حُلِيّاً أَوْ يَشْتَرِيَ بِهِ حُلِيّاً لِئَلَّا يُؤَدِّيَ زَكَاتَهُ هَذَا لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ أَنْ يَفْعَلَهُ فَإِنْ فَعَلَهُ كَانَتْ عَلَيْهِ فِيهِ الزَّكَاةُ وَ كَذَلِكَ عَلَيْهِ الزَّكَاةُ فِيمَا كَانَتْ فِي يَدَيْهِ مِنْ حُلِيٍّ مَصُوغٍ يَتَصَرَّفُ بِهِ فِي الْبَيْعِ وَ الشِّرَاءِ أَوْ يَكُونُ عِنْدَهُ لِغَيْرِ اللِّبَاسِ.

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ: لَا تَجِبُ الزَّكَاةُ فِيمَا سُمِّيَتْ فِيهِ حَتَّى

يَحُولَ عَلَيْهِ الْحَوْلُ بَعْدَ أَنْ يَكْمُلَ الْقَدْرُ الَّذِى تَجِبُ فِيهِ.

وَ بِالْإِسْنَادِ الْمَذْكُورِ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: أَنَّهُ أَسْقَطَ الزَّكَاهَ عَنِ الدُّرِّ وَ الْيَاقُوتِ وَ الْجَوْهَرِ كُلِّهِ مَا لَمْ يُرَدْ بِهِ التِّجَارَهُ وَ هَذَا كَالَّذِى ذَكَرْنَاهُ مِنَ الْحُلِيِّ وَ الْوَجْهُ فِيهِ مِثْلُ مَا تَقَدَّمَ فِى ذِكْرِ الْحُلِيِّ.

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عليهما السلام أَنَّهُ قَالَ: فِى اللُّؤْلُؤِ يُخْرَجُ مِنَ الْبَحْرِ وَ الْعَنْبَرِ يُؤْخَذُ فِى كُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا الْخُمُسُ ثُمَّ هُمَا كَسَائِرِ الْأَمْوَالِ.

وَ عَنْهُ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ: فِى الرِّكَازِ مِنَ الْمَعْدِنِ وَ الْكَنْزِ الْقَدِيمِ يُؤْخَذُ الْخُمُسُ فِى كُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا وَ بَاقِى ذَلِكَ لِمَنْ وُجِدَ فِى أَرْضِهِ أَوْ دَارِهِ وَ إِنْ كَانَ الْكَنْزُ مِنْ مَالٍ مُحْدَثٍ وَ ادَّعَاهُ أَهْلُ الدَّارِ فَهُوَ لَهُمْ.

وَ عَنْ أَبِى جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ عليه السلام: أَنَّهُ سُئِلَ عَنْ مَعَادِنِ الذَّهَبِ وَ الْفِضَّهِ وَ الْحَدِيدِ وَ الرَّصَاصِ وَ الصُّفْرِ قَالَ عَلَيْهِمْ فِيهَا جَمِيعاً الْخُمُسُ.

وَ عَنْهُ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ: إِذَا كَانَتْ دَنَانِيرُ أَوْ ذَهَبٌ أَوْ دَرَاهِمُ أَوْ فِضَّهٌ دُونَ الْجَيِّدِ فَالزَّكَاهُ فِيهَا مِنْهَا.

وَ عَنْهُ عَنْ عَلِيٍّ عليه السلام: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله عَفَا عَنِ الدُّورِ وَ الْخَدَمِ وَ الْكِسْوَهِ وَ الْأَثَاثِ مَا لَمْ يُرَدْ بِشَيْ ءٍ مِنْ ذَلِكَ التِّجَارَهُ.

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عليهما السلام أَنَّهُ قَالَ: مَا اشْتَرَى لِلتِّجَارَهِ فَأَعْطَى بِهِ رَأْسَ مَالِهِ أَوْ أَكْثَرَ فَحَالَ عَلَيْهِ الْحَوْلُ وَ لَمْ يَبِعْهُ فَفِيهِ الزَّكَاهُ وَ إِنْ بَارَ عَلَيْهِ وَ لَمْ يَجِدْ رَأْسَ مَالِهِ لَمْ يُزَكِّهِ حَتَّى يَبِيعَهُ.

وَ عَنْهُ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ: لَيْسَ فِى مَالِ يَتِيمٍ وَ لَا مَعْتُوهٍ (١) زَكَاهٌ إِلَّا أَنْ يُعْمَلَ بِهِ فَإِنْ عُمِلَ بِهِ فَفِيهِ الزَّكَاهُ.

وَ عَنْهُ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ: فِى الَّذِى يَكُونُ لِلرَّجُلِ عَلَى الرَّجُلِ إِنْ كَانَ غَيْرَ مَمْنُوعٍ مِنْهُ يَأْخُذُهُ مَتَى شَاءَ بِلَا خُصُومَهٍ وَ لَا مُدَافَعَهٍ فَهُوَ كَسَائِرِ مَا فِى يَدَيْهِ مِنْ مَالِهِ يُزَكِّيهِ وَ إِنْ كَانَ الَّذِى هُوَ عَلَيْهِ يُدَافِعُهُ وَ لَا يَصِلُ إِلَيْهِ إِلَّا بِخُصُومَهٍ فَزَكَاتُهُ عَلَى الَّذِى هُوَ فِى

۱- ۱. المعتوه: الضعيف العقل، و فى الحديث كل طلاق واقع الإطلاق المعتوه.

يَدَيْهِ وَ كَذَلِكَ مَالُ الْغَائِبِ وَ كَذَلِكَ مَهْرُ الْمَرْأَهِ عَلَى زَوْجِهَا.

وَ عَنْ عَلِيٍّ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ: لَيْسَ فِي مَالٍ مُسْتَفَادٍ زَكَاهٌ حَتَّى يَحُولَ عَلَيْهِ الْحَوْلُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ فِي يَدِ مَنْ هُوَ فِي يَدَيْهِ مَالٌ تَجِبُ فِيهِ الزَّكَاهُ فَإِنَّهُ يَضُمُّهُ إِلَيْهِ وَ يُزَكِّيهِ عِنْدَ رَأْسِ الْحَوْلِ الَّذِي يُزَكِّي فِيهِ مَالَهُ.

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ: لَيْسَ فِي مَالِ الْمُكَاتَبِ زَكَاهٌ.

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ: الزَّكَاهُ مَضْمُونَهٌ حَتَّى يَضَعَهَا مَنْ وَجَبَتْ عَلَيْهِ مَوْضِعَهَا.

فعلى هذا القول يلزم على كل من وجبت عليه زكاه و أعطاها غير أهلها الذين أمر الله بدفعها إليهم أعطاها ثانيه لمن أوجب دفعها إليه و سنذكر ما تجب في هذا في موضعه إن شاء الله و أقل ما يلزم في هذه الروايه من أخرج زكاه ماله فضاعت منه قبل أن يدفعها أن عليه إخراجها من ماله و لا يجزي عنه ضياعها قبل دفعها إلى من يجب دفعها إليه.

وَ عَنْهُ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ: فِي الرَّجُلِ يَجِبُ عَلَيْهِ زَكَاهٌ فِي مَالِهِ فَلَمْ يُخْرِجْهَا حَتَّى حَضَرَ الْمَوْتُ فَأَوْصَى أَنْ تُخْرَجَ عَنْهُ إِنَّهَا يخرج [تُخْرَجُ] مِنْ جَمِيعِ مَالِهِ إِلَّا أَنْ يُوصِيَ بِإِخْرَاجِهَا مِنْ ثُلُثِهِ فَهَذَا إِذَا عُلِمَ ذَلِكَ وَ إِنْ عُلِمَ مِنْهُ أَنَّهُ أَرَادَ أَنْ يُضِرَّ بِوَرَثَتِهِ وَ يُتْلِفَ مِيرَاثَهُمْ لَمْ يَجُزْ ذَلِكَ إِلَّا مِنْ ثُلُثِهِ إِلَّا أَنْ يُجِيزَهُ الْوَرَثَهُ عَلَى أَنْفُسِهِمْ (۱).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: امام صادق از پدرانش از علی علیهم السلام نقل می کند که فرمود: پیامبر در میان ما برخاست و زکات را بیان کرد و فرمود: یک چهارم از یک دهم را بیاورید، از بیست مثقال، نصف مثقال زکات واجب است و در مقدار کمتر از این زکات نیست. مقصود ایشان طلا بود.

از جعفر بن محمد علیه السلام روایت شده است که در مورد صدقات از او سؤال شد، و ایشان در جواب گفتند: طلا اگر به بیست مثقال برسد نصف مثقال آن زکات واجب است و به کمتر از بیست مثقال زکات تعلق نمی گیرد.

از علی علیه السلام روایت شده است که فرمود: در بیست دینار نصف دینار زکات است و در کمتر از آن زکات تعلق نمی گیرد و اگر بیشتر از بیست دینار باشد، بر همین حساب از هر آنچه اضافه می‌شود یک چهلم به عنوان زکات گرفته می‌شود.

از علی علیه السلام نقل شده که فرمود: هنگامی که پیامبر صلی الله علیه و آله و سلّم من را به سوی یمن روانه کرد به من فرمود: وقتی با مردم آنجا ملاقات کردی به آنها بگو: آیا می‌خواهید زکات اموالتان را پرداخت کنید تا پاک گردید - و همه حدیث را ذکر کرد - و در این حدیث فرمود: در هر دویست درهم، پنج درهم زکات است و به مقدار کمتر از دویست درهم زکات تعلق نمی گیرد.

از علی علیه السلام روایت شده که فرمود: در مقدار کمتر از دویست درهم زکات نمی‌باشد و از هر آنچه بر دویست درهم اضافه شود، یک چهلم آن زکات است. و هر کس نزد او طلایی کمتر از بیست دینار یا نقره ای کمتر از دویست درهم باشد، زکات بر او واجب نیست و بر او واجب نیست که طلا را با نقره اضافه کند و آن دو را یک جنس به شمار آورد، زیرا خداوند عزّ و جلّ بین آن دو فرق گذشته است و رسول خدا صلی الله علیه و آله سلّم تبیین نموده است که در هر کدام از آن دو (طلا

و نقره) زکات نیست تا اینکه به اندازه و مقداری برسد که پیامبر آن را مشخص نموده است.

جعفر بن محمد علیه السلام فرموده است: ایرادی ندارد اگر شخصی که زکات طلا بر او واجب است، معادل آن درهم (ضرب خورده) بپردازد و نیز ایرادی ندارد اگر کسی که زکات درهم بر او واجب است، معادل آن، طلا زکات بدهد.

از امام باقر و امام صادق علیهما السلام روایت شده است که فرمودند: در زیور زکات نیست و مقصودشان زیوری است که برای زینت‌هایی همچون زیورآلات زنان و شمشیرها و چیزهایی شبیه آن استفاده شود، البته مادامی که هدف و مقصود صاحب آن فرار از زکات نباشد؛ بدین صورت که مال و دارایی اش را به صورت زیور درآورد و یا با مالش زیورآلات خریداری کند تا زکات مال خود را پرداخت نکند. این امر برای احدی شایسته نیست. پس اگر شخصی این کار را انجام داد زکات بر او واجب است و نیز می‌بایست زکات زیورآلات مبدل شده ای را بپردازد که در خرید و فروش با آن معامله می کند و یا برای چیزی غیر از زینت لباس در نزد خود نگه داشته است.

از جعفر بن محمد علیه السلام روایت شده که فرمود: زکات در مواردی که اعلام شده است واجب نیست، مگر اینکه یک سال از رسیدن به حد نصاب که زکات در آن واجب می‌شود، بر آن بگذرد .

با همان اسناد قبلی از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم نقل شده است که ایشان زکات را از مروارید، یاقوت و همه جواهر ساقط کرده است، مادامی که مقصود از آن تجارت نباشد. این موارد نیز شبیه آن چیزی است که در رابطه با زیورآلات ذکر کردیم و حکم و دستور آن همانند زیور آلات است.

از جعفر بن محمد علیه السلام نقل شده که گفته است: از مرواریدی که از دریا استخراج می‌شود، و عنبر، یک پنجم به عنوان زکات گرفته می‌شود و در سایر شرایط، مانند اموال دیگر می‌باشد.

و از ایشان نقل شده که فرمود: از رکازی (دفینه) که در معدن‌ها و گنجینه‌های قدیمی است خمس گرفته می‌شود و بقیه آن متعلق به کسی است که آن را در زمین خود پیدا کند و اگر گنج از مال و دارایی جدید باشد و اهل خانه آن را ادعا کنند، متعلق به آنها خواهد بود.

از ابوجعفر محمد بن علی علیه السلام نقل شده که از او در مورد معدن‌های طلا و نقره و آهن و فلز برنج و سُرب سؤال شد. فرمود: بر همه آنها خمس واجب است.

و از ایشان روایت شده که فرمود: هرگاه دینار یا طلا، و درهم یا نقره از جنس مرغوب نباشد زکات آن از خود آن پرداخت می‌شود.

امام علی علیه السلام از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم نقل می‌کند که ایشان خانه‌ها، خدمتکارها، پوشاک و وسایل را از زکات معاف کرده است مادامی که مقصود از آنها تجارت نباشد.

جعفر بن محمد علیه السلام فرموده است: آنچه که برای تجارت خریداری شود و به اندازه سرمایه یا بیشتر در قبال آن پرداخت

شود و یک سال از آن بگذرد و آن را نفروشد، زکات در آن واجب است و اگر بازار آن کساد شد و سرمایه اش را به دست نیاورد، زکات به آن تعلق نمی گیرد تا زمانی که آن را بفروشد.

و از ایشان نقل شده که فرمود: در مال یتیم و مال انسان کم عقل زکات نیست مگر درصورتی که با آن کار شود. پس اگر با آن مال کار شود زکات واجب می گردد .

و از ایشان روایت شده که در مورد مالی که شخصی از دیگری طلب دارد، فرمودند: اگر از گرفتن آن منع نشود و هر وقت بخواهد، آن را بدون دشمنی و درگیری بگیرد، این مال مانند سایر اموال در دسترس اوست و باید زکات آن را بپردازد، و در صورتی که شخص بدهکار مقاومت کند و او فقط با دشمنی بتواند به مالش برسد، زکات آن، بر شخص بدهکار است که مال در دست اوست. همچنین مال غایب و مهریه زن بر همسر بدین گونه می‌باشد.

از امام علی علیه السلام روایت شده که فرمود: در مال مستفاد زکات نیست تا اینکه یک سال بر آن بگذرد؛ مگر این که در اختیار کسی باشد که مالی در اختیار اوست که زکات آن واجب است، پس او مال مستفاد را با مال خود یکی می کند و سر سالی که زکات مالش را می‌پردازد، زکات آن را نیز پرداخت می کند.

جعفر بن محمد علیه السلام فرمود: در مال مکاتب - ۱. مکاتب برده ای است که مبلغی را با کار خود جمع می کند و در قبال آزادیش به صاحب خود می پردازد. (مترجم) - زکات تعلق نمی گیرد.

و از ایشان نقل شده که فرمود: شخص ضامن زکات است تا زمانی که آن را در جای مناسب خود پرداخت کند.

بر اساس این گفته، همه کسانی که زکات بر آنها واجب بوده و زکات را به مستحقین زکات که خداوند دستور داده به آن‌ها پرداخت شود، نداده اند، لازم است آنها دوباره زکات را به کسانی بدهند که خداوند پرداخت زکات را به آنها واجب کرده است. به امید خدا در جای خود کارهایی را که در این رابطه واجب است ذکر خواهیم کرد.

کمترین چیزی که بر اساس این روایت لازم می گردد این است که هرکس زکات مالش را اخراج کند و پیش از آنکه آن را بپردازد، از دستش برود، می‌بایست از مال خود آن را اخراج کند و از بین رفتن زکات قبل از رسیدن به دست مستحق آن، از زکات واجب مجزی نیست و کفایت نمی کند.

و از ایشان روایت شده که در مورد شخصی که زکات مالش را پرداخت نکرده تا اینکه وقت مرگ او رسید؛ پس وصیت کرد که زکات مالش را بپردازند، فرمودند: زکات از همه اموال او پرداخت می‌شود مگر اینکه وصیت کرده باشد که از یک سوم مال زکات بدهند و و این زمانی جایز است که دانسته شود. و اگر فهمیده شود که او قصد داشته که به ورثه خود ضرر برساند و میراث آنان را تلف کند، فقط از یک سوم آن جایز است مگر اینکه ورثه این کار را که به زیان آنان است، اجازه دهند. - . دعائم الاسلام : ۲۴۸ - ۲۵۱ -

**[ترجمه]

«۱۵»

الْهِدَايَهُ،: اعْلَمُوا أَنَّهُ لَيْسَ عَلَى الذَّهَبِ شَيْ ءٌ حَتَّى تبلغ [يَبْلُغَ] عِشْرِينَ دِينَاراً فَإِذَا بَلَغَ فَفِيهِ نِصْفُ دِينَارٍ إِلَى أَنْ يَبْلُغَ أَرْبَعَةً وَ عِشْرِينَ ثُمَّ فِيهِ نِصْفُ دِينَارٍ وَ عُشْرُ دِينَارٍ ثُمَّ عَلَى هَذَا الْحِسَابُ مَتَى مَا زَادَ عَلَى عِشْرِينَ أَرْبَعَةٌ أَرْبَعَةٌ فَفِي كُلِّ أَرْبَعَةٍ عُشْرٌ إِلَى أَنْ يَبْلُغَ أَرْبَعِينَ فَإِذَا بَلَغَ أَرْبَعِينَ مِثْقَالًا فَفِيهِ مِثْقَالٌ.

وَ اعْلَمُوا أَنَّهُ لَيْسَ عَلَى الْفِضَّهِ شَيْ ءٌ حَتَّى يَبْلُغَ مِائَتَيْ دِرْهَمٍ فَإِذَا بَلَغَتْ فَفِيهَا خَمْسَهُ دَرَاهِمَ وَ مَتَى زَادَ عَلَيْهَا أَرْبَعُونَ دِرْهَماً فَفِيهَا دِرْهَمٌ.

ص: ۴۴

۱- ۱. دعائم الإسلام: ۲۴۸- ۲۵۱.

**[ترجمه]الهدایهٔ: بدانید که در طلا زکات واجب نیست تا اینکه به بیست دینار برسد، اگر به بیست دینار برسد نصف دینار واجب است تا اینکه به بیست و چهار دینار می‌رسد که در آن نصف دینار و یک دهم دینار واجب است و بر این حساب هر بار که بر بیست، چهار چهار اضافه شد، در هر چهار دینار یک دهم دینار واجب است تا اینکه به چهل دینار برسد، پس هرگاه به چهل مثقال برسد یک مثقال واجب است.

و بدانید که در نقره زکات نیست تا اینکه به دویست درهم برسد، اگر به دویست درهم برسد پنج درهم واجب است و هرگاه بر آن، چهل درهم اضافه شد یک درهم واجب است .

**[ترجمه]

باب ۴ زکاه الغلات و شرائطها و قدر ما یؤخذ منها و ما یستحب فیه الزکاه من الحبوبات

الأخبار

«۱»

ل، [الخصال] فِی خَبَرِ الْأَعْمَشِ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: تَجِبُ الزَّكَاهُ عَلَى الْحِنْطَهِ وَ الشَّعِيرِ وَ التَّمْرِ وَ الزَّبِيبِ إِذَا بَلَغَ خَمْسَهَ أَوْسَاقٍ الْعُشْرُ إِنْ كَانَ سُقِيَ سَيْحاً(۱) وَ إِنْ كَانَ سُقِيَ بِالدَّوَالِي (۲)

فَعَلَيْهِ نِصْفُ الْعُشْرِ وَ الْوَسْقُ سِتُّونَ صَاعاً وَ الصَّاعُ أَرْبَعَهُ أَمْدَادٍ(۳).

**[ترجمه]الخصال: اعمش از امام صادق علیه السلام روایت می‌کند که فرمود: زکات بر گندم، جو، خرما و کشمش هر گاه به پنج وسق رسید، واجب است و آن یک دهم است، اگر با آب جاری آبیاری شود و اگر با سطل آبیاری شود یک بیستم است. و هر وسق شصت صاع و هر صاع چهار مُدّ است. - . الخصال ۲ : ۱۵۲ -

**[ترجمه]

«۲»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام]: فِیمَا كَتَبَ الرِّضَا علیه السلام لِلْمَأْمُونِ يَجِبُ الْعُشْرُ مِنَ الْحِنْطَهِ وَ الشَّعِيرِ وَ التَّمْرِ وَ الزَّبِيبِ إِذَا بَلَغَ خَمْسَهَ أَوْسَاقٍ وَ الْوَسْقُ سِتُّونَ صَاعاً وَ الصَّاعُ أَرْبَعَهُ أَمْدَادٍ(۴).

**[ترجمه]عیون الاخبار: امام رضا علیه السلام در یکی از نامه‌های خود به مامون فرمود: زکات بر گندم، جو، خرما و کشمش هر گاه به پنج وسق رسید، واجب است و هر وسق شصت صاع و هر صاع چهار مدّ است. - . عیون الاخبار ۲ : ۱۲۳ -

**[ترجمه]

ضـا، [فقه الرضـا عليه السـلام]: لَيْسَ فِی الْحِنْطَهِ وَ الشَّعِيرِ شَـیْ ءٌ إِلَی أَنْ يَبْلُغَ خَمْسَهَ أَوْسَـاقٍ وَ الْوَسْقُ سِـتُّونَ صَاعـاً وَ الصَّاعُ أَرْبَعَهُ أَمْـدَادٍ وَ الْمُـدُّ مِائَتَانِ وَ اثْنَانِ وَ تِسْـعُونَ دِرْهَماً وَ نِصْفٌ فَإِذَا بَلَغَ ذَلِکَ وَ حَصَلَ بِغَيْرِ خَرَاجِ السُّلْطَانِ وَ مَئُونَهِ الْعِمَارَهِ وَ الْقَرْيَهِ أُخْرِجَ مِنْهُ الْعُشْرُ إِنْ كَانَ سُقِیَ بِمَاءِ الْمَطَرِ أَوْ كَانَ بَعْلًا(۵) وَ إِنْ كَانَ سُقِیَ بِالدِّلَاءِ وَ الْغَرْبِ (۶) فَفِيهِ نِصْفُ

۱- ۱. السبح: الماء الجاری علی وجه الأرض.

۲- ۲. الدوالی جمع الداليه و هی المنجنون تديره الثور و الناعوره يديرها الماء فيستقی بها من البئر أو البحر.

۳- ۳. الخصال: ج ۲ ص ۱۵۲.

۴- ۴. عيون الأخبار: ج ۲ ص ۱۲۳.

۵- ۵. البعل: ما سقته السماء، و نقل عن الأصمعی: أن العذی ما سقته السماء، و البعل ما شرب بعروقه من غير سقی و لا سماء.

۶- ۶. الغرب: الدلو العظيمه.

الْعُشْرِ وَ فِی التَّمْرِ وَ الزَّبِیبِ مِثْلُ مَا فِی الْحِنْطَهِ وَ الشَّعِیرِ فَإِنْ بَقِیَ الْحِنْطَهُ وَ الشَّعِیرُ بَعْدَ مَا أَخْرِجَ الزَّکَاهُ مَا بَقِیَ وَ حولت [حَالَتْ] عَلَیْهَا السَّنَهُ لَیْسَ عَلَیْهَا زَکَاهٌ حَتَّی یُبَاعَ وَ یَحُولَ عَلَی ثَمَنِهِ حَوْلٌ.

**[ترجمه]فقه الرضا: بر گنـدم و جو چیزی از زکات نیست تا به پنج وسق برسد و وسق شـصت صاع است و هر صاع چهار مد است و مـدی دویست و نود و دو درهم و نصف درهم است، و چون گندم و جو هر یک به غیر از خراج سلطان و آنچه هزینه آباد کردن و خرج شهر و روستا می‌گردد، به این مقدار برسد، یک دهم می دهند اگر با آب باران آبیاری شده باشد، و اگر با سطـل آبیـاری شـده باشـد یـک بیستم می دهنـد و در خرمـا و مویز نیز همین حکم گنـدم و جو جاری است. پس اگر بعـد از پرداخت زکات گندم و جو چیزی باقی بماند و یک سال بر آن بگذرد، زکات به آن تعلق نمی‌گیرد تا اینکه آن را بفروشـند و یک سال بر قیمت آن بگذرد.

**[ترجمه]

«۴»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام وَ مِمَّا أَخْرَجْنا لَکُمْ مِنَ الْأَرْضِ (۱) قَالَ کَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله إِذَا أَمَرَ بِالنَّخْلِ أَنْ یُزَکَّی یَجِی ءُ قَوْمٌ بِأَلْوَانٍ مِنَ التَّمْرِ هُوَ مِنْ أَرْدَإِ التَّمْرِ یُؤَدُّونَهُ عَنْ زَکَاتِهِمْ یُقَالُ لَهُ الْجُعْرُورُ وَ الْمِعَافَأْرَهِ(۲)

قَلِیلَهُ اللِّحَاءِ عَظِیمَهُ النَّوَی فَکَانَ بَعْضُهُمْ یَجِی ءُ بِهَا عَنِ التَّمْرِ الْجَیِّدِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَا تَخْرُصُوا هَاتَیْنِ وَ لَا تَجِیئُوا مِنْهَا بِشَیْ ءٍ وَ فِی ذَلِکَ أَنْزَلَ اللَّهُ یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا أَنْفِقُوا مِنْ طَیِّباتِ ما کَسَبْتُمْ إِلَی قَوْلِهِ إِلَّا أَنْ تُغْمِضُوا فِیهِ وَ الْإِغْمَاضُ أَنْ یَأْخُذَ هَاتَیْنِ التَّمْرَتَیْنِ مِنَ التَّمْرِ وَ قَالَ لَا یَصِلُ إِلَی اللَّهِ صَدَقَهٌ مِنْ کَسْبٍ حَرَامٍ (۳).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: ابوبصیر نقل می کند که از امام صادق علیه السلام در مورد این آیه پرسیدم: «وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَکُم مِّنَ الأَرْضِ»، - . بقره / ۲۶۷ -

{واز آنچه برای شما از زمین برآورده ایم.} فرمودند: زمانی که رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم دستور دادند که زکات نخل را بدهنـد، جماعتی از مردم نوعی از بـدترین خرما را آوردند تا آن را به عنوان زکات بپردازند، به این نوع خرما جعرور و معافارهٔ می‌گفتند. این دو نوع خرما بدنه نازک و هسته بزرگی داشت. گروهی از آنها به جای خرمای مرغوب این نوع خرما را آورده بودنـد. پس رسول خـدا صلی الله علیه و آله و سلم به آنها فرمود: این دو نوع خرما را به عنوان زکات برآورد نکنیـد و چیزی از آن را به عنوان زکات نیاوریـد. و خداوند در این رابطه این آیه را نازل فرمود: «یَا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُواْ أَنفِقُواْ مِن طَیِّبَاتِ مَا کَسَبْتُمْ»، {ای کسانی که ایمان آورده ایـد، از چیزهای پاکیزه ای که به دست آورده ایـد انفاق کنیـد،} تا این عبارت که می... فرمایـد: «إِلاَّ أَن تُغْمِضُواْ فِیهِ»، - . بقره / ۲۶۷ - {جز با چشم پوشـی [و بی میلی] نسبت به آن، نمی گرفتیـد.} و اغماض به این معنا است که این دو نوع خرما گرفته شود. و فرمودنـد: صـدقه ای که از راه حرام به دست آمده باشد، به خداوند نمی‌رسد. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۱۴۸ -

**[ترجمه]

«۵»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ رِفَاعَهَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِی قَوْلِ اللَّهِ إِلَّا أَنْ تُغْمِضُوا فِیهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله بَعَثَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ رَوَاحَهَ فَقَالَ لَا تَخْرُصُوا جُعْرُوراً وَ لَا مِعَافَأْرَهٍ وَ کَانَ أُنَاسٌ یَجِیئُونَ بِتَمْرِ سَوْءٍ فَأَنْزَلَ اللَّهُ جَلَّ ذِکْرُهُ وَ لَسْتُمْ بِآخِذِیهِ إِلَّا أَنْ تُغْمِضُوا فِیهِ وَ ذَکَرَ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ خَرَصَ عَلَیْهِمْ تَمْرَ سَوْءٍ فَقَالَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله یَا عَبْدَ اللَّهِ لَا تَخْرُصْ جُعْرُوراً وَ لَا مِعَافَأْرَهٍ(۴).

ص: ۴۶

۱- ۱. البقره: ۲۶۷.

۲- ۲. الجعرور- وزان عصفور- ضرب من الدقل و هو أردأ التمر، و الجعر نجو کل ذات مخلب من السباع، و ما یبس من العذره فی المجعر أی الدبر، فکأن التمر الردی ء الحشف البالی، شبه بالجعر، فقیل جعرور، و المعافاره أو أمعاء فاره، او معافاره، کلها بمعنی و الکلمه مرکبه من المعی: أحشاء البطن و أعفاجه بعد المعده، و الفأره: الدویبه الفویسقه معروف فکانهم شبهوا التمر الردی ء بأمعاء الفاره.

۳- ۳. تفسیر العیّاشیّ: ج ۱ ص ۱۴۸.

۴- ۴. تفسیر العیّاشیّ: ج ۱ ص ۱۴۹.

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: رفاعهٔ از امام صادق علیه السلام نقل می کند که در مورد این سخن خداوند: «إِلَّا أَن تُغْمِضُواْ فِيهِ»، {جز با چشم پوشی [و بی میلی] نسبت به آن، نمی گرفتید.} فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم عبدالله بن رواحه را روانه کرد و فرمود: جعرور و معافارهٔ را (برای زکات) تخمین نزنید و مردمی بودند که خرمای بد و نامرغوب را می آوردند، پس خداوند سبحان این آیه را نازل کرد: «وَلَسْتُم بِآخِذِيهِ إِلَّا أَن تُغْمِضُواْ فِيهِ»، {در حالی که آن را [اگر به خودتان می دادند] جز با چشم پوشی [و بی میلی] نسبت به آن، نمی گرفتید.} و ذکر کرد که عبدالله بن رواحه خرمای نامرغوب آنها را برآورد کرد پس پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: ای عبدالله! جعرور و معافارهٔ را (به عنوان زکات) محاسبه و برآورد نکن. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۱۴۹ -

**[ترجمه]

«۶»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیه السلام قَالَ: كَانَ أَهْلُ الْمَدِينَهِ يَأْتُونَ بِصَدَقَهِ الْفِطْرِ إِلَى مَسْجِدِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ فِيهِ عِذْقٌ (۱)

يُسَمَّى الْجُعْرُورَ وَ عِذْقٌ يُسَمَّى مِعَافَأْرَهٍ كَانَا عَظِيماً نَوَاهُمَا رَقِيقاً لِحَاهُمَا فِي طَعْمِهِمَا مَرَارَهٌ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لِلْخَارِصِ لَا تَخْرُصْ عَلَيْهِمْ هَذَيْنِ اللَّوْنَيْنِ لَعَلَّهُمْ يَسْتَحْيُونَ لَا يَأْتُونَ بِهِمَا فَأَنْزَلَ اللَّهُ يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْفِقُوا مِنْ طَيِّباتِ ما كَسَبْتُمْ إِلَى قَوْلِهِ تُنْفِقُونَ (۲).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: اسحاق بن عمار از جعفر بن محمد علیه السلام نقل می کند که فرمود: مردم مدینه صدقه عید فطر را به مسجد پیامبر می آوردند، در میان این صدقه‌ها خوشه‌هایی از درخت خرما به نام جعرور و خوشه‌هایی به نام معافارهٔ بود. این خوشه‌های خرما هسته بزرگ و بدنه نازک و مزه تلخی داشت. پس پیامبر صلی الله علیه و آله و سلّم به شخصی که مسئول برآورد زکات بود گفت: این دو نوع خرما را برای آن‌ها برآورد نکن شاید شرم کنند و از این دو نوع خرما نیاورند. سپس خداوند آیه: {ای کسانی که ایمان آورده اید، از چیزهای پاکیزه ای که به دست آورده اید، و از آنچه برای شما از زمین برآورده ایم، انفاق کنید، و در پی ناپاکِ آن نروید که [از آن] انفاق نمایید.} را نازل کرد.

**[ترجمه]

«۷»

الْهِدَايَهُ: اعْلَمْ أَنَّهُ لَيْسَ عَلَى الْحِنْطَهِ وَ الشَّعِيرِ شَيْ ءٌ حَتَّى تَبْلُغَ خَمْسَهَ أَوْسَاقٍ وَ الْوَسْقُ سِتُّونَ صَاعاً وَ الصَّاعُ أَرْبَعَهُ أَمْدَادٍ وَ الْمُدُّ وَزْنُ مائتى [مِائَتَيْنِ] وَ اثْنَيْنِ وَ تِسْعِينَ دِرْهَماً وَ نِصْفٍ فَإِذَا بَلَغَ ذَلِكَ وَ حَصَلَ بَعْدَ خَرَاجِ السُّلْطَانِ وَ مَئُونَهِ الْقَرْيَهِ أُخْرِجَ مِنْهُ الْعُشْرُ إِنْ كَانَ سُقِيَ بِمَاءِ الْمَطَرِ أَوْ كَانَ سَيْحاً وَ إِنْ سُقِيَ بِالدِّلَاءِ وَ الْغَرْبِ فَفِيهِ نِصْفُ الْعُشْرِ وَ فِي التَّمْرِ وَ الزَّبِيبِ مِثْلُ مَا فِي الْحِنْطَهِ وَ الشَّعِيرِ وَ إِنْ بَقِيَ الْحِنْطَهُ وَ الشَّعِيرُ بَعْدَ ذَلِكَ مَا بَقِيَ فَلَيْسَ عَلَيْهِ شَيْ ءٌ حَتَّى يُبَاعَ وَ يَحُولَ عَلَيْهِ الْحَوْلُ.

**[ترجمه]الهدایـة: بر گنـدم و جو چیزی از زکات نیست تا به پنج وسق برسد و وسق شـصت صاع است و هر صاعی چهار مد است و هر مدی دویست و نود و دو درهم و نصف درهم است. چون گندم و جو هر یک به غیر از خراج سـلطان و آنچه خرج شهر و روستا می‌گردد به این مقـدار برسد، یک دهم می دهند اگر با آب باران یا آب روان آبیاری شده باشد، و اگر با سـطل آبیاری شـده باشـد یک بیسـتم می دهنـد و در خرما و مویز نیز همین حکم گنـدم و جو است. پس اگر بعـد از پرداخت زکات گندم و جو، چیزی باقی بماند، زکات به آن تعلق نمی‌گیرد تا اینکه آن را بفروشند و یک سال بر قیمت آن بگذرد .

**[ترجمه]

باب ۵ زکاه الأنعام

الأخبار

«۱»

ب، [قرب الإسـناد] عَلِیٌّ عَنْ أَخِیهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ الزَّکَاهِ فِی الْغَنَمِ فَقَالَ مِنْ کُلِّ أَرْبَعِینَ شَاهً شَاهٌ وَ فِی مِائَهٍ شَاهٌ وَ لَیْسَ فِی الْغَنَمِ کُسُورٌ(۳).

**[ترجمه]علی از برادرش نقل می‌کنـد که از او در مورد زکات گوسـفندان پرسـیدم. ایشان فرمود: از هر چهل گوسـفند یک گوسفند زکات است و در هر صد گوسفند یک گوسفند. و در گوسفند کسور (خُرده، مثلا یک گوسفند و نیم) زکات وجود ندارد. - . قرب الاسناد : ۱۳۵ -

**[ترجمه]

أقول

سیأتی بعض الأخبار فی باب أدب المصَّدِّق.

**[ترجمه]سیأتی بعض الأخبار فی باب أدب المصَّدِّق.

**[ترجمه]

«۲»

مع، [معانی الأخبار] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ هَاشِمٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنْ حَرِیزٍ عَنْ

۱- ۱. العذق و القنو من النخل كالعنقود من العنب.

۲- ۲. تفسير العيّاشىّ: ج ۱ ص ۱۵۰، و فى ذيل الآيه روايات كثيره بهذا المعنى.

۳- ۳. قرب الإسناد: ۱۳۵.

زُرَارَهَ وَ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ وَ أَبِی بَصِیرٍ وَ بُرَیْدٍ الْعِجْلِیِّ وَ الْفُضَیْلِ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ وَ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیهما السلام قَالا: فِی صَدَقَهِ الْإِبِلِ فِی کُلِّ خَمْسٍ شَاهٌ إِلَی أَنْ تَبْلُغَ خَمْسَهً وَ عِشْرِینَ فَإِذَا بَلَغَتْ ذَلِکَ فَفِیهَا ابْنَهُ مَخَاضٍ (۱) ثُمَّ لَیْسَ فِیهَا شَیْ ءٌ حَتَّی تَبْلُغَ خَمْسَهً وَ ثَلَاثِینَ

۱- ۱. المشهور بین الاصحاب ان فی خمسه و عشرین من الإبل خمس شیاه، فإذا زاد علیها واحده و صارت سته و عشرین ففیها ابنه مخاض. و فی سته و ثلاثین بنت لبون، و فی سته و أربعین حقه حتّی إذا زادت علی الستین ففیها جذعه و فی سته و سبعین بنتا لبون حتّی إذا زادت علی التسعین ففیها حقتان، و إذا زادت علی مائه و عشرین ففی کل خمسین حقه و فی کل أربعین ابنه لبون. و قد وافقنا علی ذلک أهل السنه الا فی خمس و عشرین فعندهم فیها بنت مخاض کما هو نص الکتاب الذی کتبه أبو بکر لانس لما وجهه الی البحرین، رواه البخاری کما فی مشکاه المصابیح ص ۱۵۸. و نقل الشیخ الحرّ العاملیّ قدس اللّه روحه فی الوسائل الرقم ۱۱۶۴۸: أن فی بعض النسخ الصحیحه من کتاب معانی الأخبار هکذا« فاذا بلغت خمسا و ثلاثین فان زادت واحده ففیها بنت مخاض» و هکذا زاد فی سائر الموارد« فان زادت واحده» فانطبق الخبر مع سائر الاخبار و یطابق فتوی الاصحاب. و الظاهر عندی أن هذه الزیاده مقتحم فی أصل الحدیث من قبل بعض الکتاب حیث رأی عدم انطباقه مع المشهور، و ذلک لان الحدیث مرویّ فی الکافی ج ۳ ص ۵۳۱ و هکذا نقله الشیخ فی التهذیبین، من دون الزیاده، و قد ذکر الفقهاء توجیهات لهذا الحدیث: قال الفیض رحمه اللّه: فی التهذیبین: قوله علیه السلام« فاذا بلغت ذلک ففیها ابنه مخاض» أراد: و زادت واحده، و انما لم یذکر فی اللفظ لعلمه بفهم المخاطب، قال: و لو لم یحتمل ذلک لجاز لنا أن نحمله علی التقیه کما صرّح به فی روایه البجلیّ بقوله: هذا فرق بیننا و بین الناس، أقول: الأول بعید و الثانی سدید. انتهی کلام الفیض. أقول: کلام الشیخ قدّس سرّه علی محله، و لا- مناص لنا الا أن نحمله علی اراده« و زادت واحده»: أما أولا فلان الحمل علی التقیه انما هو عند ذکر النصاب الأول أعنی« فاذا بلغت ذلک ففیها ابنه مخاض» کما عرفت أن الخلاف بین الشیعه و السنه انما هو فی هذا النصاب فقط، و أمّا سائر النصب مثل قوله« فاذا بلغت خمسه و ثلاثین ففیها ابنه لبون» فلا یحتمل التقیه. فان علماء الإسلام مجمعون علی أن نصاب ابنه اللبون انما هو إذا بلغت سته و ثلاثین الی خمسه و أربعین، و هکذا فی سائر النصب. و قد نص علی ذلک عبد الرحمن بن الحجاج البجلیّ فی حدیثه عن أبی عبد اللّه علیه السلام المروی فی الکافی و التهذیبین« قال علیه السلام: فی خمس قلائص شاه .... و فی خمس و عشرین خمس و فی سته و عشرین بنت مخاض الی خمس و ثلاثین و قال عبد الرحمن: هذا فرق بیننا و بین الناس ...» یعنی أن الفرق انما هو فی هذا النصاب لا- فی غیره. و أمّا ثانیا فلان الحدیث ذکر فی نصاب الحقتین أول النصاب و آخره: قال: ثمّ لیس فیها شی ء حتّی تبلغ تسعین فإذا بلغت تسعین(أی و زادت واحده) ففیها حقتان طروقتا الفحل ثمّ لیس فیها شی ء أکثر من ذلک حتّی تبلغ عشرین و مائه فإذا بلغت عشرین و مائه ففیها حقتان طروقتا الفحل فإذا زادت إلخ» فهذا قرینه علی أن المراد فی کل الموارد هو تقدیر النصاب إذا زادت واحده، و انما لم یذکر لوضوح المسأله عند أمثال زراره و محمّد بن مسلم و أبی بصیر و برید العجلیّ و فضیل الراوین لهذا الحدیث، و لعله علیه السلام ذکر فی کل النصب أول النصاب و آخره کما فی الأخیر فلخصه الراوون اعتبارا بمعرفه القارئین و یؤید هذا أن سائر فصول هذا الخبر، الذی یتعلق بنصاب البقر و الشاه هکذا یذکر أول النصاب و آخره. راجع الکافی ج ۳ ص ۵۳۴ و ۵۳۵.

فَإِذَا بَلَغَتْ خَمْسَةً وَ ثَلَاثِينَ فَفِيهَا ابْنَةُ لَبُونٍ ثُمَّ لَيْسَ فِيهَا شَيْ ءٌ حَتَّى تَبْلُغَ خَمْسَةً وَ أَرْبَعِينَ فَإِذَا بَلَغَتْ خَمْسَةً وَ أَرْبَعِينَ فَفِيهَا حِقَّةٌ طَرُوقَةُ الْفَحْلِ ثُمَّ لَيْسَ فِيهَا شَيْ ءٌ حَتَّى تَبْلُغَ سِتِّينَ فَإِذَا بَلَغَتْ سِتِّينَ فَفِيهَا جَذَعَةٌ ثُمَّ لَيْسَ فِيهَا شَيْ ءٌ حَتَّى تَبْلُغَ خَمْسَةً وَ سَبْعِينَ فَإِذَا بَلَغَتْ خَمْسَةً وَ سَبْعِينَ فَفِيهَا بِنْتَا لَبُونٍ ثُمَّ لَيْسَ فِيهَا شَيْ ءٌ حَتَّى تَبْلُغَ تِسْعِينَ فَإِذَا بَلَغَتْ تِسْعِينَ فَفِيهَا حِقَّتَانِ طَرُوقَتَا الْفَحْلِ ثُمَّ لَيْسَ فِيهَا شَيْ ءٌ أَكْثَرُ مِنْ ذَلِكَ حَتَّى تَبْلُغَ عِشْرِينَ وَ مِائَةً فَإِذَا بَلَغَتْ عِشْرِينَ وَ مِائَةً فَفِيهَا حِقَّتَانِ طَرُوقَتَا الْفَحْلِ فَإِذَا زَادَتْ وَاحِدَةٌ عَلَى عِشْرِينَ وَ مِائَةٍ فَفِي كُلِّ خَمْسِينَ حِقَّةٌ وَ

فِی کُلِّ أَرْبَعِینَ ابْنَهُ لَبُونٍ ثُمَّ تَرْجِعُ الْإِبِلُ عَلَی أَسْنَانِهَا(۱)

وَ لَیْسَ عَلَی النَّیِّفِ شَیْ ءٌ وَ لَا عَلَی الْکُسُورِ شَیْ ءٌ وَ لَیْسَ عَلَی الْعَوَامِلِ شَیْ ءٌ إِنَّمَا ذَلِکَ عَلَی السَّائِمَهِ الرَّاعِیَهِ

ص: ۵۰

---

۱ - ۱. و نقل الفیض رحمه اللّه عن بعض اساتیذه أن المراد برجوع الإبل علی أسنانها استیناف النصاب الکلی و اسقاط اعتبار الأسنان السابقه کانه إذا اسقط اعتبار الأسنان و استؤنف النصاب الکلی ترکت الإبل علی اسنانها و لم تعتبر، و هو و ان کان بعیدا بحسب اللفظ الا أن السیاق یقتضیه، و تعقیب ذکر أنصبه الغنم بقوله« و سقط الامر الأول» ثم تعقیبه بمثل ما عقب به نصب الإبل و البقر من نفی الوجوب عن النیف یرشد إلیه، لانه جعل اسقاط الاعتبار بالاسنان السابقه فی الغنم مقابلا لرجوع الإبل علی اسنانها واقعا موقعه، و هو یقتضی اتّحادهما فی المودی. أقول: لفظ الحدیث فی نصاب الإبل کما تری فی المتن هکذا:« ثم ترجع الإبل علی أسنانها و لیس علی النیف شی ء» و هکذا فی نصاب البقر:« ثم ترجع البقر علی أسنانها و لیس علی النیف شی ء» و فی نصاب الغنم« فاذا تمت أربعمائه کان علی کل مائه شاه و سقط الامر الأول و لیس علی ما دون المائه بعد ذلک شی ء و لیس فی النیف شی ء». فلما کان زکاه البقر و الإبل عند تکمیل کل نصاب مقدرا علی اسنانهما: ابنه مخاض و ابنه لبون و هکذا فی الإبل، تبیع و مسنه، قال فی الموردین« ثم ترجع الإبل علی أسنانها» و« ثم ترجع البقر علی أسنانها» و اما فی الشاه فلم یقل ذلک لما لم یکن التقدیر علی أسنان الشاه. و اما معنی« ترجع الإبل علی أسنانها» فهو معروف عند اللغویین قال الجوهریّ: « الرجعه: الناقه تباع و تشتری بثمنها مثلها. فالثانیه راجعه و رجعه، و قد ارتجعتها و ترجعتها و رجعتها یقال باع فلان ابله فارتجع منها رجعه صالحه- بالکسر- اذا صرف أثمانها فیما یعود علیه بالعائده و الصالحه. و کذلک الرجعه فی الصدقه إذا وجبت علی ربّ المال أسنان فأخذ المصدق مکانها أسنان فوقها أو دونها». یعنی إذا بلغت عنده من الإبل صدقه الجذعه و لیست عنده جذعه، أدی غیرها علی وجه القیمه مثلا. إذا وجبت جذعه و کانت عنده حقه أداها و أدی معها شاتین او عشرین درهما و هکذا کما هو مصرح فی الأحادیث بتصاریفها و سیجی ء الإشاره الی بعضها. و ان شئت راجع الکافی ج ۳ ص ۵۳۹.

قَالَ قُلْتُ مَا فِي الْبُخْتِ السَّائِمَهِ قَالَ مِثْلُ مَا فِي الْإِبِلِ الْعَرَبِيَّهِ.

قال الصدوق وجدت مثبتا بخط سعد بن عبد الله بن أبی خلف رضی الله عنه فی أسنان الإبل (۱) من أول ما تطرحه أمه إلی تمام السنه حوار فإذا دخل فی السنه الثانیه سمی ابن مخاض لأن أمه قد حملت فإذا دخل فی الثالثه سمی ابن لبون و ذلک أن أمه قد وضعت و صار لها لبن فإذا دخل فی الرابعه سمی حقا للذکر و الأنثی حقه لأنه قد استحق أن یحمل علیه فإذا دخل فی الخامسه سمی جذعا فإذا دخل فی السادسه سمی ثنیا لأنه قد ألقی ثنیته فإذا دخل فی السابعه ألقی رباعیته و سمی رباعا فإذا دخل فی الثامنه ألقی السن الذی بعد الرباعیه و سمی سدیسا فإذا دخل فی التاسعه فطر نابه سمی بازلا فإذا دخل فی العاشره فهو مخلف و لیس له بعد هذا اسم فالأسنان التی تؤخذ فی الصدقه من ابن مخاض إلی الجذع (۲).

**[ترجمه]معانی الاخبار: از امام باقر و امام صادق علیهما السلام روایت شده است که فرمودند: در زکات شتر در هر پنج شتر یک گوسفند تا به بیست و پنج شتر برسند وقتی به بیست و پنج رسید باید یک ابنهٔ مخاض (کره شتر ماده که یک سالش تمام شده و داخل سال دوم گردیده) زکات بدهد. بعد از آن زکات ندارد تا به سی و پنج شتر برسد. چون به سی و پنج رسید در آن باید یک ابنه لبون (شتر بچه ماده ای که سنش بین دو تا سه سال است) و بعد چیزی در آن نیست تا به چهل و پنج شتر برسد. چون به چهل و پنج شتر رسید زکات آن یک حقه (شتر ماده ایست که سنش بین سه سال تمام تا چهار سال باشد، چون در این سن شایستگی باربری، یا جفت گیری با شتر نر را دارد به آن حقه می گویند)، بعد زکات در آن نیست تا به شصت شتر برسد، و چون مالک شصت شتر گردید باید یک جذعه (شتری که چهار سالش تمام شده و داخل سال پنجم گشته باشد) زکات بدهد، بعد در آن زکات ندارد تا مالک هفتاد و پنج شتر گردد، آنگاه که به هفتاد و پنج شتر رسید، زکات آن دو شتر بچه بنت لبون می باشد، و بعد زکات ندارد تا به نود شتر برسد، و چون به نود شتر رسید زکات آن دو شتر حقه می باشد که جفت گیری نموده باشند، سپس چیزی در آن‌ها نیست تا به یک صد و بیست شتر برسند. و چون به یک صد و بیست شتر رسید در آن دو شتر حقه ای باید زکات بدهد. و چون بر صد و بیست یکی افزوده شد پس در هر پنجاه شتر باید یک شتر حقه و در هر چهل شتر یک شتر ابنه لبون باید زکات بدهد. بعد از آن باید به مقدار عمر شتران (که بیان شد) رجوع شود. و بر مقداری زیادتر یا کمتر از حد نصاب زکات نیست و شترهای بارکش زکات ندارند و زکات فقط در شترهایی است که در تمام سال از علف و گیاه بیابان بچرد.

راوی گوید: عرض کردم در شتر بختی که در بیابان می چرد چطور؟ فرمود: زکات آن هم مانند شتر عربی است.

صدوق گوید: نوشته ای به دست خط سعد بن عبد الله بن ابی خلف رضی الله عنه یافتم که در آن چنین نگاشته شده بود: و عرب‌ها برای هر دوره عمر شتر نامی نهاده اند: از لحظه ای که از مادر زائیده شده تا پایان یک سال را حوار نامند، و چون به سال دوم وارد شد ابن مخاض گویند، چون مادرش می تواند حامله شود؛ و چون به سال سوم رسید ابن لبون نامیده می شود، و آن بدین جهت است که مادرش بچه آورده و پستانهایش شیر دارد. وقتی وارد سال چهارم شد نرینه اش را حقّ و مادینه اش حقّه نامند، زیرا توانایی بار بردن دارد. و چون وارد سال پنجم شد جذع نامیده می شود و چون به سال ششم در آمد ثنی نامیده می شود، چون دو دندان پیشین آن می افتد؛ و چون به سال هفتم در آید رباع می‌نامند، چون چهار دندان آن که بین ثنایا و أنیاب قرار دارد می افتد؛ و چون وارد سال هشتم گردد، سدیس نامند و دندانی که بعد از رباعیه به نام سدیس است می افتد؛

و وقتی نه ساله شد، دندان نیش در آورده و بازل نامیده شود؛ و چون در سال دهم در آید مخلف نامیده می شود، و بعد از این دیگر نامی ندارد. و مقدار عمرهایی که در زکات مقرر گردیده از ابن مخاض شروع و به جذع خاتمه یافته است.

**[ترجمه]

«۳»

ل، [الخصال] فِی خَبَرِ الْأَعْمَشِ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام: تَجِبُ عَلَى الْغَنَمِ الزَّكَاهُ إِذَا بَلَغَتْ أَرْبَعِينَ شَاهً وَ تَزِيدُ وَاحِدَهٌ فَتَكُونُ فِيهَا شَاهٌ إِلَى عِشْرِينَ وَ مِائَهٍ فَإِذَا بَلَغَتْ مِائَهً وَ عِشْرِينَ وَ تَزِيدُ وَاحِدَهٌ فَتَكُونُ فِيهَا شَاتَانِ إِلَى مِائَتَيْنِ فَإِذَا زَادَتْ وَاحِدَهٌ فَفِيهَا ثَلَاثُ شِيَاهٍ إِلَى ثَلَاثِمِائَهٍ ثُمَّ بَعْدَ ذَلِكَ يَكُونُ فِي كُلِّ مِائَهِ شَاهٍ شَاهٌ وَ تَجِبُ عَلَى الْبَقَرِ الزَّكَاهُ إِذَا بَلَغَتْ ثَلَاثِينَ بَقَرَهً تَبِيعَهً حَوْلِيَّهً فَيَكُونُ فِيهَا تَبِيعٌ حَوْلِيٌّ إِلَى أَنْ تَبْلُغَ أَرْبَعِينَ بَقَرَهً ثُمَّ يَكُونُ فِيهَا مُسِنَّهٌ إِلَى سِتِّينَ ثُمَّ يَكُونُ فِيهَا مُسِنَّتَانِ إِلَى تِسْعِينَ ثُمَّ يَكُونُ فِيهَا ثَلَاثُ تَبَايِعَ ثُمَّ بَعْدَ ذَلِكَ فِي كُلِّ ثَلَاثِينَ بَقَرَهً تَبِيعٌ وَ فِي كُلِّ أَرْبَعِينَ مُسِنَّهٌ وَ تَجِبُ عَلَى الْإِبِلِ الزَّكَاهُ إِذَا بَلَغَتْ خَمْسَهً فَتَكُونُ فِيهَا شَاهٌ فَإِذَا بَلَغَتْ عَشَرَهً فَشَاتَانِ فَإِذَا بَلَغَتْ خَمْسَهَ عَشَرَ فَثَلَاثُ شِيَاهٍ فَإِذَا بَلَغَتْ عِشْرِينَ فَأَرْبَعُ شِيَاهٍ فَإِذَا بَلَغَتْ خَمْساً وَ عِشْرِينَ فَخَمْسُ شِيَاهٍ فَإِذَا زَادَتْ وَاحِدَهٌ فَفِيهَا بِنْتُ مَخَاضٍ فَإِذَا

ص: ۵۱

۱- ۱. و نقله الکلینی فی الکافی ج ۳ ص ۵۳۳ فی باب واحد، راجعه ان شئت.

۲- ۲. معانی الأخبار: ۳۲۷.

بَلَغَتْ خَمْساً وَ ثَلَاثِينَ وَ زَادَتْ وَاحِدَةٌ فَفِيهَا بِنْتُ لَبُونٍ فَإِذَا بَلَغَتْ خَمْساً وَ أَرْبَعِينَ وَ زَادَتْ وَاحِدَةٌ فَفِيهَا حِقَّةٌ فَإِنْ بَلَغَتْ سِتِّينَ وَ زَادَتْ وَاحِدَةٌ فَفِيهَا جَذَعَةٌ إِلَى ثَمَانِينَ (۱)

فَإِنْ زَادَتْ وَاحِدَةٌ فَفِيهَا ثَنِيٌّ إِلَى تِسْعِينَ فَإِذَا بَلَغَتْ تِسْعِينَ فَفِيهَا ابْنَةُ لَبُونٍ فَإِنْ زَادَتْ وَاحِدَةٌ إِلَى عِشْرِينَ وَ مِائَةٍ فَفِيهَا حِقَّتَانِ طَرُوقَتَا الْفَحْلِ فَإِذَا كَثُرَتِ الْإِبِلُ فَفِي كُلِّ أَرْبَعِينَ بِنْتُ لَبُونٍ وَ فِي كُلِّ خَمْسِينَ حِقَّةٌ وَ يَسْقُطُ الْغَنَمُ بَعْدَ ذَلِكَ وَ يُرْجَعُ إِلَى أَسْنَانِ الْإِبِلِ (۲).

**[ترجمه]الخصال: اعمش از امام صادق علیه السلام روایت می کند که فرمود: زکات بر گوسفند واجب می‌شود، هرگاه به چهل گوسفند رسد و چون یک گوسفند بر آن اضافه شود یک گوسفند واجب است تا صد و بیست، و چون به صد و بیست رسد و یکی زیاد شود، دو گوسفند واجب است تا دویست، پس اگر یکی زیاد شود سه گوسفند زکات واجب است تا سیصد، سپس بعد از این، در هر صد گوسفند یک گوسفند زکات تعلق می گیرد.

زکات در گاو واجب می‌شود زمانی که به سی گاو برسد؛ و چون به سی گاو برسد که همه از یک ساله کوچک تر نباشند، در آن تبیع حولی (گوساله یک ساله) واجب است تا به چهل گاو برسد؛ چون به چهل گاو رسد در آن مسنّه (گوساله پا در سه سال) واجب است تا شصت گاو، پس اگر شصت تمام شود دو مسنه می دهد تا نود؛ و چون به نود می رسد سه تبیع می دهد و پس از این تعداد، در هر سی گاو یک تبیع و در هر چهل گاو یک مسنه واجب است.

و بر شتر زکات واجب است هر گاه به پنج برسد، پس یک گوسفند در آن واجب می شود؛ پس چون به ده شتر رسید دو گوسفند و چون به پانزده رسید سه گوسفند در آن واجب می شود؛ و چون به بیست رسید چهار گوسفند و چنانچه به بیست و پنج رسید پنج گوسفند به آن تعلّق می گیرد. هنگامی که یک شتر بر این شمار افزوده شد یک بنت مخاض در آن لازم می آید و چون یک شتر بر سی و پنج شتر افزوده شود، یک بنت لبون؛ و چون به چهل و پنج برسد و یک شتر بر آن افزوده شد، یک حقّهٔ به آن تعلّق می گیرد؛ و چون به شصت برسد و یکی بر این شمار اضافه شود، یک جذعهٔ به آن تعلق می گیرد تا به هشتاد برسد، پس اگر یکی بر این شمار اضافه شود یک ثنی به آن تعلق می‌گیرد تا به نود برسد؛؛ و اگر به نود برسد یک بنت لبون به آن تعلق می‌گیرد و اگر از صد و بیست شتر یکی اضافه شود، دو حقه که آماده جفت گیری با نر باشند تعلق می گیرد و هرگاه تعداد شتران زیاد شد، در هر چهل شتر یک بنت لبون و در هر پنجاه شتر یک حقه تعلق می گیرد و پس از این تعداد گوسفند ساقط می‌شود و باید به مقدار عمرهای شتران (که بیان شد) رجوع شود. - .الخصال۲ : ۱۵۲ -

**[ترجمه]

«۴»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام]: لَيْسَ عَلَى الْغَنَمِ زَكَاةٌ حَتَّى تَبْلُغَ أَرْبَعِينَ شَاةً فَإِذَا زَادَتْ عَلَى الْأَرْبَعِينَ وَاحِدَةٌ فَفِيهَا شَاةٌ إِلَى عِشْرِينَ وَ مِائَةٍ فَإِذَا زَادَتْ وَاحِدَةٌ فَفِيهَا شَاتَانِ إِلَى مِائَتَيْنِ فَإِذَا زَادَتْ وَاحِدَةٌ فَفِيهَا ثَلَاثَةٌ إِلَى ثَلَاثِمِائَةٍ فَإِذَا كَثُرَ الْغَنَمُ أُسْقِطَ هَذَا كُلُّهُ وَ يُخْرَجُ فِي كُلِّ مِائَةٍ شَاةٌ.

وَ يَقْصِدُ الْمُصَدِّقُ الْمَوْضِعَ الَّذِي فِيهِ الْغَنَمُ فَيُنَادِي يَا مَعْشَرَ الْمُسْلِمِينَ هَلْ لِلَّهِ فِي أَمْوَالِكُمْ حَقٌّ فَإِنْ قَالُوا نَعَمْ أَمَرَ أَنْ يُخْرَجَ الْغَنَمُ وَ

يُفَرِّقُهَا فِرْقَتَيْنِ وَ يُخَيِّرُ صَاحِبَ الْغَنَمِ فِي إِحْدَى الْفِرْقَتَيْنِ وَ يَأْخُذُ الْمُصَدِّقُ صَدَقَتَهَا مِنَ الْفِرْقَهِ الثَّانِيَهِ فَإِنْ أَحَبَّ صَاحِبُ الْغَنَمِ أَنْ يَتْرُكَ الْمُصَدِّقُ لَهُ هَذِهِ فَلَهُ ذَاكَ وَ يَأْخُذُ غَيْرَهَا وَ إِنْ لَمْ يُرِدْ صَاحِبُ الْغَنَمِ أَنْ يَأْخُذَهُ أَيْضاً فَلَيْسَ لَهُ ذَلِكَ وَ لَا يُفَرِّقُ الْمُصَدِّقُ بَيْنَ غَنَمٍ مُجْتَمِعَهٍ وَ لَا يجتمع [يَجْمَعُ] بَيْنَ مُتَفَرِّقَهٍ.

وَ فِي الْبَقَرَهِ إِذَا بَلَغَتْ ثَلَاثِينَ بَقَرَهً فَفِيهَا تَبِيعٌ حَوْلِيٌّ وَ لَيْسَ فِيهَا إِذَا كَانَتْ دُونَ ثَلَاثِينَ شَيْ ءٌ فَإِذَا بَلَغَتْ أَرْبَعِينَ فَفِيهَا مُسِنَّهٌ إِلَى سِتِّينَ فَإِذَا بَلَغَتْ سِتِّينَ فَفِيهَا تَبِيعَانِ إِلَى سَبْعِينَ فَإِذَا بَلَغَتْ سَبْعِينَ فَفِيهَا تَبِيعَهٌ وَ مُسِنَّهٌ إِلَى ثَمَانِينَ فَإِذَا بَلَغَتْ ثَمَانِينَ فَفِيهَا مُسِنَّتَانِ إِلَى تِسْعِينَ فَإِذَا بَلَغَتْ تِسْعِينَ فَفِيهَا ثَلَاثُ تَبَايِعَ فَإِذَا كَثُرَتِ الْبَقَرَهُ سَقَطَ هَذَا كُلُّهُ وَ يُخْرَجُ مِنْ كُلِّ ثَلَاثِينَ بَقَرَهً تَبِيعَانِ وَ مِنْ كُلِّ أَرْبَعِينَ مُسِنَّهٌ.

۱- ۱. فی سائر الأحادیث، و علیه فتوی العلماء: خمس و سبعون بدل الثمانین، و سیجی ء مثله عن فقه الرضا و کتاب الهدایه للصدوق.

۲- ۲. الخصال: ج ۲ ص ۱۵۲.

وَ لَيْسَ فِي الْإِبِلِ شَيْ ءٌ حَتَّى تَبْلُغَ خَمْسَةً فَإِذَا بَلَغَتْ خَمْسَةً فَفِيهَا شَاةٌ وَ فِي عَشَرَةٍ شَاتَانِ وَ فِي خَمْسَةَ عَشَرَ ثَلَاثُ شِيَاهٍ وَ فِي عِشْرِينَ أَرْبَعُ شِيَاهٍ وَ فِي خَمْسٍ وَ عِشْرِينَ خَمْسُ شِيَاهٍ فَإِذَا زَادَتْ وَاحِدَةٌ فَابْنَةُ مَخَاضٍ وَ إِنْ لَمْ يَكُنْ عِنْدَهُ ابْنَةُ مَخَاضٍ فَفِيهَا ابْنُ لَبُونٍ ذَكَرٌ إِلَى خَمْسَةٍ وَ ثَلَاثِينَ فَإِنْ زَادَتْ فِيهَا وَاحِدَةٌ فَفِيهَا ابْنَةُ لَبُونٍ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ عِنْدَهُ وَ كَانَتْ عِنْدَهُ ابْنَةُ مَخَاضٍ أَعْطَى الْمُصَدِّقَ ابْنَةَ مَخَاضٍ وَ أَعْطَى مَعَهَا شَاةً وَ إِذَا وَجَبَتْ عَلَيْهَا ابْنَةُ مَخَاضٍ لَمْ يَكُنْ عِنْدَهُ وَ كَانَ عِنْدَهُ ابْنَةُ لَبُونٍ دَفَعَهَا وَ اسْتَرْجَعَ مِنَ الْمُصَدِّقِ شَاةً فَإِذَا بَلَغَتْ خَمْسَةً وَ أَرْبَعِينَ وَ زَادَتْ وَاحِدَةٌ فَفِيهَا حِقَّةٌ وَ سُمِّيَتْ حِقَّةً لِأَنَّهُ اسْتَحَقَّتْ أَنْ يُرْكَبَ ظُهْرُهَا إِلَى أَنْ تَبْلُغَ سِتِّينَ فَإِذَا زَادَتْ وَاحِدَةٌ فَفِيهَا جَذَعَةٌ إِلَى ثَمَانِينَ فَإِذَا زَادَتْ (۱)

وَاحِدَةٌ فَفِيهَا ثَنِيٌّ.

**[ترجمه]فقه الرضا: بر گوسفند زكات نيست تا به چهل گوسفند رسد؛ پس چون به چهل رسد و يک گوسفند زياد شود، يک گوسفند واجب است تا صد و بيست؛ پس چون يكى زياد شود دو گوسفند مى دهد تا دويست؛ پس اگر يكى زياد شود سه گوسفند مى دهد تا سيصد؛ پس هرگاه گوسفند زياد شود ديگر اين حساب ساقط است و از هر صد تا يكى مى دهد.

عاملى كه گيرنده زكات است، آن موضعى را كه گوسفند در آنجاست قصد مى‌كند و ندا مى كند كه اى گروه مسلمانان! آيا خدا را در اموال شما حقى هست؟ پس اگر بگويند: بلى، امر كند كه گوسفندها را بيرون آورند و آن را دو گروه كند و صاحب گوسفندان را مخيّر سازد كه هر يک از اين دو گروه را كه مى خواهد اختيار كند و عامل زكات از ميان گروه دوم برمى دارد. پس اگر صاحب گوسفندان دوست داشته باشد آنچه را عامل برداشته به او بدهد و آن چه او دارد عامل بردارد، مى تواند، و اگر همان گروه اول را نخواهد بردارد كه عامل بردارد، اين مقدور نيست. و عامل اجازه ندارد گوسفندانى را كه گردهم آمده اند متفرق كند و نيز اجازه ندارد گوسفندان متفرق را گردهم آورد.

در گاو زكات واجب نيست تا به سى گاو برسد و چون به سى گاو برسد در آن تبيع حولى واجب است، چون به چهل گاو مى رسد در آن مسنّه يعنى تا شصت گاو، پس اگر شصت تمام مى شود دو تبيعه مى دهد تا هفتاد؛ پس چون به هفتاد رسيد يک تبيع و يک مسنه مى دهد تا هشتاد؛ پس چون به هشتاد مى رسد در آن دو مسنه است تا نود؛ و چون به نود مى رسد سه تبيع مى دهد و چون گاو بسيار شد اين عدد ساقط است و صاحب گاو از هر سى گاو دو تبيع مى دهد و از هر چهل گاو يک مسنه مى دهد.

و به كمتر از پنج شتر چيزى تعلّق نمى گيرد، پس چون به پنج رسيد، يک گوسفند و چون به ده شتر رسيد دو گوسفند و چون به پانزده بالغ شد سه گوسفند در آن واجب مى شود؛ و چون به بيست رسيد چهار گوسفند و چنانچه به بيست و پنج رسيد پنج گوسفند به آن تعلّق مى گيرد، هنگامى كه يک شتر بر اين شمار افزوده شد يک بنت مخاض در آن لازم مى آيد. پس اگر بنت مخاض در اختيار نداشت يک ابن لبون به جاى آن قرار مى گيرد، تا به سى و پنج بالغ شود و چون يک شتر بر سى و پنج شتر افزوده شد يک بنت لبون در آن لازم مى آيد؛ پس اگر بنت لبونى نداشته باشد و بنت مخاض داشته باشد، بنت مخاض را به عامل مى‌دهد و همراه با آن يک گوسفند مى‌دهد و هرگاه بنت مخاض بر او واجب شد و آن را نداشته باشد و بنت لبون داشته باشد آن را مى‌دهد و گوسفند را از عامل پس مى‌گيرد تا به چهل و پنج برآيد؛ پس چنانچه يک شتر بر آن افزوده شد، يک حقّهٔ به آن تعلّق مى گيرد - و آن حقّهٔ ناميده شده از آن جهت كه مى توان از او سوارى گرفت - تا به شصت برسد و

چون یکی بر این شمار اضافه شود، یک جذعهٔ به آن تعلق می گیرد تا به هشتاد برسد؛ پس اگر یکی بر این شمار اضافه شود یک ثنی به آن تعلق می گیرد.

**[ترجمه]

«۵»

الْمُعْتَبَرُ، رَوَى زُرَارَةُ وَ مُحَمَّدُ بْنُ مُسْلِمٍ وَ أَبُو بَصِيرٍ وَ الْفُضَيْلُ وَ بُرَيْدٌ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ وَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیهما السلام قَالا: فِي الْبَقَرِ فِي كُلِّ ثَلَاثِينَ تَبِيعٌ أَوْ تَبِيعَةٌ وَ لَيْسَ فِي أَقَلَّ مِنْ ذَلِكَ شَيْ ءٌ ثُمَّ لَيْسَ فِيهَا شَيْ ءٌ حَتَّى تَبْلُغَ أَرْبَعِينَ فَفِيهَا مُسِنَّةٌ ثُمَّ لَيْسَ فِيهَا شَيْ ءٌ حَتَّى تَبْلُغَ سِتِّينَ فَفِيهَا تَبِيعَانِ أَوْ تَبِيعَتَانِ ثُمَّ فِي سَبْعِينَ تَبِيعٌ أَوْ تَبِيعَةٌ وَ مُسِنَّةٌ وَ فِي ثَمَانِينَ مُسِنَّتَانِ وَ فِي تِسْعِينَ ثَلَاثُ تَبَايِعَ.

**[ترجمه]المعتبر: از امام باقر و امام صادق علیهما السلام نقل شده که فرمودند: در گاو، در هر سی گاو یک تبیع یا تبیعه زکات واجب است و در کمتر از این تعداد زکات نیست. سپس در آن زکات نیست تا به چهل برسد و چون به چهل گاو می رسد در آن یک مسنّه واجب است و در آن زکات نیست تا به شصت گاو برسد؛ پس اگر به شصت رسید، دو تبیع یا دو تبیعه زکات لازم است؛ سپس در هفتاد گاو یک تبیع یا تبیعه و یک مسنه واجب است و در هشتاد، دو مسنه و در نود، سه تبیعه زکات واجب است.

**[ترجمه]

«۶»

الْهِدَايَةُ: اعْلَمْ أَنَّهُ لَيْسَ عَلَى الْإِبِلِ شَيْ ءٌ حَتَّى تَبْلُغَ خَمْساً فَإِذَا بَلَغَتْ خَمْساً فَفِيهَا شَاةٌ وَ فِي عَشْرٍ شَاتَانِ وَ فِي خَمْسَةَ عَشَرَ ثَلَاثُ شِيَاهٍ وَ فِي عِشْرِينَ أَرْبَعُ شِيَاهٍ وَ فِي خَمْسٍ وَ عِشْرِينَ خَمْسُ شِيَاهٍ فَإِنْ زَادَتْ وَاحِدَةٌ فَفِيهَا بِنْتُ مَخَاضٍ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ عِنْدَهُ ابْنَةُ مَخَاضٍ فَفِيهَا ابْنُ لَبُونٍ ذَكَرٌ إِلَى خَمْسٍ وَ ثَلَاثِينَ فَإِنْ زَادَتْ وَاحِدَةٌ فَفِيهَا ابْنَةُ لَبُونٍ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ عِنْدَهُ ابْنَةُ لَبُونٍ وَ كَانَتْ عِنْدَهُ ابْنَةُ مَخَاضٍ أَعْطَى الْمُصَدِّقَ ابْنَةَ مَخَاضٍ وَ أَعْطَى مَعَهَا شَاةً فَإِذَا وَجَبَتْ عَلَيْهِ ابْنَةُ مَخَاضٍ وَ لَمْ تَكُنْ عِنْدَهُ وَ كَانَتْ عِنْدَهُ ابْنَةُ لَبُونٍ دَفَعَهَا وَ اسْتَرْجَعَ مِنَ الْمُصَدِّقِ شَاةً فَإِذَا بَلَغَتْ خَمْساً وَ أَرْبَعِينَ وَ زَادَتْ وَاحِدَةٌ فَفِيهَا حِقَّةٌ وَ سُمِّيَتْ حِقَّةً لِأَنَّهَا اسْتَحَقَّتْ أَنْ يُرْكَبَ ظَهْرُهَا إِلَى أَنْ تَبْلُغَ سِتِّينَ فَإِذَا زَادَتْ وَاحِدَةٌ فَفِيهَا جَذَعَةٌ إِلَى

ص: ۵۳

۱- ۱. ما بين العلامتين ساقط عن الكمبانيّ.

ثَمَانِينَ (۱)

فَإِذَا زَادَتْ وَاحِدَةٌ فَفِيهَا ثَنِيٌّ إِلَى تِسْعِينَ فَإِذَا بَلَغَتْ تِسْعِينَ فَفِيهَا ابْنَتَا لَبُونٍ فَإِنْ زَادَتْ وَاحِدَةٌ إِلَى عِشْرِينَ وَ مِائَةٍ فَفِيهَا حِقَّتَانِ طَرُوقَتَا الْفَحْلِ فَإِذَا كَثُرَتِ الْإِبِلُ فَفِي كُلِّ أَرْبَعِينَ ابْنَةُ لَبُونٍ وَ فِي كُلِّ خَمْسِينَ حِقَّةٌ وَ لَا تُؤْخَذُ هَرِمَةٌ وَ لَا ذَاتُ عَوَارٍ(۲) إِلَّا أَنْ يَشَاءَ الْمُصَدِّقُ وَ يَعُدُّ صَغِيرَهَا وَ كَبِيرَهَا وَ اعْلَمُوا أَنَّهُ لَيْسَ عَلَى الْبَقَرِ شَيْ ءٌ حَتَّى تَبْلُغَ ثَلَاثِينَ بَقَرَةً فَإِذَا بَلَغَتْ فَفِيهَا تَبِيعٌ حَوْلِيٌّ وَ لَيْسَ فِيمَا دُونَ ثَلَاثِينَ بَقَرَةً شَيْ ءٌ فَإِذَا بَلَغَتْ أَرْبَعِينَ فَفِيهَا مُسِنَّةٌ إِلَى سِتِّينَ فَإِذَا بَلَغَتْ سِتِّينَ فَفِيهَا تَبِيعَانِ إِلَى سَبْعِينَ ثُمَّ فِيهَا تَبِيعَةٌ وَ مُسِنَّةٌ إِلَى ثَمَانِينَ فَإِذَا بَلَغَتْ ثَمَانِينَ فَفِيهَا مُسِنَّتَانِ إِلَى تِسْعِينَ فَإِذَا بَلَغَتْ تِسْعِينَ فَفِيهَا ثَلَاثُ تَبَايِعَ فَإِذَا كَثُرَ الْبَقَرُ أُسْقِطَ هَذَا كُلُّهُ وَ يُخْرِجُ صَاحِبُ الْبَقَرِ مِنْ كُلِّ ثَلَاثِينَ بَقَرَةً تَبِيعاً وَ مِنْ كُلِّ أَرْبَعِينَ مُسِنَّةً وَ لَيْسَ عَلَى الْغَنَمِ شَيْ ءٌ حَتَّى تَبْلُغَ أَرْبَعِينَ (۳)

فَإِذَا بَلَغَتْ أَرْبَعِينَ وَ زَادَتْ وَاحِدَةٌ فَفِيهَا شَاتَانِ إِلَى مِائَتَيْنِ فَإِنْ زَادَتْ وَاحِدَةٌ فَفِيهَا ثَلَاثُ شِيَاهٍ إِلَى ثَلَاثِمِائَةٍ فَإِذَا كَثُرَ الْغَنَمُ أُسْقِطَ هَذَا كُلُّهُ وَ أُخْرِجَ مِنْ كُلِّ مِائَةٍ شَاةٌ.

**[ترجمه]الهدایة: بدان بر شتر زکات واجب نیست تا اینکه به پنج برسد پس چون به پنج رسید، یک گوسفند در آن واجب می شود. در ده شتر دو گوسفند و در پانزده شتر سه گوسفند و در بیست شتر چهار گوسفند و در بیست و پنج شتر پنج گوسفند زکات واجب است. هنگامی که یک شتر بر این شمار افزوده شد یک بنت مخاض در آن لازم می آید. اگر بنت مخاض نداشته باشد یک ابن لبون لازم می‌آید تا به سی و پنج برسد و چون یک شتر بر سی و پنج شتر افزوده شود یک بنت لبون در آن واجب است و در صورتی که بنت لبون نداشته باشد و بنت مخاض در نزد او باشد، بنت مخاض را به عامل زکات می‌دهد و همراه با آن یک گوسفند نیز می‌دهد. زمانی که بنت مخاض بر او واجب شد و بنت مخاض نداشت و بنت لبون نزد او بود، بنت لبون را به عامل می‌دهد و گوسفند را پس می گیرد. و چون به چهل و پنج برسد و یک شتر بر آن افزوده شد، یک حقّه به آن تعلّق می گیرد و از این جهت به آن حقه می گویند که در این سن شایستگی سوار شدن بر آن دارد. و چون به شصت برسد و یکی بر این شمار اضافه شود، یک جذعه به آن تعلق می گیرد تا به هشتاد برسد .

پس اگر یکی بر این شمار اضافه شود یک ثنی به آن تعلق می گیرد تا به نود برسد و اگر به نود برسد دو بنت لبون به آن تعلق می گیرد و اگر از صد و بیست شتر یکی اضافه شود، دو حقه که آماده جفت گیری با نر باشند تعلق می گیرد و هرگاه تعداد شتران زیاد شد در هر چهل شتر یک بنت لبون و در هر پنجاه شتر یک حقه تعلق می گیرد.

شتر پیر و عیب دار برای زکات گرفته نمی‌شود مگر اینکه عامل زکات بخواهد و او کوچک و بزرگ شتران را به شمارش در می آورد.

و بدانید در گاو زکات واجب نیست تا اینکه به سی گاو برسد و چون به سی گاو رسید در آن تبیع حولی واجب است و در کمتر از سی گاو زکاتی تعلق نمی گیرد. چون به چهل گاو می رسد در آن مسنّه است تا شصت گاو، پس اگر شصت تمام شود دو تبیعه واجب است تا هفتاد؛ پس چون هفتاد تمام شود یک تبیع و یک مسنه واجب است تا هشتاد؛ پس چون به هشتاد رسد در آن دو مسنه است تا نود؛ و چون به نود می رسد سه تبیع لازم می‌آید؛ و چون گاو بسیار شد این عدد ساقط است و صاحب گاو از هر سی گاو یک تبیع می دهد و از هر چهل گاو یک مسنه می دهد.

بر گوسفند زکات نیست تا به چهل گوسفند رسد؛ پس چون به چهل رسد و یک گوسفند زیاد شود دو گوسفند واجب است تـا دویست، پس اگر یکی زیاد شود سه گوسفند می دهـد تا سیصد، پس هرگاه گوسفند زیاد شود، دیگر این حساب ساقط است و از هر صد گوسفند یکی را به عنوان زکات می دهد.

**[ترجمه]

«۷»

کِتَابُ عَاصِمِ بْنِ حُمَیْدٍ، عَنْ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام یَقُولُ: لَیْسَ فِیمَا دُونَ الْأَرْبَعِینَ مِنَ الْغَنَمِ شَیْ ءٌ فَإِذَا کَانَتْ أَرْبَعِینَ فَفِیهَا شَاهٌ إِلَی عِشْرِینَ وَ مِائَهٍ فَإِذَا زَادَتْ عَلَی عِشْرِینَ وَ مِائَهٍ وَاحِدَهٌ فَفِیهَا شَاتَانِ إِلَی مِائَتَیْنِ فَإِذَا زَادَتْ وَاحِدَهٌ عَلَی الْمِائَتَیْنِ فَفِیهَا ثَلَاثُ شِیَاهٍ إِلَی ثَلَاثِمِائَهٍ فَإِذَا کَثُرَتِ الْغَنَمُ فَفِی کُلِّ مِائَهٍ شَاهٌ وَ لَا تُؤْخَذُ هَرِمَهٌ وَ لَا ذَاتُ عَوَارٍ إِلَّا أَنْ یَشَاءَ الْمُصَدِّقُ وَ یَعُدُّ صَغِیرَهَا وَ کَبِیرَهَا

ص: ۵۴

۱- ۱. هـذا موافق لمـا عرفت عن الکتـاب المعروف بفقه الرضا، و قـد ذکرنا فی ج ۵۱ ص ۳۷۵ أن هـذا الکتاب کتاب التکلیف لابن أبی العزاقر الشلمغانی و هو من مشایخ الصدوق: صاحب الهدایه.

۲- ۲. الهرمه: التی اضربها کبر السن، و قیل: التی هی کالمریضه، و عوار بضم العین: أی صاحبه عیب و نقص.

۳- ۳. سقط ذکر الشاه للاربعین.

وَ لَا يُفَرِّقُ بَيْنَ مُجْتَمِعٍ وَ لَا يَجْمَعُ بَيْنَ مُتَفَرِّقٍ (١).

وَ عَنْهُ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنِ الزَّكَاهِ فَقَالَ مِنْ كُلِّ أَرْبَعِینَ دِرْهَماً دِرْهَمٌ وَ لَیْسَ فِیمَا دُونَ الْمِائَتَیْنِ شَیْ ءٌ فَإِذَا كَانَتِ الْمِائَتَیْنِ فَفِیهَا خَمْسَهٌ فَإِذَا زَادَتْ فَعَلَی حِسَابِ ذَلِكَ.

وَ عَنْهُ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ: لَیْسَ فِیمَا دُونَ خَمْسٍ مِنَ الْإِبِلِ شَیْ ءٌ فَإِذَا كَانَتْ خَمْساً فَفِیهَا شَاهٌ إِلَی عَشْرٍ فَإِذَا كَانَتْ عَشْراً فَفِیهَا شَاتَانِ إِلَی خَمْسَ عَشْرَهَ فَإِذَا كَانَتْ خَمْسَ عَشْرَهَ فَفِیهَا ثَلَاثُ شِیَاهٍ إِلَی عِشْرِینَ فَإِذَا كَانَتْ عِشْرِینَ فَفِیهَا أَرْبَعٌ إِلَی خَمْسٍ وَ عِشْرِینَ فَإِذَا كَانَتْ خَمْساً وَ عِشْرِینَ فَفِیهَا خَمْسٌ مِنَ الْغَنَمِ فَإِذَا زَادَتْ وَاحِدَهٌ عَلَی خَمْسٍ وَ عِشْرِینَ فَفِیهَا ابْنَهُ مَخَاضٍ إِلَی خَمْسٍ وَ ثَلَاثِینَ فَإِذَا لَمْ یَكُنْ ابْنَهُ مَخَاضٍ فَابْنُ لَبُونٍ ذَكَرٌ فَإِذَا زَادَتْ عَلَی خَمْسٍ وَ ثَلَاثِینَ فَفِیهَا ابْنَهُ لَبُونٍ إِلَی خَمْسٍ وَ أَرْبَعِینَ فَإِذَا زَادَتْ وَاحِدَهٌ عَلَی خَمْسٍ وَ أَرْبَعِینَ فَفِیهَا حِقَّهٌ إِلَی سِتِّینَ فَإِذَا زَادَتْ عَلَی السِّتِّینَ فَفِیهَا جَذَعَهٌ إِلَی خَمْسٍ وَ سَبْعِینَ فَإِذَا زَادَتْ وَاحِدَهٌ عَلَی خَمْسٍ وَ سَبْعِینَ فَفِیهَا ابْنَتَا لَبُونٍ إِلَی تِسْعِینَ فَإِذَا زَادَتْ وَاحِدَهٌ عَلَی التِّسْعِینَ فَفِیهَا حِقَّتَانِ إِلَی الْعِشْرِینَ وَ مِائَهٍ فَإِذَا كَثُرَتِ الْإِبِلُ فَفِی كُلِّ خَمْسِینَ حِقَّهٌ وَ لَا تُؤْخَذُ هَرِمَهٌ وَ لَا ذَاتُ عَوَارٍ إِلَّا أَنْ یَشَاءَ الْمُصَدِّقُ وَ یُعَدُّ صِغَارَهَا وَ كِبَارَهَا.

قَالَ وَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ: لَیْسَ فِیمَا دُونَ ثَلَاثِینَ مِنَ الْبَقَرِ شَیْ ءٌ فَإِذَا كَانَتِ الثَّلَاثِینَ فَفِیهَا تَبِیعٌ أَوْ تَبِیعَهٌ وَ إِذَا كَانَتْ أَرْبَعِینَ فَفِیهَا مُسِنَّهٌ.

١- ١. سیجی ء فی باب أدب المصدق نقلا عن كتاب دعائم الإسلام ما یشرح هذا كله.

**[ترجمه]کتاب عاصم بن حمید: ابوبصیر می گوید از امام باقر علیه السلام شنیدم که می‌فرمود: در کمتر از چهل گوسفند زکات نیست، پس هرگاه به چهل گوسفند برسد یک گوسفند واجب است تا صد و بیست، پس چون بر صد و بیست یکی اضافه شود دو گوسفند واجب است تا دویست، پس اگر بر دویست یکی اضافه شود سه گوسفند واجب است تا سیصد، پس هرگاه گوسفند زیاد شود، از هر صد تا یکی به عنوان زکات داده می‌شود. و گوسفند پیر و عیب دار برای زکات گرفته نمی... شود، مگر اینکه عامل زکات بخواهد و او کوچک و بزرگ گوسفندان را به شمارش در می‌آورد و گوسفندان گرده آمده را متفرق نمی کند و گوسفندان پراکنده شده را گرد نمی‌آورد.

ابوبصیر می گوید: از امام صادق علیه السلام در مورد زکات سؤال کردم ایشان فرمودند: از هر چهل درهم یک درهم و در کمتر از دویست درهم زکات تعلق نمی گیرد و چون به دویست برسد پنج درهم زکات واجب است و هر چه بر دویست درهم اضافه شود بر این اساس محاسبه می‌شود.

ابوبصیر می گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که فرمود: در کمتر از پنج شتر زکات واجب نیست، پس هرگاه به پنج رسید یک گوسفند در آن واجب می شود تا ده. اگر ده شتر شد دو گوسفند واجب است تا پانزده شتر، و هرگاه پانزده شتر شد سه گوسفند واجب است تا بیست شتر، و هرگاه به بیست شتر رسید چهار گوسفند تا بیست و پنج، و اگر به بیست و پنج شتر رسید پنج گوسفند زکات واجب است. هنگامی که یک شتر بر بیست و پنج افزوده شد یک بنت مخاض در آن لازم می آید تا سی و پنج، اگر بنت مخاض نداشته باشد یک ابن لبون و چون یک شتر بر سی و پنج شتر افزوده شود یک بنت لبون در آن واجب است تا چهل و پنج؛ و چون به چهل و پنج برسد و یک شتر بر آن افزوده شد، یک حقّه به آن تعلّق می گیرد تا شصت؛ و چون یکی بر این شمار اضافه شود، یک جذعه به آن تعلق می گیرد تا هفتاد و پنج؛ و چون به هفتاد و پنج برسد و یکی بر این شمار اضافه شود دو بنت لبون به آن تعلق می گیرد تا نود؛ و اگر یکی بر نود اضافه شود دو حقه واجب است تا صد و بیست. و هرگاه تعداد شتران زیاد شد، در هر پنجاه شتر یک حقه تعلق می گیرد.

و شتر پیر و عیب دار برای زکات گرفته نمی‌شود مگر اینکه عامل زکات بخواهد و او کوچک و بزرگ شتران را به شمارش در می آورد.

و گفت: از امام صادق شنیدم که فرمود: در کمتر از سی گاو زکات واجب نیست؛ پس اگر به سی برسند یک تبیع یا تبیعه واجب می گردد و اگر به چهل برسد یک مسنه به زکات تعلق می گیرد .

**[ترجمه]

باب ۶ أصناف مستحق الزكاه و أحكامهم

الآيات

البقره: لِلْفُقَراءِ الَّذِينَ أُحْصِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ لا يَسْتَطِيعُونَ ضَرْباً فِي الْأَرْضِ يَحْسَبُهُمُ الْجاهِلُ أَغْنِياءَ مِنَ التَّعَفُّفِ تَعْرِفُهُمْ بِسِيماهُمْ لا يَسْئَلُونَ النَّاسَ إِلْحافاً وَ ما تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ (۱)

التوبه: إِنَّمـا الصَّدَقـاتُ لِلْفُقَراءِ وَ الْمَساكِينِ وَ الْعامِلِينَ عَلَيْها وَ الْمُؤَلَّفَهِ قُلُوبُهُمْ وَ فِی الرِّقابِ وَ الْغارِمِینَ وَ فِی سَبِيلِ اللَّهِ وَ ابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِنَ اللَّهِ وَ اللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ (۲)

الكهف: أَمَّا السَّفِينَهُ فَكانَتْ لِمَساكِينَ يَعْمَلُونَ فِی الْبَحْرِ(۳)

النور: وَ آتُوهُمْ مِنْ مالِ اللَّهِ الَّذِی آتاكُمْ (۴).

lt;meta info="- لِلْفُقَرَاء الَّذِينَ أُحصِرُواْ فِی سَبِيلِ اللّهِ لاَ يَسْتَطِيعُونَ ضَرْبًا فِی الأَرْضِ يَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ أَغْنِيَاء مِنَ التَّعَفُّفِ تَعْرِفُهُم بِسِيمَاهُمْ لاَ يَسْأَلُونَ النَّاسَ إِلْحَافًا وَمَا تُنفِقُواْ مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللّهَ بِهِ عَلِيمٌ. - . بقره / ۲۷۳ -

{این صـدقات] برای آن [دسـته از] نیازمنـدانی است که در راه خـدا فرومانـده اند، و نمی توانند [برای تأمین هزینه زندگی] در زمین سـفر کنند. از شدّت خویشـتن داری، فرد بی اطلاع، آنان را توانگر می پندارد. آنها را از سیمایشان می شناسی. با اصرار، [چیزی] از مردم نمی خواهند. و هر مالی [به آنان] انفاق کنید، قطعاً خدا از آن آگاه است.}

- إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاء وَالْمَسَاكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَهِ قُلُوبُهُمْ وَفِی الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِی سَبِيلِ اللّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِّنَ اللّهِ وَاللّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ. - . توبه / ۶۰ -

{صدقات، تنها به تهیدستان و بینوایان و متصدّیان [گردآوری و پخش] آن، و کسانی که دلشان به دست آورده می شود، و در [راه آزادی] بردگان، و وامـداران، و در راه خدا، و به در راه مانده، اختصاص دارد. [این] به عنوان فریضه از جانب خداست، و خدای دانا و حکیم است.}

- أَمَّا السَّفِينَهُ فَكَانَتْ لِمَسَاكِينَ يَعْمَلُونَ فِی الْبَحْرِ. - . کهف / ۷۹ -

{اما آن کشتی از آن بینوایانی بود که در دریا کار می کردند.}

- وَآتُوهُم مِّن مَّالِ اللَّهِ الَّذِی آتَاكُمْ. - . نور / ۳۳ -

{و از آن مال که خدا به شما ارزانی داشته است به آنان بدهید.}

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

شی، [تفسیر العیاشـی] عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ غَالِبٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: يَا إِسْحَاقُ كَمْ تَرَی أَهْلَ هَذِهِ الْآيَهِ فَإِنْ أُعْطُوا مِنْهَا رَضُوا وَ إِنْ لَمْ يُعْطَوْا مِنْها إِذا هُمْ يَسْخَطُونَ (۵) قُلْتُ لَا أَدْرِی قَالَ هُمْ أَكْثَرُ مِنْ ثُلُثَیِ النَّاسِ (۶).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: اسحاق بن غالب گفت: امام صادق علیه السلام فرمود:

ای اسحاق، تعداد اهل این آیه را: «فَإِنْ أُعْطُواْ مِنْهَا رَضُواْ وَإِن لَّمْ يُعْطَوْاْ مِنهَا إِذَا هُمْ يَسْخَطُونَ»، - . توبه / ۵۸ - {پس اگر از آن [اموال] به ایشان داده شود خشنود می گردند و اگر از آن به ایشان داده نشود به ناگاه به خشم می آیند.} چقدر برآورد می... کنی؟ گفتم نمی دانم: سپس فرمود: آنان بیشتر از دو سوم مردم هستند. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۸۹ -

**[ترجمه]

«۲»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ سَمَاعَهَ قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ الزَّكَاهِ لِمَنْ يَصْلُحُ أَنْ يَأْخُذَهَا فَقَالَ هِيَ لِلَّذِی وَ اللَّهِ فِی كِتَابِهِ لِلْفُقَرَاءِ وَ الْمَساكِينِ وَ الْعـامِلِينَ عَلَيْها وَ الْمُؤَلَّفَهِ قُلُوبُهُمْ وَ فِی الرِّقابِ وَ الْغارِمِينَ وَ فِی سَبِيلِ اللَّهِ وَ ابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَهً مِنَ اللَّهِ وَ قَدْ تَحِلُّ الزَّكَاهُ لِصَاحِبِ ثَلَاثِمِائَهِ دِرْهَمٍ وَ تَحْرُمُ عَلَى صَاحِبِ خَمْسِينَ دِرْهَماً فَقُلْتُ لَهُ وَ كَيْفَ

ص: ۵۶

۱- ۱. البقره: ۲۷۳.

۲- ۲. براءه: ۶۰.

۳- ۳. الکهف: ۷۹.

۴- ۴. النور: ۳۳.

۵- ۵. براءه: ۵۸.

۶- ۶. تفسیر العیّاشیّ: ج ۲ ص ۸۹.

يَكُونُ هَذَا فَقَالَ إِذَا كَانَ صَاحِبُ الثَّلَاثِمِائَةِ دِرْهَمٍ لَهُ مُخْتَارٌ كَثِيرٌ(۱)

فَلَوْ قَسَمَهَا بَيْنَهُمْ لَمْ يَكْفِهِمْ فلم يعفف [فَلْيُعِفَ] عَنْهَا نَفْسَهُ وَ لْيَأْخُذْهَا لِعِيَالِهِ وَ أَمَّا صَاحِبُ الْخَمْسِينَ فَإِنَّهَا تَحْرُمُ عَلَيْهِ إِذَا كَانَ وَحْدَهُ وَ هُوَ مُحْتَرِفٌ يَعْمَلُ بِهَا وَ هُوَ يُصِيبُ فِيهَا مَا يَكْفِيهِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ (۲).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: از سماعه نقل کرده است که گفت: از ایشان درباره زکات پرسیدم که چه کسانی برای گرفتن آن صلاحیت دارند؟ فرمود: کسانی که خدا در باره آنان در کتابش چنین فرموده است: «لِلْفُقَرَاء وَالْمَسَاكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَهِ قُلُوبُهُمْ وَفِی الرِّقَاب وَالْغَارِمِينَ وَفِی سَبِيلِ اللّهِ وَابنِ السَّبِيلِ فَرِيضَهً مِّنَ اللّهِ»، {به تهیدستان و بینوایان و متصدّیان [گردآوری و پخش] آن، و کسانی که دلشان به دست آورده می شود، و در [راه آزادی] بردگان، و وامداران، و در راه خدا، و به در راه مانده، اختصاص دارد. [این] به عنوان فریضه از جانب خداست.} و ممکن است زکات برای کسی که مبلغ سیصد درهم داشته باشد جایز باشد و بر کسی که پنجاه درهم داشته باشد، حرام باشد.

به او عرض کردم: چگونه ممکن است؟ فرمود: اگر صاحب سیصد درهم عیال وار باشد و اگر آن را میان آنان تقسیم کند کفایت نمی کند، پس خود را از آن محروم کند و همه را برای عیالش بردارد. اما صاحب پنجاه درهم اگر تنها باشد، و صاحب حرفه‌ای باشد که از طریق آن امرار معاش کند و به خواسته خدا از طریق آن مبلغی کسب می کند که برای او کافی باشد، بر او حرام است. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۹۰ -

**[ترجمه]

«۳»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: عَنِ الْفَقِيرِ وَ الْمِسْكِينِ قَالَ الْفَقِيرُ الَّذِی يَسْأَلُ وَ الْمِسْكِينُ أَجْهَدُ مِنْهُ الَّذِی لَا يَسْأَلُ (۳).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: از محمد بن مسلم، از امام صادق علیه السلام روایت شده است که در باره فقیر و مسکین، فرمود: فقیر کسی است که طلب کمک می کند و مسکین از او بدتر است و سؤال نمی کند. - . تفسیر عیاشی ۲ :۹۰ -

**[ترجمه]

«۴»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ أَبِی بَصِيرٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَ الْمَساكِينِ قَالَ الْفَقِيرُ الَّذِی يَسْأَلُ وَ الْمِسْكِينُ أَجْهَدُ مِنْهُ وَ الْبَائِسُ أَجْهَدُهُمَا(۴).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: از ابی بَصیر نقل شده است که گفت: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: «إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاء وَالْمَسَاكِينِ» {صدقات، تنها به تهیدستان و بینوایان اختصاص دارد.} چیست؟ فرمود: فقیر کسی است که طلب کمک می کند،

و مسکین از او بدتر است، و بینوا کسی است که از همه آنان بیچاره‌تر است. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۹۰ -

**[ترجمه]

«۵»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ أَبِی مَرْیَمَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِی قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَی إِنَّمَا الصَّدَقاتُ لِلْفُقَراءِ إِلَی آخِرِ الْآیَهِ فَقَالَ إِنْ جَعَلْتَهَا فِیهِمْ جَمِیعاً وَ إِنْ جَعَلْتَهَا لِوَاحِدٍ أَجْزَأَ عَنْکَ (۵).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: از ابو مریم، از امام صادق علیه السلام روایت شده است که درباره این فرموده خدا: «إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ» تا آخر آیه ... فرمود: زکات را چه در میان همه ایشان و چه برای یک نفر قرار دهی، به تکلیف خود عمل کرده ای. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۹۰ -

**[ترجمه]

«۶»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ زُرَارَهَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: قُلْتُ أَ رَأَیْتَ قَوْلَهُ إِنَّمَا الصَّدَقاتُ إِلَی آخِرِ الْآیَهِ کُلُّ هَؤُلَاءِ یُعْطَی إِنْ کَانَ لَا یَعْرِفُ قَالَ إِنَّ الْإِمَامَ یُعْطِی هَؤُلَاءِ جَمِیعاً لِأَنَّهُمْ یُقِرُّونَ لَهُ بِالطَّاعَهِ قَالَ قُلْتُ لَهُ وَ إِنْ کَانُوا لَا یَعْرِفُونَ فَقَالَ یَا زُرَارَهُ لَوْ کَانَ یُعْطِی مَنْ یَعْرِفُ دُونَ مَنْ لَا یَعْرِفُ لَمْ یُوجَدْ لَهَا مَوْضِعٌ وَ إِنَّمَا کَانَ یُعْطِی مَنْ لَا یَعْرِفُ لِیَرْغَبَ فِی الدِّینِ فَیَثْبُتَ عَلَیْهِ وَ أَمَّا الْیَوْمَ فَلَا تُعْطِهَا أَنْتَ وَ أَصْحَابُکَ إِلَّا مَنْ یَعْرِفُ (۶).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: از زراره، از امام صادق علیه السلام روایت شده است که گفت: عرض کردم: در باره این فرموده خدای تبارک و تعالی: «إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ» تا آخر آیه، چه می گویید، آیا به همه آنان زکات پرداخته می شود حتی اگر معرفت [به اسلام و امام] نداشته باشند؟ فرمود: همانا امام به همه آنان از مبلغ صدقه می پردازد زیرا که به اطاعت از او گردن نهاده اند. گفت: به او عرض کردم: پس اگر معرفت نداشته باشند؟ پس فرمود: ای زراره! اگر قرار بود به کسی که معرفت داشته باشد بدهد و به کسی که معرفت نداشته باشد ندهد، هیچ جایی برای پرداخت آن پیدا نمی‌کرد، و همانا او به کسی که معرفت نداشت از این رو می داد که به اسلام تشویق شود و بر آن استوار باشد و اما امروز، تو و یارانت فقط به کسانی که معرفت دارند بدهید. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۹۰ -

**[ترجمه]

«۷»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام: فِی قَوْلِهِ وَ الْعامِلِینَ عَلَیْها قَالَ هُمُ السُّعَاهُ(۷).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: از محمد بن مسلم، از امام باقر علیه السلام روایت شده است که در باره این فرموده خدای تبارک و تعالی: «وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَ» فرمود: آنان کارگزاران (جمع آوری زکات و صدقات) هستند. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۹۱ -

**[ترجمه]

«۸»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ زُرَارَهَ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام فِی قَوْلِهِ وَ الْمُؤَلَّفَهِ قُلُوبُهُمْ

ص: ۵۷

۱- ۱. عیال کثیر خ ل.

۲- ۲. تفسیر العیّاشیّ: ج ۲ ص ۹۰.

۳- ۳. تفسیر العیّاشیّ: ج ۲ ص ۹۰.

۴- ۴. تفسیر العیّاشیّ: ج ۲ ص ۹۰.

۵- ۵. تفسیر العیّاشیّ: ج ۲ ص ۹۰.

۶- ۶. تفسیر العیّاشیّ: ج ۲ ص ۹۰.

۷- ۷. تفسیر العیّاشیّ: ج ۲ ص ۹۱.

قَالَ هُمْ قَوْمٌ وَحَّدُوا اللَّهَ وَ خَلَعُوا عِبَادَةَ مَنْ يَعْبُدُ مِنْ دُونِ اللَّهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى وَ شَهِدُوا أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللَّهِ وَ هُمْ فِي ذَلِكَ شُكَّاكٌ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَ بِهِ مُحَمَّدٌ صلى الله عليه و آله فَأَمَرَ اللَّهُ نَبِيَّهُمْ أَنْ يَتَأَلَّفَهُمْ بِالْمَالِ وَ الْعَطَاءِ لِكَيْ يَحْسُنَ إِسْلَامُهُمْ وَ يَثْبُتُوا عَلَى دِينِهِمُ الَّذِي قَدْ دَخَلُوا فِيهِ وَ أَقَرُّوا بِهِ.

وَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله يَوْمَ حُنَيْنٍ تَأَلَّفَ رُءُوسَهُمْ مِنْ رُءُوسِ الْعَرَبِ مِنْ قُرَيْشٍ وَ سَائِرِ مُضَرَ مِنْهُمْ أَبُو سُفْيَانَ بْنُ حَرْبٍ- وَ عُيَيْنَةُ بْنُ حُصَيْنٍ الْفَزَارِيُّ وَ أَشْبَاهُهُمْ مِنَ النَّاسِ فَغَضِبَتِ الْأَنْصَارُ فَأَجْمَعُوا إِلَى سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ فَانْطَلَقَ بِهِمْ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله بِالْجِعْرَانَةِ(۱) فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله أَ تَأْذَنُ لِي فِي الْكَلَامِ قَالَ نَعَمْ فَقَالَ إِنْ كَانَ هَذَا الْأَمْرُ مِنْ هَذِهِ الْأَمْوَالِ الَّتِي قَسَمْتَ بَيْنَ قَوْمِكَ شَيْئاً أَمَرَكَ اللَّهُ بِهِ رَضِينَا بِهِ وَ إِنْ كَانَ غَيْرَ ذَلِكَ لَمْ نَرْضَ.

قَالَ زُرَارَةُ فَسَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: يَا مَعْشَرَ الْأَنْصَارِ أَ كُلُّكُمْ عَلَى مِثْلِ قَوْلِ سَعْدٍ قَالُوا اللَّهُ سَيِّدُنَا وَ رَسُولُهُ فَأَعَادَهَا عَلَيْهِمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ كُلَّ ذَلِكَ يَقُولُونَ اللَّهُ سَيِّدُنَا وَ رَسُولُهُ ثُمَّ قَالُوا بَعْدَ الثَّالِثَةِ نَحْنُ عَلَى مِثْلِ قَوْلِهِ وَ رَأْيِهِ.

قَالَ زُرَارَةُ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ عليه السلام يَقُولُ: فَحَطَّ اللَّهُ نُورَهُمْ وَ فَرَضَ لِلْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ سَهْماً فِي الْقُرْآنِ (۲).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: از زراره نقل شده است که گفت: از امام باقر علیه السلام درباره این سخن خدای تبارک و تعالی: «وَالْمُؤَلَّفَهِ قُلُوبُهُمْ» پرسیدم. فرمود: آنها کسانی هستند که موحد شدند و از پرستش آنچه غیر خدا پرستیده می شود جدا شدند، و گواهی دادند که خدایی جز الله نیست و این که محمد رسول خدا است و آنان پس از آن، به آن چه را محمد که سلام و درود خدا بر او و اهل بیت او باد، آورده است، شک دارند. پس خدا به پیامبرش صلی الله علیه و آله و سلم دستور داد که آنان را با مال و عطا جذب کند تا اسلامشان نیکو باشد و بر دینشان که به آن گرویدند و به آن اقرار کردند، استوار بمانند.

همانا رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم، در روز حنین، سران آنان را از قریش جذب کرده بود که از جمله آنان ابو سفیان بن حرب و عیینه بن حصین فزاری و مانند آنان از مردم بودند. پس انصار به خشم آمدند و نزد سعد بن عباده گردهم آمدند. سعد آنان را پیش رسول خدا صلی الله علیه و آله در جعرانه – . جعرانه مکانی میان مکه و طایف است که در هفت مایلی مکه واقع شده است. –

برد و گفت: ای رسول خدا! آیا اجازه سخن گفتن می دهی؟ فرمود: بلی. گفت: اگر این امر، یعنی اموالی که شما میان قوم تقسیم کردید، چیزی باشد که خدا تو را به آن امر کرده است، پس راضی هستیم و اگر چیزی جز این باشد، راضی نیستیم.

زراره گفت: از امام باقر علیه السلام شنیدم که فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: ای گروه انصار! آیا همه تان با قول سعد موافقید؟ گفتند: سرور ما خدا و رسول او است. و از آنها خواست تا سه بار این سخن را تکرار کنند و پس از آن گفتند: ما با قول و نظر سعد موافقیم. زراره گفت: از امام باقر علیه السلام شنیدم که فرمود: پس خدا نورشان را از بین برد، و در قرآن برای «مؤلّفه قلوبهم» سهمی قرار داده است. – . تفسیر عیاشی ۲ : ۹۱ و ۹۲ –

**[ترجمه]

«۹»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ زُرَارَهَ وَ حُمْرَانَ وَ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ وَ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: وَ الْمُؤَلَّفَهِ قُلُوبُهُمْ قَالَ قَوْمٌ تَأَلَّفَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ قَسَمَ فِیهِمُ الْفَیْ ءَ

ص: ۵۸

۱- ۱. الجعرانه- بکسر الجیم و سکون العین و تشدید الراء المفتوحه أو مخففه موضع بین مکّه و الطائف علی سبعه أمیال من مکّه، و هی أحد حدود الحرم.

۲- ۲. تفسیر العیّاشیّ: ج ۲ ص ۹۱- ۹۲، و ما أعطاهم رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله فی الجعرانه انما کانت من غنائم هوازن، و تفصیلها مذکور فی محله، راجع سیره ابن هشام ج ۲ ص ۴۹۲- ۵۰۰، و لما أنکر علیه الأنصار و وجدوا فی أنفسهم فرض اللّه لهم سهما من الزکاه فی کتابه. و أمّا أن رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّم أعطاهم بعد ذلک من الصدقات أولا فسیجی ء أنّه علیه السلام أعطاهم من زکاه الیمن.

قَالَ زُرَارَةُ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام فَلَمَّا كَانَ فِی قَابِلٍ جَاءُوا بِضِعْفِ الَّذِی أَخَذُوا وَ أَسْلَمَ مِنَ النَّاسِ كَثِيرٌ وَ قَالَ فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله خَطِيباً فَقَالَ هَذَا خَيْرٌ أَمِ الَّذِی قُلْتُمْ قَدْ جَاءُوا مِنَ الْإِبِلِ بِكَذَا وَ كَذَا ضِعْفَ مَا أَعْطَيْتُهُمْ وَ قَدْ أَسْلَمَ لِلَّهِ عَالَمٌ وَ نَاسٌ كَثِيرٌ وَ الَّذِی نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَوَدِدْتُ أَنَّ عِنْدِی مَا أُعْطِی كُلَّ إِنْسَانٍ دِيَتَهُ عَلَی أَنْ يُسْلِمَ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ (۱).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی : از زراره و حمران و محمد بن مسلم، از امام باقر و امام صادق علیهما السلام روایت شده است که در باره «وَالْمُؤَلَّفَهِ قُلُوبُهُمْ»، فرمود: آنان قومی اند که رسول خدا که سلام و درود خدا بر او و اهل بیت او باد، دل‌های آنان را جذب نمود و اموال را میان آنان تقسیم کرد. امام باقر فرمود: هنگامی که سال بعد فرا رسید، دو برابر چیزی را که گرفته بودند، آوردند و بسیاری از مردم نیز اسلام آوردند. - فرمود:- پس رسول خدا صلی الله علیه و آله به ایراد سخنرانی پرداخت و فرمود: آیا این بهتر است یا چیزی را که گفته بودید. آنان فلان تعداد و فلان تعداد از شتران آورده اند (یعنی) دو برابر آن چه را به آنان دادم و مردم بسیاری هم اسلام آورده اند، قسم به آن که جان محمد در دست اوست، من دوست دارم آن قدر داشته باشم تا دیه هر انسانی را بدهم، تا این که تسلیم خدا که پروردگار جهانیان است، باشد. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۹۲ -

**[ترجمه]

«۱۰»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ أَبِی إِسْحَاقَ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: سُئِلَ عَنْ مُكَاتَبٍ عَجَزَ عَنْ مُكَاتَبَتِهِ وَ قَدْ أَدَّی بَعْضَهَا قَالَ يُؤَدَّی مِنْ مَالِ الصَّدَقَهِ إِنَّ اللَّهَ يَقُولُ فِی كِتَابِهِ وَ فِی الرِّقابِ (۲).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: از ابو اسحاق، از برخی از اصحاب ما، از امام صادق علیه السلام روایت شده است که گفت: از ایشان در باره برده‌ای که از دادن اقساط آزادی‌اش عاجز شده است (برده مکاتب) در حالی که قسمتی از آن را ادا کرده است سؤال شد. فرمود: از مال صدقه ادا می کند، همانا خداوند تبارک و تعالی در کتابش می فرماید: «وَفِی الرِّقَابِ». (و برای آزادی بندگان) - . تفسیر عیاشی ۲ : ۹۳ -

**[ترجمه]

«۱۱»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ زُرَارَهَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَبْدٌ زَنَی قَالَ يُجْلَدُ نِصْفَ الْحَدِّ قَالَ قُلْتُ فَإِنَّهُ عَادَ فَقَالَ يُضْرَبُ مِثْلَ ذَلِكَ قَالَ قُلْتُ فَإِنَّهُ عَادَ قَالَ لَا يُزَادُ عَلَی نِصْفِ الْحَدِّ قَالَ قُلْتُ فَهَلْ يَجِبُ عَلَيْهِ الرَّجْمُ فِی شَیْ ءٍ مِنْ فِعْلِهِ فَقَالَ نَعَمْ يُقْتَلُ فِی الثَّامِنَهِ إِنْ فَعَلَ ذَلِكَ ثَمَانَ مَرَّاتٍ فَقُلْتُ فَمَا الْفَرْقُ بَيْنَهُ وَ بَيْنَ الْحُرِّ وَ إِنَّمَا فِعْلُهُمَا وَاحِدٌ فَقَالَ اللَّهُ تَعَالَی رَحِمَهُ أَنْ يَجْمَعَ عَلَيْهِ رِبْقَ الرِّقِّ وَ حَدَّ الْحُرِّ قَالَ ثُمَّ قَالَ وَ عَلَی إِمَامِ الْمُسْلِمِينَ أَنْ يَدْفَعَ ثَمَنَهُ إِلَی مَوْلَاهُ مِنْ سَهْمِ الرِّقَابِ (۳).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: از زراره نقل شده است که گفت: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: حکم برده ای که زنا می کند چیست؟ فرمود: نصف حد بر او جاری می شود. عرض کردم اگر تکرار کرد؟ فرمود: باز هم نصف حد بر او جاری می

شود. عرض کردم: و اگر باز هم تکرار کند؟ فرمود: بیش از نصف حد شلاق نمی خورد. عرض کردم: آیا سنگسار شدن حتی برای یکی از گناهانش بر او واجب نمی شود؟ فرمود: بلی، در بار هشتم باید کشته شود، اگر آن کار را هشت بار تکرار کند. عرض کردم: پس فرق بین او و آزاده چیست، در حالی که گناهشان یکی است؟ فرمود: خدای عز و جل به او رحم کرده و خواری بردگی و حدّ انسان آزاده را (با هم) بر وی تحمیل نکرد. سپس فرمود: بر امام مسلمانان است که بهای او را از سهم الرقاب به اربابش بپردازد. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۹۳ و ۹۴ -

**[ترجمه]

«۱۲»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنِ الصَّبَّاحِ بْنِ سَیَابَهَ قَالَ: أَیُّمَا مُسْلِمٍ مَاتَ وَ تَرَکَ دَیْناً لَمْ یَکُنْ فِی فَسَادٍ وَ عَلَی إِسْرَافٍ فَعَلَی الْإِمَامِ أَنْ یَقْضِیَهُ فَإِنْ لَمْ یَقْضِهِ فَعَلَیْهِ إِثْمُ ذَلِکَ إِنَّ اللَّهَ یَقُولُ إِنَّمَا الصَّدَقاتُ لِلْفُقَراءِ وَ الْمَساکِینِ وَ الْعامِلِینَ عَلَیْها وَ الْمُؤَلَّفَهِ قُلُوبُهُمْ ... وَ الْغارِمِینَ فَهُوَ مِنَ الْغَارِمِینَ وَ لَهُ سَهْمٌ عِنْدَ الْإِمَامِ فَإِنْ حَبَسَهُ فَإِثْمُهُ عَلَیْهِ (۴).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: از صبّاح بن سیابه نقل شده است که گفت: هر مسلمانی که بمیرد و بدهکاری در گردن او باشد و آن دین بر اثر فساد و اسراف نبوده باشد، بر امام واجب است که دینش را ادا کند، و اگر ادا نکند گناهش به گردن او (امام) است. همانا خدا می فرماید: «إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاء وَالْمَسَاکِینِ وَالْعَامِلِینَ عَلَیْهَا وَالْمُؤَلَّفَهِ قُلُوبُهُمْ وَفِی الرِّقَابِ وَالْغَارِمِینَ»، {صدقات، تنها به تهیدستان و بینوایان و متصدّیان [گردآوری و پخش] آن، و کسانی که دلشان به دست آورده می شود، و در [راه آزادی] بردگان، و وامداران، و در راه خدا، و به در راه مانده، اختصاص دارد.} پس او از بدهکاران است و نزد امام سهمی دارد. و اگر آن را به او ندهد، گناهش به گردن اوست. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۹۴ -

**[ترجمه]

«۱۳»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَجَّاجِ: أَنَّ مُحَمَّدَ بْنَ خَالِدٍ سَأَلَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام

۱- ۱. تفسیر العیّاشیّ: ج ۲ ص ۹۲.

۲- ۲. تفسیر العیّاشیّ: ج ۲ ص ۹۳.

۳- ۳. تفسیر العیّاشیّ: ج ۲ ص ۹۳- ۹۴ و ما بین العلامتین ساقط عن الکمبانیّ.

۴- ۴. تفسیر العیّاشیّ: ج ۲ ص ۹۴.

عَنِ الصَّدَقَاتِ قَالَ اقْسِمْهَا فِيمَنْ قَالَ اللَّهُ وَ لَا يُعْطَى مِنْ سَهْمِ الْغَارِمِينَ الَّذِينَ يُنَادُونَ بِنِدَاءِ الْجَاهِلِيَّةِ قُلْتُ وَ مَا نِدَاءُ الْجَاهِلِيَّةِ قَالَ الرَّجُلُ يَقُولُ يَا آلَ بَنِي فُلَانٍ فَيَقَعُ فِيهِمُ الْقَتْلُ وَ الدِّمَاءُ فَلَا يُؤَدَّى ذَلِكَ مِنْ سَهْمِ الْغَارِمِينَ وَ الَّذِينَ يُغْرَمُونَ مِنْ مُهُورِ النِّسَاءِ قَالَ وَ لَا أَعْلَمُهُ إِلَّا قَالَ وَ لَا الَّذِينَ لَا يُبَالُونَ بِمَا صَنَعُوا مِنْ أَمْوَالِ النَّاسِ (۱).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: از عبد الرحمان بن حجاج نقل شده است که: محمد بن خالد از امام صادق علیه السلام در باره صدقات پرسید، فرمود: آن را در میان کسانی که خدا تعیین کرده است تقسیم کنید و از سهم بدهکاران به کسانی که ندای جاهلیت سر می‌دهند، داده نمی شود. عرض کردم: ندای جاهلیت چیست؟ فرمود: مردی که می گوید: ای آل بنی فلان! و سپس کشتار و خونریزی در میان آنان رخ می دهد و این از سهم بدهکاران ادا نمی شود و کسانی که مهر زنان را بدهکارند. گفت: آن را نمی‌دانم تا اینکه گفت: و همچنین کسانی که در مورد اموال مردم سهل انگاری می کنند. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۹۴ -

**[ترجمه]

«۱۴»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ مُحَمَّدٍ الْقَسْرِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ الصَّدَقَهِ فَقَالَ نَعَمْ ثَمَنُهَا فِيمَنْ قَالَ اللَّهُ وَ لَا يُعْطَى مِنْ سَهْمِ الْغَارِمِينَ الَّذِينَ يَغْرَمُونَ فِي مُهُورِ النِّسَاءِ وَ لَا الَّذِينَ يُنَادُونَ بِنِدَاءِ الْجَاهِلِيَّةِ قَالَ قُلْتُ وَ مَا نِدَاءُ الْجَاهِلِيَّةِ قَالَ الرَّجُلُ يَقُولُ يَا آلَ بَنِي فُلَانٍ فَيَقَعُ بَيْنَهُمُ الْقَتْلُ وَ لَا يُؤَدَّى ذَلِكَ مِنْ سَهْمِ الْغَارِمِينَ وَ الَّذِينَ لَا يُبَالُونَ مَا صَنَعُوا بِأَمْوَالِ النَّاسِ (۲).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: محمد القسری از امام صادق علیه السلام نقل می کند که از او در مورد صدقه سؤال کردم: فرمود: آن را در میان کسانی که خدا تعیین کرده است تقسیم کنید و از آن سهم، به بدهکارانی که مهر زنان را بدهکارند و کسانی که ندای جاهلیت دارند، داده نمی‌شود. عرض کردم: ندای جاهلیت چیست؟ فرمود: مردی که می گوید: ای آل بنی فلان! و سپس کشتار و خونریزی در میان آنان رخ می دهد و این از سهم بدهکاران ادا نمی شود و همچنین به اموال مردم اعتنایی نمی کنند؛ یعنی در مورد اموال مردم سهل انگاری کرده‌اند. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۹۴ -

**[ترجمه]

«۱۵»

سر، [السرائر] مِنْ كِتَابِ الْمَشِيخَهِ لِابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ أَبِي أَيُّوبَ عَنْ سَمَاعَهَ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنِ الرَّجُلِ تَكُونُ عِنْدَهُ الْعُدَّهُ لِلْحَرْبِ وَ هُوَ مُحْتَاجٌ أَ يَبِيعُهَا وَ يُنْفِقُهَا عَلَى عِيَالِهِ أَوْ يَأْخُذُ الصَّدَقَهَ قَالَ يَبِيعُهَا وَ يُنْفِقُهَا عَلَى عِيَالِهِ (۳).

**[ترجمه]السرائر: سماعه می گوید از امام صادق علیه السلام در مورد شخصی پرسیدم که لوازم جنگی دارد درحالی که نیازمند است، آیا آن را بفروشد و خرج عیالش کند یا صدقه بگیرد؟ فرمود: آن را بفروشد و خرج عیالش کند. - . سرائر : ۴۷۲ -

**[ترجمه]

«۱۶»

ب، [قرب الإسـناد] مُحَمَّدُ بْنُ الْوَلِيدِ عَنْ يُونُسَ بْنِ يَعْقُوبَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السـلام عِيَالُ الْمُسْلِمِينَ أُعْطِيهِمْ مِنَ الزَّكَاهِ فَأَشْتَرِی لَهُمْ مِنْهَا ثِيَاباً وَ طَعَاماً وَ أَرَی أَنَّ ذَلِكَ خَيْرٌ لَهُمْ قَالَ فَقَالَ لَا بَأْسَ (۴).

**[ترجمه]قرب الاسـناد: یونس بن یعقوب می‌گویـد به امام صادق علیه السـلام گفتم: از مال زکات به خانواده های مسـلمانان می‌دهم، پس از زکـات لبـاس و غـذا برای آنهـا خریـداری می‌کنم و به نظرم این امر برای آنهـا بهتر است. گفت: ایشان فرمود: ایرادی ندارد. - . قرب الاسناد : ۳۴ -

**[ترجمه]

«۱۷»

ب، [قرب الإسـناد] أَبُو الْبَخْتَرِیِّ عَنِ الصَّادِقِ علیه السـلام عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَلِیٍّ علیه السـلام قَـالَ: لَـا تَحِلُّ الصَّدَقَهُ لِغَنِیٍّ وَ لَا لِـذِی مِرَّهٍ سَوِیٍ (۵).

**[ترجمه]قرب الاسـناد: امام صادق علیه السلام از پدرش از علی علیه السلام نقل می‌کند که فرمود: صدقه دادان به ثروتمند و شخص نیرومند تندرست روا نیست. - . قرب الاسناد : ۹۵ -

**[ترجمه]

«۱۸»

ب، [قرب الإسناد] عَلِیٌّ عَنْ أَخِيهِ قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ الزَّكَاهِ هَلْ هِیَ لِأَهْلِ الْوَلَايَهِ قَالَ قَدْ بَيَّنَ ذَلِكَ لَكُمْ فِی طَائِفَهٍ مِنَ الْكِتَابِ (۶).

ص: ۶۰

۱- ۱. تفسیر العیّاشیّ: ج ۲ ص ۹۴ و فی المصدر بدل ثمنها اقسمها.

۲- ۲. تفسیر العیّاشیّ: ج ۲ ص ۹۴ و فی المصدر بدل ثمنها اقسمها.

۳- ۳. السرائر: ۴۷۲.

۴- ۴. قرب الإسناد: ۳۴.

۵- ۵. قرب الإسناد: ۹۵.

۶- ۶. قرب الإسناد: ۱۳۵.

**[ترجمه]قرب الاسناد: علی از برادرش نقل می‌کند که از او در مورد اینکه آیا زکات فقط برای اهل ولایت است؟ پرسید، فرمود: این مطلب در نامه‌های زیادی برای شما تبیین شد. - . قرب الاسناد : ۱۳۵ -

**[ترجمه]

«۱۹»

ب، [قرب الإسناد] أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنِ الْفَضْلِ بْنِ يُونُسَ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ علیه السلام عَنْ رَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِنَا يَمُوتُ وَ لَمْ يَتْرُكْ مَا يُكَفَّنُ بِهِ أَ فَأَشْتَرِي لَهُ كَفَنَهُ مِنَ الزَّكَاةِ قَالَ فَقَالَ أَعْطِ عِيَالَهُ مِنَ الزَّكَاةِ قَدْرَ مَا يُجَهِّزُونَهُ بِهِ فَيَكُونُونَ هُمُ الَّذِينَ يُجَهِّزُونَهُ قُلْتُ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ وَلَدٌ وَ لَا أَحَدٌ يَقُومُ بِأَمْرِهِ فَأُجَهِّزُهُ أَنَا مِنَ الزَّكَاةِ قَالَ فَقَالَ كَانَ أَبِي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ إِنَّ حُرْمَةَ عَوْرَةِ الْمُؤْمِنِ وَ حُرْمَةَ بَدَنِهِ وَ هُوَ مَيِّتٌ كَحُرْمَتِهِ وَ هُوَ حَيٌّ فَوَارِ عَوْرَتَهُ وَ بَدَنَهُ وَ جَهِّزْهُ وَ كَفِّنْهُ وَ حَنِّطْهُ وَ احْتَسِبْ ذَلِكَ مِنَ الزَّكَاةِ قُلْتُ فَإِنْ أَنْجَزَ عَلَيْهِ (۱)

بَعْضُ إِخْوَانِهِ بِكَفَنٍ آخَرَ وَ كَانَ عَلَيْهِ دَيْنٌ أَ يُكَفَّنُ بِوَاحِدٍ وَ يُقْضَى بِالْآخَرِ دَيْنُهُ قَالَ فَقَالَ لَيْسَ هَذَا ميراث [مِيرَاثاً] تَرَكَهُ وَ إِنَّمَا هَذَا شَيْ ءٌ صَارَ إِلَيْهِمْ بَعْدَ وَفَاتِهِ فَلْيُكَفِّنُوهُ بِالَّذِي أَنْجَزَ عَلَيْهِمْ بِهِ وَ لْيَكُنِ الَّذِي مِنَ الزَّكَاةِ يُصْلِحُونَ بِهِ شَأْنَهُمْ (۲).

**[ترجمه]قرب الاسناد: یونس نقل می‌کند که از موسی بن جعفر علیه السلام در مورد شخصی از اصحاب ما سؤال کردم که بمیرد و چیزی که با آن کفن شود به جای نگذارد، آیا از اموال زکات برای او کفن خریداری کنم؟ فرمود: به خانواده اش بده، به اندازه ای که بتوانند مقدمات دفن او را آماده کنند تا بدین وسیله آنان کسانی باشند که مقدمات دفن او را فراهم کرده باشند. عرض کردم: اگر فرزند یا کسی نداشته باشد که کارهایش را انجام دهد و من از مال زکات مقدمات دفن او را آماده کنم؟ گفت: ایشان فرمود: پدرم رضای خداوند بر او باد می‌گوید: حرمت عورت مؤمن و حرمت بدنش در حال مرده همچون حرمت او در هنگام زنده بودنش است، پس عورت و بدنش را بپوشان و مقدمات دفن او را فراهم کن و او را در کفن بگذار و او را حنوط کن و این کار را به عنوان زکات به حساب آور.

گفتم: اگر یکی از دوستانش کفن دیگری به او بدهد و قرضی نزد او باشد، آیا در یکی از کفن‌ها کفن شود و با کفن دیگر قرض او داده شود؟ گفت: ایشان فرمود: این کفن میراثی نیست که او به جا گذاشته باشد بلکه این چیزی است که پس از وفات آن مرد به عیالش رسیده است، پس باید در کفنی که به آنها بخشیده شده است او را کفن کنند و با کفنی را که از زکات به آنها داده شده، امورات خویش را سر و سامان دهند. - . قرب الاسناد : ۱۷۵ -

**[ترجمه]

«۲۰»

ب، [قرب الإسناد] ابْنُ عِيسَى عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ مُوسَى بْنِ بَكْرٍ قَالَ: قَالَ لِي أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام مَنْ طَلَبَ هَذَا الرِّزْقَ مِنْ حِلِّهِ لِيَعُودَ بِهِ عَلَى نَفْسِهِ وَ عِيَالِهِ كَانَ كَالْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَإِنْ غَلَبَ فَلْيَسْتَدِنْ عَلَى اللَّهِ وَ عَلَى رَسُولِهِ صلی الله علیه و آله مَا

يَقُوتُ بِهِ عِيَالَهُ فَإِنْ مَاتَ وَ لَمْ يَقْضِ كَانَ عَلَى الْإِمَامِ قَضَاؤُهُ فَإِنْ لَمْ يَقْضِهِ كَانَ عَلَيْهِ وِزْرُهُ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى يَقُولُ إِنَّمَا الصَّدَقاتُ لِلْفُقَراءِ وَ الْمَساكِينِ ... وَ الْغارِمِينَ فَهُوَ فَقِيرٌ مِسْكِينٌ مُغْرَمٌ (۳).

**[ترجمه]قرب الاسناد: موسی بن بکر نقل می‌کند که موسی بن جعفر علیه السلام به من گفت: هر که روزی از راه حلال طلب کند تا بر خود و خانواده اش انفاق کند، مانند مجاهد در راه خدای عز و جل است. پس اگر دچار تنگنایی شد، با توکل به خدا و رسولش که سلام و درود خدا بر او و اهل بیت او باد، مبالغی را قرض بگیرد که هزینه خانواده اش را تأمین کند. و اگر بمیرد و نتواند آن را ادا کند، بر امام است که آن را ادا کند. و اگر ادا نکرد، بار مسئولیت به دوش او (امام) است. همانا خدای عز و جل می فرماید: «إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ وَالْغَارِمِينَ»، {صدقات، تنها به تهیدستان و بینوایان و متصدّیان [گردآوری و پخش] آن، اختصاص دارد.} پس این، فقیر مسکین و بدهکار است. - . قرب الاسناد : ۱۹۷ -

**[ترجمه]

«۲۱»

فس، [تفسیر القمی]: إِنَّمَا الصَّدَقاتُ لِلْفُقَراءِ وَ الْمَساكِينِ وَ الْعامِلِينَ عَلَيْها وَ الْمُؤَلَّفَهِ قُلُوبُهُمْ وَ فِي الرِّقابِ وَ الْغارِمِينَ وَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَ ابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِنَ اللَّهِ وَ اللَّهُ عَلِيمٌ

ص: ۶۱

۱- ۱. فی بعض النسخ« اتجر» و هو تصحیف، و معنی أنجز: أعطی، یقال: انجز حاجته قضاها، و أنجز وعده، وفا به.
۲- ۲. قرب الإسناد: ۱۷۵.
۳- ۳. قرب الإسناد: ۱۹۷.

حَكِيمٌ (۱) فَأَخْرَجَ اللَّهُ مِنَ الصَّدَقَاتِ جَمِيعَ النَّاسِ إِلَّا هَذِهِ الثَّمَانِيَةَ الْأَصْنَافِ الَّذِينَ سَمَّاهُمُ اللَّهُ وَ بَيَّنَ الصَّادِقُ علیه السلام مَنْ هُمْ فَقَالَ الْفُقَرَاءُ هُمُ الَّذِينَ لَا يَسْأَلُونَ وَ عَلَيْهِمْ مَئُونَاتٌ مِنْ عِيَالِهِمْ وَ الدَّلِيلُ عَلَى أَنَّهُمْ هُمُ الَّذِينَ لَا يَسْأَلُونَ قَوْلُ اللَّهِ فِي سُورَةِ الْبَقَرَةِ لِلْفُقَراءِ الَّذِينَ أُحْصِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ لا يَسْتَطِيعُونَ ضَرْباً فِي الْأَرْضِ يَحْسَبُهُمُ الْجاهِلُ أَغْنِياءَ مِنَ التَّعَفُّفِ تَعْرِفُهُمْ بِسِيماهُمْ لا يَسْئَلُونَ النَّاسَ إِلْحافاً(۲) وَ الْمَساكِينِ هُمْ أَهْلُ الزَّمَانَهِ مِنَ الْعُمْيَانِ وَ الْعُرْجَانِ (۳)

وَ الْمَجْذُومِينَ وَ جَمِيعِ أَصْنَافِ الزَّمْنَى الرِّجَالِ وَ النِّسَاءِ وَ الصِّبْيَانِ وَ الْعامِلِينَ عَلَيْها هُمُ السُّعَاهُ وَ الْجُبَاهُ فِي أَخْذِهَا وَ جَمْعِهَا وَ حِفْظِهَا حَتَّى يُؤَدُّوهَا إِلَى مَنْ يَقْسِمُهَا وَ الْمُؤَلَّفَهِ قُلُوبُهُمْ قَوْمٌ وَحَّدُوا اللَّهَ وَ لَمْ تَدْخُلِ الْمَعْرِفَهُ قُلُوبَهُمْ أَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله يَتَأَلَّفُهُمْ وَ يُعَلِّمُهُمْ كَيْمَا يَعْرِفُوا فَجَعَلَ اللَّهُ لَهُمْ نَصِيباً فِي الصَّدَقَاتِ لِكَيْ يَعْرِفُوا وَ يَرْغَبُوا.

وَ فِي رِوَايَهِ أَبِي الْجَارُودِ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: الْمُؤَلَّفَهِ قُلُوبُهُمْ أَبُو سُفْيَانَ بْنُ حَرْبِ بْنِ أُمَيَّهَ وَ سُهَيْلُ بْنُ عَمْرٍو وَ هُوَ مِنْ بَنِي عَامِرِ بْنِ لُؤَيٍّ وَ هَمَّامُ بْنُ عَمْرٍو وَ أَخُوهُ وَ صَفْوَانُ بْنُ أُمَيَّهَ بْنِ خَلَفٍ الْقُرَشِيُّ ثُمَّ الْجُمَحِيُّ وَ الْأَقْرَعُ بْنُ حَابِسٍ التَّمِيمِيُّ ثُمَّ أَحَدُ بَنِي حَازِمٍ وَ عُيَيْنَهُ بْنُ حُصَيْنٍ الْفَزَارِيُّ وَ مَالِكُ بْنُ عَوْفٍ وَ عَلْقَمَهُ بْنُ عَلَاثَهَ بَلَغَنِي أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله كَانَ يُعْطِي الرَّجُلَ مِنْهُمْ مِائَهً مِنَ الْإِبِلِ وَ رُعَاتِهَا وَ أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ وَ أَقَلَ (۴).

۱- ۱. براءه: ۶۰.

۲- ۲. البقره: ۲۷۳.

۳- ۳. العميان جمع الاعمى، و العرجان جمع الأعرج.

۴- ۴. قال ابن هشام فى السيره ج ۲ ص ۴۹۲: أعطى رسول اللّه المؤلّفه قلوبهم و كانوا أشرافا من أشراف الناس يتألفهم و يتألف بهم قومهم فأعطى ابا سفيان و ابنه معاويه و حكيم ابن حزام و نصير بن الحارث بن كلده و الحارث بن هشام و سهيل بن عمرو و حويطب بن عبد العزى و العلاء بن الجاريه و عيينه بن حصن و الاقرع بن حابس و مالك بن عوف و.

رَجَعَ إِلَى تَفْسِيرِ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ: فِي قَوْلِهِ وَ فِي الرِّقَابِ قَوْمٌ قَدْ لَزِمَتْهُمْ كَفَّارَاتٌ فِي قَتْلِ الْخَطَاءِ وَ فِي الظِّهَارِ وَ قَتْلِ الصَّيْدِ فِي الْحَرَمِ وَ فِي الْأَيْمَانِ وَ لَيْسَ عِنْدَهُمْ مَا يُكَفِّرُونَ وَ هُمْ مُؤْمِنُونَ فَجَعَلَ اللَّهُ لَهُمْ مِنْهَا سَهْماً فِي الصَّدَقَاتِ لِيُكَفَّرَ عَنْهُمْ وَ الْغَارِمِينَ قَوْمٌ قَدْ وَقَعَتْ عَلَيْهِمْ دُيُونٌ أَنْفَقُوهَا فِي طَاعَةِ اللَّهِ مِنْ غَيْرِ إِسْرَافٍ فَيَجِبُ عَلَى الْإِمَامِ أَنْ يَقْضِيَ ذَلِكَ عَنْهُمْ وَ يَفُكَّهُمْ مِنْ مَالِ الصَّدَقَاتِ وَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ قَوْمٌ يَخْرُجُونَ فِي الْجِهَادِ وَ لَيْسَ عِنْدَهُمْ مَا يُنْفِقُونَ أَوْ قَوْمٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ لَيْسَ عِنْدَهُمْ مَا يَحُجُّونَ بِهِ أَوْ فِي جَمِيعِ سُبُلِ الْخَيْرِ فَعَلَى الْإِمَامِ أَنْ يُعْطِيَهُمْ مِنْ مَالِ الصَّدَقَاتِ حَتَّى يَتَقَوَّوْنَ بِهِ عَلَى الْحَجِّ وَ الْجِهَادِ وَ ابْنِ السَّبِيلِ أَبْنَاءُ الطَّرِيقِ الَّذِينَ يَكُونُونَ فِي الْأَسْفَارِ فِي طَاعَةِ اللَّهِ فَيُقْطَعُ عَلَيْهِمْ وَ يُذْهَبُ مَالُهُمْ فَعَلَى الْإِمَامِ أَنْ يَرُدَّهُمْ إِلَى أَوْطَانِهِمْ مِنْ مَالِ الصَّدَقَاتِ وَ الصَّدَقَاتُ تَتَجَزَّى ثَمَانِيَةَ أَجْزَاءٍ فَيُعْطَى كُلُّ إِنْسَانٍ مِنْ هَذِهِ الثَّمَانِيَةِ عَلَى قَدْرِ مَا يَحْتَاجُونَ إِلَيْهِ بِلَا إِسْرَافٍ وَ لَا تَقْتِيرٍ يَقُومُ فِي ذَلِكَ الْإِمَامُ يَعْمَلُ بِمَا فِيهِ الصَّلَاحُ (۱).

**[ترجمه]تفسیر قمی: «إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاء وَالْمَسَاكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِّنَ اللّهِ وَاللّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ»، - . توبه / ۶۰ - {صدقات، تنها به تهیدستان و بینوایان و متصدّیان [گردآوری و پخش] آن، و کسانی که دلشان به دست آورده می شود، و در [راه آزادی] بردگان، و وامداران، و در راه خدا، و به در راه مانده، اختصاص دارد. [این] به عنوان فریضه از جانب خداست، و خدا دانای حکیم است.} خداوند همه مردم به جز این هشت گروه را که خداوند آنان را نامگذاری کرده، خارج ساخته است و امام صادق علیه السلام بیان کرد که چه کسانی هستند؟ پس فرمود: آنان همان کسانی هستند که کمک نمی طلبند و هزینه خانواده هایشان به دوش آنان است و دلیل بر این که آنان کمک نمی طلبند و هزینه خانواده هایشان بر دوش آنان است، این فرموده خدا در سوره بقره: «لِلْفُقَرَاء الَّذِينَ أُحصِرُواْ فِي سَبِيلِ اللّهِ لاَ يَسْتَطِيعُونَ ضَرْبًا فِي الأَرْضِ يَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ أَغْنِيَاء مِنَ التَّعَفُّفِ تَعْرِفُهُم بِسِيمَاهُمْ لاَ يَسْأَلُونَ النَّاسَ إِلْحَافًا»، - ۳. بقره/۲۷۳. - {(این صدقات) برای آن (دسته از) نیازمندانی است که در راه خدا فرو مانده اند، و نمی توانند (برای تأمین هزینه زندگی) در زمین سفر کنند. از شدّت خویشتن داری، فرد بی اطلاع، آنان را توانگر می پندارد. آنها را از سیمایشان می شناسی. با اصرار، (چیزی) از مردم نمی خواهند و هر مالی (به آنان) انفاق کنید، قطعاً خدا از آن آگاه است.}

«وَالْمَسَاكِينِ» منظور از آنان کسانی هستند که به ضعف و بیماری مبتلا هستند مانند نابینایان و لنگان و جذامی‌ها و همه انواع بیماران از مردان و زنان و کودکان و «وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا» منظور از آنان کسانی هستند که متولی جمع آوری صدقات و محافظت از آن هستند تا به قسمت کنندگان آن برسد. «وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ» آنان عبارتند از قومی که خدا را یگانه پنداشتند اما معرفت در دل آنان جای نگرفته است که محمد که سلام و درود خدا بر او و اهل بیت او باد، رسول خدا است، پس رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم آنان را جذب می کرد و به آنان می آموخت تا حق را بشناسند، پس خدا بهره‌ای از صدقات را برای آنان قرار داده است تا به اسلام تشویق شوند.

و در روایت ابو جارود از امام باقر علیه السلام نقل شده است که فرمود: «وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ» یعنی ابوسفیان بن حرب بن امیه، و سهیل بن عمرو، که از بنی عامر بن لُوی بود، و هَمّام بن عمرو و برادرش، و صفوان بن امیه بن خلف قرشی سپس جُمحی، و اقرع بن حابس تمیمی، سپس یکی از بنی حازم، و عُیینه بن حِصین فزاری، و مالک بن عوف، و علقمه بن عُلاثه، و به من خبر رسید که رسول خدا که سلام و درود خدا بر او و اهل بیت او باد، به هر کدام از آنان صد تا شتر با شتربانان آنها، یا بیشتر یا

کمتر می داد .

به تفسیر علی بن ابراهیم در مورد «وَفِی الرِّقَاب» برگشت. آنها قومی هستند که کفاره قتل اشتباه و کفاره ظهار و کفاره کشتن شکار در حرم و کفاره شکستن قسم بر گردن آنان باشد، ولی مبلغ کفاره را نداشته باشند، در حالی که آنان مومنند، پس خدا سهمی را از صدقات برای آنان اختصاص داده است تا کفاره ایشان باشد. «وَالْغَارِمِینَ» مردمانی که دین به گردن آنها است و آن را در اطاعت از خدا و بدون اسراف انفاق کردند، پس بر امام است که دین آنان را از طریق مال الصدقات بپردازد. «وَفِی سَبِیلِ اللّهِ» یعنی کسانی که برای جهاد خارج می شوند در حالی که چیزی ندارند که در راه جهاد خرج کنند، یا گروهی از مسلمانان که هزینه رفتن به حج را نداشته باشند، و یا در سایر راه‌های خیر. پس بر امام است که مبالغی را از صدقات به آنان بپردازد تا به وسیله آن بتوانند حج و جهاد را به جا آورند.

«وَابن السَّبِیلِ» یعنی فرزندان راه که در مسافرتی باشند که برای اطاعت از خدا است، ولی در بین راه به علت از بین رفتن یا تمام شدن توشه سفر، از سفر باز مانند. پس بر امام است که آنان را از طریق پرداختن مبالغی از مال الصدقات، به دیارشان برگرداند. صدقات به هشت قسمت تقسیم می شود. به هر انسانی از این هشت قسمت مبلغی به اندازه نیازش، نه زیادتر و نه کمتر، داده می شود. این کار بر عهده امام است و به صلاح‌دید خود عمل می کند. - . تفسیر قمی : ۲۷۴ -

**[ترجمه]

«۲۲»

ل، [الخصال] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ الْأَشْعَرِیِّ عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الصَّلْتِ عَنْ عِدَّهٍ مِنْ أَصْحَابِنَا یَرْفَعُونَهُ إِلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ:

ص: ۶۳

۱- ۱. تفسیر القمّیّ: ۲۷۴.

خَمْسَهٌ لَا یُعْطَوْنَ مِنَ الزَّکَاهِ الْوَلَدُ وَ الْوَالِدَانِ وَ الْمَرْأَهُ وَ الْمَمْلُوکُ لِأَنَّهُ یُجْبَرُ عَلَی النَّفَقَهِ عَلَیْهِمْ (۱).

ع، [علل الشرائع] ماجیلویه عن محمد العطار: مثله (۲).

**[ترجمه]الخصال: از برخی از اصحاب ما از امام صادق روایت شده که فرمود: به پنج نفر از زکات داده نشود: فرزند، پدر و مادر، همسر و برده. زیرا شخص مجبور است نفقه آنها را بپردازد. - .الخصال۱ : ۱۳۶ -

علل الشرایع: ماجیلویه از محمد بن عطار مثل این حدیث را روایت کرده است. - . علل الشرایع ۲ : ۵۹ -

**[ترجمه]

«۲۳»

ل، [الخصال] فِی خَبَرِ الْأَعْمَشِ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: لَا یَحِلُّ أَنْ تُدْفَعَ الزَّکَاهُ إِلَّا إِلَی أَهْلِ الْوَلَایَهِ وَ الْمَعْرِفَهِ(۳).

**[ترجمه]الخصال: اعمش از امام صادق علیه السلام روایت می کند که فرمود: پرداخت زکات فقط به اهل ولایت و معرفت جایز است. - . الخصال۲ : ۱۵۲ -

**[ترجمه]

«۲۴»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام]: فِیمَا کَتَبَ الرِّضَا علیه السلام لِلْمَأْمُونِ لَا یَجُوزُ أَنْ یُعْطَی الزَّکَاهُ غَیْرَ أَهْلِ الْوَلَایَهِ الْمَعْرُوفِینَ (۴).

**[ترجمه]عیون الاخبار: امام رضا علیه السلام در یکی از نامه‌های خود به مامون می‌نویسد: جایز نیست که زکات به کسانی غیر از افراد شناخته شده اهل ولایت داده شود. - . عیون الاخبار ۲ : ۱۲۳ -

**[ترجمه]

«۲۵»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام] الطَّالَقَانِیُّ عَنِ الْأَنْصَارِیِّ عَنِ الْهَرَوِیِّ عَنِ الرِّضَا علیه السلام قَالَ: مَنْ قَالَ بِالْجَبْرِ فَلَا تُعْطُوهُ مِنَ الزَّکَاهِ(۵).

**[ترجمه]عیون الاخبار: هروی از امام رضا علیه السلام نقل می کند که فرمود: هر کس قائل به جبر باشد به او زکات ندهید. - . عیون الاخبار ۱ : ۱۴۳ -

**[ترجمه]

«۲۶»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ حُکَیْمٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ رِبَاطٍ عَنِ الْعَلَاءِ عَنْ مُحَمَّدٍ أَوْ غَیْرِهِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: تَحِلُّ الزَّکَاهُ لِمَنْ لَهُ سَبْعُمِائَهِ دِرْهَمٍ إِذَا لَمْ یَکُنْ لَهُ حِرْفَهٌ وَ یُخْرِجُ زَکَاتَهَا مِنْهَا وَ یَشْتَرِی مِنْهَا بِالْبَعْضِ قُوتاً لِعِیَالِهِ وَ یُعْطِی الْبَقِیَّهَ أَصْحَابَهُ وَ لَا تَحِلُّ الزَّکَاهُ لِمَنْ لَهُ خَمْسُونَ دِرْهَماً وَ لَهُ حِرْفَهٌ یَقُوتُ بِهَا عِیَالَهُ (۶).

**[ترجمه]علل الشرایع: امام صادق فرمود: به کسی که هفتصد درهم دارد و مالک آن می باشد دادن زکات حلال است به شرطی که شغل و حرفه ای نداشته باشد، این شخص زکات هفتصد درهم را اخراج کرده و با مقداری از آن قوت و روزی عیالات خود را تهیه نموده و بقیّه آن را به مستحقّین می دهد ولی کسی که پنجاه درهم دارد و صاحب حرفه ای است که به واسطه آن قوت عیالات خود را تهیّه می کند بر او زکات روا نیست و نمی توان به وی زکات داد. - . علل الشرایع ۲ : ۵۸ -

**[ترجمه]

«۲۷»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ أَبِی الْخَطَّابِ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عِیسَی عَنْ أَبِی الْمَغْرَاءِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی أَشْرَکَ بَیْنَ الْأَغْنِیَاءِ وَ الْفُقَرَاءِ فِی الْأَمْوَالِ فَلَیْسَ لَهُمْ أَنْ یَصْرِفُوهَا إِلَی غَیْرِ شُرَکَائِهِمْ (۷).

۱- ۱. الخصال ج ۱: ۱۳۸.

۲- ۲. علل الشرائع ج ۲: ۵۹.

۳- ۳. الخصال ج ۲: ۱۵۲.

۴- ۴. عیون الأخبار ج ۲ ص ۱۲۳.

۵- ۵. عیون الأخبار ج ۱ ص ۱۴۳.

۶- ۶. علل الشرائع ج ۲ ص ۵۸.

۷- ۷. علل الشرائع ج ۲ ص ۵۹.

**[ترجمه]علل الشرایع: ابوالمغرا از امام صادق علیه السلام نقل می کند که فرمود: خداوند متعال فقیران و ثروتمندان را در اموال شریک قرار داده است، پس ثروتمندان حق ندارند، اموال را جز در مورد شریکان خویش به مصرف برسانند. - . علل الشرایع ۲ : ۵۹ -

**[ترجمه]

«۲۸»

ل،(۱)[الخصال] ابْنُ الْمُتَوَكِّلِ عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ الْأَشْعَرِيِّ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ إِسْحَاقَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سُلَيْمَانَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: إِنَّ صَدَقَةَ الْخُفِّ وَ الظِّلْفِ تُدْفَعُ إِلَى الْمُتَجَمِّلِينَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ فَأَمَّا صَدَقَةُ الذَّهَبِ وَ الْفِضَّةِ وَ مَا كِيلَ بِالْقَفِيزِ مِمَّا أَخْرَجَتِ الْأَرْضُ فَإِلَى الْفُقَرَاءِ الْمُدْقَعِينَ قَالَ ابْنُ سِنَانٍ قُلْتُ فَكَيْفَ صَارَ هَذَا هَكَذَا قَالَ لِأَنَّ هَؤُلَاءِ يَتَجَمَّلُونَ يَسْتَحْيُونَ مِنَ النَّاسِ فَيُدْفَعُ إِلَيْهِمْ أَجْمَلُ الْأَمْرَيْنِ عِنْدَ النَّاسِ وَ كُلٌّ صَدَقَةٌ.

**[ترجمه]الخصال : ابن سنان از امام صادق علیه السلام نقل می کند که فرمود: صدقه حیوانات سم دار و پهن پا مانند شتر به مسلمانان متجمل و با شخصیت پرداخت می‌شود و صدقه طلا و نقره و هر آنچه با قفیز (پیمانه) اندازه گیری می شود از آنچه زمین می‌رویاند (غلات) به افراد بسیار فقیر و غیر متشخص اختصاص داده شده است. گفتم: چگونه حکم بدین صورت تشریع شده است؟ فرمود: آن افراد شکیبایی پیشه می کنند و گدایی نمی کنند و از مردم شرم می کنند، از این رو بهترین این دو نوع صدقه از نظر مردم را باید به آنها اختصاص داد و هر دو نوع آن جزء صدقه می‌باشد. - . علل الشرایع ۲ : ۵۹ -

**[ترجمه]

«۲۹»

ع، [علل الشرائع] أَبِي عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ أَبِي الْخَطَّابِ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِسْمَاعِيلَ الدَّغْشِيِّ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ علیه السلام عَنِ السَّائِلِ وَ عِنْدَهُ قُوتُ يَوْمٍ أَ يَحِلُّ لَهُ أَنْ يَسْأَلَ وَ إِنْ أُعْطِيَ شَيْئاً مِنْ قَبْلِ أَنْ يَسْأَلَ يَحِلُّ لَهُ أَنْ يَقْبَلَهُ قَالَ يَأْخُذُهُ وَ عِنْدَهُ قُوتُ شَهْرٍ وَ مَا يَكْفِيهِ لِسِتَّةِ أَشْهُرٍ مِنَ الزَّكَاةِ لِأَنَّهَا إِنَّمَا هِيَ سَنَةٌ إِلَى سَنَةٍ(۲).

**[ترجمه]علل الشرایع: اسماعیل الدغشی نقل می کند که از موسی بن جعفر علیه السلام پرسیدم: کسی که قوت یک روز خود را دارد جایز است درخواست دریافت زکات را بکند و نیز به چنین کسی پیش از آنکه درخواست کند، اگر زکات داده شود جایز است قبول کند؟ حضرت فرمودند: اگر به وی زکات داده شد اگر چه قوت یک ماه و نیز مایحتاج یک سال را هم داشته باشد، آن را قبول کند، زیرا زکات بابت خرجی یک سالِ مستحقّین به آنها داده می شود. - . علل الشرایع ۲ : ۶۰ -

**[ترجمه]

«۳۰»

ع، [علل الشـرائع] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنْ هَارُونَ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَیُّوبَ بْنِ الْحُرِّ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام مَمْلُوکٌ یَعْرِفُ هَذَا الْأَمْرَ الَّذِی نَحْنُ عَلَیْهِ أَشْتَرِیهِ مِنَ الزَّکَاهِ فَأُعْتِقَهُ قَالَ فَقَالَ اشْتَرِهِ وَ أَعْتِقْهُ قُلْتُ فَإِنْ هُوَ مَاتَ وَ تَرَکَ مَالًا قَالَ فَقَالَ مِیرَاثُهُ لِأَهْلِ الزَّکَاهِ لِأَنَّهُ اشْتُرِیَ بِسَهْمِهِمْ وَ فِی حَدِیثٍ آخَرَ بِمَالِهِمْ (۳).

**[ترجمه]علل الشـرایع: ایوب ابن حر نقل می‌کند که به امام صادق علیه السلام عرض کردم: مملوکی است که به آنچه ما معتقدیم (اعتقاد به ولایت امیر المؤمنین علیه السّلام و یازده فرزندش علیهم السّلام) معتقد است، حال او را از مال زکات می خرم و آزادش می کنم، آیا جایز است؟ امام فرمود: او را بخر و آزاد کن. عرض کردم: اگر آن مملوک مرد و مالی از خود به جا گذارد، این مال تعلّق به چه کسی دارد؟ حضرت فرمودند: میراثش به مستحقّین زکات تعلّق دارد، زیرا مملوک مزبور را با سهم مستحقّین خریده اند، پس اموالش مال مستحقین می باشد. - . علل الشرایع ۲ : ۶۰ -

**[ترجمه]

«۳۱»

ع، [علل الشرائع] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ مَعْرُوفٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ مَهْزِیَارَ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَعِیدٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنِ ابْنِ أُذَیْنَهَ عَنْ زُرَارَهَ وَ بُکَیْرٍ وَ فُضَیْلٍ وَ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ وَ بُرَیْدِ بْنِ مُعَاوِیَهَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ وَ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیهما السلام أَنَّهُمَا قَالا: فِی الرَّجُلِ یَکُونُ فِی بَعْضِ هَذِهِ الْأَهْوَاءِ الْحَرُورِیَّهِ وَ الْمُرْجِئَهِ وَ الْعُثْمَانِیَّهِ وَ الْقَدَرِیَّهِ ثُمَ

۱- ۱. کذا فی نسخه الأصل و هکذا فی الکمبانیّ و لا یناسب کتاب الخصال، و تراه فی العلل ج ۲ ص ۵۹، و تری مثله فی المحاسن: ۳۰۴.

۲- ۲. علل الشرائع ج ۲ ص ۶۰، و قوله« ما یکفیه لسته أشهر» فی بعض النسخ« ما یکفیه لسنته من الزکاه.

۳- ۳. علل الشرائع ج ۲ ص ۶۰.

يَتُوبُ وَ يَعْرِفُ هَذَا الْأَمْرَ وَ يَحْسُنُ رَأْيُهُ أَ يُعِيدُ كُلَّ صَلَاةٍ صَلَّاهَا أَوْ صَوْمٍ أَوْ زَكَاةٍ أَوْ حَجٍّ قَالَ لَيْسَ عَلَيْهِ إِعَادَةُ شَيْ‌ءٍ مِنْ ذَلِكَ غَيْرِ الزَّكَاةِ فَإِنَّهُ لَا بُدَّ أَنْ يُؤَدِّيَهَا لِأَنَّهُ وَضَعَ الزَّكَاةَ فِي غَيْرِ مَوْضِعِهَا وَ إِنَّمَا مَوْضِعُهَا أَهْلُ الْوَلَايَهِ(۱).

**[ترجمه]علل الشرايع: از امام باقر و امام صادق عليهما السلام پرسيدند: شخصى كه مسلك حروريّه يا مرجئه يا عثمانيه و يا قدريّه داشته سپس توبه كرده و مذهب حق را اختيار كرده و رأيش نيكو گشته است، آيا نمازهايى را كه خوانده و روزهايى را كه گرفته يا زكات هايى را كه داده و حجّى را كه انجام داده بايد اعاده كند؟ امام عليه السّلام فرمودند: اعاده هيچ يك از اين واجبات لازم نيست مگر زكات؛ زيرا آن را در غير موردش صرف كرده، چه آنكه مورد و موضع آن، اهل ولايت مى باشند. - علل الشرايع ۲ : ۶۱ - .

**[ترجمه]

«۳۲»

مع، [معانی الأخبار] أَبِي عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِيسَ عَنِ الْأَشْعَرِيِّ عَنِ الْيَقْطِينِيِّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ رَاشِدٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ الْعَسْكَرِيَّ عليه السلام بِالْمَدِينَهِ عَنْ رَجُلٍ أَوْصَى بِمَالٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ قَالَ سَبِيلُ اللَّهِ شِيعَتُنَا(۲).

**[ترجمه]معانى الاخبار: حسن بن راشد مى گويد: از امام حسن عسكرى عليه السلام در مدينه، در باره مردى كه مالى را در راه خدا وصيت كند، سؤال كردم. فرمود: راه خدا، شيعه ما هستند. - معانى الاخبار : ۱۶۷ - .

**[ترجمه]

«۳۳»

مع، [معانی الأخبار] أَبِي عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ الْأَشْعَرِيِّ عَنِ الْيَقْطِينِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سُلَيْمَانَ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عُمَرَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام إِنَّ رَجُلًا أَوْصَى إِلَيَّ فِي سَبِيلِ اللَّهِ قَالَ فَقَالَ اصْرِفْهُ فِي الْحَجِّ قَالَ قُلْتُ إِنَّهُ أَوْصَى إِلَيَّ فِي السَّبِيلِ قَالَ اصْرِفْهُ فِي الْحَجِّ فَإِنِّي لَا أَعْرِفُ سَبِيلًا مِنْ سُبُلِهِ أَفْضَلَ مِنَ الْحَجِ (۳).

**[ترجمه]معانى الاخبار: از حسن بن عمر نقل شده است كه گفت: به امام صادق عليه السلام عرض كردم: مردى در راه خدا به من مالى را وصيت كرد. - گفت:- به من فرمود: آن را در انجام مراسم حج خرج كن. عرض كردم: او در سبيل الله وصيت كرد. فرمود: در حج خرج كن، چرا كه من هيچ راهى از راه هاى خدا را بهتر از حج گزاردن سراغ ندارم.

**[ترجمه]

«۳۴»

مع، [معانی الأخبار] أَبِي عَنْ سَعْدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ حَمَّادٍ عَنْ حَرِيزٍ عَنْ زُرَارَهَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: لَا تَحِلَّ الصَّدَقَهُ لِغَنِیٍّ وَ لَا لِذِی مِرَّهٍ سَوِیٍ (۴)

وَ لَا لِمُحْتَرِفٍ وَ لَا لِقَوِیٍّ قُلْتُ مَا مَعْنَی هَذَا قَالَ لَا یَحِلُّ لَهُ أَنْ یَأْخُذَهَا وَ هُوَ یَقْدِرُ عَلَی أَنْ یَکُفَّ نَفْسَهُ عَنْهَا.

وَ فِی حَدِیثٍ آخَرَ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ قَدْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: إِنَّ الصَّدَقَهَ لَا تَحِلُّ لِغَنِیٍّ وَ لَمْ یَقُلْ وَ لَا لِذِی مِرَّهٍ سَوِیٍ (۵).

**[ترجمه]معانی الاخبار: زراره از امام صادق علیه السلام از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم نقل می کند که فرمود: صدقه دادن به ثروتمند و به نیرومند تندرست و صاحب حرفه و انسان قادر بر کار روا نیست. گفتم: مقصود از این سخن چیست؟ فرمود: بر کسی که می‌تواند از گرفتن صدقه خودداری کند، گرفتن آن حلال نیست.

در روایت دیگری از امام صادق آمده است که: صدقه دادن به ثروتمند روا نیست و نفرمود: صدقه برای شخص تندرست نیرومند. - . معانی الاخبار : ۲۶۲ -

**[ترجمه]

«۳۵»

ید، [التوحید] مَاجِیلَوَیْهِ عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ الْأَشْعَرِیِّ عَنْ عِمْرَانَ بْنِ مُوسَی عَنِ الْحَسَنِ بْنِ حَرِیشٍ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا عَنْ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدٍ وَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیهما السلام أَنَّهُمَا قَالا: مَنْ قَالَ بِالْجِسْمِ فَلَا تُعْطُوهُ مِنَ الزَّکَاهِ وَ لَا تُصَلُّوا وَرَاءَهُ (۶).

ص: ۶۶

۱- ۱. علل الشرائع ج ۲ ص ۶۱.
۲- ۲. معانی الأخبار: ۱۶۷.
۳- ۳. معانی الأخبار: ۱۶۷.
۴- ۴. المره: القوّه و شده العقل، و السوی: المستوی: لا عرج به و لا شلال.
۵- ۵. معانی الأخبار: ۲۶۲.
۶- ۶. التوحید: ۵۹.

**[ترجمه]التوحید: از علی بن محمد و امام باقر علیهما السلام روایت شده است که فرمودند: هر کس قائل به تجسیم باشد چیزی از زکات به او ندهید و پشت سر او نماز نخوانید. - . التوحید: ۵۹ -

**[ترجمه]

«۳۶»

ب، [قرب الإسناد] ابْنُ عِیسَی عَنِ الْبَزَنْطِیِّ قَالَ: سَأَلْتُ الرِّضَا علیه السلام عَنِ الْقَانِعِ وَ الْمُعْتَرِّ قَالَ الْقَانِعُ الَّذِی یَقْنَعُ بِمَا أَعْطَیْتَهُ وَ الْمُعْتَرُّ الَّذِی یَعْتَرُّ بِکَ (۱).

**[ترجمه]قرب الاسناد: بزنطی گفت: از امام رضا علیه السلام در باره قانع و معتر پرسیدم. ایشان فرمود: قانع کسی است که هر چه به او بدهی قانع می‌شود و معتر کسی است که بر تو می گذرد و درخواست می کند. - . قرب الاسناد : ۲۰۷ -

**[ترجمه]

«۳۷»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنْ عَبْدِ الْعَظِیمِ الْحَسَنِیِّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیٍّ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: تَارِکُ الزَّکَاهِ وَ قَدْ وَجَبَتْ لَهُ کَمَانِعِهَا وَ قَدْ وَجَبَتْ عَلَیْهِ (۲).

سن، [المحاسن] عبد العظیم: مثله (۳).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: برخی از اصحاب ما از امام صادق علیه السلام نقل کردند که فرمود: تارک زکات که گرفتن آن بر او واجب شده است (و نمی گیرد)، همچون مانع زکات است که زکات واجب خود را نمی دهد. - . ثواب الاعمال ۲۱۲ -

المحاسن : عبدالعظیم همین روایت را از ایشان نقل کرده است. - . المحاسن : ۸۸ -

**[ترجمه]

«۳۸»

سن، [المحاسن] ابْنُ فَضَّالٍ عَنْ هَارُونَ بْنِ مُسْلِمٍ عَنِ ابْنِ بُکَیْرٍ عَنْ عُبَیْدِ بْنِ زُرَارَهَ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ رَجُلٍ أَخْرَجَ زَکَاهَ مَالِهِ أَلْفَ دِرْهَمٍ فَلَمْ یَجِدْ مُؤْمِناً یَدْفَعُ ذَلِکَ إِلَیْهِ فَنَظَرَ إِلَی مَمْلُوکٍ یُبَاعُ (۴) فَاشْتَرَاهُ بِتِلْکَ الْأَلْفِ الدِّرْهَمِ الَّتِی أَخْرَجَهَا مِنْ زَکَاتِهِ فَأَعْتَقَهُ هَلْ یَجُوزُ ذَلِکَ قَالَ نَعَمْ لَا بَأْسَ بِذَلِکَ قُلْتُ فَإِنَّهُ لَمَّا أُعْتِقَ وَ صَارَ حُرّاً اتَّجَرَ وَ احْتَرَفَ فَأَصَابَ مَالًا کَثِیراً ثُمَّ مَاتَ وَ لَیْسَ لَهُ وَارِثٌ فَمَنْ یَرِثُهُ إِذَا لَمْ یَکُنْ وَارِثٌ قَالَ یَرِثُهُ الْفُقَرَاءُ مِنَ الْمُؤْمِنِینَ الَّذِی یَسْتَحِقُّونَ الزَّکَاهَ لِأَنَّهُ إِنَّمَا اشْتُرِیَ بِمَالِهِمْ (۵).

**[ترجمه]المحاسن : عبید بن زراره گفت: از امام صادق علیه السلام سؤال کردم، در مورد شخصی که هزار درهم از زکات

مال خود بیرون کرد و مومنی نیافت که به او بدهـد و دیـد که برده‌ای را می فروشـند، پس این مرد آن هزار درهم را داد و آن بنـده را خریـد و آزاد کرد. آیا این کاری که کرده است برایش جایز است؟ فرمود: بلی باکی نیست. گفتم: اگر بعد از آزادی، از تجـارت و حرفه، مالی به دست آورد و سـپس بمیرد و وارثی نداشـته باشـد که از او ارث ببرد، چه کسـی از او ارث می‌برد؟ فرمود: مومنان فقیری که مستحق زکات هستند، چون آن برده را از مال ایشان (مومنان) خریده اند. - . المحاسن : ۳۰۵ -

**[ترجمه]

«۳۹»

ضـا، [فقه الرضا علیه السـلام]: إِیَّاکَ أَنْ تُعْطِیَ زَکَاهَ مَالِکَ غَیْرَ أَهْلِ الْوَلَایَهِ وَ لَا تُعْطَی مِنْ أَهْلِ الْوَلَایَهِ الْأَبَوَانِ وَ الْوَلَـدُ وَ الزَّوْجَهُ وَ الْمَمْلُوکُ وَ کُـلُّ مَنْ هُوَ فِی نَفَقَتِـکَ فَلَـا تُعْطِهِ وَ إِنِ اشْتَرَی رَجُـلٌ أَبَـاهُ مِنْ زَکَـاهِ مَـالِهِ فَـأَعْتَقَهُ فَهُوَ جَـائِزٌ وَ إِنْ مَـاتَ رَجُلٌ مُؤْمِنٌ وَ أَحْبَبْتَ أَنْ تُکَفِّنَهُ مِنْ زَکَـاهِ مَالِـکَ فَأَعْطِهَـا وَرَثَتَهُ فَیُکَفِّنُونَهُ بِهَـا وَ إِنْ لَمْ یَکُنْ لَهُ وَرَثَهٌ فَکَفِّنْهُ أَنْتَ وَ احْسُبْ بِهِ مِنْ زَکَاهِ مَالِکَ فَإِنْ أَعْطَی وَرَثَتَهُ قَوْمٌ آخَرُونَ ثَمَنَ کَفَنِهِ فَکَفِّنْهُ مِنْ مَالِـکَ وَ احْسُـبْهُ مِنَ الزَّکَاهِ وَ یَکُونُ مَا أَعْطَاهُمُ الْقَوْمُ لَهُمْ یُصْـلِحُونَ بِهِ شَأْنَهُمْ وَ إِنْ کَانَ عَلَی الْمَیِّتِ دَیْنٌ لَمْ یَلْزَمْ وَرَثَتَهُ قَضَاهُ مِمَّا أَعْطَیْتَهُ وَ لَا مِمَّا

۱- ۱. قرب الإسناد: ۲۰۷.

۲- ۲. ثواب الأعمال: ۲۱۲.

۳- ۳. المحاسن: ۸۸.

۴- ۴. یباع فیمن یزید خ.

۵- ۵. المحاسن: ۳۰۵.

أَعْطَاهُمُ الْقَوْمُ لِأَنَّهُ لَيسَ بِمِيرَاثٍ وَ إِنَّمَا هُوَ شَيْ ءٌ صَارَ لِوَرَثَتِهِ بَعْدَ مَوْتِهِ وَ إِنِ اسْتَفَادَ الْمُعْتَقُ مَالًا فَمَالُهُ لِمَنْ أَعْتَقَ لِأَنَّهُ مُشْتَرًى بِمَالِهِ وَ بِاللَّهِ التَّوْفِيقُ.

**[ترجمه]فقه امام رضا علیه السلام: آگاه باش که مبادا زکات را به غیر اهل ولایت بدهی و از میان اهل ولایت نیز به پدر و مادر و همسر و برده زکات پرداخت نمی‌شود و هر کس که در نفقه توست، زکات به او نده. اگر شخصی پدر خویش را با زکات مالش بخرد سپس او را آزاد کند، جایز است. هر گاه شخص مؤمنی بمیرد و دوست داشتی که او را از زکات مالت کفن کنی، آن زکات را به ورثه او بده تا او را به آن کفن کنند و اگر ورثه ای نداشت خودت او را کفن کن و از زکات حساب کن. پس اگر جمعی دیگر بهای کفن به ورثه او بدهند، در این صورت مالی که آن جماعت به ورثه او داده اند، برای گذراندن امورات خویش می گیرند. و اگر قرضی بر میت بوده باشد بر ورثه لازم نیست که قرض میت را از مالی که تو به آنها اعطا کردی و از مالی که آن جماعت به آن‌ها بخشیده اند، بپردازند، زیرا این اموال میراث میت نیست بلکه چیزی است که پس از مرگ او به ورثه اش رسیده است.

و اگر برده آزاد شده مال و اموالی به دست آورد (و بمیرد) مال او برای کسی است که او را آزاد کرده است، زیرا او (برده) با مال آن شخص خریداری شده است. و توفیق از خداوند است.

**[ترجمه]

«۴۰»

م، [تفسیر الإمام علیه السلام]: قِیلَ لِرَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مَنْ یَسْتَحِقُّ الزَّكَاةَ قَالَ الْمُسْتَضْعَفُونَ مِنْ شِیعَةِ مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ الَّذِینَ لَمْ تَقْوَ بَصَائِرُهُمْ فَأَمَّا مَنْ قَوِیَتْ بَصِیرَتُهُ وَ حَسُنَتْ بِالْوَلَایَةِ لِأَوْلِیَائِهِ وَ الْبَرَاءَةِ مِنْ أَعْدَائِهِ مَعْرِفَتُهُ فَذَاكَ أَخُوكُمْ فِی الدِّینِ أَمَسُّ بِكُمْ رَحِماً مِنَ الْآبَاءِ وَ الْأُمَّهَاتِ الْمُخَالِفِینَ فَلَا تُعْطُوهُ زَكَاةً وَ لَا صَدَقَةً فَإِنَّ مَوَالِیَنَا وَ شِیعَتَنَا مِنَّا كَالْجَسَدِ الْوَاحِدِ یَحْرُمُ عَلَی جَمَاعَتِنَا الزَّكَاةُ وَ الصَّدَقَةُ وَ لْیَكُنْ مَا تُعْطُونَهُ إِخْوَانَكُمُ الْمُسْتَبْصِرِینَ الْبِرَّ وَ ارْفَعُوهُمْ عَنِ الزَّكَوَاتِ وَ الصَّدَقَاتِ وَ نَزِّهُوهُمْ عَنْ أَنْ تَصُبُّوا عَلَیْهِمْ أَوْسَاخَكُمْ أَ یُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ یَغْسِلَ وَسَخَ بَدَنِهِ ثُمَّ یَصُبَّهُ عَلَی أَخِیهِ الْمُؤْمِنِ إِنَّ وَسَخَ الذُّنُوبِ أَعْظَمُ مِنْ وَسَخِ الْبَدَنِ فَلَا تُوَسِّخُوا بِهَا إِخْوَانَكُمُ الْمُؤْمِنِینَ وَ لَا تَقْصِدُوا أَیْضاً بِصَدَقَاتِكُمْ وَ زَكَوَاتِكُمُ الْمُعَانِدِینَ لِآلِ مُحَمَّدٍ الْمُحِبِّینَ لِأَعْدَائِهِمْ عَلَیْهِمْ فَإِنَّ الْمُتَصَدِّقَ عَلَی أَعْدَائِنَا كَالسَّارِقِ فِی حَرَمِ رَبِّنَا عَزَّ وَ جَلَّ وَ حَرَمِی قِیلَ یَا رَسُولَ اللَّهِ وَ الْمُسْتَضْعَفُونَ مِنَ الْمُخَالِفِینَ الْجَاهِلِینَ لَا هُمْ فِی مُخَالَفَتِنَا مُسْتَبْصِرُونَ وَ لَا هُمْ لَنَا مُعَانِدُونَ قَالَ فَیُعْطَی الْوَاحِدُ مِنَ الدَّرَاهِمِ مَا دُونَ الدِّرْهَمِ وَ مِنَ الْخُبْزِ مَا دُونَ الرَّغِیفِ.

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله ثُمَّ كُلُّ مَعْرُوفٍ بَعْدَ ذَلِكَ مَا وَقَیْتُمْ بِهِ أَعْرَاضَكُمْ وَ صُنْتُمُوهَا مِنْ أَلْسِنَةِ كِلَابِ النَّاسِ كَالشُّعَرَاءِ وَ الْوَقَّاعِینَ فِی الْأَعْرَاضِ تَكُفُّونَهُمْ فَهُوَ مَحْسُوبٌ لَكُمْ فِی الصَّدَقَاتِ (۱).

**[ترجمه]تفسیر امام حسن عسکری علیه السلام: به پیامبر صلی الله علیه و آله و سلّم گفته شد: مستحقین زکات چه کسانی هستند؟ فرمود: مستضعفانی از پیروان محمد و خاندانش هستند که بینش و بصیرت قوی ندارند. اما کسی که بصیرتش قوی گردد و شناخت او از ولایت و پیروان آن و بیزاریش از دشمنان ولایت، نیکو گردد. این چنین شخصی برادر دینی شماست و

از لحاظ رحم و مهربانی و از پدران و مادران مخالف، سزاوارترند. پس به او زکات و صدقه ندهید چراکه دوستداران و شیعیان ما همانند یک کالبد واحد هستند و زکات و صدقه بر جماعت ما حرام است و می‌بایست آنچه که به برادران با بصیرت خود می‌دهید به عنوان نیکی باشد و آن‌ها را از دادن زکات و صدقات بالاتر بدانید و از اینکه چرک‌هایتان را بر آنان بریزید، پاک و منزه شان بدارید. آیا کسی از شما دوست دارد چرک بدنش را بشوید سپس آن را بر برادر مومنش بریزد؟ همانا چرک گناهان از چرک بدن بزرگتر است پس با چرک گناهان، برادران مومن خویش را آلوده نکنید و درصدد آن نباشید که زکات و صدقات خود را به کسانی که دشمن خاندان محمد صلی الله علیه و آله و دوستدار دشمنان آن‌ها هستند، بدهید. همانا کسی که به دشمنان ما صدقه بدهد مانند کسی است در حرم پروردگار عزیز و بلند مرتبه و حرم من دزدی کند.

گفتند: ای رسول خدا! مستضعفان از مخالفان که از روی جهل و نادانی با ما مخالفت می‌ورزند و از روی بصیرت و بینش با ما مخالفت و دشمنی نمی‌کنند چه حکمی دارند (آیا می‌توان به آنان زکات داد؟). فرمود: هر یک از شما در زکات درهم، کمتر از یک درهم بدهد و در زکات نان، کمتر از یک گرده نان ببخشد.

رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلّم: سپس هر کار خیری که پس از این در راستای حفظ آبرویتان از زبان مردمان سگ صفت مانند شاعران و کسانی که به آبرو ضربه می‌زنند، انجام دهید تا آن‌ها را از این کار بازدارید، به عنوان صدقه برای شما محسوب می‌شود. - . تفسیر امام حسن عسکری : ۳۸ -

**[ترجمه]

«۴۱»

م، [تفسیر الإمام علیه السلام]: قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَ أَقِیمُوا الصَّلاهَ وَ آتُوا الزَّکاهَ قَالَ الْإِمَامُ علیه السلام آتُوا الزَّکَاهَ مُسْتَحِقَّهَا لَا تُؤْتُوهَا کَافِراً وَ لَا مُنَافِقاً قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله الْمُتَصَدِّقُ عَلَى أَعْدَائِنَا کَالسَّارِقِ فِی حَرَمِ اللَّهِ (۲).

ص: ۶۸

۱- ۱. تفسیر الإمام: ۳۸.

۲- ۲. تفسیر الإمام: ۲۳۸، و فیه کافرا و لا مناصبا.

**[ترجمه]تفسیر امام حسن عسکری علیه السلام: در باره این سخن خداوند «فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ»، - . حجّ/ ۷۸ - {پس نماز را برپا دارید و زکات بدهید.} امام فرمود: زکات را به مستحق آن بدهید و به کافر و منافق ندهید، چراکه پیامبر صلی الله علیه و آله و سلّم فرمودند: کسی که به دشمنان ما صدقه بدهد بسان شخصی است که در حرم خداوند دزدی کند. - . تفسیر امام حسن عسکری : ۲۳۸ -

**[ترجمه]

«۴۲»

م، [تفسير الإمام عليه السلام]: وَ آتَى الْمالَ عَلى حُبِّهِ أَعْطَى فِي اللَّهِ الْمُسْتَحِقِّينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى حُبِّهِ لِلْمَالِ وَ شِدَّةِ حَاجَتِهِ إِلَيْهِ ذَوِي الْقُرْبى أَعْطَى قَرَابَةَ النَّبِيِّ الْفُقَرَاءَ هَدِيَّةً وَ بِرّاً لَا صَدَقَةً فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ قَدْ أَجَلَّهُمْ عَنِ الصَّدَقَةِ وَ آتَى قَرَابَةَ نَفْسِهِ صَدَقَةً وَ بِرّاً عَلَى أَيِّ سَبِيلٍ أَرَادَ وَ الْيَتامى وَ آتَى الْيَتَامَى مِنْ بَنِي هَاشِمٍ الْفُقَرَاءَ بِرّاً لَا صَدَقَةً وَ آتَى يَتَامَى غَيْرِهِمْ صِلَةً وَ صَدَقَةً وَ الْمَساكِينَ مِنْ مَسَاكِينِ النَّاسِ وَ ابْنَ السَّبِيلِ الْمُجْتَازُ لَا نَفَقَةَ مَعَهُ وَ السَّائِلِينَ وَ الَّذِينَ يَتَكَفَّفُونَ وَ يَسْأَلُونَ الصَّدَقَاتِ وَ فِي الرِّقابِ الْمُكَاتَبِينَ يُعِينُهُمْ لِيُؤَدُّوا فَيُعْتَقُوا قَالَ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ مَالٌ يَحْتَمِلُ الْمُوَاسَاةَ فَلْيُجَدِّدِ الْإِقْرَارَ بِتَوْحِيدِ اللَّهِ وَ نُبُوَّةِ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ لْيَجْهَرْ بِتَفْضِيلِنَا عَلَى سَائِرِ آلِ النَّبِيِّينَ وَ تَفْضِيلِ مُحَمَّدٍ عَلَى سَائِرِ النَّبِيِّينَ وَ مُوَالاةِ أَوْلِيَائِنَا وَ مُعَادَاةِ أَعْدَائِنَا(۱).

**[ترجمه]تفسیر امام حسن عسکری علیه السلام: «وَآتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ»، - . بقره / ۱۷۷ - {و مال [خود] را با وجود دوست داشتنش بدهد.} یعنی در راه خدا به مومنان مستحق می‌بخشد علی رغم اینکه مال را دوست می‌دارد و به شدت به آن نیازمند است. «ذَوِي الْقُرْبَى» {خویشاوندان} به خویشاندان پیامبر صلی الله علیه و آله و سلّم به عنوان هدیه و نیکی می‌بخشد نه به عنوان صدقه، چراکه خداوند عزّ وجلّ آنان را از صدقه گرفتن بزرگ تر دانسته است و تقرب خودش را به عنوان صدقه و نیکی داده است، به هر شیوه‌ای که خود بخواهد. «وَالْيَتَامَى» و به یتیمان بنی هاشم که فقیر هستند نیکی (هدیه) می‌بخشد نه صدقه، و به دیگر یتیمان هم هدیه و هم صدقه می‌دهد. «وَالْمَسَاكِينَ» از مردم بینوا «وَابْنَ السَّبِيلِ» شخص مسافری که راه دشواری را پیموده و توشه ای همراه ندارد، «وَالسَّآئِلِينَ» کسانی که دست خود را برای درخواست چیزی به سوی مردم دراز می کنند و درخواست صدقه می کنند. «وَفِي الرِّقَابِ» بردگانی که آن‌ها را کمک می کند تا بهای خود را پرداخت کنند و آزاد شوند. فرمود: اگر مالی نداشته باشد که با آن بتواند همدردی و همیاری کند، می‌بایست مجددا به یگانگی خداوند و نبوت محمد فرستاده خدا صلی الله علیه و آله و سلّم اقرار کند و به صورت آشکار، برتری ما را نسبت به خاندان دیگر پیامبران و برتری محمد را بر دیگر پیامبران، و نیز دوستی اش را با دوستداران ما و دشمنی خود را با دشمنان ما اعلام کند. - . تفسیر امام حسن عسکری : ۲۷۲ -

**[ترجمه]

«۴۳»

كش، [رجال الكشي] وَجَدْتُ بِخَطِّ جَبْرَئِيلَ بْنِ أَحْمَدَ فِي كِتَابِهِ عَنْ سَهْلٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الرَّبِيعِ الْأَقْرَعِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ بَكْرٍ

عَنْ يُوسُفَ بْنِ يَعْقُوبَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي الْحَسَنِ الرِّضَا علیه السلام أَعْطِي هَؤُلَاءِ الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّ أَبَاكَ حَيٌّ مِنَ الزَّكَاهِ شَيْئاً قَالَ لَا تُعْطِهِمْ فَإِنَّهُمْ كُفَّارٌ مُشْرِكُونَ زَنَادِقَهٌ(۲).

**[ترجمه]رجال الکشی: یوسف بن یعقوب گفته است: به امام رضا علیه السلام گفتم: به این افرادی که گمان می کنند پدرتان زنده است، زکات داده شود؟ فرمود: به آنها چیزی ندهید زیرا آنان کافر، مشرک و زندیق هستند. - . رجال الکشی : ۳۸۸ -

**[ترجمه]

«۴۴»

الْهِدَايَهُ: اعْلَمُوا رَحِمَكُمُ اللَّهُ أَنَّهُ لَا يَجُوزُ أَنْ تُدْفَعَ الزَّكَاهُ إِلَّا إِلَى أَهْلِ الْوَلَايَهِ وَ لَا يُعْطَى مِنْ أَهْلِ الْوَلَايَهِ الْأَبَوَانِ وَ الْوَلَدُ وَ لَا الزَّوْجُ وَ الزَّوْجَهُ وَ الْمَمْلُوكُ وَ كُلُّ مَنْ يُجْبَرُ الرَّجُلُ عَلَى نَفَقَتِهِ وَ قَدْ فَضَّلَ اللَّهُ بَنِي هَاشِمٍ بِتَحْرِيمِ الزَّكَاهِ عَلَيْهِمْ فَأَمَّا الْيَوْمَ فَإِنَّهَا تَحِلُّ لَهُمْ لِأَنَّهُمْ قَدْ مُنِعُوا الْخُمُسَ.

**[ترجمه]الهدایه: خدا شما را رحمت کند، بدانید که جایز نیست زکات به غیر اهل ولایت داده شود و از میان اهل ولایت نیز به پدر و مادر و زن و شوهر و برده زکات پرداخت نمی‌شود و هر کس که شخص مجبور است نفقه آن‌ها را بپردازد، زکات به او تعلق نمی گیرد، و به یقین خداوند با تحریم زکات بر بنی هاشم آن‌ها را برتری داده است؛ اما امروز زکات برای برای آنان حلال می‌شود زیرا از گرفتن خمس منع شده اند.

**[ترجمه]

«۴۵»

دَعَائِمُ الْإِسْلَامِ، عَنِ الْوَلِيدِ بْنِ صَبِيحٍ قَالَ: قَالَ لِي شِهَابٌ إِنِّي أَرَى بِاللَّيْلِ أَهْوَالًا عَظِيمَهً وَ أَرَى امْرَأَهً تُفْزِعُنِي فَسَلْ لِي أَبَا عَبْدِ اللَّهِ جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ علیه السلام عَنْ ذَلِكَ فَسَأَلْتُهُ فَقَالَ هَذَا رَجُلٌ لَا يُؤَدِّي زَكَاهَ مَالِهِ فَأَعْلَمْتُهُ فَقَالَ بَلَى وَ اللَّهِ إِنِّي لَأُعْطِيهَا فَأَخْبَرْتُهُ بِمَا قَالَ قَالَ إِنْ كَانَ ذَلِكَ فَلَيْسَ يَضَعُهَا فِي مَوَاضِعِهَا فَقُلْتُ:

۱- ۱. تفسير الإمام: ۲۷۲، فی آيه البقره: ۱۷۷.

۲- ۲. رجال الكشّیّ: ۳۸۸.

ذَلِکَ لِشِهَابٍ فَقَالَ صَدَقَ (۱).

وَ عَنْ عَلِيٍّ علیه السلام: أَنَّهُ اسْتَعْمَلَ مِخْنَفَ بْنَ سُلَيْمٍ عَلَى صَدَقَاتِ بَكْرِ بْنِ وَائِلٍ وَ كَتَبَ لَهُ عَهْداً كَانَ فِيهِ فَمَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ طَاعَتِنَا مِنْ أَهْلِ الْجَزِيرَهِ وَ فِيمَا بَيْنَ الْكُوفَهِ وَ أَرْضِ الشَّام فَادَّعَى أَنَّهُ أَدَّى صَدَقَتَهُ إِلَى عُمَّالِ الشَّام وَ هُوَ فِي حَوْزَتِنَا مَمْنُوعٌ قَدْ حَمَتْهُ خَيْلُنَا وَ رِجَالُنَا فَلَا يَجُوزُ لَهُ ذَلِکَ وَ إِنْ كَانَ الْحَقُّ مَا زَعَمَ فَإِنَّهُ لَيْسَ لَهُ أَنْ يَنْزِلَ بِلَادَنَا وَ يُؤَدِّيَ صَدَقَهَ مَالِهِ إِلَى عَدُوِّنَا(۲).

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیه السلام: أَنَّهُ سُئِلَ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ إِنَّمَا الصَّدَقاتُ لِلْفُقَراءِ وَ الْمَساكِينِ فَقَالَ الْفَقِيرُ الَّذِي لَا يَسْأَلُ وَ الْمِسْكِينُ أَجْهَدُ مِنْهُ وَ الْبَائِسُ الْفَقِيرُ أَجْهَدُ مِنْهُمَا حالًا وَ لَا يُعْطَى الزَّكَاهُ إِلَّا أَهْلَ الْوَلَايَهِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ قِيلَ لَهُ فَإِذَا لَمْ يَكُنْ بِالْمَوْضِعِ وَلِيٌّ مُحْتَاجٌ إِلَيْهَا قَالَ يُبْعَثُ بِهَا إِلَى مَوْضِعٍ آخَرَ فَيُقْسَمُ فِي أَهْلِ الْوَلَايَهِ وَ لَا يُعْطَى قَوْماً إِنْ دَعَوْتَهُمْ إِلَى أَمْرِکَ لَمْ يُجِيبُوکَ وَ لَوْ كَانَ الذَّبْحُ وَ أَهْوَى بِيَدِهِ إِلَى حَلْقِهِ قِيلَ لَهُ فَإِذَا لَمْ يُوجَدْ مُؤْمِنٌ مُسْتَحِقٌّ قَالَ يُعْطَى الْمُسْتَضْعَفُونَ الَّذِينَ لَا يَنْصِبُونَ وَ يُعْطَى الْمُؤْمِنُ مِنَ الزَّكَاهِ مَا يَأْكُلُ مِنْهُ وَ يَشْرَبُ وَ يَكْتَسِي وَ يَتَزَوَّجُ وَ يَحُجُّ وَ يَتَصَدَّقُ وَ يُوفِي دَيْنَهُ.

وَ عَنْهُ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ وَ الْعامِلِينَ عَلَيْها قَالَ هُمُ السُّعَاهُ عَلَيْهَا يُعْطِيهِمُ الْإِمَامُ مِنَ الصَّدَقَهِ بِقَدْرِ مَا يَرَاهُ لَيْسَ فِي ذَلِکَ تَوْقِيتٌ عَلَيْهِ.

وَ عَنْ عَلِيٍّ علیه السلام قَالَ: بُعِثَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله مِنَ الْيَمَنِ بِذَهَبَهٍ فِي أَدِيمٍ مَقْرُوظٍ يَعْنِي مَدْبُوغٍ بِالْقَرَظِ لَمْ يَخْلُصْ مِنْ تُرَابِهَا فَقَسَمَهَا رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله بَيْنَ خَمْسَهِ نَفَرٍ الْأَقْرَعِ بْنِ حَابِسٍ وَ عُيَيْنَهَ بْنِ بَدْرٍ وَ زَيْدِ الْخَيْلِ وَ عَلْقَمَهَ بْنِ عَلَاثَهَ وَ عَامِرِ بْنِ الطُّفَيْلِ فَوَجَدَ فِي ذَلِکَ نَاسٌ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله وَ قَالُوا كُنَّا نَحْنُ أَحَقَّ بِهَذَا فبلغ ذلک صلى الله عليه و آله [فَبَلَغَهُ صلى الله عليه و آله ذَلِکَ] فَقَالَ أَ لَا تَأْمَنُونَنِي وَ أَنَا أَمِينُ مَنْ فِي السَّمَاءِ يَأْتِينِي خَبَرُ السَّمَاءِ

۱- ۱. دعائم الإسلام: ۲۴۵.

۲- ۲. دعائم الإسلام: ۲۵۹.

صَبَاحاً وَ مَسَاءً.

وَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: فِی قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ وَ الْمُؤَلَّفَهِ قُلُوبُهُمْ قَالَ هُمْ قَوْمٌ یُتَأَلَّفُونَ عَلَی الْإِسْلَامِ مِنْ رُؤَسَاءِ الْقَبَائِلِ کَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یُعْطِیهِمْ لِیَتَأَلَّفَهُمْ.

وَ عَنْهُ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: فِی قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ وَ فِی الرِّقابِ قَالَ إِذَا جَازَتِ الزَّکَاهُ خَمْسَمِائَهِ دِرْهَمٍ اشْتُرِیَ مِنْهَا الْعَبْدُ وَ أُعْتِقَ.

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِیهِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَنَّهُ قَالَ: لَا تَحِلُّ الصَّدَقَهُ لِغَنِیٍّ إِلَّا لِخَمْسَهٍ عَامِلٍ عَلَیْهَا وَ غَارِمٍ وَ هُوَ الَّذِی عَلَیْهِ الدَّیْنُ أَوْ تَحَمَّلَ بالجماله [بِالْحَمَالَهِ] أَوْ رَجُلٍ اشْتَرَاهَا بِمَالِهِ أَوْ رَجُلٍ أُهْدِیَتْ إِلَیْهِ.

وَ عَنْهُ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ أَنَّهُ قَالَ: وَ فِی سَبِیلِ اللَّهِ فِی الْجِهَادِ وَ الْحَجِّ وَ غَیْرِ ذَلِکَ مِنْ سُبُلِ الْخَیْرِ وَ ابْنِ السَّبِیلِ الرَّجُلُ یَکُونُ فِی السَّفَرِ فَیُقْطَعُ بِهِ نَفَقَتُهُ أَوْ یَسْقُطُ أَوْ یَقَعُ عَلَیْهِ اللُّصُوصُ.

وَ عَنْهُ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: الْإِمَامُ یَرَی رَأْیَهُ بِقَدْرِ مَا أَرَاهُ اللَّهُ فَإِنْ رَأَی أَنْ تُقْسَمَ الزَّکَاهُ عَلَی السِّهَامِ الَّتِی سَمَّاهَا اللَّهُ قَسَمَهَا وَ إِنْ أَعْطَی أَهْلَ صِنْفٍ وَاحِدٍ رَآهُمْ أَحْوَجَ لِذَلِکَ فِی الْوَقْتِ أَعْطَاهُمْ وَ لَا بَأْسَ أَنْ یُعْطَی مِنَ الزَّکَاهِ مَنْ لَهُ الدَّارُ وَ الْخَادِمُ وَ الْمِائَتَا دِرْهَمٍ فَکُلُّ مَا ذَکَرْنَاهُ (۱).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: ولید بن صبیح گفته است: شهاب به من گفت: من شب‌ها خواب‌های وحشتناکی می‌بینم و زنی را می‌بینم که مرا می‌ترساند، پس از جعفر بن محمد علیه السلام برایم در مورد آن بپرس. من از ایشان پرسیدم و فرمود: این شخصی است که زکات مالش را پرداخت نمی‌کند. او را (از گفته امام) باخبر کردم. پس گفت: البته سوگند به خدا من زکات را می‌پردازم. امام را از سخن او با خبر کردم. ایشان فرمود: اگر این طور باشد، او زکات را در موضع شایسته آن قرار نداده است. گفته امام را برای شهاب نقل کردم. او گفت: راست فرموده است.

از امام علی علیه السلام روایت شده که ایشان مخنف بن سلیم را مسئول گردآوری صدقه‌های (قبیله) بکر بن وائل کرد و دستوری را برای او نوشت که در آن آمده بود: هر کس از مردم جزیره و مناطق ما بین کوفه و سرزمین شام تحت اطاعت ما باشد و ادعا کند صدقه اش را به کارگزاران شام داده است، در حالی که این کار در حوزه (حکومت) ما ممنوع باشد، سپاهیان ما از او حمایت می‌کنند و این کار برایش جایز نیست و اگر گمان او حقیقت باشد، پس حق ندارد در سرزمین ما ساکن شود درحالی که صدقه مالش را به دشمن ما بدهد.

از امام جعفر بن محمد علیه السلام روایت شده است که از او در باره این سخن خداوند «إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاء وَالْمَسَاكِينِ»، {زکات تنها به تهیدستان و بینوایان اختصاص دارد} سؤال شد. فرمود: فقیر کسی است که طلب کمک نمی کند، و حال مسکین از او بدتر است و بینوای فقیر کسی است که از همه آنان بیچاره‌تر است، و زکات فقط به مومنانی که اهل ولایت هستند داده می‌شود .

به او گفته شد: اگر در آن مکان اهل ولایتی نباشد که نیازمند زکات باشد؟ فرمود: مال زکات به مکان دیگری فرستاده می...

شود تا در میان اهل ولایت تقسیم گردد و به مردمی که اگر آن‌ها را برای کاری فراخوانـدی و دعوت را اجابت نکردند، حتی اگر کشته شوند - و با دستش به گلویش اشاره کرد - زکات داده نمی‌شود

به او گفتند: اگر مومن مستحقی نباشد؟ فرمود: به مستضعفانی که کسی کاری به آن‌ها محوّل نمی‌کند و از کار کردن ناتوانند داده می‌شود. و به مومن از زکـات آن انـدازه داده می‌شود که از آن بخورد و بیاشامد و بپوشد و همسر اختیار کند و به حج خانه خدا برود و صدقه بدهد و دین و قرض خود را بپردازد.

و از ایشـان نقـل شـده است که در بـاره این سـخن خداونـد عزیز و بلنـد مرتبه «وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا»، {متصـدیان آن} فرمود: آنان کسـانی هسـتند که در جمع آوری زکات می‌کوشـند و امام هر انـدازه که روا بدانـد به آنان می‌دهـد. در این خصوص زمان و اندازه ای مشخص نشده است.

علی علیه السـلام فرمود: از یمن طلا-یی در پوست دبـاغی شـده‌ای که بـا برگ درخت سَـلَم دبـاغی شـده بود، فرسـتادند که از خاکش پاک نشده بود. پس پیامبر صلی الله علیه و آله و سلّم آن را بین پنج نفر تقسیم کرد: اقرع بن حابس، عیینه بن بدر، زید الخیل، علقمه بن علاثه و عامر بن طفیل. گروهی از اصحاب پیامبر صلی الله علیه و آله و سلّم گفتند: ما برای گرفتن آن مستحق تر بودیم. این خبر به رسول خدا صـلی الله علیه و آله و سـلّم رسید. پس فرمود: آیا به من اطمینان ندارید حال آن که من امانت دار آسمانی‌ها هستم و اخبار آسمان شب و روز به من می‌رسد؟.

از امام باقر علیه السـلام روایت شده است که در باره این سخن خداوند «وَالْمُؤَلَّفَهِ قُلُوبُهُمْ» فرمود: آنان گروهی از رؤسای قبایل هسـتند که به سوی اسـلام جـذب می‌شونـد و رسول خـدا صـلی الله علیه و آله و سـلم به آنهـا زکـات می‌داد تا آنان را به سوی اسلام جذب کند.

و همچنین ایشـان دربـاره این سـخن خداونـد «وَفِی الرِّقَابِ» فرمود: هر گاه زکات مال از پانصـد درهم عبور کرد با آن برده ای خریداری می‌شود و آزاد می گردد .

جعفر بن محمد علیه السـلام از پدرانش از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلّم روایت می‌کند که فرمودند: صدقه دادن به ثروتمند روا نیست مگر برای پنـج نفر: متولی جمع آوری زکات، و غارم: آن کسـی است بـدهی داشـته باشد یا دیه و غرامتی را متحمل شده باشد یا شخصی است که با مالش دیه ای را خریده باشد و یا شخصی است که دیه و غرامت به او هدیه بدهند.

همچنین از پیـامبر که درود و سـلام خداونـد بر او باد نقل شـده که فرمود: «وَفِی سَبِیلِ اللّهِ» در راه جهاد و حـج و دیگر راه‌های خیر است. «وَابْنَ السَّبِيلِ» شخصـی است که در سـفر باشـد و نفقه اش قطع می گردد یا از او ساقط می‌شود و یا دزدان بر او چیره می‌شوند.

و از ایشـان نقل شـده که فرمودنـد: امام نظر خود را چنان که خـدا به او می نمایـد ابراز می کنـد، پس اگر چنان بهتر ببینـد که زکـات را به سـهم‌هایی که خـدا تقسـیم کرده است بخش کنـد چنین می کنـد، و اگر چنان شایسـته بدانـد که همه را به گروه واحدی به سبب نیازی که دارند بدهد، همین کار را می کند. و ایرادی ندارد اگر مقداری از زکات را به کسی بدهد که خانه

و خدمتکار و دویست درهم دارد. و همه آنچه را ذکر کردیم. - . دعائم الاسلام : ۲۶۰ – ۲۶۱ –

**[ترجمه]

«۴۶»

کِتَابُ زَيْدٍ النَّرْسِيِّ، عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: سُئِلَ إِذَا لَمْ یجد [نَجِدْ] أَهْلَ الْوَلَايَهِ يَجُوزُ لَنَا أَنْ نَصَّدَّقَ عَلَى غَيْرِهِمْ فَقَالَ إِذَا لَمْ يَجِدُوا أَهْلَ الْوَلَايَهِ فِی الْمِصْرِ تَكُونُونَ فِيهِ فَابْعَثُوا بِالزَّكَاهِ الْمَفْرُوضَهِ إِلَى أَهْلِ الْوَلَايَهِ مِنْ غَيْرِ أَهْلِ مِصْرِكُمْ فَأَمَّا مَا كَانَ فِی سِوَى الْمَفْرُوضِ مِنْ صَدَقَهٍ فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا أَهْلَ الْوَلَايَهِ فَلَا عَلَيْكُمْ أَنْ

ص: ۷۱

۱- ۱. دعائم الإسلام: ۲۶۰- ۲۶۱، و بعده: فكل ما ذكرناه من دفع الصدقات و الزكوات الى الأئمّه و الى من اقاموه لقبضها فهو الذی یجب علی المسلمین و على الأئمّه صرفها حيث أمرهم اللّه عزّ و جلّ بصرفها فيه، و قد ذكرنا وجوه ذلك و هم أعلم بها صلوات اللّه عليهم.

تُعْطُوهُ الصِّبْيَانَ وَ مَنْ كَانَ فِي مِثْلِ عُقُولِ الصِّبْيَانِ مِمَّنْ لَا يَنْصِبُ وَ لَا يَعْرِفُ مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ فَيُعَادِيَكُمْ وَ لَا يَعْرِفُ خِلَافَ مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ فَيَتَّبِعَهُ وَ يَدِينَ بِهِ وَ هُمُ الْمُسْتَضْعَفُونَ مِنَ الرِّجَالِ وَ النِّسَاءِ وَ الْوِلْدَانِ تُعْطُونَهُمْ دُونَ الدِّرْهَمِ وَ دُونَ الرَّغِيفِ فَأَمَّا الدِّرْهَمَ التَّامَّ فَلَا تُعْطِي إِلَّا أَهْلَ الْوَلَايَهِ قَالَ فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ فَمَا تَقُولُ فِي السَّائِلِ يَسْأَلُ عَلَى الْبَابِ وَ عَلَى الطَّرِيقِ وَ نَحْنُ لَا نَعْرِفُ مَا هُوَ فَقَالَ لَا تُعْطِهِ وَ لَا كَرَامَهَ وَ لَا تُعْطِ غَيْرَ أَهْلِ الْوَلَايَهِ إِلَّا أَنْ يَرِقَّ قَلْبُكَ عَلَيْهِ فَتُعْطِيهِ الْكِسْرَهَ مِنَ الْخُبْزِ وَ الْقِطْعَهَ مِنَ الْوَرِقِ فَأَمَّا النَّاصِبَ فَلَا يَرِقَّنَّ قَلْبُكَ عَلَيْهِ وَ لَا تُطْعِمْهُ وَ لَا تَسْقِهِ وَ إِنْ مَاتَ جُوعاً أَوْ عَطَشاً وَ لَا تُغِثْهُ وَ إِنْ كَانَ غَرِقاً أَوْ حَرِقاً فَاسْتَغَاثَ فَغَطِّسْهُ وَ لَا تُغِثْهُ فَإِنَّ أَبِي نِعْمَ الْمُحَمَّدِيُّ كَانَ يَقُولُ مَنْ أَشْبَعَ نَاصِباً مَلَأَ اللَّهُ جَوْفَهُ نَاراً يَوْمَ الْقِيَامَهِ مُعَذَّباً كَانَ أَوْ مَغْفُوراً لَهُ.

**[ترجمه]کتاب زید النرسی: از امام صادق علیه السلام نقل شده که از ایشان سؤال کردند، هرگاه اهل ولایت نباشند جایز است به دیگران صدقه بدهیم؟ فرمود: اگر در منطقه ای که در آن سکونت دارید اهل ولایت را نیافتید، زکات واجب شده را برای کسانی از مناطق دیگر که اهل ولایتند بفرستید. اما صدقه‌های غیر از زکات واجب شده را در صورتی که اهل ولایت نیافتید، باکی بر شما نیست اگر آن را به کودکان یا کسانی بدهید که کودک خرد هستند و از جمله افرادی باشند که ناصبی نبوده و از عقیده و باور شما آگاه نباشد تا با شما دشمنی بورزد و بر عقیده ای خلاف عقیده شما واقف نباشد تا از آن پیروی کند و از آن فرمانبرداری کند و اینان مردان، زنان و فرزندان مستضعفی هستند که کمتر از درهم و پایین تر از گرده نان به آن‌ها می‌دهید. اما درهم کامل فقط به اهل ولایت داده می‌شود .

گفت: من عرض کردم: فدایت بشوم، در باره کسی که در پشت در و در راه طلب کمک می‌کند و ما نمی‌دانیم او کیست چه می‌گویید؟ فرمود: به او چیزی اعطا نکن - و او را کرامتی نیست - و به غیر از اهل ولایت چیزی نده مگر اینکه قلبت برایش رقّت پیدا کند، پس تکه نانی و قطعه برگی (تکه‌ای گوشت) به او ببخشی. اما قلبت برای ناصبی به رقّت نیاید و حتی اگر از گرسنگی و تشنگی بمیرد او را اطعام و سیراب نکن و اگر در حال غرق شدن یا سوخته شدن بود او را یاری نرسان و اگر طلب یاری کرد او را در آب فرو ببر و به او کمک نکن. چراکه پدرم که بهترین مسلمان محمدی بود، می‌گفت: هر کس ناصبی ای را سیر کند خداوند در روز قیامت شکمش را پر از آتش می‌کند، چه آن شخص اهل عذاب باشد و چه اهل غفران .

**[ترجمه]

باب ۷ حرمه الزکاه علی بنی هاشم

الأخبار

«۱»

ن،(۱)[عیون أخبار الرضا علیه السلام] لی، [الأمالی للصدوق] ابْنُ شَاذَوَيْهِ وَ ابْنُ مَسْرُورٍ مَعاً عَنْ مُحَمَّدٍ الْحِمْيَرِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنِ الرَّيَّانِ: فِيمَا احْتَجَّ الرِّضَا علیه السلام عَلَى الْعَامَّهِ بِحَضْرَهِ الْمَأْمُونِ فِي فَضْلِ الْعِتْرَهِ الطَّاهِرَهِ قَالَ علیه السلام لَمَّا جَاءَتْ قِصَّهُ الصَّدَقَهِ نَزَّهَ نَفْسَهُ وَ نَزَّهَ رَسُولَهُ وَ نَزَّهَ أَهْلَ بَيْتِهِ فَقَالَ إِنَّمَا الصَّدَقاتُ لِلْفُقَراءِ وَ الْمَساكِينِ وَ الْعامِلِينَ عَلَيْها وَ الْمُؤَلَّفَهِ قُلُوبُهُمْ وَ فِي الرِّقابِ وَ الْغارِمِينَ وَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَ ابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَهً مِنَ اللَّهِ (۲) فَهَلْ تَجِدُ فِي شَيْ ءٍ مِنْ ذَلِكَ أَنَّهُ جَعَلَ عَزَّ وَ جَلَّ سَهْماً لِنَفْسِهِ أَوْ لِرَسُولِهِ أَوْ لِذِي الْقُرْبَى لِأَنَّهُ لَمَّا نَزَّهَ نَفْسَهُ عَنِ الصَّدَقَهِ وَ نَزَّهَ رَسُولَهُ نَزَّهَ أَهْلَ بَيْتِهِ لَا بَلْ حَرَّمَ عَلَيْهِمْ لِأَنَّ الصَّدَقَهَ مُحَرَّمَهٌ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ

عليهم السلام وَ هِيَ أَوْسَاخُ أَيْدِی النَّاسِ لَا تَحِلُّ لَهُمْ لِأَنَّهُمْ طُهِّرُوا مِنْ كُلِّ دَنَسٍ وَ وَسَخٍ فَلَمَّا طَهَّرَهُمُ اللَّهُ وَ اصْطَفَاهُمْ رَضِیَ لَهُمْ مَا رَضِیَ لِنَفْسِهِ وَ كَرِهَ لَهُمْ

ص: ۷۲

۱- ۱. عيون الأخبار ج ۱ ص ۲۳۸.

۲- ۲. براءه: ۶۰.

مَا كَرِهَ لِنَفْسِهِ عَزَّ وَ جَلَ (۱).

**[ترجمه]عیون الاخبار ، - . عیون الاخبار ۱ : ۲۱۵ - امالی صدوق: از الریان نقل شده که از جمله دلیل و برهان‌هایی که امام رضا علیه السلام برای اهل سنت در حضور مامون برای برتری و فضیلت عترت پاک اهل بیت آورد این بود که فرمود: زمانی که داستان صدقه پیش آمد، خداوند، خود و پیامبر و اهل بیتش را منزه گردانید و فرمود: «إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاء وَالْمَسَاكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَهِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَهً مِّنَ اللّهِ»، - . توبه / ۶۰ - {صدقات، تنها به تهیدستان و بینوایان و متصدّیان [گردآوری و پخش] آن، و کسانی که دلشان به دست آورده می شود، و در [راه آزادی] بردگان، و وامداران، و در راه خدا، و به در راه مانده، اختصاص دارد. [این] به عنوان فریضه از جانب خداست، و خدا دانای حکیم است.} آیا در این آیه چیزی می‌یابی که خداوند عزّ و جلّ سهمی را برای خود یا پیامبرش و یا خویشاوندان او قرار داده باشد؟ زیرا آنسان که خود و فرستاده اش را از صدقه منزه گردانید، اهل بیتش را نیز منزه گردانید و حتی (صدقه) را بر آنان حرام کرد، چراکه صدقه بر محمد و خاندانش حرام می‌باشد و صدقه چرک دست‌های مردم است و برای آن‌ها حلال نیست، زیرا از هر چرک و آلودگی پاک شده اند. پس هنگامی که آنان را پاک گردانید و آنان را برگزید، آنچه را برای خود پسندید، برای آن‌ها نیز پسندید و آنچه را برای خود ناپسند دانسته برای آن‌ها نیز ناپسند دانسته است. - . امالی صدوق : ۴۲۸ -

**[ترجمه]

«۲»

ب، [قرب الإسناد] مُحَمَّدُ بْنُ عِيسَى عَنِ ابْنِ أَبِي الْكَرَّامِ الْجَعْفَرِيِّ الشَّيْخِ فِي أَيَّامِ الْمَأْمُونِ قَالَ: خَرَجْتُ وَ خَرَجَ بَعْضُ مَوَالِينَا إِلَى بَعْضِ مُتَنَزَّهَاتِ الْمَدِينَهِ مِثْلِ الْعَقِيقِ وَ مَا أشبههما [أَشْبَهَهَا] فَدَفَعْنَا إِلَى سِقَايَهٍ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیه السلام وَ فِيهَا تَمْرٌ لِلصَّدَقَهِ فَتَنَاوَلْتُ تَمْرَهً فَوَضَعْتُهَا فِي فَمِي فَقَامَ إِلَيَّ الْمَوْلَى الَّذِي كَانَ مَعِي فَأَدْخَلَ إِصْبَعَهُ فِي فَمِي فَعَالَجَ إِخْرَاجَ التَّمْرَهِ مِنْ فَمِي وَ وَافَى أَبُو عَبْدِ اللَّهِ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ علیه السلام وَ هُوَ يُعَالِجُ إِخْرَاجَ التَّمْرَهِ فَقَالَ لَهُ مَا لَكَ أَيْشٍ تَصْنَعُ فَقَالَ لَهُ الْمَوْلَى جُعِلْتُ فِدَاكَ هَذَا تَمْرُ الصَّدَقَهِ وَ الصَّدَقَهُ لَا تَحِلُّ لِبَنِي هَاشِمٍ قَالَ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِنَّمَا ذَاكَ مُحَرَّمٌ عَلَيْنَا مِنْ غَيْرِنَا فَأَمَّا بَعْضُنَا فِي بَعْضٍ فَلَا بَأْسَ بِذَلِكَ (۲).

**[ترجمه]قرب الاسناد: ابوالکرام جعفری در روزگار مامون گفت: من به همراه بعضی از غلامانمان به سوی یکی از گردشگاه‌های مدینه مانند عقیق یا چیزی شبیه آن بیرون رفتیم. پس کسی را برای آب آوردن برای ابوعبدالله جعفر بن محمد علیه السلام فرستادیم. در آنجا خرمایی از مال صدقه بود. پس من خرمایی را برداشتم و در دهانم گذاشتم. غلامی که با من بود برخاست و انگشتش را در دهانم فرو برد و خواست خرما را از دهانم بیرون آورد. ابوعبدالله به او گفت: تو را چه شده است چه کار می کنی؟ غلام به او گفت: فدایت شوم این خرمای صدقه است و صدقه برای بنی هاشم روا نیست. ابوعبدالله گفت: اگر دیگران صدقه بدهند حرام است، اما در صورتی که برخی از ما به برخی دیگر بدهیم مشکلی ندارد. - . قرب الاسناد : ۱۷ -

**[ترجمه]

«۳»

ب، [قرب الإسناد] ابْنُ طَرِيفٍ عَنِ ابْنِ عُلْوَانَ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ أَبِيهِ علیه السلام: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَضَی فِی بَرِیرَهَ بِشَیْئَیْنِ (۳)

قَضَی فِیهَا بِأَنَّ الْوَلَایَهَ لِمَنْ أَعْتَقَ وَ قَضَی لَهَا بِالتَّخْیِیرِ حِینَ أُعْتِقَتْ وَ قَضَی أَنَّ مَا تَصَدَّقَ بِهِ عَلَیْهَا فَأَهْدَتْهُ فَهِیَ هَدِیَّهٌ لَا بَأْسَ بِأَکْلِهِ.(۴)

**[ترجمه]قرب الاسناد: امام صادق علیه السلام از پدرش نقل می کند که پیامبر صلی الله علیه و آله سلم دو چیز را در مورد بریره دستور داد: یکی اینکه ولایت بر کنیز مال کسی است که او را آزاد کرده است و دوم اینکه وقتی کنیز آزاد شود مخیر است که با شوهر قبلی خود باشد و یا از او جدا شود؛ سوم صدقه ای را که گرفته و به دیگری هدیه داده، تبدیل به هدیه می شود و حکم صدقه را ندارد و خوردن آن اشکالی ندارد. - . قرب الاسناد : ۶۱ -

**[ترجمه]

«۴»

ب، [قرب الإسناد] مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیِّ بْنِ خَلَفٍ الْعَطَّارُ عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْجَعْفَرِیِّ قَالَ: کُنَّا نَمُرُّ وَ نَحْنُ صِبْیَانٌ فَنَشْرَبُ مِنْ مَاءٍ فِی الْمَسْجِدِ مِنْ مَاءِ الصَّدَقَهِ فَدَعَانَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ علیه السلام فَقَالَ یَا بُنَیَّ لَا تَشْرَبُوا مِنْ هَذَا الْمَاءِ وَ اشْرَبُوا مِنْ مَائِی (۵).

**[ترجمه]محمد ابن عبدالله جعفری گفته است: ما در زمان کودکی راه می رفتیم و از آب صدقه ای که در مسجد بود می... نوشیدیم. جعفر ابن محمد علیه السلام ما را صدا زد و گفت: ای پسرانم از این آب ننوشید بلکه از آب من بنوشید. - . قرب الاسناد : ۹۹ -

**[ترجمه]

«۵»

ب، [قرب الإسناد] ابْنُ عِیسَی عَنِ الْبَزَنْطِیِّ قَالَ: سَأَلْتُ الرِّضَا علیه السلام عَنِ الصَّدَقَهِ تَحِلُّ لِبَنِی هَاشِمٍ فَقَالَ لَا وَ لَکِنْ صَدَقَاتُ بَعْضِهِمْ عَلَی بَعْضٍ تَحِلُّ لَهُمْ فَقُلْتُ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاکَ إِذَا خَرَجْتَ إِلَی مَکَّهَ کَیْفَ تَصْنَعُ بِهَذِهِ الْمِیَاهِ الْمُتَّصِلَهِ بَیْنَ مَکَّهَ وَ الْمَدِینَهِ وَ

١- ١. أمالي الصدوق: ٣١٧- ٣١٨.

٢- ٢. قرب الإسناد ص ١٧.

٣- ٣. بثلاث من السنن ظ.

٤- ٤. قرب الإسناد ص ٦١.

٥- ٥. قرب الإسناد ص ٩٩.

عَامَّتُهَا صَدَقَاتٌ قَالَ سُمِّيَ مِنْهَا شَيْ ءٌ فَقُلْتُ مِنْهَا عَيْنُ ابْنِ بَزِيعٍ وَ غَيْرِهِ فَقَالَ وَ هَذِهِ لَهُمْ (۱).

**[ترجمه]قرب الاسناد: بزنطی روایت می‌کند که از امام رضا علیه السلام در مورد صدقه پرسیدم که آیا برای بنی هاشم حلال است؟ فرمود خیر اما صدقه برخی از آنان برای برخی دیگر حلال است. پس به او گفتم: فدایت شوم، اگر از مکه بیرون رفتم، این آب‌هایی که بین مکه و مدینه است و عموم آن از صدقه است چه حکمی دارد؟ فرمود: چیزی از این آب‌ها نامگذاری شده است؟ گفتم: یکی از آن چشمه ها چشمه ابن بزیع نام دارد و مانند آن. فرمود: این آب‌ها متعلق به آن‌ها است.
- . قرب الاسناد : ۲۱۷ -

**[ترجمه]

«۶»

ل، [الخصال] أَبِي عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِيسَ عَنِ الْأَشْعَرِيِّ عَنْ يُوسُفَ بْنِ الْحَارِثِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْعَرْزَمِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ أَبِيهِ علیهما السلام قَالَ: لَا تَحِلُّ الصَّدَقَةُ لِبَنِي هَاشِمٍ إِلَّا فِي وَجْهَيْنِ إِنْ كَانُوا عِطَاشاً وَ أَصَابُوا مَاءً شَرِبُوا وَ صَدَقَةُ بَعْضِهِمْ عَلَى بَعْضٍ (۲).

lt;meta info=". الخصال: امام صادق علیه السلام از پدرش روایت می‌کند که فرمود: صدقه بر بنی هاشم حلال نیست مگر در دو صورت: هنگامی که تشنه باشند و به آبی برسند و بنوشند و نیز صدقه دادن بعضی از آن‌ها به بعضی دیگر. - . الخصال ۱ : ۳۲ -

**[ترجمه]

«۷»

ل، [الخصال] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنْ أَحْمَدَ وَ عَبْدِ اللَّهِ ابْنَيْ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ الْحَلَبِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: أَنَّهُ ذَكَرَ أَنَّ بَرِيرَةَ كَانَتْ عِنْدَ زَوْجٍ لَهَا وَ هِيَ مَمْلُوكَةٌ فَاشْتَرَتْهَا عَائِشَةُ فَأَعْتَقَتْهَا فَخَيَّرَهَا رَسُولُ اللَّهِ إِنْ شَاءَتْ أَنْ تَقِرَّ عِنْدَ زَوْجِهَا وَ إِنْ شَاءَتْ فَارَقَتْهُ وَ كَانَ مَوَالِيهَا الَّذِينَ بَاعُوهَا قَدِ اشْتَرَطُوا عَلَى عَائِشَةَ أَنَّ لَهُمْ وَلَاءَهَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله الْوَلَاءُ لِمَنْ أَعْتَقَ وَ صُدِّقَ عَلَى بَرِيرَةَ بِلَحْمٍ فَأَهْدَتْهُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَعَلَّقَتْهُ عَائِشَةُ وَ قَالَتْ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَا يَأْكُلُ الصَّدَقَةَ فَجَاءَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ اللَّحْمُ مُعَلَّقٌ فَقَالَ مَا شَأْنُ هَذَا اللَّحْمِ لَمْ يُطْبَخْ قَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله صُدِّقَ بِهِ عَلَى بَرِيرَةَ فَأَهْدَتْهُ لَنَا وَ أَنْتَ لَا تَأْكُلُ الصَّدَقَةَ فَقَالَ هُوَ لَهَا صَدَقَةٌ وَ لَنَا هَدِيَّةٌ ثُمَّ أَمَرَ بِطَبْخِهِ فَجَرَتْ فِيهَا ثَلَاثٌ مِنَ السُّنَنِ (۳).

**[ترجمه]الخصال: عبید اللَّه بن علی حلبی از امام صادق علیه السلام نقل می کند که فرمود: بریره کنیزی بود که شوهر داشت و عایشه او را خرید و آزاد کرد و پیامبر خدا صلی الله علیه و آله و سلم او را مخیّر کرد که اگر بخواهد نزد شوهرش باشد و اگر بخواهد از وی جدا شود، و صاحبان قبلی این کنیز با عایشه شرط کرده بودند که ولایت او با آنهاست، پیامبر

فرمود: ولایت مال کسی است که او را آزاد کرده است. گوشتی را به او صدقه دادند و او آن را به پیامبر خدا صلی الله علیه و آله و سلّم هدیه کرد، عایشه آن را در جایی آویخت و گفت: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله و سلّم صدقه نمی خورد، پیامبر آمد در حالی که آن گوشت آویزان بود، فرمود: چرا این گوشت پخته نشده؟ عایشه گفت: یا رسول اللّه، آن را به بریره صدقه دادند و او هم به ما هدیه کرده و تو صدقه نمی خوری، فرمود: آن برای او صدقه و برای ما هدیه است، سپس دستور داد آن را بپزند و در او سه سنّت جاری شد. - . الخصال ۱ : ۸۹ -

**[ترجمه]

«۸»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام] بِالْأَسَانِیدِ الثَّلَاثَهِ عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: إِنَّا أَهْلُ بَیْتٍ لَا تَحِلُّ لَنَا الصَّدَقَهُ(۴).

صح، [صحیفه الرضا علیه السلام] عنه علیه السلام: مثله (۵).

ص: ۷۴

۱- ۱. قرب الإسناد: ۲۱۷.

۲- ۲. الخصال ج ۱ ص ۳۲.

۳- ۳. الخصال ج ۱ ص ۸۹.

۴- ۴. عیون الأخبار ج ۲ ص ۲۹.

۵- ۵. صحیفه الرضا علیه السلام ۲۵.

**[ترجمه]امام رضا علیه السلام از پدرانش نقل می‌کند که پیامبر صلی الله علیه آله و سلّم فرمود: صدقه برای ما اهل بیت حلال نیست. - . عیون الاخبار ۲ : ۲۹ -

صحیفه الرضا علیه السلام: از ایشان همین حدیث روایت شده است. - . صحیفه امام رضا علیه السلام : ۲۵ -

**[ترجمه]

«۹»

ما، [الأمالی للشیخ الطوسی] الْمُفِیدُ عَنْ عَلِیِّ بْنِ أَحْمَدَ الْقَلَانِسِیِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ صَالِحٍ عَنْ مُوسَی بْنِ عِمْرَانَ الْحَضْرَمِیِّ عَنْ أَبِی إِسْحَاقَ السَّبِیعِیِّ عَنْ زَیْدِ بْنِ أَرْقَمَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله بِغَدِیرِ خُمٍّ إِنَّ الصَّدَقَهَ لَا تَحِلُّ لِی وَ لَا لِأَهْلِ بَیْتِی الْخَبَرَ(۱).

**[ترجمه]امالی طوسی: زید بن ارقم نقل می‌کند که پیامبر صلی الله علیه و آله و سلّم در روز غدیر فرمود: صدقه برای من و برای اهل بیتم حلال نیست. - . امالی طوسی ۱ : ۲۳۱ -

**[ترجمه]

«۱۰»

ما، [الأمالی للشیخ الطوسی] ابْنُ حَمَّوَیْهِ عَنْ أَبِی الْحُسَیْنِ عَنْ أَبِی خَلِیفَهَ عَنْ أَبِی الْوَلِیدِ عَنْ شُعْبَهَ عَنِ الْحَکَمِ عَنِ ابْنِ أَبِی رَافِعٍ: أَنَّ النَّبِیَّ صلی الله علیه و آله بَعَثَ رَجُلًا مِنْ بَنِی مَخْزُومٍ عَلَی الصَّدَقَهِ فَقَالَ لِأَبِی رَافِعٍ اصْحَبْنِی کَیْمَا تُصِیبَ مِنْهَا فَقَالَ حَتَّی آتِیَ النَّبِیَّ صلی الله علیه و آله فَأَسْأَلَهُ فَأَتَی النَّبِیَّ صلی الله علیه و آله فَسَأَلَهُ فَقَالَ مَوْلَی الْقَوْمِ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَ إِنَّا لَا تَحِلُّ لَنَا الصَّدَقَهُ(۲).

**[ترجمه]امالی طوسی: ابن ابی رافع نقل می‌کند که پیامبر صلی الله علیه و آله و سلّم شخصی از بنی مخزوم را برای جمع آوری صدقه فرستاد. آن شخص به ابی رافع گفت: همراه من بیا تا مقداری از آن به تو برسد. او گفت: (اجازه بده) پیامبر صلی الله علیه و آله و سلّم بیاید و از او بپرسم. پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم آمد. پس او از ایشان پرسید. پیامبر فرمود: خدمتکار و برده مردم از خود آن‌ها است و صدقه نیز برای ما حلال نیست. - . امالی طوسی ۲ : ۱۷ -

**[ترجمه]

«۱۱»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنِ الْعِیصِ بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ أُنَاساً مِنْ بَنِی هَاشِمٍ أَتَوْا رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَسَأَلُوهُ أَنْ یَسْتَعْمِلَهُمْ عَلَی صَدَقَهِ الْمَوَاشِی وَ النَّعَمِ فَقَالُوا یَکُونُ لَنَا هَذَا السَّهْمُ الَّذِی جَعَلَهُ اللَّهُ لِلْعَامِلِینَ عَلَیْهَا وَ الْمُؤَلَّفَهِ قُلُوبُهُمْ فَنَحْنُ أَوْلَی بِهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یَا بَنِی عَبْدِ الْمُطَّلِبِ إِنَّ الصَّدَقَهَ لَا تَحِلُّ لِی وَ لَکُمْ وَ لَکِنْ وُعِدْتُ

الشَّفَاعَهَ ثُمَّ قَالَ أَنَا أَشْهَدُ أَنَّهُ قَدْ وُعِدَهَا فَمَا ظَنُّکَمْ یَا بَنِی عَبْدِ الْمُطَّلِبِ إِذَا عدت [عُذْتُ] بِحَلْقَهِ بَابِ الْجَنَّهِ أَ تَرَوْنِی مُؤْثِراً عَلَیْکَمْ غَیْرَکُمْ (۳).

**[ترجمه]تفسیر العیاشی: عیص بن قاسم از امام صادق علیه السلام نقل می کند که فرمود: همانا مردمی از بنی هاشم نزد رسول خدا که سلام و درود خدا بر او و اهل بیت او باد، آمدند و از او خواستند که آنان را به عنوان مسئول جمع آوری صدقات چهار پایان و شتران بگمارد. آنان گفتند: این سهمی که خدا برای مسئولین جمع آوری آن و مؤلّفه قلوبهم قرار داده است، ما به آن سزاوارتریم. رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: ای فرزندان عبدالمطلب! صدقه برای من و شما جایز نیست، اما خدا مرا به شفاعت وعده داده است. - و سپس فرمود: من گواهی می دهم که او وعده داده است -

هرگاه حلقه درِ بهشت را به دست گیرم، فکر می کنید چه خواهم کرد، آیا غیر از شما را ترجیح خواهم داد؟

**[ترجمه]

«۱۲»

نَوَادِرُ الرَّاوَنْدِیِّ، بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَی بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ عَلِیٌّ علیه السلام: جَرَتْ فِی بَرِیرَهَ أَرْبَعُ قَضِیَّاتٍ مِنْهَا أَنَّهُ لَمَّا کَاتَبَتْهَا عَائِشَهُ کَانَتْ تَدُورُ وَ تَسْأَلُ النَّاسَ وَ کَانَتْ تَأْوِی إِلَی عَائِشَهَ فَتُهْدِی إِلَیْهَا الْقَدِیدَ وَ الْخُبْزَ فَقَالَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله هَلْ مِنْ شَیْ ءٍ آکُلُهُ فَقَالَتْ لَا إِلَّا مَا أَتَتْنَا بِهِ بَرِیرَهُ فَقَالَ صلی الله علیه و آله هَاتِیهِ هُوَ عَلَیْهَا صَدَقَهٌ وَ لَنَا هَدِیَّهٌ فَأَکَلَهُ (۴).

۱- ۱. أمالی الطوسیّ: ج ۱ ص ۲۳۱.

۲- ۲. أمالی الطوسیّ: ج ۲ ص ۱۷.

۳- ۳. تفسیر العیّاشیّ: ج ۲ ص ۹۳.

۴- ۴. نوادر الراوندیّ: ۵۴.

**[ترجمه]نوادر راونـدی: موسـی بن جعفر علیه السـلام از پدرانش نقل می‌کند که علی علیه السـلام فرمود: درباره بریره چهار قضـیه وجود دارد. یکی از آنهـا این است که هنگامی که عایشه او را خریـداری کرد، او در کوچه ها می گشت و گـدایی می کرد و به خانه عایشه پناه می برد و نان و گوشت را به عنوان هدیه به عایشه می داد! رسول خدا صـلّی اللَّه علیه و آله و سـلّم به خانه وارد شـد و خطاب به عایشه گفت: آیا در خانه چیزی هست که بخوریم؟ عایشه پاسخ داد: نه، مگر آنچه را بریره برای ما آورده است. رسول خـدا صـلّی اللَّه علیه و آله و سـلّم فرمود: همـان را بیـاور، زیرا آن برای بریره صـدقه است و برای مـا هـدیه محسوب می گردد. پس آن را خورد. - . نوادر راوندی : ۵۴ -

**[ترجمه]

أقول

تمامه فی باب تزویج الإماء.

**[ترجمه]تمام داستان در باب ازدواج کنیزان آمده است .

**[ترجمه]

«۱۳»

نَهْجُ الْبَلَاغَهِ: قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السـلام فِی خُطْبَهٍ وَ أَعْجَبُ مِنْ ذَلِکَ طَارِقٌ طَرَقَنَا بِمَلْفُوفَهٍ فِی وِعَائِهَا وَ مَعْجُونَهٍ شَـنِئْتُهَا کَأَنَّمَا عُجِنَتْ بِرِيقِ حَيَّهٍ أَوْ قَيْئِهَا فَقُلْتُ أَ صِلَهٌ أَمْ زَكَاهٌ أَمْ صَدَقَهٌ فَذَلِکَ كُلُّهُ مُحَرَّمٌ عَلَيْنَا أَهْلَ الْبَيْتِ إِلَى آخِرِ الْخُطْبَهِ(۱).

**[ترجمه]نهـج البلاغه: امیرالمومنین در یکی از خطبه‌ها می‌فرمایـد: و از این حادثه شـگفت آورتر اینکه شب هنگام کسـی به دیـدار مـا آمـد و ظرفی سرپوشـیده پر از حلوا داشت، معجونی که از آن تنفر داشـتم، گویا آن را با آب دهان مار سـمی، یا قی کرده آن مخلوط کردنـد، به او گفتم: هـدیه است؟ یـا زکات یا صـدقه؟ که همه اینها بر ما اهل بیت پیامبر (ص) حرام است. تا آخر خطبه. - . نهج البلاغه : خطبه ۲۲۲ -

**[ترجمه]

«۱۴»

دَعَائِمُ الْإِسْـلَامِ، رُوِیَ عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ علیه السـلام: أَنَّهُ نَظَرَ إِلَى الْحَسَنِ بْنِ عَلِیٍّ علیه السـلام وَ هُوَ طِفْلٌ صَـغِيرٌ قَدْ أَخَذَ تَمْرَهً مِنْ تَمْرِ الصَّدَقَهِ فَجَعَلَهَـا فِی فِيهِ فَاسْـتَخْرَجَهَا رَسُولُ اللَّهِ صـلى الله عليه و آله مِنْ فِيهِ وَ إِنَّ عَلَيْهَـا لُعَـابَهُ فَرَمَى بِهَـا فِی تَمْرِ الصَّدَقَهِ حَيْثُ كَانَتْ وَ قَالَ إِنَّا أَهْلُ بَيْتٍ لَا تَحِلُّ لَنَا الصَّدَقَهُ(۲).

وَ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیٍّ علیه السـلام قَالَ: أَخَـذَ رَسُولُ اللَّهِ صـلى الله عليه و آله بِيَدِی فَمَشَـيْتُ مَعَهُ فَمَرَرْنَا بِتَمْرٍ مَصْـبُوبٍ وَ أَنَا يَوْمَئِذٍ

غُلَامٌ صَغِيرٌ فَجَمَزْتُ (۳) فَتَنَاوَلْتُ تَمْرَةً فَجَعَلْتُهَا فِی فِیَّ فَبَادَرَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَأَدْخَلَ إِصْبَعَهُ فِی فِیَّ وَ أَخْرَجَ التَّمْرَهَ بِلُعَابِهَا وَ رَمَی بِهَا فِی التَّمْرِ وَ کَانَ مِنْ تَمْرِ الصَّدَقَهِ فَقَالَ إِنَّا أَهْلَ الْبَیْتِ لَا تَحِلُّ لَنَا الصَّدَقَهُ.

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: لَا تَحِلُّ الصَّدَقَهُ لِی وَ لَا لِأَهْلِ بَیْتِی إِنَّ الصَّدَقَهَ أَوْسَاخُ النَّاسِ فَقِیلَ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام الزَّکَاهُ الَّتِی یُخْرِجُهَا النَّاسُ مِنْ ذَلِکَ قَالَ نَعَمْ وَ قَدْ عَوَّضَنَا اللَّهُ مِنْ ذَلِکَ الْخُمُسَ قِیلَ لَهُ فَإِذَا مُنِعْتُمُ الْخُمُسَ هَلْ تَحِلُّ لَکُمُ الصَّدَقَهُ قَالَ لَا وَ اللَّهِ مَا یَحِلُّ لَنَا مَا حَرَّمَ اللَّهُ عَلَیْنَا بِغَصْبِ الظَّالِمِینَ حَقَّنَا وَ لَیْسَ مَنْعُهُمْ إِیَّانَا مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَنَا بِمُحِلٍّ لَنَا مَا حَرَّمَ اللَّهُ عَلَیْنَا.

وَ عَنْهُ علیه السلام قَالَ: لَا تَحِلُّ لَنَا زَکَاهٌ مَفْرُوضَهٌ وَ مَا أُبَالِی أَکَلْتُ مِنْ زَکَاهٍ أَوْ شَرِبْتُ مِنْ خَمْرٍ إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَ عَلَیْنَا صَدَقَاتِ النَّاسِ أَنْ نَأْکُلَهَا أَوْ نَعْمَلَ عَلَیْهَا وَ أَحَلَّ لَنَا صَدَقَاتِ بَعْضِنَا عَلَی بَعْضٍ مِنْ غَیْرِ زَکَاهٍ(۴).

ص: ۷۶

۱- ۱. نهج البلاغه تحت الرقم ۲۲۲ من قسم الخطب.

۲- ۲. دعائم الإسلام: ۲۴۶.

۳- ۳. فی نسخه الکمبانیّ جزت، و الجمز: الاسراع و العدو.

۴- ۴. دعائم الإسلام: ۲۵۸- ۲۵۹.

**[ترجمه]دعائم الاسلام: از امیرالمومنین علی علیه السلام روایت شده است که ایشان به امام حسن علیه السلام درحالی که کودکی خردسال بود نگاه کرد و خرمایی از خرمای صدقه را گرفته و در دهانش گذاشت. پیامبر صلی الله علیه و آله و سلّم خرما را از دهانش بیرون آورد درحالی که آب دهانش بر خرما بود، و آن را روی خرمای صدقه انداخت و فرمود: صدقه برای ما اهل بیت حلال نیست. - . دعائم الاسلام : ۲۴۶ -

از حسن بن علی علیه السلام نقل شده که فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلّم دست من را گرفت و همراه با او به راه افتادم و ما بر خرمایی تازه گذر کردیم و من در آن موقع کودکی خردسال بودم، پس سریعاً دویدم و خرما را گرفته و در دهانم گذاشتم. پیامبر صلی الله علیه و آله و سلّم شتاب کرد و انگشتش را در دهانم گذاشت و خرما را با آب (دهانم) بیرون آورد و آن را در (بقیه) خرما انداخت. این خرما از خرمای صدقه بود. سپس فرمودند: صدقه برای ما اهل بیت حلال نیست.

جعفر ابن محمد علیه السلام می گوید: پیامبر صلی الله علیه و آله و سلّم فرمود: صدقه برای من و اهل بیتم حلال نیست جراکه صدقه چرک‌های (دست) مردم است. به امام صادق علیه السلام گفته شد: آیا زکاتی که مردم می پردازند از همین نوع است؟ فرمود: بله و خداوند در عوض آن، خمس را برای ما مقرر گردانیده است. به او گفتند: در صورتی که از خمس منع شدید آیا صدقه برای شما حلال می‌شود؟ فرمود: خیر، به خدا سوگند، چیزی که خداوند بر ما حرام کرده است، حلال نمی‌شود همچنین از ایشان نقل شده که فرمود: زکات واجب برای ما حلال نیست و برای من یکسان است که از زکات بخورم یا شراب بنوشم، همانا خداوند صدقه‌های مردم را بر ما حرام گردانید چه آن را بخوریم یا با آن کار کنیم، و صدقه برخی از ما به برخی دیگر را در صورتی که از زکات نباشد حلال کرده است. - . دعائم الاسلام : ۲۵۸ - ۲۵۹ -

**[ترجمه]

باب ۸ کیفیه قسمتها و آدابها و حکم ما یأخذه الجائر منها و وقت إخراجها و أقل ما یعطی الفقیر منها

الآیات

التوبه: خُذْ مِنْ أَمْوالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَ تُزَكِّيهِمْ بِها وَ صَلِّ عَلَيْهِمْ (۱).

lt;meta info="- توبه: خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِم بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ. - . توبه / ۱۰۳ -

{از اموال آنان صدقه ای بگیر تا به وسیله آن پاک و پاکیزه شان سازی و برایشان دعا کن.}

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

ب، [قرب الإسناد] أَبُو الْبَخْتَرِيِّ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَلِيٍّ علیهم السلام قَالَ: اعْتَدَّ فِی زَكَاتِكَ بِمَا أَخَذَ الْعَشَّارُ مِنْكَ وَ أَخْفِهَا

مِنْهُ مَا قَدَرْتَ (۲).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام از پدرانش از علی علیه السلام نقل می کند که فرمود: در زکاتت آنچه را که عشار از تو می گیرد حساب کن و کمتر از آن، هر چه توانستی بپرداز. - . قرب الاسناد : ۹۴ -

**[ترجمه]

«۲»

ما، [الأمالی للشیخ الطوسی] الْمُفِیدُ عَنِ الْجِعَابِیِّ عَنِ ابْنِ عُقْدَهَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ عَامِرٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ رِزْقٍ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ: قَالَ لِی أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَا إِسْحَاقُ کَیْفَ تَصْنَعُ بِزَکَاهِ مَالِکَ إِذَا حَضَرَتْ قُلْتُ یَأْتُونِّی إِلَی الْمَنْزِلِ فَأُعْطِیهِمْ فَقَالَ لِی مَا أَرَاکَ یَا إِسْحَاقُ إِلَّا قَدْ ذَلَّلْتَ الْمُؤْمِنِینَ وَ إِیَّاکَ إِیَّاکَ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَی یَقُولُ مَنْ أَذَلَّ لِی وَلِیّاً فَقَدْ أَرْصَدَ لِی بِالْمُحَارَبَهِ(۳).

جا، [المجالس للمفید] الجعابی: مثله (۴).

**[ترجمه]اسحاق بن عمار می گوید: امام صادق علیه السلام به من گفت: اسحاق! چون وقت زکات مالت فرا رسد آن را چگونه می پردازی؟ گفتم: مستحقّین آن خود به من مراجعه کرده به ایشان می پردازم، حضرت فرمود: تو را جز این نمی بینم که مؤمنین را خوار ساخته ای! زنهار زنهار که خداوند متعال می فرماید: کسی که دوست مرا خوار سازد با من به دشمنی برخاسته است. - . امالی طوسی ۱ : ۱۹۸ -

مجالس المفید: جعابی همین حدیث را روایت کرده است. - . مجالس المفید : ۱۱۳ -

**[ترجمه]

«۳»

مع، [معانی الأخبار] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِیسَ وَ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ مَعاً عَنِ الْأَشْعَرِیِّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا عَنْ بِشْرِ بْنِ بَشَّارٍ قَالَ: قُلْتُ لِلرَّجُلِ یَعْنِی أَبَا الْحَسَنِ علیه السلام مَا حَدُّ الْمُؤْمِنِ الَّذِی یُعْطَی الزَّکَاهَ قَالَ یُعْطَی الْمُؤْمِنُ ثَلَاثَهَ آلَافٍ ثُمَّ قَالَ أَوْ عَشَرَهَ آلَافٍ وَ یُعْطَی الْفَاجِرُ بِقَدَرٍ لِأَنَّ الْمُؤْمِنَ یُنْفِقُهَا فِی طَاعَهِ اللَّهِ

۱- ۱. براءه: ۱۰۳، و الآیه ساقطه عن نسخه الکمبانیّ، موجوده فی الأصل.

۲- ۲. قرب الإسناد: ۹۴.

۳- ۳. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۱۹۸.

۴- ۴. مجالس المفید: ۱۱۳.

عَزَّ وَ جَلَّ وَ الْفَاجِرَ فِی مَعْصِیَهِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ (۱).

**[ترجمه]معانی الاخبار: بشر بن بشار می گوید: به شخصی - مقصودش موسی بن جعفر علیه السلام بود - گفتم: چه مقدار از زکات به مومن داده می‌شود؟ فرمود: به مومن سه هزار داده می‌شود. سپس گفت: ده هزار، و به شخص فاجر مقدار ناچیزی داده می‌شود زیرا مومن مال زکات را در راه طاعت و بندگی خداوند خرج می کند اما فاجر آن را در معصیت خداوند هزینه می کند. - . این حدیث در معانی الاخبار موجود نیست و آن را در علل الشرایع ۲ : ۶۰ می‌بینی. -

**[ترجمه]

«۴»

ج، [الإحتجاج] عَنْ عَبْدِ الْکَرِیمِ بْنِ عُتْبَهَ الْهَاشِمِیِّ: فِیمَا احْتَجَّ بِهِ الصَّادِقُ علیه السلام عَلَی عَمْرِو بْنِ عُبَیْدٍ وَ جَمَاعَهٍ مِنَ الْمُعْتَزِلَهِ قَالَ لِعَمْرٍو مَا تَقُولُ فِی الصَّدَقَهِ قَالَ فَقَرَأَ عَلَیْهِ هَذِهِ الْآیَهَ إِنَّمَا الصَّدَقاتُ لِلْفُقَراءِ وَ الْمَساکِینِ وَ الْعامِلِینَ عَلَیْها إِلَی آخِرِهَا قَالَ نَعَمْ فَکَیْفَ تَقْسِمُ بَیْنَهُمْ قَالَ أَقْسِمُهَا عَلَی ثَمَانِیَهِ أَجْزَاءٍ فَأُعْطِی کُلَّ جُزْءٍ مِنَ الثَّمَانِیَهِ جُزْءاً قَالَ علیه السلام إِنْ کَانَ صِنْفٌ مِنْهُمْ عَشَرَهَ آلَافٍ وَ صِنْفٌ رَجُلًا وَاحِداً وَ رَجُلَیْنِ وَ ثَلَاثَهً جَعَلْتَ لِهَذَا الْوَاحِدِ مِثْلَ مَا جَعَلْتَ لِلْعَشَرَهِ آلَافٍ قَالَ نَعَمْ قَالَ وَ تَجْمَعُ (۲)

بَیْنَ صَدَقَاتِ أَهْلِ الْحَضَرِ وَ أَهْلِ الْبَوَادِی فَتَجْعَلُهُمْ فِیهَا سَوَاءً قَالَ نَعَمْ قَالَ فَخَالَفْتَ رَسُولَ اللَّهِ فِی کُلِّ مَا قُلْتَ فِی سِیرَتِهِ کَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یَقْسِمُ صَدَقَهَ الْبَوَادِی فِی أَهْلِ الْبَوَادِی وَ صَدَقَهَ الْحَضَرِ فِی أَهْلِ الْحَضَرِ لَا یَقْسِمُهُ بَیْنَهُمْ بِالسَّوِیَّهِ إِنَّمَا یَقْسِمُ عَلَی قَدْرِ مَا یَحْضُرُهُ مِنْهُمْ وَ عَلَی مَا یَرَی وَ عَلَی قَدْرِ مَا یَحْضُرُهُ فَإِنْ کَانَ فِی نَفْسِکَ شَیْ ءٌ مِمَّا قُلْتُ فَإِنَّ فُقَهَاءَ أَهْلِ الْمَدِینَهِ وَ مَشِیخَتَهُمْ کُلَّهُمْ لَا یَخْتَلِفُونَ فِی أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله کَذَا کَانَ یَصْنَعُ (۳).

**[ترجمه]احتجاج: ابن عتبه روایت کرده است که از جمله دلیل و برهان‌هایی که امام صادق علیه السلام در برابر عمرو ابن عبید و گروهی از معتزلی‌ها ذکر کرد بدین صورت بود که به عمرو گفت: در مورد تقسیم زکات، چه می گویی؟ عمرو بن عبید، این آیه را تلاوت کرد: «إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاء وَالْمَسَاکِینِ وَالْعَامِلِینَ» - . توبه / ۶۰ - ، {صدقات، تنها به تهیدستان و بینوایان و متصدّیان [گردآوری و پخش] آن، اختصاص دارد.} و تا آخر آیه را تلاوت کرد. امام گفت: بلی. اما تو چگونه آن را تقسیم می کنی؟ عمرو بن عبید گفت: صدقات را به هشت بخش تقسیم می کنم و هر بخشی را به گروهی می دهم. امام فرمود: گرچه یک گروه آنان ده هزار تن شوند و یک گروه دیگر از یک تن و دو تن و یا سه تن تجاوز نکنند؟ تو برای این چند نفر معدود به اندازه آن ده هزار نفر، سهم برابر مقرر می کنی؟ عمرو بن عبید گفت: بلی. امام صادق فرمود: و حتما زکات شهریان را با زکات بادیه نشینان جمع می کنی و بین مستحقین شهری و مستحقین بیابانی به طور مساوی تقسیم می کنی؟ عمرو بن عبید گفت: بلی. امام صادق فرمود: تو از همه جهت با سیره رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلّم به مخالفت برخاسته ای. رسول خدا زکات بادیه نشینان را میان مستحقین بادیه نشین تقسیم می کرد، و زکات شهریان را میان مستحقین شهری. رسول خدا سهام مستحقین را برابر نمی دانست بلکه به مقداری که از آن‌ها حاضر می شد و مقداری که از آنان حاضر بود، مطابق صلاحدید خود، به هر گروهی مقداری عطا می کرد. و اگر در سخن من تردید داری، (بدان که) فقهای مدینه و مشایخ آنجا در اینکه رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم این گونه عمل می‌نمود هیچ اختلافی با هم ندارند. - . احتجاج :

**[ترجمه]

«۵»

ع، [علل الشرائع] مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى عَنِ الْحِمْيَرِيِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنِ ابْنِ سِنَانٍ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: بَاعَ أَبِی علیه السلام مِنْ هِشَامِ بْنِ عَبْدِ الْمَلِکِ أَرْضاً لَهُ بِکَذَا وَ کَذَا أَلْفَ دِینَارٍ وَ اشْتَرَطَ عَلَیْهِ زَکَاهَ ذَلِکَ الْمَالِ عَشْرَ سِنِینَ وَ إِنَّمَا فَعَلَ ذَلِکَ لِأَنَّ هِشَاماً کَانَ هُوَ الْوَالِیَ (۴).

**[ترجمه]علل الشرایع: ابن سنان از امام صادق علیه السلام روایت می کند که فرمود: پدرم از هشام بن عبد الملک زمینی را به فلان و فلان هزار دینار خریده و شرط کردند که زکات ده سال آن مال را هشام بدهد و این شرط به خاطر آن صورت گرفت که هشام والی بود. -. علل الشرایع ۲ : ۶۳ -

**[ترجمه]

«۶»

سن، [المحاسن] أَبِی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سُلَیْمَانَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: مِنَ الْخُفِّ وَ الظِّلْفِ یُدْفَعُ إِلَی الْمُتَجَمِّلِینَ وَ أَمَّا الصَّدَقَهُ مِنَ الذَّهَبِ وَ الْفِضَّهِ وَ مَا أَخْرَجَتِ الْأَرْضُ فَلِلْفُقَرَاءِ فَقُلْتُ وَ لِمَ صَارَ هَذَا هَکَذَا قَالَ لِأَنَّ هَؤُلَاءِ یَتَجَمَّلُونَ وَ یَسْتَحْیُونَ مِنَ النَّاسِ فَیُدْفَعُ أَجْمَلُ الْأَمْرَیْنِ عِنْدَ الصَّدَقَهِ وَ کُلٌّ

ص: ۷۸

۱- ۱. فی نسخه الأصل و طبعه الکمبانیّ رمز مع: و الحدیث لا یوجد فی المعانی، و تراه فی العلل ج ۲ ص ۶۰.

۲- ۲. فی الأصل« تصنع» و فی بعض النسخ« کذا تصنع» و الصحیح ما فی الصلب طبقا لنسخه الکافی ج ۵ ص- ۲۶.

۳- ۳. الاحتجاج: ۱۹۶.

۴- ۴. علل الشرائع ج ۲ ص ۶۳.

صَدَقَةٌ(۱).

**[ترجمه]المحاسن : ابن سنان روایت کرده که امام صادق علیه السلام فرمود: صدقه حیوانات پهن پا و سم دار به مسلمانان متجمل پرداخت می‌شود و صدقه طلا و نقره و هر آنچه زمین می‌رویاند (غلات) به فقرا داده شود. گفتم: چگونه حکم بدین صورت تشریع شده است؟ فرمود: آن افراد ظاهر آراسته دارند و از مردم شرم می کنند از این رو بهترین این دو نوع صدقه از نظر مردم را باید به آنها اختصاص داد و هر دو نوع آن جزء صدقه می‌باشد. - . المحاسن : ۳۰۴ -

**[ترجمه]

«۷»

سن، [المحاسن] أَبِی عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ أَبِی وَلَّادٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: لَا یُعْطَی أَحَدٌ أَقَلَّ مِنْ خَمْسَهِ دَرَاهِمَ مِنَ الزَّکَاهِ وَ هُوَ أَقَلُّ مَا فَرَضَ اللَّهُ مِنَ الزَّکَاهِ(۲).

**[ترجمه]المحاسن : ابی ولاد از امام صادق علیه السلام روایت می کند که فرمود: به هیچ کسی کمتر از پنج درهم به عنوان زکات پرداخت نمی‌شود و این کمترین مقداری است که خداوند در زکات واجب کرده است. - . المحاسن : ۳۱۹ -

**[ترجمه]

«۸»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام]: أَوَّلُ أَوْقَاتِ الزَّکَاهِ بَعْدَ مَا مَضَی سِتَّهُ أَشْهُرٍ مِنَ السَّنَهِ لِمَنْ أَرَادَ تَقْدِیمَ الزَّکَاهِ وَ لَا یَجُوزُ فِی الزَّکَاهِ أَنْ یُعْطَی أَقَلَّ مِنْ نِصْفِ دِینَارٍ وَ إِنِّی أَرْوِی عَنْ أَبِیَ الْعَالِمِ علیه السلام فِی تَقْدِیمِ الزَّکَاهِ وَ تَأْخِیرِهَا أَرْبَعَهَ أَشْهُرٍ أَوْ سِتَّهَ أَشْهُرٍ إِلَّا أَنَّ الْمَقْصُودَ مِنْهَا أَنْ تَدْفَعَهَا إِذَا وَجَبَ عَلَیْکَ وَ لَا یَجُوزُ لَکَ تَقْدِیمُهَا وَ تَأْخِیرُهَا لِأَنَّهَا مَقْرُونَهٌ بِالصَّلَاهِ وَ لَا یَجُوزُ لَکَ تَقْدِیمُ الصَّلَاهِ قَبْلَ وَقْتِهَا وَ لَا تَأْخِیرُهَا إِلَّا أَنْ یَکُونَ قَضَاءً وَ کَذَلِکَ الزَّکَاهُ وَ إِنْ أَحْبَبْتَ أَنْ تُقَدِّمَ مِنْ زَکَاهِ مَالِکَ شَیْئاً تُفَرِّجُ بِهِ عَنْ مُؤْمِنٍ فَاجْعَلْهَا دَیْناً عَلَیْهِ فَإِذَا أحلت [حَلَ] عَلَیْکَ وَقْتُ الزَّکَاهِ فَاحْسُبْهَا لَهُ زَکَاهً فَإِنَّهُ یُحْسَبُ لَکَ مِنْ زَکَاهِ مَالِکَ وَ یُکْتَبُ لَکَ أَجْرُ الْقَرْضِ وَ الزَّکَاهِ وَ إِنْ کَانَ لَکَ عَلَی رَجُلٍ مَالٌ وَ لَمْ یَتَهَیَّأْ لَکَ قَضَاؤُهُ فَاحْسُبْهَا مِنَ الزَّکَاهِ إِنْ شِئْتَ وَ قَدْ أَرْوِی عَنِ الْعَالِمِ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ نِعْمَ الشَّیْ ءُ الْقَرْضُ إِنْ أَیْسَرَ قَضَاکَ وَ إِنْ عَسُرَ حَسَبْتَهُ مِنْ زَکَاهِ مَالِکَ.

**[ترجمه]فقه الرضا: اولین اوقات پرداخت زکات پس از گذشت شش ماه از سال است برای کسی که می‌خواهد پرداخت زکات مالش را مقدم دارد و جایز نیست که در زکات، کمتر از نصف دینار پرداخت شود.

من از پدرم عالم اهل البیت در مقدم داشتن زکات و مؤخر داشتن آن به مدت چهار ماه و شش ماه روایت می کنم. لیکن مقصود این است که چون واجب شود، باید بدهی و تقدیم و تاخیر آن جایز نیست زیرا حق سبحانه و تعالی دستور به زکات را مقرون دستور به نماز کرده است و چنانکه مقدم داشتن و مؤخر داشتن نماز جایز نیست مگر به عنوان قضا، زکات نیز این چنین

است، پس اگر دوست داشتی که پرداخت مقداری از زکات مالت را مقدم داری که مومنی را به وسیله آن از غم و مصیبت نجات دهی، آن را به عنوان قرض به او بده و زمانی که وقت زکات برسد، آن مالی را که به او دادی به عنوان زکات خود حساب کن و این مال به عنوان زکات مال تو به حساب می‌آید و ثواب قرض و زکات برای تو نوشته می‌شود. و اگر در نزد شخصی مالی داری و این شرایط برایت فراهم نشود که مال را از او بگیری، پس اگر خواهی آن را زکات حساب کن.

من از پدرم روایت می کنم که فرمود: نیکو چیزی است قرض دادن، اگر قرض گیرنده تمکن یابد آن را خواهد پرداخت و اگر پرداخت قرض برای او دشوار شود، به عنوان زکات مالت به حساب بیاور.

**[ترجمه]

«۱۱»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنِ الْحَلَبِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ وَ إِنْ تُخْفُوها وَ تُؤْتُوهَا الْفُقَراءَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ (۳) قَالَ لَيسَ تِلْكَ الزَّكَاةَ وَ لَكِنَّهُ الرَّجُلُ يَتَصَدَّقُ بِنَفْسِهِ الزَّكَاةَ عَلَانِيَةً لَيسَ بِسِرٍّ(۴).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: حلبی از امام صادق علیه السلام روایت می کند که از او درباره این سخن خداوند: «وَإِن تُخْفُوها وَتُؤْتُوها الْفُقَرَاء فَهوَ خَيرٌ لُّكمْ»، -. بقره / ۲۷۱ - {اگر صدقه ها را آشکار کنید، این، کارِ خوبی است، و اگر آن را پنهان دارید و به مستمندان بدهید، این برای شما بهتر است.} پرسیدم، فرمود: آن زکات نیست، بلکه آن صدقه ای است که شخص خودش می پردازد. زکات آشکارا است و نه پنهانی. -. تفسیر عیاشی ۱ : ۱۵۱ -

**[ترجمه]

«۱۰»

دَعَائِمُ الْإِسْلَامِ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام قَالَ: لَا بَأْسَ بِتَعْجِيلِ الزَّكَاةِ قَبْلَ مَحَلِّهَا بِشَهْرٍ أَوْ نَحْوِهِ إِذَا احْتِيجَ إِلَيْهَا وَ قَدْ تَعَجَّلَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله زَكَاةَ الْعَبَّاسِ قَبْلَ مَحَلِّهَا فِي أَمْرٍ احْتَاجَ إِلَيْهَا فِيهِ (۵).

۱- ۱. المحاسن: ۳۰۴.

۲- ۲. المحاسن: ۳۱۹.

۳- ۳. البقره: ۲۷۱.

۴- ۴. تفسیر العیّاشیّ: ج ۱ ص ۱۵۱.

۵- ۵. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۲۵۹.

**[ترجمه]دعائم الاسلام: از جعفر ابن محمد علیه السلام نقل شده که فرمود: عیبی ندارد که پرداخت زکات را پیش از وقت لزوم آن، به اندازه یک ماه یا بیشتر - در هنگام ضرورت - مقدم بداری. و رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلّم، زکات عبّاس (عموی خود) را، در امری که به آن نیازمند بود، پیش از وقت آن گرفت. - . دعائم الاسلام ۱ : ۲۵۹ -

**[ترجمه]

باب ۹ أدب المصدق

الآیات

التوبه: خُذْ مِنْ أَمْوالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَ تُزَکِّیهِمْ بِها وَ صَلِّ عَلَیْهِمْ إِنَّ صَلاتَکَ سَکَنٌ لَهُمْ وَ اللَّهُ سَمِیعٌ عَلِیمٌ (۱).

lt;meta info="- توبه: خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَکِّیهِم بِهَا وَصَلِّ عَلَیْهِمْ إِنَّ صَلَاتَکَ سَکَنٌ لَّهُمْ وَاللّهُ سَمِیعٌ عَلِیمٌ - . توبه / ۱۰۳ -

{از اموال آنان صدقه ای بگیر تا به وسیله آن پاک و پاکیزه شان سازی، و برایشان دعا کن، زیرا دعای تو برای آنان آرامشی است، و خدا شنوای داناست.}

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

ما، [الأمالی للشیخ الطوسی] أَبُو عَمْرٍو عَنِ ابْنِ عُقْدَةَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ یَحْیَی عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِیهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ بْنِ عَمْرِو بْنِ شُعَیْبٍ عَنْ أَبِیهِ عَنْ جَدِّهِ عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله أَنَّهُ قَالَ: أَیُّمَا حِلْفٍ کَانَ فِی الْجَاهِلِیَّةِ فَإِنَّ الْإِسْلَامَ لَمْ یَرُدَّهُ (۲) وَ لَا حِلْفَ فِی الْإِسْلَامِ

۱- ۱. براءه: ۱۰۴.

۲- ۲. فی المصدر المطبوع: فان الإسلام لم یزده الا شده، و هو الصحیح من الحدیث کما رواه أبو داود فی سننه(انظر المشکاه ص ۳۰۳) قال: خطب رسول اللّه عام الفتح ثمّ قال: أیها الناس انه لا حلف فی الإسلام و ما کان من حلف فی الجاهلیه فان الإسلام لا یزیده الا شده الحدیث کما فی المتن. قال فی النهایه: أصل الحلف المعاقده فی الجاهلیه علی الفتن و القتال و الغارات فذلک الذی ورد النهی عنه فی الإسلام بقوله صلّی اللّه علیه و آله: لا حلف فی الإسلام. و ما کان فی الجاهلیه علی نصره المظلوم و صله الارحام فذلک الذی قال فیه: و ما کان من حلف فی الجاهلیه لا یزیده الإسلام الا شده. انتهی. أقول: و

الظاهر أن المراد بقوله لا حلف فى الإسلام أنّه لا ينبغى بعد الإسلام عقد حلف فان الإسلام أمر بالعدل و الاحسان و نهى عن الفحشاء و المنكر، و بعد أن كان الزعيم الكفيل فى كل ذلك هو اللّه تعالى عزّ و جلّ، فلا مزيد عليه، مع أن الإسلام لا يريد من المسلم أن يأتى بالخيرات حميه و هى لا ـ تخلو عن رئاء و سمعه، و لا ـ أن ينتهى عن المنكرات عصبيه و ذمارا و هى تنافى الإخلاص و الطاعه، بل انما يريد منهم الخيرات ما استطاعوا مخلصا و يطلب منهم الانزجار عن الفحشاء و المنكرات طوعا و رغبه ليزكيهم و يسعدهم. و اما حلف الجاهليه فما كان على الغارات و الظلم فالاسلام ينهى عن أصل العمل كيف و الحلف عليه، و أمّا ما كان على نصره المظلوم كحلف الفضول فالاسلام انما أوكده بأوامره: فأخذ عليهم أن ينصروا اخاهم ظالما أو مظلوما و جعل تتكافا دماؤهم و يجير عليهم أدناهم .... و روى عنه صلّى اللّه عليه و آله فى لفظ آخر لتلك الخطبه أنّه قال: اوفوا بحلف الجاهليه فانه لا يزيده إلا شده و لا تحدثوا حلفا فى الإسلام رواه الترمذى و قال حسن، على ما فى المشكاه: ٣۴٧.

الْمُسْلِمُونَ يَدٌ عَلَى مَنْ سِوَاهُمْ يُجِيرُ عَلَيْهِمْ أَدْنَاهُمْ وَ يَرُدُّ عَلَيْهِمْ أَقْصَاهُمْ (۱) تُرَدُّ سَرَايَاهُمْ عَلَى قُعَّدِهِمْ (۲) لَا يُقْتَلُ مُؤْمِنٌ بِكَافِرٍ وَ دِيَةُ الْكَافِرِ نِصْفُ دِيَةِ الْمُؤْمِنِ وَ لَا جَلَبَ وَ لَا جَنَبَ (۳) وَ لَا تُؤْخَذُ صَدَقَاتُهُمْ إِلَّا فِي دُورِهِمْ.

---

۱ - ۱. قيل في معنى ذلك أن أقصى المسلمين و هو أبعدهم يرد الغنيمه الى أقربهم فجعله بمعنى قوله« ترد سراياهم على قعيدهم» و قيل: ان المسلم و ان كان قاصى الدار عن بلاد الكفر إذا عقد للكافر عقدا فى الأمان لم يكن لاحد نقضه و ان كان أقرب دارا الى ذلك الكافر. و الظاهر عندى أن المراد بقرينه ما قبله و ما بعده أن لاقصى أفراد المسلمين و أبعدهم من الجماعه أن يحضر فى شوراهم و يتكلم بما يحضره من النصيحه لهم و يرد عليهم آراءهم و يخطئهم، أو يحضر مجامعهم فإذا رأى منكرا ردّ عليهم و صرفهم الى الحق، و لو كان قاصيا و ليس لاحد النكير عليه بقول: ما أنت و ذاك؟ و أشباهه.

۲ - ۲. فى الأصل و المصدر: قعدهم، و فى المشكاه قعيدهم و كلاهما بمعنى، و« قعد» محركه جمع قاعد كخدم و خادم و المراد أن السرايا و هو جمع السريه يعنى الافواج يبعثون هاهنا و هاهنا ليغيروا على العدو، اذا غنموا لا يقتسمون الغنيمه بينهم انفسهم، بل يردونها الى اميرهم الباعث لهم فى حوزتهم الحاميه لهم و فئتهم التى إذا انهزموا لجئوا اليهم فيكون الغنيمه بينهم سواء.

۳ - ۳. الجلب و الجنب- كلاهما بالتحريك- و قد قيل فى معناهما وجوه و الذى عندى بقرينه أن الجلب و الجنب متخالفان أن المصدق ليس له أن ينزل منزلا- فيأمر أصحاب الصدقه أن يجلبوا نعمهم إليه، و إذا جلبوا إليه من عند أنفسهم رفاهيه له أو لانفسهم ليس له أن يبعدهم و يقول لهم: اذهبوا الى مراتعكم فإذا جئتكم فاعرضوا نعمكم على، أو يكون الجلب بمعنى جمع المتفرق و الجنب تفريق المجتمع وزان قوله صلّى اللّه عليه و آله فى سائر الروايات لا يجمع بين متفرق و لا يفرق بين مجتمع. و ممّا روى عنه صلى الله عليه و آله أنه قال:« لا- جلب و لا- جنب و لا- شغار فى الإسلام» تراه فى معانى الأخبار: ۲۷۴، مشكاه المصابيح ۲۵۵ فالمراد بالجلب و الجنب ما هو فى الرهان و السباق كما فى بعض الروايات« لا جلب و لا جنب فى الرهان» لا فى الزكاه فالجلب أن يركب فرسه رجلا- فإذا قرب من الغايه تبع فرسه فجلب عليه و صاح به ليكون هو السابق، و هو ضرب من الخديعه و الجنب أن يجنب الرجل مع فرسه فرسا آخر لكى يتحول عليه ان خاف أن يسبق على الأول ذكرهما الجوهرىّ فى الصحاح.

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: هَذَا الْحَدِيثُ فِي خُطْبَتِهِ يَوْمَ الْجُمُعَهِ قَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ (۱).

**[ترجمه]امالی طوسی: عمرو بن شعیب از پدرش از جدش پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم نقل می کند که فرمود: هر عهد و پیمانی که در زمان جاهلیت بوده است اسلام آن را تقویت کرد و عهد و پیمانی در اسلام نیست - . در کتاب النهایه آمده است که : مراد از آن عقد و پیمان‌هایی است که در زمان جاهلیت برای فتنه و جنگ و غارت با هم می‌بستند و از این جهت در اسلام از آن نهی شده است و پیامبر صلّی الله علیه و آله و سلم می‌فرماید: لا حلف فی الاسلام. (هیچ عهد و پیمانی در اسلام نیست) - ، چرا که مسلمانان علیه غیر مسلمانان متحد هستند؛ به طوری که اگر دورترین آنان به غیر مسلمانان امان دهد، نزدیک‌ترین مسلمان به بلاد کفر، آن امان را رعایت می کند. جنگجویان مسلمان، غنایم را با کسانی که در خانه نشسته‌اند تقسیم می کنند. انسان مؤمن به خاطر انسان کافر کشته نمی‌شود؛ چرا که دیه کافر نصف دیه مومن است وجلَب و جنَب در اسلام نیست - . «جلب» در زکات این است که گیرنده صدقه در میان قوم نیاید، بلکه در مکانی نزدیک آنان مستقرّ شود و کسی را بفرستد تا صدقات را بگیرد و نزد او آورد. «جنب» در زکات، یعنی شخص در نقاط دوری از محلّ سکونت مردمی که صدقه می پردازند، اطراق کند، بعد دستور دهد اموال را نزد او ببرند، که این کار هم نهی شده است. برخی گفته اند این دو واژه به معنای نوعی نیرنگ در شرطبندی است. به معانی الأخبار ص ۲۷۴ مراجعه کنید. - و صدقه‌های آن‌ها فقط در خانه‌هایشان گرفته می‌شود .

پیامبر صلی الله علیه و آله و سلّم این حدیث را در خطبه روز جمعه ایراد کرد و فرمود: ای مردم... - . امالی طوسی : ۲۹۶ -

**[ترجمه]

«۲»

مع، [معانی الأخبار] مُحَمَّدُ بْنُ هَارُونَ الزَّنْجَانِيُّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ عَنْ أَبِي عُبَيْدٍ الْقَاسِمِ بْنِ سَلَّامٍ بِإِسْنَادٍ مُتَّصِلٍ إِلَى النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله: أَنَّهُ كَتَبَ لِوَائِلِ بْنِ حُجْرٍ الْحَضْرَمِيِّ وَ لِقَوْمِهِ مِنْ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله إِلَى الْأَقْيَالِ الْعَبَاهِلَهِ مِنْ أَهْلِ حَضْرَمَوْتَ بِإِقَامِ الصَّلَاهِ وَ

إِيتَاءِ الزَّكَاهِ وَ عَلَى التِّيعَهِ شَاهٌ وَ التِّيمَهُ لِصَاحِبِهَا وَ فِي السُّيُوبِ الْخُمُسُ لَا خِلَاطَ وَ لَا وِرَاطَ وَ لَا شِنَاقَ وَ لَا شِغَارَ وَ مَنْ أَجْبَى فَقَدْ أَرْبَى وَ كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ.

قال أبو عبید الأقیال ملوک بالیمن دون الملک الأعظم واحدهم قیل یکون ملکا علی قومه و العباهله الذین قد أقروا علی ملکهم لا یزالون عنه و کل مهمل فهو معبهل و قال تأبط شرا:

متی تبغنی ما دمت حیا مسلما**تجدنی مع المسترعل المتعبهل

فالمسترعل الذی یخرج فی الرعیل و هی الجماعه من الخیل و غیرها و المتعبهل الذی لا یمنع من دنی (۲)

قال الراجز(٣) يذكر الإبل إنها قد أرسلت

ص: ٨٢

١- ١. أمالى الطوسىّ ج ١ ص ٢۶٩.

٢- ٢. شى ء خ ل، و فى المصدر المطبوع: أدنى شى ء.

٣- ٣. و هو أبو وجزه كما فى ذيل الصحاح.

على الماء ترده كيف شاءت:

عباهل عبهلها

الوراد.

يعنى الإبل أرسلت على الماء ترده كيف شاءت و التيعه الأربعون من الغنم و التيمه يقال إنها الشاه الزائده على الأربعين حتى تبلغ الفريضه الأخرى و يقال إنها الشاه يكون لصاحبها فى منزله يحتلبها و ليست بسائمه و هى الغنم الربائب التى يروى فيها عن إبراهيم أنه قال ليس فى الربائب صدقه قال أبو عبيد و ربما احتاج صاحبها إلى لحمها فيذبحها فيقال عند ذلك قد اتأم الرجل و اتأمت المرأه(١) قال الحطيئه يمدح آل لأى:

فما تتئم جاره آل لأى***و لكن يضمنون لها قراها

يقول لا يحتاج إلى أن يذبح تيمتها قال و السيوب الركاز و لا أراه أخذ إلا من السيب و هو العطيه تقول من سيب الله و عطائه و أما قوله لا خلاط و لا وراط فإنه يقال إن الخلاط إذا كان بين الخليطين عشرون و مائه شاه لأحدهما ثمانون و للآخر أربعون فإذا جاء المصدق و أخذ منها شاتين رد صاحب الثمانين على صاحب الأربعين ثلث شاه فتكون عليه شاه و ثلث شاه و على الآخر ثلثا شاه و إن أخذ المصدق من العشرين و المائه شاه واحده رد صاحب الثمانين على صاحب الأربعين ثلث شاه فيكون

عليه ثلثا شاه و على الآخر ثلث شاه(٢)

فهذا قوله لا خلاط و الوراط الخديعه و الغش و يقال إن قوله لا خلاط و لا وراط كقوله لا يجمع بين متفرق و لا يفرق بين مجتمع.

قال الصدوق و هذا أصح و الأول ليس بشى ء.

و قوله لا شناق فإن الشنق هو ما بين الفريضتين و هو ما زاد من الإبل من الخمس إلى العشر و ما زاد على العشر إلى خمس عشره يقول لا يؤخذ من ذلك

١- ١. ضبطه فى الصحاح من باب الافتعال.

٢- ٢. ما بين العلامتين ساقط عن نسخه الكمبانىّ.

شی ء و کذلک جمیع الأشناق قال الأخطل یمدح رجلا:

قرم تعلق أشناق الدیات به***إذ المئون أمرت حوله حملا

و أما قوله لا شغار فإنه کان الرجل فی الجاهلیه یخطب إلی الرجل ابنته أو أخته و مهرها أن یزوجه أیضا ابنته أو أخته فلا یکون مهر سوی ذلک فنهی عنه و قوله صلی الله علیه و آله و من أجبی فقد أربی.

فالإجباء بیع الحرث قبل أن یبدو صلاحه (۱).

**[ترجمه]معانی الاخبار: قاسم ابن سلام به سندی که تا پیغمبر صلی اللَّه علیه و آله رسیده است، گفت که: رسول اکرم صلی اللَّه علیه و آله به وائل بن حجر حضرمی و قبیله اش چنین نگاشت:

«نوشته ایست از محمّد، فرستاده خدا به سوی ملوک و زمامدارانی که همواره بر سریر حکومت برقرارند از اهالی حضر موت، که موظّفند به خواندن نماز، و دادن زکات، اوّلین نصاب گوسفند (چهل گوسفند) یک گوسفند، و گوسفندی که برای شیرش در خانه نگهداشته می شود از آن مالکش می باشد، و از معادن (که استخراج شود) یک پنجم ثابت است، و جایز نیست «خلاط» (مخلوط کردن چهارپایان) و «وراط» (فریفتن مصدّق با بدر کردن گوسفند از میان گوسفندان، پراکنده کردن گله را یا پنهان کردن مواشی خود، در میان مواشی دیگران یا مخفی کردن در کوه و صحرا، (تا صدقه گیرنده مطلع نشود) و نه «شناق» (گرفتن زکات چیزی از میان دو نصاب) و نه «ازدواج به مبادله» یعنی دو شخص، دختر یا خواهر یکدیگر را بدون مهریّه به همسری در آورند، و هر کس کِشت را قبل از رسیدن بفروشد، ربا خورده است، و هر نوع مست کننده ای حرام است».

ابو عبید گوید: «أقیال» پادشاهانی بودند در یمن، که مرتبه شان پائین تر از پادشاه بزرگ بود و به تک تک آنان «قیل» گفته می شد، که او مهتر و پادشاه قبیله خود بود. «عباهله» (ملوک حمیرند) که پیوسته بر اورنگ سلطنت تکیه دارند و هر بیکار و سر خود رهاشده ای را که از هر کاری که اراده اوست منع نشود، «معبهل» گویند و تأبط شرا گفته است:

تا وقتی که زنده هستم، هر وقت به دنبال من باشی

مرا با پیش رو گله و اشخاص بیکار و سرخود رها شده می‌یابی.

«مسترعل» گله‌بان یا صاحب آن که همراه گله اسب و یا شتران آید، یعنی پیش رو گله، و «متعبهل» آن است که از کوچکترین چیزی منع نمی گردد. گفت «راجز» دسته شتری را گوید که رها شده تا برود و آب بیاشامد و به حال خود رها است که به هر جایی برود:

شترها را رها کند هر طور می‌خواهد بر آبشخور وارد شود.

یعنی شترها رها شدند که هر طور بخواهند بر آبشخور وارد آیند. «تیعه» چهل رأس از گوسفند است، و «تیمه» گوسفندان زائد

بر چهل رأس تا به نصاب دوم زکات را گویند. و گفته شده: گوسفند شیرده خانگی است که بیابان چر نیست و گوسفند خانگی است که جهت شیر و بره نگهداری می شود، و از ابراهیم در این مورد روایت شده که فرمود: ربائب زکات واجب نیست. أبو عبید می گوید: چه بسا صاحب آن نیاز به گوشتش پیدا می کند و آن را می کشد، و در آن هنگام گفته می شود: مرد ذبح کرد گوسفند شیرده را، و زن دوگانه زائید. حطیئه، خاندان لوی را چنین ستوده است:

آل لوی گوسفند خانگی شیرده خود را نمی‌کشند

بلکه مهمان نوازی را برای آن ضمانت می‌کنند.

می گوید: نیازی ندارد که گوسفند شیرده خانگی خود را بکشد. أبو عبید گوید: «سیوب» مال پنهان کرده در زمین است و به نظرم حتما از «سیب» که عطا و بخشش می باشد، اقتباس شده، و می گویی: «از بخششهای الهی و عطای اوست». امّا فرمایش رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلّم «لا خلاط» و «لا وراط»، گفته شده: «خلاط» مخلوط شدن چهارپایان است، یعنی: هر گاه دو نفر گوسفند خود را با هم مخلوط کردند و مجموعا یک صد و بیست گوسفند شده که یکی از آنها مالک هشتاد رأس، و دیگری مالک چهل رأس می باشد، و هر گاه که گیرنده زکات آمد و دو گوسفند از آن گلّه گرفت، آنکه هشتاد رأس دارد به آنکه چهل رأس دارد، قیمت یک سوم گوسفند را بپردازد بنا بر این او یک گوسفند و یک سوم گوسفند پرداخته است و دیگری دو سوم گوسفند. و اگر گیرنده زکات از مجموع یک صد و بیست، یک گوسفند گرفت (مالک هشتاد رأس، یک سوم یک گوسفند را به مالک چهل رأس می پردازد، پس صاحب هشتاد رأس دو سوم یک گوسفند را پرداخته، و صاحب چهل رأس، یک سوم یک گوسفند) و این است آنچه در اسلام ممنوع شده، می فرماید: که «لا خلاط». و «وراط» (فریفتن) است یعنی: چیز کم بها را در چیز گرانبها مخلوط نمودن و گول زدن مشتری است، و گفته اند: فرمایش آن حضرت «لا خلاط و لا وراط» همانند قول کسی است که گفته باشد: (جمع نمی گردد میان پراکنده شده و پراکندگی ایجاد نمی شود در میان جمع شده).

شیخ صدوق گوید: قول اخیر صحیح تر می باشد و معنی اوّل قابل اعتبار نیست.

و امّا فرموده اش «لا شناق» «شنق» فاصله بین دو نصاب از زکات شتر، فاصله پنج تا ده، و آنچه افزون بر ده است تا پانزده از شتر، می گوید: «از آن چیزی گرفته نمی شود» و فاصله تمامی نصابها این چنین است. اخطل در ستایش مردی گفته است:

مرد بزرگواری است که دیه‌های شتر به او تعلق می‌گیرد

زمانی که دیه صدها شتر در اطرافش را متحمل می‌شود.

و اما فرموده رسول خدا صلی الله علیه و آله: «و لا شغار» یک زناشوئی تعویضی در زمان جاهلیّت بوده، بدین گونه که مردی به خواستگاری دختر و یا خواهر شخص دیگری می رفت و کابین او را بر این قرار می داد که دختر یا خواهر خود را نیز به او بدهد و مهریه ای جز این مهریه در کار نبود، که حضرت از آن نهی فرموده است. و فرموده اش این است: «و من أجبی فقد أربی» یعنی هر کس اجباء کند ربا داده است. «اجباء» فروختن زراعت است قبل از آنکه محصول آن آشکار گردد، و به ثمر

نشیند. - . معانی الاخبار : ۲۷۵ - ۲۷۷ -

**[ترجمه]

«۳»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام]: یَقْصِدُ الْمُصَدِّقُ الْمَوْضِعَ الَّذِی فِیهِ الْغَنَمُ فَیُنَادِی یَا مَعْشَرَ الْمُسْلِمِینَ هَلْ لِلَّهِ فِی أَمْوَالِکُمْ حَقٌّ فَإِنْ قَالُوا نَعَمْ أَمَرَ أَنْ یُخْرَجَ الْغَنَمُ وَ یُفَرِّقُهَا فِرْقَتَیْنِ وَ یُخَیِّرُ صَاحِبَ الْغَنَمِ فِی إِحْدَی الْفِرْقَتَیْنِ وَ یَأْخُذُ الْمُصَدِّقُ صَدَقَتَهَا مِنَ الْفِرْقَهِ الثَّانِیَهِ فَإِنْ أَحَبَّ صَاحِبُ الْغَنَمِ أَنْ یَتْرُکَ الْمُصَدِّقُ لَهُ هَذِهِ فَلَهُ ذَاکَ وَ یَأْخُذُ غَیْرَهَا وَ إِنْ لَمْ یُرِدْ صَاحِبُ الْغَنَمِ أَنْ یَأْخُذَهُ أَیْضاً فَلَیْسَ لَهُ ذَلِکَ وَ لَا یُفَرِّقُ الْمُصَدِّقُ بَیْنَ غَنَمٍ مُجْتَمِعَهٍ وَ لَا یَجْمَعُ بَیْنَ مُتَفَرِّقَهٍ.

**[ترجمه]فقه الرضا علیه السلام: عاملی که گیرنده زکات است، آن موضعی را که گوسفند در آنجاست قصد می کند و ندا می کند که ای گروه مسلمانان! آیا برای خدا در اموال شما حقی هست؟ پس اگر بگویند: بلی، امر کند که گوسفند را بیرون آورند و آن را دو گروه کند و صاحب آن را مخیّر سازد که هر یک از این دو گروه را که می خواهد اختیار کند و گروه دیگر را عامل برمی دارد پس اگر صاحب آن دوست داشته باشد آنچه را عامل برداشته به او تعلق گیرد و آن چه او دارد عامل بردارد، می تواند، و اگر بعد از برداشتن، همان اول را نخواهد بردارد، این حق را ندارد. و عامل اجازه ندارد گوسفندان گردهم آمده را متفرق کند و نیز اجازه ندارد گوسفندان (چند کس) را گردهم آورد.

**[ترجمه]

«۴»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ النُّعْمَانِ عَنْ أَبِیهِ عَمَّنْ سَمِعَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام وَ هُوَ یَقُولُ: إِنَّ اللَّهَ أَدَّبَ رَسُولَهُ صلی الله علیه و آله فَقَالَ یَا مُحَمَّدُ خُذِ الْعَفْوَ وَ أْمُرْ بِالْعُرْفِ وَ أَعْرِضْ عَنِ الْجاهِلِینَ قَالَ خُذْ مِنْهُمْ مَا ظَهَرَ وَ مَا تَیَسَّرَ وَ الْعَفْوُ الْوَسَطُ(۲).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: از حسن ابن علی بن نعمان، از پدرش، از کسی که از امام صادق علیه السلام شنیده است روایت کرده است که ایشان فرمودند: همانا خدا، رسولش صلی الله علیه و آله و سلم را تعلیم کرد. پس فرمود: ای محمد! «خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِینَ»، - . اعراف / ۱۹۹ - {گذشت پیشه کن، و به [کار] پسندیده فرمان ده، و از نادانان رُخ برتاب.} فرمود: از آنان آن چه را ظاهر و آسان است بگیر و عفو (بخشش) حد میانه است. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۴۲ -

**[ترجمه]

«۵»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ عَلِیِّ بْنِ حَسَّانَ الْوَاسِطِیِّ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ خُذْ

مِنْ أَمْوالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَ تُزَكِّيهِمْ بِها جارِيَةٌ هِيَ فِي الْإِمَامِ بَعْدَ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله علیه و آله قَالَ نَعَمْ (۳).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: از علی ابن حسان واسطی، از یکی از اصحابمان، از امام صادق علیه السلام روایت کرده است که گفت: از ایشان در باره این سخن خدای تبارک و تعالی: «خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِم بِهَا» - . توبه / ۱۰۳ - {از اموال آنان صدقه ای بگیر تا به وسیله آن پاک و پاکیزه شان سازی} سؤال کردم که آیا پس از رسول خدا که سلام و درود خدا بر او و اهل بیت او باد، در باره امام نیز جریان دارد؟ فرمود: بلی. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۱۰۶ -

**[ترجمه]

«۶»

شی، [تفسير العياشي] عَنْ زُرَارَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: قُلْتُ لَهُ قَوْلُهُ خُذْ مِنْ أَمْوالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَ تُزَكِّيهِمْ بِها أَ هُوَ قَوْلُهُ وَ آتُوا الزَّكاةَ قَالَ قَالَ الصَّدَقَاتُ فِي النَّبَاتِ وَ الْحَيَوَانِ وَ الزَّكَاةُ فِي الذَّهَبِ وَ الْفِضَّهِ وَ زَكَاةُ

۱- ۱. معانی الأخبار» ۲۷۵- ۲۷۷.

۲- ۲. تفسیر العیّاشیّ ج ۲ ص ۴۲، و الآیه فی الأعراف: ۱۹۹.

۳- ۳. تفسیر العیّاشیّ ج ۲ ص ۱۰۶ و الآیه فی سوره براءه: ۱۰۴.

الصَّوْمِ (۱).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: از زراره، از امام صادق علیه السلام روایت شده است که گفت: به ایشان عرض کردم: آیا این فرموده خدا: «خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِم بِهَا»، {از اموال آنان صدقه ای بگیر تا به وسیله آن پاک و پاکیزه شان سازی.} (آیا) همان فرموده او: «وَءَاتَوُا الزَّكَوةَ»، {و زکات داده اند} است؟ گفت: فرمود: صدقه در گیاهان و حیوانات است و زکات در طلا و نقره و زکات روزه. -. تفسیر عیاشی ۲ : ۱۰۷ -

**[ترجمه]

«۷»

دَعَائِمُ الْإِسْلَامِ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ آبَائِهِ عَنْ عَلِيٍّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله نَهَى أَنْ يُحْلَفَ النَّاسُ عَلَى صَدَقَاتِهِمْ وَ قَالَ هُمْ فِيهَا مَأْمُونُونَ يَعْنِي أَنَّهُ مَنْ أَنْكَرَ أَنْ يَكُونَ لَهُ مَالٌ تَجِبُ فِيهِ زَكَاةٌ وَ لَمْ يُوجَدْ ظَاهِراً عِنْدَهُ لَمْ يُسْتَحْلَفْ وَ نَهَى أَنْ يُثْنَى عَلَيْهِمْ فِي عَامٍ مَرَّتَيْنِ وَ لَا يُؤْخَذُونَ بِهَا فِي عَامٍ إِلَّا مَرَّةً وَاحِدَةً وَ نَهَى أَنْ يُغْلَظَ عَلَيْهِمْ فِي أَخْذِهَا مِنْهُمْ أَوْ أَنْ يُقْهَرُوا عَلَى ذَلِكَ أَوْ يُضْرَبَ أَوْ يُشَدَّدَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُكَلَّفُوا فَوْقَ طَاقَتِهِمْ وَ أَمَرَ أَنْ لَا يَأْخُذَ الْمُصَدِّقُ مِنْهُمْ إِلَّا مَا وَجَدَ فِي أَيْدِيهِمْ وَ أَنْ يَعْدِلَ فِيهِمْ وَ لَا يَدَعَ لَهُمْ حَقّاً يَجِبُ عَلَيْهِمْ.

وَ عَنْ عَلِيٍّ علیه السلام: أَنَّهُ أَوْصَى مِخْنَفَ بْنَ سُلَيْمٍ الْأَزْدِيَّ وَ قَدْ بَعَثَهُ عَلَى الصَّدَقَةِ بِوَصِيَّةٍ طَوِيلَةٍ أَمَرَهُ فِيهَا بِتَقْوَى اللَّهِ رَبِّهِ فِي سَرَائِرِ أُمُورِهِ وَ خَفِيَّاتِ أَعْمَالِهِ وَ أَنْ يَتَلَقَّاهُمْ بِبَسْطِ الْوَجْهِ وَ لِينِ الْجَانِبِ وَ أَمَرَهُ أَنْ يَلْزَمَ التَّوَاضُعَ وَ يَجْتَنِبَ التَّكَبُّرَ فَإِنَّ اللَّهَ يَرْفَعُ الْمُتَوَاضِعِينَ وَ يَضَعُ الْمُتَكَبِّرِينَ ثُمَّ قَالَ لَهُ يَا مِخْنَفَ بْنَ سُلَيْمٍ إِنَّ لَكَ فِي هَذِهِ الصَّدَقَةِ نَصِيباً وَ حَقّاً مَفْرُوضاً وَ لَكَ فِيهِ شُرَكَاءُ فُقَرَاءُ وَ مَسَاكِينُ وَ غَارِمُونَ وَ مُجَاهِدُونَ وَ أَبْنَاءُ سَبِيلٍ وَ مَمْلُوكُونَ وَ مُتَأَلِّفُونَ وَ إِنَّا مُوَفُّوكَ حَقَّكَ فَوَفِّهِمْ حُقُوقَهُمْ وَ إِلَّا فَإِنَّكَ مِنْ أَكْثَرِ النَّاسِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ خَصْماً وَ بُؤْساً لِامْرِئٍ خَصْمُهُ مِثْلُ هَؤُلَاءِ.

وَ عَنْهُ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: يُؤْخَذُ صَدَقَاتُ أَهْلِ الْبَادِيَةِ عَلَى مِيَاهِهِمْ وَ لَا يُسَاقُونَ يَعْنِي مِنْ مَوَاضِعِهِمُ الَّتِي هُمْ فِيهَا إِلَى غَيْرِهَا قَالَ وَ إِذَا كَانَ الْجَدْبُ أُخِّرُوا حَتَّى يُخْصِبُوا(۲).

وَ عَنْهُ علیه السلام: أَنَّهُ أَمَرَ أَنْ تُؤْخَذَ الصَّدَقَةُ عَلَى وَجْهِهَا الْإِبِلُ مِنَ الْإِبِلِ وَ الْبَقَرُ مِنَ الْبَقَرِ وَ الْغَنَمُ مِنَ الْغَنَمِ وَ الْحِنْطَةُ مِنَ الْحِنْطَةِ وَ التَّمْرُ مِنَ التَّمْرِ.

ص: ۸۵

۱- ۱. تفسير العيّاشيّ ج ۲ ص ۱۰۷.

۲- ۲. دعائم الإسلام: ۲۵۲.

و هـذا و الله أعلم إذا لم يكن أهل الصـدقات أهل تبر و لا ورق و كـذلك كانوا يومئـذ فأما إن كانوا يجـدون الدنانير و الدراهم فأعطوا قيمه ما وجب عليهم ثمنا فلا بأس بذلك و لعل ذلك أن يكون صلاحا لهم و لغيرهم.

وَ قَدْ ذَكَرْنَا فِيمَا تَقَدَّمَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عليهما السلام أَنَّهُ قَالَ: لَا بَأْسَ أَنْ يُعْطِيَ مَنْ وَجَبَتْ عَلَيْهِ زَكَاةٌ مِنَ الذَّهَبِ وَرِقاً بِقِيمَتِهِ وَ كَذَلِكَ لَا بَأْسَ أَنْ يُعْطِيَ مَكَانَ مَا وَجَبَ عَلَيْهِ مِنَ الْوَرِقِ ذَهَباً بِقِيمَتِهِ فَهَذَا مِثْلُ مَا ذَكَرْنَاهُ فِي إِعْطَاءِ مَا وَجَبَ فِي الْمَوَاشِي وَ الْحُبُوبِ وَ سَنَذْكُرُ بَعْدَ هَذَا إِعْطَاءَ الْقِيمَهِ فِيمَا يَتَفَاضَلُ فِي أَسْنَانِ الْإِبِلِ.

وَ عَنْهُ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ: يُجْبِرُ الْإِمَامُ النَّاسَ عَلَى أَخْذِ الزَّكَاهِ مِنْ أَمْوَالِهِمْ لِأَنَّ اللَّهَ يَقُولُ خُذْ مِنْ أَمْوالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله هَاتُوا رُبُعَ الْعُشْرِ مِنْ كُلِّ عِشْرِينَ مِثْقَالًا نِصْفَ مِثْقَالٍ وَ مِنْ كُلِّ مِائَتَيْ دِرْهَمٍ خَمْسَةَ دَرَاهِمَ.

وَ رُوِّينَا عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ وَ عَنْ آبَائِهِ وَ عَنْ عَلِيٍّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ أَنَّهُمْ قَالُوا: لَيْسَ فِي أَرْبَعٍ مِنَ الْإِبِلِ شَيْ ءٌ وَ إِذَا كَانَتْ خَمْسَةً سَائِمَةً فَفِيهَا شَاةٌ ثُمَّ لَيْسَ فِيمَا زَادَ عَلَى الْخَمْسِ شَيْ ءٌ حَتَّى تَبْلُغَ عَشْراً فَإِذَا كَانَتْ عَشْراً فَفِيهَا شَاتَانِ إِلَى خَمْسَةَ عَشَرَ فَإِذَا بَلَغَتْ خَمْسَةَ عَشَرَ فَفِيهَا ثَلَاثُ شِيَاهٍ إِلَى عِشْرِينَ فَإِذَا بَلَغَتْ عِشْرِينَ فَفِيهَا أَرْبَعٌ فَإِذَا كَانَتْ خَمْساً وَ عِشْرِينَ فَفِيهَا ابْنَةُ مَخَاضٍ (1)

فَإِنْ لَمْ تَكُنِ ابْنَةُ مَخَاضٍ فَابْنُ لَبُونٍ ذَكَرٌ إِلَى خَمْسٍ وَ ثَلَاثِينَ فَإِنْ زَادَتْ وَاحِدَةٌ فَفِيهَا ابْنَةُ لَبُونٍ إِلَى خَمْسٍ وَ أَرْبَعِينَ فَإِنْ زَادَتْ وَاحِدَةٌ فَفِيهَا حِقَّةٌ طَرُوقَةُ الْفَحْلِ إِلَى سِتِّينَ فَإِنْ زَادَتْ وَاحِدَةٌ فَفِيهَا جَذَعَةٌ إِلَى خَمْسٍ وَ سَبْعِينَ فَإِنْ زَادَتْ وَاحِدَةٌ فَفِيهَا بِنْتَا لَبُونٍ إِلَى تِسْعِينَ فَإِنْ زَادَتْ وَاحِدَةٌ فَفِيهَا حِقَّتَانِ طَرُوقَتَا الْفَحْلِ إِلَى مِائَةٍ وَ عِشْرِينَ فَإِنْ زَادَتْ فَفِي كُلِّ أَرْبَعِينَ ابْنَةُ لَبُونٍ وَ فِي كُلِّ خَمْسِينَ حِقَّةٌ.

فابنه المخاض الذى قد استكملت حولا ثم دخلت فى الثانى كأن أمها قد

ص: ۸۶

۱- ۱. قد مر الاختلاف فى أصل تلك الروايه، و أن الفرض عند ذلک خمس شياه فاذا زادت واحده فابنه مخاض.

بدا حملها بأخرى و هى فى المخاض أى فى الحوامل فإذا استكملت السنتين و دخلت فى الثالثه فهى بنت لبون كأن أمها وضعت فهى ذات لبن فإذا دخلت فى الرابعه فهى حقه أى استحقت أن يحمل عليها و يركب فإذا دخلت فى الخامسه فهى جذعه(۱).

وَ عَنْ عَلِيٍّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ أَنَّهُ قَالَ: إِذَا لَمْ يَجِدِ الْمُصَدِّقُ فِي الْإِبِلِ السِّنَّ الَّتِي تَجِبُ لَهُ مِنَ الْإِبِلِ أَخَذَ سِنّاً فَوْقَهَا وَ رَدَّ عَلَى صَاحِبِ الْإِبِلِ فَضْلَ مَا بَيْنَهُمَا أَوْ أَخَذَ دُونَهَا وَ رَدَّ صَاحِبُ الْإِبِلِ فَضْلَ مَا بَيْنَهُمَا.

وَ عَنْهُمْ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ أَنَّهُمْ قَالُوا: لَيْسَ فِي الْبَقَرِ شَيْ ءٌ حَتَّى تَبْلُغَ ثَلَاثِينَ فَإِذَا بَلَغَتْ ثَلَاثِينَ وَ كَانَتْ سَائِمَةً لَيْسَتْ مِنَ الْعَوَامِلِ فَفِيهَا تَبِيعٌ أَوْ تَبِيعَةٌ حَوْلِيٌّ وَ لَيْسَ فِيهَا غَيْرُ ذَلِكَ حَتَّى تَبْلُغَ أَرْبَعِينَ فَإِذَا بَلَغَتْ أَرْبَعِينَ فَفِيهَا مُسِنَّةٌ إِلَى سِتِّينَ فَإِذَا بَلَغَتْ سِتِّينَ فَفِيهَا تَبِيعَانِ أَوْ تَبِيعَتَانِ فَإِذَا بَلَغَتْ سَبْعِينَ فَفِيهَا مُسِنَّةٌ وَ تَبِيعٌ فَإِذَا بَلَغَتْ ثَمَانِينَ فَفِيهَا مُسِنَّتَانِ إِلَى تِسْعِينَ وَ فِي تِسْعِينَ ثَلَاثُ تَبَايِعَ إِلَى مِائَةٍ فَفِيهَا مُسِنَّةٌ وَ تَبِيعَانِ إِلَى مِائَةٍ وَ عَشَرَةٍ فَفِيهَا مُسِنَّتَانِ وَ تَبِيعٌ إِلَى عِشْرِينَ وَ مِائَةٍ فَإِذَا بَلَغَتْ عِشْرِينَ وَ مِائَةً فَفِيهَا ثَلَاثُ مُسِنَّاتٍ (۲) ثُمَّ كَذَلِكَ فِي كُلِّ ثَلَاثِينَ تَبِيعٌ أَوْ تَبِيعَةٌ وَ فِي كُلِّ أَرْبَعِينَ مُسِنَّةٌ وَ لَا شَيْ ءَ فِي الْأَوْقَاصِ وَ هُوَ مَا بَيْنَ الْفَرِيضَتَيْنِ وَ لَا فِي الْعَوَامِلِ مِنَ الْإِبِلِ وَ الْبَقَرِ وَ لَا شَيْ ءَ فِي الدَّوَاجِنِ مِنَ الْغَنَمِ وَ هِيَ الَّتِي تُرَبَّى فِي الْبُيُوتِ.

وَ عَنْهُمْ عليهم السلام أَنَّهُمْ قَالُوا: لَيْسَ فِيمَا دُونَ أَرْبَعِينَ مِنَ الْغَنَمِ شَيْ ءٌ فَإِذَا بَلَغَتْ أَرْبَعِينَ وَ رَعَتْ وَ حَالَ عَلَيْهَا الْحَوْلُ فَفِيهَا شَاةٌ ثُمَّ لَيْسَ فِيمَا زَادَ عَلَى الْأَرْبَعِينَ شَيْ ءٌ حَتَّى تَبْلُغَ عِشْرِينَ وَ مِائَةً فَإِنْ زَادَتْ وَاحِدَةٌ فَمَا فَوْقَهَا فَفِيهَا شَاتَانِ حَتَّى تَنْتَهِيَ إِلَى مِائَتَيْنِ فَإِنْ زَادَتْ وَاحِدَةٌ فَفِيهَا ثَلَاثُ شِيَاهٍ حَتَّى تَبْلُغَ ثَلَاثَمِائَةٍ فَإِذَا كَثُرَتْ فَفِي كُلِّ مِائَةٍ شَاةٌ وَ إِذَا كَانَ فِي الْإِبِلِ أَوِ الْبَقَرِ وَ الْغَنَمِ مَا يَجِبُ فِيهِ الزَّكَاةُ فَهُوَ نِصَابٌ وَ مَا اسْتُقْبِلَ (۳) بَعْدَ ذَلِكَ احْتُسِبَ فِيهِ بِالصَّغِيرِ وَ الْكَبِيرِ مِنْهَا وَ إِنْ لَمْ يَكُنْ ثَمَّ نِصَابٌ

۱- ۱. دعائم الإسلام: ۲۵۳.

۲- ۲. مسان، خ.

۳- ۳. فى المصدر: و ما استفيد.

فَلَيْسَ فِی الْفُصْلَانِ وَ لَا فِی الْعَجَاجِیلِ وَ لَا فِی الْحُمْلَانِ (۱)

شَیْ ءٌ حَتَّی یَحُولَ عَلَیْهَا الْحَوْلُ. وَ عَنْهُمْ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: أَنَّهُ نَهَی أَنْ یُجْمَعَ فِی الصَّدَقَهِ بَیْنَ مُفْتَرِقٍ أَوْ یُفَرَّقَ بَیْنَ مُجْتَمِعٍ وَ ذَلِکَ أَنْ یَجْمَعَ أَهْلُ الْمَوَاشِی مَوَاشِیَهُمْ لِلْمُصَدِّقِ إِذَا أَظَلَّهُمْ لِیَأْخُذَ مِنْ کُلِّ مِائَهٍ شَاهً وَ لَکِنْ یُحْسَبُ مَا عِنْدَ کُلِّ رَجُلٍ مِنْهُمْ وَ یُؤْخَذُ مِنْهُ مُنْفَرِداً مَا یَجِبُ عَلَیْهِ لِأَنَّهُ لَوْ کَانَ ثَلَاثَهَ نَفَرٍ لِکُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمْ أَرْبَعُونَ شَاهً فَجَمَعُوهَا لَمْ یَجِبْ لِلْمُصَدِّقِ فِیهَا إِلَّا شَاهٌ وَاحِدَهٌ وَ هِیَ إِذَا کَانَتْ کَذَلِکَ فِی أَیْدِیهِمْ وَجَبَ فِیهَا ثَلَاثُ شِیَاهٍ عَلَی کُلِّ وَاحِدٍ شَاهٌ وَ تَفْرِیقُ الْمُجْتَمِعِ أَنْ یَکُونَ لِرَجُلٍ أَرْبَعُونَ شَاهً فَإِذَا أَظَلَّهُ الْمُصَدِّقُ فَرَّقَهَا فِرْقَتَیْنِ لِئَلَّا یَجِبَ فِیهَا الزَّکَاهُ فَهَذَا مَا یَظْلِمُ فِیهِ أَرْبَابُ الْأَمْوَالِ وَ أَمَّا مَا یَظْلِمُ فِیهِ الْمُصَدِّقُ فَأَنْ یَجْمَعَ مَا لِرَجُلَیْنِ لَا تَجِبُ عَلَی وَاحِدٍ مِنْهُمَا الزَّکَاهُ کَأَنَّ لِکُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا عِشْرِینَ شَاهً(۲)

لَا تَجِبُ فِیهَا شَیْ ءٌ فَإِذَا جَمَعَ ذَلِکَ وَجَبَتْ فِیهِ شَاهٌ وَ کَذَلِکَ یُفَرِّقُ مَالَ الرَّجُلِ الْوَاحِدِ یَکُونُ لَهُ مِائَهٌ وَ عِشْرُونَ شَاهً یَجِبُ عَلَیْهِ فِیهَا شَاهٌ وَاحِدَهٌ فَیُفَرِّقُهَا أَرْبَعِینَ أَرْبَعِینَ لِیَأْخُذَ مِنْهَا ثَلَاثاً فَهَذَا لَا یَجِبُ وَ لَا یَنْبَغِی لِأَرْبَابِ الْأَمْوَالِ وَ لَا لِلسُّعَاهِ أَنْ یُفَرِّقُوا بَیْنَ مُجْتَمِعٍ وَ لَا یَجْمَعُوا بَیْنَ مُتَفَرِّقٍ (۳).

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام أَنَّهُ قَالَ: وَ الْخُلَطَاءُ إِذَا جَمَعُوا مَوَاشِیَهُمْ وَ کَانَ الرَّاعِی وَاحِداً وَ الْفَحْلُ وَاحِداً لَمْ یُجْمَعْ أَمْوَالُهُمْ لِلصَّدَقَهِ وَ أُخِذَ مِنْ مَالِ کُلِ

۱- ۱. فی المصدر:« و لا فی العجاجیل و لا فی الخرفان التی تتوالد منها شی ء و لا فیما یفاد إلیها شی ء حتّی یحول علیها الحول، و قد وجبت فیها الزکاه». فالفصلان کنعمان جمع الفصیل، و هو ولد الناقه إذا فصل عن أمه، و العجاجیل جمع عجول، کسنانیر جمع سنور، و هو ولد البقره، و الحملان بالضم جمع حمل محرکه و هو بمعنی الخرفان بالکسر جمع خروف: ولد الضأن.

۲- ۲. فی المصدر: کأن کان لکل واحد منهما عشرون شاه.

۳- ۳. دعائم الإسلام: ۲۵۴- ۲۵۵.

امْرِئٍ مَا يَلْزَمُهُ فَإِنْ كَانَا شَرِيكَيْنِ أَخَذَتِ الصَّدَقَهُ مِنْ جَمِيعِ الْمَالِ وَ تَرَاجَعَا بَيْنَهُمَا بِالْحِصَصِ عَلَى قَدْرِ مَا لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِنْ رَأْسِ الْمَالِ.

وَ عَنْ عَلِيٍّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ أَنَّهُ قَالَ: لَا يَأْخُذُ الْمُصَدِّقُ هَرِمَهً وَ لَا ذَاتَ عَوَارٍ وَ لَا تَيْساً(۱).

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام أَنَّهُ قَالَ: لَا يَأْخُذُ الْمُصَدِّقُ فِي الصَّدَقَهِ شَاهَ اللَّحْمِ السَّمِينَهَ وَ لَا الرُّبَّى وَ هِيَ ذَاتُ دَرٍّ الَّتِي هِيَ عَيْشُ أَهْلِهَا وَ لَا الْمَاخِضَ (۲) وَ لَا فَحْلَ الْغَنَمِ الَّذِي هُوَ لِضِرَابِهَا وَ لَا ذَوَاتِ الْعَوَارِ وَ لَا الْحُمْلَانَ وَ لَا الْفُصْلَانَ وَ لَا الْعَجَاجِيلَ وَ لَا يَأْخُذُ شِرَارَهَا وَ لَا خِيَارَهَا.

وَ عَنْ عَلِيٍّ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: تُفَرَّقُ الْغَنَمُ أَثْلَاثاً فَيَخْتَارُ صَاحِبُ الْغَنَمِ ثُلُثاً وَ يَخْتَارُ السَّاعِي مِنَ الثُّلُثَيْنِ.

وَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: أَنَّهُ نَهَى عَنْ صَدَقَهِ الْخَيْلِ وَ الْبِغَالِ وَ الْحَمِيرِ وَ الرَّقِيقِ.

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام أَنَّهُ قَالَ: الزَّكَاهُ فِي الْإِبِلِ وَ الْبَقَرِ وَ الْغَنَمِ السَّائِمَهِ يَعْنِي الرَّاعِيَهَ وَ لَيْسَ فِي شَيْ ءٍ مِنَ الْحَيَوَانِ غَيْرِ هَذِهِ الثَّلَاثَهِ الْأَصْنَافِ شَيْ ءٌ.

وَ عَنْ عَلِيٍّ علیه السلام: أَنَّهُ أَمَرَ أَنْ تُضَاعَفَ الصَّدَقَهُ عَلَى نَصَارَى الْعَرَبِ (۳).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: جعفر ابن محمد از پدرانش از علی علیه السلام نقل می‌کند که پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم نهی کرد که مردمان را، به هنگام گرفتن زکات و صدقات سوگند دهند، و گفت: آنان در این باره مورد اعتمادند. یعنی هرکس انکار کند که مالی دارد که زکات در آن واجب است و در ظاهر نزد او مالی نباشد، سوگند داده نمی‌شود.

و نهی کرد از این که در یک سال دو بار از ایشان گرفته شود و در یک سال فقط یک بار از آنان گرفته می‌شود و نهی کرد که در گرفتن صدقات با مردمان درشتی کنند و به زور متوسل شوند، یا ایشان را بزنند یا سختگیری کنند، یا بیش از توانایی برایشان تحمیل کنند؛ و فرمان داد که گیرنده صدقات جز آنچه در دست ایشان است نگیرد، و در حق ایشان به عدالت رفتار کند و حقی را که برای آن‌ها واجب است فرو نگذارد.

از امام علی علیه السلام نقل شده است که هنگامی که مخنف بن سلیم ازدی را برای تحصیل داری زکات روانه کرد، سفارش طولانی ای به او کرد و گفت که در کارهای پنهانی خود از پروردگار خویش پروا کند، و با مردمان با گشاده رویی و نرمخویی رو به رو شود. و به او فرمان داد که فروتنی پیشه کند، و از تکبر بپرهیزد، که خدا فروتنان را برمی آورد و متکبران را تنزل می دهد. سپس به او فرمود: ای مخنف بن سلیم! تو را در این صدقه بهره و حقی معین است، و شرکایی داری که عبارتند از بینوایان و مسکینان و بدهکاران و مجاهدان و در راه ماندگان و بردگان و دلجویی شدگان. ما حق تو را می دهیم، تو هم حق آنان را بده، در غیر این صورت مدعیان تو در روز بازپسین بسیار خواهند بود، و بدا به حال کسی که مدعیان او چنین کسان (بینوایان و ..) باشند.

و از ایشان نقل شده که فرمود: صدقه‌های بادیه نشین‌ها از آب‌های آن‌ها گرفته می‌شود و از مکان‌هایی که در آنجا هستند به

مکان دیگر رانـده نمی‌شوند. فرمود: و هرگاه خشـکسالی بود (جمع آوری صدقه آنها) به تاخیر می‌افتد تا در رفاه و نعمت قرار بگیرند. - . دعائم الاسلام : ۲۵۲ -

و از ایشان نقل شده که امر فرمودند صدقه از جنسـش گرفته شود: صدقه شتر از شتر، گاو از گاو، گوسـفند از گوسـفند، گندم از گندم و خرما از خرما .

این موارد - و خداونـد بر همه چیز دانـاتر است - زمانی است که صـدقه دهنـده‌ها اهل طلای ریخته نشـده و درهم‌های ضـرب خورده معاملاـتی نباشـند همان طور که در آن زمان این گونه بوده است. اما اگر دینار و درهم بیابنـد، قیمت آنچه که بر آن‌ها واجب شـده را می‌پردازنـد و اشـکالی نـدارد. و چه بسا این امر به صـلاح خود آنان و دیگران باشد و در مطالبی که پیشتر ذکر شـد، از جعفر ابن محمد علیه السـلام روایت کردیم که فرمود: اگر شخصـی که زکات طلا بر او واجب است، معادل آن درهم (ضـرب خـورده) بپردازد و نیز ایرادی نـدارد اگر کسـی که زکـات درهم (ضـرب خورده) بر او واجب است، معـادل آن، طلا زکـات بدهـد. ایـن حکـم هماننـد آن چیزی است که در مبحث اعطـای زکـات چهارپایـان و دانه‌هـا ذکر کردیم و پس از این اعطای قیمت زکاتی را ذکر خواهیم کرد که که از عمر شتران بالاتر می‌رود.

و از آن حضرت نقل شده که امام فرمود: مردمان را بر پرداختن زکات وادار می کند، چراکه خدای متعال گفته است: «خُذْ مِنْ أَمْوالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُم» {از اموال آنان صدقه ای بگیر تا به وسـیله آن پاک سازی} و پیامبر صـلی الله علیه و آله و سلّم فرمود: یک چهلم را به عنوان زکات بیاورید، از هر بیست مثقال نصف مثقال و از هر دویست درهم پنج درهم.

از جعفر ابن محمـد از پدرش و از پدرانش و از علی صـلوات الله علیهم روایت کردیم که فرمودند: در چهار شتر زکات واجب نیست و هرگاه به پنج شتر بیابان گرد برسد یک گوسفند در آن واجب می شود، پس از آن، در بیشتر از پنج شتر زکات نیست تا اینکه به ده شتر برسد و چون به ده شتر رسـید، دو گوسـفند تا پانزده شتر و چون به پانزده شتر رسـید، سه گوسـفند تا بیسـت شتر و چون به بیست شتر رسـید، چهار گوسـفند و هرگاه به بیست و پنج شتر رسـید، یک بنت مخاض زکات واجب است. اگر بنت مخاض نداشـته باشد یک ابن لبون تا به سـی و پنج برسد و چون یک شتر بر سـی و پنج شتر افزوده شود یک بنت لبون تا چهل و پنـج، و چون به چهل و پنـج برسـد و یک شتر بر آن افزوده شـد، یک حقّه که با نر آماده جفت گیری باشد تا شصـت شتر و اگر یکی بر آن افزوده شود یک جـذعه تعلق می‌گیرد تا هفتاد و پنـج و اگر یکی بر آن افزوده شود دو بنت لبون زکات لازم می‌آید تا نود، و اگر یکی بر آن افزوده شود، دو حقه ای که آماده جفت گیری با نر باشند لازم می‌آید تا صد و بیست، و هرگاه از این تعداد بیشتر شد در هر چهل شتر یک بنت لبون و در هر پنجاه شتر یک حقه تعلق می‌گیرد.

بنت مخاض شتری است که یک سال را تمام کرده و به سال دوم وارد شود گویی مادرش می توانـد دوباره شتر دیگری حامله شود، و آن در مخـاض است یعنی در حـامله‌هـا. و چون دو سـال را تمـام کرد و وارد سال سوم شـد بنت لبون نامیـده می شود، گویی مـادرش بچه آورده و پسـتانهایش شـیر دارد. وقتی وارد سـال چهـارم شـد حقّه نامنـد، زیرا توانایی حمل بار و سواری را دارد و چون وارد سال پنجم شد جذعه نامیده می شود.

از علی علیه السـلام روایت شده که فرمود: اگرگیرنده زکات در شتر، سنّی را که در زکات واجب می‌گردد نیابد، شتری با سن

بالاـتر از آن را می گیرد و به صاحب شتر مازاد بین دو سن شتر را بر می گرداند یا شتری با سنی پایین‌تر از آن را می گیرد و صاحب شتر مازاد بین دو عمر شتر را به او بر می‌دهد.

و از ائمه صلوات الله علیهم نقل شده که فرمودند: در گاو زکات واجب نیست تا اینکه به سی گاو برسد و چون به سی گاو رسید و از گاوهای چراگاهی باشد و از گاوهای کار کن نباشد در آن تبیع یا تبیعه حولی واجب است و در غیر آن زکاتی نیست تا به چهل برسد، چون به چهل گاو رسید، در آن مسنّه است تا شصت گاو، پس اگر شصت تمام شود دو تبیع یا دو تبیعه واجب است، پس چون به هفتاد برسد یک مسنه و یک تبیع واجب است، پس چون به هشتاد رسد در آن دو مسنه است تا نود، و چون به نود رسید سه تبیع لازم می‌آید تا صد، چون به صد رسید یک مسنه و دو تبیع واجب می گردد تا صد و ده که در آن دو مسنه و یک تبیع تا صد و بیست، و چون به صد و بیست رسید سه مسنه واجب می گردد و سپس بدین ترتیب در هر سی گاو، یک تبیع یا یک تبیعه و در هر چهل گاو، یک مسنه و در اوقاص چیزی به عنوان زکات تعلق نمی‌گیرد، وقص، بین دو فریضه است. در شترها و گاوهای کاری (کارکن) زکات نیست و نیز در گوسفندهای خانگی که در خانه‌ها تربیت می‌شود زکات تعلق نمی گیرد .

و از ایشان علیهم السلام نقل شده که فرمودند: در کمتر از چهل گوسفند زکات نیست، پس هرگاه به چهل گوسفند برسد و بچرد و یک سال بر آن بگذرد یک گوسفند واجب است، سپس در بیشتر از چهل گوسفند زکات نیست تا به صد و بیست برسد پس چون بر صد و بیست، یکی یا بیشتر اضافه شود، دو گوسفند واجب است تا اینکه به دویست برسد. پس اگر بر دویست یکی اضافه شود سه گوسفند واجب است تا به سیصد برسد، پس هرگاه گوسفند زیاد شود، در هر صد تا یکی است.

و هرگاه در شتر یا گاو یا گوسفند چیزی باشد که زکات در آن واجب است، آن (حد) نصاب است و پس از آن هرچه پیش آید با کوچک و بزرگ آن محاسبه می شود، و اگر نصابی موجود نباشد پس در فصیل (بچه شتری که از مادرش جدا شود) و در عجول (گوساله) و در حمل (بچه گوسفند) زکات لازم نمی‌آید تا اینکه یک سال بر آن بگذرد.

از ایشان از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلّم نقل شده که نهی کرد از اینکه در صدقه، گوسفندان پراکنده را گرد آورند یا اینکه گوسفندان یک شخص را متفرق کنند و این بدین صورت است که صاحبان چهارپایان، زمانی که گیرنده زکات نزد آنها می آید، چهارپایان خود را گردآورند تا او از هر صد گوسفند زکات بگیرد بلکه بر اساس هر تعداد (گوسفند) که نزد هر کدام از آن هست محاسبه می‌شود و آنچه بر او واجب است به صورت تکی (فردی) از او گرفته می‌شود، زیرا اگر سه نفر می‌بودند و هر کدام از آن‌ها چهل گوسفند داشته باشند و گوسفندانشان را با هم گردآورند، بر گیرنده زکات واجب است که فقط یک گوسفند از آنان بگیرد و اگر گوسفندان هر کس جداگانه نزد خودش باشد، سه گوسفند در آن لازم می‌آید، یعنی برای هر کدام از آنها یک گوسفند. و متفرق کردن گوسفندان گردآمده به این صورت می‌باشد که شخصی چهل گوسفند داشته باشد و زمانی که گیرنده زکات نزد او می رود گوسفندانش را به دو گروه تقسیم می کند تا زکات در آن واجب نشود.

این مواردی است که صاحبان اموال در آن ظلم پیشه می کنند و اما ظلم زکات گیرنده بدین صورت است که مال دو نفر را که بر مال هر کدام از آن‌ها زکات واجب نمی‌شود، گردآورد، گویی که هر کدام از آن‌ها بیست گوسفند داشته باشند که در آن چیزی به عنوان زکات تعلق نمی گیرد؛ پس اگر گوسفندان آن دو را با هم گرد آورد یک گوسفند واجب می شود و بر همین

منوال، مال شخصی که صد و بیست گوسفند دارد و یک گوسفند زکات در آن واجب است را به صورت (دسته‌های) چهل تایی متفرق می کند تا سه گوسفند از مال او بگیرد. پس برای صاحبان اموال و زکات گیرنده ها نه واجب و نه شایسته است که گوسفندان گردآمده را متفرق کنند و گوسفندان پراکنده را گردآورند. - . دعائم الاسلام : ۲۵۴ - ۲۵۵ -

از جعفر ابن محمد علیه السلام روایت شده است که فرمود: شرکاء اگر چهارپایانشان را با هم گردآورند و چوپان یکی باشد و حیوان نر یکی باشد، اموال آن‌ها برای صدقه یک جا حساب نمی شود و از مال هر کدام، چیزی که لازم است گرفته می‌شود. اگر دو شریک باشند، صدقه از همه مال گرفته می‌شود و بر حساب سرمایه هر کدام از آن دو، سهم تعیین می‌شود.

از علی علیه السلام روایت شده که فرمود: شتر پیر و عیب دار و بز نر برای زکات گرفته نمی‌شود.

از جعفر ابن محمد علیه السلام نقل شده که فرمود: گیرنده زکات، گوسفند گوشتی چاق و الربّی یعنی گوسفند شیردهی که معاش صاحبش باشد و گوسفند آبستن و گوسفند نری که برای جفت گیری است و گوسفند عیب دار و حَمَل (برّه) و فصیل... (بچه شتری که از مادرش جدا شود) و عجول (گوساله) را به عنوان صدقه نمی گیرد و بدترین و بهترین آن‌ها را نیز نباید بگیرد.

از علی علیه السلام روایت شده است که فرمود: گوسفندان به سه دسته تقسیم می‌شود، پس صاحب گوسفندان یک سوم را اختیار می کند و کارگزار زکات از دو سوم دیگر اختیار می کند. از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلّم روایت شده که از صدقه اسب و استر و الاغ و برده نهی کرده است.

از جعفر ابن محمد علیه السلام نقل شده که فرمود: زکات در شتر و گاو و گوسفند سائمه یعنی چرنده زکات تعلق می گیرد و در غیر این سه دسته حیوان چیزی نیست. از علی علیه السلام روایت شده که دستور داد از عرب های نصرانی دو برابر گرفته شود. - . دعائم الاسلام : ۲۵۶ - ۲۵۷ -

**[ترجمه]

«۸»

نهج، [نهج البلاغه]: وَ مِنْ وَصِيَّةٍ لَهُ عليه السلام كَانَ يَكْتُبُهَا لِمَنْ يَسْتَعْمِلُهُ عَلَى الصَّدَقَاتِ وَ إِنَّمَا ذَكَرْنَا مِنْهَا جُمَلًا لِيُعْلَمَ بِهَا أَنَّهُ عليه السلام كَانَ يُقِيمُ عِمَادَ الْحَقِّ وَ يُشْرِعُ أَمْثِلَةَ الْعَدْلِ فِي صَغِيرِ الْأُمُورِ وَ كَبِيرِهَا وَ دَقِيقِهَا وَ جَلِيلِهَا انْطَلِقْ عَلَى تَقْوَى اللَّهِ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَ لَا تُرَوِّعَنَّ مُسْلِماً وَ لَا تَجْتَازَنَّ عَلَيْهِ كَارِهاً وَ لَا تَأْخُذَنَّ مِنْهُ أَكْثَرَ مِنْ حَقِّ اللَّهِ فِي مَالِهِ فَإِذَا قَدِمْتَ عَلَى الْحَيِّ فَانْزِلْ بِمَائِهِمْ مِنْ غَيْرِ أَنْ تُخَالِطَ أَبْيَاتَهُمْ ثُمَّ امْضِ إِلَيْهِمْ بِالسَّكِينَةِ وَ الْوَقَارِ حَتَّى تَقُومَ

۱- ۱. التيس: الذكر من المعز. و لعله المعتد المتخذ للضراب.

٢- ٢. الماخض: الحامل التى قرب مخاضها.

٣- ٣. دعائم الإسلام: ٢٥٦- ٢٥٧.

بَيْنَهُمْ فَتُسَلِّمَ عَلَيْهِمْ وَ لَا تُخْدِجْ بِالتَّحِيَّةِ لَهُمْ (۱)

ثُمَّ تَقُولُ عِبَادَ اللَّهِ أَرْسَلَنِی إِلَيْكُمْ وَلِيُّ اللَّهِ وَ خَلِيفَتُهُ لِآخُذَ مِنْكُمْ حَقَّ اللَّهِ فِی أَمْوَالِكُمْ فَهَلْ لِلَّهِ فِی أَمْوَالِكُمْ مِنْ حَقٍّ فَتُؤَدُّوهُ إِلَی وَلِيِّهِ فَإِنْ قَالَ قَائِلٌ لَا فَلَا تُرَاجِعْهُ وَ إِنْ أَنْعَمَ لَكَ مُنْعِمٌ (۲)

فَانْطَلِقْ مَعَهُ مِنْ غَيْرِ أَنْ تُخِيفَهُ أَوْ تُوعِدَهُ أَوْ تَعْسِفَهُ أَوْ تُرْهِقَهُ (۳) فَخُذْ مَا أَعْطَاكَ مِنْ ذَهَبٍ أَوْ فِضَّةٍ وَ إِنْ كَانَتْ لَهُ مَاشِيَةٌ أَوْ إِبِلٌ فَلَا تَدْخُلْهَا إِلَّا بِإِذْنِهِ فَإِنَّ أَكْثَرَهَا لَهُ فَإِذَا أَتَيْتَهَا فَلَا تَدْخُلْهَا دُخُولَ مُتَسَلِّطٍ عَلَيْهِ وَ لَا عَنِيفٍ بِهِ وَ لَا تُنَفِّرَنَّ بَهِيمَةً وَ لَا تُفْزِعَنَّهَا وَ لَا تَسُوءَنَّ صَاحِبَهَا فِيهَا وَ اصْدَعِ الْمَالَ صَدْعَيْنِ ثُمَّ خَيِّرْهُ فَإِذَا اخْتَارَ فَلَا تَعْرِضَنَّ لِمَا اخْتَارَ ثُمَّ اصْدَعِ الْبَاقِيَ صَدْعَيْنِ ثُمَّ خَيِّرْهُ فَإِذَا اخْتَارَ فَلَا تَعْرِضَنَّ لِمَا اخْتَارَ(۴)

فَلَا تَزَالُ بِذَلِكَ حَتَّی يَبْقَی مَا فِيهِ وَفَاءٌ لِحَقِّ اللَّهِ فِی مَالِهِ فَاقْبِضْ حَقَّ اللَّهِ مِنْهُ فَإِنِ اسْتَقَالَكَ فَأَقِلْهُ ثُمَّ اخْلِطْهُمَا ثُمَّ اصْنَعْ مِثْلَ الَّذِی صَنَعْتَ أَوَّلًا حَتَّی تَأْخُذَ حَقَّ اللَّهِ فِی مَالِهِ وَ لَا تَأْخُذَنَّ عَوْداً وَ لَا هَرِمَةً وَ لَا مَكْسُورَةً وَ لَا مَهْلُوسَةً (۵) وَ لَا ذَاتَ عَوَارٍ وَ لَا تَأْمَنَنَّ عَلَيْهَا إِلَّا مَنْ تَثِقُ بِدِينِهِ رَافِقاً بِمَالِ الْمُسْلِمِينَ حَتَّی يُوصِلَهُ إِلَی وَلِيِّهِمْ فَيَقْسِمَهُ بَيْنَهُمْ وَ لَا تُوَكِّلْ بِهَا إِلَّا نَاصِحاً شَفِيقاً وَ أَمِيناً حَفِيظاً غَيْرَ مُعْنِفٍ وَ لَا مُجْحِفٍ وَ لَا مُلْغِبٍ وَ لَا مُتْعِبٍ (۶)

ثُمَّ أَحْدِرْ إِلَيْنَا مَا اجْتَمَعَ عِنْدَكَ نُصَيِّرْهُ

ص: ۹۰

۱- ۱. يعنی أكمل لهم التحيه وافره، و لا تنقص.

۲- ۲. أنعم: ای قال نعم.

۳- ۳. يقال: عسف السلطان: ظلم، و فلانا: استخدمه و كلفه، و أعسف الرجل: أخذ غلامه بعمل شديد، و يقال: رهق: ركب الشر و الظلم و غشی المحارم، و كذب و عجل و يقال: لا ترهقنی لا أرهقك اللّه: أی لا تعسرنی و لا تحملنی ما لا اطيق.

۴- ۴. العود- بالفتح- المسن من الإبل و الشاء، و هو الذی جاوز فی السن البازل و المخلف، و المهلوسه: التی أضربها السن و أذابها، فهی تأكل و لا يری أثر ذلك فی جسمه.

۵- ۵. ما بين العلامتين، ساقط من الكمبانیّ.

۶- ۶. المعنف الذی لا رفق فی سوقه، و المجحف، الذی يسوقها سوقا شديدا كالسيل الجحاف، و الملغب: الذی يشتد السير بدابته أو يحملها أكثر ما تقدر علی حمله فتنصب الدابّه و تعيی أشدّ التعب. فهی لاغبه.

حَيْثُ أَمَرَ اللَّهُ بِهِ فَإِذَا أَخَذَهَا أَمِينُکَ فَأَوْعِزْ إِلَيْهِ أَنْ لَا يَحُولَ بَيْنَ نَاقَةٍ وَ بَيْنَ فَصِيلِهَا وَ لَا يَمْصُرَ(۱) لَبَنَهَا فَيُضِرَّ ذَلِکَ بِوَلَدِهَا وَ لَا يَجْهَدَنَّهَا رُکُوباً وَ لْيَعْدِلْ بَيْنَ صَوَاحِبَاتِهَا فِی ذَلِکَ وَ بَيْنَهَا وَ لْيُرَفِّهْ عَلَی اللَّاغِبِ وَ لْيَسْتَأْنِ بِالنَّقِبِ وَ الظَّالِعِ (۲) وَ لْيُورِدْهَا مَا تَمُرُّ بِهِ مِنَ الْغُدُرِ وَ لَا يَعْدِلْ بِهَا عَنْ نَبْتِ الْأَرْضِ إِلَی جَوَادِّ الطُّرُقِ وَ لْيُرَوِّحْهَا فِی السَّاعَاتِ وَ لْيُمْهِلْهَا عِنْدَ النِّطَافِ (۳)

وَ الْأَعْشَابِ حَتَّی يَأْتِيَنَا

بِهَا بِإِذْنِ اللَّهِ بُدَّناً مُنْقِيَاتٍ غَيْرَ مُتْعَبَاتٍ وَ لَا مَجْهُودَاتٍ لِنَقْسِمَهَا عَلَی کِتَابِ اللَّهِ وَ سُنَّةِ نَبِيِّهِ صلی الله عليه و آله فَإِنَّ ذَلِکَ أَعْظَمُ لِأَجْرِکَ وَ أَقْرَبُ لِرُشْدِکَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ (۴).

کِتَابُ الْغَارَاتِ، لِإِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدٍ الثَّقَفِيِّ عَنْ يَحْيَی بْنِ صَالِحٍ الْجَرِيرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنَا أَبُو الْعَبَّاسِ الْوَلِيدُ بْنُ عَمْرٍو کَانَ ثِقَةً عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سُلَيْمَانَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ قَالَ: بَعَثَ عَلِيٌّ عليه السلام مُصَدِّقاً مِنَ الْکُوفَةِ إِلَی بَادِيَتِهَا فَقَالَ عَلَيْکَ يَا عَبْدَ اللَّهِ بِتَقْوَی اللَّهِ وَ سَاقَ الْحَدِيثَ نَحْوَ مَا مَرَّ بِأَدْنَی تَغْيِيرٍ.

**[ترجمه]نهج البلاغه: از جمله سفارش‌های علی عليه السلام که به ماموران جمع آوری زکات می‌نوشت. ما بخشی از این وصیت را آوردیم تا معلوم شود که امام ارکان حق را به پا می داشت و نمادهای عقل را در کارهای کوچک یا بزرگ، با ارزش یا بی مقدار، به کار می بست.

«با ترس از خدایی که یکتاست و همتایی ندارد حرکت کن و مسلمانی را نترسان، یا با زور از زمین او نگذر، و افزون تر از حقوق الهی در مالش از او مگیر. هر گاه به آبادی رسیدی، در کنار آب فرود آی، و وارد خانه های آنان مشو، سپس با آرامش و وقار به سوی آنان حرکت کن، تا در میانشان قرار گیری، به آنها سلام کن، و در سلام و تعارف کوتاهی نکن.»

سپس می گویی: «ای بندگان خدا، مرا ولیّ خدا و جانشین او به سوی شما فرستاده، تا حق خدا را که در اموال شماست تحویل گیرم، آیا در اموال شما حقّی برای خداوند است که به نماینده او بپردازید؟» اگر کسی گفت: نه، دیگر به او مراجعه نکن، و اگر کسی پاسخ داد: آری، همراهش برو، بدون آن که او را بترسانی، یا تهدید کنی، یا به کار مشکلی وادار سازی یا او را خسته کنی، هر چه از طلا و نقره به تو داد، بگیر.

و اگر دارای دام یا شتر بود، بدون اجازه اش داخل مشو، که اکثر اموال از آن اوست. آنگاه که داخل شدی مانند اشخاص سلطه گر و خشن رفتار نکن، حیوانی را رم مده و هراسان مکن، و دامدار را مرنجان، حیوانات را به دو دسته تقسیم کن و به صاحبش اجازه ده که خود انتخاب کند، پس از انتخاب از او رو برمگردان، سپس باقی مانده را به دو دسته تقسیم کن و صاحبش را اجازه ده که خود انتخاب کند و بر انتخاب او خرده مگیر، به همین گونه رفتار کن تا باقی مانده، حق خداوند باشد. پس حق خداوند را بگیر و اگر دامدار از این تقسیم و انتخاب ناراضی بود، و از تو درخواست گزینش دوباره دارد، همراهی کن، پس حیوانات را درهم کن، و به دو دسته تقسیم نما، همانند آغاز کار، تا حق خدا را از آن برگیری. و در تحویل گرفتن حیوانات، حیوان پیر و دست و پا شکسته، بیمار و معیوب و لاغر را به عنوان زکات نپذیر.

و به فردی که اطمینان نداری، و نسبت به اموال مسلمین دلسوز نیست، مسپار، تا آن را به پیشوای مسلمین برساند و او در میان

آنها تقسیم گرداند. و کسی را به کار بگمار که خیر خواه و مهربان، امین و حافظ، که نه خشن و نه سختگیر باشد. نه تند براند و نه حیوانات را خسته کند، سپس آنچه از بیت المال جمع آوری شد برای ما بفرست، تا در نیازهایی که خدا اجازه فرموده مصرف کنیم. هر گاه حیوانات را به دست فردی امین سپردی، به او سفارش کن تا: «بین شتر و نوزادش جدایی نیفکند، و شیر آن را ندوشد تا به بچّه اش زیانی وارد نشود. در سوار شدن بر شتران عدالت را رعایت کند، و مراعات حال شتر خسته یا زخمی را که سواری دادن برای او سخت است بنماید. آنها را در سر راه به درون آب ببرد، و از جاده هایی که دو طرف آن علف زار است به جادّه بی علف نکشاند، و هر چند گاه شتران را مهلت دهد تا استراحت کنند، و هر گاه به آب و علفزار رسید، فرصت دهد تا علف بخورند و آب بنوشند» تا آنگاه که به اذن خدا بر ما وارد شوند، فربه و سر حال، نه خسته و کوفته، که آنها را بر أساس رهنمود قرآن، و سنّت پیامبر صلّی اللّه علیه و آله و سلّم تقسیم نماییم. عمل به دستورات یاد شده مایه بزرگی پاداش و رشد و کمال تو خواهد شد. ان شاء اللّه.» - . نهج البلاغه : نامه ۲۵ -

کتاب الغارات: جعفر ابن محمد گوید: علی علیه السلام کارگزار مالیاتی را از کوفه به بیابان‌های آن فرستاد. پس گفت: ای بنده خدا! بر توست که پروای خدا را داشته باشی و حدیث را به صورتی که گذشت با کمترین تغییر بیان کرد.

**[ترجمه]

«۹»

نهج، [نهج البلاغه]: وَ مِنْ عَهْدٍ لَهُ إِلَى بَعْضِ عُمَّالِهِ وَ قَدْ بَعَثَهُ عَلَى الصَّدَقَهِ فِی مِثْلِهِ أَمَرَهُ بِتَقْوَى اللَّهِ فِی سَرَائِرِ أُمُورِهِ وَ خَفِیَّاتِ أَعْمَالِهِ حَیْثُ لَا شَهِیدَ غَیْرُهُ وَ لَا وَکِیلَ دُونَهُ وَ أَمَرَهُ أَنْ لَا یَعْمَلَ بِشَیْ ءٍ مِنْ طَاعَهِ اللَّهِ فِیمَا ظَهَرَ فَیُخَالِفَ إِلَى غَیْرِهِ فِیمَا أَسَرَّ وَ مَنْ لَمْ یَخْتَلِفْ سِرُّهُ وَ عَلَانِیَتُهُ وَ فِعْلُهُ وَ مَقَالَتُهُ فَقَدْ أَدَّى الْأَمَانَهَ وَ أَخْلَصَ الْعِبَادَهَ وَ أَمَرَهُ أَلَّا یَجْبَهَهُمْ وَ لَا یَعْضَهَهُمْ (۵)

وَ لَا یَرْغَبَ عَنْهُمْ تَفَضُّلًا بِالْإِمَارَهِ

۱- ۱. المصر: حلب کل ما فی الضرع.

۲- ۲. ظلع البعیر: غمز فی مشیه فهو ظالع، و فی الاساس: نقب خف البعیر: رق و تثقب- فهو نقب، و أنقی الإبل: سمنت و حصل لها نقی و هو مخ العظام.

۳- ۳. النطاف جمع نطفه: المیاه القلیله، و الاعشاب جمع العشب: الکلا الرطب.

۴- ۴. نهج البلاغه تحت الرقم ۲۵ من قسم الرسائل.

۵- ۵. عضه فلانا: بهته و رماه بالزور و البهتان.

عَلَيْهِمْ فَإِنَّهُمُ الْإِخْوَانُ فِی الدِّینِ وَ الْأَعْوَانُ عَلَی اسْتِخْرَاجِ الْحُقُوقِ وَ إِنَّ لَکَ فِی هَذِهِ الصَّدَقَهِ نَصِیباً مَفْرُوضاً وَ حَقّاً مَعْلُوماً وَ شُرَکَاءَ أَهْلَ مَسْکَنَهٍ وَ ضُعَفَاءَ ذَوِی فَاقَهٍ وَ إِنَّا مُوَفُّوکَ حَقَّکَ فَوَفِّهِمْ حُقُوقَهُمْ وَ إِلَّا فَإِنَّکَ مِنْ أَکْثَرِ النَّاسِ خُصُوماً یَوْمَ الْقِیَامَهِ وَ بؤسا [بُؤْسَی] لِمَنْ خَصْمُهُ عِنْدَ اللَّهِ الْفُقَرَاءُ وَ الْمَسَاکِینُ وَ السَّائِلُونَ وَ الْمَدْفُوعُونَ وَ الْغَارِمُ وَ ابْنُ السَّبِیلِ وَ مَنِ اسْتَهَانَ بِالْأَمَانَهِ وَ رَتَعَ فِی الْخِیَانَهِ وَ لَمْ یُنَزِّهْ نَفْسَهُ وَ دِینَهُ عَنْهَا فَقَدْ أَحَلَّ بِنَفْسِهِ الْخِزْیَ فِی الدُّنْیَا وَ هُوَ فِی الْآخِرَهِ أَذَلُّ وَ أَخْزَی وَ إِنَّ أَعْظَمَ الْخِیَانَهِ خِیَانَهُ الْأُمَّهِ وَ أَفْظَعَ الْغِشِّ غِشُّ الْأَئِمَّهِ وَ السَّلَامُ (۱).

**[ترجمه]نهج البلاغه: در نامه ای به یکی از ماموران مالیات که او را برای گردآوری زکات فرستاده بود: «او را به ترس از خدا در اسرار پنهانی، و اعمال مخفی سفارش می کنم، آنجا که هیچ گواهی غیر از او، و نماینده ای جز خدا نیست، و سفارش می کنم که مبادا در ظاهر خدا را اطاعت و در خلوت نافرمانی کند، و هر کس، آشکار و پنهانش، و گفتار و کردارش در تضاد نباشد، امانت الهی را پرداخته، و عبادت را خالصانه انجام دهد. و به او سفارش می کنم با مردم تند خو نباشد، و به آنها دروغ نگوید، و با مردم به جهت اینکه بر آنها حکومت دارد بی اعتنایی نکند، چه اینکه مردم برادران دینی، و یاری دهندگان در جمع آوری حقوق الهی می باشند.»

و به او فرمود: «برای تو در این زکاتی که جمع می کنی سهمی معیّن، و حقّی روشن است، و شریکانی از مستمندان و ضعیفان داری، همان گونه که ما حق تو را کامل می دهیم، تو هم باید نسبت به حقوق کامل آنان وفادار باشی، اگر چنین نکنی در روز رستاخیز بیش از همه دشمن داری، و وای بر کسی که در پیشگاه خدا، فقرا و مساکین، و درخواست کنندگان و آنان که از حقّشان محرومند، و بدهکاران و ورشکستگان و در راه ماندگان، دشمن او باشند و از او شکایت کنند. کسی که امانت الهی را خوار شمارد، و دست به خیانت آلوده کند، خود و دین خود را پاک نساخته، و درهای خواری را در دنیا به روی خود گشوده، و او در قیامت خوارتر و رسواتر خواهد بود، و همانا بزرگ ترین خیانت، خیانت به ملّت، و رسواترین دغلکاری، دغلبازی با امامان است، با درود.» - . نهج البلاغه : نامه ۲۴ -

**[ترجمه]

أقول

قد مر شرح الخبرین فی کتاب الفتن.

**[ترجمه]شرح این دو خبر در کتاب فتنه‌ها (الفتن و المحن) گذشت .

**[ترجمه]

باب ۱۰ حق الحصاد و الجداد و سائر حقوق المال سوی الزکاه

الآیات

الأنعام: وَ آتُوا حَقَّهُ یَوْمَ حَصادِهِ وَ لا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لا یُحِبُّ الْمُسْرِفِینَ (۲)

الذاریات: وَ فِی أَمْوالِهِمْ حَقٌّ لِلسَّائِلِ وَ الْمَحْرُومِ (۳)

القلم: إِنَّا بَلَوْناهُمْ کَما بَلَوْنا أَصْحابَ الْجَنَّهِ إِذْ أَقْسَمُوا لَیَصْرِمُنَّها مُصْبِحِینَ وَ لا یَسْتَثْنُونَ فَطافَ عَلَیْها طائِفٌ مِنْ رَبِّکَ وَ هُمْ نائِمُونَ فَأَصْبَحَتْ کَالصَّرِیمِ فَتَنادَوْا مُصْبِحِینَ أَنِ اغْدُوا عَلی حَرْثِکُمْ إِنْ کُنْتُمْ صارِمِینَ فَانْطَلَقُوا وَ هُمْ یَتَخافَتُونَ أَنْ لا یَدْخُلَنَّهَا الْیَوْمَ عَلَیْکُمْ مِسْکِینٌ وَ غَدَوْا عَلی حَرْدٍ قادِرِینَ فَلَمَّا رَأَوْها قالُوا إِنَّا لَضَالُّونَ بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ قالَ أَوْسَطُهُمْ أَ لَمْ أَقُلْ لَکُمْ

۱- ۱. نهج البلاغه تحت الرقم ۲۴ من قسم الرسائل.

۲- ۲. الأنعام: ۱۴۱.

۳- ۳. الذاریات: ۱۹.

لَوْ لا تُسَبِّحُونَ قالُوا سُبْحانَ رَبِّنا إِنَّا كُنَّا ظالِمِينَ فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلى بَعْضٍ يَتَلاوَمُونَ قالُوا يا وَيْلَنا إِنَّا كُنَّا طاغِينَ عَسى رَبُّنا أَنْ يُبْدِلَنا خَيْراً مِنْها إِنَّا إِلى رَبِّنا راغِبُونَ كَذلِكَ الْعَذابُ وَ لَعَذابُ الْآخِرَهِ أَكْبَرُ لَوْ كانُوا يَعْلَمُونَ (۱)

المعارج: وَ الَّذِينَ فِی أَمْوالِهِمْ حَقٌّ مَعْلُومٌ لِلسَّائِلِ وَ الْمَحْرُوم (۲).

lt;meta info="- وَآتُواْ حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ وَلاَ تُسْرِفُواْ إِنَّهُ لاَ يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ - . انعام / ۱۴۱ -

{و حق [بینوایان از] آن را روز بهره برداری از آن بدهید، و [لی] زیاده روی مکنید که او اسرافکاران را دوست ندارد.}

- وَفِی أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِّلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ - . ذاریات / ۱۴۱ -

{و همانان که در اموالشان حقّی معلوم است، برای سائل و محروم.}

- إِنَّا بَلَوْنَاهُمْ كَمَا بَلَوْنَا أَصْحَابَ الْجَنَّهِ إِذْ أَقْسَمُوا لَيَصْرِمُنَّهَا مُصْبِحِينَ * وَلَا يَسْتَثْنُونَ * فَطَافَ عَلَيْهَا طَائِفٌ مِّن رَّبِّكَ وَهُمْ نَائِمُونَ * فَأَصْبَحَتْ كَالصَّرِيمِ * فَتَنَادَوا مُصْبِحِينَ * أَنِ اغْدُوا عَلَى حَرْثِكُمْ إِن كُنتُمْ صَارِمِينَ * فَانطَلَقُوا وَهُمْ يَتَخَافَتُونَ * أَن لَّا يَدْخُلَنَّهَا الْيَوْمَ عَلَيْكُم مِّسْكِينٌ *وَغَدَوْا عَلَى حَرْدٍ قَادِرِينَ * فَلَمَّا رَأَوْهَا قَالُوا إِنَّا لَضَالُّونَ * بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ * قَالَ أَوْسَطُهُمْ أَلَمْ أَقُل لَّكُمْ لَوْلَا تُسَبِّحُونَ * قَالُوا سُبْحَانَ رَبِّنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ * فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَلَاوَمُونَ * قَالُوا يَا وَيْلَنَا إِنَّا كُنَّا طَاغِينَ * عَسَى رَبُّنَا أَن يُبْدِلَنَا خَيْرًا مِّنْهَا إِنَّا إِلَى رَبِّنَا رَاغِبُونَ * كَذَلِكَ الْعَذَابُ وَلَعَذَابُ الْآخِرَهِ أَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ - . قلم / ۱۷ - ۳۳ -

{ما آنان را همان گونه که باغداران را آزمودیم، مورد آزمایش قرار دادیم، آن گاه که سوگند خوردند که صبح برخیزند و [میوه] آن [باغ] را حتماً بچینند. و [لی] «ان شاء اللَّه» نگفتند. پس در حالی که آنان غنوده بودند، بلایی از جانب پروردگارت بر آن [باغ] به گردش درآمد. و [باغ،] آفت زده [و زمین بایر] گردید. پس [باغداران] بامدادان یکدیگر را صدا زدند، که: «اگر میوه می چینید، بامدادان به سوی کشت خویش روید.» پس به راه افتادند و آهسته به هم می گفتند «که: امروز نباید در باغ بینوایی بر شما درآید.» و صبحگاهان در حالی که خود را بر منع [بینوایان] توانا می دیدند، رفتند.و چون [باغ] را دیدند، گفتند: «قطعاً ما راه گم کرده ایم. [نه!] بلکه ما محرومیم.» خردمندترینشان گفت: «آیا به شما نگفتم: چرا خدا را به پاکی نمی ستایید؟» گفتند: «پروردگارا، تو را به پاکی می ستاییم، ما واقعاً ستمگر بودیم.» پس بعضی شان رو به بعضی دیگر آوردند و همدیگر را به نکوهش گرفتند. گفتند: «ای وای بر ما که سرکش بوده ایم! امید است که پروردگار ما بهتر از آن را به ما عوض دهد، زیرا ما به پروردگارمان مشتاقیم. عذاب [دنیا] چنین است، و عذاب آخرت، اگر می دانستند قطعاً بزرگتر خواهد بود.}

- وَالَّذِينَ فِی أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَّعْلُومٌ * لِّلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ - . معارج / ۲۴ - ۲۵ -

{و در اموالشان برای سائل و محروم حقّی معلوم بود.}

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

مَجَالِسُ الشَّيْخِ، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عُبْدُونٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ الْأَصَمِّ عَنْ ثَعْلَبَةَ بْنِ مَيْمُونٍ عَنْ مَعْمَرِ بْنِ يَحْيَى عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: لَا يَسْأَلُ اللَّهُ عَبْداً عَنْ صَلَاةٍ بَعْدَ الْفَرِيضَهِ وَ لَا عَنْ صَدَقَهٍ بَعْدَ الزَّكَاهِ وَ لَا عَنْ صَوْمٍ بَعْدَ شَهْرِ رَمَضَانَ (۳).

**[ترجمه]مجالس الشيخ: معمر بن يحيى از امام باقر عليه السلام روايت مى‌كند كه فرمود: خداوند از بنده پس از نماز واجب از نمازى ديگر و پس از زكات از صدقه اى ديگر و پس از روزه رمضان از روزه اى ديگر سؤال نمى‌كند. -. امالى طوسى -

**[ترجمه]

«۲»

تَقْرِيبُ الْمَعَارِفِ، مِنْ تَارِيخِ الثَّقَفِيِّ بِإِسْنَادِهِ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ السَّاعِدِيِّ قَالَ: كَانَ أَبُو ذَرٍّ جَالِساً عِنْدَ عُثْمَانَ وَ كُنْتُ عِنْدَهُ جَالِساً إِذْ قَالَ عُثْمَانُ أَ رَأَيْتُمْ مَنْ أَدَّى زَكَاهَ مَالِهِ هَلْ فِي مَالِهِ حَقٌّ غَيْرُهُ قَالَ كَعْبٌ لَا فَدَفَعَ أَبُو ذَرٍّ بِعَصَاهُ فِي صَدْرِ كَعْبٍ ثُمَّ قَالَ يَا ابْنَ الْيَهُودِيَّيْنِ أَنْتَ تُفَسِّرُ كِتَابَ اللَّهِ بِرَأْيِكَ لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَ الْمَغْرِبِ وَ لكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَ الْيَوْمِ الْآخِرِ إِلَى قَوْلِهِ وَ آتَى الْمالَ عَلى حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبى وَ الْيَتامى وَ الْمَساكِينَ (۴) ثُمَّ قَالَ أَ لَا تَرَى أَنَّ عَلَى الْمُصَلِّي بَعْدَ إِيتَاءِ الزَّكَاهِ حَقّاً فِي مَالِهِ الْخَبَرَ.

**[ترجمه]تقريب المعارف: سعد الساعدى مى‌گويد: ابوذر در نزد عثمان نشسته بود و من نيز در كنار او نشسته بودم كه عثمان گفت: نظرتان چيست (چگونه مى‌بينيد) اگر كسى زكات مالش را بدهد، آيا غير از آن در مالش حقى را بايد بپردازد؟ كعب گفت: خير، پس ابوذر با عصا بر سينه كعب ضربه اى زد، سپس گفت: اى پسر يهودى! آيا تو كتاب خدا را با رأى خود تفسير مى‌كنى «لَّيْسَ الْبِرَّ أَن تُوَلُّواْ وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ»، -. بقره / ۱۷۷ - {نيكوكارى آن نيست كه روى خود را به سوى مشرق و [يا] مغرب بگردانيد بلكه نيكى آن است كه كسى به خدا و روز بازپسين و ايمان آورد} - تا اين سخن خداوند «وَآتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينَ»، {و مال [خود] را با وجود دوست داشتنش به خويشاوندان و يتيمان و بينوايان بدهد.} سپس گفت: آيا نمى بينى كه در مال شخص نمازگزار پس از پرداخت زكات حقى هست!؟ ادامه روايت.

**[ترجمه]

«۳»

فس، [تفسير القمى]: وَ آتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حِصَادِهِ قَالَ يَوْمَ حَصادِهِ هَكَذَا نَزَلَتْ-(۵)

۱- ۱. القلم: ۱۵- ۳۳.

۲- ۲. المعارج: ۲۴.

۳- ۳. أمالى الطوسىّ ج ص.

۴- ۴. البقره: ۱۷۷.

۵- ۵. قرء أهل البصره و الشام و عاصم« حصاده» بالفتح، و الباقون بالكسر، و المراد بالفرق أن الحصاد بالكسر مصدر باب الافعال و معنى أحصد الزرع: حان له أن يحصد، فالحصاد بالكسر أوان الحصد، و هو زمان عام لا يوم له على الخصوص، مع أنه يمكن التقديم و التأخير عن أوانه أيضا، و لا يجب ذاك الحق الا يوم حصاده بالفتح و هو يوم الحصد.

قَالَ فَرَضَ اللَّهُ يَوْمَ الْحَصَادِ مِنْ كُلِّ قِطْعَةِ أَرْضٍ قَبْضَةً لِلْمَسَاكِينِ وَ كَذَا فِي جَدَادِ النَّخْلِ وَ فِي التَّمْرِ وَ كَذَا عِنْدَ الْبَذْرِ(۱).

**[ترجمه]تفسیر قمی: وَآتُواْ حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ، - . انعام / ۱۴۱ - {و

حق [بینوایان از] آن را روز بهره برداری از آن بدهید.} گفت: «يَوْمَ حَصَادِهِ» به این صورت نازل شد. گفت: خدا در روز و وقت درو، از هر زمینی مشتی از محصولات را برای فقرا و بیچارگان واجب کرد و همچنین از میوه چینی درخت خرما و در خرمای (چیده شده) و همچنین هنگام بذر پاشیدن. - . تفسیر قمی : ۲۰۶ -

**[ترجمه]

«۴»

فس، [تفسیر القمی] أَحْمَدُ بْنُ إِدْرِيسَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ أَبَانِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ شُعَيْبٍ الْعَقَرْقُوفِيِّ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ قَوْلِهِ وَ آتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حصادِهِ قَالَ الضِّغْثَ مِنَ السُّنْبُلِ وَ الْكَفَّ مِنَ التَّمْرِ إِذَا خُرِصَ قَالَ وَ سَأَلْتُ هَلْ يَسْتَقِيمُ إِعْطَاؤُهُ إِذَا أَدْخَلَهُ [بَيْتَهُ] قَالَ لَا هُوَ أَسْخَى لِنَفْسِهِ قَبْلَ أَنْ يدخل [يُدْخِلَهُ] بَيْتَهُ.

وَ عَنْهُ، عَنْ أَحْمَدَ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنْ سَعْدِ بْنِ سَعْدٍ عَنِ الرِّضَا صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ قَالَ: قُلْتُ إِنْ لَمْ يَحْضُرِ الْمَسَاكِينُ وَ هُوَ يَحْصُدُ كَيْفَ يَصْنَعُ قَالَ لَيْسَ عَلَيْهِ شَيْ ءٌ(۲).

**[ترجمه]تفسیر قمی: عقرقوفی گفته است: از امام صادق علیه السلام در باره این سخن خدای تبارک و تعالی: «وَآتُواْ حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ» سؤال کردم و ایشان فرمودند: مقداری از خوشه باقی مانده بر زمینی که برداشت شده است و مشتی از خرمایی که مقدار آن پیش بینی شده است. گفت: از ایشان پرسیدم، پس از بردن به خانه، آیا می شود آن را به مساکین داد؟ فرمودند: خیر، سخاوتمندتر آن است که قبل از این که به خانه اش ببرد، آن را بدهد.

سعد بن سعد از امام رضا علیه السلام روایت کرده است که از وی سؤال شد: اگر فقرا در هنگام درو حاضر نباشند، چه کار کند؟ فرمود: چیزی بر او نیست. - . تفسیر قمی : ۲۰۶ -

**[ترجمه]

«۵»

فس، [تفسیر القمی] الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ زُرْعَةَ عَنْ سَمَاعَةَ قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ وَ أَقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضاً حَسَناً(۳) قَالَ هُوَ غَيْرُ الزَّكَاةِ(۴).

**[ترجمه]تفسیر قمی: سماعه نقل می کند که از ایشان در باره این سخن خداوند «وَأَقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا»، - . مزمل / ۲۰ - {و وام نیکو به خدا دهید} پرسیدم. فرمود: آن چیزی غیر از زکات است.

**[ترجمه]

«۶»

ب، [قرب الإسناد] ابْنُ عِيسَى عَنِ الْبَزَنْطِيِّ قَالَ: سَأَلْتُ الرِّضَا عليه السلام عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ آتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حِصادِهِ وَ لَا تُسْرِفُوا أَيْشٍ الْإِسْرَافُ قَالَ هَكَذَا يَقْرَأُهَا مَنْ قِبَلَكُمْ قُلْتُ نَعَمْ قَالَ افْتَحِ الْفَمَ بِالْحَاءِ قُلْتُ حَصادِهِ وَ كَانَ أَبِي عليه السلام يَقُولُ مِنَ الْإِسْرَافِ فِي الْحَصَادِ وَ الْجَدَادِ أَنْ يَصَّدَّقَ الرَّجُلُ بِكَفَّيْهِ جَمِيعاً وَ كَانَ أَبِي عليه السلام إِذَا حَضَرَ حَصْدُ شَيْ ءٍ مِنْ هَذَا فَرَأَى أَحَداً مِنْ غِلْمَانِهِ يَصَّدَّقُ بِكَفَّيْهِ صَاحَ بِهِ وَ قَالَ أَعْطِهِ بِيَدٍ وَاحِدَةٍ الْقَبْضَةَ بَعْدَ الْقَبْضَةِ وَ الضِّغْثَ بَعْدَ الضِّغْثِ مِنَ السُّنْبُلِ وَ أَنْتُمْ تُسَمُّونَهُ عِنْدَكُمُ الْأَنْدَرَ(۵).

ص: ۹۴

۱- ۱. تفسير القمّيّ: ۲۰۶.

۲- ۲. تفسير القمّيّ: ۲۰۶.

۳- ۳. المزّمّل: ۲۰.

۴- ۴. تفسير القمّيّ: ۷۰۲.

۵- ۵. قرب الإسناد: ۲۱۶. و فی بعض النسخ« من القصيل» بدل« من السنبل» و القصيل: الشعير يجز أخضر لعلف الدوابّ، سمی به لسرعه اقتصاله من رخاصته، و من الفقهاء من يسمی الزرع قبل ادراكه قصيلا، و هو مجاز، و الاندر: البيدر و كدس القمح، و الجمع أنادر.

**[ترجمه]بزنطی می گوید از امام رضا علیه السلام از وی در باره این فرموده خدای عز و جل: «وَآتُواْ حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ وَلاَ تُسْرِفُواْ» پرسیدم که چه چیزی اسراف است؟ فرمودند: آنان که پیش از شما بودند، این گونه قرائت می کردند؟ عرض کردم: چگونه؟ فرمودند: دهان را در هنگام تلفظ (حرف) حاء باز کن - عرض کردم: حَصَادِه - و فرمود: پدرم می‌فرمود: از مصادیق اسراف در هنگام درو و میوه چینی، این است که انسان با هر دو مشتش صدقه دهد و پدرم هر گاه در صحنه های درو حاضر می شد و می دید که یکی از غلامانش با هر دو مشتش صدقه می دهد، با صدای بلند به او می فرمود: با یک دست بده؛ مشتی پس از مشتی و دسته ای پس از دسته ای از خوشه ها. شماها آن را اندر (خرمن) می نامید. - . قرب الاسناد : ۲۱۶ -

**[ترجمه]

«۷»

ع، [علل الشرائع] ابْنُ الْمُتَوَكِّلِ عَنِ الْحِمْيَرِيِّ عَنِ ابْنِ عِيسَى عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنِ ابْنِ مُسْكَانَ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: لَا تَجُدَّ بِاللَّيْلِ وَ لَا تَحْصُدْ بِاللَّيْلِ قَالَ وَ تُعْطِي الْحَفْنَةَ بَعْدَ الْحَفْنَةِ وَ الْقَبْضَةَ بَعْدَ الْقَبْضَةِ إِذَا حَصَدْتَهُ وَ كَذَلِكَ عِنْدَ الصِّرَامِ وَ كَذَلِكَ الْبَذْرُ وَ لَا تَبْذُرْ بِاللَّيْلِ لِأَنَّكَ تُعْطِي فِي الْبَذْرِ كَمَا تُعْطِي فِي الْحَصَادِ(۱).

**[ترجمه]علل الشرایع: ابوبصیر از امام صادق علیه السلام روایت می کند که فرمود: در شب میوه چینی نکن و در شب درو نکن. و گفت: هرگاه آن را درو کردی، دو مشت پس از دو مشت و یک مشت پس از مشتی دیگر می دهی. و همچنین هنگام رسیدن ثمره ها و میوه ها و همچنین هنگام بذر پاشیدن و در شب بذر نپاش؛ زیرا که از بذر، همان مقداری را می دهی که از درو می دهی. - . علل الشرایع ۲ : ۶۴ -

**[ترجمه]

«۸»

مع، [معانی الأخبار] مُحَمَّدُ بْنُ هَارُونَ الزَّنْجَانِيُّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ سَلَّامٍ رَفَعَهُ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله عَنِ الْجَدَادِ بِاللَّيْلِ يَعْنِي جَدَادَ النَّخْلِ وَ الْجَدَادُ الصِّرَامُ وَ إِنَّمَا نَهَى عَنْهُ بِاللَّيْلِ لِأَنَّ الْمَسَاكِينَ لَا يَحْضُرُونَهُ (۲).

**[ترجمه]معانی الاخبار: قاسم بن سلام از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلّم روایت می کند که ایشان از ثمره چینی در شب، یعنی خرما چینی و میوه چینی نهی کرده زیرا در شب بینوایان نزد او حضور ندارند. - . معانی الاخبار : ۲۸۱ -

**[ترجمه]

«۹»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَوْلُهُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوالَهُمْ بِاللَّيْلِ وَ النَّهارِ سِرًّا وَ عَلانِيَةً قَالَ لَيْسَ مِنَ الزَّكَاةِ(۳).

**[ترجمه]ابوبصیر گوید: این سخن خداوند «الَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَالَهُم بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا وَعَلَانِيَةً»، {کسانی که اموال خود را شب و روز، و نهان و آشکارا، انفاق می کنند} را به امام صادق علیه السلام گفتم: فرمود: این آیه درباره زکات نمی‌باشد. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۱۵۱ -

**[ترجمه]

«۱۰»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَرْوَانَ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ أَبِيهِ علیه السلام: فِي قَوْلِهِ تَعَالَى فِي أَمْوالِهِمْ حَقٌّ مَعْلُومٌ لِلسَّائِلِ وَ الْمَحْرُومِ مَا هَذَا الْحَقُّ الْمَعْلُومُ قَالَ هُوَ الشَّيْءُ يُخْرِجُهُ الرَّجُلُ مِنْ مَالِهِ لَيْسَ مِنَ الزَّكَاهِ فَيَكُونُ لِلنَّائِبَهِ وَ الصِّلَه(۴).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام از پدرش روایت می‌کند که در مورد این سخن خداوند «وَفِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِّلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ»، - . ذاریات /۱۹ -

{و همانان که در اموالشان حقّی معلوم است، برای سائل و محروم.} سؤال کردم این حق معلوم چیست؟ فرمود: آن چیزی که شخص از مالش پرداخت می‌کند از جمله زکات نیست، پس برای نوائب (مصائب) و صله رحم است. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۳۰ -

**[ترجمه]

«۱۱»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ عَنِ الرِّضَا علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ وَ آتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصادِهِ قَالَ الضِّغْثَ وَ الِاثْنَيْنِ تُعْطِي مَنْ حَضَرَكَ وَ قَالَ نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله عَنِ الْحَصَادِ بِاللَّيْلِ (۵).

۱- ۱. علل الشرائع ج ۲ ص ۶۴.

۲- ۲. معانی الأخبار: ۲۸۱.

۳- ۳. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۱۵۱، فی آیه البقره: ۲۷۴.

۴- ۴. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۳۰.

۵- ۵. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۳۷۷.

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: عیاشی از حسن بن علی، از امام رضا علیه السلام نقل کرده است که گفت: از ایشان در باره این سخن خدای عز و جل: «وَآتُواْ حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ»، {و حق [بینوایان از] آن را روز بهره برداری از آن بدهید} سؤال کردم. فرمودند: یک چنگ و دو چنگ که به فقرای حاضر می دهی و فرمودند: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم از درو کردن در هنگام شب نهی کرد. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۳۷۷ -

**[ترجمه]

«۱۲»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ هَاشِمِ بْنِ الْمُثَنَّى قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام وَ آتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصادِهِ قَالَ أَعْطِ مَنْ حَضَرَكَ مِنْ مُشْرِكٍ وَ غَيْرِهِ (۱).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: از هاشم بن مُثَنّی نقل شده است که گفت: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: این فرموده خدای تبارک و تعالی: «وَآتُواْ حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ» یعنی چه؟ فرمودند: به هر که در هنگام درو کردن حاضر باشد بده، چه مشرک باشد چه غیر مشرک. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۳۷۷ -

**[ترجمه]

«۱۳»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِهِ وَ آتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصادِهِ قَالَ أَعْطِ مَنْ حَضَرَكَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ وَ إِنْ لَمْ يَحْضُرْكَ إِلَّا مُشْرِكٌ فَأَعْطِهِ (۲).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: از عبدالله بن سنان، از امام صادق علیه السلام نقل شده است که گفت: از ایشان در باره این سخن خدای عز و جل: «وَآتُواْ حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ» پرسیدم. فرمودند: به مسلمانان حاضر هنگام درو بده، و اگر کسی حاضر نبود مگر یک فرد مشرک، به او نیز بده. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۳۷۷ -

**[ترجمه]

«۱۴»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ مَيْسَرَةَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام يَقُولُ: إِنَّ فِي الزَّرْعِ حَقَّيْنِ حَقٌّ تُؤْخَذُ بِهِ وَ حَقٌّ تُعْطِيهِ فَأَمَّا الَّذِي تُؤْخَذُ بِهِ فَالْعُشْرُ وَ نِصْفُ الْعُشْرِ وَ أَمَّا الْحَقُّ الَّذِي تُعْطِيهِ فَإِنَّهُ يَقُولُ وَ آتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصادِهِ فَالضِّغْثَ تُعْطِيهِ ثُمَّ الضِّغْثَ حَتَّى تَفْرُغَ.

وَ فِي رِوَايَةِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ قَالَ: تُعْطِي مِنْهُ الْمَسَاكِينَ الَّذِينَ يَحْضُرُونَكَ وَ لَوْ لَمْ يَحْضُرْكَ إِلَّا مُشْرِكٌ (۳).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: از معاویه بن مَیسَره نقل شده است که گفت: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می گوید: در کشت، دو حق است: حقی که بر تو واجب است و حقی که می دهی؛ اما (حقی که) بر تو واجب است، یک دهم و نصف یک دهم است، و اما حقی را که می دهی، همان است که خداوند در مورد آن می‌فرماید: «وَآتُواْ حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ»، مشتی از آن می دهی و سپس مشتی دیگر تا این که (درو) تمام شود.

و در روایت عبدالله بن سنان، از وی علیه السلام نقل شده است که فرمودند: از آن به فقرا و بیچارگانی که حاضر باشند می دهی، حتی اگر غیرمشرک حاضر نباشد. -. تفسیر عیاشی ۱ : ۳۷۸ -

**[ترجمه]

«۱۵»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ زُرَارَهَ وَ حُمْرَانَ وَ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ وَ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِی قَوْلِهِ وَ آتُوا حَقَّهُ یَوْمَ حَصادِهِ قَالا تُعْطِی مِنْهُ الضِّغْثَ تَقْبِضُ مِنَ السُّنْبُلِ قَبْضَهً وَ الْقَبْضَهَ(۴).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: از زراره و حمران بن اعین و محمد بن مسلم، از امام صادق و امام باقر علیهما السلام روایت کرده است که در باره گفته خدای عز و جل: «وَآتُواْ حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ»، فرمودند: چنگی از آن می دهی و از خوشه های گندم مشتی پس از مشتی دیگر می دهی. -. تفسیر عیاشی ۱ : ۳۷۸ -

**[ترجمه]

«۱۶»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ زُرَارَهَ وَ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ وَ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام: فِی قَوْلِ اللَّهِ وَ آتُوا حَقَّهُ یَوْمَ حَصادِهِ قَالَ هَذَا مِنْ غَیْرِ الصَّدَقَهِ تُعْطِی مِنْهُ الْمِسْکِینَ وَ الْمِسْکِینَ الْقَبْضَهَ بَعْدَ الْقَبْضَهِ وَ مِنَ الْجَدَادِ الْحَفْنَهَ ثُمَّ الْحَفْنَهَ حَتَّی تَفْرُغَ وَ یَتْرُکُ لِلْخَارِصِ أَجْراً مَعْلُوماً وَ یَتْرُکُ مِنَ النَّخْلِ مِعَافَأْرَهٍ وَ أُمَّ جُعْرُورٍ لَا یُخْرَصَانِ وَ یُتْرَکُ

ص: ۹۶

۱- ۱. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۳۷۷ و ما بین العلامتین ساقط عن الکمبانیّ.

۲- ۲. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۳۷۷ و ما بین العلامتین ساقط عن الکمبانیّ.

۳- ۳. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۳۷۸.

۴- ۴. فی المصدر ج ۱ ص ۳۷۸: قالا: تعطی منه الضغث من السنبل[یقبض من السنبل قبضه و القبضه] و فی الوسائل: تعطی منه الضغث بعد الضغث، و من السنبل القبضه بعد القبضه. و هو الظاهر.

لِلْحَارِسِ يَكُونُ فِي الْحَائِطِ الْعَذْقُ وَ الْعَذْقَانِ وَ الثَّلَاثَةُ لِنَظَرِهِ وَ حِفْظِهِ لَهُ (۱).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: از زراره و محمد بن مسلم و ابو بصیر از امام باقر علیه السلام روایت شده است که در باره این سخن خدای تبارک و تعالی: «وَآتُواْ حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ»، فرمودند: این حقی است که با صدقه فرق می کند و از آن به بیچارگان، مشتی پس از مشتی می دهی و از محصولات چیده شده، مشت مشت می دهی تا این که تمام شود و برای شخص چیننده، دستمزدی مشخص پرداخت می کنی و خرمای بی ارزش و نامرغوب رها می شود و چیده نمی شود و آن چه از خوشه ها یکی دو تا سه تا خوشه خرما یا انگور که بر روی دیوار می ماند، برای نگهبان به عنوان دستمزد مراقبت و محافظتی که انجام داده است، گذاشته می شود. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۳۷۸ -

**[ترجمه]

«۱۷»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: لَا يَكُونُ الْحَصَادُ وَ الْجَدَادُ بِاللَّيْلِ إِنَّ اللَّهَ يَقُولُ وَ آتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصادِهِ وَ لا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ قَالَ كَانَ فُلَانُ بْنُ فُلَانٍ الْأَنْصَارِيُّ سَمَّاهُ وَ كَانَ لَهُ حَرْثٌ وَ كَانَ إِذَا أجذه [جَذَّهُ] تَصَدَّقَ بِهِ وَ بَقِيَ هُوَ وَ عِيَالُهُ بِغَيْرِ شَيْ ءٍ فَجَعَلَ اللَّهُ ذَلِكَ سَرَفاً(۲).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: از محمد بن مسلم، از امام باقر علیه السلام، روایت شده است که فرمودند: درو کردن و چیدن را نمی شود در هنگام شب انجام داد، زیرا که خدا می فرماید: «وَآتُواْ حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ وَلاَ تُسْرِفُواْ إِنَّهُ لاَ يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ» فرمودند: فلانی فرزند فلان انصاری - از وی نام برده است - کشت داشت و در هنگام چیدن محصول، همه آن را به عنوان صدقه می داد و خود و خانواده اش بی بهره می ماندند. خدا این کار او را اسراف خوانده است. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۳۷۹ -

**[ترجمه]

«۱۸»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ الرِّضَا علیه السلام: يَقُولُ فِي الْإِسْرَافِ فِي الْحَصَادِ وَ الْجَدَادِ أَنْ يَصَّدَّقَ الرَّجُلُ بِكَفَّيْهِ جَمِيعاً وَ كَانَ أَبِي إِذَا حَضَرَ شَيْئاً مِنْ هَذَا فَرَأَى أَحَداً مِنْ غِلْمَانِهِ تَصَدَّقَ بِكَفَّيْهِ صَاحَ بِهِ أَعْطِ بِيَدٍ وَاحِدَةٍ الْقَبْضَةَ بَعْدَ الْقَبْضَةِ وَ الضِّغْثَ بَعْدَ الضِّغْثِ مِنَ السُّنْبُلِ (۳).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: از احمد بن محمد، از امام رضا علیه السلام در باره اسراف در درو کردن و چیدن روایت شده است که فرمودند: مرد اگر با هر دو مشت خود صدقه دهد اسراف کرده است و هر گاه پدرم در صحنه درو حاضر می شد و یکی از پسرانش را می‌دید که با هر دو مشت خود صدقه می دهد، با صدای بلند به او می گفت: با یک دست، مشت مشت و چنگی پس از چنگی از خوشه ها را بده. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۳۷۹ -

**[ترجمه]

«۱۹»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ سَمَاعَةَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِی قَوْلِهِ وَ آتُوا حَقَّهُ یَوْمَ حَصادِهِ قَالَ حَقُّهُ یَوْمَ حَصَادِهِ عَلَیْکَ وَاجِبٌ وَ لَیْسَ مِنَ الزَّکَاهِ تَقْبِضُ مِنْهُ الْقَبْضَهَ وَ الضِّغْثَ مِنَ السُّنْبُلِ لِمَنْ یَحْضُرُکَ مِنَ السُّؤَالِ لَا یَحْصُدُ بِاللَّیْلِ وَ لَا یَجِدُ بِاللَّیْلِ إِنَّ اللَّهَ یَقُولُ یَوْمَ حَصادِهِ فَإِذَا أَنْتَ حَصَدْتَهُ بِاللَّیْلِ لَمْ یَحْضُرْکَ سُؤَّالٌ وَ لَا یُضَحَّی بِاللَّیْلِ (۴).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: سماعه، از امام صادق علیه السلام در باره این فرموده حق تعالی روایت کرده است که: «وَآتُواْ حَقَّهُ یَوْمَ حَصَادِهِ» فرمود: حق او روز درو بر تو واجب است و آن از زکات نیست. مشتی پس از مشتی و چنگی پس از چنگی از خوشه ها به سائلان کمک می کنی. محصول در شب درو نمی شود و همچنین میوه و خرما در شب یده نمی شود. همانا خدای عز وجل می فرماید: «یَوْمَ حَصَادِهِ»، پس اگر در شب درو کنی، هیچ کسی حاضر نخواهد بود تا درخواست کمک کند و همچنین در شب قربانی نمی شود. -. تفسیر عیاشی ۱ : ۳۷۹ -

**[ترجمه]

«۲۰»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ سَمَاعَةَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِیهِ عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله: أَنَّهُ کَانَ یَکْرَهُ أَنْ یُصْرَمَ النَّخْلُ بِاللَّیْلِ وَ أَنْ یُحْصَدَ الزَّرْعُ بِاللَّیْلِ لِأَنَّ اللَّهَ یَقُولُ:

ص: ۹۷

۱- ۱. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۳۷۸. و قد مر فی ص ۴۶ معنی معافاره و الجعرور، و أم جعرور مثله.

۲- ۲. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۳۷۹، و فلان بن فلان هو ثابت بن قیس بن شماس الأنصاریّ الخزرجی خطیب الأنصار، سکن المدینه و قتل یوم الیمامه، و قد کان شهد النبیّ صلّی اللّه علیه و آله له بالجنه، راجع الدّر المنثور ج ۳ ص ۴۹.

۳- ۳. تفسیر العیّاشیّ: ج ۱ ص ۳۷۹، و ما بین العلامتین ساقط عن نسخه الکمبانیّ، أضفناه من نسخه الأصل طبقا للمصدر المطبوع.

۴- ۴. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۳۷۹.

وَ آتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصادِهِ قِيلَ يَا نَبِيَّ اللَّهِ وَ مَا حَقُّهُ قَالَ نَاوِلْ مِنْهُ الْمِسْكِينَ وَ السَّائِلَ (۱).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: از سَماعه، از امام صادق علیه السلام، از پدرش، از پیامبر اکرم که سلام و درود خدا بر ایشان باد، روایت شده است که وی از چیدن خرما در شب و درو کردن کشت در شب کراهت داشتند، زیرا که خدا می فرماید: «وَآتُواْ حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ» گفتند: ای پیامبر خدا! چه حقی بر آن واجب است؟ فرمودند: مقداری از آن را به بیچاره و درخواست کننده کمک بده. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۳۷۹ -

**[ترجمه]

«۲۱»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ جَرَّاحٍ الْمَدَائِنِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِي قَوْلِ اللَّهِ وَ آتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصادِهِ قَالَ تُعْطِي مِنْهُ الْمَسَاكِينَ الَّذِينَ يَحْضُرُونَكَ تَأْخُذُ بِيَدِكَ الْقَبْضَةَ وَ الْقَبْضَةَ حَتَّى تَفْرُغَ (۲).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: از جراح مداینی، از امام صادق علیه السلام روایت شده است که در باره این سخن خدای عز و جل: «وَآتُواْ حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ» فرمودند: مقداری از آن را به بیچارگانی که نزد تو حاضرند، می دهی. با دست مشت مشت می دهی تا این که تمام شود. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۳۸۰ -

**[ترجمه]

«۲۲»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: لَا يَكُونُ الْجَدَادُ وَ الْحَصَادُ بِاللَّيْلِ إِنَّ اللَّهَ يَقُولُ وَ آتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصادِهِ وَ حَقُّهُ فِي شَيْ ءٍ ضِغْثٌ يَعْنِي مِنَ السُّنْبُلِ (۳).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: از محمد ابن مسلم، از امام باقر علیه السلام روایت شده است که فرمودند: درو کردن و چینش را نمی شود در شب انجام داد، چرا که خدا می‌فرماید: «وَآتُواْ حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ»، و حقی که بر آن محصول واجب است، مقداری از خوشه های حبوبات است. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۳۸۰ -

**[ترجمه]

«۲۳»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ مُحَمَّدٍ الْحَلَبِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ علیه السلام: أَنَّهُ قَالَ لِقَهْرَمَانِهِ (۴)

وَ وَجِدَهُ قَدْ جِدَّ نَخْلًا لَهُ مِنْ آخِرِ اللَّيْلِ فَقَالَ لَهُ لَا تَفْعَلْ أَ لَمْ تَعْلَمْ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله نَهَى عَنِ الْجِدَادِ وَ الْحَصَادِ بِاللَّيْلِ وَ كَانَ يَقُولُ الضِّغْثَ تُعْطِيهِ مَنْ يَسْأَلُ فَذَلِكَ حَقُّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ (۵).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: از محمد حلبی، از امام صادق، از امام باقر، از علی ابن الحسین صلوات الله علیهم اجمعین روایت شده است که به قهرمان خود (مسئول مالی) فرمودند (پس از این که به وی خبر رسید که او چیدن خرما را از آخر شب شروع کرده است): این کار را نکن، مگر نمی دانی که رسول خدا صل صلی الله علیه و آله و سلم از درو کردن و چیدن در شب نهی کرده است؟ و می فرمودند: به درخواست کننده از انباشته های خوشه ها را می دهی و این حق وی در روزِ درو کردن است. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۳۸۰ -

**[ترجمه]

«۲۴»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِي قَوْلِهِ وَ آتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصادِهِ كَيْفَ يُعْطَى قَالَ تَقْبِضُ بِيَدِكَ الضِّغْثَ فَسَمَّاهُ اللَّهُ حَقّاً قَالَ قُلْتُ وَ مَا حَقُّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ قَالَ الضِّغْثُ تُنَاوِلُهُ مَنْ حَضَرَكَ مِنْ أَهْلِ الْخَاصَّةِ(۶).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: از ابو بصیر، از امام صادق علیه السلام نقل شده است که در باره این سخن خدای عز و جل: «وَآتُواْ حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ» پرسیدم، فرمودند: با دستت خوشه ها را برمی داری و می‌دهی و خدا آن را حق نامیده است. - گفت:- گفتم: و حق آن در روز درو کردن چیست؟ فرمودند: خوشه هایی را به اهل خاصه (شیعه) که نزد تو حاضر هستند، می دهی. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۳۸۰ -

**[ترجمه]

«۲۵»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنِ الْحَلَبِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ وَ آتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصادِهِ كَيْفَ يُعْطَى قَالَ تَقْبِضُ بِيَدِكَ الضِّغْثَ فَتُعْطِيهِ الْمِسْكِينَ ثُمَّ الْمِسْكِينَ حَتَّى تَفْرُغَ وَ عِنْدَ الصِّرَامِ الْحَفْنَةَ ثُمَّ الْحَفْنَةَ حَتَّى تَفْرُغَ مِنْهُ (۷).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: از حلبی، از امام صادق علیه السلام روایت شده است که فرمود: از ایشان در باره این سخن خدای تبارک و تعالی: «وَآتُواْ حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ»، پرسیدم که چگونه این حق داده می شود؟ فرمودند: با دستت قبضه ای از خوشه ها را می گیری و به اشخاص بیچاره یکی پس از دیگری می دهی تا این که (برداشت محصول) تمام شود و در هنگام بریدن و جمع کردن و چیدن، مشت مشت می دهی تا این که تمام می شود. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۳۸۰ -

**[ترجمه]

«۲۶»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ أَبِی الْجَارُودِ زِیَادِ بْنِ الْمُنْذِرِ قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام:

ص: ۹۸

۱- ۱. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۳۷۹.

۲- ۲. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۳۷۹.

۳- ۳. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۳۸۰.

۴- ۴. القهرمان: وکیل الدخل و الخرج، و هو بالفارسیه الیوم« پیشکار» و الکلمه دخیل.

۵- ۵. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۳۸۰.

۶- ۶. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۳۸۰.

۷- ۷. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۳۸۰.

وَ آتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصادِهِ قَالَ الضِّغْثَ مِنَ الْمَكَانِ بَعْدَ الْمَكَانِ تُعْطِي الْمِسْكِينَ (۱).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: از ابو جارود زیاد بن مُنذر نقل شده است که گفت: امام صادق علیه السلام این آیه را تلاوت کردند: «وَآتُواْ حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ» و فرمودند: قبضه ای از خوشه ها را از جاهای مختلف یکی پس از دیگری جمع آوری می کنی و به اشخاص بیچاره می دهی. -. تفسیر عیاشی ۱ : ۳۸۰ -

**[ترجمه]

«۲۷»

الْهِدَايَهُ: قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى وَ آتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصادِهِ وَ هُوَ أَنْ تَقْبِضَ بِيَدِكَ الضِّغْثَ بَعْدَ الضِّغْثِ فَتُعْطِيَهُ الْمِسْكِينَ ثُمَّ الْمِسْكِينَ حَتَّى تَفْرُغَ مِنْهُ وَ كَذَلِكَ فِي الْبَذْرِ وَ كَذَلِكَ عِنْدَ جِدَادِ النَّخْلِ وَ لَا يَجُوزُ الْحَصَادُ وَ الْجِدَادُ وَ الْبَذْرُ بِاللَّيْلِ لِأَنَّ الْمِسْكِينَ لَا يَحْضُرُهُ وَ سُئِلَ الصَّادِقُ علیه السلام عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ وَ آتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصادِهِ وَ لا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ قَالَ الْإِسْرَافُ أَنْ يُعْطِيَ بِيَدَيْهِ جَمِيعاً.

وَ مِنْهُ: سُئِلَ الصَّادِقُ علیه السلام عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ فِي أَمْوالِهِمْ حَقٌّ مَعْلُومٌ قَالَ هَذَا شَيْ ءٌ سِوَى الزَّكَاهِ وَ هُوَ شَيْ ءٌ يَجِبُ أَنْ يَفْرِضَهُ عَلَى نَفْسِهِ كُلَّ يَوْمٍ أَوْ كُلَّ جُمُعَهٍ أَوْ كُلَّ شَهْرٍ أَوْ كُلَّ سَنَهٍ.

وَ مِنْهُ: سُئِلَ الصَّادِقُ علیه السلام عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ وَ يَمْنَعُونَ الْماعُونَ قَالَ الْقَرْضُ تُقْرِضُهُ وَ الْمَعْرُوفُ وَ مَتَاعُ الْبَيْتِ تُعِيرُهُ.

وَ قَالَ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله: لَا تُمَانِعُوا قَرْضَ الْخَمِيرِ(۲) وَ الْخُبْزِ فَإِنَّ مَنْعَهُمَا يُورِثَانِ الْفَقْرَ.

**[ترجمه]الهدایه: خدای تبارک و تعالی می‌فرماید: «وَآتُواْ حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ» و آن این گونه است که با دستت قبضه ای از خوشه ها را یکی پس از دیگری می گیری و به اشخاص بیچاره یکی پس از دیگری می دهی تا این که (برداشت محصول) تمام شود همچنین بذر پاشیدن و چیدن خرما و نیز بدین گونه است و برداشت محصول و چیدن خرما و بذرپاشیدن در شب جایز نیست زیرا بینوایان حضور ندارند.

از امام صادق علیه السلام درباره این سخن خداوند عزّ و جلّ «وَلاَ تُسْرِفُواْ إِنَّهُ لاَ يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ» -. انعام / ۱۴۱ - {و حق [بینوایان از] آن را روز بهره برداری از آن بدهید، و [لی] زیاده روی مکنید که او اسرافکاران را دوست ندارد.} سؤال شد. فرمود: اسراف این است که با هر دو مشت به فقیر بدهد.

و از امام صادق علیه السلام درباره این سخن خداوند عزّ و جلّ «وَفِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ معلوم» - ۲. معارج / ۲۴ - {و همانان که در اموالشان حقّی معلوم است.} سؤال شد. ایشان فرمود: این چیزی جدا از زکات است، و باید هر کس پرداخت آن را به صورت روزانه یا هفتگی یا ماهانه یا سالانه برای خویش مقرّر دارد.

و از امام صادق علیه السلام در باره این سخن خداوند «وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ» -. ماعون / ۷ - {و از [دادن] زکات [و وسایل و ما

یحتاج خانه] خودداری می ورزند.} سؤال شد. فرمود: قرض را به کسی می‌دهی، کار نیک در حق کسی انجام می‌دهی و متاع خانه را به کسی عاریت می‌دهی.

و پیامبر صلی الله علیه و آله و سلّم فرموده است: از قرض دادن خمیر و نان خودداری نکنید، چراکه ندادن آن فقر می‌آورد.

**[ترجمه]

«۲۸»

دَعَائِمُ الْإِسْلَامِ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام أَنَّهُ قَالَ: فِی قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ وَ آتُوا حَقَّهُ یَوْمَ حَصادِهِ قَالَ حَقُّهُ الْوَاجِبَ عَلَیْهِ مِنَ الزَّکَاهِ وَ یُعْطَی الْمِسْکِینُ الضِّغْثَ وَ الْقَبْضَهَ وَ مَا أَشْبَهَ ذَلِکَ وَ ذَلِکَ تَطَوُّعٌ وَ لَیْسَ بِحَقٍّ وَاجِبٍ کَالزَّکَاهِ الَّتِی أَوْجَبَهَا اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَ (۳).

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِیهِ عَنْ آبَائِهِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِمْ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَنَّهُ قَالَ: وَ مَا سَقَتِ السَّمَاءُ وَ الْأَنْهَارُ فَفِیهِ الْعُشْرُ. فهذا حدیث أثبته الخاص و العام عن رسول الله صلی الله علیه و آله و فیه أبین البیان علی أن الزکاه یجب علی کل ما أنبتت الأرض إذ لم یستثن (۴) رسول الله صلی الله علیه و آله من ذلک شیئا دون شی ء رویناه عن أهل

ص: ۹۹

۱- ۱. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۳۸۰.

۲- ۲. الخمیر ظ.

۳- ۳. دعائم الإسلام: ۲۶۴.

۴- ۴. لم یستن خ.

البيت صلوات الله عليهم من طرق شتى و بإسناد العامه عن رسول الله صلى الله عليه و آله من وجوه كثيره.

وَ رُوِّينَا عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ: أَنَّهُ سُئِلَ عَنِ السِّمْسِمِ وَ الْأَرُزِّ وَ غَيْرِ ذَلِكَ مِنَ الْحُبُوبِ هَلْ تُزَكَّى فَقَالَ نَعَمْ كَالْحِنْطَةِ وَ التَّمْرِ.

وَ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ الْعَلَوِيِّ: أَنَّهُ سُئِلَ عَنِ الْأَرُزِّ وَ الْعَدَسِ وَ الْحِمَّصِ وَ الْبَاقِلَاءِ وَ أَشْبَاهِهَا وَ التِّينِ وَ الزَّيْتُونِ وَ الْفَاكِهَهِ هَلْ فِيهَا زَكَاةٌ فَقَالَ كُلُّ مَا خَرَجَ مِنَ الْأَرْضِ مِنْ نَابِتَةٍ فَفِيهِ الزَّكَاةُ لِقَوْلِ اللَّهِ خُذْ مِنْ أَمْوالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَ تُزَكِّيهِمْ بِها(1).

وَ رُوِّينَا عَنْ عَلِيٍّ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ: قَامَ فِينَا رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله فَقَالَ فِيمَا سَقَتِ السَّمَاءُ أَوْ سُقِيَ سَيْحاً(2)

الْعُشْرُ وَ فِيمَا سُقِيَ بِالْغَرْبِ نِصْفُ الْعُشْرِ.

فقوله ما سقت السماء يعنى بالمطر و السيح الماء الجارى من الأنهار و الغرب الدلو.

وَ عَنْ عَلِيٍّ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ: مَا سَقَتِ السَّمَاءُ أَوْ سُقِيَ سَيْحاً فَفِيهِ الْعُشْرُ وَ مَا سُقِيَ بِالْغَرْبِ أَوِ الدَّالِيَهِ فَفِيهِ نِصْفُ الْعُشْرِ.

فالسيح الماء الجارى على وجه الأرض أخذ من السياحه و الداليه السانيه ذات الرحى التى يدور عليها الدلاء الصغار أو الكيزان.

وَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ: سَنَّ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله فِيمَا سَقَتِ السَّمَاءُ أَوْ سُقِيَ بِالسَّيْلِ أَوِ الْغَيْلِ أَوْ كَانَ بَعْلًا الْعُشْرَ وَ مَا سُقِيَ بِالنَّوَاضِحِ نِصْفَ الْعُشْرِ.

فقوله فيما سقت السماء يعنى بالمطر و السيل ما سال من الأوديه عن المطر و الغيل النهر الجارى و البعل ما كان يشرب بعروقه من ماء الأرض

۱- ۱. براءه: ۱۰۳.

۲- ۲. فى المصدر المطبوع« فتحا» و هكذا بعده عند التفسير« و الفتح الماء الجارى من الأنهار» و هو الصحيح، يقال فتح القناه: فجرها ليجرى الماء فيسقى الأرض.

و النواضح الإبل التی یستقی علیها من الآبار.

وَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: أَنَّهُ أَوْجَبَ فِی الْعَسَلِ الْعُشْرَ(۱).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: از جعفر ابن محمد علیه السلام روایت شده است که در مورد این سخن خدای عزّ و جلّ «وَآتُواْ حَقَّهُ یَوْمَ حَصَادِهِ» فرمود: حق واجب آن از زکات است و انباشته خوشه‌ها و مشت مشت به بینوا داده می‌شود و این کار به صورت داوطلبانه انجام می‌گیرد و حق واجبی نیست که به مانند، زکات خداوند عزّ و جلّ آن را واجب کرده باشد. - . دعائم الاسلام : ۲۶۴ -

جعفر ابن محمد از پدرش از پدرانش از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلّم نقل می‌کند که فرمودند: زکات آنچه از بارش آسمان و نهرها سیراب می شود، ده یک است. این حدیثی است که خاصه و عامّه صدور آن را از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلّم تأیید کرده اند، و در آن با آشکارترین بیان گفته شده است که هر چه از زمین بروید زکات دارد، چراکه رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلّم هیچ چیز را از این جمله استثنا نکرده است. ما (شیعه) این حدیث را از اهل بیت علیهم السلام از طرق گوناگون، و به اسناد عامّه (هل سنّت) از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم از طرق فراوان روایت کرده ایم.

و از جعفر بن محمد علیه السلام روایت کرده ایم که از ایشان درباره کنجد و برنج و دیگر دانه ها سؤال شد که آیا زکات آن داده می‌شود؟ فرمود: بله، همانند گندم و خرما.

قاسم بن ابراهیم علوی تقل می‌کند که از ایشان درباره برنج، عدس، نخود، باقلا و دانه‌های شبیه اینها و انجیر و زیتون و میوه سؤال شد که آیا زکات به آن‌ها تعلق می‌گیرد؟ فرمود: هر دانه ای که از زمین روییده شود، بنا بر این گفته خداوند: «خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِم بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ»، - . توبه / ۱۰۳ - {از اموال آنان صدقه ای بگیر تا به وسیله آن پاک و پاکیزه شان سازی و برایشان دعا کن.} زکات به آن تعلق می‌گیرد.

و از علی علیه السلام روایت کرده ایم که گفت: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلّم در میان ما برخاست سپس فرمود: زکات آنچه از بارش آسمان و یا آب جاری سیراب می‌شود یک ده است، و و زکات آنچه با دلو آبیاری شود نصف یک دهم است.

پس این سخن او «و ما سقت السماء» یعنی با باران و «سیح»: آب جاری رودخانه‌ها و «الغرب» به معنای دلو است.

از علی علیه السلام نقل شده که فرمود: زکات آنچه از بارش آسمان و سیح سیراب می شود، ده یک است و آنچه با دلو یا دالیه آبیاری شود نصف یک دهم است. سیح: آب جاری در روی زمین است. این کلمه از سیاحه (روان شدن آب بر روی زمین) گرفته شده است. و «دالیه»: چرخ چاهی است آسیاب دار که بر آن دلوهای کوچک یا کوزه‌هایی می‌چرخد.

از امام باقر علیه السلام روایت شده که فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم سنتی را بر جای نهاد که زکات آنچه از بارش آسمان و یا با «سیل» و یا «غیل» و «بعل» سیراب می‌شود، یک ده است و آنچه با نواضح آبیاری می‌شود نصف یک دهم

(یک بیستم) می‌باشد.

سخن ایشان: «فیما سقت» یعنی با باران و «سیل»: آنچه از باران که در دشت‌های جریان می‌یابد، و «غیل»: رودخانه جاری است، و «بعل» (زمین دیم): چیزی است که با ریشه‌هایش از آب زمین می‌نوشد. و «نواضخ» (ناضخه): ماده شتری است که با آن از چاه آب بکشند.

و از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلّم روایت شده که در عسل یک دهم زکات را واجب کرده است. - . دعائم الاسلام : ۲۶۵ - ۲۶۶ -

**[ترجمه]

باب ۱۱ قصه أصحاب الجنه الذین منعوا حق الله من أموالهم

الأخبار

«۱»

فس، [تفسیر القمی] أَبِی عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ الْهَیْثَمِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ الْعَبْدِیِّ عَنْ سُلَیْمَانَ الْأَعْمَشِ عَنْ سَعِیدِ بْنِ جُبَیْرٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ: أَنَّهُ قِیلَ لَهُ إِنَّ قَوْماً مِنْ هَذِهِ الْأُمَّهِ یَزْعُمُونَ أَنَّ الْعَبْدَ قَدْ یُذْنِبُ الذَّنْبَ فَیُحْرَمُ بِهِ الرِّزْقَ فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ فَوَ الَّذِی لَا إِلَهَ غَیْرُهُ لَهَذَا أَنْوَرُ فِی کِتَابِ اللَّهِ مِنَ الشَّمْسِ الضَّاحِیَهِ ذَکَرَ اللَّهُ فِی سُورَهِ ن وَ الْقَلَمِ أَنَّهُ کَانَ شَیخاً [شَیْخٌ] وَ کَانَتْ لَهُ جَنَّهٌ وَ کَانَ لَا یُدْخِلُ بَیْتَهُ ثَمَرَهً مِنْهَا وَ لَا إِلَی مَنْزِلِهِ حَتَّی یُعْطِیَ کُلَّ ذِی حَقٍّ حَقَّهُ فَلَمَّا قُبِضَ الشَّیْخُ وَرِثَهُ بَنُوهُ وَ کَانَ لَهُ خَمْسٌ مِنَ الْبَنِینَ فَحَمَلَتْ جَنَّتُهُ فِی تِلْکَ السَّنَهِ الَّتِی هَلَکَ فِیهَا أَبُوهُمْ حَمْلًا لَمْ یَکُنْ حَمَلَتْ قَبْلَ ذَلِکَ فَرَاحُوا الْفِتْیَهُ إِلَی جَنَّتِهِمْ بَعْدَ صَلَاهِ الْعَصْرِ فَأَشْرَفُوا عَلَی ثَمَرٍهٍ وَ رِزْقٍ فَاضِلٍ لَمْ یُعَایِنُوا مِثْلَهُ فِی حَیَاهِ أَبِیهِمْ فَلَمَّا نَظَرُوا إِلَی الْفَضْلِ طَغَوْا وَ بَغَوْا وَ قَالَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ إِنَّ أَبَانَا کَانَ شَیْخاً کَبِیراً قَدْ ذَهَبَ عَقْلُهُ وَ خَرِفَ فَهَلُمَّ فَلْنَتَعَاقَدْ عَهْداً فِیمَا بَیْنَنَا أَنْ لَا نُعْطِیَ أَحَداً مِنْ فُقَرَاءِ الْمُسْلِمِینَ فِی عَامِنَا هَذَا شَیْئاً حَتَّی نَسْتَغْنِیَ وَ تَکْثُرَ أَمْوَالُنَا ثُمَّ نَسْتَأْنِفُ الصَّنِیعَهَ فِیمَا یَسْتَقْبِلُ مِنَ السِّنِینَ الْمُقْبِلَهِ فَرَضِیَ بِذَلِکَ مِنْهُمْ أَرْبَعَهٌ وَ سَخِطَ الْخَامِسُ وَ هُوَ الَّذِی قَالَ اللَّهُ قالَ أَوْسَطُهُمْ أَ لَمْ أَقُلْ لَکُمْ لَوْ لا تُسَبِّحُونَ؟ فَقَالَ الرَّجُلُ یَا ابْنَ عَبَّاسٍ کَانَ أَوْسَطَهُمْ فِی السِّنِّ فَقَالَ لَا بَلْ کَانَ أَصْغَرَ الْقَوْمِ سِنّاً وَ کَانَ أَکْبَرَهُمْ عَقْلًا وَ أَوْسَطُ الْقَوْمِ خَیْرُ الْقَوْمِ وَ الدَّلِیلُ عَلَیْهِ فِی الْقُرْآنِ قَوْلُهُ

ص: ۱۰۱

۱- ۱. دعائم الإسلام ۲۶۵- ۲۶۶.

إِنَّكَم يَا أَمَّهَ مُحَمَّدٍ أَصْغَرُ الْقَوْمِ وَ خَيْرُ الْأَمَمِ قَالَ اللَّهُ وَ كَذلِكَ جَعَلْناكُمْ أَمَّةً وَسَطاً(۱) فَقَالَ لَهُمْ أَوْسَطُهُمْ اتَّقُوا اللَّهَ وَ كُونُوا عَلَى مِنْهَاجِ أَبِيكُمْ تَسْلَمُوا وَ تَغْنَمُوا فَبَطَشُوا بِهِ وَ ضَرَبُوهُ ضَرْباً مُبَرِّحاً فَلَمَّا أَيْقَنَ الْأَخُ أَنَّهُمْ يُرِيدُونَ قَتْلَهُ دَخَلَ مَعَهُمْ فِي مَشُورَتِهِمْ كَارِهاً لِأَمْرِهِمْ غَيْرَ طَائِعٍ فَرَاحُوا إِلَى مَنَازِلِهِمْ ثُمَّ حَلَفُوا بِاللَّهِ أَنْ يَصْرِمُوا إِذَا أَصْبَحُوا وَ لَمْ يَقُولُوا إِنْ شَاءَ اللَّهُ فَابْتَلَاهُمُ اللَّهُ بِذَلِكَ الذَّنْبِ وَ حَالَ بَيْنَهُمْ وَ بَيْنَ ذَلِكَ الرِّزْقِ الَّذِى كَانُوا أَشْرَفُوا عَلَيْهِ فَأَخْبَرَ عَنْهُمْ فِي الْكِتَابِ قَالَ إِنَّا بَلَوْناهُمْ كَما بَلَوْنا أَصْحابَ الْجَنَّةِ إِذْ أَقْسَمُوا لَيَصْرِمُنَّها مُصْبِحِينَ وَ لا يَسْتَثْنُونَ فَطافَ عَلَيْها طائِفٌ مِنْ رَبِّكَ وَ هُمْ نائِمُونَ فَأَصْبَحَتْ كَالصَّرِيمِ قَالَ كَالْمُحْتَرِقِ فَقَالَ الرَّجُلُ يَا ابْنَ عَبَّاسٍ مَا الصَّرِيمُ قَالَ اللَّيْلُ الْمُظْلِمُ ثُمَّ قَالَ لَا ضَوْءَ لَهُ وَ لَا نُورَ فَلَمَّا أَصْبَحَ الْقَوْمُ فَتَنادَوْا مُصْبِحِينَ أَنِ اغْدُوا عَلى حَرْثِكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صارِمِينَ قَالَ فَانْطَلَقُوا وَ هُمْ يَتَخافَتُونَ قَالَ وَ مَا التَّخَافُتُ يَا ابْنَ عَبَّاسٍ قَالَ يَتَشَاوَرُونَ يُشَاوِرُ بَعْضُهُمْ بَعْضاً لِكَيْ لَا يَسْمَعَ أَحَدٌ غَيْرُهُمْ فَقَالُوا لا يَدْخُلَنَّهَا الْيَوْمَ عَلَيْكُمْ مِسْكِينٌ وَ غَدَوْا عَلى حَرْدٍ قادِرِينَ وَ فِي أَنْفُسِهِمْ أَنْ يَصْرِمُوهَا وَ لَا يَعْلَمُونَ مَا قَدْ حَلَّ بِهِمْ مِنْ سَطَوَاتِ اللَّهِ وَ نَقِمَتِهِ فَلَمَّا رَأَوْها وَ عَايَنُوا مَا قَدْ حَلَّ بِهِمْ قالُوا إِنَّا لَضَالُّونَ بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ فَحَرَمَهُمُ اللَّهُ ذَلِكَ الرِّزْقَ بِذَنْبٍ كَانَ مِنْهُمْ وَ لَمْ يَظْلِمْهُمْ شَيْئاً قالَ أَوْسَطُهُمْ أَ لَمْ أَقُلْ لَكُمْ لَوْ لا تُسَبِّحُونَ قالُوا سُبْحانَ رَبِّنا إِنَّا كُنَّا ظالِمِينَ فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلى بَعْضٍ يَتَلاوَمُونَ قَالَ يَلُومُونَ أَنْفُسَهُمْ فِيمَا عَزَمُوا عَلَيْهِ قالُوا يا وَيْلَنا إِنَّا كُنَّا طاغِينَ عَسى رَبُّنا أَنْ يُبْدِلَنا خَيْراً مِنْها إِنَّا إِلى رَبِّنا راغِبُونَ فَقَالَ اللَّهُ كَذلِكَ الْعَذابُ وَ لَعَذابُ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ لَوْ كانُوا يَعْلَمُونَ (۲).

ص: ۱۰۲

۱- ۱. البقره: ۱۴۳.

۲- ۲. تفسير القمّىّ: ۹۱- ۹۳.

**[ترجمه]تفسیر قمی: سعید ابن جبیر از ابن عباس، برای من نقل کرده است: به وی گفته شد: گروهی از این امت مدّعی هستند که بنده ای که گناهی مرتکب می شود، از رزق و روزی محروم می شود، آیا این گونه است؟ ابن عباس گفت: سوگند به خدایی که جز او خدایی نیست، در قرآن، این امر از آفتاب نیم روز واضح تر است، و خداوند آن را در سوره «ن وَالْقَلَمِ» ذکر نمود، که پیرمردی دارای باغ هایی بود، که هیچ محصول از آن باغ ها وارد منزلش نمی شد، مگر آن که حق هر صاحب حقی را می داد و هنگامی که آن پیرمرد از دنیا رفت، پسرانش وارث او شدند. او دارای پنج پسر بود. در آن سالی که پدرشان از دنیا رفت، باغ های آنها محصولی که قبلا نداده بود، داد. آنها بعد از نماز عصر به باغ های خویش رفتند و به آن همه محصول نگاه کردند که در روزگار پدرشان نظیر آن را ندیده بودند.

بنابراین هنگامی که آن همه محصول را دیدند طغیان و سرکشی کردند و به همدیگر گفتند: پدر ما پیر مرد سالخورده ای بود که عقل خویش را از دست داده بود. پس بیایید پیمان ببندیم که امسال چیزی از محصول خویش را به هیچ یک از مسلمانان فقیر ندهیم تا این که پولدار شویم و مال ما زیاد شود. آن گاه، همان روش پدر را در سال های آینده در پیش می گیریم. چهار نفر از آنان این پیشنهاد را پذیرفتند، ولی یکی از آنان قبول نکرد و عصبانی شد، و این همان کسی است که خداوند عزّ و جلّ می فرماید: «قَالَ أَوْسَطُهُمْ أَلَمْ أَقُل لَّكُمْ لَوْلَا تُسَبِّحُونَ»، - . قلم / ۲۸ - {خردمندترینشان گفت: «آیا به شما نگفتم: چرا خدا را به پاکی نمی ستایید؟».} آن مرد گفت: ای ابن عباس! از نظر سِنّی، در میانه آنها بود؟ گفت: خیر، بلکه از نظر سِنّی از همه آنها کوچک تر بود، ولی از نظر عقلی از همه آنها بزرگ تر. میانه قوم، بهترین آنهاست، و دلیل بر آن، سخن خداوند عزّ و جلّ در قرآن که شما، ای امت محمد صلی الله علیه و آله! کوچک ترین امت ها هستید، ولی در عین حال بهترین آنها هستید «وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا»، - . بقره / ۱۴۳ -

{و بدین گونه شما را امّتی میانه قرار دادیم.}

پس برادرشان به آنها گفت: تقوای خدا پیشه کنید، و به همان راه و روش پدرتان عمل کنید، سلامت خواهید ماند و سود خواهید برد، ولی آنان به وی حمله کردند و به شدت به وی آسیب رساندند و وقتی برادرشان فهمید که قصد جان وی را دارند، از روی اجبار شریک آنها در آن کار شد.

به خانه خویش رفتند و سوگند یاد کردند که صبحگاهان میوه آن بچینند بدون آن که به خواست و اراده خداوند توجه داشته باشند. بنابراین خداوند سزای آن گناهاشان را به آنها داد و آن محصول را که در شُرُف برداشت آن بودند، از دست ایشان ربود و داستان آنان را در قرآن ذکر کرد: «إِنَّا بَلَوْنَاهُمْ كَمَا بَلَوْنَا أَصْحَابَ الْجَنَّةِ إِذْ أَقْسَمُوا لَيَصْرِمُنَّهَا مُصْبِحِينَ* وَلَا يَسْتَثْنُونَ* فَطَافَ عَلَيْهَا طَائِفٌ مِّن رَّبِّكَ وَهُمْ نَائِمُونَ* فَأَصْبَحَتْ كَالصَّرِيمِ»، - . قلم / ۱۷ - ۲۰ - {ما آنان را همان گونه که باغداران را آزمودیم، مورد آزمایش قرار دادیم، آن گاه که سوگند خوردند که صبح برخیزند و [میوه] آن [باغ] را حتماً بچینند. و [لی] «ان شاء اللّه» نگفتند. پس در حالی که آنان غنوده بودند، بلایی از جانب پروردگارت بر آن [باغ] به گردش درآمد. و [باغ،] آفت زده [و زمین بایر] گردید.} می گوید: مانند چیزی سوخته شده باشد.

آن مرد گفت: ای ابن عباس! «صَرِيم» چیست؟ پاسخ داد: شب ظلمانی، شبی که هیچ اثری از نور در آن نباشد. بنابراین هنگامی که صبح شد: «فَتَنَادَوا مُصْبِحِينَ* أَنِ اغْدُوا عَلَى حَرْثِكُمْ إِن كُنتُمْ صَارِمِينَ»، - . قلم / ۲۱ - ۲۲ - {پس [باغداران]

بامـدادان یکـدیگر را صـدا زدنـد، که: «اگر میوه می چینیـد، بامـدادان به سـوی کشت خـویش رویـد.»} ابن عبـاس ادامه داد: «فَانطَلَقُوا وَهُمْ يَتَخَافَتُونَ»، - . قلم / ۲۳ - {پس به راه افتادند و آهسته به هم می گفتند.} آن مرد گفت: ای ابن عباس! «تخافت» چیست؟ پاسخ داد: به آرامی با همدیگر صحبت می کردند تا این که شخص دیگری صحبت های آنان را نشنود. و گفتند: «لَّا يَدْخُلَنَّهَا الْيَوْمَ عَلَيْكُم مِّسْكِينٌ* وَغَدَوْا عَلَى حَرْدٍ قَادِرِينَ»، - . قلم / ۲۴ - ۲۵ - {«که: امروز نباید در باغ بینوایی بر شما درآید.» و صبحگاهان در حالی که خود را بر منع [بینوایان] توانا می دیدند، رفتند.} و به گمان خویش می رونـد که محصول آن را برچینند و از بلا و عذاب الهی که بر آن‌ها نازل گشته بود، اطلاعی نداشتند.

زمانی که آن را دیدنـد و آن بلایی که بر باغ های آنها نازل شده بود را مشاهده کردند «قَالُوا إِنَّا لَضَالُّونَ* بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ»، - . قلم / ۲۶ - ۲۷ - {گفتند: «قطعاً ما راه گم کرده ایم.

[نه!] بلکه ما محرومیم.»} بنابراین خداوند به خاطر آن گناهی که مرتکب شدند، آنها را از آن رزق و روزی محروم کرد، و در واقع در حق آنان ظلمی نکرده است «قَالَ أَوْسَطُهُمْ أَلَمْ أَقُل لَّكُمْ لَوْلَا تُسَبِّحُونَ* قَالُوا سُبْحَانَ رَبِّنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ* فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَلَاوَمُونَ»، - . قلـم / ۲۸ - ۳۰ - {خردمنـدترینشان گفت: «آیـا به شـما نگفتم: چرا خـدا را به پاکی نمی سـتایید؟» گفتند: «پروردگارا، تو را به پاکی می ستاییم، ما واقعاً ستمگر بودیم.» پس بعضی شان رو به بعضی دیگر آوردند و همدیگر را به نکوهش گرفتند.} ابن عباس می گوید: همدیگر را به خاطر آن تصمیم شومی که گرفته بودند، سرزنش می کردند «قَالُوا يَا وَيْلَنَا إِنَّا كُنَّا طَاغِينَ* عَسَى رَبُّنَا أَن يُبْدِلَنَا خَيْرًا مِّنْهَا إِنَّا إِلَى رَبِّنَا رَاغِبُونَ»، - . قلم / ۳۱ - ۳۲ - {گفتند: «ای وای بر ما که سرکش بوده ایم! امیـد است که پروردگـار مـا بهتر از آن را به مـا عوض دهـد، زیرا ما به پروردگارمان مشـتاقیم} پس خداونـد فرمود: «كَذَلِكَ الْعَذَابُ وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ»، - . قلم / ۳۳ - {عـذاب [دنیا] چنین است، و عـذاب آخرت، اگر می دانستند قطعاً بزرگتر خواهد بود.}

**[ترجمه]

«۲»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ زُرْعَةَ عَنْ سَمَاعَةَ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ فَرَضَ لِلْفُقَرَاءِ فِي أَمْوَالِ الْأَغْنِيَاءِ فَرِيضَةً لَا يُحْمَدُونَ بِأَدَائِهَا وَ هِيَ الزَّكَاةُ بِهَا حَقَنُوا دِمَاءَهُمْ وَ بِهَا سُمُّوا مُسْلِمِينَ وَ لَكِنَّ اللَّهَ فَرَضَ فِي الْأَمْوَالِ حُقُوقاً غَيْرَ الزَّكَاةِ وَ قَدْ قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى وَ يُنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْناهُمْ سِرًّا وَ عَلانِيَةً(۱).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: زرعه از سماع نقل می‌کند که گفته است: خداوند در اموال ثروتمندان برای فقراء فریضه‌ای واجب کرده است که با پرداخت آن ستوده نمی‌شوند. این فریضه، زکات است که با دادن آن، خونشان حفظ می‌شود و مسلمان خوانده می‌شوند. اما خداوند در اموال و دارایی، حقوقی غیر از زکات واجب کرده است. و خداوند تبارک و تعالی فرموده است: «وَيُنفِقُواْ مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلانِيَةً»، - . ابراهیم/ ۳۱ -

{و از آنچه به ایشان روزی داده ایم، پنهان و آشکارا انفاق کنند.} - . تفسیر عیاشی ۲ : ۲۳۰ -

**[ترجمه]

باب ۱۲ وجوب زكاة الفطر و فضلها

الآيات

الأعلى: قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّى وَ ذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّى (۲).

lt;meta info="-قَدْ أَفْلَحَ مَن تَزَكَّى * وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّى. - . اعلى / ۱۴ - ۱۵ -

{رستگار آن كس كه خود را پاک گردانيد،و نام پروردگارش را ياد كرد و نماز گزارد.}

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

يد،(۳)[التوحيد] مع،(۴) [معاني الأخبار] لي، [الأمالي للصدوق] ابْنُ الْمُتَوَكِّلِ عَنِ السَّعْدَآبَادِيِّ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادٍ الْأَزْدِيِّ عَنْ أَبَانٍ وَ غَيْرِهِ عَنِ الصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنَ مُحَمَّدٍ عليه السلام قَالَ: مَنْ خَتَمَ صِيَامَهُ بِقَوْلٍ صَالِحٍ أَوْ عَمَلٍ صَالِحٍ تَقَبَّلَ اللَّهُ مِنْهُ صِيَامَهُ فَقِيلَ لَهُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ مَا الْقَوْلُ الصَّالِحُ قَالَ شَهَادَةُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ الْعَمَلُ الصَّالِحُ إِخْرَاجُ الْفِطْرَهِ(۵).

لي، [الأمالي للصدوق] الهمداني عن علي عن أبيه عن محمد بن زياد: مثله (۶).

**[ترجمه]توحيد، - . توحيد : ۶ -

معاني الاخبار، - . معاني الاخبار : ۲۳۵ -

امالي صدوق: ابان و ديگران از امام صادق عليه السلام روايت مى‌كنند كه فرمود: هر كس روزه اش را با گفتار نيكو يا كردار نيكو به پايان رساند، خداوند روزه اش را از او قبول مى‌كند. به او گفته شد: اى فرزند رسول خدا، گفتار نيكو چيست؟ فرمود: گواهى بر اينكه هيچ معبودى جز خداى يگانه نيست، و كردار نيكو، دادن زكات فطريه است. - . امالي صدوق: ۳۴ -

امالي صدوق: همدانى از على از پدرش از محمد ابن زياد مثل اين روايت را نقل كرده است. - . امالي صدوق: ۶۱ -

**[ترجمه]

«۲»

فس، [تفسير القمی] قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: فِی قَوْلِهِ وَ أَوْصانِی بِالصَّلاهِ وَ الزَّکاهِ(۷) قَالَ زَکَاهُ الرُّءُوسِ لِأَنَّ کُلَّ النَّاسِ لَيْسَتْ لَهُمْ أَمْوَالٌ وَ إِنَّمَا الْفِطْرَهُ عَلَى الْفَقِيرِ وَ الْغَنِی

ص: ۱۰۳

۱- ۱. تفسير العيّاشیّ ج ۲ ص ۲۳۰. و الآيه فی إبراهيم: ۳۱.

۲- ۲. الأعلى: ۱۴- ۱۵.

۳- ۳. التوحيد: ۶.

۴- ۴. معانی الأخبار: ۲۳۵.

۵- ۵. أمالی الصدوق: ۳۴.

۶- ۶. أمالی الصدوق: ۶۱.

۷- ۷. مريم: ۳۱.

وَ الصَّغِيرِ وَ الْكَبِيرِ(۱).

**[ترجمه]تفسیر قمی: امام صادق علیه السلام در مورد آیه: «وَأَوْصَانِي بِالصَّلَاهِ وَالزَّكَاهِ»، - . مريم : ۳۱ - {و تا زنده ام به نماز و زکات سفارش کرده است.} فرمود: منظور از آن زکات سرانه (فطر) است، چرا که همه مردم از مال و ثروت برخوردار نیستند، و پرداخت فطریه بر فقیر، غنی، کوچک و بزرگ است. - . تفسیر قمی : ۴۱۰ -

**[ترجمه]

«۳»

فس، [تفسير القمی]: قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّى قَالَ زَكَاهُ الْفِطْرِ فَإِذَا أَخْرَجَهَا قَبْلَ صَلَاهِ الْعِيدِ وَ ذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّى قَالَ صَلَاهُ الْفِطْرِ وَ الْأَضْحَى (۲).

**[ترجمه]تفسیر قمی: «قَدْ أَفْلَحَ مَن تَزَكَّى»، - . اعلی / ۱۴ - {رستگار آن کس که خود را پاک گردانید.} فرمود: زکات فطر است، پس هرگاه آن را قبل از نماز عید فطر پرداخت کند. «وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّى»، - . اعلی : ۱۵ -

{و نام پروردگارش را یاد کرد و نماز گزارد.} فرمود: نماز عید فطر و عید قربان است. - . تفسیر قمی : ۷۲۱ -

**[ترجمه]

«۴»

ب، [قرب الإسناد] عَلِيٌّ عَنْ أَخِيهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ فِطْرَهِ شَهْرِ رَمَضَانَ عَلَى كُلِّ إِنْسَانٍ هِيَ أَوْ عَلَى مَنْ صَامَ وَ عَرَفَ الصَّلَاهَ قَالَ هِيَ عَلَى كُلِّ صَغِيرٍ وَ كَبِيرٍ مِمَّنْ يَعُولُ (۳).

**[ترجمه]قرب الاسناد: علی از برادرش نقل می‌کند که از ایشان پرسیدم، آیا فطریه ماه رمضان بر هر انسانی واجب است یا بر کسی که روزه گرفته است و نماز را شناخت؟ فرمود: آن، بر هر کوچک و بزرگ خانواده واجب است. - . قرب الاسناد: ۱۳۶ -

**[ترجمه]

«۵»

ع، [علل الشرائع] أَبِي عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عَبْدِ الْجَبَّارِ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ مُعَتِّبٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: اذْهَبْ فَأَعْطِ عَنْ عِيَالِيَ الْفِطْرَهَ وَ أَعْطِ عَنِ الرَّقِيقِ بِأَجْمَعِهِمْ وَ لَا تَدَعْ مِنْهُمْ أَحَداً فَإِنَّكَ إِنْ تَرَكْتَ مِنْهُمْ إِنْسَاناً تَخَوَّفْتُ عَلَيْهِ الْفَوْتَ فَقُلْتُ وَ مَا الْفَوْتُ قَالَ الْمَوْتُ (۴).

**[ترجمه]علل الشرایع: معتب از امام صادق روایت می‌کند که فرمود: برو و فطره عیال من را پرداخت کن و فطره همه بردگان را نیز بده و مبادا که یکی را ندهی که اگر یکی را ندهی، من خوف دارم که فوت شود. من عرض کردم که فوت چیست؟ فرمود: مُردن. -. علل الشرایع ۲ : ۷۶ -

**[ترجمه]

«۶»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ قَوْلِ اللَّهِ وَ أَقِیمُوا الصَّلاهَ وَ آتُوا الزَّکاهَ قَالَ هِیَ الْفِطْرَهُ الَّتِی افْتَرَضَ اللَّهُ عَلَی الْمُؤْمِنِینَ (۵).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: اسحاق ابن عمار می گوید: از امام صادق در مورد این سخن خداند «وَأَقِیمُوا الصَّلَاهَ وَآتُوا الزَّکَاهَ»، -. نور/ ۵۶ - {و نماز را برپا کنید و زکات را بدهید.} پرسیدم. فرمود: آن فطریه ای است که خداوند بر مومنان واجب کرده است. -. تفسیر عیاشی ۱ : ۴۲ -

**[ترجمه]

«۷»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ عَبْدِ الْحَمِیدِ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ صَدَقَهِ الْفِطْرَهِ أَ وَاجِبَهٌ هِیَ بِمَنْزِلَهِ الزَّکَاهِ فَقَالَ هِیَ مِمَّا قَالَ اللَّهُ أَقِیمُوا الصَّلاهَ وَ آتُوا الزَّکاهَ هِیَ وَاجِبَهٌ(۶).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: ابراهیم ابن عبدالحمید از موسی ابن جعفر علیه السلام روایت می کند که از ایشان در مورد صدقه فطر پرسیدم که آیا مانند زکات واجب است؟ فرمود: صدقه فطر مصداق این سخن خداوند است: «وَأَقِیمُوا الصَّلَاهَ وَآتُوا الزَّکَاهَ»، -. نور/ ۵۶ - {و نماز را برپا کنید و زکات را بدهید.} و آن واجب است. -. تفسیر عیاشی ۱ : ۴۲ -

**[ترجمه]

«۸»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ هِشَامِ بْنِ الْحَکَمِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: نَزَلَتِ الزَّکَاهُ وَ لَیْسَ لِلنَّاسِ الْأَمْوَالُ وَ إِنَّمَا کَانَتِ الْفِطْرَهُ(۷).

۱- ۱. تفسیر القمّیّ: ۴۱۰.

٢- ٢. تفسير القمّيّ: ٧٢١.

٣- ٣. قرب الإسناد: ١٣۶.

۴- ۴. علل الشرائع: ج ٢ ص ٧۶.

۵- ۵. تفسير العيّاشيّ: ج ١ ص ۴٣.

۶- ۶. تفسير العيّاشيّ: ج ١ ص ۴٣.

٧- ٧. تفسير العيّاشيّ: ج ١ ص ۴٣.

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: هشام بن حکم از امام صادق علیه السلام روایت می کند که فرمود: حکم زکات در حالی نازل شد که مردم هیچ مالی نداشتند و بدین ترتیب فقط فطره به آنها تعلّق می گرفت نه زکات مال. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۴۳ -

**[ترجمه]

«۹»

نَوَادِرُ الرَّاوَنْدِيِّ، بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ آبَائِهِ عليهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: مَنْ أَدَّى زَكَاةَ الْفِطْرِ تَمَّمَ اللَّهُ لَهُ مَا نَقَصَ مِنْ زَكَاتِهِ (۱).

**[ترجمه]نوادر راوندی: موسی ابن جعفر از پدرانش علیهم السلام از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلّم نقل می کند که فرمودند: هر کس زکات فطر را بپردازد خداوند نقص و کاستی را که در زکات مال داشته، کامل می گرداند. - . نوادر الراوندی : ۲۴ -

**[ترجمه]

باب ۱۳ قَدْرُ الْفِطْرَهِ وَ مَنْ تَجِبُ عَلَيْهِ وَ أن [مَنْ] يُؤَدِّی عَنْهُ وَ مُسْتَحِقُّ الْفِطْرَهِ

الأخبار

«۱»

ب، [قرب الإسناد] عَلِيٌّ عَنْ أَخِيهِ عليه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ الْمُكَاتَبِ هَلْ عَلَيْهِ فِطْرَهُ شَهْرِ رَمَضَانَ أَوْ عَلَى مَنْ كَاتَبَهُ وَ هَلْ تَجُوزُ شَهَادَتُهُ قَالَ لَا تَجُوزُ شَهَادَتُهُ وَ الْفِطْرَهُ عَلَيْهِ (۲).

**[ترجمه]قرب الاسناد: علی گفت: از برادرم امام موسی کاظم علیه السلام درباره (برده) مکاتب پرسیدم که آیا فطریه ماه رمضان بر او واجب است یا بر کسی است که او را مکاتب کرده است؟ و آیا گواهی او جایز است؟ فرمود: شهادتش جایز نیست و فطریه بر او واجب است. - . قرب الاسناد : ۱۶۱ -

**[ترجمه]

«۲»

ل، [الخصال] فِي خَبَرِ الْأَعْمَشِ عَنِ الصَّادِقِ عليه السلام قَالَ: زَكَاهُ الْفِطْرَهِ وَاجِبَهٌ عَلَى كُلِّ رَأْسٍ صَغِيرٍ أَوْ كَبِيرٍ حُرٍّ أَوْ عَبْدٍ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَى أَرْبَعَهُ أَمْدَادٍ مِنَ الْحِنْطَهِ وَ الشَّعِيرِ وَ التَّمْرِ وَ الزَّبِيبِ وَ هُوَ صَاعٌ تَامٌّ وَ لَا يَجُوزُ دَفْعُ ذَلِكَ إِلَّا إِلَى أَهْلِ الْوَلَايَهِ وَ الْمَعْرِفَهِ(۳).

ن، [عيون أخبار الرضا عليه السلام] فيما كتب الرضا عليه السلام للمأمون: مثله (۴).

**[ترجمه]در روایت اعمش از امـام صادق علیه السـلام آمـده است که ایشان فرمود: زکات فطره به طور سـرانه بر هر صـغیر و کبیر، آزاد یا بنـده، مرد یا زن چهار مـد از گنـدم و جو و خرما و مویز واجب است، و آن یک صاع کامل است، و جایز نیست که زکات به غیر اهل ولایت و معرفت داده شود. - . الخصال ۲ : ۱۵۲[۲] -

عیون الاخبار: در یکی از نامه‌های که امام رضا علیه السـلام برای مامون نوشت همین حـدیث آمـده است. - . عیون الاخبار ۲ : ۱۲۳ -

**[ترجمه]

«۳»

ع، [علل الشـرائع] أَبِی عَنْ عَلِیِّ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنِ الْیَقْطِینِیِّ عَنْ یُونُسَ عَنْ إِسْحَاقَ عَنْ أَبِی إِبْرَاهِیمَ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ صَدَقَهِ الْفِطْرَهِ أُعْطِیهَا غَیْرَ أَهْلِ وَلَایَتِی مِنْ فُقَرَاءِ جِیرَانِی قَالَ نَعَمْ الْجِیرَانُ أَحَقُّ بِهَا لِمَکَانِ الشُّهْرَهِ(۵).

**[ترجمه]علل الشـرایع: اسحاق از موسی ابن جعفر علیه السلام روایت می‌کند که از ایشان در مورد صدقه فطر پرسیدم که آیا زکات فطر را به غیر نزدیکانم از همسایه های فقیر خود بدهم؟ فرمود: آری، همسایگان سزاوارترند به آن، زیرا حالشان ظاهر و روشن است. - . علل الشرایع ۲ : ۷۷ -

**[ترجمه]

«۴»

ع، [علل الشـرائع] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ ابْنِ أَبَانٍ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَعِیدٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ فَضَّالٍ عَنْ عَبَّادِ بْنِ یَعْقُوبَ عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ أَبِی یَحْیَی عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عَنْ

ص: ۱۰۵

۱- ۱. نوادر الراوندیّ: ۲۴.

۲- ۲. قرب الإسناد: ۱۶۱.

۳- ۳. الخصال ج ۲ ص ۱۵۲.

۴- ۴. عیون الأخبار ج ۲ ص ۱۲۳.

۵- ۵. علل الشرائع ج ۲ ص ۷۷.

أَبِيهِ عليهما السلام قَالَ: إِنَّ أَوَّلَ مَنْ جَعَلَ مُدَّيْنِ مِنَ الْبُرِّ عِدْلَ صَاعٍ مِنْ تَمْرٍ عُثْمَانُ (۱).

**[ترجمه]علل الشرایع: ابویحیی از امام صادق علیه السلام از پدرش روایت می کند که فرمود: اوّلین کسی که دو مدّ (دو چارک) از گندم را معادل یک صاع از خرما قرار داد عثمان بود. - . علل الشرایع ۲ : ۷۷ -

**[ترجمه]

«۵»

ع، [علل الشرائع] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ يَزِيدَ عَنْ يَاسِرٍ الْقُمِّيِّ عَنِ الرِّضَا عليه السلام قَالَ: الْفِطْرَةُ صَاعٌ مِنْ حِنْطَةٍ أَوْ صَاعٌ مِنْ تَمْرٍ أَوْ صَاعٌ مِنْ زَبِيبٍ وَ إِنَّمَا خَفَّفَ الْحِنْطَةَ مُعَاوِيَةُ(۲).

**[ترجمه]یاسر قمی از امام رضا علیه السلام نقل می کند که فرمود: مقدار زکات فطره یک صاع گندم یا خرما یا کشمش می باشد و معاویه گندم را تخفیف داد و کمتر حساب نمود. - . علل الشرایع ۲ : ۷۷ -

**[ترجمه]

«۶»

ع، [علل الشرائع] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ ابْنِ أَبَانٍ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ فَضَالَةَ عَنْ أَبِی الْمَغْرَاءِ عَنِ الْحُسَيْنِ الْحَذَّاءِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: أَنَّهُ ذَكَرَ صَدَقَةَ الْفِطْرَهِ أَنَّهَا عَلَى كُلِّ صَغِيرٍ وَ كَبِيرٍ مِنْ حُرٍّ أَوْ عَبْدٍ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَى صَاعٌ مِنْ زَبِيبٍ أَوْ صَاعٌ مِنْ شَعِيرٍ أَوْ صَاعٌ مِنْ ذُرَهٍ قَالَ فَلَمَّا كَانَ زَمَنُ مُعَاوِيَهَ وَ خَصَبَ النَّاسُ عَدَلَ النَّاسُ [عَنْ] ذَلِكَ إِلَى نِصْفِ صَاعٍ مِنْ حِنْطَهٍ(۳).

**[ترجمه]علل الشرایع: حسین حذّاء از امام صادق علیه السلام روایت می کند که فرمود: زکات فطره بر هر صغیر و کبیر، آزاد یا بنده مرد یا زن یک صاع (یک من) از کشمش یا جو و یا ذرّت واجب می شد. و فرمود: و چون در زمان معاویه مردم تنگدست و کم بضاعت شدند، از این رو به نیم صاع از گندم عدول کردند. - . علل الشرایع ۲ : ۷۷ -

**[ترجمه]

«۷»

ع، [علل الشرائع] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ ابْنِ أَبَانٍ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِيسَى عَنْ مُعَاوِيَهَ بْنِ وَهْبٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَقُولُ: فِی الْفِطْرَهِ جَرَتِ السُّنَّهُ بِصَاعٍ مِنْ تَمْرٍ أَوْ صَاعٍ مِنْ زَبِيبٍ أَوْ صَاعٍ مِنْ شَعِيرٍ فَلَمَّا كَانَ فِی زَمَنِ عُثْمَانَ كَثُرَتِ الْحِنْطَهُ وَ قَوَّمَهُ النَّاسُ فَقَالَ نِصْفُ صَاعٍ مِنْ بُرٍّ بِصَاعٍ مِنْ شَعِيرٍ(۴).

**[ترجمه]علل الشرایع: معاویه بن وهب می گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می‌فرمود: در زکات فطره سنّت جاری

شـده به اين كه يك صاع از خرما يا كشـمش و يا جو بپردازنـد، و چون در زمان عثمان گنـدم فراوان شـد و مردم آن را قيمت گذاری كردند، عثمان گفت: نيم صاع از گندم برابر است با يك صاع جو. - . علل الشرايع ٢ : ٧٧ -

**[ترجمه]

«٨»

ع، [علـل الشـرائع] ابْنُ الْوَلِيـدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ هَـاشِمٍ وَ أَيُّوبَ بْنِ نُوحٍ وَ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْـدِ الْجَبَّارِ وَ ابْنِ يَزِيـدَ جَمِيعاً عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَيْرٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عليه السـلام قَالَ: التَّمْرُ فِی الْفِطْرِهِ أَفْضَلُ مِنْ غَيْرِهِ لِأَنَّهُ أَسْرَعُ مَنْفَعَةً وَ ذَلِكَ أَنَّهُ إِذَا وَقَعَ فِی يَدِ صَاحِبِهِ أَكَلَ مِنْهُ وَ قَالَ نَزَلَتْ هَذِهِ الزَّكَاةُ وَ لَيْسَ لِلنَّاسِ أَمْوَالٌ وَ إِنَّمَا كَانَتِ الْفِطْرَةُ(۵).

**[ترجمه]علل الشرايع: هشام ابن حكم نقل می‌كند كه از امام صادق شنيدم كه فرمود: خرما در زكات فطره از ساير اشياء بهتر و برتر است، زيرا سـريع تر به مصـرف می رسـد چه آنكه خرما به مجرّد اين كه به مسـتحقّش داده شد از آن تناول می كنند. و نيز بعد از آن فرمود: حكم زكات در حالی نازل شد كه مردم مالی نداشتند و بدين ترتيب فقط فطره به آنها تعلّق می گرفت. - . علل الشرايع ٢ : ٧٧ -

**[ترجمه]

«٩»

مع،(۶)[معـانی الأخبـار] ن، [عيون أخبار الرضا عليه السـلام] أَبِی وَ ابْنُ الْوَلِيـدِ مَعاً عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ وَ أَحْمَـدَ بْنِ إِدْرِيسَ مَعاً عَنِ الْأَشْعَرِیِّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدٍ الْهَمْدَانِیِّ وَ كَانَ مَعَنَا حَاجّاً قَالَ: كَتَبْتُ إِلَى أَبِی الْحَسَنِ عليه السـلام عَلَى يَدِ أَبِی جُعِلْتُ فِدَاكَ إِنَّ أَصْحَابَنَا اخْتَلَفُوا فِی الصَّاعِ بَعْضُهُمْ يَقُولُ الْفِطْرَةُ بِصَاعِ الْمَدِينَهِ وَ بَعْضُهُمْ يَقُولُ بِصَاعِ الْعِرَاقِ فَكَتَبَ إِلَيَّ الصَّاعُ

١- ١. علل الشرائع ج ٢ ص ٧٧.
٢- ٢. علل الشرائع ج ٢ ص ٧٧.
٣- ٣. علل الشرائع ج ٢ ص ٧٧.
۴- ۴. علل الشرائع ج ٢ ص ٧٧.
۵- ۵. علل الشرائع ج ٢ ص ٧٧.
۶- ۶. معانی الأخبار: ٢۴٩.

سِتَّهُ أَرْطَالٍ بِالْمَدِينِيِّ وَ تِسْعَهُ أَرْطَالٍ بِالْعِرَاقِيِّ قَالَ وَ أَخْبَرَنِی فَقَالَ بِالْوَزْنِ یَكُونُ أَلْفاً وَ مِائَهً وَ سَبْعِینَ دِرْهَماً(۱).

**[ترجمه]معانی الاخبار، - . معانی الاخبار : ۲۴۹ - عیون الاخبار: جعفر ابن ابراهیم نقل کرده که با ابی الحسن در حج بودیم. به او نوشتیم: فدای تو گردم، اصحاب ما در صاع اختلاف نظر دارند .

بعضی می گویند: فطره با صاع مدینه است و بعضی دیگر گفته اند: با صاع عراق. ایشان برای من نوشت که: صاع شش رطل است به رطل مدینه و نُه رطل است به رطل عراق. و سپس مرا آگاه کرد که: صاع به وزن، هزار و صد و هفتاد درهم می شود. - . عیون الاخبار ۱ : ۳۱۰ -

**[ترجمه]

«۱۰»

مع، [معانی الأخبار] بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنِ الْأَشْعَرِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْجَبَّارِ عَنْ أَبِی الْقَاسِمِ الْكُوفِیِّ: أَنَّهُ جَاءَ بِمُدٍّ وَ ذَكَرَ أَنَّ ابْنَ أَبِی عُمَیْرٍ أَعْطَاهُ ذَلِكَ الْمُدَّ وَ قَالَ أَعْطَانِیهِ فُلَانٌ رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام وَ قَالَ أَعْطَانِیهِ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام وَ قَالَ هَذَا مُدُّ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله فَعَیَّرْنَاهُ فَوَجَدْنَاهُ أَرْبَعَهَ أَمْدَادٍ وَ هُوَ قَفِیزٌ وَ رُبُعٌ بِقَفِیزِنَا هَذَا(۲).

**[ترجمه]معانی الاخبار: محمّد بن عبد الجبّار گوید: ابو القاسم کوفی «مدّی» آورد و گفت: این «مدّ» را ابن ابی عمیر به من داده و گفته است: آن را از فلان شخص از اصحاب امام صادق علیه السّلام گرفته، و او چنین گفته: که امام صادق علیه السلام آن را به من داده و فرموده است: این «مدّ» پیامبر صلی الله علیه و آله وسلّم است، ما آن را وزن و مقایسه کردیم چهار «مدّ» بود که مطابق یک پیمانه و یک چهارم پیمانه ما در اینجاست. - . معانی الاخبار : ۲۴۹ -

**[ترجمه]

أقول

قد مضی بعض أخبار الصاع فی أبواب الغسل.

**[ترجمه]برخی روایت‌های مربوط به صاع را در باب‌های غسل بیان کردیم.

**[ترجمه]

«۱۱»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام]: ادْفَعْ زَكَاهَ الْفِطْرِ عَنْ نَفْسِكَ وَ عَنْ كُلِّ مَنْ تَعُولُ مِنْ صَغِیرٍ أَوْ كَبِیرٍ حُرٍّ وَ عَبْدٍ ذَكَرٍ وَ أُنْثَی وَ اعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَی فَرَضَهَا زَكَاهً لِلْفِطْرَهِ قَبْلَ أَنْ یَكْثُرَ الْأَمْوَالُ فَقَالَ أَقِیمُوا الصَّلاهَ وَ آتُوا الزَّكاهَ وَ إِخْرَاجُ الْفِطْرَهِ وَاجِبٌ عَلَی الْغَنِیِّ

وَ الْفَقِيرِ وَ الْعَبْدِ وَ الْحُرِّ وَ عَلَى الذُّكْرَانِ وَ الْإِنَاثِ وَ الصَّغِيرِ وَ الْكَبِيرِ وَ الْمُنَافِقِ وَ الْمُخَالِفِ لِكُلِّ رَأْسٍ صَاعٌ مِنْ تَمْرٍ وَ هُوَ تِسْعَةُ أَرْطَالٍ بِالْعِرَاقِيِّ أَوْ صَاعٌ مِنْ حِنْطَةٍ أَوْ صَاعٌ مِنْ شَعِيرٍ أَوْ صَاعٌ مِنْ زَبِيبٍ أَوْ قِيمَةُ ذَلِكَ وَ مَنْ أَحَبَّ أَنْ يُخْرِجَ ثَمَناً فَلْيُخْرِجْ مِائَتَيْنِ وَ ثَلَاثِينَ دِرْهَماً إِلَى دِرْهَمٍ وَ الثُّلُثَانِ أَقَلُّ مَا رُوِيَ وَ الدِّرْهَمُ أَكْثَرُ مَا رُوِيَ وَ قَدْ رُوِيَ ثَمَنُ تِسْعَةِ أَرْطَالِ تَمْرٍ وَ رُوِيَ مَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ يَدُهُ لِإِخْرَاجِ الْفِطْرَةِ أَخَذَ مِنَ النَّاسِ فِطْرَتَهُمْ وَ أَخْرَجَ مَا يَجِبُ عَلَيْهِ مِنْهَا وَ لَا بَأْسَ بِإِخْرَاجِ الْفِطْرَةِ إِذَا دَخَلَ الْعَشْرَ الْأَوَاخِرَ ثُمَّ إِلَى يَوْمِ الْفِطْرِ قَبْلَ الصَّلَاةِ فَإِنْ أَخَّرَهَا إِلَى أَنْ تَزُولَ الشَّمْسُ صَارَتْ صَدَقَةً وَ لَا يُدْفَعُ الْفِطْرُ إِلَّا إِلَى مُسْتَحِقٍّ وَ أَفْضَلُ مَا يُعْمَلُ بِهِ فِيهَا أَنْ يُخْرَجَ إِلَى الْفَقِيهِ لِيَصْرِفَهَا فِي وُجُوهِهَا بِهَذَا جَاءَتِ الرِّوَايَاتُ.

ص: ۱۰۷

۱- ۱. عيون الأخبار ج ۱ ص ۳۱۰.

۲- ۲. معانی الأخبار: ۲۴۹.

وَ رُوِیَ الْفِطْرَةُ نِصْفُ صَاعٍ مِنْ بُرٍّ وَ سَائِرُهُ صَاعاً صَاعاً وَ لَا یَجُوزُ أَنْ یُدْفَعَ مَا یَلْزَمُهُ وَاحِدٌ إِلَی نَفْسَیْنِ فَإِنْ کَانَ لَکَ مَمْلُوکٌ مُسْلِمٌ أَوْ ذِمِّیٌّ فَادْفَعْ عَنْهُ وَ إِنْ وُلِدَ لَکَ مَوْلُودٌ یَوْمَ الْفِطْرِ قَبْلَ الزَّوَالِ فَادْفَعْ عَنْهُ الْفِطْرَةَ وَ إِنْ وُلِدَ بَعْدَ الزَّوَالِ فَلَا فِطْرَةَ عَلَیْهِ وَ کَذَلِکَ إِذَا أَسْلَمَ الرَّجُلُ قَبْلَ الزَّوَالِ أَوْ بَعْدَهُ فَعَلَی هَذَا وَ لَا بَأْسَ بِإِخْرَاجِ الْفِطْرَةِ فِی أَوَّلِ یَوْمٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ إِلَی آخِرِهِ وَ هِیَ الزَّکَاةُ إِلَی أَنْ تُصَلَّی صَلَاةُ الْعِیدِ فَإِنْ أَخْرَجَهَا بَعْدَ الصَّلَاةِ فَهِیَ صَدَقَةٌ وَ أَفْضَلُ وَقْتِهَا آخِرُ یَوْمٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ.

**[ترجمه]فقه الرضا علیه السلام: زکات فطره را از طرف خود و همه کسانی که نانخور تو هستند، کوچک و بزرگ، آزاد و برده، مرد و زن پرداخت کن و بدان که خداوند تبارک و تعالی پیش از آنکه مال و اموال زیاد شود زکات فطره را مقرر فرموده است و می‌فرماید: «وَأَقِیمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّکَاةَ»، - . نور/ ۵۶ - {و

نماز را برپا کنید و زکات را بدهید.}

و دادن زکات فطره بر ثروتمند و فقیر، برده و آزاد و مرد و زن و کوچک و بزرگ و منافق و مخالف، برای هر کس، یک صاع خرما واجب است که آن نه رطل است به رطل عراقی، یا یک صاع از گندم و یا یک صاع از جو و یا یک صاع از مویز یا معادل قیمت آن. و اگر کسی خواست بهای آن را بپردازد می‌بایست دویست و سی درهم تا یک درهم آن بپردازد و دو سوم کمترین مقداری است که روایت شده است و درهم کامل بیشترین مقداری است که روایت شده است. همچنین روایت شده بهای نه رطل خرما و روایت شده که اگر کسی توان پرداخت فطره را نداشت، از مردم فطره آنها را بگیرد و از آن مقداری را که واجب است بپردازد .

و اشکالی ندارد وقتی وارد دهه آخر ماه شد، فطره را بدهد تا روز عید فطر قبل از اقامه نماز عید؛ پس اگر تا هنگام ظهر آن را به تاخیر بیندازد به عنوان صدقه برایش محسوب می‌شود و فطره فقط به مستحق داده می‌شود و بهترین کاری که می‌توان با آن انجام داد این است که آن را به فقیه بدهند تا در راه‌های آن خرج کند، اینگونه در روایت‌ها آمده است.

و روایت شده که فطره نیم صاع از گندم است و در بقیه چیزها یک صاع است. و جایز نیست زکات یک نفر را به دو نفر بدهند؛ پس اگر برده مسلمان یا ذمی‌داشته باشی فطره او را بده و هرگاه در روز عید فطر پیش از ظهر فرزندی متولد شود فطره او را بده و اگر پس از زوال ظهر به دنیا آمد فطره بر او واجب نیست و همچنین است اگر شخصی پیش از ظهر یا پس از آن مسلمان شود، حکم او بر همین منوال است. و اشکالی ندارد زکات فطر در روز اول ماه رمضان تا آخر ماه پرداخت شود و این زکات است تا وقتی که نماز عید فطر را به جای آوری، پس اگر بعد از نماز آن را بدهی به عنوان صدقه حساب می‌شود و بهترین وقت پرداخت آن آخرین روز ماه رمضان است.

**[ترجمه]

«۱۲»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ زُرَارَةَ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام وَ لَیْسَ عِنْدَهُ غَیْرُ ابْنِهِ جَعْفَرٍ عَنْ زَکَاةِ الْفِطْرَةِ فَقَالَ یُؤَدِّی الرَّجُلُ عَنْ نَفْسِهِ وَ عِیَالِهِ وَ عَنْ رَقِیقِهِ الذَّکَرِ مِنْهُمْ وَ الْأُنْثَی وَ الصَّغِیرِ مِنْهُمْ وَ الْکَبِیرِ صَاعاً مِنْ تَمْرٍ عَنْ کُلِّ إِنْسَانٍ أَوْ نِصْفَ صَاعٍ مِنْ حِنْطَةٍ

وَ هِیَ الزَّکَاهُ الَّتِی فَرَضَهَا اللَّهُ عَلَی الْمُؤْمِنِینَ مَعَ الصَّلَاهِ عَلَی الْغَنِیِّ وَ الْفَقِیرِ مِنْهُمْ وَ هُمْ جُلّ النَّاسِ وَ أَصْحَابُ الْأَمْوَالِ أَجَلَّ النَّاسِ (۱)

قَالَ وَ قُلْتُ عَلَی الْفَقِیرِ الَّذِی یُتَصَدَّقُ عَلَیْهِمْ قَالَ نَعَمْ یُعْطِی مَا یُتَصَدَّقُ بِهِ عَلَیْهِ (۲).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: از زراره، روایت شده است که گفت: از حضرت امام محمّد باقر علیه السلام در حالی که فقط پسر ایشان حضرت امام جعفر صادق علیه السلام نزدشان بود از زکات فطر پرسیدم. ایشان فرمود: بر مرد است که از سوی خود و خانواده اش و از سوی بنده اش، مرد باشند یا زن، کوچک باشند یا بزرگ، به ازای هر نفر، یک پیمانه (صاع) خرما یا نصف پیمانه گندم بپردازد؛ و آن زکاتی است که خداوند، همراه با نماز، بر مؤمنان چه ثروتمند باشند چه نیازمند واجب کرده است و اینها عمده مردم هستند و صاحبان اموال، خواص از مردم هستند. عرض کردم: بر نیازمندی که خود صدقه می گیرد نیز واجب است؟ فرمود: بله، از آن صدقه ای که می گیرد، بپردازد. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۴۲ -

**[ترجمه]

«۱۳»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ سَالِمِ بْنِ مُکْرَمٍ الْجَمَّالِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: أَعْطِ الْفِطْرَهَ قَبْلَ الصَّلَاهِ وَ هُوَ قَوْلُ اللَّهِ وَ أَقِیمُوا الصَّلاهَ وَ آتُوا الزَّکاهَ وَ الَّذِی یَأْخُذُ الْفِطْرَهَ عَلَیْهِ أَنْ یُؤَدِّیَ عَنْ نَفْسِهِ وَ عَنْ عِیَالِهِ وَ إِنْ لَمْ یُعْطِهَا حَتَّی یَنْصَرِفَ مِنْ صَلَاتِهِ فَلَا یُعَدُّ لَهُ فِطْرَهٌ(۳).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: از سالم بن مکرم جمال، از حضرت امام جعفر صادق علیه السلام روایت شده است که ایشان فرمود: فطره را پیش از نماز بپردازید و این کلام خداست: «وَأَقِیمُواْ الصَّلاَهَ وَآتُواْ الزَّکَاهَ» و کسی که فطره می گیرد، باید از سوی خود و خانواده اش بپردازد و اگر نپرداخت و نمازش را به پایان رساند، دیگر فطره ای برایش به حساب نمی آید. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۴۳ -

**[ترجمه]

«۱۴»

الْهِدَایَهُ، قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: ادْفَعْ زَکَاهَ الْفِطْرَهِ عَنْ نَفْسِکَ وَ عَنْ کُلِّ مَنْ تَعُولُ مِنْ صَغِیرٍ أَوْ کَبِیرٍ وَ حُرٍّ وَ عَبْدٍ وَ ذَکَرٍ وَ أُنْثَی صَاعاً مِنْ تَمْرٍ أَوْ صَاعاً مِنْ زَبِیبٍ أَوْ صَاعاً مِنْ بُرٍّ أَوْ صَاعاً مِنْ شَعِیرٍ وَ أَفْضَلُ ذَلِکَ التَّمْرُ وَ لَا بَأْسَ بِأَنْ تَدْفَعَ عَنْ نَفْسِکَ وَ عَنْ مَنْ تَعُولُ إِلَی أَحَدٍ وَ لَا یَجُوزُ أَنْ یَدْفَعَ وَاحِدٌ إِلَی نَفْسَیْنِ.

وَ مِنْهُ، قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: لَا بَأْسَ بِإِخْرَاجِ الْفِطْرَهِ فِی أَوَّلِ یَوْمٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ إِلَی آخِرِهِ وَ هِیَ زَکَاهٌ إِلَی أَنْ یُصَلِّیَ الْعِیدَ فَإِنْ أَخْرَجَهَا بَعْدَ الصَّلَاهِ فَهِیَ صَدَقَهٌ وَ أَفْضَلُ

۱- ۱. أقل الناس ظ.

۲- ۲. تفسير العيّاشيّ ج ۱ ص ۴۲.

۳- ۳. المصدر ص ۴۳.

وَقْتِهَا آخِرُ يَوْمٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ.

وَ مِنْهُ، قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: إِذَا كَانَ لِلرَّجُلِ عَبْدٌ مُسْلِمٌ أَوْ ذِمِّيٌّ فَعَلَيْهِ أَنْ يَدْفَعَ عَنْهُ الْفِطْرَهَ وَ إِذَا كَانَ الْمَمْلُوكُ بَيْنَ نَفَرَيْنِ فَلَا فِطْرَهَ عَلَيْهِ إِلَّا أَنْ يَكُونَ لِرَجُلٍ وَاحِدٍ.

وَ مِنْهُ، قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: لَا تُدْفَعُ الْفِطْرَهُ إِلَّا إِلَى أَهْلِ الْوَلَايَهِ.

وَ مِنْهُ، قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: مَنْ حَلَّتْ لَهُ الْفِطْرَهُ لَمْ تَحِلَّ عَلَيْهِ.

وَ مِنْهُ، قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: الْفِطْرَهُ وَاجِبَهٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ فَمَنْ لَمْ يُخْرِجْهَا خِيفَ عَلَيْهِ الْفَوْتُ فَقِيلَ لَهُ وَ مَا الْفَوْتُ قَالَ الْمَوْتُ.

وَ مِنْهُ: سُئِلَ الصَّادِقُ علیه السلام عَنِ الْفِطْرَهِ عَلَى أَهْلِ الْبَوَادِي فَقَالَ عَلَى كُلِّ مَنِ اقْتَاتَ قُوتاً أَنْ يُؤَدِّيَ مِنْ ذَلِكَ وَ سُئِلَ عَنْ رَجُلٍ بِالْبَادِيَهِ لَا يُمْكِنُهُ الْفِطْرَهُ فَقَالَ يَصَّدَّقُ بِأَرْبَعَهِ أَرْطَالٍ مِنْ لَبَنٍ.

**[ترجمه]الهدایه: امام صادق علیه السلام فرمود: زکات فطره را از طرف خود و همه کسانی که نانخور تو هستند، کوچک و بزرگ، آزاد و برده، مرد و زن، به صورت یک صاع خرما یا یک صاع مویز یا یک صاع گندم و یا یک صاع جو پرداخت کن و بهترین این‌ها خرما می‌باشد و اشکالی ندارد که زکات خود و زکات همه کسانی که تحت سرپرستی تو هستند را به یک نفر بدهی و و جایز نیست زکات یک نفر را به دو نفر داده شود.

امام صادق علیه السلام فرمود: اشکالی ندارد زکات فطر در روز اول ماه رمضان تا آخر ماه پرداخت شود و این زکات است تا وقتی که نماز عید فطر را به برپا شود، پس اگر بعد از نماز آن را بدهد به عنوان صدقه حساب می‌شود و بهترین وقت پرداخت آن آخرین روز ماه رمضان است.

و فرمود: اگر برده مسلمان یا ذمی داشته باشی فطره او را بده و اگر صاحب برده دو نفر باشند فطره بر او نیست مگر اینکه صاحب برده یک نفر باشد.

و فرمود: زکات فطره را فقط به اهل ولایت پرداخت کن.

و فرمود: کسی که زکات فطره برایش حلال باشد، فطره بر او واجب نیست.

و فرمود: زکات فطره بر هر مسلمانی واجب است، پس هر کس آن را نپردازد خوف فوت بر او است. گفتند: فوت چیست؟ فرمود: مُردن.

و از ایشان در مورد فطره بادیه نشینان سؤال شد. فرمود: هر کس قوت غالبی داشته باشد بر او لازم است که فطره اش را از آن قوت بدهد.

و از ایشان در مورد شخص بادیه نشینی که توانایی فطره دادن ندارد سؤال شد. فرمود: چهار رطل شیر به عنوان صدقه می‌دهد.

**[ترجمه]

«۱۵»

الْإِقْبَالُ، رَوَيْنَا بِإِسْنَادِنَا إِلَى أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: یَنْبَغِی أَنْ یُؤَدِّیَ الْفِطْرَهَ قَبْلَ أَنْ یَخْرُجَ النَّاسُ إِلَى الْجَبَّانَهِ فَإِنْ أَدَّاهَا بَعْدَ مَا یَخْرُجُ (۱) فَإِنَّمَا هِیَ صَدَقَهٌ وَ لَیْسَتْ فِطْرَهً(۲).

**[ترجمه]الاقبال: از امام صادق علیه السلام روایت می‌کنیم که فرمود: سزاوار و شایسته است که زکات فطره قبل از اینکه مردم به سمت صحراء بیرون روند پرداخت شود، پس اگر پس از خروج مردم به سوی صحراء پرداخت کند، این صدقه است و فطره نیست. - . کتاب الاقبال : ۲۸۳ -

**[ترجمه]

«۱۶»

دَعَائِمُ الْإِسْلَامِ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ أَنَّهُ قَالَ: فِی قَوْلِ اللَّهِ قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَکَّی قَالَ أَدَّى زَکَاهَ الْفِطْرِ وَ ذَکَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّى یَعْنِی صَلَاهَ الْعِیدِ فِی الْجَبَّانَهِ.

وَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ علیه السلام: أَنَّهُ سُئِلَ عَنْ زَکَاهِ الْفِطْرِ قَالَ هِیَ الزَّکَاهُ الَّتِی فَرَضَهَا اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَى جَمِیعِ الْمُؤْمِنِینَ مَعَ الصَّلَاهِ بِقَوْلِهِ وَ أَقِیمُوا الصَّلاهَ وَ آتُوا الزَّکاهَ(۳) عَلَى الْغَنِیِّ وَ الْفَقِیرِ وَ الْفُقَرَاءُ هُمْ أَکْثَرُ النَّاسِ وَ الْأَغْنِیَاءُ أَقَلُّهُمْ فَأَمَرَ کَافَّهَ النَّاسِ بِالصَّلَاهِ وَ الزَّکَاهِ.

وَ عَنْ عَلِیٍّ علیه السلام أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ: تَجِبُ صَدَقَهُ الْفِطْرِ عَلَى الرَّجُلِ عَنْ کُلِّ مَنْ فِی عِیَالِهِ مِمَّنْ یَمُونُ مِنْ صَغِیرٍ أَوْ کَبِیرٍ حُرٍّ أَوْ عَبْدٍ ذَکَرٍ أَوْ أُنْثَى عَنْ

۱- ۱. یرجع خ ل.

۲- ۲. کتاب الاقبال: ۲۸۳.

۳- ۳. البقره: ۴۳ و ۸۳ و ۱۱۰ و النساء: ۷۷ و النور: ۵۶، المزّمّل: ۲۰.

كُلِّ إِنْسَانٍ صَاعٌ مِنْ طَعَامٍ.

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عليهما السلام أَنَّهُ قَالَ: يَلْزَمُ الرَّجُلَ أَنْ يُؤَدِّيَ صَدَقَهَ الْفِطْرِ عَنْ نَفْسِهِ وَ عَنْ عِيَالِهِ الذَّكَرِ مِنْهُمْ وَ الْأُنْثَى الصَّغِيرِ وَ الْكَبِيرِ الْحُرِّ وَ الْعَبْدِ وَ يُعْطِيَهَا عَنْهُمْ وَ إِنْ كَانُوا أَغْنِيَاءَ.

وَ عَنْهُ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنَ عَلِيٍّ عليهم السلام: أَنَّهُ سُئِلَ هَلْ عَلَى الْفَقِيرِ الَّذِي يُتَصَدَّقُ عَلَيْهِ زَكَاهُ الْفِطْرِهِ قَالَ نَعَمْ يُعْطِي مِمَّا يُتَصَدَّقُ بِهِ عَلَيْهِ.

وَ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ عليهما السلام أَنَّهُ قَالَ: زَكَاهُ الْفِطْرِ عَلَى كُلِّ حَاضِرٍ وَ بادى [بَادٍ].

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عليهما السلام أَنَّهُ قَالَ: يُؤَدِّي الرَّجُلُ زَكَاهَ الْفِطْرِ عَنْ عَبْدِهِ الْيَهُودِيِّ وَ النَّصْرَانِيِّ وَ كُلِّ مَنْ أَغْلَقَ عَلَيْهِ بَابَهُ وَ عَنْ رَقِيقِ امْرَأَتِهِ إِذَا كَانُوا فِي عِيَالِهِ وَ تُؤَدِّي هِيَ عَنْهُمْ إِنْ لَمْ يَكُونُوا فِي عِيَالِ زَوْجِهَا وَ كَانُوا يَعْمَلُونَ فِي مَالِهَا دُونَهُ وَ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهَا زَوْجٌ أَدَّتْ عَنْ نَفْسِهَا وَ عَنْ عِيَالِهَا وَ عَبِيدِهَا وَ مَنْ يَلْزَمُهَا نَفَقَتُهُ.

وَ عَنِ الْحَسَنِ وَ الْحُسَيْنِ عليهما السلام: أَنَّهُمَا كَانَا يُؤَدِّيَانِ زَكَاهَ الْفِطْرِ عَنْ عَلِيٍّ عليه السلام حَتَّى مَاتَا وَ كَانَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ عليه السلام يُؤَدِّيهَا عَنِ الْحُسَيْنِ عليه السلام حَتَّى مَاتَ وَ كَانَ أَبُو جَعْفَرٍ عليه السلام يُؤَدِّيهَا عَنْ عَلِيٍّ عليه السلام حَتَّى مَاتَ قَالَ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ عليهما السلام وَ أَنَا أُؤَدِّيهَا عَنْ أَبِي عليه السلام.

و هذا و الله أعلم من التطوع فى الصدقه عن الموتى لا على أنه شى ء يلزم.

وَ عَنْ عَلِيٍّ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ: زَكَاهُ الْفِطْرِ صَاعٌ مِنْ حِنْطَهٍ أَوْ صَاعٌ مِنْ شَعِيرٍ أَوْ صَاعٌ مِنْ تَمْرٍ أَوْ صَاعٌ مِنْ زَبِيبٍ.

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عليهما السلام أَنَّهُ قَالَ: مَنْ لَمْ يَجِدْ حِنْطَهً وَ لَا شَعِيراً وَ لَا تَمْراً وَ لَا زَبِيباً يُخْرِجُهُ مِنْ صَدَقَهِ الْفِطْرِ فَلْيُخْرِجْ عِوَضَ ذَلِكَ مِنَ الدَّرَاهِمِ.

وَ عَنْ عَلِيٍّ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ: إِخْرَاجُ صَدَقَهِ الْفِطْرِ قَبْلَ الْفِطْرِ مِنَ السُّنَّهِ(۱).

۱- ۱. دعائم الإسلام: ۲۶۶ و ۲۶۷.

**[ترجمه]دعائم الاسـلام: از جعفر ابن محمد علیه السلام روایت شده که در مورد این سخن خداوند «قَدْ أَفْلَحَ مَن تَزَکَّی»، - . اعلی / ۱۴ - {رسـتگار آن کس که خود را پاک کرد} فرمود: زکات فطر را پرداخت کرد. و «وَذَکَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّی»، - . اعلی / ۱۵ - {و نام پروردگارش را یاد کرد و نماز گزارد.} یعنی نماز عید فطر در صحراء.

و از ابوجعفر محمـد ابن علی علیه السـلام دربـاره زکات فطر سؤال شـد. فرمود: آن زکاتی است که خداونـد، همراه با نماز، بر همه مؤمنـان واجب کرده است با این کلام الهی «وَأَقِیمُواْ الصَّلاَهَ وَآتُواْ الزَّکَاهَ»، {نماز را به پا داریـد و زکات را بپردازیـد} چه ثروتمنـد باشـند چه نیازمند، و اکثریت مردم نیازمند و اقلیت آن‌ها ثروتمند هسـتند، پس همه مردم را به نماز و زکات امر کرده است.

از علی علیه السـلام روایت شـده که پیـامبر صـلّ الله علیه و آله و سلّم فرمود: صـدقه فطر بر شـخص واجب است از طرف همه کسـانی که تحت سـرپرستی او هسـتند و روزی آن‌ها را بر عهـده دارد، از کوچک و بزرگ، آزاد و برده، مرد و زن و برای هر انسانی باید یک صاع (پیمانه) غذا بدهد.

از جعفر ابن محمـد علیه السـلام نقـل شـده که فرمود: واجب است که شـخص صـدقه فطر خود و خانواده اش، مرد و زن آنها، کوچک و بزرک، و آزاد و برده را بپردازد و اگر ثروتمند هم باشند باید فطره آنان را پرداخت کند.

از جعفر ابن محمـد بن علی علیه السـلام روایت شـده که از ایشان سؤال شـد: آیا بر نیازمنـدی که به او صدقه می‌دهند، زکات فطر واجب است؟ فرمود: بله، از آنچه به او صدقه می‌دهند می‌پردازد.

از حسین ابن علی علیه السلام نقل شده که فرمود: زکات فطر بر هر فرد شهرنشین و بادیه نشینی واجب است .

از جعفر ابن محمـد علیه السـلام روایت شـده که فرمود: شـخص (می‌بـایست) زکـات فطر برده یهودی یا مسـیحی خویش و هر کسی که در خانه‌اش را بر روی او می‌بندد (با او زندگی می کند) و برده (خدمتکار) همسرش را اگر تحت سرپرستی او باشند، بپردازد و اگر این افراد تحت سـرپرستی مرد نباشـند و در مـال و اموال زن کار کننـد نه مرد، زن بایـد زکات آن‌ها را بپردازد و اگر این زن شوهر نداشـته باشد باید زکات خود، خانواده اش، برده‌هایش و هر کس که موظف به پرداخت مخارج آن‌ها است را بپردازد.

از حسن و حسـین علیهما السـلام نقل شـده که ایشان زکات فطر علی علیه السـلام را تا زمان وفات ایشان پرداخت می کردند. و علی بن حسـین علیه السلام نیز زکات فطر حسین علیه السلام را تا زمان وفاتشان پرداخت می کرد تا اینکه علی ابن الحسین علیه السـلام وفات کرد و امام باقر علیه السـلام نیز زکات علی بن حسـین علیه السلام را تا زمان وفات ایشان پرداخت می کرد. جعفر ابن محمد علیه السلام گفته است: و من زکات فطر پدرم را پرداخت می کردم.

و این - و خداوند آگاه تر است - از جمله مواردی است که شخص به صورت داوطلبانه صدقه اشخاص فوت شده را پرداخت می کرد نه اینکه امری ضروری و لازم باشد.

از علی علیه السلام روایت شده که فرمود: زکات فطر یک صاع از گندم، یا یک صاع از جو، یا یک صاع از خرما و یا یک صاع از مویز است.

از جعفر ابن محمد علیه السلام روایت شده که فرمود: اگر شخصی گندم، جو، خرما و مویز نداشت تا به عنوان صدقه فطر بدهد می‌بایست به جای آن درهم پرداخت کند.

و از علی علیه السلام نقل شده که فرمود: دادن زکات فطر پیش از عید فطر از سنت است. - . دعائم الاسلام : ۲۶۶ - ۲۶۷ -

**[ترجمه]

أبواب الصدقه

باب ۱۴ فضل الصدقه و أنواعها و آدابها

الآيات

البقره: وَ آتَى الْمالَ عَلى حُبِّهِ ذَوِى الْقُرْبى وَ الْيَتامى وَ الْمَساكِينَ وَ ابْنَ السَّبِيلِ وَ السَّائِلِينَ وَ فِى الرِّقابِ (۱)

و قال تعالى: وَ أَنْفِقُوا فِى سَبِيلِ اللَّهِ (۲)

و قال تعالى: مَنْ ذَا الَّذِى يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضاً حَسَناً فَيُضاعِفَهُ لَهُ أَضْعافاً كَثِيرَةً وَ اللَّهُ يَقْبِضُ وَ يَبْصُطُ وَ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ (۳)

و قال تعالى: يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْناكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِىَ يَوْمٌ لا بَيْعٌ فِيهِ وَ لا خُلَّةٌ وَ لا شَفاعَةٌ(۴)

و قال سبحانه: مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوالَهُمْ فِى سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّهٍ أَنْبَتَتْ

ص: ۱۱۱

۱- ۱. البقره: ۱۷۷.

۲- ۲. البقره: ۱۹۵.

۳- ۳. البقره: ۲۴۵.

۴- ۴. البقره: ۲۵۴.

سَبْعَ سَنابِلَ فِی کُلِّ سُنْبُلَهٍ مِائَهُ حَبَّهٍ وَ اللَّهُ یُضاعِفُ لِمَنْ یَشاءُ وَ اللَّهُ واسِعٌ عَلِیمٌ (۱)

و قال تعالی: وَ ما أَنْفَقْتُمْ مِنْ نَفَقَهٍ أَوْ نَذَرْتُمْ مِنْ نَذْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ یَعْلَمُهُ وَ ما لِلظَّالِمِینَ مِنْ أَنْصارٍ(۲)

آل عمران: أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِینَ الَّذِینَ یُنْفِقُونَ فِی السَّرَّاءِ وَ الضَّرَّاءِ(۳)

النساء: وَ ما ذا عَلَیْهِمْ لَوْ آمَنُوا بِاللَّهِ وَ الْیَوْمِ الْآخِرِ وَ أَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقَهُمُ اللَّهُ وَ کانَ اللَّهُ بِهِمْ عَلِیماً(۴)

التوبه: الَّذِینَ یَلْمِزُونَ الْمُطَّوِّعِینَ مِنَ الْمُؤْمِنِینَ فِی الصَّدَقاتِ وَ الَّذِینَ لا یَجِدُونَ إِلَّا جُهْدَهُمْ فَیَسْخَرُونَ مِنْهُمْ سَخِرَ اللَّهُ مِنْهُمْ وَ لَهُمْ عَذابٌ أَلِیمٌ (۵)

و قال تعالی: أَ لَمْ یَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ هُوَ یَقْبَلُ التَّوْبَهَ عَنْ عِبادِهِ وَ یَأْخُذُ الصَّدَقاتِ (۶)

الرعد: وَ أَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْناهُمْ سِرًّا وَ عَلانِیَهً(۷)

إسراء: وَ آتِ ذَا الْقُرْبی حَقَّهُ وَ الْمِسْکِینَ وَ ابْنَ السَّبِیلِ وَ لا تُبَذِّرْ تَبْذِیراً(۸)

النور: وَ لا یَأْتَلِ أُولُوا الْفَضْلِ مِنْکُمْ وَ السَّعَهِ أَنْ یُؤْتُوا أُولِی الْقُرْبی وَ الْمَساکِینَ وَ الْمُهاجِرِینَ فِی سَبِیلِ اللَّهِ (۹)

القصص: وَ مِمَّا رَزَقْناهُمْ یُنْفِقُونَ (۱۰)

الروم: فَآتِ ذَا الْقُرْبی حَقَّهُ وَ الْمِسْکِینَ وَ ابْنَ السَّبِیلِ ذلِکَ خَیْرٌ لِلَّذِینَ یُرِیدُونَ وَجْهَ اللَّهِ وَ أُولئِکَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ (۱۱)

التنزیل: وَ مِمَّا رَزَقْناهُمْ یُنْفِقُونَ (۱۲)

ص: ۱۱۲

۱- ۱. البقره: ۲۶۱.

۲- ۲. البقره: ۲۷۰.

۳- ۳. آل عمران: ۱۳۴.

۴- ۴. النساء: ۳۹.

۵- ۵. براءه: ۷۹.

۶- ۶. براءه: ۱۰۴.

۷- ۷. الرعد: ۲۲.

۸- ۸. أسری: ۲۶.

۹- ۹. النور: ۲۲.

۱۰- ۱۰. القصص: ۵۴.

۱۱- ۱۱. الروم: ۳۸.

۱۲- ۱۲. السجده: ۱۶.

الأحزاب: وَ الْمُتَصَدِّقِينَ وَ الْمُتَصَدِّقاتِ (۱)

سبأ: قُلْ إِنَّ رَبِّی يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشاءُ مِنْ عِبادِهِ وَ يَقْدِرُ لَهُ وَ ما أَنْفَقْتُمْ مِنْ شَیْ ءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُ وَ هُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ (۲)

فاطر: وَ أَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْناهُمْ سِرًّا وَ عَلانِيَةً يَرْجُونَ تِجارَةً لَنْ تَبُورَ لِيُوَفِّيَهُمْ أُجُورَهُمْ وَ يَزِيدَهُمْ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّهُ غَفُورٌ شَكُورٌ(۳)

يس: وَ إِذا قِيلَ لَهُمْ أَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ قالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا أَ نُطْعِمُ مَنْ لَوْ يَشاءُ اللَّهُ أَطْعَمَهُ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا فِی ضَلالٍ مُبِينٍ (۴)

الحديد: آمِنُوا بِاللَّهِ وَ رَسُولِهِ وَ أَنْفِقُوا مِمَّا جَعَلَكُمْ مُسْتَخْلَفِينَ فِيهِ فَالَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَ أَنْفَقُوا لَهُمْ أَجْرٌ كَبِيرٌ(۵)

إلى قوله تعالى: وَ ما لَكُمْ أَلَّا تُنْفِقُوا فِی سَبِيلِ اللَّهِ وَ لِلَّهِ مِيراثُ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ لا يَسْتَوِی مِنْكُمْ مَنْ أَنْفَقَ مِنْ قَبْلِ الْفَتْحِ وَ قاتَلَ أُولئِكَ أَعْظَمُ دَرَجَةً مِنَ الَّذِينَ أَنْفَقُوا مِنْ بَعْدُ وَ قاتَلُوا وَ كُلًّا وَعَدَ اللَّهُ الْحُسْنى وَ اللَّهُ بِما تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ مَنْ ذَا الَّذِی يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضاً حَسَناً فَيُضاعِفَهُ لَهُ وَ لَهُ أَجْرٌ كَرِيمٌ (۶) إلى قوله تعالى إِنَّ الْمُصَّدِّقِينَ وَ الْمُصَّدِّقاتِ وَ أَقْرَضُوا اللَّهَ قَرْضاً حَسَناً يُضاعَفُ لَهُمْ وَ لَهُمْ أَجْرٌ كَرِيمٌ (۷)

التغابن: إِنْ تُقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضاً حَسَناً يُضاعِفْهُ لَكُمْ وَ يَغْفِرْ لَكُمْ وَ اللَّهُ شَكُورٌ حَلِيمٌ (۸)

المزمل: وَ أَقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضاً حَسَناً وَ ما تُقَدِّمُوا لِأَنْفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللَّهِ هُوَ خَيْراً وَ أَعْظَمَ أَجْراً وَ اسْتَغْفِرُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ (۹)

۱- ۱. الأحزاب: ۳۵.

۲- ۲. سبأ: ۳۱.

۳- ۳. فاطر: ۲۹.

۴- ۴. يس: ۴۷.

۵- ۵. الحديد: ۷.

۶- ۶. الحديد: ۹- ۱۱.

۷- ۷. الحديد: ۱۸.

۸- ۸. التغابن: ۱۷.

۹- ۹. المزّمل: ۲۰- ۲۱.

اللیل: وَ اللَّیْلِ إِذا یَغْشی وَ النَّهارِ إِذا تَجَلَّی وَ ما خَلَقَ الذَّکَرَ وَ الْأُنْثی إِنَّ سَعْیَکُمْ لَشَتَّی فَأَمَّا مَنْ أَعْطی وَ اتَّقی وَ صَدَّقَ بِالْحُسْنی فَسَنُیَسِّرُهُ لِلْیُسْری وَ أَمَّا مَنْ بَخِلَ وَ اسْتَغْنی وَ کَذَّبَ بِالْحُسْنی فَسَنُیَسِّرُهُ لِلْعُسْری وَ ما یُغْنِی عَنْهُ مالُهُ إِذا تَرَدَّی إِنَّ عَلَیْنا لَلْهُدی وَ إِنَّ لَنا لَلْآخِرَةَ وَ الْأُولی فَأَنْذَرْتُکُمْ ناراً تَلَظَّی لا یَصْلاها إِلَّا الْأَشْقَی الَّذِی کَذَّبَ وَ تَوَلَّی وَ سَیُجَنَّبُهَا الْأَتْقَی الَّذِی یُؤْتِی مالَهُ یَتَزَکَّی وَ ما لِأَحَدٍ عِنْدَهُ مِنْ نِعْمَةٍ تُجْزی إِلَّا ابْتِغاءَ وَجْهِ رَبِّهِ الْأَعْلی وَ لَسَوْفَ یَرْضی

lt;meta info="- وَآتَی الْمَالَ عَلَی حُبِّهِ ذَوِی الْقُرْبَی وَالْیَتَامَی وَالْمَسَاکِینَ وَابْنَ السَّبِیلِ وَالسَّآئِلِینَ وَفِی الرِّقَابِ. - . بقره / ۱۷۷ -

{و مال [خود] را با وجودِ دوست داشتنش، به خویشاوندان و یتیمان و بینوایان و در راه ماندگان و گدایان و در [راهِ آزاد کردن] بندگان بدهد.}

و خداوند متعال می‌فرماید: وَأَنفِقُواْ فِی سَبِیلِ اللّهِ. - . بقره / ۱۹۵ -

{و در راه خدا انفاق کنید.}

و خداوند متعال می‌فرماید: مَّن ذَا الَّذِی یُقْرِضُ اللّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَیُضَاعِفَهُ لَهُ أَضْعَافًا کَثِیرَةً وَاللّهُ یَقْبِضُ وَیَبْسُطُ وَإِلَیْهِ تُرْجَعُونَ. - . بقره / ۲۴۵ -

{کیست آن کس که به [بندگانِ] خدا وام نیکویی دهد تا [خدا] آن را برای او چند برابر بیفزاید؟ و خداست که [در معیشت بندگان] تنگی و گشایش پدید می آورد و به سوی او بازگردانده می شوید.}

و خداوند متعال می‌فرماید: یَا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُواْ أَنفِقُواْ مِمَّا رَزَقْنَاکُم مِّن قَبْلِ أَن یَأْتِیَ یَوْمٌ لاَّ بَیْعٌ فِیهِ وَلاَ خُلَّةٌ وَلاَ شَفَاعَةٌ. - . بقره / ۲۵۴ -

{ای کسانی که ایمان آورده اید، از آنچه به شما روزی داده ایم انفاق کنید، پیش از آنکه روزی فرا رسد که در آن نه داد و ستدی است و نه دوستی و نه شفاعتی.} و خداوند پاک و منزه می‌فرماید: مَّثَلُ الَّذِینَ یُنفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِی سَبِیلِ اللّهِ کَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِی کُلِّ سُنبُلَةٍ مِّئَةُ حَبَّةٍ وَاللّهُ یُضَاعِفُ لِمَن یَشَاء وَاللّهُ وَاسِعٌ عَلِیمٌ. - . بقره / ۲۶۱ -

{مَثَل [صدقاتِ] کسانی که اموالِ خود را در راه خدا انفاق می کنند همانند دانه ای است که هفت خوشه برویاند که در هر خوشه ای صد دانه باشد و خداوند برای هر کس که بخواهد [آن را] چند برابر می کند، و خداوند گشایشگر داناست.}

و خداوند متعال می‌فرماید: وَمَا أَنفَقْتُم مِّن نَّفَقَةٍ أَوْ نَذَرْتُم مِّن نَّذْرٍ فَإِنَّ اللّهَ یَعْلَمُهُ وَمَا لِلظَّالِمِینَ مِنْ أَنصَارٍ. - . بقره / ۲۷۰ -

{و هر نفقه ای را که انفاق، یا هر نذری را که عهد کرده اید، قطعاً خداوند آن را می داند، و برای ستمکاران هیچ یاوری نیست.}

– أَعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ * الَّذِينَ يُنفِقُونَ فِي السَّرَّاء وَالضَّرَّاء. – . آل عمران / ۱۳۳ – ۱۳۴ –

{برای پرهیزگاران آماده شده است، بشتابید. همانان که در فراخی و تنگی انفاق می کنند و خشم خود را فرو می برند و از مردم در می گذرند و خداوند نکوکاران را دوست دارد }

– وَمَاذَا عَلَيْهِمْ لَوْ آمَنُواْ بِاللّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ وَأَنفَقُواْ مِمَّا رَزَقَهُمُ اللّهُ وَكَانَ اللّهُ بِهِم عَلِيمًا. – . نساء / ۳۹ –

{و اگر به خدا و روز بازپسین ایمان می آوردند، و از آنچه خدا به آنان روزی داده، انفاق می کردند، چه زیانی برایشان داشت؟ و خدا به [کارِ] آنان داناست.}

– الَّذِينَ يَلْمِزُونَ الْمُطَّوِّعِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فِي الصَّدَقَاتِ وَالَّذِينَ لاَ يَجِدُونَ إِلاَّ جُهْدَهُمْ فَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ سَخِرَ اللّهُ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ. – . توبه / ۷۹ –

{کسانی که بر مؤمنانی که [افزون بر صدقه واجب]، از روی میل، صدقات [مستحبّ نیز] می دهند، عیب می گیرند، و [همچنین] از کسانی که [در انفاق] جز به اندازه توانشان نمی یابند، [عیبجویی می کنند] و آنان را به ریشخند می گیرند، [بدانند که] خدا آنان را به ریشخند می گیرد و برای ایشان عذابی پر درد خواهد بود.}

و خداوند متعال می‌فرماید: أَلَمْ يَعْلَمُواْ أَنَّ اللّهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ. – . توبه / ۱۳۴ –

{آیا ندانسته اند که تنها خداست که از بندگانش توبه را می پذیرد و صدقات را می گیرد.}

– وَأَنفَقُواْ مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلاَنِيَةً. – . رعد / ۲۲ –

{و از آنچه روزیشان دادیم، نهان و آشکارا انفاق کردند.}

– وَآتِ ذَا الْقُرْبَى حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَلاَ تُبَذِّرْ تَبْذِيرًا. – . اسری / ۲۶ –

{و حق خویشاوند را به او بده و مستمند و در راه مانده را [دستگیری کن] و ولخرجی و اسراف مکن.}

– وَلَا يَأْتَلِ أُوْلُوا الْفَضْلِ مِنكُمْ وَالسَّعَةِ أَن يُؤْتُوا أُوْلِى الْقُرْبَى وَالْمَسَاكِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ فِى سَبِيلِ اللَّهِ. – . نور / ۲۲ –

{و سرمایه داران و فراخ دولتان شما نباید از دادنِ [مال] به خویشاوندان و تهیدستان و مهاجران راه خدا دریغ ورزند.}

– وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ. – . قصص / ۵۴ –

{و از آنچه روزی شان داده ایم انفاق می کنند.}

– فَآتِ ذَا الْقُرْبَى حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ ذَلِكَ خَيْرٌ لِّلَّذِينَ يُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ وَأُوْلَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ. – . روم / ۳۸ –

{پس حقّ خویشاونـد و تنگـدست و در راه مانـده را بـده. این [انفاق] برای کسانی که خواهان خشـنودی خداینـد بهتر است، و اینان همان رستگارانند.} - وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ. - . سجده / ۱۶ -

{و از آنچه روزی شان داده ایم انفاق می کنند.}

- وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ. - . احزاب / ۳۵ -

{و مردان و زنان صدقه دهنده.}

- قُلْ إِنَّ رَبِّي يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاء وَيَقْدِرُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُون. - . سبأ / ۳۶ -

{بگو: «پروردگار من است که روزی را برای هر کس که بخواهد گشاده یا تنگ می گرداند لیکن بیشتر مردم نمی دانند.»}

- وَأَنفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً يَرْجُونَ تِجَارَةً لَّن تَبُورَ * لِيُوَفِّيَهُمْ أُجُورَهُمْ وَيَزِيدَهُم مِّن فَضْلِهِ إِنَّهُ غَفُورٌ شَكُورٌ . - . فاطر / ۲۹ - ۳۰ -

{و از آنچه بـدیشان روزی داده ایم، نهان و آشـکارا انفاق می کننـد، امیـد به تجارتی بسـته انـد که هرگز زوال نمی پـذیرد. تا پاداششان را تمام بدیشان عطا کند و از فزون بخشیِ خود در حقّ آنان بیفزاید که او آمرزنده حق شناس است.}

- وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ أَنفِقُوا مِمَّا رَزَقَكُمْ اللَّهُ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنُطْعِمُ مَن لَّوْ يَشَاء اللَّهُ أَطْعَمَهُ إِنْ أَنتُمْ إِلَّا فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ. - . یس / ۴۷ -

{و چون به آنان گفته شود: «از آنچه خـدا به شـما روزی داده انفاق کنیـد»، کسانی که کافر شـده اند، به آنان که ایمان آورده اند، می گویند: «آیا کسـی را بخورانیم که اگر خدا می خواست [خودش] وی را می خورانید؟ شـما جز در گمراهیِ آشکاری [بیش] نیستید.»}

- آمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَأَنفِقُوا مِمَّا جَعَلَكُم مُّسْتَخْلَفِينَ فِيهِ فَالَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ وَأَنفَقُوا لَهُمْ أَجْرٌ كَبِيرٌ. - . حدید / ۷ -

{به خـدا و پیامبر او ایمان آوریـد، و از آنچه شـما را در [اسـتفاده از] آن، جانشـین [دیگران] کرده، انفاق کنید. پس کسانی از شما که ایمان آورده و انفاق کرده باشند، پاداش بزرگی خواهند داشت.}

تـا این سـخن خداونـد: وَمَا لَكُمْ أَلَّا تُنفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلِلَّهِ مِيرَاثُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ لَا يَسْتَوِي مِنكُم مَّنْ أَنفَقَ مِن قَبْلِ الْفَتْحِ وَقَاتَلَ أُوْلَئِكَ أَعْظَمُ دَرَجَةً مِّنَ الَّذِينَ أَنفَقُوا مِن بَعْدُ وَقَاتَلُوا وَكُلًّا وَعَدَ اللَّهُ الْحُسْنَى وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ * مَن ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ وَلَهُ أَجْرٌ كَرِيمٌ - . حدید / ۱۰ - ۱۱ - .

{و شـما را چه شـده که در راه خدا انفاق نمی کنید و [حال آنکه] میراث آسـمان‌ها و زمین به خدا تعلّق دارد؟ کسانی از شـما که پیش از فتـح [مکّه] انفاق و جهاد کرده اند، [با دیگران] یکسان نیسـتند. آنان از [حیث] درجه بزرگتر از کسانی اند که بعداً

به انفاق و جهاد پرداخته اند. و خداوند به هر کدام وعده نیکو داده است، و خدا به آنچه می کنید آگاه است. کیست آن کس که به خدا وامی نیکو دهد تا [نتیجه اش را] برای وی دوچندان گرداند و او را پاداشی خوش باشد؟}

تا این سخن خداوند متعال: إِنَّ الْمُصَّدِّقِينَ وَالْمُصَّدِّقَاتِ وَأَقْرَضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَاعَفُ لَهُمْ وَلَهُمْ أَجْرٌ كَرِيمٌ. - . حدید / ۱۸ -

{در حقیقت، مردان و زنان صدقه دهنده و [آنان که] به خدا وامی نیکو داده اند، ایشان را [پاداش] دوچندان گردد، و اجری نیکو خواهند داشت.}

- إِن تُقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَاعِفْهُ لَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ شَكُورٌ حَلِيمٌ . - . تغابن / ۱۷ -

{اگر خدا را وامی نیکو دهید، آن را برای شما دو چندان می گرداند و بر شما می بخشاید، و خدا [ست که] سپاس پذیر بردبار است.}

- وَأَقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا وَمَا تُقَدِّمُوا لِأَنفُسِكُم مِّنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِندَ اللَّهِ هُوَ خَيْرًا وَأَعْظَمَ أَجْرًا وَاسْتَغْفِرُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ . - . مزمل / ۲۰ -

{و وام نیکو به خدا دهید و هر کار خوبی برای خویش از پیش فرستید آن را نزد خدا بهتر و با پاداشی بیشتر باز خواهید یافت. و از خدا طلب آمرزش کنید که خدا آمرزنده مهربان است.}

- وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَى * وَالنَّهَارِ إِذَا تَجَلَّى * وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْأُنثَى * إِنَّ سَعْيَكُمْ لَشَتَّى * فَأَمَّا مَن أَعْطَى وَاتَّقَى * وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى * فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَى * وَأَمَّا مَن بَخِلَ وَاسْتَغْنَى * وَكَذَّبَ بِالْحُسْنَى * فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرَى * وَمَا يُغْنِي عَنْهُ مَالُهُ إِذَا تَرَدَّى * إِنَّ عَلَيْنَا لَلْهُدَى * وَإِنَّ لَنَا لَلْآخِرَةَ وَالْأُولَى * فَأَنذَرْتُكُمْ نَارًا تَلَظَّى * لَا يَصْلَاهَا إِلَّا الْأَشْقَى * الَّذِي كَذَّبَ وَتَوَلَّى * وَسَيُجَنَّبُهَا الْأَتْقَى * الَّذِي يُؤْتِي مَالَهُ يَتَزَكَّى * وَمَا لِأَحَدٍ عِندَهُ مِن نِّعْمَةٍ تُجْزَى *إِلَّا ابْتِغَاء وَجْهِ رَبِّهِ الْأَعْلَى * وَلَسَوْفَ يَرْضَى . - . لیل / ۱- ۲۱ -

{سوگند به شب چون پرده افکند، سوگند به روز چون جلوه گری آغازد، و [سوگند به] آنکه نر و ماده را آفرید، که همانا تلاش شما پراکنده است. امّا آنکه [حقّ خدا را] داد و پروا داشت، و [پاداش] نیکوتر را تصدیق کرد، بزودی راهِ آسانی پیش پای او خواهیم گذاشت. و امّا آنکه بخل ورزید و خود را بی نیاز دید، و [پاداش] نیکوتر را به دروغ گرفت، بزودی راهِ دشواری به او خواهیم نمود. و چون هلاک شد، [دیگر] مالِ او به کارش نمی آید. همانا هدایت بر ماست. و در حقیقت، دنیا و آخرت از آنِ ماست. پس شما را به آتشی که زبانه می کشد هشدار دادم. جز نگون بخت تر [ازین مردم] در آن درنیاید: همان که تکذیب کرد و رُخ برتافت. و پاک رفتارتر [ازین مردم] از آن دور داشته خواهد شد: همان که مالِ خود را می دهد [برای آنکه] پاک شود، و هیچ کس را به قصد پاداش یافتن نعمت نمی بخشد، جز خواستنِ رضای پروردگارش که بسی برتر است [منظوری ندارد]. و قطعاً بزودی خشنود خواهد شد.}

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

لی، [الأمالی للصدوق] ابْنُ الْمُغِيرَهِ بِإِسْنَادِهِ عَنِ السَّكُونِيِّ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لِأَصْحَابِهِ أَ لَا أُخْبِرُكُمْ بِشَيْ ءٍ إِنْ أَنْتُمْ فَعَلْتُمُوهُ تَبَاعَدَ الشَّيْطَانُ مِنْكُمْ كَمَا تَبَاعَدَ الْمَشْرِقُ مِنَ الْمَغْرِبِ قَالُوا بَلَى قَالَ الصَّوْمُ يُسَوِّدُ وَجْهَهُ وَ الصَّدَقَهُ تَكْسِرُ ظَهْرَهُ وَ الْحُبُّ فِي اللَّهِ وَ الْمُوَازَرَهُ عَلَى الْعَمَلِ الصَّالِحِ يَقْطَعَانِ دَابِرَهُ وَ الِاسْتِغْفَارُ يَقْطَعُ وَتِينَهُ وَ لِكُلِّ شَيْ ءٍ زَكَاهٌ وَ زَكَاهُ الْأَبْدَانِ الصِّيَامُ (۱).

**[ترجمه]امالی صدوق: امام صادق علیه السلام از پدرانش از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم روایت می کند که ایشان به اصحاب خود فرمودند: آیا شما را خبر دهم به چیزی که اگر آن را به جا آورید شیطان از شما دور شود همچنان که مشرق از مغرب دور است؟ گفتند: بله، رسول اللّه فرمودند: روزه روی شیطان را سیاه می کند و صدقه دادن پشت او را می شکند و دوستی با مؤمنان به خاطر رضای خداوند و اعانت یکدیگر بر اعمال صالح، نابودش می کند. و استغفار و توبه شاهرگش را می بُرد و هر چیزی زکاتی دارد و زکات بدن‌ها روزه است. - . امالی صدوق : ۳۷ -

**[ترجمه]

«۲»

یر، [بصائر الدرجات] ابْنُ عِيسَى عَنْ مُحَمَّدٍ الْبَرْقِيِّ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ إِسْحَاقَ عَنْ أَبِي عُثْمَانَ الْعَبْدِيِّ عَنْ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَلِيٍّ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: قِرَاءَهُ الْقُرْآنِ فِي الصَّلَاهِ أَفْضَلُ مِنْ قِرَاءَهِ الْقُرْآنِ فِي غَيْرِ الصَّلَاهِ وَ ذِكْرُ اللَّهِ أَفْضَلُ مِنَ الصَّدَقَهِ وَ الصَّدَقَهُ أَفْضَلُ مِنَ الصَّوْمِ وَ الصَّوْمُ جُنَّهٌ(۲).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: علی علیه السلام می گوید: پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمودند: خواندن قرآن در نماز برتر از خواندن قرآن در غیر نماز است و ذکر خداوند از صدقه برتر است و صدقه از روزه برتر است و روزه پوشش و مانعی (از آتش جهنم) است. - . بصایر الدرجات : ۱۱ -

**[ترجمه]

«۳»

لی، [الأمالی للصدوق] الْأَسْتَرْآبَادِيُّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ الْحَسَنِ الْحُسَيْنِيِّ عَنْ أَبِي مُحَمَّدٍ الْعَسْكَرِيِّ

ص: ۱۱۴

۱- ۱. أمالی الصدوق: ۳۷.

۲- ۲. بصائر الدرجات: ۱۱ فی ط و ۴ فی ط.

عَنْ آبَائِهِ عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام قَالَ: إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا مَاتَ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ مَا قَدَّمَ وَ قَالَ النَّاسُ مَا أَخَّرَ فَقَدِّمُوا فَضْلًا يَكُنْ لَكُمْ وَ لَا تُؤَخِّرُوا كُلًّا يَكُنْ عَلَيْكُمْ فَإِنَّ الْمَحْرُومَ مَنْ حُرِمَ خَيْرَ مَالِهِ وَ الْمَغْبُوطَ مَنْ ثَقَّلَ بِالصَّدَقَاتِ وَ الْخَيْرَاتِ مَوَازِينَهُ وَ أَحْسَنَ فِي الْجَنَّةِ بِهَا مِهَادَهُ وَ طَيَّبَ عَلَى الصِّرَاطِ بِهَا مَسْلَكَهُ (۱).

**[ترجمه]امالی صدوق: امام حسن عسکری علیه السلام از پدرانش از علی علیه السلام روایت می‌کند که فرمود: هر گاه بنده ای درگذرد فرشتگان می گویند چه چیزی پیش فرستاده و مردم می گویند از وی در این دنیا چه مانده است. اکنون مقداری از اموال خود را قبل از مرگ بفرستید و تأخیر نکنید که دیگر از دست شما بیرون خواهد رفت، محروم کسی است که از خیر مال خودش محروم گردد و مغبوط (کسی که دیگران به حال او غبطه می خورند) کسی است که میزانش در خیرات و صدقات سنگین باشد و در بهشت جای خوبی داشته و عبورش از صراط نیکو باشد. - . امالی صدوق : ۶۸ -

**[ترجمه]

«۴»

لی، [الأمالی للصدوق] عَلِيُّ بْنُ عِيسَى عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ مَاجِيلَوَيْهِ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ عُلْوَانَ عَنْ عَمْرِو بْنِ ثَابِتٍ عَنْ زَيْدِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ علیهما السلام قَالَ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ علیه السلام: إِنَّ فِي الْجَنَّةِ لَشَجَرَةً يَخْرُجُ مِنْ أَعْلَاهَا الْحُلَلُ وَ مِنْ أَسْفَلِهَا خَيْلٌ بُلْقٌ مُسْرَجَةٌ مُلْجَمَةٌ ذَوَاتُ أَجْنِحَةٍ لَا تَرُوثُ وَ لَا تَبُولُ فَيَرْكَبُهَا أَوْلِيَاءُ اللَّهِ فَتَطِيرُ بِهِمْ فِي الْجَنَّةِ حَيْثُ شَاءُوا فَيَقُولُ الَّذِينَ أَسْفَلَ مِنْهُمْ يَا رَبَّنَا مَا بَلَغَ بِعِبَادِكَ هَذِهِ الْكَرَامَةَ فَيَقُولُ اللَّهُ جَلَّ جَلَالُهُ إِنَّهُمْ كَانُوا يَقُومُونَ اللَّيْلَ وَ لَا يَنَامُونَ وَ يَصُومُونَ النَّهَارَ وَ لَا يَأْكُلُونَ وَ يُجَاهِدُونَ الْعَدُوَّ وَ لَا يَجْبُنُونَ وَ يَتَصَدَّقُونَ وَ لَا يَبْخَلُونَ (۲).

**[ترجمه]امالی صدوق: زید ابن علی از پدرش از پدربزرگش از علی علیه السلام روایت می‌کند که فرمود: در بهشت درختی است که از بالایش جامه نو برآید و از پائینش اسبان با زین و مهار و دارای پَر و بال، که نه سرگین کنند و نه بول کنند. اولیای خدا بر آن سوار شوند و در بهشت هر جا خواهند پرواز کنند و آنان که در درجه پایین‌تر از آن‌هایند گویند: پروردگارا! این بندگانت از کجا به این کرامت رسیدند؟ خدای جل جلاله می‌فرماید: این‌ها بودند که شب عبادت می‌کردند و نمی خوابیدند و روزها روزه بودند و نمی خوردند و با دشمن جهاد می کردند و نمی ترسیدند و صدقه می دادند و بخل نمی ورزیدند. - . امالی صدوق: ۱۷۵ -

**[ترجمه]

«۵»

لی، [الأمالی للصدوق] فِي خَبَرِ الْمَنَاهِي قَالَ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله: أَلَا وَ مَنْ تَصَدَّقَ بِصَدَقَةٍ فَلَهُ بِوَزْنِ كُلِّ دِرْهَمٍ مِثْلُ جَبَلِ أُحُدٍ مِنْ نَعِيمِ الْجَنَّةِ(۳).

**[ترجمه]امالی صدوق: در روایت مناهی از پیامبر صلی الله علیه و سلم نقل شده که فرمودند: هر که صدقه ای دهد، به وزن

هر درهمش، چون کوه احد از نعمت بهشت دارد. - . امالی صدوق: ۲۵۹ -

**[ترجمه]

«۶»

لی، [الأمالی للصدوق] ابْنُ مُوسَی عَنِ الصُّوفِیِّ عَنِ الرُّمَّانِیِّ عَنْ عَبْدِ الْعَظِیمِ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام: مَنْ أَیْقَنَ بِالْخَلَفِ جَادَ بِالْعَطِیَّه(۴).

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام] الدقاق عن الصوفی: مثله (۵).

**[ترجمه]امالی صدوق: امام باقر علیه السلام از پدرانش از علی علیه السلام نقل می کند که فرمود: کسی که به جایگزین کردن خدا اعتقاد دارد، می بخشد و سخاوتمندانه خرج می کند. - . امالی صدوق: ۲۶۷ -

عیون الاخبار: دقاق از صوفی همین حدیث را روایت کرده است. - . عیون الاخبار ۲ : ۵۶ -

**[ترجمه]

«۷»

لی، [الأمالی للصدوق] عَلِیُّ بْنُ عِیسَی عَنْ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدٍ مَاجِیلَوَیْهِ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ مُحَمَّدِ

۱- ۱. أمالی الصدوق: ۶۸ فی حدیث.

۲- ۲. أمالی الصدوق: ۱۷۵ و بلق جمع أبلق.

۳- ۳. أمالی الصدوق: ۲۵۹.

۴- ۴. أمالی الصدوق: ۲۶۷.

۵- ۵. عیون الأخبار ج ۲ ص ۵۶.

بْنِ سِنَانٍ الْمُجَاوِرِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ نَصْرٍ الطَّحَّانِ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ الصَّادِقَ جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ علیه السلام: أَنَّ عِیسَی رُوحَ اللَّهِ مَرَّ بِقَوْمٍ مُجَلِّبِینَ فَقَالَ مَا لِهَؤُلَاءِ قِیلَ یَا رُوحَ اللَّهِ إِنَّ فُلَانَهَ بِنْتَ فُلَانٍ تُهْدَی إِلَی فُلَانِ بْنِ فُلَانٍ فِی لَیْلَتِهَا هَذِهِ قَالَ یُجَلِّبُونَ الْیَوْمَ وَ یَبْکُونَ غَداً فَقَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ وَ لِمَ یَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ لِأَنَّ صاحبهم [صَاحِبَتَهُمْ] مَیِّتَهٌ فِی لَیْلَتِهَا هَذِهِ (۱)

فَقَالَ الْقَائِلُونَ بِمَقَالَتِهِ صَدَقَ اللَّهُ وَ صَدَقَ رَسُولُهُ وَ قَالَ أَهْلُ النِّفَاقِ مَا أَقْرَبَ غَداً فَلَمَّا أَصْبَحُوا جَاءُوا فَوَجَدُوهَا عَلَی حَالِهَا لَمْ یَحْدُثْ بِهَا شَیْ ءٌ فَقَالُوا یَا رُوحَ

اللَّهِ إِنَّ الَّتِی أَخْبَرْتَنَا أَمْسِ أَنَّهَا مَیِّتَهٌ لَمْ تَمُتْ فَقَالَ عِیسَی یَفْعَلُ اللَّهُ مَا یَشَاءُ فَاذْهَبُوا بِنَا إِلَیْهَا فَذَهَبُوا یَتَسَابَقُونَ حَتَّی قَرَعُوا الْبَابَ فَخَرَجَ زَوْجُهَا فَقَالَ لَهُ عِیسَی اسْتَأْذِنْ لِی عَلَی صَاحِبَتِکَ قَالَ فَدَخَلَ عَلَیْهَا فَأَخْبَرَهَا أَنَّ رُوحَ اللَّهِ وَ کَلِمَتَهُ بِالْبَابِ مَعَ عِدَّهٍ قَالَ فَتَخَدَّرَتْ فَدَخَلَ عَلَیْهَا فَقَالَ لَهَا مَا صَنَعْتِ لَیْلَتَکِ هَذِهِ قَالَتْ لَمْ أَصْنَعْ شَیْئاً إِلَّا وَ قَدْ کُنْتُ أَصْنَعُهُ فِیمَا مَضَی إِنَّهُ کَانَ یَعْتَرِینَا(۲) سَائِلٌ فِی کُلِّ لَیْلَهِ جُمُعَهٍ فَنُنِیلُهُ مَا یَقُوتُهُ إِلَی مِثْلِهَا وَ إِنَّهُ جَاءَنِی فِی لَیْلَتِی هَذِهِ وَ أَنَا مَشْغُولَهٌ بِأَمْرِی وَ أَهْلِی فِی مَشَاغِیلَ فَهَتَفَ فَلَمْ یُجِبْهُ أَحَدٌ ثُمَّ هَتَفَ فَلَمْ یُجَبْ حَتَّی هَتَفَ مِرَاراً فَلَمَّا سَمِعْتُ مَقَالَتَهُ قُمْتُ مُتَنَکِّرَهً حَتَّی أَنَلْتُهُ کَمَا کُنَّا نُنِیلُهُ فَقَالَ لَهَا تَنَحَّیْ عَنْ مَجْلِسِکِ فَإِذَا تَحْتَ ثِیَابِهَا أَفْعًی مِثْلُ جِذْعٍ عَاضٌّ عَلَی ذَنَبِهِ فَقَالَ علیه السلام بِمَا صَنَعْتِ صُرِفَ عَنْکِ هَذَا(۳).

**[ترجمه]امالی صدوق: ابوبصیر می گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می‌فرمود: عیسی علیه السلام به جمعی گذشت که شادی می کردند، فرمود: این‌ها را چه شده؟ عرض شد: یا روح اللّه امشب دختری را برای مردی برند و این‌ها شادند، فرمود: امروز شادند و فردا گریان. یکی از آن‌ها گفت: چرا یا رسول اللّه؟ فرمود: چون عروس آن‌ها امشب می‌میرد. پیروانش گفتند: خدا و رسولش راستگویند و منافقان گفتند: فردا نزدیک است. صبح که شد آمدند و او را زنده دیدند و چیزی رخ نداده بود. گفتند: ای روح الله، دختری که دیروز گفتی می‌میرد نمرده است. عیسی علیه السلام فرمود: خدا هر چه خواهد انجام می‌دهد، ما را نزد او ببرید. در رفتن به یکدیگر پیشی گرفتند؛ تا در را زدند شوهرش بیرون آمد. عیسی به او گفت: از بانویت اجازه گیر برای من. پس نزد او رفت و گفت: روح اللّه و کلمه اللّه با جمعی بر در خانه انتظار تو را دارند. پس آن بانو خود را پوشاند و حضرت عیسی بر او وارد شد. عیسی به او فرمود: امشب چه کار خیری کردی؟ گفت: کاری نکردم جز آنکه قبلاً هم انجام می دادم. هر شب جمعه سائلی بر ما گذر می کرد و خوراک تا شب جمعه دیگر را به او می دادیم. دیشب آمد و من به کار خود مشغول بودم و خانواده ام مشغول انجام کار بودند. او صدا زد، کسی جوابش نداد و باز صدا کرد و جواب نشنید تا چند بار صدا زد؛ من که آوازش را شنیدم برخاستم و به طور ناشناس و به اندازه ای که پیشتر به او می‌دادیم، به او رساندم. عیسی فرمود: از جایت فاصله بگیر و به ناگاه زیر جامه او ماری بود چون تنه خرما که دم خود را گاز گرفته بود. عیسی علیه السلام فرمود: بدانچه کردی، خدا این بلا را از تو دور گردانید. - . امالی صدوق : ۲۹۹ - ۳۰۰ -

**[ترجمه]

«۸»

ثو، [ثواب الأعمال] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ ابْنِ أَبَانٍ عَنِ الْأَهْوَازِیِّ عَنْ فَضَالَهَ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ إِسْمَاعِیلَ بْنِ یَسَارٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ: إِیَّاکُمْ وَ الْکَسَلَ إِنَّ رَبَّکُمْ رَحِیمٌ یَشْکُرُ الْقَلِیلَ إِنَّ الرَّجُلَ لَیُصَلِّی الرَّکْعَتَیْنِ تَطَوُّعاً یُرِیدُ بِهِمَا وَجْهَ اللَّهِ عَزَّ

وَ جَلَّ فَيُدْخِلُهُ بِهِ الْجَنَّهَ وَ إِنَّهُ لَيَتَصَدَّقُ بِالدِّرْهَمِ تَطَوُّعاً

ص: ۱۱۶

۱- ۱. ما بين العلامتين ساقط عن نسخه الكمبانىّ.

۲- ۲. اعتراه: غشيه طالبا معروفه، و يصحّ أن يقرأ« يعترّ بنا» من اعتر به و ببابه: اعترض للمعروف من غير أن يسأل.

۳- ۳. أمالى الصدوق: ۲۹۹- ۳۰۰ و ما بين العلامتين ساقط عن نسخه الكمبانىّ.

يُرِيدُ بِهِ وَجْهَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَيُدْخِلُهُ اللَّهُ بِهِ الْجَنَّةَ وَ إِنَّهُ لَيَصُومُ الْيَوْمَ تَطَوُّعاً يُرِيدُ بِهِ وَجْهَ اللَّهِ فَيُدْخِلُهُ اللَّهُ بِهِ الْجَنَّةَ(۱).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: اسماعیل بن یسار گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می‌فرمود: دور باشید از تنبلی، همانا پروردگار شما مهربان است و اندک عملی را پاداش می دهد. شخص داوطلبانه دو رکعت نماز به قصد رضای الهی می... گذارد، خداوند او را داخل بهشت می کند و او داوطلبانه به خاطر رضای الهی یک درم صدقه می‌دهد، خداوند به سبب آن او را داخل بهشت می کند و او داوطلبانه برای رضای خدا یک روز روزه می گیرد، خداوند او را به بهشت می برد. - . ثواب الاعمال : ۳۶ -

**[ترجمه]

«۹»

فس، [تفسير القمی] عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام قَالَ: طُوبَى لِمَنْ أَنْفَقَ الْفَضْلَ مِنْ مَالِهِ وَ أَمْسَكَ الْفَضْلَ مِنْ كَلَامِهِ (۲).

**[ترجمه]تفسیر قمی: از امیرالمومنین علی علیه السلام روایت شده که فرمود: خوشا به حال آن کس که فزونی مالش را انفاق می کند و از فزونی سخنش خودداری می کند. - . تفسیر قمی : ۴۲۸ -

**[ترجمه]

«۱۰»

فس، [تفسير القمی] أَبِی عَنْ حَمَّادٍ عَنْ حَرِيزٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: إِنَّ الرَّبَّ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى يَنْزِلُ (۳) كُلَّ لَيْلَةِ جُمُعَةٍ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا مِنْ أَوَّلِ اللَّيْلِ وَ فِی كُلِّ لَيْلَةٍ فِی الثُّلُثِ الْأَخِيرِ وَ أَمَامَهُ مَلَكَانِ يُنَادِی هَلْ مِنْ تَائِبٍ يُتَابُ عَلَيْهِ هَلْ مِنْ مُسْتَغْفِرٍ ليستغفر [فَيُغْفَرَ] لَهُ هَلْ مِنْ سَائِلٍ فَيُعْطَى سُؤْلَهُ اللَّهُمَّ أَعْطِ كُلَّ مُنْفِقٍ خَلَفاً وَ كُلَّ مُمْسِكٍ تَلَفاً فَإِذَا طَلَعَ الْفَجْرُ عَادَ الرَّبُّ إِلَى عَرْشِهِ فَقَسَمَ الْأَرْزَاقَ بَيْنَ الْعِبَادِ ثُمَّ قَالَ لِلْفُضَيْلِ بْنِ يَسَارٍ يَا فُضَيْلُ نَصِيبَكَ مِنْ ذَلِكَ وَ هُوَ قَوْلُ اللَّهِ وَ ما أَنْفَقْتُمْ مِنْ شَيْ ءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُ وَ هُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ إِلَى قَوْلِهِ أَكْثَرُهُمْ بِهِمْ مُؤْمِنُونَ (۴).

**[ترجمه]تفسیر قمی: حَریز، از امام صادق علیه السلام روایت می کند که فرمود: پروردگار تبارک و تعالی، هرشب جمعه از ابتدای شب و در یک سوم پایانی هر شب، امر و فرمان خود را به سوی آسمان دنیا نازل می کند، در حالی که رو به روی آن، دو فرشته هستند که فریاد می زنند: آیا توبه کننده ای هست که توبه اش پذیرفته شود؟ آیا استغفار کننده ای هست تا آمرزیده شود؟ آیا تقاضامندی هست تا تقاضایش برآورده شود؟ خدایا! به هر انفاق کننده، عوضی، و به هر آزمند، زیانی ارزانی دار. پس به هنگام طلوع فجر، امر و فرمان الهی به سوی عرش خداوند باز می گردد و روزی ها را میان بندگان قسمت می کند .

سپس حضرت به فُضیل بن یسار گفت: ای فضیل! سعی کن سهم بیشتری از این روزی ها ببری و منظور از این آیه نیز همین است: «وَمَا أَنفَقْتُم مِّن شَيْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُ وَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ»، {و هر چه را انفاق کردید، او عوضش را می دهد. و او بهترین روزی

دهندگان است} تا این سخن خداوند: «أَكْثَرُهُم بِهِم مُّؤْمِنُونَ»، {بیشترشان به آن‌ها اعتقاد داشتند.}

**[ترجمه]

«۱۱»

فس، [تفسير القمى]: فَأَمَّا مَنْ أَعْطى وَ اتَّقى وَ صَدَّقَ بِالْحُسْنى فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرى (۵) قَالَ نَزَلَتْ فِي رَجُلٍ مِنَ الْأَنْصَارِ كَانَتْ لَهُ نَخْلَةٌ فِي دَارِ رَجُلٍ فَكَانَ يَدْخُلُ عَلَيْهِ بِغَيْرِ إِذْنٍ فَشَكَا ذَلِكَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله لِصَاحِبِ النَّخْلَةِ بِعْنِي نَخْلَتَكَ هَذِهِ بِنَخْلَةٍ فِي الْجَنَّةِ فَقَالَ لَا أَفْعَلُ قَالَ فَبِعْنِيهَا بِحَدِيقَةٍ فِي الْجَنَّةِ فَقَالَ لَا أَفْعَلُ وَ انْصَرَفَ فَمَضَى إِلَيْهِ أَبُو الدَّحْدَاحِ وَ اشْتَرَاهَا مِنْهُ وَ أَتَى النَّبِيَّ صلى الله عليه و آله فَقَالَ أَبُو الدَّحْدَاحِ يَا رَسُولَ اللَّهِ خُذْهَا وَ اجْعَلْ لِي فِي الْجَنَّةِ

۱- ۱. ثواب الأعمال: ۳۶.

۲- ۲. تفسير القمّيّ: ۴۲۸.

۳- ۳. كذا في نسخه الأصل و هكذا نقله في كتاب التوحيد(ج ۳ ص ۳۱۵) و تأوله من أراد فليراجعه، و في المصدر المطبوع:« ينزل أمره كل ليله».

۴- ۴. تفسير القمّيّ: ۵۴۱، في آيه سبأ: ۳۹.

۵- ۵. الليل: ۵- ۷.

الَّتِی قُلْتَ لِهَذَا فَلَمْ یَقْبَلْهُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَکَ فِی الْجَنَّهِ حَدَائِقُ وَ حَدَائِقُ فَأَنْزَلَ فِی ذَلِکَ فَأَمَّا مَنْ أَعْطی وَ اتَّقی وَ صَدَّقَ بِالْحُسْنی یَعْنِی أَبَا الدَّحْدَاحِ فَسَنُیَسِّرُهُ لِلْیُسْری وَ أَمَّا مَنْ بَخِلَ وَ اسْتَغْنی وَ کَذَّبَ بِالْحُسْنی فَسَنُیَسِّرُهُ لِلْعُسْری وَ ما یُغْنِی عَنْهُ مالُهُ إِذا تَرَدَّی یَعْنِی إِذَا مَاتَ إِنَّ عَلَیْنا لَلْهُدی قَالَ عَلَیْنَا أَنْ نُبَیِّنَ لَهُمْ (۱).

**[ترجمه]تفسیر قمی: کلام خداوند متعال: «فَأَمَّا مَن أَعْطَی وَاتَّقَی، وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَی، فَسَنُیَسِّرُهُ لِلْیُسْرَی» {امّا آنکه [حقّ خدا را] داد و پروا داشت، و [پاداش] نیکوتر را تصدیق کرد،} درباره مردی از انصار نازل شد که نخلی در خانه مرد دیگری داشت و بدون اجازه وارد خانه او می‌شد. صاحب خانه شکایت او را نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم برد. رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم به صاحب نخل فرمود: این نخلت را در ازای نخلی در بهشت به من بفروش. او عرض کرد: نمی‌فروشم. حضرت صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: در ازای باغی در بهشت می فروشی؟ عرض کرد: نمی‌فروشم و رفت. ابو دحداح نزد او رفت و نخل را از او خرید و نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم آمد و عرض کرد: ای رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم، این نخل را بگیر و در ازای آن، همان باغی را به من بده که در بهشت به او پیشنهاد کردی، امّا او نپذیرفت. رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: چندین باغ در بهشت از برای توست. آن گاه خداوند در این باره نازل فرمود: «فَأَمَّا مَن أَعْطَی وَاتَّقَی، وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَی» {امّا آنکه [حقّ خدا را] داد و پروا داشت، و [پاداش] نیکوتر را تصدیق کرد} یعنی ابو دحداح «فَسَنُیَسِّرُهُ لِلْیُسْرَی، وَأَمَّا مَن بَخِلَ وَاسْتَغْنَی، وَکَذَّبَ بِالْحُسْنَی، فَسَنُیَسِّرُهُ لِلْعُسْرَی، وَمَا یُغْنِی عَنْهُ مَالُهُ إِذَا تَرَدَّی» {بزودی راهِ آسانی پیش پای او خواهیم گذاشت. و امّا آنکه بخل ورزید و خود را بی نیاز دید، و [پاداش] نیکوتر را به دروغ گرفت، بزودی راهِ دشواری به او خواهیم نمود. و چون هلاک شد، [دیگر] مالِ او به کارش نمی آید.} یعنی چون درگذشت «إِنَّ عَلَیْنَا لَلْهُدَی» {همانا هدایت بر ماست.} بر ماست که برای آنان روشنگری کنیم. - . تفسیر قمی : ۷۲۸ -

**[ترجمه]

«۱۲»

ب، [قرب الإسناد] هَارُونُ عَنِ ابْنِ صَدَقَهَ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: إِنَّ الْمَعْرُوفَ یَمْنَعُ مَصَارِعَ السَّوْءِ وَ إِنَّ الصَّدَقَهَ تُطْفِئُ غَضَبَ الرَّبِّ الْخَبَرَ(۲).

**[ترجمه]قرب الاسناد: امام صادق علیه السلام از پدارنش از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم نقل می کند که ایشان فرمودند: احسان کردن جلو مُردن‌های بد را می گیرد و صدقه خشم پروردگار را فرو می‌نشاند. ادامه روایت. - . قرب الاسناد : ۵۱ -

**[ترجمه]

«۱۳»

ب، [قرب الإسناد] ابْنُ طَرِیفٍ عَنِ ابْنِ عُلْوَانَ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ أَبِیهِ علیهما السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: دَاوُوا مَرْضَاکُمْ بِالصَّدَقَهِ الْخَبَرَ(۳).

**[ترجمه]قرب الاسناد: امام صادق عليه السلام از پدرش از پيامبر صلى الله عليه و آله و سلم روايت مى كند كه فرمودند: بيمارانتان را با صدقه دادن درمان كنيد. - . قرب الاسناد: ۷۴ -

**[ترجمه]

«۱۴»

ب، [قرب الإسناد] بِهَذَا الْإِسْنَادِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: اسْتَنْزِلُوا الرِّزْقَ بِالصَّدَقَهِ(۴).

**[ترجمه]قرب الاسناد: با همين سند، امام فرمود: پيامبر صلى الله عليه و آله و سلم فرمودند: از راه صدقه روزيتان را بجوييد. - . قرب الاسناد: ۷۴ -

**[ترجمه]

«۱۵»

ب، [قرب الإسناد] بِهَذَا الْإِسْنَادِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: الْخَلْقُ كُلُّهُمْ عِيَالُ اللَّهِ فَأَحَبُّهُمْ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ أَنْفَعُهُمْ لِعِيَالِهِ (۵).

**[ترجمه]قرب الاسناد: با همين سند، امام فرمود: پيامبر صلى الله عليه و آله و سلم فرمودند: آفريدگان همه عيال و نانخور خدا هستند، پس محبوبترين آنان در نزد خدا كسى است كه به عيال خدا (خلق خدا) بيشتر انفاق مى كند. - . قرب الاسناد : ۷۵ -

**[ترجمه]

«۱۶»

ل، [الخصال] أَبِى عَنْ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّوْفَلِيِّ عَنِ السَّكُونِيِّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عليهما السلام قَالَ: قَامَ أَبُو ذَرٍّ ره عِنْدَ الْكَعْبَهِ فَقَالَ أَنَا جُنْدَبُ بْنُ سَكَنٍ فَاكْتَنَفَهُ النَّاسُ فَقَالَ لَوْ أَنَّ أَحَدَكُمْ أَرَادَ سَفَراً لَاتَّخَذَ فِيهِ مِنَ الزَّادِ مَا يُصْلِحُهُ فَسَفَرُ يَوْمِ الْقِيَامَهِ أَ مَا تُرِيدُونَ فِيهِ مَا يُصْلِحُكُمْ فَقَامَ إِلَيْهِ رَجُلٌ فَقَالَ أَرْشِدْنَا فَقَالَ صُمْ يَوْماً شَدِيدَ الْحَرِّ لِلنُّشُورِ وَ حُجَّ حَجَّهً لِعَظَائِمِ الْأُمُورِ وَ صَلِّ رَكْعَتَيْنِ فِي سَوَادِ اللَّيْلِ لِوَحْشَهِ الْقُبُورِ كَلِمَهُ خَيْرٍ تَقُولُهَا وَ كَلِمَهُ شَرٍّ تَسْكُتُ عَنْهَا أَوْ صَدَقَهٌ مِنْكَ عَلَى مِسْكِينٍ لَعَلَّكَ تَنْجُو بِهَا يَا مِسْكِينُ مِنْ يَوْمٍ عَسِيرٍ.

ص: ۱۱۸

۱- ۱. تفسير القمّىّ: ۷۲۸، و تراه فى الدّر المنثور ج ۶ ص ۳۵۸.

٢- ٢. قرب الإسناد: ٥١.
٣- ٣. قرب الإسناد ص ٧٤.
٤- ٤. قرب الإسناد ص ٧٤.
٥- ٥. قرب الإسناد ص ٧٥.

اجْعَلِ الدُّنْيَا دِرْهَمَيْنِ دِرْهَماً أَنْفَقْتَهُ عَلَى عِيَالِكَ وَ دِرْهَماً قَدَّمْتَهُ لِآخِرَتِكَ وَ الثَّالِثُ يَضُرُّ وَ لَا يَنْفَعُ فَلَا تُرِدْهُ اجْعَلِ الدُّنْيَا كَلِمَتَيْنِ كَلِمَةً فِي طَلَبِ الْحَلَالِ وَ كَلِمَةً لِلْآخِرَةِ وَ الثَّالِثَةُ تَضُرُّ وَ لَا تَنْفَعُ لَا تُرِدْهَا ثُمَّ قَالَ قَتَلَنِي هَمُّ يَوْمٍ لَا أُدْرِكُهُ (١).

**[ترجمه]الخصال: امام جعفر صادق از پدرش علیهما السلام روایت کردد: ابوذر در مقابل کعبه ایستاد و گفت: من جندب بن سکن هستم. پس مردمان بر دور او جمع شدند. او گفت: اگر یکی از شما اراده کند به سفری رود، هر آینه آن مقدار توشه برای آن سفر بر می دارد که به کار او بیاید. آیا برای سفر قیامت توشه ای نمی خواهید که در آن سفر به کار شما آید؟ شخصی برخاست و گفت: ما را راهنمایی کن. ابوذر گفت: یک روز در هوای گرم روزه بگیر برای روز قیامت و حجی به جا آور برای سختی‌های بزرگی (که در پیش داری) و در دل شب دو رکعت نماز بخوان برای تنهایی و وحشت قبر. کلمه خیری بگو، و از گفتن کلمه شرّی خودداری کن، یا به بینوایی صدقه‌ای بده، ای بینوا! تا شاید به خاطر آن در روز سخت (قیامت) نجات یابی.

دنیا را دو درهم قرار ده: درهمی را برای عیال خود خرج کن، و درهم دیگر را برای آخرت خود از پیش بفرست و درهم سوّم زیانبار است و سودی ندارد، پس آن را مخواه. سپس گفت: غمِ روزی که آن را نمی‌بینم مرا کشته است .

**[ترجمه]

«۱۷»

ثو، [ثواب الأعمال](٢)

ل، [الخصال] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ غَالِبٍ عَمَّنْ حَدَّثَهُ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: الْبِرُّ وَ الصَّدَقَةُ يَنْفِيَانِ الْفَقْرَ وَ يَزِيدَانِ فِي الْعُمُرِ وَ يَدْفَعَانِ سَبْعِينَ مِيتَةَ سَوْءٍ(٣).

**[ترجمه]ثواب الاعمال، - . ثواب الاعمال : ۱۲۶ - ۱۲۷ - الخصال: اسحاق ابن غالب از دیگری از امام باقر علیه السلام روایت می کند که فرمود: نیکی و صدقه از تهیدستی باز دارند و بر عمر افزایند و هفتاد مرگ بد را از صاحبان خود به دور دارند. - . الخصال ۱ : ۲۵ -

**[ترجمه]

«۱۸»

ل، [الخصال] الْخَلِيلُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ الدُّبَيْلِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَنْ سُفْيَانَ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ سَالِمٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: لَا حَسَدَ إِلَّا فِي اثْنَتَيْنِ رَجُلٍ آتَاهُ اللَّهُ مَالًا فَهُوَ يُنْفِقُ مِنْهُ آنَاءَ اللَّيْلِ وَ آنَاءَ النَّهَارِ وَ رَجُلٍ آتَاهُ الْقُرْآنَ فَهُوَ يَقُومُ بِهِ آنَاءَ اللَّيْلِ وَ آنَاءَ النَّهَارِ(۴).

**[ترجمه]الخصال: سالم از پدرش نقل می‌کند که گفته است: پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمودند: حسادت نیست مگر

در دو چیز: شخصی که خداوند مالی به او عطا کرده و او شب و روز از آن می‌بخشد، و شخصی که خداوند قرآن به او داده است و او شب و روز به آن می‌پردازد. - . الخصال ۱ : ۳۸ -

**[ترجمه]

«۱۹»

ل، [الخصال] الْعَسْكَرِيُّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدٍ الزَّعْفَرَانِيِّ عَنْ عُبَيْدَةَ بْنِ حُمَيْدٍ عَنْ أَبِي الزَّعْرَاءِ عَنْ أَبِي الْأَحْوَصِ عَنْ أَبِيهِ مَالِكِ بْنِ نَضْلَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: الْأَيْدِي ثَلَاثَةٌ فَيَدُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ الْعُلْيَا وَ يَدُ الْمُعْطِي الَّتِي تَلِيهَا وَ يَدُ السَّائِلِ السُّفْلَى فَأَعْطِ الْفَضْلَ وَ لَا تُعْجِزْ نَفْسَكَ (۵).

**[ترجمه]الخصال: مالک بن نضله می گوید: پیامبر صلی الله علیه و آله فرمودند: دستها سه گونه است: دست خداوند بالا است و دست دهنده پس از آن است و دست سائل پائین است؛ پس بخشش کن و دست بسته مباش. - . الخصال ۱ : ۶۶ -

**[ترجمه]

أقول

قد سبق بعضها فی باب فضل الزکاه(۶).

**[ترجمه]برخی از این روایت‌ها در باب فضیلت زکات ذکر شد.

**[ترجمه]

«۲۰»

ل، [الخصال] حَمْزَةُ الْعَلَوِيُّ عَنْ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْأَشْعَرِيِّ عَنِ الْقَدَّاحِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: كُلُّ مَعْرُوفٍ صَدَقَةٌ وَ الدَّالُّ عَلَى الْخَيْرِ كَفَاعِلِهِ وَ اللَّهُ يُحِبُّ إِغَاثَةَ اللَّهْفَانِ (۷).

۱- ۱. الخصال ج ۱ ص ۲۱.

۲- ۲. ثواب الأعمال: ۱۲۶- ۱۲۷.

۳- ۳. الخصال ج ۱ ص ۲۵.

۴- ۴. الخصال ج ۱ ص ۳۸.

۵- ۵. الخصال ج ۱ ص ۶۶.

۶- ۶. الخصال ج ۱ ص ۶۶.

۷- ۷. الخصال ج ۱ ص ۱۰۶ و مثله فی المحاسن: ۸.

**[ترجمه]الخصال: امام صادق علیه السلام از پدرانش از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم روایت می کند که فرمود: هر احسانی صدقه است، و ارشاد کننده به کار خیر مانند انجام دهنده آن است و خداوند کمک کردن به بیچاره را دوست دارد. - . الخصال ۱ : ۱۰۶ -

**[ترجمه]

«۲۱»

ل، [الخصال] ابْنُ الْمُتَوَكِّلِ عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ الْأَشْعَرِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ وَهْبٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَنْ يَضْمَنُ لِي أَرْبَعَةً بِأَرْبَعَةِ أَبْيَاتٍ فِي الْجَنَّةِ مَنْ أَنْفَقَ وَ لَمْ يَخَفْ فَقْراً وَ أَنْصَفَ النَّاسَ مِنْ نَفْسِهِ وَ أَفْشَى السَّلَامَ فِي الْعَالَمِ وَ تَرَكَ الْمِرَاءَ وَ إِنْ كَانَ مُحِقّاً(۱).

**[ترجمه]الخصال: معاویه ابن وهب از امام صادق علیه السلام روایت می کند که فرمود: کیست که چهار چیز را برای من تعهد کند تا من در عوض چهار خانه در بهشت برای او تعهد کنم: آنکه (در راه خدا) خرج کند و از فقیر شدن نهراسد، و به رفتار مردم در باره خود با دیده انصاف بنگرد، و سلام را در میان مردم جهان آشکار کند (رواج دهد)، و جدال و نزاع نکند هر چند حق به جانب او باشد. - . الخصال ۱ : ۱۶۱ -

**[ترجمه]

«۲۲»

ل، [الخصال] الْأَرْبَعُمِائَةِ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام: دَاوُوا مَرْضَاكُمْ بِالصَّدَقَةِ.

وَ قَالَ علیه السلام: اسْتَنْزِلُوا الرِّزْقَ بِالصَّدَقَةِ.

وَ قَالَ علیه السلام: أَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فَإِنَّ الْمُنْفِقَ بِمَنْزِلَةِ الْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَمَنْ أَيْقَنَ بِالْخَلَفِ سَخَتْ نَفْسُهُ بِالنَّفَقَةِ(۲).

**[ترجمه]الخصال: امیر المومنین علی علیه السلام فرمود: بیمارانتان را با دادن صدقه درمان کنید .

و فرمود: از راه صدقه روزیتان را بجویید.

و فرمود: از آن چه خداوند به شما روزی داده است، انفاق کنید؛ زیرا انفاق کننده، مانند کسی است که در راه خدا جهاد می کند. کسی که به جایگزین کردن خدا اعتقاد دارد می‌بخشد و سخاوتمندانه خرج می کند. - . الخصال ۱ : ۱۶۰ -

**[ترجمه]

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام] الْمُفَسِّرُ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ الْحَسَنِ الْحُسَیْنِیِّ عَنْ أَبِی مُحَمَّدٍ الْعَسْکَرِیِّ عَنْ آبَائِهِ عَنْ مُوسَی بْنِ جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: کَانَ الصَّادِقُ علیه السلام فِی طَرِیقٍ وَ مَعَهُ قَوْمٌ مَعَهُمْ أَمْوَالٌ وَ ذُکِرَ لَهُمْ أَنَّ بَارِقَةً(۳) فِی الطَّرِیقِ یَقْطَعُونَ عَلَی النَّاسِ فَارْتَعَدَتْ فَرَائِصُهُمْ فَقَالَ لَهُمُ الصَّادِقُ مَا لَکُمْ قَالُوا مَعَنَا أَمْوَالٌ نَخَافُ أَنْ تُؤْخَذَ مِنَّا أَ فَتَأْخُذُهَا مِنَّا فَلَعَلَّهُمْ یَنْدَفِعُونَ عَنْهَا إِذَا رَأَوْا أَنَّهَا لَکَ فَقَالَ وَ مَا یُدْرِیکُمْ لَعَلَّهُمْ لَا یَقْصِدُونَ غَیْرِی وَ لَعَلَّکُمْ تَعْرِضُونِی بِهَا لِلتَّلَفِ فَقَالُوا فَکَیْفَ نَصْنَعُ نَدْفِنُهَا قَالَ ذَاکَ أَضْیَعُ لَهَا فَلَعَلَّ طَارِئاً یَطْرَأُ عَلَیْهَا فَیَأْخُذُهَا أَوْ لَعَلَّکُمْ لَا تَهْتَدُونَ إِلَیْهَا بَعْدُ فَقَالُوا فَکَیْفَ نَصْنَعُ دُلَّنَا قَالَ أَوْدِعُوهَا مَنْ یَحْفَظُهَا وَ یَدْفَعُ عَنْهَا وَ یُرَبِّیهَا وَ یَجْعَلُ الْوَاحِدَ مِنْهَا أَعْظَمَ مِنَ الدُّنْیَا بِمَا فِیهَا ثُمَّ یَرُدُّهَا وَ یُوَفِّرُهَا عَلَیْکُمْ أَحْوَجَ مَا تَکُونُونَ إِلَیْهَا قَالُوا مَنْ ذَاکَ قَالَ ذَاکَ رَبُّ الْعَالَمِینَ قَالُوا وَ کَیْفَ نُودِعُهُ قَالَ تَتَصَدَّقُونَ بِهَا عَلَی ضُعَفَاءِ الْمُسْلِمِینَ قَالُوا وَ أَنَّی لَنَا الضُّعَفَاءُ بِحَضْرَتِنَا هَذِهِ قَالَ فَاعْزِمُوا عَلَی أَنْ تَتَصَدَّقُوا بِثُلُثِهَا لِیَدْفَعَ اللَّهُ عَنْ بَاقِیهَا

ص: ۱۲۰

۱- ۱. الخصال ج ۲ ص ۱۶۱.

۲- ۲. الخصال ج ۲ ص ۱۶۰.

۳- ۳. البارقه: السیوف لبروقها و لمعانها، و المراد: اللصوص لانهم لا یهجمون علی القافله الا و سیوفهم شاهره.

مَنْ تَخَافُونَ قَالُوا قَدْ عَزَمْنَا قَالَ فَأَنْتُمْ فِی أَمَانِ اللَّهِ فَامْضُوا فَمَضَوْا.

وَ ظَهَرَتْ لَهُمُ الْبَارِقَهُ فَخَافُوا فَقَالَ الصَّادِقُ علیه السلام فَكَيْفَ تَخَافُونَ وَ أَنْتُمْ فِی أَمَانِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَتَقَدَّمَ الْبَارِقَهُ وَ تَرَجَّلُوا وَ قَبَّلُوا يَدَ الصَّادِقِ علیه السلام وَ قَالُوا رَأَيْنَا الْبَارِحَهَ فِی مَنَامِنَا رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله يَأْمُرُنَا بِعَرْضِ أَنْفُسِنَا عَلَيْكَ فَنَحْنُ بَيْنَ يَدَيْكَ وَ نَصْحَبُكَ وَ هَؤُلَاءِ لِيَنْدَفِعَ عَنْهُمُ الْأَعْدَاءُ وَ اللُّصُوصُ فَقَالَ الصَّادِقُ علیه السلام لَا حَاجَهَ بِنَا إِلَيْكُمْ فَإِنَّ الَّذِی دَفَعَكُمْ عَنَّا يَدْفَعُهُمْ فَمَضَوْا سَالِمِينَ وَ تَصَدَّقُوا بِالثُّلُثِ وَ بُورِكَ فِی تِجَارَاتِهِمْ فَرَبِحُوا لِلدِّرْهَمِ عَشَرَهً فَقَالُوا مَا أَعْظَمَ بَرَكَهَ الصَّادِقِ علیه السلام فَقَالَ الصَّادِقُ علیه السلام قَدْ تَعَرَّفْتُمُ الْبَرَكَهَ فِی مُعَامَلَهِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَدُومُوا عَلَيْهَا(۱).

**[ترجمه]عیون الاخبار: امام موسی ابن جعفر علیه السلام فرمود: امام صادق علیه السلام همراه قومی بود که با ایشان مال بسیاری بود. به آن‌ها خبر دادند که جمعی شمشیر دار در این راه هستند که راهزننـد و مال مردم را می گیرنـد. پس هراسان شدنـد. امام صادق به آن‌ها فرمود: شما را چه شده است؟ گفتند: اموال بسیاری با ماست، از این ترس داریم که اموال را از ما بگیرند، آیا نمی‌شود که این اموال را به تو بسپاریم شاید چون ببینند اموال مال شما است نگیرند؟

امام فرمود: شما چه می‌دانید! شاید آن‌ها به غیر از من قصد دیگری را نداشته باشند و شاید شما مرا در معرض خطر و هلاکت آورید. (به این واسطه آسیبی به من رسانند) عرض کردند: پس چه کنیم؟ این اموال را دفن کنیم؟ فرمود: این بدتر است شاید عارضه‌ای رخ دهد که بفهمند و مال را ببرند یا اینکه شما بعد از دفن کردن، آن ها را دوباره پیدا نکنید. عرض کردند: پس چه کنیم؟ ما را راهنمایی کن! فرمود: این اموال را امانت بگذارید نزد کسی که آن را حفظ کند و از این راهزنان دفع کند و برای شما نگاه دارد و هر جزئی از این اموال را زیاده تر کند از دنیا و آنچه در دنیا است. پس از آن به شما بازگرداند و در زمانی که نهایت احتیاج داشته باشید چندین برابر آن را به شما بدهد. عرض کردند: این شخص کیست؟ فرمود: پروردگار عالمیان. عرض کردند: چگونه نزد خداوند به امانت بگذاریم؟ فرمود: به ضعیفان و درویشان مسلمانان صدقه دهید. عرض کردند: در این بیابان درویش و بینوا از کجا پیدا می شود؟ فرمود: قصد کنید که یک سوم آن را صدقه دهید تا خداوند باقی آن را از کسی که می ترسید نگاه دارد و آن‌ها را دفع کند. عرض کردند: قصد کردیم. فرمود: بروید که در امان خدا خواهید بود .

پس به راه افتادند؛ ناگاه آن طائفه راهزنان ظاهر شدند، پس خوف بر آنان غلبه کرد. امام فرمود: چگونه شما می ترسید و حال آنکه شما در امان خداوند عزیز و بلند مرتبه هستید؟ در این حال راهزنان پیش آمدند و پیاده شدند و دست امام صادق علیه السلام را بوسیدند و عرض کردند: ما شب گذشته خواب دیدیم که رسول خدا ما را فرمان داد خود را به خدمت شما رسانیم. اکنون ما در نزد تو حاضریم و تو و این قوم را همراهی می‌کنیم تا دشمنان و دزدان را از این قوم دفع کنیم. امام صادق علیه السلام فرمود: ما به شما احتیاجی نداریم زیرا که آن کسی که ما را از شر شما دفع نموده است از شر هر کسی دفع می کند.

پس به سلامت گذشتند و یک سوم مال را صدقه دادند و تجارتشان برکت یافت و هر درهمی را ده درهم سود کردند. پس گفتند: چه قدر زیاد بود برکت امام صادق! و آن حضرت به آن‌ها فرمود: دانستید که معامله با خداوند چه قدر برکت دارد، پس بر آن مداومت کنید. - . عیون الاخبار ۲ : ۴ - ۵ -

**[ترجمه]

«۲۴»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام] أَبِی وَ ابْنُ الْوَلِیدِ مَعاً عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنِ الْبَزَنْطِیِّ قَالَ: قَرَأْتُ کِتَابَ أَبِی الْحَسَنِ الرِّضَا علیه السلام إِلَی أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام یَا أَبَا جَعْفَرٍ بَلَغَنِی أَنَّ الْمَوَالِیَ إِذَا رَکِبْتَ أَخْرَجُوکَ مِنَ الْبَابِ الصَّغِیرِ وَ إِنَّمَا ذَلِکَ مِنْ بُخْلٍ لَهُمْ لِئَلَّا یَنَالَ مِنْکَ أَحَدٌ خَیْراً فَأَسْأَلُکَ بِحَقِّی عَلَیْکَ لَا یَکُنْ مَدْخَلُکَ وَ مَخْرَجُکَ إِلَّا مِنَ الْبَابِ الْکَبِیرِ وَ إِذَا رَکِبْتَ فَلْیَکُنْ مَعَکَ ذَهَبٌ وَ فِضَّةٌ ثُمَّ لَا یَسْأَلُکَ أَحَدٌ إِلَّا أَعْطَیْتَهُ مَنْ سَأَلَکَ مِنْ عُمُومَتِکَ أَنْ تَبَرَّهُ فَلَا تُعْطِهِ أَقَلَّ مِنْ خَمْسِینَ دِینَاراً وَ الْکَثِیرُ إِلَیْکَ وَ مَنْ سَأَلَکَ مِنْ عَمَّاتِکَ فَلَا تُعْطِهَا أَقَلَّ مِنْ خَمْسَةٍ وَ عِشْرِینَ دِینَاراً وَ الْکَثِیرُ إِلَیْکَ إِنِّی إِنَّمَا أُرِیدُ أَنْ یَرْفَعَکَ اللَّهُ فَأَنْفِقْ وَ لَا تَخْشَ مِنْ ذِی الْعَرْشِ إِقْتَاراً(۲).

**[ترجمه]عیون الاخبار: بزنطی گوید: نامه امام رضا علیه السلام به ابی جعفر علیه السلام (امام جواد) علیه السلام را خواندم: ای اباجعفر! شنیده ام هنگامی که سوار می‌شوی و قصد بیرون رفتن داری، غلامان از روی بخل، تو را از در کوچک بیرون می برند که مبادا کسی از تو خیری ببیند، به حقّی که من بر تو دارم از تو می خواهم که رفت و آمدت جز از در بزرگ نباشد، و هر گاه قصد سوار شدن و بیرون رفتن داری با تو کیسه های درهم و دینار باشد که کسی چیزی از تو نخواهد مگر اینکه به او عطا کنی، و اگر از عموهایت کسی از تو طلب و درخواست کمکی کرد، مبادا از پنجاه دینار به او کمتر بخشی، و افزون بر پنجاه را خود دانی، و نیز اگر از عمه‌هایت زنی از تو مالی طلبید، مبادا از بیست و پنج دینار به او کمتر بخشی و افزون بر آن را خود دانی، و من می خواهم که خداوند به تو برتری دهد، پس انفاق کن و از خدا مترس که بر تو تنگ گیرد یا تهی دست شوی. - . عیون الاخبار ۲ : ۸ -

**[ترجمه]

«۲۵»

ید، [التوحید](۳) ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام] بِالْأَسَانِیدِ الثَّلَاثَهِ عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: اسْتَنْزِلُوا الرِّزْقَ بِالصَّدَقَهِ(۴).

**[ترجمه]التوحید، - . التوحید : ۳۳ - عیون الاخبار: امام رضا علیه السلام از پدارنش از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم نقل می‌کند که فرمودند: از راه صدقه روزیتان را بجویید (بیفزایید). - . عیون الاخبار ۲ : ۳۵ -

**[ترجمه]

«۲۶»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام] بِإِسْنَادِ التَّمِیمِیِّ عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله:

۱- ۱. عیون الأخبار ج ۲ ص ۴ و ۵.

۲- ۲. عیون الأخبار ج ۲ ص ۸.

۳- ۳. التوحید: ۳۳.

۴- ۴. عیون الأخبار ج ۲ ص ۳۵.

خَيْرُ مَالِ الْمَرْءِ وَ ذَخَائِرِهِ الصَّدَقَةُ(۱).

**[ترجمه]امام رضا علیه السلام از پدرانش از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم روایت می کند که فرمودند: بهترین اموال و گنجینه‌های انسان، صدقه است. - . عیون الاخبار ۲ : ۶۱ -

**[ترجمه]

«۲۷»

ما، [الأمالی للشیخ الطوسی] الْمُفِیدُ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ الْحُسَیْنِ بْنِ أُسَامَهَ عَنْ عُبَیْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَی عَنْ هَارُونَ بْنِ صَدَقَهَ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ أَبِیهِ علیهما السلام قَالَ قَالَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله: إِنَّ الصَّدَقَهَ تَزِیدُ صَاحِبَهَا كَثْرَهً فَتَصَدَّقُوا یَرْحَمْكُمُ اللَّهُ وَ إِنَّ التَّوَاضُعَ یَزِیدُ صَاحِبَهُ رِفْعَهً فَتَوَاضَعُوا یَرْفَعْكُمُ اللَّهُ وَ إِنَّ الْعَفْوَ یَزِیدُ صَاحِبَهُ عِزّاً فَاعْفُوا یُعِزَّكُمُ اللَّهُ (۲).

**[ترجمه]امالی طوسی: امام صادق علیه السلام از پدرشان روایت می کند که فرمود: پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: همانا صدقه برای صاحبش فزونی زاید، پس صدقه دهید تا خدا شما را رحمت کند، و فروتنی برای صاحبش رفعت فزاید، پس فروتنی کنید تا خدا شما را رفعت دهد. و گذشت، عزّت صاحبش را افزون کند پس گذشت کنید تا خدا عزیزتان گرداند. - . امالی طوسی ۱ : ۱۴۱ -

**[ترجمه]

«۲۸»

ما، [الأمالی للشیخ الطوسی] عَنْ أَبِی قِلَابَهَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مَنْ أَعْطَی دِرْهَماً فِی سَبِیلِ اللَّهِ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ سَبْعَمِائَهِ حَسَنَهٍ(۳).

**[ترجمه]امالی طوسی: ابوقلابه روایت می کند که پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمودند: هر کس درهمی در راه خدا بدهد، خداوند برای او هفتصد حسنه می‌نویسد. - . امالی طوسی ۱ : ۱۸۶ -

**[ترجمه]

«۲۹»

ما، [الأمالی للشیخ الطوسی] جَمَاعَهٌ عَنْ أَبِی الْمُفَضَّلِ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ أَحْمَدَ الْمَالِكِیِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ هُلَیْلٍ عَنْ زِیَادٍ الْقَنْدِیِّ عَنِ الْجَرَّاحِ بْنِ الْمَلِیحِ عَنْ أَبِی إِسْحَاقَ عَنِ الْحَارِثِ عَنْ عَلِیٍّ عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله قَالَ: كُلُّ مَعْرُوفٍ صَدَقَهٌ إِلَی غَنِیٍّ أَوْ فَقِیرٍ فَتَصَدَّقُوا وَ

لَوْ بِشِقِّ تَمْرَهٍ وَ اتَّقُوا النَّارَ وَ لَوْ بِشِقِّ التَّمْرَهِ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يُرَبِّيهَا لِصَاحِبِهَا كَمَا يُرَبِّى أَحَدُكُمْ فَلُوَّهُ أَوْ فَصِيلَهُ حَتَّى يُوَفِّيَهُ إِيَّاهَا يَوْمَ الْقِيَامَهِ حَتَّى يَكُونَ أَعْظَمَ مِنَ الْجَبَلِ الْعَظِيمِ (۴).

**[ترجمه]امالی طوسی: علی علیه السلام از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم روایت می کند که فرمودند: هر کار نیکی صدقه ای برای نیازمند و ثروتمند است، پس صدقه بدهید حتی اگر به اندازه نیم دانه خرما هم باشد و از آتش (جهنم) بترسید حتی اگر به اندازه نیم دانه خرما باشد، چراکه خداوند عزّ و جلّ آن را برای صاحبش بزرگ می کند همان طور که یکی از شما کره اسب یا کره شترش را بزرگ می کند تا جایی که روز قیامت آن را به او می‌دهد و آن نیم دانه خرما از کوه بزرگ بزرگتر می‌شود. - . امالی طوسی ۲ : ۷۳ -

**[ترجمه]

«۳۰»

ما، [الأمالی للشیخ الطوسی] الْمُفِيدُ عَنِ الْمُظَفَّرِ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ هَمَّامٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مَابُنْدَادَ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ الْخَزَّازِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ عُقْبَهَ عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِی حَفْصَهَ قَالَ: لَمَّا هَلَكَ أَبُو جَعْفَرٍ الْبَاقِرُ علیه السلام قُلْتُ لِأَصْحَابِيَ انْتَظِرُونِی حَتَّى أَدْخُلَ عَلَى أَبِی عَبْدِ اللَّهِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ فَأُعَزِّيَهُ بِهِ فَدَخَلْتُ عَلَيْهِ فَعَزَّيْتُهُ ثُمَّ قُلْتُ إِنَّا لِلَّهِ وَ إِنَّا إِلَيْهِ راجِعُونَ ذَهَبَ وَ اللَّهِ مَنْ كَانَ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَلَا يُسْأَلُ عَمَّنْ بَيْنَهُ وَ بَيْنَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَا وَ اللَّهِ لَا يُرَى مِثْلُهُ أَبَداً.

۱- ۱. عيون الأخبار ج ۲ ص ۶۱.

۲- ۲. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۱۴.

۳- ۳. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۱۸۶ فی حديث.

۴- ۴. أمالی الطوسیّ: ج ۲ ص ۷۳.

قَالَ فَسَكَتَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام سَاعَةً ثُمَّ قَالَ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى إِنَّ مِنْ عِبَادِي مَنْ يَتَصَدَّقُ بِشِقِّ تَمْرَةٍ فَأَرَبِّيهَا لَهُ كَمَا يُرَبِّي أَحَدُكُمْ فَلُوَّهُ حَتَّى أَجْعَلَهَا مِثْلَ جَبَلِ أُحُدٍ فَخَرَجْتُ إِلَى أَصْحَابِي فَقُلْتُ مَا رَأَيْتُ أَعْجَبَ مِنْ هَذَا كُنَّا نَسْتَعْظِمُ قَوْلَ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله بِلَا وَاسِطَةٍ فَقَالَ لِي أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ اللَّهُ تَعَالَى بِلَا وَاسِطَةٍ(۱).

كش، [رجال الكشی] محمد بن إبراهيم عن محمد بن علی القمی عن عبد الله بن محمد بن عيسی عن ابن أبی عمير عن هشام عن زراره عن سالم: مثله (۲).

**[ترجمه]امالی طوسی: سالم ابن ابی حفصه گوید: چون امام باقر علیه السلام وفات یافت به یارانم گفتم: منتظر باشید تا من بر امام صادق علیه السّلام وارد شوم و به او تسلیت گویم. پس بر آن حضرت وارد شدم و تسلیت عرض نمودم، سپس گفتم: «إِنَّا لِلَّهِ وَ إِنَّا إِلَيْهِ راجِعُونَ»، {ما همه از خدائیم و همه به سوی او بازمی گردیم.} به خدا سوگند رفت آن کس که (بدون واسطه) می گفت: قال رسول اللّه {رسول خدا فرمود} و از واسطه میان او و رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم سؤال نمی شد. نه، به خدا سوگند دیگر کسی به مانند او دیده نخواهد شد.

ابو عبد اللّه لحظه ای سکوت کرد، سپس فرمود: خدای متعال می‌فرماید: از میان بندگان من کسی پیدا می شود که نصف خرمایی صدقه می دهد و من آن را برای او می‌پرورم و بزرگ می کنم چنان که یکی از شما کره اسب خود را می‌پرورد و بزرگ می کند تا اینکه آن را به اندازه کوه احد خواهم ساخت.

من به سوی یارانم بیرون آمدم و گفتم: شگفت انگیزتر از این چیزی ندیدم! ما سخن امام باقر علیه السلام را که بدون واسطه می فرمود: قال رسول اللّه، بزرگ می شمردیم، ولی امام صادق بدون واسطه فرمود: قال اللّه تعالی. - . امالی طوسی ۱ : ۱۲۵ -

رجال کشی: هشام از زراره همین حدیث را روایت کرده است. - . رجال کشی : ۲۰۲ -

**[ترجمه]

«۳۱»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِي عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ الْأَشْعَرِيِّ عَنِ اللُّؤْلُؤِيِّ رَفَعَهُ عَنْ عَمْرِو بْنِ شِمْرٍ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: عَبَدَ اللَّهَ عَابِدٌ ثَمَانِينَ سَنَةً ثُمَّ أَشْرَفَ عَلَى امْرَأَةٍ فَوَقَعَتْ فِي نَفْسِهِ فَنَزَلَ إِلَيْهَا فَرَاوَدَهَا عَنْ نَفْسِهَا فَطَاوَعَتْهُ فَلَمَّا قَضَى مِنْهَا حَاجَتَهُ طَرَقَهُ مَلَكُ الْمَوْتِ فَاعْتُقِلَ لِسَانُهُ فَمَرَّ سَائِلٌ فَأَشَارَ إِلَيْهِ أَنْ خُذْ رَغِيفاً كَانَ فِي كِسَائِهِ فَأَحْبَطَ اللَّهُ عَمَلَ ثَمَانِينَ سَنَةٍ بِتِلْكَ الزِّنْيَةِ وَ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ بِذَلِكَ الرَّغِيفِ (۳).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: جابر از امام باقر علیه السلام نقل می کند که فرمود: عابدی هشتاد سال خدا را عبادت کرد. روزی نگاهش به زنی افتاد. عشق او در دلش جای گرفت. نزد او رفت و از وی کام خواست. زن پذیرفت. هنگامی که عابد از آن زن کام گرفت فرشته مرگ به سراغش آمد. زبان عابد بند آمد. در آن میان فقیری گذر کرد و چیزی خواست. عابد به گرده نانی که در عبای خود داشت اشاره کرد و فقیر آمد و آن را گرفت. خداوند عبادت هشتاد سال را به سبب آن زنا محو ساخت،

و با صدقه دادن یک گرده نان، گناه او را بخشید. – . ثواب الاعمال : ۱۲۵ –

**[ترجمه]

«۳۲»

ثو، [ثواب الأعمال] مَاجِيلَوَيْهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ مُعَاذِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَذَكَرُوا الْوَجَعَ فَقَالَ دَاوُوا مَرْضَاكُمْ بِالصَّدَقَةِ وَ مَا عَلَى أَحَدِكُمْ أَنْ يَتَصَدَّقَ بِقُوتِ يَوْمِهِ إِنَّ مَلَكَ الْمَوْتِ يُدْفَعُ إِلَيْهِ الصَّكُّ بِقَبْضِ رُوحِ الْعَبْدِ فَيَتَصَدَّقُ فَيُقَالُ لَهُ رُدَّ عَلَيْهِ الصَّكَّ (۴).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: معاذ ابن مسلم می گوید: من نزد امام صادق علیه السلام بودم که سخن از درد و بیماری به میان آمد. امام فرمود: بیماران خود را با دادن صدقه درمان کنید. چه می شود که هر یک از شما غذای یک وعده خود را صدقه دهد؟ گاه به فرشته مرگ فرمانی ابلاغ می شود که روح بنده ای را قبض کند، پس آن بنده صدقه ای می دهد و به فرشته مرگ خطاب می شود: آن فرمان را باز گردان. – . ثواب الاعمال : ۱۲۵ –

**[ترجمه]

«۳۳»

ثو، [ثواب الأعمال] ابْنُ إِدْرِيسَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ الْأَشْعَرِيِّ عَنِ ابْنِ هَاشِمٍ عَنْ مُوسَى بْنِ أَبِی الْحَسَنِ عَنِ الرِّضَا علیه السلام قَالَ: كَانَ فِی بَنِی إِسْرَائِيلَ قَحْطٌ شَدِيدٌ سِنِينَ مُتَوَاتِرَةً وَ كَانَ عِنْدَ امْرَأَةٍ لُقْمَةٌ مِنْ خُبْزٍ فَوَضَعَتْهَا فِی فِيهَا لِتَأْكُلَهَا فَنَادَى السَّائِلُ يَا أَمَةَ اللَّهِ الْجُوعُ فَقَالَتِ الْمَرْأَةُ أَتَصَدَّقُ فِی مِثْلِ هَذَا الزَّمَانِ فَأَخْرَجَتْهَا مِنْ فِيهَا

ص: ۱۲۳

۱– ۱. أمالي الطوسيّ: ج ۱ ص ۱۲۵.

۲– ۲. رجال الكشّيّ: ۲۰۲.

۳– ۳. ثواب الأعمال: ۱۲۵.

۴– ۴. ثواب الأعمال: ۱۲۵.

فَدَفَعَتْهَا إِلَى السَّائِلِ وَ كَانَ لَهَا وَلَدٌ صَغِيرٌ يَحْتَطِبُ فِي الصَّحْرَاءِ فَجَاءَ الذِّئْبُ فَحَمَلَهُ فَوَقَعَتِ الصَّيْحَهُ فَعَدَتِ الْأُمُّ فِي أَثَرِ الذِّئْبِ فَبَعَثَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى جَبْرَئِيلَ عليه السلام فَأَخْرَجَ الْغُلَامَ مِنْ فَمِ الذِّئْبِ فَدَفَعَهُ إِلَى أُمِّهِ فَقَالَ لَهَا جَبْرَئِيلُ يَا أَمَهَ اللَّهِ أَ رَضِيتِ لُقْمَهً بِلُقْمَهٍ(۱).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: ابوالحسن از امام رضا علیه السلام نقل می‌کند که فرمود: در میان بنی اسرائیل چند سال پی در پی قحطی پدید آمد. زنی لقمه نانی داشت، آن را به دهان برد تا بخورد، فقیری فریاد برآورد: ای کنیز خدا، من گرسنه ام. زن با خود گفت: در این دوران قحطی صدقه می دهم، و آن لقمه را از دهان بیرون آورد و به فقیر داد. این زن کودکی خردسال داشت که برای جمع آوری هیزم به صحرا رفته بود. گرگی آمد و او را ربود. در آن حال غوغایی به پا شد و مادر در پی گرگ دوید. خداوند جبرئیل را فرستاد و جبرئیل آن کودک را از دهان گرگ بیرون کشید و به مادرش باز داد و به او گفت: این لقمه به جای آن لقمه! آیا راضی هستی؟ - . ثواب الاعمال: ۱۲۶ -

**[ترجمه]

«۳۴»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِی الْخَزْرَجِ عَنْ فُضَيْلِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَنْ تَصَدَّقَ فِی یَوْمٍ أَوْ لَیْلَهٍ إِنْ کَانَ یَوْمٌ فَیَوْمٌ وَ إِنْ کَانَ لَیْلٌ فَلَیْلٌ دَفَعَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ عَنْهُ الْهَدْمَ وَ السَّبُعَ وَ مِیتَهَ السَّوْءِ(۲).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: فضیل بن عثمان از امام صادق علیه السلام روایت می‌کند که فرمود: هر کس در روز یا شب صدقه دهد، اگر روز باشد غذای روز و اگر شب باشد غذای شبش را، خداوند خطر زیر آوار ماندن و در چاه افتادن را از او دور خواهد ساخت. - . ثواب الاعمال: ۱۲۶ -

**[ترجمه]

«۳۵»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِی عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ النَّوْفَلِیِّ عَنِ السَّکُونِیِّ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: الصَّدَقَهُ تَمْنَعُ مِیتَهَ السَّوْءِ(۳).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: امام صادق علیه السلام از پدرانش از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم نقل می‌کند فرمودند: صدقه از مُردن بد جلوگیری می کند. - . ثواب الاعمال: ۱۲۶ -

**[ترجمه]

«۳۶»

ثو، [ثواب الأعمال] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْفُضَيْلِ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ زَيْدٍ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ عليهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: أَرْضُ الْقِيَامَهِ نَارٌ مَا خَلَا ظِلَّ الْمُؤْمِنِ فَإِنَّ صَدَقَتَهُ تُظِلُّهُ (۴).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: امام صادق علیه السلام از پدرانش از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم نقل می کند که فرمودند: زمین قیامت سراسر آتش است، به جز سایبان مؤمن، زیرا صدقه او بر سرش سایه می افکند. -. ثواب الاعمال : ۱۲۶ -

**[ترجمه]

«۳۷»

ثو، [ثواب الأعمال] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ يَقْطِينٍ عَنْ أَخِيهِ الْحَسَنِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ الْأَوَّلِ علیه السلام: فِي الرَّجُلِ يَكُونُ عِنْدَهُ الشَّيْ ءُ أَ يَتَصَدَّقُ بِهِ أَفْضَلُ أَمْ يَشْتَرِي بِهِ نَسَمَهً فَقَالَ الصَّدَقَهُ أَحَبُّ إِلَيَ (۵).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: از حضرت موسی بن جعفر علیه السلام در باره مردی سؤال شد که اگر مالی را صدقه دهد بهتر است یا اینکه با آن بنده ای بخرد و او را آزاد کند؟ فرمود: نزد من صدقه دادن محبوب تر است. -. ثواب الاعمال : ۱۲۶ -

**[ترجمه]

«۳۸»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِي عَنْ سَعْدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ أَبِي نَجْرَانَ عَنْ أَبِي جَمِيلَهَ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ قَالَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ علیه السلام: تَصَدَّقْتُ يَوْماً بِدِينَارٍ فَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ أَ مَا عَلِمْتَ يَا عَلِيُّ أَنَّ صَدَقَهَ الْمُؤْمِنِ لَا تَخْرُجُ مِنْ يَدِهِ حَتَّى يَفُكَّ عَنْهَا مِنْ لَحْيَيْ سَبْعِينَ شَيْطَاناً كُلُّهُمْ يَأْمُرُهُ بِأَنْ لَا تَفْعَلْ وَ مَا يَقَعُ فِي يَدِ السَّائِلِ حَتَّى يَقَعَ فِي يَدِ الرَّبِّ جَلَّ جَلَالُهُ ثُمَّ تَلَا هَذِهِ الْآيَهَ أَ لَمْ يَعْلَمُوا أَنَ

۱- ۱. ثواب الأعمال: ۱۲۶.

۲- ۲. ثواب الأعمال: ۱۲۶.

۳- ۳. ثواب الأعمال: ۱۲۶.

۴- ۴. ثواب الأعمال: ۱۲۶.

۵- ۵. ثواب الأعمال: ۱۲۶.

اللَّهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَهَ عَنْ عِبادِهِ وَ يَأْخُذُ الصَّدَقاتِ وَ أَنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوّابُ الرَّحِيمُ (۱).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: جابر از امام باقر علیه السلام روایت کرد که علی علیه السلام فرمود: یک روز دیناری صدقه دادم. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله و سلم به من فرمود: ای علی، آیا نمی دانی که صدقه مؤمن از دو دستش خارج نمی شود، مگر اینکه از دهان هفتاد شیطان بیرون می آید که هر کدام او را از دادن صدقه باز می دارند و پیش از آنکه به دست سائل رسد به دست خدا می رسد؟ آن گاه این آیه را تلاوت فرمود: «أَ لَمْ یَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ هُوَ یَقْبَلُ التَّوْبَهَ عَنْ عِبادِهِ وَ یَأْخُذُ الصَّدَقاتِ وَ أَنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوّابُ الرَّحِیمُ»، - . توبه / ۱۰۴ - {آیا ندانسته اند که تنها خداست که از بندگانش توبه را می پذیرد و صدقات را می گیرد، و خداست که خود توبه پذیر مهربان است؟} - . ثواب الاعمال : ۱۲۶ -

**[ترجمه]

«۳۹»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِي عَنِ السَّعْدَآبَادِيِّ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ سَعْدَانَ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ مُعَلَّى بْنِ خُنَيْسٍ قَالَ: خَرَجَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فِي لَيْلَهٍ قَدْ رَشَّتِ السَّمَاءُ وَ هُوَ يُرِيدُ ظُلَّهَ بَنِي سَاعِدَهَ فَاتَّبَعْتُهُ فَإِذَا هُوَ قَدْ سَقَطَ مِنْهُ شَيْ ءٌ فَقَالَ بِسْمِ اللَّهِ اللَّهُمَّ رُدَّهُ عَلَيْنَا قَالَ فَأَتَيْتُهُ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَقَالَ مُعَلًّى قُلْتُ نَعَمْ جُعِلْتُ فِدَاكَ فَقَالَ لِيَ الْتَمِسْ بِيَدِكَ فَمَا وَجَدْتَ مِنْ شَيْ ءٍ فَادْفَعْهُ إِلَيَّ قَالَ فَإِذَا أَنَا بِخُبْزٍ مُنْتَثِرٍ فَجَعَلْتُ أَدْفَعُ إِلَيْهِ مَا وَجَدْتُ فَإِذَا أَنَا بِجِرَابٍ مِنْ خُبْزٍ فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ احْمِلْهُ عَلَيَّ فَقَالَ لَا أَنَا أَوْلَى بِهِ مِنْكَ وَ لَكِنِ امْضِ مَعِي قَالَ فَأَتَيْنَا ظُلَّهَ بَنِي سَاعِدَهَ فَإِذَا نَحْنُ بِقَوْمٍ نِيَامٍ فَجَعَلَ يَدُسُّ الرَّغِيفَ وَ الرَّغِيفَيْنِ تَحْتَ ثَوْبِ كُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمْ حَتَّى أَتَى عَلَى آخِرِهِ ثُمَّ انْصَرَفْنَا.

فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ يَعْرِفُ هَؤُلَاءِ الْحَقَّ فَقَالَ علیه السلام لَوْ عَرَفُوا لَوَاسَيْنَاهُمْ بِالدُّقَّهِ(۲) وَ الدُّقَّهُ هِيَ الْمِلْحُ إِنَّ اللَّهَ لَمْ يَخْلُقْ شَيْئاً إِلَّا وَ لَهُ خَازِنٌ يَخْزُنُهُ إِلَّا الصَّدَقَهَ فَإِنَّ الرَّبَّ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى يَلِيهَا بِنَفْسِهِ وَ كَانَ أَبِي إِذَا تَصَدَّقَ بِشَيْ ءٍ وَضَعَهُ فِي يَدِ السَّائِلِ ثُمَّ ارْتَدَّهُ مِنْهُ فَقَبَّلَهُ وَ شَمَّهُ ثُمَّ رَدَّهُ فِي يَدِ السَّائِلِ وَ ذَلِكَ أَنَّهَا تَقَعُ فِي يَدِ اللَّهِ قَبْلَ أَنْ تَقَعَ فِي يَدِ السَّائِلِ فَأَحْبَبْتُ أَنْ أُنَاوِلَ مَا وَلِيَهَا اللَّهُ تَعَالَى إِنْ إِذَا نَاوَلَهَا اللَّهُ وَلِيَهَا(۳) إِنَّ صَدَقَهَ اللَّيْلِ تُطْفِئُ غَضَبَ الرَّبِّ وَ تَمْحُو الذَّنْبَ الْعَظِيمَ وَ تُهَوِّنُ

۱- ۱. ثواب الأعمال: ۱۲۷.

۲- ۲. الدقه بالضم و تشدید القاف: الملح، أو هی الملح المبزر مع التوابل کالفلفل و الکمون و غیر ذلک ممّا یطیب الغذاء.

۳- ۳. کذا فی نسخه الأصل، و فی نسخه الکمبانیّ« لانه إذا ناولها اللّه ولیها»، و فی المصدر المطبوع«: انه إذا ناوله ما ولاها اللّه ولاها»، و الظاهر عندی أن الجمله الأخیره بدل عن الجمله الأولی و بمعناها جمع النسّاخ بینهما. و کان حقّ الجمله هکذا: « أن اناولها إذا اللّه ولیها» أو« إذا ولیها اللّه»، و سیجی ء نقلا عن العیّاشیّ مثل ذلک.

الْحِسَابَ وَ صَدَقَهَ النَّهَارِ تُثْمِرُ الْمَالَ وَ تَزِیدُ فِی الْعُمُرِ إِنَّ عِیسَی ابْنَ مَرْیَمَ علیه السلام لَمَّا أَنْ مَرَّ عَلَی شَاطِئِ الْبَحْرِ أَلْقَی بِقُرْصٍ مِنْ قُوتِهِ فِی الْمَاءِ فَقَالَ لَهُ بَعْضُ الْحَوَارِیِّینَ یَا رُوحَ اللَّهِ وَ کَلِمَتَهُ لِمَ فَعَلْتَ هَذَا فَإِنَّمَا هُوَ مِنْ قُوتِکَ قَالَ فَعَلْتُ هَذَا لِتَأْکُلَهُ دَابَّهٌ مِنْ دَوَابِّ الْمَاءِ وَ ثَوَابُهُ عِنْدَ اللَّهِ عَظِیمٌ (۱).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: معلّی ابن خنیس می گوید: امام صادق علیه السلام در شبی بارانی به قصد سایبان بنی ساعده از خانه خارج شد و من او را دنبال کردم. ناگاه متوجّه شدم که چیزی از آن حضرت به زمین ریخت و امام گفت: «به نام خدا یاری می طلبم، خداوندا، آنچه به زمین ریخت را به من بازگردان». معلّی می گوید: پیش رفتم و به آن حضرت سلام کردم. فرمود: معلّی هستی؟ گفتم: آری، فدایت شوم. فرمود: روی زمین دست بکش و هر چه یافتی به من بده. معلّی می گوید: من دست کشیدم، دیدم چند گرده نانی روی زمین پراکنده شده است. آن‌ها را جمع کردم و به حضرت دادم. دیدم حضرت انبانی از نان بر دوش دارد. گفتم: فدایت شوم، اجازه دهید من آن را بیاورم. فرمود: نه، من به آوردن آن از تو سزاوارترم، ولی همراه من بیا. معلّی می گوید: آمدیم تا به سایبان بنی ساعده رسیدیم. من دیدم گروهی در آنجا خوابیده اند. امام زیر لباس هر کدام یک یا دو گرده نان گذاشت تا به آخرین نفر رسید و برای او هم نان گذاشت و برگشتیم.

من گفتم: فدایت شوم، آیا اینها حق را می شناسند (یعنی از شیعیانند)؟ فرمود: اگر حق را می شناختند، ما دادن نمک (ادویه) غذای آن‌ها را نیز بر عهده می گرفتیم. خداوند هیچ چیزی را نیافریده است مگر اینکه برای آن خزانه داری مقرر کرده که از آن مراقبت کند، لیکن صدقه را خود بر عهده گرفته است. پدرم چون به سائل چیزی می داد، آن را پس می گرفت و می بوسید و می بویید و دوباره به سائل می داد، و این برای آن بود که صدقه پیش از آنکه به دست سائل برسد به دست خدا می رسد، و می فرمود: من دوست دارم که آنچه را خدا گرفته است برگیرم.

همانا صدقه دادن در شب خشم پروردگار را فرو می نشاند، و گناهان بزرگ را محو می کند، و حساب را آسان می گرداند. و صدقه دادن در روز مال را فراوان می کند و بر عمر آدمی می افزاید. عیسی بن مریم علیه السلام زمانی از کنار دریا می گذشت، قرص نانی از غذای خویش را به دریا افکند. یکی از یارانش گفت: ای روح اللّه، و ای کلمه خدا، چرا چنین کردی؟ این خوراک تو بود! فرمود: این کار را برای آن کردم که حیوانی از حیوانات دریا آن را بخورد. پاداش این کار نزد خدا بزرگ است. -. ثواب الاعمال : ۱۲۹ - ۱۳۰ -

**[ترجمه]

«۴۰»

ص، [قصص الأنبیاء علیهم السلام] قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: کَانَ وَرَشَانٌ یُفْرِخُ فِی شَجَرَهٍ وَ کَانَ رَجُلٌ یَأْتِیهِ إِذَا أَدْرَکَ الْفَرْخَانِ فَیَأْخُذُ الْفَرْخَیْنِ فَشَکَا ذَلِکَ الْوَرَشَانُ إِلَی اللَّهِ تَعَالَی فَقَالَ إِنِّی سَأَکْفِیکَهُ قَالَ فَأَفْرَخَ الْوَرَشَانُ وَ جَاءَ الرَّجُلُ وَ مَعَهُ رَغِیفَانِ فَصَعِدَ الشَّجَرَهَ وَ عَرَضَ لَهُ سَائِلٌ فَأَعْطَاهُ أَحَدَ الرَّغِیفَیْنِ ثُمَّ صَعِدَ فَأَخَذَ الْفَرْخَیْنِ وَ نَزَلَ بِهِمَا فَسَلَّمَهُ اللَّهُ لِمَا تَصَدَّقَ بِهِ (۲).

**[ترجمه]قصص الانبیاء: امام صادق علیه السلام می‌فرماید: کبوتری وحشی بر روی درختی دو جوجه داشت، روزی مردی

جوجه های او را گرفت. کبوتر وحشی از آن، به خداوند شکایت نمود. باری تعالی نیز به او وحی فرستاد که به زودی به حسابش خواهم رسید. مدتی بعد آن پرنده دو جوجه دیگر به دنیا آورد و همان مرد در حالی که دو قرص نان همراه داشت نزدیک آن درخت آمد. در این موقع مستمندی از کنار او گذشت، آن مرد قرصی از نان خود را به او داد. آنگاه از درخت بالا ـ رفته و جوجه ها را با خود پائین آورد و تنها صدقه ای که داده بود او را از مهلکه ای که خداوند برایش آماده کرده بود رهایی بخشید. - . قصص الانبیاء : نسخه خطی -

**[ترجمه]

«۴۱»

سن، [المحاسن] أَبِی عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ إِسْحَاقَ عَنْ أَبِی عُثْمَانَ الْعَبْدِیِّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ عَلِیٍّ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: قِرَاءَهُ الْقُرْآنِ فِی الصَّلَاهِ أَفْضَلُ مِنْ قِرَاءَهِ الْقُرْآنِ فِی غَیْرِ الصَّلَاهِ وَ ذِکْرُ اللَّهِ کَثِیراً أَفْضَلُ مِنَ الصَّدَقَهِ وَ الصَّدَقَهُ أَفْضَلُ مِنَ الصَّوْمِ وَ الصَّوْمُ جُنَّهٌ مِنَ النَّارِ(۳).

**[ترجمه]المحاسن: جعفر ابن محمد بن علی از پدرش از علی علیه السلام نقل می‌کند که فرمود: پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمودند: خواندن قرآن در نماز برتر از خواندن قرآن در غیر نماز است و ذکر خداوند از صدقه برتر است و صدقه از روزه برتر است و روزه پوشش و مانعی از آتش جهنم است. - .المحاسن : ۲۲۱ -

**[ترجمه]

«۴۲»

سن، [المحاسن] أَبِی عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ بَشِیرِ بْنِ مَسْلَمَهَ عَنْ مِسْمَعٍ کِرْدِینٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَنْ تَصَدَّقَ بِصَدَقَهٍ إِذَا أَصْبَحَ دَفَعَ اللَّهُ عَنْهُ نَحْسَ ذَلِکَ الْیَوْمِ (۴).

**[ترجمه]المحاسن: مسمع کردین از امام صادق علیه السلام روایت می‌کند که فرمودند: هر کس صبحگاهان صدقه ای بدهد خداوند نحسی (شومی) آن روز را از او دفع می‌کند. - .المحاسن : ۳۴۹ -

**[ترجمه]

«۴۳»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ مُحَمَّدٍ الْقَمَّامِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ علیه السلام عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله قَالَ: إِنَّ اللَّهَ لَیُرَبِّی لِأَحَدِکُمُ الصَّدَقَهَ کَمَا یُرَبِّی أَحَدُکُمْ وَلَدَهُ حَتَّی یَلْقَاهُ یَوْمَ الْقِیَامَهِ وَ هُوَ مِثْلُ أُحُدٍ(۵).

١- ١. ثواب الأعمال: ١٢٩- ١٣٠.

٢- ٢. قصص الأنبياء مخطوط، و قد مر فى ص ٢٥ شرح ذلك عن دعائم الإسلام.

٣- ٣. المحاسن: ٢٢١.

۴- ۴. المحاسن: ٣۴٩.

۵- ۵. تفسير العيّاشيّ: ج ١ ص ١۵٣.

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: علی ابن حسین علیه السلام از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم نقل می‌کند که فرمودند: همانا خداوند برای یکی از شما صدقه را زیاد می کند - همان گونه که یکی از شما فرزندش را بزرگ می‌کند - تا این که روز قیامت آن را همچون کوه احد بیابد. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۱۵۳ -

**[ترجمه]

«۴۴»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ أَبِی حَمْزَهَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: قَالَ اللَّهُ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی أَنَا خَالِقُ کُلِّ شَیْ ءٍ وَکَّلْتُ بِالْأَشْیَاءِ غَیْرِی إِلَّا الصَّدَقَهَ فَإِنِّی أَقْبِضُهَا بِیَدِی حَتَّی أَنَّ الرَّجُلَ أَوِ الْمَرْأَهَ یَتَصَدَّقُ بِشِقَّهِ التَّمْرَهِ فَأُرَبِّیهَا لَهُ کَمَا یُرَبِّی الرَّجُلُ مِنْکُمْ فَصِیلَهُ وَ فَلُوَّهُ حَتَّی أَتْرُکَهُ یَوْمَ الْقِیَامَهِ أَعْظَمَ مِنْ أُحُدٍ(۱).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: ابوحمزه از امام باقر علیه السلام روایت می‌کند که خداوند می‌فرماید: من خالق همه چیزم؛ در مسائل دیگر، دیگران را مأمور کردم به غیر از صدقه که خود آن را با دست خود دریافت می کنم، حتی اگر مرد و زنی یک دانه خرما و یا نصف آن را صدقه دهند، آن را برای ایشان زیاد خواهم کرد - همان گونه که شخصی از شما بچه شتر و کره اسبش را بزرگ می کند - تا آن را در روز قیامت بزرگتر از کوه احد قرار دهم. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۱۵۳ -

**[ترجمه]

«۴۵»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ عَلِیِّ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَخِیهِ مُوسَی عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: إِنَّهُ لَیْسَ شَیْ ءٌ إِلَّا وَ قَدْ وُکِّلَ بِهِ مَلَکٌ غَیْرُ الصَّدَقَهِ فَإِنَّ اللَّهَ یَأْخُذُ بِیَدِهِ وَ یُرَبِّیهِ کَمَا یُرَبِّی أَحَدُکُمْ وَلَدَهُ حَتَّی یَلْقَاهُ یَوْمَ الْقِیَامَهِ وَ هِیَ مِثْلُ أُحُدٍ(۲).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: علی ابن جعفر، از برادرش موسی، از امام صادق علیه السلام روایت می کند و می گوید: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: چیزی نیست که خداوند بر آن فرشته ای را مأمور نکرده باشد، جز صدقه که خداوند خود با دست خود آن را می گیرد و زیاد می کند همان گونه که شما فرزندتان را پرورش می‌دید، تا این که روز قیامت آن را همچون کوه احد بیابد. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۱۵۳ -

**[ترجمه]

«۴۶»

سر، [السرائر] مِنْ کِتَابِ الْمَسَائِلِ مِنْ مَسَائِلِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ عِیسَی حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ زِیَادٍ وَ مُوسَی بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ قَالَ: کَتَبْتُ إِلَی أَبِی الْحَسَنِ علیه السلام أَسْأَلُهُ عَنِ الْمَسَاکِینِ الَّذِینَ یَقْعُدُونَ فِی الطُّرُقَاتِ مِنَ الْجَزَائِرِ وَ السَّاسَانِیِّینَ

وَ غَيْرِهِمْ هَلْ يَجُوزُ التَّصَدُّقُ عَلَيْهِمْ قَبْلَ أَنْ أَعْرِفَ مَذْهَبَهُمْ فَأَجَابَ مَنْ تَصَدَّقَ عَلَى نَاصِبٍ فَصَدَقَتُهُ عَلَيْهِ لَا لَهُ لَكِنْ عَلَى مَنْ لَا تَعْرِفُ مَذْهَبَهُ وَ حَالَهُ فَذَلِكَ أَفْضَلُ وَ أَكْثَرُ وَ مِنْ بَعْدُ فَمَنْ تَرَقَّقْتَ عَلَيْهِ وَ رَحِمْتَهُ وَ لَمْ يُمْكِنِ اسْتِعْلَامُ مَا هُوَ عَلَيْهِ لَمْ يَكُنْ بِالتَّصَدُّقِ عَلَيْهِ بَأْسٌ إِنْ شَاءَ اللَّهُ (۳).

**[ترجمه]السرائر: احمد ابن محمد ابن زیاد و موسی ابن محمد ابن علی گفته اند: برای امام موسی ابن جعفر علیه السلام نامه ای نوشتم و از او در مورد بینوایان اهالی جزیره و گدایان و دیگران که در راه‌ها و مسیرها می‌نشینند پرسیدم که آیا پیش از آنکه مذهبشان را بشناسیم جایز است به آن‌ها صدقه بدهیم؟ ایشان در جواب فرمود: هر کس به ناصبی صدقه بدهد، صدقه اش بر علیه اوست نه به نفع او. اما صدقه به کسی که مذهب و وضعیت او را نمی‌دانی، بهتر و بیشتر است. پس از آن بر هر کس که دلت برایش نرم شد و به او مهربانی کردی و این امکان نباشد که از مذهبی که دارد مطلع شوی، ان شاء الله در (صدقه) جای اشکالی ندارد. - . السرائر : ۴۷۱ -

**[ترجمه]

«۴۷»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ جَابِرٍ الْجُعْفِيِّ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام: تَصَدَّقْتُ يَوْماً بِدِينَارٍ فَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَ مَا عَلِمْتَ أَنَّ صَدَقَةَ الْمُؤْمِنِ لَا تَخْرُجُ مِنْ يَدِهِ حَتَّى يَفُكَّ بِهَا عَنْ لَحْيَيْ سَبْعِينَ شَيْطَاناً وَ مَا يَقَعُ فِي يَدِ السَّائِلِ حَتَّى يَقَعَ فِي يَدِ الرَّبِّ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى أَ لَمْ يَقْرَأْ هَذِهِ الْآيَةَ أَ لَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبادِهِ وَ يَأْخُذُ الصَّدَقاتِ إِلَى آخِرِ الْآيَةِ(۴).

**[ترجمه]جابر جعفی از امام باقر علیه السلام نقل می کند که علی علیه السلام فرمود: روزی دیناری صدقه دادم. رسول خدا صلی الله علیه و آله به من فرمود: آیا می دانی که صدقه مؤمن از دستش بیرون نمی رود تا آن را از دهان هفتاد شیطان رها کند، و صدقه به دست سائل نمی رسد مگر اینکه به دست پروردگار تبارک و تعالی رسیده باشد؟ آیا پروردگار نفرموده است: {الم یعلموا ان الله هو یقبل التوبه عن عباده و یأخذ الصدقات ...تا آخر آیه}

**[ترجمه]

«۴۸»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ مُعَلَّى بْنِ خُنَيْسٍ قَالَ: خَرَجَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فِي لَيْلَةٍ قَدْ رُشَّتْ

۱- ۱. تفسیر العیّاشیّ: ج ۱ ص ۱۵۳.

۲- ۲. تفسیر العیّاشیّ: ج ۱ ص ۱۵۳.

۳- ۳. السرائر: ۴۷۱.

۴- ۴. تفسير العيّاشيّ: ج ۲ ص ۱۰۷ فی آیه التوبه: ۱۰۴.

وَ هُوَ يُرِيدُ ظُلَّةَ بَنِي سَاعِدَةَ فَاتَّبَعْتُهُ فَإِذَا هُوَ قَدْ سَقَطَ مِنْهُ شَيْ ءٌ فَقَالَ بِسْمِ اللَّهِ اللَّهُمَّ ارْدُدْ عَلَيْنَا فَأَتَيْتُهُ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَقَالَ مُعَلَّى قُلْتُ نَعَمْ جُعِلْتُ فِدَاكَ قَالَ الْتَمِسْ بِيَدِكَ فَمَا وَجَدْتَ مِنْ شَيْ ءٍ فَادْفَعْهُ إِلَيَّ فَإِذَا أَنَا بِخُبْزٍ كَثِيرٍ مُنْتَثِرٍ فَجَعَلْتُ أَدْفَعُ إِلَيْهِ الرَّغِيفَ وَ الرَّغِيفَيْنِ وَ إِذَا مَعَهُ جِرَابٌ أَعْجَزُ مِنْ خُبْزٍ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ احْمِلْهُ عَلَيَّ فَقَالَ أَنَا أَوْلَى بِهِ مِنْكَ وَ لَكِنِ امْضِ مَعِي فَأَتَيْنَا ظُلَّةَ بَنِي سَاعِدَةَ فَإِذَا نَحْنُ بِقَوْمٍ نِيَامٍ فَجَعَلَ يَدُسُّ الرَّغِيفَ وَ الرَّغِيفَيْنِ حَتَّى أَتَى عَلَى آخِرِهِمْ حَتَّى إِذَا انْصَرَفْنَا قُلْتُ لَهُ يَعْرِفُ هَؤُلَاءِ هَذَا الْأَمْرَ قَالَ لَا لَوْ عَرَفُوا كَانَ الْوَاجِبُ عَلَيْنَا أَنْ نُوَاسِيَهُمْ بِالدُّقَّةِ وَ هُوَ الْمِلْحُ إِنَّ اللَّهَ لَمْ يَخْلُقْ شَيْئاً إِلَّا وَ لَهُ خَازِنٌ يَخْزُنُهُ إِلَّا الصَّدَقَةَ فَإِنَّ الرَّبَّ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى يَلِيهَا بِنَفْسِهِ وَ كَانَ أَبِي إِذَا تَصَدَّقَ بِشَيْ ءٍ وَضَعَهُ فِي يَدِ السَّائِلِ ثُمَّ ارْتَجَعَهُ مِنْهُ فَقَبَّلَهُ وَ شَمَّهُ ثُمَّ رَدَّهُ فِي يَدِ السَّائِلِ وَ ذَلِكَ أَنَّهَا تَقَعُ فِي يَدِ اللَّهِ قَبْلَ أَنْ تَقَعَ فِي يَدِ السَّائِلِ فَأَحْبَبْتُ أَنْ أَلِيَهَا إِذَا وَلِيَهَا اللَّهُ وَ وَلِيَهَا أَبِي (١)

إِنَّ صَدَقَةَ اللَّيْلِ تُطْفِئُ غَضَبَ الرَّبِّ وَ تَمْحُو الذَّنْبَ الْعَظِيمَ وَ تُهَوِّنُ الْحِسَابَ وَ صَدَقَةَ النَّهَارِ تُنْمِي الْمَالَ وَ تَزِيدُ فِي الْعُمُرِ(٢).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: معلّی ابن خنیس می گوید: امام صادق علیه السلام در شبی بارانی به قصد سایبان بنی ساعده از خانه خارج شد و من او را دنبال کردم. ناگاه متوجّه شدم که چیزی از آن حضرت به زمین ریخت و امام گفت: «به نام خدا یاری می طلبم، خداوندا، آنچه به زمین ریخت به من بازگردان». معلّی می گوید: پیش رفتم و به آن حضرت سلام کردم. فرمود: معلّی هستی؟ گفتم: آری، فدایت شوم. فرمود: روی زمین دست بکش و هر چه یافتی به من بده. معلّی می گوید: من دست کشیدم، دیدم چند گرده نان روی زمین پراکنده شده است. آنها را جمع کردم و به حضرت دادم. دیدم حضرت انبانی از نان بر دوش دارد. گفتم: فدایت شوم، اجازه دهید من آن را بیاورم. فرمود: نه، من به آوردن آن از تو سزاوارترم، ولی همراه من بیا. معلّی می گوید: آمدیم تا به سایبان بنی ساعده رسیدیم. دیدم گروهی در آنجا خوابیده اند. امام زیر لباس هر کدام یک یا دو گرده نان گذاشت تا به آخرین نفر رسید و برای او هم نان گذاشت و برگشتیم.

من گفتم: فدایت شوم، آیا اینها حق را می شناسند (یعنی از شیعیانند)؟ فرمود: اگر حق را می شناختند نمک (ادویه) غذای آنها را نیز بر عهده می گرفتیم. خداوند هیچ چیزی را نیافریده است مگر اینکه برای آن خزانه داری مقرر کرده که از آن مراقبت کند، لیکن صدقه را خود بر عهده گرفته است. پدرم چون به سائل چیزی می داد، آن را پس می گرفت و می بوسید و می بویید و دوباره به سائل می داد، و این برای آن بود که صدقه پیش از آنکه به دست سائل برسد به دست خدا می رسد، و می فرمود: من دوست دارم که آنچه را خدا گرفته است برگیرم. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۱۰۷ -

همانا صدقه دادن در شب خشم پروردگار را فرو می نشاند، و گناهان بزرگ را محو می کند، و حساب را آسان می گرداند. و صدقه دادن در روز مال را فراوان می کند و بر عمر آدمی می افزاید. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۱۰۸ -

**[ترجمه]

«۴۹»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَا مِنْ شَيْ ءٍ إِلَّا وُكِّلَ بِهِ مَلَكٌ إِلَّا الصَّدَقَةَ فَإِنَّهَا تَقَعُ فِي يَدِ اللَّهِ (٣).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: محمد ابن مسلم از امام صادق علیه السلام روایت می کند که فرمود: برای هر چیزی یک فرشته وجود دارد که آن را به عهده می گیرد، به جز صدقه که در دست خدا قرار می گیرد. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۱۰۸ -

**[ترجمه]

«۵۰»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ أَبِی بَکْرٍ عَنِ السَّکُونِیِّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِیهِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: خَصْلَتَانِ لَا أُحِبُّ أَنْ یُشَارِکَنِی فِیهِمَا أَحَدٌ وُضُوئِی فَإِنَّهُ مِنْ صَلَاتِی وَ صَدَقَتِی مِنْ یَدِی إِلَی یَدِ سَائِلٍ فَإِنَّهَا تَقَعُ فِی یَدِ الرَّحْمَنِ (۴).

۱- ۱. فی المصدر: فأحببت أن أقبلها إذ ولیها اللّه و ولیها ابی، و الظاهر بقرینه ما سبق« فأحببت ان أناولها اذ ولیها اللّه، و ناولها أبی.

۲- ۲. تفسیر العیّاشیّ: ج ۲ ص ۱۰۷.

۳- ۳. تفسیر العیّاشیّ: ج ۲ ص ۱۰۸.

۴- ۴. تفسیر العیّاشیّ: ج ۲ ص ۱۰۸.

**[ترجمه]از ابوبکر، از سِکونی، از امام صادق علیه السلام، از پدرش، از پدرانش علیهم السلام روایت شده است که فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمودند: دو خصلت وجود دارد که دوست ندارم کسی در آن‌ها با من شریک شود: وضویم چون از نمازم است و صدقه ای که با دستم به دست نیازمند می‌دهم؛ چرا که آن در دست خدای رحمان قرار می‌گیرد. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۱۰۸ -

**[ترجمه]

«۵۱»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَحَدِهِمَا علیهما السلام: قَالَ کَانَ عَلِیُّ بْنُ الْحُسَیْنِ علیهما السلام إِذَا أَعْطَی السَّائِلَ قَبَّلَ یَدَ السَّائِلِ فَقِیلَ لَهُ لِمَ تَفْعَلُ ذَلِکَ قَالَ لِأَنَّهَا تَقَعُ فِی یَدِ اللَّهِ قَبْلَ یَدِ الْعَبْدِ وَ قَالَ لَیْسَ مِنْ شَیْ ءٍ إِلَّا وُکِّلَ بِهِ مَلَکٌ إِلَّا الصَّدَقَهُ فَإِنَّهَا تَقَعُ فِی یَدِ اللَّهِ قَالَ الْفَضْلُ أَظُنُّهُ یُقَبِّلُ الْخُبْزَ أَوِ الدِّرْهَمَ (۱).

**[ترجمه]از محمد ابن مسلم، از یکی از دو امام علیهما السلام روایت کرده است که فرمود: علی بن حسین صلوات الله علیه هر گاه به نیازمند صدقه می داد، دست سائل را می بوسید. به وی گفته شد: چرا این کار را می کنید؟ فرمود: زیرا که پیش از این که در دست بنده قرار بگیرد، در دست خدا قرار می‌گیرد. و فرمود: برای هر چیز فرشته ای موکل است، مگر صدقه که در دست خدا می افتد. فضل گفت: گمان می کنم که او نان یا درهم را می بوسید. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۱۰۸ -

**[ترجمه]

«۵۲»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ مَالِکِ بْنِ عَطِیَّهَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ عَلِیُّ بْنُ الْحُسَیْنِ علیه السلام: ضَمِنْتُ عَلَی رَبِّی أَنَّ الصَّدَقَهَ لَا تَقَعُ فِی یَدِ الْعَبْدِ حَتَّی تَقَعَ فِی یَدِ الرَّبِّ وَ هُوَ قَوْلُهُ هُوَ یَقْبَلُ التَّوْبَهَ عَنْ عِبادِهِ وَ یَأْخُذُ الصَّدَقاتِ (۲).

**[ترجمه]مالک بن عطیه، از امام صادق علیه السلام کرده است که فرمود: علی ابن حسین علیه السلام فرمود: از جانب پروردگارم تضمین می کنم که صدقه به دست بنده نمی‌رسد، مگر این که قبل از او به دست پروردگار برسد و این همان فرموده اوست: «هُوَ یَقْبَلُ التَّوْبَهَ عَنْ عِبَادِهِ وَیَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ»، - . توبه / ۱۰۴ - {او از بندگانش توبه را می پذیرد و صدقات را می گیرد.} - . تفسیر عیاشی ۲ : ۱۰۸ -

**[ترجمه]

«۵۳»

جا، [المجالس للمفید] الْجِعَابِیُّ عَنِ ابْنِ عُقْدَهَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَخِیهِ مُحَمَّدٍ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ هِلَالٍ قَالَ: قَالَ لِی أَبُوکَ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ علیه السلام تَصَدَّقْ بِشَیْ ءٍ عِنْدَ الْبُکُورِ فَإِنَّ الْبَلَاءَ لَا یَتَخَطَّی الصَّدَقَهَ(۳).

**[ترجمه]مجالس مفید: محمد بن هلال می گوید: امام باقر علیه السلام فرمود: بامدادان صدقه بده که هرگز تیر بلا ـ و گرفتاری از صدقه در نگذرد و به صاحب آن نرسد. - . مجالس مفید : ۴۱ -

**[ترجمه]

«۵۴»

نجم، [کتاب النجوم مِنْ كِتَابِ التَّجَمُّلِ] عَنِ ابْنِ أُذَيْنَةَ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَيْرٍ قَالَ: كُنْتُ أَبْصُرُ بِالنُّجُومِ وَ أَعْرِفُهَا وَ أَعْرِفُ الطَّالِعَ فَيَدْخُلُنِی مِنْ ذَلِكَ شَیْ ءٌ فَشَكَوْتُ ذَلِكَ إِلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَقَالَ إِذَا وَقَعَ فِی نَفْسِكَ شَیْ ءٌ فَخُذْ شَيْئاً فَتَصَدَّقْ بِهِ عَلَی أَوَّلِ مِسْكِينٍ تَلْقَاهُ فَإِنَّ اللَّهَ يَدْفَعُ عَنْكَ (۴).

**[ترجمه]فرج الهموم: ابن ابوعمیر گوید: مطالعه کتب نجومی می کردم و ستاره ها را می شناختم و طالع را می‌دانستم، پس به خاطر این ترس و واهمه ای در وجود من رخنه کرد. بنابراین مسئله را پیش امام صادق علیه السلام عرضه داشتم. امام فرمود: وقتی غم و واهمه ای در تو رخنه کرد چیزی را بردار و به اولین درویشی که رسیدی صدقه بده چراکه خداوند (اگر بلا ـ یی باشد) از تو دفع می کند. - . فرج الهموم : ۱۲۳ - ۱۲۴ -

**[ترجمه]

«۵۵»

مکا، [مكارم الأخلاق] عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: الصَّدَقَةُ بِالْيَدِ تَقِی مِيتَةَ السَّوْءِ وَ تَدْفَعُ سَبْعِينَ نَوْعاً مِنْ أَنْوَاعِ الْبَلَاءِ وَ تُفَكُّ عَنْ لَحْيَیْ سَبْعِينَ شَيْطَاناً كُلُّهُمْ يَأْمُرُهُ

ص: ۱۲۹

۱- ۱. تفسیر العیّاشیّ ج ۲ ص ۱۰۸.

۲- ۲. تفسیر العیّاشیّ ج ۲ ص ۱۰۸.

۳- ۳. مجالس المفید: ۴۱.

۴- ۴. فرج المهموم: ۱۲۳- ۱۲۴، ثمّ استدلّ به علی جواز العمل بالنجوم، و قال: لو لم یکن فی الشیعه عارف بالنجوم الا محمّد بن أبی عمیر لکان حجه فی صحتها و اباحتها لانه من خواص الأئمّه علیهم السلام و الحجج فی مذاهبها و روایاتها. أقول: انه نقل الحدیث اولا عن کتاب الفقیه(ج ۲ ص ۱۷۵ ط النجف) و الظاهر أن الصحیح من السند ما نقله البرقی فی المحاسن عن أبیه عن ابن أبی عمیر، عن ابن أذینه عن سفیان بن عمر، فلم یکن العارف بالنجوم هو محمّد بن أبی عمیر، و لا ـ ابن أذینه، بل رجل مجهول.

أَنْ لَا يَفْعَلَ.

وَ عَنِ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله قَالَ: صَدَقَةُ السِّرِّ تُطْفِئُ غَضَبَ الرَّبِّ.

وَ عَنْهُ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: الصَّدَقَةُ تَمْنَعُ مِيتَةَ السَّوْءِ.

وَ قَالَ صلی الله علیه و آله: إِنَّ الصَّدَقَةَ وَ صِلَةَ الرَّحِمِ تَعْمُرَانِ الدِّيَارَ وَ تَزِيدَانِ فِي الْأَعْمَارِ.

عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: مَنْ تَصَدَّقَ فِي كُلِّ يَوْمٍ أَوْ لَيْلَةٍ إِنْ كَانَ يَوْمٌ فَيَوْمٌ وَ إِنْ كَانَ لَيْلٌ فَلَيْلٌ دُفِعَ عَنْهُ الْهَدْمُ وَ السَّبُعُ وَ مِيتَةُ السَّوْءِ.

عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: الْبِرُّ وَ الصَّدَقَةُ يَنْفِيَانِ الْفَقْرَ وَ يَزِيدَانِ فِي الْعُمُرِ وَ يَدْفَعَانِ عَنْ سَبْعِينَ مِيتَةَ السَّوْءِ.

عَنْ مُعَاذِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَذَكَرُوا الْوَجَعَ فَقَالَ دَاوُوا مَرْضَاكُمْ بِالصَّدَقَةِ وَ مَا عَلَى أَحَدِكُمْ أَنْ يَتَصَدَّقَ بِقُوتِ يَوْمِهِ إِنَّ مَلَكَ الْمَوْتِ يُدْفَعُ إِلَيْهِ الصَّكُّ بِقَبْضِ رُوحِ الْعَبْدِ فَيَتَصَدَّقُ فَيُقَالُ لَهُ رُدَّ عَلَيْهِ الصَّكَّ.

عَنْهُ علیه السلام قَالَ: دَاوُوا مَرْضَاكُمْ بِالصَّدَقَةِ وَ حَصِّنُوا أَمْوَالَكُمْ بِالزَّكَاةِ وَ أَنَا ضَامِنٌ لِكُلِّ مَا يَتْوَى (۱) فِي بَرٍّ أَوْ بَحْرٍ بَعْدَ أَدَاءِ حَقِّ اللَّهِ فِيهِ مِنَ التَّلَفِ.

عَنِ الْعَالِمِ علیه السلام قَالَ: الصَّدَقَةُ تَدْفَعُ الْقَضَاءَ الْمُبْرَمَ مِنَ السَّمَاءِ(۲).

**[ترجمه]مکارم الاخلاق: از امام صادق علیه السلام روایت شده که فرمود: با دست خود صدقه دادن، مرگ بد را دور می کند، و جلوی هفتاد نوع بلا را می گیرد، و از دهان هفتاد شیطان که همه او را از این کار باز می دارند، آزاد می شود.

از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم روایت شده که فرمودند: صدقه پنهانی خشم خدا را فرومی‌نشاند.

و از ایشان نقل شده که فرمودند: صدقه از مرگ بد جلوگیری می‌کند.

و فرمودند: صدقه و برقراری پیوند خویشاوندی سرزمین‌ها را آباد و عمرها را زیاد می‌کند.

از امام صادق علیه السلام روایت شده که فرمود: هر کس در روز یا شب صدقه دهد - اگر روز باشد غذای روز و اگر شب باشد غذای شبش را - خداوند زیر آوار رفتن و در چاه افتادن و طعمه درندگان شدن را از او دور خواهد ساخت .

از امام باقر علیه السلام روایت شده که فرمود: نیکی کردن و صدقه دادن فقر را دور می‌کنند و بر عمر می‌افزایند و هفتاد نوع مرگ بد را دفع می‌کنند.

معاذ بن مسلم می‌گوید: نزد امام صادق علیه السلام بودم که سخن از درد و بیماری به میان آمد. امام فرمود: بیماران خود را با دادن صدقه درمان کنید. چه می شود که هر یک از شما غذای یک وعده خود را صدقه دهد؟ گاه به فرشته مرگ فرمانی

ابلاغ می شود که روح بنـده ای را قبض کنـد، پس آن بنده صدقه ای می دهد و به فرشـته مرگ خطاب می شود: آن فرمان را باز گردان.

از ایشان نقل شـده که فرمودنـد: بیمارتان را با صـدقه معالجه کنیـد، و اموال خود را با پرداخت زکات بیمه کنید، و من (حفظ) هر مالی را که در خشکی و دریا باشد را پس از پرداخت حق خدایی آن ضمانت می‌کنم.

از امام عالم (امام صادق) علیه السلام روایت شده که فرمود: صدقه، قضای حتمی آسمانی را بر می‌گرداند. - . مکارم الاخلاق : ۴۴۵ -

**[ترجمه]

«۵۶»

کش، [رجـال الکشـی] حَمْـدَوَیْهِ عَنِ ابْنِ یَزِیـدَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُمَرَ عَنِ ابْنِ عُـذَافِرٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ یَزِیـدَ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْـدِ اللَّهِ علیه السـلام عَنِ الصَّدَقَهِ عَلَی النَّاصِبِ وَ عَلَی الزَّیْدِیَّهِ فَقَالَ لَا تَصَدَّقْ عَلَیْهِمْ بِشَـیْ ءٍ وَ لَا تَسْـقِهِمْ مِنَ الْمَاءِ إِنِ اسْتَطَعْتَ وَ قَالَ لِیَ الزَّیْدِیَّهُ هُمُ النُّصَّابُ (۳).

**[ترجمه]رجال کشـی: عمر ابن یزیـد می‌گویـد: از امام صادق علیه السـلام درباره صـدقه به ناصبی و زیدی پرسـیدم. فرمود: چیزی از صدقه به آنان نده و اگر می‌توانی آب نیز به آن‌ها ننوشان و فرمود: زیدی‌ها همان ناصبی‌ها هسـتند. - . رجال کشـی : ۱۹۹ -

**[ترجمه]

«۵۷»

جع، [جامع الأخبار] رَوَی یَعْقُوبُ بْنُ یَزِیدَ بِإِسْـنَادٍ صَـحِیحٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ: أَنْفِقْ وَ أَیْقِنْ بِالْخَلَفِ وَ اعْلَمْ أَنَّهُ مَنْ لَمْ یُنْفِقْ فِی طَاعَهِ اللَّهِ ابْتُلِیَ بِأَنْ یُنْفِقَ فِی مَعْصِیَهِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ مَنْ لَمْ یَمْشِ فِی حَاجَهِ وَلِیِّ اللَّهِ ابْتُلِیَ بِأَنْ یَمْشِیَ فِی حَاجَهِ

۱- ۱. توی المال یتوی: هلک، أو أشرف علی الهلاک.

۲- ۲. مکارم الأخلاق: ۴۴۵.

۳- ۳. رجال الکشّیّ: ۱۹۹.

عَدُوِّ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ.

وَ قَالَ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله: مَنْ مَنَعَ مَالَهُ مِنَ الْأَخْيَارِ اخْتِيَاراً صَرَفَ اللَّهُ مَالَهُ إِلَى الْأَشْرَارِ اضْطِرَاراً(۱).

**[ترجمه]جامع الاخبار: یعقوب ابن یزید با اسناد صحیح می گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می‌فرمود: انفاق کن و به پاداشی که (بعداً به تو می رسد) یقین داشته باش، و بدان هر که در راه طاعت خدا انفاق نکند، مبتلا به انفاق کردن در راه معصیت خدا شود، و هر که به دنبال بر آوردن احتیاج دوست خدا نرود ناگزیر می شود که به دنبال بر آوردن حاجت دشمن خدا برود.

و پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمودند: هر کس مالش را به صورت اختیاری از انسان‌های خوب دریغ کند خداوند مالش را به (طرف) انسان‌های بد سوق می‌دهد .

**[ترجمه]

«۵۸»

ین، [کتاب حسین بن سعید] و النوادر صَفْوَانُ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ غَالِبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: الْبِرُّ وَ صَدَقَةُ السِّرِّ يَنْفِيَانِ الْفَقْرَ وَ يَزِيدَانِ فِي الْعُمُرِ وَ يَدْفَعَانِ عَنْ سَبْعِينَ مِيتَةَ سَوْءٍ.

**[ترجمه]کتاب حسن ابن سعید و النوادر: اسحاق ابن غالب از پدرش از امام باقر علیه السلام روایت می کند که فرمود: نیکی کردن و صدقه دادن فقر را دور می کنند و بر عمر می‌افزایند و هفتاد نوع مرگ بد را دفع می کنند.

**[ترجمه]

«۵۹»

ین، [کتاب حسین بن سعید] و النوادر فَضَالَةُ عَنْ سَيْفٍ عَنْ أَبِي الصَّبَّاحِ عَنْ جَابِرٍ عَنِ الْوَصَّافِيِّ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: صَدَقَةُ السِّرِّ تُطْفِئُ غَضَبَ الرَّبِّ.

**[ترجمه]کتاب حسن بن سعید و النوادر: وصافی از امام باقر علیه السلام نقل می کند که فرمود: صدقه پنهانی خشم خداوند را فرو می‌نشاند.

**[ترجمه]

«۶۰»

محص، [التمحیص] عَنْ صَفْوَانَ قَالَ: ذُكِرَ عِنْدَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام ضُعَفَاءُ أَصْحَابِنَا وَ مَحَاوِيجُهُمْ فَقَالَ إِنِّي لَأُحِبُّ نَفْعَهُمْ وَ

أَحِبُّ مَنْ نَفَعَهُمْ.

**[ترجمه]التمحیص: صفوان می گوید: در نزد امام صادق علیه السلام از ضعیفان و نیازمندان اصحاب ما سخن به میان آمد. فرمود: من منفعت رساندن به آن‌ها و کسانی که به آنان سود می‌رسانند را دوست می‌دارم.

**[ترجمه]

«۶۱»

محص، [التمحیص] عَنِ الْمُفَضَّلِ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: مَیَاسِیرُ شِیعَتِنَا أُمَنَاءُ عَلَی مَحَاوِیجِهِمْ فَاحْفَظُونَا فِیهِمْ یَحْفَظْکُمُ اللَّهُ.

**[ترجمه]مفضل می گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: ثروتمندان شیعه ما، امنا و کارگزاران ما در کار نیازمندان شیعیانند، پس جایگاه ما را در آنان حفظ کنید تا خداوند حافظ شما باشد.

**[ترجمه]

«۶۲»

نَوَادِرُ الرَّاوَنْدِیِّ، بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَی بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مَا نَقَصَ مَالٌ مِنْ صَدَقَهٍ قَطُّ فَأَعْطُوا وَ لَا تَجْبُنُوا.

وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: الصَّدَقَهُ تَمْنَعُ مِیتَهَ السَّوْءِ.

وَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: اسْتَنْزِلُوا الرِّزْقَ بِالصَّدَقَهِ.

وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: کُلُّکُمْ یُکَلِّمُ رَبَّهُ یَوْمَ الْقِیَامَهِ لَیْسَ بَیْنَهُ وَ بَیْنَهُ تَرْجُمَانٌ فَیَنْظُرُ أَمَامَهُ فَلَا یَجِدُ إِلَّا مَا قَدَّمَ وَ یَنْظُرُ عَنْ یَمِینِهِ فَلَا یَجِدُ إِلَّا مَا قَدَّمَ ثُمَّ یَنْظُرُ عَنْ یَسَارِهِ فَإِذَا هُوَ بِالنَّارِ فَاتَّقُوا النَّارَ وَ لَوْ بِشِقِّ تَمْرَهٍ فَإِنْ لَمْ یَجِدْ أَحَدُکُمْ فَبِکَلِمَهٍ طَیِّبَهٍ(۲).

وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِیهِ عَنْ جَدِّهِ علیهم السلام قَالَ: کَانَتْ أَرْضٌ بَیْنِی وَ بَیْنَ رَجُلٍ فَأَرَادَ قِسْمَتَهَا وَ کَانَ الرَّجُلُ صَاحِبَ نُجُومٍ فَنَظَرَ إِلَی السَّاعَهِ الَّتِی

۱- ۱. جامع الأخبار: ۲۰۸.

۲- ۲. نوادر الراوندیّ: ۲.

فِيهَا السُّعُودُ فَخَرَجَ فِيهَا وَ نَظَرَ إِلَى السَّاعَةِ الَّتِي فِيهَا النُّحُوسُ فَبَعَثَ إِلَى أَبِي فَلَمَّا اقْتَسَمَا الْأَرْضَ خَرَجَ خَيْرُ السَّهْمَيْنِ لِأَبِي عليه السلام فَجَعَلَ صَاحِبُ النُّجُومِ يَتَعَجَّبُ فَقَالَ لَهُ أَبِي مَا لَكَ فَأَخْبَرَهُ الْخَبَرَ فَقَالَ لَهُ أَبِي فَهَلَّا أَدُلُّكَ عَلَى خَيْرٍ مِمَّا صَنَعْتَ إِذَا أَصْبَحْتَ فَتَصَدَّقْ بِصَدَقَةٍ تُذْهِبْ عَنْكَ نَحْسَ ذَلِكَ الْيَوْمِ وَ إِذَا أَمْسَيْتَ فَتَصَدَّقْ بِصَدَقَةٍ تُذْهِبْ عَنْكَ نَحْسَ تِلْكَ اللَّيْلَةِ(۱).

**[ترجمه]نوادر الراوندی: موسی ابن جعفر علیه السلام از پدرانش از رسول خدا صلّی اللّه علیه و آله و سلّم نقل می کند که فرمودند: مال و ثروت از صدقه دادن نقصان نمی یابد، بنا بر این صدقه بدهید و هرگز از بخشش در راه خدا هراس نداشته باشید. با همین سند گفته است: رسول خدا صلّی اللّه علیه و آله و سلّم فرمودند: صدقه در راه خدا، از مرگ ناگوار جلوگیری می کند.

با همین سند گفته است: رسول خدا صلّی اللّه علیه و آله و سلّم فرمودند: روزی را با صدقه، فرود آورید - زیاد کنید - .

با همین سند گفته است: رسول خدا صلّی اللّه علیه و آله و سلّم فرمودند: در روز قیامت، هر کسی بدون واسطه با خدا سخن می گوید. هر کسی به جلوی خود نگاه می کند و غیر از آنچه از قبل پیش فرستاده، چیزی را نمی بیند، آنگاه به سوی راست خود نگاه می کند، و به غیر از آنچه از پیش فرستاده، چیزی را نمی یابد، بعد به جانب چپ خود نگاه می کند و جز آتش دوزخ را نمی بیند! بنابراین، خویشتن را از آتش دوزخ حفظ کنید، اگر چه با صدقه دادن پاره خرمایی باشد؛ و اگر کسی از شما این قدر هم نداشت، با کلام و زبان خوش (با محرومان و بندگان خدا) رفتار نماید . - . نوادر راوندی : ۲ -

با همین سند از جعفر از پدرش از جدش علیهم السلام روایت شده که فرمود: من با کسی زمین مشترکی داشتم، او که مرد ستاره شناسی بود تصمیم گرفت زمین را تقسیم کند. بدین جهت نگاه به ساعتی کرد که آن را «سعد» می دانست و سهم خود را جدا کرد. آنگاه نگاه به ساعتی کرد که آن «نحس» می دانست و به سراغ پدرم فرستاد.

اما وقتی زمین تقسیم گردید، مرد منجّم با تعجّب متوجه شد که قسمت بهتر زمین نصیب پدرم شده است. پدرم به او گفت: چرا تعجب می کنی؟ مرد موضوع «سعد» و «نحس» اوقات را برای پدرم توضیح داد. پدرم فرمود: آیا نمی خواهی تو را به کار بهتری از آنچه تو انجام دادی راهنمایی کنم؟اگر می خواهی نحسی روز از تو برطرف شود، صبح صدقه بده و اگر می خواهی از نحسی شب محفوظ بمانی عصر صدقه بده. - . نوادر راوندی : ۵۳ -

**[ترجمه]

«۶۳»

مَجَالِسُ الشَّيْخِ، أَحْمَدُ بْنُ عُبْدُونٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ فَضَّالٍ عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ عَامِرٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ رِزْقٍ الْغُمْشَانِيِّ عَنْ أَبِي أُسَامَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ كَانَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ علیهما السلام يَقُولُ: الصَّدَقَةُ تُطْفِئُ غَضَبَ الرَّبِّ قَالَ وَ كَانَ

يُقَبِّلُ الصَّدَقَةَ قَبْلَ أَنْ يُعْطِيَهَا السَّائِلَ قِيلَ لَهُ مَا يَحْمِلُكَ عَلَى هَذَا قَالَ فَقَالَ لَسْتُ أُقَبِّلُ يَدَ السَّائِلِ إِنَّمَا أُقَبِّلُ يَدَ رَبِّي إِنَّهَا تَقَعُ فِي يَدِ

رَبِّی قَبْلَ أَنْ تَقَعَ فِی یَدِ السَّائِلِ (۲).

**[ترجمه]مجالس الشیخ: ابواسامه از امام صادق علیه السلام روایت می کند که فرمود: علی ابن الحسین علیه السلام فرمود: صدقه خشم خداوند را فرو می‌نشاند. فرمود: و ایشان پیش از آنکه به سائل چیزی می داد، آن را می‌بوسید. به او گفته شد: چه چیزی تو را به این کار وا می‌دارد؟ فرمود: من دست سائل را نمی‌بوسم بلکه دست خدایم را می‌بوسم. صدقه پیش از آنکه به دست سائل برسد به دست خدا می رسد. - . امالی طوسی ۲ : ۲۸۵ -

**[ترجمه]

«۶۴»

دَعَوَاتُ الرَّاوَنْدِیِّ، قَالَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله: الصَّدَقَهُ تَسُدُّ سَبْعِینَ بَاباً مِنَ الشَّرِّ.

وَ رُوِیَ: أَنَّ سَائِلًا وَقَفَ عَلَی خَیْمَهٍ وَ فِیهَا امْرَأَهٌ وَ بَیْنَ یَدَیْهَا صَبِیٌّ فِی الْمَهْدِ وَ کَانَتْ تَأْکُلُ وَ مَا بَقِیَ إِلَّا لُقْمَهٌ فَأَعْطَتْهُ فَلَمَّا کَانَ بَعْدَ سَاعَهٍ اخْتَطَفَ الذِّئْبُ وَلَدَهَا مِنَ الْمَهْدِ فَتَبِعَتْهُ قَلِیلًا فَرَمَی بِهِ مِنْ غَیْرِ سُوءٍ وَ سَمِعَتْ هَاتِفاً یَقُولُ لُقْمَهٌ بِلُقْمَهٍ.

**[ترجمه]دعوات الراوندی: پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمودند: صدقه هفتاد در شرّ و بدبختی را می‌بندد.

و روایت شده که گدایی بر خیمه ای ایستاد و در آن خیمه زنی بود که کودکی در گهواره داشت و آن زن غذا می‌خورد و فقط یک لقمه برایش باقی مانده بود، پس آن لقمه را به گدا داد. پس از ساعتی، گرگ فرزندش را از گهواره ربود. پس به دنبالش رفت. گرگ بدون اینکه آسیبی به او رسانده باشد، او را انداخت. (زن) ندایی شنید که می گفت: این لقمه به جای آن لقمه.

**[ترجمه]

«۶۵»

نهج، [نهج البلاغه] قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام: الصَّدَقَهُ دَوَاءٌ مُنْجِحٌ (۳).

**[ترجمه]نهج البلاغه: امیرالمومنین فرمود: صدقه دوایی موثر است. - . نهج البلاغه : حکمت ۶ -

**[ترجمه]

«۶۶»

نهج، [نهج البلاغه] قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام: اسْتَنْزِلُوا الرِّزْقَ بِالصَّدَقَهِ(۴).

وَ قَالَ علیه السلام: مَنْ أَیْقَنَ بِالْخَلَفِ جَادَ بِالْعَطِیَّهِ(۵).

وَ قَالَ علیه السلام: مَنْ یُعْطِ بِالْیَدِ الْقَصِیرَهِ یُعْطَ بِالْیَدِ الطَّوِیلَهِ.

۱- ۱. نوادر الراوندیّ: ۵۳ و مثله فی الکافی ج ۴ ص ۶.

۲- ۲. أمالی الطوسیّ ج ۲ ص ۲۸۵.

۳- ۳. نهج البلاغه تحت الرقم ۶ من قسم الحکم.

۴- ۴. نهج البلاغه تحت الرقم ۱۳۷- ۱۳۸ من قسم الحکم.

۵- ۵. نهج البلاغه تحت الرقم ۱۳۷- ۱۳۸ من قسم الحکم.

قال السید رضی الله عنه و معنی ذلک أن ما ینفقه المرء من ماله فی سبیل الخیر و البر و إن کان یسیرا فإن الله تعالی یجعل الجزاء علیه عظیما کثیرا و الیدان عنا [هاهنا] عبارتان عن النعمتین ففرق علیه السلام بین نعمه العبد و نعمه الرب فجعل تلک قصیره و هذه طویله لأن نعم الله سبحانه أبدا تضعف علی نعم المخلوقین أضعافا کثیره إذ کانت نعمه تعالی أصل النعم کلها فکل نعمه إلیها ترجع و منها تنزع (۱).

وَ قَالَ علیه السلام: إِذَا أَمْلَقْتُمْ فَتَاجِرُوا اللَّهَ بِالصَّدَقَهِ(۲).

وَ قَالَ فِی وَصِیَّتِهِ لِابْنِهِ الْحَسَنِ علیه السلام وَ اعْلَمْ أَنَّ أَمَامَکَ طَرِیقاً ذَا مَسَافَهٍ بَعِیدَهٍ وَ مَشَقَّهٍ شَدِیدَهٍ وَ أَنَّهُ لَا غِنَی بِکَ فِیهِ مِنْ حُسْنِ الِارْتِیَادِ وَ قَدْرِ بَلَاغِکَ مِنَ الزَّادِ مَعَ خِفَّهِ الظَّهْرِ فَلَا تَحْمِلَنَّ عَلَی ظَهْرِکَ فَوْقَ طَاقَتِکَ فَیَکُونَ ثِقْلُ ذَلِکَ وَبَالًا عَلَیْکَ وَ إِذَا وَجَدْتَ مِنْ أَهْلِ الْفَاقَهِ مَنْ یَحْمِلُ لَکَ زَادَکَ إِلَی یَوْمِ الْقِیَامَهِ فَیُوَافِیکَ بِهِ غَداً حَیْثُ تَحْتَاجُ إِلَیْهِ فَاغْتَنِمْهُ وَ حَمِّلْهُ إِیَّاهُ وَ أَکْثِرْ مِنْ تَزْوِیدِهِ وَ أَنْتَ قَادِرٌ عَلَیْهِ فَلَعَلَّکَ تَطْلُبُهُ فَلَا تَجِدُهُ وَ اغْتَنِمْ مَنِ اسْتَقْرَضَکَ فِی حَالِ غِنَاکَ لِیَجْعَلَ قَضَاءَهُ لَکَ فِی یَوْمِ عُسْرَتِکَ.

إِلَی قَوْلِهِ علیه السلام إِنَّمَا لَکَ مِنْ دُنْیَاکَ مَا أَصْلَحْتَ بِهِ مَثْوَاکَ وَ إِنْ کُنْتَ جَازِعاً عَلَی مَا تَفَلَّتَ بِهِ مِنْ یَدَیْکَ فَاجْزَعْ عَلَی کُلِّ مَا لَمْ یَصِلْ إِلَیْکَ (۳).

**[ترجمه]نهج البلاغه: امیرالمومنین فرمود: روزی را با صدقه دادن فرود آورید. - . نهج البلاغه : حکمت ۱۳۷ -

و فرمود: آن که پاداش الهی را باور دارد، در بخشش سخاوتمند است. - . نهج البلاغه : حکمت ۱۳۸ -

و فرمود: آن کس که با دست کوتاه ببخشد، از دستی بلند پاداش گیرد.

سید رضی الله عنه می گوید: معنی سخن این است که آنچه انسان از اموال خود در راه خیر و نیکی انفاق می کند، هر چند کم باشد، خداوند پاداش او را بسیار می دهد. منظور از «دو دست» در اینجا دو نعمت است که امام علیه السّلام بین نعمت پروردگار و نعمت از ناحیه انسان را با کوتاهی و بلندی فرق گذاشته است که نعمت و بخشش از ناحیه بنده را کوتاه، و از ناحیه خداوند را بلند قرار داده است. بدان جهت که نعمت خدا همیشگی و چند برابر نعمت مخلوق است، چرا که نعمت خداوند اصل و اساس تمام نعمتها است، بنا بر این تمام نعمت‌ها به نعمت‌های خدا باز می گردد و از آن سرچشمه می گیرد. - . نهج البلاغه : حکمت ۲۳۲ -

و فرمود: هرگاه تهیدست شدید با صدقه دادن با خدا تجارت کنید. - . نهج البلاغه : حکمت ۲۵۸ -

و ایشان در وصیت به پسرش امام حسن علیه السلام فرمود: بدان راهی پر مشقّت و بس طولانی در پیش روی داری، و در این راه بدون کوشش بایسته و تلاش فراوان و اندازه گیری زاد و توشه و سبک کردن بار گناه، موفّق نخواهی بود. بیش از تحمّل خود بار مسئولیّت ها بر دوش منه، که سنگینی آن برای تو عذاب آور است. اگر مستمندی را دیدی که توشه ات را تا قیامت می برد و فردا که به آن نیاز داری به تو باز می گرداند، کمک او را غنیمت بشمار و زاد و توشه را بر دوش او بگذار؛ و اگر قدرت مالی داری، بیشتر انفاق کن، و همراه او بفرست، زیرا ممکن است روزی در رستاخیز در جستجوی چنین فردی باشی و

او را نیابی. به هنگام بی نیازی اگر کسی از تو وام خواهد، غنیمت بشمار، تا در روز سختی و تنگدستی به تو باز گرداند،

تا این سخن او: از دنیا تنها آنقدر مال تو خواهد بود که با آن سرای آخرتت را اصلاح کنی و اگر قرار است برای چیزی که از دست رفته ناراحت شوی و بی تابی کنی، پس برای هر چیزی که به تو نرسیده نیز ناراحت باش. - . نهج البلاغه : نامه ۳۱ -

**[ترجمه]

«۶۷»

كَنْزُ الْكَرَاجُكِيِّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ شَاذَانَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادٍ عَنِ الْمُفَضَّلِ بْنِ عُمَرَ عَنْ يُونُسَ بْنِ يَعْقُوبَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَلْعُونٌ مَلْعُونٌ مَنْ وَهَبَ اللَّهُ لَهُ مَالًا فَلَمْ يَتَصَدَّقْ مِنْهُ بِشَیْ ءٍ أَ مَا سَمِعْتَ أَنَّ النَّبِیَّ صلی الله علیه و آله قَالَ صَدَقَةُ دِرْهَمٍ أَفْضَلُ مِنْ صَلَاةِ عَشْرِ لَيَالٍ.

**[ترجمه]کنزالکراجکی: یونس ابن یعقوب از امام صادق علیه السلام روایت می کند که فرمود: ملعون است ملعون است کسی که خدا به او مالی بخشیده و او از آن هیچ صدقه ای نمی‌دهد. آیا نشنیدی که پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمودند: صدقه یک درهم از نماز ده شب برتر است.

**[ترجمه]

«۶۸»

عُدَّةُ الدَّاعِی، كَانَ زَيْنُ الْعَابِدِينَ علیه السلام يَقُولُ: لِلْخَادِمِ أَمْسِكْ قَلِيلًا حَتَّى يَدْعُوَ.

ص: ۱۳۳

۱- ۱. نهج البلاغه تحت الرقم ۲۳۲ من قسم الحکم:

۲- ۲. نهج البلاغه تحت الرقم ۲۵۸ من قسم الحکم.

۳- ۳. نهج البلاغه تحت الرقم ۳۱ من قسم الرسائل و الکتب.

وَ قَالَ: دَعْوَهُ السَّائِلِ الْفَقِيرِ لَا تُرَدُّ وَ كَانَ عليه السلام يَأْمُرُ الْخَادِمَ إِذَا أَعْطَتِ السَّائِلَ أَنْ تَأْمُرَهُ بِدَعْوَهٍ بِالْخَيْرِ.

وَ عَنْ أَحَدِهِمَا عليهما السلام: إِذَا أَعْطَيْتُمُوهُمْ فَلَقِّنُوهُمُ الدُّعَاءَ فَإِنَّهُ يُسْتَجَابُ لَهُمْ فِيكُمْ وَ لَا يُسْتَجَابُ لَهُمْ فِی أَنْفُسِهِمْ وَ كَانَ عليه السلام يُقَبِّلُ يَدَهُ عِنْدَ الصَّدَقَهِ فَسُئِلَ عَنْ ذَلِكَ فَقَالَ إِنَّهَا تَقَعُ فِی يَدِ اللَّهِ قَبْلَ أَنْ تَقَعَ فِی يَدِ السَّائِلِ.

وَ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام: إِذَا نَاوَلْتُمُ السَّائِلَ فَلْيَرُدَّ الَّذِی يُنَاوِلُهُ يَدَهُ إِلَى فِيهِ فَيُقَبِّلَهَا فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يَأْخُذُهَا قَبْلَ أَنْ تَقَعَ فِی يَدِ السَّائِلِ فَإِنَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ يَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ وَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مَا تَقَعُ صَدَقَهُ الْمُؤْمِنِ فِی يَدِ السَّائِلِ حَتَّى تَقَعَ فِی يَدِ اللَّهِ تَعَالَى ثُمَّ تَلَا هَذِهِ الْآيَهَ أَ لَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَهَ عَنْ عِبادِهِ وَ يَأْخُذُ الصَّدَقاتِ وَ أَنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ.

وَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى يَقُولُ مَا مِنْ شَیْ ءٍ إِلَّا وَ قَدْ وَكَّلْتُ مَنْ يَقْبِضُهُ غَيْرِی إِلَّا الصَّدَقَهَ فَإِنِّی أَتَلَقَّفُهَا بِيَدِی تَلَقُّفاً حَتَّى إِنَّ الرَّجُلَ يَتَصَدَّقُ أَوِ الْمَرْأَهَ لَتَتَصَدَّقُ بِالتَّمْرَهِ أَوْ بِشِقِّ تَمْرَهٍ فَأُرَبِّيهَا لَهُ كَمَا يُرَبِّی الرَّجُلُ فَلُوَّهُ وَ فَصِيلَهُ فَيَلْقَانِی يَوْمَ الْقِيَامَهِ وَ هِیَ مِثْلُ جَبَلِ أُحُدٍ.

وَ قَالَ الصَّادِقُ عليه السلام: اسْتَنْزِلُوا الرِّزْقَ بِالصَّدَقَهِ.

وَ قَالَ عليه السلام: لِمُحَمَّدٍ ابْنِهِ يَا بُنَیَّ كَمْ فَضَلَ مِنْ تِلْكَ النَّفَقَهِ فَقَالَ أَرْبَعُونَ دِينَاراً قَالَ اخْرُجْ فَتَصَدَّقْ بِهَا قَالَ إِنَّهُ لَمْ يَبْقَ مَعِی غَيْرُهَا قَالَ تَصَدَّقْ بِهَا فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يُخْلِفُهَا أَ مَا عَلِمْتَ أَنَّ لِكُلِّ شَیْ ءٍ مِفْتَاحاً وَ مِفْتَاحَ الرِّزْقِ الصَّدَقَهُ فَتَصَدَّقْ بِهَا قَالَ فَفَعَلْتُ فَمَا لَبِثَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام إِلَّا عَشَرَهَ أَيَّامٍ حَتَّى جَاءَهُ مِنْ مَوْضِعٍ أَرْبَعَهُ آلَافِ دِينَارٍ.

وَ قَالَ عليه السلام: الصَّدَقَهُ تَقْضِی الدَّيْنَ وَ تَخْلُفُ بِالْبَرَكَهِ.

وَ قَالَ عليه السلام: إِذَا أَمْلَقْتُمْ فَتَاجِرُوا اللَّهَ بِالصَّدَقَهِ.

وَ قَالَ الْبَاقِرُ عليه السلام: إِنَّ الصَّدَقَهَ لَتَدْفَعُ سَبْعِينَ عِلَّهً مِنْ بَلَايَا الدُّنْيَا مَعَ مِيتَهِ السَّوْءِ إِنَّ صَاحِبَهَا لَا يَمُوتُ مِيتَهَ سَوْءٍ أَبَداً.

وَ قِيلَ: بَيْنَا عِيسَى عليه السلام مَعَ أَصْحَابِهِ جَالِساً إِذْ مَرَّ بِهِ رَجُلٌ فَقَالَ هَذَا مَيِّتٌ أَوْ يَمُوتُ لَمْ يَلْبَثُوا أَنْ رَجَعَ إِلَيْهِمْ وَ هُوَ يَحْمِلُ حُزْمَهَ حَطَبٍ فَقَالُوا يَا رُوحَ اللَّهِ أَخْبَرْتَنَا أَنَّهُ مَيِّتٌ وَ هُوَ ذَا نَرَاهُ حَيّاً فَقَالَ عليه السلام ضَعْ حُزْمَتَکَ فَوَضَعَهَا فَفَتَحَهَا فَإِذَا فِيهِ أَسْوَدُ قَدْ أُلْقِمَ حَجَراً فَقَالَ لَهُ عِيسَى عليه السلام أَيَّ شَيْ ءٍ صَنَعْتَ الْيَوْمَ فَقَالَ يَا رُوحَ اللَّهِ وَ كَلِمَتَهُ كَانَ مَعِی رَغِيفَانِ فَمَرَّ بِی سَائِلٌ فَأَعْطَيْتُهُ وَاحِداً.

وَ قَالَ الصَّادِقُ عليه السلام: مَا أَحْسَنَ عَبْدٌ الصَّدَقَهَ فِی الدُّنْيَا إِلَّا أَحْسَنَ اللَّهُ الْخِلَافَهَ عَلَى وُلْدِهِ مِنْ بَعْدِهِ وَ كَانَ عليه السلام بِمِنًى فَجَاءَهُ سَائِلٌ فَأَمَرَ لَهُ بِعُنْقُودٍ فَقَالَ لَا حَاجَهَ لِی فِی هَذَا إِنْ كَانَ دِرْهَمٌ فَقَالَ يَسَعُ اللَّهُ لَکَ فَذَهَبَ وَ لَمْ يُعْطِهِ شَيْئاً فَجَاءَهُ آخَرُ فَأَخَذَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام ثَلَاثَ حَبَّاتٍ مِنْ عِنَبٍ فَنَاوَلَهُ إِيَّاهَا فَأَخَذَهَا السَّائِلُ فَقَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ الَّذِی رَزَقَنِی فَقَالَ عليه السلام مَكَانَکَ فَحَثَا لَهُ مِلْ ءَ كَفَّيْهِ فَنَاوَلَهُ إِيَّاهُ فَقَالَ السَّائِلُ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام مَكَانَکَ يَا غُلَامُ أَيُّ شَيْ ءٍ مَعَکَ مِنَ الدَّرَاهِمِ قَالَ فَإِذَا مَعَهُ نَحْوٌ مِنْ عِشْرِينَ دِرْهَماً فِيمَا حَزَرْنَا أَوْ نَحْوِهَا فَقَالَ نَاوِلْهَا إِيَّاهُ فَأَخَذَهَا ثُمَّ قَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ هَذَا مِنْکَ وَحْدَکَ لَا شَرِيکَ لَکَ فَقَالَ عليه السلام مَكَانَکَ فَخَلَعَ قَمِيصاً كَانَ عَلَيْهِ فَقَالَ الْبَسْ هَذَا فَلَبِسَهُ ثُمَّ قَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی كَسَانِی وَ سَتَرَنِی يَا عَبْدَ اللَّهِ جَزَاکَ اللَّهُ خَيْراً لَمْ يَدْعُ لَهُ عليه السلام إِلَّا بِذَا ثُمَّ انْصَرَفَ فَذَهَبَ فَظَنَنَّا أَنَّهُ لَوْ لَمْ يَدْعُ لَهُ لَمْ يَزَلْ يُعْطِيهِ لِأَنَّهُ كَانَ كُلَّمَا حَمِدَ اللَّهَ تَعَالَى أَعْطَاهُ.

وَ قَالَ عليه السلام: مَنْ تَصَدَّقَ بِصَدَقَهٍ ثُمَّ رُدَّتْ فَلَا يَبِعْهَا وَ لَا يَأْكُلْهَا لِأَنَّهُ لَا شَرِيکَ لَهُ فِی شَيْ ءٍ مِمَّا جُعِلَ لَهُ إِنَّمَا هِیَ بِمَنْزِلَهِ الْعَتَاقَهِ لَا يَصْلُحُ لَهُ رَدُّهَا بَعْدَ مَا يُعْتِقُ.

وَ عَنْهُ عليه السلام: فِی الرَّجُلِ يَخْرُجُ بِالصَّدَقَهِ لِيُعْطِيَهَا السَّائِلَ فَيَجِدُهُ قَدْ ذَهَبَ قَالَ:

فَلْيُعْطِهَا غَيْرَهُ وَ لَا يَرُدَّهَا فِی مَالِهِ (۱).

قال ابن فهد رحمه الله الصدقه علی خمسه أقسام.

الأول صدقه المال و قد سلفت.

الثانی صدقه الجاه و هی الشفاعه قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: أَفْضَلُ الصَّدَقَهِ صَدَقَهُ اللِّسَانِ قِیلَ یَا رَسُولَ اللَّهِ وَ مَا صَدَقَهُ اللِّسَانِ قَالَ الشَّفَاعَهُ تَفُکُّ بِهَا الْأَسِیرَ وَ تَحْقُنُ بِهَا الدَّمَ وَ تَجُرُّ بِهَا الْمَعْرُوفَ إِلَی أَخِیکَ وَ تَدْفَعُ بِهَا الْکَرِیهَهَ.

و قیل المواساه فی الجاه و المال عوذه بقائهما.

الثالث صدقه العقل و الرأی و هی المشوره

وَ عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله قَالَ: تَصَدَّقُوا عَلَی أَخِیکُمْ بِعِلْمٍ یُرْشِدُهُ وَ رَأْیٍ یُسَدِّدُهُ.

الرابع صدقه اللسان و هی الوساطه بین الناس و السعی فیما یکون سببا لإطفاء النائره و إصلاح ذات البین قال تعالی لا خَیْرَ فِی کَثِیرٍ مِنْ نَجْواهُمْ إِلَّا مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَهٍ أَوْ مَعْرُوفٍ أَوْ إِصْلاحٍ بَیْنَ النَّاسِ (۲) الخامس صدقه العلم و هی بذله لأهله و نشره علی مستحقه وَ عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله: وَ مِنَ الصَّدَقَهِ أَنْ یَتَعَلَّمَ الرَّجُلُ الْعِلْمَ وَ یُعَلِّمَهُ النَّاسَ. وَ قَالَ علیه السلام: زَکَاهُ الْعِلْمِ تَعْلِیمُهُ مَنْ لَا یَعْلَمُهُ.

وَ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام: لِکُلِّ شَیْ ءٍ زَکَاهٌ وَ زَکَاهُ الْعِلْمِ أَنْ یُعَلِّمَهُ أَهْلَهُ. وَ بَاعَ عَلِیٌّ علیه السلام حَدِیقَتَهُ الَّتِی غَرَسَهَا لَهُ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله وَ سَقَاهَا هُوَ بِیَدِهِ بِاثْنَیْ عَشَرَ أَلْفَ دِرْهَمٍ وَ رَاحَ إِلَی عِیَالِهِ وَ قَدْ تَصَدَّقَ بِأَجْمَعِهَا فَقَالَتْ لَهُ فَاطِمَهُ علیها السلام تَعْلَمُ أَنَّ لَنَا أَیَّاماً لَمْ نَذُقْ فِیهَا طَعَاماً وَ قَدْ بَلَغَ بِنَا الْجُوعُ وَ مَا أَظُنُّکَ إِلَّا کَأَحَدِنَا فَهَلَّا تَرَکْتَ لَنَا مِنْ ذَلِکَ قُوتاً فَقَالَ علیه السلام مَنَعَنِی مِنْ ذَلِکِ وُجُوهٌ أَشْفَقْتُ أَنْ أَرَی عَلَیْهَا ذُلَّ السُّؤَالِ (۳).

**[ترجمه]عده الداعی: زین العابدین علیه السلام به خدمتکار می‌فرمود: مقداری نزد فقیر مکث کن تا دعا کند.

و فرمود: دعای فقیر برگشت ندارد.

و به خادمی که مأمور صدقه دادن به فقیر بود، امر می کرد که به فقیر بگوید دعا کند.

از امام صادق یا امام باقر علیهما السلام نقل شده که فرمود: وقتی به فقرا چیزی می دهید به آنان تلقین کنید که دعا کنند، چون دعای اینان در حق شما مستجاب می شود ولی در حق خودشان، خیر.

امام زین العابدین علیه السلام وقتی صدقه ای می داد، دست خود را می بوسید، علت آن را از حضرت جویا شدند. فرمود: قبل از اینکه صدقه در دست سائل نهاده شود، در دست خداوند قرار می گیرد.

امیر المومنین علی علیه السلام می‌فرماید: وقتی به فقیری چیزی می دهید، کسی که داده، دست خود را به طرف دهان خویش برده آن را ببوسد، چون قبل از اینکه صدقه در دست سائل قرار گیرد، خداوند متعال آن را تحویل می گیرد چراکه او تحویل گیرنده صدقات است. پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمودند: صدقه ای که مؤمن آن را می دهد، قبل از اینکه در دست فقیر واقع شود، در دست خداوند متعال قرار می گیرد. سپس حضرت این آیه را تلاوت فرمود: «أَ لَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبادِهِ وَ يَأْخُذُ الصَّدَقاتِ وَ أَنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ»، -. توبه / ۱۰۴ - {آیا ندانسته اند که تنها خداست که از بندگانش توبه را می پذیرد و صدقات را می گیرد، و خداست که خود توبه پذیر مهربان است؟}

از امام صادق علیه السلام روایت شده که فرمود: خداوند متعال می‌فرماید: برای هر عمل خیری، کسی را وکیل کرده ام که آن را تحویل بگیرد، غیر از صدقه که خودم با دستم فورا آن را می گیرم. ممکن است مردی یا زنی یک دانه یا یک نصف دانه خرما صدقه بدهد، من آن را بزرگش می کنم همانگونه که شخص بچه شتر یا کره اسبش را بزرگ می کند، تا جایی که روز قیامت مرا ملاقات می کند در حالی که آن یک دانه یا نیم دانه خرما به اندازه کوه احد گردیده است.

و امام صادق علیه السلام فرمود: از راه صدقه دادن روزیتان را فرود آورید.

روزی آن حضرت به فرزندش «محمد» فرمودند: فرزندم، چه مقدار از آن خرجی نزد تو هست؟ گفت: چهل دینار. فرمود: آن را بیرون بیاور و در راه خدا صدقه بده. گفت: غیر از این چیز دیگری نداریم. فرمود: آن را در راه خدا بده، خداوند متعال آن را جایگزین می کند، مگر نمی دانی که هر چیزی کلیدی دارد و کلید روزی، صدقه است؟ پس آن را صدقه بده. فرزند حضرت آن کار را انجام داد. ده روز نگذشت که از طریقی، چهل هزار دینار به حضرت رسید.

و فرمود: بخشش در راه خدا موجب پرداخت بدهکاری می شود و برکت برجای می گذارد.

و فرمود: هر گاه فقیر و بی چیز شدید، از طریق صدقه دادن، با خدا معامله کنید.

امام باقر علیه السلام فرمود: همانا صدقه هفتاد بلا و مرض از بلاهای دنیا را دفع می کند به اضافه مرگ بد که صدقه دهنده هرگز با مرگ بد نمی میرد .

- گفته شده روزی حضرت عیسی علیه السّلام با اصحابش نشسته بودند که مردی از کنار آنان گذشت. حضرت به یاران خود فرمود: این مرد خواهد مرد. چیزی نگذشت که آن مرد برگشت در حالی که یک بار هیزم حمل می کرد. اصحاب پرسیدند: ای روح اللَّه! به ما خبر دادی که او می میرد ولی الآن می بینیم که زنده است. عیسی علیه السّلام به آن مرد گفت: بار خود را بر زمین بگذار. آن مرد بارش را بر زمین گذاشت و آن را باز کرد. ناگاه دیدند مار بزرگ سیاهی در حالی که سنگی در دهان دارد در بین هیزم‌هاست. حضرت به آن مرد فرمود: امروز چکار کرده ای؟ او گفت: ای روح اللَّه! دو قرص نان داشتم، گدایی از کنارم گذشت، یکی از آن دو قرص را به او دادم.

و امام صادق علیه السّلام فرمود: هر کس نیکو صدقه بدهد، خداوند متعال بعد از مرگ او بهتر از آن را برای فرزندانش جایگزین می نماید.

امام صادق علیه السّلام در سرزمین «منا» بودند که فقیری نزد آن حضرت آمد، ایشان دستور دادند یک خوشه انگور به او بدهند. فقیر گفت: به این نیازی ندارم، پول می خواهم. حضرت فرمودند: خدا برایت گشایشی قرار بدهد. آن فرد با دست خالی رفت، بعد فقیر دیگری آمد و حضرت سه دانه انگور به او دادند، فقیر آن سه دانه را گرفت و گفت: «الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعالَمِینَ» که به من روزی داد. حضرت که این صحنه را دیدند، به او فرمود: صبر کن، آنگاه به اندازه دو کف دستشان به او انگور دادند آن مرد گرفت و گفت: «الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعالَمِینَ». حضرت فرمودند: صبر کن. به خدمتکارشان فرمودند. چند درهم همراه تو است؟ گفت: حدود بیست درهم. فرمود: همه را به او بدهید. آن مرد درهم ها را گرفت و گفت: «الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعالَمِینَ» خدایا! این بخشش از جانب تو است، تو واحدی و شریکی برایت نیست. باز حضرت فرمود: بایست. آنگاه پیراهنی که بر تن داشتند در آورده به او فرمود: این را بپوش. آن مرد پیراهن را پوشید و گفت: سپاس خدایی را که مرا پوشانید و خوشحالم کرد، ای بنده خدا! خدایت پاداش خیر دهد. با همین جمله خداحافظی کرد و رفت. راوی گوید: گمان ما این بود که اگر خداحافظی نمی کرد، حضرت همین طور به او می بخشید، چون هر وقت می گفت «الحمد للّه» چیزی به او می داد .

امام صادق علیه السّلام فرمود: اگر کسی صدقه ای داد و آن صدقه برگشت، مبادا با آن معامله ای انجام دهد و مصرفش نماید، چون (این صدقه مال خداست و) کسی را نباید شریک خدا ساخت، این مال، نظیر برده آزادشده ای است که بردگی مجدّدش صحیح نیست.

و از آن حضرت در مورد فردی که تا مالش را جهت دادن صدقه خارج کند، فقیر رفته بود، نقل است که فرمود: آن مال را به دیگری بدهد و به اموال خودش برنگرداند. – . عده الداعی : ۴۴ – ۴۶ –

ابن فهد رحمه الله می گوید: صدقه بر پنج قسم است:

اوّل، صدقه مال که گذشت.

دوّم، صدقه جاه و مقام است، که انسان دارای مقام، برای نجات مؤمنین، شفاعت کند. رسول خدا صلّی اللّه علیه و آله و سلّم فرمود: برترین صدقه، صدقه زبان است. سؤال شد یا رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّم صدقه زبان چیست؟ فرمود: شفاعت است که از این طریق می توانی اسیر را آزاد کنی، از خونریزی جلوگیری نمایی، به برادر مؤمنت نیکی برسانی و بدی را از او دفع کنی. و گفته شده: همدردی و همیاری در مال و مقام داشته باشی، موجب بقای! آن دو می شود.

سوّم، صدقه دانایی و رأی است که آن مشورت می باشد. از رسول خدا صلّی اللّه علیه و آله و سلّم نقل شده است که فرمودند: با دانشتان برادر مؤمنتان را راهنمایی کنید و با رأی و نظرتان او را حفظ نمایید.

چهارم، صدقه زبان است که میان مردم واسطه شود و سعی نماید آتش اختلافات را خاموش کرده، بین آنان صلح برقرار کند. خداوند متعال می فرماید: «لا خَیْرَ فِی کَثِیرٍ مِنْ نَجْواهُمْ إِلَّا مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَهٍ أَوْ مَعْرُوفٍ أَوْ إِصْلاحٍ بَیْنَ النَّاسِ»، – . نساء / ۱۱۴ – {در بسیاری از رازگوییهای ایشان خیری نیست، مگر کسی که [بدین وسیله] به صدقه یا کار پسندیده یا سازشی میان مردم،

فرمان دهد.} پنجم، صدقه علم است از طریق بذل و انتشار آن در بین کسانی که صلاحیت و استحقاقش را دارند.

از رسول خـدا صلّی اللَّه علیه و آله و سلّم نقل شده است که فرمود: یکی از انواع صدقات این است که انسان دانش بیاموزد و بعد به مردم بیاموزاند. و نیز فرمود: زکات دانش این است که آن را به کسی که نمی داند، بیاموزی.

از امـام صـادق علیه السّلام نقل است که فرمود: هر چیزی زکاتی دارد و زکات علم این است که آن را به اهلش بیاموزد. علی علیه السـلام بـاغی را که پیامبر صـلی الله علیه و آله و سـلم درختانش را برای او کاشـته و خود به دست خویش آن را آب داده بـود، به دوازده هزار درهم فروخت. هنگـامی به خـانه بـازگشت که همه آن پـول را در راه خـدا انفـاق کرده بود. فـاطمه علیها السـلام گفت: تو می دانی که چند روز است ما مزه خوراک را نچشیدیم و سخت گرسنه ایم، تو خود نیز چون مایی، پس چرا از آن پول به انـدازه قوتی برای روزی مـا نگـاه نـداشتی؟ گفت: چهره هایی مرا از نگاه داشـتن بازداشت که دلم نیامـد خواری سؤال را بر آن‌ها ببینم. - . عده الداعی : ۴۷ -

**[ترجمه]

«۶۹»

أَعْلَامُ الدِّینِ، قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام: الْعِلَلُ زَکَاهُ الْبَدَنِ وَ الْمَعْرُوفُ

ص: ۱۳۶

۱- ۱. عدّه الداعی: ۴۴- ۴۶.

۲- ۲. النساء: ۱۱۴.

۳- ۳. عدّه الداعی: ۴۷.

زَكَاةُ النِّعَمِ.

**[ترجمه]اعلام الدین: علی علیه السلام می‌فرماید: بیماری‌ها زکات بدن و نیکی کردن زکات نعمت است.

**[ترجمه]

«۷۰»

الْهِدَايَهُ،: الصَّدَقَهُ تَدْفَعُ الْبَلْوَى وَ تَزِيدُ فِي الرِّزْقِ وَ الْغِنَى وَ تَدْفَعُ مِيتَهَ السَّوْءِ وَ صَدَقَهُ السِّرِّ تُطْفِئُ غَضَبَ الرَّبِّ وَ لَا تَحِلُّ الصَّدَقَهُ إِلَّا لِمُحْتَاجٍ وَ لَا يَجُوزُ دَفْعُهَا إِلَى النُّصَّابِ.

وَ قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: اقْرَأْ آيَهَ الْكُرْسِيِّ وَ احْتَجِمْ أَيَّ يَوْمٍ شِئْتَ وَ تَصَدَّقْ وَ اخْرُجْ أَيَّ يَوْمٍ شِئْتَ.

**[ترجمه]الهدایه: صدقه بلا- و مصیبت را دفع می‌کند و روزی و ثروت را می‌افزاید و مرگ بد را بر می‌گرداند و صدقه پنهانی خشم پروردگار را فرو می‌نشاند و صدقه حلال نیست مگر برای نیازمند و جایز نیست به ناصبی‌ها داده شود.

و امام صادق علیه السلام فرمود: آیه الکرسی را بخوان و هر روزی که خواستی حجامت کن؛ و صدقه بده و هر روزی که خواستی سفر کن.

**[ترجمه]

«۷۱»

كِتَابُ الْإِمَامَهِ وَ التَّبْصِرَهِ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ حَمْزَهَ الْعَلَوِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي الْقَاسِمِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ هَارُونَ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ مَسْعَدَهَ بْنِ صَدَقَهَ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: الصَّدَقَهُ عَلَى مِسْكِينٍ صَدَقَهٌ وَ هِيَ عَلَى ذِي رَحِمٍ صَدَقَهٌ وَ صِلَهٌ.

وَ مِنْهُ، بِهَذَا الْإِسْنَادِ قَالَ: الصَّدَقَهُ تَدْفَعُ الْبَلَاءَ وَ هِيَ أَنْجَحُ دَوَاءً وَ تَدْفَعُ الْقَضَاءَ وَ قَدْ أُبْرِمَ إِبْرَاماً وَ لَا يَذْهَبُ بِالْأَدْوَاءِ إِلَّا الدُّعَاءُ وَ الصَّدَقَهُ.

وَ مِنْهُ، بِهَذَا الْإِسْنَادِ قَالَ: الصَّدَقَهُ فِي السِّرِّ تُطْفِئُ غَضَبَ الرَّبِّ الْخَبَرَ.

وَ مِنْهُ، عَنْ سَهْلِ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الْأَشْعَثِ عَنْ مُوسَى بْنِ إِسْمَاعِيلَ بْنِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: الْعِدَهُ عَطِيَّهٌ.

**[ترجمه]کتاب امامه و تبصره: امام صادق علیه السلام از پدرش از پدرانش از پیامبر صلی الله علیه و آله روایت می‌کند که فرمودند: صدقه به بینوا، صدقه است و به خویشاوندان صدقه و صله (هدیه) است .

و از ایشان با همین سند روایت شده که فرمودند: صدقه بلا و مصیبت را دفع می کند و موثرترین دارو می‌باشد و قضا و قدر حتمی را بر می گرداند و دردها فقط با دعا و صدقه از بین می‌رود.

و از ایشان با همین سند روایت شده که فرمودند: صدقه پنهانی خشم پروردگار را فرو می‌نشاند. ادامه روایت.

موسی ابن جعفر علیه السلام از پدرش از پدرانش از پیامبر صلی الله علیه و آله روایت کرده که فرمودند: وعده دادن همچون بخشیدن است.

**[ترجمه]

«۷۲»

أَرْبَعِینُ الشَّهِیدِ رَحِمَهُ اللَّهُ، بِإِسْنَادِهِ إِلَی الصَّدُوقِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُوسَی عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عِیسَی عَنْ أَبِی أَیُّوبَ الْخَزَّازِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ: لَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآیَةُ عَلَی النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله مَنْ جاءَ بِالْحَسَنَهِ فَلَهُ خَیْرٌ مِنْها(۱) قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله اللَّهُمَّ زِدْنِی فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَ مَنْ ذَا الَّذِی یُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضاً حَسَناً فَیُضاعِفَهُ لَهُ أَضْعافاً کَثِیرَةً(۲) فَعَلِمَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَنَّ الْکَثِیرَ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ لَا یُحْصَی وَ لَیْسَ لَهُ مُنْتَهًی.

ص: ۱۳۷

۱- ۱. النمل: ۸۹.

۲- ۲. الحدید: ۱۱.

**[ترجمه]اربعین شهید رحمه الله: از ابوايوب حزاز نقل می كند: از امام صادق عليه السلام شنيدم كه می‌فرمود: وقتی آیه «مَنْ جاءَ بِالْحَسَنَهِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْها»، - . نمل / ٨٩ - {هر كس نيكی به ميان آورد، پاداشی بهتر از آن خواهد داشت.} نازل شد، رسول خدا صلّی اللَّه عليه و آله و سلم فرمود: بار خدايا بر من افزون فرما. پس خداوند متعال آيه «مَنْ ذَا الَّذِی يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضاً حَسَناً فَيُضاعِفَهُ لَهُ أَضْعافاً كَثِيرَةً»، - . بقره / ٢٤٥ - {كيست آن كس كه به [بندگانِ] خدا وام نيكويی دهد تا [خدا] آن را برای او چند برابر بيفزايد؟} نازل گردانيد. آنگاه رسول خدا صلّی اللَّه عليه و آله و سلم دانست كه كثرت و زيادی از جانب خداوند متعال به شمارش نيايد و به پايان نرسد .

**[ترجمه]

باب ١٥ آخر فی آداب الصدقه أيضا زائدا علی ما تقدم فی الباب السابق

الآيات

البقره: يَسْئَلُونَكَ ما ذا يُنْفِقُونَ قُلْ ما أَنْفَقْتُمْ مِنْ خَيْرٍ فَلِلْوالِدَيْنِ وَ الْأَقْرَبِينَ وَ الْيَتامی وَ الْمَساكِينِ وَ ابْنِ السَّبِيلِ وَ ما تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ (١)

و قال تعالی: وَ يَسْئَلُونَكَ ما ذا يُنْفِقُونَ قُلِ الْعَفْوَ كَذلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمُ الْآياتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ (٢)

و قال سبحانه: الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوالَهُمْ فِی سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ لا يُتْبِعُونَ ما أَنْفَقُوا مَنًّا وَ لا أَذیً لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَ لا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَ لا هُمْ يَحْزَنُونَ قَوْلٌ مَعْرُوفٌ وَ مَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِنْ صَدَقَهٍ يَتْبَعُها أَذیً وَ اللَّهُ غَنِيٌّ حَلِيمٌ يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تُبْطِلُوا صَدَقاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَ الْأَذی كَالَّذِی يُنْفِقُ مالَهُ رِئاءَ النَّاسِ وَ لا يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَ الْيَوْمِ الْآخِرِ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ صَفْوانٍ عَلَيْهِ تُرابٌ فَأَصابَهُ وابِلٌ فَتَرَكَهُ صَلْداً لا يَقْدِرُونَ عَلی شَيْ ءٍ مِمَّا كَسَبُوا وَ اللَّهُ لا يَهْدِی الْقَوْمَ الْكافِرِينَ وَ مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوالَهُمُ ابْتِغاءَ مَرْضاتِ اللَّهِ وَ تَثْبِيتاً مِنْ أَنْفُسِهِمْ كَمَثَلِ جَنَّهٍ بِرَبْوَهٍ أَصابَها وابِلٌ فَآتَتْ أُكُلَها ضِعْفَيْنِ فَإِنْ لَمْ يُصِبْها وابِلٌ فَطَلٌّ وَ اللَّهُ بِما تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ أَ يَوَدُّ أَحَدُكُمْ أَنْ تَكُونَ لَهُ جَنَّهٌ مِنْ نَخِيلٍ وَ أَعْنابٍ تَجْرِی مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهارُ لَهُ فِيها مِنْ كُلِّ الثَّمَراتِ وَ أَصابَهُ الْكِبَرُ وَ لَهُ ذُرِّيَّهٌ ضُعَفاءُ فَأَصابَها إِعْصارٌ فِيهِ نارٌ فَاحْتَرَقَتْ كَذلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمُ الْآياتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ.

يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْفِقُوا مِنْ طَيِّباتِ ما كَسَبْتُمْ وَ مِمَّا أَخْرَجْنا لَكُمْ مِنَ

١- ١. البقره: ٢١٥.

٢- ٢. البقره: ٢١٩.

الْأَرْضِ وَ لا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ وَ لَسْتُمْ بِآخِذِيهِ إِلَّا أَنْ تُغْمِضُوا فِيهِ وَ اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ الشَّيْطانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَ يَأْمُرُكُمْ بِالْفَحْشاءِ وَ اللَّهُ يَعِدُكُمْ مَغْفِرَةً مِنْهُ وَ فَضْلًا وَ اللَّهُ واسِعٌ عَلِيمٌ (۱)

و قال تعالى: إِنْ تُبْدُوا الصَّدَقاتِ فَنِعِمَّا هِيَ وَ إِنْ تُخْفُوها وَ تُؤْتُوهَا الْفُقَراءَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَ يُكَفِّرُ عَنْكُمْ مِنْ سَيِّئاتِكُمْ وَ اللَّهُ بِما تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ لَيْسَ عَلَيْكَ هُداهُمْ وَ لكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشاءُ وَ ما تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَلِأَنْفُسِكُمْ وَ ما تُنْفِقُونَ إِلَّا ابْتِغاءَ وَجْهِ اللَّهِ وَ ما تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَ أَنْتُمْ لا تُظْلَمُونَ لِلْفُقَراءِ الَّذِينَ أُحْصِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ لا يَسْتَطِيعُونَ ضَرْباً فِي الْأَرْضِ يَحْسَبُهُمُ الْجاهِلُ أَغْنِياءَ مِنَ التَّعَفُّفِ تَعْرِفُهُمْ بِسِيماهُمْ لا يَسْئَلُونَ النَّاسَ إِلْحافاً وَ ما تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوالَهُمْ بِاللَّيْلِ وَ النَّهارِ سِرًّا وَ عَلانِيَةً فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَ لا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَ لا هُمْ يَحْزَنُونَ (۲)

آل عمران: لَنْ تَنالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ وَ ما تُنْفِقُوا مِنْ شَيْ ءٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ (۳)

النساء: الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوالَهُمْ رِئاءَ النَّاسِ وَ لا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَ لا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَ مَنْ يَكُنِ الشَّيْطانُ لَهُ قَرِيناً فَساءَ قَرِيناً(۴)

و قال: إِنْ تُبْدُوا خَيْراً أَوْ تُخْفُوهُ أَوْ تَعْفُوا عَنْ سُوءٍ فَإِنَّ اللَّهَ كانَ عَفُوًّا قَدِيراً(۵)

التوبه: قُلْ أَنْفِقُوا طَوْعاً أَوْ كَرْهاً لَنْ يُتَقَبَّلَ مِنْكُمْ إِنَّكُمْ كُنْتُمْ قَوْماً فاسِقِينَ وَ ما مَنَعَهُمْ أَنْ تُقْبَلَ مِنْهُمْ نَفَقاتُهُمْ إِلَّا أَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَ بِرَسُولِهِ وَ لا يَأْتُونَ الصَّلاةَ

۱- ۱. البقره: ۲۶۲- ۲۶۸.

۲- ۲. البقره: ۲۷۰- ۲۷۴.

۳- ۳. آل عمران: ۹۲.

۴- ۴. النساء: ۳۸.

۵- ۵. النساء: ۱۴۹.

إِلَّا وَ هُمْ كُسالى وَ لا يُنْفِقُونَ إِلَّا وَ هُمْ كارِهُونَ (۱)

المدثر: وَ لا تَمْنُنْ تَسْتَكْثِرُ(۲)

الدهر: وَ يُطْعِمُونَ الطَّعامَ عَلى حُبِّهِ مِسْكِيناً وَ يَتِيماً وَ أَسِيراً إِنَّما نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ لا نُرِيدُ مِنْكُمْ جَزاءً وَ لا شُكُوراً(۳).

lt;meta info="- يَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنفِقُونَ قُلْ مَا أَنفَقْتُم مِّنْ خَيْرٍ فَلِلْوَالِدَيْنِ وَالأَقْرَبِينَ وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا تَفْعَلُواْ مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللّهَ بِهِ عَلِيمٌ. - . بقره / ۲۱۵ -

{از تو می پرسند: «چه چیزی انفاق کنند [و به چه کسی بدهند]؟» بگو: «هر مالی انفاق کنید، به پدر و مادر و نزدیکان و یتیمان و مسکینان و به در راه مانده تعلّق دارد، و هر گونه نیکی کنید البتّه خدا به آن داناست.»}

و خداوند متعال می‌فرماید: وَيَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنفِقُونَ قُلِ الْعَفْوَ كَذَلِكَ يُبيِّنُ اللّهُ لَكُمُ الآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ. - . بقره / ۲۱۹ -

{و از تو می پرسند: «چه چیزی انفاق کنند؟» بگو: «ما زاد [بر نیازمندی خود] را.» این گونه، خداوند آیات [خود را] برای شما روشن می گرداند، باشد که در [کار] دنیا و آخرت بیندیشید.}

و خداوند پاک و منزه می‌فرماید: الَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللّهِ ثُمَّ لاَ يُتْبِعُونَ مَا أَنفَقُواُ مَنًّا وَلاَ أَذًى لَّهُمْ أَجْرُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ وَلاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ يَحْزَنُونَ *قَوْلٌ مَّعْرُوفٌ وَمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِّن صَدَقَةٍ يَتْبَعُهَآ أَذًى وَاللّهُ غَنِيٌّ حَلِيمٌ * يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ لاَ تُبْطِلُواْ صَدَقَاتِكُم بِالْمَنِّ وَالأذَى كَالَّذِي يُنفِقُ مَالَهُ رِئَاء النَّاسِ وَلاَ يُؤْمِنُ بِاللّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ صَفْوَانٍ عَلَيْهِ تُرَابٌ فَأَصَابَهُ وَابِلٌ فَتَرَكَهُ صَلْدًا لاَّ يَقْدِرُونَ عَلَى شَيْءٍ مِّمَّا كَسَبُواْ وَاللّهُ لاَ يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ * وَمَثَلُ الَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَالَهُمُ ابْتِغَاء مَرْضَاتِ اللّهِ وَتَثْبِيتًا مِّنْ أَنفُسِهِمْ كَمَثَلِ جَنَّةٍ بِرَبْوَةٍ أَصَابَهَا وَابِلٌ فَآتَتْ أُكُلَهَا ضِعْفَيْنِ فَإِن لَّمْ يُصِبْهَا وَابِلٌ فَطَلٌّ وَاللّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ * أَيَوَدُّ أَحَدُكُمْ أَن تَكُونَ لَهُ جَنَّةٌ مِّن نَّخِيلٍ وَأَعْنَابٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الأَنْهَارُ لَهُ فِيهَا مِن كُلِّ الثَّمَرَاتِ وَأَصَابَهُ الْكِبَرُ وَلَهُ ذُرِّيَّةٌ ضُعَفَاء فَأَصَابَهَا إِعْصَارٌ فِيهِ نَارٌ فَاحْتَرَقَتْ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللّهُ لَكُمُ الآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ * يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ أَنفِقُواْ مِن طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُم مِّنَ الأَرْضِ وَلاَ تَيَمَّمُواْ الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنفِقُونَ وَلَسْتُم بِآخِذِيهِ إِلاَّ أَن تُغْمِضُواْ فِيهِ وَاعْلَمُواْ أَنَّ اللّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ * الشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُم بِالْفَحْشَاء وَاللّهُ يَعِدُكُم مَّغْفِرَةً مِّنْهُ وَفَضْلاً وَاللّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ. - . بقره / ۲۶۲ - ۲۶۸ -

{کسانی که اموالِ خود را در راه خدا انفاق می کنند، سپس در پیِ آنچه انفاق کرده اند، منّت و آزاری روا نمی دارند، پاداش آنان برایشان نزد پروردگارشان [محفوظ] است، و بیمی بر آنان نیست و اندوهگین نمی شوند. گفتاری پسندیده [در برابر نیازمندان] و گذشت [از اصرار و تندیِ آنان] بهتر از صدقه ای است که آزاری به دنبال آن باشد، و خداوند بی نیاز بردبار است. ای کسانی که ایمان آورده اید، صدقه های خود را با منّت و آزار، باطل مکنید، مانند کسی که مالش را برای خودنمایی به مردم، انفاق می کند و به خدا و روز بازپسین ایمان ندارد. پس مَثَلِ او همچون مَثَلِ سنگ خارایی است که بر روی آن، خاکی [نشسته] است، و رگباری به آن رسیده و آن [سنگ] را سخت و صاف بر جای نهاده است. آنان [ریاکاران] نیز از آنچه به دست آورده اند، بهره ای نمی برند و خداوند، گروه کافران را هدایت نمی کند. و مَثَل [صدقات] کسانی که اموال خویش را برای طلب خشنودی خدا و استواری روحشان انفاق می کنند، همچون مَثَلِ باغی است که بر فراز پشته ای قرار دارد [که

اگر] رگباری بر آن برسد، دو چندان محصول برآورد، و اگر رگباری هم بر آن نرسد، بارانِ ریزی [برای آن بس است]، و خداوند به آنچه انجام می دهید بیناست. آیا کسی از شما دوست دارد که باغی از درختان خرما و انگور داشته باشد که از زیر آن‌ها نهرها روان است، و برای او در آن [باغ] از هر گونه میوه ای [فراهم] باشد، و در حالی که او را پیری رسیده و فرزندانی خردسال دارد، [ناگهان] گردبادی آتشین بر آن [باغ] زند و [باغ یکسر] بسوزد؟ این گونه، خداوند آیات [خود] را برای شما روشن می گرداند، باشد که شما بیندیشید. ای کسانی که ایمان آورده اید، از چیزهای پاکیزه ای که به دست آورده اید، و از آنچه برای شما از زمین برآورده ایم، انفاق کنید، و در پی ناپاکِ آن نروید که [از آن] انفاق نمایید، در حالی که آن را [اگر به خودتان می دادند] جز با چشم پوشی [و بی میلی] نسبت به آن، نمی گرفتید، و بدانید که خداوند، بی نیاز ستوده [صفات] است. شیطان شما را از تهیدستی بیم می دهد و شما را به زشتی وامی دارد و [لی] خداوند از جانب خود به شما وعده آمرزش و بخشش می دهد، و خداوند گشایشگر داناست.}

و خداوند متعال می‌فرماید: إِن تُبْدُواْ الصَّدَقَاتِ فَنِعِمَّا هِيَ وَإِن تُخْفُوهَا وَتُؤْتُوهَا الْفُقَرَاء فَهُوَ خَيْرٌ لُّكُمْ وَيُكَفِّرُ عَنكُم مِّن سَيِّئَاتِكُمْ وَاللّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ * لَّيْسَ عَلَيْكَ هُدَاهُمْ وَلَكِنَّ اللّهَ يَهْدِي مَن يَشَاء وَمَا تُنفِقُواْ مِنْ خَيْرٍ فَلأنفُسِكُمْ وَمَا تُنفِقُونَ إِلاَّ ابْتِغَاء وَجْهِ اللّهِ وَمَا تُنفِقُواْ مِنْ خَيْرٍ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنتُمْ لاَ تُظْلَمُونَ * لِلْفُقَرَاء الَّذِينَ أُحصِرُواْ فِي سَبِيلِ اللّهِ لاَ يَسْتَطِيعُونَ ضَرْبًا فِي الأَرْضِ يَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ أَغْنِيَاء مِنَ التَّعَفُّفِ تَعْرِفُهُم بِسِيمَاهُمْ لاَ يَسْأَلُونَ النَّاسَ إِلْحَافًا وَمَا تُنفِقُواْ مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللّهَ بِهِ عَلِيمٌ * الَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَالَهُم بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا وَعَلاَنِيَةً فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ وَلاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ يَحْزَنُونَ. - . بقره / ۲۷۲- ۲۷۴ -

{اگر صدقه ها را آشکار کنید، این، کارِ خوبی است، و اگر آن را پنهان دارید و به مستمندان بدهید، این برای شما بهتر است و بخشی از گناهانتان را می زداید، و خداوند به آنچه انجام می دهید آگاه است. هدایتِ آنان بر عهده تو نیست، بلکه خدا هر که را بخواهد هدایت می کند، و هر مالی که انفاق کنید، به سود خود شماست، و [لی] جز برای طلب خشنودیِ خدا انفاق مکنید، و هر مالی را که انفاق کنید [پاداشِ آن] به طور کامل به شما داده خواهد شد و ستمی بر شما نخواهد رفت. [این صدقات] برای آن [دسته از] نیازمندانی است که در راه خدا فرومانده اند، و نمی توانند [برای تأمین هزینه زندگی] در زمین سفر کنند. از شدّت خویشتن داری، فرد بی اطلاع، آنان را توانگر می پندارد. آن‌ها را از سیمایشان می شناسی. با اصرار، [چیزی] از مردم نمی خواهند. و هر مالی [به آنان] انفاق کنید، قطعاً خدا از آن آگاه است. کسانی که اموال خود را شب و روز، و نهان و آشکارا، انفاق می کنند، پاداش آنان نزد پروردگارشان برای آنان خواهد بود و نه بیمی بر آنان است و نه اندوهگین می شوند.}

- لَن تَنَالُواْ الْبِرَّ حَتَّى تُنفِقُواْ مِمَّا تُحِبُّونَ وَمَا تُنفِقُواْ مِن شَيْءٍ فَإِنَّ اللّهَ بِهِ عَلِيمٌ. - . آل عمران / ۹۲ -

{هرگز به نیکوکاری نخواهید رسید تا از آنچه دوست دارید انفاق کنید و از هر چه انفاق کنید قطعاً خدا بدان داناست.}

- وَالَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ رِئَاء النَّاسِ وَلاَ يُؤْمِنُونَ بِاللّهِ وَلاَ بِالْيَوْمِ الآخِرِ وَمَن يَكُنِ الشَّيْطَانُ لَهُ قَرِينًا فَسَاء قِرِينًا. - . نساء / ۳۸ -

{و کسانی که اموالشان را برای نشان دادن به مردم انفاق می کنند، و به خدا و روز بازپسین ایمان ندارند. و هر کس شیطان یار او باشد، چه بد همدمی است.}

- قُلْ أَنفِقُواْ طَوْعًا أَوْ كَرْهًا لَّن يُتَقَبَّلَ مِنكُمْ إِنَّكُمْ كُنتُمْ قَوْمًا فَاسِقِينَ * وَمَا مَنَعَهُمْ أَن تُقْبَلَ مِنْهُمْ نَفَقَاتُهُمْ إِلاَّ أَنَّهُمْ كَفَرُواْ بِاللّهِ وَبِرَسُولِهِ وَلاَ يَأْتُونَ الصَّلاَةَ إِلاَّ وَهُمْ كُسَالَى وَلاَ يُنفِقُونَ إِلاَّ وَهُمْ كَارِهُونَ. - . توبه / ۵۳ - ۵۴ -

{بگو: «چه به رغبت چه با بی میلی انفاق کنید، هرگز از شما پذیرفته نخواهد شد، چرا که شما گروهی فاسق بوده اید.» و هیچ چیز مانع پذیرفته شدنِ انفاقهای آنان نشد جز اینکه به خدا و پیامبرش کفر ورزیدند، و جز با [حال] کسالت نماز به جا نمی آورند، و جز با کراهت انفاق نمی کنند.}

- وَلَا تَمْنُن تَسْتَكْثِرُ. - . مدثر / ۴ -

{و منّت مگذار و فزونی مَطَلب.}

- وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا *إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنكُمْ جَزَاء وَلَا شُكُورًا. - . دهر / ۸ - ۹ -

{و به [پاس] دوستیِ [خدا]، بینوا و یتیم و اسیر را خوراک می دادند.

«ما برای خشنودی خداست که به شما می خورانیم و پاداش و سپاسی از شما نمی خواهیم.}

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

ل، [الخصال] الْأَرْبَعُمِائَةِ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام: إِذَا نَاوَلْتُمُ السَّائِلَ الشَّيْ ءَ فَاسْأَلُوهُ أَنْ يَدْعُوَ لَكُمْ فَإِنَّهُ يُجَابُ فِيكُمْ وَ لَا يُجَابُ فِي نَفْسِهِ لِأَنَّهُمْ يَكْذِبُونَ وَ لْيَرُدَّ الَّذِي يُنَاوِلُهُ يَدَهُ إِلَى فِيهِ فَيُقَبِّلَهَا فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يَأْخُذُهَا قَبْلَ أَنْ تَقَعَ فِي يَدِ السَّائِلِ كَمَا قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَ أَ لَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبادِهِ وَ يَأْخُذُ الصَّدَقاتِ (۴).

**[ترجمه]الخصال: امیرالمومنین فرمود: هر گاه به دست سائلی چیزی دادید، از او بخواهید که برای شما دعا کند که دعای او درباره شما پذیرفته می‌شود ولی در مورد خودش پذیرفته نیست، چرا که آنان دروغ می گویند. هر که دستش به دست سائل می رسد دست خود را به طرف دهانش آورده و ببوسد که صدقه پیش از آن که در دست سائل قرار گیرد، در دست خداوند متعال قرار می گیرد، همان طور که خداوند می فرماید: «أَ لَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبادِهِ وَ يَأْخُذُ الصَّدَقاتِ وَ أَنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ»، - . توبه / ۱۰۴ - {آیا ندانسته اند که تنها خداست که از بندگانش توبه را می پذیرد و صدقات را می گیرد، و خداست که خود توبه پذیر مهربان است؟} - . الخصال ۲ : ۱۶۰ -

**[ترجمه]

«۲»

لی، [الأمالی للصدوق] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ مُوسَی عَنْ غِیَاثِ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: إِنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی کَرِهَ لِی سِتَّ خِصَالٍ وَ کَرِهْتُهُنَّ لِلْأَوْصِیَاءِ مِنْ وُلْدِی وَ أَتْبَاعِهِمْ مِنْ بَعْدِی الْعَبَثَ فِی الصَّلَاهِ وَ الرَّفَثَ فِی الصَّوْمِ وَ الْمَنَّ بَعْدَ الصَّدَقَهِ وَ إِتْیَانَ الْمَسَاجِدِ جُنُباً وَ التَّطَلُّعَ فِی الدُّورِ وَ الضَّحِکَ بَیْنَ الْقُبُورِ(۵).

سن، [المحاسن] أبی عن محمد بن سلیمان عن أبیه عن الصادق علیه السلام: مثله (۶).

**[ترجمه]امالی صدوق: امام صادق علیه السلام از پدرانش از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم نقل می‌کند که فرمود: براستی خدای تبارک و تعالی شش خصلت را برایم مکروه داشت و من هم پس از خودم برای اوصیاء از فرزندانم و پیروانم مکروه و ناپسند می‌دارم: بازی در نماز، جماع در روزه، منت پس از صدقه دادن، جنب رفتن در مساجد، سرکشی در خانه ها، خنده میان قبرها. - . امالی صدوق : ۳۸ -

المحاسن: محمد بن سلیمان از پدرش از امام صادق علیه السلام مثل این حدیث را روایت کرده است. - .المحاسن : ۱۰ -

**[ترجمه]

أقول

قد مضی بأسانید.

**[ترجمه]قد مضی بأسانید.

**[ترجمه]

«۳»

ل، [الخصال](۷)

لی، [الأمالی للصدوق] فِی بَعْضِ أَخْبَارِ الْمَنَاهِی عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله قَالَ: إِنَّ اللَّهَ کَرِهَ

ص: ۱۴۰

۱- ۱. براءه: ۵۳- ۵۴.
۲- ۲. المدّثّر: ۴.
۳- ۳. الدهر: ۸.
۴- ۴. الخصال ج ۲ ص ۱۶۰ و الآیه فی براءه: ۱۰۴.

۵- ۵. أمالی الصدوق: ۳۸.

۶- ۶. المحاسن: ۱۰.

۷- ۷. الخصال ج ۲ ص ۱۰۲. فی حدیث أخرج تمامه فی ج ۷۶ ص ۳۳۷- ۳۳۸.

الْمَنَّ بَعْدَ الصَّدَقَهِ وَ نَهَی عَنْهُ (۱).

**[ترجمه]الخصال، - . الخصال ۲ : ۱۰۲ - امالی صدوق: از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم روایت شده که فرمودند: همانا خداوند منت نهادن پس از صدقه دادن را مکروه و ناپسند شمرده و از آن نهی فرموده است. - . امالی صدوق : ۱۸۱ -

**[ترجمه]

«۴»

لی، [الأمالی للصدوق] فِی خَبَرِ الْمَنَاهِی قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مَنِ اصْطَنَعَ إِلَی أَخِیهِ مَعْرُوفاً فَامْتَنَّ بِهِ أَحْبَطَ اللَّهُ عَمَلَهُ وَ ثَبَّتَ وِزْرَهُ وَ لَمْ یَشْکُرْ لَهُ سَعْیَهُ ثُمَّ قَالَ صلی الله علیه و آله یَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ حَرَّمْتُ الْجَنَّهَ عَلَی الْمَنَّانِ وَ الْبَخِیلِ وَ الْقَتَّاتِ وَ هُوَ النَّمَّامُ (۲).

**[ترجمه]امالی صدوق: پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمودند: و هر که برای مسلمانی کار خیری انجام دهد و با این کار بر او منت نهد، خداوند عمل او را از بین ببرد و وزر آن را بر او باقی نگهدارد و کوشش او را مورد تشکر قرار ندهد. نیز فرمود: خداوند عزّ و جل می فرماید: خداوند بهشت را بر منّت گذار و بخیل و سخن چین حرام کرده است. - . امالی صدوق: ۲۵۹ -

**[ترجمه]

«۵»

ب، [قرب الإسناد] هَارُونُ عَنِ ابْنِ زِیَادٍ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: لَا یَدْخُلُ الْجَنَّهَ الْعَاقُّ لِوَالِدَیْهِ وَ الْمُدْمِنُ الْخَمْرِ وَ الْمَنَّانُ بِالْفَعَالِ لِلْخَیْرِ إِذَا عَمِلَهُ (۳).

**[ترجمه]قرب الاسناد: ابن زیاد از امام صادق علیه السلام نقل می کند که فرمود: سه کس وارد بهشت نمی‌شوند: فرزندی که از پدر و مادر نافرمانی کند، و کسی که به می گساری بپردازد و کسی که به خاطر عمل نیکی، بر دیگران منّت گذارد. - . قرب الاسناد : ۵۵ -

**[ترجمه]

«۶»

ل، [الخصال] الْخَلِیلُ عَنِ ابْنِ خُزَیْمَهَ عَنْ أَبِی مُوسَی عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ سُفْیَانَ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنْ سُلَیْمَانَ بْنِ مُسْهِرٍ عَنْ خَرَشَهَ بْنِ الْحُرِّ عَنْ أَبِی ذَرٍّ عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله قَالَ: ثَلَاثَهٌ لَا یُکَلِّمُهُمُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ الْمَنَّانُ الَّذِی لَا یُعْطِی شَیْئاً إِلَّا بِمَنِّهِ وَ الْمُسْبِلُ إِزَارَهُ وَ الْمُنَفِّقُ سِلْعَتَهُ بِالْحَلْفِ الْفَاجِرِ(۴).

**[ترجمه]الخصال: ابوذر از پیامبر صلی الله علیه و آله وسلم نقل می‌کند که فرمود: خداوند با سه کس سخن نمی گوید: منّت گذار که به کسی چیزی نمی دهد مگر اینکه منّت می گذارد و کسی که دامن خود را رها سازد (که نشانه تکبر است) و کسی که کالای خود را با سوگند دروغ می فروشد. - . الخصال ۱ : ۸۶ -

**[ترجمه]

«۷»

ب، [قرب الإسناد] ابْنُ طَرِيفٍ عَنِ ابْنِ عُلْوَانَ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام عَنْ أَبِيهِ علیه السلام أَنَّ عَلِيّاً علیه السلام كَانَ يَقُولُ: مَنْ تَصَدَّقَ بِصَدَقَةٍ فَرُدَّتْ عَلَيْهِ فَلَا يَجُوزُ لَهُ أَكْلُهَا وَ لَا يَجُوزُ لَهُ إِلَّا إِنْفَاذُهَا إِنَّمَا مَنْزِلَتُهَا بِمَنْزِلَهِ الْعِتْقِ لِلَّهِ فَلَوْ أَنَّ رَجُلًا أَعْتَقَ عَبْداً لِلَّهِ فَرُدَّ ذَلِكَ الْعَبْدُ لَمْ يَرْجِعْ فِي الْأَمْرِ الَّذِي جَعَلَهُ لِلَّهِ فَكَذَلِكَ لَا يَرْجِعُ فِي الصَّدَقَهِ(۵).

**[ترجمه]قرب الاسناد: امام صادق علیه السلام از پدرش از علی علیه السلام نقل می‌کند که می‌فرمود: اگر کسی صدقه ای داد و آن صدقه به خودش برگشت مبادا مصرفش نماید و می‌بایست آن را به سر انجام رساند چراکه منزلت این صدقه به مانند آزاد کردن برده در راه خداست. پس اگر شخصی برده ای را در راه خدا آزاد کند و آن برده به او برگشت داده شود، از کاری که برای خداد انجام داده، باز نمی‌گردد، و بر این منوال اگر صدقه ای داد نباید آن را بازپس گیرد. - . قرب الاسناد : ۵۹ -

**[ترجمه]

«۸»

فس، [تفسير القمي]: الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ لا يُتْبِعُونَ ما أَنْفَقُوا مَنًّا وَ لا أَذىً (۶) الْآيَةَ فَإِنَّهُ قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مَنْ أَسْدَى إِلَى

۱- ۱. أمالي الصدوق: ۱۸۱.

۲- ۲. أمالي الصدوق: ۲۵۹ في حديث و قد رواه الصدوق في الفقيه ج ۴ ص ۲- ۱۱ بإسناده الى عمرو بن شعيب.

۳- ۳. قرب الإسناد: ۵۵.

۴- ۴. الخصال ج ۱ ص ۸۶.

۵- ۵. قرب الإسناد: ۵۹.

۶- ۶. البقره: ۲۶۲.

مُؤْمِنٍ مَعْرُوفاً ثُمَّ آذَاهُ بِالْكَلَامِ أَوْ مَنَّ عَلَيْهِ فَقَدْ أَبْطَلَ اللَّهُ صَدَقَتَهُ ثُمَّ ضَرَبَ مَثَلًا فَقَالَ كَالَّذِي يُنْفِقُ مالَهُ رِئاءَ النَّاسِ وَ لا يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَ الْيَوْمِ الْآخِرِ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ صَفْوانٍ عَلَيْهِ تُرابٌ فَأَصابَهُ وابِلٌ فَتَرَكَهُ صَلْداً لا يَقْدِرُونَ عَلى شَيْ ءٍ مِمَّا كَسَبُوا وَ اللَّهُ لا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكافِرِينَ وَ قَالَ مَنْ كَثُرَ امْتِنَانُهُ وَ أَذَاهُ لِمَنْ تَصَدَّقَ عَلَيْهِ بَطَلَتْ صَدَقَتُهُ كَمَا يَبْطُلُ التُّرَابُ الَّذِي يَكُونُ عَلَى الصَّفْوَانِ وَ الصَّفْوَانُ الصَّخْرَةُ الْكَبِيرَةُ الَّتِي تَكُونُ فِي الْمَفَازَةِ فَيَجِي ءُ الْمَطَرُ فَيَغْسِلُ التُّرَابَ مِنْهَا وَ يَذْهَبُ بِهِ فَضَرَبَ اللَّهُ هَذَا الْمَثَلَ لِمَنِ اصْطَنَعَ مَعْرُوفاً ثُمَّ أَتْبَعَهُ بِالْمَنِّ وَ الْأَذَى.

وَ قَالَ الصَّادِقُ عليه السلام: مَا شَيْ ءٌ أَحَبَّ إِلَيَّ مِنْ رَجُلٍ سَبَقَتْ مِنِّي إِلَيْهِ يَدٌ أُتْبِعُهَا أُخْتَهَا وَ أَحْسَنْتُ رَبَّهَا(1) لِأَنِّي رَأَيْتُ مَنْعَ الْأَوَاخِرِ يَقْطَعُ لِسَانَ شُكْرِ الْأَوَائِلِ.

ثُمَّ ضَرَبَ مَثَلَ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاهِ اللَّهِ وَ تَثْبِيتاً مِنْ أَنْفُسِهِمْ عَنِ الْمَنِّ وَ الْأَذَى قَالَ وَ مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوالَهُمُ ابْتِغاءَ مَرْضاتِ اللَّهِ وَ تَثْبِيتاً مِنْ أَنْفُسِهِمْ كَمَثَلِ جَنَّةٍ بِرَبْوَةٍ أَصابَها وابِلٌ فَآتَتْ أُكُلَها ضِعْفَيْنِ فَإِنْ لَمْ يُصِبْها وابِلٌ

۱- ۱. فی المصدر المطبوع:« و أحسنت بها له» و هو تصحیف من المصححین، و قد روی الحدیث فی الکافی ج ۴ ص ۲۴، مرفوعا عن أبی عبد اللّه علیه السلام قال: ما توسل الی أحد بوسیله و لا تذرع بذریعه أقرب له الی ما یریده منی من رجل سلف إلیه منی ید أتبعتها اختها و أحسنت ربها فانی رأیت منع الأواخر یقطع لسان شکر الاوائل، و لا سخت نفسی برد بکر الحوائج و قد قال الشاعر: و إذا بلیت ببذل وجهک سائلا***فابذله للمتکرم المفضال ان الجواد إذا حباک بموعد***أعطاکه سلسا بغیر مطال و إذا السؤال مع النوال قرنته***رجح السؤال و خف کل نوال فالرب هنا بمعنی الزیاده یقال: رب فلان نعمته علی زید: أی زادها، قال المؤلّف العلامه: و أحسنت ربها: أی تربیتها بعدم المنع بعد ذلک العطاء، فان منع النعم الأواخر یقطع لسان شکر المنعم علیه علی النعم الاوائل.

فَطَلٌّ وَ اللَّهُ بِما تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ قالَ مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ جَنَّةٍ بِرَبْوَةٍ أَيْ بُسْتَانٍ فِي مَوْضِعٍ مُرْتَفِعٍ أَصابَها وابِلٌ أَيْ مَطَرٌ فَآتَتْ أُكُلَها ضِعْفَيْنِ وَ يَتَضَاعَفُ ثَمَرُهَا كَمَا يَتَضَاعَفُ أَجْرُ مَنْ أَنْفَقَ مَالَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاةِ اللَّهِ وَ الطَّلُّ مَا يَقَعُ بِاللَّيْلِ عَلَى الشَّجَرِ وَ النَّبَاتِ.

وَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: وَ اللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ لِمَنْ أَنْفَقَ مَالَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاةِ اللَّهِ قَالَ فَمَنْ أَنْفَقَ مَالَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاةِ اللَّهِ ثُمَّ امْتَنَّ عَلَى مَنْ تَصَدَّقَ عَلَيْهِ كَانَ كَمَنْ قَالَ اللَّهُ أَ يَوَدُّ أَحَدُكُمْ أَنْ تَكُونَ لَهُ جَنَّةٌ مِنْ نَخِيلٍ وَ أَعْنابٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهارُ لَهُ فِيها مِنْ كُلِّ الثَّمَراتِ وَ أَصابَهُ الْكِبَرُ وَ لَهُ ذُرِّيَّةٌ ضُعَفاءُ فَأَصابَها إِعْصارٌ فِيهِ نارٌ فَاحْتَرَقَتْ قَالَ الْإِعْصَارُ الرِّيَاحُ فَمَنِ امْتَنَّ عَلَى مَنْ تَصَدَّقَ عَلَيْهِ كَانَتْ كَمَنْ كَانَ لَهُ جَنَّةٌ كَثِيرُ الثِّمَارِ وَ هُوَ شَيْخٌ ضَعِيفٌ لَهُ أَوْلَادٌ ضُعَفَاءُ فَيَجِي ءُ رِيحٌ وَ نَارٌ فَتُحْرِقُ مَالَهُ كُلَّهُ (۱).

**[ترجمه]تفسیر قمی: : «الَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللّهِ ثُمَّ لاَ يُتْبِعُونَ مَا أَنفَقُواُ مَنًّا وَلاَ أَذًى»، - ۱. بقره / ۲۶۲ - {کسانی که اموالِ خود را در راه خدا انفاق می کنند، سپس در پیِ آنچه انفاق کرده اند، منّت و آزاری روا نمی دارند.} امام صادق علیه السلام از قول رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: هر کس که به مؤمنی نیکی کند سپس او را با زبان خود آزار دهد و یا بر او منت گذارد، صدقه اش باطل می گردد. سپس برایش مثال زد و فرمود: «كَالَّذِي ينفِقُ مَالَه رِئَاء النَّاسِ وَلاَ يؤْمِنُ بِاللّه وَالْيوْمِ الآخِرِ فَمَثَلُه كَمَثَلِ صَفْوَانٍ عَلَيه تُرَابٌ فَأَصَابَه وَابِلٌ فَتَرَكه صَلْدًا لاَّ يقْدِرُونَ عَلَى شَيءٍ مِّمَّا كَسَبُواْ وَاللّه لاَ يهدِي الْقَوْمَ الْكافِرِينَ» - ۲. بقره / ۲۶۴ - {مانند کسی که مالش را برای خودنمایی به مردم، انفاق می کند و به خدا و روز بازپسین ایمان ندارد. پس مَثَلِ او همچون مَثَلِ سنگ خارایی است که بر روی آن، خاکی [نشسته] است، و رگباری به آن رسیده و آن [سنگ] را سخت و صاف بر جای نهاده است. آنان [ریاکاران] نیز از آنچه به دست آورده اند، بهره ای نمی برند و خداوند، گروه کافران را هدایت نمی کند}

و فرمود: هر کس که منت گذاری و آزارش به کسی که به او صدقه داده زیاد باشد، صدقه اش باطل می گردد؛ همان گونه که خاکی که روی صفوان است از بین می رود. صفوان، صخره بزرگی است که در صحرا می باشد، و باران می آید و خاکی که روی آن است را می شوید و با خود می برد. پس خداوند این مثال را برای کسانی زد که کار نیکی را انجام می دهند، ولی بعد از آن منت می گذارند و آزار می دهند.

و نیز امام صادق علیه السلام فرمود: هیچ چیز برایم دوست داشتنی تر از این نیست که به سوی کسی دستم به نیکی سبقت جوید و به دنبال آن با دست دیگرم نیکی کنم چون دیده ام که خودداری کردن از نیکی، موجب ناسپاسی نیکی های قبلی می گردد؛ سپس مؤمنانی که اموال خود را برای رضای خدا و بدون هیچ منت و آزاری انفاق می کنند را مثال زد و فرمود: «وَمَثَلُ الَّذِينَ ينفِقُونَ أَمْوَالَهمُ ابْتِغَاء مَرْضَاتِ اللّه وَتَثْبِيتًا مِّنْ أَنفُسِهمْ كَمَثَلِ جَنَّةٍ بِرَبْوَةٍ أَصَابَهـا وَابِلٌ فَآتَتْ أُكلَها ضِعْفَينِ فَإِن لَّمْ يصِبْها وَابِلٌ فَطَلٌّ وَاللّه بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ» - . بقره / ۲۶۵[۳] - {و مَثَل [صدقات] کسانی که اموال خویش را برای طلب خشنودی خدا و استواری روحشان انفاق می کنند، همچون مَثَل باغی است که بر فراز پشته ای قرار دارد [که اگر] رگباری بر آن برسد، دو چندان محصول برآورد، و اگر رگباری هم بر آن نرسد، شبنمی [برای آن بس است]، و خداوند به آنچه انجام می دهید بیناست.} فرمود: مَثل آنان همچون باغی است که بر فراز تپه ای قرار دارد که اگر رگباری بر آن برسد، محصولش دو چندان شود؛ به عبارت دیگر، محصولش چندین برابر می شود همان گونه که پاداش کسی که مال خود در راه رضای خدا انفاق می کند، چندین برابر می شود، و طلّ، همان شبنمی است که شبانگاه بر درختان و گیاهان می نشیند و فرمود: خدا برای هرکس

که بخواهد، چندین برابر می گرداند، برای هر آن کس که مال خود را در راه رضای خدا انفاق می کند.

فرمود: هر آن کس که مال خود را در راه رضای خـدا انفاق کنـد، سپس بر کسـی که به او صدقه داده منت نهد، مصداق این سخن خداونـد خواهـد بود: «أَیوَدُّ أَحـدُکمْ أَن تَکونَ لَه جَنَّةٌ مِّن نَّخِیـلٍ وَأَعْنَـابٍ تَجْری مِن تَحْتِهـا الأَنْهارُ لَه فِیها مِن کلِّ الثَّمَرَاتِ وَأَصَابَه الْکبَرُ وَلَه ذُرِّیةٌ ضُعَفَاء فَأَصَابَها إِعْصَارٌ فِیه نَارٌ فَاحْتَرَقَتْ» - ۱. بقره / ۲۶۶[۱] - {آیا کسـی از شما دوست دارد که باغی از درختـان خرمـا و انگـور داشـته باشـد که از زیر آن‌هـا نهرهـا روان است، و برای او در آن [بـاغ] از هر گونه میوه ای [فراهم] باشـد، و در حالی که او را پیری رسیده و فرزنـدانی خردسال دارد، [ناگهان] گردبادی آتشـین بر آن [باغ] زنـد و [باغ یکسـر] بسوزد؟ این گونه، خداونـد آیـات [خود] را برای شـما روشن می گردانـد، باشـد که شـما بیندیشـید} فرمود: منظور از اِعصـار، همان بادهاست، بنابراین هر که بر کسـی که به او صدقه داده است منت نهد، همچون فردی خواهد بود که باغ پر ثمری داشته باشد؛ در حالی که خود مردی سالخورده و ناتوان است و فرزندانی ناتوان دارد و ناگهان باد و آتشـی می آید و تمام مال او را می سوزاند. - . تفسیر قمی : ۸۱ - ۸۲ -

**[ترجمه]

«۹»

فس، [تفسـیر القمی]: یـا أَیُّهَـا الَّذِینَ آمَنُوا أَنْفِقُوا مِنْ طَیِّبـاتِ مـا کَسَـبْتُمْ وَ مِمَّا أَخْرَجْنـا لَکُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَ لا تَیَمَّمُوا الْخَبِیثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ وَ لَسْتُمْ بِآخِذِیهِ (۲) فَإِنَّهُ کَانَ سَبَبُ نُزُولِهَا أَنَّ قَوْماً کَانُوا إِذَا صَرَمُوا النَّخْلَ عَمَدُوا إِلَی أَرْذَلِ تُمُورِهِمْ فَیَتَصَدَّقُونَ بِهَا فَنَهَاهُمُ اللَّهُ عَنْ ذَلِکَ فَقَالَ وَ لا تَیَمَّمُوا الْخَبِیثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ وَ لَسْتُمْ بِآخِذِیهِ أَیْ أَنْتُمْ لَوْ دُفِعَ ذَلِکَ إِلَیْکُمْ لَمْ تَأْخُذُوهُ (۳).

**[ترجمه]تفسیر قمی: «یَا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُواْ أَنفِقُواْ مِن طَیِّبَاتِ مَا کَسَبْتُمْ وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَکُم مِّنَ الأَرْضِ وَلاَ تَیَمَّمُواْ الْخَبِیثَ مِنْهُ تُنفِقُونَ وَلَسْتُم بِآخِذِیهِ» - . بقره / ۲۶۷ - {ای کسانی که ایمان آورده ایـد، از چیزهای پاکیزه ای که به دست آورده ایـد، و از آنچه برای شـما از زمین برآورده ایم، انفاق کنیـد، و در پی ناپاکِ آن نروید که [از آن] انفاق نمایید، در حالی که آن را [اگر به خودتـان می دادنـد] جز با چشم پوشـی [و بی میلی] نسبت به آن، نمی گرفتیـد} سـبب نزول این آیه این بود که گروهی از مردم پس از آنکه خرمای نخل را چیدنـد بدترین نوع خرمایشان را گرفته و از آن صدقه می‌دادند، پس خداوند آن‌ها را از این کار نهی کرد و فرمود: «وَلاَ تَیَمَّمُواْ الْخَبِیثَ مِنْهُ تُنفِقُونَ وَلَسْتُم بِآخِذِیهِ» {و در پی ناپاکِ آن نروید که [از آن] انفاق نمایید، در حالی که آن را [اگر به خودتان می دادند] جز با چشم پوشـی [و بی میلی] نسبت به آن، نمی گرفتید} یعنی اگر این نوع خرما به شما داده شد، نمی‌گرفتید. - . تفسیر قمی : ۸۳ -

**[ترجمه]

«۱۰»

ج، [الاحتجـاج]: کَتَبَ الْحِمْیَرِیُّ إِلَی الْقَـائِمِ علیه السـلام یَسْأَلُهُ عَنِ الرَّجُلِ یَنْوِی إِخْرَاجَ شَـیْ ءٍ مِنْ مَالِهِ وَ أَنْ یَـدْفَعَهُ إِلَی رَجُلٍ مِنْ

إِخْوَانِهِ ثُمَّ يَجِدُ فِی أَقْرِبَائِهِ مُحْتَاجاً أَ یَصْرِفُ ذَلِکَ عَمَّنْ نَوَاهُ لَهُ فِی قَرَابَتِهِ فَأَجَابَهُ علیه السلام یَصْرِفُهُ إِلَی أَدْنَاهُمَا وَ أَقْرَبِهِمَا مِنْ مَذْهَبِهِ فَإِنْ ذَهَبَ إِلَی قَوْلِ الْعَالِمِ علیه السلام لَا یَقْبَلُ اللَّهُ الصَّدَقَهَ وَ ذُو رَحِمٍ مُحْتَاجٌ فَلْیَقْسِمْ بَیْنَ الْقَرَابَهِ وَ بَیْنَ الَّذِی نَوَی حَتَّی یَکُونَ قَدْ أَخَذَ بِالْفَضْلِ کُلِّهِ (۴).

۱- ۱. تفسیر القمّیّ: ۸۱- ۸۲.

۲- ۲. البقره: ۲۶۸.

۳- ۳. تفسیر القمّیّ: ۸۳.

۴- ۴. الاحتجاج: ۲۷۵.

**[ترجمه]الاحتجاج: حمیری به امام قائم علیه السلام نامه ای نوشت و از ایشان سؤال کرد، درباره مردی که قصد هزینه کردن مقداری از اموال خود و پرداخت آن به یکی از برادران ایمانیش را می کند، سپس در نزدیکان و خویشان خود فردی محتاج را می یابد، آیا می تواند از نیّت خود برگشته و آن را به فامیل محتاجش بدهد؟ پاسخ فرمود: آن مال را به کسی از آن دو دهد که به مذهب و عقیده او نزدیکتر است. پس اگر می خواهد به حدیث حضرت عالم (امام هادی) علیه السّلام که فرموده: «خداوند در حالی که فامیل و نزدیک محتاجی باشد صدقه را نمی پذیرد» عمل کند، پس آن را میان فامیل نزدیک و آنکه نیت داشت به او بدهد، تقسیم کند تا به هر دو فضیلت دست یابد. - . الاحتجاج : ۲۷۵ -

**[ترجمه]

«۱۱»

ما، [الأمالی للشیخ الطوسی]: فِیمَا أَوْصَی بِهِ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام عِنْدَ وَفَاتِهِ لَا تَأْکُلَنَّ طَعَاماً حَتَّی تَصَدَّقَ مِنْهُ قَبْلَ أَکْلِهِ (۱).

**[ترجمه]امالی طوسی: از جمله وصیت‌های امیرالمومنین علی علیه السلام این بود که فرمود: طعامی را مخور تا اینکه پیش از خوردن چیزی از آن را صدقه دهی. - . امالی طوسی ۱ : ۷ -

**[ترجمه]

«۱۲»

ل، [الخصال] ابْنُ بُنْدَارَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ نُوحٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو عَنْ یَزِیدَ بْنِ زُرَیْعٍ عَنْ بِشْرِ بْنِ نُمَیْرٍ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِی أُمَامَهَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: أَرْبَعَهٌ لَا یَنْظُرُ اللَّهُ إِلَیْهِمْ یَوْمَ الْقِیَامَهِ عَاقٌّ وَ مَنَّانٌ وَ مُکَذِّبٌ بِالْقَدَرِ وَ مُدْمِنُ خَمْرٍ(۲).

**[ترجمه]الخصال: ابو امامه از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم نقل می‌کند که فرمودند: خداوند در روز قیامت به چهار کس نگاه نمی‌کند: فرزند نافرمان پدر و مادر، منت گذار و کسی که تقدیرات خداوند را دروغ پندارد و میگسار. - . الخصال ۱ : ۹۴ -

**[ترجمه]

«۱۳»

فس، [تفسیر القمی] وَ لا تَمْنُنْ تَسْتَکْثِرُ فِی رِوَایَهِ أَبِی الْجَارُودِ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام یَقُولُ: لَا تُعْطِی الْعَطِیَّهَ تَلْتَمِسُ أَکْثَرَ مِنْهَا(۳).

**[ترجمه]تفسیر قمی: «وَلَا تَمْنُن تَسْتَکْثِرُ»، - . مدثر / ۴ - {و منّت مگذار و فزونی مَطَلب.} در روایت ابوجارود از امام باقر

علیه السلام روایت شده که در مورد این آیه می‌فرمود: وقتی به شخصی چیزی را بخشش می کنی، بیش از آنچه بخشیده ای از آن شخص مخواه. - . تفسیر قمی : ۷۰۲ -

**[ترجمه]

«۱۴»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ مُثَنًّى الْحَنَّاطِ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ عَلِیُّ بْنُ الْحُسَیْنِ علیهما السلام: مَا مِنْ رَجُلٍ تَصَدَّقَ عَلَی مِسْکِینٍ مُسْتَضْعَفٍ فَدَعَا لَهُ الْمِسْکِینُ بِشَیْ ءٍ تِلْکَ السَّاعَةَ إِلَّا اسْتُجِیبَ لَهُ (۴).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: ابوبصیر روایت می کند که امام صادق علیه السلام فرمود: امام سجاد علیه السلام فرمود: هیچ کس بر مستمندی ناتوان صدقه ندهد و آن مستمند آن هنگام بر او دعایی نکند جز آنکه برآورده گردد. - . ثواب الاعمال : ۱۳۰ -

**[ترجمه]

«۱۵»

ثو، [ثواب الأعمال] عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِیسَ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عِیسَی عَنْ عَمْرِو بْنِ خَالِدٍ عَنْ زَیْدِ بْنِ عَلِیٍّ عَنْ آبَائِهِ عَنْ عَلِیٍّ علیهم السلام قَالَ: تَحْرُمُ الْجَنَّةُ عَلَی ثَلَاثَةٍ عَلَی الْمَنَّانِ وَ عَلَی الْقَتَّاتِ وَ عَلَی مُدْمِنِ الْخَمْرِ(۵).

**[ترجمه]زید ابن علی از پدرانش از علی علیه السلام روایت می کند که فرمود: بهشت بر سه کس حرام است: منت گذار، سخن چین و میگسار. - . ثواب الاعمال : ۲۴۱ -

**[ترجمه]

«۱۶»

سن، [المحاسن] عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُغِیرَةِ وَ مُحَمَّدُ بْنُ سِنَانٍ عَنْ طَلْحَةَ بْنِ زَیْدٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِیهِ علیه السلام قَالَ: مَنْ تَصَدَّقَ بِصَدَقَةٍ ثُمَّ رُدَّتْ عَلَیْهِ فَلْیُعِدْهَا وَ لَا یَأْکُلْهَا لِأَنَّهُ لَا شَرِیکَ لِلَّهِ فِی شَیْ ءٍ مِمَّا یُجْعَلُ لَهُ إِنَّمَا هِیَ بِمَنْزِلَةِ الْعَتَاقِ لَا یَصْلُحُ رَدُّهَا بَعْدَ مَا یُعْتَقُ (۶).

۱- ۱. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۷.

۲- ۲. الخصال ج ۱ ص ۹۴.

۳- ۳. تفسير القمّیّ: ۷۰۲، فی آیه المدّثّر: ۴.

۴- ۴. ثواب الأعمال: ۱۳۰.

۵- ۵. ثواب الأعمال: ۲۴۱.

۶- ۶. المحاسن: ۲۵۲.

**[ترجمه]المحاسن: امام صادق از پدرش علیهما السلام روایت می‌کند که فرمود: اگر کسی صدقه ای داد و آن صدقه به خودش برگشت، باید آن را برگرداند و مصرفش ننماید، چون (این صدقه مال خداست و) کسی را نباید شریک خدا ساخت. این مال، نظیر برده آزادشده ای است که بردگی مجدّدش صحیح نیست. - . المحاسن : ۲۵۲ -

**[ترجمه]

«۱۷»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام: إِعْصارٌ فِیهِ نارٌ قَالَ رِیحٌ (۱).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: ابوبصیر از ابو جعفر، امام باقر علیه السلام روایت می کند که می فرماید: «إِعْصَارٌ فِیه نَارٌ»، {گرد بادی که درآن آتش است} فرمود: باد است. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۱۴۸ -

**[ترجمه]

«۱۸»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِی قَوْلِ اللَّهِ یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا أَنْفِقُوا مِنْ طَیِّباتِ ما کَسَبْتُمْ وَ مِمَّا أَخْرَجْنا لَکُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَ لا تَیَمَّمُوا الْخَبِیثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ قَالَ کُنَّا فِی أُنَاسٍ عَلَی عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یَتَصَدَّقُونَ بِأَشَرِّ مَا عِنْدَهُمْ مِنَ التَّمْرِ الرَّقِیقِ الْقِشْرِ الْکَبِیرِ النَّوَی یُقَالُ لَهُ الْمِعَی فَأْرَهٍ فَفِی ذَلِکَ أَنْزَلَ اللَّهُ وَ لا تَیَمَّمُوا الْخَبِیثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ (۲).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: عبد الله بن سنان، از ابو عبد الله علیه السلام راجع به این سخن باری تعالی: «یا أَیها الَّذِینَ آمَنُواْ أَنفِقُواْ مِن طَیبَاتِ مَا کَسَبْتُمْ وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَکم مِّنَ الأَرْضِ وَلاَ تَیمَّمُواْ الْخَبِیثَ مِنْه تُنفِقُونَ»، - . بقره / ۲۶۷ - {ای کسانی که ایمان آورده اید، از چیزهای پاکیزه ای که به دست آورده اید، و از آنچه برای شما از زمین برآورده ایم، انفاق کنید، و در پی ناپاکِ آن نروید که [از آن] انفاق نمایید.} روایت می کند که می فرماید: مردمی در زمان رسول خدا صلی الله علیه و آله بودند که از بدترین آن چه که نزد خود داشتند، از خرمای پوست نازک و هسته درشت، که به آن مُعافاره گفته می شود، صدقه می دادند. پس خداوند راجع به آن آیه: «وَلاَ تَیمَّمُواْ الْخَبِیثَ مِنْه تُنفِقُونَ» را نازل فرمود. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۱۴۸ -

**[ترجمه]

«۱۹»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ یُونُسَ بْنِ ظَبْیَانَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّی تُنْفِقُوا مَا تُحِبُّونَ هَکَذَا أَقْرَأُهَا(۳).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: یونس بن ظبیان از امام صادق علیه السلام روایت می‌کند که فرمود: «لَن تَنَالُواْ الْبِرَّ حَتَّی تُنفِقُواْ مِمَّا

تُحِبُّونَ»، - . آل عمران / ۹۲ - {هرگز به نیکوکاری نخواهید رسید تا از آنچه دوست دارید انفاق کنید} این آیه را این گونه بخوان. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۱۸۴ -

**[ترجمه]

«۲۰»

جا، [المجالس للمفید] الْحَسَنُ بْنُ حَمْزَهَ الْعَلَوِیُّ عَنِ ابْنِ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنْ بَکْرِ بْنِ صَالِحٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیٍّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِیهِ عَنْ جَدِّهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: أَرْبَعَهٌ مِنْ کُنُوزِ الْبِرِّ کِتْمَانُ الْحَاجَهِ وَ کِتْمَانُ الصَّدَقَهِ وَ کِتْمَانُ الْمَرَضِ وَ کِتْمَانُ الْمُصِیبَهِ(۴).

**[ترجمه]مجالس مفید: امام صادق از پدرانش از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم روایت می‌کند که فرمودند: چهار چیز از گنج‌های نیکویی است: پوشاندن احتیاج، پوشاندن صدقه، پوشاندن بیماری و پوشاندن مصیبت. - . مجالس مفید : ۱۲ -

**[ترجمه]

«۲۱»

مکا، [مکارم الأخلاق]: قَالَ رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِنِّی لَأَجِدُ آیَتَیْنِ فِی کِتَابِ اللَّهِ أَطْلُبُهُمَا فَلَا أَجِدُهُمَا قَالَ فَقَالَ علیه السلام وَ مَا هُمَا قُلْتُ ادْعُونِی أَسْتَجِبْ لَکُمْ (۵) فَنَدْعُوهُ فَلَا نَرَی إِجَابَهً قَالَ أَ فَتَرَی اللَّهَ أَخْلَفَ وَعْدَهُ قُلْتُ لَا قَالَ فَمَهْ قُلْتُ لَا أَدْرِی قَالَ لَکِنِّی أُخْبِرُکَ مَنْ أَطَاعَ اللَّهَ فِیمَا أَمَرَ بِهِ ثُمَّ دَعَاهُ مِنْ جِهَهِ الدُّعَاءِ أَجَابَهُ قُلْتُ وَ مَا جِهَهُ الدُّعَاءِ قَالَ تَبْدَأُ فَتَحْمَدُ اللَّهَ وَ تُمَجِّدُهُ وَ تَذْکُرُ نِعَمَهُ عَلَیْکَ فَتَشْکُرُهُ ثُمَّ تُصَلِّی عَلَی النَّبِیِّ وَ آلِهِ ثُمَّ تَذْکُرُ ذُنُوبَکَ فَتُقِرُّ بِهَا ثُمَّ تَسْتَغْفِرُ مِنْهَا فَهَذِهِ جِهَهُ الدُّعَاءِ.

۱- ۱. تفسیر العیّاشیّ: ج ۱ ص ۱۴۸ فی آیه البقره: ۲۶۶.

۲- ۲. تفسیر العیّاشیّ: ج ۱ ص ۱۴۸ فی آیه البقره: ۲۶۶.

۳- ۳. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۱۸۴ فی آیه آل عمران: ۹۲.

۴- ۴. مجالس المفید: ۱۲.

۵- ۵. المؤمن: ۶۲.

ثُمَّ قَالَ وَ مَا الْآيَهُ الْأُخْرَى قُلْتُ قَوْلُهُ وَ ما أَنْفَقْتُمْ مِنْ شَيْ ءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُ (۱) وَ أَرَانِي أُنْفِقُ وَ لَا أَرَى خَلَفاً قَالَ علیه السلام أَ فَتَرَى اللَّهَ أَخْلَفَ وَعْدَهُ قُلْتُ لَا قَالَ فَمَهْ قُلْتُ لَا أَدْرِي قَالَ لَوْ أَنَّ أَحَدَكُمُ اكْتَسَبَ الْمَالَ مِنْ حِلِّهِ وَ أَنْفَقَ فِي حَقِّهِ لَمْ يُنْفِقْ دِرْهَماً إِلَّا أَخْلَفَ اللَّهُ عَلَيْهِ (۲).

تم، [فلاح السائل] ابن الوليد عن الصفار عن ابن عيسى عن موسى بن القاسم عن عثمان بن عيسى عن بعض أصحابنا عن أبی عبد الله علیهم السلام: مثله (۳).

**[ترجمه]مکارم الاخلاق: یکی از اصحاب حضرت صادق علیه السلام می گوید: به آن حضرت عرض کردم که: من دو آیه در قرآن دیده ام که هر چه آن دو را می طلبم نمی یابم. فرمود: چیست؟ گفتم: این آیه: «ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ»، - . غافر / ۶۰ - {مرا بخوانید تا شما را اجابت کنم.} و هر چه من خدا را می خوانم دعایم مستجاب نمی گردد، فرمود: گمان می کنی که خداوند خلف وعده می کند؟ گفتم: نه. فرمود پس چه گمان می کنی؟ گفتم نمی‌دانم. فرمود: پس من واقع را برایت بگویم: هر که اوامر الهی را اطاعت کند و بعد او را با شرایط دعا بخواند، خداوند دعایش را مستجاب نماید، پرسیدم شرایط و جهات دعا چیست؟ فرمود اول خدا را حمد کنی و بعد نعمت هایش را متذکر شوی و شکر آن‌ها را به جا آوری بعد بر پیامبر و خاندانش درود فرستی، بعد گناهانت را به یاد آری، و به آن‌ها اقرار نمایی و از آن‌ها استغفار کنی، اینها شرایط و جهات دعا است .

بعد امام پرسید آیه دیگر کدام است؟ گفتم: این آیه: «وَمَا أَنفَقْتُم مِّن شَيْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُ»، - . سبا / ۳۹ - {و هر چه را انفاق کردید عوضش را او می دهد.} من انفاق می کنم و عوض نمی بینم. فرمود: به گمانت که خدا خلف وعده می کند؟ گفتم: نه، فرمود: پس چه خیال می کنی؟ و فرمود: اگر کسی از حلال مالی به دست آورد و از آن انفاق کند، درهمی را انفاق نمی کند، مگر آنکه خداوند به او عوض می‌دهد. - . مکارم الاخلاق : ۳۲۱ -

فلاح السائل: عثمان بن عیسی از برخی از اصحاب ما از امام صادق علیه السلام مثل این حدیث را روایت کرده است. - . فلاح السائر : ۳۸ -

**[ترجمه]

«۲۲»

ین، [کتاب حسین بن سعید] و النوادر ابْنُ أَبِي الْبِلَادِ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ الْوَلِيدِ الْوَصَّافِيِّ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: الْبِرُّ يَزِيدُ فِي الْعُمُرِ وَ صَدَقَهُ السِّرِّ تُطْفِئُ غَضَبَ الرَّبِّ.

**[ترجمه]کتاب حسین بن سعید و کتاب النوادر: وصافی از امام باقر علیه السلام نقل می کند که فرمود: نیکی کردن بر عمر می‌افزاید و صدقه پنهانی خشم خداوند را فرو می‌نشاند.

**[ترجمه]

مِنْ کِتَابِ قَضَاءِ الْحُقُوقِ، لِلصُّورِیِّ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ أَبِی إِبْرَاهِیمَ بْنِ یَعْقُوبَ قَالَ: کُنْتُ عِنْدَ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام وَ عِنْدَهُ الْمُعَلَّی بْنُ خُنَیْسٍ إِذْ دَخَلَ عَلَیْهِ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ خُرَاسَانَ فَقَالَ یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله تَعْرِفُ مُوَالاتِی إِیَّاکُمْ أَهْلَ الْبَیْتِ وَ بَیْنِی وَ بَیْنَکُمْ شُقَّةٌ بَعِیدَةٌ وَ قَدْ قَلَّ ذَاتُ یَدِی وَ لَا أَقْدِرُ أَتَوَجَّهُ إِلَی أَهْلِی إِلَّا أَنْ تُعِینَنِی قَالَ فَنَظَرَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَمِیناً وَ شِمَالًا وَ قَالَ أَ لَا تَسْمَعُونَ مَا یَقُولُ أَخُوکُمْ إِنَّمَا الْمَعْرُوفُ ابْتِدَاءٌ فَأَمَّا مَا أَعْطَیْتَ بَعْدَ مَا سَأَلَ فَإِنَّمَا هُوَ مُکَافَاةٌ لِمَا بَذَلَ لَکَ مِنْ مَاءِ وَجْهِهِ ثُمَّ قَالَ فَیَبِیتُ لَیْلَتَهُ مُتَأَرِّقاً(۴) مُتَمَلْمِلًا بَیْنَ الْیَأْسِ وَ الرَّجَاءِ لَا یَدْرِی أَیْنَ یَتَوَجَّهُ بِحَاجَتِهِ فَیَعْزِمُ عَلَی الْقَصْدِ إِلَیْکَ فَأَتَاکَ وَ قَلْبُهُ یَجِبُ (۵) وَ فَرَائِصُهُ تَرْتَعِدُ وَ قَدْ نَزَلَ دَمُهُ فِی وَجْهِهِ وَ بَعْدَ هَذَا فَلَا یَدْرِی أَ یَنْصَرِفُ مِنْ عِنْدِکَ بِکَآبَهِ الرَّدِّ أَمْ بِسُرُورِ النُّجْحِ فَإِنْ أَعْطَیْتَهُ رَأَیْتَ أَنَّکَ قَدْ وَصَلْتَهُ وَ قَدْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ الَّذِی

ص: ۱۴۶

۱- ۱. سبأ: ۳۸.

۲- ۲. مکارم الأخلاق: ۳۲۱.

۳- ۳. فلاح السائل: ۳۸.

۴- ۴. متأرقا: ای ذاهبا نومه بالفکر و السهر.

۵- ۵. أی یضطرب و یخفق، من الوجیب: الاضطراب.

فَلَقَ الْحَبَّهَ وَ بَرَأَ النَّسَمَهَ وَ بَعَثَنِی بِالْحَقِّ نَبِیّاً لَمَا یَتَجَشَّمُ (۱)

مِنْ مَسْأَلَتِهِ إِیَّاکَ أَعْظَمُ مِمَّا نَالَهُ مِنْ مَعْرُوفِکَ قَالَ فَجَمَعُوا لِلْخُرَاسَانِیِّ خَمْسَهَ آلَافِ دِرْهَمٍ وَ دَفَعُوهَا إِلَیْهِ.

**[ترجمه]کتاب «قضاء الحقوق» از صوری: اسحاق ابن ابوابراهیم ابن یعقوب می گوید: نزد امام صادق بودم و معلّی ابن خنیس نیز حضور داشت که مردی از اهل خراسان بر او وارد شد و گفت: ای پسر رسول خدا، شما می‌دانید که من دوستدار شما اهل بیت هستم و میان من و شما مسافت (فاصله) زیادی است. من فقیر شدم و جز به یاری تو نمی توانم به نزد کسان خود بروم! امام صادق به چپ و راست نگاه کرد و گفت: آیا نمی شنوید که برادرتان چه می گوید؟ کار خیر آن است که پیش از درخواست، آغاز شود و اگر به کسی پس از اینکه درخواست کرد چیزی بدهی، پاداش آن مقدار آبروی اوست که به تو بخشیده است.

سپس فرمود: تمام شب را به بیداری و ناراحتی گذرانده و میان امید و نومیدی به سر برده است، بی آنکه بداند برای نیاز خود به کجا رو کند؛ سپس عزم جزم کرده است و با قلبی تپنده و دست و پایی لرزان و گونه ای افروخته از شرم، رو به تو آورده است، بی آنکه بداند با افسردگی از پیش تو باز خواهد گشت یا با شادی و موفقیت؟ پس اگر به او ببخشی، می‌بینی که او را به مقصد رسانده‌ای. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرموده است: «سوگند به آن که دانه را شکافت، و آدمی را آفرید، و مرا به حق به پیامبری برانگیخت، رنجی که سؤال کننده در نتیجه سؤال کردن از تو تحمل می کند، بسیار بزرگتر از آن خیر و نیکی است که از تو به او می رسد.» پس برای مرد خراسانی پنج هزار درهم جمع کردند و به او دادند.

**[ترجمه]

«۲۴»

ختص، [الإختصاص] ابْنُ أَبِی نَجْرَانَ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیٍّ الْحَلَالِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ سَمِعْتُ الْحُسَیْنَ بْنَ عَلِیٍّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِمَا یَقُولُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یَقُولُ: ابْدَأْ بِمَنْ تَعُولُ أُمَّکَ وَ أَبَاکَ وَ أُخْتَکَ وَ أَخَاکَ ثُمَّ أَدْنَاکَ فَأَدْنَاکَ وَ قَالَ لَا صَدَقَهَ وَ ذُو رَحِمٍ مُحْتَاجٌ (۲).

**[ترجمه]الاختصاص: حسن ابن علی حلال از پدربزرگش نقل می‌کند که می‌گوید: از حسین ابن علی علیه السلام شنیدم که می‌فرمود: از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم شنیدم که می‌فرمود: در بخشش از آن کسی شروع کن که نانخور توست: مادرت، پدرت، خواهرت و برادرت، سپس نزدیکترین کس به تو و سپس نزدیکترین کس به تو و فرمود: صدقه مورد قبول خداوند واقع نمی‌شود درحالی که فامیل و خویشاوند محتاج باشد. - . الاختصاص : ۲۱۹ -

**[ترجمه]

«۲۵»

مِصْبَاحُ الْأَنْوَارِ، رُوِیَ عَنْ أَبِی سَعِیدٍ الْخُدْرِیِّ قَالَ: أَصْبَحَ عَلِیٌّ ذَاتَ یَوْمٍ فَقَالَ یَا فَاطِمَهُ عِنْدَکِ شَیْ ءٌ تَغَدَّیْنَاهُ قَالَتْ لَا وَ الَّذِی أَکْرَمَ أَبِی بِالنُّبُوَّهِ وَ أَکْرَمَکَ بِالْوَصِیَّهِ مَا أَصْبَحَ الْغَدَاهُ عِنْدِی شَیْ ءٌ أُغَدِّیکَاهُ وَ مَا کَانَ عِنْدِی شَیْ ءٌ مُنْذُ یَوْمَیْنِ إِلَّا شَیْئاً کُنْتُ أُوثِرُکَ بِهِ عَلَی نَفْسِی وَ عَلَی ابْنَیَّ هَذَیْنِ الْحَسَنِ وَ الْحُسَیْنِ علیهما السلام فَقَالَ عَلِیٌّ علیه السلام یَا فَاطِمَهُ أَلَّا کُنْتِ أَعْلَمْتِینِی فَأَبْغِیَکُمْ شَیْئاً فَقَالَتْ یَا أَبَا الْحَسَنِ إِنِّی لَأَسْتَحْیِی مِنْ إِلَهِی أَنْ تُکَلِّفَ نَفْسَکَ مَا لَا تَقْدِرُ فَخَرَجَ علیه السلام مِنْ عِنْدِ فَاطِمَهَ وَاثِقاً بِاللَّهِ حَسَنَ الظَّنِّ بِهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَاسْتَقْرَضَ دِینَاراً فَأَخَذَهُ لِیَشْتَرِیَ لِعِیَالِهِ مَا یُصْلِحُهُمْ فَعَرَضَ لَهُ الْمِقْدَادُ بْنُ الْأَسْوَدِ الْکِنْدِیُّ رِضْوَانُ اللَّهِ عَلَیْهِ وَ کَانَ یَوْماً شَدِیدَ الْحَرِّ قَدْ لَوَّحَتْهُ الشَّمْسُ مِنْ فَوْقِهِ وَ آذَتْهُ مِنْ تَحْتِهِ فَلَمَّا رَآهُ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام أَنْکَرَ شَأْنَهُ فَقَالَ یَا مِقْدَادُ مَا أَزْعَجَکَ السَّاعَهَ مِنْ رَحْلِکَ فَقَالَ یَا أَبَا الْحَسَنِ خَلِّ سَبِیلِی وَ لَا تَسْأَلْنِی عَنْ حَالِی قَالَ یَا أَخِی لَا یَسَعُنِی أَنْ تُجَاوِزَنِی حَتَّی أَعْلَمَ عِلْمَکَ فَقَالَ یَا أَبَا الْحَسَنِ رَغِبْتُ إِلَی اللَّهِ تَعَالَی وَ إِلَیْکَ أَنْ تُخَلِّیَ سَبِیلِی وَ لَا تَکْشِفَنِی عَنْ حَالِی فَقَالَ یَا أَخِی إِنَّهُ لَا یَسَعُکَ أَنْ تَکْتُمَنِی حَالَکَ فَقَالَ یَا أَبَا الْحَسَنِ أما إِذْ أَبَیْتَ فَوَ الَّذِی أَکْرَمَ مُحَمَّداً بِالنُّبُوَّهِ وَ أَکْرَمَکَ بِالْوَصِیَّهِ مَا أَزْعَجَنِی مِنْ رَحْلِی

۱- ۱. تجشمت کذا و کذا: ای فعلته علی کره و مراره و مقاساه المشقه العظیمه.

۲- ۲. الاختصاص: ۲۱۹.

إِلَّا الْجُهْدُ وَ قَدْ تَرَكْتُ عِيَالِي جِيَاعاً فَلَمَّا سَمِعْتُ بُكَاءَهُمْ لَمْ تَحْمِلْنِي الْأَرْضُ فَخَرَجْتُ مَهْمُوماً رَاكِباً رَأْسِي هَذِهِ حَالِي وَ قِصَّتِي فَانْهَمَلَتْ عَيْنَا أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام بِالْبُكَاءِ حَتَّى بَلَّتْ دُمُوعُهُ كَرِيمَتَهُ وَ قَالَ أَحْلِفُ بِالَّذِي حَلَفَ بِهِ مَا أَزْعَجَنِي إِلَّا الَّذِي أَزْعَجَكَ وَ قَدْ اقْتَرَضْتُ دِينَاراً فَهَاكِهِ فَقَدْ آثَرْتُكَ عَلَى نَفْسِي فَدَفَعَ الدِّينَارَ إِلَيْهِ وَ رَجَعَ حَتَّى دَخَلَ الْمَسْجِدَ فَصَلَّى الظُّهْرَ وَ الْعَصْرَ وَ الْمَغْرِبَ فَلَمَّا قَضَى رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله صَلَاةَ الْمَغْرِبِ مَرَّ بِعَلِيٍّ وَ هُوَ فِي الصَّفِّ الْآخِرِ فَلَكَزَهُ رَسُولُ اللَّهِ بِرِجْلِهِ فَقَامَ عَلِيٌّ عليه السلام فَلَحِقَهُ فِي بَابِ الْمَسْجِدِ فَسَلَّمَ عَلَيْهِ فَرَدَّ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله وَ قَالَ يَا بَا الْحَسَنِ هَلْ عِنْدَكَ شَيْ ءٌ تُعَشِّينَاهُ فَنَمِيلَ مَعَكَ فَمَكَثَ مُطْرِقاً لَا يُحِيرُ جَوَاباً حَيَاءً مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله وَ قَدْ عَرَفَ مَا كَانَ مِنْ أَمْرِ الدِّينَارِ وَ مِنْ أَيْنَ أَخَذَهُ وَ أَيْنَ وَجَّهَهُ بِوَحْيٍ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى إِلَى نَبِيِّهِ صلى الله عليه و آله وَ أُمِرَ أَنْ يَتَعَشَّى عِنْدَ عَلِيٍّ عليه السلام تِلْكَ اللَّيْلَةَ.

فَلَمَّا نَظَرَ إِلَى سُكُوتِهِ قَالَ يَا بَا الْحَسَنِ مَا لَكَ لَا تَقُولُ لَا فَأَنْصَرِفَ أَوْ نَعَمْ فَأَمْضِيَ مَعَكَ فَقَالَ حَيَاءً وَ كَرَماً فَاذْهَبْ بِنَا فَأَخَذَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله بِيَدِ عَلِيٍّ عليه السلام فَانْطَلَقَا حَتَّى دَخَلَا عَلَى فَاطِمَةَ وَ هِيَ فِي مُصَلَّاهَا قَدْ قَضَتْ صَلَاتَهَا وَ خَلْفَهَا جَفْنَةٌ تَفُورُ دُخَاناً فَلَمَّا سَمِعَتْ كَلَامَ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله خَرَجَتْ مِنْ مُصَلَّاهَا فَسَلَّمَتْ عَلَيْهِ وَ كَانَتْ أَعَزَّ النَّاسِ عَلَيْهِ فَرَدَّ السَّلَامَ وَ مَسَحَ بِيَدِهِ عَلَى كَرِيمَتِهَا وَ قَالَ لَهَا يَا بُنَيَّتَاهْ كَيْفَ أَمْسَيْتِ رَحِمَكِ اللَّهُ قَالَتْ بِخَيْرٍ قَالَ عَشِّينَا رَحِمَكِ اللَّهُ وَ قَدْ فَعَلَ فَأَخَذَتِ الْجَفْنَةَ فَوَضَعَتْهَا بَيْنَ يَدَيْ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله وَ عَلِيٍّ عليه السلام.

فَلَمَّا نَظَرَ عَلِيٌّ إِلَى الطَّعَامِ وَ شَمَّ رِيحَهُ رَمَى فَاطِمَةَ بِبَصَرِهِ رَمْياً شَحِيحاً قَالَتْ لَهُ فَاطِمَةُ سُبْحَانَ اللَّهِ مَا أَشَحَّ نَظَرَكَ وَ أَشَدَّهُ هَلْ أَذْنَبْتُ فِيمَا بَيْنِي وَ بَيْنَكَ ذَنْباً اسْتَوْجَبْتُ بِهِ السَّخَطَ مِنْكَ فَقَالَ أَيُّ ذَنْبٍ أَعْظَمُ مِنْ ذَنْبٍ أَصَبْتِيهِ أَ لَيْسَ عَهْدِي بِكِ الْيَوْمَ الْمَاضِيَ وَ أَنْتِ تَحْلِفِينَ بِاللَّهِ مُجْتَهِدَةً مَا طَعِمْتِ طَعَاماً مُنْذُ يَوْمَيْنِ قَالَ فَنَظَرَتْ إِلَى السَّمَاءِ وَ قَالَتْ إِلَهِي يَعْلَمُ فِي سَمَائِهِ وَ أَرْضِهِ أَنِّي لَمْ أَقُلْ إِلَّا حَقّاً فَقَالَ لَهَا يَا فَاطِمَةُ أَنَّى لَكِ هَذَا الطَّعَامُ الَّذِي لَمْ أَنْظُرْ إِلَى مِثْلِ لَوْنِهِ وَ لَمْ أَشَمَّ مِثْلَ رَائِحَتِهِ

قَطُّ وَ لَمْ آكُلْ أَطْيَبَ مِنْهُ قَالَ فَوَضَعَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله كَفَّهُ الطَّيِّبَةَ الْمُبَارَكَةَ بَيْنَ كَتِفَيْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام فَغَمَزَهَا ثُمَّ قَالَ يَا عَلِيُّ هَذَا بَدَلُ دِينَارِكَ هَذَا جَزَاءُ دِينَارِكَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَرْزُقُ مَنْ يَشاءُ بِغَيْرِ حِسابٍ ثُمَّ اسْتَعْبَرَ بَاكِياً صلی الله علیه و آله ثُمَّ قَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی أَبَى لَكُمَا أَنْ تَخْرُجَا مِنَ الدُّنْيَا حَتَّى يُجْرِيَكَ يَا عَلِيُّ مُجْرَى زَكَرِيَّا وَ يُجْرِيَ فَاطِمَةَ مُجْرَى مَرْيَمَ بِنْتِ عِمْرَانَ عِنْدَ قَوْلِهِ تَعَالَى كُلَّما دَخَلَ عَلَيْها زَكَرِيَّا الْمِحْرابَ وَجَدَ عِنْدَها رِزْقاً قالَ يا مَرْيَمُ أَنَّى لَكِ هذا قالَتْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَرْزُقُ مَنْ يَشاءُ بِغَيْرِ حِسابٍ (۱).

**[ترجمه]مصباح الانوار: ابو سعید خدری روایت کرده است: در صبح یکی از روزها علی علیه السّلام به فاطمه علیها السّلام گفت: آیا طعامی برای خوردن داریم؟ فاطمه گفت: نه، به حقّ خدایی که پدرم را به نبوّت و پیامبری و تو را به وصایت و جانشینی او گرامی داشت، چیزی در خانه نداریم و دو روز است که چیزی پیش من نبوده مگر اینکه تو را بر خودم و این دو فرزندم حسن و حسین مقدم می داشتم. علی فرمود: ای فاطمه! چرا مرا آگاه ننمودی تا غذایی تهیّه نمایم؟ فاطمه گفت: ای ابو الحسن! من از خداوند شرم دارم از تو چیزی بخواهم که قدرت بر تهیّه آن نداشته باشی.

علی علیه السّلام با توکّل و امید به کرم و بخشش خداوند متعال از خانه خارج گردید و یک دینار قرض کرد تا برای خرید طعام مصرف کند، ولی در این هنگام مقداد را دید و آن روز بسیار گرم بود و گرمای سوزان آفتاب از بالا، رنگ چهره او را عوض کرده و از پایین، او را اذیت کرده بود. امیرالمومنین با دیدن او و از وضعیتش متعجب شد: ای مقداد! در زیر این آفتاب سوزان و در این موقع از روز برای چه از خانه خارج شده ای؟ مقداد گفت: ای ابوالحسن! مرا واگذار و در باره احوال من پرسش مکن! علی علیه السّلام فرمود: ای برادر! من نمی توانم از تو درگذرم مگر آنکه بدانم بر تو چه می گذرد .

مقداد گفت: ای ابو الحسن! من رغبت به خدا و تو دارم که مرا رها کنی و از احوال من جستجو نکنی. علی گفت: ای برادر! تو نباید احوال خود را از من کتمان کنی. مقداد گفت: ای ابو الحسن! اکنون که از من در نمی گذری و از پاسخ سؤالت معاف نمی داری، به حقّ آن خدایی که محمّد را به پیامبری و تو را به وصایت او گرامی داشته، غیر از گرسنگی چیزی مرا از خانه ام بیرون نکشیده، هنگامی که گریه خانواده را شنیدم، زمین تحمل مرا نداشت، آن‌ها را گرسنه رها کرده و بیرون آمدم در حالی که مغموم و سرافکنده می باشم، این است حال و وضع من. در این هنگام چشمان امیرالمؤمنین پر از اشک شد بدان گونه که محاسن او از اشک چشمش تر گردیده بود، پس به مقداد گفت: سوگند به حقّ آنکه تو به حقّش سوگند یاد نمودی، همان عاملی که تو را از خانه ات خارج کرده مرا نیز به بیرون از خانه کشانیده و من یک دینار قرض کرده ام ولی دوست دارم که تو را بر خود مقدّم داشته و آن را به تو تقدیم نمایم. پس علی علیه السّلام آن دینار را به مقداد داد و خود به طرف مسجد رسول خدا صلّی اللّه علیه و آله و سلّم رفت و در آنجا بود تا نماز ظهر، عصر و مغرب را به جای آورد.

هنگامی که رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم نماز مغرب را اقامه کرد، از جلو علی علیه السّلام که در صف آخر نماز بود گذر کرد و با پای خود به او ضربه ای زد. پس علی علیه السلام برخاست و جلوی در مسجد به او ملحق شد. پس به او سلام داد و پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم جواب سلام او را داد. پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: ای علی! آیا غذایی داری که امشب ما را مهمان کنی؟ و با تو بیاییم؟ علی علیه السّلام سر به زیر افکند و به خاطر شرم از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم جوابی نداد. پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم از طریق وحی از قضیه دینار و اینکه آن را از کجا آورده و به کجا فرستاده اطلاع

پیدا کرده بود و به او امر شده بود که شام را مهمان علی علیه السّلام باشد.

و زمانی که به سکوت علی علیه السلام نگاه کرد فرمود: ای ابوالحسن تو را چه شده چرا چیزی نمی‌گویی؟ یا بگو نه تا من بازگردم و یا بگو آری تا با تو بیایم. علی علیه السلام از روی شرم و کرم گفت: بفرمایید و مهمان ما باشید. پس رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم دست علی را گرفت و به راه افتادند. وقتی به خانه فاطمه رسیدند مشاهده کردند که فاطمه در محراب عبادت ایستاده و نمازش را خوانده است و در پشت سر او کاسه ای پر از غذای داغ که بخارش مشهود بود قرار دارد. هنگامی که فاطمه صدای پیامبر را شنید از محراب خارج گردید و سلام نمود و او عزیزترین مردم در نزد پیامبر بود؛ پس پیامبر جواب وی را داده و دستی بر سر دختر عزیزش کشید و گفت: دخترم! روز را چگونه شب کردی؟ گفت: به خوبی. پیامبر فرمود: خدا تو را رحمت کند و یقیناً تو را مورد رحمت قرار داده است، شامی برای ما بیاور. حضرت فاطمه آن کاسه غذا را برداشته و در مقابل پیامبر و علی گذارد.

هنگامی که چشم علی به کاسه غذا افتاد و آن را بوئید، نگاهی توأم با سؤال و تعجب به فاطمه افکند، پس فاطمه گفت: ای علی! نگاه تندی به من می کنی، آیا گناهی کرده ام که مستوجب غضب تو شده باشم؟ علی فرمود: چه گناهی بزرگتر از گناهی است که تو مرتکب شده ای! آیا دیروز را به یاد نداری که با جدیت سوگند خوردی مدّت دو روز است غذا نخورده ای؟ فاطمه نظری به آسمان افکنده و گفت: خداوندی که بر همه چیز آگاه است می داند که از من سخنی غیر از راستی و حقیقت صادر نشده است. علی علیه السّلام فرمود: پس این غذایی که از نظر رنگ، بو و مزه نظیر آن را ندیده ام از کجا فراهم شده است؟

گفت: در این حال پیامبر دست مبارک خویش را بین دو شانه علی گذارد و بر آن دست کشید و فرمود: ای علی! این غذا به عوض آن دینارت است؛ این پاداش از جانب خداوند در ازای دینار توست است. همانا خداوند هر کس را که خواهد، بدون حساب روزی می دهد. سپس رسول خدا متأثر و گریان گردیده و فرمود: حمد و سپاس از آن خدایی است که شما را از دنیا نبرد و در همین دنیا جزای کار نیکویتان را عطا فرمود. ای علی! خدا تو را نظیر حضرت زکریا و فاطمه را مثل مریم دختر عمران قرار داده است چرا که خداوند می فرماید: «كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَ وَجَدَ عِندَهَا رِزْقاً قَالَ يَا مَرْيَمُ أَنَّى لَكِ هَذَا قَالَتْ هُوَ مِنْ عِندِ اللّهِ إنَّ اللّهَ يَرْزُقُ مَن يَشَاء بِغَيْرِ حِسَابٍ»، - . آل عمران / ۳۷ - {زکریا هر بار که در محراب بر او وارد می شد، نزد او [نوعی] خوراکی می یافت. [می] گفت: «ای مریم، این از کجا برای تو [آمده است؟ او در پاسخ می] گفت: «این از جانب خداست که خدا به هر کس بخواهد، بی شمار روزی می دهد.» }

**[ترجمه]

باب ۱۶ ذم السؤال خصوصا بالكف و من المخالفين و ما يجوز فيه السؤال

الأخبار

«۱»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله: إِنَّ اللَّهَ یُحِبُّ الْحَیِیَّ الْمُتَعَفِّفَ وَ یُبْغِضُ الْبَذِیَّ السَّائِلَ الْمُلْحِفَ (۲).

ص: ۱۴۹

۱- ۱. آل عمران: ۳۷. و قد أخرج الحدیث بهذا اللفظ فی کشف الغمّه ص ۱۴۱ و ۱۴۲(الطبعه الحجریه) و مثله فی تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۱۷۱، و ذکر الزمخشریّ فی الکشّاف عند ذکر قصه زکریا و مریم علیهما السلام: و عن النبیّ صلّی اللّه علیه و آله أنّه جاع فی زمن قحط فاهدت له فاطمه رغیفین و بضعه لحم آثرته بها فرجع بها إلیها فقال: هلمی یا بنیه و کشفت عن الطبق فإذا هو مملوء خبزا و لحما، فبهتت و علمت أنّها نزلت من اللّه، فقال لها: أنی لک هذا، قالت هو من عند اللّه، ان اللّه یرزق من یشاء بغیر حساب، فقال: الحمد للّه الذی جعلک شبیهه سیده نساء بنی إسرائیل ثمّ جمع رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله علی بن أبی طالب و الحسن و الحسین و جمیع أهل بیته حتّی شبعوا و بقی الطعام کما هو و أوسعت فاطمه علی جیرانها.

۲- ۲. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۳۷.

**[ترجمه]امالی طوسی: ابن عمر از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم روایت می کند که فرمود: همانا خداوند شخص آبرومند و عفیف را دوست دارد و از شخص زشت و گدایی که مصرانه گدایی می کند بیزار است. - . امالی طوسی ۱ : ۳۷ -

**[ترجمه]

«۲»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی جَمَاعَهٌ عَنْ أَبِی الْمُفَضَّلِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ الرَّزَّازِ عَنْ جَدِّهِ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْفُضَیْلِ عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ: قَالَ رَجُلٌ لِلنَّبِیِّ صلی الله علیه و آله عَلِّمْنِی عَمَلًا لَا یُحَالُ بَیْنَهُ وَ بَیْنَ الْجَنَّهِ قَالَ لَا تَغْضَبْ وَ لَا تَسْأَلِ النَّاسَ شَیْئاً وَ ارْضَ لِلنَّاسِ مَا تَرْضَی لِنَفْسِکَ (۱).

**[ترجمه]امالی طوسی: امام رضا علیه السلام از پدارنش روایت می کند که مردی به پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: به من عملی بیاموز که که بین آن عمل و بهشت حایل و مانعی نباشد. فرمود: خشمگین مشو و از مردم چیزی مخواه و آنچه را برای خود می‌پسندی برای مردم نیز بپسند. - . امالی طوسی ۲ : ۱۲۱ -

**[ترجمه]

«۳»

ع، [علل الشرائع] الْهَمَذَانِیُّ عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ مَعْبَدٍ عَنِ ابْنِ خَالِدٍ عَنِ الرِّضَا عَنْ أَبِیهِ عَنْ جَدِّهِ علیهم السلام أَنَّهُ قَالَ: اتَّخَذَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِبْرَاهِیمَ خَلِیلًا لِأَنَّهُ لَمْ یَرُدَّ أَحَداً وَ لَمْ یَسْأَلْ أَحَداً غَیْرَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ (۲).

**[ترجمه]علل الشرایع: امام رضا علیه السلام از جدش امام صادق علیه السلام روایت می کند که فرمود: خداوند از این جهت ابراهیم علیه السلام را خلیل و دوست خود نمود که درخواست کسی را رد نکرد و هرگز از غیر خدای عزّ و جلّ چیزی نخواست. - . علل الشرایع ۱: ۳۲ - ۳۳ -

**[ترجمه]

«۴»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِیسَ عَنْ حَنَانٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام یَقُولُ: لَا تَسْأَلُوهُمْ فَتُکَلِّفُونَا قَضَاءَ حَوَائِجِهِمْ یَوْمَ الْقِیَامَه(۳).

**[ترجمه]علل الشرایع: حنان می گوید: از امام باقر علیه السلام شنیدم که می‌فرمود: از مخالفان حوائج خود را نخواهید و آن... ها را مکلّف به رفع نیازمندی‌های خود نکنید زیرا ایشان نیز روز قیامت ما را مکلّف می کنند حوائجشان را بر طرف نماییم. - . علل الشرایع ۲ : ۲۵۰ -

**[ترجمه]

«۵»

ع، [علل الشرائع] بِهَذَا الْإِسْنَادِ قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام: لَا تَسْأَلُوهُمُ الْحَوَائِجَ فَتَكُونُوا لَهُمُ الْوَسِيلَةَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فِي الْقِيَامَهِ(۴).

**[ترجمه]علل الشرایع: با همین اسناد از امام باقر علیه السلام منقول است که فرمود: حوائج و نیازهای خود را از مخالفین نخواهید، چه آنکه این وسیله ای می شود برای آنکه در روز قیامت ایشان به رسول خدا صلّی اللّه علیه و آله و سلّم راه پیدا کنند. - . علل الشرایع ۲ : ۲۵۱ -

**[ترجمه]

«۶»

مع، [معانی الأخبار]: نَهَى النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله عَنْ قِيلٍ وَ قَالٍ وَ كَثْرَهِ السُّؤَالِ وَ إِضَاعَهِ الْمَالِ أَمَّا كَثْرَهُ السُّؤَالِ فَإِنَّهُ نَهَى عَنْ مَسْأَلَهِ النَّاسِ أَمْوَالَهُمْ وَ قَدْ يَكُونُ أَيْضاً مِنَ السُّؤَالِ عَنِ الْأُمُورِ وَ كَثْرَهِ الْبَحْثِ عَنْهَا كَمَا قَالَ عَزَّ وَ جَلَ لا تَسْئَلُوا عَنْ أَشْياءَ إِنْ تُبْدَ لَكُمْ تَسُؤْكُمْ (۵).

**[ترجمه]معانی الاخبار: پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم از گفت و گوی زیاد (قیل و قال) و تباه کردن اموال و درخواست کردن زیاد نهی فرموده است. امّا در باره زیادی سؤال، ایشان از درخواست کردن مال از مردم نهی فرموده، و گاهی شامل سؤال از امور و زیاد بحث کردن در باره آن هم می شود چنان که خدای عزّ و جلّ فرموده است: «لا تَسْئَلُوا عَنْ أَشْياءَ إِنْ تُبْدَ لَكُمْ تَسُؤْكُمْ»، - . مائده / ۱۰۱ - {از چیزهایی که اگر برای شما آشکار گردد شما را اندوهناک می کند مپرسید.}

**[ترجمه]

«۷»

ل، [الخصال] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ النُّعْمَانِ عَنِ ابْنِ أَسْبَاطٍ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَا كَانَ فِي شِيعَتِنَا فَلَا يَكُونُ فِيهِمْ ثَلَاثَهُ أَشْيَاءَ لَا يَكُونَ فِيهِمْ مَنْ يَسْأَلُ بِكَفِّهِ وَ لَا يَكُونُ فِيهِمْ بَخِيلٌ وَ لَا يَكُونُ فِيهِمْ مَنْ يُؤْتَى فِي دُبُرِهِ (۶).

ص: ۱۵۰

۱- ۱. أمالی الطوسیّ ج ۲ ص ۱۲۱ فی حدیث.

۲- ۲. علل الشرائع ج ۱ ص ۳۲ و ۳۳.

۳- ۳. علل الشرائع ج ۲ ص ۲۵۰.

۴- ۴. علل الشرائع ج ۲ ص ۲۵۱.

۵- ۵. معانی الأخبار: ۲۷۹- ۲۸۰ فی حدیث متفرقا و الآیه فی المائده: ۱۰۱.

۶- ۶. الخصال ج ۱ ص ۶۵.

**[ترجمه]الخصال: برخی از اصحاب ما از امام صادق علیه السلام روایت می کنند که فرمود: در شیعیان ما هر چه باشد، سه خصلت در آن‌ها نیست، از آن‌ها کسی دست به گدایی دراز نمی کند و بخل نمی ورزد و مفعول واقع نمی شود. - . الخصال ۱ : ۶۵ -

**[ترجمه]

«۸»

ل، [الخصال]: فِی وَصِیَّهِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله إِلَی عَلِیٍّ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ لِأَبِی ذَرٍّ یَا بَا ذَرٍّ إِیَّاکَ وَ السُّؤَالَ فَإِنَّهُ ذُلٌّ حَاضِرٌ وَ فَقْرٌ تَتَعَجَّلُهُ وَ فِیهِ حِسَابٌ طَوِیلٌ یَوْمَ الْقِیَامَهِ یَا بَا ذَرٍّ لَا تَسْأَلْ بِکَفِّکَ وَ إِنْ أَتَاکَ شَیْ ءٌ فَاقْبَلْهُ (۱).

**[ترجمه]الخصال: در وصیت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم به علی علیه السلام آمده است که به ابوذر فرمودند: ای ابوذر! از سؤال کردن بپرهیز که در آن ذلّت حاضر و فقری زودرس است و در روز قیامت حسابی طولانی دارد. ای ابوذر! دست گدایی دراز مکن و اگر چیزی به تو رسید بپذیر. - . الخصال ۱ : ۸۶ -

**[ترجمه]

«۹»

ل، [الخصال] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنْ عِدَّهٍ مِنْ أَصْحَابِهِ عَنِ ابْنِ أَسْبَاطٍ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِهِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَا ابْتَلَی اللَّهُ بِهِ شِیعَتَنَا فَلَنْ یَبْتَلِیَهُمْ بِأَرْبَعٍ بِأَنْ یَکُونُوا لِغَیْرِ رِشْدَهٍ أَوْ أَنْ یَسْأَلُوا بِأَکُفِّهِمْ أَوْ أَنْ یُؤْتَوْا فِی أَدْبَارِهِمْ أَوْ أَنْ یَکُونَ فِیهِمْ أَخْضَرُ أَزْرَقُ (۲).

**[ترجمه]الخصال: ابن اسباط از برخی اصحابش از امام صادق علیه السلام روایت می کند که فرمود: خداوند شیعیان ما را به هر چیزی مبتلا کند، به چهار چیز مبتلا نمی کند: اینکه از زنا به عمل آید یا به گدایی دست دراز کند و یا مفعول واقع شود و یا زاغ چشم و سبز باشد (زاغ چشمی کنایه از عداوت شدید با مردم است). - . الخصال ۱ : ۱۰۷ -

**[ترجمه]

«۱۰»

ل، [الخصال] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ الْأَشْعَرِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ الرَّازِیِّ عَنِ ابْنِ أَبِی عُثْمَانَ عَنْ أَبِیهِ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: أَرْبَعُ خِصَالٍ لَا تَکُونُ فِی مُؤْمِنٍ لَا یَکُونُ مَجْنُوناً وَ لَا یَسْأَلُ عَلَی أَبْوَابِ النَّاسِ وَ لَا یُولَدُ مِنَ الزِّنَا وَ لَا یُنْکَحُ فِی دُبُرِهِ (۳).

**[ترجمه]الخصال: ابوبصیر از امام صادق علیه السلام روایت می کند که فرمود: چهار خصلت در مؤمن نیست: او دیوانه نمی

شود، و از خانه های مردم گدایی نمی کند و زاده زنا نیست و مفعول واقع نمی شود. - . الخصال ۱ : ۱۰۹ -

**[ترجمه]

«۱۱»

ل، [الخصال] الْخَلِيلُ عَنِ ابْنِ صَاعِدٍ عَنْ حَمْزَةَ بْنِ الْعَبَّاسِ عَنْ يَحْيَى بْنِ نَصْرٍ عَنْ وَرْقَاءَ بْنِ عُمَرَ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يُبْغِضُ الْفَاحِشَ الْبَذِيَّ السَّائِلَ الْمُلْحِفَ (۴).

**[ترجمه]الخصال: ابوهریره از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم روایت می‌کند که فرمودند: همانا خداوند عزیز و بلند مرتبه از شخص فاسد زشت رفتار گدایی که مصرانه گدایی می‌کند بیزار است. - . الخصال ۲ : ۱۲۸ -

**[ترجمه]

«۱۲»

ل، [الخصال] أَبِي عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنْ سَهْلٍ عَنِ السَّيَّارِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى الْخَزَّازِ عَمَّنْ أَخْبَرَهُ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ أَعْفَى شِيعَتَنَا مِنْ سِتٍّ مِنَ الْجُنُونِ وَ الْجُذَامِ وَ الْبَرَصِ وَ الْأُبْنَةِ وَ أَنْ يُولَدَ لَهُ مِنْ زِنًا وَ أَنْ يَسْأَلَ النَّاسَ بِكَفِّهِ (۵).

**[ترجمه]الخصال: محمد بن یحیی از کسی و او از امام صادق علیه السلام نقل می کند که فرمود: همانا خداوند شیعه ما را از شش خصلت معاف کرده است: جنون و جذام و برص و ابنه بودن و اینکه زنازاده باشد و اینکه پیش دیگران دست دراز کند. - . الخصال ۱ : ۱۶۳ -

**[ترجمه]

«۱۳»

ل، [الخصال] أَبِي عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْيَقْطِينِيِّ عَنْ زُرْعَةَ وَ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ مَعاً عَنِ الْمُفَضَّلِ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: أَلَا إِنَّ شِيعَتَنَا قَدْ أَعَاذَهُمُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ مِنْ سِتٍ

۱- ۱. الخصال ج ۱ ص ۸۶.

۲- ۲. الخصال ج ۱ ص ۱۰۷.

۳- ۳. الخصال ج ۱ ص ۱۰۹.

۴- ۴. الخصال ج ۲ ص ۱۲۸.

۵- ۵. الخصال ج ۱ ص ۱۶۳.

مِنْ أَنْ يَطْمَعُوا طَمَعَ الْغُرَابِ أَوْ يَهِرُّوا هَرِيرَ الْكَلْبِ أَوْ أَنْ يُنْكَحُوا فِی أَدْبَارِهِمْ أَوْ يُولَدُوا مِنَ الزِّنَا أَوْ يُولَدَ لَهُمْ مِنَ الزِّنَا أَوْ يَتَصَدَّقُوا عَلَى الْأَبْوَابِ (۱).

**[ترجمه]الخصال: مفضل از امام صادق علیه السلام روایت می کند که فرمود: آگاه باشید که خداوند شیعیان ما را از شش چیز در پناه خود قرار داده است: اینکه طمعی چون طمع کلاغ داشته باشند و یا چون سگ پارس کنند و یا مفعول واقع شوند، و یا زنازاده باشند و یا فرزندی از زنا داشته باشند و یا بر در خانه های مردم گدایی کنند. - . الخصال ۱ : ۱۶۳ -

**[ترجمه]

«۱۴»

ل، [الخصال] الْأَرْبَعُمِائَةِ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام: اتَّبِعُوا قَوْلَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَإِنَّهُ قَالَ مَنْ فَتَحَ عَلَى نَفْسِهِ بَابَ مَسْأَلَةٍ فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْهِ بَابَ فَقْرٍ (۲).

**[ترجمه]الخصال: امیرالمومنین فرمود: از سخن پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم پیروی کنید، چراکه ایشان فرمودند: هر کس درِ گدایی و خواهش کردن از مردم را به روی خود بگشاید خداوند درِ فقر و تنگدستی را به روی او می گشاید. - . الخصال ۲ : ۱۵۸ -

**[ترجمه]

«۱۵»

ل، [الخصال] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَيْرٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ عَبْدِ الْحَمِيدِ بْنِ عَوَّاضٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: لَا تَصْلُحُ الْمَسْأَلَةُ إِلَّا فِی ثَلَاثٍ فِی دَمٍ مُقْطَعٍ أَوْ غُرْمٍ مُثْقِلٍ أَوْ حَاجَةٍ مُدْقِعَةٍ(۳).

**[ترجمه]الخصال: عبدالحمید بن عواض می گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: خواهش کردن شایسته نیست مگر در سه جا: در باره خونبهایی که ثابت شده و یا بدهی سنگین و یا احتیاجی که انسان را زمین گیر کرده است. - . الخصال ۱ : ۶۶ -

**[ترجمه]

«۱۶»

ل، [الخصال] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ هَاشِمٍ وَ سَهْلٍ مَعاً عَنِ ابْنِ مَرَّارٍ وَ عَبْدِ الْجَبَّارِ بْنِ الْمُبَارَكِ مَعاً عَنْ يُونُسَ عَمَّنْ حَدَّثَهُ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ رَجُلًا مَرَّ بِعُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ وَ هُوَ قَاعِدٌ عَلَى بَابِ الْمَسْجِدِ فَسَأَلَهُ فَأَمَرَ لَهُ بِخَمْسَةِ دَرَاهِمَ فَقَالَ لَهُ الرَّجُلُ أَرْشِدْنِی فَقَالَ لَهُ عُثْمَانُ دُونَكَ الْفِتْيَةَ الَّذِينَ تَرَى وَ أَوْمَأَ بِيَدِهِ إِلَى نَاحِيَةٍ مِنَ الْمَسْجِدِ فِيهَا الْحَسَنُ وَ الْحُسَيْنُ وَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ علیه السلام فَمَضَى الرَّجُلُ نَحْوَهُمْ حَتَّى سَلَّمَ عَلَيْهِمْ وَ سَأَلَهُمْ فَقَالَ لَهُ الْحَسَنُ علیه السلام يَا هَذَا إِنَّ الْمَسْأَلَةَ لَا تَحِلُّ إِلَّا فِی إِحْدَى

ثَلَاثٍ دَمٍ مُفْجِعٍ أَوْ دَيْنٍ مُقْرِحٍ أَوْ فَقْرٍ مُدْقِعٍ فَفِی أَیِّهَا تَسْأَلُ فَقَالَ فِی وَجْهٍ مِنْ هَذِهِ الثَّلَاثِ فَأَمَرَ لَهُ الْحَسَنُ علیه السلام بِخَمْسِینَ دِینَاراً وَ أَمَرَ لَهُ الْحُسَیْنُ علیه السلام بِتِسْعَهٍ وَ أَرْبَعِینَ دِینَاراً وَ أَمَرَ لَهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ بِثَمَانِیَهٍ وَ أَرْبَعِینَ دِینَاراً.

ص: ۱۵۲

۱- ۱. الخصال ج ۱ ص ۱۶۳.

۲- ۲. الخصال ج ۲ ص ۱۵۸.

۳- ۳. الخصال ج ۱ ص ۶۶، و الدم المقطع: ما لا یوجد لدیتها وفاء، مأخوذ من قولهم للغریب مقطع: إذا اقطع عن أهله، و کذلک یقال للرجل: مقطع: إذا کتب اسم نظرائه فی دیوان الاعطیه و فرض لهم فریضه و لم یکتب اسمه فی الدیوان و لا فرض له فریضه فهو مقطع عن العطاء. و الغرم: الغرامه قال الخلیل: الغرم لزوم نائبه فی المال من غیر جنایه، یعنی انه احتمل غرامه الآخرین. و المدقع: ای ملصق بالدقعاء و هو التراب.

فَانْصَرَفَ الرَّجُلُ فَمَرَّ بِعُثْمَانَ فَقَالَ لَهُ مَا صَنَعْتَ فَقَالَ مَرَرْتُ بِکَ فَسَأَلْتُکَ فَأَمَرْتَ لِی بِمَا أَمَرْتَ وَ لَمْ تَسْأَلْنِی فِیمَا أَسْأَلُ وَ إِنَّ صَاحِبَ الْوَفْرَهِ(۱) لَمَّا سَأَلْتُهُ قَالَ لِی یَا هَذَا فِیمَا تَسْأَلُ فَإِنَّ الْمَسْأَلَهَ لَا تَحِلُّ إِلَّا فِی إِحْدَی ثَلَاثٍ فَأَخْبَرْتُهُ بِالْوَجْهِ الَّذِی أَسْأَلُهُ مِنَ الثَّلَاثَهِ فَأَعْطَانِی خَمْسِینَ دِینَاراً وَ أَعْطَانِی الثَّانِی تِسْعَهً وَ أَرْبَعِینَ دِینَاراً وَ أَعْطَانِی الثَّالِثُ ثَمَانِیَهً وَ أَرْبَعِینَ دِینَاراً فَقَالَ عُثْمَانُ وَ مَنْ لَکَ بِمِثْلِ هَؤُلَاءِ الْفِتْیَهِ أُولَئِکَ فَطَمُوا الْعِلْمَ فَطْماً وَ حَازُوا الْخَیْرَ وَ الْحِکْمَهَ.

قال الصدوق ره معنی قوله فطموا العلم فطما أی قطعوه عن غیرهم قطعا و جمعوه لأنفسهم جمعا(۲).

**[ترجمه]الخصال: از امام صادق نقل شده که فرمود: مردی نزد عثمان آمد و او بر در مسجد نشسته بود و از وی درخواست پول کرد و او پنج درهم به او داد. آن مرد گفت: مرا راهنمایی کن. عثمان به او گفت: نزد آن جوان هایی که می بینی برو، و با دستش به ناحیه ای از مسجد که حسن و حسین و عبد اللّه بن جعفر نشسته بودند اشاره کرد.

آن مرد نزد آنان آمد و سلام داد و از آن‌ها درخواست کمک کرد. حسن و حسین علیهما السلام به او گفتند: ای شخص! سؤال کردن جز در سه جا روا نیست: خون بهایی که دردناک است، یا بدهی که دل شکستگی دارد، یا فقری که انسان را زمین گیر می کند؛ تو برای کدام یک سؤال می کنی؟ گفت: برای یکی از این سه مورد. پس امام حسن علیه السلام دستور داد به او پنجاه دینار دادند و امام حسین علیه السلام نیز دستور داد به او چهل و نه دینار دادند و عبد اللّه بن جعفر نیز دستور داد به او چهل و هشت دینار دادند.

آن مرد برگشت و نزد عثمان آمد. عثمان به او گفت: چه کردی؟ گفت: نزد تو آمدم و از تو درخواست کردم و دادی آنچه دادی و از من نپرسیدی که برای چه درخواست می کنم، ولی چون از صاحب موهای بلند درخواست کردم به من گفت: ای شخص برای چه درخواست می کنی؟ چون درخواست کردن جز در سه مورد روا نیست و من علت درخواست کردنم را به او گفتم و به من پنجاه دینار داد و دومی چهل و نه دینار و سومی چهل و هشت دینار دادند، عثمان گفت: برای تو چه کسی مانند این جوان ها می شود؟ آنان علم را یک جا به دست آورده اند و خیر و حکمت را اندوخته اند.

صدوق می گوید: معنای این سخن او «فطموا العلم فطما» این است که علم را از دیگران بریده اند و آن را برای خود جمع کرده اند. -. الخصال ۱ : ۶۶ -

**[ترجمه]

«۱۷»

ل، [الخصال]: فِیمَا أَوْصَی بِهِ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله عَلِیّاً علیه السلام یَا عَلِیُّ ثَمَانِیَهٌ إِنْ أُهِینُوا فَلَا یَلُومُوا إِلَّا أَنْفُسَهُمْ الذَّاهِبُ إِلَی مَائِدَهٍ لَمْ یُدْعَ إِلَیْهَا وَ الْمُتَأَمِّرُ عَلَی رَبِّ الْبَیْتِ وَ طَالِبُ الْخَیْرِ مِنْ أَعْدَائِهِ وَ طَالِبُ الْفَضْلِ مِنَ اللِّئَامِ وَ الدَّاخِلُ بَیْنَ اثْنَیْنِ فِی سِرٍّ لَمْ یُدْخِلَاهُ فِیهِ وَ الْمُسْتَخِفُّ بِالسُّلْطَانِ وَ الْجَالِسُ فِی مَجْلِسٍ لَیْسَ لَهُ بِأَهْلٍ وَ الْمُقْبِلُ بِالْحَدِیثِ عَلَی مَنْ لَا یَسْمَعُ (۳).

**[ترجمه]الخصال: پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم در وصیتی به علی علیه السلام فرمود: یا علی! هشت نفرند که اگر مورد

اهانت واقع شوند، کسی را جز خود سرزنش نکنند: کسی که ناخوانده به مهمانی رود و کسی که به صاحب خانه فرمان دهد و کسی که از دشمنانش طلب خیر کند و کسی که از افراد لئیم بخشش بخواهد و کسی که به سرّی که میان دو نفر است وارد شود در حالی که آن‌ها او را وارد نکرده اند و کسی که سلطان را سبک بشمارد و کسی که در مجلسی بنشیند که اهل آن نیست و کسی که سخنی به کسی گوید که گوشش بدهکار نیست. - . الخصال ۲ : ۴۰ -

**[ترجمه]

«۱۸»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِی عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِیسَ عَنِ الْأَشْعَرِیِّ عَنِ ابْنِ یَزِیدَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ الْبَصْرِیِّ رَفَعَهُ إِلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: یَا عَلِیُّ إِنَّ اللَّهَ جَعَلَ الْفَقْرَ أَمَانَةً عِنْدَ خَلْقِهِ فَمَنْ سَتَرَهُ کَانَ کَالصَّائِمِ الْقَائِمِ وَ مَنْ أَفْشَاهُ إِلَی مَنْ یَقْدِرُ عَلَی قَضَاءِ حَاجَتِهِ فَلَمْ یَفْعَلْهُ فَقَدْ قَتَلَهُ أَمَا إِنَّهُ مَا قَتَلَهُ بِسَیْفٍ وَ لَا رُمْحٍ وَ لَکِنْ بِمَا أَنْکَی مِنْ قَلْبِهِ (۴).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: امام صادق علیه السلام می‌فرماید: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: یا علی! خدا فقر را همچون امانتی نزد آفریدگان خود نهاد. پس هر که آن را پنهان دارد، خدا به او پاداش روزه داران شب زنده دار را می دهد؛ و هر که آن را نزد کسی افشا کند که می تواند نیاز او را برآورد و آن کس چنین نکند، نیازمند را کشته است. بدانید که او را با شمشیر و نیزه نکشته، بلکه با جریحه دار کردن قلبش او را کشته است. - . ثواب الاعمال : ۱۶۶ -

**[ترجمه]

«۱۹»

ثو، [ثواب الأعمال] مَاجِیلَوَیْهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَی عَنِ الْأَشْعَرِیِّ عَنِ الْجَامُورَانِیِ

۱- ۱. الوفره: الشعره الی شحمه الاذن، أو ما جاوزها و یحتمل أن یکون أراد بها: الکثره فی العطاء.

۲- ۲. الخصال ج ۱ ص ۶۶.

۳- ۳. الخصال ج ۲ ص ۴۰.

۴- ۴. ثواب الأعمال: ۱۶۶.

عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ أَبِي الْعَلَاءِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: رَحِمَ اللَّهُ عَبْداً عَفَّ وَ تَعَفَّفَ وَ كَفَّ عَنِ الْمَسْأَلَهِ فَإِنَّهُ يُعَجِّلُ الذُّلَّ فِي الدُّنْيَا وَ فِي الْآخِرَهِ وَ لَا يُغْنِي النَّاسُ عَنْهُ شَيْئاً(۱).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: حسین ابن علاء از امام صادق علیه السلام روایت می کند که فرمود: خدا بیامرزد بنده ای را که پرهیزکاری پیشه کند و خویشتن داری نماید و از مردم درخواستی نکند؛ زیرا به راستی، درخواست از مردم، خواری در دنیا و آخرت را سریع می کند و مردم چیزی از خواسته های او را برآورده نکنند. - . ثواب الاعمال : ۱۶۷ -

**[ترجمه]

«۲۰»

ثو، [ثواب الأعمال] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ يَزِيدَ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ أَبِي الْمَغْرَاءِ عَنْ عَنْبَسَهَ بْنِ مُصْعَبٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: مَنْ سَأَلَ النَّاسَ وَ عِنْدَهُ قُوتُ ثَلَاثَهِ أَيَّامٍ لَقِيَ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يَوْمَ يَلْقَاهُ وَ لَيْسَ عَلَى وَجْهِهِ لَحْمٌ (۲).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: عنبسه ابن مصعب از امام صادق علیه السلام روایت می کند که فرمود: هر که خوراک سه روزش را دارا باشد و با این حال از مردم گدایی کند، خداوند عز و جلّ را در روز رستاخیز در حالی دیدار کند که گوشتی بر صورت ندارد. - . ثواب الاعمال: ۲۴۶ -

**[ترجمه]

«۲۱»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِي عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنِ ابْنِ يَزِيدَ عَنِ ابْنِ سِنَانٍ عَنْ مَالِكِ بْنِ حُصَيْنٍ السَّلُولِيِّ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: مَا مِنْ عَبْدٍ يَسْأَلُ مِنْ غَيْرِ حَاجَهٍ فَيَمُوتُ حَتَّى يُحْوِجَهُ اللَّهُ إِلَيْهَا وَ يُثْبِتَ لَهُ بِهَا النَّارَ(۳).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: مالک بن حصین سلولی روایت کرده که امام صادق علیه السلام فرمود: هیچ بنده ای نباشد که با وجود بی نیازی، از مردم گدایی کند جز آنکه خداوند او را پیش از مرگش به همان چیز نیازمند سازد و آتش دوزخ را بر او فراهم گرداند. - . ثواب الاعمال: ۲۴۶ -

**[ترجمه]

«۲۲»

يج، [الخرائج و الجرائح] رُوِيَ: أَنَّ رَجُلًا جَاءَ إِلَى النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله فَقَالَ مَا طَعِمْتُ طَعَاماً مُنْذُ يَوْمَيْنِ فَقَالَ عَلَيْكَ بِالسُّوقِ فَلَمَّا كَانَ مِنَ الْغَدِ دَخَلَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَتَيْتُ السُّوقَ أَمْسِ فَلَمْ أُصِبْ شَيْئاً فَبِتُّ بِغَيْرِ عَشَاءٍ قَالَ فَعَلَيْكَ بِالسُّوقِ فَأَتَى بَعْدَ ذَلِكَ أَيْضاً فَقَالَ عليه السلام عَلَيْكَ بِالسُّوقِ فَانْطَلَقَ إِلَيْهَا فَإِذَا عِيرٌ قَدْ جَاءَتْ وَ عَلَيْهَا مَتَاعٌ فَبَاعُوهُ بِفَضْلِ دِينَارٍ فَأَخَذَهُ الرَّجُلُ وَ جَاءَ إِلَى

رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ قَالَ مَا أَصَبْتُ شَيْئاً قَالَ هَلْ أَصَبْتَ مِنْ عِيرِ آلِ فُلَانٍ شَيْئاً قَالَ لَا قَالَ بَلَى ضُرِبَ لَکَ فِيهَا بِسَهْمٍ وَ خَرَجْتَ مِنْهَا بِدِينَارٍ قَالَ نَعَمْ قَالَ فَمَا حَمَلَکَ عَلَى أَنْ تَكْذِبَ قَالَ أَشْهَدُ أَنَّکَ صَادِقٌ وَ دَعَانِی إِلَى ذَلِکَ إِرَادَةُ أَنْ أَعْلَمَ أَ تَعْلَمُ مَا يَعْمَلُ النَّاسُ وَ أَنْ أَزْدَادَ خَيْراً إِلَى خَيْرٍ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله صَدَقْتَ مَنِ اسْتَغْنَى أَغْنَاهُ اللَّهُ وَ مَنْ فَتَحَ عَلَى نَفْسِهِ بَابَ مَسْأَلَةٍ فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْهِ سَبْعِينَ بَاباً مِنَ الْفَقْرِ لَا يَسُدُّ أَدْنَاهَا شَیْ ءٌ فَمَا رُئِیَ سَائِلًا بَعْدَ ذَلِکَ الْيَوْمِ ثُمَّ قَالَ إِنَّ الصَّدَقَةَ لَا تَحِلُّ لِغَنِيٍّ وَ لَا لِذِی مِرَّةٍ سَوِيٍّ أَیْ لَا يَحِلُّ لَهُ أَنْ يَأْخُذَهَا وَ هُوَ يَقْدِرُ أَنْ يَكُفَّ نَفْسَهُ عَنْهَا(۴).

ص: ۱۵۴

۱- ۱. ثواب الأعمال: ۱۶۷.

۲- ۲. ثواب الأعمال: ۲۴۶.

۳- ۳. ثواب الأعمال: ۲۴۶.

۴- ۴. لا یوجد فی مختار الخرائج المطبوع.

**[ترجمه]مختار الخرایج: روایت شده که مردی نزد پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم آمد و گفت: دو روز است چیزی نخورده ام، فرمود: برو به بازار (کار کن). فردای آن روز دوباره بر پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم وارد شد و گفت: ای پیامبر خدا، دیروز به بازار رفتم اما چیزی نیافتم و شب را بدون غذا به سر بردم. فرمود: به بازار برو. پس از آن دوباره نزد ایشان آمد و پیامبر فرمود: به بازار برو. او به بازار رفت. کاروانی آمد و کالایی بر آن بود. آن کالا را بزرگوارانه به یک دینار به او دادند. مرد آن را گرفته و به نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم آمد و گفت: چیزی نیافتم. پیامبر فرمود: آیا از کاروان آل فلان چیزی به دست نیاوردی؟ مرد گفت: نه، پیامبر فرمود: البته، در آن کاروان سهمی برای تو مقرر شد و از آن کالا یک دینار به دست آوردی. مرد گفت: بله. پیامبر فرمود: چه چیزی تو را به این واداشت که دروغ بگویی؟ گفت: گواهی می‌دهم که تو راستگویی، و انگیزه این کارم این بود که می‌خواستم بدانم آیا شما از چیزهایی را که مردم انجام می دهند، آگاه هستید؟ و خیر دیگری به خیر اضافه کنم.

پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: راست گفتی، هر کس احساس نیاز نکند، خداوند او را بی نیاز می‌کند و هر کس در گدایی را به روی خود بگشاید خداوند هفتاد در از فقر و تنگدستی را بر روی او می‌گشاید که هیچ چیزی کوچکترین آن را نمی‌بندد. پس از آن روز آن مرد را ندیدند که گدایی کند. سپس فرمود: صدقه دادن به ثروتمند و همچنین به نیرومند تندرست روا نیست؛ یعنی بر کسی که می تواند از گرفتن صدقه خودداری کند، گرفتن آن حلال نیست. - . مختار الخرایج ۱ : ۸۹ -

**[ترجمه]

«۲۳»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ جَابِرٍ الْجُعْفِیِّ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ یُبْغِضُ الْمُلْحِفَ (۱).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: جابر جعفی از امام باقر علیه السلام نقل می‌کند که فرمود: خداوند بر کسی که (برای گرفتن مال از مردم، به آنان) بسیار اصرار می کند، خشم می گیرد. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۱۵۱ -

**[ترجمه]

«۲۴»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ مُحَمَّدٍ الْحَلَبِیِّ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: ثَلَاثَهٌ لا یَنْظُرُ اللَّهُ إِلَیْهِمْ یَوْمَ الْقِیامَهِ وَ لا یُزَکِّیهِمْ وَ لَهُمْ عَذابٌ أَلِیمٌ الدَّیُّوثُ مِنَ الرَّجُلِ وَ الْفَاحِشُ الْمُتَفَحِّشُ وَ الَّذِی یَسْأَلُ النَّاسَ وَ فِی یَدِهِ ظَهْرُ غِنًى (۲).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: محمد حلبی از امام صادق علیه السلام نقل کرده است که فرمود: سه کس هستند که خداوند در روز قیامت به آنها نگاه نمی کند و آنها را پاک نمی کند و آنها دچار عذاب دردناک خواهند شد: مردان دیّوث، افراد فحشا پیشه و فحشاگر و آدم توانمندی که از مردم، طلب مال می کند. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۱۷۸ -

**[ترجمه]

«۲۵»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ هَارُونَ بْنِ خَارِجَهَ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: مَنْ سَأَلَ النَّاسَ شَيْئاً وَ عِنْدَهُ مَا يَقُوتُهُ يَوْمَهُ فَهُوَ مِنَ الْمُسْرِفِينَ (۳).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: از هارون بن خارجه نقل شده است که گفت: امام صادق علیه السلام فرمودند: هر که از مردم چیزی را بخواهد، حال آن که روزی آن روز را دارد، از جمله مسرفان محسوب می شود. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۱۴ -

**[ترجمه]

«۲۶»

سر، [السرائر] مِنْ كِتَابِ أَبِي الْقَاسِمِ بْنِ قُولَوَيْهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام: يَا مُحَمَّدُ لَوْ يَعْلَمُ السَّائِلُ مَا فِي الْمَسْأَلَهِ مَا سَأَلَ أَحَدٌ أَحَداً وَ لَوْ يَعْلَمُ الْمُعْطِي مَا فِي الْعَطِيَّهِ مَا رَدَّ أَحَدٌ أَحَداً ثُمَّ قَالَ يَا مُحَمَّدُ إِنَّهُ مَنْ سَأَلَ بِظَهْرِ غِنًى لَقِيَ اللَّهَ مَخْمُوشاً وَجْهُهُ يَوْمَ الْقِيَامَهِ(۴).

**[ترجمه]السرائر: محمد ابن مسلم گوید: امام باقر علیه السلام فرمود: ای محمد، اگر سائل بداند که درخواستش چه بار سنگینی دارد، هرگز کسی از کس دیگر چیزی طلب نمی کند. و آن کس که از او چیزی می خواهند، اگر بداند که ممانعت هم چه بار عظیمی دارد، هرگز کسی را ردّ نخواهد کرد. سپس فرمود: ای محمد، هر کس با وجود داشتن، دست سؤال و گدایی پیش کسی دراز کند، به هنگام دیدار خدا در روز قیامت چهره ای خراشیده (زشت) خواهد داشت. - . السرائر : ۴۸۴ -

**[ترجمه]

«۲۷»

جا، [المجالس للمفید] الْحَسَنُ بْنُ حَمْزَهَ الْعَلَوِيُّ عَنِ ابْنِ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ عِيسَى عَنْ بَكْرِ بْنِ صَالِحٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: أَرْبَعَهٌ مِنْ كُنُوزِ الْبِرِّ كِتْمَانُ الْحَاجَهِ وَ كِتْمَانُ الصَّدَقَهِ وَ كِتْمَانُ الْمَرَضِ وَ كِتْمَانُ الْمُصِيبَهِ(۵).

**[ترجمه]مجالس مفید: امام صادق علیه السلام از پدرش از جدّش از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم نقل می کند که فرمودند: چهار چیز از گنج‌های نیکویی است: پوشاندن احتیاج، پوشاندن صدقه، پوشاندن بیماری و پوشاندن مصیبت. - . مجالس مفید : ۱۲ -

**[ترجمه]

«۲۸»

مکا، [مکارم الأخلاق] عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: اتَّبِعُوا قَوْلَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَإِنَّهُ قَالَ مَنْ فَتَحَ عَلَى نَفْسِهِ بَابَ مَسْأَلَةٍ فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْهِ بَابَ فَقْرٍ.

عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: مَا مِنْ عَبْدٍ يَسْأَلُ مِنْ غَيْرِ حَاجَةٍ فَيَمُوتُ حَتَّى يُحْوِجَهُ

۱- ۱. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۱۵۱.

۲- ۲. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۱۷۸. فی آیه آل عمران: ۷۷.

۳- ۳. تفسیر العیّاشیّ ج ۲ ص ۱۴.

۴- ۴. السرائر: ۴۸۴.

۵- ۵. مجالس المفید: ۱۲.

اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَى السُّؤَالِ وَ يُثْبِتَ لَهُ بِهَا فِي النَّارِ.

وَ عَنْهُ عليه السلام قَالَ: قَالَ رَجُلٌ لِلنَّبِيِّ صلى الله عليه و آله يَا رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله عَلِّمْنِي شَيْئاً إِذَا فَعَلْتُهُ أَحَبَّنِيَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ وَ أَحَبَّنِي أَهْلُ الْأَرْضِ قَالَ ارْغَبْ فِيمَا عِنْدَ اللَّهِ يُحِبَّكَ اللَّهُ وَ ازْهَدْ فِيمَا عِنْدَ النَّاسِ يُحِبَّكَ النَّاسُ.

قَالَ الْبَاقِرُ عليه السلام: لَوْ يَعْلَمُ السَّائِلُ مَا فِي الْمَسْأَلَهِ مَا سَأَلَ أَحَدٌ أَحَداً وَ لَوْ يَعْلَمُ الْمُعْطِي مَا فِي الْعَطِيَّهِ مَا رَدَّ أَحَدٌ أَحَداً(۱).

**[ترجمه]مکارم الاخلاق: از امیرالمومنین روایت شده که فرمود: از سخن رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم پیروی کنید چراکه ایشان می‌فرماید: هر کس در خواهش و گدایی را بر روی خود بگشاید، خداوند در فقر را بر روی او خواهد گشود.

از امام صادق علیه السلام روایت شده که فرمود: هیچ بنده ای نیست که بدون نیازمندی درخواست کند مگر اینکه پیش از مرگ، خداوند او را به درخواست نیازمند سازد و از این راه آتش دوزخ را برای او مقرر گرداند.

و از ایشان نقل شده که فرمود: مردی به پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم عرضه داشت: ای رسول خدا، مرا چیزی یاد بده که با انجام آن خداوند از جهان بالا و اهل زمین مرا دوست بدارند، حضرت فرمود: به آنچه نزد خداست میل و رغبت داشته باش تا خدا دوستت بدارد، و به آنچه در دست مردم است بی اعتنا باش تا مردم دوستت بدارند.

و امام باقر علیه السلام فرمود: اگر درخواست کننده بداند که در سؤال و حاجت خواستن چه بار سنگینی است، هیچ کس از دیگری سؤال نخواهد کرد، و اگر دهنده بداند در عطا کردن و بخشش چه فضیلتی نهفته است، هیچ سائلی را رد نخواهد کرد.
- . مکارم الاخلاق : ۱۵۷ -

**[ترجمه]

«۲۹»

جع، [جامع الأخبار] رُوِيَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله أَنَّهُ قَالَ: مَا مِنْ عَبْدٍ فَتَحَ عَلَى نَفْسِهِ بَاباً مِنَ الْمَسْأَلَهِ إِلَّا فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْهِ سَبْعِينَ بَاباً مِنَ الْفَقْرِ.

قَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه و آله: إِنَّ الْمَسْأَلَهَ لَا تَحِلُّ إِلَّا لِفَقْرٍ مُدْقِعٍ أَوْ غُرْمٍ مُقْطَعٍ.

وَ قَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه و آله: مَا فَتَحَ رَجُلٌ عَلَى نَفْسِهِ بَابَ مَسْأَلَهٍ إِلَّا فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْهِ بَاباً مِنَ الْفَقْرِ.

وَ قَالَ عليه السلام: مَنْ سَأَلَ عَنْ ظَهْرِ غِنًى فَصُدَاعٌ فِي الرَّأْسِ وَ دَاءٌ فِي الْبَطْنِ.

وَ قَالَ عليه السلام: مَنْ سَأَلَ النَّاسَ أَمْوَالَهُمْ تَكَثُّراً فَإِنَّمَا هِيَ جَمْرَهٌ فَلْيَسْتَقِلَّ مِنْهُ أَوْ لِيَسْتَكْثِرْ(۲).

**[ترجمه]جامع الاخبار: از انس بن مالک روایت شده که پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمودند: هر بنده ای که دری از

درخواست و گدایی را بر خود بگشاید خداوند هفتاد در از فقر و تنگدستی را بر او خواهد گشود.

پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: خواهش کردن جایز و شایسته نیست مگر در فقر شدید یا زیان دیدن نااميد كننده.

و پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: شخص دری از خواهش کردن و گدایی را بر خود نمی‌گشاید مگر اینکه خداوند دری از فقر را بر روی او بگشاید.

و فرمود: هر کس از سر توانگری درخواست کند به سر درد و شکم درد دچار می‌شود.

و فرمود: هر کس برای فزون طلبی چیزی از اموال مردم درخواست کند، این مال چه اندک باشد و چه بسیار، پاره‌های آتش است. - . جامع الاخبار : ۱۶۰ -

**[ترجمه]

«۳۰»

ختص، [الإختصاص] قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: إِنَّ اللَّهَ جَعَلَ الرَّحْمَةَ فِی قُلُوبِ رُحَمَاءِ خَلْقِهِ فَاطْلُبُوا الْحَوَائِجَ مِنْهُمْ وَ لَا تَطْلُبُوهَا مِنَ الْقَاسِیَهِ قُلُوبُهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی أَحَلَّ غَضَبَهُ بِهِمْ (۳).

**[ترجمه]الاختصاص: امام صادق فرمود همانا رحمت را در قلب مخلوقات رحیم خود نهاده است، پس نیازهایتان را از آن‌ها بخواهید و از انسان‌های سنگدل چیزی نخواهید چراکه خداوند تبارك و تعالی غضب خود را بر آنان حلال شمرده است. - . الاختصاص : ۲۴۰ -

**[ترجمه]

«۳۱»

ین، [کتاب حسین بن سعید] و النوادر عَلِیُّ بْنُ النُّعْمَانِ عَنِ ابْنِ شِمْرٍ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ: إِنَّ اللَّهَ یُحِبُّ الْحَیِیَّ الْحَلِیمَ الْغَنِیَّ الْمُتَعَفِّفَ أَلَا وَ إِنَّ اللَّهَ یُبْغِضُ الْفَاحِشَ الْبَذِیَّ السَّائِلَ الْمُلْحِفَ.

**[ترجمه]کتاب حسین ابن سعید و کتاب النوادر: همانا خداوند شخص آبرومند بردبار ثروتمند عفیف را دوست دارد و بدانید که خداوند از شخص فاسد زشت رفتار که مصرانه گدایی می‌کند بیزار است .

**[ترجمه]

«۳۲»

ين، [كتاب حسين بن سعيد] و النوادر ابْنُ عُلْوَانَ عَنْ عَمْرِو بْنِ خَالِدٍ عَنْ زَيْدِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ آبَائِهِ

ص: ۱۵۶

۱- ۱. مكارم الأخلاق: ۱۵۷.

۲- ۲. جامع الأخبار: ۱۶۰.

۳- ۳. الاختصاص: ۲۴۰.

عَنْ عَلِيٍّ عليهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: تَحْرُمُ الْجَنَّةُ عَلَی ثَلَاثَةٍ عَلَی الْمَنَّانِ وَ عَلَی الْمُغْتَابِ وَ عَلَی مُدْمِنِ الْخَمْرِ.

**[ترجمه]زید ابن علی از پدارنش از علی علیه السلام نقل می کند که فرمود: پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: بهشت بر سه کس حرام است: منت گذار، غیبت کننده، و میگسار.

**[ترجمه]

«۳۳»

نَوَادِرُ الرَّاوَنْدِيِّ، بِإِسْنَادِهِ عَنِ الْكَاظِمِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: إِنَّ مَسْأَلَةَ الرَّجُلِ كَسْبُهُ بِوَجْهِهِ فَأُبْقِيَ رَجُلٌ عَلَی وَجْهِهِ و [أَوْ] تُرِكَ.

وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: أَجْرُ السَّائِلِ فِي حَقٍّ لَهُ كَأَجْرِ الْمُتَصَدِّقِ عَلَيْهِ (۱).

**[ترجمه]نوادر الراوندی: امام کاظم علیه السلام از پدرانش از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم نقل می کند که فرمود: سؤال کردن، سرمایه گذاشتن آبروی شخص است، که در آن (با دریافت کمک) آبرو باقی می ماند، یا (به خاطر به دست نیاوردن چیزی) آبروی خویش را از دست می دهد!

با همین اسناد از ایشان روایت شده که فرمود: پاداش سؤال کننده، اگر استحقاق آن را داشته باشد، مثل پاداش بخشش کننده نسبت به او خواهد بود. - . نوادر راوندی : ۳ -

**[ترجمه]

«۳۴»

مَجَالِسُ الشَّيْخِ، الْحُسَيْنُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ وَهْبَانَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ الزَّعْفَرَانِيِّ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام: يَا مُحَمَّدُ لَوْ يَعْلَمُ السَّائِلُ مَا فِي الْمَسْأَلَةِ

مَا سَأَلَ أَحَدٌ أَحَداً وَ لَوْ يَعْلَمُ الْمُعْطِي مَا فِي الْعَطِيَّةِ مَا رَدَّ أَحَدٌ أَحَداً قَالَ ثُمَّ قَالَ لِي يَا مُحَمَّدُ إِنَّهُ مَنْ سَأَلَ وَ هُوَ بِظَهْرِ غِنًى لَقِيَ اللَّهَ مَخْمُوشاً وَجْهُهُ.

وَ مِنْهُ، بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ هِشَامٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ قَوْماً أَتَوْا رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله اضْمَنْ لَنَا عَلَی رَبِّكَ الْجَنَّةَ قَالَ فَقَالَ عَلَی أَنْ تُعِينُونِي بِطُولِ السُّجُودِ قَالُوا نَعَمْ يَا ۱۴ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَضَمِنَ لَهُمُ الْجَنَّةَ قَالَ فَبَلَغَ ذَلِكَ قَوْماً مِنَ الْأَنْصَارِ قَالَ فَأَتَوْهُ فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله اضْمَنْ لَنَا الْجَنَّةَ قَالَ عَلَی أَنْ لَا تَسْأَلُوا أَحَداً شَيْئاً قَالُوا نَعَمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَضَمِنَ لَهُمُ الْجَنَّةَ فَكَانَ الرَّجُلُ مِنْهُمْ يَسْقُطُ سَوْطُهُ وَ هُوَ عَلَی

دَابَّتِهِ فَيَنْزِلُ حَتَّى يَتَنَاوَلَهُ كَرَاهِيَهَ أَنْ يَسْأَلَ أَحَداً شَيْئاً وَ إِنْ كَانَ الرَّجُلُ لَيَنْقَطِعُ شِسْعُهُ فَيَكْرَهُ أَنْ يَطْلُبَ مِنْ أَحَدٍ شِسْعاً(۲).

**[ترجمه]مجالس الشیخ: محمد ابن مسلم می‌گوید: امام باقر علیه السلام فرمود: ای محمد، اگر سائل بداند که در خواستش چه بار سنگینی دارد، هرگز کسی از کس دیگر چیزی طلب نمی کند. و آن کس که از او چیزی می خواهند، اگر بداند که ممانعت هم چه بار عظیمی دارد، هرگز کسی را ردّ نخواهد کرد. می‌گوید: سپس امام فرمود: ای محمد، هر کس با وجود داشتن، دست سؤال و گدایی پیش کسی دراز کند، به هنگام دیدار خدا در روز قیامت چهره ای خراشیده (زشت) خواهد داشت.

با همین اسناد از امام صادق علیه السلام روایت شده که فرمود: جماعتی نزد پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم آمدند و گفتند: ای رسول خدا، در نزد پروردگارت برای ما بهشت را تضمین کن. امام فرمود: پیامبر فرمود: ضمانت بهشت در این است که با طول سجده مرا یاری برسانید. گفتند: بله ای رسول خدا. پس بهشت را برایشان تضمین کرد. امام فرمود: این خبر به گروهی از انصار رسید. - فرمود: - پس به نزد پیامبر آمدند و گفتند: ای رسول خدا بهشت را برای ما تضمین کن. پیامبر فرمود: ضمانت بهشت این است که هرگز از کسی چیزی درخواست نکنید. گفتند: بله ای رسول خدا. پس بهشت را برای آن‌ها تضمین کرد. پس شخصی از میان آن‌ها درحالی که سوار بر چهارپا بود تازیانه اش بر زمین می افتاد، پس پیاده می شد تا خود آن را بردارد زیرا برایش ناخوشایند بود که از کسی چیزی درخواست کند و شخصی بند کفشش (یا تسمه چرمی زین) پاره می‌شد و دوست نداشت از یکی بند کفش بخواهد. - . امالی طوسی ۲ : ۲۷۷ -

**[ترجمه]

«۳۵»

الدُّرَّهُ الْبَاهِرَهُ، قَالَ الرِّضَا علیه السلام: الْمَسْأَلَهُ مِفْتَاحُ الْبُؤْسِ.

**[ترجمه]الدره الباهره: امام رضا علیه السلام فرمود: درخواست کردن کلید فقر و تنگدستی است.

**[ترجمه]

«۳۶»

نَهْجُ الْبَلَاغَهِ، قَالَ علیه السلام: فَوْتُ الْحَاجَهِ أَهْوَنُ مِنْ طَلَبِهَا إِلَى غَيْرِ

ص: ۱۵۷

۱- ۱. نوادر الراوندیّ: ۳.

۲- ۲. أمالی الطوسیّ ج ۲ ص ۲۷۷.

أَهْلِهَا(۱).

وَ قَالَ علیه السلام: الْعَفَافُ زِينَهُ الْفَقْرِ وَ الشُّكْرُ زِينَهُ الْغِنَى (۲).

وَ قَالَ علیه السلام: وَجْهُكَ مَاءٌ جَامِدٌ يُقَطِّرُهُ السُّؤَالُ فَانْظُرْ عِنْدَ مَنْ تُقَطِّرُهُ (۳).

**[ترجمه]نهج البلاغه: امام علی علیه السلام فرمود: از دست دادن حاجت بهتر از درخواست کردن از نااهل است. - . نهج البلاغه : حکمت ۶۶ -

و فرمود: عفت ورزیدن زینت فقر و شکرگذاری زینت بی نیازی است. - . نهج البلاغه : حکمت ۶۸ -

و فرمود: آبروی تو چون یخی جامد است که درخواست، آن را قطره قطره آب می‌کند، پس بنگر آن را نزد چه کسی فرو می‌ریزی. - . نهج البلاغه: حکمت ۳۴۶ -

**[ترجمه]

«۳۷»

عُدَّهُ الدَّاعِی، قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: مَنْ سَأَلَ مِنْ غَيْرِ فَقْرٍ فَإِنَّمَا يَأْكُلُ الْخَمْرَ.

وَ قَالَ الْبَاقِرُ علیه السلام: أُقْسِمُ بِاللَّهِ وَ هُوَ حَقٌّ مَا فَتَحَ رَجُلٌ عَلَى نَفْسِهِ بَابَ مَسْأَلَهٍ إِلَّا فَتَحَ اللَّهُ لَهُ بَابَ فَقْرٍ.

وَ قَالَ سَيِّدُ الْعَابِدِينَ علیه السلام: ضَمِنْتُ عَلَى رَبِّی أَنْ لَا يَسْأَلَ أَحَدٌ أَحَداً مِنْ غَيْرِ حَاجَهٍ إِلَّا اضْطَرَّتْهُ حَاجَهٌ بِالْمَسْأَلَهِ يَوْماً إِلَى أَنْ يَسْأَلَ مِنْ حَاجَهٍ.

وَ قَالَ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله: يَوْماً لِأَصْحَابِهِ أَ لَا تُبَايِعُونِّی فَقَالُوا قَدْ بَايَعْنَاكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ تُبَايِعُونِّی عَلَى أَنْ لَا تَسْأَلُوا النَّاسَ شَيْئاً فَكَانَ بَعْدَ ذَلِكَ تَقَعُ الْمِخْصَرَهُ مِنْ يَدِ أَحَدِهِمْ فَيَنْزِلُ لَهَا وَ لَا يَقُولُ لِأَحَدٍ نَاوِلْنِيهَا.

وَ قَالَ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله: لَوْ أَنَّ أَحَدَكُمْ يَأْخُذُ حَبْلًا فَيَأْتِی بِحُزْمَهِ حَطَبٍ عَلَى ظَهْرِهِ فَيَبِيعُهَا فَيَكُفُّ بِهَا وَجْهَهُ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَسْأَلَ.

وَ قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: شِيعَتُنَا مَنْ لَا يَسْأَلُ النَّاسَ شَيْئاً وَ لَوْ مَاتَ جُوعاً.

وَ قَالَ الْبَاقِرُ علیه السلام: طَلَبُ الْحَوَائِجِ إِلَى النَّاسِ اسْتِلَابٌ لِلْعِزَّهِ وَ مَذْهَبَهٌ لِلْحَيَاءِ وَ الْيَأْسُ مِمَّا فِی أَيْدِی النَّاسِ عِزُّ الْمُؤْمِنِينَ وَ الطَّمَعُ هُوَ الْفَقْرُ الْحَاضِرُ.

وَ عَنِ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله: مَنِ اسْتَغْنَى أَغْنَاهُ اللَّهُ وَ مَنِ اسْتَعَفَّ أَعَفَّهُ اللَّهُ وَ مَنْ سَأَلَ أَعْطَاهُ اللَّهُ وَ مَنْ فَتَحَ عَلَى نَفْسِهِ بَابَ

مَسْأَلَةٍ فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْهِ سَبْعِينَ بَاباً مِنَ الْفَقْرِ لَا يَسُدُّ أَدْنَاهَا شَيْ ءٌ.

وَ قَالَ صلى الله علیه و آله: لَا تَقْطَعُوا عَلَى السَّائِلِ مَسْأَلَتَهُ فَلَوْ لَا أَنَّ الْمَسَاكِينَ يَكْذِبُونَ

۱- ۱. نهج البلاغه تحت الرقم ۶۶ من قسم الحکم.

۲- ۲. نهج البلاغه تحت الرقم ۶۸ و ۳۴۰ من قسم الحکم.

۳- ۳. نهج البلاغه تحت الرقم ۳۴۶ من قسم الحکم.

مَا أَفْلَحَ مَنْ رَدَّهُمْ.

وَ قَالَ صلى الله عليه و آله: رُدُّوا السَّائِلَ بِبَذْلٍ يَسِيرٍ أَوْ بِلِينٍ وَ رَحْمَهٍ فَإِنَّهُ يَأْتِيكُمْ مَنْ لَيْسَ بِإِنْسٍ وَ لَا جَانٍّ لِيَنْظُرَ كَيْفَ صُنْعُكُمْ فِيمَا خَوَّلَكُمُ اللَّهُ.

وَ قَالَ بَعْضُهُمْ: كُنَّا جُلُوساً عَلَى بَابِ دَارِ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام بُكْرَهً فَدَنَا سَائِلٌ إِلَى بَابِ الدَّارِ فَسَأَلَ فَرَدُّوهُ فَلَامَهُمْ لَائِمَهً شَدِيدَهً وَ قَالَ أَوَّلُ سَائِلٍ قَامَ عَلَى بَابِ الدَّارِ رَدَدْتُمُوهُ أَطْعِمُوا ثَلَاثَهً ثُمَّ أَنْتُمْ أَعْلَمُ إِنْ شِئْتُمْ أَنْ تَزْدَادُوا فَازْدَادُوا وَ إِلَّا فَقَدْ أَدَّيْتُمْ حَقَّ يَوْمِكُمْ.

وَ قَالَ علیه السلام: أَعْطُوا الْوَاحِدَ وَ الِاثْنَيْنِ وَ الثَّلَاثَهَ ثُمَّ أَنْتُمْ بِالْخِيَارِ.

وَ عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله: إِذَا طَرَقَكُمْ سَائِلٌ ذَكَرٌ بِلَيْلٍ فَلَا تَرُدُّوهُ.

وَ عَنْهُمْ علیهم السلام: إِنَّا لَنُعْطِی غَيْرَ الْمُسْتَحِقِّ حَذَراً مِنْ رَدِّ الْمُسْتَحِقِّ.

وَ قَالَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ علیه السلام: صَدَقَهُ اللَّيْلِ تُطْفِئُ غَضَبَ الرَّبِّ.

وَ قَالَ علیه السلام لِأَبِی حَمْزَهَ: إِذَا أَرَدْتَ أَنْ يُطَيِّبَ اللَّهُ مِيتَتَكَ وَ يَغْفِرَ لَكَ ذَنْبَكَ يَوْمَ تَلْقَاهُ فَعَلَيْكَ بِالْبِرِّ وَ صَدَقَهِ السِّرِّ وَ صِلَهِ الرَّحِمِ فَإِنَّهُنَّ يَزِدْنَ فِی الْعُمُرِ وَ يَنْفِينَ الْفَقْرَ وَ يَدْفَعْنَ عَنْ صَاحِبِهِنَّ سَبْعِينَ مِيتَهَ سَوْءٍ وَ سُئِلَ النَّبِيُّ صلى الله عليه و آله عَنْ أَيُّ الصَّدَقَهِ أَفْضَلُ فَقَالَ عَلَى ذِی الرَّحِمِ

الْكَاشِحِ وَ سُئِلَ الصَّادِقُ علیه السلام عَنِ الصَّدَقَهِ عَلَى مَنْ يَتَصَدَّقُ عَلَى الْأَبْوَابِ أَوْ يُمْسِكُ عَنْهُمْ وَ يُعْطِيهِ ذَوِی قَرَابَتِهِ قَالَ لَا يَبْعَثُ بِهَا إِلَى مَنْ بَيْنَهُ وَ بَيْنَهُ قَرَابَهٌ فَهُوَ أَعْظَمُ لِلْأَجْرِ.

وَ قَالَ علیه السلام: مَنْ تَصَدَّقَ فِی رَمَضَانَ صَرَفَ عَنْهُ سَبْعِينَ نَوْعاً مِنَ الْبَلَاءِ.

وَ عَنِ الْبَاقِرِ علیه السلام: إِذَا أَرَدْتَ أَنْ تَتَصَدَّقَ بِشَیْ ءٍ قَبْلَ الْجُمُعَهِ بِيَوْمٍ فَأَخِّرْهُ إِلَى يَوْمِ الْجُمُعَهِ(۱).

**[ترجمه]عده الداعی:امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که درخواست می کند ولی نیاز ندارد، گویا شراب می خورد.

امام باقر علیه السلام فرمود: به خدا قسم می خورم، قسم حق که کسی باب سؤال و درخواست را بر روی خود نگشاید مگر آنکه خداوند باب فقری را بر او بگشاید.

زین العابدین علیه السلام فرمود: من از طرف خدا تضمین می کنم که هر کس بدون نیاز داشتن، از کسی سؤال کند، نیاز مجبورش می کند که روزی از روی احتیاج از دیگری درخواست کند.

روزی حضرت رسول صلّی اللّه علیه و آله و سلّم به یارانش فرمود: آیا با من بیعت نمی کنید؟ گفتند: یا رسول اللّه! ما با تو بیعت کردیم، فرمود: با من بیعت کنید بر اینکه از مردم چیزی نخواهید. بعد از آن روز، اگر چوبدستی از دست کسی بر زمین

می افتاد، خودش پیاده می شد و آن را بر می داشت و به کسی نمی گفت آن را به من بده .

و پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: اگر هر یک از شما ریسمانی بگیرد و با آن بر پشتش هیزم بکشد تا آبروی خود را حفظ کند، بهتر از آن است که از دیگران چیزی طلب نماید.

امام صادق علیه السلام فرمود: شیعیان ما کسانی اند که از مردم چیزی طلب نمی کنند، اگر چه از گرسنگی بمیرند.

امام باقر علیه السلام فرمود: طلب حاجت از مردم، موجب از بین رفتن عزت و حیا می گردد و مأیوس بودن از آنچه در دست مردم است، موجب عزت مؤمنین می شود و طمع، همان احتیاج داشتن است.

و از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم نقل شده که فرمود: کسی که اظهار نیاز نکند، خداوند او را بی نیاز می گرداند و کسی که طالب عفّت باشد، پروردگار متعال او را عفیف می نماید و کسی که از خدا چیزی بخواهد، خداوند به او عطا می کند، کسی که درب سؤال و درخواست را بر خود بگشاید، خداوند متعال هفتاد درب از فقر به رویش می گشاید که هیچ چیز نمی تواند حتی کوچکترین دربش را مسدود نماید.

و فرمودند: درخواست سائل را رد نکنید که اگر دروغ مساکین نبود، ردّکنندگان آنان رستگار نمی شدند.

و فرمودند: به سائل یا چیز کمی بدهید یا با نرمی و ترحم، ردش کنید، چون چه بسا فردی که نه انسان است و نه جن، نزد شما بیاید تا ببیند با نعم الهی چه می کنید؟

بعضی گفتند که ما هنگام صبح بر در منزل امام صادق علیه السّلام نشسته بودیم که گدایی آمد و چیزی خواست، اطرافیان او را رد کردند، امام آنان را بسیار سرزنش کرد و فرمود: اولین گدایی که بر در خانه ما آمد او را رد کردید؟ تا سه نفر را غذا بدهید آنگاه اختیار با شماست، اگر خواستید بیش از سه نفر را هم بدهید و گر نه حق این روز را ادا نموده اید.

و فرمود: گدای اوّل، دوّم و سوّم را (چیزی) بدهید، پس از آن، اختیار با شماست .

از رسول خدا صلّی اللَّه علیه و آله و سلّم نقل است که فرمودند: هر وقت گدایی شبانه در خانه شما را کوبید و چیزی خواست، مبادا ردّش کنید.

و از ایشان نقل شده که فرمودند: ما به غیر مستحق هم عطا می کنیم تا مبادا در این میان، مستحق واقعی را ردّ کرده باشیم.

علی ابن حسین علیه السلام فرمود: صدقه شبانه، غضب پروردگار را خاموش می نماید.

و آن حضرت به به ابوحمزه فرمود: اگر می خواهی خداوند تو را پاک بمیراند و روز ملاقاتش گناهانت را ببخشاید، نیکی کن و در خفا صدقه بده و صله رحم بنما، چون این سه عمل، عمر را زیاد می کنند، فقر را برطرف می نمایند، و از صاحبانشان هفتاد نوع مرگ بد را دفع می کنند.

از رسول اکرم صلّی اللَّه علیه و آله و سلّم سؤال شد: کدام صدقه افضل است؟ فرمود: بر خویشانی که دشمنی خود را از تو پنهان می کنند.

از حضرت صادق علیه السّلام سؤال شد: به چه کسی صدقه بدهد؟ به کسی که بر در خانه می آید، یا نگهدارد و به بستگان نیازمند خود بدهد؟ فرمود: به بستگان و نزدیکانش بدهد که اجر عظیم تری دارد.

و فرمود: هر کس در ماه رمضان صدقه بدهد، هفتاد نوع بلا از او دور می‌شود.

از امام باقر علیه السّلام نقل است که فرمود: اگر یک روز قبل از جمعه می خواهی صدقه بدهی، آن را تا روز جمعه به تأخیر بینداز. - . عده الداعی : ۷۰ - ۷۲ -

**[ترجمه]

«۳۸»

أَعْلَامُ الدِّینِ،: قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام لِوَلَدِهِ الْحَسَنِ علیه السلام یَا بُنَیَ

ص: ۱۵۹

۱- ۱. عدّه الداعی: ۷۰- ۷۲.

إِذَا نَزَلَ بِکَ کَلَبُ الزَّمَانِ وَ قَحْطُ الدَّهْرِ فَعَلَیْکَ بِذَوِی الْأُصُولِ الثَّابِتَهِ وَ الْفُرُوعِ النَّابِتَهِ مِنْ أَهْلِ الرَّحْمَهِ وَ الْإِیثَارِ وَ الشَّفَقَهِ فَإِنَّهُمْ أَقْضَی لِلْحَاجَاتِ وَ أَمْضَی لِدَفْعِ الْمُلِمَّاتِ وَ إِیَّاکَ وَ طَلَبَ الْفَضْلِ وَ اکْتِسَابَ الطَّسَاسِیجِ وَ الْقَرَارِیطِ(۱) مِنْ ذَوِی الْأَکُفِّ الْیَابِسَهِ وَ الْوُجُوهِ الْعَابِسَهِ فَإِنَّهُمْ إِنْ أَعْطَوْا مَنُّوا وَ إِنْ مَنَعُوا کَدُّوا ثُمَّ أَنْشَأَ یَقُولُ:

وَ اسْأَلِ الْعُرْفَ إِنْ سَأَلْتَ کَرِیماً***لَمْ یَزَلْ یَعْرِفُ الْغِنَی وَ الْیَسَارَا

فَسُؤَالُ الْکَرِیمِ یُورِثُ عِزّاً***وَ سُؤَالُ اللَّئِیمِ یُورِثُ عَاراً

وَ إِذَا لَمْ تَجِدْ مِنَ الذُّلِّ بُدّاً***فَالْقَ بِالذُّلِّ إِنْ لَقِیتَ الْکِبَارَا

لَیْسَ إِجْلَالُکَ الْکَبِیرَ بِعَارٍ***إِنَّمَا الْعَارُ أَنْ تُجِلَّ الصِّغَارَا

وَ قَالَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله: اطْلُبُوا الْمَعْرُوفَ وَ الْفَضْلَ مِنْ رُحَمَاءِ أُمَّتِی تَعِیشُوا فِی أَکْنَافِهِمْ وَ الْخَلْقُ کُلُّهُمْ عِیَالُ اللَّهِ وَ إِنَّ أَحَبَّهُمْ إِلَیْهِ أَنْفَعُهُمْ لِخَلْقِهِ وَ أَحْسَنُهُمْ صَنِیعاً إِلَی عِیَالِهِ وَ إِنَّ الْخَیْرَ کَثِیرٌ وَ قَلِیلٌ فَاعِلُهُ.

۱- ۱. الطساسیج جمع طسوج- بفتح الطاء و السین المهمله المشدده- ربع دانق و هو حبتان، و القراریط جمع قیراط: نصف دانق.

**[ترجمه]اعلام الدین: امیرالمومنین علی علیه السلام به پسرش امام حسن علیه السلام فرمود: ای پسرکم، هرگاه سختی‌های زمان و قحطی روزگار بر تو نازل شد، باید به اصول ثابت و فروع رشد یافته (یعنی کسانی که اهل رحمت و ازخودگذشتگی و دلسوزی هستند) تکیه کنی چراکه آنان نیازها را زودتر برآورده می‌سازند و برای دفع مصیبت‌ها سریع تر عمل می‌کنند و تو را از درخواست بخشش و گرفتن حتی طسوج (دو دانه) و قیراط (دو طسوج) از انسان‌های دست خشک و ترشرو برحذر می‌دارم زیرا آنان اگر چیزی ببخشند منت می‌گذارند و اگر از بخشش ممانعت ورزند، خسته کنند. سپس این ابیات را سرود:

اگر چیزی درخواست کردی، از انسان بخشنده بخواه، کسی که همواره بی نیازی و راحتی را می‌شناسد.

درخواست از بخشنده موجب عزت و سربلندی می‌شود و درخواست از افراد پست، ننگ و عار را به بار می‌آورد.

و اگر ناگزیر به پذیرش ذلت و خواری شدی، ذلت و خواری را پیش انسان‌های بزرگوار و بخشنده ببر، اگر با آن‌ها ملاقات کردی.

اگر انسان بزرگوار را بزرگ بداری ننگ نیست، بلکه اکرام انسان‌های کوچک و ناچیز ننگ و عار است.

و پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم می‌فرماید: کار نیک و فضل و بخشش را از انسان‌های رحیم و مهربان امتم بخواهید تا در سایه آن‌ها زندگی کنید و همه آفریده ها عیال و نانخور خدا هستند و محبوبترین آنان در نزد خدا

کسی است که برای آفریده‌های خدا سودمندتر باشد و نسبت به عیال نیکوکارتر باشد و همانا خیر و نیکی بسیار است و انجام دهنده آن اندک .

**[ترجمه]

باب ۱۷ استدامه النعمه باحتمال المئونه و أن المعونه تنزل علی قدر المئونه

الأخبار

«۱»

ب، [قرب الإسناد] هَارُونُ عَنِ ابْنِ صَدَقَةَ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ أَبِيهِ علیهما السلام أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ: مَنْ عَظُمَتْ عَلَيْهِ النِّعْمَةُ اشْتَدَّتْ لِذَلِكَ مَئُونَةُ النَّاسِ عَلَيْهِ فَإِنْ هُوَ قَامَ بِمَئُونَتِهِمُ اجْتَلَبَ زِيَادَةَ النِّعْمَةِ عَلَيْهِ مِنَ اللَّهِ وَ إِنْ هُوَ لَمْ يَفْعَلْ فَقَدْ عَرَضَ النِّعْمَةَ لِزَوَالِهَا(۱).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام از پدرش از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم نقل می کند که فرمود: هر که نعمت او افزایش پیدا کند، بار او در کار رسیدگی به زندگی مردم سنگین تر می شود؛ پس اگر به مدد رساندن به ایشان بپردازد، خدا نعمت او را افزایش می دهد، و اگر چنین نکند، نعمت خویش را در معرض نابودی قرار داده است. - . قرب الاسناد : ۵۱ -

**[ترجمه]

«۲»

ب، [قرب الإسناد] ابْنُ طَرِيفٍ عَنِ ابْنِ عُلْوَانَ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله: إِنَّ اللَّهَ تَعَالَی يُنَزِّلُ الْمَعُونَهَ عَلَی قَدْرِ الْمَئُونَهِ(۲).

**[ترجمه]ابن علوان از امام صادق علیه السلام نقل می‌کند که فرمود: پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمودند: خدای تبارک و تعالی کمک و یاری را به اندازه خرج و انفاق نازل می‌کند. - . قرب الاسناد : ۷۴ -

**[ترجمه]

«۳»

ما، [الأمالی للشیخ الطوسی] مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ أَبِی الْفَوَارِسِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ جَعْفَرٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَنْبَرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الزُّرَيْقِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَعْدَانَ الْعَبْدِیِّ عَنْ ثُوَيْرِ بْنِ يَزِيدَ عَنْ خَالِدِ بْنِ [مَعْدَانَ] معلان عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مَا عَظُمَتْ نِعْمَهُ اللَّهِ عَلَی عَبْدٍ إِلَّا عَظُمَتْ مَئُونَهُ النَّاسِ عَلَيْهِ فَمَنْ لَمْ يَحْتَمِلْ تِلْكَ الْمَئُونَهَ فَقَدْ عَرَضَ تِلْكَ النِّعْمَهَ لِلزَّوَالِ (۳).

**[ترجمه]امالی طوسی: معاذ بن جبل می‌گوید: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: نعمت خداوند بر کسی بزرگ نگردد مگر اینکه مخارج مردم بر او بزرگ شود و اگر کسی بار مسئولیت این خرج و انفاق را بر دوش نکشد، آن نعمت در معرض نابودی قرار داده است. - . امالی طوسی ۱ : ۳۱۲ -

**[ترجمه]

«۴»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام] أَبِی عَنْ عَلِیِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الْيَقْطِينِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَرَفَهَ عَنِ الرِّضَا علیه السلام قَالَ: يَا ابْنَ عَرَفَهَ إِنَّ النِّعَمَ كَالْإِبِلِ الْمَعْقُولَهِ فِی عَطَنِهَا عَلَی الْقَوْمِ (۴)

۱- ۱. قرب الإسناد: ۵۱.

۲- ۲. قرب الإسناد: ۷۴.

۳- ۳. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۳۱۲.

۴- ۴. العطن: المناخ حول الورد، فأما فی مكان آخر فمراح و مأوی تقول:« الإبل تحن الی أعطانها و الرجال الی أوطانها». و فی بعض النسخ« عن العوم» و العوم: سیر الإبل فی البیداء.

مَا أَحْسَنُوا جِوَارَهَا فَإِذَا أَسَاءُوا مُعَامَلَتَهَا وَ إِنَالَتَهَا نَفَرَتْ عَنْهُمْ (۱).

**[ترجمه]عیون الاخبار: محمد ابن عرفه از امام رضا علیه السلام روایت می کند که فرمود: ای ابن عرفه همانا نعمتهای الهی برای مردم همانند شتری است که در کنار آبشخورش بسته است، مادامی که با آن نیکو رفتار شود، پس هر گاه با آن بدرفتاری شود، از آنان می گریزد. - . عیون الاخبار ۲ : ۱۱ -

**[ترجمه]

«۵»

مع، [معانی الأخبار] مَاجِیلَوَیْهِ عَنْ عَمِّهِ عَنِ الْکُوفِیِّ عَنْ سَعْدَانَ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ حُسَیْنِ بْنِ نُعَیْمٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: یَا حُسَیْنُ أَکْرِمِ النِّعْمَهَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ وَ أَیُّ شَیْ ءٍ کَرَامَتُهَا قَالَ اصْطِنَاعُ الْمَعْرُوفِ فِیهَا(۲) یَبْقًی عَلَیْکَ (۳).

**[ترجمه]حسین ابن نُعیم گوید: امام صادق علیه السلام به من فرمود: ای حسین، نعمت را عزیز دار، عرض کردم: فدایت شوم، گرامی داشت و احترام نعمت در چیست؟ فرمود: انجام دادن کارهای نیکی است که برایت می ماند. - . معانی الاخبار : ۱۵۰ -

**[ترجمه]

«۶»

ص، [قصص الأنبیاء علیهم السلام] بِهَذَا الْإِسْنَادِ(۴)

عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَجَّاجِ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ مُوسَی صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ قَالَ: کَانَ فِی بَنِی إِسْرَائِیلَ رَجُلٌ صَالِحٌ وَ کَانَتْ لَهُ امْرَأَهٌ صَالِحَهٌ فَرَأَی فِی النَّوْمِ أَنَّ اللَّهَ تَعَالَی قَدْ وَقَّتَ لَکَ مِنَ الْعُمُرِ کَذَا وَ کَذَا سَنَهً وَ جَعَلَ نِصْفَ عُمُرِکَ فِی سَعَهٍ وَ جَعَلَ النِّصْفَ الْآخَرَ فِی ضِیقٍ فَاخْتَرْ لِنَفْسِکَ إِمَّا النِّصْفَ الْأَوَّلَ وَ إِمَّا النِّصْفَ

الْأَخِیرَ فَقَالَ الرَّجُلُ إِنَّ لِی زَوْجَهً صَالِحَهً وَ هِیَ شَرِیکَتِی فِی الْمَعَاشِ فَأُشَاوِرُهَا فِی ذَلِکَ وَ تَعُودُ إِلَیَّ فَأُخْبِرُکَ فَلَمَّا أَصْبَحَ الرَّجُلُ قَالَ لِزَوْجَتِهِ رَأَیْتُ فِی النَّوْمِ کَذَا وَ کَذَا فَقَالَتْ یَا فُلَانُ اخْتَرِ النِّصْفَ الْأَوَّلَ وَ تَعَجَّلِ الْعَافِیَهَ لَعَلَّ اللَّهَ سَیَرْحَمُنَا وَ یُتِمُّ لَنَا النِّعْمَهَ فَلَمَّا کَانَ فِی اللَّیْلَهِ الثَّانِیَهِ أَتَی الْآتِی فَقَالَ مَا اخْتَرْتَ فَقَالَ اخْتَرْتُ النِّصْفَ الْأَوَّلَ فَقَالَ ذَلِکَ لَکَ فَأَقْبَلَتِ الدُّنْیَا عَلَیْهِ مِنْ کُلِّ وَجْهٍ وَ لَمَّا ظَهَرَتْ نِعْمَتُهُ قَالَتْ لَهُ زَوْجَتُهُ قَرَابَتُکَ وَ الْمُحْتَاجُونَ فَصِلْهُمْ وَ بَرَّهُمْ وَ جَارُکَ وَ أَخُوکَ فُلَانٌ فَهَبْهُمْ فَلَمَّا مَضَی نِصْفُ الْعُمُرِ وَ جَازَ حَدُّ الْوَقْتِ رَأَی الرَّجُلَ الَّذِی رَآهُ أَوَّلًا فِی النَّوْمِ فَقَالَ لَهُ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَی قَدْ شَکَرَ لَکَ ذَلِکَ وَ لَکَ تَمَامَ عُمُرِکَ سَعَهٌ مِثْلُ مَا مَضَی.

ص: ۱۶۲

۱- ۱. عیون الأخبار ج ۲ ص ۱۱.

۲- ۲. فيما يبقى خ ل.

۳- ۳. معانى الأخبار: ۱۵۰.

۴- ۴. يعنى بالاسناد الى الصدوق. عن أبيه، عن سعد، عن ابن عيسى، عن ابن محبوب. راجع ج ۱۴ ص ۴۹۰.

**[ترجمه]قصص الانبیاء: عبد الرحمن ابن حجاج از موسی ابن جعفر علیه السلام روایت می‌کند که فرمود: در میان بنی اسرائیل مرد صالحی بود که همسری شایسته داشت، شبی در خواب دید که به او گفته شد: خداوند عمر تو را فلان سال مقدّر نموده که نیمی از عمرت را در وسعت و توانگری و نصف دیگر را در سختی و فقر به سر می بری، خودت انتخاب کن که کدام نیمه مقدّم باشد، مرد گفت: من همسر عاقل و شایسته ای دارم که در امر معاش شریک من است، اجازه دهید با او مشورت کنم و پاسخ دهم. صبح که مرد برخاست، ماجرا را به همسر خود گفت: همسرش گفت: ای مرد به نظرم بهتر است نیمه اوّل عمرت عافیت و وسعت باشد، شاید خداوند به ما رحم کند و نعمت خود را تا آخر عمر در حقّ ما تمام کند.

در شب دوّم دوباره آن شخص در خواب نزد او آمد و به او گفت: کدام را انتخاب کردی؟ مرد گفت: نیمه اول را انتخاب کردم. گفت: از آنِ تو خواهد بود. پس، از آن به بعد دنیا به او روی آورد و از هر جهت در وسعت و رفاه قرار گرفت. وقتی نعمت بر او ظاهر شد، همسرش به او گفت: با محتاجان و نزدیکان ارتباط برقرار کن و به آن‌ها نیکی نما و به همسایگان و برادران خود عطا و بخشش داشته باش.

وقتی نصف عمر او گذشت و زمان تعیین شده سپری شد، شخصی را که اول بار در خواب دیده بود، دوباره در خواب دید. آن شخص به او گفت: خداوند تبارک و تعالی کارهای تو را سپاس گفته و به خاطر آن، به مانند گذشته تمام عمر تو را در رفاه و توانگری قرار می دهد. - . قصص الانبیاء ۱۴ : ۴۹۰ -

**[ترجمه]

باب ۱۸ مصارف الإنفاق و النهی عن التبذیر فیه و الصدقه بالمال الحرام

الآیات

الأنفال: إِنَّ الَّذِینَ کَفَرُوا یُنْفِقُونَ أَمْوالَهُمْ لِیَصُدُّوا عَنْ سَبِیلِ اللَّهِ فَسَیُنْفِقُونَها ثُمَّ تَکُونُ عَلَیْهِمْ حَسْرَهً ثُمَّ یُغْلَبُونَ وَ الَّذِینَ کَفَرُوا إِلی جَهَنَّمَ یُحْشَرُونَ لِیَمِیزَ اللَّهُ الْخَبِیثَ مِنَ الطَّیِّبِ وَ یَجْعَلَ الْخَبِیثَ بَعْضَهُ عَلی بَعْضٍ فَیَرْکُمَهُ جَمِیعاً فَیَجْعَلَهُ فِی جَهَنَّمَ أُولئِکَ هُمُ الْخاسِرُونَ (۱)

الإسراء: وَ لا تَجْعَلْ یَدَکَ مَغْلُولَهً إِلی عُنُقِکَ وَ لا تَبْسُطْها کُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُوماً مَحْسُوراً(۲)

الحشر: وَ الَّذِینَ تَبَوَّؤُا الدَّارَ وَ الْإِیمانَ مِنْ قَبْلِهِمْ یُحِبُّونَ مَنْ هاجَرَ إِلَیْهِمْ وَ لا یَجِدُونَ فِی صُدُورِهِمْ حاجَهً مِمَّا أُوتُوا وَ یُؤْثِرُونَ عَلی أَنْفُسِهِمْ وَ لَوْ کانَ بِهِمْ خَصاصَهٌ وَ مَنْ یُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولئِکَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ (۳).

lt;meta info="- إِنَّ الَّذِینَ کَفَرُواْ یُنفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ لِیَصُدُّواْ عَن سَبِیلِ اللّهِ فَسَیُنفِقُونَهَا ثُمَّ تَکُونُ عَلَیْهِمْ حَسْرَهً ثُمَّ یُغْلَبُونَ وَالَّذِینَ کَفَرُواْ إِلَی جَهَنَّمَ یُحْشَرُونَ * لِیَمِیزَ اللّهُ الْخَبِیثَ مِنَ الطَّیِّبِ وَیَجْعَلَ الْخَبِیثَ بَعْضَهُ عَلَیَ بَعْضٍ فَیَرْکُمَهُ جَمِیعاً فَیَجْعَلَهُ فِی جَهَنَّمَ أُوْلَئِکَ هُمُ الْخَاسِرُونَ. - . انفال / ۳۶ - ۳۷ -

{بی گمان، کسانی که کفر ورزیدند، اموال خود را خرج می کنند تا [مردم را] از راه خدا بازدارند. پس به زودی [همه] آن را

خرج می کنند، و آن گاه حسرتی بر آنان خواهد گشت سپس مغلوب می شوند. و کسانی که کفر ورزیدند، به سوی دوزخ گردآورده خواهند شد. تا خدا، ناپاک را از پاک جدا کند، و ناپاکها را روی یکدیگر نهد و همه را متراکم کند آن گاه در جهنم قرار دهد. اینان همان زیانکارانند.}

- وَلاَ تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَى عُنُقِكَ وَلاَ تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَّحْسُورًا. - . اسری / ۲۹ -

{و دستت را به گردنت زنجیر مکن و بسیار [هم] گشاده دستی منما تا ملامت شده و حسرت زده بر جای مانی.} - وَالَّذِينَ تَبَوَّؤُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِن قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِّمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَى أَنفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ. - . حشر / ۹ -

{و [نیز] کسانی که قبل از [مهاجران] در [مدینه] جای گرفته و ایمان آورده اند هر کس را که به سوی آنان کوچ کرده دوست دارند و نسبت به آنچه به ایشان داده شده است در دلهایشان حسدی نمی یابند و هر چند در خودشان احتیاجی [مبرم] باشد، آن‌ها را بر خودشان مقدّم می دارند. و هر کس از خسّت نفس خود مصون ماند، ایشانند که رستگارانند.}

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

لی، [الأمالی للصدوق] مَاجِيلَوَيْهِ عَنْ أَبِيهِ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ أَبِي أَيُّوبَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ وَ مِنْهَالٍ الْقَصَّابِ جَمِيعاً عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ الْبَاقِرِ عليه السلام قَالَ: مَنْ أَصَابَ مَالًا مِنْ أَرْبَعٍ لَمْ يُقْبَلْ مِنْهُ فِي أَرْبَعٍ مَنْ أَصَابَ مَالًا مِنْ غُلُولٍ أَوْ رِبَاءٍ أَوْ خِيَانَةٍ أَوْ سَرِقَةٍ لَمْ يُقْبَلْ مِنْهُ فِي زَكَاةٍ وَ لَا فِي صَدَقَةٍ وَ لَا فِي حَجٍّ وَ لَا فِي عُمْرَةٍ.

وَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عليه السلام: لَا يَقْبَلُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ حَجّاً وَ لَا عُمْرَةً مِنْ مَالٍ حَرَامٍ (۴).

**[ترجمه]امالی صدوق: محمد ابن مسلم و منهال قصاب از امام باقر علیه السلام روایت می‌کنند که فرمود: هر که مال از چهار راه به دست آرد، در چهار چیز از او قبول نیست! هر که مال از اختلاس یا ربا یا خیانت در امانت یا دزدی به دست آورد، در ادای زکات و نه در صدقه و نه حج و نه عمره پذیرفته نباشد. و فرمود: خدای عز و جل مال حرام را در حج و عمره نمی‌پذیرد. - . امالی صدوق : ۲۶۵ -

**[ترجمه]

«۲»

فس، [تفسیر القمی]: وَ لا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلى عُنُقِكَ وَ لا تَبْسُطْها كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ

۱- ۱. الأنفال: ۳۶.

۲- ۲. أسری: ۲۹.

۳- ۳. الحشر: ۹.

۴- ۴. أمالی الصدوق: ۲۶۵.

مَلُوماً مَحْسُوراً فَإِنَّهُ كَانَ سَبَبَ نُزُولِهَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله كَانَ لَا يَرُدُّ أَحَداً يَسْأَلُهُ شَيْئاً عِنْدَهُ فَجَاءَ رَجُلٌ فَسَأَلَهُ فَلَمْ يَحْضُرْهُ شَيْ ءٌ فَقَالَ يَكُونُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَعْطِنِي قَمِيصَكَ وَ كَانَ لَا يَرُدُّ أَحَداً عَمَّا عِنْدَهُ فَأَعْطَاهُ قَمِيصَهُ فَأَنْزَلَ اللَّهُ وَ لا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلی عُنُقِكَ وَ لا تَبْسُطْها كُلَّ الْبَسْطِ فَنَهَاهُ أَنْ يَبْخَلَ وَ يُسْرِفَ وَ يَقْعُدَ مَحْسُوراً مِنَ الثِّيَابِ فَقَالَ الصَّادِقُ علیه السلام الْمَحْسُورُ الْعُرْيَانُ (۱).

**[ترجمه]تفسير قمی: وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَى عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَّحْسُورًا»، - . اسری / ۲۹ -

{و دستت را به گردنت زنجير مكن و بسيار [هم] گشاده دستی منما تا ملامت شده و حسرت زده بر جای مانی.} علی ابن ابراهيم گفته است: سبب نزول آيه اين است كه: هرگاه كسی چيزی از پيامبر صلی الله علیه و آله می خواست، هرگز او را دست خالی رد نمی كرد. روزی كسی نزد پيامبر صلی الله علیه و آله آمد و چيزی خواست. پيامبر صلی الله علیه و آله چيزی در دست نداشت و فرمود: ان شاء الله درست می شود. مرد گفت: يا رسول الله! پيراهنتان را به من بدهيد و پيامبر صلی الله علیه و آله كه هرگز كسی را از آنچه نزدش بود، دست خالی رد نمی كرد، پيراهن خود را به او داد. خداوند فرمود: «وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَى عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ» و ادامه آيه. و پيامبر صلی الله علیه و آله را نهی كرد از اين كه اسراف كند و بدون پيراهن بماند، و امام صادق علیه السلام فرمود: «المحسور:: يعنی عريان. - . تفسير قمی : ۳۸۰ -

**[ترجمه]

«۳»

ب، [قرب الإسناد] هَارُونُ عَنِ ابْنِ زِيَادٍ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ أَبِيهِ علیهما السلام أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ: أَصْنَافٌ لَا يُسْتَجَابُ لَهُمْ مِنْهُمْ مَنْ أَدَانَ رَجُلًا دَيْناً إِلَى أَجَلٍ فَلَمْ يَكْتُبْ عَلَيْهِ كِتَاباً وَ لَمْ يُشْهِدْ عَلَيْهِ شُهُوداً وَ رَجُلٌ يَدْعُو عَلَى ذِي رَحِمٍ وَ رَجُلٌ تُؤْذِيهِ امْرَأَتُهُ بِكُلِّ مَا تَقْدِرُ عَلَيْهِ وَ هُوَ فِي ذَلِكَ يَدْعُو اللَّهَ عَلَيْهَا وَ يَقُولُ اللَّهُمَّ أَرِحْنِي مِنْهَا فَهَذَا يَقُولُ اللَّهُ لَهُ عَبْدِي أَ وَ مَا قَلَّدْتُكَ أَمْرَهَا فَإِنْ شِئْتَ خَلَّيْتَهَا وَ إِنْ شِئْتَ أَمْسَكْتَهَا وَ رَجُلٌ رَزَقَهُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى مَالًا ثُمَّ أَنْفَقَهُ فِي الْبِرِّ وَ التَّقْوَى فَلَمْ يَبْقَ لَهُ مِنْهُ شَيْ ءٌ وَ هُوَ فِي ذَلِكَ يَدْعُو اللَّهَ أَنْ يَرْزُقَهُ فَهَذَا يَقُولُ لَهُ الرَّبُّ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى أَ وَ لَمْ أَرْزُقْكَ وَ أَغْنِيكَ أَ فَلَا اقْتَصَدْتَ وَ لِمَ تُسْرِفُ إِنِّي لَا أُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ وَ رَجُلٌ قَاعِدٌ فِي بَيْتِهِ وَ هُوَ يَدْعُو اللَّهَ أَنْ يَرْزُقَهُ لَا يَخْرُجُ وَ لَا يَطْلُبُ مِنْ فَضْلِ اللَّهِ كَمَا أَمَرَهُ اللَّهُ هَذَا يَقُولُ اللَّهُ لَهُ عَبْدِي إِنِّي لَمْ أَحْظُرْ عَلَيْكَ الدُّنْيَا وَ لَمْ أَرْمِكَ فِي جَوَارِحِكَ وَ أَرْضِي وَاسِعَةٌ أَ فَلَا تَخْرُجُ وَ تَطْلُبُ الرِّزْقَ فَإِنْ حَرَمْتُكَ عَذَرْتُكَ وَ إِنْ رَزَقْتُكَ فَهُوَ الَّذِي تُرِيدُ(۲).

**[ترجمه]قرب الاسناد: امام صادق از پدرش از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم روايت می‌كند كه فرمود: گروههايی هستند كه دعای آنان مستجاب نمی شود، يكی كسی كه پولی به ديگری برای مدّتی معيّن وام داده و در اين باره چيزی (سندی، دستخطی) ننوشته و كسانی را نيز گواه نگرفته، و شخصی كه بر عليه خويشاوندان خويش دعا كند، و مردی كه زنش او را با هر وسيله ممكن آزار می‌دهد و او در درگاه خداوند دست به دعا بر می‌دارد و می گويد: خداوندا مرا از دست اين زن خلاصی ده. خداوند به چنين كسی می گويد: ای بنده ام، آيا من طلاق او را به دست تو مقرر نكردم؟ پس اگر می‌خواهی او را رها كن و اگر می‌خواهی او را نگه دار. و مردی كه خدا مال فراوانی روزی او سازد، سپس او آن مال را در نيكی و تقوا خرج

کنـد و چیزی از آن مـال نزد او نمانـد. سـپس رو به دعا آورد و بگویـد: پروردگارا به من روزی بـده! خداونـد بزرگ به چنین کسـی می گویـد: مگر به تـو روزی نـدادم و تـو را بی نیـاز نکردم، چرا چنـان که به تـو امر کرده بودم میـانه روی نکردی و به اسراف پرداختی، من اسراف کاران را دوست ندارم.

و مردی که در خـانه اش نشسـته و در درگـاه الهی دست به دعـا برمی‌دارد که او را روزی دهـد. و او از منزل بیرون نمی‌رود و همان طور که خداونـد دسـتور داده، به دنبال فضل و برکت خداوند نمی‌رود. خداوند به این چنین شخصـی می گوید: ای بنده ام، من دنیـا را بر تـو منع نکردم و تو را در اعضـای بـدنت محـدود نکرده ام، و زمین من گسـترده است. چرا بیرون نمی‌روی و روزی نمی‌طلبی، اگر تـو را از روزی محروم کنـم معـذورت داشـته ام و اگر بـه تـو روزی بـدهم، این را می‌خـواهی! - . قرب الاسناد : ۵۳ -

**[ترجمه]

«۴»

مـا، [الأمـالی للشـیخ الطوسـی] الْمُفِیـدُ عَنْ عَلِیِّ بْنِ بِلَالٍ الْمُهَلَّبِیِّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ عَبْـدِ اللَّهِ بْنِ أَسَـدٍ عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ مُحَمَّدٍ الثَّقَفِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْـدِ اللَّهِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ أَبِی سَـیْفٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ حُبَابٍ عَنْ رَبِیعَهَ وَ عُمَارَهَ: أَنَّ طَائِفَهً مِنْ أَصْـحَابِ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ علیه السـلام مَشَوْا إِلَیْهِ عِنْـدَ تَفَرُّقِ النَّاسِ عَنْهُ وَ فِرَارِ کَثِیرٍ مِنْهُمْ إِلَی مُعَاوِیَهَ طَلَباً لَمَا فِی یَـدَیْهِ مِنَ الـدُّنْیَا فَقَالُوا یَا أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ أَعْطِ هَؤُلَاءِ الْأَمْوَالَ وَ فَضِّلْ

۱- ۱. تفسیر القمّیّ: ۳۸۰.

۲- ۲. قرب الإسناد: ۵۳.

هَؤُلَاءِ الْأَشْرَافَ مِنَ الْعَرَبِ وَ قُرَيْشٍ عَلَى الْمَوَالِي وَ الْعَجَمِ وَ مَنْ تَخَافُ عَلَيْهِ مِنَ النَّاسِ وَ فِرَارَهُ إِلَى مُعَاوِيَهَ فَقَالَ لَهُمْ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام أَ تَأْمُرُونِّى أَنْ أَطْلُبَ النَّصْرَ بِالْجَوْرِ لَا وَ اللَّهِ مَا أَفْعَلُ مَا طَلَعَتْ شَمْسٌ وَ لَاحَ فِى السَّمَاءِ نَجْمٌ وَ اللَّهِ لَوْ كَانَ مَالُهُمْ لِى لَوَاسَيْتُ بَيْنَهُمْ وَ كَيْفَ وَ إِنَّمَا هُوَ أَمْوَالُهُمْ قَالَ ثُمَّ أَتَمَ (۱) أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام طَوِيلًا سَاكِتاً ثُمَّ قَالَ مَنْ كَانَ لَهُ مَالٌ فَإِيَّاهُ وَ الْفَسَادَ فَإِنَّ إِعْطَاءَ الْمَالِ فِى غَيْرِ حَقِّهِ تَبْذِيرٌ وَ إِسْرَافٌ وَ هُوَ وَ إِنْ كَانَ ذِكْراً لِصَاحِبِهِ فِى الدُّنْيَا فَهُوَ تَضْيِيعُهُ عِنْدَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ لَمْ يَضَعْ رَجُلٌ مَالَهُ فِى غَيْرِ حَقِّهِ وَ عِنْدَ غَيْرِ أَهْلِهِ إِلَّا حَرَمَهُ اللَّهُ شُكْرَهُمْ وَ كَانَ لِغَيْرِهِمْ وُدُّهُ فَإِنْ بَقِىَ مَعَهُ مَنْ يَوَدُّهُ وَ يُظْهِرُ لَهُ الشُّكْرَ فَإِنَّمَا هُوَ مَلَقٌ بِكَذِبٍ يُرِيدُ التَّقَرُّبَ بِهِ إِلَيْهِ لِيَنَالَ مِنْهُ مِثْلَ الَّذِى كَانَ يَأْتِى إِلَيْهِ مِنْ قَبْلُ فَإِنْ زَلَّتْ بِصَاحِبِهِ النَّعْلُ فَاحْتَاجَ إِلَى مَعُونَتِهِ أَوْ مُكَافَاتِهِ فَشَرُّ خَلِيلٍ وَ أَلْأَمُ خَدِينٍ (۲) وَ مَنْ صَنَعَ الْمَعْرُوفَ فِيمَا أَتَاهُ فَلْيَصِلْ بِهِ الْقَرَابَهَ وَ لْيُحْسِنْ فِيهِ الضِّيَافَهَ وَ لْيَفُكَّ بِهِ الْعَانِىَ وَ لْيُعِنْ بِهِ الْغَارِمَ وَ ابْنَ السَّبِيلِ وَ الْفُقَرَاءَ وَ الْمُجَاهِدِينَ فِى سَبِيلِ اللَّهِ وَ لْيَصْبِرْ نَفْسَهُ عَلَى النَّوَائِبِ وَ الْحُقُوقِ فَإِنَّ الْفَوْزَ بِهَذِهِ الْخِصَالِ شَرَفُ مَكَارِمِ الدُّنْيَا وَ دَرْكُ فَضَائِلِ الْآخِرَهِ(۳).

ص: ۱۶۵

۱- ۱. أتم يأتم- كنصر- أتما: قطع و بالمكان: أقام، و أتم- كعلم- أتما: أبطأ و المراد أنّه عليه السلام قطع كلامه، أو بقى على هيئته، أو أبطأ فى الكلام و هو يريد ذلك. هذا على نسخه الأصل و الكمبانىّ، و فى المصدر المطبوع و هكذا الكافى ج ۴ ص ۳۱« أزم» يقال: أزم عن الشى ء- كضرب- أزما و أزوما: أمسك عنه، و قال أبو زيد: الآزم- كفاعل- الذى ضم شفتيه، و فى الحديث أن عمر سأل الحارث بن كلده: ما الدواء؟ فقال: الازم: يعنى الحميه- و كان طبيب العرب، قاله الجوهرىّ و أزم- كعلم- أزما: تقبض و انضم، و المراد أنّه عليه السلام تقبض نفره عن كلامهم، أو أنّه أمسك عن الكلام و قد ضم شفتيه لا يفتحهما. و كلاهما موجهان.

۲- ۲. الخدين: الصديق.

۳- ۳. أمالى الطوسىّ ج ۱ ص ۱۹۷: و ترى ذيله فى النهج تحت الرقم ۱۲۴ من قسم الحكم.

جا، [المجالس للمفید] علی بن بلال: مثله (۱).

**[ترجمه]امالی طوسی: ربیعه و عماره گفته اند: در آن زمان که گروه کثیری از اصحاب امیر المؤمنین علیّ بن ابی طالب علیه السلام از دور آن حضرت پراکنده شده و از نزد آن حضرت به سوی معاویه ره سپردند تا نصیبی از دنیای معاویه ببرند، گروهی از یاران ایشان خدمت او رسیدند و عرضه داشتند: ای امیر مؤمنان، به اینها اموال را بخشش کن، و این اشراف عرب و قریش و کسانی را که می ترسی زیر بار تو نروند و به سوی معاویه بگریزند، بر سایر آزادشدگان و عجمیان برتری بده.

امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: به من دستور می‌دهید که یاری را از راه ستم بجویم؟! نه، به خدا سوگند، تا خورشید می تابد و ستاره ای در آسمان می درخشد دست به چنین کاری نمی زنم. به خدا سوگند اگر این اموال از خودم بود، هر آینه مساوات را در میان آنان مراعات می نمودم چه برسد به اینکه مال خودشان است. سپس لحظاتی طولانی سکوت کرد و پس از آن فرمود: هر کس ثروتی دارد جدّا باید از فساد بپرهیزد که بخشش مال در غیر حقّش تبذیر و اسراف است، و ثروت هر چند نامی از صاحب خود در دنیا به جای می گذارد ولی در نزد خدای عزّ و جلّ بی ارزشش می سازد؛ و هیچ مردی مال خود را در غیر حقّ و نزد غیر اهلش ننهاد جز اینکه خداوند وی را از سپاس آنان محروم ساخت و دوستی آنان از آنِ دیگری شد، و اگر کسی که او را دوست بدارد و سپاسش گوید با او بماند، جملگی دروغ و چاپلوسی است که می خواهد بدین وسیله به وی نزدیک شود تا بتواند دوباره به مانند چیزی که در گذشته از وی به دست آورده، دست یابد، و اگر روزی قدمش لغزید و به کمک و دستگیری او نیاز پیدا کرد، همانا او بدترین دوست و پست ترین رفیق خواهد بود. هر کس بخواهد از آنچه که خداوند به او ارزانی داشته نیکی نماید، باید به خویشان نزدیک خود رسیدگی نموده و مهمان نوازی کند و اسیری را آزاد سازد و به ورشکستگان و در راه ماندگان و تهیدستان و جهادگران در راه خدا یاری رساند و باید بر مشکلات و سختی‌ها شکیبا باشد که همانا دستیابی به این خصلت‌ها، والاترین کرامت‌های دنیا و رسیدن به فضائل آخرت است. - . امالی طوسی ۱ : ۱۹۷ -

مجالس مفید: علی ابن بلال مثل این حدیث را روایت کرده است. - . مجالس مفید : ۱۱۲ -

**[ترجمه]

«۵»

ل، [الخصال] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ وَ الْبَزَنْطِیِّ مَعاً عَنْ أَبَانِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: أَرْبَعٌ لَا یَجُزْنَ فِی أَرْبَعَهٍ الْخِیَانَهُ وَ الْغُلُولُ وَ السَّرِقَهُ وَ الرِّبَا لَا تَجُوزُ فِی حَجٍّ وَ لَا عُمْرَهٍ وَ لَا جِهَادٍ وَ لَا صَدَقَهٍ(۲).

**[ترجمه]الخصال: ابان ابن عثمان از امام صادق علیه السلام نقل می کند که فرمود: چهار چیز در چهار چیز روا نباشد. خیانت و نادرستی و دزدی و ربا در حج و عمره و جهاد و صدقه روا نباشد. - . الخصال ۱ : ۱۲۰ -

**[ترجمه]

«۶»

ل، [الخصال] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنِ الْبَزَنْطِیِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنِ الْوَلِیدِ بْنِ صَبِیحٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: کُنْتُ عِنْدَهُ وَ عِنْدَهُ جَفْنَهٌ مِنْ رُطَبٍ فَجَاءَ سَائِلٌ فَأَعْطَاهُ ثُمَّ جَاءَ سَائِلٌ آخَرُ فَأَعْطَاهُ ثُمَّ جَاءَ آخَرُ فَأَعْطَاهُ ثُمَّ جَاءَ آخَرُ فَقَالَ وَسَّعَ اللَّهُ عَلَیْکَ ثُمَّ قَالَ إِنَّ رَجُلًا لَوْ کَانَ لَهُ مَالٌ یَبْلُغُ ثَلَاثِینَ أَوْ أَرْبَعِینَ أَلْفاً ثُمَّ شَاءَ أَنْ لَا یَبْقَی مِنْهُ شَیْ ءٌ إِلَّا قَسَمَهُ فِی حَقٍّ فَعَلَ فَیَبْقَی لَا مَالَ لَهُ فَیَکُونُ مِنَ الثَّلَاثَهِ الَّذِینَ یُرَدُّ دُعَاؤُهُمْ عَلَیْهِمْ قَالَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ مَنْ هُمْ قَالَ رَجُلٌ رَزَقَهُ اللَّهُ مَالًا فَأَنْفَقَهُ فِی وُجُوهِهِ ثُمَّ قَالَ یَا رَبِّ ارْزُقْنِی وَ رَجُلٌ دَعَا عَلَی امْرَأَتِهِ وَ هُوَ ظَالِمٌ لَهَا فَیُقَالُ لَهُ أَ لَمْ أَجْعَلْ أَمْرَهَا بِیَدِکَ وَ رَجُلٌ جَلَسَ فِی بَیْتِهِ وَ تَرَکَ الطَّلَبَ ثُمَّ یَقُولُ یَا رَبِّ ارْزُقْنِی فَیَقُولُ عَزَّ وَ جَلَّ أَ لَمْ أَجْعَلْ لَکَ السَّبِیلَ إِلَی الطَّلَبِ لِلرِّزْقِ (۳).

سر، [السرائر] البزنطی: مثله (۴).

**[ترجمه]الخصال: ولید ابن صبیح می گوید: خدمت امام صادق علیه السلام بودم و کاسه ای از خرما نزد وی بود تا اینکه گدایی آمد و حضرت از آن به او داد، گدای دیگری آمد، به او هم داد و گدای سوّمی آمد و به او هم داد، سپس گدای دیگری آمد، فرمود: خدا به تو وسعت دهد (به او نداد) سپس فرمود: اگر کسی مالی داشته باشد که به سی یا چهل هزار برسد، سپس بخواهد چیزی از آن باقی نماند مگر اینکه آن را در راه حق تقسیم کند، این کار را می کند و مالی برای او نمی ماند، پس از جمله سه گروهی می شود که دعای آنها برگردانیده می شود (مستجاب نمی شود) گفتم: فدایت گردم آن سه گروه کدامند؟ فرمود: کسی که خدا به او ثروتی بدهد و آن را در راههایش انفاق کند، سپس بگوید: خدایا به من روزی بده. خداوند می فرماید: مگر به تو روزی نداده بودم؟ و کسی که به همسرش نفرین می کند و نسبت به او ستمگر است، به او گفته می شود که مگر امر او را در دست تو قرار نداده ام؟ و کسی که در خانه اش می نشیند و در طلب روزی نیست، سپس می گوید: پروردگارا به من روزی بده، پس خداوند می فرماید: مگر راه طلب روزی را در اختیار تو قرار نداده ام؟ - . الخصال ۱ : ۷۷ -

السرائر: بزنطی این حدیث را روایت کرده است. - . السرائر : ۴۶۵ -

**[ترجمه]

«۷»

ف، [تحف العقول] عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام: فِی بَیَانِ وُجُوهِ إِخْرَاجِ الْأَمْوَالِ وَ إِنْفَاقِهَا قَالَ وَ أَمَّا الْوُجُوهُ الَّتِی فِیهَا إِخْرَاجُ الْأَمْوَالِ فِی جَمِیعِ وُجُوهِ الْحَلَالِ الْمُفْتَرَضِ عَلَیْهِمْ وَ وُجُوهِ النَّوَافِلِ کُلِّهَا فَأَرْبَعَهٌ وَ عِشْرُونَ وَجْهاً مِنْهَا سَبْعَهُ وُجُوهٍ عَلَی خَاصَّهِ نَفْسِهِ وَ خَمْسَهُ وُجُوهٍ عَلَی مَنْ یَلْزَمُهُ نَفْسُهُ وَ ثَلَاثَهُ وُجُوهٍ مِمَّا یَلْزَمُهُ فِیهَا مِنْ وُجُوهِ الدِّیْنِ وَ خَمْسَهُ وُجُوهٍ مِمَّا یَلْزَمُهُ فِیهَا مِنْ وُجُوهِ الصِّلَاتِ وَ أَرْبَعَهُ أَوْجُهٍ مِمَّا یَلْزَمُهُ فِیهَا النَّفَقَهُ مِنْ وُجُوهِ اصْطِنَاعِ الْمَعْرُوفِ.

ص: ۱۶۶

۱- ۱. مجالس المفيد: ۱۱۲.
۲- ۲. الخصال ج ۱ ص ۱۲۰.
۳- ۳. الخصال ج ۱ ص ۷۷.
۴- ۴. السرائر: ۴۶۵.

فَأَمَّا الْوُجُوهُ الَّتِی یَلْزَمُهُ فِیهَا النَّفَقَهُ عَلَی خَاصَّهِ نَفْسِهِ فَهِیَ مَطْعَمُهُ وَ مَشْرَبُهُ وَ مَلْبَسُهُ وَ مَنْکَحُهُ وَ مَخْدَمُهُ وَ عَطَاؤُهُ فِیمَا یَحْتَاجُ إِلَیْهِ مِنَ الْإِجْرَاءِ عَلَی مَرَمَّهِ مَتَاعِهِ أَوْ حَمْلِهِ أَوْ حِفْظِهِ وَ مَعْنَی مَا یَحْتَاجُ إِلَیْهِ فَبَیِّنٌ نَحْوُ مَنْزِلِهِ أَوْ آلَهٍ مِنَ الْآلَاتِ یَسْتَعِینُ بِهَا عَلَی حَوَائِجِهِ وَ أَمَّا الْوُجُوهُ الْخَمْسُ الَّتِی یَجِبُ عَلَیْهِ النَّفَقَهُ لِمَنْ یَلْزَمُهُ نَفْسُهُ فَعَلَی وَلَدِهِ وَ وَالِدَیْهِ وَ امْرَأَتِهِ وَ مَمْلُوکِهِ لَازِمٌ لَهُ ذَلِکَ فِی حَالِ الْعُسْرِ وَ الْیُسْرِ وَ أَمَّا الْوُجُوهُ الثَّلَاثُ الْمَفْرُوضَهُ مِنْ وُجُوهِ الدَّیْنِ فَالزَّکَاهُ الْمَفْرُوضَهُ الْوَاجِبَهُ فِی کُلِّ عَامٍ وَ الْحَجُّ الْمَفْرُوضُ وَ الْجِهَادُ فِی إِبَّانِهِ وَ زَمَانِهِ وَ أَمَّا الْوُجُوهُ الْخَمْسُ مِنْ وُجُوهِ الصِّلَاتِ النَّوَافِلِ فَصِلَهُ مَنْ فَوْقَهُ وَ صِلَهُ الْقَرَابَهِ وَ صِلَهُ الْمُؤْمِنِینَ وَ التَّنَفُّلُ فِی وُجُوهِ الصَّدَقَهِ وَ الْبِرِّ وَ الْعِتْقُ وَ أَمَّا الْوُجُوهُ الْأَرْبَعُ فَقَضَاءُ الدَّیْنِ وَ الْعَارِیَّهُ وَ الْقَرْضُ وَ إِقْرَاءُ الضَّیْفِ وَاجِبَاتٌ فِی السُّنَّهِ(۱).

**[ترجمه]تحف العقول: از امام صادق علیه السلام درباره موارد خرج کردن اموال و انفاق آن روایت شده که فرمود: امّا موارد خرج کردن اموال در جمیع مصارف حلال، چه واجب باشد و چه مستحب، بیست و چهار مورد است: هفت مورد آن ویژه مصارف خود شخص است و پنج مورد مربوط به کسانی است که تأمین هزینه زندگی آن‌ها بر او واجب است و سه مورد مربوط به پرداخت واجبات دینی است و پنج مورد برای انواع بخشش ها و چهار مورد برای احسان و مصارف نیکوکاری است.

امّا آنچه برای خود شخص لازم است عبارتند از: هزینه خوراک، نوشیدنی، پوشاک، هم خوابگی، خدمتکار، هزینه ای که به کارگری پردازد تا نیازهای او را از قبیل مرمّت اسباب زندگی یا حمل یا حفاظت آن‌ها را به عهده گیرد و هزینه ای که برای نیازمندی های زندگی صرف می شود از قبیل خانه مسکونی یا ابزاری که برای راحتی زندگی مورد نیاز است.

امّا موارد پنجگانه ای که تأمین هزینه زندگی آن افراد به عهده اش می باشد عبارتند از: فرزند، پدر، مادر، همسر و غلام که در حال سختی و راحتی به وجودش نیاز است.

امّا موارد سه گانه ای که از واجبات دینی است عبارتند از: زکات که هر سال باید پرداخت شود، حج واجب و جهاد در هنگام و زمان خود.

امّا موارد پنجگانه بخشش ها و هدیه ها: هدیه به بالادست خود، هدیه به خویشاوند، هدیّه به مؤمنان، داوطلب شدن در انواع صدقه ها و احسان و آزاد کردن برده.

امّا موارد چهارگانه امور خیریّه و مصارف نیکوکاری که عبارتند از: پرداخت قرض بدهکاران، عاریه دادن، قرض دادن، و پذیرایی از مهمان که یک سنّت ضروری اسلام است. - . تحف العقول : ۳۵۲ - ۳۵۳ -

**[ترجمه]

«۸»

سن، [المحاسن] عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ حَمَّادٍ الْکُوفِیُّ عَنْ مُیَسِّرِ بْنِ سَعِیدٍ الْجَوْهَرِیِّ عَنْ رَجُلٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: یُعْرَفُ مَنْ یَصِفُ الْحَقَّ بِثَلَاثِ خِصَالٍ یُنْظَرُ إِلَی أَصْحَابِهِ مَنْ هُمْ وَ إِلَی صَلَاتِهِ کَیْفَ هِیَ وَ فِی أَیِّ وَقْتٍ یُصَلِّیهَا فَإِنْ کَانَ ذَا مَالٍ نُظِرَ أَیْنَ

يَضَعُ مَالَهُ (۲).

**[ترجمه]المحاسن: شخصی از امام صادق علیه السلام روایت می‌کند که فرمود: کسی که حق را توصیف می‌کند با سه ویژگی شناخته می‌شود: به دوستانش نگاه می‌کند (در انتخاب دوست دقت می‌کند) که چه کسانی هستند؟ و به نمازش که چگونه است؟ و در چه وقتی آن را برپا می‌دارد؟ اگر اموالی داشته باشد دقت می‌کند که اموالش را در کجا قرار می‌دهد. - .المحاسن : ۲۵۴ -

**[ترجمه]

«۹»

سر، [السرائر] مُوسَى بْنُ بَكْرٍ عَنِ الْعَبْدِ الصَّالِحِ علیه السلام قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه و آله: لَا تَصْلُحُ الصَّنِيعَةُ إِلَّا عِنْدَ ذِي حَسَبٍ أَوْ دِينٍ (۳).

**[ترجمه]السرائر: موسی ابن جعفر علیه السلام از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم نقل می‌کند که فرمود: احسان و نیکویی شایسته نیست مگر نزد صاحب شرف و صاحب دین. - . السرائر : ۴۶۴ -

**[ترجمه]

«۱۰»

شي، [تفسير العياشي] عَنْ زُرَارَةَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام: فِي قَوْلِ اللَّهِ وَ لا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ قَالَ كَانَتْ بَقَايَا فِي أَمْوَالِ النَّاسِ أَصَابُوهَا مِنَ الرِّبَا وَ مِنَ الْمَكَاسِبِ الْخَبِيثَةِ قَبْلَ ذَلِكَ فَكَانَ أَحَدُهُمْ يَتَيَمَّمُهَا فَيُنْفِقُهَا وَ يَتَصَدَّقُ بِهَا فَنَهَاهُمُ اللَّهُ

ص: ۱۶۷

۱- ۱. تحف العقول ص ۳۵۲ و ۳۵۳.

۲- ۲. المحاسن: ۲۵۴.

۳- ۳. السرائر: ۴۶۴.

عَنْ ذَلِکَ (۱).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: زراره، از ابو جعفر علیه السلام راجع به سخن باری تعالی: «وَلاَ تَیَمَّمُواْ الْخَبِیثَ مِنْه تُنفِقُونَ»، - . بقره / ۲۶۷ - {و در پی ناپاکِ آن نروید که [از آن] انفاق نمایید.} روایت می کند که می فرمود: بقایایی در اموال مردم وجود داشت که پیش از اسلام از ربا و راه های نادرستی به دست آورده بودند، و عده ای از آنان تعمداً آن‌ها را برمی داشتند و انفاق می کردند و صدقه می دادند، ولی خداوند آنان را از این کار نهی فرمود. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۱۴۹ -

**[ترجمه]

«۱۱»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ أَبِی الصَّبَّاحِ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ وَ لا تَیَمَّمُوا الْخَبِیثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ قَالَ کَانَ النَّاسُ حِینَ أَسْلَمُوا عِنْدَهُمْ مَکَاسِبُ مِنَ الرِّبَا وَ مِنْ أَمْوَالٍ خَبِیثَةٍ فَکَانَ الرَّجُلُ یَتَعَمَّدُهَا مِنْ بَیْنِ مَالِهِ فَیَتَصَدَّقُ بِهَا فَنَهَاهُمُ اللَّهُ عَنْ ذَلِکَ وَ إِنَّ الصَّدَقَةَ لَا تَصْلُحُ إِلَّا مِنْ کَسْبٍ طَیِّبٍ (۲).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: ابو صباح، از ابو جعفر علیه السلام روایت می کند: از او راجع به این سخن باری تعالی سؤال کردم: «وَلاَ تَیَمَّمُواْ الْخَبِیثَ مِنْه تُنفِقُونَ»، - . بقره / ۲۶۷ - {و در پی ناپاکِ آن نروید که [از آن] انفاق نمایید.} فرمود: مردم هنگامی که اسلام آوردند درآمدهایی داشتند که از ربا و راه های نا صواب به دست آورده بودند، و افراد تعمداً آن‌ها را از بین اموال خود بیرون می کشیدند و صدقه می دادند، که خداوند آنان را از این کار بازداشت، و به آنان فرمود که صدقه تنها باید از روزی پاک داده شود. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۱۴۹ -

**[ترجمه]

«۱۲»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ حَمَّادٍ اللَّحَّام عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: لَوْ أَنَّ رَجُلًا أَنْفَقَ مَا فِی یَدَیْهِ فِی سَبِیلٍ مِنْ سُبُلِ اللَّهِ مَا کَانَ أَحْسَنَ وَ لَا وُفِّقَ لَهُ أَ لَیْسَ اللَّهُ یَقُولُ وَ لا تُلْقُوا بِأَیْدِیکُمْ إِلَی التَّهْلُکَةِ وَ أَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ یُحِبُّ الْمُحْسِنِینَ یَعْنِی الْمُقْتَصِدِینَ (۳).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: حماد لحام، از امام صادق علیه السلام روایت می کند که گفت: اگر مردی تمام اموال خود را در راهی از راه های خدا انفاق کند، احسان نکرده و هیچ توفیقی به دست نیاورده است؛ چرا که خداوند می فرماید: «وَلاَ تُلْقُواْ بِأَیْدِیکُمْ إِلَی التَّهْلُکَه وَأَحْسِنُوَاْ إِنَّ اللّه یحِبُّ الْمُحْسِنِینَ»، - . بقره / ۱۹۵ - {و در راه خدا انفاق کنید، و خود را با دست خود به هلاکت میفکنید، و نیکی کنید که خدا نیکوکاران را دوست می دارد.} و منظور از محسنین، کسانی هستند که میانه رو می باشند و اعتدال می ورزند. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۸۷ -

**[ترجمه]

«۱۳»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ حُذَیْفَهَ قَالَ: وَ لا تُلْقُوا بِأَیْدِیکُمْ إِلَی التَّهْلُکَهِ قَالَ هَذَا فِی النَّفَقَهِ(۴).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: از حذیفه، پیرامون تفسیر آیه: «وَلَا تُلْقُواْ بِأَیدِیکُمْ إِلَی التَّهلُکَهِ» ، {و خود را با دست خود به هلاکت میفکنید.} روایت می کند که حضرت فرمود: این آیه، پیرامون نفقه است. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۸۷ -

**[ترجمه]

«۱۴»

م، [تفسیر الإمام علیه السلام]: قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَ وَ مِمَّا رَزَقْناهُمْ یُنْفِقُونَ قَالَ الْإِمَامُ علیه السلام یَعْنِی وَ مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ مِنَ الْأَمْوَالِ وَ الْقُوَی فِی الْأَبْدَانِ وَ الْجَاهِ وَ الْمِقْدَارِ یُنْفِقُونَ یُؤَدُّونَ مِنَ الْأَمْوَالِ الزَّکَوَاتِ وَ یَجُودُونَ بِالصَّدَقَاتِ وَ یَحْتَمِلُونَ الْکَلَّ وَ یُؤَدُّونَ الْحُقُوقَ اللَّازِمَاتِ کَالنَّفَقَهِ فِی الْجِهَادِ إِذَا لَزِمَ وَ إِذَا اسْتُحِبَّ وَ کَسَائِرِ النَّفَقَاتِ الْوَاجِبَاتِ عَلَی الْأَهْلِینَ وَ ذَوِی الْأَرْحَامِ الْقَرِیبَاتِ وَ الْآبَاءِ وَ الْأُمَّهَاتِ وَ کَالنَّفَقَاتِ الْمُسْتَحَبَّاتِ عَلَی مَنْ لَمْ یَکُنْ فَرْضاً عَلَیْهِمُ النَّفَقَهُ مِنْ سَائِرِ الْقَرَابَاتِ وَ کَالْمَعْرُوفِ بِالْإِسْعَافِ وَ الْقَرْضِ وَ الْأَخْذِ بِأَیْدِی الضُّعَفَاءِ وَ الضَّعِیفَاتِ.

وَ یُؤَدُّونَ مِنْ قُوَی الْأَبْدَانِ الْمَعُونَاتِ کَالرَّجُلِ یَقُودُ ضَرِیراً وَ یُنَجِّیهِ مِنْ مَهْلَکَهٍ وَ یُعِینُ مُسَافِراً أَوْ غَیْرَ مُسَافِرٍ عَلَی حَمْلِ مَتَاعٍ عَلَی دَابَّهٍ قَدْ سَقَطَ عَنْهَا أَوْ کَدَفْعٍ عَنْ مَظْلُومٍ قَدْ قَصَدَهُ ظَالِمٌ بِالضَّرْبِ أَوْ بِالْأَذَی.

وَ یُؤَدُّونَ الْحُقُوقَ مِنَ الْجَاهِ بَعْدَ أَنْ یَدْفَعُوا بِهِ عَنْ عِرْضِ مَنْ یُظْلَمُ بِالْوَقِیعَهِ فِیهِ

۱- ۱. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۱۴۹ و الآیه فی البقره: ۲۶۷.

۲- ۲. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۱۴۹ و الآیه فی البقره: ۲۶۷.

۳- ۳. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۸۷ و الآیه فی البقره: ۱۹۵.

۴- ۴. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۸۷ و الآیه فی البقره: ۱۹۵.

أَوْ يَطْلُبُوا حَاجَةً بِجَاهِهِمْ لِمَنْ قَدْ عَجَزَ عَنْهَا بِمِقْدَارِهِ فَكَلُّ هَذَا إِنْفَاقٌ مِمَّا رَزَقَهُ اللَّهُ تَعَالَى (۱).

**[ترجمه]تفسیر امام حسن عسکری علیه السلام: سخن خداوند «وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ»، {و از آنچه به ایشان روزی داده ایم انفاق می کنند.}

امام می‌فرماید: مقصود از «وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ» این است که از آنچه به ایشان از اموال و دارایی‌ها و توانایی‌هایی بدنی و جاه و مقام و اندازه روزی دادیم «يُنفِقُونَ» یعنی زکات مالشان را می‌پردازند و صدقه می‌بخشند و رفع نیاز زندگی همه را متحمل می... شوند، حق و حقوق واجب مثل مخارج در جهاد - اگر لازم شد یا مستحب - را پرداخت می کنند و دیگر مخارج واجب بر خانواده و خویشاوندان نزدیک و پدران و مادران، و مخارج مستحب کسانی که بر آن‌ها واجب نیست مانند مخارج دیگر خویشاوندان و نیکی کردن با همیاری قرض دادن و دستگیری مردان و زنان بینوا را ادا می کنند.

و از توانایی‌های بدنی، کمک و یاری می‌رسانند مانند اینکه شخص نابینایی را راهنمایی کند و او را از مهلکه نجات دهد، و مسافر یا غیرمسافر را یاری می‌رساند به این صورت که بار و بنه ای را که از چهارپا افتاده، بر آن سوار می کند یا مظلومی را که شخص ستمگری در پی آزار و زدن او است، یاری می‌رساند.

و از جاه و مقام حقوق را ادا می کنند پس از آنکه به وسیله این جاه و مقام از آبرو و شرافت شخصی که در اثر حادثه ای مورد ظلم واقع شده، دفاع می کنند یا با جاه و مقام خود نیاز کسی را که خود از برآورده ساختن آن ناتوان است، برآورده می کنند. همه این ها انفاق از چیزی است که خداوند روزی کرده است .

**[ترجمه]

«۱۵»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ عَجْلَانَ قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَجَاءَهُ سَائِلٌ فَقَامَ إِلَى مِكْتَلٍ فِيهِ تَمْرٌ فَمَلَأَ يَدَهُ ثُمَّ نَاوَلَهُ ثُمَّ جَاءَ آخَرُ فَسَأَلَهُ فَقَامَ وَ أَخَذَ بِيَدِهِ فَنَاوَلَهُ ثُمَّ جَاءَ آخَرُ فَسَأَلَهُ فَقَالَ رَزَقَنَا اللَّهُ وَ إِيَّاكَ ثُمَّ قَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله كَانَ لَا يَسْأَلُهُ أَحَدٌ مِنَ الدُّنْيَا شَيْئاً إِلَّا أَعْطَاهُ قَالَ فَأَرْسَلَتِ امْرَأَةٌ ابْناً لَهَا فَقَالَتِ انْطَلِقْ إِلَيْهِ فَسَلْهُ فَإِنْ قَالَ لَيْسَ عِنْدَنَا شَيْ ءٌ فَقُلْ فَأَعْطِنِي قَمِيصَكَ فَأَتَاهُ الْغُلَامُ فَسَأَلَهُ فَقَالَ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله لَيْسَ عِنْدَنَا شَيْ ءٌ فَقَالَ فَأَعْطِنِي قَمِيصَكَ فَأَخَذَ قَمِيصَهُ فَرَمَى بِهِ فَأَدَّبَهُ اللَّهُ عَلَى الْقَصْدِ فَقَالَ وَ لا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلى عُنُقِكَ وَ لا تَبْسُطْها كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُوماً مَحْسُوراً(۲).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: عَجلان روایت کرده است: نزد امام صادق علیه السلام بودم که سائلی آمد. امام برخاست و مشتی از زنبیل خرما برداشت و به او داد. سپس دیگری آمد و امام برخاست و دستش را پر کرد و به او داد. سپس دیگری آمد و چیزی خواست. امام فرمود: «خدا به ما و شما روزی دهد». سپس فرمود: پیامبر صلی الله علیه و آله چنان بود که اگر کسی چیزی از او می خواست، حتماً به او عطا می کرد. روزی زنی پسرش را نزد پیامبر فرستاد و به او گفت: نزد پیامبر برو و از او چیزی بخواه؛ اگر گفت: هیچ چیز برای بخشش ندارم، بگو: پیراهنت را به من بده. پیامبر صلی الله علیه و آله پیراهنش را درآورد و به او داد؛ و خداوند اعتدال و میانه روی را به او آموخت و فرمود: «وَلاَ تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَى عُنُقِكَ وَلاَ تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا

مَّحْسُورًا»، - . اسری / ۲۹ - {و دستت را به گردنت زنجیر مکن و بسیار [هم] گشاده دستی منما تا ملامت شده و حسرت زده بر جای مانی.} - . تفسیر عیاشی ۲ : ۲۸۹ -

**[ترجمه]

«۱۶»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنِ ابْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِی قَوْلِهِ وَ لا تَجْعَلْ یَدَکَ مَغْلُولَهً إِلی عُنُقِکَ قَالَ فَضَمَّ یَدَهُ وَ قَالَ هَکَذَا وَ لا تَبْسُطْها کُلَّ الْبَسْطِ وَ بَسَطَ رَاحَتَهُ وَ قَالَ هَکَذَا(۳).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: از ابن سنان روایت شده است: امام صادق علیه السلام در تفسیر آیه «وَلاَ تَجْعَلْ یَدَکَ مَغْلُولَهً إِلَی عُنُقِکَ» دستش را مشت کرد و فرمود: «این گونه» و در تفسیر آیه «وَلاَ تَبْسُطْهَا کُلَّ الْبَسْطِ» مشت خود را باز کرد و فرمود: یعنی این گونه. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۲۸۹ -

**[ترجمه]

«۱۷»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَزِیدَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: وَ لا تَجْعَلْ یَدَکَ مَغْلُولَهً إِلی عُنُقِکَ وَ لا تَبْسُطْها کُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُوماً مَحْسُوراً قَالَ الْإِحْسَارُ الْإِقْتَارُ(۴).

۱- ۱. تفسیر الإمام: ۳۶.

۲- ۲. تفسیر العیّاشیّ ج ۲ ص ۲۸۹، و الآیه فی أسری: ۲۹.

۳- ۳. تفسیر العیّاشیّ ج ۲ ص ۲۸۹، و الآیه فی أسری: ۲۹.

۴- ۴. تفسیر العیّاشیّ ج ۲ ص ۲۸۹، و الآیه فی أسری: ۲۹.

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: محمد بن یزید، از امام صادق علیه السلام روایت کرده است که فرمود: پیامبر صلی الله علیه و آله درباره آیه «وَلاَ تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَى عُنُقِكَ وَلاَ تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَّحْسُورًا» ، {و دستت را به گردنت زنجیر مکن و بسیار [هم] گشاده دستی منما تا ملامت شده و حسرت زده بر جای مانی.} فرمود: «اِحسار» یعنی: مضیقه و حَرَج و فقر.
-. تفسیر عیاشی ۲ : ۲۸۹ -

**[ترجمه]

باب ۱۹ کراهیه رد السائل و فضل إطعامه و سقیه و فضل صدقه الماء

الآیات

الإسراء: وَ إِمَّا تُعْرِضَنَّ عَنْهُمُ ابْتِغاءَ رَحْمَةٍ مِنْ رَبِّكَ تَرْجُوها فَقُلْ لَهُمْ قَوْلًا مَيْسُوراً(۱).

lt;meta info="-«وَإِمَّا تُعْرِضَنَّ عَنْهُمُ ابْتِغَاء رَحْمَةٍ مِّن رَّبِّكَ تَرْجُوهَا فَقُل لَّهُمْ قَوْلاً مَّيْسُورًا» -. اسری / ۲۸ -

{و اگر به امید رحمتی که از پروردگارت جویای آنی، از ایشان روی می گردانی، پس با آنان سخنی نرم بگوی.}

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

مکا، [مکارم الأخلاق] عَنِ الْبَاقِرِ علیه السلام: أَنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى يُحِبُّ إِبْرَادَ الْكَبِدِ الحراء [الْحَرَّى] وَ مَنْ سَقَى كَبِداً حراء [حَرَّى] مِنْ بَهِيمَةٍ وَ غَيْرِهَا أَظَلَّهُ اللَّهُ فِي عَرْشِهِ يَوْمَ لَا ظِلَّ إِلَّا ظِلُّهُ.

وَ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام: مَنْ سَقَى الْمَاءَ فِي مَوْضِعٍ يُوجَدُ فِيهِ الْمَاءُ كَانَ كَمَنْ أَعْتَقَ رَقَبَةً وَ مَنْ سَقَى الْمَاءَ فِي مَوْضِعٍ لَا يُوجَدُ فِيهِ الْمَاءُ كَانَ كَمَنْ أَحْيَا نَفْساً وَ مَنْ أَحْيَا نَفْساً فَكَأَنَّما أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعاً(۲).

**[ترجمه]مکارم الاخلاق: از امام باقر علیه السلام روایت شده که فرمود: خداوند سیراب کردن تشنه را دوست دارد، و هر که تشنه ای سیراب کند از چهار پا و غیر آن، در روزی که جز سایه عرش پناهی نیست، خداوند در سایه عرش پناهش دهد.

از امام صادق علیه السلام روایت شده که فرمود: هر که کسی را در جایی که آب یافت شود سیراب کند، چنان است، که بنده ای آزاد کرده و هر کس در جایی که آب وجود ندارد به کسی آب دهد، چنان است که انسانی را زنده کرده و هر کس انسانی را زنده کند، چنان است که همه مردم را زنده نموده است.

**[ترجمه]

«۲»

جع، [جامع الأخبار] قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: لِلسَّائِلِ حَقٌّ وَ إِنْ جَاءَ عَلَی الْفَرَسِ.

وَ قَالَ صلی الله علیه و آله: لَا تَرُدُّوا السَّائِلَ وَ لَوْ بِظِلْفٍ مُحْتَرِقٍ.

وَ قَالَ صلی الله علیه و آله: لَا تَرُدُّوا السَّائِلَ وَ لَوْ بِشِقِّ تَمْرَةٍ.

وَ قَالَ صلی الله علیه و آله: لَوْ لَا أَنَّ السُّؤَّالَ يَكْذِبُونَ مَا قُدِّسَ مَنْ رَدَّهُمْ (۳).

**[ترجمه]جامع الاخبار: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: برای درخواست کننده حقی است، هرچند که با اسب بیاید.

و فرمود: درخواست کننده را رد نکنید، اگر چه با جرعه ای آب گرم باشد.

و فرمود: درخواست کننده را رد نکنید، اگر چه با نصف خرما باشد.

و فرمود: اگر دروغ گویی گدایان نبود، هر کس آن‌ها را رد می‌کرد تقدیس نمی‌شد. - . جامع الاخبار: ۱۶۲ -

**[ترجمه]

«۳»

محص، [التمحيص] عَنْ أَبِي جَرِيرٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: الْفَقِيرُ هَدِيَّةُ اللَّهِ إِلَی الْغَنِيِّ فَإِنْ قَضَی حَاجَتَهُ فَقَدْ قَبِلَ هَدِيَّةَ اللَّهِ وَ إِنْ لَمْ يَقْضِ حَاجَتَهُ فَقَدْ رَدَّ هَدِيَّةَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَيْهِ.

**[ترجمه]التمحیص: ابوجریر از امام باقر علیه السلام روایت می‌کند که فرمود: فقیر هدیه خداوند به ثروتمند است، پس اگر نیازش را برطرف کند، هدیه خداوند را قبول کرده و اگر نیازش را برطرف نکند، یقیناً هدیه خداوند عزّ و جلّ را رد کرده است.

**[ترجمه]

«۴»

نَوَادِرُ الرَّاوَنْدِيِّ، بِإِسْنَادِهِ إِلَی الْكَاظِمِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ:

۱- ۱. أسرى: ۲۸.

۲- ۲. مكارم الأخلاق: ۱۵۵.

۳- ۳. جامع الأخبار: ۱۶۲، و كان فى نسخه الكمبانىّ رمز مع و التصحيح من نسخه الأصل.

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: إِذَا طَرَقَكُمْ سَائِلٌ ذَكَرَ اللَّهَ (۱)

فَلَا تَرُدُّوهُ.

وَ قَالَ: لَا تَقْطَعُوا عَلَی السَّائِلِ مَسْأَلَتَهُ وَ دَعُوهُ یَشْكُو بَثَّهُ وَ یُخْبِرُ بِحَالِهِ.

وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: لَوْ لَا أَنَّ الْمَسَاكِینَ یَكْذِبُونَ مَا أَفْلَحَ مَنْ رَدَّهُمْ.

وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: انْظُرُوا إِلَی السَّائِلِ فَإِنْ رَقَّتْ قُلُوبُكُمْ لَهُ فَأَعْطُوهُ فَإِنَّهُ صَادِقٌ.

وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ قَالَ قَالَ عَلِیٌّ علیه السلام: لَا تَرُدُّوا السَّائِلَ وَ لَوْ بِظِلْفٍ مُحْتَرِقٍ (۲).

**[ترجمه]نوادر الراوندی: امام کاظم علیه السلام از پدرانش از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم روایت می‌کند که فرمود: هر وقت گدایی، در خانه شمار را کوبید و یاد خدا کرد، مبادا ردّش کنید.

و فرمود: سخن سؤال کننده را قطع نکنید، بگذارید ناراحتی خود را بیان کند و از وضع خویش شما را آگاه گرداند.

و با همین اسناد فرمود: رسول خدا صلّی اللَّه علیه و آله و سلّم فرمود: اگر این جهت نبود که تهیدستان دروغ می گویند، افرادی که آنان را رد می کنند و مأیوس می گردانند، هرگز روی سعادت را نمی دیدند!

و با همین اسناد فرمود: رسول خدا صلّی اللَّه علیه و آله و سلّم فرمود: در وضع و حال سؤال کننده درست دقّت کنید، اگر دل شما نسبت به او رقّت پیدا کرد، به او کمک کنید، زیرا این حالت نشانه صداقت اوست.

و با همین اسناد فرمود: علی علیه السلام فرمود: درخواست کننده را رد نکنید، اگر چه با آب گرمی یا چیز اندکی باشد. - . نوادر الراوندی : ۳ - ۴ -

**[ترجمه]

«۵»

مَجَالِسُ الشَّیْخِ، الْحُسَیْنُ بْنُ إِبْرَاهِیمَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ وَهْبَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِیلَ بْنِ حَیَّانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَیْنِ بْنِ حَفْصٍ عَنْ عَبَّادِ بْنِ یَعْقُوبَ عَنْ خَلَّادٍ عَنْ رَجُلٍ قَالَ: كُنَّا جُلُوساً عِنْدَ جَعْفَرٍ علیه السلام فَجَاءَهُ سَائِلٌ فَأَعْطَاهُ دِرْهَماً ثُمَّ جَاءَ آخَرُ فَأَعْطَاهُ دِرْهَماً ثُمَّ جَاءَ آخَرُ فَأَعْطَاهُ دِرْهَماً ثُمَّ جَاءَ الرَّابِعُ فَقَالَ لَهُ یَرْزُقُكَ رَبُّكَ ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَیْنَا فَقَالَ لَوْ أَنَّ أَحَدَكُمْ كَانَ عِنْدَهُ عِشْرُونَ أَلْفَ دِرْهَمٍ وَ أَرَادَ أَنْ یُخْرِجَهَا فِی هَذَا الْوَجْهِ لَأَخْرَجَهَا ثُمَّ بَقِیَ لَیْسَ عِنْدَهُ شَیْ ءٌ ثُمَّ كَانَ مِنَ الثَّلَاثَةِ الَّذِینَ دَعَوْا فَلَمْ یُسْتَجَبْ لَهُمْ دَعْوَةٌ رَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ مَالًا فَمَزَّقَهُ وَ لَمْ یَحْفَظْهُ فَدَعَا اللَّهَ أَنْ یَرْزُقَهُ فَقَالَ أَ لَمْ أَرْزُقْكَ فَلَمْ یُسْتَجَبْ لَهُ دَعْوَةٌ وَ رُدَّتْ عَلَیْهِ وَ رَجُلٌ جَلَسَ فِی بَیْتِهِ یَسْأَلُ اللَّهَ أَنْ یَرْزُقَهُ قَالَ فَلَمْ أَجْعَلْ لَكَ إِلَی طَلَبِ الرِّزْقِ سَبِیلًا أَنْ تَسِیرَ فِی الْأَرْضِ وَ تَبْتَغِیَ مِنْ فَضْلِی فَرُدَّتْ عَلَیْهِ دَعْوَتُهُ وَ رَجُلٌ دَعَا عَلَی امْرَأَتِهِ فَقَالَ أَ لَمْ أَجْعَلْ أَمْرَهَا فِی یَدِكَ فَرُدَّتْ عَلَیْهِ دَعْوَتُهُ (۳).

**[ترجمه]مجالس الشیخ: خلاد از کسی روایت می کند که گفته است: نزد امام صادق علیه السلام نشسته بودیم. گدایی پیش او آمد و حضرت یک درهم به او داد. سپس گدای دیگری آمد و به او هم یک درهم داد و گدای سوّمی آمد و به او هم یک درهم داد. سپس گدای چهارمی آمد. فرمود: خدا به تو روزی دهد (به او درهمی نداد). سپس به ما رو کرد و فرمود: اگر یکی از شما بیست هزار درهم داشته باشد و بخواهد به این صورت آن را خرج کند، می‌تواند آن را خرج کند، سپس مالی برای او باقی نماند. در این صورت از جمله سه گروهی می شود که دعا می کنند و دعایشان اجابت نمی‌شود: کسی که خدا به او ثروتی بدهد و مال را پاره پاره کند و آن را نگه ندارد. سپس بگوید، خدایا به من روزی بده، خداوند می فرماید: مگر به تو روزی نداده بودم؟ پس دعایش اجابت نمی‌شود و به خود او برگردانیده می‌شود. و نیز کسی که در خانه اش می نشیند و از خداوند درخواست روزی می کند، خداوند می گوید: مگر راه طلب روزی را در اختیار تو قرار نداده ام که در زمین سفر کنی و از فضلت و برکت من به دست آوری؟ پس دعایش برگردانیده می‌شود. و نیز کسی که به همسرش نفرین می کند. خداوند به او می گوید: مگر اختیار او را در دست تو قرار نداده ام؟ پس دعایش برگردانیده می‌شود. - . امالی طوسی ۲ : ۲۹۲ -

**[ترجمه]

«۶»

دَعَوَاتُ الرَّاوَنْدِيِّ، عَنْ حَنَانِ بْنِ سَدِيرٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام: أَ مَا تَسْتَطِيعُ أَنْ تُعْتِقَ كُلَّ يَوْمٍ رَقَبَةً قَالَ لَا يَبْلُغُ مَالِي ذَلِكَ قَالَ تُشْبِعُ كُلَّ يَوْمٍ مُؤْمِناً فَإِنَّ إِطْعَامَ الْمُؤْمِنِ أَفْضَلُ مِنْ عِتْقِ رَقَبَةٍ.

ص: ۱۷۱

۱- ۱. سائل ذکر بلیل خ ل. و هو الظاهر الموافق لسائر الاخبار.

۲- ۲. نوادر الراوندیّ: ۳ و ۴ مع تقدیم و تأخیر.

۳- ۳. أمالی الطوسیّ ج ۲ ص ۲۹۲.

وَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ لِيَ النَّبِيُّ صلى الله عليه و آله رَأَيْتُ فِيمَا يَرَى النَّائِمُ عَمِّي حَمْزَةَ بْنَ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ وَ أَخِي جَعْفَرَ بْنَ أَبِي طَالِبٍ فَقُلْتُ لَهُمَا بِأَبِي أَنْتُمَا أَيَّ الْأَعْمَالِ وَجَدْتُمَا أَفْضَلَ قَالا فَدَيْنَاكَ بِالْآبَاءِ وَ الْأُمَّهَاتِ وَجَدْنَا أَفْضَلَ الْأَعْمَالِ الصَّلَاةَ عَلَيْكَ وَ سَقْيَ الْمَاءِ وَ حُبَّ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عليه السلام.

**[ترجمه]دعوات الراوندی: حنان ابن سدیر از پدرش از امام باقر علیه السلام روایت می کند که فرمود: آیا نمی توانی هر روز یک برده را خریده و آزاد کنی؟ گفت: مالم به این اندازه نمی‌رسد. فرمود: هر روز یک مومن را سیر کن چراکه غذا دادن و اطعام مومن از آزاد کردن برده فضیلت بیشتری دارد.

ابن عباس می گوید: پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم به من فرمودند: در خواب عمویم حمزه پسر عبدالمطلب و برادرم جعفر پسر ابوطالب را دیدم و به آن‌ها گفتم: پدرم فدای شما گردد، کدام عمل را بهتر یافتید؟ گفتند: پدر و مادرمان فدایتان گردد، بهترین کارها را در درود فرستادن بر شما و سیراب کردن و دوست داشتن علی بن ابی طالب علیه السلام یافتیم.

**[ترجمه]

«۷»

نهج، [نهج البلاغه] قَالَ علیه السلام: لَا تَسْتَحْيِ مِنْ إِعْطَاءِ الْقَلِيلِ فَإِنَّ الْحِرْمَانَ أَقَلُّ مِنْهُ (۱).

وَ قَالَ علیه السلام: إِنَّ الْمِسْكِينَ رَسُولُ اللَّهِ فَمَنْ مَنَعَهُ فَقَدْ مَنَعَ اللَّهَ وَ مَنْ أَعْطَاهُ فَقَدْ أَعْطَى اللَّهَ (۲).

**[ترجمه]نهج البلاغه: علی علیه السلام فرمود: از بخشش اندک شرم مدار که محروم کردن از آن کمتر است. - . نهج البلاغه : حکمت ۳۰۴ -

و فرمود: نیازمندی که به تو روی آورده، فرستاده خدا است، کسی که از یاری او دریغ کند، از خدا دریغ کرده و آن کس که به او بخشش کند، به خدا بخشیده است. - . نهج البلاغه : حکمت ۶۷ -

**[ترجمه]

«۸»

عُدَّةُ الدَّاعِي، قَالَ الْبَاقِرُ علیه السلام: مَنْ سَقَى ظمآنا [ظَمْآنَ] مَاءً سَقَاهُ اللَّهُ مِنَ الرَّحِيقِ الْمَخْتُومِ.

وَ قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: أَفْضَلُ الصَّدَقَةِ إِبْرَادُ الْكَبِدِ الْحَرَّى وَ مَنْ سَقَى كَبِداً حَرَّى مِنْ بَهِيمَةٍ أَوْ غَيْرِهَا أَظَلَّهُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ يَوْمَ لَا ظِلَّ إِلَّا ظِلُّهُ (۳).

**[ترجمه]عدهٔ الداعی: امام باقر علیه السلام فرمود: کسی که تشنه ای را سیراب کند، خداوند متعال او را از شراب دست

نخورده در بهشت سیراب می کند .

و امام صادق علیه السلام فرمود: بهترین صدقه خنک ساختن جگر عطشان است. هر کس جگر کسی را سیراب سازد، چه چهارپا باشد و چه غیر آن، خداوند متعال در روز قیامت که سایه ای جز سایه او نیست، برایش سایبانی قرار می دهد. - . عدهٔ الداعی : ۷۳ -

**[ترجمه]

«۹»

ب، [قرب الإسناد] ابْنُ طَرِيفٍ عَنِ ابْنِ عُلْوَانَ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ أَبِيهِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: رُدُّوا السَّائِلَ بِبَذْلٍ يَسِيرٍ وَ بِلِينٍ وَ رَحْمَةٍ فَإِنَّهُ يَأْتِيكُمْ حَتَّى يَقِفَ عَلَى أَبْوَابِكُمْ مَنْ لَيْسَ بِإِنْسٍ وَ لَا جَانٍّ يَنْظُرُ كَيْفَ صَنِيعُكُمْ فِيمَا خَوَّلَكُمُ اللَّهُ (۴).

ب، [قرب الإسناد] أبو البختری عن الصادق علیه السلام عن أبیه عن النبی صلی الله علیه و آله: مثله (۵).

**[ترجمه]قرب الاسناد: ابن علوان از امام صادق علیه السلام از پدرش نقل می کند که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: به سائل یا چیز کمی بدهید یا با نرمی و ترحم ردش کنید، چون چه بسا فردی که نه انسان است و نه جن، نزد شما بیاید تا ببیند با نعم الهی چه می کنید؟ - . قرب الاسناد : ۶۲ -

قرب الاسناد: ابوالبختری از امام صادق علیه السلام از پدرش از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم مثل این حدیث را روایت کرده است. - . قرب الاسناد : ۹۱ -

**[ترجمه]

أقول

قد مضت الأخبار فی باب جوامع المكارم.

**[ترجمه]اخبار و روایت‌ها در باب «جوامع المکارم» ذکر شد.

**[ترجمه]

«۱۰»

مع، [معانی الأخبار] أَبِي عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْيَقْطِينِيِّ عَنِ الدِّهْقَانِ عَنْ دُرُسْتَ عَنِ ابْنِ أُذَيْنَةَ عَنْ زُرَارَةَ عَنِ الْبَاقِرِ علیه السلام قَالَ: مَنْ صَنَعَ مِثْلَ مَا صُنِعَ إِلَيْهِ فَإِنَّمَا كَافَى وَ مَنْ أَضْعَفَ كَانَ شَاكِراً وَ مَنْ شَكَرَ كَانَ كَرِيماً وَ مَنْ عَلِمَ أَنَّ مَا صَنَعَ إِلَيْهِ إِنَّمَا

۱- ۱. نهج البلاغه تحت الرقم ۶۷ من قسم الحکم.

۲- ۲. نهج البلاغه تحت الرقم ۳۰۴ من قسم الحکم.

۳- ۳. عدّه الداعی: ۷۳.

۴- ۴. قرب الإسناد ص ۶۲.

۵- ۵. قرب الإسناد ص ۹۱.

يَصْنَعُ إِلَى نَفْسِهِ لَمْ يَسْتَبْطِئِ النَّاسَ فِی شُكْرِهِمْ وَ لَمْ يَسْتَزِدْهُمْ فِی مَوَدَّتِهِمْ وَ اعْلَمْ أَنَّ الطَّالِبَ إِلَيْكَ الْحَاجَةَ لَمْ يُكْرِمْ وَجْهَهُ عَنْ وَجْهِكَ فَأَكْرِمْ وَجْهَكَ عَنْ رَدِّهِ (۱).

**[ترجمه]معانی الاخبار: زراره از امام باقر علیه السلام روایت می کند که فرمود: هر که آن گونه نیکی کند که با او کرده اند تنها جبران نموده و آن که دو چندان جبران کند سپاس گزاری نموده و آن کس که سپاس دارد، بزرگوار است و آن که بداند هر چه کرده بر خودش کرده، انتظار سپاس مردم را نکشد و فزون شدن مهر و محبت مردم را نخواهد. پس از دیگری نخواه که در آنچه برای خود کرده ای و آبرویت را بدان حفظ نموده ای، تو را سپاس گزارد و آگاه باش که نیازمند با خواهش کردن از تو، آبرویش را نگه نمی دارد پس تو آبرویت را با نیکی نمودن به او نگهدار. - . معانی الاخبار : ۱۴۱ -

**[ترجمه]

أقول

قد مضى بأسانيد فی كتاب المكارم و كتاب العشره فضل إطعام السائل و سقيه (۲).

**[ترجمه]با سندهایی در کتاب «المکارم» و کتاب «العشرة» فضیلت سیر کردن و سیراب کردن گدا ذکر شد. - . رجوع کنید به: جلد ۷۴ : ۳۵۹ - ۳۸۸ -

**[ترجمه]

«۱۱»

ما، [الأمالی للشيخ الطوسی] عَنْ أَبِی قِلَابَةَ عَنِ النَّبِیِّ صلى الله عليه و آله قَالَ: مَنْ أَطْعَمَ مُؤْمِناً لُقْمَةً أَطْعَمَهُ اللَّهُ مِنْ ثِمَارِ الْجَنَّهِ وَ مَنْ سَقَاهُ شَرْبَةً مِنْ مَاءٍ سَقَاهُ اللَّهُ مِنَ الرَّحِيقِ الْمَخْتُوم (۳).

**[ترجمه]امالی طوسی: ابوقلابه از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم نقل می کند که فرمودند: هر کس به مومنی لقمه ای غذا بخوراند، خداوند او را از میوه های بهشت سیر می کند و هر کس به مومنی جرعه ای آب بنوشاند، خداوند او را از شراب دست نخورده (بهشت) سیراب می کند. - . امالی طوسی ۱ : ۱۸۵ -

**[ترجمه]

«۱۲»

ما، [الأمالی للشيخ الطوسی] ابْنُ خُشَيْشٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ عَنْ يَحْيَى بْنِ عَبْدِ الْحَمِيدِ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: أَتَى رَجُلٌ إِلَى النَّبِیِّ صلى الله عليه و آله فَقَالَ مَا عَمَلٌ إِنْ عَمِلْتُ بِهِ دَخَلْتُ الْجَنَّهَ قَالَ اشْتَرِ سِقَاءً جَدِيداً ثُمَّ اسْقِ فِيهَا حَتَّى تَخْرِقَهَا فَإِنَّكَ لَا تَخْرِقُهَا حَتَّى تَبْلُغَ بِهَا عَمَلَ الْجَنَّه(۴).

**[ترجمه]امالی طوسی: ابن عباس می گوید: شخصی نزد پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم آمد و گفت: چه عملی است که اگر آن را انجام دهم وارد بهشت می‌شوم؟ فرمود: مشک جدیدی خریداری کن سپس با آن به مردم آب ده تا اینکه فرسوده و پاره شود. به محض این که آن مشک پاره شود، به خاطر آن به بهشت خواهی رسید. - . امالی طوسی ۱ : ۳۱۷ -

**[ترجمه]

«۱۳»

ثو، [ثواب الأعمال] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ مَعْرُوفٍ عَنِ ابْنِ سِنَانٍ عَنْ طَلْحَةَ بْنِ زَيْدٍ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ أَبِيهِ عليهما السلام قَالَ: إِنَّ أَوَّلَ مَا يُبْدَأُ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَهِ صَدَقَهُ الْمَاءِ(۵).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: امام صادق علیه السلام از پدرش نقل می کند که فرمود: اولین چیزی که در روز قیامت محاسبه می شود صدقه آب است. - . ثواب الاعمال : ۱۲۵ -

**[ترجمه]

«۱۴»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِی عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِيسَ عَنِ الْأَشْعَرِيِّ عَنِ ابْنِ يَزِيدَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ الْبَصْرِيِّ رَفَعَهُ إِلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: يَا عَلِيُّ إِنَّ اللَّهَ جَعَلَ الْفَقْرَ أَمَانَهً عِنْدَ خَلْقِهِ فَمَنْ سَتَرَهُ كَانَ كَالصَّائِمِ الْقَائِمِ وَ مَنْ أَفْشَاهُ إِلَی مَنْ يَقْدِرُ عَلَی قَضَاءِ حَاجَتِهِ فَلَمْ يَفْعَلْهُ فَقَدْ قَتَلَهُ أَمَا إِنَّهُ مَا قَتَلَهُ بِسَيْفٍ وَ لَا رُمْحٍ وَ لَكِنْ بِمَا أَنْكَی مِنْ قَلْبِهِ (۶).

۱- ۱. معانی الأخبار: ۱۴۱.

۲- ۲. راجع ج ۷۴ ص ۳۵۹- ۳۸۸.

۳- ۳. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۱۸۵ فی حدیث.

۴- ۴. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۳۱۷.

۵- ۵. ثواب الأعمال: ۱۲۵.

۶- ۶. ثواب الأعمال: ۱۶۷.

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: ای علی، خداوند فقر را به عنوان امانتی به مردم سپرده است؛ هر کس آن را پنهان دارد، پاداش همچون پاداش روزه داری است که شب را در عبادت خدا به سر برده است و هر کس آن را نزد ثروتمندی فاش سازد و او به وی کمک نکند گویی او را کشته است. آگاه باشید که او را با نیزه و شمشیر نکشته بلکه با زخمی که بر قلب او وارد ساخته وی را به قتل رسانده است. - . ثواب الاعمال : ۱۶۷ -

**[ترجمه]

«۱۵»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنْ سُلَیْمَانَ بْنِ سَمَاعَةَ عَنْ عَمِّهِ عَاصِمٍ الْكُوفِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِیهِ علیهما السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: إِذَا تَصَامَّتْ (۱)

أُمَّتِی عَنْ سَائِلِهَا وَ مَشَتْ بِتَبَخْتُرٍ حَلَفَ رَبِّی جَلَّ وَ عَزَّ بِعِزَّتِهِ فَقَالَ وَ عِزَّتِی لَأُعَذِّبَنَّ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ (۲).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: امام صادق علیه السلام از پدرش روایت می کند که فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: هرگاه امتم در برابر گدا و درخواست کننده، خود را به کری بزنند و متکبرانه راه بروند، خدای عزّ و جلّ سوگند یاد می کند و می‌فرماید: به عزّتم سوگند یقیناً برخی از آنان را به وسیله برخی دیگر عذاب خواهم داد. - . ثواب الاعمال : ۲۲۵ -

**[ترجمه]

«۱۶»

ص، [قصص الأنبیاء علیهم السلام] عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ قَالَ: كَانَ فِیمَا نَاجَی اللَّهُ بِهِ مُوسَی علیه السلام أَكْرِمِ السَّائِلَ إِذَا هُوَ أَتَاكَ بِشَیْءٍ بِبَذْلٍ یَسِیرٍ أَوْ بِرَدٍّ جَمِیلٍ فَإِنَّهُ قَدْ أَتَاكَ مَنْ لَیْسَ بِجِنِّیٍّ وَ لَا إِنْسِیٍّ مَلَكٌ مِنْ مَلَائِكَهِ الرَّحْمَنِ لِیَبْلُوَكَ فِیمَا خَوَّلْتُكَ وَ یَسْأَلَكَ عَمَّا نَوَّلْتُكَ فَكَیْفَ أَنْتَ صَانِعٌ.

**[ترجمه]قصص الانبیاء: از امام باقر علیه السلام نقل شده که فرمود: در ضمن مناجات موسی علیه السّلام با خدا عزّ و جلّ این بود که خدا به او فرمود: ای موسی، سائل را گرامی دار به بخششی کم یا پاسخی نیک، چه بسا کسی نزد تو می‌آید که نه انسان است و نه جن، فرشته ای از فرشته های خدا است تا در آنچه من به تو دادم تو را آزمایش کند و آنچه را به تو بخشیده ام از تو بخواهند تا ببینند با نعمت‌های الهی چه می کنی؟

**[ترجمه]

«۱۷»

سر، [السرائر] مِنْ كِتَابِ أَبِی الْقَاسِمِ بْنِ قُولَوَیْهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام: یَا مُحَمَّدُ لَوْ یَعْلَمُ السَّائِلُ مَا فِی

الْمَسْأَلَهِ مَا سَأَلَ أَحَدٌ أَحَداً وَ لَوْ يَعْلَمُ الْمُعْطِی مَا فِی الْعَطِیَّهِ مَا رَدَّ أَحَدٌ أَحَداً(۳).

**[ترجمه]السرائر: امام باقر علیه السلام فرمود: ای محمد، اگر سائل بداند که در خواستش چه بار سنگینی دارد، هرگز کسی از کس دیگر چیزی طلب نمی کند. و آن کس که از او چیزی می خواهند، اگر بداند که بخشش چه بار عظیمی دارد، هرگز کسی را ردّ نخواهد کرد. - . السرائر : ۴۸۴ -

**[ترجمه]

«۱۸»

سن، [المحاسن] ابْنُ فَضَّالٍ عَنِ الْعَلَاءِ عَنْ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: إِنَّ الصَّدَقَهَ یَوْمَ الْجُمُعَهِ تُضَاعَفُ وَ کَانَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام یَتَصَدَّقُ بِدِینَارٍ(۴).

**[ترجمه]المحاسن: محمد از امام باقر علیه السلام روایت می کند که فرمود: صدقه روز جمعه پاداشی دوچندان دارد، و امام باقر علیه السلام یک دینار صدقه می‌داد. - .المحاسن : ۵۹ -

**[ترجمه]

«۱۹»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ أَبِی حَمْزَهَ الثُّمَالِیِّ قَالَ: صَلَّیْتُ مَعَ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ علیهما السلام الْفَجْرَ بِالْمَدِینَهِ فِی یَوْمِ الْجُمُعَهِ فَدَعَا مَوْلَاهً لَهُ یُقَالُ لَهَا وَشِیکَهُ فَقَالَ لَا یَقِفَنَّ عَلَی بَابِیَ الْیَوْمَ سَائِلٌ إِلَّا أَعْطَیْتُمُوهُ فَإِنَّ الْیَوْمَ الْجُمُعَهُ فَقُلْتُ لَیْسَ کُلُّ مَنْ یَسْأَلُ مُحِقّاً جُعِلْتُ فِدَاکَ فَقَالَ یَا ثَابِتُ أَخَافُ أَنْ یَکُونَ بَعْضُ مَنْ یَسْأَلُنَا مُحِقّاً فَلَا نُطْعِمَهُ وَ نَرُدَّهُ فَیَنْزِلَ بِنَا أَهْلَ الْبَیْتِ مَا نَزَلَ بِیَعْقُوبَ وَ آلِهِ أَطْعِمُوهُمْ أَطْعِمُوهُمْ (۵).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: از ابو حمزه ثمالی نقل است که می گوید: همراه امام سجاد علیه السلام در صبح جمعه ای نماز را در مدینه خواندم. بعد از نماز، خادمه اش که وشیکه نام داشت را صدا زد و به او فرمود: هر نیازمندی که امروز در خانه مرا زد، به او غذا بدهید، چرا که امروز روز جمعه است. من عرض کردم: فدایتان شوم، هر کس که گدایی می کند که مستحق نیست! فرمود: ای ثابت! می ترسم بعضی از اشخاصی که به گدایی به در خانه ما می آیند مستحق باشند و ما آنان را از خود برانیم و دچار همان مصیبتی شویم که یعقوب و اهل بیت او به آن دچار شدند؛ بنابراین به آنان غذا بدهید، به آنان غذا بدهید. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۱۶۷ -

**[ترجمه]

أقول

تمامه فی کتاب القصص.

۱- ۱. تصام الرجل عن الحدیث: أری من نفسه أنّه أصم و لیس به صمم.

۲- ۲. ثواب الأعمال: ۲۲۵.

۳- ۳. السرائر: ۴۸۱.

۴- ۴. المحاسن: ۵۹.

۵- ۵. تفسیر العیّاشیّ ج ۲ ص ۱۶۷.

**[ترجمه]کل حديث در كتاب قصص الانبياء آمده است .

**[ترجمه]

باب ۲۰ ثواب من دل على صدقه أو سعى بها إلى مسكين

الأخبار

«۱»

ل، [الخصال] حَمْزَةُ الْعَلَوِيُّ عَنْ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَعْفَرٍ الْأَشْعَرِيِّ عَنِ الْقَدَّاحِ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله قَالَ: الدَّالُّ عَلَى الْخَيْرِ كَفَاعِلِهِ (۱).

**[ترجمه]الخصال: امام صادق عليه السلام از پدرانش از پيامبر صلى الله عليه و آله و سلم نقل مى‌كند كه فرمود: كسى كه به كار خيرى راهنمايى مى‌كند مانند كسى است كه آن كار خير را انجام داده است. - . الخصال ۱ : ۶۶ -

**[ترجمه]

«۲»

ل، [الخصال] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ يَزِيدَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ أَبِي سَمَّاكٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ شِهَابِ بْنِ عَبْدِ رَبِّهِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: الْمُعْطُونَ ثَلَاثَةٌ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ وَ صَاحِبُ الْمَالِ وَ الَّذِي يَجْرِي عَلَى يَدَيْهِ (۲).

**[ترجمه]الخصال: على ابن شهاب ابن عبدربه از پدرش از امام صادق عليه السلام روايت مى‌كند كه فرمود: بخشندگان سه كس هستند: خداوند كه پروردگار جهانيان است، و صاحب مال و كسى با دستان او (به وسيله او) بخشيده مى‌شود. - . الخصال ۱ : ۶۶ -

**[ترجمه]

«۳»

ل، [الخصال] أَبِي عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ خَلَفِ بْنِ حَمَّادٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ أَبَانٍ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: الْمُعْطُونَ ثَلَاثَةٌ اللَّهُ الْمُعْطِي وَ الْمُعْطِي مِنْ مَالِهِ وَ السَّاعِي فِي ذَلِكَ مُعْطٍ(۳).

**[ترجمه]الخصال: ابوبصير از امام باقر عليه السلام نقل مى‌كند كه فرمود: بخشندگان سه كس هستند: خداوند بخشنده، كسى كه از مال خود مى‌بخشد و كسى كه در اين راه كوشش مى‌كند. - . الخصال ۱ : ۶۶ -

**[ترجمه]

«۴»

ل، [الخصال] فِي خَبَرِ الْمَنَاهِي قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: مَنْ مَشَى بِصَدَقَةٍ إِلَى مُحْتَاجٍ كَانَ لَهُ كَأَجْرِ صَاحِبِهَا مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْ أَجْرِهِ شَيْ ءٌ(۴).

**[ترجمه]امالی صدوق: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم می‌فرماید: هر کس صدقه ای را برای نیازمندی ببرد، پاداشی به اندازه صاحب صدقه (مال) خواهد داشت بی آنکه از پاداش صاحب صدقه چیزی کم شود. - . امالی صدوق : ۲۵۹ -

**[ترجمه]

«۵»

ثو، [ثواب الأعمال] ابْنُ الْمُتَوَكِّلِ عَنِ السَّعْدَآبَادِيِّ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي نَهْشَلٍ عَمَّنْ ذَكَرَهُ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: لَوْ جَرَى الْمَعْرُوفُ عَلَى ثَمَانِينَ كَفّاً لَأُوجِرُوا كُلُّهُمْ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ عَنْ صَاحِبِهِ مِنْ أَجْرِهِ شَيْئاً(۵).

ص: ۱۷۵

۱- ۱. الخصال ج ۱ ص ۶۶ فی حدیث.

۲- ۲. الخصال ج ۱ ص ۶۶.

۳- ۳. الخصال ج ۱ ص ۶۶.

۴- ۴. أمالی الصدوق: ۲۵۹ فی حدیث.

۵- ۵. ثواب الأعمال: ۱۲۷.

**[ترجمه]ثواب الاعمال: ابو نهشل از کسی که برای او نقل کرده از امام صادق علیه السلام روایت می کند که فرمود: اگر کار نیکی در میان هشتاد نفر دست به دست بگردد همه آن‌ها پاداش می‌برند بی آنکه از پاداش صاحب کار نیک چیزی کاسته شود. - . ثواب الاعمال : ۱۲۷ -

**[ترجمه]

باب ۲۱ آخر فی أنواع الصدقه و أقسامها من صدقه اللیل و النهار و السر و الجهار و غیرها و أفضل أنواع الصدقه

الأخبار

«۱»

لی، [الأمالی للصدوق] مَاجِیلَوَیْهِ عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ ابْنِ أَبِی الْخَطَّابِ عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ أَبِی جَمِیلَهَ عَنْ عَمْرِو بْنِ خَالِدٍ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ صَدَقَهَ النَّهَارِ تَمِیثُ الْخَطِیئَهَ کَمَا یَمِیثُ الْمَاءُ الْمِلْحَ وَ إِنَّ صَدَقَهَ اللَّیْلِ تُطْفِئُ غَضَبَ الرَّبِّ جَلَّ جَلَالُهُ (۱).

ثو، [ثواب الأعمال] ابن الولید عن الصفار عن أحمد بن محمد عن ابن فضال: مثله (۲).

**[ترجمه]امالی صدوق: عمرو بن خالد از امام صادق علیه السلام روایت می کند که فرمود: صدقه روز گناهان را ذوب می‌کند همان گونه که آب نمک را ذوب می کند، و صدقه شب خشم خداوند جلّ جلاله را خاموش می کند. - . امالی صدوق : ۲۲۱ -

ثواب الاعمال: احمد ابن محمد از ابن فضال همین حدیث را روایت کرده است. - . ثواب الاعمال : ۱۲۹ -

**[ترجمه]

«۲»

لی، [الأمالی للصدوق] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنْ أَیُّوبَ بْنِ نُوحٍ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ بِشْرِ بْنِ مَسْلَمَهَ عَنْ مِسْمَعٍ أَبِی سَیَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَنْ تَصَدَّقَ حِینَ یُصْبِحُ بِصَدَقَهٍ أَذْهَبَ اللَّهُ عَنْهُ نَحْسَ ذَلِکَ الْیَوْمِ (۳).

**[ترجمه]امالی صدوق: امام صادق علیه السلام فرمود: هر کس صبح صدقه بدهد خداوند نحسی آن روز را از او بر می‌دارد. - . امالی صدوق : ۲۶۶ -

**[ترجمه]

«۳»

ب، [قرب الإسناد] ابْنُ طَرِيفٍ عَنِ ابْنِ عُلْوَانَ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ أَبِيهِ علیهما السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: إِذَا أَصْبَحْتَ فَتَصَدَّقْ بِصَدَقَهٍ تُذْهِبْ عَنْکَ نَحسَ ذَلِکَ الْیَوْمِ وَ إِذَا أَمْسَیْتَ فَتَصَدَّقْ بِصَدَقَهٍ تُذْهِبْ عَنْکَ نَحسَ تِلْکَ اللَّیْلَهِ(۴).

**[ترجمه]قرب الاسناد: امام صادق علیه السلام از پدرش از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم نقل می کند که فرمود: در هنگام صبح صدقه بده تا (خداوند) نحسی آن روز را از تو دفع کند و در هنگام شب صدقه بده تا (خداوند) نحسی آن شب را از تو دفع کند. - . قرب الاسناد : ۷۶ -

**[ترجمه]

«۴»

ل، [الخصال] عَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: أَکْثِرْ مِنْ صَدَقَهِ السِّرِّ فَإِنَّهَا تُطْفِئُ غَضَبَ الرَّبِّ جَلَّ جَلَالُهُ (۵).

ص: ۱۷۶

۱- ۱. أمالی الصدوق: ۲۲۱.

۲- ۲. ثواب الأعمال: ۱۲۹.

۳- ۳. أمالی الصدوق: ۲۶۶.

۴- ۴. قرب الإسناد: ۷۶.

۵- ۵. الخصال: ج ۱ ص ۸۵.

**[ترجمه]الخصال: انس می گوید: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمودند: صدقه پنهانی را بسیار بده چراکه آن خشم پروردگار جلّ جلاله را فرو می‌نشاند. - . الخصال ۱ : ۸۵ -

**[ترجمه]

«۵»

ل، [الخصال] عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: سَبْعَهٌ فِی ظِلِّ عَرْشِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ یَوْمَ لَا ظِلَّ إِلَّا ظِلُّهُ إِمَامٌ عَادِلٌ وَ شَابٌّ نَشَأَ فِی عِبَادَهِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ رَجُلٌ تَصَدَّقَ بِیَمِینِهِ فَأَخْفَاهُ عَنْ شِمَالِهِ وَ رَجُلٌ ذَکَرَ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ خَالِیاً فَفَاضَتْ عَیْنَاهُ مِنْ خَشْیَهِ اللَّهِ وَ رَجُلٌ لَقِیَ أَخَاهُ الْمُؤْمِنَ فَقَالَ إِنِّی لَأُحِبُّکَ فِی اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ رَجُلٌ خَرَجَ مِنَ الْمَسْجِدِ وَ فِی نِیَّتِهِ أَنْ یَرْجِعَ إِلَیْهِ وَ رَجُلٌ دَعَتْهُ امْرَأَهٌ ذَاتَ جَمَالٍ إِلَی نَفْسِهَا فَقَالَ إِنِّی أَخافُ اللَّهَ رَبَّ الْعالَمِینَ (۱).

**[ترجمه]الخصال: از ابن عباس روایت شده که رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمودند: هفت نفر در سایه خدا قرار می گیرند، روزی که سایه ای جز سایه او نیست: پیشوای عادل و جوانی که در عبادت خداوند بزرگ شود، و کسی که با دست راست صدقه دهد و آن را از دست چپش پنهان کند، و کسی که در خلوت به یاد خدا باشد و اشک از چشمانش سرازیر گردد، و مردی که با برادر دینی خود ملاقات کند و بگوید: من تو را به خاطر خدا دوست دارم، و مردی که از مسجد بیرون شود و در نیّت او باشد که دوباره برگردد، و مردی که زن زیبایی او را به سوی خود بخواند و او بگوید: من از پروردگار جهانیان می ترسم. - . الخصال ۲ : ۲ -

**[ترجمه]

أقول

قد مضی بأسانید.

**[ترجمه]قد مضی بأسانید.

**[ترجمه]

«۶»

ل، [الخصال] الْأَرْبَعُمِائَهِ قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام: تَصَدَّقُوا بِاللَّیْلِ فَإِنَّ الصَّدَقَهَ بِاللَّیْلِ تُطْفِئُ غَضَبَ الرَّبِّ جَلَّ جَلَالُهُ (۲).

**[ترجمه]الخصال: امیرالمؤمنین علی علیه السلام فرمود: شب هنگام صدقه بدهید همانا صدقه در شب خشم خداوند جل جلاله را فرو می‌نشاند. - . الخصال ۲ : ۱۶۰ -

**[ترجمه]

«۷»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام] بِإِسْنَادِ التَّمِیمِیِّ عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: بَاكِرُوا بِالصَّدَقَهِ فَمَنْ بَاكَرَ بِهَا لَمْ يَتَخَطَّاهَا الْبَلَاءُ(۳).

**[ترجمه]عیون الاخبار: امام رضا علیه‌السلام از پدرانش از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم روایت می کند که فرمود: صدقه را در بامدادان بدهید، زیرا هر کس بامدادان صدقه بدهد بلاها و مصیبت‌ها از (سدّ) صدقه عبور نمی کنند. - . عیون الاخبار ۲ : ۶۲ -

**[ترجمه]

«۸»

ما، [الأمالی للشیخ الطوسی] الْمُفِيدُ عَنِ الْجِعَابِيِّ عَنِ ابْنِ عُقْدَهَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ يَحْيَى عَنْ أَسِيدِ بْنِ زَيْدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَرْوَانَ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: بَكِّرُوا بِالصَّدَقَهِ فَإِنَّ الْبَلَاءَ لَا يَتَخَطَّاهَا(۴).

**[ترجمه]امالی طوسی: امام صادق علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: بامدادان و زودهنگام صدقه بدهید، چراکه بلایا و مصیبت‌ها از آن (صدقه) عبور نمی کند. - . امالی طوسی ۱ : ۱۵۷ -

**[ترجمه]

«۹»

ما، [الأمالی للشیخ الطوسی] الْمُفِيدُ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ عَنْ أَبِيهِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ عِيسَى عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنِ الْبَطَائِنِيِّ عَنْ أَبِی بَصِيرٍ عَنِ الْبَاقِرِ علیه السلام قَالَ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام: أَفْضَلُ مَا تَوَسَّلَ بِهِ الْمُتَوَسِّلُونَ الْإِيمَانُ بِاللَّهِ إِلَی أَنْ قَالَ وَ صَدَقَهُ السِّرِّ فَإِنَّهَا تُذْهِبُ الْخَطِيئَهَ وَ تُطْفِئُ غَضَبَ الرَّبِّ وَ صَنَائِعُ الْمَعْرُوفِ فَإِنَّهَا تَدْفَعُ مِيتَهَ السَّوْءِ وَ تَقِی مَصَارِعَ الْهَوَانِ (۵).

**[ترجمه]امالی طوسی: ابوبصیر از امام باقر علیه السلام نقل می کند که فرمود: امیرالمومنین علی علیه السلام فرمود: بهترین و باارزش‌ترین چیزی که توسل کنندگان به آن توسل می‌جویند عبارت است از: ایمان به خداوند - تا این سخن که فرمود: و صدقه پنهانی، چراکه آن گناهان را از بین می‌برد و خشم خداوند را فرو می‌نشاند، و کارهای نیک که مرگ ناگوار را دفع می کند و از هلاکت گاه‌های خوار کننده حفظ می کند. - . امالی طوسی ۱ : ۲۲۰ -

**[ترجمه]

أقول

قد مضى تمامه بأسانيد.

۱- ۱. الخصال ج ۲ ص ۲.

۲- ۲. الخصال ج ۲ ص ۱۶۰.

۳- ۳. عيون الأخبار ج ۲ ص ۶۲.

۴- ۴. أمالي الطوسيّ ج ۱ ص ۱۵۷.

۵- ۵. أمالي الطوسيّ ج ۱ ص ۲۲۰.

**[ترجمه]کل حدیث با سندهایی ذکر شد.

**[ترجمه]

«۱۰»

مع، [معانی الأخبار] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ أَبِی الْخَطَّابِ عَنِ ابْنِ أَسْبَاطٍ عَنِ الْبَطَائِنِيِّ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: صِلَةُ الرَّحِمِ تَزِيدُ فِی الْعُمُرِ وَ صَدَقَةُ السِّرِّ تُطْفِئُ غَضَبَ الرَّبِ (۱).

**[ترجمه]معانی الاخبار: ابوبصیر از امام صادق علیه السلام نقل می کند که فرمود: برقراری پیوند خویشاوندی بر عمر می افزاید و صدقه پنهانی خشم پروردگار را فرو می‌نشاند. - . معانی الاخبار : ۲۶۴ -

**[ترجمه]

«۱۱»

ل، [الخصال] أَبِی عَنْ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّوْفَلِيِّ عَنِ السَّكُونِيِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ آبَائِهِ عَنْ عَلِيٍّ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: خَلَّتَانِ لَا أُحِبُّ أَنْ يُشَارِكَنِی فِيهِمَا أَحَدٌ وُضُوئِی فَإِنَّهُ مِنْ صَلَاتِی وَ صَدَقَتِی فَإِنَّهَا مِنْ يَدِی إِلَی يَدِ السَّائِلِ فَإِنَّهَا تَقَعُ فِی يَدِ الرَّحْمَنِ (۲).

**[ترجمه]الخصال: علی علیه السلام فرمود: پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمودند: دو خصلت است که دوست ندارم کسی در آن‌ها شریک من باشد: وضوی من که جزء نماز من است و دیگری صدقه دادن من که چون از دست من به دست سائل می رسد، در واقع در دست خدای رحمان قرار می گیرد. - . الخصال ۱ : ۱۸ - ۱۹ -

**[ترجمه]

«۱۲»

مع، [معانی الأخبار](۳)

ل، [الخصال] فِی خَبَرِ أَبِی ذَرٍّ رَحِمَهُ اللَّهُ: أَنَّهُ سَأَلَ النَّبِيَّ صلی الله علیه و آله أَيُّ الصَّدَقَةِ أَفْضَلُ قَالَ جُهْدٌ مِنْ مُقِلٍّ فِی فَقِيرٍ ذِی سِنٍ (۴).

**[ترجمه]معانی الاخبار: در روایت مربوط به ابوذر آمده که او از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم پرسید: کدام صدقه بهتر است؟ فرمود: صدقه شخصی کم بضاعت به فقیر سالخورده. - . معانی الاخبار : ۲۳۳ -

**[ترجمه]

«۱۳»

ما، [الأمالی للشیخ الطوسی] ابْنُ بُشْرَانَ عَنْ إِسْمَاعِیلَ بْنِ مُحَمَّدٍ الصَّفَّارِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَرَفَهَ عَنْ حَرِیزِ بْنِ عَبْدِ الْحَمِیدِ عَنْ عُمَارَهَ بْنِ الْقَعْقَاعِ عَنْ أَبِی زُرْعَهَ عَنْ أَبِی هُرَیْرَهَ قَالَ: سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَیُّ الصَّدَقَهِ أَفْضَلُ قَالَ أَنْ تَصَدَّقَ وَ أَنْتَ صَحِیحٌ شَحِیحٌ تَأْمُلُ الْبَقَاءَ وَ تَخَافُ الْفَقْرَ وَ لَا تُمْهِلْ حَتَّی إِذَا بَلَغَتِ الْحُلْقُومَ قُلْتُ لِفُلَانٍ کَذَا وَ لِفُلَانٍ کَذَا أَلَا وَ قَدْ کَانَ لِفُلَانٍ (۵).

**[ترجمه]امالی طوسی: ابوهریره می گوید: از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم سؤال شد: کدام صدقه بهتر است؟ فرمود: این که صدقه بدهی و تو سالم و امیدوار به زنده ماندن باشی و از فقر نگران باشی و نه اینکه آنقدر تأخیر کنی تا این که جان به گلو برسد، آن وقت بگویی این قدر به فلانی بدهید و این قدر به فلانی. همانا موقع مرگ که رسید، دارایی تو مال فلانی شده است (مال از دستت رفته است)! -. امالی طوسی ۲ : ۱۲ -

**[ترجمه]

«۱۴»

ثو، [ثواب الأعمال] ابْنُ الْمُتَوَکِّلِ عَنِ الْحِمْیَرِیِّ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ وَهْبٍ عَنْ عَبْدِ الْأَعْلَی عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: أَفْضَلُ الصَّدَقَهِ صَدَقَهٌ عَنْ ظَهْرِ غِنًی (۶).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: عبد الاعلی از امام صادق علیه السلام نقل می کند که فرمود: بهترین صدقه، صدقه ای است که دهنده آن بی نیاز باشد. -. ثواب الاعمال : ۱۲۷ -

**[ترجمه]

«۱۵»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنِ الْبَزَنْطِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سَمَاعَهَ

۱- ۱. معانی الأخبار: ۲۶۴ فی حدیث.

۲- ۲. الخصال ج ۱ ص ۱۸ و ۱۹.

۳- ۳. معانی الأخبار: ۲۳۳ فی حدیث طویل، و فیه:« الی فقیر فی سر».

۴- ۴. الخصال ج ۲ ص ۱۰۴.

۵- ۵. أمالی الطوسیّ ج ۲ ص ۱۲.

۶- ۶. ثواب الأعمال: ۱۲۷.

عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَحَدِهِمَا علیهما السلام قَالَ: قُلْتُ لَهُ أَیُّ الصَّدَقَهِ أَفْضَلُ قَالَ جُهْدُ الْمُقِلِّ أَ مَا سَمِعْتَ قَوْلَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ وَ یُؤْثِرُونَ عَلی أَنْفُسِهِمْ وَ لَوْ کانَ بِهِمْ خَصاصَهٌ(۱) تَرَی هَاهُنَا فَضْلًا(۲).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: ابو بصیر نقل کرده است که از امام محمد باقر علیه السّلام یا امام صادق علیه السّلام پرسیدم: کدام صدقه دادن برتر است؟ حضرت فرمود: کوشش شخص کم بضاعت برای صدقه دادن، مگر نشنیدی که خداوند بزرگ می فرماید: «وَیُؤْثِرُونَ عَلَی أَنفُسِهِمْ وَلَوْ کَانَ بِهِمْ خَصَاصَهٌ»، - . حشر / ۹ - {و هر چند در خودشان احتیاجی [مبرم] باشد، آنها را بر خودشان مقدّم می دارند.} آیا (در این آیه) فضیلتی (برای کسانی که ایثار می کنند) نمی بینی؟ - . ثواب الاعمال : ۱۲۷ -

**[ترجمه]

«۱۶»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: الصَّدَقَهُ بِالْیَدِ تَدْفَعُ مِیتَهَ السَّوْءِ وَ تَدْفَعُ سَبْعِینَ نَوْعاً مِنْ أَنْوَاعِ الْبَلَاءِ وَ تُفَکُّ عَنْ لَحْیَیْ سَبْعِینَ شَیْطَاناً کُلُّهُمْ یَأْمُرُهُ أَنْ لَا یَفْعَلَ (۳).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: عبد اللّه ابن سنان نقل کرده است که از امام صادق علیه السّلام شنیدم که می فرمود: با دست خود صدقه دادن، مرگ بد و هفتاد نوع بلا را دور می سازد، و او را از وسوسه های هفتاد شیطان که همگی به او دستور می دهند که این کار را مکن، می رهاند. - . ثواب الاعمال: ۱۲۷ -

**[ترجمه]

«۱۷»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِی عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ النَّوْفَلِیِّ عَنِ السَّکُونِیِّ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ: سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَیُّ الصَّدَقَهِ أَفْضَلُ فَقَالَ عَلَی ذِی الرَّحِمِ الْکَاشِحِ (۴).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: سکونی از امام صادق علیه السّلام، و آن حضرت از پدراش علیهم السّلام نقل کرده است که از رسول خدا صلّی اللّه علیه و آله و سلّم پرسیدند: کدام صدقه برتر است؟ فرمود: صدقه دادن به خویشاوندی که با انسان دشمنی بورزد. - . ثواب الاعمال: ۱۲۸ -

**[ترجمه]

«۱۸»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْیَقْطِینِیِّ عَنْ عُمَرَ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنْ خَلَفِ بْنِ حَمَّادٍ عَمَّنْ ذَکَرَهُ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَنْ تَصَدَّقَ فِی شَهْرِ رَمَضَانَ بِصَدَقَهٍ صَرَفَ اللَّهُ عَنْهُ سَبْعِینَ نَوْعاً مِنَ الْبَلَاءِ(۵).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: خلف ابن حمّاد از شخصـی که از امام صادق علیه السّلام روایت کرده است که فرمود: کسی که در ماه رمضان صدقه دهد، خداوند هفتاد نوع بلا را از او دور می سازد. - . ثواب الاعمال : ۱۲۸ -

**[ترجمه]

«۱۹»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِی عَنْ سَـعْدٍ عَنْ أَحْمَـدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ بَزِیعٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُذَافِرٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ یَزِیدَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: سُئِلَ عَنِ الصَّدَقَهِ عَلَی مَنْ یَسْأَلُ عَلَی الْأَبْوَابِ أَوْ یُمْسِکُ ذَلِکَ عَنْهُمْ وَ یُعْطِیهِ ذَوِی قَرَابَتِهِ فَقَالَ لَا بَلْ یَبْعَثُ بِهَا إِلَی مَنْ بَیْنَهُ وَ بَیْنَهُ قَرَابَهٌ فَهُوَ أَعْظَمُ لِلْأَجْرِ(۶).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: عمر ابن یزید نقل کرده است که از امام صادق علیه السّـلام پرسـیدند: آیا صدقه دادن به فقیرانی که بر در خانه ها می آیند بهتر است یا به خویشاوندان؟ حضـرت فرمود: نه، بهتر آن است که صدقه را برای خویشان خود بفرستد، و این اجر و پاداش بیشتری دارد. - . ثواب الاعمال: ۱۲۸ -

**[ترجمه]

«۲۰»

ثو، [ثواب الأعمال] بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ عُمَرَ بْنِ یَزِیدَ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: صَدَقَهُ الْعَلَانِیَهِ تَدْفَعُ سَبْعِینَ نَوْعاً مِنَ الْبَلَاءِ وَ صَدَقَهُ السِّرِّ تُطْفِئُ غَضَبَ الرَّبِ (۷).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: عمر ابن یزید از امام صادق علیه السّلام روایت کرده است که فرمود: صدقه آشکارا هفتاد نوع بلا را (از آدمی) دفع می کند، و صدقه پنهانی خشم خداوند را فرو می نشاند. - . ثواب الاعمال: ۱۲۹ -

**[ترجمه]

«۲۱»

ثو، [ثواب الأعمال] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِیهِ عَنْ صَفْوَانَ

۱- ۱. الحشر: ۹.

۲- ۲. ثواب الأعمال: ۱۲۷.

۳- ۳. ثواب الأعمال: ۱۲۷.

۴- ۴. ثواب الأعمال: ۱۲۸.

۵- ۵. ثواب الأعمال: ۱۲۸.

۶- ۶. ثواب الأعمال: ۱۲۸.

۷- ۷. ثواب الأعمال: ۱۲۹.

عَنِ ابْنِ مُسْكَانَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سُلَيْمَانَ قَالَ: كَانَ أَبُو جَعْفَرٍ عليه السلام إِذَا كَانَ يَوْمُ عَرَفَهَ لَمْ يَرُدَّ سَائِلًا(۱).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: عبد اللّه ابن سليمان نقل كرده است: وقتى روز عرفه فرا مى رسيد، امام محمد باقر عليه السّلام هيچ سائلى را رد نمى كرد. - . ثواب الاعمال: ۱۲۸ -

**[ترجمه]

«۲۲»

ثو، [ثواب الأعمال] ابْنُ الْمُتَوَكِّلِ عَنِ السَّعْدَآبَادِيِّ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ النَّضْرِ عَنْ عَمْرِو بْنِ شِمْرٍ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: الْخَيْرُ وَ الشَّرُّ يُضَاعَفُ يَوْمَ الْجُمُعَهِ(۲).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: جابر از امام محمد باقر عليه السّلام روايت كرده است كه فرمود: پاداش عمل نيك و كيفر عمل بد در روز جمعه چند برابر است. - . ثواب الاعمال: ۱۲۸ -

**[ترجمه]

«۲۳»

ثو، [ثواب الأعمال] ابْنُ الْمُتَوَكِّلِ عَنِ السَّعْدَآبَادِيِّ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ سَعْدَانَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ قَالَ: أَتَى سَائِلٌ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام عَشِيَّهَ الْخَمِيسِ فَسَأَلَهُ فَرَدَّهُ ثُمَّ الْتَفَتَ إِلَى جُلَسَائِهِ فَقَالَ أَمَا إِنَّ عِنْدَنَا مَا نَتَصَدَّقُ عَلَيْهِ وَ لَكِنَّ الصَّدَقَهَ يَوْمَ الْجُمُعَهِ تُضَاعَفُ أَضْعَافاً(۳).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: عبد اللّه ابن سنان روايت كرده است كه فقيرى در يكى از شبهاى جمعه از امام صادق عليه السّلام درخواست كمك كرد، (ولى) حضرت چيزى به او نداد و او رفت، آنگاه رو به اهل مجلس خود كرد و فرمود: چيزى داشتيم كه به اين فقير بدهيم، ولى صدقه در روز جمعه ثوابش چند برابر مى شود (و خواسته او را فردا بر آورده خواهيم كرد). - . ثواب الاعمال: ۱۲۸ -

**[ترجمه]

«۲۴»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِي عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ مُخَلَّدٍ عَنْ أَبَانٍ الْأَحْمَرِ عَنْ أَبِي أُسَامَهَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ كَانَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ عليهما السلام يَقُولُ: إِنَّ صَدَقَهَ السِّرِّ تُطْفِئُ غَضَبَ الرَّبِ (۴).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: ابو اسامه از امام صادق عليه السّلام نقل كرده است كه امام زين العابدين عليه السّلام مى فرمود:

صدقه پنهانی خشم خدا را فرو می نشاند. - . ثواب الاعمال : ۱۲۸ -

**[ترجمه]

«۲۵»

ثو، [ثواب الأعمال] بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ أَبِی أُسَامَهَ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ علیه السلام قَالَ: صَدَقَهُ اللَّیْلِ تُطْفِئُ غَضَبَ الرَّبِ (۵).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: ابو اسامه از امام صادق علیه السّلام روایت کرده است که امام زین العابدین علیه السّلام می فرمود: به هنگام شب صدقه دادن موجب فرو نشاندن خشم خداوند است. - . ثواب الاعمال: ۱۲۹ -

**[ترجمه]

«۲۶»

ثو، [ثواب الأعمال] حَمْزَهُ الْعَلَوِیُّ عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنِ ابْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: الصَّدَقَهُ بِاللَّیْلِ تَدْفَعُ مِیتَهَ السَّوْءِ وَ تَدْفَعُ سَبْعِینَ نَوْعاً مِنَ الْبَلَاءِ(۶).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: عبد اللّه ابن سنان از امام صادق علیه السّلام روایت کرده است که فرمود: دادن صدقه به هنگام شب، مردن بد و هفتاد گونه بلا را دور می گرداند. - . ثواب الاعمال: ۱۲۹ -

**[ترجمه]

«۲۷»

کِتَابُ النَّوَادِرِ، لِفَضْلِ اللَّهِ بْنِ عَلِیٍّ الرَّاوَنْدِیِّ عَنْ عَبْدِ الْوَاحِدِ بْنِ إِسْمَاعِیلَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ التَّمِیمِیِّ عَنْ سَهْلِ بْنِ أَحْمَدَ الدِّیبَاجِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الْأَشْعَثِ عَنْ مُوسَی بْنِ إِسْمَاعِیلَ بْنِ مُوسَی عَنْ أَبِیهِ عَنْ جَدِّهِ مُوسَی عَنْ أَبِیهِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لِسُرَاقَهَ بْنِ مَالِکٍ

۱- ۱. ثواب الأعمال: ۱۲۸.

۲- ۲. ثواب الأعمال: ۱۲۸.

۳- ۳. ثواب الأعمال: ۱۲۸.

۴- ۴. ثواب الأعمال: ۱۲۸.

۵- ۵. ثواب الأعمال: ۱۲۹.

۶- ۶. ثواب الأعمال: ۱۲۹.

بْنِ جُعْشُمٍ أَ لَا أَدُلُّکَ عَلَی أَفْضَلِ الصَّدَقَهِ قَالَ بَلَی بِأَبِی أَنْتَ وَ أُمِّی یَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَفْضَلُ الصَّدَقَهِ عَلَی أُخْتِکَ أَوِ ابْنَتِکَ وَ هِیَ مَرْدُودَهٌ عَلَیْکَ لَیْسَ لَهَا کَاسِبٌ غَیْرَکَ.

وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ عَلِیٍّ علیه السلام قَالَ: قِیلَ لِرَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یَا رَسُولَ اللَّهِ أَیُّ الصَّدَقَهِ أَفْضَلُ قَالَ الصَّدَقَهُ عَلَی ذِی الرَّحِمِ الْکَاشِحِ.

وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ عَلِیٍّ علیه السلام قَالَ: قِیلَ لِرَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یَا رَسُولَ اللَّهِ أَیُّ الصَّدَقَهِ أَفْضَلُ قَالَ الصَّدَقَهُ عَلَی الْأَسِیرِ قَدِ اخْضَلَّتَا عَیْنَاهُ (۱).

وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْهُ علیه السلام قَالَ: قِیلَ یَا رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَیُّ الصَّدَقَهِ أَفْضَلُ فَقَالَ جُهْدٌ مِنْ مُقِلٍّ یَسِیرُ إِلَی فَقِیرٍ.

وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: الصَّدَقَهُ فِی السِّرِّ تُطْفِئُ غَضَبَ الرَّبِّ تَعَالَی (۲).

**[ترجمه]کتاب النوادر: امام صادق علیه السلام از پدرانش از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم روایت می کند که ایشان به سراقه ابن مالک ابن جشعم فرمود: آیا نمی خواهی تو را به بهترین صدقه راهنمایی کنم؟ سراقه گفت: بلی، پدر و مادرم به قربانت ای رسول خدا! رسول خدا صلّی اللّه علیه و آله و سلّم فرمود: بهترین صدقه آن است که به خواهرت و دخترت که به خانه تو برگشته (بیوه یا مطلقه شده) و غیر از کمک تو راه در آمد دیگری ندارند، کمک کنی.

با همین سند، علی علیه السّلام فرمود: از رسول خدا صلّی اللّه علیه و آله و سلّم سؤال شد: چه نوع صدقه ای بهتر است؟ آن حضرت فرمود: صدقه دادن به خویشاوندی که با انسان دشمنی بورزد.

با همین سند علی علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: چه نوع صدقه ای برتر است؟ فرمود: صدقه به اسیری که چشمانش تر شده است(گریان است).

با همین سند علی ابن أبی طالب علیه السّلام فرمود: از رسول خدا سؤال شد: چه نوع بخششی برتر است؟ رسول خدا فرمود: صدقه ای که با زحمت و کوشش از سوی شخص کم توانی، برای شخص فقیر و ناتوانی صورت گیرد. و رسول خدا صلّی اللّه علیه و آله فرمود: صدقه دادن پنهانی، خشم و غضب خداوند متعال را فرو می نشاند. - . نوادر الراوندی : ۱ - ۳ -

**[ترجمه]

«۲۸»

ما، [الأمالی للشیخ الطوسی] جَمَاعَهٌ عَنْ أَبِی الْمُفَضَّلِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ أَبِی الثَّلْجِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَی الْخُنَیْسِیِّ عَنْ مُنْذِرِ بْنِ جَیْفَرٍ عَنْ عُبَیْدِ اللَّهِ الْوَصَّافِیِّ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام عَنْ أُمِّ سَلَمَهَ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: صَنَائِعُ الْمَعْرُوفِ تَقِی مَصَارِعَ السَّوْءِ وَ الصَّدَقَهُ خَفِیّاً تُطْفِئُ غَضَبَ الرَّبِّ وَ صِلَهُ الرَّحِمِ

۱- ۱. اخضلت عيناه: اى ترشش بالندى و ابتل، لداء يعرض فى قناتها السافله السابله الى الانف، فيسد تلك القناه و لا ينجذب ماء العين فترشش الندى، و قد يسمى بالعمش و هو سيلان الدمع، و فى نسخه الجعفريات المنقوله فى المستدرك ج ۱ ص ۵۴۸ المخضرتا عيناه، و الخضره و هكذا الاخضر و الاخيضر داء فى العين و لكن الأولى أن يكون المراد بالاخضرار أو الاخضلال: سواد العين من الجوع، فان الذى يشتد جوعه يعلو عينه شى ء كالغبار فيسود فى عينه الهواء و الاجرام كما قيل فى قوله تعالى« يَوْمَ تَأْتِي السَّماءُ بِدُخانٍ مُبِينٍ» و هذا موافق لما نقله فى المستدرك عن كتاب الغايات و فيه: على الاسير المخضرتى عيناه من الجوع». و قولنا: اخضر الليل و اخضل: كلاهما بمعنى اسود.

۲- ۲. نوادر الراوندىّ صدر الكتاب ۱- ۳.

زِيَادَةٌ فِی الْعُمُرِ وَ كُلَّ مَعْرُوفٍ صَدَقَةٌ وَ أَهْلُ الْمَعْرُوفِ فِی الدُّنْيَا أَهْلُ الْمَعْرُوفِ فِی الْآخِرَهِ وَ أَهْلُ الْمُنْكَرِ فِی الدُّنْيَا أَهْلُ الْمُنْكَرِ فِی الْآخِرَهِ وَ أَوَّلُ مَنْ يَدْخُلُ الْجَنَّهَ أَهْلُ الْمَعْرُوفِ (۱).

**[ترجمه]امالی طوسی: ام سلمه رضی الله عنه می گوید: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: کارهای نیک از مرگ‌های ناگوار محفوظ می‌دارد، و صدقه پنهانی خشم خداوند را خاموش می کند، و برقراری پیوند خویشاوندی بر عمر می‌افزاید، و هر کار نیکی صدقه است و نیکوکاران در دنیا، نیکوکاران در آخرتند و بدکاران دنیا، بدکاران آخرتند، و اولین کسانی که وارد بهشت می‌شوند، نیکوکاران هستند. - . امالی طوسی ۲ : ۲۱۶ -

**[ترجمه]

«۲۹»

دَعَوَاتُ الرَّاوَنْدِيِّ،: سُئِلَ الصَّادِقُ علیه السلام أَيُّ الصَّدَقَهِ أَفْضَلُ قَالَ أَنْ تَتَصَدَّقَ وَ أَنْتَ صَحِيحٌ شَحِيحٌ تَأْمُلُ الْبَقَاءَ وَ تَخَافُ الْفَقْرَ وَ لَا تُمْهِلْ حَتَّى إِذَا بَلَغَتِ الْحُلْقُومَ قُلْتَ لِفُلَانٍ كَذَا وَ لِفُلَانٍ كَذَا لا [أَلَا] وَ قَدْ كَانَ لِفُلَانٍ.

وَ قَالَ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله: كُلُّ مَعْرُوفٍ صَدَقَةٌ وَ مَا وَقَى بِهِ الْمَرْءُ عِرْضَهُ كُتِبَ لَهُ بِهِ صَدَقَةٌ.

**[ترجمه]دعوات الراوندی: از امام صادق علیه السلام سؤال شد که کدام صدقه برتر است؟ فرمود: این که صدقه بدهی و تو سالم بوده و امید

زنده ماندن داشته باشی و خوف فقیر شدن را داشته باشی و نه این که صبر کنی تا جان به گلو برسد و بعد بگویی این مقدار برای فلانی و آن مقدار برای فلانی. زیرا در آن موقع دیگر اموالت مال فلانی شده است! پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: هر کار نیکی صدقه است، و هر آنچه که شخص با آن آبرویش را پاس می‌دارد، به عنوان صدقه برای او نوشته می‌شود.

**[ترجمه]

«۳۰»

دَعَوَاتُ الرَّاوَنْدِيِّ، رُوِيَ عَنِ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله أَنَّهُ قَالَ: إِنَّ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ فِی كُلِّ يَوْمٍ صَدَقَةً قِيلَ مَنْ يُطِيقُ ذَلِكَ قَالَ إِمَاطَتُكَ الْأَذَى عَنِ الطَّرِيقِ صَدَقَةٌ وَ إِرْشَادُكَ الرَّجُلَ إِلَى الطَّرِيقِ صَدَقَةٌ وَ عِيَادَتُكَ الْمَرِيضَ صَدَقَةٌ وَ أَمْرُكَ بِالْمَعْرُوفِ صَدَقَةٌ وَ نَهْيُكَ عَنِ الْمُنْكَرِ صَدَقَةٌ وَ رَدُّكَ السَّلَامَ صَدَقَةٌ(۲).

۱- ۱. أمالي الطوسيّ ج ۲ ص ۲۱۶.

٢- ٢. الجمله الأخيره ساقطه عن نسخه الكمبانىّ أضفناه من نسخه الأصل.

**[ترجمه]دعوات الراوندی: از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم روایت شده که فرمودند: هر مسلمانی باید هر روز صدقه ای بدهد. عرض شد: چه کسی توانایی این کار را دارد؟ فرمود: اگر آنچه باعث اذیّت در راه و جاده می‌شود را کنار بزنی و شخصی را به مسیرش راهنمایی کنی صدقه است، و اگر از مریض عیادت کنی صدقه است، و امر به معروف و نهی از منکر و جواب سلام دادنت، همه صدقه است .

**[ترجمه]

أبواب الخمس و ما يناسبه

باب ۲۲ وجوب الخمس و عقاب تاركه و حكمه فی زمان الغيبه و حكم ما وقف على الإمام عليه السلام

الأخبار

«۱»

ج، [الإحتجاج] الْكُلَيْنِيُّ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ يَعْقُوبَ: فِيمَا خَرَجَ إِلَيْهِ مِنَ النَّاحِيَهِ الْمُقَدَّسَهِ عَلَى يَدِ مُحَمَّدِ بْنِ عُثْمَانَ الْعَمْرِيِّ وَ أَمَّا الْمُتَلَبِّسُونَ بِأَمْوَالِنَا فَمَنِ اسْتَحَلَّ مِنْهَا شَيْئاً فَأَكَلَهُ فَإِنَّمَا يَأْكُلُ النِّيرَانَ وَ أَمَّا الْخُمُسُ فَقَدْ أُبِيحَ لِشِيعَتِنَا وَ جُعِلُوا مِنْهُ فِی حِلٍّ إِلَى وَقْتِ ظُهُورِ أَمْرِنَا لِتَطِيبَ وِلَادَتُهُمْ وَ لَا تَخْبُثَ (۱).

**[ترجمه]الاحتجاج: از اسحاق ابن يعقوب منقول است كه آنچه از محمد ابن عثمان العمری در آنچه از امام زمان به او رسيده است: و امّا آن جماعت كه اموال ما را در دست دارند؛ پس آن كس كه مال ما را حلال داند و از آن بخورد به درستی كه آتش خورده است. و امّا خمس بر شيعه ما حلال است و تا وقت ظهور حكومت ما بر طايفه شيعه مباح گشته است تا حلال زاده باشند و حرام زاده نگردند. - . الاحتجاج : ۲۶۴ -

**[ترجمه]

«۲»

ج، [الإحتجاج] مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ الْأَسَدِيُّ: فِيمَا وَرَدَ عَلَيْهِ مِنَ النَّاحِيَهِ الْمُقَدَّسَهِ عَلَى يَدِ مُحَمَّدِ بْنِ عُثْمَانَ أَمَّا مَا سَأَلْتَ عَنْهُ مِنْ أَمْرِ الْوَقْفِ عَلَى نَاحِيَتِنَا وَ مَا يُجْعَلُ لَنَا ثُمَّ يَحْتَاجُ إِلَيْهِ صَاحِبُهُ فَكُلُّ مَا لَمْ يُسَلَّمْ فَصَاحِبُهُ فِيهِ بِالْخِيَارِ وَ كُلَّمَا سَلَّمَ فَلَا خِيَارَ لِصَاحِبِهِ فِيهِ احْتَاجَ أَوْ لَمْ يَحْتَجْ افْتَقَرَ إِلَيْهِ أَوِ اسْتَغْنَى عَنْهُ وَ أَمَّا مَا سَأَلْتَ عَنْهُ مِنْ أَمْرِ مَنْ يَسْتَحِلُّ مَا فِی يَدِهِ مِنْ أَمْوَالِنَا وَ يَتَصَرَّفُ فِيهِ تَصَرُّفَهُ فِی مَالِهِ مِنْ غَيْرِ أَمْرِنَا فَمَنْ فَعَلَ ذَلِكَ فَهُوَ مَلْعُونٌ وَ نَحْنُ خُصَمَاؤُهُ يَوْمَ الْقِيَامَهِ وَ قَدْ قَالَ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله الْمُسْتَحِلُّ مِنْ عِتْرَتِی مَا حَرَّمَ اللَّهُ مَلْعُونٌ عَلَى لِسَانِی وَ لِسَانِ كُلِّ نَبِیٍّ مُجَابٍ فَمَنْ ظَلَمَنَا كَانَ فِی جُمْلَهِ الظَّالِمِينَ لَنَا وَ كَانَتْ لَعْنَهُ اللَّهِ عَلَيْهِ

١- ١. الاحتجاج: ٢٦٤.

لِقَوْلِهِ عَزَّ وَ جَلَ أَلا لَعْنَهُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ (۱).

ک، [إكمال الدين] السنانى و الدقاق و المكتب و الوراق جميعا عن الأسدى: مثله (۲).

**[ترجمه]الاحتجاج: از محمـد ابن جعفر الاسـدی منقول است که آنچه به او وارد شده از محمد ابن عثمان العمری در جواب مسایلی از امام زمان: و امّا آنچه سؤال از وقف ناحیه ما نمودی که آن را برای ما مقرّر گردانیـد و صاحبش بعد از آن محتاج به آن شد، هر چه صاحب آن به مسـتحقّان تحویل نداده، صاحب مال اختیار دارد. و امّا آنچه تسلیم أهل استحقاق نمود صاحبش را اختیار نیست خواه به آن محتاج باشـد خواه نباشـد، فقیر باشد یا غنی. و امّا آنچه سؤال نمودی از امر آن کس که اموال ما را که در اختیار اوست، حلال بدانـد و در آن تصـرّف نمایـد، تصـرف او در مالش بـدون اجازه ماست؛ پس هر که چنین کنـد او ملعون است و ما در روز قیامت دشمن او خواهیم بود. و پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: هر کس آنچه را خداوند برای عترت من بر آنها حرام کرده است، حلال بشـمارد، بر زبان من و بر زبان همه پیامبران مستجاب الدعوهٔ ملعون است. و هر که بر مـا ظلم کرد او از جمله ظـالمین مـاست و لعنت خداونـد بر او است بنابه فرموده خویش: «أَلا لَعْنَهُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ»، - . هود / ۱۸ - {هان! لعنت خدا بر ستمگران باد.} - . الاحتجاج : ۲۶۷ -

اکمال الدین: سنانی و دقاق و مکتّب و ورّاق همگی از جعفر اسدی همین حدیث را روایت کرده‌اند. - . اکمال الدین ۲ : ۱۹۸ -

**[ترجمه]

«۳»

ک، [إكمال الـدين] مُحَمَّدُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْخُزَاعِيُّ عَنْ أَبِى عَلِيِّ بْنِ أَبِى الْحُسَيْنِ الْأَسَدِيِّ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: وَرَدَ عَلَيَّ تَوْقِيعٌ مِنَ الشَّيْخِ مُحَمَّدِ بْنِ عُثْمَانَ ابْتِدَاءً لَمْ يَتَقَدَّمْهُ سُؤَالٌ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ لَعْنَهُ اللَّهِ وَ الْمَلَائِكَهِ وَ النَّاسِ أَجْمَعِينَ عَلَى مَنِ اسْتَحَلَّ مِنْ أَمْوَالِنَا دِرْهَماً قَالَ أَبُو الحسن [الْحُسَيْنِ] الْأَسَدِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ فَوَقَعَ فِى نَفْسِى أَنَّ ذَلِكَ فِيمَنِ اسْتَحَلَّ مِنْ مَالِ النَّاحِيَهِ دِرْهَماً دُونَ مَنْ أَكَلَ مِنْهُ غَيْرَ مُسْتَحِلٍّ لَهُ وَ قُلْتُ فِى نَفْسِى إِنَّ ذَلِكَ فِى جَمِيعِ مَنِ اسْتَحَلَّ مُحَرَّماً فَأَيُّ فَضْلٍ فِى ذَلِكَ لِلْحُجَّهِ عليه السلام عَلَى غَيْرِهِ قَالَ فَوَ الَّذِى بَعَثَ مُحَمَّداً بِالْحَقِّ بَشِيراً لَقَدْ نَظَرْتُ بَعْدَ ذَلِكَ فِى التَّوْقِيعِ فَوَجَدْتُهُ قَدِ انْقَلَبَ إِلَى مَا كَانَ فِى نَفْسِى بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ لَعْنَهُ اللَّهِ وَ الْمَلَائِكَهِ وَ النَّاسِ أَجْمَعِينَ عَلَى مَنْ أَكَلَ مِنْ مَالِنَا دِرْهَماً حَرَاماً(۳).

ج، [الإحتجاج] الأسدى: مثله (۴).

**[ترجمه]اکمال الـدین: ابو علی ابن ابی حسین اسـدی از پدرش روایت کرده است که گفت: دست خطی از طرف شـیخ ابو جعفر ابن عثمان عمری بدون سابقه و درخواست و تقدیم سؤال به من رسید به این مضمون: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ لعنت خدا و فرشـتگان و همه مردم بر کسـی که از مال ما یک درهم بر خود حلال شـمارد. ابو الحسن اسـدی گوید: من از این نامه چنین اسـتفاده کردم که مقصود کسـی است که از مال ناحیه درهمی را بر خود حلال داند نه کسی که آن را حلال نداند ولی از آن بخورد و بـا خود گفتم: این لعنت برای همه اشخاصـی است که هر گونه حرامی را حلال شـمارند و بر خلاف حکم خـدا نظر

دهند و در این باره چه فضیلتی برای حجت علیه السلام بر دیگران است. گوید: به حق آنکه محمد را برای مردم پیامبر مژده بخشی فرستاده است، بار دیگر در آن توقیع نظر کردم دیدم بدان مضمونی که در دلم افتاده بود درآمده است:

«بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ. لعنت خدا و فرشتگان و همه مردم بر کسی که یک درهم از مال ما به حرامی بخورد.» ابو جعفر محمد ابن محمد خزاعی گفته است. - . اکمال الدین ۲ : ۲۰۱ -

الاحتجاج: الاسدی مثل این حدیث را روایت کرده است. - . الاحتجاج: ۲۸۶ -

**[ترجمه]

«۴»

فس، [تفسیر القمی]: وَ لَمْ نَکُ نُطْعِمُ الْمِسْكِينَ قَالَ حُقُوقُ آلِ مُحَمَّدٍ صلى الله عليه و آله مِنَ الْخُمُسِ لِذَوِي الْقُرْبَى وَ الْيَتَامَى وَ الْمَسَاكِينِ وَ ابْنِ السَّبِيلِ وَ هُمْ آلُ مُحَمَّدٍ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ (۵).

**[ترجمه]تفسیر قمی: «وَلَمْ نَکُ نُطْعِمُ الْمِسْكِينَ»، - . مدثر / ۴۴ -

{و بینوایان را غذا نمی دادیم.} فرمود: حقوق آل محمد صلی الله علیه و آله و سلم از خمس است، برای خویشاوندان، یتیمان، بینوایان و در راه ماندگان؛ که آنان خاندان محمد صلی الله علیه و آله و سلم هستند. - . تفسیر قمی : ۷۰۲ -

**[ترجمه]

«۵»

فس، [تفسیر القمی]: وَ لا تَحَاضُّونَ عَلى طَعامِ الْمِسْكِينِ أَيْ لَا تَرْعَوْنَ وَ هُمُ الَّذِينَ غَصَبُوا آلَ مُحَمَّدٍ حَقَّهُمْ وَ أَكَلُوا أَمْوَالَ أَيْتَامِهِمْ وَ فُقَرَائِهِمْ وَ أَبْنَاءِ سَبِيلِهِمْ (۶).

۱- ۱. الاحتجاج: ۲۶۷، و الآیه فی سوره هود: ۱۸.

۲- ۲. اکمال الدین ج ۲ ص ۱۹۸.

۳- ۳. اکمال الدین ج ۲ ص ۲۰۱.

۴- ۴. الاحتجاج: ۲۸۶.

۵- ۵. تفسیر القمّیّ: ۷۰۲ فی سوره المدّثّر الآیه ۴۴.

۶- ۶. تفسیر القمّیّ: ۷۲۴ فی سوره الفجر الآیه: ۱۸.

**[ترجمه]تفسیر قمی: «وَلَا تَحَاضُّونَ عَلَى طَعَامِ الْمِسْكِينِ»، - . فجر / ۱۸ - {و بر خوراک [دادن] بینوا همدیگر را بر نمی انگیزید.} یعنی مراعات نمی‌کنند و آنان کسانی‌اند که حقوق آل محمد را غصب کردند و اموال یتیمان و تهیدستان و در راه ماندگان آنان را خوردند. - . تفسیر قمی : ۷۲۴ -

**[ترجمه]

«۶»

فس، [تفسیر القمی]: وَ سِيقَ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ إِلَى الْجَنَّةِ زُمَراً(۱) أَيْ جَمَاعَةً حَتَّى إِذا جاؤُها وَ فُتِحَتْ أَبْوابُها وَ قالَ لَهُمْ خَزَنَتُها سَلامٌ عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ أَيْ طَابَ مَوَالِيدُكُمْ لِأَنَّهُ لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ إِلَّا طَيِّبُ الْمَوْلِدِ فَادْخُلُوها خالِدِينَ.

قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام: إِنَّ فُلَاناً وَ فُلَاناً غَصَبُونَا حَقَّنَا وَ اشْتَرَوْا بِهِ الْإِمَاءَ وَ تَزَوَّجُوا بِهِ النِّسَاءَ أَلَا وَ إِنَّا قَدْ جَعَلْنَا شِيعَتَنَا مِنْ ذَلِكَ فِي حِلٍّ لِتَطِيبَ مَوَالِيدُهُمْ (۲).

**[ترجمه]تفسیر قمی: «وَسِيقَ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ إِلَى الْجَنَّةِ زُمَرًا»، - . زمر / ۷۳ - {و کسانی که از پروردگارشان پروا داشته اند، گروه گروه به سوی بهشت سوق داده شوند.} یعنی گروه گروه «حَتَّى إِذَا جَاؤُوهَا وَفُتِحَتْ أَبْوَابُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا سَلَامٌ عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ» {تا چون بدان رسند و درهای آن [به رویشان] گشوده گردد و نگهبانان آن به ایشان گویند: «سلام بر شما، خوش آمدید.} یعنی به پاکی زاده شدید؛ چرا که تنها پاک زادگان به بهشت راه می‌یابند «فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ» {در آن درآیید [و] جاودانه [بمانید]} امیر مؤمنان علی علیه السلام فرمود: همانا فلان کس و فلان کس و فلان کس، حقّ ما را غصب کردند و با آن کنیز خریدند و با زنان وصلت کردند. بدانید ما شیعیانمان را از این بابت در حلیت قرار دادیم تا به پاکی زاده شوند. - . تفسیر قمی : ۵۸۲ -

**[ترجمه]

«۷»

ع، [علل الشرائع] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ مَعْرُوفٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنْ حَرِيزٍ عَنْ زُرَارَةَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: إِنَّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام حَلَّلَهُمْ مِنَ الْخُمُسِ يَعْنِي الشِّيعَةَ لِيَطِيبَ مَوْلِدُهُمْ (۳).

**[ترجمه]علل الشرایع: زراره از امام باقر علیه السلام روایت می‌کند که فرمود: امیر المؤمنین علیه السّلام ایشان یعنی شیعه را از ناحیه خمس در حلیّت قرار دادند تا ولادتشان طیّب و پاکیزه باشد. - . علل الشرایع ۲ : ۶۵ -

**[ترجمه]

«۸»

ع، [علل الشرائع] بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ زُرَارَةَ وَ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ وَ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام: هَلَکَ النَّاسُ فِی بُطُونِهِمْ وَ فُرُوجِهِمْ لِأَنَّهُمْ لَا یُؤَدُّونَ إِلَیْنَا حَقَّنَا أَلَا وَ إِنَّ شِیعَتَنَا مِنْ ذَلِکَ وَ أَبْنَاءَهُمْ فِی حِلٍ (۴).

**[ترجمه]علل الشرایع: ابو بصیر از امام باقر علیه السّلام روایت می کند که فرمود: امیر المؤمنین علیه السّلام فرمود: مردم از ناحیه شکم و عورتشان هلاک شدند زیرا حقّ ما را به ما اداء نمی کنند ولی شیعیان ما و فرزندانشان از این نظر در توسعه بوده و خمس که حقّ ما است بر ایشان حلال می باشد. - . علل الشرایع ۲ : ۶۵ -

**[ترجمه]

«۹»

ع، [علل الشرائع] الْعَطَّارُ عَنْ أَبِیهِ عَنِ الْأَشْعَرِیِّ عَنِ النَّهْدِیِّ عَنِ السِّنْدِیِّ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ یَحْیَى بْنِ عِمْرَانَ عَنْ دَاوُدَ الرَّقِّیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: النَّاسُ کُلُّهُمْ یَعِیشُونَ فِی فَضْلِ مَظْلِمَتِنَا إِلَّا أَنَّا أَحْلَلْنَا شِیعَتَنَا مِنْ ذَلِکَ (۵).

**[ترجمه]علل الشرایع: داود رقّی می گوید: شنیدم که امام صادق علیه السّلام می فرمود: تمام مردم در سایه مظلمه و ستم بر ما زندگی می کنند ولی ما شیعیان خود را از این نظر در حلیّت قرار دادیم. - . علل الشرایع ۲ : ۶۵ -

**[ترجمه]

«۱۰»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِیسَى عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنِ ابْنِ بُکَیْرٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ: إِنِّی لَآخُذُ مِنْ أَحَدِکُمُ الدِّرْهَمَ وَ إِنِّی لَمِنْ أَکْثَرِ أَهْلِ الْمَدِینَهِ مَالًا مَا أُرِیدُ بِذَلِکَ إِلَّا أَنْ تَطَهَّرُوا(۶).

**[ترجمه]علل الشرایع: عبد اللّه ابن بکیر می گوید: از امام صادق علیه السّلام شنیدم که می فرمود: من از شما شیعیان درهم و از اکثر اهل مدینه مال اخذ می کنم و قصدی ندارم مگر پاکی شما. - . علل الشرایع ۲ : ۶۵ -

**[ترجمه]

«۱۱»

ک، [إکمال الدین] أَبِی وَ ابْنُ الْوَلِیدِ مَعاً عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِیسَى عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ أَبِی حَمْزَهَ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام أَصْلَحَکَ اللَّهُ مَا أَیْسَرُ مَا یَدْخُلُ بِهِ الْعَبْدُ النَّارَ قَالَ مَنْ أَکَلَ مِنْ مَالِ الْیَتِیمِ دِرْهَماً وَ نَحْنُ الْیَتِیمُ.

١- ١. الزمر: ٧٣.

٢- ٢. تفسير القمّيّ: ٥٨٢.

٣- ٣. علل الشرائع ج ٢ ص ۶۵.

۴- ۴. علل الشرائع ج ٢ ص ۶۵.

۵- ۵. علل الشرائع ج ٢ ص ۶۵.

۶- ۶. علل الشرائع ج ٢ ص ۶۵.

قال الصدوق معنی الیتیم هو المنقطع القرین فی هذا الموضع فسمی النبی صلی الله علیه و آله بهذا المعنی یتیما و کذلک کل إمام بعده یتیم بهذا المعنی و الآیه فی أکل أموال الیتامی ظلما فیهم نزلت و جرت من بعد فی سائر الأنام و الدره الیتیمه إنما سمیت یتیمه لأنها کانت منقطعه القرین (۱).

**[ترجمه]اکمال الدین: ابو بصیر گوید: به امام باقر علیه السلام عرض کردم: خداوند به شما خیر دهد، چه عملی بنده را به راحتی وارد جهنم می کند؟ فرمود: هر که درهمی از مال یتیم بخورد و ما یتیمانیم. صدوق می‌گوید: معنی یتیم در اینجا بی قرین است و پیغمبر را هم به همین معنی یتیم می‌گفتند و همچنین هر امامی بعد از او یتیم است و آیه ۱۰ سوره نساء در باره خوردن اموال یتیمان به ظلم و ستم در باره آنان نازل شده است و بعدا در باره سایر ایتام هم مجری گردیده است. گویند دُرّ (مروارید) یتیم، و دُرّ را یتیم توصیف کنند به خاطر آنکه بی قرین و نظیر است. - . علل الشرایع ۲ : ۲۰۰ -

**[ترجمه]

«۱۲»

ك، [إكمال الدين] ابْنُ عِصَامٍ عَنِ الْكُلَيْنِيِّ عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ الْيَقْطِينِيِّ قَالَ: كَتَبْتُ إِلَى عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ علیه السلام رَجُلٌ جَعَلَ لَكَ جَعَلَنِيَ اللَّهُ فِدَاكَ شَيْئاً مِنْ مَالِهِ ثُمَّ احْتَاجَ إِلَيْهِ أَ يَأْخُذُهُ لِنَفْسِهِ أَوْ يَبْعَثُ إِلَيْكَ فَقَالَ هُوَ بِالْخِيَارِ فِي ذَلِكَ مَا لَمْ يُخْرِجْهُ عَنْ يَدِهِ وَ لَوْ وَصَلَ إِلَيْنَا لَرَأَيْنَا أَنْ نُوَاسِيَهُ بِهِ وَ قَدِ احْتَاجَ إِلَيْهِ (۲).

**[ترجمه]اکمال الدین: محمد ابن عیسی ابن عبید اللّه یقطینی گوید: به امام علی ابن محمد علیه السلام نوشتم: قربانت گردم، مردی برای شما چیزی از مال خودش را قرارداد کرده است و سپس بدان نیازمند شده است؛ آیا آن را برای خود بردارد یا برای شما بفرستد؟ فرمود اختیار با اوست تا زمانی که آن را از دست خود بیرون نکرده است و اگر به دست ما هم رسیده باشد ما نظر داریم که اگر بدان محتاج شود او در آن مال همراهی و یاری می‌دهیم. - . اکمال الدین ۲ : ۲۰۱ -

**[ترجمه]

«۱۳»

غط، [الغيبه للشيخ الطوسی] عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ أَبِي جَعْفَرٍ الثَّانِي علیه السلام إِذْ دَخَلَ إِلَيْهِ صَالِحُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ سَهْلٍ الْهَمَدَانِيُّ وَ كَانَ يَتَوَلَّى لَهُ فَقَالَ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاكَ اجْعَلْنِي مِنْ عَشَرَهِ آلَافِ دِرْهَمٍ فِي حِلٍّ فَإِنِّي أَنْفَقْتُهَا فَقَالَ لَهُ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام أَنْتَ فِي حِلٍّ فَلَمَّا خَرَجَ صَالِحٌ مِنْ عِنْدِهِ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام أَحَدُهُمْ يَثِبُ عَلَى مَالِ آلِ مُحَمَّدٍ وَ فُقَرَائِهِمْ وَ مَسَاكِينِهِمْ وَ أَبْنَاءِ سَبِيلِهِمْ فَيَأْخُذُهُ ثُمَّ يَقُولُ اجْعَلْنِي فِي حِلٍّ أَ تَرَاهُ ظَنَّ بِي أَنِّي أَقُولُ لَهُ لَا أَفْعَلُ وَ اللَّهِ لَيَسْأَلَنَّهُمُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَهِ عَنْ ذَلِكَ سُؤَالًا(۳).

**[ترجمه]الغیبهٔ طوسی: علی ابن ابراهیم از پدرش نقل می‌کند که گفته است: من خدمت امام جواد علیه السلام بودم که صالح ابن محمد ابن سهل (متولی اوقاف قم) شرفیاب شد و گفت: سرور من! من ده هزار درهم از اموال شما را خرج کرده ام،

مرا حلال کن. امام جواد فرمود: حلالت کردم. بعد از آن که صالح ابن محمد رفت، ابو جعفر فرمود: یک نفر خود را بر روی اموال آل محمد می افکند و حق ایتام و مساکین و فقرا و درماندگان در سفر را می خورد و می بلعد، بعد می آید و می گوید: حلالم کن که هزینه زندگی کرده ام. فکر می کنی غیر از این تصور می کرده است که من خواهم گفت: «حلالت کردم»؟ به خدا سوگند که روز واپسین بازپرسی سختی خواهد داشت. - . الغیبة طوسی: ۲۲۷ -

**[ترجمه]

«۱۴»

قب، [المناقب لابن شهرآشوب] أَبُو هَاشِمٍ بِإِسْنَادِهِ عَنِ الْبَاقِرِ علیه السلام قَالَ: قَالَ اللَّهُ تَعَالَی لِمُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله إِنِّی اصْطَفَیْتُکَ وَ انْتَجَبْتُ عَلِیّاً وَ جَعَلْتُ مِنْکُمَا ذُرِّیَّهً طَیِّبَهً جَعَلْتُ لَهُمُ الْخُمُسَ.

**[ترجمه]مناقب ابن شهرآشوب: ابوهاشم از امام باقر علیه السلام نقل می کند که فرمود: خداوند متعال به محمد صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: همانا من تو را برگزیدم و و علی را انتخاب کردم و از شما نسلی پاک قرار دادم که برای آنها خمس را مقرر کردم.

**[ترجمه]

«۱۵»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام أَصْلَحَکَ اللَّهُ مَا أَیْسَرُ مَا یَدْخُلُ بِهِ الْعَبْدُ النَّارَ قَالَ مَنْ أَکَلَ مِنْ مَالِ الْیَتِیمِ دِرْهَماً وَ نَحْنُ الْیَتِیمُ (۴).

ص: ۱۸۷

۱- ۱. اکمال الدین ج ۲ ص ۲۰۰.

۲- ۲. اکمال الدین ج ۲ ص ۲۰۱.

۳- ۳. غیبه الشیخ الطوسیّ: ۲۲۷، و فیه کما فی سائر مصادر الحدیث-« سؤالا حثیثا» راجع الکافی ج ۲ ص ۵۴۸، و فیه: کان یتولی له الوقف بقم.، التهذیب ج ۱ ص ۳۹۰ الاستبصار ج ۲ ص ۶۰.

۴- ۴. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۲۲۵ فی سوره النساء الآیه ۱۰.

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: خداوند به شما خیر دهد، چه عملی بنده را به راحتی وارد جهنم می کند؟ فرمود: هر که درهمی از مال یتیم بخورد و ما یتیمانیم. -. تفسیر عیاشی ۱ : ۲۵۵ -

**[ترجمه]

«۱۶»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ أَبِی جَمِیلَهَ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِهِ عَنْ أَحَدِهِمَا علیهما السلام قَالَ: قَدْ فَرَضَ اللَّهُ فِی الْخُمُسِ نَصِیباً لِآلِ مُحَمَّدٍ فَأَبَی أَبُو بَکْرٍ أَنْ یُعْطِیَهُمْ نَصِیبَهُمْ حَسَداً وَ عَدَاوَهً وَ قَدْ قَالَ اللَّهُ وَ مَنْ لَمْ یَحْکُمْ بِما أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولئِکَ هُمُ الْفاسِقُونَ (۱).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: ابو جمیله از یکی از یارانش، از یکی از ائمه علیهم السلام روایت کرده است که: خداوند در خمس، سهمی را برای آل محمد که درود خداوند بر آنها باد، واجب فرموده است؛ امّا ابوبکر به خاطر حسد و دشمنی از این که سهمشان را به آنها بدهد، سرباز زد و خداوند فرموده است: «وَمَن لَّمْ یَحْکُم بِمَا أَنزَلَ اللّهُ فَأُوْلَـئِکَ هُمُ الْفَاسِقُونَ»، -. مائده / ۴۵ -

{و کسانی که به موجب آنچه خدا نازل کرده داوری نکرده اند، آنان خود ستمگرانند.} -. تفسیر عیاشی ۱ : ۳۲۵ -

**[ترجمه]

«۱۷»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ سَدِیرٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ قَالَ: یَا أَبَا الْفَضْلِ لَنَا حَقٌّ هی فِی کِتَابِ اللَّهِ فِی الْخُمُسِ فَلَوْ مَحَوْهُ فَقَالُوا لَیْسَ مِنَ اللَّهِ أَوْ لَمْ یَعْلَمُوا بِهِ (۲) لَکَانَ سَوَاءً(۳).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: از سدیر، از امام باقر علیه السلام روایت شده است که فرمودند: ای ابوالفضل! ما به گواهی کتاب خدا در خمس حق داریم، پس اگر آن را لغو کردند و گفتند: از جانب خدا نیست یا آن را نشناختند، تفاوتی ندارد (در هر صورت به ما تعلق دارد.) -. تفسیر عیاشی ۲ : ۶۲ -

**[ترجمه]

«۱۸»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ فَیْضِ بْنِ أَبِی شَیْبَهَ عَنْ رَجُلٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ أَشَدَّ مَا یَکُونُ النَّاسُ حَالًا یَوْمَ الْقِیَامَهِ إِذَا قَامَ صَاحِبُ الْخُمُسِ فَقَالَ یَا رَبِّ خُمُسِی وَ إِنَّ شِیعَتَنَا مِنْ ذَلِکَ فِی حِلٍ (۴).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: از فیض ابن ابو شیبه، از مردی، از امام صادق علیه السلام روایت شده است که فرمودند: همانا

شدیـدترین و سـخت ترین حالتی که مردم در روز قیامت با آن مواجه خواهنـد بود، هنگامی رخ خواهد داد که صاحب خمس قیام کند و بگوید: پروردگارا! خمس من کجاست؟ و شیعه ما در قبال آن گرفتاری ندارند. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۶۲ -

**[ترجمه]

«۱۹»

کنز، [کنز جامع الفوائـد] و تأویل الآیات الظاهره أَحْمَدُ بْنُ إِبْرَاهِیمَ بْنِ عَبَّادٍ بِإِسْنَادِهِ إِلَی عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُکَیْرٍ یَرْفَعُهُ إِلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السـلام: وَیْلٌ لِلْمُطَفِّفِینَ الْمُطَفِّفِینَ النَّاقِصِینَ لِخُمُسِکَ یَا مُحَمَّدُ الَّذِینَ إِذَا اکْتـالُوا عَلَی النَّاسِ یَسْتَوْفُونَ أَیْ إِذَا صَارُوا إِلَی حُقُوقِهِمْ مِنَ الْغَنَائِمِ یَسْتَوْفُونَ وَ إِذا کالُوهُمْ أَوْ وَزَنُوهُمْ یُخْسِرُونَ أَیْ إِذَا سَأَلُوهُمْ خُمُسَ آلِ مُحَمَّدٍ نَقَصُوهُمْ وَ قَالَ وَیْلٌ یَوْمَئِذٍ لِلْمُکَذِّبِینَ بِوَصِیِّکَ یَا مُحَمَّدُ(۵).

**[ترجمه]کنز الفوائد: عبد اللَّه ابن بکیر به امام صادق علیه السّـلام می‌رساند که در باره آیه: «وَیْلٌ لِلْمُطَفِّفِینَ»، - . مطففین / ۱ - {وای بر کم فروشـان}. فرمود: منظور کسانی هسـتند که خمس تو را کم می‌دهنـد یا محمّـد صـلی اللَّه علیه و آله و سـلم را. «الَّذِینَ إِذَا اکْتـالُوا عَلَی النَّاسِ یَسْتَوْفُونَ»، - . مظففین / ۲ - {که چون از مردم پیمـانه سـتانند، تمام سـتانند.} یعنی وقتی حقوق خود را از غنائم می‌خواهند کامل می گیرند «وَ إِذا کالُوهُمْ أَوْ وَزَنُوهُمْ یُخْسِرُونَ»، - . مطففین / ۳ - {و چون برای آنان پیمانه یا وزن کننـد، به ایشان کم دهند.} یعنی وقتی خمس آل محمّد را از آنها بخواهند کم می‌دهند. و فرمود: «وَیْلٌ یَوْمَئِذٍ لِلْمُکَذِّبِینَ» - . مطففین / ۱۰ - {وای بر تکـذیب کننـدگان در آن هنگام.} وای بر کسانی که وصـی تو را تکذیب می کنند ای محمد. - . کنز الفوائد : ۳۷۳ -

**[ترجمه]

«۲۰»

کِتَابُ الْإِسْتِدْرَاکِ، عَنِ التَّلَّعُکْبَرِیِّ بِإِسْنَادِهِ عَنِ الْکَاظِمِ علیه السلام قَالَ: قَالَ لِی هَارُونُ أَ تَقُولُونَ إِنَّ الْخُمُسَ لَکُمْ قُلْتُ نَعَمْ قَالَ إِنَّهُ لَکَثِیرٌ قَالَ قُلْتُ إِنَّ الَّذِی أَعْطَانَاهُ عَلِمَ أَنَّهُ لَنَا غَیْرُ کَثِیرٍ.

**[ترجمه]کتـاب الاسـتدراک: تلعکبری از امـام کاظم نقل می کنـد که فرمود: هارون به من گفت: آیا می گوییـد خمس برای شما است؟ گفتم: بله. گفت: آن (اموال) زیادی است. تلعکبری می گوید: امام فرمود: همانا کسی که خمس را به ما اعطا کرده است می‌داند که آن برای ما زیاد نیست.

**[ترجمه]

«۲۱»

کِتَابُ تَأْوِیلِ الْآیَاتِ الظَّاهِرَهِ، نَقْلًا مِنْ کِتَابِ مُحَمَّدِ بْنِ الْعَبَّاسِ بْنِ مَاهْیَارَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِی بَکْرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِیلَ عَنْ

عِيسَى بْنِ دَاوُدَ عَنْ أَبِي

۱- ۱. تفسير العيّاشيّ ج ۱ ص ۳۲۵ فی حديث، و الآيه فی سوره المائده: ۴۵.

۲- ۲. تفسير العيّاشيّ ج ۲ ص ۶۲ فی آيه الخمس: الآيه ۴۱ من الأنفال.

۳- ۳. أو لم يعملوا به ظ.

۴- ۴. تفسير العيّاشيّ ج ۲ ص ۶۲.

۵- ۵. كنز الفوائد: ۳۷۳، و قد سقط رمز المصدر عن كل النسخ أضفناه طبقا لما ذكره المؤلّف فی كتاب الإمامه ج ۲۴ ص ۲۸۰.

الْحَسَنِ مُوسَى عَنْ أَبِيهِ عليهما السلام: أَنَّ رَجُلًا سَأَلَ أَبَاهُ مُحَمَّدَ بْنَ عَلِيٍّ عليهما السلام عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ وَ الَّذِينَ فِي أَمْوالِهِمْ حَقٌّ مَعْلُومٌ لِلسَّائِلِ وَ الْمَحْرُوم فَقَالَ أَبِي احْفَظْ يَا هَذَا وَ انْظُرْ كَيْفَ تَرْوِي عَنِّي إِنَّ السَّائِلَ وَ الْمَحْرُومَ شَأْنُهُمَا عَظِيمٌ أَمَّا السَّائِلُ فَهُوَ رَسُولُ اللَّهِ فِي مَسْأَلَتِهِ اللَّهَ حَقَّهُ وَ الْمَحْرُومُ هُوَ مَنْ حُرِمَ الْخُمُسَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ عليه السلام وَ ذُرِّيَّتُهُ الْأَئِمَّةُ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ هَلْ سَمِعْتَ وَ فَهِمْتَ لَيْسَ هُوَ كَمَا يَقُولُ النَّاسُ.

وَ مِنْهُ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبَّادٍ بِإِسْنَادِهِ إِلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُكَيْرٍ رَفَعَهُ إِلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: فِي قَوْلِهِ عَزَّ وَ جَلَ وَيْلٌ لِلْمُطَفِّفِينَ يَعْنِي لِخُمُسِكَ الَّذِينَ إِذَا اكْتالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ أَيْ إِذَا سَارُوا إِلَى حُقُوقِهِمْ مِنَ الْغَنَائِمِ يَسْتَوْفُونَ وَ إِذا كالُوهُمْ أَوْ وَزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ أَيْ إِذَا سَأَلُوهُمْ خُمُسَ آلِ مُحَمَّدٍ نَقَصُوهُمْ (۱).

**[ترجمه]کتاب تاویل الآيات الظاهرة: امام ابوالحسن موسی کاظم علیه السلام، از پدرش روایت کرده است که: شخصی از امام محمد باقر علیه السلام، درباره این آیه: «وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَّعْلُومٌ * لِّلسَّائِلِ وَالْمَحْرُوم»، -. معارج / ۲۴ - ۲۵ - {و همانان که در اموالشان حقّی معلوم است، برای سائل و محروم} پرسید. پدرم فرمود: ای شخص! این را به خاطر بسپار و در روایت کردن آن خوب دقت کن و ببین چگونه از من روایت می کنی. سائل و محروم دارای شأن و منزلتی عظیم هستند. سائل همان رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم است که حق خود را درباره اهل بیتش از خدای متعال مسئلت می کند و محروم کسی است که از خمس محروم شده است که منظور از آن همانا امیرالمؤمنین علیه السلام و امامان صلوات الله علیهم اجمعین هستند. آیا خوب دقت کردی و فهمیدی؟ سائل و محروم آن گونه که مردم می گویند، نیست. -. کنز جامع الفوائد : ۴۱۹ -

عبد اللّه ابن بکیر به امام صادق علیه السّلام می‌رساند که درباره این فرموده خداوند: «وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّفِينَ»، -. مطففین / ۱ - {وای

بر کم فروشان} فرمود: منظور کسانی هستند که خمس تو را کم می‌دهند. «الَّذِينَ إِذَا اكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ»، -. مظففین / ۲ -

{که چون از مردم پیمانه ستانند، تمام ستانند} یعنی وقتی حقوق خود را از غنائم می‌خواهند کامل می گیرند «وَ إِذا كالُوهُمْ أَوْ وَزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ»، -. مطففین / ۳ -

{و چون برای آنان پیمانه یا وزن کنند، به ایشان کم دهند} یعنی وقتی خمس آل محمّد را از آنها بخواهند کم می‌دهند. -. کنز الفوائد : ۳۷۳ -

**[ترجمه]

باب ۲۳ ما يجب فيه الخمس و سائر أحكامه

الأخبار

أقول

قد مضی بعض أخبار هذا الباب فی باب زکاه النقدین من أبواب الزکاه.

**[ترجمه]برخی از روایت‌های این باب در باب زکات طلا و نقره از باب های زکات ذکر شد.

**[ترجمه]

«۱»

ل، [الخصال] أَبِی عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ عَمَّارِ بْنِ مَرْوَانَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ: فِیمَا یُخْرَجُ مِنَ الْمَعَادِنِ وَ الْبَحْرِ وَ الْکُنُوزِ الْخُمُسُ (۲).

**[ترجمه]الخصال: عمار بن مروان نقل می کند که از امام صادق علیه السلام شنیدم که فرمود: در چیزهایی که از معادن و در دریا و گنج ها بیرون آورده می شود، خمس واجب است. - . الخصال ۱ : ۱۳۹ -

**[ترجمه]

«۲»

ل، [الخصال] الْهَمَذَانِیُّ عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ غَیْرِ وَاحِدٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: الْخُمُسُ عَلَی خَمْسَهِ أَشْیَاءَ عَلَی الْکُنُوزِ وَ الْمَعَادِنِ وَ الْغَوْصِ وَ الْغَنِیمَهِ وَ نَسِیَ ابْنُ أَبِی عُمَیْرٍ الْخَامِسَ.

قال الصدوق رحمه الله أظن الخامس الذی نسیه ابن أبی عمیر مالا یرثه الرجل

۱- ۱. راجع کنز جامع الفوائد ص ۴۱۹ و ۳۷۳ علی الترتیب.

۲- ۲. کذا فی الخصال ج ۱ ص ۱۳۹. و نقله فی الوسائل هکذا: فیما یخرج من المعادن و البحر و الغنیمه و الحلال المختلط بالحرام إذا لم یعرف صاحبه و الکنوز الخمس.

و هـو أن يعلم أن فيه من الحلاـل و الحرام و لاـ يعرف أصـحاب الحرام فيـؤديه إليهم و لاـ يعرف الحرام بعينه فيجتنبه فيخرج منه الخمس (۱).

**[ترجمه]الخصال: محمد ابن ابی عمیر از چند نفر و آن‌ها از امام صادق علیه السلام نقل کردند که فرمود: خمس بر پنج چیز تعلق می گیرد: گنج ها و معدن ها و غوّاصی و غنیمت، و ابو عمیره پنجمی را فراموش کرد.

صـدوق می گویـد: گمان می کنم پنجمی که ابو عمیر آن را فراموش کرد مالی است که شخصـی آن را به ارث می برد و می دانـد که آن مخلوطی از حلاـل و حرام است و صاحبـان مال حرام را نمی شـناسد تا به آنها باز گردانـد و عین حرام را هم نمی شناسد که از آن اجتناب کند، در این صورت خمس آن را پرداخت می کند. - . الخصال ۱ : ۱۴۰ -

**[ترجمه]

«۳»

ل، [الخصـال]: فِيمَـا أَوْصَـى بِهِ النَّبِيُّ صـلى الله عليه و آله عَلِيّاً عليه السـلام يَا عَلِيُّ إِنَّ عَبْـدَ الْمُطَّلِبِ سَنَّ فِي الْجَاهِلِيَّةِ خَمْسَ سُـنَنٍ أَجْرَاهَا اللَّهُ لَهُ فِي الْإِسْـلَامِ حَرَّمَ نِسَاءَ الْآبَاءِ عَلَى الْأَبْنَاءِ فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَ وَ لا تَنْكِحُوا ما نَكَحَ آباؤُكُمْ مِنَ النِّساءِ(۲) وَ وَجَدَ كَنْزاً فَأَخْرَجَ مِنْهُ الْخُمُسَ وَ تَصَـدَّقَ بِهِ فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَـلَ وَ اعْلَمُوا أَنَّمـا غَنِمْتُمْ مِنْ شَـيْ ءٍ فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ (۳) الْآيَةَ وَ لَمَّا حَفَرَ زَمْزَمَ سَمَّاهَـا سِـقَايَةَ الْحَاجِّ فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَ أَ جَعَلْتُمْ سِـقايَةَ الْحاجِّ وَ عِمارَةَ الْمَسْـجِدِ الْحَرامِ كَمَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَ الْيَوْمِ الْآخِرِ(۴) الْآيَةَ وَ سَنَّ فِي الْقَتْلِ مِائَةً مِنَ الْإِبِلِ فَأَجْرَى اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ ذَلِكَ فِي الْإِسْـلَامِ وَ لَمْ يَكُنْ لِلطَّوَافِ عَـدَدٌ عِنْـدَ قُرَيْشٍ فَسَنَّ فِيهِمْ عَبْـدُ الْمُطَّلِبِ سَبْعَةَ أَشْوَاطٍ فَأَجْرَى اللَّهُ ذَلِكَ فِي الْإِسْلَامِ (۵).

**[ترجمه]الخصـال: پیـامبر خـدا صـلی الله علیه و آله و سـلم در وصـیت خـود به علی علیه السـلام فرمـود: ای علی! همانـا عبد المطلب در جاهلیت پنج سـنت نهاد که خداوند آنها را در اسـلام به اجرا درآورد، زنان پدران را بر پسران حرام کرد و خداوند چنین نـازل فرمود: «وَلاَ تَنكِحُواْ مَا نَكَحَ آبَاؤُكُم مِّنَ النِّسَاء»، - . نساء / ۲۲ - {و با زنانی که پـدرانتان به ازدواج خود درآورده انـد، نکـاح مکنیـد.} و او گنجی پیـدا کرد و خمس آن را بیرون آورد و صـدقه داد و خداونـد چنین نازل فرمود: «وَاعْلَمُواْ أَنَّمَا غَنِمْتُم مِّن شَيْءٍ فَأَنَّ لِلّهِ خُمُسَهُ»، - . انفال / - {و بدانیـد که هر چیزی را به غنیمت گرفتیـد، یک پنجم آن برای خـدا است.} و چـون زمزم را کنـد، آن را برای آب دادن بـه حجـاج تعیین کرد و خداونـد چنین نـازل فرمـود: «أَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ آمَنَ بِاللّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ»، - . توبه / ۱۹ - {آیا سیراب ساختن حاجیان و آباد کردن مسجد الحرام را همانند [کار] کسـی پنداشـته اید که به خدا و روز بازپسین ایمان آورد.} و دیه قتل را صد شتر قرار داد و خدا همان را در اسلام اجرا کرد، و طواف نزد قریش تعداد مشخصـی نداشت و عبد المطلب هفت شوط را سنت کرد و خدا آن را در اسلام اجرا کرد. - . الخصال ۱ : ۱۵۰ -

**[ترجمه]

«۴»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام] الْقَطَّانُ عَنْ أَحْمَدَ الْهَمْدَانِیِّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ فَضَّالٍ عَنْ أَبِیهِ عَنِ الرِّضَا علیه السلام: مِثْلَهُ (۶)

وَ تَمَامُهُ فِی أَحْوَالِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ.

**[ترجمه]عیون الاخبار. حسن ابن فضّال از پدرش از امام رضا علیه السلام همین حدیث را روایت کرده است. کل حدیث در احوال مربوط به عبدالمطلب آمده است.

**[ترجمه]

«۵»

مع، [معانی الأخبار] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ النَّهْدِیِّ عَنِ ابْنِ عُلْوَانَ عَنْ عَمْرِو بْنِ خَالِدٍ عَنْ زَیْدِ بْنِ عَلِیٍّ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: الْعَجْمَاءُ جُبَارٌ وَ الْبِئْرُ جُبَارٌ وَ الْمَعْدِنُ جُبَارٌ وَ فِی الرِّكَازِ الْخُمُسُ (۷).

**[ترجمه]معانی الاخبار: زید ابن علی از پدرش امام سجّاد، از پدرش حسین ابن علیّ از پدرش علیّ ابن ابی طالب علیهم السّلام روایت کرده است: كه پیامبر خدا صلی اللّٰه علیه و آله فرمود: بر چهارپا، چاه و معدن چیزی نیست و معدن طلا و نقره خمس دارد. - . معانی الاخبار : ۳۰۳ و «جبار» باطل و رایگان شدن خون است كه نه دیه دارد و نه قصاص. -

**[ترجمه]

«۶»

مع، [معانی الأخبار] مُحَمَّدُ بْنُ هَارُونَ الزَّنْجَانِیُّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ عَبْدِ الْعَزِیزِ عَنْ أَبِی عُبَیْدٍ الْقَاسِمِ بْنِ سَلَّامٍ رَفَعَهُ إِلَی النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله قَالَ: فِی السُّیُوبِ الْخُمُسُ.

قال أبو عبید

ص: ۱۹۰

۱- ۱. الخصال ج ۱ ص ۱۴۰.

۲- ۲. النساء: ۲۲.

۳- ۳. الأنفال: ۴۱.

۴- ۴. براءه: ۱۹.

۵- ۵. الخصال ج ۱ ص ۱۵۰ و مثله فی ص ۲۹ و ۳۰.

۶- ۶. عیون الأخبار: ۲۱.

۷- ۷. معانى الأخبار: ۳۰۳ و الجبار: الهدر لا طلب فيه و لا قود.

السیوب الرکاز و لا أراه أخذ إلا من السیب و هو العطیه یقال من سیب الله و عطائه (۱).

**[ترجمه]معانی الاخبار: ابوعبید از پیامبر صلی الله علیه و سلم نقل می‌کند که فرمود: در سیوب خمس واجب است. ابوعبید گفته است: سیوب مال پنهان شده در زمین است و به نظرم حتما از سیب که به معنای عطا و بخشش است اقتباس شده است. گفته می‌شود «از بخشش‌های الهی و عطای او است.» - . معانی الاخبار: ۲۶۷ -

**[ترجمه]

«۷»

یر، [بصائر الدرجات] أَبُو مُحَمَّدٍ عَنْ عِمْرَانَ بْنِ مُوسَی عَنِ ابْنِ أَسْبَاطٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْفُضَیْلِ عَنِ الثُّمَالِیِّ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: قَرَأْتُ عَلَیْهِ آیَهَ الْخُمُسِ فَقَالَ مَا کَانَ لِلَّهِ فَهُوَ لِرَسُولِهِ وَ مَا کَانَ لِرَسُولِهِ فَهُوَ لَنَا ثُمَّ قَالَ وَ اللَّهِ لَقَدْ یَسَّرَ اللَّهُ عَلَی الْمُؤْمِنِینَ أَنَّهُ رَزَقَهُمْ خَمْسَهَ دَرَاهِمَ وَ جَعَلُوا لِرَبِّهِمْ وَاحِداً وَ أَکَلُوا أَرْبَعَهً حَلَالًا ثُمَّ قَالَ هَذَا مِنْ حَدِیثِنَا صَعْبٌ مُسْتَصْعَبٌ لَا یَعْمَلُ بِهِ وَ لَا یَصْبِرُ عَلَیْهِ إِلَّا مُمْتَحَنٌ قَلْبُهُ لِلْإِیمَانِ (۲).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: ثمالی از امام باقر علیه السلام روایت می‌کند که آیه خمس را بر ایشان خواندم، فرمود: آنچه برای خداوند است برای رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم است و آنچه برای رسول خدا است برای ما مقرر شده است. سپس فرمود: سوگند به خدا که خداوند بر مومنان آسان گرفته است به اینکه به آنان پنج درهم روزی داده و یک درهم آن را برای خدا قرار داده‌اند و چهار درهم را به صورت حلال می‌خورند. سپس فرمود: این از احادیث سخت و مشکل ما است که فقط کسانی که خداوند دل‌های آنان را با ایمان آزموده است بدان عمل می‌کنند و بر آن شکیبا هستند. - . بصائر الدرجات : ۲۹ -

**[ترجمه]

أقول

سیأتی بعض الأحکام فی باب الأنفال.

**[ترجمه]بعضی از احکام خمس در باب انفال خواهد آمد.

**[ترجمه]

«۸»

سن، [المحاسن] أَبِی عَنِ النَّوْفَلِیِّ عَنِ السَّکُونِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِیهِ عَنْ عَلِیٍّ علیهم السلام: أَنَّهُ أَتَاهُ رَجُلٌ فَقَالَ إِنِّی کَسَبْتُ مَالًا أَغْمَضْتُ فِی مَطَالِبِهِ حَلَالًا وَ حَرَاماً وَ قَدْ أَرَدْتُ التَّوْبَهَ وَ لَا أَدْرِی الْحَلَالَ مِنْهُ مِنَ الْحَرَامِ وَ قَدِ اخْتَلَطَ عَلَیَّ فَقَالَ عَلِیٌّ علیه السلام تَصَدَّقْ بِخُمُسِ مَالِکَ فَإِنَّ اللَّهَ قَدْ رَضِیَ مِنَ الْأَشْیَاءِ بِالْخُمُسِ وَ سَائِرُ الْمَالِ لَکَ حَلَالٌ (۳).

**[ترجمه]المحاسن: سکونی از امام صادق از پدرش از علی علیه السلام روایت می کند که شخصی نزد ایشان آمد و گفت: من مالی را به دست آوردم که در پی اینکه بدانم حرام است یا حلال سهل انگاری کردم و قصد کردم توبه کنم و نمی‌دانم حلال و حرام آن را تشخیص دهم و در واقع بر من مبهم گشته است. علی علیه السلام فرمود: یک پنجم مالت را صدقه بده، چراکه خداوند با یک پنجم از چیزها راضی می گردد و باقی مانده مال برای تو حلال است. - .المحاسن : ۳۲۰ -

**[ترجمه]

«۹»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام]: اعْلَمْ یَرْحَمُکَ اللَّهُ إِنَّ الْأَرْضَ لِلَّهِ یُورِثُها مَنْ یَشاءُ مِنْ عِبادِهِ وَ الْعاقِبَهُ لِلْمُتَّقِینَ وَ أَرْوِی عَنِ الْعَالِمِ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ رَکَزَ جَبْرَئِیلُ علیه السلام بِرِجْلِهِ حَتَّی جَرَتْ خَمْسَهُ أَنْهَارٍ وَ لِسَانُ الْمَاءِ یَتْبَعُهُ الْفُرَاتُ وَ دِجْلَهُ وَ النِّیلُ وَ نَهْرُ مِهْرَبَانَ وَ نَهْرُ بَلْخٍ فَمَا سَقَتْ أَوْ سُقِیَ مِنْهَا فَلِلْإِمَامِ وَ الْبَحْرُ الْمُطِیفُ بِالدُّنْیَا وَ رُوِیَ أَنَّ اللَّهَ جَلَّ وَ عَزَّ جَعَلَ مَهْرَ فَاطِمَهَ علیها السلام خُمُسَ الدُّنْیَا فَمَا کَانَ لَهَا صَارَ لِوُلْدِهَا علیهم السلام.

وَ قِیلَ لِلْعَالِمِ علیه السلام مَا أَیْسَرُ مَا یَدْخُلُ بِهِ الْعَبْدُ النَّارَ قَالَ أَنْ یَأْکُلَ مِنْ مَالِ الْیَتِیمِ دِرْهَماً وَ نَحْنُ الْیَتِیمُ

ص: ۱۹۱

۱- ۱. معانی الأخبار: ۲۷۶ و قد مر تمام الحدیث ص ۸۲- ۸۴.

۲- ۲. بصائر الدرجات: ۲۹.

۳- ۳. المحاسن: ۳۲۰.

وَ قَالَ جَلَّ وَ عَلَا وَ اعْلَمُوا أَنَّما غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْ ءٍ فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَ لِلرَّسُولِ وَ لِذِي الْقُرْبى إِلَى آخِرِ الْآيَهِ فَتَطَوَّلَ عَلَيْنَا بِذَلِكَ امْتِنَاناً مِنْهُ وَ رَحْمَهً إِذْ كَانَ الْمَالِكُ لِلنُّفُوسِ وَ الْأَمْوَالِ وَ سَائِرِ الْأَشْيَاءِ الْمَلِكَ الْحَقِيقِيَّ وَ كَانَ مَا فِي أَيْدِي النَّاسِ عَوَارِيَ وَ أَنَّهُمْ مالكين [مَالِكُونَ] مَجَازاً لَا حَقِيقَهَ لَهُ وَ كُلُّ مَا أَفَادَهُ النَّاسُ فَهُوَ غَنِيمَهٌ لَا فَرْقَ بَيْنَ الْكُنُوزِ وَ الْمَعَادِنِ وَ الْغَوْصِ وَ مَالِ الْفَيْ ءِ الَّذِي لَمْ يُخْتَلَفْ فِيهِ وَ هُوَ مَا ادُّعِيَ فِيهِ الرُّخْصَهُ وَ هُوَ رِبْحُ التِّجَارَهِ وَ غَلَّهُ الصَّنِيعَهِ وَ سَائِرُ الْفَوَائِدِ مِنَ الْمَكَاسِبِ وَ الصِّنَاعَاتِ وَ الْمَوَارِيثِ وَ غَيْرِهَا لِأَنَّ الْجَمِيعَ غَنِيمَهٌ وَ فَائِدَهٌ وَ رِزْقُ اللَّهِ جَلَّ وَ عَزَّ فَإِنَّهُ رُوِيَ أَنَّ الْخُمُسَ عَلَى الْخَيَّاطِ مِنْ إِبْرَتِهِ وَ الصَّانِعِ مِنْ صِنَاعَتِهِ فَعَلَى كُلِّ مَنْ غَنِمَ مِنْ هَذِهِ الْوُجُوهِ مَالًا فَعَلَيْهِ الْخُمُسُ فَإِنْ أَخْرَجَهُ فَقَدْ أَدَّى حَقَّ اللَّهِ مَا عَلَيْهِ وَ تَعَرَّضَ لِلْمَزِيدِ وَ حَلَّ لَهُ الْبَاقِي [مِنْ] مَالِهِ وَ طَابَ وَ كَانَ اللَّهُ أَقْدَرَ عَلَى إِنْجَازِ مَا وَعَدَ الْعِبَادَ مِنَ الْمَزِيدِ وَ التَّطْهِيرِ مِنَ الْبُخْلِ عَلَى أَنْ يُغْنِيَ نَفْسَهُ مِمَّا فِي يَدَيْهِ مِنَ الْحَرَامِ الَّذِي بَخِلَ فِيهِ بَلْ قَدْ خَسِرَ الدُّنْيا وَ الْآخِرَهَ ذلِكَ هُوَ الْخُسْرانُ الْمُبِينُ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَ أَخْرِجُوا حَقَّ اللَّهِ مِمَّا فِي أَيْدِيكُمْ يُبَارِكِ اللَّهُ لَكُمْ فِي بَاقِيهِ وَ يَزْكُو فَإِنَّ اللَّهَ جَلَّ وَ عَزَّ الْغَنِيُّ وَ نَحْنُ الْفُقَرَاءُ وَ قَدْ قَالَ اللَّهُ لَنْ يَنالَ اللَّهَ لُحُومُها وَ لا دِماؤُها وَ لكِنْ يَنالُهُ التَّقْوى مِنْكُمْ (۱) فَلَا تَدَعُوا التَّقَرُّبَ إِلَى اللَّهِ جَلَّ وَ عَزَّ بِالْقَلِيلِ وَ الْكَثِيرِ عَلَى حَسَبِ الْإِمْكَانِ وَ بَادِرُوا بِذَلِكَ الْحَوَادِثَ وَ احْذَرُوا عَوَاقِبَ التَّسْوِيفِ فِيهَا فَإِنَّمَا هَلَكَ مَنْ هَلَكَ مِنَ الْأُمَمِ السَّالِفَهِ بِذَلِكَ وَ بِاللَّهِ الِاعْتِصَامُ.

**[ترجمه]فقه الرضا: بدان خدا تو را مورد رحمت قرار دهد که زمین از آنِ خداست آن را به هر کس از بندگانش که بخواهد می دهد و فرجام [نیک] برای پرهیزکاران است. و از امام موسی ابن جعفر علیه السلام روایت می کنم که فرمود: جبرئیل با پای خود بر زمین زد تا اینکه پنج نهر جاری شد در حالی که زبانه آب از پشت پایش روانه بود. فرات، دجله، نیل و نهر مهربان و نهر بلخ. پس هر چه را این نهرها آب دهد یا آب از آن بکشند برای امام است و دریایی که محیط دنیا را فراگرفته، آن نیز برای امام است.

و از ایشان روایت شده که فرمود: خداوند عزّ و جلّ مهریه فاطمه سلام الله علیها را یک پنجم دنیا قرار داده است، پس آنچه برای او مقرر شده بود به فرزندانش تعلق گرفت.

و به عالم ایشان گفته شد: چه عملی بنده را به راحتی وارد جهنم می کند؟ فرمود: هر که درهمی از مال یتیم بخورد و ما یتیمانیم .

خداوند بزرگ فرمود: «وَاعْلَمُواْ أَنَّمَا غَنِمْتُم مِّن شَيْءٍ فَأَنَّ لِلّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَى»، - . انفال / ۴۱ - {و بدانید که هر چیزی را به غنیمت گرفتید، یک پنجم آن برای خدا و پیامبر و برای خویشاوندان [او] است}تا آخر آیه، و از آن جهت چنین کرد تا با رحمت خود بر ما منّت گذارد، زیرا مالک جان‌ها و مال‌ها و چیزهای دیگر خود او است که مالکیّت حقیقی دارد؛ و آنچه در دست مردم است عنوان عاریه دارد، و مردمان به مجاز مالکند نه به حقیقت.

و آنچه مردم به دست می آورند همه غنیمت است، هیچ تفاوتی میان گنج‌ها، معادن، غواصی و مال غنیمتی که در آن اختلاف نیست و در باره آن ادعای رخصت شده است وجود ندارد. سود تجارت و مالی که حاصل دسترنج است و دیگر سودهایی که از کسب و کار و صنعت‌ها و ارث‌ها و دیگر موارد به دست می‌آید، از آن جمله است، زیرا همه این موارد غنیمت و فایده و روزی خداوند عز و جلّ است، چراکه روایت شده، خمس خیاط از سوزنش و خمس صنعت کار از صنعتش است.

بنـابراین بر هر کسـی که از این راه‌ها مالی را به دست آورد، خمس واجب است. پس اگر آن را بپردازد حق خداونـد را که بر او واجب بوده است، ادا کرده و در معرض فزونی اموال قرار می گیرد و بقیه اموالش برای او حلال و پاکیزه می گردد و خداوند بر آنچه به بنـدگانش درباره فزونی اموال و پاک گردانیدن از بخل، وعده می‌دهد، قادر و توانا است بدین صورت که او نفس خویش را از اموال حرامی که در اختیار دارد و در آن بخل ورزیـده، بی نیاز سازد،[پس آن که نپردازد] «خَسِرَ الـدُّنْیا وَ الْآخِرَهَ ذلِکَ هُوَ الْخُسْرانُ الْمُبِین» {در دنیا و آخرت زیان کار است و این همان زیان آشکار است.} پس از خداوند پروا داشته باشید و حق خداونـد را در آنچه در اختیار دارید بپردازید تا خداوند در سایر اموالتان برکت بینداز د و آن پاک گرداند چراکه خداوند عزّ و جلّ بی نیاز و ما نیازمنـد هستیم و خداوند فرموده است: «لَن یَنَالَ اللَّهَ لُحُومُهَا وَلَا دِمَاؤُهَا وَلَکِن یَنَالُهُ التَّقْوَی مِنکُمْ»، {هرگز [نه] گوشـتهای آنها و نه خونهایشان به خـدا نخواهـد رسـید، ولی [این] تقوای شـماست که به او می رسـد} پس تا حـد امکان تقرب جسـتن به خداونـد عزّ و جلّ را با (صدقه های) کم و زیاد رها نکنید و برای انجام این کارها بشـتابید و از عواقب درنگ کردن و تاخیر انـداختن بر حـذر باشـید چراکه بسـیاری از امت های پیشـین به خاطر همین هلاک شدند و چنگ زدن و اعتماد کردن فقط برای خداوند است.

**[ترجمه]

«۱۰»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنِ ابْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ سَمِعْتُهُ یَقُولُ: فِی الْغَنِیمَهِ یُخْرَجُ مِنْهَا الْخُمُسُ وَ یُقْسَمُ مَا بَقِیَ بَیْنَ مَنْ قَاتَلَ عَلَیْهِ وَ وَلِیَ ذَلِکَ وَ أَمَّا الْفَیْ ءُ وَ الْأَنْفَالُ فَهُوَ خَالِصٌ لِرَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله (۲).

ص: ۱۹۲

۱- ۱. الحجّ: ۳۷.

۲- ۲. تفسیر العیّاشیّ ج ۲ ص ۶۱.

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: از ابن سنان، از امام صادق علیه السلام روایت شده است که فرمود: از ایشان شنیدم که در باره غنیمت چنین فرمودند: خمس از آن جدا می شود و آن چه باقی می ماند، میان کسانی که برای به دست آوردن آن جنگیدند و آن را به عهده گرفتند، تقسیم می شود و اما فیء و انفال فقط به رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم اختصاص دارد. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۶۲ -

**[ترجمه]

«۱۱»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنِ الْحَلَبِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِی الرَّجُلِ مِنْ أَصْحَابِنَا فِی لِوَائِهِمْ فَیَکُونُ مَعَهُمْ فَیُصِیبُ غَنِیمَةً قَالَ یُؤَدِّی خُمُسَنَا وَ یَطِیبُ لَهُ (۱).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: از حلبی، از امام صادق علیه السلام روایت شده است که در باره مردی که از اصحاب ما باشد و زیر پرچم آنان می جنگد و غنیمتی به دست می آورد، پرسید. فرمود: خمس ما را می پردازد و سپس غنیمت برای او حلال و پاک است. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۶۴ -

**[ترجمه]

«۱۲»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنِ الطَّیَّارِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: یُخْرَجُ خُمُسُ الْغَنِیمَهِ ثُمَّ یُقْسَمُ أَرْبَعَهَ أَخْمَاسٍ عَلَی مَنْ قَاتَلَ عَلَی ذَلِکَ وَ وَلِیَهُ (۲).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: امام صادق علیه السلام فرمودند: خمس غنیمت جدا می شود، سپس چهار قسمت بقیه آن میان کسانی که برای به دست آوردن آن جنگیدند و یا کسی که آن را به عهده گرفته است، تقسیم می شود. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۶۲ -

**[ترجمه]

«۱۳»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ سَمِعْتُهُ یَقُولُ: لَا یَعْذِرُ عَبْداً اشْتَرَی مِنَ الْخُمُسِ شَیْئاً أَنْ یَقُولَ یَا رَبِّ اشْتَرَیْتُهُ بِمَالِی حَتَّی یَأْذَنَ لَهُ أَهْلُ الْخُمُسِ (۳).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: از اسحاق ابن عمار نقل شده است که گفت: از ایشان شنیدم که فرمودند: بنده ای که از پول خمس چیزی را بخرد، عذری ندارد که بگوید: پروردگارا! من آن را با مال خود خریدم، تا این که اهل خمس به او اجازه دهند. - .

تفسیر عیاشی ۱ : ۶۳ -

**[ترجمه]

«۱۴»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ مُحَمَّدٍ قَالَ: کَتَبْتُ إِلَی أَبِی الْحَسَنِ الثَّالِثِ علیه السلام أَسْأَلُهُ عَمَّا یَجِبُ فِی الضِّیَاعِ فَکَتَبَ الْخُمُسُ بَعْدَ الْمَئُونَهِ قَالَ فَنَاظَرْتُ أَصْحَابَنَا فَقَالُوا الْمَئُونَهُ بَعْدَ مَا یَأْخُذُ السُّلْطَانُ وَ بَعْدَ مَئُونَهِ الرَّجُلِ فَکَتَبْتُ إِلَیْهِ أَنَّکَ قُلْتَ الْخُمُسُ بَعْدَ الْمَئُونَهِ وَ أَنَّ أَصْحَابَنَا اخْتَلَفُوا فِی الْمَئُونَهِ فَکَتَبَ الْخُمُسُ بَعْدَ مَا یَأْخُذُ السُّلْطَانُ وَ بَعْدَ مَئُونَهِ الرَّجُلِ وَ عِیَالِهِ (۴).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: از ابراهیم ابن محمد نقل شده است که گفت: به امام هادی علیه السلام نامه نوشتم و از ایشان در باره آنچه پرداخت آن از آبادی‌ها واجب است، پرسیدم؟ چنین نوشتند: خمس پس از تأمین هزینه. گفت: سپس با اصحابمان مناظره کردم. گفتند: خمس، پس از آن چیزی که حاکم می گیرد (خراج) و پس از هزینه‌های شخصی است؟ پس به او چنین نوشتم: همانا تو چنین گفتی: خمس پس از هزینه، و اصحاب ما در باره هزینه، اختلاف نظر دارند. ایشان چنین نوشتند: خمس پس از مقداری که حاکم می گیرد و پس از هزینه مرد و خانواده اش است. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۶۳ -

**[ترجمه]

«۱۵»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ فَیْضِ بْنِ أَبِی شَیْبَهَ عَنْ رَجُلٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ أَشَدَّ مَا یَکُونُ النَّاسُ حَالًا یَوْمَ الْقِیَامَهِ إِذَا قَامَ صَاحِبُ الْخُمُسِ فَقَالَ یَا رَبِّ خُمُسِی وَ إِنَّ شِیعَتَنَا مِنْ ذَلِکَ فِی حِلٍ (۵).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: از فیض ابن ابو شیبه، از مردی، از امام صادق علیه السلام روایت شده است که فرمودند: همانا سخت ترین حالتی که مردم در روز قیامت با آن مواجه خواهند بود، هنگامی است که صاحب خمس بلند شود و بگوید: پروردگارا! خمس من کجاست؟ و شیعه ما در قبال آن گرفتاری ندارند. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۶۲ -

**[ترجمه]

«۱۶»

م، [تفسیر الإمام علیه السلام]: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله ذَاتَ یَوْمٍ لِأَصْحَابِهِ أَیُّکُمْ أَدَّی زَکَاتَهُ الْیَوْمَ قَالَ عَلِیٌّ علیه السلام أَنَا فَأَسَرَّ الْمُنَافِقُونَ فِی أُخْرَیَاتِ الْمَجْلِسِ بَعْضُهُمْ إِلَی بَعْضٍ یَقُولُ وَ أَیُّ مَالٍ لِعَلِیٍّ حَتَّی یُؤَدِّیَ مِنْهُ الزَّکَاهَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مَا یُسِرُّ هَؤُلَاءِ الْمُنَافِقُونَ فِی أُخْرَیَاتِ الْمَجْلِسِ قَالَ عَلِیٌّ علیه السلام بَلَی قَدْ أَوْصَلَ اللَّهُ تَعَالَی إِلَی أُذُنِی مَقَالَتَهُمْ یَقُولُونَ وَ أَیُّ مَالٍ لِعَلِیٍّ حَتَّی یُؤَدِّیَ زَکَاتَهُ کُلُّ مَالٍ یُغْنَمُ مِنْ یَوْمِنَا هَذَا إِلَی یَوْمِ الْقِیَامَهِ فَلِی خُمُسُهُ بَعْدَ وَفَاتِکَ یَا رَسُولَ اللَّهِ وَ حُکْمِی عَلَی الَّذِی مِنْهُ لَکَ

۱- ۱. تفسیر العیّاشیّ ج ۲ ص ۶۴.

۲- ۲. تفسیر العیّاشیّ ج ۲ ص ۶۲.

۳- ۳. تفسیر العیّاشیّ ج ۲ ص ۶۳.

۴- ۴. تفسیر العیّاشیّ ج ۲ ص ۶۳.

۵- ۵. تفسیر العیّاشیّ ج ۲ ص ۶۲.

فِی حَیَاتِکَ جَائِزٌ فَإِنِّی نَفْسُکَ وَ أَنْتَ نَفْسِی.

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله کَذَلِکَ هُوَ یَا عَلِیُّ وَ لَکِنْ کَیْفَ أَدَّیْتَ زَکَاهَ ذَلِکَ فَقَالَ عَلِیٌّ علیه السلام عَلِمْتُ بِتَعْرِیفِ اللَّهِ إِیَّایَ عَلَی لِسَانِکَ أَنَّ نُبُوَّتَکَ هَذِهِ سَیَکُونُ بَعْدَهَا مُلْکٌ عَضُوضٌ وَ جَبَرِیَّهٌ فَیُسْتَوْلَی عَلَی خُمُسِی مِنَ السَّبْیِ وَ الْغَنَائِمِ فَیَبِیعُونَهُ فَلَا یَحِلُّ لِمُشْتَرِیهِ لِأَنَّ نَصِیبِی فِیهِ فَقَدْ وَهَبْتُ نَصِیبِی فِیهِ لِکُلِّ مَنْ مَلَکَ شَیْئاً مِنْ ذَلِکَ مِنْ شِیعَتِی فَیَحِلُّ لَهُمْ مَنَافِعُهُمْ مِنْ مَأْکَلٍ وَ مَشْرَبٍ وَ لِتَطِیبَ مَوَالِیدُهُمْ فَلَا یَکُونَ أَوْلَادُهُمْ أَوْلَادَ حَرَامٍ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مَا تَصَدَّقَ أَحَدٌ أَفْضَلَ مِنْ صَدَقَتِکَ وَ قَدْ تَبِعَکَ رَسُولُ اللَّهِ فِی فِعْلِکَ أَحَلَّ لِشِیعَتِهِ کُلَّ مَا کَانَ مِنْ غَنِیمَهٍ وَ بَیْعٍ مِنْ نَصِیبِهِ عَلَی وَاحِدٍ مِنْ شِیعَتِی وَ لَا أُحِلُّهُ أَنَا وَ لَا أَنْتَ لِغَیْرِهِمْ (۱).

**[ترجمه]تفسیر امام حسن عسکری: روزی پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم به یارانش گفت: کدام یک از شما امروز زکاتش را پرداخت کرده است؟ علی علیه السلام گفت: من، پس منافقان در قسمت پایین مجلس با یکدیگر نجوا کردند و می‌گفتند: علی چه مالی دارد تا از آن زکات بپردازد؟ پس پیامبر فرمود: آن منافقان در آخر مجلس در گوشی چه چیزی به هم می‌گویند؟ علی گفت: بله، خداوند متعال گفته آنان را به گوش من رسانید. می‌گویند: علی چه مالی دارد تا از آن زکات بدهد. هر مالی که از امروز تا روز قیامت به غنیمت گرفته شود - ای رسول خدا! - پس از شما برای من خواهد بود و حکم من در باره مالی که از غنیمت در زمان حیات شما برای شماست جایز است؛ پس من شما هستم و شما من هستید.

رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: همین طور است ای علی. و اما زکات آن را چگونه می‌پردازی؟ علی علیه السلام گفت: من از زبان شما تعریف خداوند از خودم را شناختم و اینکه نبوت شما پس از این به صورت ملکی گزنده و جابرانه خواهد شد و بر خمس من که شامل اسیران و غنیمت‌ها می‌باشد مستولی می‌شوند و آن را می‌فروشند و آن اموال برای خریدار حلال شمرده نمی‌شود، زیرا سهم من در آن است و من سهم خود را در آن اموال به همه شیعیانم می‌بخشم تا منافع آنها در خوردنی‌ها و نوشیدنی‌ها حلال گردد تا حلال زاده باشند و فرزندان آن‌ها اولاد حرام نباشند. رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: هیچ کس صدقه ای بهتر از صدقه تو را نبخشیده است و رسول خدا نیز در این کارت از تو تبعیت می کند و برای پیروانش هر سهمی را اعم از غنیمت و بیع، بر گردن هر یک از پیروانم باشد حلال می کنم، در حالی که من و تو آن را برای غیر آن‌ها حلال نمی کنیم. - . تفسیر امام حسن عسکری: ۴۱ -

**[ترجمه]

«۱۷»

سر، [السرائر] مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیِّ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَعِیدٍ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ سَیْفِ بْنِ عَمِیرَهَ عَنِ الْمُعَلَّی بْنِ خُنَیْسٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: خُذْ مَالَ النَّاصِبِ حَیْثُ وَجَدْتَ وَ ابْعَثْ إِلَیْنَا بِالْخُمُسِ (۲).

**[ترجمه]سرائر: المعلی بن خنیس از امام صادق علیه السلام نقل می‌کند که فرمود: هر جا که مال ناصبی یافتی بگیر و خمس آن را برای ما بفرست. - . سرائر : ۴۷۶ -

**[ترجمه]

«۱۸»

سر، [السرائر] مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَيْرٍ عَنْ حَفْصِ بْنِ الْبَخْتَرِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: خُذْ مَالَ النَّاصِبِ حَيْثُ وَجَدْتَهُ وَ ارْفَعْ إِلَيْنَا الْخُمُسَ.

قال محمد بن إدريس رحمه الله الناصب المعنی فی هذين الخبرين أهل الحرب لأنهم ينصبون الحرب للمسلمين و إلا فلا يجوز أخذ مال مسلم و لا ذمی علی وجه من الوجوه (۳).

**[ترجمه]سرائر: حفص ابن البختری از امام صادق علیه السلام روايت می‌كند كه فرمود: مال ناصبی را هر جا كه يافتی بگير و و خمس آن را برای ما بفرست.

محمد ابن ادريس رحمه الله گويد: مقصود از ناصبی در اين دو روايت اهل جنگ (ناصبی حربی) است، زيرا آنان با مسلمانان اعلام جنگ كرده‌اند و گرنه به هيچ وجه گرفتن مال مسلمان و كافر ذمی (اهل جزيه) جايز نيست. -. سرائر: ۴۷۶ -

**[ترجمه]

«۱۹»

كش، [رجال الكشی] مُحَمَّدُ بْنُ مَسْعُودٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ فَارِسٍ عَنِ ابْنِ يَزِيدَ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَيْرٍ عَنْ شِهَابِ بْنِ عَبْدِ رَبِّهِ عَنْ أَبِی بَصِيرٍ قَالَ: إِنَّ عِلْبَاءَ الْأَسَدِیَّ وُلِّیَ الْبَحْرَيْنَ فَأَفَادَ سَبْعَمِائَةِ أَلْفِ دِينَارٍ وَ دَوَابَّ وَ رَقِيقاً قَالَ فَحَمَلَ ذَلِكَ كُلَّهُ حَتَّی وَضَعَهُ بَيْنَ يَدَیْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام ثُمَّ قَالَ إِنِّی وُلِّيتُ الْبَحْرَيْنَ لِبَنِی أُمَيَّةَ وَ أَفَدْتُ

ص: ۱۹۴

۱- ۱. تفسير الإمام: ۴۱ و ما بين العلامتين أضفناه من المصدر.

۲- ۲. السرائر: ۴۷۶.

۳- ۳. السرائر: ۴۷۶.

كَذَا وَ كَذَا وَ قَدْ حَمَلْتُهُ كُلَّهُ إِلَيْكَ وَ عَلِمْتُ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ لَمْ يَجْعَلْ لَهُمْ مِنْ ذَلِكَ شَيْئاً وَ أَنَّهُ كُلَّهُ لَكَ فَقَالَ لَهُ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام هَاتِهِ قَالَ فَوَضَعَ بَيْنَ يَدَيْهِ فَقَالَ لَهُ قَدْ قَبِلْنَا مِنْكَ وَ وَهَبْنَاهُ لَكَ وَ أَحْلَلْنَاكَ مِنْهُ وَ ضَمِنَّا لَكَ عَلَى اللَّهِ الْجَنَّةَ(۱).

**[ترجمه]رجال کشی: ابوبصیر می گوید: علبا اسدی حاکم بحرین شد و هفتصد هزار دینار و تعدادی برده و چهارپا به دست آورد. آن گاه همه آن ها را نزد امام صادق علیه السلام آورد و گفت: من از سوی بنی امیه به حکومت بحرین منصوب شدم و از این راه فلان مبلغ به دست آوردم که همه آن ها را نزد شما آورده ام و می دانم که خداوند چیزی از این ها را برای بنی امیه قرار نداده است و همه آن ها متعلق به شماست. امام صادق علیه السلام به او فرمود: آن را بیاور. ابوبصیر می گوید: علباء مال را در مقابل او گذاشت. امام به او گفت: ما از تو قبول کردیم و به تو بخشیدیم و آن را برای تو حلال کردیم و بهشت را از سوی خداوند برای تو ضمانت نمودیم. -. رجال کشی : ۱۷۵ -

**[ترجمه]

«۲۰»

کش، [رجال الکشی] خَلَفُ بْنُ حَمَّادٍ عَنْ سَهْلٍ عَنْ بَكْرِ بْنِ صَالِحٍ عَنْ عَبْدِ الْجَبَّارِ بْنِ الْمُبَارَكِ النَّهَاوَنْدِيِّ قَالَ: أَتَيْتُ سَيِّدِي سَنَةَ تِسْعٍ وَ مِائَتَيْنِ فَقُلْتُ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاكَ إِنِّي رُوِّيتُ عَنْ آبَائِكَ أَنَّ كُلَّ فَتْحٍ فُتِحَ بِضَلَالٍ فَهُوَ لِلْإِمَامِ فَقَالَ نَعَمْ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ فَإِنَّهُ أَتَوْا بِي مِنْ بَعْضِ الْفُتُوحِ الَّتِي فُتِحَتْ عَلَى الضَّلَالِ وَ قَدْ تَخَلَّصْتُ مِنَ الَّذِينَ مَلَكُونِي بِسَبَبٍ مِنَ الْأَسْبَابِ وَ قَدْ أَتَيْتُكَ مُسْتَرَقّاً مُسْتَعْبَداً فَقَالَ قَدْ قَبِلْتُ قَالَ فَلَمَّا حَضَرَ خُرُوجِي إِلَى مَكَّةَ قُلْتُ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاكَ إِنِّي قَدْ حَجَجْتُ وَ تَزَوَّجْتُ وَ مَكْسَبِي مِمَّا يَعْطِفُ عَلَيَّ إِخْوَانِي لَا شَيْ ءَ لِي غَيْرُهُ فَمُرْنِي بِأَمْرِكَ فَقَالَ لِيَ انْصَرِفْ إِلَى بِلَادِكَ وَ أَنْتَ مِنْ حَجِّكَ وَ تَزْوِيجِكَ وَ كَسْبِكَ فِي حِلٍّ فَلَمَّا كَانَ سَنَةُ ثَلَاثَ عَشْرَةَ وَ مِائَتَيْنِ أَتَيْتُهُ فَذَكَرْتُ لَهُ الْعُبُودِيَّةَ الَّتِي الْتَزَمْتُهَا فَقَالَ أَنْتَ حُرٌّ لِوَجْهِ اللَّهِ فَقُلْتُ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاكَ اكْتُبْ لِي بِهِ عُهْدَةً فَقَالَ تَخْرُجُ إِلَيْكَ غَداً فَخَرَجَ إِلَيَّ مَعَ كُتُبِي كِتَابٌ فِيهِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ هَذَا كِتَابٌ مِنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ الْهَاشِمِيِّ الْعَلَوِيِّ لِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْمُبَارَكِ فَتَاهُ أَنِّي أَعْتَقْتُكَ لِوَجْهِ اللَّهِ وَ الدَّارِ الْآخِرَةِ لَا رَبَّ لَكَ إِلَّا اللَّهُ وَ لَيْسَ عَلَيْكَ سَبِيلٌ وَ أَنْتَ مَوْلَايَ وَ مَوْلَى عَقِبِي مِنْ بَعْدِي وَ كَتَبَ فِي الْمُحَرَّمِ سَنَةَ ثَلَاثَ عَشْرَةَ وَ مِائَتَيْنِ وَ وَقَّعَ فِيهِ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ بِخَطِّ يَدِهِ وَ خَتَمَهُ بِخَاتَمِهِ (۲).

**[ترجمه]رجال کشی: عبدالجبار ابن مبارک نهاوندی می گوید: در سال دویست و نه خدمت سرورم رسیدم و به او گفتم: فدایت شوم، از پدرانت برای من روایت شده است که هر فتح که با گمراهی فتح شود برای امام است، ایشان فرمود: بله. گفتم: فدایت شوم، در یکی از فتح هایی که با گمراهی صورت گرفت مرا اسیر کردند و من بنا به دلیلی از دست کسانی که مرا تصاحب کرده بودند رهایی یافتم و به عنوان برده و بنده خدمت شما رسیده‌ام. فرمود: قبول کردم. او می گوید: زمانی که برای رفتن به مکه آماده شدم به ایشان گفتم: فدایت شوم من حج رفتم و ازدواج نمودم و کسب و کارم به گونه‌ای است که دوستانم به من کمک می کنند و چیزی غیر از آن ندارم، پس هر امری دارید بفرمایید! فرمود: به سرزمینت بازگرد و تو در حج رفتن و ازدواج نمودن و کسب و کارت حلال شده ای.

زمانی که سال دویست و سیزده فرا رسید نزد ایشان رفتم و بردگی را که بدان تعهد داده بودم به یادش آوردم. پس فرمود: تو در راه خدا آزاد هستی. به ایشان گفتم: فدایت شوم آن را در ضمانت نامه‌ای برایم بنویس. فرمود: فردا به دست تو می‌رسد.

پس با نامه هایم نامه ای به دستم رسید که در آن آمده بود:

«به نام خداوند بخشاینده مهربان، این نامه ای از محمد ابن علی هاشمی علوی برای عبدالله ابن مبارک است که به او فتوا می... دهم که من تو را در راه خدا و دنیای آخرت آزاد کردم، هیچ صاحبی جز خدای یکتا نداری و هیچ کس بر تو سلطه ای ندارد در حالی که تو غلام من و بعد از من غلام ورثه من هستی؛ و نوشت، در ماه محرم سال دویست و سیزده نوشت و با دست خطش آن را امضا کرد: محمد ابن علی، و با انگشترش آن را مهر زد. - . رجال کشی : ۴۷۶ -

**[ترجمه]

«۲۱»

الْهِدَایَهُ،: کُلُّ شَیْ ءٍ یَبْلُغُ قِیمَتُهُ دِینَاراً فَفِیهِ الْخُمُسُ لِلَّهِ وَ لِرَسُولِهِ وَ لِذِی الْقُرْبَی وَ الْیَتَامَی وَ الْمَسَاکِینِ وَ ابْنِ السَّبِیلِ وَ أَمَّا الَّذِی لِلَّهِ فَهُوَ لِرَسُولِهِ وَ مَا لِرَسُولِهِ فَهُوَ لَهُ وَ ذَوِی الْقُرْبَی فَهُمْ أَقْرِبَاؤُهُ وَ الْیَتَامَی یَتَامَی أَهْلِ بَیْتِهِ وَ الْمَسَاکِینُ مَسَاکِینُهُمْ

ص: ۱۹۵

۱- ۱. رجال الکشّیّ: ۱۷۵.

۲- ۲. رجال الکشّیّ: ۴۷۶.

وَ ابْنُ السَّبِيلِ ابْنُ سَبِيلِهِمْ وَ أَمْرُ ذَلِکَ إِلَى الْإِمَامِ يُفَرِّقُهُ فِيهِمْ كَيْفَ شَاءَ عَلَيْهِمْ حَضَرَ كُلُّهُمْ أَوْ بَعْضُهُمْ.

**[ترجمه]هدايه: هر چيزى كه قيمت آن به يك دينار برسد، در آن خمس براى خداوند و رسول خدا و خويشاوندان و يتيمان و بينوايان و در راه ماندگان است. اما آنچه براى خداوند است براى رسول خدا صلى الله عليه و آله و سلم است و آنچه براى رسول خدا است براى اوست. و ذوى القربى، خويشاوندان او هستند، و يتيمان، يتيمان اهل بيت و بينوايان، بينوايان آن‌ها و در راه مانده، در راه مانده آن‌ها است. و اختيار آن بر عهده امام است كه هر طور بخواهد در ميان آن‌ها تقسيم كند چه همه و چه برخى از آن‌ها حضور پيدا كنند .

**[ترجمه]

باب ۲۴ أصناف مستحق الخمس و كيفيه القسمه عليهم

الآيات

الأنفال: وَ اعْلَمُوا أَنَّما غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْ ءٍ فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَ لِلرَّسُولِ وَ لِذِي الْقُرْبى وَ الْيَتامى وَ الْمَساكِينِ وَ ابْنِ السَّبِيلِ إِنْ كُنْتُمْ آمَنْتُمْ بِاللَّهِ وَ ما أَنْزَلْنا عَلى عَبْدِنا يَوْمَ الْفُرْقانِ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعانِ وَ اللَّهُ عَلى كُلِّ شَيْ ءٍ قَدِيرٌ(۱)

الحشر: ما أَفاءَ اللَّهُ عَلى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرى فَلِلَّهِ وَ لِلرَّسُولِ وَ لِذِي الْقُرْبى وَ الْيَتامى وَ الْمَساكِينِ وَ ابْنِ السَّبِيلِ كَيْ لا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِياءِ مِنْكُمْ (۲).

<meta info="- وَاعْلَمُواْ أَنَّمَا غَنِمْتُم مِّن شَيْءٍ فَأَنَّ لِلّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ إِن كُنتُمْ آمَنتُمْ بِاللّهِ وَمَا أَنزَلْنَا عَلَى عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ وَاللّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ. - . انفال / ۴۱ -

{و بدانيد كه هر چيزى را به غنيمت گرفتيد، يك پنجم آن براى خدا و پيامبر و براى خويشاوندان [او] و يتيمان و بينوايان و در راه ماندگان است، اگر به خدا و آنچه بر بنده خود در روز جدايى [حقّ از باطل] - روزى كه آن دو گروه با هم روبرو شدند - نازل كرديم، ايمان آورده ايد. و خدا بر هر چيزى تواناست.}

- مَا أَفَاء اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاء مِنكُمْ وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانتَهُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ. - . حشر / ۷ -

{آنچه خدا از [دارايىِ] ساكنان آن قريه ها عايد پيامبرش گردانيد، از آنِ خدا و از آنِ پيامبر [او] و متعلّق به خويشاوندان نزديك [وى] و يتيمان و بينوايان و در راه ماندگان است، تا ميان توانگران شما دست به دست نگردد. و آنچه را فرستاده [او] به شما داد، آن را بگيريد و از آنچه شما را باز داشت، بازايستيد و از خدا پروا بداريد كه خدا سخت كيفر است.}

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

ب، [قرب الإسناد] ابْنُ عِيسَى عَنِ الْبَزَنْطِيِّ قَالَ: سَأَلْتُ الرِّضَا علیه السلام عَنْ قَوْلِ اللَّهِ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی وَ اعْلَمُوا أَنَّما غَنِمْتُمْ مِنْ شَیْ ءٍ فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَ لِلرَّسُولِ وَ لِذِی الْقُرْبی وَ الْیَتامی فَقِیلَ لَهُ أَ فَرَأَیْتَ إِنْ کَانَ صِنْفٌ مِنْ هَذِهِ الْأَصْنَافِ أَکْثَرَ وَ صِنْفٌ أَقَلَّ مِنْ صِنْفٍ کَیْفَ یُصْنَعُ بِهِ قَالَ ذَلِکَ إِلَی الْإِمَامِ علیه السلام أَ رَأَیْتَ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله کَیْفَ صَنَعَ أَ لَیْسَ إِنَّمَا کَانَ یَفْعَلُ مَا یَرَی هُوَ وَ کَذَلِکَ الْإِمَامُ (۳).

**[ترجمه]قرب الاسناد: بزنطی گوید: از امام رضا علیه السلام در باره این سخن خدای تبارک و تعالی «وَاعْلَمُواْ أَنَّمَا غَنِمْتُم مِّن شَیْءٍ فَأَنَّ لِلّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِی الْقُرْبَی وَالْیَتَامَی»، {و بدانید که هر چیزی را به غنیمت گرفتید، یک پنجم آن برای خدا و پیامبر و برای خویشاوندان [او] و یتیمان و بینوایان است.} پرسیدم. پس به او گفته شد: اگر دیدی که یکی از این اصناف بیشتر باشند و صنفی از صنف دیگر کمتر باشد چه کار باید کرد؟ فرمود: این بر اساس تصمیم امام است؛ آیا دیده ای که رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم چطور عمل می کرد؟ مگر نه اینکه بر اساس نظر و دیدگاه خویش عمل می کرد و امام نیز همین طور است. - . قرب الاسناد : ۲۲۶ -

**[ترجمه]

«۲»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام](۴)

لی، [الأمالی للصدوق] ابْنُ شَاذَوَیْهِ وَ ابْنُ مَسْرُورٍ مَعاً عَنْ مُحَمَّدٍ الْحِمْیَرِیِّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ الرَّیَّانِ قَالَ: احْتَجَّ الرِّضَا علیه السلام عَلَی عُلَمَاءِ الْعَامَّهِ فِی فَضْلِ الْعِتْرَهِ الطَّاهِرَهِ بِحَضْرَهِ الْمَأْمُونِ فَقَالَ علیه السلام فِیمَا قَالَ وَ أَمَّا الثَّامِنَهُ فَقَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ وَ اعْلَمُوا أَنَّما غَنِمْتُمْ مِنْ شَیْ ءٍ فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَ لِلرَّسُولِ وَ لِذِی الْقُرْبی فَقَرَنَ سَهْمَ ذِی الْقُرْبَی مَعَ سَهْمِهِ وَ سَهْمِ رَسُولِهِ فَهَذَا

ص: ۱۹۶

۱- ۱. الأنفال: ۴۱.

۲- ۲. الحشر: ۷.

۳- ۳. قرب الإسناد: ۲۲۶.

۴- ۴. عیون الأخبار ج ۱ ص ۲۳۷ فی حدیث طویل.

فَضْلٌ أَيْضاً بَيْنَ الْآلِ وَ الْأُمَّهِ لِأَنَّ اللَّهَ جَعَلَهُمْ فِی حَیِّزٍ وَ جَعَلَ النَّاسَ فِی حَیِّزٍ دُونَ ذَلِکَ وَ رَضِیَ لَهُمْ مَا رَضِیَ لِنَفْسِهِ وَ اصْطَفَاهُمْ فِیهِ فَبَدَأَ بِنَفْسِهِ ثُمَّ بِرَسُولِهِ ثُمَّ بِذِی الْقُرْبَی بِکُلِّ مَا کَانَ مِنَ الْفَیْ ءِ وَ الْغَنِیمَهِ وَ غَیْرِ ذَلِکَ مِمَّا رَضِیَهُ جَلَّ وَ عَزَّ لِنَفْسِهِ وَ رَضِیَهُ لَهُمْ فَقَالَ وَ قَوْلُهُ الْحَقُّ وَ اعْلَمُوا أَنَّما غَنِمْتُمْ مِنْ شَیْ ءٍ فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَ لِلرَّسُولِ وَ لِذِی الْقُرْبی فَهَذَا تَأْکِیدٌ مُؤَکَّدٌ وَ أَثَرٌ قَائِمٌ لَهُمْ إِلَی یَوْمِ الْقِیَامَهِ فِی کِتَابِ اللَّهِ النَّاطِقِ الَّذِی لا یَأْتِیهِ الْباطِلُ مِنْ بَیْنِ یَدَیْهِ وَ لا مِنْ خَلْفِهِ تَنْزِیلٌ مِنْ حَکِیمٍ حَمِیدٍ وَ أَمَّا قَوْلُهُ وَ الْیَتامی وَ الْمَساکِینِ فَإِنَّ الْیَتِیمَ إِذَا انْقَطَعَ یُتْمُهُ خَرَجَ مِنَ الْغَنَائِمِ وَ لَمْ یَکُنْ لَهُ فِیهَا نَصِیبٌ وَ کَذَلِکَ الْمِسْکِینُ إِذَا انْقَطَعَ مَسْکَنَتُهُ لَمْ یَکُنْ لَهُ نَصِیبٌ مِنَ الْغُنْمِ وَ لَا یَحِلُّ لَهُ أَخْذُهُ وَ سَهْمُ ذِی الْقُرْبَی إِلَی یَوْمِ الْقِیَامَهِ قَائِمٌ لَهُمْ لِلْغَنِیِّ وَ الْفَقِیرِ مِنْهُمْ لِأَنَّهُ لَا أَحَدَ أَغْنَی مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ لَا مِنْ رَسُولِهِ فَجَعَلَ لِنَفْسِهِ معهما [مِنْهَا] سَهْماً وَ لِرَسُولِهِ سَهْماً فَمَا رَضِیَهُ لِنَفْسِهِ وَ لِرَسُولِهِ رَضِیَهُ لَهُمْ وَ کَذَلِکَ الْفَیْ ءُ مَا رَضِیَهُ مِنْهُ لِنَفْسِهِ وَ لِنَبِیِّهِ صلی الله علیه و آله رَضِیَهُ لِذِی الْقُرْبَی کَمَا أَجْرَاهُمْ فِی الْغَنِیمَهِ فَبَدَأَ بِنَفْسِهِ جَلَّ جَلَالُهُ ثُمَّ بِرَسُولِهِ ثُمَّ بِهِمْ وَ قَرَنَ سَهْمَهُمْ بِسَهْمِ اللَّهِ وَ سَهْمِ رَسُولِهِ وَ کَذَلِکَ فِی الطَّاعَهِ قَالَ یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا أَطِیعُوا اللَّهَ وَ أَطِیعُوا الرَّسُولَ وَ أُولِی الْأَمْرِ مِنْکُمْ (۱) فَبَدَأَ بِنَفْسِهِ ثُمَّ بِرَسُولِهِ ثُمَّ بِأَهْلِ بَیْتِهِ وَ کَذَلِکَ آیَهُ الْوَلَایَهِ إِنَّما وَلِیُّکُمُ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ وَ الَّذِینَ آمَنُوا(۲) فَجَعَلَ وَلَایَتَهُمْ مَعَ طَاعَهِ الرَّسُولِ مَقْرُونَهً بِطَاعَتِهِ کَمَا جَعَلَ سَهْمَهُمْ مَعَ سَهْمِ الرَّسُولِ مَقْرُوناً بِسَهْمِهِ فِی الْغَنِیمَهِ وَ الْفَیْ ءِ فَتَبَارَکَ اللَّهُ وَ تَعَالَی مَا أَعْظَمَ نِعْمَتَهُ عَلَی أَهْلِ هَذَا الْبَیْتِ.

فَلَمَّا جَاءَتْ قِصَّهُ الصَّدَقَهِ نَزَّهَ نَفْسَهُ وَ نَزَّهَ رَسُولَهُ وَ نَزَّهَ أَهْلَ بَیْتِهِ فَقَالَ إِنَّمَا الصَّدَقاتُ لِلْفُقَراءِ وَ الْمَساکِینِ وَ الْعامِلِینَ عَلَیْها وَ الْمُؤَلَّفَهِ قُلُوبُهُمْ وَ فِی الرِّقابِ وَ الْغارِمِینَ وَ فِی سَبِیلِ اللَّهِ وَ ابْنِ السَّبِیلِ فَرِیضَهً مِنَ اللَّهِ (۳) فَهَلْ تَجِدُ فِی شَیْ ءٍ مِنْ ذَلِکَ

۱- ۱. النساء: ۵۹.

۲- ۲. المائده: ۵۵.

۳- ۳. براءه: ۶۰.

أَنَّهُ جَعَلَ عَزَّ وَ جَلَّ سَهْماً لِنَفْسِهِ أَوْ لِرَسُولِهِ أَوْ لِذِی الْقُرْبَی لِأَنَّهُ لَمَّا نَزَّهَ نَفْسَهُ عَنِ الصَّدَقَهِ وَ نَزَّهَ رَسُولَهُ نَزَّهَ أَهْلَ بَیْتِهِ لَا بَلْ حَرَّمَ عَلَیْهِمْ لِأَنَّ الصَّدَقَهَ مُحَرَّمَهٌ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ وَ هِیَ أَوْسَاخُ أَیْدِی النَّاسِ لَا تَحِلُّ لَهُمْ لِأَنَّهُمْ طُهِّرُوا مِنْ کُلِّ دَنَسٍ وَ وَسَخٍ فَلَمَّا طَهَّرَهُمُ اللَّهُ وَ اصْطَفَاهُمْ رَضِیَ لَهُمْ مَا رَضِیَ لِنَفْسِهِ وَ کَرِهَ لَهُمْ مَا کَرِهَ لِنَفْسِهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَهَذِهِ الثَّامِنَهُ(۱).

**[ترجمه]عیون الاخبار، - . عیون الاخبار ۱ : ۲۳۷ -

امالی صدوق: ریّان گوید: امام رضا علیه السلام در حضور مامون با علمای عامه (اهل سنت) درباره فضیلت عترت پاک به احتجاج پرداخت در میان سخنانش فرمود:

اما آیه هشتم قول خداوند است «وَ اعْلَمُوا أَنَّما غَنِمْتُمْ مِنْ شَیْ ءٍ فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَ لِلرَّسُولِ وَ لِذِی الْقُرْبی»، - . انفاق / ۴۱ - {و بدانید که هر چیزی را به غنیمت گرفتید، یک پنجم آن برای خدا و پیامبر و برای خویشاوندان [او] و یتیمان و بینوایان است.} پس حق تعالی سهم اقربا را به سهم خود و به سهم پیامبر مقترن فرموده، پس این تمایزی است میان آل و امت چراکه حق تعالی اقربا را در مکانی ذکر فرموده و مردم را در مکانی دیگر بعد از آن مکان و پایین تر از آن مکان ذکر فرموده و برای خویشان نبی آنچه برای خود پسندیده است، پسندیده است و ایشان را برگزیده زیرا که در مرتبه اول خود را ذکر فرموده و مرتبه دوم رسول را و بعد از آن ذوی القربی را در هر چه از خراج و غنائم و سایر غنائم به دست آید و در غیر این مقام نیز هر چه برای خود پسندیده است برای ایشان پسندیده است و در این مقام فرموده و قول او حق و صدق است «وَ اعْلَمُوا أَنَّما غَنِمْتُمْ مِنْ شَیْ ءٍ فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَ لِلرَّسُولِ وَ لِذِی الْقُرْبی» پس این تاکیدی است اکید و اثری است قائم و ثابت برای آن ها تا روز قیامت در کتاب ناطق خداوندی که بطلان در آن زمان و بعد از آن زمان در آن نگنجد و کتابی فرستاده شده از جانب پروردگاری حکیم و پسندیده است. اما این سخن خداوند «وَالْیَتَامَی وَالْمَسَاکِینِ» یتیم هر گاه یتیمی او برطرف شود، او را از غنائم بهره نباشد و همچنین مسکین هر گاه فقر و مسکنت او پایان یابد، او را نصیبی از غنائم نباشد و گرفتن آن بر او حلال نباشد و لیکن سهم ذی القربی برای ایشان تا روز قیامت ثابت و محقق است چه غنی باشند و چه فقیر زیرا که احدی غنی‌تر و بی نیازتر از خداوند بزرگ و از جناب پیامبر نیست، با وجود این حق تعالی برای خود سهمی و برای پیامبر سهمی قرار داده و آنچه برای خود و رسول خود پسندیده برای ذی القربی پسندیده است و همچنین در فیء، هر چه برای خود و پیامبرش پسندیده برای آن‌ها نیز پسندیده است؛ چنانچه در آیه غنیمت که به همین نوع جریان یافته و ابتدا به نفس خود فرمود، پس از آن به رسول خود، پس از آن به ذی القربی و سهم خویشان و ذی القربی را به سهم خود و رسول خود مقترن فرموده و همچنین در آیه شریفه طاعت نیز چنین کرده است و فرمود: «یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا أَطِیعُوا اللَّهَ وَ أَطِیعُوا الرَّسُولَ وَ أُولِی الْأَمْرِ مِنْکُمْ»، - . نساء / ۵۹ - {ای کسانی که ایمان آورده اید، خدا را اطاعت کنید و پیامبر و اولیای امر خود را [نیز] اطاعت کنید.} پس در این آیه ابتدا نفس خود را فرموده و پس از آن رسول خود و بعد از آن اهل بیت پیامبر را ذکر کرده است و همچنین در آیه ولایت، خداوند فرموده است: «إِنَّما وَلِیُّکُمُ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ وَ الَّذِینَ آمَنُوا»، - . مائده / ۵۵ - {ولیّ شما، تنها خدا و پیامبر اوست و کسانی که ایمان آورده اند.} پس طاعت و ولایت ایشان، و اطاعت و ولایت رسول را به طاعت و ولایت خود مقترن ساخته چنانچه در آیه فیء و آیه غنیمت، سهم ایشان و سهم رسول را به سهم خود مقترن داشته است. تبارک الله! چقدر بزرگ است نعمت او بر این اهل بیت.

اما در قصه صدقه، خود و رسول خود و اهل بیت آن جناب را منزه و مبرا ساخته است و فرمود: «إِنَّمَا الصَّدَقاتُ لِلْفُقَراءِ وَ الْمَساكِينِ وَ الْعامِلِينَ عَلَيْها وَ الْمُؤَلَّفَهِ قُلُوبُهُمْ وَ فِي الرِّقابِ وَ الْغارِمِينَ وَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَ ابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِنَ اللَّهِ»، - . توبه / ۶۰ -

{صدقات، تنها به تهیدستان و بینوایان و متصدّیان [گردآوری و پخش] آن، و کسانی که دلشان به دست آورده می شود، و در [راه آزادی] بردگان، و وامداران، و در راه خدا، و به در راه مانده، اختصاص دارد. [این] به عنوان فریضه از جانب خداست.} پس آیا در آن می‌یابی که حق تعالی چیزی از آن را برای خود یا رسول خود یا برای ذوی القربی قرار داده باشد چراکه حق تعالی خود و رسول و اهل بیت خود او را از صدقه منزه فرموده و سهمی در آن قرار نداده است بلکه حرام کرده است، زیرا صدقه بر محمد و آل محمد حرام است زیرا صدقه چرکهای دست مردم است و برای محمد و آل محمد حلال نیست زیرا که ایشان از هر بدی و چرکی پاکند؛ پس چون حق تعالی آنها را مطهر قرار داده و برگزیده است، آنچه را که برای خود پسندیده، برای آن ها پسندیده است و آنچه را برای خود ناخوشایند دانسته، برای آن‌ها نیز ناخوشایند دانسته است. است پس این آیه هشتم بود. - . امالی صدوق : ۳۱۷ -

**[ترجمه]

«۳»

فس، [تفسير القمی]: وَ اعْلَمُوا أَنَّما غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْ ءٍ فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَ لِلرَّسُولِ وَ لِذِي الْقُرْبى وَ هُوَ الْإِمَامُ وَ الْيَتامى وَ الْمَساكِينِ وَ ابْنِ السَّبِيلِ فَهُمْ أَيْتَامُ آلِ مُحَمَّدٍ خَاصَّةً وَ مَسَاكِينُهُمْ وَ أَبْنَاءُ سَبِيلِهِمْ خَاصَّةً فَمِنَ الْغَنِيمَهِ يُخْرَجُ الْخُمُسُ وَ يُقْسَمُ عَلَى سِتَّهِ أَسْهُمٍ سَهْمٌ لِلَّهِ وَ سَهْمٌ لِرَسُولِ اللَّهِ وَ سَهْمٌ لِلْإِمَامِ فَسَهْمَ اللَّهِ وَ سَهْمَ الرَّسُولِ يَرِثُهُ الْإِمَامُ فَيَكُونُ لِلْإِمَامِ ثَلَاثَهُ أَسْهُمٍ مِنْ سِتَّهٍ وَ الثَّلَاثَهُ الْأَسْهُمِ لِأَيْتَامِ آلِ الرَّسُولِ وَ مَسَاكِينِهِمْ وَ أَبْنَاءِ سَبِيلِهِمْ وَ إِنَّمَا صَارَتْ لِلْإِمَامِ وَحْدَهُ مِنَ الْخُمُسِ ثَلَاثَهُ أَسْهُمٍ لِأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَلْزَمَهُ بِمَا أَلْزَمَ النَّبِيَّ صلى الله عليه و آله مِنْ تَرْبِيَهِ الْأَيْتَامِ وَ مُؤَنِ الْمُسْلِمِينَ وَ قَضَاءِ دُيُونِهِمْ وَ حَمْلِهِمْ فِي الْحَجِّ وَ الْجِهَادِ وَ ذَلِكَ قَوْلُ رَسُولِ اللَّهِ لَمَّا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْهِ النَّبِيُّ أَوْلَى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَ هُوَ أَبٌ لَهُمْ فَلَمَّا جَعَلَهُ اللَّهُ أَبَا الْمُؤْمِنِينَ لَزِمَهُ مَا يَلْزَمُ الْوَالِدَ لِلْوَلَدِ فَقَالَ عِنْدَ ذَلِكَ مَنْ تَرَكَ مَالًا فَلِوَرَثَتِهِ وَ مَنْ تَرَكَ دَيْناً أَوْ ضَيَاعاً فَعَلَيَّ وَ إِلَيَّ فَلَزِمَ الْإِمَامَ مَا لَزِمَ الرَّسُولَ صلى الله عليه و آله فَلِذَلِكَ صَارَ لَهُ مِنَ الْخُمُسِ ثَلَاثَهُ أَسْهُمٍ (۲).

**[ترجمه]تفسیر قمی: «وَ اعْلَمُوا أَنَّما غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْ ءٍ فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَ لِلرَّسُولِ وَ لِذِي الْقُرْبى»، - . انفاق / ۴۱ - {و بدانید که هر چیزی را به غنیمت گرفتید، یک پنجم آن برای خدا و پیامبر و برای خویشاوندان [او] و یتیمان و بینوایان است.} ذوی القربی امام است «وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ» اینان یتیمان مخصوص خاندان محمد و بینوایان و در راه ماندگان مخصوص آنان هستند، پس، از غنیمت یک پنجم خارج می‌شود و به شش سهم تقسیم می‌شود، یک سهم برای خداوند و یک سهم برای رسول خدا و یک سهم برای امام و امام سهم خداوند و سهم رسول خدا را به ارث می‌برد و بدین ترتیب امام سه سهم از شش سهم را خواهد داشت و سه سهم برای یتیمان خاندان پیامبر و بینوایان و در راه ماندگان آنان است.

در حقیقت امام به تنهایی از خمس سه سهم را به دست می‌آورد زیرا خداوند آنچه را از پرورش یتیمان و کمک به مسلمانان و پرداخت قرض‌های آنان و روانه کردن آنان برای حج و جهاد بر پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم لازم کرده، بر امام نیز ملزم

گردانیـده است. و این سـخن رسـول خـدا است آنسـان که خداونـد آیه «النَّبِیُّ أَوْلَی بِالْمُؤْمِنِینَ مِنْ أَنفُسِهِمْ»، - . احزاب / ۶ - {پیامبر به مؤمنان از خودشان سزاوارتر [و نزدیکتر] است.} را بر او نازل فرمود. و ایشان همچون پدر برای مسلمانان است. پس زمانی که خداونـد ایشان را پـدر مومنان قرار داده، آنچه پدر نسبت به فرزند بر گردن دارد بر ایشان ملزم کرده است و در این رابطه فرمود: هر کس مالی را به جا گذارد، برای ورثه‌اش خواهد بود و هر کس قرض و تباهی ای را به جا گذارد بر عهده من خواهـد بود. پس امـام نیز آنچه را که بر پیامبر لازم بوده، بر عهـده دارد و از این جهت سه سـهم از خمس متعلق به اوست. - . تفسیر قمی : ۲۵۴ -

**[ترجمه]

«۴»

ل، [الخصال] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنْ أَحْمَدَ وَ عَبْدِ اللَّهِ ابْنَیْ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ عُبَیْدِ اللَّهِ الْحَلَبِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ نَجْدَهَ الْحَرُورِیَّ کَتَبَ إِلَی ابْنِ عَبَّاسٍ یَسْأَلُهُ عَنْ أَرْبَعَهِ أَشْیَاءَ هَلْ کَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یَغْزُو بِالنِّسَاءِ وَ کَانَ یَقْسِمُ لَهُنَّ شَیْئاً وَ عَنْ مَوْضِعِ الْخُمُسِ وَ عَنِ الْیَتِیمِ مَتَی یَنْقَطِعُ یُتْمُهُ وَ عَنْ قَتْلِ الذَّرَارِیِ؟

ص: ۱۹۸

۱- ۱. أمالی الصدوق: ۳۱۷.

۲- ۲. تفسیر القمّیّ: ۲۵۴.

فَكَتَبَ إِلَيْهِ ابْنُ عَبَّاسٍ أَمَّا قَوْلُکَ فِي النِّسَاءِ فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله کَانَ يُحْذِيهِنَّ وَ لَا يَقْسِمُ لَهُنَّ شَيْئاً وَ أَمَّا الْخُمُسُ فَإِنَّا نَزْعُمُ أَنَّهُ لَنَا وَ زَعَمَ قَوْمٌ أَنَّهُ لَيْسَ لَنَا فَصَبَرْنَا وَ أَمَّا الْيَتِيمُ فَانْقِطَاعُ يُتْمِهِ أَشُدُّهُ وَ هُوَ الِاحْتِلَامُ إِلَّا أَنْ لَا تُؤْنِسَ مِنْهُ رُشْداً فَيَكُونَ عِنْدَکَ سَفِيهاً أَوْ ضَعِيفاً فَيُمْسِکُ عَلَيْهِ وَلِيُّهُ وَ أَمَّا الذَّرَارِيُّ فَلَمْ يَكُنِ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله يَقْتُلُهَا وَ كَانَ الْخَضِرُ علیه السلام يَقْتُلُ كَافِرَهُمْ وَ يَتْرُکُ مُؤْمِنَهُمْ فَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ مِنْهُمْ مَا يَعْلَمُ الْخَضِرُ فَأَنْتَ أَعْلَمُ (۱).

**[ترجمه]الخصال: نجده حروری نامه ای به ابن عباس نوشت و چهار چیز از وی پرسید: آیا پیامبر خدا صلی الله علیه و آله و سلم همراه با زنان هم به جنگ می رفت؟ و آیا چیزی را به آنان تقسیم می کرد؟ و از محل مصرف خمس؟ و از یتیم که چه موقع یتیمی او پایان می یابد؟ و از کشتن کودکان در جنگ پرسید؟ ابن عباس به او نوشت اما در باره زنان، پیامبر خدا صلی الله علیه و آله و سلم آنها را بهره مند می کرد ولی به آنان سهم نمی داد؛ و اما خمس، ما گمان می کنیم که آن مال ما است و گروهی گمان کردند که آن مال ما نیست اما صبر کردیم؛ و اما یتیم، پایان یتیمی او نیرومند شدن اوست و آن همان احتلام و بلوغ است مگر اینکه در او رشدی نبینی و او نزد تو سفیه یا ضعیف باشد که در این صورت ولیّ او را نگهداری می کند؛ و اما کودکان، پیامبر خدا صلی الله علیه و آله و سلم آنها را نمی کشت ولی خضر کافرشان را می کشت و مؤمنان را رها می کرد، اگر تو مانند خضر از سرانجام آگاهی، خود دانی. - . الخصال ۱ : ۱۱۲ -

**[ترجمه]

«۵»

فس، [تفسير القمی]: وَ آتِ ذَا الْقُرْبى حَقَّهُ وَ الْمِسْكِينَ وَ ابْنَ السَّبِيلِ (۲) يَعْنِي قَرَابَةَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ نَزَلَتْ فِي فَاطِمَةَ علیها السلام فَجَعَلَ لَهَا فَدَکَ وَ الْمِسْكِينَ مِنْ وُلْدِ فَاطِمَةَ وَ ابْنَ السَّبِيلِ مِنْ آلِ مُحَمَّدٍ وَ وُلْدِ فَاطِمَةَ(۳).

**[ترجمه]تفسیر قمی: «وَآتِ ذَا الْقُرْبَى حَقَّهُ وَالْمِسْکِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ»، - . اسری / ۲۶ - {و حق خویشاوند را به او بده و مستمند و در راه مانده را [دستگیری کن].} منظور از ذا القربی، خویشاوندی رسول خدا صلی الله علیه و آله است و درباره فاطمه سلام الله علیها نازل شده است. لذا پیامبر صلی الله علیه و آله فدك را به او داد. مسکین نیز یعنی درماندگان فرزندان فاطمه سلام الله علیها و ابن السبیل یعنی در راه ماندگان آل محمد علیهم السلام و فرزندان فاطمه سلام الله علیها. - . تفسیر قمی : ۳۸۰ -

**[ترجمه]

«۶»

ل، [الخصال] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ مَعْرُوفٍ عَنِ النَّوْفَلِيِّ عَنِ الْيَعْقُوبِيِّ عِيسَى بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْعَلَوِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِيهِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ علیهم السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لَمَّا حَرَّمَ عَلَيْنَا الصَّدَقَةَ أَنْزَلَ لَنَا الْخُمُسَ فَالصَّدَقَةُ عَلَيْنَا حَرَامٌ وَ الْخُمُسُ لَنَا فَرِيضَةٌ وَ الْكَرَامَةُ لَنَا حَلَالٌ (۴).

**[ترجمه]الخصال: عیسی ابن عبد اللّٰه علوی از پدرش از جدش جعفر از پدرش محمد ابن علی علیه السلام روایت کرده که فرمود: براستی خدایی که جز او معبود بر حقی نیست، چون صدقه را بر ما حرام کرده، خمس را برای ما مقرر داشته، صدقه بر ما حرام است، ولی خمس برای ما واجب است و پیشکشی بر ما حلال است. - . الخصال ۱ : ۱۳۹ -

**[ترجمه]

«۷»

ما، [الأمالی للشیخ الطوسی] أَبُو عَمْرٍو عَنِ ابْنِ عُقْدَةَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ یَحْیَی عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِیهِ عَنْ أَشْعَثَ بْنِ سَوَّارٍ عَنِ الْحَسَنِ الْبَصْرِیِّ أَنَّهُ قَالَ: الْخُمُسُ لِلَّهِ وَ لِلرَّسُولِ وَ لِذِی قَرَابَهِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَیْسَ کُلَّهُ وَ قَدْ کَانَ یَقْسِمُ لِمَنْ سَمَّی اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فَأَعْطَتْهُ الْخُلَفَاءُ بَعْدُ قَرَابَتَهُمْ قُلْتُ کُلُّهُمْ قَالَ نَعَمْ کُلُّهُمْ (۵).

**[ترجمه]امالی طوسی: اشعث ابن سوّار از حسن بصری نقل می‌کند که گفت: خمس برای خدا و پیامبر و خویشاوندان پیامبر است. و این همه خمس نیست و گاهی در میان کسانی که خداوند عزّ و جلّ آن‌ها را نام برده تقسیم می‌شود و پس از آن خلفاء آن را به خویشاوندان خویش بخشیدند. گفتم: همه آن‌ها؟ گفت: بلکه همه آن‌ها. - . امالی طوسی ۱ : ۲۶۸ -

**[ترجمه]

«۸»

ل، [الخصال] مَاجِیلَوَیْهِ عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ الْأَشْعَرِیِّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ إِسْمَاعِیلَ عَنْ صَفْوَانَ عَنِ ابْنِ مُسْکَانَ عَنْ أَبِی الْعَبَّاسِ عَنْ زَکَرِیَّا بْنِ مَالِکٍ الْجُعْفِیِّ عَنْ

۱- ۱. الخصال ج ۱ ص ۱۱۲.

۲- ۲. أسری: ۲۶.

۳- ۳. تفسیر القمّیّ: ۳۸۰.

۴- ۴. الخصال ج ۱ ص ۱۳۹.

۵- ۵. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۲۶۸.

أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: أَنَّهُ سَأَلَهُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ وَ اعْلَمُوا أَنَّما غَنِمْتُمْ مِنْ شَیْ ءٍ فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَ لِلرَّسُولِ وَ لِذِی الْقُرْبی وَ الْیَتامی وَ الْمَساكِینِ وَ ابْنِ السَّبِیلِ قَالَ أَمَّا خُمُسُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَلِلرَّسُولِ یَضَعُهُ حَیْثُ یَشَاءُ وَ أَمَّا خُمُسُ الرَّسُولِ فَلِأَقَارِبِهِ وَ خُمُسُ ذَوِی الْقُرْبَی فَهُمْ أَقْرِبَاؤُهُ وَ الْیَتَامَی یَتَامَی أَهْلِ بَیْتِهِ فَجَعَلَ هَذِهِ الْأَرْبَعَهَ الْأَسْهُمِ فِیهِمْ وَ أَمَّا الْمَسَاكِینُ وَ أَبْنَاءُ السَّبِیلِ فَقَدْ عَلِمْتَ أَنَّا لَا نَأْكُلُ الصَّدَقَهَ وَ لَا تَحِلُّ لَنَا فَهِیَ لِلْمَسَاكِینِ وَ أَبْنَاءِ السَّبِیلِ (۱).

**[ترجمه]الخصال: زكریا ابن مالك جعفی گوید، از امام صادق علیه السلام درباره این گفته خدا «وَ اعْلَمُوا أَنَّما غَنِمْتُمْ مِنْ شَیْ ءٍ فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَ لِلرَّسُولِ وَ لِذِی الْقُرْبی وَالْیَتَامَی وَالْمَسَاكِینِ وَابْنِ السَّبِیلِ» {و بدانید كه هر چیزی را به غنیمت گرفتید، یك پنجم آن برای خدا و پیامبر و برای خویشاوندان [او] و یتیمان و بینوایان و در راه ماندگان است.} پرسیدم، فرمود: سهم خدا برای پیامبر است كه هر جا خواهد مصرف كند و سهم خمس رسول از خویشان اوست و سهم خمس خویشان، خویشان پیامبر است و اما یتیمان، یتیمان خاندان پیامبر است. این چهار سهم در خاندان پیامبر است ولی سهم مساكین و ابن سبیل را تو می دانی كه ما صدقه نمی‌خوریم و صدقه بر ما حلال نیست. صدقه حق مساكین و ابن سبیل است. - . الخصال ۱ : ۱۵۷ -

**[ترجمه]

«۹»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ الْأَحْوَلِ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: مَا تَقُولُ قُرَیْشٌ فِی الْخُمُسِ قَالَ قُلْتُ تَزْعُمُ أَنَّهُ لَهَا قَالَ مَا أَنْصَفُونَا وَ اللَّهِ لَوْ كَانَ مُبَاهَلَهٌ لَیُبَاهِلُنَّ بِنَا وَ لَئِنْ كَانَ مُبَارَزَهٌ لَیُبَارِزُنَّ بِنَا ثُمَّ نَكُونُ وَ هُمْ عَلَی سَوَاءٍ(۲).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: از ابو جعفر احول نقل شده است كه امام صادق علیه السلام فرمود: قریش در باره خُمس چه می گویند؟ گفتم: می پندارند كه متعلّق به آنها می باشد. فرمود: به خدا، انصاف به خرج ندادند. اگر مباهله ای در كار بود به وسیله ما مباهله می كردند و اگر مبارزه ای در پیش بود به وسیله ما مبارزه می كردند، پس آیا ما و آنها با هم مساوی هستیم؟ - . تفسیر عیاشی ۱ : ۱۷۶ -

**[ترجمه]

«۱۰»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنِ الْأَحْوَلِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: قُلْتُ لَهُ شَیْئاً مِمَّا أَنْكَرَتْهُ النَّاسُ فَقَالَ قُلْ لَهُمْ إِنَّ قُرَیْشاً قَالُوا نَحْنُ أُولُو الْقُرْبَی الَّذِینَ هُمْ لَهُمُ الْغَنِیمَهُ فَقُلْ لَهُمْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَمْ یَدْعُ لِلْبِرَازِ یَوْمَ بَدْرٍ غَیْرَ أَهْلِ بَیْتِهِ وَ عِنْدَ الْمُبَاهَلَهِ جَاءَ بِعَلِیٍّ وَ الْحَسَنِ وَ الْحُسَیْنِ وَ فَاطِمَهَ علیها السلام أَ فَیَكُونُ لَهُمُ الْمُرُّ وَ لَهُمُ الْحُلْوُ(۳).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: احول نقل كرده است كه با امام صادق علیه السلام در باره بعضی از چیزها كه مردم آن را انكار می كنند، صحبت كردم. امام فرمود: به آنها بگو قریش می گویند: ما نزدیكان پیامبر صلی الله علیه و آله هستیم، آنهایی كه غنیمت به آنها تعلق می گیرد. پس به آنها بگو: رسول خدا صلی الله علیه و آله هنگام رفتن به جنگ بدر، غیر از اهل بیت خود

هیچ کس را دعوت نکرد. و روز مباهله هم، علی و حسن و حسین علیهم السلام را با خود برد. آیا تلخ مال ما است و شیرین، متعلّق به آنها؟ - . تفسیر عیاشی ۱ : ۱۷۷ -

**[ترجمه]

«۱۱»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: سَمِعْتُهُ أَنَّ نَجْدَهَ الْحَرُورِیَّ کَتَبَ إِلَی ابْنِ عَبَّاسٍ یَسْأَلُهُ عَنْ مَوْضِعِ الْخُمُسِ لِمَنْ هُوَ فَکَتَبَ إِلَیْهِ أَمَّا الْخُمُسُ فَإِنَّا نَزْعُمُ أَنَّهُ لَنَا وَ یَزْعُمُ قَوْمُنَا أَنَّهُ لَیْسَ لَنَا فَصَبَرْنَا(۴).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: از عبدالله ابن سنان، از امام صادق علیه السلام روایت شده است که گفت: از ایشان شنیدم که نجده حروری به ابن عباس نامه نوشت و در باره موارد و مصادیق پرداخت خمس پرسید؟ پس به او چنین نوشت: اما خمس؛ پس ما ادعا می کنیم که از آن ما است و قوم ما ادعا می کنند که از آن ما نیست. پس صبر و تحمل کردیم. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۶۱ -

**[ترجمه]

«۱۲»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ زُرَارَهَ وَ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ وَ أَبِی بَصِیرٍ: أَنَّهُمْ قَالُوا لَهُ مَا حَقُّ الْإِمَامِ فِی أَمْوَالِ النَّاسِ قَالَ الْفَیْ ءُ وَ الْأَنْفَالُ وَ الْخُمُسُ وَ کُلُّ مَا دَخَلَ مِنْهُ فَیْ ءٌ أَوْ أَنْفَالٌ أَوْ خُمُسٌ أَوْ غَنِیمَهٌ فَإِنَّ لَهُمْ خُمُسَهُ فَإِنَّ اللَّهَ یَقُولُ وَ اعْلَمُوا أَنَّما غَنِمْتُمْ مِنْ شَیْ ءٍ

۱- ۱. الخصال ج ۱ ص ۱۵۷.

۲- ۲. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۱۷۶.

۳- ۳. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۱۷۷.

۴- ۴. تفسیر العیّاشیّ ج ۲ ص ۶۱.

فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَ لِلرَّسُولِ وَ لِذِی الْقُرْبی وَ الْیَتامی وَ الْمَساكِینِ وَ كُلَّ شَیْ ءٍ فِی الدُّنْیَا فَإِنَّ لَهُمْ فِیهِ نَصِیباً فَمَنْ وَصَلَهُمْ بِشَیْ ءٍ فَمَا یَدَعُونَ لَهُ أَكْثَرُ مِمَّا یَأْخُذُونَ مِنْهُ (۱).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: از زراره و محمد ابن مسلم و ابو بصیر نقل شده است كه به ایشان علیه السلام عرض كردند: حق امام در اموال مردم چیست؟ فرمودند: فیء و انفال و خمس و هر چیزی كه فیء یا انفال یا خمس یا غنیمت از آن عاید می شود، خمس آن برای ایشان است؛ چرا كه خدا می فرماید : «وَاعْلَمُواْ أَنَّمَا غَنِمْتُم مِّن شَیْءٍ فَأَنَّ لِلّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِی الْقُرْبَی وَالْیَتَامَی وَالْمَسَاكِینِ وَابْنِ السَّبِیلِ»، {و بدانید كه هر چیزی را به غنیمت گرفتید، یک پنجم آن برای خدا و پیامبر و برای خویشاوندان [او] و یتیمان و بینوایان و در راه ماندگان است.} و هر چیزی كه در دنیا است، ایشان بهره ای از آن دارند. پس اگر كسی با پرداخت خمس به آنان خود را به ایشان وصل كند، (بدانند) مقداری را كه برای آن شخص دعا می كنند (و از راه دعا به او می‌رسد)، بیشتر از چیزی است كه (آنان) دریافت می كنند. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۶۱ -

**[ترجمه]

«۱۳»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ سَمَاعَةَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ وَ أَبِی الْحَسَنِ علیهما السلام قَالَ: سَأَلْتُ أَحَدَهُمَا عَنِ الْخُمُسِ فَقَالَ لَیْسَ الْخُمُسُ إِلَّا فِی الْغَنَائِمِ (۲).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: از سماعه، از امام صادق علیه السلام و ابو الحسن علیه السلام روایت شده است كه گفت: از یكی از آن دو در باره خمس پرسیدم. فرمودند: خمس فقط در غنیمت‌ها مصداق دارد. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۶۲ -

**[ترجمه]

«۱۴»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام: فِی قَوْلِ اللَّهِ وَ اعْلَمُوا أَنَّما غَنِمْتُمْ مِنْ شَیْ ءٍ فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَ لِلرَّسُولِ وَ لِذِی الْقُرْبی قَالَ هُمْ أَهْلُ قَرَابَةِ نَبِیِّ اللَّهِ صلی الله علیه و آله (۳).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: از محمد ابن مسلم، از امام باقر علیه السلام روایت شده است كه در باره این سخن خدای تبارک و تعالی: «وَاعْلَمُواْ أَنَّمَا غَنِمْتُم مِّن شَیْءٍ فَأَنَّ لِلّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِی الْقُرْبَی»، فرمودند: آنان خویشاوندان رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم هستند. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۶۲ -

**[ترجمه]

«۱۵»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْفُضَیْلِ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ الرِّضَا علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ وَ اعْلَمُوا أَنَّما غَنِمْتُمْ مِنْ شَیْ ءٍ فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَ لِلرَّسُولِ وَ لِذِی الْقُرْبی قَالَ الْخُمُسُ لِلَّهِ وَ الرَّسُولِ وَ هُوَ لَنَا(۴).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: از محمد ابن فضیل، از امام رضا علیه السلام روایت شده است که گفت: از ایشان در باره این فرموده خدای عز و جل: «وَاعْلَمُواْ أَنَّمَا غَنِمْتُم مِّن شَیْءٍ فَأَنَّ لِلّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِی الْقُرْبَی» پرسیدم. فرمودند: خمس از آن خدا و از آن رسولش صلی الله علیه و آله و سلم و برای ما است. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۶۲ -

**[ترجمه]

«۱۶»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ إِسْحَاقَ عَنْ رَجُلٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ سَهْمِ الصَّفْوَهِ فَقَالَ كَانَ لِرَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ أَرْبَعَهُ أَخْمَاسٍ لِلْمُجَاهِدِینَ وَ الْقُوَّامِ وَ خُمُسٌ یُقْسَمُ بَیْنَ مُقَسِّمِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ نَحْنُ نَقُولُ وَ هُوَ لَنَا وَ النَّاسُ یَقُولُونَ لَیْسَ لَكُمْ وَ سَهْمٌ لِذِی الْقُرْبی وَ هُوَ لَنَا وَ ثَلَاثَهُ أَسْهَامٍ لِلْیَتَامَی وَ الْمَسَاكِینِ وَ أَبْنَاءِ السَّبِیلِ یَقْسِمُهُ الْإِمَامُ بَیْنَهُمْ فَإِنْ أَصَابَهُمْ دِرْهَمٌ [دِرْهَمٌ] لِكُلِّ فِرْقَهٍ مِنْهُمْ نَظَرَ الْإِمَامُ بَعْدُ فَجَعَلَهَا فِی ذِی الْقُرْبی قَالَ یَرُدُّهَا إِلَیْنَا(۵).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: از اسحاق، از مردی، از امام صادق علیه السلام روایت شده است که گفت: از ایشان در باره سهم صفوه (خالص) پرسیدم؟ فرمودند: برای رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم بود و چهار پنجم برای مجاهدین و استواران و خمس میان موارد رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم تقسیم می شود. ما می گوییم: آن (این موارد) برای ما است و مردم می گویند: برای شما نیست. یک سهم برای ذوی القربی و از آن ما است و سه سهم برای یتیمان و مساکین و در راه ماندگان که امام آن را میان آنان تقسیم می کند. پس اگر به هر گروه از آنان یک درهم رسید، امام در باره آن حکم می کند و آن را برای ذوی القربی قرار می دهد. و فرمود: آن را به ما بر می گردانند. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۶۳ -

**[ترجمه]

«۱۷»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنِ الْمِنْهَالِ بْنِ عَمْرٍو عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ علیهما السلام قَالَ قَالَ: لِیَتَامَانَا وَ مَسَاكِینِنَا وَ أَبْنَاءِ سَبِیلِنَا(۶).

ص: ۲۰۱

۱- ۱. تفسیر العیّاشیّ ج ۲ ص ۶۱.
۲- ۲. تفسیر العیّاشیّ ج ۲ ص ۶۲.
۳- ۳. تفسیر العیّاشیّ ج ۲ ص ۶۲.
۴- ۴. تفسیر العیّاشیّ ج ۲ ص ۶۲.

۵- ۵. تفسير العيّاشىّ ج ۲ ص ۶۳.

۶- ۶. المصـدر نفسه و صدر الحديث هكذا: قال المنهال بن عمرو سألت علىّ بن الحسـين عليهما السـلام عن الخمس فقال: هو لنا، فقلت: ان اللّه يقول:« وَ الْيَتامى وَ الْمَساكِينَ وَ ابْنَ السَّبِيلِ»*؟ فقال: يتامانا و مساكيننا و أبناء سبيلنا.

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: از منهال بن عمرو، از امام سجاد علیه السلام روایت شده است که گفت: امام فرمود: برای یتیمان، و مساکین و در راه ماندگان ما است. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۶۳ -

**[ترجمه]

«۱۸»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ زَكَرِيَّا بْنِ مَالِكٍ الْجُعْفِيِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ وَ اعْلَمُوا أَنَّما غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْ ءٍ فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَ لِلرَّسُولِ وَ لِذِی الْقُرْبی وَ الْيَتامی وَ الْمَساكِينِ وَ ابْنِ السَّبِيلِ قَالَ أَمَّا خُمُسُ اللَّهِ فَالرَّسُولُ يَضَعُهُ فِی سَبِيلِ اللَّهِ وَ لَنَا خُمُسُ الرَّسُولِ وَ لِأَقَارِبِهِ وَ خُمُسُ ذَوِی الْقُرْبَی فَهُمْ أَقْرِبَاؤُهُ وَ الْيَتَامَی يَتَامَی أَهْلِ بَيْتِهِ فَجَعَلَ هَذِهِ الْأَرْبَعَةَ الْأَسْهُمِ فِيهِمْ وَ أَمَّا الْمَسَاكِينُ وَ أَبْنَاءُ السَّبِيلِ فَقَدْ عَلِمْتَ أَنَّا لَا نَأْكُلُ الصَّدَقَةَ وَ لَا يَحِلُّ لَنَا فَهُوَ لِلْمَسَاكِينِ وَ أَبْنَاءِ السَّبِيلِ (۱).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: از زکریا بن مالک جعفی، از امام صادق علیه السلام روایت کرده که از ایشان در باره این سخن خدای تبارک و تعالی: «وَاعْلَمُواْ أَنَّمَا غَنِمْتُم مِّن شَیْءٍ فَأَنَّ لِلّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِی الْقُرْبَی وَالْيَتَامَی وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ» پرسیدم. فرمودند: اما خمس خدا برای پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم است که آن را در راه خدا هزینه می کند. و خمس پیامبر که سلام و درود خدا بر او باد، برای ما و خویشاوندان او است؛ و خمس ذوی القربی برای نزدیکان پیامبر است. منظور از یتامی، یتیمان اهل بیت اوست. پس این چهار سهم را برای آنان قرار داده است. اما مساکین و در راه ماندگان، تو می دانی که ما صدقه نمی خوریم و برای ما جایز نیست. پس آن به مساکین و در راه ماندگان تعلق دارد. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۶۳ -

**[ترجمه]

«۱۹»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ عِيسَى بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْعَلَوِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام قَالَ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لَمَّا حَرَّمَ عَلَيْنَا الصَّدَقَةَ أَنْزَلَ لَنَا الْخُمُسَ وَ الصَّدَقَةُ عَلَيْنَا حَرَامٌ وَ الْخُمُسُ لَنَا فَرِيضَةٌ وَ الْكَرَامَةُ أَمْرٌ لَنَا حَلَالٌ (۲).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: از عیسی ابن عبدالله علوی، از پدرش، از امام صادق علیه السلام روایت شده است که گفت: فرمودند: همانا خدایی که خدایی جز او نیست، صدقه را بر ما حرام دانسته است و خمس را برای ما قرار داده است. صدقه بر ما حرام است و خمس برای ما واجب است و کرامت، امری است که برای ما حلال است. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۶۴ -

**[ترجمه]

«۲۰»

فر، [تفسیر فرات بن إبراهيم] الْحُسَيْنُ بْنُ سَعِيدٍ مُعَنْعَناً عَنْ زَيْدِ بْنِ الْحَسَنِ الْأَنْمَاطِيِّ قَالَ سَمِعْتُ عَنْ أَبَانِ بْنِ تَغْلِبَ قَالَ: سَأَلْتُ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى يَسْئَلُونَکَ عَنِ الْأَنْفالِ قُلِ الْأَنْفالُ لِلَّهِ وَ الرَّسُولِ فِيمَنْ نَزَلَتْ قَالَ فِينَا وَ اللَّهِ نَزَلَتْ خَاصَّةً مَا شَرِكَنَا

فِيهَا أَحدٌ قُلْتُ فَإِنَّ أَبَا الْجَارُودِ رَوَى عَنْ زَيْدِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ الْخُمُسُ لَنَا مَا احْتَجْنَا إِلَيْهِ فَإِذَا اسْتَغْنَيْنَا عَنْهُ فَلَيْسَ لَنَا أَنْ نَبْنِيَ الدُّورَ وَ الْقُصُورَ قَالَ فَهُوَ كَمَا قَالَ زَيْدٌ وَ قَالَ زَيْدٌ إِنَّمَا سَأَلْتَ عَنِ الْأَنْفَالِ فَهِیَ لَنَا خَاصَّةً(۳).

**[ترجمه]زید ابن حسن انماطی گفته است که از ابان ابن تغلب شنیدم که گفت: از امام صادق درباره این سخن خداوند «يَسْئَلُونَكَ عَنِ الْأَنْفالِ، قُلِ الْأَنْفالُ لِلَّهِ وَ الرَّسُولِ» پرسیدم که در باره چه کسی نازل شد؟ فرمود: به خدای سوگند که در باره ما نازل شده است، و هیچ کس در این آیه با ما شریک نیست. گفتم: ابو الجارود از زید ابن علی بن ابی طالب روایت کرده است که فرمود: تا زمانی که به خمس نیاز داشته باشیم، از آن ما است، و چون از آن بی‌نیاز شویم، دیگر ما را نرسد که با آن خانه ها و کاخها بنا کنیم. امام صادق فرمود: چنان است که زید گفته است. و زید گفت: در حقیقت من درباره انفال پرسیدم و آن مخصوص ماست. - . تفسیر فرات ابن ابراهیم : ۴۹ -

**[ترجمه]

«۲۱»

فر، [تفسیر فرات بن إبراهیم] جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ هِشَامٍ مُعَنْعَناً عَنْ دَيْلَمِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ: إِنَّا لَقِيَامٌ بِالشَّامِ إِذْ جِی ءَ بِسَبْیِ آلِ مُحَمَّدٍ علیهم السلام حَتَّى أُقِيمُوا عَلَى الدَّرَجِ إِذْ جَاءَ شَيْخٌ مِنْ أَهْلِ الشَّامِ فَقَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی قَتَلَكُمْ وَ قَطَعَ قَرْنَ الْفِتْنَةِ فَقَالَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ أَيُّهَا الشَّيْخُ انْصِتْ لِی فَقَدْ نَصَتُّ لَكَ حَتَّى أَبْدَيْتَ لِی عَمَّا فِی نَفْسِكَ مِنَ الْعَدَاوَةِ هَلْ قَرَأْتَ الْقُرْآنَ قَالَ نَعَمْ قَالَ هَلْ وَجَدْتَ لَنَا فِيهِ حَقّاً خَاصَّةً دُونَ الْمُسْلِمِينَ؟

ص: ۲۰۲

۱- ۱. تفسير العيّاشيّ ج ۲ ص ۶۳.

۲- ۲. تفسير العيّاشيّ ج ۲ ص ۶۴.

۳- ۳. تفسير فرات ابن إبراهيم ص ۴۹.

قَالَ لَا قَالَ مَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ قَالَ بَلَى قَدْ قَرَأْتُ الْقُرْآنَ قَالَ فَمَا قَرَأْتَ الْأَنْفَالَ وَ اعْلَمُوا أَنَّما غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْ ءٍ فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَ لِلرَّسُولِ وَ لِذِي الْقُرْبى أَ تَدْرُونَ مَنْ هُمْ قَالَ لَا قَالَ فَإِنَّا نَحْنُ هُمْ قَالَ إِنَّكُمْ لَأَنْتُمْ هُمْ قَالَ نَعَمْ قَالَ فَرَفَعَ الشَّيْخُ يَدَهُ ثُمَّ قَالَ اللَّهُمَّ إِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ قَتْلِ آلِ مُحَمَّدٍ وَ مِنْ عَدَاوَةِ آلِ مُحَمَّدٍ صلى الله عليه و آله (۱).

**[ترجمه]تفسیر فرات ابن ابراهیم: دیلم ابن عمرو گوید: ما در شام اقامت داشتیم که اسیری از خاندان محمد صلی الله علیه و آله و سلم آورده شد تا اینکه بر پله‌ها مستقر شدند؛ پیرمردی از اهالی شام آمد و گفت: سپاس از آن خدایی است که شما را کشت و فتنه را خاموش کرد. علی ابن حسین فرمود: ای پیرمرد ساکت شو و به من گوش کن. من ساکت شدم و به تو گوش کردم تا اینکه دشمنی درونت را نسبت به من آشکار کردی، آیا قرآن را خوانده ای؟ گفت: بله، فرمود: آیا در آن برای ما حقی مخصوص که برای دیگر مسلمانان نباشد، یافته ای؟ گفت: خیر. فرمود: قرآن را نخوانده ای. گفت: البته قرآن را خوانده ام. فرمود: پس سوره انفال را نخوانده ای «وَاعْلَمُواْ أَنَّمَا غَنِمْتُم مِّن شَيْءٍ فَأَنَّ لِلّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَى» آیا می‌دانی آنان چه کسانی هستند؟ گفت: خیر، فرمود: همانا ما آن کسان هستیم. گفت: آیا واقعاً شما آن افراد هستید؟ فرمود: بله، دیلم بن عمر می گوید: پیرمرد دستش را بالا برد سپس گفت: خداوندا من از کشتن خاندان محمد صلی الله علیه و آله و سلم و دشمنی با خاندان او به سوی تو باز می گردم و توبه می کنم. - . تفسیر فرات ابن ابراهیم: ۵۰ -

**[ترجمه]

أَقُولُ

وَجَدْتُ فِي كِتَابِ سُلَيْمِ بْنِ قَيْسٍ الْهِلَالِيِّ أَنَّهُ قَالَ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام: قَدْ عَمِلَتِ الْوُلَاةُ قَبْلِي أَعْمَالًا خَالَفُوا رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله مُتَعَمِّدِينَ لِخِلَافِهِ وَ لَوْ حَمَلْتُ النَّاسَ عَلَى تَرْكِهَا لَتَفَرَّقُوا عَلَيَّ وَ سَاقَ الْحَدِيثَ الطَّوِيلَ إِلَى أَنْ قَالَ وَ لَمْ أُعْطِ سَهْمَ ذِي الْقُرْبَى إِلَّا مَنْ أَمَرَ اللَّهُ بِإِعْطَائِهِ الَّذِينَ قَالَ اللَّهُ إِنْ كُنْتُمْ آمَنْتُمْ بِاللَّهِ وَ ما أَنْزَلْنا عَلى عَبْدِنا يَوْمَ الْفُرْقانِ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعانِ فَنَحْنُ الَّذِينَ عَنَى اللَّهُ بِذِي الْقُرْبَى وَ الْيَتَامَى وَ الْمَسَاكِينُ وَ ابْنُ السَّبِيلِ فِينَا خَاصَّةً لِأَنَّهُ لَمْ يَجْعَلْ لَنَا فِي سَهْمِ الصَّدَقَهِ نَصِيباً أَكْرَمَ اللَّهُ نَبِيَّهُ صلى الله عليه و آله وَ أَكْرَمَنَا أَنْ يُطْعِمَنَا أَوْسَاخَ النَّاسِ (۲).

**[ترجمه]در کتاب سلیم بن قیس هلالی دیدم که او گفت: امیرمؤمنان علی علیه السلام فرموده است: والیان پیش از ما متصدّی کارهایی شدند که از روی عمد با رسول خدا صلّی اللَّه علیه و آله مخالفت کردند، و اگر من مردم را از آن منع و امر به ترک آن نمایم، تمام لشکرم از اطراف من پراکنده می‌شوند؛ و حدیث طولانی را بیان کرد تا آنجا که فرمود: و سهم ذی القربی را ندادم مگر به کسانی که خداوند امر فرمود به آنها بدهم، کسانی که خداوند (درباره آنان) می‌فرماید: «إِنْ کُنْتُمْ آمَنْتُمْ بِاللَّهِ وَ ما أَنْزَلْنا عَلی عَبْدِنا یَوْمَ الْفُرْقانِ» به خدا که منظور از ذوی القربی ما هستیم، و یتیمان و بینوایان و در راه ماندگان مخصوص ما است چراکه خداوند برای ما در صدقه هیچ نصیبی قرار نداد، خداوند سبحان پیامبر خود و ما را اکرام داشت از اینکه به ما چرک‌های اموال مردم را بخوراند. - . کتاب سلیم بن قیس : ۱۴۴ -

**[ترجمه]

أقول

و روی مثله الکلینی فی الروضه عن علی بن إبراهیم عن أبیه عن حماد بن عیسی عن إبراهیم بن عمر الیمانی عن ابن أبی عیاش عن سلیم (۳) و روی الطبرسی فی الإحتجاج مثله عن مسعده بن صدقه عنه علیه السلام:(۴) و قد مرت الأخبار بطولها فی کتاب الفتن.

ص: ۲۰۳

۱- ۱. تفسیر فرات بن إبراهیم: ۵۰.

۲- ۲. کتاب سلیم بن قیس: ۱۴۴.

۳- ۳. الکافی ج ۸ ص ۵۸- ۶۳.

۴- ۴. الاحتجاج: ۱۴۱.

**[ترجمه]کلینی مثل این حدیث را در «الروضه» از علی ابن ابراهیم از پدرش از حماد ابن عیسی از ابراهیم ابن عمر الیمانی از ابن ابی عیاش از سلیم روایت کرده است. - . الکافی ۸ : ۵۸ - ۶۳ -

و طبرسی در «احتجاج» مانند این حدیث را از مسعده بن صدقه روایت کرده است - . احتجاج : ۱۴۱ - که تمام روایت‌ها در باب فتنه‌ها ذکر شد .

**[ترجمه]

باب ۲۵ الأنفال

الآیات

الأنفال: یَسْئَلُونَکَ عَنِ الْأَنْفالِ قُلِ الْأَنْفالُ لِلَّهِ وَ الرَّسُولِ (۱)

الحشر: وَ ما أَفاءَ اللَّهُ عَلی رَسُولِهِ مِنْهُمْ فَما أَوْجَفْتُمْ عَلَیْهِ مِنْ خَیْلٍ وَ لا رِکابٍ وَ لکِنَّ اللَّهَ یُسَلِّطُ رُسُلَهُ عَلی مَنْ یَشاءُ وَ اللَّهُ عَلی کُلِّ شَیْ ءٍ قَدِیرٌ ما أَفاءَ اللَّهُ عَلی رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُری فَلِلَّهِ وَ لِلرَّسُولِ وَ لِذِی الْقُرْبی وَ الْیَتامی وَ الْمَساکِینِ وَ ابْنِ السَّبِیلِ کَیْ لا یَکُونَ دُولَةً بَیْنَ الْأَغْنِیاءِ مِنْکُمْ وَ ما آتاکُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَ ما نَهاکُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا وَ اتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِیدُ الْعِقابِ لِلْفُقَراءِ الْمُهاجِرِینَ الَّذِینَ أُخْرِجُوا مِنْ دِیارِهِمْ وَ أَمْوالِهِمْ یَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَ رِضْواناً وَ یَنْصُرُونَ اللَّهَ وَ رَسُولَهُ أُولئِکَ هُمُ الصَّادِقُونَ (۲).

lt;meta info="- یَسْأَلُونَکَ عَنِ الأَنفَالِ قُلِ الأَنفَالُ لِلّهِ وَالرَّسُولِ. - . انفال / ۱ -

{[ای پیامبر،] از تو در باره غنایم جنگی می پرسند. بگو: «غنایم جنگی اختصاص به خدا و فرستاده [او] دارد.}

- وَمَا أَفَاء اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْهُمْ فَمَا أَوْجَفْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ وَلَا رِكَابٍ وَلَكِنَّ اللَّهَ يُسَلِّطُ رُسُلَهُ عَلَى مَن يَشَاء وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ * مَّا أَفَاء اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاء مِنكُمْ وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانتَهُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ * لِلْفُقَرَاء الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِن دِيارِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِّنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا وَيَنصُرُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُوْلَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ. - . حشر / ۶ - ۸ -

{و آنچه را خدا از آنان به رسم غنیمت عاید پیامبر خود گردانید، [شما برای تصاحب آن] اسب یا شتری بر آن نتاختید، ولی خدا فرستادگانش را بر هر که بخواهد چیره می گرداند، و خدا بر هر کاری تواناست. آنچه خدا از [دارایی] ساکنان آن قریه ها عاید پیامبرش گردانید، از آنِ خدا و از آنِ پیامبر [او] و متعلّق به خویشاوندان نزدیک [وی] و یتیمان و بینوایان و در راه ماندگان است، تا میان توانگران شما دست به دست نگردد. و آنچه را فرستاده [او] به شما داد، آن را بگیرید و از آنچه شما را باز داشت، بازایستید و از خدا پروا بدارید که خدا سخت کیفر است. [این غنایم، نخست] اختصاص به بینوایان مهاجری دارد که از دیارشان و اموالشان رانده شدند: خواستار فضل خدا و خشنودی [او] می باشند و خدا و پیامبرش را یاری می کنند. اینان همان مردم درست کردارند.}

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

ف، [تحف العقول]: رِسَالَهُ الصَّادِقِ علیه السلام فِی الْغَنَائِمِ وَ وُجُوبِ الْخُمُسِ لِأَهْلِهِ فَهِمْتُ مَا ذَکَرْتَ أَنَّکَ اهْتَمَمْتَ بِهِ مِنَ الْعِلْمِ بِوُجُوهِ مَوَاضِعِ مَا لِلَّهِ فِیهِ رِضًی وَ کَیْفَ أُمْسِکُ سَهْمَ ذِی الْقُرْبَی مِنْهُ وَ مَا سَأَلْتَنِی مِنْ إِعْلَامِکَ ذَلِکَ کُلَّهُ فَاسْمَعْ بِقَلْبِکَ وَ انْظُرْ بِعَقْلِکَ ثُمَّ أَعْطِ فِی جَنْبِکَ النَّصَفَ مِنْ نَفْسِکَ فَإِنَّهُ أَسْلَمُ لَکَ غَداً عِنْدَ رَبِّکَ الْمُتَقَدِّمِ أَمْرُهُ وَ نَهْیُهُ إِلَیْکَ وَفَّقَنَا اللَّهُ وَ إِیَّاکَ اعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ رَبِّی وَ رَبَّکَ مَا غَابَ عَنْ شَیْ ءٍ وَ ما کانَ رَبُّکَ نَسِیًّا وَ مَا فَرَّطَ فِی الْکِتَابِ مِنْ شَیْ ءٍ وَ کُلَّ شَیْ ءٍ فَصَّلَهُ تَفْصِیلًا وَ إِنَّهُ لَیْسَ مَا وَضَّحَ اللَّهُ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی مِنْ أَخْذِ مَالِهِ بِأَوْضَحَ مِمَّا أَوْضَحَ مِنْ قِسْمَتِهِ إِیَّاهُ فِی سُبُلِهِ لِأَنَّهُ لَمْ یَفْتَرِضْ مِنْ ذَلِکَ شَیْئاً فِی شَیْ ءٍ مِنَ الْقُرْآنِ إِلَّا وَ قَدْ أَتْبَعَهُ بِسُبُلِهِ إِیَّاهُ غَیْرَ مُفَرِّقٍ بَیْنَهُ وَ بَیْنَهُ.

یُوجِبُهُ لِمَنْ فَرَضَ لَهُ مَا لَا یَزُولُ عَنْهُ مِنَ الْقِسَمِ کَمَا یَزُولُ مَا بَقِیَ سِوَاهُ عَمَّنْ

ص: ۲۰۴

۱- ۱. الأنفال: ۱.

۲- ۲. الحشر: ۶- ۹.

سُمِّيَ لَهُ لِأَنَّهُ يَزُولُ عَنِ الشَّيْخِ (۱) بِكِبَرِهِ وَ الْمِسْكِينِ بِغِنَاهُ وَ ابْنِ السَّبِيلِ بِلُحُوقِهِ بِبَلَدِهِ وَ مَعَ تَوْكِيدِ الْحَجِّ مَعَ ذَلِكَ بِالْأَمْرِ بِهِ تَعْلِيماً وَ بِالنَّهْيِ عَمَّا رُكِبَ مِمَّنْ مَنَعَهُ تَحَرُّجاً فَقَالَ اللَّهُ جَلَّ وَ عَزَّ فِي الصَّدَقَاتِ وَ كَانَتْ أَوَّلَ مَا افْتَرَضَ اللَّهُ مِنْ سُبُلِهِ إِنَّمَا الصَّدَقاتُ لِلْفُقَراءِ وَ الْمَساكِينِ وَ الْعامِلِينَ عَلَيْها وَ الْمُؤَلَّفَهِ قُلُوبُهُمْ وَ فِي الرِّقابِ وَ الْغارِمِينَ وَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَ ابْنِ السَّبِيلِ فَأَعْلَمَ نَبِيَّهُ صلى الله عليه و آله مَوْضِعَ الصَّدَقَاتِ وَ أَنَّهَا لَيْسَتْ لِغَيْرِهَا وَ لَا يَضَعُهَا إِلَّا حَيْثُ يَشَاءُ مِنْهُمْ عَلَى مَا يَشَاءُ وَ يَكُفُّ اللَّهُ جَلَّ جَلَالُهُ نَبِيَّهُ عليه السلام وَ أَقْرِبَاءَهُ عَنْ صَدَقَاتِ النَّاسِ وَ أَوْسَاخِهِمْ فَهَذَا سَبِيلُ الصَّدَقَاتِ وَ أَمَّا الْمَغَانِمُ فَإِنَّهُ لَمَّا كَانَ يَوْمُ بَدْرٍ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله مَنْ قَتَلَ قَتِيلًا فَلَهُ كَذَا وَ كَذَا وَ مَنْ أَسَرَ أَسِيراً فَلَهُ مِنْ غَنَائِمِ الْقَوْمِ كَذَا وَ كَذَا فَإِنَّ اللَّهَ قَدْ وَعَدَنِي أَنْ يَفْتَحَ عَلَيَّ وَ أَنْعَمَنِي عَسْكَرَهُمْ فَلَمَّا هَزَمَ اللَّهُ الْمُشْرِكِينَ وَ جُمِعَتْ غَنَائِمُهُمْ قَامَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّكَ أَمَرْتَنَا بِقِتَالِ الْمُشْرِكِينَ وَ حَثَثْتَنَا عَلَيْهِ وَ قُلْتَ مَنْ أَسَرَ أَسِيراً فَلَهُ كَذَا وَ كَذَا مِنْ غَنَائِمِ الْقَوْمِ وَ مَنْ قَتَلَ قَتِيلًا فَلَهُ كَذَا وَ كَذَا وَ إِنِّي قَتَلْتُ قَتِيلَيْنِ لِي بِذَلِكَ الْبَيِّنَهُ وَ أَسَرْتُ أَسِيراً فَأَعْطِنَا مَا أَوْجَبْتَ عَلَى نَفْسِكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ ثُمَّ جَلَسَ فَقَامَ سَعْدُ بْنُ عُبَادَهَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا مَنَعَنَا أَنْ نُصِيبَ مِثْلَ مَا أَصَابُوا جُبْنٌ عَنِ الْعَدُوِّ وَ لَا زَهَادَهٌ فِي الْآخِرَهِ(۲) وَ الْمَغْنَمِ وَ لَكِنَّا تَخَوَّفْنَا أَنْ بعدت [بَعُدَ] مَكَانُنَا مِنْكَ فَيَمِيلَ إِلَيْكَ مِنْ جُنْدِ الْمُشْرِكِينَ أَوْ يُصِيبُوا مِنْكَ ضَيْعَهً فَيَمِيلُوا إِلَيْكَ فَيُصِيبُوكَ بِمُصِيبَهٍ وَ إِنَّكَ إِنْ تُعْطِ هَؤُلَاءِ الْقَوْمَ مَا طَلَبُوا يَرْجِعْ سَائِرُ الْمُسْلِمِينَ لَيْسَ لَهُمْ مِنَ الْغَنِيمَهِ شَيْ ءٌ ثُمَّ جَلَسَ.

فَقَامَ الْأَنْصَارِيُّ فَقَالَ مِثْلَ مَقَالَتِهِ الْأُولَى ثُمَّ جَلَسَ يَقُولُ ذَلِكَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا ثَلَاثَ مَرَّاتٍ.

ص: ۲۰۵

۱- ۱. عن اليتيم ظ.

۲- ۲. في الاجره ظ.

فَصَدَّ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله بِوَجْهِهِ فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَ یَسْئَلُونَکَ عَنِ الْأَنْفالِ وَ الْأَنْفَالُ اسْمٌ جَامِعٌ لِمَا أَصَابُوا یَوْمَئِذٍ مِثْلُ قَوْلِهِ ما أَفاءَ اللَّهُ عَلی رَسُولِهِ وَ مِثْلُ قَوْلِهِ أَنَّما غَنِمْتُمْ مِنْ شَیْ ءٍ ثُمَّ قَالَ قُلِ الْأَنْفالُ لِلَّهِ وَ الرَّسُولِ فَاخْتَلَجَهَا اللَّهُ مِنْ أَیْدِیهِمْ فَجَعَلَهَا لِلَّهِ وَ لِرَسُولِهِ ثُمَّ قَالَ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَ أَصْلِحُوا ذاتَ بَیْنِکُمْ وَ أَطِیعُوا اللَّهَ وَ رَسُولَهُ إِنْ کُنْتُمْ مُؤْمِنِینَ فَلَمَّا قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ الْمَدِینَهَ أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَیْهِ وَ اعْلَمُوا أَنَّما غَنِمْتُمْ مِنْ شَیْ ءٍ فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَ لِلرَّسُولِ وَ لِذِی الْقُرْبی وَ الْیَتامی وَ الْمَساکِینِ وَ ابْنِ السَّبِیلِ إِنْ کُنْتُمْ آمَنْتُمْ بِاللَّهِ وَ ما أَنْزَلْنا عَلی عَبْدِنا یَوْمَ الْفُرْقانِ یَوْمَ الْتَقَی الْجَمْعانِ فَأَمَّا قَوْلُهُ لِلَّهِ فَکَمَا یَقُولُ الْإِنْسَانُ هُوَ لِلَّهِ وَ لَکَ وَ لَا یُقْسَمُ لِلَّهِ مِنْهُ شَیْ ءٌ فَخَمَّسَ رَسُولُ اللَّهِ الْغَنِیمَهَ الَّتِی قَبَضَ بِخَمْسَهِ أَسْهُمٍ فَقَبَضَ سَهْماً لِرَسُولِ اللَّهِ (۱)

یُحْیِی بِهِ ذِکْرَهُ وَ یُورَثُ بَعْدَهُ وَ سَهْماً لِقَرَابَتِهِ مِنْ بَنِی عَبْدِ الْمُطَّلِبِ وَ أَنْفَذَ سَهْماً لِأَیْتَامِ الْمُسْلِمِینَ وَ سَهْماً لِمَسَاکِینِهِمْ وَ سَهْماً لِابْنِ السَّبِیلِ مِنَ الْمُسْلِمِینَ فِی غَیْرِ تِجَارَهٍ فَهَذَا یَوْمُ بَدْرٍ وَ هَذَا سَبِیلُ الْغَنَائِمِ الَّتِی أُخِذَتْ بِالسَّیْفِ وَ أَمَّا مَا لَمْ یُوجَفْ عَلَیْهِ بِخَیْلٍ وَ لَا رِکَابٍ فَإِنْ کَانَ الْمُهَاجِرُونَ حِینَ قَدِمُوا الْمَدِینَهَ أَعْطَتْهُمُ الْأَنْصَارُ نِصْفَ دُورِهِمْ وَ نِصْفَ أَمْوَالِهِمْ وَ الْمُهَاجِرُونَ یَوْمَئِذٍ نَحْوُ مِائَهِ رَجُلٍ فَلَمَّا ظَهَرَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله عَلَی بَنِی قُرَیْظَهَ وَ النَّضِیرِ وَ قَبَضَ أَمْوَالَهُمْ قَالَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله لِلْأَنْصَارِ إِنْ شِئْتُمْ أَخْرَجْتُمُ الْمُهَاجِرِینَ مِنْ دُورِکُمْ وَ أَمْوَالِکُمْ وَ قَسَمْتُ لَهُمْ هَذِهِ الْأَمْوَالَ دُونَکُمْ وَ إِنْ شِئْتُمْ تَرَکْتُمْ (۲)

أَمْوَالَکُمْ وَ دُورَکُمْ وَ أَقْسَمْتُ لَکُمْ مَعَهُمْ قَالَتِ الْأَنْصَارُ بَلِ اقْسِمْ لَهُمْ دُونَنَا وَ اتْرُکْهُمْ مَعَنَا فِی دُورِنَا وَ أَمْوَالِنَا فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَبارَکَ وَ تَعَالَی ما أَفاءَ اللَّهُ عَلی رَسُولِهِ مِنْهُمْ یَعْنِی یَهُودَ قُرَیْظَهَ فَما أَوْجَفْتُمْ عَلَیْهِ مِنْ خَیْلٍ وَ لا رِکابٍ لِأَنَّهُمْ کَانُوا مَعَهُمْ بِالْمَدِینَهِ أَقْرَبَ مِنْ أَنْ یُوجَفَ عَلَیْهِمْ بِخَیْلٍ وَ لَا رِکَابٍ ثُمَّ قَالَ لِلْفُقَراءِ الْمُهاجِرِینَ الَّذِینَ أُخْرِجُوا مِنْ دِیارِهِمْ وَ أَمْوالِهِمْ یَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَ رِضْواناً وَ یَنْصُرُونَ اللَّهَ وَ رَسُولَهُ أُولئِکَ هُمُ الصَّادِقُونَ فَجَعَلَهَا اللَّهُ لِمَنْ هَاجَرَ مِنْ قُرَیْشٍ مَعَ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله وَ صَدَقَ وَ أَخْرَجَ

۱- ۱. فی المصدر: فقبض سهم اللّه لنفسه.

۲- ۲. ترکتموهم فی أموالکم ظ.

أَیْضاً عَنْهُمُ الْمُهَاجِرِینَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مِنَ الْعَرَبِ لِقَوْلِهِ الَّذِینَ أُخْرِجُوا مِنْ دِیارِهِمْ وَ أَمْوالِهِمْ لِأَنَّ قُرَیْشاً کَانَتْ تَأْخُذُ دِیَارَ مَنْ هَاجَرَ مِنْهَا وَ أَمْوَالَهُمْ وَ لَمْ تَکُنِ الْعَرَبُ تَفْعَلُ ذَلِکَ بِمَنْ هَاجَرَ مِنْهَا ثُمَّ أَثْنَی عَلَی الْمُهَاجِرِینَ الَّذِینَ جَعَلَ لَهُمُ الْخُمُسَ وَ بَرَّأَهُمْ مِنَ النِّفَاقِ بِتَصْدِیقِهِ إِیَّاهُمْ حِینَ قَالَ أُولئِکَ هُمُ الصَّادِقُونَ لَا الْکَاذِبُونَ ثُمَّ أَثْنَی عَلَی الْأَنْصَارِ وَ ذَکَرَ مَا صَنَعُوا وَ حُبَّهُمْ لِلْمُهَاجِرِینَ وَ إِیثَارَهُمْ إِیَّاهُمْ وَ أَنَّهُمْ لَمْ یَجِدُوا فِی أَنْفُسِهِمْ حَاجَةً یَقُولُ حَزَازَةً مِمَّا أُوتُوا یَعْنِی الْمُهَاجِرِینَ دُونَهُمْ فَأَحْسَنَ الثَّنَاءَ عَلَیْهِمْ فَقَالَ وَ الَّذِینَ تَبَوَّؤُا الدَّارَ وَ الْإِیمانَ مِنْ قَبْلِهِمْ یُحِبُّونَ مَنْ هاجَرَ إِلَیْهِمْ وَ لا یَجِدُونَ فِی صُدُورِهِمْ حاجَةً مِمَّا أُوتُوا وَ یُؤْثِرُونَ عَلی أَنْفُسِهِمْ وَ لَوْ کانَ بِهِمْ خَصاصَةٌ وَ مَنْ یُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولئِکَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ وَ قَدْ کَانَ رِجَالٌ اتَّبَعُوا النَّبِیَّ صلی الله علیه و آله قَدْ وَتَرَهُمُ الْمُسْلِمُونَ فِیمَا أَخَذُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ فَکَانَتْ قُلُوبُهُمْ قَدِ امْتَلَأَتْ عَلَیْهِمْ فَلَمَّا حَسُنَ إِسْلَامُهُمُ اسْتَغْفَرُوا لِأَنْفُسِهِمْ مِمَّا کَانُوا عَلَیْهِ مِنَ الشِّرْکِ وَ سَأَلُوا اللَّهَ أَنْ یَذْهَبَ بِمَا فِی قُلُوبِهِمْ مِنَ الْغِلِّ لِمَنْ سَبَقَهُمْ إِلَی الْإِیمَانِ وَ اسْتَغْفَرُوا لَهُمْ حَتَّی یُحَلِّلَ مَا فِی قُلُوبِهِمْ وَ صَارُوا إِخْوَاناً لَهُمْ فَأَثْنَی اللَّهُ عَلَی الَّذِینَ قَالُوا ذَلِکَ خَاصَّةً فَقَالَ وَ الَّذِینَ جاؤُ مِنْ بَعْدِهِمْ یَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنا وَ لِإِخْوانِنَا الَّذِینَ سَبَقُونا بِالْإِیمانِ وَ لا تَجْعَلْ فِی قُلُوبِنا غِلًّا لِلَّذِینَ آمَنُوا رَبَّنا إِنَّکَ رَؤُفٌ رَحِیمٌ فَأَعْطَی رَسُولُ اللَّهِ الْمُهَاجِرِینَ عَامَّةً مِنْ قُرَیْشٍ عَلَی قَدْرِ حَاجَتِهِمْ فِیمَا یَرَی لِأَنَّهَا لَمْ تُخَمَّسْ فَتُقْسَمَ بِالسَّوِیَّهِ وَ لَمْ یُعْطِ أَحَداً مِنْهُمْ شَیْئاً إِلَّا الْمُهَاجِرِینَ مِنْ قُرَیْشٍ غَیْرَ رَجُلَیْنِ مِنَ الْأَنْصَارِ یُقَالُ لِأَحَدِهِمَا سَهْلُ بْنُ حُنَیْفٍ وَ لِلْآخَرِ سِمَاکُ بْنُ خَرَشَةَ أَبُو دُجَانَهَ فَإِنَّهُ أَعْطَاهُمَا لِشِدَّهِ حَاجَهٍ کَانَتْ بِهِمَا مِنْ حَقِّهِ وَ أَمْسَکَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله مِنْ أَمْوَالِ بَنِی قُرَیْظَهَ وَ النَّضِیرِ مَا لَمْ یُوجَفْ عَلَیْهِ خَیْلٌ وَ لَا رِکَابٌ سَبْعَ حَائِطٍ لِنَفْسِهِ لِأَنَّهُ لَمْ یُوجَفْ عَلَی فَدَکَ خَیْلٌ أَیْضاً وَ لَا رِکَابٌ.

وَ أَمَّا خَیْبَرُ فَإِنَّهَا کَانَتْ مَسِیرَهَ ثَلَاثَهِ أَیَّامٍ مِنَ الْمَدِینَهِ وَ هِیَ أَمْوَالُ الْیَهُودِ وَ لَکِنَّهُ

أوجِفَ عَلَيْهَا خَيْلٌ وَ رِكَابٌ وَ كَانَتْ فِيهَا حَرْبٌ فَقَسَمَهَا عَلَى قِسْمِهِ بِبَدْرٍ فَقَالَ اللَّهُ ما أفاءَ اللَّهُ على رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرى فَلِلَّهِ وَ لِلرَّسُولِ وَ لِذِي الْقُرْبى وَ الْيَتامى وَ الْمَساكِينِ وَ ابْنِ السَّبِيلِ كَيْ لا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِياءِ مِنْكُمْ وَ ما آتاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَ ما نَهاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا فَهَذَا سَبِيلُ مَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِمَّا أُوجِفَ عَلَيْهِ خَيْلٌ وَ رِكَابٌ.

وَ قَدْ قَالَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ عليه السلام مَا زِلْنَا نَقْبِضُ سَهْمَنَا بِهَذِهِ الْآيَهِ الَّتِي أَوَّلُهَا تَعْلِيمٌ وَ آخِرُهَا تَحَرُّجٌ حَتَّى جَاءَ خُمُسُ السُّوسِ وَ جُنْدَيْسَابُورَ إِلَى عُمَرَ وَ أَنَا وَ الْمُسْلِمُونَ وَ الْعَبَّاسُ عِنْدَهُ فَقَالَ عُمَرُ لَنَا إِنَّهُ قَدْ تَتَابَعَتْ لَكُمْ مِنَ الْخُمُسِ أَمْوَالٌ فَقَبَضْتُمُوهَا حَتَّى لَا حَاجَةَ بِكُمُ الْيَوْمَ وَ بِالْمُسْلِمِينَ حَاجَةٌ وَ خَلَلٌ فَأَسْلِفُونَا حَقَّكُمْ مِنْ هَذَا الْمَالِ حَتَّى يَأْتِيَ اللَّهُ بِقَضَائِهِ مِنْ أَوَّلِ شَيْ ءٍ يَأْتِي الْمُسْلِمِينَ فَكَفَفْتُ عَنْهُ لِأَنِّي لَمْ آمَنْ حِينَ جَعَلَهُ سَلَفاً لَوْ أَلْحَحْنَا عَلَيْهِ فِيهِ أَنْ يَقُولَ فِي خُمُسِنَا مِثْلَ قَوْلِهِ فِي أَعْظَمَ مِنْهُ عَنَى مِيرَاثَ نَبِيِّنَا صلى الله عليه و آله حِينَ أَلْحَحْنَا عَلَيْهِ فَقَالَ لَهُ الْعَبَّاسُ لَا تَغْتَمِزْ فِي الَّذِي لَنَا يَا عُمَرُ فَإِنَّ اللَّهَ قَدْ أَثْبَتَهُ لَنَا بِأَثْبَتَ مِمَّا أَثْبَتَ بِهِ الْمَوَارِيثَ بَيْنَنَا فَقَالَ عُمَرُ وَ أَنْتُمْ أَحَقُّ مَنْ أَرْفَقَ الْمُسْلِمِينَ وَ شَفَّعَنِي فَقَبَضَهُ عُمَرُ ثُمَّ قَالَ لَا وَ اللَّهِ مَا آتَاهُمْ مَا يَقْضِينَا-(۱) حَتَّى لَحِقَ بِاللَّهِ ثُمَّ مَا قَدَرْنَا عَلَيْهِ بَعْدَهُ ثُمَّ قَالَ عَلِيٌّ عليه السلام إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَ عَلَى رَسُولِهِ الصَّدَقَهَ فَعَوَّضَهُ مِنْهَا سَهْماً مِنَ الْخُمُسِ وَ حَرَّمَهَا عَلَى أَهْلِ بَيْتِهِ خَاصَّهً دُونَ قَوْمِهِمْ وَ أَسْهَمَ لِصَغِيرِهِمْ وَ كَبِيرِهِمْ وَ ذَكَرِهِمْ وَ أُنْثَاهُمْ وَ فَقِيرِهِمْ وَ شَاهِدِهِمْ وَ غَائِبِهِمْ لِأَنَّهُمْ إِنَّمَا أُعْطُوا سَهْمَهُمْ بِأَنَّهُمْ قَرَابَهُ نَبِيِّهِمُ الَّتِي لَا تَزُولُ عَنْهُمْ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي جَعَلَهُ مِنَّا وَ جَعَلَنَا مِنْهُ فَلَمْ يُعْطِ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله أَحَداً مِنَ الْخُمُسِ غَيْرَنَا وَ غَيْرَ حُلَفَائِنَا وَ مَوَالِينَا لِأَنَّهُمْ مِنَّا وَ أَعْطَى مِنْ سَهْمِهِ نَاساً لِحُرَمٍ كَانَتْ بَيْنَهُ وَ بَيْنَهُمْ مَعُونَهً فِي الَّذِي كَانَ بَيْنَهُمْ فَقَدْ أَعْلَمْتُكَ مَا أَوْضَحَ اللَّهُ مِنْ سَبِيلِ هَذِهِ الْأَنْفَالِ الْأَرْبَعَهِ وَ مَا وَعَدَ مِنْ أَمْرِهِ

ص: ۲۰۸

۱- ۱. في النسخ: ما آتيهم ما يقبضنا، و هو تصحيف.

فِيهِمْ وَ نَوَّرَهُ بِشِفَاءٍ مِنَ الْبَيَانِ وَ ضِيَاءٍ مِنَ الْبُرْهَانِ جَاءَ بِهِ الْوَحْيُ الْمُنْزَلُ وَ عَمِلَ بِهِ النَّبِيُّ الْمُرْسَلُ فَمَنْ حَرَّفَ كَلَامَ اللَّهِ أَوْ بَدَّلَهُ بَعْدَ مَا سَمِعَهُ وَ عَقَلَهُ فَإِنَّمَا إِثْمُهُ عَلَيْهِ وَ اللَّهُ حَجِيجُهُ فِيهِ وَ السَّلَامُ عَلَيْكَ وَ رَحْمَةُ اللَّهِ وَ بَرَكَاتُهُ (۱).

**[ترجمه]تحف العقول: رساله امام صادق علیه السلام درباره غنیمت‌ها و وجوب خمس برای صاحبان آن:

از آنچه که ذکر نموده بودی دریافتم، اهتمام داری مواردی را که خدا به آنها خرسند است دریابی و بدانی چگونه من سهم ذی القربی را از آن موارد برداشت می کنم. و همچنین از اینکه درخواست کرده بودی تو را در جریان همه این موارد قرار دهم، منظورت را دریافتم و اینک خوب دل بسپار و چشم خرد خود را نیک بگشا و آنگاه از جانب خود انصاف ده که فردای قیامت در پیشگاه پروردگارت که تو را امر و نهی فرموده چگونه باید باشی که برایت سلامت بارتر باشد. خداوند به ما و تو، توفیق ارزانی فرماید.

بدان که پروردگار من و پروردگار تو، چیزی را نادیده نگرفته و پروردگارت هرگز فراموشکار نیست و چیزی را در قرآن فروگذار نکرده و هر چیز را به خوبی شرح فرموده است. به راستی، خدای تبارک و تعالی درباره گرفتن سهم خود در قرآن بیانی فرموده که روشن تر از آنچه راجع به تقسیم آن در راه هایش بیان فرموده نیست؛ زیرا خداوند چیزی از آن را در هیچ آیه ای از قرآن نیاورده مگر آن که به دنبال آن راههای مصرفش را بیان کرده است. و این دو را از هم جدا نساخته است.

مالی را برای کسانی فرض و واجب نموده که سهم آنان هرگز زایل نگردد، ولی حقّ و حقوقی را برای کسانی مقرّر داشته که با تغییر عناوین، زایل می گردد؛ زیرا وجوب روزه از پیر سالخورده به خاطر کهولت سن زایل می شود و حقّ زکات از مسکینی که توانگر شده برداشته می شود و سهم مسافری که در سفر درمانده شده، با رسیدن به شهر خود ساقط می گردد و با اینکه در باره حج از نظر تعلیم امر تأکیدی شده و از آنچه در حال احرام مرتکب می شوند نهی به عمل آمده، ولی با این همه، اگر از انجام آن جلوگیری نمایند یا برای انجام آن کسی به سختی افتد، گزاردن حج از او ساقط می شود. خدای عزّ و جلّ در باره صدقات و زکات - و آن نخستین مالی است که خداوند موارد مصرفش را مقرّر داشته - می فرماید: «إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاء وَالْمَسَاكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَهِ قُلُوبُهُمْ وَفِی الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِی سَبِيلِ اللّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ»، - . توبه / ۶۱ - {صدقات، تنها به تهیدستان و بینوایان و متصدّیان [گردآوری و پخش] آن، و کسانی که دلشان به دست آورده می شود، و در [راه آزادی] بردگان، و وامداران، و در راه خدا، و به در راه مانده، اختصاص دارد.} بنابراین خداوند موارد مصرف زکات را به پیامبر خود اعلام کرده و زکات جز به ایشان شامل حال دیگری نمی شود، در هر موردی از این موارد بخواهد، می تواند مصرف نماید. و خداوند جلّ جلاله پیامبر خود و خویشان او را از دریافت زکات مردم و چرک های آنها بازداشته است؛ این است راههای مصرف زکات.

امّا غنائم جهاد: به راستی چون روز بدر شد، رسول خدا صلّی اللّه علیه و آله فرمود: هر کس دشمنی را بکشد، او را پاداش چنین و چنان است و هر کس یکی از آنها را اسیر نماید، سهم او از غنائم مردمان چنین و چنان است؛ زیرا خداوند به من وعده داده که مرا بر آنها پیروز گرداند و لشکریان را به غنیمت من درآورد.

چون خداوند مشرکان را شکست داد و غنیمتهای جنگی جمع آوری شد، یکی از انصار برخاست و گفت: یا رسول اللّه، تو به

مـا امر كردى تا با مشـركان پيكار كنيم و ما را بر آن تشويق نمودى و فرمودى: هر كس يكى از آنها را اسـير نمايـد سـهم او از غنائم مردمان چنين و چنان است و هر كس يكى از دشـمنان بكشد او را پاداش چنين و چنان است. راسـتش من دو تن از آنها را كشـته ام و بر آن بيّنه و گواه دارم و يكى از دشـمنان را اسـير كرده ام؛ پس اى پيامبر خدا، آنچه را بر خود واجب ساخته اى به ما ارزانى دار، آنگاه بنشست.

پس از او، سعد ابن عبـاده برخـاست و عرض كرد: يا رسول اللَّه، مانعى از قبيل ترس از دشـمن يا بى رغبتى به اجرت و كسـب غنيمت بر سـر راه مـا نبود تـا ماننـد رزمنـدگان براى دستيابى به غنائم اقـدام كنيم، بلكه ترس ما از اين بود كه اگر از اطراف تو دور شـويم و به جمـع آورى غنـائم پردازيم، افرادى از لشـكر مشـركان بر تو حمله ور شونـد و چون تو را بى يـاور يافتنـد بر تو هجوم آورنـد و آسـيبى به وجود مبارك رسانند. اينك اگر به اين رزمندگان آنچه مى خواهند بدهى، رزمندگان ديگر دسـت خالى و بى نصيب از غنيمت به مدينه بر مى گردند، آنگاه بنشست.

سپس همـان انصارى برخاست و همان سـخنان خود را تكرار كرد، آن گاه بنشـست. هر يك از آن دو، سه بار سـخنان خود را تكرار كردند.

پيـامبر صـلّى اللَّه عليه و آله روى از آنـان بگردانيـد و در اين هنگـام خـداى عزّ و جـلّ اين آيه را نـازل فرمـود: «يَسْأَلُونَكَ عَنِ الأَنفَالِ»، -. انفال / ۱ - {[اى

پيـامبر،] از تو در بـاره غنـايم جنگى مى پرسـند.} و انفـال نامى فراگير بود براى آنچه در آن روز به دست آورده بودنـد، مانند گفته خدا: «وَمَا أَفَاء اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ»، -. حشر / ۶ -

{و آنچه را خـدا از آنان به رسم غنيمت عايـد پيامبر خود گردانيـد.} و نيز اين آيه «أَنَّمَا غَنِمْتُم مِّن شَيْءٍ»، -. انفال / ۴۱ - {و بدانيد كه هر چيزى را به غنيمت گرفتيد.} و نيز اين آيه: «قُلِ الأَنفَالُ لِلّهِ وَالرَّسُولِ»، -. انفال / ۱ -

{بگو: «غنـايم جنگى اختصاص به خـدا و فرسـتاده [او] دارد.} به اين طريق، خداونـد آن را از دست آنان خارج نمود، و از آن خود و پيامبرش ساخت و آنگاه فرمود: «فَاتَّقُواْ اللّهَ وَأَصْلِحُواْ ذَاتَ بِيْنِكُمْ وَأَطِيعُواْ اللّهَ وَرَسُولَهُ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ»، -. انفال / ۱ -

{پس از خدا پروا داريد و با يكديگر سازش نماييد، و اگر ايمان داريد از خدا و پيامبرش اطاعت كنيد.} چون پيامبر صـلّى اللَّه عليه و آله به مـدينه بازگشت، خـدا اين آيه را فرو فرسـتاد: «وَاعْلَمُواْ أَنَّمَا غَنِمْتُم مِّن شَيْءٍ فَأَنَّ لِلّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ إِن كُنتُمْ آمَنتُمْ بِاللّهِ وَمَا أَنزَلْنَا عَلَى عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ»، -. انفال / ۴۱ -

{و بدانيد كه هر چيزى را به غنيمت گرفتيد، يك پنجم آن براى خدا و پيامبر و براى خويشاوندان [او] و يتيمان و بينوايان و در راه ماندگان است، اگر به خدا و آنچه بر بنده خود در روز جدايى [حقّ از باطل]- روزى كه آن دو گروه با هم روبرو شدند - نازل كرديم، ايمان آورده ايـد.} امّا اينكه فرمود: «لله» همان گونه كه انسان مى گويد: اين براى خداست و براى توست و سـهم خـدا از آن برداشـته نمى شود. پس پيامبر صـلّى اللَّه عليه و آله آن غنيمتى را كه به دست آورده بود به پنج سـهم تقسـيم كرد، سهمى را براى رسول الله برداشت تـا نـام او را با آن زنـده نگه دارد و پس از خود آن را به ارث گـذارد و سـهمى هم از آن به

خویشان خود از فرزندان عبد المطلب داد و سهمی برای یتیمان مسلمانان اختصاص داد و سهمی برای بینوایان آنها و سهمی نیز برای مسلمانانی که در راه مانده باشند و سفرشان تجاری نباشد، قرار داد. این روز بدر بود و این هم راه و روش تقسیم غنائمی که در سایه شمشیر به دست آمده بود.

و امّا حکم غنائمی که بدون حمله اسب سواران و شترسواران به دست آید، قصّه اش از این قرار است: هنگامی مهاجران به مدینه آمدند، انصار نیمی از خانه ها و نیمی از اموال خود را در اختیار آنها گذاشتند. مهاجران در آن هنگام حدود صد مرد بودند؛ پس همین که رسول خدا صلّی اللّه علیه و آله بر بنی قریظه و بنی نضیر پیروز گشت و به اموال آنان دست یافت، به انصار فرمود: اگر می خواهید خانه ها و اموالتان را که به مهاجران واگذار نموده بودید پس گیرید و من همه این اموال به دست آمده را بین آنان تقسیم کنم، و اگر می خواهید آن اموال و خانه هایتان را از آنان پس نگیرید و من این غنائم را بین شما و آنان تقسیم نمایم؟ انصار گفتند: همه این اموال غنیمت را میان مهاجران تقسیم فرمایید و آن خانه ها و اموالی که به آنها تقدیم کرده ایم همچنان در اختیار آنان باقی بماند.

پس خدای تبارک و تعالی این آیه را نازل فرمود: «وَمَا أَفَاء اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْهُمْ»، - . حشر / ۶ -

{و آنچه را خدا از آنان به رسم غنیمت عاید پیامبر خود گردانید.} یعنی یهود بنی قریظه؛ «فَمَا أَوْجَفْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ وَلَا رِكَابٍ»، - . حشر / ۶ - {[شما برای تصاحب آن] اسب یا شتری بر آن نتاختید.} چون بنی قریظه در مدینه بودند و نزدیکتر از آن بودند که نیازی به حمله رزمندگان اسب سوار و شتر سوار داشته باشند. سپس خداوند فرمود: «لِلْفُقَرَاء الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِن دِيارِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِّنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا وَيَنصُرُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُوْلَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ»، - . حشر / ۸ - {[این غنایم، نخست] اختصاص به بینوایان مهاجری دارد که از دیارشان و اموالشان رانده شدند: خواستار فضل خدا و خشنودی [او] می باشند و خدا و پیامبرش را یاری می کنند. اینان همان مردم درست کردارند.} پس خداوند این اموال را مخصوص افرادی از قریش ساخت که در مهاجرت پیامبر صلّی اللّه علیه و آله را همراهی کرده بودند و صداقت خود را در ایمان نشان داده بودند. و مهاجران عرب را که از قریش نبودند از شمار اختصاص یافتگان به این اموال، بیرون کرده؛ زیرا در همان آیه فرمود: مهاجران بینوایی که از خانه ها و اموالشان رانده شدند؛ زیرا فقط قریشیان بودند که خانه ها و اموال مسلمانانی را که از مکّه مهاجرت می کردند تصاحب می نمودند و سایر اعراب چنین برخوردی با مهاجران نداشتند.

سپس مهاجرانی که خمس به آنها داد را مورد ستایش قرار داد و با درست گفتار معرفی کردن آنها، ایشان را از نفاق تبرئه نمود، آنجا که می فرمود: «أُوْلَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ»، {اینان همان مردم درست گفتارند.} نه دروغ گفتار. آنگاه انصار را مورد تمجید و ستایش قرار داد و نیک رفتاری و خوش برخوردی و محبّت آنان را نسبت به مهاجران یادآوری کرد و ایثاری را که نسبت به مهاجران نموده بودند و در دل خود هیچ تقاضایی در این باره نداشتند و از اموال و غنائمی که به آنها (مهاجران) داده شده بود و چیزی نصیب انصار نگشته بود، هیچ ناراحتی و کینه ای به دل نگرفته بودند، خداوند به خوبی آنان را ستوده و فرمود: «وَالَّذِينَ تَبَوَّؤُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِن قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِّمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَى أَنفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ»، - . حشر / ۹ -

{و [نیز] کسانی که قبل از [مهاجران] در [مدینه] جای گرفته و ایمان آورده اند هر کس را که به سوی آنان کوچ کرده دوست

دارنـد و نسبـت به آنچه به ایشان داده شـده است در دلهایشان حسـدی نمی یابند و هر چند در خودشان احتیاجی [مبرم] باشد، آنها را بر خودشان مقدّم می دارند. و هر کس از خسّت نفس خود مصون ماند، ایشانند که رستگارانند.}

به طور قطع، کسانی نیز بودنـد که از پیامبر صـلّی اللّٰه علیه و آله پیروی نمودند ولی به خاطر اموالی که از آنان به غنیمت گرفته بودند، از دست ایشان دلخون و انتقام جو بودند و دلشان از مسـلمانان پر از خشم شده بود، چون بیشتر با اسـلام آشـنا گشتند و به خوبی مسـلمان شدند، از اینکه در روزگاری که مشرک بودند چنین حالتی داشتند آمرزش خواستند و از خداوند متعال تمنّا نمودنـد که کینه دلهایشـان را نسبت به آن مسـلمانان که قبـل از آنها ایمان آورده بودنـد، بزدایـد و برای آنها نیز طلب مغفرت کردنـد تا اینکه عقـده های دلشان گشوده شـد و با همانها یکدل و برادر گشـتند و از اینکه این افراد چنین گفتند، خدا آنان را مـورد سـتایش و تمجیـد ویژه خـود قرار داد و فرمـود: «وَالَّذِینَ جَاؤُوا مِن بَعْدِهِمْ یَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِینَ سَبَقُونَا بِالْإِیمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِی قُلُوبِنَا غِلًّا لِّلَّذِینَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّکَ رَؤُوفٌ رَّحِیمٌ»، - . حشر / ۱۰ - {و [نیز] کسانی که بعد از آنان [مهاجران و انصار] آمـده اند [و] می گویند: «پروردگارا، بر ما و بر آن برادرانمان که در ایمان آوردن بر ما پیشـی گرفتند ببخشای، و در دلهایمان نسـبت به کسانی که ایمان آورده اند [هیچ گونه] کینه ای مگذار. پروردگارا، راستی که تو رؤوف و مهربانی.»} پس رسول خدا صلّی اللّٰه علیه و آله و سلم به همه مهاجران قریش به اندازه نیازشان که تشخیص می داد عطا فرمود؛ زیرا آن مال به عنوان خمس داده نشـد تـا برابر تقسـیم گردد و از آن به هیـچ کس جز مهـاجران قریش، چیزی پرداخت نشـد مگر به دو تن از انصار که نام یکی سهل ابن حنیف و نام دیگری سماک ابن خرشه ابودجانه بود و پیامبر برای این دو از سهم خود به خاطر نیاز شدیدی که داشـتند عطا فرمود. پیامبر صـلّی اللّٰه علیه و آله از اموال تصاحب شده بنی قریظه و بنی نضیر که بدون رنج [و بدون حمله رزمندگان] اسب سوار و شتر سوار به دستش آمده بود، هفت باغ را برای خویش نگهداشت؛ زیرا فدک نیز همین طور به دست آمده بود .

امّا فاصـله خیبر از مدینه، سه روز راه بود و از آن یهودیان بود که با حمله مسلمانان به دست آمد و برای تصرّف آن جنگی رخ داد. از این رو پیامبر آن را مانند غنائم جنگ بدر تقسیم فرمود و خدای عزّ و جلّ فرموده است: «مَّا أَفَاء اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِی الْقُرْبَى وَالْیَتَامَى وَالْمَسَاکِینِ وَابْنِ السَّبِیلِ کَیْ لَا یَکُونَ دُولَةً بَیْنَ الْأَغْنِیَاء مِنکُمْ وَمَا آتَاکُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاکُمْ عَنْهُ فَانتَهُوا»، - . حشـر / ۷ - {آنچه خـدا از [دارایی] ساکنان آن قریه ها عاید پیامبرش گردانید، از آنِ خدا و از آنِ پیامبر [او] و متعلّق به خویشاوندان نزدیک [وی] و یتیمان و بینوایان و در راه ماندگان است، تا میان توانگران شـما دست به دست نگردد. و آنچه را فرسـتاده [او] به شما داد، آن را بگیرید و از آنچه شما را باز داشت، بازایستید.} این بود راه و روش مصرف آن چیزی که خداوند در سایه تلاش و حمله رزمندگان اسب سوار و شتر سوار، عاید پیامبرش کرده بود.

و علی ابن ابی طالب علیه السـلام فرموده که ما به حکم همین آیه که آغازش تعلیم و پایانش تهدید است، سهم خمس خود را دریـافت می کردیم تـا زمانی که خمس غنایم شوش و جنـدی شاپور به دست عمر رسـید. من و سایر مسـلمانان و عباس نزد او بودیم. عمر به مـا گفت: به راستی تاکنون پیاپی برای شـما خمس اموال رسـیده و شـما آنها را دریافت نموده ایـد به طوری که امروز دیگر به آن نیازی ندارید در حالی که مسلمانان دیگر نیازمندند، پس سـهم خودتان را از این مال به عنوان قرض سـلف به ما بدهیـد تا نخستین چیزی که در آینده خدا برای مسـلمانان برساند، آن را پرداخت کنیم. من از پاسخ دادن به او خودداری کردم؛ زیرا از این ترسیدم که چون آن را به عنوان قرض سـلفی تقاضـا کرده، اگر در بـاره حق خمس خودمـان به او پافشاری

نمایم، اصل حقّ ما را در خمس انکار کند و همان را گوید که درباره حقّ بزرگتر از آن گفت که همان میراث خلافت پیامبر صلّی اللّه علیه و آله بود که وقتی در باره آن پافشاری ورزیدیم به انکار آن پرداخت. ولی عباس به او گفت: ای عمر! حقّ ما را ندیده مگیر؛ زیرا خداوند آن را ثابت تر از قانون ارث بین ما مقرّر داشته است. عمر گفت: شما از هر کس دیگر سزاوارترید که به مسلمانان لطف و ارفاق نمایید. سپس مرا واسطه این کار ساخت و آن اموال را گرفت. آنگاه علی علیه السّلام فرمود: به خدا سوگند! دیگر مالی برای آنها نرسید تا قرض ما را بپردازد و عمر از دنیا رفت. و بعد از او هم دیگر ما نتوانستیم به حقّ خود دست یابیم.

سپس علی علیه السّلام فرمود: به راستی، خداوند زکات را بر رسول خود حرام کرد و به جای آن سهمی از خمس برای او اختصاص داد و زکات را به خصوص بر خانواده او (اهل بیت او) حرام ساخت و نه بر قوم و تبار پیامبر، و از خمس سهمی بر خردسال و سالخورده و مرد و زن و بینوا و حاضر و غایب آنها اختصاص داد و این سهم را به این سبب به آنها اختصاص داد که خویشاوندان پیامبر خدا هستند و این سهم برای ایشان همیشگی و زوال ناپذیر است.

سپاس خداوندی را که پیامبر را از ما و ما را از او قرار داد. رسول خدا صلّی اللّه علیه و آله از خمس به هیچ کس جز ما و همپیمانان و موالی ما چیزی نداد؛ زیرا آنان هم از ما به شمار می آیند و از سهم خود به مردمی داد که بین او با آنان حرمتی بود، تا کمکی باشد برای مسائلی که بین آنها وجود داشت.

پس به طور قطع، من آنچه را خداوند در باره مصرف انفال چهارگانه توضیح داده و آنچه را با فرمان خود در باره آنها وعده فرموده و با بیان شافی و برهان درخشان بیان نموده و وحی بر آن نازل شده و پیامبر مرسل به آن عمل کرده است، به تو آگاهی دادم. پس هر که فرمایش خدا را تحریف نماید یا پس از آن که آن را شنید و فهمید تغییرش دهد، گناه آن بر گردن خود اوست و طرف او در آن کار خود خداست. و السّلام علیك و رحمه اللّٰه و برکاته. -. تحف العقول : ۳۵۶ - ۳۶۲ -

**[ترجمه]

«۲»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام يَقُولُ: فِی سُورَهِ الْأَنْفَالِ جذع [جَدْعُ] الْأُنُوفِ (۲).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: محمد ابن مسلم گوید، از امام باقر علیه السلام شنیدم که فرمود: در سوره انفال، به خاک مالیدن بینی ها است. -. تفسیر عیاشی ۲ : ۴۶ -

**[ترجمه]

«۳»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ حَرِيزٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ أَوْ سُئِلَ عَنِ الْأَنْفَالِ فَقَالَ كُلُّ قَرْيَهٍ يَهْلِكُ أَهْلُهَا أَوْ يَجْلُونَ

عَنْهَا فَهِيَ نَفَلٌ نِصْفُهَا يُقْسَمُ بَيْنَ النَّاسِ وَ نِصْفُهَا لِلرَّسُولِ (۳).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: حریز از امام صادق علیه السلام روایت کرده است که از ایشان درباره انفال پرسیدم (یا پرسیده شد). فرمود: هر آبادی که اهل آن از بین بروند، یا آن را ترک کنند، نَفل است که نصف آن میان مردم تقسیم می شود و نصف دیگرش از آن پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم است. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۴۷ -

**[ترجمه]

«۴»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ زُرَارَهَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: الْأَنْفَالُ مَا لَمْ یُوجَفْ عَلَیْهِ بِخَیْلٍ وَ لَا رِکَابٍ (۴).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: زراره، از امام باقر علیه السلام روایت کرده است که فرمود: انفال عبارت است از سرزمین‌هایی که توسط اسبان و سواران (با جنگ) فتح نشده اند. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۴۷ -

**[ترجمه]

«۵»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ الْأَنْفَالِ قَالَ هِیَ الْقُرَی الَّتِی قَدْ جَلَا أَهْلُهَا وَ هَلَکُوا فَخَرِبَتْ فَهِیَ لِلَّهِ وَ لِلرَّسُولِ (۵).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: عبدالله ابن سنان، از امام صادق علیه السلام روایت کرده است که از ایشان در باره انفال سؤال کردم. فرمود: آبادی‌هایی که اهل آن، آن را ترک کردند و به هلاک رسیدند و در نتیجه ویران شد. این‌ها برای خدای تبارک و تعالی و رسولش صلی الله علیه و آله و سلم است. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۴۷ -

**[ترجمه]

«۶»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ سَمِعْتُهُ یَقُولُ: إِنَّ الْفَیْ ءَ وَ الْأَنْفَالَ مَا کَانَ مِنْ أَرْضٍ لَمْ یَکُنْ فِیهَا هِرَاقَهُ دَمٍ أَوْ قَوْمٍ صَالَحُوا أَوْ قَوْمٍ أَعْطَوْا بِأَیْدِیهِمْ وَ مَا کَانَ مِنْ أَرْضٍ خَرِبَهٍ أَوْ بُطُونِ الْأَوْدِیَهِ فَهَذَا کُلُّهُ مِنَ الْفَیْ ءِ فَهَذَا

۱- ۱. تحف العقول: ۳۵۶- ۳۶۲.

۲- ۲. تفسير العيّاشىّ ج ۲ ص ۴۶.

۳- ۳. تفسير العيّاشىّ ج ۲ ص ۴۷، و رواه فى التهذيب عن حريز عن محمّد بن مسلم قال: سمعت أبا عبد اللّه عليه السلام يقول و سئل عن الأنفال: فقال: كل قريه يهلك أهلها أو يجلون عنها فهى نقل للّه عزّ و جلّ نصفها يقسم بين الناس و نصفها لرسول اللّه، فما كان لرسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله فهو للامام. و انما ذكرنا لفظ الحديث من التهذيب ج ۱ ص ۳۸۷ لتعلم أن الصحيح من لفظ الحديث هو الذى نقلناه، لا كما تراه فى المصدر و تفسير البرهان و غير ذلك.

۴- ۴. تفسير العيّاشىّ ج ۲ ص ۴۷.

۵- ۵. تفسير العيّاشىّ ج ۲ ص ۴۷.

لِلَّهِ وَ لِلرَّسُولِ فَمَا كَانَ لِلَّهِ فَهُوَ لِرَسُولِهِ يَضَعُهُ حَيْثُ شَاءَ وَ هُوَ لِلْإِمَامِ مِنْ بَعْدِ الرَّسُولِ صلی الله علیه و آله (۱).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: محمد ابن مسلم، از امام باقر علیه السلام روایت کرده است که از ایشان شنیدم که می‌فرمود: همانا فیء و انفال عبارت است از زمینی که خونریزی در آن صورت نگرفته باشد و یا اهل آن با مسلمانان صلح کرده باشند، یا به دست خود داده باشند و زمین متروکه یا درون دره ها. همه این‌ها مصداق فیء است و برای خدا و برای رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم است و هر چه برای خدا هست، برای رسولش نیز هست و می تواند آن را هر جا بخواهد قرار دهد و پس از پیامبر که سلام و درود خدا بر او باد، برای امام علیه السلام است. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۴۷ -

**[ترجمه]

«۷»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ بَشِیرٍ الدَّهَّانِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ: إِنَّ اللَّهَ فَرَضَ طَاعَتَنَا فِی کِتَابِهِ فَلَا یَسَعُ النَّاسَ حملنا(۲)[جَهْلُنَا] لَنَا صَفْوُ الْمَالِ وَ لَنَا الْأَنْفَالُ وَ لَنَا قَرَائِنُ الْقُرْآنِ (۳).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: از بشیر دهان نقل شده است که گفت: از امام صادق علیه السلام شنیدم که فرمود: همانا خدا اطاعت از ما را در کتاب خویش واجب کرده است و مردم نمی توانند نسبت به ما جاهل باشند و برگزیده اموال و انفال و قرائن قران برای ما است. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۴۷ -

**[ترجمه]

«۸»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ أَبِی إِبْرَاهِیمَ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ الْأَنْفَالِ فَقَالَ مَا کَانَ مِنْ أَرْضٍ بَادَ أَهْلُهَا فَذَلِکَ الْأَنْفَالُ فَهُوَ لَنَا(۴).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: از ابو ابراهیم نقل شده است که گفت: از ایشان در باره انفال پرسیدم. فرمودند: هر زمینی که اهل آن از بین رفته باشند، انفال است و برای ما است. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۴۷ -

**[ترجمه]

«۹»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ أَبِی أُسَامَةَ زَیْدٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ الْأَنْفَالِ فَقَالَ کُلُّ أَرْضٍ خَرِبَةٍ وَ کُلُّ أَرْضٍ لَمْ یُوجَفْ عَلَیْهَا خَیْلٌ وَ لَا رِکَابٌ (۵).

وَ زَادَ فِی رِوَایَهٍ أُخْرَی: منها علیها [عَنْهُ غَلَبَهَا] رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله (۶).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: ابو اسامه زید، از امام صادق علیه السلام روایت کرده است که از ایشان در باره انفال سؤال کردم و ایشان فرمود: هر زمین متروکه و هر زمینی که به وسیله اسبان و سواران فتح نشده باشد. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۴۷ -

و در روایتی دیگر چنین افزوده است: رسول خدا صلی الله علیه و آله برآن غلبه یافته است.

**[ترجمه]

«۱۰»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام یَقُولُ: لَنَا الْأَنْفَالُ قُلْتُ وَ مَا الْأَنْفَالُ قَالَ مِنْهَا الْمَعَادِنُ وَ الْآجَامُ وَ کُلُّ أَرْضٍ لَا رَبَّ لَهَا وَ کُلُّ أَرْضٍ بَادَ أَهْلُهَا فَهُوَ لَنَا(۷).

وَ فِی رِوَایَهٍ أُخْرَی عَنْ أَحَدِهِمَا وَ عَنْ أَبَانِ بْنِ تَغْلِبَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: کُلُّ مَالٍ لَا مَوْلَی لَهُ وَ لَا وَرَثَهَ فَهُوَ مِنْ أَهْلِ هَذِهِ الْآیَهِ یَسْئَلُونَکَ عَنِ الْأَنْفالِ قُلِ الْأَنْفالُ لِلَّهِ وَ الرَّسُولِ (۸).

وَ فِی رِوَایَهِ ابْنِ سِنَانٍ قَالَ علیه السلام: هِیَ الْقَرْیَهُ قَدْ جَلَا أَهْلُهَا وَ هَلَکُوا فَخَرِبَتْ فَهِیَ

۱- ۱. تفسیر العیّاشیّ ج ۲ ص ۴۷.

۲- ۲. جهلنا خ ل.

۳- ۳. المصدر نفسه، و القرائن جمع القرینه: ما یدلّ علی المراد من الشواهد التی یعضد بعضها بعضا. و فی بعض النسخ طبقا لسائر الروایات:« لنا کرائم القرآن».

۴- ۴. تفسیر العیّاشیّ ج ۲ ص ۴۷.

۵- ۵. تفسیر العیّاشیّ ج ۲ ص ۴۷.

۶- ۶. فیه تصحیف، و لعلّ الصحیح: و زاد فی روایه اخری عنه علیه السلام: نصفها لرسول اللّه.

۷- ۷. تفسیر العیّاشیّ ج ۲ ص ۴۸.

۸- ۸. تفسیر العیّاشیّ ج ۲ ص ۴۸.

لِلَّهِ وَ لِلرَّسُولِ (۱).

وَ فِی رِوَایَهِ ابْنِ سِنَانٍ وَ مُحَمَّدٍ الْحَلَبِیِّ عَنْهُ علیه السلام قَالَ: مَنْ مَاتَ وَ لَیْسَ لَهُ مَوْلًی فَمَالُهُ مِنَ الْأَنْفَالِ (۲).

وَ فِی رِوَایَهِ زُرَارَهَ عَنْهُ علیه السلام قَالَ: هِیَ کُلُّ أَرْضٍ جَلَا أَهْلُهَا مِنْ غَیْرِ أَنْ یَحْمِلَ عَلَیْهِمْ خَیْلٌ وَ لَا رِکَابٌ فَهِیَ نَفَلٌ لِلَّهِ وَ لِلرَّسُولِ (۳).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: از ابو بصیر نقل شده است که گفت: از امام صادق علیه السلام شنیدم که فرمودند: انفال از آن ما است. پرسیدم: انفال چیست؟ فرمودند: از جمله آن، معادن و بیشه ها و هر زمینی است که مالک ندارد و هر زمینی که اهل آن از بین رفته‌اند. و همه این‌ها برای ما است. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۴۸ -

و در روایتی دیگر، یکی از آن دو، از ابان بن تغلب، از امام صادق علیه السلام روایت شده است که فرمودند، هر مالی که صاحب و ورثه نداشته باشد، از مصادیق این آیه است: «یَسْأَلُونَکَ عَنِ الأَنفَالِ قُلِ الأَنفَالُ لِلّهِ وَالرَّسُولِ». - . تفسیر عیاشی ۲ : ۴۸ -

و در روایت ابن سنان آمده است که فرمودند: انفال عبارت است از آبادی‌ای که اهل آن کوچ کردند و از بین رفتند و ویران شد. پس آن، از آن خدا و رسولش صلی الله علیه و آله و سلم است. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۴۸ -

و در روایت ابن سنان و محمد جلبی، از ایشان روایت شده است که فرمودند: هر که از بین برود در حالی که هیچ قوم و خویشی نداشته باشد، اموال او از انفال محسوب می‌شود. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۴۸ -

و در روایت زراره، از همو روایت شده است که فرمودند: آن (انفال) عبارت است از هر زمینی که اهل آن بی آن که مورد حمله قرار گیرد، کوچ کنند. پس آن نفل است و برای خدا و رسولش صلی الله علیه و آله و سلم می‌باشد. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۴۸ -

**[ترجمه]

«۱۱»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنِ الثُّمَالِیِّ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: سَمِعْتُهُ یَقُولُ فِی الْمُلُوکِ الَّذِینَ یَقْطَعُونَ النَّاسَ هِیَ مِنَ الْفَیْ ءِ وَ الْأَنْفَالِ وَ أَشْبَاهِ ذَلِکَ (۴).

وَ فِی رِوَایَهٍ أُخْرَی عَنِ الثُّمَالِیِّ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام عَنْ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَی یَسْئَلُونَکَ عَنِ الْأَنْفالِ قَالَ یَسْئَلُونَکَ الْأَنْفَالَ قَالَ مَا کَانَ لِلْمُلُوکِ فَهُوَ لِلْإِمَامِ (۵).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: از ثمالی، از امام باقر علیه السلام نقل شده است که گفت: شنیدم که در باره پادشاهانی که به مردم

از اموال عمومی و زمین ها می بخشند می‌فرمود: آن از مصادیق فیء و انفال و شبیه آن است. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۴۸ -

و در روایتی دیگر، از ثمالی نقل شده است که گفت: از امام باقر علیه السلام در باره این سخن خدای تعالی پرسیدم: «یَسْأَلُونَکَ عَنِ الأَنفَالِ»، فرمود: آنچه در اختیار پادشاهان است، از آن امام است. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۴۸ -

**[ترجمه]

«۱۲»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ سَمَاعَةَ بْنِ مِهْرَانَ قَالَ: سَأَلْتُهُ علیه السلام عَنِ الْأَنْفَالِ قَالَ كُلُّ أَرْضٍ خَرِبَةٍ وَ أَشْيَاءُ كَانَتْ تَكُونُ لِلْمُلُوكِ فَذَلِكَ خَلَصَ لِلْإِمَامِ لَيْسَ لِلنَّاسِ فِيهِ سَهْمٌ قَالَ وَ مِنْهَا الْبَحْرَيْنُ لَمْ يُوجَفْ بَخِيلٍ وَ لَا رِكَابٍ (۶).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: از سماعه ابن مهران نقل شده است که گفت: از ایشان در باره انفال پرسیدم. فرمودند: هر زمین مخروبه و اشیایی که از پادشاهان است، مخصوص امام است و مردم را بهره ای از آن نیست. - فرمود- : و از جمله آن «بحرین» است که به وسیله جنگ فتح نشده است. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۴۸ -

**[ترجمه]

«۱۳»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ بَشِيرٍ الدَّهَّانِ قَالَ: كُنَّا عِنْدَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام وَ الْبَيْتُ غَاصٌّ بِأَهْلِهِ فَقَالَ لَنَا أَحْبَبْتُمْ وَ أَبْغَضَ النَّاسُ وَ وَصَلْتُمْ وَ قَطَعَ النَّاسُ وَ عَرَفْتُمْ وَ أَنْكَرَ النَّاسُ وَ هُوَ الْحَقُّ وَ إِنَّ اللَّهَ اتَّخَذَ مُحَمَّداً عَبْداً قَبْلَ أَنْ يَتَّخِذَهُ رَسُولًا وَ إِنَّ عَلِيّاً عَبْدٌ نَصَحَ لِلَّهِ فَنَصَحَهُ وَ أَحَبَّ اللَّهَ فَأَحَبَّهُ وَ فِي كِتَابِ اللَّهِ لَنَا صَفْوُ الْمَالِ وَ لَنَا الْأَنْفَالُ وَ نَحْنُ قَوْمٌ قَدْ فَرَضَ اللَّهُ طَاعَتَنَا وَ إِنَّكُمْ لَتَأْتَمُّونَ بِمَنْ لَا يُعْذَرُ النَّاسُ بِجَهَالَتِهِ وَ قَدْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مَنْ مَاتَ وَ لَيْسَ لَهُ إِمَامٌ يَأْتَمُّ بِهِ فَمِيتَتُهُ مِيتَةٌ جَاهِلِيَّةٌ فَعَلَيْكُمْ بِالطَّاعَةِ فَقَدْ رَأَيْتُمْ أَصْحَابَ عَلِيٍّ علیه السلام (۷).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: از بشیر دهان نقل شده است که گفت: نزد امام صادق علیه السلام بودیم در حالی که خانه از اهل آن پر بود. به ما فرمودند: شما ما را دوست می داشتید، در حالی که مردم با ما دشمن بودند و با ما رابطه برقرار کردید، در حالی که مردم از ما بریدند. و ما را شناختید، در حالی که مردم ما را انکار کردند و آن همان حق است و همانا خدا پیش از این که محمد صلی الله علیه و آله و سلم را به عنوان پیامبر برگزیند، بنده خویش قرار داده بود و همانا علی علیه السلام بنده ای است که برای خدا خیرخواهی کرد و خدا نیز برای او خیرخواهی کرد و خدا را دوست داشت و خدا نیز او را دوست داشت. در کتاب خدا، برگزیده اموال از آن ما است و انفال از آن ما است و ما قومی هستیم که خدا اطاعت از ما را واجب کرده است و همانا شما کسانی را امام خود قرار می دهید که جهل مردم در شناختن آنان پذیرفته نیست و رسول خدا که سلام و درود خدا بر او باد، فرمودند: هر که از دنیا برود در حالی که امامی نداشته باشد که از او پیروی کند، مرگ او مانند مرگ در جاهلیت است. پس بر شماست اطاعت کردن، چرا که شما یاران علی علیه السلام را دیده‌اید. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۴۹ -

**[ترجمه]

«۱۴»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنِ الثُّمَالِیِّ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام: یَسْئَلُونَکَ عَنِ الْأَنْفالِ قَالَ مَا کَانَ لِلْمُلُوکِ فَهُوَ لِلْإِمَامِ قُلْتُ فَإِنَّهُمْ یُقْطِعُونَ مَا فِی أَیْدِیهِمْ أَوْلَادَهُمْ وَ نِسَاءَهُمْ

ص: ۲۱۱

۱- ۱. تفسیر العیّاشیّ ج ۲ ص ۴۸.

۲- ۲. تفسیر العیّاشیّ ج ۲ ص ۴۸.

۳- ۳. تفسیر العیّاشیّ ج ۲ ص ۴۸.

۴- ۴. تفسیر العیّاشیّ ج ۲ ص ۴۸.

۵- ۵. تفسیر العیّاشیّ ج ۲ ص ۴۸.

۶- ۶. تفسیر العیّاشیّ ج ۲ ص ۴۸.

۷- ۷. تفسیر العیّاشیّ ج ۲ ص ۴۹.

وَ ذَوِی قَرَابَتِهِمْ وَ أَشْرَافَهُمْ حَتَّی بَلَغَ ذِکْرٌ مِنَ الْخِصْیَانِ فَجَعَلْتُ لَا أَقُولُ فِی ذَلِکَ شَیْئاً إِلَّا قَالَ وَ ذَلِکَ حَتَّی قَالَ تُعْطَی مِنْهُ الدِّرْهَمَ إِلَی الْمِائَهِ [وَ] الْأَلْفِ ثُمَّ قَالَ هذا عَطاؤُنا فَامْنُنْ أَوْ أَمْسِکْ بِغَیْرِ حِسابٍ (۱).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: از ثمالی روایت شده است که امام باقر علیه السلام در باره این سخن خدای تبارک و تعالی: «یَسْأَلُونَکَ عَنِ الأَنفَالِ» پرسیدم. فرمودند: هر چه از آن پادشاهان است، برای امام است. عرض کردم: اما آنان آنچه را در دست دارند به فرزندان و زنان و خویشاوندان و اشراف خود، به صورت اقطاع می دهند، تا این که از خواجگان نیز یاد شد. هر چه را می گفتم، می فرمود: و آن نیز از آن ما است. تا این که فرمودند: از آن اموال، مبلغی را که از یک درهم تا صد هزار درهم است، عطا می کند. سپس فرمودند: «هَـٰذَا عَطَاؤُنَا فَامْنُنْ أَوْ أَمْسِکْ بِغَیْرِ حِسَابٍ»، - . ص / ۳۹ - {(گفتیم) این بخشش ماست، (آن را) بی شمار ببخش یا نگاه دار.} - . تفسیر عیاشی ۲ : ۴۹ -

**[ترجمه]

«۱۵»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ دَاوُدَ بْنِ فَرْقَدٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام بَلَغَنَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَقْطَعَ عَلِیّاً مَا سَقَی الْفُرَاتُ قَالَ نَعَمْ قَالَ وَ مَا سَقَی الْفُرَاتُ الْأَنْفَالُ أَکْثَرُ مِمَّا سَقَی الْفُرَاتُ قُلْتُ وَ مَا الْأَنْفَالُ قَالَ بطول [بُطُونُ] الْأَوْدِیَهِ وَ رُءُوسُ الْجِبَالِ وَ الْآجَامُ وَ الْمَعَادِنُ وَ کُلُّ أَرْضٍ لَمْ یُوجَفْ عَلَیْهَا خَیْلٌ وَ لَا رِکَابٌ وَ کُلُّ أَرْضٍ مَیْتَهٍ قَدْ جَلَا أَهْلُهَا وَ قَطَائِعُ الْمُلُوکِ (۲).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: از داود ابن فرقد نقل شده است که گفت: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: به ما خبر رسیده است که رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم از زمین‌هایی که نهر فرات آن را مشروب می ساخت، به علی علیه السلام اقطاع داده بود؟ فرمود: بلی، از آنچه را که فرات مشروب می ساخت تعجب می‌کنید؟ انفال بسیار بیشتر است از آنچه که فرات را آبیاری می‌کند. عرض کردم: انفال چیست؟ فرمود: درون دره ها و قله کوه‌ها و بیشه ها و معادن و هر زمینی که به وسیله جنگ فتح نشده و هر زمین مرده ای که اهل آن، آن را ترک کرده اند و اقطاع پادشاهان و زمین‌هایی را که پادشاهان می بخشیدند. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۴۹ -

**[ترجمه]

«۱۶»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ أَبِی مَرْیَمَ الْأَنْصَارِیِّ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ قَوْلِهِ یَسْئَلُونَکَ عَنِ الْأَنْفالِ قُلِ الْأَنْفالُ لِلَّهِ وَ الرَّسُولِ قَالَ سَهْمٌ لِلَّهِ وَ سَهْمٌ لِلرَّسُولِ قَالَ قُلْتُ فَلِمَنْ سَهْمُ اللَّهِ فَقَالَ لِلْمُسْلِمِینَ (۳).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: از ابو مریم انصاری نقل شده است که گفت: از امام صادق علیه السلام در باره این سخن خدای تبارک و تعالی: «یَسْأَلُونَکَ عَنِ الأَنفَالِ قُلِ الأَنفَالُ لِلّهِ وَالرَّسُولِ»، سؤال کردم. فرمود: سهمی برای خدا و سهمی برای رسول است. عرض کردم: سهم خدا برای کیست؟ فرمود: برای مسلمانان است. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۴۹ -

**[ترجمه]

«۱۷»

فر، [تفسیر فرات بن إبراهیم] جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْفَزَارِیُّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَرْوَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ الثُّمَالِیِّ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: قَالَ اللَّهُ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی ما أَفاءَ اللَّهُ عَلی رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُری فَلِلَّهِ وَ لِلرَّسُولِ وَ لِذِی الْقُرْبی فَمَا کَانَ لِلرَّسُولِ فَهُوَ لَنَا وَ شِیعَتِنَا حَلَّلْنَاهُ لَهُمْ وَ طَیَّبْنَاهُ لَهُمْ یَا أَبَا حَمْزَةَ وَ اللَّهِ لَا یُضْرَبُ عَلَی شَیْ ءٍ مِنَ الْأَشْیَاءِ فِی شَرْقِ الْأَرْضِ وَ لَا غَرْبِهَا إِلَّا کَانَ حَرَاماً سُحْتاً عَلَی مَنْ نَالَ مِنْهُ شَیْئاً مَا خَلَانَا وَ شِیعَتَنَا فَإِنَّا طَیَّبْنَاهُ لَکُمْ وَ جَعَلْنَاهُ لَکُمْ وَ اللَّهِ یَا أَبَا حَمْزَةَ لَقَدْ غَصَبُونَا وَ مَنَعُونَا حَقَّنَا(۴).

**[ترجمه]تفسیر فرات ابن ابراهیم: ثمالی از امام باقر علیه السلام روایت می کند که فرمود: خداوند تبارک و تعالی می‌فرماید: «مَّا أَفَاء اللَّهُ عَلَی رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَی فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِی الْقُرْبَی»، - . حشر / ۷ - {آنچه خدا از [دارایی] ساکنان آن قریه ها عاید پیامبرش گردانید، از آنِ خدا و از آنِ پیامبر [او] و متعلّق به خویشاوندان نزدیک [وی] است.} پس آنچه برای رسول خداست، برای ما شیعه ماست که آن را برای آن‌ها حلال و پاک قرار دادیم، ای ابوحمزه، به خدا سوگند غیر از ما و شیعه ما هر کس در مشرق و مغرب زمین چیزی از آن اموال به دست آورد، حرام است. همانا ما آن را برای شما پاک گرداندیم و برای شما قرار دادیم و به خدا سوگند ای ابوحمزه، حق ما را غصب کردند و ما را از حقمان بازداشتند. - . تفسیر فرات ابن ابراهیم : ۱۵۸ - ۱۵۹ -

**[ترجمه]

«۱۸»

مِصْبَاحُ الْأَنْوَارِ، رَوَی ابْنُ بَابَوَیْهِ مَرْفُوعاً إِلَی أَبِی سَعِیدٍ الْخُدْرِیِّ قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ وَ آتِ ذَا الْقُرْبی حَقَّهُ (۵) قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَکِ فَدَکُ.

وَ فِی رِوَایَةٍ أُخْرَی عَنْهُ أَیْضاً: مِثْلَهُ. وَ عَنْ عَطِیَّةَ قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ وَ آتِ ذَا الْقُرْبی حَقَّهُ

۱- ۱. تفسیر العیّاشیّ ج ۲ ص ۴۹.

۲- ۲. تفسیر العیّاشیّ ج ۲ ص ۴۹.

۳- ۳. تفسیر العیّاشیّ ج ۲ ص ۴۹.

۴- ۴. تفسیر فرات بن إبراهیم: ۱۵۸ و ۱۵۹.

۵- ۵. أسری: ۲۶.

دَعَا رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَاطِمَةَ فَأَعْطَاهَا فَدَکَ. وَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ علیه السلام قَالَ: أَقْطَعَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَاطِمَةَ فَدَکَ. وَ عَنْ أَبَانِ بْنِ تَغْلِبَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: قُلْتُ أَ کَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَعْطَی فَاطِمَةَ فَدَکَ قَالَ کَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَقَفَهَا فَأَنْزَلَ اللَّهُ وَ آتِ ذَا الْقُرْبی حَقَّهُ فَأَعْطَاهَا رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله حَقَّهَا قُلْتُ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَعْطَاهَا قَالَ بَلِ اللَّهُ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی أَعْطَاهَا.

**[ترجمه]مصباح الانوار: ابن بابویه به ابوسعید خدری می‌رساند که گفت: هنگامی که آیه «وَآتِ ذَا الْقُرْبَی حَقَّهُ»، - . اسری / ۲۶ - {حق خویشاوند و مسکین و در راه مانده را ادا کن} نازل شد، رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: فدک برای تو (ای فاطمه)؛ و در روایت دیگری مثل آن از او نقل شده است. و از عطیه روایت شده که گفته است: هنگامی که آیه «وَآتِ ذَا الْقُرْبَی حَقَّهُ» نازل شد، رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فاطمه علیها السلام را صدا زد و فدک را به او بخشید. و علی ابن حسین علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فدک را به فاطمه بخشید. و از ابان ابن تغلب نقل شده که به امام صادق علیه السلام عرض کردم: آیا رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فدک را به فاطمه بخشید؟ فرمود: رسول خدا آن را وقف کرد پس خداوند این آیه را نازل کرد: «وَآتِ ذَا الْقُرْبَی حَقَّهُ» پس رسول خدا حق فاطمه را به ایشان داد. گفتم: رسول خدا حقش را به او عطا کرد؟ فرمود: بلکه خداوند تبارک و تعالی به ایشان عطا کرد .

**[ترجمه]

«۱۹»

فس، [تفسیر القمی]: یَسْئَلُونَکَ عَنِ الْأَنْفالِ قَالَ نَزَلَتْ یَسْئَلُونَکَ الْأَنْفَالَ قُلِ الْأَنْفالُ لِلَّهِ وَ الرَّسُولِ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَ أَصْلِحُوا ذاتَ بَیْنِکُمْ وَ أَطِیعُوا اللَّهَ وَ رَسُولَهُ إِنْ کُنْتُمْ مُؤْمِنِینَ.

فَحَدَّثَنِی أَبِی عَنْ فَضَالَهَ بْنِ أَیُّوبَ عَنْ أَبَانِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنِ الْأَنْفَالِ فَقَالَ هُوَ الْقُرَی الَّتِی قَدْ خَرِبَتْ وَ انْجَلَی أَهْلُهَا فَهِیَ لِلَّهِ وَ لِلرَّسُولِ وَ مَا کَانَ لِلْمُلُوکِ فَهُوَ لِلْإِمَامِ وَ مَا کَانَ مِنْ أَرْضِ الْجِزْیَهِ لَمْ یُوجَفْ عَلَیْهَا بِخَیْلٍ وَ لَا رِکَابٍ وَ کُلُّ أَرْضٍ لَا رَبَّ لَهَا وَ الْمَعَادِنُ مِنْهَا وَ مَنْ مَاتَ وَ لَیْسَ لَهُ مَوْلًی فَمَالُهُ مِنَ الْأَنْفَالِ.

وَ قَالَ نَزَلَتْ یَوْمَ بَدْرٍ لَمَّا انْهَزَمَ النَّاسُ کَانَ أَصْحَابُ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله عَلَی ثَلَاثِ فِرَقٍ فَصِنْفٌ کَانُوا عِنْدَ خَیْمَهِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله وَ صِنْفٌ أَغَارُوا عَلَی النَّهْبِ وَ فِرْقَهٌ طَلَبَتِ الْعَدُوَّ وَ أَسَرُوا وَ غَنِمُوا فَلَمَّا جَمَعُوا الْغَنَائِمَ وَ الْأُسَارَی تَکَلَّمَتِ الْأَنْصَارُ فِی الْأُسَارَی فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی ما کانَ لِنَبِیٍّ أَنْ یَکُونَ لَهُ أَسْری حَتَّی یُثْخِنَ فِی الْأَرْضِ (۱)

فَلَمَّا أَبَاحَ اللَّهُ لَهُمُ الْأُسَارَی وَ الْغَنَائِمَ تَکَلَّمَ سَعْدُ بْنُ مُعَاذٍ وَ کَانَ مِمَّنْ أَقَامَ عِنْدَ خَیْمَهِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله فَقَالَ یَا رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مَا مَنَعَنَا أَنْ نَطْلُبَ الْعَدُوَّ زَهَادَهً فِی الْجِهَادِ وَ لَا جُبْناً عَنِ الْعَدُوِّ وَ لَکِنَّا خِفْنَا أَنْ نُعْرِیَ مَوْضِعَکَ فَتَمِیلَ عَلَیْکَ خَیْلُ الْمُشْرِکِینَ وَ قَدْ أَقَامَ عِنْدَ الْخَیْمَهِ وُجُوهُ الْمُهَاجِرِینَ وَ الْأَنْصَارِ وَ لَمْ یَشُکَّ أَحَدٌ مِنْهُمْ فِیمَا حَسِبْتُهُ وَ النَّاسُ کَثِیرُونَ یَا رَسُولَ اللَّهِ وَ الْغَنَائِمُ قَلِیلَهٌ وَ مَتَی تعطی [تُعْطِ]

١- ١. الأنفال: ٦٧.

هَؤُلَاءِ لَمْ تبق [يَبْقَ] لِأَصْحَابِکَ شَيْ ءٌ وَ خَافَ أَنْ يَقْسِمَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله الْغَنَائِمَ وَ أَسْلَابَ الْقَتْلَى بَيْنَ مَنْ قَاتَلَ وَ لَا يُعْطِيَ مَنْ تَخَلَّفَ عَلَى خَيْمَةِ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله شَيْئاً.

فَاخْتَلَفُوا فِيمَا بَيْنَهُمْ حَتَّى سَأَلُوا رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله فَقَالُوا لِمَنْ هَذِهِ الْغَنَائِمُ فَأَنْزَلَ اللَّهُ يَسْئَلُونَکَ عَنِ الْأَنْفالِ قُلِ الْأَنْفالُ لِلَّهِ وَ الرَّسُولِ فَرَجَعَ النَّاسُ وَ لَيسَ لَهُمْ فِي الْغَنِيمَةِ شَيْ ءٌ ثُمَّ أَنْزَلَ اللَّهُ بَعْدَ ذَلِکَ وَ اعْلَمُوا أَنَّما غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْ ءٍ فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَ لِلرَّسُولِ وَ لِذِي الْقُرْبى وَ الْيَتامى وَ الْمَساكِينِ وَ ابْنِ السَّبِيلِ فَقَسَمَهُ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله بَيْنَهُمْ فَقَالَ سَعْدُ بْنُ أَبِي وَقَّاصٍ يَا رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله أَ تُعْطِي فَارِسَ الْقَوْمِ الَّذِي يَحْمِيهِمْ مِثْلَ مَا تُعْطِي الضَّعِيفَ فَقَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه و آله ثَكِلَتْکَ أُمُّکَ وَ هَلْ تُنْصَرُونَ إِلَّا بِضُعَفَائِکُمْ قَالَ فَلَمْ يُخَمِّسْ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله بِبَدْرٍ وَ قَسَمَهُ بَيْنَ أَصْحَابِهِ ثُمَّ اسْتَقْبَلَ يَأْخُذُ الْخُمُسَ بَعْدَ بَدْرٍ وَ نَزَلَ قَوْلُهُ يَسْئَلُونَکَ عَنِ الْأَنْفالِ بَعْدَ انْقِضَاءِ حَرْبِ بَدْرٍ(1).

**[ترجمه]تفسير قمی: «يَسْأَلُونَکَ عَنِ الأَنفَالِ»، {[ای پيامبر،] از تو در باره غنايم جنگی می پرسند.} فرمود: اين آيه نازل شد: «يَسْأَلُونَکَ عَنِ الأَنفَالِ قُلِ الأَنفَالُ لِلّهِ وَالرَّسُولِ فَاتَّقُواْ اللّهَ وَأَصْلِحُواْ ذَاتَ بِيْنِکُمْ وَأَطِيعُواْ اللّهَ وَرَسُولَهُ إِن کُنتُم مُّؤْمِنِينَ» {[ای پيامبر،] از تو در باره غنايم جنگی می پرسند. بگو: «غنايم جنگی اختصاص به خدا و فرستاده [او] دارد. پس از خدا پروا داريد و با يکديگر سازش نماييد، و اگر ايمان داريد از خدا و پيامبرش اطاعت کنيد.}

اسحاق ابن عمار نقل کرده است که از امام صادق عليه السلام درباره انفال پرسيدم و ايشان فرمودند: منظور آبادی‌هايی است که ويران شده و اهل آن، آنجا را ترک کرده‌اند؛ پس آن برای خدا و رسول خدا صلی الله عليه و آله و سلم است و هر آنچه از آن پادشاهان است، برای امام است و زمينی را که به وسيله اسبان و سواران جنگی فتح نشده و هر زمينی که صاحب ندارد و نيز معادن از آن جمله است (به امام تعلق دارد). هر که از دنيا برود و قوم و خويشی نداشته باشد، مال او جزو انفال است.

و فرمودند: اين آيه در روز بدر هنگامی که مردم شکست خوردند، نازل شد و اصحاب رسول خدا صلی الله عليه و آله و سلم بر سه گروه بودند: گروهی نزديک خيمه پيامبر بودند. گروهی که برای غارت، حمله کردند. و گروهی که دشمن را تعقيب کردند و آن‌ها را به اسارت گرفته و غنيمت گرفتند. هنگامی که غنيمت‌ها و اسرا را جمع کردند، انصار در باره اسرا اظهار نظر می‌کردند. خدای تبارک و تعالی اين آيه را نازل کرد: «مَا کَانَ لِنَبِيٍّ أَن يَکُونَ لَهُ أَسْرَى حَتَّى يُثْخِنَ فِي الأَرْضِ» {هيچ پيامبری را سزاوار نيست که (برای اخذ سَر بَها از دشمنان) اسيرانی بگيرد تا اينکه دشمن کاملا شکست خورده و دين در زمين مستقر گردد.}

هنگامی که خدا اسرا و غنيمت‌ها را برای آنان مباح کرد، سعد بن مُعاذ سخن گفت و او از جمله کسانی بود که نزديک خيمه پيامبر صلی الله عليه و آله و سلم قرار داشت. او گفت: ای رسول خدا! چيزی که ما را از تعقيب دشمن تو باز داشت، روی گردانی از جهاد يا ترس از دشمن نبود، بلکه ترسيديم اگر خيمه تو را ترک کنيم، خيل مشرکان بر تو هجوم آورند. تعدادی از مهاجرين و انصار نزد خيمه موضع گرفتند و هيچ کس از آنان به شک نيفتاد و مردم - ای رسول خدا! - بسيار و غنيمت‌ها کم است. اگر اين‌ها را به اينان بدهی، برای اصحابت چيزی نمی‌ماند. رسول خدا صلی الله عليه و آله و سلم از تقسيم غنيمت‌ها و اشيايی که از کشته شدگان باقی مانده بود در ميان جنگجويان و ندادن چيزی به کسانی که نزد خيمه رسول خدا صلی الله عليه و آله و سلم موضع گرفته بودند، بيم داشت.

پس میان آنان اختلاف افتاد تا این که از رسول خدا که سلام و درود خدا بر او باد، سؤال کردند و گفتند: این غنیمت‌ها برای چه کسانی است؟ خداوند این آیه را نازل کرد: «یَسْأَلُونَکَ عَنِ الأَنفَالِ قُلِ الأنفَالُ لِلّهِ وَالرَّسُولِ» پس مردم بازگشتند در حالی که نصیبی از غنیمت نگرفتند. سپس خداوند این آیه را نازل کرد: «وَاعْلَمُواْ أَنَّمَا غَنِمْتُم مِّن شَيْءٍ فَأَنَّ لِلّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ» {و بدانید که هر چیزی را به غنیمت گرفتید، یک پنجم آن برای خدا و پیامبر و برای خویشاوندان (او) و یتیمان و بینوایان و در راه ماندگان است.} سپس رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم غنیمت‌ها را میان آنان تقسیم کرد.

سعد ابن ابی وقاص گفت: ای رسول خدا! آیا برای سوار کار شجاع قوم که از دفاع می کند، همان مقداری است که به جنگجوی ضعیف می دهی؟ پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمودند: مادرت در سوگت بنشیند، مگر غیر از این است که شما به وسیله ضعیفان پیروز می شوید؟ رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم در جنگ بدر خمس را نگرفتند و آن را میان اصحابشان تقسیم کردند. ولی در غزوه های بعدی پس از بدر، خمس می گرفتند و این آیه: «یَسْأَلُونَکَ عَنِ الأَنفَالِ» پس از پایان یافتن جنگ بدر نازل شد. -. تفسیر قمی : ۲۳۵ - ۲۳۶ -

**[ترجمه]

«۲۰»

ل، [الخصال] أَبِي عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ يَزِيدَ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ حَفْصِ بْنِ الْبَخْتَرِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ جَبْرَئِيلَ كَرَى بِرِجْلِهِ خَمْسَةَ أَنْهَارٍ وَ لِسَانُ الْمَاءِ يَتْبَعُهُ الْفُرَاتَ وَ دِجْلَةَ وَ نِيلَ مِصْرَ وَ مِهْرَانَ وَ نَهْرَ بَلْخٍ فَمَا سَقَتْ أَوْ سُقِيَ مِنْهَا فَلِلْإِمَامِ وَ الْبَحْرُ الْمُطِيفُ بِالدُّنْيَا(۲).

ص: ۲۱۴

۱- ۱. تفسیر القمّیّ: ۲۳۵- ۲۳۶.

۲- ۲. الخصال ج ۱ ص ۱۴۰، و قد أخرجه المؤلّف العلامه فی ج ۶۰ ص ۴۳ و بعده بیان راجعه ان شئت.

**[ترجمه]الخصال: حفص ابن بختری از امام صادق علیه السلام روایت می‌کند که فرمود: جبرئیل با پای خود پنج نهر جاری ساخت در حالی که زبانه آب به دنبالش روان بود. فرات، دجله، نیل و نهر مهربان و نهر بلخ. پس هر چه را این نهرها آب دهد یا آب از آن بکشند برای امام است و دریایی که محیط دنیا را فراگرفته، آن نیز برای امام است .

**[ترجمه]

باب ۲۶ فضل صله الإمام علیه السلام

الأخبار

«۱»

لی، [الأمالی للصدوق] ابْنُ إِدْرِیسَ عَنْ أَبِیهِ عَنِ الْأَشْعَرِیِّ عَنْ عُمَرَ بْنِ عَلِیِّ بْنِ عُمَرَ بْنِ یَزِیدَ عَنْ عَمِّهِ مُحَمَّدِ بْنِ عُمَرَ عَنْ أَبِیهِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مَنْ وَصَلَ أَحَداً مِنْ أَهْلِ بَیْتِی فِی دَارِ هَذِهِ الدُّنْیَا بِقِیرَاطٍ كَافَیْتُهُ یَوْمَ الْقِیَامَهِ بِقِنْطَارٍ(۱).

ما، [الأمالی للشیخ الطوسی] الغضائری عن الصدوق: مثله (۲).

**[ترجمه]امالی صدوق: امام صادق علیه السلام از پدرانش نقل می‌کند که فرمودند: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: هر کس یک دینار صله در این دنیا به یکی از اهل بیتم بدهد، در روز قیامت یک قنطار - معادل صد رطل - به او پاداش می‌دهم. -. امالی صدوق : ۲۴۰ -

امالی طوسی: غضائری از صدوق همین حدیث را روایت کرده است.

**[ترجمه]

«۲»

فس، [تفسیر القمی] أَحْمَدُ بْنُ إِدْرِیسَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ أَبِی الْمَغْرَاءِ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی إِبْرَاهِیمَ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ مَنْ ذَا الَّذِی یُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضاً حَسَناً فَیُضاعِفَهُ لَهُ وَ لَهُ أَجْرٌ كَرِیمٌ قَالَ نَزَلَتْ فِی صِلَهِ الْإِمَامِ علیه السلام (۳).

شی، [تفسیر العیاشی] عن إسحاق: مثله (۴).

**[ترجمه]تفسیر قمی: اسحاق بن عمار گوید: از موسی ابن جعفر علیه السلام در باره این سخن خداوند «مَن ذَا الَّذِی یُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَیُضَاعِفَهُ لَهُ وَلَهُ أَجْرٌ كَرِیمٌ»، -. حدید / ۱۱ - {کیست آن کس که به خدا وامی نیکو دهد تا [نتیجه اش را] برای وی دوچندان گرداند و او را پاداشی خوش باشد؟} پرسیدم. فرمود: در مورد صله امام علیه السلام نازل شد. -. تفسیر

قمی : ۶۶۵ -

عیاشی: از اسحاق همین حدیث روایت شده است. -. تفسیر عیاشی ۱ : ۱۳۱ -

**[ترجمه]

«۳»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِی عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِیسَ عَنْ عِمْرَانَ بْنِ مُوسَی عَنِ ابْنِ یَزِیدَ عَنِ الْبَزَنْطِیِّ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ: قُلْتُ لِلصَّادِقِ علیه السلام مَا مَعْنَی قَوْلِهِ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی مَنْ ذَا الَّذِی یُقْرِضُ اللّهَ قَرْضاً حَسَناً فَیُضاعِفَهُ لَهُ أَضْعافاً کَثِیرَةً قَالَ صِلَةُ الْإِمَامِ (۵).

ثو، [ثواب الأعمال] أبی عن محمد بن أحمد بن علی بن الصلت عن عبد الله بن الصلت عن

ص: ۲۱۵

۱- ۱. أمالی الصدوق: ۲۴۰.

۲- ۲. أمالی الطوسیّ ج ۲ ص ۵۵.

۳- ۳. تفسیر القمّیّ: ۶۶۵ و الآیه فی الحدید: ۱۱.

۴- ۴. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۱۳۱.

۵- ۵. ثواب الأعمال: ۹۰ و الآیه فی سوره البقره: ۲۴۵.

يونس عن إسحاق عنه عليه السلام: مثله (۱).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: اسحاق ابن عمار گويد: به امام صادق عليه السلام عرض كردم: معناى اين سخن خداوند تبارك و تعالى «مَّن ذَا الَّذِى يُقْرِضُ اللّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ أَضْعَافًا كَثِيرَةً»، -. بقره / ۲۴۵ - {كيست آن كس كه به [بندگانِ] خدا وام نيكويى دهد تا [خدا] آن را براى او چند برابر بيفزايد؟} چيست؟ فرمود: صله امام عليه السلام. -. ثواب الاعمال : ۹۰ -

ثواب الاعمال: پدرم از محمد ابن احمد ابن على ابن صلت از عبدالله ابن صلت از يونس از اسحاق همين حديث را روايت كرده است. -. ثواب الاعمال : ۹۰ -

**[ترجمه]

«۴»

شى، [تفسير العياشى] عَنْ مُفَضَّلِ بْنِ عُمَرَ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَوْماً وَ مَعِي شَيْ ءٌ فَوَضَعْتُهُ بَيْنَ يَدَيْهِ فَقَالَ مَا هَذَا فَقُلْتُ هَذِهِ صِلَةُ مَوَالِيكَ وَ عَبِيدِكَ قَالَ فَقَالَ لِي يَا مُفَضَّلُ إِنِّي لَأَقْبَلُ ذَلِكَ وَ مَا أَقْبَلُ مِنْ حَاجَةٍ بِي إِلَيْهِ وَ مَا أَقْبَلُهُ إِلَّا لِيَزْكُوا بِهِ ثُمَّ قَالَ سَمِعْتُ أَبِي عليه السلام يَقُولُ مَنْ مَضَتْ لَهُ سَنَةٌ لَمْ يَصِلْنَا مِنْ مَالِهِ قَلَّ أَوْ كَثُرَ لَمْ يَنْظُرِ اللَّهُ إِلَيْهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِلَّا أَنْ يَعْفُوَ اللَّهُ عَنْهُ ثُمَّ قَالَ يَا مُفَضَّلُ إِنَّهَا فَرِيضَةٌ فَرَضَهَا اللَّهُ عَلَى شِيعَتِنَا فِي كِتَابِهِ إِذْ يَقُولُ لَنْ تَنالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ (۲) فَنَحْنُ الْبِرُّ وَ التَّقْوَى وَ سَبِيلُ الْهُدَى وَ بَابُ التَّقْوَى لَا يُحْجَبُ دُعَاؤُنَا عَنِ اللَّهِ اقْتَصِرُوا عَلَى حَلَالِكُمْ وَ حَرَامِكُمْ فَسَلُوا عَنْهُ وَ إِيَّاكُمْ أَنْ تَسْأَلُوا أَحَداً مِنَ الْفُقَهَاءِ عَمَّا لَا يعينكم [يَعْنِيكُمْ] وَ عَمَّا سَتَرَ اللَّهُ عَنْكُمْ (۳).

**[ترجمه]تفسير عياشى: مفضّل ابن عمر مى گويد: روزى بر امام صادق عليه السلام وارد شدم و چيزى همراهم بود. آن را جلوى امام گذاشتم. پرسيد: اين چيست؟ گفتم: اين هديه دوستداران و بندگان تو است. فرمود: اى مفضّل! اين را مى پذيرم و پذيرش من از روى نياز من به آنها نيست؛ آن را مى پذيرم تا بدان پاک شوند.

سپس فرمود: از پدرم شنيدم: اگر يک سال بر هر كس بگذرد و از مال او چيزى به ما نرسد، چه كم باشد چه زياد، خداوند در روز قيامت به او نگاه نمى كند، مگر اين كه او را مورد عفو قرار دهد.

سپس فرمود: اى مفضّل! اين از فرائضى است كه خداوند آن را بر شيعيان ما واجب گردانيده است؛ آنجا كه در كتابش فرموده است: «لَن تَنَالُواْ الْبِرَّ حَتَّى تُنفِقُواْ مِمَّا تُحِبُّون»، -. آل عمران / ۹۲ - {هرگز به نيكوكارى نخواهيد رسيد تا از آنچه دوست داريد انفاق كنيد.} آن بِرّ و پاكى و آن تقوى و راه هدايت و آن دروازه تقوى ما هستيم. دعاى ما بر خدا پوشيده نمى ماند. بر حلال و حرام خود اكتفا كنيد و از خداوند درخواست كنيد. بر حذر مى دارم شما را از اين كه از احدى از فقها چيزى بپرسيد كه به شما مربوط نباشد و يا اين كه خداوند آن را از شما پنهان داشته باشد. -. تفسير عياشى ۱ : ۱۸۴ -

**[ترجمه]

«۵»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُوسَی قَالَ رَوَی أَصْحَابُنَا: أَنَّهُ سُئِلَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ قَوْلِهِ تَعَالَی الَّذِینَ یَصِلُونَ ما أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ یُوصَلَ قَالَ هُوَ صِلَةُ الْإِمَامِ فِی کُلِّ سَنَهٍ مِمَّا قَلَّ أَوْ کَثُرَ ثُمَّ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام وَ مَا أُرِیدُ بِذَلِکَ إِلَّا تَزْکِیَتَکُمْ (۴).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: اصحاب ما روایت کرده اند که از امام صادق علیه السلام درباره این سخن خداوند: «وَ الَّذِینَ یَصِلُونَ مَا أَمَرَ اللّهُ بِهِ أَن یُوصَلَ» - . رعد / ۲۱ - {و آنان که آنچه را خدا به پیوستنش فرمان داده می پیوندند.} پرسیدند و ایشان فرمود: مقصود، پرداخت مالی به امام علیه السلام در طول سال است، خواه کم باشد یا زیاد. سپس امام علیه السلام فرمود: من از این پرداخت، فقط تزکیه شما را خواهانم. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۲۰۹ -

**[ترجمه]

«۶»

بشا، [بشاره المصطفی] مُحَمَّدُ بْنُ شَهْرِیَارَ الْخَازِنُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ دَاوُدَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَی الْعَلَوِیِّ عَنِ ابْنِ عُقْدَهَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْفَضْلِ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنْ عِمْرَانَ بْنِ مَعْقِلٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ سَمِعْتُهُ یَقُولُ: لَا تَدَعُوا صِلَهَ آلِ مُحَمَّدٍ مِنْ أَمْوَالِکُمْ

ص: ۲۱۶

۱- ۱. ثواب الأعمال: ۹۰.

۲- ۲. آل عمران: ۹۲.

۳- ۳. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۱۸۴.

۴- ۴. تفسیر العیّاشیّ ج ۲ ص ۲۰۹، و الآیه فی سوره الرعد: ۲۱.

مَنْ كَانَ غَنِيّاً فَعَلَى قَدْرِ غِنَاهُ وَ مَنْ كَانَ فَقِيراً فَعَلَى قَدْرِ فَقْرِهِ وَ مَنْ أَرَادَ أَنْ يَقْضِيَ اللَّهُ أَهَمَّ الْحَوَائِجِ إِلَيْهِ فَلْيَصِلْ آلَ مُحَمَّدٍ وَ شِيعَتَهُمْ بِأَحْوَجِ مَا يَكُونُ إِلَيْهِ مِنْ مَالِهِ (۱).

**[ترجمه]بشارت مصطفی: عمران ابن معقل نقل می‌کند که از امام صادق علیه السلام شنیدم که می‌فرمود: صله به آل محمّد علیهم السّلام را از اموال خود ترک نکنید، هر کس توانگر است در حدّ توانگریش و هر کس تنگدست است در حدّ تنگدستی اش، پس هر کس بخواهد خداوند حاجتهای ضروری و نیازهای مهم او را برآورده نماید باید با تمام نیازی که به مال خود دارد، به آل محمّد و شیعیان آنان عطا و صله دهد. - . بشارت مصطفی : ۷ -

**[ترجمه]

أقول

قد مضى الأخبار في ذلك في كتاب الإمامه.

**[ترجمه]اخبار آن در کتاب امامت گذشت .

**[ترجمه]

باب ۲۷ مدح الذريه الطيبه و ثواب صلتهم

الآيات

هود: وَ نادى نُوحٌ رَبَّهُ فَقالَ رَبِّ إِنَّ ابْنِي مِنْ أَهْلِي وَ إِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ وَ أَنْتَ أَحْكَمُ الْحاكِمِينَ قالَ يا نُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صالِحٍ (۲)

المؤمنون: فَإِذا نُفِخَ فِي الصُّورِ فَلا أَنْسابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَ لا يَتَساءَلُونَ (۳).

<meta info="-وَنَادَى نُوحٌ رَّبَّهُ فَقَالَ رَبِّ إِنَّ ابُنِي مِنْ أَهْلِي وَإِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ وَأَنتَ أَحْكَمُ الْحَاكِمِينَ * قَالَ يَا نُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ. - . هود / ۴۵ - ۴۶ -

{و نوح پروردگار خود را آواز داد و گفت: «پروردگارا، پسرم از کسان من است، و قطعاً وعده تو راست است و تو بهترین داورانی.» فرمود: «ای نوح، او در حقیقت از کسان تو نیست، او [دارای] کرداری ناشایسته است.}

-فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ فَلَا أَنسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَلَا يَتَسَاءلُونَ. - . مومنون / ۱۰۱ -

{پس آن گاه که در صور دمیده شود، [دیگر] آن روز میانشان نسبت خویشاوندی وجود ندارد، و از [حال] یکدیگر نمی پرسند.}

**[ترجمه]

الأخبار

«1»

لی، [الأمالی للصدوق] ابْنُ الْمُتَوَكِّلِ عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ الْأَشْعَرِيِّ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْخَطَّابِ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ الْأَزْدِيِّ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ صَبَّاحٍ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَهِ جَمَعَ اللَّهُ الْأَوَّلِينَ وَ الْآخِرِينَ فِي صَعِيدٍ وَاحِدٍ فَتَغْشَاهُمْ ظُلْمَهٌ فَيَضِجُّونَ إِلَى رَبِّهِمْ وَ يَقُولُونَ يَا رَبِّ اكْشِفْ عَنَّا هَذِهِ الظُّلْمَهَ قَالَ فَيُقْبِلُ قَوْمٌ يَمْشِي النُّورُ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ قَدْ أَضَاءَ أَرْضَ الْقِيَامَهِ فَيَقُولُ أَهْلُ الْجَمْعِ هَؤُلَاءِ أَنْبِيَاءُ اللَّهِ فَيَجِيئُهُمُ النِّدَاءُ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ مَا هَؤُلَاءِ بِأَنْبِيَاءَ فَيَقُولُ أَهْلُ الْجَمْعِ فَهَؤُلَاءِ مَلَائِكَهٌ فَيَجِيئُهُمُ النِّدَاءُ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ مَا هَؤُلَاءِ بِمَلَائِكَهٍ فَيَقُولُ أَهْلُ الْجَمْعِ هَؤُلَاءِ شُهَدَاءُ فَيَجِيئُهُمُ النِّدَاءُ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ مَا هَؤُلَاءِ بِشُهَدَاءَ فَيَقُولُونَ مَنْ هُمْ فَيَجِيئُهُمُ النِّدَاءُ يَا أَهْلَ الْجَمْعِ سَلُوهُمْ مَنْ أَنْتُمْ فَيَقُولُ أَهْلُ الْجَمْعِ مَنْ أَنْتُمْ فَيَقُولُونَ نَحْنُ الْعَلَوِيُّونَ نَحْنُ ذُرِّيَّهُ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله نَحْنُ أَوْلَادُ عَلِيٍ

ص: 217

1- 1. بشاره المصطفی: 7.

2- 2. هود: 45- 46.

3- 3. المؤمنون: 101.

وَلِيِّ اللَّهِ نَحْنُ الْمَخْصُوصُونَ بِكَرَامَهِ اللَّهِ نَحْنُ الْآمِنُونَ الْمُطْمَئِنُّونَ فَيَجِيئُهُمُ النِّدَاءُ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ اشْفَعُوا فِی مُحِبِّیکَمْ وَ أَهْلِ مَوَدَّتِکُمْ وَ شِیعَتِکُمْ فَیَشْفَعُونَ فَیُشَفَّعُونَ (۱).

**[ترجمه]امالی صدوق: ابوبصیر نقل می کند که امام صادق علیه السلام فرمود: چون روز قیامت شود، خدا خلق اولین و آخرین را در یک زمین گرد آورد و تاریکی سختی همه را فرا گیرد و به پروردگارشان می‌نالند و می گویند: پروردگارا این تاریکی را از ما برطرف کن. فرمود: جمعی می آیند و نوری از جلو آنها حرکت می کند که عرصه قیامت را روشن می کند، حاضران قیامت گویند: اینان پیامبران خدا هستند، از خدا ندا رسد که اینان پیامبر نیستند. همه گویند: اینها فرشته اند. از جانب خدا ندا رسد، اینان فرشته نیستند. همه گویند: اینان شهیدان هستند. از نزد پروردگار ندا می رسد که اینان شهدا نیستند. سؤال می کنند، پس اینان چه کسانی هستند؟ ندا می رسد، از خود آن‌ها بپرسید چه کسانی هستند؟ همه گویند: شما که باشید؟ گویند: ما علویان و ذریه محمد رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم و اولاد علی ولی خداییم. مخصوص به کرامت خدا، و ما در آسایش و در اطمینان هستیم. به آن‌ها از طرف خدا ندا رسد که دوستان و شیعیان خود را شفاعت کنید و آنان شفاعت می کنند. - . امالی صدوق : ۱۷۰ - ۱۷۱ -

**[ترجمه]

«۲»

لی، [الأمالی للصدوق] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ هَاشِمٍ عَنِ ابْنِ مَعْبَدٍ عَنِ ابْنِ خَالِدٍ عَنِ الرِّضَا علیه السلام قَالَ: النَّظَرُ إِلَی ذُرِّیَّتِنَا عِبَادَهٌ فَقِیلَ لَهُ یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ النَّظَرُ إِلَی الْأَئِمَّهِ مِنْکُمْ عِبَادَهٌ أَمِ النَّظَرُ إِلَی جَمِیعِ ذُرِّیَّهِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله؟ فَقَالَ بَلِ النَّظَرُ إِلَی جَمِیعِ ذُرِّیَّهِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله عِبَادَهٌ(۲).

**[ترجمه]ابن خالد از امام رضا علیه السلام نقل می کند که فرمود: نگاه کردن به ذریه ما عبادت است. به او گفته شد: ای پسر رسول خدا، نگاه کردن به امامان از شما عبادت است یا نگاه کردن به همه ذریه پیامبر صلی الله علیه و آله ؟ فرمود: نگاه کردن به همه ذریه پیامبر صلی الله علیه و آله عبادت است. - . امالی صدوق : ۱۷۶ -

**[ترجمه]

«۳»

أَقُولُ رَوَی فِی ن: مِثْلَهُ وَ زَادَ فِی آخِرِهِ مَا لَمْ یُفَارِقُوا مِنْهَاجَهُ وَ لَمْ یَتَلَوَّثُوا بِالْمَعَاصِی (۳).

**[ترجمه]مؤلف :

در عیون الاخبار این حدیث روایت شده و در آخر حدیث این جمله اضافه شده که «مادامی که روش ایشان را رها نکنند و خود را به گناهان آلوده نسازند. - . عیون الاخبار ۲ : ۵۱ -

**[ترجمه]

«۴»

لی، [الأمالی للصدوق] ابْنُ الْمُتَوَكِّلِ عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ ابْنِ أَبِی الْخَطَّابِ عَنِ النَّضْرِ بْنِ شُعَيْبٍ عَنِ الْقَلَانِسِيِّ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: إِذَا قُمْتُ الْمَقَامَ الْمَحْمُودَ تَشَفَّعْتُ فِی أَصْحَابِ الْكَبَائِرِ مِنْ أُمَّتِی فَيُشَفِّعُنِی اللَّهُ فِيهِمْ وَ اللَّهِ لَا تَشَفَّعْتُ فِيمَنْ آذَى ذُرِّيَّتِی (۴).

**[ترجمه]امالی صدوق: امام صادق علیه السلام از پدرانش از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم روایت می کند که فرمود: چون در مقام محمود برآیم، برای معصیت کاران گناه کبیره از امتم شفاعت کنم و خدا بپذیرد و به خدا سوگند در باره کسانی که ذریه مرا آزار داده‌اند شفاعت نمی‌کنم. - . امالی صدوق : ۱۷۷ -

**[ترجمه]

«۵»

لی، [الأمالی للصدوق] ابْنُ مُوسَى عَنِ الْأَسَدِيِّ عَنِ الْبَرْمَكِيِّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ أَحْمَدَ التَّمِيمِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عُمَيْرٍ الشَّيْبَانِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: أَنَا سَيِّدُ الْأَنْبِيَاءِ وَ الْمُرْسَلِينَ وَ أَفْضَلُ مِنَ الْمَلَائِكَةِ الْمُقَرَّبِينَ وَ أَوْصِيَائِی سَادَةُ أَوْصِيَاءِ النَّبِيِّينَ وَ الْمُرْسَلِينَ وَ ذُرِّيَّتِی أَفْضَلُ ذُرِّيَّاتِ النَّبِيِّينَ وَ الْمُرْسَلِينَ الْخَبَرَ(۵).

۱- ۱. أمالی الصدوق: ۱۷۰ و ۱۷۱، و فی نسخه الكمبانیّ رمز الخصال و هو تصحيف و التصحيح من نسخه الأصل.

۲- ۲. أمالی الصدوق: ۱۷۶.

۳- ۳. عيون الأخبار ج ۲ ص ۵۱.

۴- ۴. أمالی الصدوق: ۱۷۷.

۵- ۵. أمالی الصدوق: ۱۷۹.

**[ترجمه]امالی صدوق: ابن عباس از رسول خدا علیه السلام روایت می کند که فرمود: من سید و سرور انبیاء و مرسلین و بهتر از ملائکه مقربین و اوصیای من، سرور اوصیاء پیامبران و فرستادگان خدا هستند و ذریه‌ام بهترین ذریه انبیاء و فرستادگان هستند. ادامه روایت. - . امالی صدوق : ۱۷۹ -

**[ترجمه]

«۶»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام](۱) لی، [الأمالی للصدوق] أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ رُزْمَهَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عِیسَی الْعَلَوِیِّ عَنْ عَبَّادِ بْنِ یَعْقُوبَ عَنْ حَبِیبِ بْنِ أَرْطَاهَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ ذَکْوَانَ عَنْ عَمْرِو بْنِ خَالِدٍ قَالَ حَدَّثَنِی زَیْدُ بْنُ عَلِیٍّ وَ هُوَ آخِذٌ بِشَعْرِهِ قَالَ حَدَّثَنِی أَبِی عَلِیُّ بْنُ الْحُسَیْنِ علیهما السلام وَ هُوَ آخِذٌ بِشَعْرِهِ قَالَ حَدَّثَنِی الْحُسَیْنُ بْنُ عَلِیٍّ علیه السلام وَ هُوَ آخِذٌ بِشَعْرِهِ قَالَ حَدَّثَنِی عَلِیُّ بْنُ أَبِی طَالِبٍ علیه السلام وَ هُوَ آخِذٌ بِشَعْرِهِ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ هُوَ آخِذٌ بِشَعْرِهِ قَالَ: مَنْ آذَی شَعْرَهً مِنِّی فَقَدْ آذَانِی وَ مَنْ آذَانِی فَقَدْ آذَی اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ وَ مَنْ آذَی اللَّهَ جَلَّ وَ عَزَّ لَعَنَهُ اللَّهُ مِلْ ءَ السَّمَاءِ وَ مِلْ ءَ الْأَرْضِ (۲).

**[ترجمه]عیون الاخبار، - . عیون الاخبار ۱ : ۲۵۰ - امالی صدوق: عمرو ابن خالد گوید: زید ابن علی علیه السلام برای من بازگو کرد، در حالی که موی خود را به دست گرفته بود و فرمود: پدرم علی ابن حسین برای من بازگو کرد، در حالی که موی خود را به دست گرفته بود و فرمود: حسین ابن علی علیه السلام برای من بازگو کرد، در حالی که موی خود را به دست گرفته بود و فرمود: علی ابن ابی طالب علیه السلام برای من بازگو کرد، در حالی که موی خود را به دست گرفته بود و فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم برای من بازگو کرد، در حالی که موی خود را به دست گرفته بود و فرمود: هر کس یک تار موی مرا اذیت کند، مرا اذیت کرده است و هر کس مرا اذیت کند خدا را اذیت کرده است و هر کس خدا را اذیت کند تمام اهل زمین و آسمان او را لعنت می کنند. - . امالی صدوق : ۱۹۹ -

**[ترجمه]

«۷»

کِتَابُ الْغَایَاتِ (۳)،

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَیْنِ بْنِ أَحْمَدَ الْعَلَوِیُّ وَ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ قَالا حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ رُزْمَهَ الْقَزْوِینِیُّ: مِثْلَهُ إِلَّا أَنَّ فِیهِ فَعَلَیْهِ لَعْنَهُ اللَّهِ مَوْضِعَ لَعَنَهُ اللَّهُ.

و قال فی آخره إن الصحیح عندی هو أرطاه بن حبیب الأسدی و عبید بن ذکوان کما ذکرتهما فی بعض أسانید هذا الحدیث لا غیره لکنی ذکرته کما رُوِّیتُهُ و نقل إلی و لا قوه إلا بالله (۴).

**[ترجمه]کتاب الغایات: محمد ابن حسین ابن احمد علوی و محمد ابن علی ابن حسین گفته اند: احمد ابن محمد ابن رزمه

قزوینی مانند این حدیث را برای ما نقل کرده است با این تفاوت که به جای «خداوند او را لعنت می کند» عبارت «لعنت خداوند بر او باد» ذکر شده است و در آخر حدیث گفته است: به نظر من، صحیح آن است که ارطاة ابن حبیب اسدی و عبید ابن ذکوان روایت کرده اند، همان طور که در برخی از سندهای این حدیث - نه غیر آن - اسم این دو نفر را ذکر کرده ام. اما من به همان صورتی که برایم روایت شده و برایم نقل شده، ذکر کرده ام، و لا قوة الا بالله. - . نسخه خطی کتاب الغایات. -

**[ترجمه]

«۸»

ما، [الأمالی للشیخ الطوسی] جَمَاعَةٌ عَنْ أَبِی الْمُفَضَّلِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَیْنِ بْنِ حَفْصٍ عَنْ عَبَّادِ بْنِ یَعْقُوبَ عَنْ أَرْطَاةَ بْنِ حَبِیبٍ عَنْ عُبَیْدِ بْنِ ذَکْوَانَ عَنْ عَمْرِو بْنِ خَالِدٍ: مِثْلَهُ وَ زَادَ فِی آخِرِهِ وَ تَلَا إِنَّ الَّذِینَ یُؤْذُونَ اللَّهَ وَ رَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فِی الدُّنْیا وَ الْآخِرَهِ وَ أَعَدَّ لَهُمْ عَذاباً مُهِیناً(۵).

**[ترجمه]امالی طوسی: ارطاه ابن حبیب از عبید ابن ذکوان از عمرو ابن خالد همین حدیث را روایت کرده است و در آخر حدیث این آیه را اضافه کرده است: «إِنَّ الَّذِینَ یُؤْذُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فِی الدُّنْیَا وَالْآخِرَهِ وَأَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا مُّهِینًا»، - . احزاب / ۵۷ - {بی گمان، کسانی که خدا و پیامبر را آزار می رسانند، خدا آنان را در دنیا و آخرت لعنت کرده و برایشان عذابی خفّت آور آماده ساخته است.} - . امالی طوسی ۲ : ۶۶ - ۶۷ -

**[ترجمه]

«۹»

فس، [تفسیر القمی] أَبِی عَنْ حَنَانِ بْنِ سَدِیرٍ عَنْ أَبِیهِ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام: أَنَّ صَفِیَّهَ

۱- ۱. عیون الأخبار ج ۱ ص ۲۵۰.

۲- ۲. أمالی الصدوق: ۱۹۹.

۳- ۳. فی الکمبانیّ کتاب الغارات و هو تصحیف.

۴- ۴. کتاب الغایات مخطوط، و ما ذکره من تصحیح السند تراه فی سند أمالی الطوسیّ فی الحدیث الآتی.

۵- ۵. أمالی الطوسیّ ج ۲ ص ۶۶ و ۶۷، و الآیه فی سوره الأحزاب: ۵۷. و فی نسخه الکمبانیّ قدم ذکر هذا الحدیث المرقم ۸ من أمالی الطوسیّ الی حیث الرقم ۳، و هو سهو ظاهر، و التصحیح من نسخه الأصل، مؤیدا بنص الحدیث فی المصدر.

بِنْتَ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ مَاتَ ابْنٌ لَهَا فَأَقْبَلَتْ فَقَالَ لَهَا عُمَرُ غَطِّی قُرْطَكِ فَإِنَّ قَرَابَتَكِ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ لَا يَنْفَعُكِ شَيْئاً فَقَالَتْ لَهُ هَلْ رَأَيْتَ لِی قُرْطاً يَا ابْنَ اللَّخْنَاءِ ثُمَّ دَخَلَتْ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله فَأَخْبَرَتْهُ بِذَلِكَ وَ بَكَتْ فَخَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله فَنَادَى الصَّلَاةَ جَامِعَةً فَاجْتَمَعَ النَّاسُ فَقَالَ مَا بَالُ أَقْوَامٍ يَزْعُمُونَ أَنَّ قَرَابَتِی لَا تَنْفَعُ لَوْ قُمْتُ الْمَقَامَ الْمَحْمُودَ لَشَفَعْتُ فِی حار وَ حكم -[(۱)] لَا يَسْأَلُنِی الْيَوْمَ أَحَدٌ مَنْ أَبَوَاهُ إِلَّا أَخْبَرْتُهُ فَقَامَ إِلَيْهِ رَجُلٌ فَقَالَ مَنْ أَبِی يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ أَبُوكَ غَيْرُ الَّذِی تُدْعَى لَهُ أَبُوكَ فُلَانُ بْنُ فُلَانٍ فَقَامَ آخَرُ فَقَالَ مَنْ أَبِی يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ أَبُوكَ الَّذِی تُدْعَى لَهُ ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله مَا بَالُ الَّذِی يَزْعُمُ أَنَّ قَرَابَتِی لَا تَنْفَعُ لَا يَسْأَلُنِی عَنْ أَبِيهِ فَقَامَ إِلَيْهِ عُمَرُ فَقَالَ أَعُوذُ بِاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ مِنْ غَضَبِ اللَّهِ وَ غَضَبِ رَسُولِهِ اعْفُ عَنِّی عَفَا اللَّهُ عَنْكَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تَسْئَلُوا عَنْ أَشْياءَ إِنْ تُبْدَ لَكُمْ تَسُؤْكُمْ إِلَى قَوْلِهِ ثُمَّ أَصْبَحُوا بِها كافِرِينَ [(۲)].

**[ترجمه]تفسیر قمی: علی ابن ابراهیم از پدرش، از حنان ابن سدیر از پدرش، از امام باقر علیه السلام روایت کرده که فرمود: صفیّه، دختر عبدالمطلب فرزندی داشت که فوت کرد، پس پیش عمر ابن خطّاب آمد. به او گفت: گوشواره ات را بپوشان، چرا که خویشاوندی تو با رسول الله صلی الله علیه و آله سودی برایت ندارد. او به عمر گفت: آیا تو گوشواره مرا دیدی، ای پسر لخناء (زنی که زیر بغل و بین رانش بوی بدی می دهد)؟! پس نزد رسول الله صلی الله علیه و آله رفت و او را از این موضوع با خبر کرد و گریست. رسول الله صلی الله علیه و آله خارج شد و ندا داد: نماز جماعت است.

پس مردم جمع شدند و فرمود: در سر قومی که فکر می کنند خویشاوندی با من سودی ندارد چیست؟! اگر من در مقام محمود قرار گرفتم، برای ضعیف ترین شما شفاعت می کنم. امروز هر کس از من بخواهد تا به او بگویم پدرش و مادرش کیست، به او خبر می دهم. پس مردی بلند شد و گفت: پدر من کیست ای رسول الله؟ پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: پدر تو، شخصی نیست که تو بدان نام خوانده می شوی. پدرت فلان ابن فلان است. مرد دیگری برخاست و گفت: پدر من کیست یا رسول الله؟ فرمود: پدرت همان کسی است که بدان خوانده می شوی. پس رسول الله صلی الله علیه و آله فرمود: در سر کسی که فکر می کند خویشاوندی با من سودی ندارد و درباره پدرش از من نمی پرسد چیست؟! عمر برخاست و گفت: پناه می برم به خدا از خشم خدا و رسول خدا، مرا ببخش که خداوند تو را بیامرزد. پس خداوند این آیه را نازل کرد: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ لاَ تَسْأَلُواْ عنْ أَشْيَاء إِن تُبْدَ لَكُمْ تَسُؤْكُمْ» {ای کسانی که ایمان آورده اید، از چیزهایی که اگر برای شما آشکار گردد شما را اندوهناك می کند مپرسید} - . مائده / ۱۰۱ - تا آن جا که می فرماید: «ثُمَّ أَصْبَحُواْ بِهَا كَافِرِينَ» - . مائده / ۱۰۲ - {آن گاه به سبب آن کافر شدند.} - . تفسیر قمی : ۱۷۴ - ۱۷۵ -

**[ترجمه]

«۱۰»

ن، [عيون أخبار الرضا عليه السلام] عَلِيُّ بْنُ عِيسَى عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ عَلِيٍّ الدِّعْبِلِيِّ عَنْ دِعْبِلِ بْنِ عَلِيٍّ عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ عَنْ عَلِيٍّ عليهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: أَرْبَعَةٌ أَنَا لَهُمْ شَفِيعٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ الْمُكْرِمُ لِذُرِّيَّتِی مِنْ بَعْدِی وَ الْقَاضِی لَهُمْ حَوَائِجَهُمْ وَ السَّاعِی لَهُمْ فِی أُمُورِهِمْ عِنْدَ اضْطِرَارِهِمْ وَ الْمُحِبُّ لَهُمْ بِقَلْبِهِ وَ لِسَانِهِ [(۳)].

ما، [الأمالي للشيخ الطوسي] بالإسناد إلى أخی دعبل عن الرضا عليه السلام: مثله [(۴)].

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام] بالأسانید الثلاثه عن الرضا عن آبائه علیهم السلام عن النبی صلی الله

ص: ۲۲۰

۱- ۱. کذا فی النسخ، و زاد فی نسخه الأصل« علوجکم» خ ل. و فی المصدر ص ۳۸۷ حدیث بسند آخر، و فیه لو قد قمت المقام المحمود لشفعت فی أبی و أمی و أخ لی کان فی الجاهلیه و لعله کانت« جاری حکم» فتحرر.

۲- ۲. تفسیر القمّیّ: ۱۷۴ و ۱۷۵ و الآیه فی سوره المائده: ۱۰۱.

۳- ۳. عیون الأخبار ج ۱ ص ۲۵۳ و ۲۵۴.

۴- ۴. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۳۷۶.

عليه و آله: مثله (۱).

**[ترجمه]عيون الاخبار: امام رضا عليه السلام از پدرانش از على عليه السلام نقل مى كند كه فرمود: رسول خدا صلى الله عليه و آله و سلم فرمود: چهار طائفه باشند كه در روز قيامت من شفيع ايشان باشم. اكرام كننده ذريه من بعد از من، و برآورنده حاجتهاى ايشان، و انجام دهنده امور ايشان در هنگامى كه مضطر باشند، و دوست دار ايشان به قلب و زبان خود. - . عيون الاخبار ۱ : ۲۵۳ - ۲۵۴ -

امالى طوسى: با سند از برادر دعبل از امام رضا عليه السلام همين حديث را روايت كرده است. - . امالى طوسى ۱ : ۳۷۶ -

عيون الاخبار: امام رضا عليه السلام از پدارنش از پيامبر صلى الله عليه و آله و سلم همين حديث را روايت كرده است. - . عيون الاخبار ۲ : ۲۵ -

**[ترجمه]

«۱۱»

ن، [عيون أخبار الرضا عليه السلام] بِإِسْنَادِ التَّمِيمِيِّ عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ عليهم السلام قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه و آله: بُغْضُ عَلِيٍّ كُفْرٌ وَ بُغْضُ بَنِي هَاشِمٍ نِفَاقٌ (۲).

**[ترجمه]عيون الاخبار: امام رضا عليه السلام از پدرانش از پيامبر صلى الله عليه و آله و سلم نقل مى كند كه فرمود: كينه داشتن به على عليه السلام كفر است و كينه به بنى هاشم نفاق. - . عيون الاخبار ۲ : ۶۰ -

**[ترجمه]

«۱۲»

ن، [عيون أخبار الرضا عليه السلام] جَعْفَرُ بْنُ نُعَيْمٍ الشَّاذَانِيُّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِيسَ عَنِ ابْنِ هَاشِمٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدٍ الثَّقَفِيِّ قَالَ سَمِعْتُ الرِّضَا عليه السلام يَقُولُ: مَنْ أَحَبَّ عَاصِياً فَهُوَ عَاصٍ وَ مَنْ أَحَبَّ مُطِيعاً فَهُوَ مُطِيعٌ وَ مَنْ أَعَانَ ظَالِماً فَهُوَ ظَالِمٌ وَ مَنْ خَذَلَ ظَالِماً فَهُوَ عَادِلٌ إِنَّهُ لَيْسَ بَيْنَ اللَّهِ وَ بَيْنَ أَحَدٍ قَرَابَةٌ وَ لَا يَنَالُ أَحَدٌ وَلَايَةَ اللَّهِ إِلَّا بِالطَّاعَهِ وَ لَقَدْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله لِبَنِي عَبْدِ الْمُطَّلِبِ ايتُونِي بِأَعْمَالِكُمْ لَا بِأَحْسَابِكُمْ وَ أَنْسَابِكُمْ قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى فَإِذا نُفِخَ فِي الصُّورِ فَلا أَنْسابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَ لا يَتَساءَلُونَ فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوازِينُهُ فَأُولئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ وَ مَنْ خَفَّتْ مَوازِينُهُ فَأُولئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ فِي جَهَنَّمَ خالِدُونَ (۳).

**[ترجمه]عيون الاخبار: ابراهيم ابن محمد ثقفى گويد: از امام رضا عليه السلام شنيدم كه مى‌فرمود: هر كس كه معصيت كارى را دوست بدارد معصيت كار است و هر كس كه مطيعى را دوست بدارد مطيع است و هر كس كه ظالمى را يارى كند ظالم است و هر كس كه ظالمى را درمانده كند عادل است. همانا ميان خدا و احدى خويشاوندى نيست و احدى به ولايت و

دوستی خدا نرسد مگر با اطاعت، و رسول خدا صلی الله علیه و آله به فرزندان عبد المطلب فرمود: اعمال خود را برای من بیاورید نه نسب‌ها و نژادهای خود را و حق تعالی فرمود: «فَإِذا نُفِخَ فِی الصُّورِ فَلا أَنْسابَ بَیْنَهُمْ یَوْمَئِذٍ وَ لا یَتَساءَلُونَ فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوازِینُهُ فَأُولئِکَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ وَ مَنْ خَفَّتْ مَوازِینُهُ فَأُولئِکَ الَّذِینَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ فِی جَهَنَّمَ خالِدُون»، - . مومنون / ۱۰۱ - ۱۰۳ -

{پس آن گاه که در صور دمیده شود، [دیگر] آن روز میانشان نسبت خویشاوندی وجود ندارد، و از [حال] یکدیگر نمی پرسند. پس کسانی که کفه میزان [اعمال] آنان سنگین باشد، ایشان رستگارانند و کسانی که کَفّه میزان [اعمال] شان سبک باشد، آنان به خویشتن زیان زده [و] همیشه در جهنم می مانند.} - . عیون الاخبار : ۲۳۵ -

**[ترجمه]

«۱۳»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام] تَمِیمٌ الْقُرَشِیُّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ الْأَنْصَارِیِّ عَنِ الْهَرَوِیِّ عَنِ الرِّضَا عَنْ أَبِیهِ علیهما السلام قَالَ: إِنَّ إِسْمَاعِیلَ قَالَ لِلصَّادِقِ علیه السلام یَا أَبَتَاهْ مَا تَقُولُ فِی الْمُذْنِبِ مِنَّا وَ مِنْ غَیْرِنَا فَقَالَ علیه السلام لَیْسَ بِأَمانِیِّکُمْ وَ لا أَمانِیِّ أَهْلِ الْکِتابِ مَنْ یَعْمَلْ سُوءاً یُجْزَ بِهِ (۴).

**[ترجمه]عیون الاخبار: اسماعیل به امام صادق علیه السلام گفت: ای پدر، در حق گناهکار ما و گناهکار غیر ما چه می... فرمایی؟ فرمود: «لَّیْسَ بِأَمَانِیِّکُمْ وَلاَ أَمَانِیِّ أَهْلِ الْکِتَابِ مَن یَعْمَلْ سُوءًا یُجْزَ بِهِ»، - . نساء : ۱۲۳ - {[پاداش و کیفر] به دلخواه شما و به دلخواه اهل کتاب نیست هر کس بدی کند، در برابر آن کیفر می بیند.} - . عیون الاخبار : ۲۳۴ -

**[ترجمه]

«۱۴»

مع، [معانی الأخبار] الْحُسَیْنُ بْنُ أَحْمَدَ الْعَلَوِیُّ وَ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیِّ بْنِ بَشَّارٍ مَعاً عَنِ الْمُظَفَّرِ بْنِ أَحْمَدَ الْقَزْوِینِیِّ عَنْ صَالِحِ بْنِ أَحْمَدَ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ زِیَادٍ عَنْ صَالِحِ بْنِ أَبِی حَمَّادٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُوسَی الْوَشَّاءِ الْبَغْدَادِیِّ قَالَ: کُنْتُ بِخُرَاسَانَ مَعَ عَلِیِّ بْنِ مُوسَی الرِّضَا علیه السلام فِی مَجْلِسِهِ وَ زَیْدُ بْنُ مُوسَی حَاضِرٌ قَدْ أَقْبَلَ عَلَی جَمَاعَهٍ فِی الْمَجْلِسِ یَفْتَخِرُ عَلَیْهِمْ وَ یَقُولُ نَحْنُ وَ نَحْنُ وَ أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام مُقْبِلٌ عَلَی قَوْمٍ

۱- ۱. عیون الأخبار ج ۲ ص ۲۵.

۲- ۲. عیون الأخبار ج ۲ ص ۶۰.

۳- ۳. عیون الأخبار ج ۲ ص ۲۳۵ و الآیه فی سوره المؤمنون ۱۰۱- ۱۰۳.

۴- ۴. عیون الأخبار ج ۲ ص ۲۳۴، و الآیه فی سوره النساء: ۱۲۳.

يُحَدِّثُهُمْ فَسَمِعَ مَقَالَهَ زَيْدٍ فَالْتَفَتَ إِلَيْهِ فَقَالَ يَا زَيْدُ أَ غَرَّكَ قَوْلُ بَقَّالِي الْكُوفَهِ إِنَّ فَاطِمَهَ أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَحَرَّمَ اللَّهُ ذُرِّيَّتَهَا عَلَى النَّارِ وَ اللَّهِ مَا ذَلِكَ إِلَّا لِلْحَسَنِ وَ الْحُسَيْنِ وَ وُلْدِ بَطْنِهَا خَاصَّهً فَأَمَّا أَنْ يَكُونَ مُوسَى بْنُ جَعْفَرٍ عليه السلام يُطِيعُ اللَّهَ وَ يَصُومُ نَهَارَهُ وَ يَقُومُ لَيْلَهُ وَ تَعْصِيهِ أَنْتَ ثُمَّ تَجِيئَانِ يَوْمَ الْقِيَامَهِ سَوَاءً لَأَنْتَ أَعَزُّ عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ مِنْهُ إِنَّ عَلِيَّ بْنَ الْحُسَيْنِ عليهما السلام كَانَ يَقُولُ لِمُحْسِنِنَا كِفْلَانِ مِنَ الْأَجْرِ وَ لِمُسِيئِنَا ضِعْفَانِ مِنَ الْعَذَابِ وَ قَالَ الْحَسَنُ الْوَشَّاءُ ثُمَّ الْتَفَتَ إِلَيَّ فَقَالَ يَا حَسَنُ كَيْفَ تَقْرَءُونَ هَذِهِ الْآيَهَ قالَ يا نُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صالِحٍ (۱) فَقُلْتُ مِنَ النَّاسِ مَنْ يَقْرَأُ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صالِحٍ وَ مِنْهُمْ مَنْ يَقْرَأُ إِنَّهُ عَمِلَ غَيْرَ صَالِحٍ فَمَنْ قَرَأَ أَنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صالِحٍ فَقَدْ نَفَاهُ عَنْ أَبِيهِ فَقَالَ عليه السلام كَلَّا لَقَدْ كَانَ ابْنَهُ وَ لَكِنْ لَمَّا عَصَى اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ نَفَاهُ اللَّهُ عَنْ أَبِيهِ كَذَا مَنْ كَانَ مِنَّا لَمْ يُطِعِ اللَّهَ فَلَيْسَ مِنَّا وَ أَنْتَ إِذَا أَطَعْتَ اللَّهَ فَأَنْتَ مِنَّا أَهْلَ الْبَيْتِ (۲).

ن، [عيون أخبار الرضا عليه السلام] السنانى عن الأسدى عن صالح بن أحمد: مثله (۳).

**[ترجمه]معانى الاخبار: حسن ابن موسى وشاء بغدادى گفت: من در خراسان در مجلس على ابن موسى الرّضا عليه السّلام بودم و زيد ابن موسى در آنجا حاضر بود و در ميان جماعتى از حضّار فخر مى‌فروخت كه ما چنين و چنانيم، و امام رضا عليه السّلام با ديگران مشغول گفتگو بود.

امام سخنان زيد را شنيد و رو به او كرده فرمود: اى زيد! آيا حرفهاى بقّالان كوفه تو را مغرور كرده و فريب خورده اى كه مى گويند: «فاطمه عليها السّلام عفّت خود را حفظ كرد و خداوند آتش را بر ذريه او حرام نمود»؟ به خدا سوگند اين امر جز براى حسن و حسين و فرزندان بلا واسطه آن حضرت خاصّه و لا غير، نيست. اما اينكه موسى ابن جعفر عليه السّلام (پدرت) اطاعت خدا كند، روزها را روزه بگيرد و شب‌ها را به نماز و عبادت پردازد و تو معصيت و نافرمانى خدا كنى، سپس در روز رستاخيز هر دو در عمل مساوى باشيد، پس بدون ترديد تو عزيزتر از او در نزد خدا باشى!

علىّ ابن حسين عليهما السّلام مى‌فرمود: براى نيكوكار ما دو چندان پاداش و اجر است و براى بدكار ما دو چندان عذاب و جريمه، حسن وشّاء گويد: آنگاه امام رو به من كرده فرمود: اى حسن، اين آيه را چگونه مى‌خوانيد: «قالَ يا نُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صالِحٍ»، -. هود / ۴۶ - {فرمود: «اى نوح، او در حقيقت از كسان تو نيست، او [داراى] كردارى ناشايسته است.} عرض كردم: پاره اى از مردم «إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صالِحٍ» مى‌خوانند يعنى او عملى نادرست است، و بعضى «عَمِلَ غَيْرَ صالِحٍ» مى‌خوانند يعنى بدكارى كرده، و هر كس «عَمَلٌ غَيْرُ صالِحٍ» بخواند او را از پدرش - نوح - نفى كرده است.

امام عليه السّلام فرمود: نه، هرگز اين طور نيست، بلكه او پسر واقعى نوح بود و ليكن چون خداوند عزّ و جلّ را نافرمانى كرد، خداوند او را از پدرش نفى نمود، و ما اهل بيت نيز اين چنين هستيم؛ هر كس از ما نافرمانى خدا كند از ما نيست، و تو اى حسن! اگر خداوند را اطاعت كنى از ما اهل بيت خواهى بود. -. معانى الاخبار : ۱۰۵ - ۱۰۶ -

عيون الاخبار: سنانى از اسدى از صالح ابن احمد همين حديث را روايت كرده است.

**[ترجمه]

مع، [معانی الأخبار] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ جَمِیلِ بْنِ صَالِحٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَرْوَانَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام هَلْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله إِنَّ فَاطِمَهَ أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَحَرَّمَ اللَّهُ ذُرِّیَّتَهَا عَلَی النَّارِ قَالَ نَعَمْ عَنَی بِذَلِکَ الْحَسَنَ وَ الْحُسَیْنَ وَ زَیْنَبَ وَ أُمَّ کُلْثُومٍ علیهم السلام (۴).

۱- ۱. هود: ۴۶، و قد قرء الکسائی و یعقوب و سهل« انه عمل غیر صالح» علی الفعل و نصب غیر، و الباقون« عَمَلٌ غَیْرُ صالِحٍ» برفع عمل و غیر علی الوصف.

۲- ۲. معانی الأخبار: ۱۰۵ و ۱۰۶.

۳- ۳. عیون الأخبار ج ۲ ص ۲۳۲- ۲۳۳.

۴- ۴. معانی الأخبار: ۱۰۶.

**[ترجمه]معانى الاخبار: محمد ابن مروان گويد: به امام صادق عليه السلام عرض كردم: آيا پيامبر خدا چنين فرموده است كه: «فاطمه عليها السّلام عفّت خود را حفظ كرد و خداوند آتش را بر ذريه او حرام نمود.» فرمود: بله، اما مقصود از ذريه او حسن، حسين، زينب و ام كلثوم است. - . معانى الاخبار : ۱۰۶ -

**[ترجمه]

«۱۶»

مع، [معانى الأخبار] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ مَعْرُوفٍ عَنِ ابْنِ مَهْزِيَارَ عَنِ الْوَشَّاءِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْقَاسِمِ بْنِ الْمُفَضَّلِ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عُثْمَانَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام جُعِلْتُ فِدَاكَ مَا مَعْنَى قَوْلِ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله إِنَّ فَاطِمَةَ أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَحَرَّمَ اللَّهُ ذُرِّيَّتَهَا عَلَى النَّارِ فَقَالَ الْمُعْتَقُونَ مِنَ النَّارِ هُمْ وُلْدُ بَطْنِهَا الْحَسَنُ وَ الْحُسَيْنُ وَ أُمُّ كُلْثُومٍ (۱).

**[ترجمه]معانى الاخبار: حماد ابن عثمان گويد: به امام صادق عليه السلام عرض كردم فدايت شوم، معنى اين فرموده پيامبر صلى الله عليه و آله و سلم چيست؟ «فاطمه عليها السّلام عفّت خود را حفظ كرد و خداوند آتش را بر ذريه او حرام نمود.». فرمود: آنان كه از آتش رهايى مى‌يابند فرزندانى هستند كه از رحم او متولد گشته اند، يعنى حسن و حسين و زينب و ام كلثوم.

**[ترجمه]

«۱۷»

ن، [عيون أخبار الرضا عليه السلام] بِإِسْنَادِ التَّمِيمِيِّ عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ عليهم السلام قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه و آله: إِنَّ فَاطِمَةَ أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَحَرَّمَ اللَّهُ ذُرِّيَّتَهَا عَلَى النَّارِ(۲).

**[ترجمه]عيون الاخبار: امام رضا عليه السلام از پدارنش نقل مى‌كنند كه فرمودند: پيامبر صلى الله عليه و آله و سلم فرمود: فاطمه عليها السّلام عفّت خود را حفظ كرد و خداوند آتش را بر ذريه او حرام نمود. - . عيون الاخبار ۲ : ۶۳ -

**[ترجمه]

«۱۸»

ن، [عيون أخبار الرضا عليه السلام] مَاجِيلَوَيْهِ وَ ابْنُ الْمُتَوَكِّلِ وَ الْهَمَذَانِيُّ عَنْ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ يَاسِرٍ قَالَ: خَرَجَ زَيْدُ بْنُ مُوسَى أَخُو أَبِي الْحَسَنِ عليه السلام بِالْمَدِينَةِ وَ أَحْرَقَ وَ قَتَلَ وَ كَانَ يُسَمَّى زَيْدَ النَّارِ فَبَعَثَ إِلَيْهِ الْمَأْمُونُ فَأُسِرَ وَ حُمِلَ إِلَى الْمَأْمُونِ فَقَالَ: الْمَأْمُونُ اذْهَبُوا بِهِ إِلَى أَبِي الْحَسَنِ عليه السلام.

قَالَ يَاسِرٌ فَلَمَّا دَخَلَ إِلَيْهِ قَالَ لَهُ أَبُو الْحَسَنِ يَا زَيْدُ أَ غَرَّكَ قَوْلُ سَفِلَهِ أَهْلِ الْكُوفَهِ إِنَّ فَاطِمَةَ أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَحَرَّمَ اللَّهُ ذُرِّيَّتَهَا عَلَى

النَّارِ ذَاکَ لِلْحَسَنِ وَ الْحُسَیْنِ خَاصَّهً إِنْ کُنْتَ تَرَی أَنَّکَ تَعْصِی اللَّهَ وَ تَدْخُلُ الْجَنَّهَ وَ مُوسَی بْنُ جَعْفَرٍ علیه السلام أَطَاعَ اللَّهَ وَ دَخَلَ الْجَنَّهَ فَأَنْتَ إِذاً أَکْرَمُ عَلَی اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ مِنْ مُوسَی بْنِ جَعْفَرٍ وَ اللَّهِ مَا یَنَالُ أَحَدٌ مَا عِنْدَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَّا بِطَاعَتِهِ وَ زَعَمْتَ أَنَّکَ تَنَالُهُ بِمَعْصِیَتِهِ فَبِئْسَ مَا زَعَمْتَ.

فَقَالَ لَهُ زَیْدٌ أَنَا أَخُوکَ وَ ابْنُ أَبِیکَ فَقَالَ لَهُ أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام أَنْتَ أَخِی مَا أَطَعْتَ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ إِنَّ نُوحاً علیه السلام قَالَ رَبِّ إِنَّ ابْنِی مِنْ أَهْلِی وَ إِنَّ وَعْدَکَ الْحَقُّ وَ أَنْتَ أَحْکَمُ الْحاکِمِینَ (۳) فَقَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَ یا نُوحُ إِنَّهُ لَیْسَ مِنْ أَهْلِکَ

۱- ۱. معانی الأخبار: ۱۰۷.

۲- ۲. عیون الأخبار ج ۲ ص ۶۳.

۳- ۳. هود: ۴۵.

إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صالِحٍ فَأَخْرَجَهُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ مِنْ أَنْ يَكُونَ مِنْ أَهْلِهِ بِمَعْصِيَتِهِ (۱).

**[ترجمه]عیون الاخبار: یاسر گوید: زید ابن موسی برادر حضرت رضا علیه السّلام در مدینه خروج کرد و خانه هایی را به آتش کشید و مردمی را کشت و از این رو او را زید النّار لقب دادند، و مأمون فرستاد او را دستگیر کردند و نزدش آوردند و دستور داد، او را نزد برادرش ابو الحسن ببرید.

یاسر گوید: چون بر آن حضرت وارد شد آن جناب به او فرمود: ای زید! آیا تو را سخن مردمان نفهم اهل کوفه مغرور نموده است که فاطمه عفّت خود را نگهداشت پس خداوند آتش را بر ذرّیّه اش حرام ساخت؟ این مخصوص حسن و حسین علیهما السلام است، اگر تو فکر می کنی معصیت خداوند عزّ و جلّ را به جای آری و به بهشت بروی و پدرت موسی بن جعفر علیهما السّلام اطاعت خدا کند و به بهشت داخل شود، در این صورت تو در نزد خداوند گرامی‌تر خواهی بود! به خدا سوگند هیچ کس جز از راه طاعت به آنچه نزد خدا است نخواهد رسید، و تو می پنداری با معصیت بدان می رسی، پس گمان تو بد گمانی است.

زید گفت: من برادر شما هستم و پسر پدرت می باشم، حضرت علیه السّلام در پاسخش فرمود: تو برادر منی هنگامی که خداوند عزّ و جلّ را اطاعت کنی، چون نوح علیه السّلام گفت: «رَبِّ إِنَّ ابْنِي مِنْ أَهْلِي وَ إِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ وَ أَنْتَ أَحْكَمُ الْحاكِمِينَ»، - . نوح / ۴۵ - {و نوح پروردگار خود را آواز داد و گفت: «پروردگارا، پسرم از کسان من است، و قطعاً وعده تو راست است و تو بهترین داورانی.»} خداوند در پاسخش فرمود: «يا نُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صالِحٍ»، - . هود / ۴۶ - {ای نوح، او در حقیقت از کسان تو نیست، او [دارای] کرداری ناشایسته است.} پس خداوند او را چون معصیت کار و نافرمان بود از نوح ندانست. - . عیون الاخبار ۲ : ۲۳۵ -

**[ترجمه]

«۱۹»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام] الدَّقَّاقُ عَنِ الْأَسَدِيِّ عَنْ صَالِحِ بْنِ أَبِي حَمَّادٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ الْجَهْمِ قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ الرِّضَا علیه السلام وَ عِنْدَهُ زَيْدُ بْنُ مُوسَى أَخُوهُ وَ هُوَ يَقُولُ يَا زَيْدُ اتَّقِ اللَّهَ فَإِنَّا بَلَغْنَا مَا بَلَغْنَا بِالتَّقْوَى فَمَنْ لَمْ يَتَّقِ اللَّهَ وَ لَمْ يُرَاقِبْهُ فَلَيْسَ مِنَّا وَ لَسْنَا مِنْهُ يَا زَيْدُ إِيَّاكَ أَنْ تُهِينَ مَنْ بِهِ تَصُولُ مِنْ شِيعَتِنَا فَيَذْهَبَ نُورُكَ يَا زَيْدُ إِنَّ شِيعَتَنَا إِنَّمَا أَبْغَضَهُمُ النَّاسُ وَ عَادُوهُمْ وَ اسْتَحَلُّوا دِمَاءَهُمْ وَ أَمْوَالَهُمْ لِمَحَبَّتِهِمْ لَنَا وَ اعْتِقَادِهِمْ لِوَلَايَتِنَا فَإِنْ أَنْتَ أَسَأْتَ إِلَيْهِمْ ظَلَمْتَ نَفْسَكَ وَ أَبْطَلْتَ حَقَّكَ قَالَ الْحَسَنُ بْنُ الْجَهْمِ ثُمَّ الْتَفَتَ علیه السلام إِلَيَّ فَقَالَ يَا ابْنَ الْجَهْمِ مَنْ خَالَفَ دِينَ اللَّهِ فَابْرَأْ مِنْهُ كَائِناً مَنْ كَانَ مِنْ أَيِّ قَبِيلَةٍ كَانَ وَ مَنْ عَادَى اللَّهَ فَلَا تُوَالِهِ كَائِناً مَنْ كَانَ مِنْ أَيِّ قَبِيلَةٍ كَانَ فَقُلْتُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ وَ مَنِ الَّذِي يُعَادِي اللَّهَ قَالَ مَنْ يَعْصِيهِ (۲).

**[ترجمه]عیون الاخبار: حسن ابن جهم روایت کرد: نزد حضرت رضا علیه السّلام بودم و زید ابن موسی - برادرش - در آنجا بود، امام به او می‌فرمود: ای زید از خدا پروا کن و بدان که ما این موقعیّت را نزد خدا و خلق به دست نیاوردیم مگر از راه تقوی و پرهیزکاری، و هر کس تقوی نداشته باشد و فرمان خدا را رعایت نکند، هرگز از ما نخواهد بود، و ما نیز از او

نیستیم. ای زید، مبادا اگر به کسی از شیعیان ما سلطه یافتی او را کوچک و پست شماری که این، سبب از میان بردن نورانیت و سیادت تو می شود. ای زید، مردم برای محبّت و عقیده ای که شیعیان به ولایتمان دارند آنان را دشمن می‌دارند و با آنان کینه توزی می کنند، و ریختن خون و بردن اموالشان را حلال می‌دانند، و اگر تو با آنان بدی کنی به خود ستم کرده ای و حقّ خود را ضایع ساخته ای.

حسن ابن جهم گوید: سپس امام رو به من کرده فرمود: ای پسر جهم، هر کس با دین و آئین خدا مخالفت کند از او بیزار باش، هر کس که خواهد باشد و از هر قبیله ای که بوده باشد؛ و هر کس با خدا دشمنی کند او را دوست مگیر، هر کس که باشد و از هر طائفه ای که باشد. گوید: عرض کردم یا ابن رسول اللَّه! دشمنی کننده با خدا کیست؟ فرمود: آنکه او را نافرمانی و معصیت کند.

**[ترجمه]

«۲۰»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام] الْوَرَّاقُ عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ أَبِی قَتَادَةَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ قَالَ قَالَ أَبُو الْحَسَنِ الرِّضَا علیه السلام: إِنَّا أَهْلُ بَیْتٍ وَجَبَ حَقُّنَا بِرَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَمَنْ أَخَذَ بِرَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله حَقّاً لَمْ یُعْطِ النَّاسَ مِنْ نَفْسِهِ مِثْلَهُ فَلَا حَقَّ لَهُ (۳).

**[ترجمه]عیون الاخبار: محمّد ابن سنان روایت کرد که گفت: امام أبو الحسن الرّضا علیه السّلام فرمود: مائیم اهل بیت، و به سبب رسول خدا صلی اللَّه علیه و آله حقّ ما بر مردم واجب شده است، پس هر کس که به سبب رسول خدا حقّی اخذ کند، ولی مثل آن حقّ، از جانب خود حقّ مردم را ادا نکند، او حقّی نخواهد داشت. - . عیون الاخبار ۲ : ۲۳۶ -

**[ترجمه]

«۲۱»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام] الْبَیْهَقِیُّ عَنِ الصَّوْلِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُوسَی بْنِ نَصْرٍ عَنْ أَبِیهِ قَالَ: قَالَ رَجُلٌ لِلرِّضَا علیه السلام وَ اللَّهِ مَا عَلَی وَجْهِ الْأَرْضِ أَشْرَفُ مِنْکَ آبَاءً فَقَالَ التَّقْوَی شَرَّفَهُمْ وَ طَاعَهُ اللَّهِ أَحْظَتْهُمْ فَقَالَ لَهُ آخَرُ أَنْتَ وَ اللَّهِ خَیْرُ النَّاسِ فَقَالَ لَهُ لَا تَحْلِفْ یَا هَذَا خَیْرٌ مِنِّی مَنْ کَانَ أَتْقَی لِلَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ أَطْوَعَ لَهُ وَ اللَّهِ مَا نَسَخَتْ هَذِهِ الْآیَهَ آیَهٌ وَ جَعَلْناکُمْ شُعُوباً وَ قَبائِلَ لِتَعارَفُوا إِنَّ أَکْرَمَکُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقاکُمْ (۴).

۱- ۱. عیون الأخبار ج ۲ ص ۲۳۴.

۲- ۲. عیون الأخبار ج ۲ ص ۲۳۵.

۳- ۳. عیون الأخبار ج ۲ ص ۲۳۶.

۴- ۴. المصدر نفسه، و الآیه فی سوره الحجرات: ۱۳.

**[ترجمه]عیون الاخبار: موسی ابن نصر رازیّ از پدرش روایت کرد که گفت: مردی به حضرت رضا علیه السّلام عرض کرد: به خدا سوگند در روی زمین از جهت پدر احدی از تو شریف‌تر نیست. امام فرمود: تقوی این شرف را به آنان داد و نیز اطاعت خداوند ایشان را بدان بهره مند گردانید، (گوید:) دیگری عرض کرد: به خدا سوگند تو بهترین مردم هستی. فرمود: ای مرد! سوگند مخور، از من بهتر کسی است که از من تقوایش نسبت به خداوند متعال بیشتر است و اطاعتش افزونتر، به خدا قسم این آیه منسوخ نشده است که خداوند فرموده: وَ جَعَلْناکُمْ شُعُوباً وَ قَبائِلَ لِتَعارَفُوا إِنَّ أَکْرَمَکُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقاکُم»، - . حجرات / ۱۳ -

{ای مردم، ما شما را از مرد و زنی آفریدیم، و شما را ملّت ملّت و قبیله قبیله گردانیدیم تا با یکدیگر شناسایی متقابل حاصل کنید. در حقیقت ارجمندترین شما نزد خدا پرهیزگارترین شماست.} - . عیون الاخبار ۲ : ۲۳۶ -

**[ترجمه]

«۲۲»

ما، [الأمالی للشیخ الطوسی] ابْنُ الصَّلْتِ عَنِ ابْنِ عُقْدَةَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ یَحْیَی عَنْ إِسْمَاعِیلَ بْنِ أَبَانٍ عَنْ نُصَیْرِ بْنِ زِیَادٍ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: إِنَّنَا وُلْدَ فَاطِمَهَ مَغْفُورٌ لَنَا(۱).

**[ترجمه]امالی طوسی: جابر از امام باقر علیه السلام روایت می‌کند که فرمود: همانا ما فرزندان فاطمه سلام الله علیها آمرزیده شده‌ایم. - . امالی طوسی ۱ : ۳۴۲ - ۳۴۳ -

**[ترجمه]

«۲۳»

ما، [الأمالی للشیخ الطوسی] الْحَفَّارُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ الصَّوَّافِ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ زَیْدَانَ بْنِ عَبْدِ الْغَفَّارِ عَنْ حُسَیْنِ بْنِ مُوسَی بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام عَنْ فَاطِمَهَ عَنْ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِمَا قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: أَیُّمَا رَجُلٍ صَنَعَ إِلَی رَجُلٍ مِنْ وُلْدِی صَنِیعَهً فَلَمْ یُکَافِئْهُ عَلَیْهَا فَأَنَا الْمُکَافِئُ لَهُ عَلَیْهَا(۲).

**[ترجمه]امالی طوسی: فاطمه علیهما السلام از امیرمومنان علیه السلام نقل می‌کند که فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: اگر کسی برای یکی از فرزندان من کار نیکی انجام دهد و او کار نیکش را پاداش نداد، من خودم پاداش کار او را خواهم داد. - . امالی طوسی ۱ : ۳۶۵ -

**[ترجمه]

«۲۴»

صح، [صحیفه الرضا علیه السلام] عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: أَرْبَعَهٌ أَنَا لَهُمْ شَفِیعٌ یَوْمَ الْقِیَامَهِ وَ لَوْ أَتَوْا بِذُنُوبِ أَهْلِ الْأَرْضِ الْمُکْرِمُ لِذُرِّیَّتِی وَ الْقَاضِی لَهُمْ حَوَائِجَهُمْ وَ السَّاعِی لَهُمْ فِی أُمُورِهِمْ عِنْدَ مَا اضْطُرُّوا إِلَیْهِ وَ الْمُحِبُّ لَهُمْ بِقَلْبِهِ وَ لِسَانِهِ (۳).

**[ترجمه]صحیفه امام رضا: داود ابن سلیمان از امام رضا علیه السلام از پدرانش از علی علیه السلام نقل می کند که پیامبر خدا صل الله علیه و آله و سلم فرمود: چهار نفرند که من شفیع آنها در روز قیامت خواهم بود، اگر چه گناهان اهل زمین را با خود بیاورند: هر کس ذریه مرا گرامی بدارد و برآورنده نیازهای آنان و کوشش کننده برای حل مشکلات آنان در حال اضطرار آنان و دوستدار آنان با قلب و زبان. - . صحیفه امام رضا : ۲ -

**[ترجمه]

«۲۵»

صح، [صحیفه الرضا علیه السلام] عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ عَلِیُّ بْنُ أَبِی طَالِبٍ علیه السلام: مَنِ اصْطَنَعَ صَنِیعَهً إِلَی وَاحِدٍ مِنْ وُلْدِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ وَ لَمْ یُجَازِهِ عَلَیْهَا فِی الدُّنْیَا فَأَنَا أُجَازِیهِ غَداً إِذَا لَقِیَنِی یَوْمَ الْقِیَامَهِ(۴).

**[ترجمه]صحیفه امام رضا: امام رضا علیه السلام از پدرانش از علی ابن ابی طالب علیه السلام روایت کرده است که فرمود: هر کس برای یکی از فرزندان عبدالمطلب کاری انجام دهد و در دنیا در برابرش به او پاداش داده نشود، من فردای قیامت هنگامی که مرا می‌بیند به او پاداش می‌دهم. - . صحیفه امام رضا : ۴۲ -

**[ترجمه]

«۲۶»

غو، [غوالی اللئالی] ذکر العلامه قدس سره فی کتابه المسمی بمنهاج الیقین بسنده عمن رواه قال: وقعت فی بعض السنین ملحمه بقم و کان بها جماعه من العلویین فتفرق أهلها فی البلاد و کان فیها امرأه علویه صالحه کثیره الصلاه و الصیام و کان زوجها من أبناء عمها أصیب فی تلک الملحمه و کان لها أربع بنات صغار من ابن عمها ذلک فخرجت مع بناتها من قم لما خرجت

۱- ۱. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۳۴۲ و ۳۴۳.

۲- ۲. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۳۶۵.

۳- ۳. صحیفه الرضا علیه السلام: ۲ و تراه فی عیون الأخبار ج ۱ ص ۲۵۹ و الخصال ج ۱ ص ۹۱.

۴- ۴. صحیفه الرضا علیه السلام: ۴۲، و فیه: قال: قال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله.

الناس منها.

فلم تزل ترمى بها الغربه من بلد إلى بلد حتى أتت بلخ و كان قدومها إليها إبان الشتاء فقدمت بلخ فى يوم شديد البرد ذى غيم و ثلج فحين قدمت بلخ بقيت متحيره لا تدرى أين تذهب و لا تعرف موضعا تأوى إليه يحفظها و بناتها من البرد و الثلج فقيل لها إن بالبلد رجلا من أكابرها معروفا بالإيمان و الصلاح يأوى إليه الغرباء و أهل المسكنه فقصدت إليه العلويه و حولها بناتها فلقيته جالسا على باب داره و حوله جلساؤه و غلمانه فسلمت عليه و قالت أيها الملك إنى امرأه علويه و معى بنات علويات و نحن غرباء و قدمنا إلى هذا البلد فى هذا الوقت و ليس لنا من نأوى إليه و لا بها من يعرفنا فنلجأ إليه و الثلج و البرد قد أضرنا دُلِلْنَا إليك فقصدناك لتأوينا فقال و من يعرف أنك علويه ايتينى على ذلک بشهود فلما سمعت كلامه خرجت من عنده حزينه تبكى و دموعها تنتثر واقفه فى الطريق متحيره لا تدرى أين تذهب فمر بها سوقى فقال ما لک أيتها المرأه واقفه و الثلج يقع عليک و على هذه الأطفال معک فقالت إنى امرأه غريبه لا أعرف موضعا آوى إليه فقال لها امضى خلفى حتى أدلک على الخان الذى يأوى إليه الغرباء فمضت خلفه قال الراوى و كان بمجلس ذلک الملک رجل مجوسى فلما رأى العلويه و قد ردها الملک و تعلل عليها بطلب الشهود وقعت لها الرحمه فى قلبه فقام فى طلبها مسرعا فلحقها عن قريب فقال إلى أين تذهبين أيتها العلويه قالت خلف رجل يدلنى إلى الخان لآوى إليه فقال لها المجوسى لا بل ارجعى معى إلى منزلى فأوى إليه فإنه خير لک قالت نعم فرجعت معه إلى منزله فأدخلها منزله و أفرد لها بيتا من خيار بيوته و أفرشه لها بأحسن الفرش و أسكنها فيه و جاء بها بالنار و الحطب و أشعل لها التنور و أعد لها جميع ما

تحتاج إليه من المأكل و المشرب و حدث امرأته و بناته بقصتها مع الملك و فرح أهله بها و جاءت إليها مع بناتها و جواريها و لم تزل تخدمها و بناتها و تأنسها حتى ذهب عنهن البرد و التعب و الجوع فلما دخل وقت الصلاه فقالت للمرأه أ لا تقوم إلى قضاء الفرض قالت لها امرأه المجوسى و ما الفرض إنا أناس لسنا على مذهبكم إنا على دين المجوسى و لكن زوجى لما سمع خطابك مع الملك و قولك إنى امرأه علويه وقعت محبتك فى قلبه لأجل اسم جدك و رد الملك لك مع أنه على دين جدك فقالت العلويه اللهم بحق جدى و حرمته عند الله أسأله أن يوفق زوجك لدين جدى ثم قامت العلويه إلى الصلاه و الدعاء طول ليلها بأن يهدى الله ذلك المجوسى لدين الإسلام قال الراوى فلما أخذ المجوسى مضجعه و نام مع أهله تلك الليله رأى فى منامه أن القيامه قد قامت و الناس فى المحشر و قد كضهم العطش و أجهدهم الحر و المجوسى فى أعظم ما يكون من ذلك فطلب الماء فقال له قائل لا يوجد الماء إلا عند النبى محمد صلى الله عليه و آله و أهل بيته فهم يسقون أولياءهم من حوض الكوثر فقال المجوسى لأقصدنهم فلعلهم يسقونى جزاء لما فعلت مع ابنتهم و إيوائى إياها فقصدهم فلما وصلهم وجدهم يسقون من يرد إليهم من أوليائهم و يردون من ليس من أوليائهم و على عليه السلام واقف على شفير الحوض و بيده الكأس و النبى صلى الله عليه و آله جالس و حوله الحسن و الحسين عليهما السلام و أبناؤهم.

فجاء المجوسى حتى وقف عليهم و طلب الماء و هو لما به من العطش فقال له على عليه السلام إنك لست على ديننا فنسقيك فقال له النبى صلى الله عليه و آله يا على اسقه فقال يا رسول الله صلى الله عليه و آله إنه على دين المجوسى فقال يا على إن له عليك يدا بينه قد آوى ابنتك فلانه و بناتها فكنهم عن البرد و أطعمهم من الجوع و ها هى الآن فى منزله مكرمه فقال على عليه السلام ادن منى ادن منى فدنوت منه فناولنى الكأس بيده فشربت شربه وجدت بردها على قلبى و لم أر شيئا ألذ

و لا أطیب منها.

قال الراوی و انتبه المجوسی من نومته و هو یجد بردها علی قلبه و رطوبتها علی شفتیه و لحیته فانتبه مرتاعا و جلس فزعا فقالت زوجته ما شأنک فحدثها بما رآه من أوله إلی آخره و أراها رطوبه الماء علی لحیته و شفتیه فقالت له یا هذا قد ساق إلیک خیرا بما فعلت مع هذه المرأه و الأطفال العلویین فقال نعم و الله لا أطلب أثرا بعد عین.

قال الراوی و قام الرجل من ساعته و أسرج الشمع و خرج هو و زوجته حتی دخل علی البیت الذی تسکنه العلویه و حدثها بما رآه فقامت و سجدت لله شکرا و قالت و الله إنی لم أزل طول لیلتی أطلب إلی الله هدایتک للإسلام و الحمد لله علی استجابه دعائی فیک فقال لها اعرضی علی الإسلام فعرضته علیه فأسلم و حسن إسلامه و أسلمت زوجته و جمیع بناته و جواره [جواریه] و غلمانه و أحضرهم مع العلویه حتی أسلموا جمیعهم قال الراوی و أما ما کان من الملک فإنه فی تلک اللیله لما أوی إلی فراشه رأی فی منامه ما رآه المجوسی و أنه قد أقبل إلی الکوثر فقال یا أمیر المؤمنین اسقنی فإنی ولی من أولیائک فقال له علی علیه السلام اطلب من رسول الله صلی الله علیه و آله فإنی لا أسقی أحدا إلا بأمره فأقبل علی رسول الله صلی الله علیه و آله فقال یا رسول الله صلی الله علیه و آله مر لی بشربه من الماء فإنی ولی من أولیائکم فقال رسول الله صلی الله علیه و آله ایتنی علی ذلک بشهود فقال یا رسول الله صلی الله علیه و آله و کیف تطلب منی الشهود دون غیری من أولیائکم فقال صلی الله علیه و آله و کیف طلبت الشهود من ابنتنا العلویه لما أتتک و بناتها تطلب منک أن تؤویها فی منزلک فقال ثم انتبه و هو حیران القلب شدید الظماء فوقع فی الحسره و الندامه علی ما فرط منه فی حق العلویه و تأسف علی ردها فبقی ساهرا بقیه لیلته حتی أصبح و رکب وقت الصبح یطلب العلویه و یسأل عنها فلم یزل یسأل و لم یجد من یخبره عنها حتی وقع علی السوقی الذی أراد أن یدلها علی الخان

فأدله أن الرجل المجوسى الذى كان معه فى مجلسه أخذها إلى بيته فعجب من ذلك.

ثم إنه قصد إلى منزل المجوسى و طرق الباب فقيل من بالباب فقيل له الملك واقف ببابك يطلبك فعجب الرجل من مجى ء الملك إلى منزله إذ لم يكن من عادته فخرج إليه مسرعا فلما رآه الملك وجد عليه الإسلام و نوره فقال الرجل للملك ما سبب مجيئك إلى منزلى و لم يكن لك ذلك عاده فقال من أجل هذه المرأه العلويه و قد قيل لى إنها فى منزلك و قد جئت فى طلبها و لكن أخبرنى على حال هذه الحليه عليك فإنى أراك قد صرت مسلما فقال نعم و الحمد لله و قد من على ببركه هذه العلويه و دخولها منزلى بالإسلام فصرت أنا و أهلى و بناتى و جميع أهل بيتى مسلمين على دين محمد و أهل بيته فقال له و ما السبب فى إسلامك فحدثه بحديثه و دعاء العلويه له و رؤياه و قص القصه بتمامها ثم قال و أنت أيها الملك و ما السبب فى حرصك على التفتيش عنها بعد إعراضك أولا عنها و طردك إياها فحدثه الملك بما رآه و ما وقع له مع النبى صلى الله عليه و آله فحمد الله تعالى ذلك الرجل على توفيق الله تعالى إياه لذلك الأمر الذى نال به الشرف و الإسلام و زادت بصيرته ثم دخل الرجل على العلويه فأخبرها بحال الملك فبكت و خرت ساجده لله شكرا على ما عرفه من حقها فاستأذنها فى إدخاله عليها فأذنت له فدخل عليها و اعتذر إليها و حدثها بما جرى له مع جدها صلوات الله عليه و سألها الانتقال إلى منزله فأبت و قالت هيهات لا و الله و لو أن الذى أنا فى منزله كره مقامى فيه لما انتقلت إليك و علم صاحب المنزل بذلك فقال لا و الله لا تبرحى منزلى و إنى قد وهبتك هذا المنزل و ما عددت فيه من الأهبه و أنا و أهلى و بناتى و أخدامى كلنا فى خدمتك و نرى ذلك قليلا فى جنب ما أنعم الله تعالى به علينا بقدومك

ص: ۲۲۹

قال الراوی و خرج الملک و أتی منزله و أرسل إلیها ثیابا و هدایا و کیسا فیه جمله من المال فردت ذلک و لم تقبل منه شیئا.

**[ترجمه]عوالی اللئالی: علامه در کتابش به نام «منهاج الیقین» با استناد به کسی که برای او روایت کرده، گفته است: در یکی از سال‌ها در قم جنگی رخ داد و گروهی از علویان نیز در این جنگ بودند. اهالی آنجا در سرزمین‌ها متفرق شدند، در میان آن‌ها زنی علوی بود که صالح بود و نماز بسیار می‌گزارد و روزه بسیار می‌گرفت. شوهر او که پسر عمویش بود در این جنگ کشته شد و این زن، چهار دختر کوچک از پسر عمویش داشت. زمانی که مردم از قم بیرون رفتند، او نیز با دخترانش از آنجا بیرون رفت.

غربت پیوسته او را از شهری به شهر دیگر می‌برد تا اینکه به بلخ آمد و در هنگام زمستان به آنجا رسید. در روز بسیار سرد و در هوایی ابری و برفی وارد بلخ شد. هنگامی که به بلخ آمد سرگردان و حیرت زده ماند و نمی‌دانست کجا برود و مکانی را نمی‌شناخت که به آنجا پناه ببرد تا او و دخترانش را از سرما و برف محافظت کند. به او گفتند: در شهر یکی از بزرگ مردان است که به ایمان و نیکی شهرت دارد و غریبان و تهیدستان به او پناه می‌برند.

زن علوی به همراه دخترانش به سوی او رفت، پس با او ملاقات کردند در حالی که جلوی در خانه‌اش نشسته بود و همنشینان و خدمتکارانش در اطراف او بودند. زن به او سلام داد و گفت: ای پادشاه، من زنی علوی هستم و دختران علوی همراه من هستند و ما غریبیم و در این زمان به این شهر آمده‌ایم و کسی را نداریم که به او پناه ببریم و در اینجا کسی نیست که ما را بشناسد تا به او پناه ببریم، و برف و سرما به ما زیان رسانیده است، به نزد تو راهنمایی شدیم، پس به سوی تو آمدیم تا به ما پناه دهی.

آن مرد گفت: چه کسی می‌داند که تو علوی هستی؟ شاهدانی گواه بر این مدعا برای من بیاور.

زن با شنیدن این سخن، از پیش او بیرون آمد درحالی که ناراحت و گریان بود و اشک از دیدگانش فرو می‌ریخت و حیرت زده در راه ایستاد و نمی‌دانست کجا برود. مردی بازاری از کنار او گذشت و گفت: ای زن! تو را چه شده که ایستاده ای و برف بر روی تو و این کودکان می‌بارد؟ زن گفت: من زنی غریبم که جایی را نمی‌شناسم که به آن پناه ببرم، مرد به او گفت: دنبال من بیا تا تو را به مسافرخانه ای راهنمایی کنم که اشخاص غریب به آنجا پناه می‌برند، پس زن دنبال او به راه افتاد.

راوی گوید: در مجلس این پادشاه مردی مجوس بود. زمانی که دید پادشاه زن علوی را رد کرده و خواستن شاهدان را بهانه قرار داده است، دلش برای او به رحم آمد. پس سریعاً به دنبال او رفت و پس از مدت زمان کوتاهی به او رسید. مرد به او گفت: ای زن علوی به کجا می‌روی؟ گفت: دنبال مردی می‌روم که مرا به مسافرخانه ای راهنمایی می‌کند تا به آنجا پناه ببرم. شخص مجوسی به زن گفت: دنبال او نرو بلکه همراهم به خانه من بیا تا تو را پناه دهم، این برایت بهتر است. زن گفت: باشد، پس به همراه او به منزلش رفت.

مرد او را وارد منزلش کرد و یکی از بهترین اتاق هایش را به او اختصاص داد و بهترین رختخواب را برایش گسترد و او را در آن اسکان داد، و برایش آتش و هیزم آورد و تنور را روشن نمود و همه آنچه از خوراکی و نوشیدنی بدان نیاز داشت، برای

او فراهم کرد و ماجرای آن زن با پادشاه را برای همسر و دخترانش بازگو کرد. خانواده اش از آمدن آن زن خوشحال شدند و همسرش به همراه دختران و کنیزانش نزد زن علوی آمدند و پیوسته به او و دخترانش خدمت می‌کردند و با آن‌ها انس و الفت برقرار کردند تا اینکه سرما و خستگی و گرسنگی از آنان رفع شد.

زمانی که هنگام نماز فرا رسید، زن علوی به آن زن گفت: آیا برای ادای فریضه نماز برنمی‌خیزی؟ زن شخص مجوس به او گفت: چه فریضه ای؟ ما مردمانی هستیم که بر کیش و مذهب شما نیستیم. ما بر دین مجوسی هستیم و اما شوهرم هنگامی که صحبت تو را با پادشاه شنید و اینکه گفته‌ای زنی علوی هستی، به خاطر اسم جدّت و به خاطر اینکه پادشاه تو را ردّ کرده، محبت تو در دلش جای گرفته است، علی رغم اینکه او (پادشاه) بر دین جدّ تو است.

زن علوی گفت: خداوندا به حقّ و حرمت جدّم نزد خداوند از او می‌خواهم به شوهرت توفیق دهد که به دین جدّم درآید. سپس زن علوی به نماز ایستاد و تمام طول شب را دعا کرد تا خداوند آن مرد مجوس را به دین اسلام هدایت کند.

روای گوید: آن شب هنگامی که مرد مجوس همراه خانواده اش به خواب رفت، در خوابش دید که قیامت برپا شده و مردم در محشر هستند و تشنگی آنان را آزرده و گرما آنان را خسته و درمانده کرده و وضعیت مرد مجوس از این نظر وخیم‌تر و سخت‌تر است، پس درخواست آب کرد. شخصی به او گفت: آب فقط نزد پیامبر محمد صلی الله علیه و آله و سلم و اهل بیتش است، آنان دوستدارانشان را از حوض کوثر سیراب می‌کنند. مرد مجوس گفت: به نزد آنان خواهم رفت شاید در پاداش کاری که برای دخترشان کردم و به او پناه دادم مرا سیراب کنند. پس به سوی آنان رفت. هنگامی که به نزد آنان رسید متوجه شد که به کسانی از دوستدارانشان که به نزدشان می‌آیند، آب می‌دهند و کسانی را که از اولیا و دوستدارانشان نیستند رد می‌کنند. علی علیه السلام در لبه حوض نشسته و جامی در دست دارد و پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم نشسته و حسن و حسین علیهما السلام و فرزندانشان در اطراف او هستند.

مرد مجوس آمد تا اینکه در مقابلشان ایستاد و درخواست آب کرد، در حالی که تشنه بود. علی علیه السلام فرمود: تو بر دین ما نیستی تا سیرابت کنیم. پیامبر صلی الله علیه و سلم به او گفت: ای علی به او آب بده. گفت: ای رسول خدا او بر دین مجوسی است. پیامبر فرمود: ای علی او بر گردن تو حقی آشکار دارد، او به فلان دختر تو و دخترانش پناه داد و آنان را در مقابل سرما پوشانید و در گرسنگی غذایشان داد و او اکنون در جایگاهی والا قرار داد. علی علیه السلام گفت: به من نزدیک شو، به من نزدیک شو. من به او نزدیک شدم و جامی که در دست داشت به من داد، و من جرعه ای از آن نوشیدم و خنکی آن را بر قلبم احساس کردم و چیزی لذیذتر و پاک تر از آن ندیده بودم.

راوی گوید: مرد مجوس از خواب بیدار شد، درحالی که خنکی آب را بر قلبش و رطوبت آن را بر لبان و محاسنش حس می کرد. پس با حالت ترس و نگرانی از خواب برخاست. همسرش به او گفت: تو را چه شده است؟ مرد آنچه را در خواب دیده بود از اول تا آخر برایش بازگو کرد و رطوبت آب را بر محاسن و لبانش به او نشان داد. همسرش به او گفت: به خاطر کاری که در حق این زن و کودکان علوی او انجام دادی، خیری به تو رسیده است. مرد گفت: آری، به خدا سوگند، حال که واقعیت را دیدم، دیگر دنبال جای پای آن نیستم.

روای گوید: مرد بلافاصله برخاست و شمعی را روشن کرد و به همراه همسرش بیرون رفتند تا اینکه به خانه‌ای که زن علوی را در آن اسکان داده بودند وارد شدند، و آنچه را در خواب دیده بود برای زن علوی بازگو کرد. زن برخاست و به سپاس خداوند سجده کرد و گفت: به خدا سوگند من تمام طول شب پیوسته از خداوند می‌خواستم تو را به اسلام هدایت کند و سپاس خدای را که دعای من در مورد تو اجابت شد. مرد مجوس به او گفت: اسلام را بر من عرضه کن. زن اسلام را بر او عرضه کرد. مرد مجوس مسلمان شد و اسلام آوردنش نیکو گشت و او همسر و همه دختران و کنیزان و خدمتکارنش را به محضر زن علوی آورد و آنان نیز اسلام آوردند.

روای گوید: اما آنچه مربوط به پادشاه است این است که او در آن شب چون به رختخواب رفت، آنچه را که مرد مجوس در خواب دیده بود، او نیز در خواب دید و او به سوی حوض کوثر رفت و گفت: ای امیرمومنان به من آب ده، چراکه من یکی از دوستداران تو هستم. علی علیه السلام به او فرمود: از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم درخواست کن، چرا که من به احدی آب نمی دهم مگر به امر او. او نزد رسول خدا رفت و گفت: ای رسول خدا، جرعه ای آب بر من بنوشان چراکه من یکی از دوستداران شما هستم. رسول خدا فرمود: برای این گفته ات شاهدانی بیاور. مرد گفت: ای رسول خدا، چرا از من شاهد می‌خواهید ولی از دیگر دوستدارانتان شاهد نمی‌خواهید؟ پیامبر فرمود:چطور تو از دختر علوی ما هنگامی که به همراه دخترانش نزد تو آمد و از تو درخواست می‌کرد که در منزلت او را پناه دهی، شاهد خواستی؟

گوید: سپس از خواب بیدار شد درحالی که پریشان دل و بسیار تشنه بود. پس به خاطر کوتاهی که در باره زن علوی کرده بود احساس حسرت و پشیمانی نمود و به خاطر اینکه او را ردّ کرده بود افسوس خورد. باقی مانده شب را بیدار ماند تا اینکه صبح شد. در همان سپیده دم به دنبال زن علوی رفت و درباره او به پرس و جو پرداخت. پیوسته جستجو می‌کرد اما کسی را نیافت تا درباه آن زن به او خبری بدهد تا اینکه به آن مرد بازاری رسید که خواست آن زن را به مسافرخانه راهنمایی کند. مرد بازاری او را راهنمایی کرد به اینکه آن مرد مجوسی که در مجلس او بوده، زن علوی را با خود به خانه اش برده است. مرد از شنیدن این سخن تعجب کرد .

سپس به سوی خانه مرد مجوس رفت و در را زد. به او گفته شد: چه کسی پشت در است؟ جواب شنید: پادشاه پشت در است و تو را می‌خواهد. آن مرد از آمدن پادشاه به در خانه اش تعجب کرد زیرا او عادت به این کار نداشت. پس سریعاً به نزد او رفت. وقتی پادشاه او را دید، اسلام و نور آن را بر او مشاهده کرد. مرد به پادشاه گفت: دلیل آمدن شما به منزل من چیست؟ و تو پیشتر این عادت را نداشتی. پادشاه گفت: به خاطر این زن علوی، به من گفته شده که در منزل توست و من به دنبال او آمده‌ام، و اما از ماجرای این زینتی که بر توست مرا باخبر ساز، می‌بینم که مسلمان شده‌ای.

مرد گفت: بله و شکر و سپاس برای خداوند است. خداوند به برکت این زن علوی و آمدن او به منزلم، با مسلمان شدنم بر من منت نهاد، و من و همسرم و دخترانم و همه اهل خانه ام به دین محمد صلی الله علیه و آله و اهل بیتش درآمدیم. پادشاه به او گفت: دلیل اسلام آوردنت چیست؟ مرد سخنانش و دعای زن علوی برای او و ماجرای خوابش را برای او بازگو کرد و تمام داستان را برای پادشاه نقل کرد.

سپس گفت: و تو ای پادشاه! دلیل جستجوی حریصانه و مصرانه ات به دنبال آن زن پس از آنکه در ابتدا از او اعراض کردی

و او را طرد نمودی، در چیست؟ پادشاه آنچه را در خواب دیده بود و ماجرایی که با پیامبر برایش پیش آمده بود برای او بازگو نمود. مرد مجوس خداوند متعال را به خاطر توفیق این کاری که به سبب آن به شرافت و اسلام نائل آمده و بینش و بصیرتش زیاد شده بود، سپاس گفت.

سپس آن مرد نزد زن علوی رفت و او را از حال و وضعیت پادشاه باخبر ساخت. زن با شنیدن سخنانش گریه کرد و سجده کنان برای خداوند بر زمین افتاد و خداوند را به خاطر آنکه پادشاه را بر حقش آگاه ساخته بود، سپاس گفت. پادشاه از زن اجازه گرفت که نزدش بیاید، زن به او اجازه داد. پادشاه نزد او آمد و از او معذرت خواهی نمود و آنچه را که در خواب با جدش پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم برایش پیش آمده بود بازگو کرد و از او خواست که به منزل او نقل مکان کند .

اما زن نپذیرفت و گفت: هرگز، نه به خدا سوگند، حتی اگر کسی که در منزلش هستم از اقامت من در اینجا ناراضی می‌بود، به منزل تو نمی‌آمدم.

صاحب خانه متوجه این مسئله شد و گفت: نه، به خدا سوگند از منزل من تکان نمی‌خوری و من این منزل و همه وسایل و امکاناتی که در آن فراهم کرده‌ام را به تو بخشیدم و خودم و همسرم و دخترانم و خدمتکارانم در خدمت تو هستیم و آن را در مقایسه با آنچه خداوند به واسطه آمدن تو بر ما ارزانی داشت، ناچیز می‌دانیم.

راوی گوید: پادشاه بیرون رفت و به منزل خویش آمد و برای آن زن لباس‌ها و هدایا و کیسه ای حاوی مقداری طلا و نقره برای آن زن فرستاد، اما او همه این اموال را به او بازگرداند و چیزی از آن را قبول نکرد.

**[ترجمه]

«۲۷»

یقول الفقیر إلی الله سبحانه ذکر العلامه رحمه الله فی کتابه المسمی بجواهر المطالب فی فضائل مولانا أمیر المؤمنین علی بن أبی طالب علیه السلام أیضا حکایه قریبه من تلک الحکایه قال نقل ابن الجوزی و کان حنبلی المذهب فی کتابه تذکره الخواص قال قرأت فی کتاب الملتقط و هو کتاب لجده أبی الفرج بن الجوزی (۱) کان ببلخ رجل من العلویین و له زوجه و بنات فتوفی أبوهن قالت المرأه فخرجت بالبنات إلی سمرقند خوفا من شماته الأعداء و اتفق وصولی فی شده البرد فأدخلت البنات مسجدا و مضیت لأحتال فی القوت فرأیت الناس مجتمعین علی شیخ فسألت عنه فقالوا هذا شیخ البلد فشرحت له حالی فقال أقیمی عندی البینه عندک أنک علویه و لم یلتفت إلی فیئست منه و عدت إلی المسجد فرأیت فی طریقی شیخا جالسا علی دکه و حوله

جماعه فقلت من هذا قالوا ضامن البلد و هو مجوسی فقلت عسی أن یکون علی یده فرجی فحدثته بحدیثی و ما جری لی مع شیخ البلد(۲)

فصاح بخادم له فخرج فقال له قل لسیدتک تلبس ثیابها فدخل و خرجت امرأته و معها جواری [جوار] فقال لها اذهبی مع هذه

المرأه إلى المسـجد الفلانى و احملى بناتها إلى الـدار فجاءت معى و حملت البنات و قـد أفرد لنا بيتا فى داره و أدخلنا الحمام و كسانا ثيابا فاخره و جاءنا بألوان الأطعمه و بتنا بأطيب ليله فلما كان نصف الليله رأى شـيخ البلـد المسـلم فى منامه كأن القيامه قد قامت و اللواء على رأس محمد صلى الله عليه و آله و إذا بقصر من الزمرد الأخضر فقال لمن هذا

ص: ۲۳۰

۱- ۱. راجع تذكره خواص الأمه ص ۲۰۷.

۲- ۲. زاد فى التذكره: و أن بناتى فى المسجد ما لهم شى ء يقوتون به فصاح إلخ.

القصـر فقيل لرجل مسـلم موحـد فتقدم إلى رسول الله صـلى الله عليه و آله فأعرض عنه فقال يا رسول الله تعرض عنى و أنا رجل مسـلم فقـال له رسول الله صـلى الله عليه و آله أقم البينه عنـدى أنـک مسـلم فتحير الرجـل فقال له رسول الله صـلى الله عليه و آله نسيت ما قلت للعلويه و هذا القصر للشيخ الذى هى فى داره فانتبه الرجل و هو يلطم و يبكى و بث غلمانه فى البلد و خرج بنفسه يـدور على العلويه فأخبر أنها فى دار المجوسـى فجاء إليه فقال أين العلويه فقال عنـدى فقال أريـدها فقال ما لک إلى هـذا سبيل قال هذه ألف دينار خذها و سـلمهن إلى قال لا و الله و لا مائه ألف دينار فلما ألح عليه قال له المنام الذى رأيته أنت رأيته أيضـا أنا و القصـر الذى رأيته لى خلق و أنت تَدَلُّ على بإسـلامک و الله ما نمت و لا أحد فى دارى إلا و أسلمنا كلنا على يد العلويه و عادت بركاتها علينا و رأيت رسول الله صلى الله عليه و آله و قال لى القصر لك و لأهلك بما فعلت مع العلويه(۱).

قوله و أنت تَدَلُّ من الدَّلال بمعنى الغنج أى تفتخر علىّ بإسلامک.

**[ترجمه]علامه در کتاب «جواهر المطالب» درباره فضیلت‌های امیرمومنان علی ابن ابی طالب علیه السلام حکایتی نزدیک به این حکـایت را آورده است. او گویـد: ابن جوزی که حنبلی مـذهب بود در کتاب تـذکرهٔ الخواص - . تـذکرهٔ خواص الامـهٔ : ۲۰۷ - گفته است: در کتاب «ملتقط» - که نوشته جدّ او ابو الفرج بن جوزی است - خوانده ام که:

در بلـخ، مردی علوی سـکونت داشت که همسـری داشت و دخترانی. این مرد درگـذشت. زنش می گویـد: دختران را از ترس نکوهش دشـمنان به سـمرقند بردم و هنگامی آنجا رسـیدیم که هوا بسـیار سـرد بود. دختران را به مسجدی بردم و رفتم تا برای غذای آنها فکری کنم. مردم را دیدم که پیرامون شـیخی گرد آمده اند. در باره او پرسـش کردم. گفتند: این شیخ شهر ماست، پیش رفتم و شرح حالم را به او باز گفتم. شیخ گفت: برای من دلیلی بیاور که تو علویه هستی، و توجّهی به من نکرد.

از او نومید شدم و به مسـجد بازگشـتم. در راه شـیخی را دیدم که بر سـکّویی نشسته بود و اطرافش جماعتی بودند. پرسیدم: او کیست؟ گفتند: کفیل شـهر است و مجوس. گفتم: شاید او موجب گشایشی گردد، پیش رفتم و شرح حال و ماجرای خود را با شیـخ بـدو بازگفتم. او با صـدای بلند خدمتکارش را فرا خواند و گفت: به بانوی خود بگو لباسـش را بپوشد. خادم به اندرونی رفت و با زنی خارج شد که کنیزکانی هم همراه او بودند .

مجوس بـه آن زن گفـت: بـا ایـن زن به فلاـن مسـجد می روی و دخـترانش را به خـانه می آوری. آن زن به همراه من آمـد و دختران را به خانه آورد و اتاقی خاص در اختیار ما نهادند. او ما را به حمام فرسـتاد و لباس های فاخری بر تنمان کرد و انواع و اقسام خوراکی در پیش رویمان نهاد و نیکوترین شب را پشت سر نهادیم.

چون نیمه شب شد، شـیخ مسـلمان شهر در خواب دید که گویی رستاخیز به پا گشته است و رسول اکرم زیر پرچم قرار دارد و او در آن حـال قصـری از زمرّد سبز را دیـد. پس پرسـید این قصـر از آن کیست؟ گفتنـد: برای مسـلمانی موحّـد. شـیخ به سوی رسول اللّه صـلی الله علیه و آله و سـلم رفت و پیامبر از او روی برتافت. شـیخ عرض کرد: یا رسول اللّه! چرا از من که مسـلمانم روی برمی تـابی؟ رسول اللّه فرمود: دلیلی بیاور که مسـلمانی، و شـیخ حیران مانـد. پیامبر به او فرمود: فراموش کردی به آن زن علویه چه گفتی؟ این قصر از آن مردی است که آن زن هم اینک در خانه او به سر می برد.

شیخ از خواب بیدار شد در حالی که سیلی بر چهره خود می نواخت و می گریست. او در جست و جوی آن زن علویه غلامان خود را در شهر بگستراند و خود در پی یافتن او روان شد. به او گفتند که این زن در خانه مجوسی است. شیخ نزد او رفت و گفت: آن زن علویه کجاست؟ مجوس گفت: نزد من. شیخ گفت: آن زن را می خواهم. مجوسی گفت: تو به او دست نخواهی یافت. شیخ گفت: این هزار دینار را بگیر و او را به من تحویل ده. مجوس گفت: اگر صد هزار دینار هم بدهی او را به تو نخواهم داد.

چون شیخ اصرار کرد، مجوس به او گفت: همان خوابی که تو دیدی من نیز دیدم و قصری که تو دیدی برای من آفریده شده است و تو با اسلامت بر من فخر می‌فروشی. به خدا سوگند هیچ کس در این خانه نخفته مگر آن که به دست این زن علویه اسلام آورده است و او برای ما برکت به ارمغان آورده است و در خواب دیدم که پیامبر به من فرمود: به سبب آن چه با این زن علویه کردی، این قصر از آن تو و خانواده ات خواهد بود. - . کشف الیقین فی فضائل امیر المومنین علیه السلام : ۱۰۷ و پس از آن این عبارت اضافه شده است: شما به بهشت می‌روید و شما از ازل مومن آفریده شده اید. -

سخن او «انت تدلّ» از دلال گرفته شده به معنای ناز و کرشمه یعنی با اسلامت بر من فخر می‌ورزی.

**[ترجمه]

«۲۸»

جا، [المجالس للمفید] عَلِیُّ بْنُ مُحَمَّدٍ الْقُرَشِیُّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ فَضَّالٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ نُصَیْرٍ عَنْ أَبِیهِ عَنْ عَبْدِ الْغَفَّارِ بْنِ الْقَاسِمِ عَنِ الْمِنْهَالِ بْنِ عَمْرٍو عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَنَفِیَّهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: لَیْسَ مِنَّا مَنْ لَمْ یَرْحَمْ صَغِیرَنَا وَ یُوَقِّرْ کَبِیرَنَا وَ یَعْرِفْ حَقَّنَا(۲).

**[ترجمه]محمد ابن حنفیه گفته است: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: هر کس به کوچک ما رحم نکند و بزرگ ما را گرامی ندارد و حقانیت ما را نشناسد، از ما نیست. - . مجالس مفید : ۱۷ - ۱۸ -

**[ترجمه]

«۲۹»

أَقُولُ رَوَی ابْنُ الْجَوْزِیِّ فِی کِتَابِهِ (۳) عَنْ جَدِّهِ أَبِی الْفَرَجِ بِإِسْنَادِهِ إِلَی ابْنِ الْخَطِیبِ قَالَ: کُنْتُ کَاتِباً لِلسَّیِّدَهِ أُمِّ الْمُتَوَکِّلِ فَبَیْنَا أَنَا فِی الدِّیوَانِ إِذَا بِخَادِمٍ صَغِیرٍ قَدْ خَرَجَ مِنْ عِنْدِهَا وَ مَعَهُ کِیسٌ فِیهِ أَلْفُ دِینَارٍ فَقَالَ تَقُولُ لَکَ

۱- ۱. کشف الیقین فی فضائل أمیر المؤمنین علیه السلام ص ۱۷۰ و زاد بعده: و أنتم من أهل الجنه خلقکم اللّه مؤمنین فی

القدم.

٢- ٢. مجالس المفيد: ١٧ و ١٨.

٣- ٣. راجع تذكره خواص الأمه: ٢٠٩.

السَّيِّدَهُ فَرِّقْ هَـذَا عَلَى أَهْلِ الِاسْتِحْقَاقِ فَهُوَ مِنْ أَطْيَبِ مَالِي وَ اكْتُبْ لِي أَسْمَاءَ الَّذِينَ تُفَرِّقُهُ عَلَيْهِمْ حَتَّى إِذَا جَاءَنِي مِنْ هَـذَا الْوَجْهِ شَيْ ءٌ صَرَفْتُهُ إِلَيْهِمْ قَالَ فَمَضَيْتُ إِلَى مَنْزِلِي وَ جَمَعْتُ أَصْحَابِي وَ سَأَلْتُهُمْ عَنِ الْمُسْتَحِقِّينَ فَسَمَّوْا لِي أَشْخَاصاً فَفَرَّقْتُ عَلَيْهِمْ ثَلَاثَمِائَهِ دِينَارٍ وَ بَقِيَ الْبَاقِي بَيْنَ يَدَيَّ إِلَى نِصْفِ اللَّيْلِ وَ إِذَا أَنَا بِطَارِقٍ يَطْرُقُ الْبَابَ فَسَأَلْتُهُ مَنْ أَنْتَ فَقَالَ فُلَانٌ الْعَلَوِيُّ وَ كَانَ جَارِي فَأَذِنْتُ لَهُ فَدَخَلَ فَقُلْتُ لَهُ مَا الَّذِي جَاءَ بِكَ فِي هَذِهِ السَّاعَهِ قَالَ طَرَقَنِي طَارِقٌ مِنْ وُلْدِ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله وَ لَمْ يَكُنْ عِنْدِي مَا أُطْعِمُهُ فَأَعْطَيْتُهُ دِينَاراً فَأَخَذَهُ وَ شَكَرَ لِي وَ انْصَرَفَ.

فَخَرَجَتْ زَوْجَتِي وَ هِيَ تَبْكِي وَ تَقُولُ أَ مَا تَسْتَحْيِي يَقْصِدُكَ مِثْلُ هَـذَا الرَّجُلِ فَتُعْطِيهِ دِينَاراً وَ قَدْ عَرَفْتَ اسْتِحْقَاقَهُ فَأَعْطِهِ الْجَمِيعَ فَوَقَعَ كَلَامُهَا فِي قَلْبِي فَقُمْتُ خَلْفَهُ وَ نَاوَلْتُهُ الْكِيسَ فَأَخَذَهُ وَ انْصَرَفَ فَلَمَّا عُدْتُ إِلَى الدَّارِ نَدِمْتُ وَ قُلْتُ السَّاعَهَ يَصِلُ الْخَبَرُ إِلَى الْمُتَوَكِّلِ وَ هُوَ يَمْقُتُ الْعَلَوِيِّينَ فَيَقْتُلُنِي فَقَالَتْ لِي زَوْجَتِي لَا تَخَفْ وَ تَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ وَ عَلَى جَدِّهِمْ فَبَيْنَا نَحْنُ كَذَلِكَ إِذْ طُرِقَ الْبَابُ وَ الْمَشَاعِيلُ بِأَيْدِي الْخَدَمِ وَ هُمْ يَقُولُونَ أَجِبِ السَّيِّدَهَ فَقُمْتُ مَرْعُوباً وَ كُلَّمَا مَشَيْتُ قَلِيلًا تَوَاتَرَتِ الرُّسُلُ فَوَقَفْتُ عِنْدَ سَتْرِ السَّيِّدَهِ فَسَمِعْتُ قَائِلًا يَقُولُ يَا أَحْمَدُ جَزَاكَ اللَّهُ خَيْراً وَ جَزَى زَوْجَتَكَ كُنْتُ السَّاعَهَ نَائِمَهً فَجَاءَنِي رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله وَ قَالَ جَزَاكِ اللَّهُ خَيْراً وَ جَزَى زَوْجَهَ ابْنِ الْخَصِيبِ خَيْراً فَمَا مَعْنَى هَذَا.

فَحَدَّثْتُهَا الْحَدِيثَ وَ هِيَ تَبْكِي فَأَخْرَجَتْ دَنَانِيرَ وَ كِسْوَهً وَ قَالَتْ هَذَا لِلْعَلَوِيِّ وَ هَذَا لِزَوْجَتِكَ وَ هَذَا لَكَ وَ كَانَ ذَلِكَ يُسَاوِي مِائَهَ أَلْفِ دِرْهَمٍ فَأَخَذْتُ الْمَالَ وَ جَعَلْتُ طَرِيقِي عَلَى بَابِ الْعَلَوِيِّ وَ طَرَقْتُ الْبَابَ فَقَالَ مِنْ دَاخِلِ الْمَنْزِلِ هَاتِ مَا عِنْدَكَ يَا أَحْمَدُ وَ خَرَجَ وَ هُوَ يَبْكِي فَسَأَلْتُ عَنْ بُكَائِهِ فَقَالَ لَمَّا دَخَلْتُ مَنْزِلِي قَالَتْ لِي زَوْجَتِي مَا هَـذَا الَّذِي مَعَكَ فَعَرَّفْتُهَا فَقَالَتْ لِي قُمْ بِنَا نُصَلِّي وَ نَدْعُو لِلسَّيِّدَهِ وَ أَحْمَدَ وَ زَوْجَتِهِ فَصَلَّيْنَا وَ دَعَوْنَا ثُمَّ نِمْتُ فَرَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله فِي الْمَنَامِ وَ هُوَ

يَقُولُ قَدْ شَكَرْتُهُمْ عَلَى مَا فَعَلُوا مَعَكَ السَّاعَةَ يَأْتُونَکَ بِشَيْ ءٍ فَاقْبَلْهُ مِنْهُمْ (۱).

**[ترجمه]مؤلف همچنین ابن جوزی در کتاب خود - . تـذکرهٔ خواص الامه : ۲۰۹ - به نقل از جدّش ابو الفرج به اسناد او از ابن خصیب روایت می کند که: من کـاتب مـادر متوکّـل بـودم. یـک روز که در دیـوان مشغول کـار بـودم، ناگـاه پسر بچه خدمتکاری از پیش او آمد در حالی که کیسه ای محتوی هزار دینار در دست داشت. او به من گفت: بانو می گوید: این پول را در میان مستحقّان پخش کن که این از پاک ترین اموال من است، و نام کسانی را که این پول را میان آن ها پخش کردی بنویس تا در نوبت های بعد نیز اگر مالی به دستم رسید میان آن ها توزیع کنم.

کاتب می گوید: به خانه رفتم و آشنایان خود را گرد آوردم و اسامی افراد مستحق را از آن ها گرفتم، آن ها هم اشخاصی را نام بردند و من سیصد دینار میان آن ها توزیع کردم و باقیمانده پول تا نیمه شب همچنان در دست من بود که ناگاه کسی در خانه مرا کوبید. گفتم: کیستی؟ گفت فلان علوی. او همسایه من بود. به او اجازه ورود داده و از او پرسیدم، چه چیزی سبب شده در این ساعت بیایی؟ گفت: کسی در خانه ام را زد که از فرزندان پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم بود و من چون خوراکی در اختیار نداشتم دیناری به او دادم و او سپاس گزارد و بازگشت.

زنم با شنیدن این سخن گریه کنان به سوی در رفت و می گفت: آیا شرم نمی کنی که چنین فردی نزد تو آید و تو تنها دیناری بدو می دهی؟ من می دانم که او مستحق است، همه پول ها را به او بده. سخن او در دل من نشست و کیسه پول را برداشته پشت سر او به راه افتادم و آن مرد پول را گرفت و رفت. چون به خانه رسیدم پشیمان شدم و پیش خود گفتم: هم اینک خبر به متوکّل که با علویان دشمنی دارد می رسد و دستور قتل مرا صادر می کند. همسرم به من گفت: نترس، به خدا و جدّ آن ها توکّل کن.

در همین حال در کوبیده شد و خدمتکارانی مشعل به دست گفتند که بانو تو را احضار کرده است. هراسان برخاستم و اندکی که راه می پیمودم پیکی دیگر به آن ها اضافه می شد. چون به سراپرده بانو رسیدیم خدمتکار به من گفت: بانو در آن سوی این پرده است. کاتب می گوید: صدای گریه او را می شنیدم که شیون می کرد و می گفت: ای احمد! خدا تو را پاداش خیر دهد و به همسرت نیز. هم اینک خواب بودم که پیامبر صلی الله علیه و آله را در خواب دیدم. ایشان به من فرمودند: خداوند به تو و همسر ابن خصیب پاداش خیر دهد. مفهوم این سخن چیست؟

من جریان را به آگاهی او رساندم، و او می گریست. سپس به من دینار و جامه فراوان داد و گفت: این برای آن علوی، این برای همسرت و این هم برای خودت. کاتب می گوید: مقدار پولی که به من داد صد هزار درهم بود. پول را ستاندم و راه خانه آن علوی را در پیش گرفتم. در را زدم، او از داخل منزل فریاد زد: ای احمد! آن چه با خود داری بیاور، و به سوی من آمد در حالی که می گریست. دلیل گریه اش را جویا شدم. گفت: هنگامی که از خانه شما به خانه خود آمدم، همسرم گفت: چه با خود داری و من داستان را به او باز گفتم. همسرم گفت: برخیز تا نماز بگزاریم و برای بانو احمد و همسرش دعا کنیم، ما نیز نماز گزاردیم و دعا کردیم. سپس به خواب رفتم و پیامبر را به خواب دیدم که می فرمود: آن ها را بر کارشان سپاس گزاردم، اینک برای تو چیزی می آورند، آن را از ایشان بپذیر.

**[ترجمه]

«۳۰»

كِتَابُ صِفَاتِ الشِّيعَهِ، لِلصَّدُوقِ رَحِمَهُ اللَّهُ عَنِ الْحِمْيَرِيِّ عَنِ ابْنِ عِيسَی عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنِ ابْنِ رِئَابٍ عَنِ الْحَذَّاءِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَقُولُ: لَمَّا فَتَحَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله عليه و آله مَكَّهَ قَامَ عَلَی الصَّفَا فَقَالَ يَا بَنِی هَاشِمٍ يَا بَنِی عَبْدِ الْمُطَّلِبِ إِنِّی رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ وَ إِنِّی شَفِيقٌ عَلَيْكُمْ لَا تَقُولُوا إِنَّ مُحَمَّداً مِنَّا فَوَ اللَّهِ مَا أَوْلِيَائِی مِنْكُمْ وَ لَا مِنْ غَيْرِكُمْ إِلَّا الْمُتَّقُونَ فَلَا أَعْرِفُكُمْ تَأْتُونِی يَوْمَ الْقِيَامَهِ تَحْمِلُونَ الدُّنْيَا عَلَی رِقَابِكُمْ وَ يَأْتِی النَّاسُ وَ يَحْمِلُونَ الْآخِرَهَ أَلَا وَ إِنِّی قَدْ أَعْذَرْتُ فِيمَا بَيْنِی وَ بَيْنَكُمْ وَ فِيمَا بَيْنَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ بَيْنَكُمْ وَ إِنَّ لِی عَمَلِی وَ لَكُمْ عَمَلَكُمْ (۲).

**[ترجمه]كتاب صفات الشيعه از شيخ صدوق رحمه الله عليه: حذاء گويد: از امام صادق شنيدم كه می‌فرمود: هنگامی كه رسول خدا صلّی اللَّه عليه و آله و سلّم مكّه را فتح كرد، بر كوه صفا ايستاد و فرمود: ای فرزندان هاشم، ای فرزندان عبد المطّلب، همانا من رسول خدا به سوی شما هستم و نسبت به شما دلسوز و مهربانم. نگوييد محمّد از ماست، به خدا سوگند، دوستان من، از بين شما و غير شما، تنها پرهيزكارانند. آگاه باشيد، من شما را در روز قيامت نخواهم شناخت، نزد من می آييد در حالی كه محبّت و تعلّقات دنيا را به دوش می كشيد، و عده ای از مردم می آيند كه توشه آخرت را با خود حمل می كنند. آگاه باشيد، من بين خودم و شما، و بين خدا و شما، عذر و بهانه ای باقی نگذاشتم. همانا من مسئول عمل خودم هستم و شما نيز در گرو عمل خودتان هستيد. - . صفات الشيعه : ۱۶۵ -

**[ترجمه]

«۳۱»

كِتَابُ الْمُسَلْسَلَاتِ، لِلشَّيْخِ جَعْفَرِ بْنِ أَحْمَدَ الْقُمِّيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ حَدَّثَنَا أَبُو مُحَمَّدٍ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الْفَرَجِ الْقَاضِی وَ هُوَ آخِذٌ بِشَعْرِهِ قَالَ حَدَّثَنِی إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ رَزِينٍ وَ هُوَ آخِذٌ بِشَعْرِهِ قَالَ حَدَّثَنِی مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ الْخَثْعَمِیُّ وَ هُوَ آخِذٌ بِشَعْرِهِ قَالَ قَالَ عَبَّادُ بْنُ يَعْقُوبَ الْأَسَدِیُّ وَ هُوَ آخِذٌ بِشَعْرِهِ قَالَ حَدَّثَنِی الْحُسَيْنُ بْنُ زَيْدٍ وَ هُوَ آخِذٌ بِشَعْرِهِ قَالَ حَدَّثَنِی جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ عليه السلام وَ هُوَ آخِذٌ بِشَعْرِهِ قَالَ حَدَّثَنِی أَبِی مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیٍّ وَ هُوَ آخِذٌ بِشَعْرِهِ قَالَ حَدَّثَنِی عَلِیُّ بْنُ الْحُسَيْنِ عليهما السلام وَ هُوَ آخِذٌ بِشَعْرِهِ قَالَ حَدَّثَنِی أَبِیَ الْحُسَيْنُ بْنُ عَلِیٍّ عليه السلام وَ هُوَ آخِذٌ بِشَعْرِهِ قَالَ حَدَّثَنِی أَبِی عَلِیُّ بْنُ أَبِی طَالِبٍ عليه السلام وَ هُوَ آخِذٌ بِشَعْرِهِ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله عليه و آله يَقُولُ وَ هُوَ آخِذٌ بِشَعْرِهِ مَنْ آذَی شَعْرِی فَالْجَنَّهُ عَلَيْهِ حَرَامٌ.

قال و حدثنا هارون بن موسی و محمد بن عبد الله الكوفی قالا حدثنا محمد بن الحسين الخثعمی بإسناده و سلسل إلی آخره.

**[ترجمه]كتاب مسلسلات: فرمود: علی ابن ابی طالب عليه السلام در حالی كه موی خود را به دست گرفته بود فرمود: از رسول خدا صلی الله عليه و آله و سلم شنيدم در حالی كه موی خود را به دست گرفته بود می‌فرمود: هر كس يك موی مرا اذيت كند، بهشت بر او حرام است.

گفت: هارون ابن موسی و محمد ابن عبدالله کوفی گفته اند: محمد ابن حسین خثعمی با این سند برای ما بازگو کرده و سلسله روایان را ذکر کرد.

**[ترجمه]

«۳۲»

وَ مِنْهُ، حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ أَحْمَدَ وَ هُوَ آخِذٌ بِشَعْرِهِ قَالَ حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مُحَمَّدٍ الْبَلْخِيُّ وَ هُوَ آخِذٌ بِشَعْرِهِ قَالَ حَدَّثَنِي مَنْصُورُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ

ص: ۲۳۳

۱- ۱. تراه فی کشف الیقین ص ۱۷۲.

۲- ۲. صفات الشیعه تحت الرقم ۸، ص ۱۶۵.

بْنِ خَالِدٍ وَ هُوَ آخِذٌ بِشَعْرِهِ قَالَ حَدَّثَنِی مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ التَّمِیمِیُّ وَ هُوَ آخِذٌ بِشَعْرِهِ قَالَ حَدَّثَنِی الْحُسَیْنُ بْنُ عَلِیِّ بْنِ عُمَرَ بْنِ عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ علیه السلام وَ هُوَ آخِذٌ بِشَعْرِهِ عَنْ عُبَیْدِ بْنِ ذَکْوَانَ وَ هُوَ آخِذٌ بِشَعْرِهِ عَنْ أَبِی خَالِدٍ عَمْرِو بْنِ خَالِدٍ وَ هُوَ آخِذٌ بِشَعْرِهِ قَالَ قَالَ زَیْدُ بْنُ عَلِیٍّ علیه السلام وَ هُوَ آخِذٌ بِشَعْرِهِ قَالَ حَدَّثَنِی عَلِیُّ بْنُ الْحُسَیْنِ علیهما السلام وَ هُوَ آخِذٌ بِشَعْرِهِ عَنْ أَبِیهِ الْحُسَیْنِ بْنِ عَلِیٍّ علیه السلام وَ هُوَ آخِذٌ بِشَعْرِهِ عَنْ أَبِیهِ عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ علیه السلام وَ هُوَ آخِذٌ بِشَعْرِهِ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ هُوَ آخِذٌ بِشَعْرِهِ قَالَ مَنْ آذَی شَعْرَهً مِنِّی فَقَدْ آذَانِی وَ مَنْ آذَانِی فَقَدْ آذَی اللَّهَ وَ مَنْ آذَی اللَّهَ فَعَلَیْهِ لَعْنَهُ اللَّهِ مِلْ ءَ السَّمَاءِ وَ الْأَرْضِ قَالَ قُلْنَا لِزَیْدِ بْنِ عَلِیٍّ مَنْ یَعْنِی قَالَ یَعْنِینَا وُلْدَ فَاطِمَهَ علیها السلام لَا تَدْخُلُوا بَیْنَنَا فَتَکْفُرُوا.

قال و حدثنا عبد الله بن إبراهیم الطلقی قال حدثنی عبد الله بن عدی الحافظ قال حدثنی الحسین بن علی العلوی بمصر عن صالح بن یحیی عن أرطاه بن حبیب عن عبید بن ذکوان بإسناده: مثله و سلسل من بعد هذا و حدثنا هارون بن موسی و محمد بن عبد الله قالا حدثنا محمد بن الحسین الأشنانی قال قال عباد بن یعقوب عن أرطاه بن حبیب عن عبید بن ذکوان بإسناده: مثله و سلسل من بعد هذا(۱).

**[ترجمه]و از او نقل شده که گفته است: زید ابن علی علیه السلام برای من بازگو کرد در حالتی که موی خود را به دست گرفته بود و فرمود: علی ابن حسین برای من بازگو کرد در حالتی که موی خود را بر دست گرفته بود و از پدرش حسین ابن علی در حالتی که موی خود را به دست گرفته بود، از پدرش علی ابن ابی طالب علیه السلام درحالی که موی خود را به دست گرفته بود نقل می‌کند که فرمود: از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم شنیدم در حالی که موی خود را به دست گرفته بود و فرمود: هر کس یک تار موی مرا اذیت کند، مرا اذیت کرده است و هر کس مرا اذیت کند خدا را اذیت کرده است و هر کس خدا را اذیت کند، لعنت خدا به اندازه آسمان و زمین بر او باد.

راوی گوید: به زید ابن علی گفتیم: مقصود ایشان چه کسانی است؟ فرمود: مقصود ایشان ما هستیم، فرزندان فاطمه، میان ما دخالت نکنید که کافر می‌شوید.

گوید: عبدالله ابن ابراهیم طلقی این حدیث را با همین سند برای ما بازگو کرده است و سلسله روایان را پس از آن ذکر کرد .

و هارون ابن موسی و محمد ابن عبدالله با همین سند این حدیث را روایت کرده اند.

**[ترجمه]

«۳۳»

کِتَابُ الْإِمَامَهِ وَ التَّبْصِرَهِ، عَنْ سَهْلِ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الْأَشْعَثِ عَنْ مُوسَی بْنِ إِسْمَاعِیلَ بْنِ مُوسَی بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِیهِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: عِیَادَهُ بَنِی هَاشِمٍ فَرِیضَهٌ وَ زِیَارَتُهُمْ سُنَّهٌ.

**[ترجمه]کتاب امامت و تبصره: موسی ابن جعفر علیه السلام از پدرش از پدرانش از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل می‌کند که فرمود: عیادت بنی هاشم واجب و زیارت آن‌ها سنت است.

**[ترجمه]

«۳۴»

ذكر العلامه رحمه الله فى جواهر المطالب، أن ابن الجوزى نقل فى كتاب تذكره الخواص أن عبد الله بن المبارك كان يحج سنه و يغزو سنه و داوم على ذلك خمسين سنه فخرج فى بعض السنين لقصد الحج و أخذ معه خمسمائه دينار و ذهب إلى موقف الجمال بالكوفه ليشترى جمالا للحج.

ص: ۲۳۴

۱- ۱. قد مر مثل هذا بأسانيد تحت الرقم ۸ من هذا الباب.

فرأى امرأه علويه على بعض المزابل تنتف ريش بطه ميته قال فتقدمت إليها و قلت لم تفعلين هذا فقالت يا عبد الله لا تسأل عما لا يعنيك قال فوقع فى خاطرى من كلامها شى ء فألححت عليها فقالت يا عبد الله قد ألجأتنى إلى كشف سرى إليك أنا امرأه علويه و لى أربع بنات يتامى مات أبوهن من قريب و هذا اليوم الرابع ما أكلنا شيئا و قد حلت لنا الميته فأخذت هذه البطه أصلحها و أحملها إلى بناتى فيأكلنها قال فقلت فى نفسى ويحك يا ابن المبارك أين أنت عن هذه فقلت افتحى حجرك ففتحته فصببت الدنانير فى طرف إزارها و هى مطرقه لا تلتفت إلى قال و مضيت إلى المنزل و نزع الله من قلبى شهوه الحج فى ذلك العام.

ثم تجهزت إلى بلادى و أقمت حتى حج الناس و عادوا فخرجت أتلقى جيرانى و أصحابى فجعلت كل من أقول له قبل الله حجك و شكر سعيك يقول و أنت شكر الله سعيك و قبل حجك أ ما قد اجتمعنا بك فى مكان كذا و كذا و أكثر على الناس فى القول فبت متفكرا فى ذلك فرأيت رسول الله صلى الله عليه و آله فى المنام و هو يقول لى يا عبد الله لا تعجب فإنك أغثت ملهوفه من ولدى فسألت الله تعالى أن يخلق على صورتك ملكا يحج عنك كل عام إلى يوم القيامه فإن شئت تحج و إن شئت لا تحج (۱) و نقل أيضا فى كتابه عن ابن أبى الدنيا أن رجلا رأى رسول الله صلى الله عليه و آله فى منامه و هو يقول امض إلى فلان المجوسى و قل له قد أجيبت الدعوه فامتنع الرجل من أداء الرساله لئلا يظن المجوسى أنه يتعرض له و كان الرجل فى دنيا وسيعه فرأى الرجل رسول الله صلى الله عليه و آله ثانيا و ثالثا فأصبح فأتى المجوسى و قال له فى خلوه من الناس أنا رسول رسول الله صلى الله عليه و آله إليك و هو يقول لك قد أجيبت الدعوه فقال له أ تعرفنى قال نعم قال إنى أنكر دين الإسلام و نبوه محمد

۱- ۱. كشف اليقين فى فضائل أمير المؤمنين ۱۶۷، تذكره خواص الأمه ۲۰۶.

قال أنا أعرف هذا و هو الذی أرسلنی إلیک مره و مره و مره فقال أنا أشهد أن لا إله إلا الله و أن محمدا رسول الله صلی الله علیه و آله.

و دعا أهله و أصحابه فقال لهم کنت علی ضلال و قد رجعت إلی الحق فأسلموا فمن أسلم فما فی یده فهو له و من أبی فلینتزع عما لی عنده فأسلم القوم و أهله و کانت له ابنه مزوجه من ابنه ففرق بینهما ثم قال أ تدری ما الدعوه فقلت له لا و الله و أنا أرید أن أسألک الساعه عنها فقال لما زوجت ابنتی صنعت طعاما و دعوت الناس فأجابوا و کان إلی جانبنا قوم أشراف فقراء لا مال لهم فأمرت غلمانی أن یبسطوا لی حصیرا فی وسط الدار فسمعت صبیه تقول لأمها یا أماه قد آذانا هذا المجوسی برائحه طعامه فأرسلت إلیهن بطعام کثیر و کسوه و دنانیر للجمیع فلما نظرن إلی ذلک قالت الصبیه للباقیات و الله ما نأکل حتی ندعو له فرفعن أیدیهن و قلن حشرک الله مع جدنا رسول الله صلی الله علیه و آله و أمن بعضهن فتلک الدعوه التی أجیبت (۱).

**[ترجمه]علامه در کتاب جواهر المطالب آورده است که ابن جوزی در کتاب تذکره الخواص نقل می کند که: عبد اللّه ابن مبارک، یک سال حج می کرد و یک سال در جنگ شرکت می جست و پنجاه سال بدین منوال سپری شد. یک سال روانه حج شد و با خود پانصد دینار برداشت تا از محلّه شتر فروش های کوفه شترهایی را برای رفتن به حج خریداری کند.

پس زنی علویه را در آن جا دید که بر کنار زباله ها نشسته و پرهای یک مرغابی مرده را می کند. او می گوید: به سوی این زن علویه رفتم و به او گفتم: چرا چنین می کنی؟ زن گفت: ای بنده خدا! از آن چه که به تو ارتباطی ندارد پرسش نکن. عبد اللّه گفت: از بزرگواری او چیزی به ذهنم رسید و بر پرسش خود اصرار کردم. آن زن گفت: ای بنده خدا! تو مرا وامی داری پرده از رازم برگیرم. من زنی علویه هستم و چهار دختر یتیم دارم که پدرشان چندی پیش مرده است و این چهارمین روزی است که چیزی نخورده ایم و لذا گوشت مرده بر ما حلال است و من این مرغابی را تمیز کردم تا برای خوردن، نزد دخترانم ببرم.

با خود گفتم: وای بر تو ای ابن مبارک، تو کجا و این زن کجا! به او گفتم: دامنت را بگشای و دینارها را در یک طرف دامنش ریختم در حالی که او به من توجّه نداشت و چشمانش را به زمین دوخته بود. عبد اللّه می گوید: من به سوی خانه رفتم و خداوند در آن سال محبّت حج را از دلم برکند.

سپس به شهر خود رفتم و در همان جا بودم تا مردم حجّ گزاردند و بازگشتند. من برای دیدار همسایگان و دوستان بیرون آمدم و به هر که می گفتم: حجّت مقبول و سعیت مشکور، به من پاسخ می داد: تو نیز همچنین، ما با تو در فلان جا و فلان مکان با هم بودیم. بیشتر مردم همین سخن را به من می گفتند. من با این فکر خوابیدم. پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم را در خواب دیدم که به من می فرمود: ای عبد اللّه! شگفت مکن. تو خاطر یکی از فرزندان مرا از غم زدودی و من از خدا خواستم فرشته ای را به چهره تو بیافریند که هر سال تا روز رستخیز به جای تو حج کند. اگر خواستی به حج می روی و اگر نه، نه. - .
کشف الیقین فی فضائل امیرالمومنین : ۱۶۷ ، تذکره خواص الامه : ۲۰۶ -

- در همین کتاب به نقل از ابن ابی الدّنیا روایت شده است که: کسی پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم را در خواب دید و رسول اکرم به او فرمود: پیش فلان مجوسی برو و به او بگو: دعایت اجابت شد. مرد از انجام این دستور سر باز زد تا مباد مرد

مجوسی گمان برد که می خواهد خود را به او که مرد توانگری بود بنمایاند. مرد برای بار دوم و سوم پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم را در خواب دید و چون صبح شد نزد مجوس آمد و در خلوت به او گفت: من پیک پیامبر خدا برای تویم. پیامبر فرموده است: دعای تو مستجاب شد.

مجوس گفت: آیا تو مرا می شناسی؟ مرد گفت: آری. مجوس گفت: من دین اسلام و پیامبری محمّد را انکار می کنم. مرد گفت: من این را می دانم ولی پیامبر چندین بار از من خواسته این پیام را نزد تو آورم. مجوس در دم، شهادتین را بر زبان جاری ساخت. و به خانواده و یارانش روی کرد و گفت: من تاکنون بر کژ راهه بودم و اینک به راه حق باز می گردم. شما نیز اسلام آورید. هر که از شما اسلام آورد هر چه در اختیار دارد از آن او خواهد بود و هر که از پذیرش اسلام سر باز زند، حق تصرّف در مال مرا ندارد. یاران و خانواده او اسلام آوردند. او دختری داشت که به ازدواج پسرش درآورده بود و با آوردن اسلام آن دو را از یکدیگر جدا کرد.

سپس مجوس به این مرد گفت: آیا می دانی دعای من چه بوده است؟ گفتم: به خدا سوگند نه، و هم اینک می خواستم از تو بپرسم. مرد مجوس گفت: هنگامی که دخترم را به ازدواج درآوردم، طعامی فراهم کردم و مردم را دعوت کردم و آن ها هم آمدند. در همسایگی ما مردمی آبرومند می زیستند که در فقر و نداری به سر می بردند. به خدمتکاران خود دستور دادم حصیری در وسط حیاط پهن کنند. در آن هنگام صدای دختر بچه ای را شنیدم که به مادر خود می گفت: این مجوس با بوی خوراکی که به راه انداخته، ما را می آزارد. من طعام فراوانی به همراه جامه و دینار برای همه آن ها فرستادم. چون چشمشان به هدایا افتاد، همان دختر بچه به دیگران گفت: به خدا سوگند از این طعام نمی خوریم مگر آن که برای این مرد دعا کنیم. پس همگی دستشان را بلند کردند و گفتند: خداوند تو را با جدّ ما رسول اللّٰه صلی الله علیه و آله و سلم محشور کند و دیگران به این دعا آمین گفتند و این همان دعایی بود که اجابت شد. - . تذکره خواص الامه : ۲۰۸ - ۲۰۹ ، کشف الیقین فی فضائل امیرالمومنین : ۱۶۹ -

**[ترجمه]

باب ۲۸ تطهیر المال الحلال المختلط بالحرام

الأخبار

«۱»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ سَمَاعَةَ قَالَ: سَأَلَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْجِبَالِ عَنْ رَجُلٍ أَصَابَ مَالًا مِنْ أَعْمَالِ السُّلْطَانِ فَهُوَ يَتَصَدَّقُ مِنْهُ وَ يَصِلُ قَرَابَتَهُ وَ يَحُجُّ لِيُغْفَرَ لَهُ مَا اكْتَسَبَ وَ هُوَ يَقُولُ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ (۲) فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِنَّ الْخَطِيئَةَ لَا تُكَفِّرُ الْخَطِيئَةَ وَ لَكِنَّ الْحَسَنَةَ تُكَفِّرُ الْخَطِيئَةَ ثُمَّ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِنْ كَانَ خَلَطَ الْحَرَامَ حَلَالًا فَاخْتَلَطَ جَمِيعاً فَلَمْ يَعْرِفِ الْحَلَالَ مِنَ الْحَرَامِ فَلَا بَأْسَ (۳).

سر، [السرائر] من كتاب المشيخه لابن محبوب عن سماعه: مثله (۴).

۱- ۱. تذكره خواص الأمه: ۲۰۸ و ۲۰۹، كشف اليقين فى فضائل أمير المؤمنين ۱۶۹.

۲- ۲. هود: ۱۱۴.

۳- ۳. تفسير العيّاشىّ ج ۲ ص ۱۶۲.

۴- ۴. السرائر: ۴۷۲.

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: سماعه بن مهران می گوید: مردی از منطقه جبال از امام صادق علیه السلام در باره ثروتی که شخص از حاکمان جور دریافت می کند و با آن صدقه می دهد و صله رحم به جا می آورد تا خداوند کسب حرامش را ببخشد، سؤال کرد و این آیه را می خواند که «إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ»، - . هود / ۱۱۴ - {خوبیها بدیها را از میان می برد} امام صادق علیه السلام فرمود: گناه، گناه دیگر را از بین نمی برد، اما کار نیک، گناهان را از بین می برد. سپس فرمود: اگر مال حلالی مخلوط به مال حرامی شود به طوری که حلال و حرام از هم شناخته نشود، در این صورت اشکالی نخواهد داشت. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۱۶۲ -

السرائر: در کتاب المشیخه از ابن محجوب از سماعه همین حدیث روایت شده است.

**[ترجمه]

«۲»

شی، [تفسير العياشي] عَنْهُ فِي رِوَايَةِ الْمُفَضَّلِ بْنِ سُوَيْدٍ(۱)

أَنَّهُ قَالَ: انْظُرْ مَا أَصَبْتَ بِهِ فَعُدْ بِهِ عَلَى إِخْوَانِكَ فَإِنَّ اللَّهَ يَقُولُ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ قَالَ الْمُفَضَّلُ كُنْتُ خَلِيفَةَ أَخِي عَلَى الدِّيوَانِ قَالَ وَ قَدْ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ قَدْ تَرَى مَكَانِي مِنْ هَؤُلَاءِ الْقَوْمِ وَ مَا تَرَى قَالَ لَوْ لَمْ تَكُنْ كَتَبَ (۲).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: و نیز از وی از مفضل ابن سوید روایت شده است که امام علیه السلام فرمود: مالی را که به دست آوردی به دقت بنگر و آن را به برادرانت باز گردان؛ زیرا خداوند می فرماید: «إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ». مفضل گوید: به جای برادرم در دیوان محاسبات کار می کردم. از امام صادق علیه السلام پرسیدم: فدایت شوم! شما می دانید که من با حاکمان همکاری می کنم، خواستم نظر شما را بدانم؟ فرمود: ای کاش این کار را نمی کردی. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۱۶۳ -

**[ترجمه]

«۳»

شی، [تفسير العياشي] عَنِ الْمُفَضَّلِ بْنِ مَزْيَدٍ(۳) الْكَاتِبِ قَالَ: دَخَلَ عَلَيَّ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام (۴) وَ قَدْ أُمِرْتُ أَنْ أُخْرِجَ لِبَنِي هَاشِمٍ جَوَائِزَ فَلَمْ أَعْلَمْ إِلَّا وَ هُوَ عَلَى رَأْسِي وَ أَنَا مُسْتَخْلٍ فَوَاثَبْتُ إِلَيْهِ وَ سَأَلَنِي عَمَّا أُمِرَ لَهُمْ فَنَاوَلْتُهُ الْكِتَابَ فَقَالَ مَا أَرَى لِإِسْمَاعِيلَ هَاهُنَا شَيْئاً فَقُلْتُ هَذَا الَّذِي خَرَجَ إِلَيْنَا ثُمَّ قُلْتُ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاكَ قَدْ تَرَى مَكَانِي مِنْ هَؤُلَاءِ الْقَوْمِ فَقَالَ لِيَ انْظُرْ مَا أَصَبْتَ بِهِ فَعُدْ عَلَى أَصْحَابِكَ فَإِنَّ اللَّهَ يَقُولُ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ (۵).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: مفضل ابن مزید کاتب نقل می کند که امام صادق علیه السلام نزد من آمد و من مأموریت داشتم که هدایایی را برای بنی هاشم از بیت المال جدا کنم. مشغول کارم بودم که ناگهان متوجه شدم امام علیه السلام بالای سر من ایستاده است. پس با شوق به سوی ایشان دویدم. امام از من پرسید که چه مأموریتی در باره آنان به من واگذار شده است؟ من

نامه را به ایشان دادم. امام علیه السلام فرمود: در این نامه هیچ چیزی برای اسماعیل - برادر حضرت - نمی بینم؟ عرض کردم: تنها همین اسم ها به من داده شده است. سپس از ایشان پرسیدم: فدایتان گردم! همکاری من با این قوم را چگونه می بینید و چه نظری دارید؟ امام علیه السلام به من فرمود: به مالی که به دست می آوری دقت کن و آن را به برادرانت باز گردان؛ زیرا خداوند می فرماید: «إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ». - . تفسير عياشی ۲ : ۱۶۳ -

**[ترجمه]

«۴»

قب، [المناقب] لابن شهرآشوب عَلِيُّ بْنُ أَبِي حَمْزَةَ قَالَ: كَانَ لِي صَدِيقٌ مِنْ كُتَّابِ بَنِی أُمَيَّهَ

ص: ۲۳۷

۱- ۱. كذا فی نسخه الأصل، و الكمبانیّ، و هكذا المصدر و هو تصحيف، و الصحيح مفضل بن مزيد و هو أخو شعيب الكاتب، و قد روی حديثه هذا و هكذا الحديث الآتی فی المجاميع الرجاليه تحت عنوانه مفضل بن مزيد أخو شعيب الكاتب كما فی الكشّیّ ص ۳۲۰ و ۳۲۱.

۲- ۲. تفسير العيّاشیّ ج ۲ ص ۱۶۳ و الجمله الأخيره فی كل النسخ غير محرره ففی المصدر: و لم تكن كتب، و فی البرهان« لو لم يكن كتب» و فی نسخه الكشّیّ« لو لم يكن كتبت، قيل و فی أخری مصحّحه« لو لم يكن كنت» و قد نقله المؤلّف العلامه فی ج ۷۵ ص ۳۷۶ عن الكشّیّ و فيه« لو لم يكن كيت» و هو الأظهر، و« لو» فی هذه الجمله للتمنی و المعنی ليته لم يكن الامر كذلك: فلم يكن أخوك علی الديوان و لم تكن أنت خليفته.

۳- ۳. كذا فی المصدر المطبوع، و هو الصحيح كما عرفت عن نسخه الكشّیّ، و فی نسخه الكمبانیّ« المفضل بن مريم».

۴- ۴. فی الكشّیّ: دخلت علی أبی عبد اللّه، و هو تصحيف.

۵- ۵. تفسير العيّاشیّ ج ۲ ص ۱۶۳.

فَقَالَ لِیَ اسْتَأْذِنْ لِی عَلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَاسْتَأْذَنْتُ لَهُ فَلَمَّا دَخَلَ سَلَّمَ وَ جَلَسَ ثُمَّ قَالَ جُعِلْتُ فِدَاکَ إِنِّی کُنْتُ فِی دِیوَانِ هَؤُلَاءِ الْقَوْمِ فَأَصَبْتُ مِنْ دُنْیَاهُمْ مَالًا کَثِیراً وَ أَغْمَضْتُ فِی مَطَالِبِهِ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام لَوْ لَا أَنَّ بَنِی أُمَیَّةَ وَجَدُوا مَنْ یَکْتُبُ لَهُمْ وَ یَجْبِی لَهُمُ الْفَیْ ءَ وَ یُقَاتِلُ عَنْهُمْ وَ یَشْهَدُ جَمَاعَتَهُمْ لَمَا سَلَبُونَا حَقَّنَا وَ لَوْ تَرَکَهُمُ النَّاسُ وَ مَا فِی أَیْدِیهِمْ مَا وَجَدُوا شَیْئاً إِلَّا مَا وَقَعَ فِی أَیْدِیهِمْ فَقَالَ الْفَتَی جُعِلْتُ فِدَاکَ فَهَلْ لِی مِنْ مَخْرَجٍ مِنْهُ قَالَ إِنْ قُلْتُ لَکَ تَفْعَلُ قَالَ أَفْعَلُ قَالَ اخْرُجْ مِنْ جَمِیعِ مَا کَسَبْتَ فِی دَوَاوِینِهِمْ فَمَنْ عَرَفْتَ مِنْهُمْ رَدَدْتَ عَلَیْهِ مَالَهُ وَ مَنْ لَمْ تَعْرِفْ تَصَدَّقْتَ بِهِ وَ أَنَا أَضْمَنُ لَکَ عَلَی اللَّهِ الْجَنَّهَ قَالَ فَأَطْرَقَ الْفَتَی طَوِیلًا فَقَالَ قَدْ فَعَلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ قَالَ ابْنُ أَبِی حَمْزَهَ فَرَجَعَ الْفَتَی مَعَنَا إِلَی الْکُوفَهِ فَمَا تَرَکَ شَیْئاً عَلَی وَجْهِ الْأَرْضِ إِلَّا خَرَجَ مِنْهُ حَتَّی ثِیَابَهُ الَّتِی کَانَتْ عَلَی بَدَنِهِ قَالَ فَقَسَمْنَا لَهُ قِسْمَهً وَ اشْتَرَیْنَا لَهُ ثِیَاباً وَ بَعَثْنَا لَهُ بِنَفَقَهٍ قَالَ فَمَا أَتَی عَلَیْهِ أَشْهُرٌ قَلَائِلُ حَتَّی مَرِضَ فَکُنَّا نَعُودُهُ قَالَ فَدَخَلْتُ عَلَیْهِ یَوْماً وَ هُوَ فِی السِّیَاقِ-(۱) فَفَتَحَ عَیْنَیْهِ ثُمَّ قَالَ یَا عَلِیُّ وَفَی لِی وَ اللَّهِ صَاحِبُکَ.

قَالَ ثُمَّ مَاتَ فَوَلِینَا أَمْرَهُ فَخَرَجْتُ حَتَّی دَخَلْتُ عَلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَلَمَّا نَظَرَ إِلَیَّ قَالَ یَا عَلِیُّ وَفَیْنَا وَ اللَّهِ لِصَاحِبِکَ قَالَ فَقُلْتُ صَدَقْتَ جُعِلْتُ فِدَاکَ هَکَذَا قَالَ لِی وَ اللَّهِ عِنْدَ مَوْتِهِ (۲).

۱- ۱. یعنی حال الاحتضار و نزع الروح.

۲- ۲. مناقب آل أبی طالب ج ۴ ص ۲۴۰.

**[ترجمه]مناقب آل ابی طالب: علی ابن ابی حمزه می گوید: من دوستی از نویسندگان بنی امیه داشتم. وی به من گفت: از امام صادق علیه السلام برای من اجازه ملاقات بگیر! از امام علیه السلام برای وی اجازه ملاقات گرفتم. وقتی بر امام علیه السلام وارد شد، سلام کرد و نشست و سپس گفت: فدایت گردم! من در دیوان این قوم نویسنده بودم و از دنیای آن ها مال فراوانی به چنگ آوردم و در جمع آوری آن رعایت حلال و حرام را نکردم.

امام علیه السلام فرمود: اگر بنی امیه کسانی را نمی یافتند که برایشان بنویسند و مالیات بگیرند و از سوی آنان بجنگند و در اجتماعات شان حضور یابند، حق ما را از ما نمی گرفتند. و اگر مردم آنان را به آنچه داشتند رها می کردند، جز آنچه در اختیار داشتند، چیزی به دست نمی آوردند.

آن جوان گفت: فدایت گردم! آیا برای من راه نجاتی از این وضع هست؟ امام علیه السلام فرمود: اگر به تو بگویم، انجام می دهی؟ جوان گفت: انجام می دهم! امام علیه السلام فرمود: از همه آنچه در دیوان بنی امیه به دست آورده ای، خود را نجات ده. هر کس را می شناسی، مالش را به وی باز می گردانی و هر کس را نمی شناسی، صدقه می دهی و من برای تو از جانب خدا بهشت را ضمانت می کنم. علی ابن ابی حمزه می گوید: آن جوان مدت طولانی سکوت کرد و سپس گفت: حتما انجام می دهم، فدایت گردم! علی ابن ابی حمزه می گوید: جوان همراه ما به کوفه بازگشت و هر چه روی زمین داشت، از خود جدا کرد، حتی لباسی را که پوشیده بود. ما نیز هزینه زندگی او را میان خود تقسیم کردیم و لباسی برای وی خریدیم و همراه نفقه اش برایش فرستادیم. چند ماه بیشتر از این وضعیت نگذشت که بیمار شد و ما به عیادت او می رفتیم؛ تا این که یک روز پیش وی رفتم در حالی که او در حال جان دادن بود. چشمانش را باز کرد و به من گفت: ای علی! به خدا سوگند! مولایت به پیمان خود با من وفا کرد.

گوید: سپس جان سپرد. ما او را به خاک سپردیم. آن گاه من نزد امام صادق علیه السلام رفتم. وقتی که چشم امام علیه السلام به من افتاد، فرمود: ای علی! به خدا سوگند! ما به پیمان خود با دوستت وفا کردیم! به امام علیه السلام گفتم: راست می گویی،! فدایت شوم! به خدا سوگند! وی نیز هنگام مرگ از این موضوع خبر داد .

**[ترجمه]

باب ۲۹ حکم من انتسب إلی النبی صلی الله علیه و آله من جهه الأم فی الخمس و الزکاه

الأخبار

«۱»

ج، [الإحتجاج]: لَمَّا دَخَلَ هَارُونُ الرَّشِيدُ الْمَدِينَهَ تَوَجَّهَ لِزِيَارَهِ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله وَ مَعَهُ النَّاسُ فَتَقَدَّمَ إِلَی قَبْرِ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله فَقَالَ السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا ابْنَ عَمٍّ مُفْتَخِراً بِذَلِكَ عَلَی غَيْرِهِ فَتَقَدَّمَ أَبُو الْحَسَنِ مُوسَی بْنُ جَعْفَرٍ الْكَاظِمُ علیه السلام إِلَی الْقَبْرِ فَقَالَ السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا أَبَتِ فَتَغَيَّرَ وَجْهُ الرَّشِيدِ وَ تَبَيَّنَ الْغَيْظُ فِيهِ (۱).

**[ترجمه]الاحتجاج: هنگامی که هارون الرشید وارد مدینه شد به زیارت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم رفت و با او گروهی از مردم نیز بودند. پس نزد قبر پیامبر رفت و گفت: سلام بر تو ای پسر عمو، و با این سخن بر دیگران میبالید. پس امام موسی ابن جعفر علیه السلام نزد قبر پیش آمد و گفت: سلام بر تو ای رسول خدا، سلام بر تو ای پدر. با شنیدن این کلام رنگ رخسار هارون دگرگون شد و آثار خشم در او هویدا گشت. - . احتجاج : ۲۱۴ -

**[ترجمه]

«۲»

كَنْزُ الْكَرَاجُكِيِّ، مِثْلَهُ وَ فِي آخِرِهِ فَتَغَيَّرَ وَجْهُ الرَّشِيدِ ثُمَّ قَالَ يَا أَبَا الْحَسَنِ إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْفَخْرُ.

**[ترجمه]کنز الکراجکی: مثل این حدیث را روایت کرده و در آخر حدیث آورده است: رنگ رخسار هارون دگرگون شد، سپس گفت: ای ابوالحسن! این فخر و بالیدن واقعی است.

**[ترجمه]

«۳»

فس، [تفسير القمى] أَبِي عَنْ ظَرِيفِ بْنِ نَاصِحٍ عَنْ عَبْدِ الصَّمَدِ بْنِ بَشِيرٍ عَنْ أَبِي الْجَارُودِ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: قَالَ لِي أَبُو جَعْفَرٍ عليه السلام يَا أَبَا الْجَارُودِ مَا يَقُولُونَ فِي الْحَسَنِ وَ الْحُسَيْنِ عليهما السلام قُلْتُ يُنْكِرُونَ عَلَيْنَا أَنَّهُمَا ابْنَا رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله قَالَ فَبِأَيِّ شَيْ ءٍ احْتَجَجْتُمْ عَلَيْهِمْ قُلْتُ بِقَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فِي عِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَ مِنْ ذُرِّيَّتِهِ داوُدَ وَ سُلَيْمانَ إِلَى قَوْلِهِ وَ كَذلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ (۲) وَ جَعَلَ عِيسَى مِنْ ذُرِّيَّهِ إِبْرَاهِيمَ عليه السلام فَأَيَّ شَيْ ءٍ قَالُوا لَكُمْ قُلْتُ قَالُوا قَدْ يَكُونُ وَلَدُ الِابْنَهِ مِنَ الْوَلَدِ وَ لَا يَكُونُ مِنَ الصُّلْبِ قَالَ فَبِأَيِّ شَيْ ءٍ احْتَجَجْتُمْ عَلَيْهِمْ قَالَ قُلْتُ احْتَجَجْنَا عَلَيْهِمْ بِقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى فَقُلْ تَعالَوْا نَدْعُ أَبْناءَنا وَ أَبْناءَكُمْ (۳) الْآيَهَ قَالَ فَأَيَّ شَيْ ءٍ قَالُوا لَكُمْ قُلْتُ:

۱- ۱. الاحتجاج ص ۲۱۴.

۲- ۲. الأنعام: ۸۴.

۳- ۳. آل عمران: ۶۱.

قَالُوا قَدْ يَكُونُ فِي كَلَامِ الْعَرَبِ ابنى رجل واحد [ابْنَا رَجُلٍ وَ آخَرُ] فَيَقُولُ أَبْنَاؤُنَا وَ إِنَّمَا هُمَا ابن [ابْنَا] وَاحِدٍ.

قَالَ فَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عليه السلام وَ اللَّهِ يَا أَبَا الْجَارُودِ لَأُعْطِيَنَّكَاهَا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ مُسَمًّى لِصُلْبِ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله لَا يَرُدُّهَا إِلَّا كَافِرٌ قَالَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ وَ أَيْنَ قَالَ حَيْثُ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَ حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهاتُكُمْ وَ بَناتُكُمْ إِلَى أَنْ يَنْتَهِيَ إِلَى قَوْلِهِ وَ حَلائِلُ أَبْنائِكُمُ الَّذِينَ مِنْ أَصْلابِكُمْ (۱) فَاسْأَلْهُمْ يَا أَبَا الْجَارُودِ هَلْ حَلَّ لِرَسُولِ اللَّهِ نِكَاحُ حَلِيلَتِهِمَا فَإِنْ قَالُوا نَعَمْ فَكَذَبُوا وَ اللَّهِ وَ فَجَرُوا وَ إِنْ قَالُوا لَا فَهُمَا وَ اللَّهِ ابْنَاهُ لِصُلْبِهِ وَ مَا حَرَّمَهَا عَلَيْهِ إِلَّا الصُّلْبُ (۲).

ج، [الإحتجاج] عن أبي الجارود عن أبي جعفر عليه السلام: مثله (۳).

**[ترجمه]تفسير قمى: محمد ابن يعقوب از تعدادى از ياران ما، از احمد ابن محمد ابن خالد، از حسن ابن ظريف، از عبدالصمد ابن بشير، از ابى جارود، از امام باقر عليه السلام نقل مى كند كه فرمود: اى ابا جارود! در مورد حسن و حسين عليهما السلام چه مى گويند؟ گفتم: انكار مى كنند كه آنان فرزندان رسول خدا صلى الله عليه و آله هستند. فرمود: شما چه دليلى بر ادعاى خود مى آوريد؟ گفتم: به اين آيه در مورد عيسى ابن مريم عليه السلام «وَمِن ذُرِّيَّتِهِ دَاوُودَ وَسُلَيْمَانَ»، - . انعام / ۸۴ - {و از نسل او داود و سليمان.} تا آخر آيه آمده است: «وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ»، {و اين گونه، نيكوكاران را پاداش مى دهيم} كه عيسى ابن مريم عليه السلام را از نسل ابراهيم عليه السلام قرار داده است، استناد مى كنيم. فرمود: آنها در پاسخ به شما چه گفتند؟ گفتم: آنها مى گويند ممكن است پسر دختر (نوه دخترى) از فرزندان باشد، ولى از صلب محسوب نمى شود.

فرمود: شما براى آنان چه دليلى آورديد؟ گفتم: اين كلام خدا به پيامبر صلى الله عليه و آله را گفتم كه مى فرمايد: «فَقُلْ تَعالَوْاْ نَدْعُ أَبْنَاءنَا وَأَبْنَاءكُمْ»، - . آل عمران / ۶۱ - {بگو: «بياييد پسرانمان و پسرانتان را فرا خوانيم.} فرمود: آنان به شما چه پاسخى دادند؟ گفتم: آنها گفتند، گاهى در كلام عرب، ابناء رجل (فرزندان يك مرد) است ولى مى گويد: ابناءنا (فرزندان ما).

امام باقر عليه السلام فرمود: اى ابا جارود! از كتاب خدا براى تو نقل مى كنم كه حسن و حسين عليهما السلام از فرزندان رسول خدا صلى الله عليه و آله مى باشند كه فقط كافر با آن مخالفت مى كند. گفتم: جانم فدايتان، اين در كجاى قرآن آمده است؟ فرمود: آن جايى كه خداوند مى فرمايد: «حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ وَأَخَوَاتُكُمْ»، - . نساء / ۲۳ - {[نكاح اينان] بر شما حرام شده است: مادرانتان، و دخترانتان.} تا آخر آيه، كه آمده است «وَحَلَائِلُ أَبْنَائِكُمُ الَّذِينَ مِنْ أَصْلَابِكُمْ»، {و زنان پسرانتان كه از پشت خودتان هستند.} اى ابا جارود! از آنان بپ-رس كه آيا ازدواج با حليله (همسران) حسن و حسين عليهما السلام بر رسول خدا صلى الله عليه و آله حلال است؟ اگر گفتن-د: بله، دروغ گفتند و از حق عدول كردند و اگر گفتن-د: خى-ر، يعنى والله حسن و حسين عليهما السلام فرزندان صلبى رسول خدا صلى الله عليه و آله مى باشند و چيزى باعث اين حرمت نمى شود مگر فرزند صلب بودن. - . تفسير قمى : ۱۹۶ - ۱۹۷ -

احتجاج: از اباجارود از امام باقر عليه السلام همين حديث روايت شده است. - . احتجاج : ۱۷۶ - ۱۷۷ -

**[ترجمه]

«۴»

ج، [الإحتجاج](۴)

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام] هَانِی بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مَحْمُودٍ عَنْ أَبِیهِ رَفَعَهُ إِلَی مُوسَی بْنِ جَعْفَرٍ علیهما السلام قَالَ: دَخَلْتُ عَلَی الرَّشِیدِ فَقَالَ لِی لِمَ جَوَّزْتُمْ لِلْعَامَّهِ وَ الْخَاصَّهِ أَنْ یَنْسُبُوکُمْ إِلَی رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ یَقُولُونَ لَکُمْ یَا بَنِی رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ أَنْتُمْ بَنُو عَلِیٍّ علیه السلام وَ إِنَّمَا یُنْسَبُ الْمَرْءُ إِلَی أَبِیهِ وَ فَاطِمَهُ إِنَّمَا هِیَ وِعَاءٌ وَ النَّبِیُّ جَدُّکُمْ مِنْ قِبَلِ أُمِّکُمْ فَقُلْتُ یَا أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ لَوْ أَنَّ النَّبِیَّ صلی الله علیه و آله نُشِرَ فَخَطَبَ إِلَیْکَ کَرِیمَتَکَ هَلْ کُنْتَ تُجِیبُهُ فَقَالَ سُبْحَانَ اللَّهِ وَ لِمَ لَا أُجِیبُهُ بَلْ أَفْتَخِرُ عَلَی الْعَرَبِ وَ الْعَجَمِ وَ قُرَیْشٍ بِذَلِکَ فَقُلْتُ لَکِنَّهُ علیه السلام لَا یَخْطُبُ إِلَیَّ وَ لَا أُزَوِّجُهُ فَقَالَ وَ لِمَ فَقُلْتُ لِأَنَّهُ وَلَدَنِی وَ لَمْ یَلِدْکَ فَقَالَ أَحْسَنْتَ یَا مُوسَی ثُمَّ قَالَ کَیْفَ قُلْتُمْ إِنَّا ذُرِّیَّهُ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله وَ النَّبِیُّ لَمْ یُعْقِبْ وَ إِنَّمَا الْعَقِبُ لِلذَّکَرِ لَا لِلْأُنْثَی وَ أَنْتُمْ وُلْدُ الِابْنَهِ وَ لَا یَکُونُ لَهَا عَقِبٌ فَقُلْتُ أسأله [أَسْأَلُکَ](۵)

بِحَقِ

۱- ۱. النساء: ۲۳.

۲- ۲. الاحتجاج: ۲۱۲ و ۲۱۳ فی حدیث طویل.

۳- ۳. الاحتجاج: ۱۷۶ و ۱۷۷.

۴- ۴. تفسیر القمّیّ ص ۱۹۶ و ۱۹۷.

۵- ۵. فی الاحتجاج: أسألک بحق القرابه و القبر و من فیه الا أعفیتنی، و ما فی المتن ألفاظ العیون(- کما أشرنا فیما سبق أن المؤلّف العلامه قدّس سرّه حیث جمع بین رمزین أو أکثر، یختار ألفاظ الحدیث من الرمز الأخیر الملصق بالحدیث-) و انما جعل الرشید غائبا فی المخاطبه أدبا و تأدبا کما هو السیره عند مخاطبه العظماء.

الْقَرَابَهِ وَ الْقَبْرِ وَ مَنْ فِيهِ إِلَّا مَا أَعْفَانِی عَنْ هَذِهِ الْمَسْأَلَهِ فَقَالَ لَا أَوْ تُخْبِرَنِی بِحُجَّتِكُمْ فِيهِ يَا وَلَدَ عَلِيٍّ وَ أَنْتَ يَا مُوسَى يَعْسُوبُهُمْ وَ إِمَامُ زَمَانِهِمْ كَذَا أُلْقِيَ إِلَيَّ وَ لَسْتُ أُعْفِيكَ فِی كُلِّ مَا أَسْأَلُكَ عَنْهُ حَتَّى تَأْتِيَنِی فِيهِ بِحُجَّهٍ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ تَعَالَى فَأَنْتُمْ تَدَّعُونَ مَعْشَرَ وُلْدِ عَلِيٍّ أَنَّهُ لَا يَسْقُطُ عَنْكُمْ مِنْهُ شَيْ ءٌ أَلِفٌ وَ لَا وَاوٌ إِلَّا وَ تَأْوِيلُهُ عِنْدَكُمْ وَ احْتَجَجْتُمْ بِقَوْلِهِ عَزَّ وَ جَلَ ما فَرَّطْنا فِی الْكِتابِ مِنْ شَيْ ءٍ(۱) وَ قَدِ اسْتَغْنَيْتُمْ عَنْ رَأْيِ الْعُلَمَاءِ وَ قِيَاسِهِمْ فَقُلْتُ تَأْذَنُ لِی فِی الْجَوَابِ فَقَالَ هَاتِ فَقُلْتُ أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ وَ مِنْ ذُرِّيَّتِهِ داوُدَ وَ سُلَيْمانَ وَ أَيُّوبَ وَ يُوسُفَ وَ مُوسى وَ هارُونَ وَ كَذلِكَ نَجْزِی الْمُحْسِنِينَ وَ زَكَرِيَّا وَ يَحْيى وَ عِيسى (۲) مَنْ أَبُو عِيسَى يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ فَقَالَ لَيْسَ لِعِيسَى أَبٌ فَقُلْتُ إِنَّمَا أَلْحَقْنَاهُ (۳) بِذَرَارِيِّ الْأَنْبِيَاءِ عليهم السلام مِنْ طَرِيقِ مَرْيَمَ عليها السلام وَ كَذَلِكَ أُلْحِقْنَا بِذَرَارِيِّ النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله مِنْ قِبَلِ أُمِّنَا فَاطِمَهَ عليها السلام أَزِيدُكَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ قَالَ هَاتِ قُلْتُ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ فَمَنْ حَاجَّكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ ما جاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعالَوْا نَدْعُ أَبْناءَنا وَ أَبْناءَكُمْ وَ نِساءَنا وَ نِساءَكُمْ وَ أَنْفُسَنا وَ أَنْفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلْ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَى الْكاذِبِينَ وَ لَمْ يَدَّعِ أَحَدٌ أَنَّهُ أَدْخَلَ النَّبِيُّ صلى الله عليه و آله تَحْتَ الْكِسَاءِ عِنْدَ مُبَاهَلَهِ النَّصَارَى إِلَّا عَلِيَّ بْنَ أَبِی طَالِبٍ وَ فَاطِمَهَ وَ الْحَسَنَ وَ الْحُسَيْنَ عليهما السلام فَكَانَ تَأْوِيلُ قَوْلِهِ عَزَّ وَ جَلَ أَبْناءَنا الْحَسَنَ وَ الْحُسَيْنَ وَ نِساءَنا فَاطِمَهَ عليها السلام وَ أَنْفُسَنا عَلِيَّ بْنَ أَبِی طَالِبٍ عليه السلام (۴).

۱- ۱. الأنعام: ۳۸.

۲- ۲. الأنعام: ۸۴.

۳- ۳. الحق ظ كما اختاره و صححه فی نسخه الكمبانیّ.

۴- ۴. عيون الأخبار ج ۱ ص ۸۳ و ۸۴.

**[ترجمه]احتجاج، -. احتجاج : ۲۱۲ - ۲۱۳ -

عیون الاخبار: هانی ابن محمد ابن محمود از پدرش به امام موسی ابن جعفر علیه السلام می‌رساند که فرمود: نزد هارون رشید رفتم، او به من گفت: چرا شما اجازه می دهید که مردم چه سنی و چه شیعه شما را به رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم منتسب بدانند و به شما بگویند: «ای فرزندان رسول خدا» در حالی که شما فرزند علی هستید و اشخاص را باید به پدرشان منتسب نمود. فاطمه ظرف است و نقشی در نسب فرزند ندارد و حضرت رسول صلی الله علیه و آله و سلم جد مادری شما است؟

گفتم: یا أمیر المؤمنین! اگر پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله زنده شوند، و دختر شما را خواستگاری کنند آیا به ایشان جواب مثبت می دهید؟ هارون گفت: سبحان الله! چطور ممکن است جواب مثبت ندهم؟! بلکه با این کار بر عرب و عجم و قریش افتخار می کنم. به او گفتم: ولی آن حضرت نه از دختر من خواستگاری می کند و نه من دخترم را به ازدواج آن حضرت در می آورم، گفت: چرا؟ گفتم: زیرا ایشان پدر من است و پدر شما نیست، گفت: أحسنت! ای موسی.

سپس گفت: چگونه می گویید ما ذریه پیامبر هستیم، حال آنکه پیامبر از خود نسلی بر جای نگذاشت. و اولاد ذکور نداشت و نسل از اولاد ذکور است نه اولاد اناث، و شما فرزندان دختر او هستید در حالی که دختر نسل ندارد؟ گفتم: از شما می خواهم، به حق خویشاوندی و به حق قبر و آن کس که در آن است مرا از پاسخ به این سؤال معاف دارید.

هارون گفت: هرگز، باید شما فرزندان علی، دلیل خود را ارائه دهید. و تو، طبق آنچه به من رسیده است، رئیس و امام آنها در این زمان هستی و به هیچ وجه در سؤالاتم تو را معاف نمی دارم و تا در جوابم، از قرآن دلیل بیاوری، شما فرزندان علی ادعا می کنید که هیچ کلمه و حرفی از قرآن بر شما پوشیده نیست و تأویل هر الف و واو آن را می دانید و به این آیه استناد می کنید: «ما فرطنا فی الکتاب من شی ء»، -. انعام / ۳۸ - {ما هیچ چیزی را در کتاب [لوح محفوظ] فروگذار نکرده ایم.} و خود را از آراء علماء و قیاس آنها بی نیاز می دانید .

گفتم: اجازه می دهی جواب بدهم؟ گفت: جوابت را ارائه بده. گفتم: أعوذ بالله من الشیطان الرجیم بسم الله الرحمن الرحیم «وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحَقَ وَيَعْقُوبَ كُلاًّ هَدَيْنَا وَنُوحًا هَدَيْنَا مِن قَبْلُ وَمِن ذُرِّيَّتِهِ دَاوُودَ وَسُلَيْمَانَ وَأَيُّوبَ وَيُوسُفَ وَمُوسَى وَهَارُونَ وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ * وَزَكَرِيَّا وَيَحْيَى وَعِيسَى وَإِلْيَاسَ كُلٌّ مِّنَ الصَّالِحِينَ»، -. انعام / ۸۴ - ۸۵ - {و از نسل او داوود و سلیمان و ایوب و یوسف و موسی و هارون را [هدایت کردیم] و این گونه، نیکوکاران را پاداش می دهیم. و زکریّا و یحیی و عیسی.} پدر عیسی کیست، ای أمیر المؤمنین! گفت: عیسی پدر ندارد، گفتم: پس ما او را از طریق مریم علیها السلام به سایر فرزندان انبیا ملحق کردیم، و به همین ترتیب ما نیز از طریق مادرمان فاطمه علیها السلام به نسل رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم ملحق می شویم.

سپس گفتم: آیا باز هم دلیل بیاورم ای أمیر المؤمنین. گفت: بله اگر دلیل دیگری هم داری عنوان کن. گفتم: این آیه شریفه: «فَمَنْ حَآجَّكَ فِيهِ مِن بَعْدِ مَا جَاءكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْاْ نَدْعُ أَبْنَاءنَا وَأَبْنَاءكُمْ وَنِسَاءنَا وَنِسَاءكُمْ وَأَنفُسَنَا وأَنفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَل لَّعْنَةَ اللّهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ»، -. آل عمران / ۶۱ - {پس هر که در این [باره] پس از دانشی که تو را [حاصل] آمده، با تو

محاجه کند، بگو: «بیایید پسرانمان و پسرانتان، و زنانمان و زنانتان، و ما خویشان نزدیک و شما خویشان نزدیک خود را فرا خوانیم سپس مباهله کنیم، و لعنت خدا را بر دروغگویان قرار دهیم.»}و هیچ کس ادعا نکرده است که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در هنگام مباهله با نصاری کسی را به جز علی ابن أبی طالب، فاطمه، حسن و حسین علیهم السلام را در زیر رداء خود قرار داده اند. پس مراد از «أبناءنا» در این آیه، همان حسن و حسین می باشد و مراد از «نساءنا» فاطمه و مراد از «أنفسنا» علی ابن أبی طالب علیه السلام است. - . عیون الاخبار ۱ : ۸۳ - ۸۴ -

**[ترجمه]

أقول

تمامه فی باب تاریخه علیه السلام (۱).

**[ترجمه]کل حدیث را در باب تاریخ ایشان علیه السلام ذکر شد. - . بحار الانوار ۴۸ : ۱۲۵ - ۱۲۹ -

**[ترجمه]

«۵»

لی، [الأمالی للصدوق] أَبِی وَ ابْنُ الْوَلِیدِ مَعاً عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنِ الْبَجَلِیِّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ سَمَاعَةَ عَنِ ابْنِ مُسْكَانَ عَنِ الْحَكَمِ بْنِ الصَّلْتِ عَنِ الْبَاقِرِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ: خُذُوا بِحُجْزَةِ هَذَا الْأَنْزَعِ یَعْنِی عَلِیّاً فَإِنَّهُ الصِّدِّیقُ الْأَكْبَرُ وَ مِنْهُ سِبْطَا أُمَّتِی الْحَسَنُ وَ الْحُسَیْنُ وَ هُمَا ابْنَایَ الْخَبَرَ(۲).

**[ترجمه]امالی صدوق: امام باقر علیه السلام از پدرانش از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم نقل می کند که فرمود: دامن این انزع (یعنی علی) را بگیرید که او صدّیق اکبر است و از او است دو سبط امتم حسن و حسین و آن دو، دو پسر من هستند. ادامه روایت. - . امالی صدوق : ۱۳۰ -

**[ترجمه]

«۶»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام](۳)

لی، [الأمالی للصدوق] ابْنُ شَاذَوَیْهِ وَ ابْنُ مَسْرُورٍ مَعاً عَنْ مُحَمَّدٍ الْحِمْیَرِیِّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ الرَّیَّانِ عَنِ الرِّضَا علیه السلام: فِیمَا بَیَّنَ عِنْدَ الْمَأْمُونِ مِنْ فَضْلِ الْعِتْرَةِ الطَّاهِرَةِ عَلَی الْأُمَّةِ أَمَّا الْعَاشِرَةُ فَقَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فِی آیَةِ التَّحْرِیمِ حُرِّمَتْ عَلَیْكُمْ أُمَّهاتُكُمْ وَ بَناتُكُمْ وَ أَخَواتُكُمْ (۴) الْآیَةَ إِلَی آخِرِهَا فَأَخْبِرُونِی أَ هَلْ تَصْلُحُ ابْنَتِی أَوِ ابْنَةُ ابْنِی وَ مَا تَنَاسَلَ مِنْ صُلْبِی لِرَسُولِ اللَّهِ أَنْ یَتَزَوَّجَهَا لَوْ كَانَ حَیّاً قَالُوا لَا قَالَ فَأَخْبِرُونِی هَلْ كَانَتِ ابْنَةُ أَحَدِكُمْ تَصْلُحُ لَهُ أَنْ یَتَزَوَّجَهَا لَوْ كَانَ حَیّاً قَالُوا بَلَی قَالَ فَفِی هَذَا بَیَانٌ لِأَنِّی أَنَا مِنْ آلِهِ وَ لَسْتُمْ

مِنْ آلِهِ وَ لَوْ كُنْتُمْ مِنْ آلِهِ لَحَرُمَ عَلَيْهِ بَنَاتُكُمْ كَمَا حَرُمَ عَلَيْهِ بَنَاتِی لِأَنَّا مِنْ آلِهِ وَ أَنْتُمْ مِنْ أُمَّتِهِ فَهَذَا فَرْقُ مَا بَيْنَ الْآلِ وَ الْأُمَّهِ لِأَنَّ الْآلَ مِنْهُ وَ الْأُمَّهَ إِذَا لَمْ تَكُنْ مِنَ الْآلِ لَيْسَتْ مِنْهُ (۵).

**[ترجمه]عیون الاخبار، - . عیون الاخبار ۱ : ۲۳۹ - امالی صدوق: از جمله سخنانی که امام رضا علیه السلام در بیان فضیلت و برتری عترت پاک بر امت در حضور مامون ایراد کرد این بود که فرمود: اما دهم! این سخن خداوند عزّ و جلّ است: «حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ وَأَخَوَاتُكُمْ»، - . نساء / ۲۳ - {[نکـاح اینان] بر شـما حرام شـده است: مادرانتان، و دخترانتان.} به من بگوئید، دختر من و دختر پسرم را نسل در نسل بر پیغمبر صلی الله علیه و آله رواست که به زنی گیرد، اگر زنده باشد؟ گفتند: نه. فرمود: رسول خدا می‌تواند دختران شما را به ازدواج درآورد، اگر زنده باشد؟ گفتند: آری. فرمود: این خود بیان این است که من آل او هستم و شما آل او نیستید و اگر آل او بودید دخترانتان بر او حرام بود چنانکه دختران من بر او حرام است. ما آل او هستیم و شما امت او هستید، این است فرق میان آل و امت که آل از او است و امت که از آل نباشد از او نیست. - . امالی صدوق : ۳۱۸ -

**[ترجمه]

«۷»

لی، [الأمالی للصدوق] أَبِی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَسَنِ الْمُؤَدِّبِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَلِيٍّ الْأَصْبَهَانِيِّ عَنِ الثَّقَفِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ هِلَالٍ عَنْ شَرِيكٍ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عُمَيْرٍ قَالَ: بَعَثَ الْحَجَّاجُ إِلَى يَحْيَى بْنِ يَعْمُرَ فَقَالَ لَهُ أَنْتَ الَّذِی تَزْعَمُ أَنَّ ابْنَیْ عَلِيٍّ ابْنَا رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ نَعَمْ وَ أَتْلُو عَلَيْكَ بِذَلِكَ قُرْآناً قَالَ هَاتِ

۱- ۱. راجع ج ۴۸ ص ۱۲۵- ۱۲۹.

۲- ۲. أمالی الصدوق: ۱۳۰، و مثله فی بصائر الدرجات: ۵۳.

۳- ۳. عیون الأخبار ج ۱ ص ۲۳۹.

۴- ۴. النساء: ۲۳.

۵- ۵. أمالی الصدوق: ۳۱۸.

قَالَ أَعْطِنِي الْأَمَانَ قَالَ لَكَ الْأَمَانُ قَالَ أَ لَيْسَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ يَقُولُ وَ وَهَبْنا لَهُ إِسْحاقَ وَ يَعْقُوبَ كُلًّا هَدَيْنا وَ نُوحاً هَدَيْنا مِنْ قَبْلُ وَ مِنْ ذُرِّيَّتِهِ داوُدَ وَ سُلَيْمانَ وَ أَيُّوبَ وَ يُوسُفَ وَ مُوسى وَ هارُونَ وَ كَذلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ثُمَّ قَالَ وَ زَكَرِيَّا وَ يَحْيى وَ عِيسى (۱) أَ فَكَانَ لِعِيسَى أَبٌ قَالَ لَا قَالَ فَقَدْ نَسَبَهُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فِي الْكِتَابِ إِلَى إِبْرَاهِيمَ قَالَ مَنْ حَمَلَكَ عَلَى هَذَا أَنْ تَرْوِيَ مِثْلَ هَذَا الْحَدِيثِ قَالَ مَا أَخَذَ اللَّهُ عَلَى الْعُلَمَاءِ فِي عِلْمِهِمْ أَنْ لَا يَكْتُمُوا عِلْماً عَلِمُوهُ (۲).

**[ترجمه]امالی صدوق: عبدالملک ابن عمیر گوید: حجاج یحیی ابن یعمر را خواست و به او گفت: تویی که معتقدی دو پسر علی دو پسر رسول خدایند؟ گفت: آری و برای تو در این باره از قرآن دلیل آورم؟ گفت: بیاور، گفت: به من امان بده. گفت: در امانی، گفت: مگر خدای عز و جل نمی‌فرماید: «وَمِن ذُرِّيَّتِهِ دَاوُودَ وَسُلَيْمَانَ وَأَيُّوبَ وَيُوسُفَ وَمُوسَى وَهَارُونَ وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ»، - . انعام / ۸۴ - {و

به او اسحاق و یعقوب را بخشیدیم، و همه را به راه راست درآوردیم، و نوح را از پیش راه نمودیم، و از نسل او داوود و سلیمان و ایوب و یوسف و موسی و هارون را [هدایت کردیم] و این گونه، نیکوکاران را پاداش می دهیم.} سپس فرمود: «وَزَكَرِيَّا وَيَحْيَى وَعِيسَى»، - . انعام / ۸۵ - {و زکریّا و یحیی و عیسی و الیاس را که همه از شایستگان بودند.} مگر عیسی پدر داشت؟ حجاج گفت نه. گفت، خدا او را در کتاب خود به وسیله مادرش فرزند ابراهیم خوانده است. حجاج گفت، که به تو آموخت که مانند این حدیث را روایت کنی؟ گفت عهدی که خدا از علماء گرفته که علم خود را کتمان نکنند. - . امالی صدوق : ۳۷۵ -

**[ترجمه]

«۸»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ بَشِيرٍ الدَّهَّانِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: وَ اللَّهِ لَقَدْ نَسَبَ اللَّهُ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ فِي الْقُرْآنِ إِلَى إِبْرَاهِيمَ علیه السلام مِنْ قِبَلِ النِّسَاءِ ثُمَّ تَلَا وَ مِنْ ذُرِّيَّتِهِ داوُدَ وَ سُلَيْمانَ إِلَى آخِرِ الْآيَتَيْنِ وَ ذَكَرَ عِيسَى علیه السلام(۳).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: بشیر دهّان از امام صادق علیه السلام روایت کرده است که فرمود: به خدا قسم، خداوند تبارک و تعالی در قرآن، نسبت حضرت عیسی ابن مریم را از طرف زنان به ابراهیم علیه السلام رسانده است. سپس آیه: «وَمِن ذُرِّيَّتِهِ دَاوُودَ وَسُلَيْمَانَ» تا آخر دو آیه را تلاوت کرد و عیسی علیه السلام را ذکر کرد. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۳۶۷ -

**[ترجمه]

«۹»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ أَبِي حَرْبِ بْنِ أَبِي الْأَسْوَدِ قَالَ: أَرْسَلَ الْحَجَّاجُ إِلَى يَحْيَى بْنِ مُعَمَّرٍ قَالَ بَلَغَنِي أَنَّكَ تَزْعُمُ أَنَّ الْحَسَنَ وَ الْحُسَيْنَ مِنْ ذُرِّيَّةِ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله تَجِدُهُ فِي كِتَابِ اللَّهِ وَ قَدْ قَرَأْتُ كِتَابَ اللَّهِ مِنْ أَوَّلِهِ إِلَى آخِرِهِ فَلَمْ أَجِدْهُ قَالَ أَ لَيْسَ تَقْرَأُ سُورَةَ الْأَنْعَامِ وَ مِنْ ذُرِّيَّتِهِ داوُدَ وَ سُلَيْمانَ حَتَّى بَلَغَ وَ يَحْيى وَ عِيسى قَالَ أَ لَيْسَ عِيسَى مِنْ ذُرِّيَّةِ إِبْرَاهِيمَ علیه السلام وَ لَيْسَ لَهُ

أَبٌ قَالَ صَدَقْتَ (۴).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: از ابو حرب ابن ابو اسود روایت شده است که گفت: حجاج به دنبال یحیی ابن مَعمَر فرستاد و به او گفت: به من خبر رسیده که تو ادعا می کنی حسن و حسین علیهما السلام از نسل پیامبرند و این را در کتاب خدا یافته ای و من کتاب خدا را از اول تا آخرش خوانده‌ام، ولی این موضوع را نیافته ام. گفت: مگر سوره انعام را نمی خوانی: «وَمِن ذُرِّيَّتِهِ دَاوُودَ وَسُلَيْمَانَ» تا «وَيَحْيَى وَعِيسَى»؟ مگر عیسی از نسل ابراهیم نبود، در حالی که پدر نداشت؟ گفت: راست می گویی. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۳۶۷ -

**[ترجمه]

«۱۰»

عم، [إعلام الوری] مِنْ كِتَابِ نَوَادِرِ الْحِكْمَةِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ عَائِذِ بْنِ نُبَاتَةَ الْأَحْمَسِيِّ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام وَ أَنَا أُرِيدُ أَنْ أَسْأَلَهُ عَنْ صَلَاةِ اللَّيْلِ وَ نَسِيتُ فَقُلْتُ السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ فَقَالَ أَجَلْ وَ اللَّهِ إِنَّا وُلْدُهُ وَ مَا نَحْنُ بِذِي قَرَابَةٍ مَنْ أَتَى اللَّهَ بِالصَّلَوَاتِ الْخَمْسِ الْمَفْرُوضَاتِ لَمْ يُسْأَلْ عَمَّا سِوَى ذَلِكَ فَاكْتَفَيْتُ بِذَلِكَ (۵).

**[ترجمه]اعلام الوری: عائذ ابن نباته احمسی گوید: نزد امام صادق علیه السلام رفتم و می‌خواستم در باره نماز شب از او سؤال کنم و فراموش کردم. پس گفتم: سلام بر تو ای پسر رسول خدا! فرمود: بله، سوگند به خدا من فرزند او هستم، و ما خویشاوندان نیستیم. هر کس نمازهای پنج گانه واجب را در روز قیامت با خود بیاورد، از چیزی دیگری از او سؤال نمی‌شود. پس به همین بسنده نمودم. - . اعلام الوری : ۲۶۸ -

**[ترجمه]

«۱۱»

كَنْزُ الْكَرَاجُكِيِّ، قَالَ رَوَى شَيْخُنَا الْمُفِيدُ: أَنَّهُ لَمَّا سَارَ الْمَأْمُونُ إِلَى

ص: ۲۴۳

۱- ۱. الأنعام: ۸۴.

۲- ۲. أمالی الصدوق: ۳۷۵.

۳- ۳. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۳۶۷.

۴- ۴. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۳۶۷.

۵- ۵. إعلام الوری: ۲۶۸.

خُرَاسَانَ كَانَ مَعَهُ الرِّضَا علیه السلام فَبَيْنَا هُمَا يَتَسَايَرَانِ إِذْ قَالَ لَهُ الْمَأْمُونُ يَا أَبَا الْحَسَنِ إِنِّي فَكَّرْتُ فِي شَيْ ءٍ فَفَتَحَ لِيَ الْفِكْرُ الصَّوَابُ فِيهِ فَكَّرْتُ فِي أَمْرِنَا وَ أَمْرِكُمْ وَ نَسَبِنَا وَ نَسَبِكُمْ فَوَجَدْتُ الْفَضِيلَهَ وَاحِدَهً وَ رَأَيْتُ اخْتِلَافَ شِيعَتِنَا فِي ذَلِكَ مَحْمُولَهً عَلَى الْهَوَى وَ الْعَصَبِيَّهِ.

فَقَالَ أَبُو الْحَسَنِ الرِّضَا علیه السلام إِنَّ لِهَذَا الْكَلَامِ جَوَاباً إِنْ شِئْتَ ذَكَرْتُهُ لَكَ وَ إِنْ شِئْتَ أَمْسَكْتُ فَقَالَ لَهُ الْمَأْمُونُ لَمْ أَقُلْهُ إِلَّا لِأَعْلَمَ مَا عِنْدَكَ فِيهِ قَالَ الرِّضَا علیه السلام أَنْشُدُكَ اللَّهَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ لَوْ أَنَّ اللَّهَ تَعَالَى بَعَثَ نَبِيَّهُ مُحَمَّداً صلی الله علیه و آله فَخَرَجَ عَلَيْنَا مِنْ وَرَاءِ أَكَمَهٍ مِنْ هَذِهِ الْآكَامِ فَخَطَبَ إِلَيْكَ ابْنَتَكَ لَكُنْتَ مُزَوِّجَهُ إِيَّاهَا فَقَالَ يَا سُبْحَانَ اللَّهِ وَ هَلْ أَحَدٌ يَرْغَبُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَقَالَ لَهُ الرِّضَا أَ فَتَرَاهُ كَانَ يَحِلُّ لَهُ أَنْ يَخْطُبَ إِلَيَّ قَالَ فَسَكَتَ الْمَأْمُونُ هُنَيْئَهً ثُمَّ قَالَ أَنْتُمْ وَ اللَّهِ أَمَسُّ بِرَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله رَحِماً.

وَ مِنْهُ، قَالَ حَدَّثَنِي الْقَاضِي السُّلَمِيُّ أَسَدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الْعَتَكِيِّ عُمَرَ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ الْبَغْدَادِيِّ عَنْ الْكُدَيْمِيِّ عَنْ بِشْرِ بْنِ مِهْرَانَ عَنْ شَرِيكٍ عَنْ شَبِيبٍ عَنْ عَرْفَدَهَ عَنِ الْمُسْتَطِيلِ بْنِ حُصَيْنٍ قَالَ: خَطَبَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ إِلَى عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ علیه السلام ابْنَتَهُ فَاعْتَلَّ عَلَيْهِ بِصِغَرِهَا وَ قَالَ إِنِّي أَعْدَدْتُهَا لِابْنِ أَخِي جَعْفَرٍ فَقَالَ عُمَرُ إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله يَقُولُ كُلُّ حَسَبٍ وَ نَسَبٍ فَمُنْقَطِعٌ يَوْمَ الْقِيَامَهِ مَا خَلَا حَسَبِي وَ نَسَبِي وَ كُلُّ بَنِي أُنْثَى عَصَبَتُهُمْ لِأَبِيهِمْ مَا خَلَا بَنِي فَاطِمَهَ فَإِنِّي أَنَا أَبُوهُمْ وَ أَنَا عَصَبَتُهُمْ.

**[ترجمه]کنز الکراجکی: هنگامی که مأمون به خراسان رفت، امام رضا علیه السلام با او بود. درحالی که راه می رفتند مأمون به او گفت: یا ابا الحسن، من در امری فکر کردم و فکرم راه راست را به من نمایان کرد. فکر کردم در امر ما و امر شما و نسبت ما و نسب شما به حضرت رسول صلی الله علیه و آله. پس فضیلت هر دو را مثل هم یافتم و متوجه شدم که اختلاف دوستان ما و دوستان شما در این باب از روی هوا و هوس و تعصب است.

امام فرمود: این کلام جوابی دارد، اگر بخواهی برای تو بگویم و اگر نخواهی از گفتن خودداری کنم؟ پس مأمون گفت: من این را نگفتم مگر برای اینکه بدانم نظر تو در این باره چیست و چه اعتقادی داری؟ پس امام به او گفت: تو را به خدا سوگند می دهم یا امیر المؤمنین، اگر خدای تعالی پیامبر خود یعنی محمد صلی الله علیه و آله را برانگیزد و از پشت تپه ای از این تپه ها بر ما بیرون بیاید و از تو دختری بخواهد، آیا دخترت را به آن حضرت می دهی؟ مأمون گفت: سبحان الله! آیا کسی هست که در این امر به رسول الله صلی الله علیه و آله میل نداشته باشد؟ پس امام به او فرمود: آیا به نظرت حلال است برای پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم که دختر مرا بخواهد؟! پس مامون لحظه‌ای با آرامش سکوت کرد، سپس گفت: سوگند به خدا که شما به رسول الله در قرابت و خویشاوندی نزدیکترید.

و از همان کتاب روایت شده که مستطیل ابن حصین گوید: عمر ابن خطاب از علی ابن ابی طالب علیه السلام دخترش را خواستگاری کرد. و آن حضرت عذرش را خواست که خردسال و صغیر است و فرمود: من او را آماده کردم برای برادرزاده ام جعفر. عمر گفت: من از رسول خدا صلی الله علیه و آله شنیدم می‌فرمود: هر حسب و نسبی در روز قیامت گسیخته گردد جز حسب و نسب من، و هر مؤنث‌زاده‌ای، منتسب به پدران خود باشند جز زاده های فاطمه که به راستی من پدر آنانم و عصبه آنان می‌باشم .

**[ترجمه]

کتاب الصوم أبواب الصوم

باب ۳۰ فضل الصیام

الآیات

البقره: یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا اسْتَعِینُوا بِالصَّبْرِ وَ الصَّلاهِ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِینَ (۱)

الأحزاب: وَ الصَّائِمِینَ وَ الصَّائِماتِ (۲).

lt;meta info="- یَا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُواْ اسْتَعِینُواْ بِالصَّبْرِ وَالصَّلاَهِ إِنَّ اللّهَ مَعَ الصَّابِرِینَ. - . بقره / ۱۵۳ -

{ای کسانی که ایمان آورده اید، از شکیبایی و نماز مدد جویید که خدا با شکیبایان است.}

- وَالصَّائِمِینَ وَالصَّائِمَاتِ. - . احزاب / ۳۵ -

{و مردان روزه دار و زنان روزه دار.}

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

لی، [الأمالی للصدوق] ابْنُ الْمُغِیرَهِ بِإِسْنَادِهِ عَنِ السَّکُونِیِّ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لِأَصْحَابِهِ أَ لَا أُخْبِرُکُمْ بِشَیْ ءٍ إِنْ أَنْتُمْ فَعَلْتُمُوهُ تَبَاعَدَ الشَّیْطَانُ مِنْکُمْ کَمَا تَبَاعَدَ الْمَشْرِقُ مِنَ الْمَغْرِبِ قَالُوا بَلَی قَالَ الصَّوْمُ یُسَوِّدُ وَجْهَهُ وَ الصَّدَقَهُ تَکْسِرُ ظَهْرَهُ وَ الْحُبُّ فِی اللَّهِ وَ الْمُوَازَرَهُ عَلَی الْعَمَلِ الصَّالِحِ یَقْطَعَانِ دَابِرَهُ وَ الِاسْتِغْفَارُ یَقْطَعُ وَتِینَهُ وَ لِکُلِّ شَیْ ءٍ زَکَاهٌ وَ زَکَاهُ الْأَبْدَانِ الصِّیَامُ (۳).

کتاب فضائل الأشهر الثلاثه، عن جعفر بن علی بن الحسن بن علی بن عبد الله بن المغیره عن إسماعیل بن أبی زیاد عن الصادق جعفر بن محمد عن أبیه عن آبائه علیهم السلام: مثله.

**[ترجمه]امالی صدوق: امام صادق علیه السلام از پدرانش از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم روایت می‌کند که ایشان به اصحاب خود فرمودند: آیا می خواهید شما را خبر دهم به چیزی که اگر آن را به جا آورید شیطان از شما دور شود چنانکه مشرق از مغرب دور است؟ صحابه گفتند: بله یا رسول اللّٰه. فرمود: روزه روی شیطان را سیاه می کند و صدقه دادن پشت او را می شکند و دوستی کردن با مؤمنان به خاطر رضای خداوند و کمک کردن به یکدیگر بر اعمال صالح، بیخ و بنیاد شیطان را قطع می‌کند و استغفار و توبه، شاهرگش را می بُرد و هر چیزی زکاتی دارد و زکات بدن‌ها روزه است. - . امالی صدوق : ۳۷- ۳۸ -

کتاب فضائل الاشهر الثلاثهٔ: اسماعیل ابن زیاد از امام صادق علیه السلام از پدرش و پدرانش همین حدیث را روایت کرده است.

**[ترجمه]

أقول

قد مضی بعض الأخبار فی باب فضل الصدقه و مضی فیه موعظه أبی

ص: ۲۴۶

۱- ۱. البقره: ۱۵۳.

۲- ۲. الأحزاب: ۳۵.

٣- ٣. أمالی الصدوق: ٣٧ و ٣٨.

ذر رحمه الله علیه صم یوما شدید الحر للنشور(۱).

**[ترجمه]برخی روایت‌ها در باب فضیلت صدقه ذکر شد و در آن باب، موعظه و نصیحت ابوذر رحمهٔ الله علیه بیان شد که گفته است: یک روز در هوای گرم برای روز قیامت روزه بگیر. - . رجوع کنید به: صفحات پیشین این جلد ۱۱۲ - ۱۳۷ و حدیث ابوذر در صفحه ۱۱۸ آمده است. -

**[ترجمه]

«۲»

ثو، [ثواب الأعمال](۲)

لی، [الأمالی للصدوق] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ أَبِی الْخَطَّابِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ النُّعْمَانِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ طَلْحَهَ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: الصَّائِمُ فِی عِبَادَهِ اللَّهِ وَ إِنْ کَانَ نَائِماً عَلَی فِرَاشِهِ مَا لَمْ یَغْتَبْ مُسْلِماً(۳).

**[ترجمه]ثواب الاعمال، - . ثواب الاعمال : ۴۶ - امالی صدوق: امام صادق علیه السلام از پدرش نقل می کند که فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: روزه‌دار در عبادت خداست گرچه در بستر بخوابد، مادامی که از مسلمانی غیبت نکند. - . امالی صدوق : ۳۲۹ -

**[ترجمه]

«۳»

لی، [الأمالی للصدوق] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ یَزِیدَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ غِیَاثِ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مَنْ صَامَ یَوْماً تَطَوُّعاً ابْتِغَاءَ ثَوَابِ اللَّهِ وَجَبَتْ لَهُ الْمَغْفِرَهُ(۴).

**[ترجمه]امالی صدوق: امام صادق علیه السلام از پدرش نقل می کند که فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: هر کس یک روز را برای طلب پاداش الهی روزه مستحب بگیرد، آمرزش او لازم می‌آید. - . امالی صدوق : ۳۲۹ -

**[ترجمه]

«۴»

لی، [الأمالی للصدوق] الْهَمَدَانِیُّ عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ النَّوْفَلِیِّ عَنِ السَّکُونِیِّ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مَا مِنْ صَائِمٍ یَحْضُرُ قَوْماً یَطْعَمُونَ إِلَّا سَبَّحَتْ أَعْضَاؤُهُ وَ کَانَتْ صَلَاهُ الْمَلَائِکَهِ عَلَیْهِ وَ کَانَتْ صَلَاتُهُمْ لَهُ اسْتِغْفَاراً(۵).

ثو، [ثواب الأعمال] الهمدانی عن علی عن أبیه: مثله (۶).

**[ترجمه]امالی صدوق: امام صادق علیه السلام از پدرش نقل می کند که فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: هیچ روزه‌داری نیست که بر گروهی که غذا می خورند بگذرد مگر اینکه تمام اعضای او تسبیح خدا می گویند، و فرشتگان بر او درود می فرستند و درودشان طلب آمرزش برای اوست. - . امالی صدوق : ۳۰۵ -

ثواب الاعمال: همدانی از علی از پدرش این حدیث را روایت کرده است. - . ثواب الاعمال : ۴۸ -

**[ترجمه]

«۵»

ثو، [ثواب الأعمال](۷)

لی، [الأمالی للصدوق] مَاجِیلَوَیْهِ عَنِ الْأَشْعَرِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حَسَّانَ عَنْ سَهْلٍ عَنْ بَکْرِ بْنِ صَالِحٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ مُنْذِرِ بْنِ یَزِیدَ عَنْ یُونُسَ بْنِ ظَبْیَانَ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الصَّادِقُ علیه السلام: مَنْ صَامَ یَوْماً فِی الْحَرِّ فَأَصَابَ ظَمَأً وَکَّلَ اللَّهُ بِهِ أَلْفَ مَلَکٍ یَمْسَحُونَ وَجْهَهُ وَ یُبَشِّرُونَهُ حَتَّی إِذَا أَفْطَرَ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ مَا أَطْیَبَ رِیحَکَ وَ رَوْحَکَ یَا مَلَائِکَتِی اشْهَدُوا أَنِّی قَدْ غَفَرْتُ لَهُ (۸).

۱- ۱. راجع ص ۱۱۲- ۱۳۷ ممّا سبق فی هذا المجلد و حدیث أبی ذرّ فی الصفحه ۱۱۸، راجعه.

۲- ۲. ثواب الأعمال ص ۴۶.

۳- ۳. أمالی الصدوق ص ۳۲۹.

۴- ۴. أمالی الصدوق ص ۳۲۹.

۵- ۵. أمالی الصدوق ص ۳۰۵.

۶- ۶. ثواب الأعمال ص ۴۸.

۷- ۷. ثواب الأعمال ص ۴۷.

۸- ۸. أمالی الصدوق ص ۳۴۹ و ۳۵۰.

**[ترجمه]ثواب الاعمال، - . ثواب الاعمال : ۴۷ -

امالی صدوق: یونس ابن ظبیان گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: هر کس در گرما یک روز، روزه بگیرد و تشنگی بر او غلبه کند، خداوند هزار فرشته بر او می گمارد که دست بر صورتش کشند و به او نوید دهند؛ و چون افطار کند، خداوند به او می گوید: چقدر بوی تو خوش است. ای فرشتگان من، گواه باشید که من او را آمرزیدم. - . امالی صدوق : ۳۴۹ - ۳۵۰ -

**[ترجمه]

«۶»

ب، [قرب الإسناد] ابْنُ طَرِيفٍ عَنِ ابْنِ عُلْوَانَ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ أَبِيهِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: نَوْمُ الصَّائِمِ عِبَادَةٌ وَ نَفَسُهُ تَسْبِيحٌ (۱).

سن، [المحاسن] عده من أصحابنا عن هارون عن ابن صدقه عن الصادق عن أبیه علیهما السلام عن النبی صلی الله علیه و آله: مثله (۲).

**[ترجمه]قرب الاسناد: امام صادق علیه السلام از پدرش نقل می‌کند که فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: خواب شخص روزه دار عبادت و نفس کشیدن او تسبیح خداوند است. - . قرب الاسناد : ۶۲ -

محاسن: هارون ابن صدقه از امام صادق علیه السلام از پدرشان از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم همین حدیث را روایت کرده‌است. - . المحاسن : ۷۲، و مانند این حدیث در ثواب الاعمال صفحه ۴۶ روایت شده است. -

**[ترجمه]

«۷»

ل، [الخصال] مَاجِيلَوَيْهِ عَنْ عَمِّهِ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ رَفَعَهُ إِلَى الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: لِلصَّائِمِ فَرْحَتَانِ فَرْحَةٌ عِنْدَ الْإِفْطَارِ وَ فَرْحَةٌ عِنْدَ لِقَاءِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ (۳).

**[ترجمه]الخصال: حسین ابن سعید به امام صادق علیه السلام می‌رساند که فرمود: روزه‌دار دو شادمانی دارد: یکی هنگام افطار و دیگری هنگام ملاقات خداوند عزّ و جلّ. - . الخصال ۱ : ۲۴ -

**[ترجمه]

«۸»

ل، [الخصال] أَبِي عَنْ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ مَرَّارٍ عَنْ يُونُسَ رَفَعَهُ إِلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: كَانَ فِيمَا أَوْصَى بِهِ رَسُولُ اللَّهِ

صلی الله علیه و آله عَلِيّاً يَا عَلِيُّ ثَلَاثٌ فَرَحَاتٌ لِلْمُؤْمِنِ فِي الدُّنْيَا لُقَى الْإِخْوَانِ وَ الْإِفْطَارُ مِنَ الصِّيَامِ وَ التَّهَجُّدُ مِنْ آخِرِ اللَّيْلِ (۴).

**[ترجمه]الخصال: امام صادق علیه السلام فرمود: در ضمن وصیت‌های رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم به علی علیه السلام آمده است که فرمود: ای علی مؤمن در دنیا سه شادی دارد: ملاقات برادران، افطار روزه، و نماز خواندن در آخر شب. - . الخصال ۱ : ۶۲ -

**[ترجمه]

«۹»

ما، [الأمالي للشيخ الطوسي](۵)

مع، [معاني الأخبار](۶) ل، [الخصال] فِي خَبَرِ أَبِي ذَرٍّ: أَنَّهُ سَأَلَ النَّبِيَّ صلی الله علیه و آله مَا الصَّوْمُ قَالَ فَرْضٌ مَجْزِيٌّ وَ عِنْدَ اللَّهِ أَضْعَافٌ كَثِيرَةٌ(۷).

**[ترجمه]امالی طوسی، - . امالی طوسی ۲ : ۱۵۳ - معانی الاخبار، - . معانی الاخبار : ۳۳۳ - الخصال: در روایت ابوذر آمده است که او از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم پرسید: روزه چیست؟ فرمود: واجبی است که پاداش داده می‌شود و نزد خداوند چند برابر حساب می‌شود. - . الخصال ۲ : ۱۰۴ -

**[ترجمه]

«۱۰»

ما، [الأمالي للشيخ الطوسي]: فِيمَا أَوْصَى بِهِ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام عِنْدَ وَفَاتِهِ عَلَيْكَ بِالصَّوْمِ فَإِنَّهُ زَكَاةُ الْبَدَنِ وَ جُنَّةٌ لِأَهْلِهِ (۸).

**[ترجمه]امالی طوسی: از جمله وصیت‌های امیرالمومنین علی علیه السلام در هنگام وفاتشان این بود که فرمود: پیوسته به روزه‌داری بپرداز چراکه روزه، زکات بدن و سپر شخص روزه‌دار از آتش دوزخ است. - . امالی طوسی ۱: ۷ -

**[ترجمه]

«۱۱»

ما، [الأمالي للشيخ الطوسي] جَمَاعَةٌ عَنْ أَبِي الْمُفَضَّلِ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ هَارُونَ عَنْ

۱- ۱. قرب الإسناد: ۶۲.

۲- ۲. المحاسن: ۷۲، و مثله فى ثواب الأعمال ۴۶.

۳- ۳. الخصال ج ۱ ص ۲۴.

۴- ۴. الخصال ج ۱ ص ۶۲.

۵- ۵. أمالى الطوسىّ ج ۲ ص ۱۵۳.

۶- ۶. معانى الأخبار: ۳۳۳.

۷- ۷. الخصال ج ۲ ص ۱۰۴.

۸- ۸. أمالى الطوسىّ ج ۱ ص ۷.

أَبِيهِ عَنْ أَبِي حَفْصٍ الْأَعْشَى عَنْ عَمْرِو بْنِ خَالِدٍ عَنْ زَيْدِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ آبَائِهِ عليهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: لِلصَّائِمِ فَرْحَتَانِ فَرْحَةٌ عِنْدَ فِطْرِهِ وَ فَرْحَةٌ يَوْمَ الْقِيَامَهِ وَ لَخُلُوفُ فَمِ الصَّائِمِ أَطْيَبُ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ رِيحِ الْمِسْكِ (۱).

**[ترجمه]امالی طوسی: زید ابن علی از پدرانش از نقل می‌کند که فرمودند: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: روزه‌دار دو شادمانی دارد: یکی هنگام افطار و دیگری شادی روز قیامت، و بوی دهان روزه‌دار در نزد خداوند از بوی مشک خوشبوتر است. - . امالی طوسی ۲ : ۱۱۰ - ۱۱۱ -

**[ترجمه]

«۱۲»

ع، [علل الشرائع] أَبِي عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ هَاشِمٍ عَنِ ابْنِ مَعْبَدٍ عَنِ ابْنِ خَالِدٍ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ الْأَوَّلِ عليه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ أَتَمَّ صَلَاهَ الْفَرِيضَهِ بِصَلَاهِ النَّافِلَهِ وَ أَتَمَّ صِيَامَ الْفَرِيضَهِ بِصِيَامِ النَّافِلَهِ الْخَبَرَ(۲).

**[ترجمه]علل الشرایع: ابن خالد از امام موسی ابن جعفر علیه السلام نقل می‌کند که فرمود: خداوند نماز فریضه را با نماز نافله و روزه فریضه را با روزه نافله تمام و کامل گردانیده است. ادامه روایت. - . علل الشرایع ۱ : ۲۷۰ -

**[ترجمه]

«۱۳»

لی، [الأمالی للصدوق] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِيسَ عَنِ الْأَشْعَرِيِّ عَنِ النَّهَاوَنْدِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سُلَيْمَانَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: الشِّتَاءُ رَبِيعُ الْمُؤْمِنِ يَطُولُ فِيهِ لَيْلُهُ فَيَسْتَعِينُ بِهِ عَلَى قِيَامِهِ وَ يَقْصُرُ فِيهِ نَهَارُهُ فَيَسْتَعِينُ بِهِ عَلَى صِيَامِهِ (۳).

مع، [معانی الأخبار] ابن الولید عن محمد العطار عن الأشعری: مثله (۴).

**[ترجمه]امالی صدوق: محمد ابن سلیمان از پدرش از امام صادق علیه السلام روایت می‌کند که فرمود: زمستان، بهار مؤمن است زیرا شبهای زمستان بلند است و از طول شب برای به پا خواستن (در نماز و دعا) کمک می‌گیرد و روزهای کوتاهش او را به گرفتن روزه مدد می‌رساند. - . امالی صدوق : ۱۴۳ -

معانی الاخبار: ابن ولید از محمد عطار از اشعری همین حدیث را روایت کرده است. - . معانی الاخبار : ۲۲۸ -

**[ترجمه]

«۱۴»

ل، [الخصال] عُبْدُوسُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ الْعَبَّاسِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ يَعْقُوبَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يُونُسَ عَنْ أَبِي عَامِرٍ عَنْ زَمْعَهَ عَنْ سَلَمَهَ عَنْ

عِكْرِمَهَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله قَالَ: قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى كُلُّ عَمَلِ ابْنِ آدَمَ هُوَ لَهُ غَيْرَ الصِّيَامِ هُوَ لِي وَ أَنَا أَجْزِي (۵)

بِهِ وَ الصِّيَامُ جُنَّهُ الْعَبْدِ الْمُؤْمِنِ يَوْمَ الْقِيَامَهِ كَمَا يَقِي أَحَدَكُمْ سِلَاحُهُ

ص: ۲۴۹

۱- ۱. أمالی الطوسیّ ج ۲ ص ۱۱۰ و ۱۱۱.

۲- ۲. علل الشرائع ج ۱ ص ۲۷۰.

۳- ۳. أمالی الصدوق: ۱۴۳.

۴- ۴. معانی الأخبار: ۲۲۸.

۵- ۵. قال الفاضل المقداد فی کتابه نضد القواعد الفقهیّه علی مذهب الإمامیّه الذی رتب فیه قواعد شیخه الشهید علی ترتیب أبواب الفقه و الأصول: قاعده: کل الاعمال الصالحه للّه، فلم جاء فی الخبر« کل عمل ابن آدم له، الا الصوم فانه لی، و انا أجزی به» مع قوله صلی الله علیه و آله « أفضل أعمالکم الصلاه». و أجیب بوجوه: الأول انه اختص بترک الشهوات و الملاذ فی الفرج و البطن، و ذلک أمر عظیم یوجب التشریف، و أجیب بالمعارضه بالجهاد، فان فیه ترک الحیاه فضلا عن الشهوات و بالحج إذ فیه الاحرام و متروکاته. الثانی، أنه امر خفی لا یمکن الاطلاع علیه، فلذلک شرف بخلاف الصلاه و الجهاد و غیرهما و أجیب بأن الایمان و الإخلاص و افعال القلب و الخشیه خفیه مع تناول الحدیث ایاها. الثالث، أن عدم إملاء الجوف تشبه بصفه الصمدیه، أجیب بان طلب العلم فیه تشبه باجل صفات الربوبیه، و هو العلم الذاتی، و کذلک الاحسان الی المؤمنین و تعظیم الأولیاء و الصالحین، کل ذلک فیه التخلق تشبها بصفات اللّه تعالی. الرابع: أنّ جمیع العبادات وقع التقرب بها الی غیر اللّه تعالی الا الصوم، فانه لم یتقرب به الا إلی اللّه وحده. أجیب بان الصوم یفعله أصحاب استخدام الکواکب. الخامس: أن الصوم توجب صفاء العقل و الفکر بواسطه ضعف القوی الشهویه بسبب الجوع، و لذلک قال علیه السلام:« لا یدخل الحکمه جوفا ملئ طعاما» و صفاء العقل و الفکر یوجبان حصول المعارف الربانیه التی هی اشرف أحوال النفس الانسانیه، أجیب بان سائر العبادات اذا واظب علیها أورثت ذلک خصوصا الجهاد. قال اللّه تعالی:« وَ الَّذِینَ جاهَدُوا فِینا لَنَهْدِیَنَّهُمْ سُبُلَنا» و قال تعالی:« اتَّقُوا اللَّهَ وَ آمِنُوا بِرَسُولِهِ یُؤْتِکُمْ کِفْلَیْنِ مِنْ رَحْمَتِهِ وَ یَجْعَلْ لَکُمْ نُوراً تَمْشُونَ بِهِ» قال بعضهم: لم أر فیه فرقا تقربه العین و تسکن إلیه القلب. و لقائل ان یقول: هب ان کل واحد من هذه الأجوبه مدخول بما ذکر، فلم لا یکون مجموعها هو الفارق، فانه لا یجتمع هذه الأمور المذکوره لغیر الصوم، و هذا واضح. انتهی ما فی النضد. أقول: کل عباده یعبد بها للّه تعالی و یرجی بها رضوان اللّه و ثوابه ففیه تظاهر بالعمل العبادی و لیس یخفی أمره علی الناس، فللعابد بها حسن ثناء عند الناس و شکر تقدیر و حرمه فهو و ان لم یتعبد بتلک العباده الا للّه مخلصا، فکانه وصل الی بعض أجره، الا الصوم لا تظاهر فیه، فانه الکف عن المفطرات، و الکف نفی العمل، و لا یمکن الاطلاع علیه الا من قبل نفس الصائم و اظهاره سمعه. فالصائم یترک الملاذ و الشهوات و یقاسی عوارض الصوم من نحوله الجسم و عدم النشاط للّه عزّ و جلّ تعبدا له من دون أن یعرف الناس أنّه متعبد فیکرمونه و یفضلونه کما یعرفون ذلک من سائر العباد کالذین یصلون الصلاه و لا یفترون عنها، أو الغزاه و المجاهدین مع ما لهم من الغنیمه و الفی ء و الثناء المشهور لهم بقوله« فَضَّلَ اللَّهُ الْمُجاهِدِینَ»* و هکذا الحجاج و المعتمرون فانهم مع ترکهم ما یحرم علیهم بالاحرام متظاهرون بالاحرام فی

الحـجّ و العمره، يعرفون و يتعـارفون. فالصـائم لا يعلم أنّه متعبـد للّه الا اللّه عزّ و جلّ فاللّه مجزيه أحسن الجزاء و اكمله، ان كان« أجزى به» بفتـح الهمزه و كسـر الزاى- من باب المعلوم فاعله، أو يكون جزاؤه هو اللّه تعالى نفسه أعنى لقاءه و رضوانه- ان كان بضم الهمزه و فتح الزاى- من باب المجهول فاعله. و ليس يرد عليه خفاء الايمان و الإخلاص و الخشيه من اللّه تعالى فانها ليست بأعمال عباديه و هى مع ذلك شرط فى كل عباده يعبد بها اللّه تعالى حاصله فى كل حال.

فِی الدُّنْیَا وَ لَخُلُوفُ فَمِ الصَّائِمِ أَطْیَبُ عِنْدَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ مِنْ رِیحِ الْمِسْکِ وَ الصَّائِمُ یَفْرَحُ

ص: ۲۵۰

بِفَرْحَتَيْنِ حِينَ يُفْطِرُ فَيَطْعَمُ وَ يَشْرَبُ وَ حِينَ يَلْقَانِي فَأُدْخِلُهُ الْجَنَّةَ(۱).

**[ترجمه]الخصال: ابن عباس از پیامبر خدا نقل می کند که فرمود: خداوند می فرماید: هر کاری که فرزند آدم انجام دهد برای خود اوست، جز روزه گرفتن که برای من است و من خود پاداش آن را می‌دهم. روزه سپر بنده مؤمن در روز قیامت است، همان طور که در دنیا هر کس را سلاحش حفظ می کند. و بوی دهان روزه دار نزد خداوند، پاکیزه تر از بوی مشک است و روزه دار دو بار شادمان می شود: هنگامی که افطار می کند و می خورد و می آشامد و هنگامی که با من ملاقات می کند و من او را وارد بهشت می کنم. -. الخصال ۱ : ۲۴ -

**[ترجمه]

«۱۵»

مع، [معانی الأخبار] عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْمُذَكِّرُ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَحْمَدَ الطَّبَرِيِّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ زَكَرِيَّا عَنْ خِرَاشٍ مَوْلَى أَنَسٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: الصَّوْمُ جُنَّةٌ يَعْنِي حِجَابٌ مِنَ النَّارِ.

و إنما قال ذلک لأن الصوم نسک باطن لیس فیه نزغه شیطان و لا مراءاه إنسان (۲).

**[ترجمه]معانی الاخبار: انس گوید: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: روزه سپری است، یعنی مانعی از آتش جهنم .

دلیل فرموده پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم این است که روزه عبادتی باطنی است که در آن هیچ یک از وسوسه‌ها و فسادهای شیطان و نیز خودنمایی‌های انسان وجود ندارد. -. معانی الاخبار : ۴۰۸ -

**[ترجمه]

«۱۶»

مع، [معانی الأخبار] بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: لِلصَّائِمِ فَرْحَتَانِ فَرْحَةٌ عِنْدَ إِفْطَارِهِ وَ فَرْحَةٌ يَوْمَ يَلْقَى رَبَّهُ.

یعنی بفرحته عند إفطاره فرحه المسلم بتحصیل ذلک الیوم فی دیوان حسناته و فواضل أعماله لأن فرحته تلک إنما أبیح من الطعام وقته ذلک و لیس الفرح بالأکل و لحاجه البطن من شرائف ما یمدح به الصالحون و أما فرحته عند لقاء ربه عز و جل فیما یفیض لله [الله] علیه من فضل عطائه الذی لیس لأحد من أهل القیامه مثله

١- ١. الخصال ج ١ ص ٢۴.

٢- ٢. معانی الأخبار: ۴٠٨.

إلا لمن عمل مثل عمله (۱).

**[ترجمه]معانی الاخبار: با همین سند، انس گوید: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله فرمود: برای شخص روزه‌دار دو لحظه شادمانی هست: خوشحالی هنگام افطارش، و خوشحالی روزی که خدا را ملاقات نماید.

شادمانی هنگام افطارش، یعنی مسلمان خرسند می‌باشد که آن روز را در دفتر حسناتش و اعمال شایسته اش ثبت کرده، نه آنکه علت خوشحالی وی غذاهایی باشد که در آن وقت، خوردنش بر او مباح گشته، و شادمانی حاصل از خوردن، بر آوردن نیاز شکم، از شرافت‌هایی نیست که شایستگان به آن خوشحال شوند و اما خوشحالی او به هنگام دیدار پروردگارش به جهت پاداشی است که خداوند بهره او ساخته، از فضیلت عطایی که به هیچ کس از اهل قیامت، مانند آن عطا نکرده، مگر به شخصی که نظیر عمل او را انجام داده باشد. - . معانی الاخبار : ۴۰۹ -

**[ترجمه]

«۱۷»

مع، [معانی الأخبار] بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: إِنَّ لِلْجَنَّهِ بَاباً يُدْعَى الرَّيَّانَ لَا يَدْخُلُ مِنْهُ إِلَّا الصَّائِمُونَ.

و إنما سمی هذا الباب الریان لأن الصائم یجهده العطش أکثر مما یجهده الجوع فإذا دخل الصائم من هذا الباب تلقاه الذی لا یعطش بعده أبدا(۲).

**[ترجمه]معانی الاخبار: با همین سند، انس گوید: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله فرمود: براستی! برای بهشت دری هست به نام «ریان»، هیچ کس از آن در وارد بهشت نمی شود، مگر روزه داران.

و سبب نامیده شدن این در به «ریان» این است که روزه دار از تشنگی زیاد، بیشتر به زحمت می افتد تا گرسنگی؛ پس روزه دار چون از این در وارد شود، سیر آبی آنچنانی به او دست می دهد که دیگر بعد از آن هرگز احساس تشنگی نکند. - . معانی الاخبار : ۴۰۹ -

**[ترجمه]

«۱۸»

مع، [معانی الأخبار] بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مَنْ صَامَ يَوْماً تَطَوُّعاً فَلَوْ أُعْطِيَ مِلْ ءَ الْأَرْضِ ذَهَباً مَا وُفِّيَ أَجْرَهُ دُونَ يَوْمِ الْحِسَابِ.

یعنی أن ثواب الصوم لیس یقدر کما قدرت الحسنه بعشر أمثالها.

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ كُلَّ أَعْمَالِ بَنِی آدَمَ بِعَشَرَهِ أَضْعَافِهَا إِلَی سَبْعِمِائَهِ ضِعْفٍ إِلَّا الصَّبْرَ فَإِنَّهُ لِی وَ أَنَا أَجْزِی بِهِ فَثَوَابُ الصَّبْرِ مَخْزُونٌ فِی عِلْمِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ الصَّبْرُ الصَّوْمُ (۳).

**[ترجمه]معانی الاخبار: با همین سند، انس گوید: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله فرمود: کسی که یک روز را روزه مستحبی بگیرد، اگر زمین پر از طلاـ گشته و به او بخشیده شود، مزدش به تمامی داده نشده است جز روز حساب. یعنی برای پاداش روزه، اندازه معینی در نظر گرفته نشده، چنان که پاداش یک حسنه به ده برابر مانند آن معین شده است. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله فرمود: خدای عز و جل فرمود: در برابر هر یک از کردار فرزند آدم، ده چندان آن است تا هفتصد برابر، مگر صبر، زیرا آن به خاطر من می باشد و خود پاداش آن را خواهم داد، بنابراین پاداش صبر در خزانه علم خدا نگهداری شده است، و منظور از صبر، روزه می باشد. - . معانی الاخبار : ۴۰۹ -

**[ترجمه]

«۱۹»

ثو، [ثواب الأعمال] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ ابْنِ أَبَانٍ عَنِ الْأَهْوَازِیِّ عَنْ فَضَالَهَ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ إِسْمَاعِیلَ بْنِ یَسَارٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ: إِیَّاكُمْ وَ الْكَسَلَ إِنَّ رَبَّكُمْ رَحِیمٌ یَشْكُرُ الْقَلِیلَ إِنَّ الرَّجُلَ لَیُصَلِّی الرَّكْعَتَیْنِ تَطَوُّعاً یُرِیدُ بِهِمَا وَجْهَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَیُدْخِلُهُ اللَّهُ بِهِمَا الْجَنَّهَ وَ إِنَّهُ لَیَتَصَدَّقُ بِالدِّرْهَمِ تَطَوُّعاً یُرِیدُ بِهِ وَجْهَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَیُدْخِلُهُ اللَّهُ بِهِ الْجَنَّهَ وَ إِنَّهُ لَیَصُومُ الْیَوْمَ تَطَوُّعاً یُرِیدُ بِهِ وَجْهَ اللَّهِ فَیُدْخِلُهُ اللَّهُ بِهِ الْجَنَّهَ(۴).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: اسماعیل ابن یسار گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می‌فرمود: زنهار که دور باشید از تنبلی، همانا پروردگار شما مهربان است و اندک عملی را جزا می دهد. شخص به صورت داوطلبانه دو رکعت نماز به قصد رضای الهی می گذارد، خداوند به سبب این دو رکعت نماز او را داخل بهشت می کند و او داوطلبانه به خاطر رضای الهی یک درم صدقه می‌دهد، خداوند به سبب آن او را داخل بهشت می کند و او داوطلبانه برای رضای خدا یک روز روزه می گیرد، خداوند او را به بهشت می برد. - . ثواب الاعمال : ۳۶ -

**[ترجمه]

«۲۰»

ثو، [ثواب الأعمال] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ مَعْرُوفٍ عَنِ النَّوْفَلِیِّ عَنِ الْیَعْقُوبِیِّ عَنْ مُوسَی بْنِ عِیسَی عَنِ السَّكُونِیِّ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: نَوْمُ الصَّائِمِ عِبَادَهٌ وَ نَفَسُهُ تَسْبِیحٌ (۵).

۱- ۱. معانی الأخبار: ۴۰۹.

۲- ۲. معانی الأخبار: ۴۰۹.

۳- ۳. معانی الأخبار: ۴۰۹.

۴- ۴. ثواب الأعمال: ۳۶.

۵- ۵. ثواب الأعمال: ۴۶.

**[ترجمه]ثواب الاعمال: امام صادق علیه السلام از پدرانش روایت نموده که پیامبر صلی الله علیه وآله و سلم فرمود: خواب شخص روزه دار عبادت و نفس کشیدنش تسبیح پروردگار است. - . ثواب الاعمال : ۴۶ -

**[ترجمه]

«۲۱»

ثو، [ثواب الأعمال] ابْنُ الْمُتَوَكِّلِ عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ الْأَشْعَرِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حَسَّانَ عَنْ أَبِی مُحَمَّدٍ الرَّازِیِّ عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ أَبِی بَكْرِ بْنِ أَبِی سَمَّالٍ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ أَبِیهِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: نَوْمُ الصَّائِمِ عِبَادَةٌ وَ صَمْتُهُ تَسْبِیحٌ وَ عَمَلُهُ مُتَقَبَّلٌ وَ دُعَاؤُهُ مُسْتَجَابٌ (۱).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: حسین ابن احمد از پدرش از امام صادق علیه السلام روایت کرده است که فرمود: خواب روزه دار عبادت، سکوت او تسبیح گویی و اعمال او پذیرفته شده و دعایش برآورده شده است. - . ثواب الاعمال : ۴۶ -

**[ترجمه]

«۲۲»

ثو، [ثواب الأعمال] مَاجِیلَوَیْهِ عَنْ عَمِّهِ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنِ الْأَهْوَازِیِّ عَنْ فَضَالَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: خُلُوفُ فَمِ الصَّائِمِ أَفْضَلُ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ رَائِحَهِ الْمِسْكِ (۲).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: عبدالله ابن سنان از امام صادق علیه السلام روایت کرده است که فرمود: بوی دهان روزه دار در پیشگاه خداوند برتر از بوی مشک است. - . ثواب الاعمال : ۴۷ -

**[ترجمه]

«۲۳»

ثو، [ثواب الأعمال] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ مَعْرُوفٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ طَلْحَهَ بْنِ زَیْدٍ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مَنْ صَامَ یَوْماً تَطَوُّعاً أَدْخَلَهُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ الْجَنَّهَ(۳).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: امام صادق از پدرانش نقل می کند که رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: هر کس روزی را روزه مستحب بگیرد، خداوند عزّ و جلّ او را وارد بهشت می کند. - . ثواب الاعمال : ۴۷ -

**[ترجمه]

«۲۴»

ثو، [ثواب الأعمال] مَاجِيلَوَيْهِ عَنْ عَمِّهِ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ النَّضْرِ عَنْ عَمْرِو بْنِ شِمْرٍ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: مَنْ خُتِمَ لَهُ بِصِيَامِ يَوْمٍ دَخَلَ الْجَنَّةَ(۴).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: جابر از امام باقر علیه السلام روایت کرده است که فرمود: هر کس با روزه ای مستحب زندگی را به پایان برد و جان بسپارد، به بهشت درآید. -. ثواب الاعمال : ۴۸ -

**[ترجمه]

«۲۵»

ثو، [ثواب الأعمال] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنْ أَبِی الْجَوْزَاءِ عَنِ ابْنِ عُلْوَانَ عَنْ عَمْرِو بْنِ خَالِدٍ عَنْ أَبِی هَاشِمٍ عَنِ ابْنِ جُبَيْرٍ عَنْ أَبِی هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مَنْ صَامَ يَوْماً فِی سَبِيلِ اللَّهِ كَانَ كَعِدْلِ سَنَةٍ يَصُومُهَا(۵).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: ابوهریره گوید: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: هر کس یک روز را در راه خدا روزه بگیرد، مانند آن است که یک سال روزه گرفته است. -. ثواب الاعمال : ۴۷ -

**[ترجمه]

«۲۶»

سن، [المحاسن] قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: إِنَّ اللَّهَ وَكَّلَ مَلَائِكَةً بِالدُّعَاءِ لِلصَّائِمِينَ.

وَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: أَخْبَرَنِی جَبْرَئِيلُ عَنْ رَبِّی أَنَّهُ قَالَ مَا أَمَرْتُ

۱- ۱. ثواب الأعمال: ۴۶.

۲- ۲. ثواب الأعمال: ۴۶.

۳- ۳. ثواب الأعمال: ۴۷.

۴- ۴. ثواب الأعمال: ۴۸.

۵- ۵. ثواب الأعمال: ۴۷.

أَحداً مِنْ مَلَائِكَتِی أَنْ یَسْتَغْفِرُوا لِأَحدٍ مِنْ خَلْقِی إِلَّا اسْتَجَبْتُ لَهُمْ فِیهِ (۱).

**[ترجمه]محاسن: امام صادق علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: خداوند فرشتگانی را مامور کرده است که برای روزه‌داران دعا کنند.

و فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: جبرئیل از طرف پروردگارم به من خبر داد که می‌فرماید: فرشتگانم را به دعا برای کسی مامور نساخته‌ام مگر آنکه دعایشان را درباره او به اجابت رسانده‌ام. - . المحاسن : ۷۲ -

**[ترجمه]

«۲۷»

سن، [المحاسن] عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ: إِنَّ عَلَی کُلِّ شَیْ ءٍ زَکَاةً وَ زَکَاةُ الْأَجْسَادِ الصِّیَامُ (۲).

**[ترجمه]محاسن: از امام صادق علیه السلام از پدرانش نقل شده که رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: هر چیزی زکات دارد و زکات بدن‌ها روزه است. - . المحاسن : ۷۲ -

**[ترجمه]

«۲۸»

مص، [مصباح الشریعه] قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: الصَّوْمُ جُنَّةٌ أَیْ سِتْرٌ مِنْ آفَاتِ الدُّنْیَا وَ حِجَابٌ مِنْ عَذَابِ الْآخِرَةِ فَإِذَا صُمْتَ فَانْوِ بِصَوْمِکَ کَفَّ النَّفْسِ مِنَ الشَّهَوَاتِ وَ قَطْعَ الْهِمَّةِ عَنْ خُطُوَاتِ الشَّیْطَانِ وَ أَنْزِلْ نَفْسَکَ مَنْزِلَةَ الْمَرْضَی لَا تَشْتَهِی طَعَاماً وَ لَا شَرَاباً مُتَوَقِّعاً فِی کُلِّ لَحْظَةٍ شِفَاکَ مِنْ مَرَضِ الذُّنُوبِ وَ طُهْرَ بَاطِنِکَ مِنْ کُلِّ کَدَرٍ وَ غَفْلَةٍ وَ ظُلْمَةٍ تَقْطَعُکَ عَنْ مَعْنَی الْإِخْلَاصِ لِوَجْهِ اللَّهِ تَعَالَی.

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ الصَّوْمُ لِی وَ أَنَا أَجْزِی بِهِ فَالصَّوْمُ یُمِیتُ مُرَادَ النَّفْسِ وَ شَهْوَةَ الطَّبْعِ الْحَیَوَانِیِّ وَ فِیهِ صَفَاءُ الْقَلْبِ وَ طَهَارَةُ الْجَوَارِحِ وَ عِمَارَةُ الظَّاهِرِ وَ الْبَاطِنِ وَ الشُّکْرُ عَلَی النِّعَمِ وَ الْإِحْسَانُ إِلَی الْفُقَرَاءِ وَ زِیَادَةُ التَّضَرُّعِ وَ الْخُشُوعِ وَ الْبُکَاءِ وَ حَبْلُ الِالْتِجَاءِ إِلَی اللَّهِ وَ سَبَبُ انْکِسَارِ الْهِمَّةِ وَ تَخْفِیفُ السَّیِّئَاتِ وَ تَضْعِیفُ الْحَسَنَاتِ وَ فِیهِ مِنَ الْفَوَائِدِ مَا لَا یُحْصَی وَ کَفَی مَا ذَکَرْنَاهُ مِنْهُ لِمَنْ عَقَلَ وَ وُفِّقَ لِاسْتِعْمَالِهِ (۳).

**[ترجمه]مصباح الشریعۀ: روزه گرفتن سپری است از آفات و گرفتاریهای دنیا و مانعی است از عذاب آخرت. و چون روزه می گیری، پس نیت تو از روزه، نگهداری نفس خود باشد از شهوات نفسانی، و قطع کردن و دوری از گام های شیطان. و خود را مانند افرادی که مریض بوده و اشتها به آب و غذا ندارند، فرض کرده، و از شهوات امساک کامل داشته باش و در هر لحظه منتظر شفا یافتن از بیماریهای معاصی باش. و قلب خود را از هر گونه کدورت و غفلت و ظلمتی که از حقیقت اخلاص

و قصد قرب به خدا مانع می شود پاک کن.

رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود که خداوند متعال فرموده است: روزه برای من است و من خود جزای آن را می دهم. و روزه خواست‌های نفسانی و شهوات طبع حیوانی را از بین می‌برد. روزه آئینه دل را صفا می دهد و اعضاء و جوارح را پاک می سازد، و ظاهر و باطن را آباد می کند، و انسان را در مقابل نعمت های پروردگار متعال سپاسگزار قرار می دهد، و موجبات دستگیری از نیازمندان و احسان بر فقراء را فراهم می کند، و حالت خضوع و خشوع قلب و گریه و تضرع را ایجاد می نماید، و وسیله توجه و پناه به سوی خداوند مهربان است، و اهتمام انسان را از غیر راه حق مصروف می دارد، و سبب می شود که بر حسنات و اعمال خیر انسان افزوده شده و از گناهان انسان کاسته شود. و در روزه گرفتن فوائد بی‌شمار است، و همین که اشاره شد، برای اشخاص خردمند که توفیق عمل به این عبادت مهم را پیدا کرده اند، کفایت خواهد کرد. - . مصباح الشریعهٔ : ۱۵ - ۱۶ -

**[ترجمه]

«۲۹»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ طَلْحَهَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِی قَوْلِهِ تَعَالَی وَ اسْتَعِینُوا بِالصَّبْرِ وَ الصَّلاهِ قَالَ الصَّبْرُ هُوَ الصَّوْمُ (۴).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: از عبد الله ابن طلحه، از امام جعفر صادق علیه السلام روایت شده است که ایشان در باره کلام خداوند متعال: «وَاسْتَعِینُواْ بِالصَّبْرِ وَالصَّلاَهِ»، - . بقره / ۴۵ - {از شکیبایی و نماز مدد جویید.} فرمود: صبر، همان روزه است. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۴۳ -

**[ترجمه]

«۳۰»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ سُلَیْمَانَ الْفَرَّاءِ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ علیه السلام: فِی قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَی وَ اسْتَعِینُوا بِالصَّبْرِ وَ الصَّلاهِ قَالَ الصَّبْرُ الصَّوْمُ إِذَا نَزَلَتْ بِالرَّجُلِ الشِّدَّهُ أَوِ النَّازِلَهُ فَلْیَصُمْ قَالَ علیه السلام اللَّهُ یَقُولُ اسْتَعِینُوا بِالصَّبْرِ وَ الصَّلاهِ وَ الصَّبْرُ الصَّوْمُ (۵).

۱- ۱. المحاسن: ۷۲.

۲- ۲. المحاسن: ۷۲.

۳- ۳. مصباح الشریعه: ۱۵ و ۱۶.

۴- ۴. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۴۳.

٥- ٥. تفسير العيّاشيّ ج ١ ص ٤٣.

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: از سلیمان فرّاء از امام رضا علیه السلام روایت شده است که ایشان در باره کلام خداوند متعال: «وَاسْتَعِينُواْ بِالصَّبْرِ وَالصَّلاَهِ»، - . بقره / ۴۵ - {از شکیبایی و نماز مدد جویید.} فرمود: صبر، همان روزه است؛ هر گاه مرد به سختی یا پیشامدی ناگوار دچار شود، روزه بگیرد. همانا خداوند عز و جل می فرماید: «وَاسْتَعِينُواْ بِالصَّبْرِ وَالصَّلاَهِ» و صبر، همان روزه است. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۴۳ -

**[ترجمه]

«۳۱»

مکا، [مکارم الأخلاق] قَالَ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله: قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى الصَّوْمُ لِي وَ أَنَا أَجْزِي بِهِ.

**[ترجمه]مکارم الاخلاق: پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: خداوند تبارك و تعالی فرموده است: روزه برای من است و من خود جزای آن را می‌دهم.

**[ترجمه]

«۳۲»

نَوَادِرُ الرَّاوَنْدِيِّ، بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: وَكَّلَ اللَّهُ مَلَائِكَتَهُ بِالدُّعَاءِ لِلصَّائِمِينَ.

وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: لِكُلِّ شَيْ ءٍ زَكَاةٌ وَ زَكَاةُ الْأَجْسَادِ الصِّيَامُ (۱).

وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ عَلِيٍّ علیه السلام قَالَ: قِيلَ لِرَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا الَّذِي يُبَاعِدُ الشَّيْطَانَ مِنَّا قَالَ الصَّوْمُ يُسَوِّدُ وَجْهَهُ وَ الصَّدَقَةُ تَكْسِرُ ظَهْرَهُ وَ الْحُبُّ فِي اللَّهِ تَعَالَى وَ الْمُوَاظَبَةُ عَلَى الْعَمَلِ الصَّالِحِ يَقْطَعُ دَابِرَهُ وَ الِاسْتِغْفَارُ يَقْطَعُ وَتِينَهُ (۲).

**[ترجمه]نوادر راوندی: موسی ابن جعفر علیه السلام از پدرانش روایت کرده که رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: خداوند فرشتگانی را مامور کرده است که برای روزه‌داران دعا کنند .

با همین سند روایت شده که رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: هر چیزی زکاتی دارد و زکات بدن‌ها روزه است. - . نوادر راوندی : ۴ -

با همین سند از علی علیه السلام روایت شده که فرمود: به رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم گفته شد: ای رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم، چه چیزی ما را از شیطان دور می کند؟ فرمود: روزه روی شیطان را سیاه می کند و صدقه پشت او را می شکند و دوستی کردن به خاطر رضای خداوند متعال و مراقبت بر انجام عمل صالح، بیخ و بنیاد شیطان را قطع می کند و استغفار و توبه، شاهرگش را می بُرد. - . نوادر راوندی : ۱۹ -

**[ترجمه]

«۳۳»

دَعَوَاتُ الرَّاوَنْدِيِّ، قَالَ أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام: دَعْوَةُ الصَّائِمِ تُسْتَجَابُ عِنْدَ إِفْطَارِهِ.

وَ قَالَ علیه السلام: إِنَّ لِكُلِّ صَائِمٍ دَعْوَةً.

وَ قَالَ علیه السلام: نَوْمُ الصَّائِمِ عِبَادَةٌ وَ صَمْتُهُ تَسْبِيحٌ وَ دُعَاؤُهُ مُسْتَجَابٌ وَ عَمَلُهُ مُضَاعَفٌ.

وَ قَالَ علیه السلام: إِنَّ لِلصَّائِمِ عِنْدَ إِفْطَارِهِ دَعْوَةً لَا تُرَدُّ.

وَ قَالَ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله: صُومُوا تَصِحُّوا.

وَ قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: إِنَّ الرَّجُلَ إِذَا صَامَ زَالَتْ عَيْنَاهُ وَ بَقِيَ مَكَانُهُمَا فَإِذَا أَفْطَرَ عَادَتَا إِلَى مَكَانِهِمَا.

**[ترجمه]دعوات راوندی: موسی ابن جعفر علیه السلام فرموده است: دعای شخص روزه‌دار در هنگام افطار اجابت می‌شود.

و فرمود: هر روزه‌داری دعوتی (اجابت شده‌ای) دارد.

و فرمود: خواب روزه‌دار عبادت و سکوت او تسبیح گویی و پاداش عمل او دوچندان است.

و فرمود: برای روزه‌دار در هنگام افطار دعایی است که برگردانده نمی‌شود.

و پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: روزه بگیرید تا سلامت و تندرست باشید.

و امام صادق علیه السلام فرمود: هرگاه انسان روزه بگیرد چشمانش زائل می‌شود و مکان آنها باقی می‌ماند و چون افطار کند به مکان خویش باز می‌گردند.

**[ترجمه]

«۳۴»

نَهْجُ الْبَلَاغَهِ، قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام: لِكُلِّ شَيْ ءٍ زَكَاةٌ وَ زَكَاةُ الْبَدَنِ الصِّيَامُ (۳).

**[ترجمه]نهج البلاغه: امیرالمومنین علی علیه السلام فرمود: هر چیزی زکاتی دارد و زکات تن روزه است. - . نهج البلاغة : حکمت ۱۳۶ -

**[ترجمه]

«۳۵»

مَجَالِسُ الشَّيْخِ، عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ

ص: ۲۵۵

۱- ۱. نوادر الراوندیّ: ۴.

۲- ۲. نوادر الراوندیّ: ۱۹.

۳- ۳. نهج البلاغه تحت الرقم ۱۳۶ من قسم الحکم.

يَحْيَى عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ ثَعْلَبَةَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ قَالَ: قَالَ لِی أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَ لَا أُخْبِرُکَ بِأَصْلِ الْإِسْلَامِ وَ فَرْعِهِ وَ ذِرْوَتِهِ وَ سَنَامِهِ قُلْتُ بَلَی قَالَ أَصْلُهُ الصَّلَاهُ وَ فَرْعُهُ الزَّکَاهُ وَ ذِرْوَتُهُ وَ سَنَامُهُ الْجِهَادُ فِی سَبِیلِ اللَّهِ أَ لَا أُخْبِرُکَ بِأَبْوَابِ الْخَیْرِ الصَّوْمُ جُنَّهٌ مِنَ النَّارِ(۱).

وَ عَنْهُ، عَنِ ابْنِ عُبْدُونٍ عَنِ ابْنِ الزُّبَیْرِ عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ فَضْلِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْأُمَوِیِّ عَنْ رِبْعِیِّ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ الْفُضَیْلِ بْنِ یَسَارٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ الصَّوْمُ لِی وَ أَنَا أَجْزِی بِهِ (۲).

**[ترجمه]مجالس الشیخ: علی ابن عبدالعزیز گوید: امام صادق علیه السلام به من گفت: می خواهی تو را از اصل اسلام و فرع اسلام و اوج آن آگاه کنم؟ عرض کردم: آری، فرمود: اصل آن نماز، فرعش زکات و اوج آن جهاد در راه خداست. آیا تو را از دروازه های خیر مطلع سازم؟ روزه سپری است در مقابل آتش جهنم .

و از همان کتاب از فضیل ابن یسار از امام باقر علیه السلام روایت شده که فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: خداوند عزّ و جلّ فرمود: روزه برای من است و من جزای آن را خواهم داد. - . در منبع چاپی یافت نشد. -

**[ترجمه]

«۳۶»

عُدَّهُ الدَّاعِی، قَالَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله: لَا تُرَدُّ دَعْوَهُ الصَّائِمِ.

**[ترجمه]عدهٔ الداعی: پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: دعای روزه‌دار برگردانده نمی‌شود.

**[ترجمه]

«۳۷»

أَعْلَامُ الدِّینِ، قَالَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله: إِنَّ فِی الْجَنَّهِ بَاباً یُقَالُ لَهَا الرَّیَّانُ لَا یَدْخُلُ بِهَا إِلَّا الصَّائِمُونَ فَإِذَا دَخَلَ آخِرُهُمْ أُغْلِقَ ذَلِکَ الْبَابُ.

**[ترجمه]اعلام الدین: پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: براستی! برای بهشت دری هست به نام «ریان»، هیچ کس از آن در وارد بهشت نمی شود مگر روزه داران، پس هرگاه آخرین روزه‌دار وارد شد، آن در بسته می‌شود.

**[ترجمه]

«۳۸»

کِتَابُ الْغَایَاتِ، قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: أَفْضَلُ الْجِهَادِ الصَّوْمُ فِی الْحَرِّ.

**[ترجمه]کتاب الغايات: امام صادق عليه السلام فرمود: برترين جهاد روزه گرفتن در گرما است.

**[ترجمه]

«۳۹»

كِتَابُ فَضَائِلِ الْأَشْهُرِ الثَّلَاثَهِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ مَاجِيلَوَيْهِ عَنْ عَمِّهِ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِی الْقَاسِمِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ الْبَرْقِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنِ الْمُفَضَّلِ بْنِ عُمَرَ عَنْ يُونُسَ بْنِ ظَبْيَانَ قَالَ: قُلْتُ لِلصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عليهما السلام يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله مَا الَّذِی يُبَاعِدُ عَنَّا إِبْلِيسَ قَالَ الصَّوْمُ يُسَوِّدُ وَجْهَهُ وَ الصَّدَقَهُ تَكْسِرُ ظَهْرَهُ وَ الْحُبُّ فِی اللَّهِ وَ الْمُوَازَرَهُ عَلَى الْعَمَلِ الصَّالِحِ يَقْطَعَانِ دَابِرَهُ وَ الِاسْتِغْفَارُ يَقْطَعُ وَتِينَهُ.

وَ مِنْهُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ ره عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ الصَّفَّارِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ أَبِی الْخَطَّابِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ النُّعْمَانِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ طَلْحَهَ النَّهْدِيِّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ آبَائِهِ عَنْ عَلِيٍّ عليهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: أَرْبَعَهٌ لَا تُرَدُّ لَهُمْ دَعْوَهٌ وَ يُفْتَحُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَ يَصِيرُ إِلَى الْعَرْشِ دُعَاءُ الْوَالِدِ لِوَلَدِهِ وَ الْمَظْلُومِ عَلَى مَنْ ظَلَمَهُ وَ الْمُعْتَمِرِ حَتَّى يَرْجِعَ وَ الصَّائِمِ

ص: ۲۵۶

۱- ۱. لا يوجد فی المصدر المطبوع.

۲- ۲. لا يوجد فی المصدر المطبوع.

حَتَّی يُفْطِرَ.

وَ مِنْهُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُوسَی بْنِ الْمُتَوَکِّلِ رَحِمَهُ اللَّهُ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ الْبَغْدَادِيِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ الْبَرْقِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنِ الْمُفَضَّلِ بْنِ عُمَرَ عَنِ الصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیه السلام قَالَ: بُنِيَ الْإِسْلَامُ عَلَی خَمْسِ دَعَائِمَ عَلَی الصَّلَاهِ وَ الزَّکَاهِ وَ الصَّوْمِ وَ الْحَجِّ وَ وَلَايَهِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْأَئِمَّهِ مِنْ وُلْدِهِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ.

وَ مِنْهُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ الْوَلِيدِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ الصَّفَّارِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ أَبِی الْخَطَّابِ عَنِ النَّضْرِ بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ عَبْدِ الْغَفَّارِ الْجَازِيِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَنْ کَانَ عَلَی أَمْرٍ لَيسَ بِحَقٍّ لَمْ يَتُبْ مِنْهُ لَمْ يُغْفَرْ لَهُ فِی شَعْبَانَ وَ شَهْرِ رَمَضَانَ لَمْ يَزَلْ عَلَيْهِ إِلَی قَابِلٍ.

**[ترجمه]کتاب فضائل الاشهر الثلاثة: یونس ابن ظبیان گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: ای فرزند رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم، چه چیز ابلیس را از ما دور می‌کند. فرمود: روزه روی شیطان را سیاه می کند و صدقه دادن پشت شیطان را می شکند و دوستی کردن به خاطر رضای خداوند و اعانت یکدیگر بر اعمال صالح، بیخ و بنیاد شیطان را قطع می... کند و استغفار و توبه شاهرگش را می بُرد.

و از همان کتاب از جعفر ابن محمد از پدرانش از حضرت علی علیه السلام روایت شده که فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: چهار کسند که دعای آن‌ها برگشت ندارد و درهای آسمان باز شوند و به عرش برسد: دعای پدر برای فرزند خود، دعای مظلوم به کسی که به او ستم کرده است، عمره کننده تا به وطن بازگردد و روزه‌دار تا وقتی که افطار کند.

و از همان کتاب از مفضل ابن عمر از امام صادق علیه السلام روایت شده که فرمود: اسلام بر پنج چیز نهاده شده است: بر نماز و زکات و روزه و حج و ولایت امیرالمومنین و امامان از فرزندان وی، درود خداوند بر آنان باد .

و از همان کتاب از عبدالغفار جازی از امام صادق علیه السلام روایت شده که فرمود: هر کس بر کاری ناحق باشد که از آن توبه نکرده است و در ماه شعبان و ماه رمضان بخشیده نشود، پیوسته تا رمضان سال آینده بر آن گناه باقی خواهد ماند.

**[ترجمه]

«۴۰»

کِتَابُ الْإِمَامَهِ وَ التَّبْصِرَهِ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ حَمْزَهَ الْعَلَوِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِی الْقَاسِمِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ هَارُونَ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ مَسْعَدَهَ بْنِ صَدَقَهَ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: الصَّوْمُ فِی الشِّتَاءِ الْغَنِيمَهُ الْبَارِدَهُ.

وَ مِنْهُ، بِهَذَا الْإِسْنَادِ قَالَ: الصَّوْمُ فِی الْحَرِّ جِهَادٌ.

وَ مِنْهُ، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ الصَّفَّارِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنِ النَّوْفَلِيِّ عَنِ السَّکُونِيِّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: الْغَنِيمَهُ الْبَارِدَهُ الصَّوْمُ فِی الشِّتَاءِ.

**[ترجمه]کتاب امامت و تبصره: امام صادق علیه السلام از پدرش از پدرانش روایت می‌کند که رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: روزه در زمستان، غنیمتی سرد (راحت) است.

و با این سند فرمود: روزه در گرما، جهاد است.

و جعفر ابن محمد از پدرش از پدرانش روایت می‌کند که رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: غنیمت سرد، روزه در زمستان است.

**[ترجمه]

«۴۱»

دَعَائِمُ الْإِسْلَامِ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام أَنَّهُ قَالَ: ثَلَاثَةٌ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ التَّهَجُّدُ مِنَ اللَّيْلِ بِالصَّلَاةِ وَ لِقَاءُ الْإِخْوَانِ وَ الصَّوْمُ.

وَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَنَّهُ قَالَ: لِكُلِّ شَيْ ءٍ زَكَاةٌ وَ زَكَاةُ الْأَبْدَانِ الصِّيَامُ.

وَ عَنْ عَلِيٍّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ أَنَّهُ قَالَ: سَبْعٌ مِنْ سَوَابِقِ الْإِيمَانِ فَتَمَسَّكُوا بِهِنَّ شَهَادَةُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَ رَسُولُهُ وَ حُبُّ أَهْلِ بَيْتِ نَبِيِّ اللَّهِ حَقّاً حَقّاً مِنْ قِبَلِ الْقُلُوبِ لَا الزَّحْمِ بِالْمَنَاكِبِ وَ مُفَارَقَةِ الْقُلُوبِ وَ الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ

ص: ۲۵۷

اللَّهِ وَ الصِّيَامُ فِی الْهَوَاجِرِ وَ إِسْبَاغُ الْوُضُوءِ فِی السَّبَرَاتِ وَ الْمُحَافَظَهُ عَلَی الصَّلَوَاتِ وَ حِجُّ الْبَیْتِ الْحَرَامِ (۱).

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام أَنَّهُ قَالَ: أَوْصَی رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أُسَامَهَ بْنَ زَیْدٍ فَقَالَ یَا أُسَامَهُ عَلَیْکَ بِطَرِیقِ الْجَنَّهِ وَ إِیَّاکَ أَنْ تُخْتَلَجَ عَنْهَا فَقَالَ أُسَامَهُ یَا رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ مَا أَیْسَرُ مَا یُقْطَعُ بِهِ ذَلِکَ الطَّرِیقُ قَالَ الظَّمَأُ فِی الْهَوَاجِرِ وَ کَسْرُ النُّفُوسِ عَنْ لَذَّهِ الدُّنْیَا یَا أُسَامَهُ عَلَیْکَ بِالصَّوْمِ فَإِنَّهُ جُنَّهٌ مِنَ النَّارِ وَ إِنِ اسْتَطَعْتَ أَنْ یَأْتِیَکَ الْمَوْتُ وَ بَطْنُکَ جَائِعٌ فَافْعَلْ یَا أُسَامَهُ عَلَیْکَ بِالصَّوْمِ فَإِنَّهُ قُرْبَهٌ إِلَی اللَّهِ وَ ذَکَرَ الْحَدِیثَ بِطُولِهِ.

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام أَنَّهُ قَالَ: وَقَفَ أَبُو ذَرٍّ رَحِمَهُ اللَّهُ عِنْدَ بَابِ الْکَعْبَهِ فَقَالَ أَیُّهَا النَّاسُ أَنَا جُنْدَبُ بْنُ السَّکَنِ الْغِفَارِیُّ إِنِّی لَکُمْ نَاصِحٌ شَفِیقٌ فَهَلُمُّوا فَاکْتَنَفَهُ النَّاسُ فَقَالَ إِنَّ أَحَدَکُمْ لَوْ أَرَادَ سَفَراً لَاتَّخَذَ مِنَ الزَّادِ مَا یُصْلِحُهُ وَ لَا بُدَّ مِنْهُ فَطَرِیقُ یَوْمِ الْقِیَامَهِ أَحَقُّ مَا تَزَوَّدْتُمْ لَهُ فَقَامَ رَجُلٌ فَقَالَ فَأَرْشِدْنَا یَا أَبَا ذَرٍّ فَقَالَ حُجَّ حِجَّهً لِعَظَائِمِ الْأُمُورِ وَ صُمْ یَوْماً لِزَجْرَهِ النُّشُورِ وَ صَلِّ رَکْعَتَیْنِ فِی سَوَادِ اللَّیْلِ لِوَحْشَهِ الْقُبُورِ وَ کَلِمَهُ حَقٍّ تَقُولُهَا أَوْ کَلِمَهُ سَوْءٍ تَسْکُتُ عَنْهَا [أَوْ] صَدَقَهٌ مِنْکَ عَلَی مِسْکِینٍ فَعَلَّکَ تَنْجُو مِنْ یَوْمٍ عَسِیرٍ اجْعَلِ الدُّنْیَا کَلِمَهً فِی طَلَبِ الْحَلَالِ وَ کَلِمَهً فِی طَلَبِ الْآخِرَهِ وَ انْظُرْ کَلِمَهً تَضُرُّ وَ لَا تَنْفَعُ فَدَعْهَا اجْعَلِ الْمَالَ دِرْهَمَیْنِ دِرْهَماً قَدَّمْتَهُ لِآخِرَتِکَ وَ دِرْهَماً أَنْفَقْتَهُ عَلَی عِیَالِکَ کُلَّ یَوْمٍ صَدَقَهً.

وَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَنَّهُ قَالَ: نَوْمُ الصَّائِمِ عِبَادَهٌ وَ نَفَسُهُ تَسْبِیحٌ.

وَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَنَّهُ قَالَ: یَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ الصَّوْمُ لِی وَ أَنَا أَجْزِی بِهِ وَ لِلصَّائِمِ فَرْحَتَانِ فَرْحَهٌ حِینَ یُفْطِرُ وَ فَرْحَهٌ حِینَ یَلْقَی رَبَّهُ وَ الَّذِی نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِیَدِهِ لَخُلُوفُ فَمِ الصَّائِمِ أَطْیَبُ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ رِیحِ الْمِسْکِ.

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِفْطَارُ الصَّائِمِ وَ لِقَاءُ الْإِخْوَانِ

ص: ۲۵۸

۱- ۱. دعائم الإسلام: ج ۱ ص ۲۶۹.

وَ التَّهَجُّدُ بِاللَّيْلِ (۱).

**[ترجمه]دعائم الاسلام از جعفر ابن محمد علیه السلام روایت شده که فرمود: سه چیز از روح خداوند است: شب زنده داری برای اقامه نماز، دیدار با برادران دینی، و روزه گرفتن.

از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم روایت شده که فرمود: هر چیزی زکاتی دارد و زکات بدن‌ها روزه گرفتن است.

از علی علیه السلام روایت شده که فرمود: هفت چیز از مقدمات ایمان است؛ پس بدان‌ها تمسک بجوئید: گواهی بر اینکه هیچ معبودی جز خدای یگانه نیست و محمد، بنده و فرستاده اوست، و محبت اهل بیت پیامبر خدا به صورت حقیقی و از اعماق قلب، نه همراه بودن ظاهری و جدایی دلها، و جهاد در راه خدا، و روزه در هوای گرم، و شاداب وضو گرفتن در سرما، و مراقبت بر نماز و حج بیت الحرام. - . دعائم الاسلام ۱ : ۲۶۹ -

از جعفر ابن محمد علیه السلام روایت شده که فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم اسامهٔ ابن زید را سفارش کرد و فرمود: ای اسامه، راه بهشت را دنبال کن و زنهار که از آن دوری نکنی. اسامه گفت: ای رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم، آسانترین مسیری که این راه را می‌پیماید کدام است؟ فرمود: تشنگی در روزهای بسیار گرم و بازداشتن نفس از لذت... های دنیا .

ای اسامه، روزه بگیر چراکه روزه سپری در مقابل آتش است، و اگر توانستی که مرگ به سراغت بیاید و شکمت گرسنه باشد، این کار را بکن. ای اسامه، روزه بگیر چراکه روزه مایه نزدیکی به خداوند می‌شود. و تمام حدیث را ذکر کرد.

و از جعفر ابن محمد علیه السلام روایت شده که فرمود: ابوذر نزد کعبه ایستاد و گفت: من جندب ابن سکن غفاری، دلسوز و خیرخواه شما هستم، بشتابید! پس مردمان بر دور او جمع شدند. او گفت: اگر یکی از شما اراده کند به سفری رود، هر آینه آن مقدار توشه برای آن سفر بر می دارد که به کار او بیاید و از برداشتن آن ناگزیر است. پس، راه روز قیامت سزاوارتر است که برای آن توشه برگیرید. شخصی برخاست و گفت: ما را به توشه آن سفر راهنمایی کن. ابوذر گفت: حجی به جا آور برای سختی‌های بزرگی (که در پیش داری) و یک روز در هوای گرم روزه بگیر برای فریادرسی روز قیامت و در تاریکی شب دو رکعت نماز بخوان برای تنهایی و وحشت قبر. کلمه حقی بگو، و از گفتن کلمه شرّ خودداری کن، یا به بینوایی صدقه‌ای بده تا در روز سخت (قیامت) نجات یابی. دنیا را دو کلمه قرار بده، کلمه‌ای در طلب حلال و کلمه‌ای در طلب آخرت و به کلمه‌ای که زیانبار است و سودی ندارد بنگر و آن را رها کن و اموال را دو درهم قرار بده: درهمی که برای آخرتت پیش فرستی و درهمی که آن را هر روز به عنوان صدقه برای عیال خود خرج کنی.

از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم روایت شده که فرمود: خواب روزه‌دار عبادت و نفس کشیدن او تسبیح گویی است.

از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم روایت شده که فرمود: خداوند عزّ و جلّ می‌فرماید: روزه برای من است و من پاداش آن را می‌دهم، و روزه دار دو شادمانی دارد: یکی هنگام افطار و دیگری هنگام ملاقات خداوند عزّ و جلّ. و سوگند به خدایی که جان محمد در دست اوست، همانا بوی دهان روزه‌دار در نزد خداوند از بوی مشک خوشبوتر است.

و از جعفر ابـن محمـد علیـه السـلام روایت شـده که فرمـود: افطـار روزه‌دار، دیـدار بـا برادران دینی و شب زنـده داری از روح خداوند است. - . دعائم الاسلام ۱ : ۲۷۰ - ۲۷۱ -

**[ترجمه]

«۴۲»

الْمَحَاسِنُ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ فَضَّالٍ عَنْ ثَعْلَبَةَ بْنِ مَيْمُونٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: أَ لَا أُخْبِرُكَ بِأَصْلِ الْإِسْلَامِ وَ فَرْعِهِ وَ ذِرْوَتِهِ وَ سَنَامِهِ قَالَ قُلْتُ بَلَى جُعِلْتُ فِدَاكَ قَالَ أَصْلُهُ الصَّلَاةُ وَ فَرْعُهُ الزَّكَاةُ وَ ذِرْوَتُهُ وَ سَنَامُهُ الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَ لَا أُخْبِرُكَ بِأَبْوَابِ الْخَيْرِ الصَّوْمُ جُنَّةٌ وَ الصَّدَقَةُ تَحُطُّ الْخَطِيئَةَ وَ قِيَامُ الرَّجُلِ فِي جَوْفِ اللَّيْلِ يُنَاجِي رَبَّهُ ثُمَّ قَرَأَ تَتَجافى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضاجِعِ الْآيَةَ(۲).

**[ترجمه]المحـاسن: علی ابن عبـدالعزیز گویـد: امـام صـادق علیه السـلام فرمود: می خواهی تو را از اصل اسـلام و فرع آن و اوجش آگاه کنم؟ عرض کردم: آری قربانت گردم. فرمود: اصل آن نماز، فرعش زکات و اوج آن جهاد در راه خـداست. آیا تو را از دروازه هـای خیر مطلع سـازم؟ روزه سپری است در مقابل آتش جهنم و صـدقه گناهان را از بین می‌برد و قیام شـخص در دل شب که با خدای خود مناجات می کند. سـپس این آیه را قرائت کرد: «تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ»، - . سجده / ۱۶ - {پهلوهایشان از خوابگاهها جدا می گردد.} - . المحاسن : ۲۸۹ -

**[ترجمه]

باب ۳۱ أنواع الصوم و أقسامه و الأيام التي يستحب فيها الصوم و الأيام التي يحرم فيها و أقسام صوم

الآيات

الإذن (۳)

النساء: وَ إِنْ كانَ مِنْ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَ بَيْنَهُمْ مِيثاقٌ فَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ إِلى أَهْلِهِ وَ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيامُ شَهْرَيْنِ مُتَتابِعَيْنِ تَوْبَةً مِنَ اللَّهِ (۴).

lt;meta info="-وَإِن كَانَ مِن قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُم مِّيثَاقٌ فَدِيَةٌ مُّسَلَّمَةٌ إِلَى أَهْلِهِ وَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُّؤْمِنَةً فَمَن لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ تَوْبَةً مِّنَ اللّهِ. - . نساء / ۹۲ -

{و اگر [مقتول] از گروهی است که میـان شـما و میـان آنـان پیمانی است، بایـد به خانواده وی خون‌بها پرداخت نمایـد و بنـده مؤمنی را آزاد کند. و هر کس [بنده] نیافت، باید دو ماه پیاپی - به عنوان توبه ای از جانب خدا - روزه بدارد.}

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

فس، [تفسير القمى] أَبِى عَنِ الْأَصْبَهَانِيِّ عَنِ الْمِنْقَرِيِّ عَنْ سُفْيَانَ بْنِ عُيَيْنَهَ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عليه السلام قَالَ: قَالَ لِي يَوْماً يَا زُهْرِيُّ مِنْ أَيْنَ جِئْتَ قُلْتُ مِنَ الْمَسْجِدِ قَالَ فِيمَ كُنْتُمْ قُلْتُ تَذَاكَرْنَا أَمْرَ الصَّوْمِ فَأَجْمَعَ رَأْيِي وَ رَأْيُ أَصْحَابِي عَلَى أَنَّهُ لَيْسَ مِنَ الصَّوْمِ شَيْ ءٌ وَاجِبٌ إِلَّا صَوْمُ شَهْرِ رَمَضَانَ فَقَالَ يَا زُهْرِيُّ لَيْسَ كَمَا قُلْتُمُ الصَّوْمُ عَلَى أَرْبَعِينَ وَجْهاً فَعَشَرَهُ أَوْجُهٍ مِنْهَا وَاجِبَهٌ كَوُجُوبِ شَهْرِ رَمَضَانَ وَ أَرْبَعَهَ عَشَرَ وَجْهاً صَاحِبُهَا فِيهَا بِالْخِيَارِ إِنْ شَاءَ صَامَ وَ إِنْ شَاءَ أَفْطَرَ وَ عَشَرَهُ أَوْجُهٍ مِنْهَا حَرَامٌ وَ صَوْمُ الْإِذْنِ عَلَى ثَلَاثَهِ وُجُوهٍ وَ صَوْمُ التَّأْدِيبِ

ص: ۲۵۹

۱- ۱. دعائم الإسلام ج ۱: ص ۲۷۰ و ۲۷۱.

۲- ۲. المحاسن: ۲۸۹، و الآيه فى سوره السجده: ۱۶، و فى المصدر نفسه حديث آخر بهذا المضمون.

۳- ۳. كذا فى الأصل بخطه- ره- لكنه مضروب عليها بخط كتابه.

۴- ۴. النساء: ۹۲.

وَ صَوْمُ الْإِبَاحَهِ وَ صَوْمُ السَّفَرِ وَ الْمَرَضِ.

فَقُلْتُ فَسِّرْهُنَّ لِی جُعِلْتُ فِدَاکَ فَقَالَ أَمَّا الْوَاجِبَهُ فَصِیَامُ شَهْرِ رَمَضَانَ وَ صِیَامُ شَهْرَیْنِ مُتَتَابِعَیْنِ فِیمَنْ أَفْطَرَ یَوْماً مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ مُتَعَمِّداً وَاجِبٌ وَ صِیَامُ شَهْرَیْنِ مُتَتَابِعَیْنِ فِی قَتْلِ الْخَطَاءِ لِمَنْ لَمْ یَجِدِ الْعِتْقَ وَاجِبٌ قَالَ اللَّهُ تَعَالَی وَ مَنْ قَتَلَ مُؤْمِناً خَطَأً فَتَحْرِیرُ رَقَبَهٍ مُؤْمِنَهٍ وَ دِیَهٌ مُسَلَّمَهٌ إِلی أَهْلِهِ إِلَی قَوْلِهِ فَمَنْ لَمْ یَجِدْ فَصِیامُ شَهْرَیْنِ مُتَتابِعَیْنِ وَ صِیَامُ شَهْرَیْنِ مُتَتَابِعَیْنِ فِی کَفَّارَهِ الظِّهَارِ لِمَنْ لَمْ یَجِدِ الْعِتْقَ وَاجِبٌ قَالَ اللَّهُ تَعَالَی فَمَنْ لَمْ یَجِدْ فَصِیامُ شَهْرَیْنِ مُتَتابِعَیْنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ یَتَمَاسَّا(۱) وَ صِیَامُ ثَلَاثَهِ أَیَّامٍ فِی کَفَّارَهِ الْیَمِینِ وَاجِبٌ لِمَنْ لَمْ یَجِدِ الْإِطْعَامَ قَالَ اللَّهُ فَمَنْ لَمْ یَجِدْ فَصِیامُ ثَلاثَهِ أَیَّامٍ ذلِکَ کَفَّارَهُ أَیْمانِکُمْ إِذا حَلَفْتُمْ (۲) کُلُّ ذَلِکَ مُتَتَابِعٌ وَ لَیْسَ بِمُتَفَرِّقٍ وَ صِیَامُ أَذَی حَلْقِ الرَّأْسِ وَاجِبٌ قَالَ اللَّهُ تَعَالَی فَمَنْ کانَ مِنْکُمْ مَرِیضاً أَوْ بِهِ أَذیً مِنْ رَأْسِهِ فَفِدْیَهٌ مِنْ صِیامٍ أَوْ صَدَقَهٍ أَوْ نُسُکٍ (۳) فَصَاحِبُهَا فِیهَا بِالْخِیَارِ فَإِنْ صَامَ صَامَ ثَلَاثَهَ أَیَّامٍ وَ صَوْمُ دَمِ الْمُتْعَهِ وَاجِبٌ لِمَنْ لَمْ یَجِدِ الْهَدْیَ قَالَ اللَّهُ تَعَالَی فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَهِ إِلَی الْحَجِّ فَمَا اسْتَیْسَرَ مِنَ الْهَدْیِ فَمَنْ لَمْ یَجِدْ فَصِیامُ ثَلاثَهِ أَیَّامٍ فِی الْحَجِّ وَ سَبْعَهٍ إِذا رَجَعْتُمْ تِلْکَ عَشَرَهٌ کامِلَهٌ(۴) وَ صَوْمُ جَزَاءِ الصَّیْدِ وَاجِبٌ قَالَ اللَّهُ وَ مَنْ قَتَلَهُ مِنْکُمْ مُتَعَمِّداً فَجَزاءٌ مِثْلُ ما قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ یَحْکُمُ بِهِ ذَوا عَدْلٍ مِنْکُمْ هَدْیاً بالِغَ الْکَعْبَهِ أَوْ کَفَّارَهٌ طَعامُ مَساکِینَ أَوْ عَدْلُ ذلِکَ صِیاماً(۵) أَ وَ تَدْرِی کَیْفَ یَکُونُ عَدْلُ ذَلِکَ صِیَاماً یَا زُهْرِیُّ قُلْتُ لَا أَدْرِی قَالَ یُقَوَّمُ الصَّیْدُ قِیمَهً ثُمَّ تُفَضُّ تِلْکَ الْقِیمَهُ عَلَی الْبُرِّ ثُمَّ یُکَالُ ذَلِکَ الْبُرُّ أَصْوَاعاً فَیَصُومُ لِکُلِّ نِصْفِ صَاعٍ یَوْماً وَ صَوْمُ النَّذْرِ وَاجِبٌ وَ صَوْمُ الِاعْتِکَافِ وَاجِبٌ.

ص: ۲۶۰

۱- ۱. المجادله: ۲ و ۳.

۲- ۲. المائده: ۸۹.

۳- ۳. البقره: ۱۹۶.

۴- ۴. البقره: ۱۹۶.

۵- ۵. المائده: ۹۵.

وَ أَمَّا الصَّوْمُ الْحَرَامُ فَصَوْمُ يَوْمِ الْفِطْرِ وَ يَوْمِ الْأَضْحَى وَ ثَلَاثَهِ أَيَّامِ التَّشْرِيقِ وَ صَوْمُ يَوْمِ الشَّكِّ أُمِرْنَا بِهِ وَ نُهِينَا عَنْهُ أُمِرْنَا بِهِ أَنْ نَصُومَهُ مَعَ شَعْبَانَ وَ نُهِينَا عَنْهُ أَنْ يَنْفَرِدَ الرَّجُلُ بِصِيَامٍ فِي الْيَوْمِ الَّذِي يَشُكُّ فِيهِ النَّاسُ قُلْتُ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ صَامَ مِنْ شَعْبَانَ شَيْئاً كَيْفَ يَصْنَعُ قَالَ يَنْوِي لَيْلَهَ الشَّكِّ أَنَّهُ صَائِمٌ مِنْ شَعْبَانَ فَإِنْ كَانَ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ أَجْزَأَ عَنْهُ وَ إِنْ كَانَ مِنْ شَعْبَانَ لَمْ يَضُرَّهُ قُلْتُ وَ كَيْفَ يُجْزِئُ صَوْمُ التَّطَوُّعِ عَنْ فَرِيضَهٍ فَقَالَ لَوْ أَنَّ رَجُلًا صَامَ شَهْرَ رَمَضَانَ تَطَوُّعاً وَ هُوَ لَا يَعْلَمُ أَنَّهُ شَهْرُ رَمَضَانَ ثُمَّ عَلِمَ بَعْدَ ذَلِكَ أَجْزَأَ عَنْهُ لِأَنَّ الْفَرْضَ إِنَّمَا وَقَعَ عَلَى الشَّهْرِ بِعَيْنِهِ وَ صَوْمُ الْوِصَالِ حَرَامٌ (۱)

وَ صَوْمُ الصَّمْتِ حَرَامٌ وَ صَوْمُ نَذْرِ الْمَعْصِيَهِ حَرَامٌ وَ صَوْمُ الدَّهْرِ حَرَامٌ-(۲) وَ أَمَّا الصَّوْمُ الَّذِي صَاحِبُهُ فِيهِ بِالْخِيَارِ فَصَوْمُ يَوْمِ الْجُمُعَهِ وَ الْخَمِيسِ وَ الْإِثْنَيْنِ وَ صَوْمُ أَيَّامِ الْبِيضِ وَ صَوْمُ سِتَّهِ أَيَّامٍ مِنْ شَوَّالٍ بَعْدَ شَهْرِ رَمَضَانَ-(۳) وَ صَوْمُ يَوْمِ عَرَفَهَ وَ صَوْمُ يَوْمِ عَاشُورَاءَ كُلُّ ذَلِكَ صَاحِبُهُ فِيهِ بِالْخِيَارِ إِنْ شَاءَ صَامَ وَ إِنْ شَاءَ أَفْطَرَ وَ أَمَّا صَوْمُ الْإِذْنِ فَإِنَّ الْمَرْأَهَ لَا تَصُومُ تَطَوُّعاً إِلَّا بِإِذْنِ زَوْجِهَا وَ الْعَبْدَ لَا يَصُومُ تَطَوُّعاً إِلَّا بِإِذْنِ سَيِّدِهِ وَ الضَّيْفَ لَا يَصُومُ تَطَوُّعاً إِلَّا بِإِذْنِ صَاحِبِهِ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: مَنْ نَزَلَ عَلَى قَوْمٍ فَلَا يَصُومُ تَطَوُّعاً إِلَّا بِإِذْنِهِمْ.

وَ أَمَّا صَوْمُ التَّأْدِيبِ فَالصَّبِيُّ يُؤْمَرُ إِذَا رَاهَقَ بِالصَّوْمِ تَأْدِيباً وَ لَيْسَ بِفَرْضٍ وَ كَذَلِكَ مَنْ أَفْطَرَ لِعِلَّهٍ مِنْ أَوَّلِ النَّهَارِ ثُمَّ عُوفِيَ بَقِيَّهَ يَوْمِهِ أُمِرَ بِالْإِمْسَاكِ بَقِيَّهَ يَوْمِهِ تَأْدِيباً وَ لَيْسَ بِفَرْضٍ وَ كَذَلِكَ الْمُسَافِرُ إِذَا أَكَلَ مِنْ أَوَّلِ النَّهَارِ ثُمَّ دَخَلَ مِصْرَهُ أُمِرَ بِالْإِمْسَاكِ بَقِيَّهَ يَوْمِهِ تَأْدِيباً وَ لَيْسَ بِفَرْضٍ وَ أَمَّا صَوْمُ الْإِبَاحَهِ فَمَنْ أَكَلَ أَوْ شَرِبَ نَاسِياً أَوْ قَاءَ مِنْ غَيْرِ تَعَمُّدٍ فَقَدْ أَبَاحَ

۱- ۱. صوم الوصال أن يصل اليوم بالليل فيفطر مره واحده ففطوره سحوره.

۲- ۲. يتم الوجوه عشره باعتداد أيّام التشريق ثلاثه.

۳- ۳. انما يتم الوجوه أربعه عشر باعتداد أيّام البيض ثلاثه و سته أيّام من شوال سته فلا تغفل.

اللَّهُ لَهُ ذَلِکَ وَ أَجْزَأَ عَنْهُ صَوْمُهُ.

وَ أَمَّا صَوْمُ السَّفَرِ وَ الْمَرَضِ فَإِنَّ الْعَامَّهَ اخْتَلَفَتْ فِی ذَلِکَ فَقَالَ قَوْمٌ یَصُومُ وَ قَالَ قَوْمٌ إِنْ شَاءَ صَامَ وَ إِنْ شَاءَ أَفْطَرَ وَ قَالَ قَوْمٌ لَا یَصُومُ وَ أَمَّا نَحْنُ فَنَقُولُ یُفْطِرُ فِی الْحَالَتَیْنِ جَمِیعاً فَإِنْ صَامَ فِی السَّفَرِ أَوْ فِی حَالِ الْمَرَضِ فَهُوَ عَاصٍ وَ عَلَیْهِ الْقَضَاءُ وَ ذَلِکَ لِأَنَّ اللَّهَ یَقُولُ فَمَنْ کانَ مِنْکُمْ مَرِیضاً أَوْ عَلی سَفَرٍ فَعِدَّهٌ مِنْ أَیَّامٍ أُخَرَ(۱).

ل، [الخصال] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْأَصْبَهَانِیِّ: مِثْلَهُ (۲) ضا، [فقه الرضا علیه السلام]: وَ اعْلَمْ أَنَّ الصَّوْمَ عَلَی أَرْبَعِینَ وَجْهاً إِلَی آخِرِ الْخَبَرِ.

الهدایه، مرسلا عن الزهری: مثله.

**[ترجمه]تفسیر قمی: زهری گوید: امام زین العابدین علیه السلام به من فرمود: ای زهری از کجا آمدی؟ عرض کردم: از مسجد. فرمود: در باره چه گفتگو داشتید؟ عرض کردم: در باره روزه گفتگو کردیم و رأی من و یارانم همگی بر این شد که به جز روزه ماه رمضان روزه واجبی نیست. فرمود: ای زهری، چنین نیست که شما گفتید. روزه بر چهل قسم است، ده قسم از آن واجب است همچون وجوب روزه ماه رمضان و چهارده قسم از آن، صاحبش اختیار دارد، اگر خواست روزه می گیرد و اگر خواست افطار می کند و ده قسم از آنها روزه گرفتنش حرام است. روزه اذن بر سه قسم است: روزه تأدیب و روزه اباحه و روزه سفر و بیماری .

عرض کردم: فدایت شوم، اینها را برای من تفسیر کنید. فرمود: اما واجب، روزه ماه رمضان است و روزه دو ماه پی در پی برای کسی که یک روز از ماه رمضان را عمداً افطار کرده باشد و روزه دو ماه پی در پی واجب است، در مورد کسی که از روی خطا قتلی کند و بنده ای را نیابد تا آزاد کند که خدای عز و جل می‌فرماید: «وَمَن قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَئًا فَتَحْرِیرُ رَقَبَهٍ مُّؤْمِنَهٍ وَدِیَهٌ مُّسَلَّمَهٌ إِلَی أَهْلِهِ»، - . نساء / ۹۲ - {و هر کس مؤمنی را به اشتباه کشت، باید بنده مؤمنی را آزاد و به خانواده او خونبها پرداخت کند.} تا آنجا که می‌فرماید: «فَمَن لَّمْ یَجِدْ فَصِیَامُ شَهْرَیْنِ مُتَتَابِعَیْنِ»، - . نساء / ۹۲ - {و هر کس [بنده] نیافت، باید دو ماه پیاپی - به عنوان توبه ای از جانب خدا - روزه بدارد.} و دو ماه روزه پی در پی در کفاره ظهار واجب است به کسی که نتواند بنده‌ای را آزاد کند. خدای تبارک و تعالی می‌فرماید: «فَمَن لَّمْ یَجِدْ فَصِیَامُ شَهْرَیْنِ مُتَتَابِعَیْنِ مِن قَبْلِ أَن یَتَمَاسَّا»، - . مجادله / ۴ - {و آن کس که [بر آزادکردن بنده] دسترسی ندارد، باید پیش از تماس [با زن خود] دو ماه پیاپی روزه بدارد.} و روزه سه روز در کفاره قسم واجب است برای کسی که نتواند اطعام کند. خدای تبارک و تعالی می‌فرماید: «فَمَن لَّمْ یَجِدْ فَصِیَامُ ثَلاَثَهِ أَیَّامٍ ذَلِکَ کَفَّارَهُ أَیْمَانِکُمْ إِذَا حَلَفْتُمْ»، - . مائده / ۸۹ - {و کسی که [هیچ یک از اینها را] نیابد [باید] سه روز روزه بدارد. این است کفاره سوگندهای شما وقتی که سوگند خوردید } همه این روزه ها پی در پی است نه پراکنده.

و روزه سر تراشیدن در حال احرام واجب است که برای رفع آزار تراشیده باشد. خدای تبارک و تعالی می‌فرماید: «فَمَن کَانَ مِنکُم مَّرِیضاً أَوْ بِهِ أَذًی مِّن رَّأْسِهِ فَفِدْیَهٌ مِّن صِیَامٍ أَوْ صَدَقَهٍ أَوْ نُسُکٍ»، - . بقره / ۱۹۶ -

{و هر کس از شما بیمار باشد یا در سر ناراحتی ای داشته باشد [و ناچار شود در احرام سر بتراشد] به کفّاره [آن، باید] روزه

ای بدارد، یا صدقه ای دهد، یا قربانی بکند.} و صاحبش (در برگزیدن یکی از این سه) اختیار دارد و اگر روزه بگیرد، سه روز روزه می گیرد. و روزه به‌جای قربانی حج تمتع واجب است برای کسی که قربانی نیابد. خدای تبارک و تعالی می‌فرماید: «فَمَن تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ فَمَن لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتُمْ تِلْكَ عَشَرَةٌ كَامِلَةٌ»، - . بقره / ۱۹۶ - {پس هر کس از [اعمال] عمره به حجّ پرداخت، [باید] آنچه از قربانی میسّر است [قربانی کند]، و آن کس که [قربانی] نیافت [باید] در هنگام حجّ، سه روز روزه [بدارد] و چون برگشتید، هفت [روز دیگر روزه بدارید] این ده [روز] تمام است.} و روزه کفاره شکار کردن در حال احرام واجب است. خدای تبارک و تعالی می‌فرماید: «وَمَن قَتَلَهُ مِنكُم مُّتَعَمِّدًا فَجَزَاء مِّثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ يَحْكُمُ بِهِ ذَوَا عَدْلٍ مِّنكُمْ هَدْيًا بَالِغَ الْكَعْبَةِ أَوْ كَفَّارَةٌ طَعَامُ مَسَاكِينَ أَو عَدْلُ ذَلِكَ صِيَامًا»، - . مائده / ۹۵ - {و هر کس از شما عمداً آن را بکشد، باید نظیر آنچه کشته است از چهارپایان کفّاره ای بدهد، که [نظیر بودن] آن را دو تن عادل از میان شما تصدیق کنند، و به صورت قربانی به کعبه برسد. یا به کفّاره [آن] مستمندان را خوراک بدهد، یا معادلش روزه بگیرد.}

سپس فرمود: می‌دانی برابر آن روزه داشتن چگونه است؟ عرض کردم: نمی‌دانم فرمود: شکار را قیمت می کنند. سپس بهای آن را به گندم می‌دهند، سپس آن گندم را پیمانه می کنند که چند صاع است؛ برای هر نیم صاع یک روز روزه می گیرند، روزه نذر و روزه اعتکاف نیز واجب است.

و اما روزه حرام، روزه روز فطر و روز قربان و سه روز از روزهای تشریق. روزه روزی که مشکوک است: به روزه یوم الشک هم مأموریم و هم از روزه آن نهی شده ایم. مأموریم به این معنی که آن روز را با شعبان روزه بداریم و نهی شده ایم بدین معنی که نباید کسی در روزی که مردم در آن شک دارند، به تنهایی روزه بدارد. عرض کردم: فدایت شوم، اگر از شعبان هیچ روزه نگرفته باشد چه کند؟ فرمود: آن شبی را که مشکوک است نیت روزه شعبان می کند و اگر در واقع از ماه رمضان باشد او را کافی است و اگر از شعبان باشد او را زیانی ندارد. عرض کردم: روزه مستحبی چگونه از روزه واجب کفایت می کند؟ فرمود: اگر کسی ماه رمضان را روزه بدارد و نداند که ماه رمضان است و پس از روزه معلوم شود که ماه رمضان بوده، کفایت می کند زیرا که روز معینی را که واجب بوده روزه گرفته است.

و روزه وصال حرام است و روزه سکوت حرام است و روزه نذر در معصیت حرام است و روزه عمرانه - صوم الدهر - حرام است.

و اما روزه ای که صاحبش اختیار دارد: روزه روز جمعه و پنج شنبه و دوشنبه است و روزه ایام البیض و روزه شش روز شوال پس از ماه رمضان و روزه روز عرفه و روز عاشورا است که در همه این موارد شخص اختیار دارد، اگر خواست روزه می گیرد و اگر خواست افطار می کند.

و اما روزه اذن، برای زن روزه مستحبی جایز نیست مگر با اجازه شوهرش و برای بنده روزه مستحبی جایز نیست مگر با اجازه آقایش و برای مهمان روزه مستحبی جایز نیست مگر با اجازه میزبانش. رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: کسی که بر قومی مهمان شد نباید روزه مستحبی بگیرد مگر با اجازه آنان.

و اما روزه تأدیب: بچه که به سن بلوغ نزدیک شـد، برای آراسـته شدن به آداب دین به روزه گرفتن وادار می شود ولی واجب نیست و همچنین کسی که اول روز به جهت بیماری افطار کند و بعد از افطار نیروی روزه گرفتن داشته باشد، موظف است که از روی آراسـتگی به آداب دینی، بـاقی مانـده روز را امسـاک کنـد ولی واجب نیست و همچنین مسافری که اول روز روزه را خورده باشد سپس به خانواده خود برسد، باقی مانده آن روز را به همین منظور مأمور به امساک است ولی واجب نیست.

و اما روزه اباحه آن است که کسـی از روی فراموشی بخورد یا بیاشامد یا بدون عمد قی کند. خداوند این کار را برای او مباح کرده و روزه اش کافی است.

و اما روزه سـفر و بیماری، عامه در این باره اختلاف کرده انـد. جمعی گفته‌انـد بایـد روزه بگیرد و جمعی گفته‌انـد نباید روزه بگیرد و جمعی گفته‌انـد اگر خواست روزه می‌گیرد و اگر خواست افطار می کنـد. ما می گوییم در هر دو حال افطار می کند؛ پس اگر در سـفر در حـال بیماری روزه داشت، قضای آن روزه بر او واجب است زیرا خـدای عز و جل می فرمایـد: «فَمَن كَانَ مِنكُم مَّرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ»، -. بقره / ۱۸۴ - {[ولی] هر کس از شما بیمار یا در سفر باشد، [به همان شماره] تعدادی از روزهای دیگر [را روزه بدارد].} -. تفسیر قمی : ۱۷۲ - ۱۷۴ -

الخصال: پدرم از سعد از اصفهانی این حدیث را روایت کرده است. -. الخصال ۲ : ۱۰۹ - ۱۱۰ -

فقه الرضا: و بدان که روزه بر چهل قسم است تا آخر حدیث.

الهدایة: از زهری همین حدیث روایت شده است.

**[ترجمه]

«۲»

ل، [الخصـال] ابْنُ الْوَلِيـدِ عَـنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَـنِ الْأَشْـعَرِيِّ عَـنِ ابْـنِ مَعْرُوفٍ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ أَبِي حَمْزَةَ عَنْ عُقْبَةَ بْنِ بَشِـيرٍ الْأَزْدِيِّ قَالَ: جِئْتُ إِلَى أَبِي جَعْفَرٍ علیه السـلام يَوْمَ الْإِثْنَيْنِ فَقَالَ كُلْ فَقُلْتُ إِنِّي صَائِمٌ فَقَالَ وَ كَيْفَ صُـمْتَ قَالَ قُلْتُ لِأَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وُلِدَ فِيهِ فَقَالَ أَمَّا مَا وُلِدَ فِيهِ فَلَا تَعْلَمُونَ وَ أَمَّا مَا قُبِضَ فِيهِ فَنَعَمْ ثُمَّ قَالَ فَلَا تَصُمْ وَ لَا تُسَافِرْ فِيهِ (۳).

**[ترجمه]الخصال: عقبه ابن بشیر ازدی گوید: روز دوشنبه نزد امام باقر علیه السلام رفتم، به من فرمود: بخور، گفتم: من روزه هسـتم. فرمود: چگونه روزه گرفتی؟ گفتم: چون پیامبر خـدا صـلی الله علیه و آله و سـلم در آن روز به دنیا آمـده است. فرمود: شما روزی را که پیامبر در آن متولد شده است نمی دانید، اما روز وفات او را می دانید. سـپس فرمود: در آن روز روزه نگیر و مسافرت هم نکن. -. الخصال ۲ : ۲۶ -

**[ترجمه]

«۳»

ل، [الخصال] الْقَطَّانُ عَنِ السُّكَّرِيِّ عَنِ الْجَوْهَرِيِّ عَنِ ابْنِ عُمَارَهَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: لَا یَجُوزُ لِلْمَرْأَهِ أَنْ تَصُومَ تَطَوُّعاً إِلَّا بِإِذْنِ زَوْجِهَا(۴).

**[ترجمه]الخصال: جابر از امام باقر علیه السلام روایت کرده است که فرمود: روزه مستحبی برای زن جایز نیست مگر با اجازه شوهرش. - . الخصال ۲ : ۱۴۲ -

**[ترجمه]

«۴»

لی، [الأمالی للصدوق] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ ابْنِ أَبَانٍ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَعِیدٍ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ وَ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِیلَ عَنْ مَنْصُورِ بْنِ یُونُسَ عَنْ مَنْصُورِ بْنِ حَازِمٍ وَ عَلِیِّ بْنِ إِسْمَاعِیلَ الْمِیثَمِیِّ عَنْ مَنْصُورِ بْنِ حَازِمٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: لَا رَضَاعَ بَعْدَ فِطَامٍ وَ لَا وِصَالَ فِی صِیَامٍ وَ لَا یُتْمَ بَعْدَ احْتِلَامٍ وَ لَا صَمْتَ یَوْماً إِلَی اللَّیْلِ وَ لَا تَعَرُّبَ بَعْدَ الْهِجْرَهِ وَ لَا هِجْرَهَ بَعْدَ الْفَتْحِ وَ لَا طَلَاقَ

۱- ۱. تفسیر القمّیّ: ۱۷۲، ۱۷۴، و الآیه فی سوره البقره: ۱۸۷.

۲- ۲. الخصال ج ۲ ص ۱۰۹ و ۱۱۰.

۳- ۳. الخصال ج ۲ ص ۲۶.

۴- ۴. الخصال ج ۲ ص ۱۴۲ فی حدیث.

قَبْلَ نِكَاحٍ وَ لَا عِتْقَ قَبْلَ مِلْكٍ وَ لَا يَمِينَ لِوَلَدٍ مَعَ وَالِدِهِ وَ لَا لِمَمْلُوكٍ مَعَ مَوْلَاهُ وَ لَا لِلْمَرْأَهِ مَعَ زَوْجِهَا وَ لَا نَذْرَ فِي مَعْصِيَهٍ وَ لَا يَمِينَ فِي قَطِيعَهٍ(۱).

ما، [الأمالي للشيخ الطوسي] الغضائري عن الصدوق: مثله (۲).

**[ترجمه]امالی صدوق: امام صادق علیه السلام از پدرانش نقل می کند که رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: پس از شیر بریدن، پیوند رضاعی در کار نیست. در روزه، پیوست به هم نباشد. پس از احتلام (بلوغ) یتیمی نیست. یک روز سکوت تا شب روا نیست. پس از هجرت تعرب نباشد. پس از فتح مکه هجرت نباشد. پیش از ازدواج طلاق نیست. پیش از مالک شدن، آزاد کردن نیست. نه بی اذن پدر قسم فرزند درست است و نه بی اذن مولا قسم مملوک و نه بی اذن شوهر قسم زن. در معصیت، نذر جایز نیست و در قطع پیوند خویشاوندی، سوگند نباشد. - . امالی صدوق : ۲۲۷ -

امالی طوسی: عضائری از صدوق این حدیث را روایت کرده است .

**[ترجمه]

«۵»

مع، [معاني الأخبار] الْوَرَّاقُ عَنِ الْأَسَدِيِّ عَنِ النَّخَعِيِّ عَنِ النَّوْفَلِيِّ عَنْ عَمْرِو بْنِ جُمَيْعٍ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ علیهما السلام قَالَ: بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله بُدَيْلَ بْنَ وَرْقَاءَ الْخُزَاعِيَ (۳)

عَلَى جَمَلٍ أَوْرَقَ فَأَمَرَهُ أَنْ يُنَادِيَ فِي النَّاسِ أَيَّامَ مِنًى أَنْ لَا تَصُومُوا

ص: ۲۶۳

۱- ۱. أمالي الصدوق: ۲۲۷.

۲- ۲. أمالي الطوسيّ ج ۲ ص ۳۷.

۳- ۳. هو أبو عبد اللّه بديل بن ورقاء بن عمرو بن ربيعه بن عبد العزى الخزاعيّ، أسلم يوم الفتح و كان من كبار مسلمه الفتح، و قد ذكر قصته تلك أصحاب المعاجم الرجاليه كما في الإصابه تحت الرقم ۶۱۵، و روى الشيخ في أماليه ج ۱ ص ۳۸۵ بإسناده عن عبد اللّه بن بديل بن ورقاء قال: سمعت أبي بديل بن ورقاء يقول: لما كان يوم الفتح اوقفني العباس بين يدى رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله و قال: يا رسول اللّه! هذا يوم قد شرفت فيه قوما، فما بال خالك بديل بن ورقاء و هو قعيد حيه؟(القعيد على وزن فعيل الحافظ بمنزله الأب، و قعيد النسب: قريب الآباء من الجد، فقعيد الحى زعيمهم، و هو الذى قدم على النبيّ قبل الفتح يستنصره على بنى بكر و حلفائهم قريش لعهد كان بينه و بين خزاعه). قال النبيّ صلّى اللّه عليه و آله: احسر عن حاجبيك يا بديل! فحسرت عنهما و حدرت لثامى، فرأى سوادا بعارضى فقال: كم سنوك يا بديل؟ فقلت: سبع و تسعون يا رسول اللّه فتبسم النبيّ صلّى اللّه عليه و آله و قال: زادك اللّه جمالا و سوادا، و أمتعك و ولدك، لكن رسول اللّه قد نيف على الستين و قد أسرع الشيب فيه. اركب جملك هذا الاورق(كانه سقط من هنا شي ء فان ذلك كان بمنى في عام حجه الوداع و الاورق: الذى

لونه لون الرماد) و ناد فى الناس: انها أيّام أكل و شرب. و كنت جهيرا فرأيتنى بين خيامهم و أنا أقول: أنا رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله يقول لكم: انها أيّام أكل و شرب(بفتح الشين) و هى لغه خزاعه يعنى الاجتماع(فان من اكل و شرب صح له النكاح و البعال أيضا) و من هاهنا قرأ أبو عمرو« فَشارِبُونَ شُرْبَ الْهِيمِ». (قرأ أهل المدينه و عاصم و حمزه شرب الهيم بالضم، و الباقون بالفتح، و كلاهما مصدر).

هَذِهِ الْأَيَّامَ فَإِنَّهَا أَيَّامُ أَكْلٍ وَ شُرْبٍ وَ بِعَالٍ وَ الْبِعَالُ النِّكَاحُ وَ مُلَاعَبَةُ الرَّجُلِ أَهْلَهُ (۱).

**[ترجمه]معانی الاخبار: جعفر ابن محمد از پدر بزرگوارش علیهما السلام روایت می‌کند که فرمود: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله بدیل ابن ورقاء خزاعی را سوار بر شتر خاکستری رنگی فرستاد و به او مأموریت داد تا در ایام منی، در میان مردم فریاد زند که: این ایام را روزه نگیرند، زیرا این روزها، روز خوردن و آشامیدن و بعال است، و «بعال» زناشویی، و شوخی کردن مرد با همسرش می باشد. - . معانی الاخبار : ۳۰۰ -

**[ترجمه]

«۶»

لی، [الأمالی للصدوق] فِی مَنَاهِی النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله: أَنَّهُ نَهَی عَنْ صِیَامِ سِتَّةِ أَیَّامٍ یَوْمِ الْفِطْرِ وَ یَوْمِ الشَّكِّ وَ یَوْمِ النَّحْرِ وَ أَیَّامِ التَّشْرِیقِ (۲).

**[ترجمه]امالی صدوق: در اموری که پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم از آن نهی فرمود آمده است که ایشان از روزه گرفتن در شش روز نهی فرموده است: روز عید فطر، روز شک، روز عید قربان و ایام تشریق. - . امالی صدوق : ۲۵۵ -

**[ترجمه]

«۷»

ب، [قرب الإسناد] حَمَّادُ بْنُ عِیسَی قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ قَالَ أَبِی قَالَ عَلِیٌّ علیه السلام: بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله بُدَیْلَ بْنَ وَرْقَاءَ الْخُزَاعِیَّ عَلَی جَمَلٍ أَوْرَقَ أَیَّامَ مِنًی فَقَالَ تُنَادِی فِی النَّاسِ أَلَا لَا تَصُومُوا فَإِنَّهَا أَیَّامُ أَكْلٍ وَ شُرْبٍ وَ بِعَالٍ (۳).

**[ترجمه]قرب الاسناد: حماد ابن عیسی گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می‌فرمود: پدرم فرمود: علی علیه السلام فرمود: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله بدیل بن ورقاء خزاعی را سوار بر شتر خاکستری رنگی فرستاد و به او مأموریت داد تا در ایام منی، در میان مردم فریاد زند که: این ایام را روزه نگیرند، زیرا آن روزها، روز خوردن و آشامیدن و بعال است. - . قرب الاسناد : ۱۵ -

**[ترجمه]

«۸»

أَرْبَعِینُ الشَّهِیدِ، بِإِسْنَادِهِ عَنِ الصَّدُوقِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ الْحُسَیْنِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ الْحِمْیَرِیِّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی الْأَشْعَرِیِّ عَنْ حَمَّادٍ: مِثْلَهُ ثُمَّ قَالَ وَ اعْلَمْ أَنَّ هَذَا النَّهْیَ یَخْتَصُّ بِالنَّاسِكِ لَا بِكُلِّ مَنْ حَضَرَ مِنًی.

**[ترجمه]اربعین شهید: با همین سند از صدوق از جعفر ابن حسین از محمد ابن عبدالله حمیری از پدرش از محمد ابن عیسی اشعری از حماد همین حدیث روایت شده است.

سپس فرمود: و بدان که این نهی کردن، به شخصی که مناسک حج را انجام می‌دهد اختصاص دارد نه به همه کسانی که در منی حضور دارند.

**[ترجمه]

«۹»

ع، [علل الشرائع] ابْنُ الْمُتَوَكِّلِ عَنِ السَّعْدَآبَادِيِّ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنِ السَّيَّارِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْكُوفِيِّ عَنْ رَجُلٍ ذَكَرَهُ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام يَرْوِي عَنْ أَبِيهِ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ: إِذَا دَخَلَ الرَّجُلُ بَلْدَةً فَهُوَ ضَيْفٌ عَلَى مَنْ بِهَا مِنْ أَهْلِ دِينِهِ حَتَّى يَرْحَلَ عَنْهُمْ وَ لَا يَنْبَغِي لِلضَّيْفِ أَنْ يَصُومَ إِلَّا بِإِذْنِهِمْ لِئَلَّا يَعْمَلُوا لَهُ الشَّيْءَ فَيَفْسُدَ عَلَيْهِمْ وَ لَا يَنْبَغِي لَهُمْ أَنْ يَصُومُوا إِلَّا بِإِذْنِ ضَيْفِهِمْ لِئَلَّا يَحْتَشِمَهُمْ فَيَشْتَهِيَ الطَّعَامَ فَيَتْرُكَهُ لِمَكَانِهِمْ (۴).

۱- ۱. معانی الأخبار: ۳۰۰.

۲- ۲. أمالی الصدوق: ۲۵۵ فی حدیث.

۳- ۳. قرب الإسناد ص ۱۵.

۴- ۴. علل الشرائع ج ۲ ص ۷۱.

ع، [علل الشرائع] علی بن بندار عن إبراهیم بن إسحاق بإسناده ذکره عن الفضیل بن یسار عن أبی جعفر علیه السلام: مثله (۱).

**[ترجمه]علل الشـرایع: محمـد ابن عبـد الله کوفی از مردی که ذکرش نموده، روایت کرده که گفت: شـنیدم از امام باقر علیه السـلام که از پـدر بزرگوارش علیه السـلام از رسول خـدا صـلی الله علیه و آله و سـلم نقل کردنـد که فرمودند: وقتی کسـی به شهری وارد شـد، بر اهالی آن شـهر که هم دین او هسـتند مهمان است تا از آنجا خارج شود و شایسـته نیست که مهمان بـدون اذن میزبـان روزه بگیرد چه آنکه ممکن است آنها برای وی طعامی درست کرده باشـند که به واسـطه تناول نکردن میهمان آن طعام فاسد شود و سزاوار نیست که میزبان بدون اذن مهمان روزه بگیرد زیرا مهمان از آنها حیاء و شرم کرده، بسا طعامی را که میل دارد، به خاطر روزه دار بودن ایشان تناول نمی کند. -. علل الشرایع ۲ : ۷۱ -

**[ترجمه]

«۱۰»

ع، [علل الشرائع] الْحُسَیْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْکَرْخِیِ (۲)

عَنْ رَجُلٍ ذَکَرَهُ قَالَ: بَلَغَنِی أَنَّ بَعْضَ أَهْلِ الْمَدِینَهِ یَرْوِی حَدِیثاً عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام فَأَتَیْتُهُ فَسَأَلْتُهُ عَنْهُ فَزَبَرَنِی وَ حَلَفَ لِی بِأَیْمَانٍ غَلِیظَهٍ لَا یُحَدِّثُ بِهِ أَحداً فَقُلْتُ أُجِلُّ اللَّهَ (۳)

هَلْ سَمِعَهُ مَعَکَ أَحَدٌ غَیْرُکَ قَالَ نَعَمْ سَمِعَهُ رَجُلٌ یُقَالُ لَهُ الْفَضْلُ فَقَصَدْتُهُ حَتَّی إِذَا صِرْتُ إِلَی مَنْزِلِهِ اسْتَأْذَنْتُ عَلَیْهِ وَ سَأَلْتُهُ عَنِ الْحَدِیثِ فَزَبَرَنِی وَ فَعَلَ بِی کَمَا فَعَلَ الْمَدِینِیُّ فَأَخْبَرْتُهُ بِسَفَرِی وَ مَا فَعَلَ بِیَ الْمَدِینِیُّ فَرَقَّ لِی وَ قَالَ نَعَمْ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ مُحَمَّدَ بْنَ عَلِیٍّ علیه السلام یَرْوِی عَنْ أَبِیهِ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ إِذَا دَخَلَ رَجُلٌ بَلْدَهً فَهُوَ ضَیْفٌ عَلَی مَنْ بِهَا مِنْ أَهْلِ دِینِهِ حَتَّی یَرْحَلَ عَنْهُمْ وَ لَا یَنْبَغِی لِلضَّیْفِ أَنْ یَصُومَ إِلَّا بِإِذْنِهِمْ لِئَلَّا یَعْمَلُوا لَهُ الشَّیْ ءَ فَیَفْسُدَ عَلَیْهِمْ وَ لَا یَنْبَغِی لَهُمْ أَنْ یَصُومُوا إِلَّا بِإِذْنِهِ لِئَلَّا یَحْتَشِمَهُمْ فَیَتْرُکَ لِمَکَانِهِمْ ثُمَّ قَالَ لِی أَیْنَ نَزَلْتَ فَأَخْبَرْتُهُ فَلَمَّا کَانَ مِنَ الْغَدِ إِذَا هُوَ قَدْ بَکَّرَ عَلَیَّ وَ مَعَهُ خَادِمٌ لَهُ عَلَی رَأْسِهَا خِوَانٌ عَلَیْهَا مِنْ ضُرُوبِ الطَّعَامِ فَقُلْتُ مَا هَذَا رَحِمَکَ اللَّهُ فَقَالَ سُبْحَانَ اللَّهِ أَ لَمْ أَرْوِ لَکَ الْحَدِیثَ بِالْأَمْسِ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام ثُمَّ انْصَرَفَ (۴).

**[ترجمه]علل الشـرایع: محمـد ابن عبـد الله کرخی از مردی که ذکر نموده: وی گفت خبردار شـدم که برخی از اهـل مـدینه حدیثی را از امام باقر علیه السـلام روایت کردند. نزد راوی رفتم، پس سـراغ آن حدیث را از وی گرفتم. او مرا از آن بازداشت و ناامیـدم نمود و قسم های غلیظ و سـختی خورد که برای احدی نخواهد گفت. به او گفتم: آیا این حدیث را دیگری نیز با تو از امام علیه السـلام شنیده است؟ گفت: آری، مردی به نام فضل آن را شنیده. من به قصد او به طرف منزلش حرکت کرده اذن گرفته و داخـل شـدم و از وی راجع به حـدیث مزبور پرسـیدم، او نیز مرا از آن بـازداشت و ناامیـدم کرد و بـا من همان رفتار را نمود که مرد مـدنی کرده بود، پس ماجرای سـفر خود را به او گفته و از آنچه مرد مـدنی کرده بود خبرش دادم. دلش به حالم به رحم آمد و گفت: باشد.

از امـام بـاقر علیه السـلام شـنیدم که از پـدر بزرگـوارش، از رسول خـدا صـلی الله علیه و آله و سـلم روایت نمود که آن سـرور

فرمودند: هنگامی که شخص به شهری وارد می شود، تا زمانی که از آنجا بیرون رود، مهمان هم کیشان خود می باشد و آنها میزبانش هستند و بر مهمان سزاوار نیست روزه بگیرد مگر با اذن میزبانانش، تا طعامی برایش تهیه نبینند و به واسطه مصرف نشدنش فاسد گردد. همچنان که شایسته نیست میزبانان بدون اذن مهمان روزه بگیرند تا او حیا نکند و به خاطر موقعیتی که میزبانان دارند، از طعامی که میل دارد، چشم بپوشد.

سپس به من گفت: منزلت کجاست؟ پس به او خبر دادم. وقت صبح به نزدم آمد و خادمی که بر سرش طبقی گذارده و انواع طعام‌ها در آن بود وی را همراهی می کرد. به او گفتم: رحمت خدا بر تو، این چیست؟ گفت: سبحان الله!! مگر دیروز از امام باقر علیه السلام حدیث مزبور را نقل نکردم، این را گفت و مراجعت نمود. -. علل الشرایع ۲ : ۷۲ -

**[ترجمه]

«۱۱»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِیسَ عَنِ الْأَشْعَرِیِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ هِلَالٍ عَنْ مَرْوَكِ بْنِ عُبَیْدٍ عَنْ نَشِیطِ بْنِ صَالِحٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِیهِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مِنْ فِقْهِ الضَّیْفِ أَنْ لَا یَصُومَ تَطَوُّعاً إِلَّا بِإِذْنِ صَاحِبِهِ وَ مِنْ طَاعَهِ الْمَرْأَهِ لِزَوْجِهَا أَنْ لَا تَصُومَ تَطَوُّعاً إِلَّا بِإِذْنِهِ وَ أَمْرِهِ وَ مِنْ

۱- ۱. علل الشرائع ج ۲ ص ۷۱.

۲- ۲. الكوفیّ خ ل.

۳- ۳. زبره: منعه و انتهره بشده، و أجل بمعنی نعم عند التصدیق، و« اللّه» بالكسر مقسم علیه بحذف حرف القسم أی لا بأس علیك إذا أنت حلفت بالایمان الغلیظه أن لا تحدث به احدا فاقسمك باللّه هل سمعه معك أحد غیرك فترشدنی إلیه حتّی أسمع الحدیث منه.

۴- ۴. علل الشرائع ج ۲ ص ۷۲.

صَلَاحِ الْعَبْدِ وَ نُصْحِهِ لِمَوْلَاهُ أَنْ لَا يَصُومَ تَطَوُّعاً إِلَّا بِإِذْنِ مَوَالِيهِ وَ أَمْرِهِمْ وَ مِنْ بِرِّ الْوَلَدِ أَنْ لَا يَصُومَ تَطَوُّعاً وَ لَا يَحُجَّ تَطَوُّعاً وَ لَا يُصَلِّيَ تَطَوُّعاً إِلَّا بِإِذْنِ أَبَوَيْهِ وَ أَمْرِهِمَا وَ إِلَّا كَانَ الضَّيْفُ جَاهِلًا وَ الْمَرْأَةُ عَاصِيَةً وَ كَانَ الْعَبْدُ فَاسِداً عَاصِياً غَاشّاً وَ كَانَ الْوَلَدُ عَاقّاً قَاطِعاً لِلرَّحِمِ.

قال الصدوق رحمه الله جاء هذا الخبر هكذا و لكن ليس للوالدين على الولد طاعه فى ترك الحج تطوعا كان أو فريضه و لا فى ترك الصلاه و لا فى ترك الصوم و لا فى شى ء من ترك الطاعات (١).

**[ترجمه]علل الشرایع: هشام ابن حکم از امام صادق علیه السلام از پدر بزرگوارش علیه السلام نقل نموده که آن حضرت فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمودند: از فهم و دانش مهمان است که بدون اذن میزبانش روزه مستحبی نگیرد، و از طاعت زن از شوهرش این است که بدون اجازه و امر شوهرش روزه مستحبی نگیرد، و از صلاح و صحت و خیر خواهی عبد نسبت به آقایش این است که بدون اذن مولا و فرمان او روزه نگیرد، و از احسان فرزند به پدر و مادرش این است که بدون اذن ایشان روزه و حج و نماز مستحبی انجام ندهد و در غیر این صورت، مهمان جاهل و زن گنهکار و عبد فاسد و طاغی و ناخالص و فرزند عاق و قاطع رحم قلمداد می شوند.

صدوق گفته است: خبر مذکور به همین نحو که نقل شد روایت گردیده ولی در ترک حج، چه مستحبی و چه واجب و نیز در ترک نماز و رها کردن روزه، چه مستحبی و چه واجب و همچنین در ترک طاعات و عبادات دیگر، اطاعت والدین واجب نیست. - . علل الشرایع ۲ : ۷۲ -

**[ترجمه]

«۱۲»

صح، [صحیفه الرضا علیه السلام] عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مَنْ صَامَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ صَبْراً وَ احْتِسَاباً أُعْطِيَ أَجْرَ عَشَرَةِ أَيَّامٍ غُرٍّ زُهْرٍ لَا تُشَاكِلُهُنَّ أَيَّامُ الدُّنْيَا(٢).

**[ترجمه]صحیفه امام رضا: امام رضا علیه السلام از پدرانش از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم روایت می کند که فرمود: هر کس روز جمعه را با شکیبایی و تحمل سختی روزه بگیرد، پاداش ده روز نورانی و روشن که هیچ شباهتی به روزهای دنیا ندارد، به او داده می‌شود. - . صحیفه امام رضا : ۱۲ و مانند آن در عیون الاخبار ۲ : ۳۶ - ۳۷ آمده است. -

**[ترجمه]

«۱۳»

یج، [الخرائج و الجرائح] رَوَى إِسْحَاقُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْعَلَوِيُّ الْعُرَيْضِيُّ قَالَ: رَكِبَ أَبِي وَ عُمُومَتِي إِلَى أَبِي الْحَسَنِ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ علیه السلام وَ قَدِ اخْتَلَفُوا فِي الْأَرْبَعَةِ أَيَّامٍ الَّتِي تُصَامُ فِي السَّنَةِ وَ هُوَ مُقِيمٌ بِصَرْيَا قَبْلَ مَصِيرِهِ إِلَى سُرَّمَنْ رَأَى فَقَالَ جِئْتُمْ تَسْأَلُونِّي

عَنِ الْأَيَّامِ الَّتِی تُصَامُ فِی السَّنَهِ فَقَالُوا مَا جِئْنَا إِلَّا لِهَذَا فَقَالَ الْیَوْمُ السَّابِعَ عَشَرَ مِنْ رَبِیعٍ الْأَوَّلِ وَ هُوَ الْیَوْمُ الَّذِی وُلِدَ فِیهِ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ الْیَوْمُ السَّابِعُ وَ الْعِشْرُونَ مِنْ رَجَبٍ وَ هُوَ الْیَوْمُ الَّذِی بُعِثَ فِیهِ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ الْیَوْمُ الْخَامِسُ وَ الْعِشْرُونَ مِنْ ذِی الْقَعْدَهِ وَ هُوَ الْیَوْمُ الَّذِی دُحِیَتْ فِیهِ الْأَرْضُ وَ الْیَوْمُ الثَّامِنَ عَشَرَ مِنْ ذِی الْحِجَّهِ وَ هُوَ الْغَدِیرُ(۳).

**[ترجمه]الخرائج: اسحاق ابن عبدالله علوی عریضی روایت کرده است و گوید: پدرم و عموهایم در چهار روزی که طول سال مستحب است روزه گرفته شود اختلاف کردند، برای روشن شدن مسئله سوار شدند و نزد امام هادی علیه السلام که قبل از رفتن به سامرا در آبادی صریا بود، رفتند. امام به آنان فرمود: آمدید تا از روزهایی که در طول سال روزه گرفته می شود بپرسید؟ گفتند: آری برای امری جز این نیامدیم. پس فرمود: روز هفدهم ماه ربیع الاول که روز ولادت رسول خدا صلی الله علیه و آله است و روز بیست و هفتم رجب که روز بعثت پیامبر است و روز بیست و پنجم ذی قعده، روزی که زمین از زیر کعبه گسترده شد و روز هجدهم ذیحجه که روز غدیر است. - . در کتاب مختار الخرائج چاپ شده ذکر نشده است. -

**[ترجمه]

«۱۴»

سر، [السرائر] مِنْ کِتَابِ حَرِیزٍ قَالَ قَالَ زُرَارَهُ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام: لَا قِرَانَ بَیْنَ صَوْمَیْنِ (۴).

ص: ۲۶۶

۱- ۱. علل الشرائع ج ۲ ص ۷۲.

۲- ۲. صحیفه الرضا علیه السلام ص ۱۲ و مثله فی عیون الأخبار ج ۲ ص ۳۶ و ۳۷.

۳- ۳. لا یوجد فی مختار الخرائج المطبوع.

۴- ۴. السرائر ص ۴۷۲.

**[ترجمه]سرائر: زراره گوید: امام باقر علیه السلام فرمود: بین دو روزه، قران نیست. (بین دو روزه باید فاصله انداخت). - . سرائر : ۴۷۲ -

**[ترجمه]

«۱۵»

نی، [الغیبه للنعمانی] الْكُلَيْنِيُّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ سَهْلٍ عَنِ ابْنِ شَمُّونٍ عَنِ الْأَصَمِّ عَنْ كَرَّامٍ قَالَ: حَلَفْتُ فِيمَا بَيْنِي وَ بَيْنَ نَفْسِي أَنْ لَا آكُلَ طَعَاماً بِنَهَارٍ حَتَّى يَقُومَ قَائِمُ آلِ مُحَمَّدٍ فَدَخَلْتُ عَلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَقُلْتُ لَهُ رَجُلٌ مِنْ شِيعَتِكَ جَعَلَ لِلَّهِ عَلَيْهِ أَنْ لَا يَأْكُلَ طَعَاماً بِالنَّهَارِ أَبَداً حَتَّى يَقُومَ قَائِمُ آلِ مُحَمَّدٍ علیهم السلام فَقَالَ صُمْ يَا كَرَّامُ وَ لَا تَصُمِ الْعِيدَيْنِ وَ لَا ثَلَاثَةَ أَيَّامِ التَّشْرِيقِ وَ لَا إِذَا كُنْتَ مُسَافِراً(۱).

**[ترجمه]غیبهٔ النعمانی: اصم از کرام نقل می کند که گوید: من با خود سوگند یاد کرده بودم که هرگز در روز غذایی نخورم و روزه بگیرم تا آنگاه که قائم آل محمد قیام کند. روزی نزد امام صادق علیه السلام رفتم و به او عرض کردم: مردی از شیعیان تو برای خدا بر خویشتن واجب ساخته که هرگز در روز غذایی نخورد و روزه گیرد تا زمانی که قائم آل محمد قیام کند. فرمود: ای کرام! روزه بدار ولی در عید قربان و عید فطر و سه روز تشریق و هنگامی که در سفر به سر می بری، از روزه داشتن خودداری کن. - . غیبهٔ النعمانی : ۴۶ -

**[ترجمه]

«۱۶»

نَوَادِرُ الرَّاوَنْدِيِّ، بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ عَلِيٌّ علیه السلام: يَجُوزُ لِلصَّائِمِ الْمُتَطَوِّعِ أَنْ يُفْطِرَ.

وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ قَالَ قَالَ عَلِيٌّ علیه السلام: لَا وِصَالَ فِي الصِّيَامِ وَ لَا صَمْتَ مَعَ الصِّيَامِ (۲).

وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: لَا صَمْتَ مِنْ غُدْوَةٍ إِلَى اللَّيْلِ وَ لَا وِصَالَ فِي صِيَامٍ (۳).

وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ قَالَ: سُئِلَ عَلِيٌّ علیه السلام عَنْ رَجُلٍ قَالَ لِامْرَأَتِهِ إِنْ لَمْ أَصُمْ يَوْمَ الْأَضْحَى فَأَنْتِ طَالِقٌ فَقَالَ إِنْ صَامَ فَقَدْ أَخْطَأَ السُّنَّةَ وَ خَالَفَهَا وَ اللَّهُ وَلِيُّ عُقُوبَتِهِ وَ مَغْفِرَتِهِ وَ لَمْ تُطَلَّقِ امْرَأَتُهُ وَ يَنْبَغِي أَنْ يُؤَدِّبَهُ الْإِمَامُ بِشَيْ ءٍ مِنَ الضَّرْبِ (۴).

**[ترجمه]نوادر راوندی: موسی ابن جعفر علیه السلام از پدرانش نقل می کند که علی علیه السلام فرمود: کسی که روزه مستحبی گرفته، می‌تواند روزه خود را افطار کند.

و با همین سند فرمود: علی علیه السلام فرمود: روزه وصال (روزه را بدون افطاری و سحری به هم وصل نمودن) و روزه سکوت، در اسلام وجود ندارد. - . نوادر راوندی : ۳۷ -

و با همین سند فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: سکوت از صبح تا شب، و روزه وصال در اسلام نیست. - . نوادر راوندی: ۵۱ -

و با همین سـند فرمود: از علی علیه السـلام در باره مردی سؤال شـد که به زن خود گفته بود: اگر روز عید قربان (که روزه آن حرام است) روزه نگیرم، تو طلاق داده شده هستی! آن حضـرت فرمود: آن مرد اگر روزه بگیرد، اشتباه کرده و بر خلاف سنت عمل نموده، و خداوند متولی مجازات و آمرزش اوست، طلاق زن هم واقع نشده، و سـزاوار است امام علیه السـلام هم آن مرد را تنبیه کند. - . نوادر راوندی: ۴۷ -

**[ترجمه]

«۱۷»

مَجَالِسُ الشَّيْخِ، عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ وَهْبَانَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ حَبَشِيٍّ عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى وَ جَعْفَرِ بْنِ عِيسَى عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ أَبِي غُنْدَرٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ صَوْمِ يَوْمِ عَرَفَةَ فَقَالَ عِيدٌ مِنْ أَعْيَادِ الْمُسْلِمِينَ وَ يَوْمُ دُعَاءٍ وَ مَسْأَلَةٍ قُلْتُ فَصَوْمُ يَوْمِ عَاشُورَاءَ قَالَ ذَاكَ يَوْمٌ قُتِلَ فِيهِ الْحُسَيْنُ علیه السلام فَإِنْ كُنْتَ شَامِتاً فَصُمْ ثُمَّ قَالَ إِنَّ آلَ أُمَيَّةَ عَلَيْهِمْ لَعْنَةُ اللَّهِ وَ مَنْ أَعَانَهُمْ عَلَى قَتْلِ الْحُسَيْنِ علیه السلام

ص: ۲۶۷

۱- ۱. غیبه النعمانیّ ص ۴۶.

۲- ۲. نوادر الراوندیّ: ۳۷.

۳- ۳. نوادر الراوندیّ: ۵۱.

۴- ۴. نوادر الراوندیّ: ۴۷.

مِنْ أَهْلِ الشَّامِ نَـذَرُوا نَـذْراً إِنْ قُتِلَ الْحُسَـيْنُ علیه السـلام وَ سَـلِمَ مَنْ خَرَجَ إِلَى الْحُسَـيْنِ علیه السـلام وَ صَارَتِ الْخِلَافَهُ فِی آلِ أَبِی سُفْيَانَ أَنْ يَتَّخِذُوا ذَلِكَ الْيَوْمَ عِيـداً لَهُمْ يَصُومُونَ فِيهِ شُـكْراً وَ يُفَرِّحُونَ أَوْلَادَهُمْ فَصَارَتْ فِی آلِ أَبِی سُـفْيَانَ سُـنَّهً إِلَى الْيَوْمِ فِی النَّاسِ وَ اقْتَـدَى بِهِمُ النَّاسُ جَمِيعـاً فَلِذَلِكَ يَصُومُونَهُ وَ يُـدْخِلُونَ عَلَى عِيَالاتِهِمْ وَ أَهَالِيهِمُ الْفَرَحَ ذَلِكَ الْيَوْمَ ثُمَّ قَالَ إِنَّ الصَّوْمَ لَا يَكُونُ لِلْمُصِيبَهِ وَ لَا يَكُونُ إِلَّا شُـكْراً لِلسَّلَامَهِ وَ إِنَّ الْحُسَـيْنَ علیه السلام أُصِيبَ فَإِنْ كُنْتَ مِمَّنْ أُصِيبَ بِهِ فَلَا تَصُمْ وَ إِنْ كُنْتَ شَامِتاً مِمَّنْ تَبَرَّكَ بِسَلَامَهِ بَنِی أُمَيَّهَ فَصُمْ شُكْراً لِلَّهِ تَعَالَى (۱).

وَ عَنْهُ، عَنِ ابْنِ عُبْدُونٍ عَنِ ابْنِ الزُّبَيْرِ عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ الْأَصَمِّ عَنْ ثَعْلَبَهَ بْنِ مَيْمُونٍ عَنْ مَعْمَرِ بْنِ يَحْيَى أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام يَقُولُ: لَا يَسْأَلُ اللَّهُ عَبْداً عَنْ صَلَاهٍ بَعْدَ الْفَرِيضَهِ وَ عَنْ صَدَقَهٍ بَعْدَ الزَّكَاهِ وَ لَا عَنْ صَوْمٍ بَعْدَ شَهْرِ رَمَضَانَ (۲).

**[ترجمه]مجالس شیخ: ابوغندر از پدرش از امام صادق علیه السلام روایت می کند که از ایشان در باره روزه روز عرفه پرسیدم. فرمود: روز عرفه عیدی از اعیاد مسلمانان است و روز دعا کردن و درخواست کردن از خداوند است. گفتم: پس روز عاشورا چه؟ فرمود: آن روزی است که امام حسین علیه السلام کشته شد؛ پس اگر شماتت گر هستی روزه بگیر!

سپس فرمود: همانا خاندان امویان که لعنت خداوند بر آن‌ها و آن دسته از اهالی شام که آنان را در کشتن حسین علیه السلام یاری رساندند باد، نذر کردند اگر حسین علیه السلام کشته شود و کسانی که به جنگ با او رفتند سالم بمانند و خلافت به خاندان ابوسفیان برسد، آن روز را برای خود عید قرار دهند و به پاس سپاسگزاری روزه بگیرند و فرزندانشان را شادمان کنند. پس این روز در خاندان ابوسفیان تا به امروز در میان مردم به سنتی مبدل گشت و همه مردم به آنان اقتدا کردند و از این جهت آن روز را روزه می گیرند و موجبات شادمانی و خوشحالی را در میان زنان و خانواده‌هایشان فراهم می‌آورند.

سپس فرمود: همانا روزه برای مصیبت نیست و روزه نیست مگر برای شکر گزاری از سلامتی و تندرستی. و همانا حسین علیه السلام مصیبت دید؛ پس اگر تو از کسانی هستی که مصیبت‌زده هستی، روزه نگیر! و اگر شماتت گر و از جمله کسانی هستی که به سلامتی بنی امیه تبریک می گویی، برای سپاس خداوند روزه بگیر. -. امالی طوسی ۲ : ۲۷۹ -

و از همان کتاب از معمر ابن یحیی روایت شده که از امام باقر شنیده است که می‌فرمود: خداوند از هیچ بنده ای، نمازی را پس از به جا آوردن نماز واجب و صدقه ای را پس از دادن زکات و روزه ای را پس از گرفتن روزه ماه رمضان، نمی خواهد و در باره آن از او نمی پرسد .

**[ترجمه]

«۱۸»

دَعَائِمُ الْإِسْلَامِ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیه السلام قَالَ: أَوْفَتِ السَّفِينَهُ يَوْمَ عَاشُورَاءَ عَلَى الْجُودِيِّ فَأَمَرَ نُوحٌ مَنْ مَعَهُ مِنَ الْإِنْسِ وَ الْجِنِّ بِصَوْمِهِ وَ هُوَ الْيَوْمُ الَّذِی تَابَ اللَّهُ فِيهِ عَلَى آدَمَ وَ هُوَ الْيَوْمُ الَّذِی يَقُومُ فِيهِ قَائِمُنَا أَهْلَ الْبَيْتِ علیهم السلام (۳).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: از جعفر ابن محمد علیه‌السلام روایت شده که فرمود: روز عاشورا کشتی بر جودی نشست. نوح علیه

السلام به انسان‌ها و جنیانی که با او بودند دستور داد آن روز را روزه بگیرند. آن روزی است که خداوند توبه آدم علیه السلام را قبول کرد و روزی است که قائم ما اهل بیت (عج) قیام می کند. - . دعائم الاسلام ۱ : ۲۸۴ -

**[ترجمه]

«۱۹»

دَعَائِمُ الْإِسْلَامِ، عَنْ عَلِيٍّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ: أَنَّ رَجُلًا شَكَا إِلَيْهِ أَنَّ امْرَأَتَهُ تُكْثِرُ الصَّوْمَ فَتَمْنَعُهُ نَفْسَهَا فَقَالَ لَا صَوْمَ لَهَا إِلَّا بِإِذْنِكَ إِلَّا فِي وَاجِبٍ عَلَيْهَا أَنْ تَصُومَهُ (۴).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: از علی علیه السلام روایت شده که مردی نزد او شکایت آورد که همسرش بسیار روزه می گیرد، پس خویشتن را از او دریغ می‌دارد. فرمودند: هیچ روزه‌ای بر او نیست مگر با اجازه تو، جز در روزه‌های واجب که باید آن را روزه بگیرد. - . دعائم الاسلام ۱ : ۲۸۵ -

**[ترجمه]

«۲۰»

دَعَائِمُ الْإِسْلَامِ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام قَالَ: لَا يُصَامُ يَوْمُ الْفِطْرِ وَ لَا يَوْمُ الْأَضْحَى وَ لَا ثَلَاثَةُ أَيَّامٍ بَعْدَهُ وَ هِيَ أَيَّامُ التَّشْرِيقِ فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ:

۱- ۱. أمالي الطوسيّ ج ۲ ص ۲۷۹.

۲- ۲. لا يوجد في الأمالي المطبوع كما مر.

۳- ۳. دعائم الإسلام ج ۱: ۲۸۴، و فيه استوت السفينه، و في أمالي الصدوق ص ۷۷ ما يخالف هذا.

۴- ۴. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۲۸۵.

هِیَ أَیَّامُ أَكْلٍ وَ شُرْبٍ وَ بِعَالٍ.

وَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: أَنَّهُ كَرِهَ صَوْمَ الْأَبَدِ وَ كَرِهَ الْوِصَالَ فِی الصَّوْمِ وَ هُوَ أَنْ یَصِلَ یَوْمَیْنِ أَوْ أَكْثَرَ لَا یُفْطِرُ مِنَ اللَّیْلِ (۱)

**[ترجمه]دعائم الاسلام: از جعفر ابن محمد علیه السلام روایت شده که فرمود: در روز عید فطر و روز عید قربان و سه روز بعد از آن که ایام تشریق است، روزه گرفته نمی‌شود. همانا رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: این ایام، روزهای خوردن و آشامیدن و بعال است.

و از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم روایت شده که ایشان از روزه همیشگی و پیوسته و از روزه وصال بیزار بود. روزه وصال این است که شخصی دو روز یا بیشتر را در روزه به هم برساند و شب‌هنگام افطار نکند. - . دعائم الاسلام ۱ : ۲۸۵ -

**[ترجمه]

باب ۳۲ أحكام الصوم

الآیات

البقره: أُحِلَّ لَكُمْ لَیْلَهَ الصِّیامِ الرَّفَثُ إِلی نِسائِكُمْ هُنَّ لِباسٌ لَكُمْ وَ أَنْتُمْ لِباسٌ لَهُنَّ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَخْتانُونَ أَنْفُسَكُمْ فَتابَ عَلَیْكُمْ وَ عَفا عَنْكُمْ فَالْآنَ بَاشِرُوهُنَّ وَ ابْتَغُوا ما كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ وَ كُلُوا وَ اشْرَبُوا حَتَّی یَتَبَیَّنَ لَكُمُ الْخَیْطُ الْأَبْیَضُ مِنَ الْخَیْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ أَتِمُّوا الصِّیامَ إِلَی اللَّیْلِ وَ لا تُبَاشِرُوهُنَّ وَ أَنْتُمْ عاكِفُونَ فِی الْمَساجِدِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلا تَقْرَبُوها كَذلِكَ یُبَیِّنُ اللَّهُ آیاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ یَتَّقُونَ (۲).

lt;meta info="- أُحِلَّ لَكُمْ لَیْلَهَ الصِّیَامِ الرَّفَثُ إِلَی نِسَآئِكُمْ هُنَّ لِبَاسٌ لَّكُمْ وَأَنتُمْ لِبَاسٌ لَّهُنَّ عَلِمَ اللّهُ أَنَّكُمْ كُنتُمْ تَخْتانُونَ أَنفُسَكُمْ فَتَابَ عَلَیْكُمْ وَعَفَا عَنكُمْ فَالآنَ بَاشِرُوهُنَّ وَابْتَغُواْ مَا كَتَبَ اللّهُ لَكُمْ وَكُلُواْ وَاشْرَبُواْ حَتَّی یَتَبَیَّنَ لَكُمُ الْخَیْطُ الأَبْیَضُ مِنَ الْخَیْطِ الأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ أَتِمُّواْ الصِّیَامَ إِلَی الَّلیْلِ وَلاَ تُبَاشِرُوهُنَّ وَأَنتُمْ عَاكِفُونَ فِی الْمَسَاجِدِ تِلْكَ حُدُودُ اللّهِ فَلاَ تَقْرَبُوهَا كَذَلِكَ یُبَیِّنُ اللّهُ آیَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ یَتَّقُونَ. - . بقره / ۱۸۷ -

{همبستری با زنانتان در شب ماه روزه بر شما حلال شد. آنها پوشش شمایند و شما پوشش آنهایید. خدا می دانست که شما به خویشتن خیانت می ورزید، پس توبه شما را بپذیرفت و شما را عفو كرد. اكنون با آنها همبستر شوید و آنچه را كه خدا بر شما مقرر گردانیده است انجام دهید، و بخورید و بیاشامید تا رشته روشن صبحدم در تاریكی شب آشكار شود. و روزه را به شب برسانید. و چون در مسجد اعتكاف كنید، با زنان همبستر مشوید. اینها حدود فرمان خداست، بدان نزدیك مشوید. خدا آیات خود را این چنین بیان می كند، باشد كه به پرهیزگاری برسند.}

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

دَعَائِمُ الْإِسْلَامِ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام أَنَّهُ قَالَ: مَنْ أَصْبَحَ لَا يَنْوِی الصَّوْمَ ثُمَّ بَدَا لَهُ أَنْ يَتَطَوَّعَ فَلَهُ ذَلِكَ مَا لَمْ تَزُلِ الشَّمْسُ قَالَ وَ كَذَلِكَ إِنْ أَصْبَحَ صَائِماً مُتَطَوِّعاً فَلَهُ أَنْ يُفْطِرَ مَا لَمْ تَزُلِ الشَّمْسُ (۳).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: از جعفر ابن محمد علیه السلام روایت شده که فرمود: هر که صبح کند و در نیت نداشته باشد که روزه بگیرد سپس بخواهد روزه مستحب بگیرد، این کار برایش مقدور است تا زوال خورشید. فرمود: و همین گونه است اگر صبح کند و روزه مستحبی بگیرد می‌تواند افطار کند تا زوال خورشید. - . دعائم الاسلام : ۱ : ۲۸۵ -

**[ترجمه]

«۲»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ سَمَاعَةَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَی أُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيامِ الرَّفَثُ إِلی نِسائِكُمْ إِلَی وَ كُلُوا وَ اشْرَبُوا قَالَ نَزَلَتْ فِی خَوَّاتِ بْنِ جُبَيْرٍ(۴)

وَ كَانَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فِی الْخَنْدَقِ وَ هُوَ صَائِمٌ فَأَمْسَى

ص: ۲۶۹

۱- ۱. دعائم الإسلام ص ۲۸۵.

۲- ۲. البقره: ۱۸۷.

۳- ۳. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۲۸۵.

۴- ۴. هو خوات بن جبیر بن النعمان بن أميّه بن امرئ القیس بن ثعلبه بن عمرو بن عوف بن مالك بن الاوس الأنصاریّ أبو عبد اللّه و أبو صالح، و هو أخو عبد اللّه بن جبیر الذی کان رسول اللّه و کله الی فم الشعب یوم احد، شهد المشاهد کلها مع رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله الا فی بدر فانه أصابه حجر فی ساقه فرد من الصفراء، و ضرب له بسهمه و أجره. و هو المعروف بصاحب ذات النحیین فی المثل السائر« أشغل من ذات النحیین» راجع لشرح المثل، مجمع الامثال للمیدانی تحت الرقم ۲۰۲۹. و قد اتفق فی أحادیثنا المعتبره کما فی الکافی ج ۴ ص ۹۹، الفقیه ج ۲ ص ۸۱، التهذیب ج ۴ ص ۱۸۴، الرقم ۵۱۲، و فی الطبعه القدیمه ج ۱ ص ۴۰۴، النصّ علی خوات بن جبیر أحد بنی عمرو بن عوف و هکذا فی تفسیر القمّیّ ص ۵۶: خوات بن جبیر أخو عبد اللّه بن جبیر الذی کان رسول اللّه و کله بفم الشعب، و لکن نقله الطبرسیّ فی مجمع البیان مصحفا و قال:« مطعم بن جبیر أخو عبد اللّه بن جبیر الذی کان رسول اللّه و کله بفم الشعب» مع أنّه لیس فی الصحابه من یسمی مطعم ابن جبیر، حتی یکون اخا خوات بن جبیر، نعم فی الصحابه جبیر بن مطعم بن عدی لکنه من مسلمه الفتح، و کان قبل ذلک ملبا علی الإسلام، و سیأتی عن تفسیر النعمانیّ علی ما رآه المؤلّف العلامه من نسبه الکتاب و سنده أو رساله المحکم و المتشابه لعلم الهدی کما

رآه صاحب الوسائل الحرّ العاملیّ و نقله فی الباب ۴۴ من أبواب ما یمسک عنه الصائم تحت الرقم ۴: مطعم بن جبیر أیضا، و کل ذلک مصحف قطعا مع أن سند الکتابین و جاده.

عَلَى ذَلِكَ وَ كَانُوا مِنْ قَبْلِ أَنْ يَنْزِلَ هَذِهِ الْآيَةُ إِذَا نَامَ أَحَدُهُمْ حُرِّمَ عَلَيْهِ الطَّعَامُ فَرَجَعَ خَوَّاتٌ إِلَى أَهْلِهِ حِينَ أَمْسَى فَقَالَ عِنْدَكُمْ طَعَامٌ فَقَالُوا لَا تَنَامُ حَتَّى نَصْنَعَ لَكَ طَعَاماً فَاتَّكَأَ فَنَامَ فَقَالُوا قَدْ فَعَلْتَ قَالَ نَعَمْ فَبَاتَ عَلَى ذَلِكَ وَ أَصْبَحَ فَغَدَا إِلَى الْخَنْدَقِ فَجَعَلَ يُغْشَى عَلَيْهِ فَمَرَّ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله فَلَمَّا رَأَى الَّذِي بِهِ سَأَلَهُ فَأَخْبَرَهُ كَيْفَ كَانَ أَمْرُهُ فَنَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ أُحِلَّ لَكُمْ أَنْ تَأْكُلُوا وَ تَشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ(۱).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: سماعه از امام صادق علیه السلام روایت می کند که پیرامون تفسیر آیه: «أُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيامِ الرَّفَثُ إِلَى نِسَآئِكُمْ» فرمود: این آیه در شأن خَوّات ابن جُبیر انصاری نازل شده است. ماجرا از این قرار است که وی با زبان روزه به همراه پیامبر صلی الله علیه و آله در خندق بود و بدون آن که افطار کند، روز را به شب رساند و پیش از نزول این آیه، این چنین بود که اگر کسی از آنان می خوابید، خوردن و آشامیدن بر او حرام می شد. پس خَوّات پس از آن که روز را به شب رساند، به سوی خانواده خود آمد و گفت: آیا غذایی نزد شما هست؟ آنها پاسخ دادند: خیر، نخواب تا غذایی را برایت آماده کنیم. وی تکیه داد و خوابش برد. خانواده او به او گفتند: آیا تو خوابیده بودی؟ او پاسخ داد: آری. او بدون آن که افطار کند، شب را به صبح رسانید و صبح هنگام به سوی خندق رفت و کم کم داشت از هوش می رفت. رسول الله صلی الله علیه و آله از کنار او عبور کرد و چون او را با این حال دید، وی رسول الله صلی الله علیه و آله را از این که چه بر او گذشته، آگاه ساخت و خداوند آیه: «وَكُلُواْ وَاشْرَبُواْ حَتَّى يتَبَينَ لَكُمُ الْخَيطُ الأَبْيَضُ مِنَ الْخَيطِ الأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ»، - . بقره / ۱۸۷ - {و بخورید و بیاشامید تا رشته روشن صبحدم در تاریکی شب آشکار شود.} را نازل کرد. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۸۳ -

**[ترجمه]

«۳»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ سَعْدٍ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِهِ عَنْهُمَا: فِي رَجُلٍ تَسَحَّرَ وَ هُوَ شَاكٌّ فِي الْفَجْرِ فَقَالَ لَا بَأْسَ كُلُوا وَ اشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ وَ أَرَى أَنْ يَسْتَظْهِرَ فِي رَمَضَانَ وَ يَتَسَحَّرَ قَبْلَ ذَلِكَ (۲).

ص: ۲۷۰

۱- ۱. تفسير العيّاشيّ ج ۱ ص ۸۳.

۲- ۲. تفسير العيّاشيّ ج ۱ ص ۸۳.

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: سعد از یکی از اصحاب خود روایت می کند که از امام باقر یا امام صادق علیهما السلام پرسیدند: حکم مردی که به هنگام سحر در طلوع فجر شک می کند، چیست؟ حضرت پاسخ داد: اشکالی ندارد چون خداوند می فرماید: «وَكُلُواْ وَاشْرَبُواْ حَتَّى يَتَبَيَنَ لَكُمُ الْخَيطُ الأَبْيَضُ مِنَ الْخَيطِ الأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ» و او باید در ماه رمضان، احتیاط کند (زودتر بیدار شود) و پیش از زمان شک، سحری بخورد. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۸۳ -

**[ترجمه]

«۴»

شی، [تفسير العياشي] عَنْ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام عَنْ رَجُلَيْنِ قَامَا فِي رَمَضَانَ فَقَالَ أَحَدُهُمَا هَذَا الْفَجْرُ وَ قَالَ الْآخَرُ مَا أَرَى شَيْئاً قَالَ لِيَأْكُلِ الَّذِي لَمْ يَسْتَيْقِنِ الْفَجْرَ وَ قَدْ حَرُمَ الْأَكْلُ عَلَى الَّذِي زَعَمَ قَدْ رَأَى إِنَّ اللَّهَ يَقُولُ وَ كُلُوا وَ اشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ أَتِمُّوا الصِّيامَ إِلَى اللَّيْلِ (۱).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: ابو بصیر نقل می کند: از امام صادق علیه السلام پرسیدم: دو مرد در سحرگاه ماه رمضان برخاسته و یکی از آن دو گفت: این، فجر است و دیگری گفت: چیزی نمی بینم، حکم آن دو چیست؟ حضرت پاسخ داد: آن کس که یقین نکرده که آن، هنگام فجر است می تواند غذا بخورد ولی خوردن غذا بر آن که می گوید هنگام فجر می باشد، حرام شده است. چرا که خداوند می فرماید: «وَكُلُواْ وَاشْرَبُواْ حَتَّى يَتَبَيَنَ لَكُمُ الْخَيطُ الأَبْيَضُ مِنَ الْخَيطِ الأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ أَتِمُّواْ الصِّيامَ إِلَى الَّليلِ» - . تفسیر عیاشی ۱ : ۸۳ -

**[ترجمه]

«۵»

شی، [تفسير العياشي] عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ الْحَلَبِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ الْخَيْطِ الْأَبْيَضِ وَ عَنِ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ فَقَالَ بَيَاضُ النَّهَارِ مِنْ سَوَادِ اللَّيْلِ (۲).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: عبد الله حلبی روایت می کند، از امام صادق پرسیدم: «الْخَيطُ الأَبْيَضُ مِنَ الْخَيطِ الأَسْوَدِ» به چه معنا است؟ حضرت پاسخ داد: منظور، سفیدی روز از سیاهی شب است. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۸۴ -

**[ترجمه]

«۶»

فِي تَفْسِيرِ النُّعْمَانِيِّ، بِالْإِسْنَادِ الْمُتَقَدِّمِ فِي كِتَابِ الْقُرْآنِ (۳)

قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام: أَنَّهُ لَمَّا فَرَضَ اللَّهُ الصِّيَامَ فَرَضَ أَنْ لَا يَنْكِحَ الرَّجُلُ أَهْلَهُ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ بِاللَّيْلِ وَ لَا بِالنَّهَارِ عَلَى

مَعْنَى صَوْمِ بَنِی إِسْرَائِیلَ فِی التَّوْرَاهِ فَکَانَ ذَلِکَ مُحَرَّماً عَلَى هَذِهِ الْأُمَّهِ وَ کَانَ الرَّجُلُ إِذَا نَامَ فِی أَوَّلِ اللَّیْلِ قَبْلَ أَنْ یُفْطِرَ فَقَدْ حَرُمَ عَلَیْهِ الْأَکْلُ بَعْدَ النَّوْمِ أَفْطَرَ أَوْ لَمْ یُفْطِرْ وَ کَانَ رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یُعْرَفُ بِمُطْعِمِ بْنِ جُبَیْرٍ شَیْخاً(۴)

فَکَانَ فِی الْوَقْتِ الَّذِی حُفِرَ فِیهِ الْخَنْدَقُ حفَرَ فِی جُمْلَهِ الْمُسْلِمِینَ وَ کَانَ ذَلِکَ فِی شَهْرِ رَمَضَانَ فَلَمَّا فَرَغَ مِنَ الْحَفْرِ وَ رَاحَ إِلَى أَهْلِهِ صَلَّى الْمَغْرِبَ وَ أَبْطَأَتْ عَلَیْهِ زَوْجَتُهُ بِالطَّعَامِ فَغَلَبَ عَلَیْهِ النَّوْمُ فَلَمَّا أَحْضَرَتْ إِلَیْهِ الطَّعَامَ أَنْبَهَتْهُ فَقَالَ لَهَا اسْتَعْمِلِیهِ أَنْتِ فَإِنِّی قَدْ نِمْتُ وَ حَرُمَ عَلَیَّ وَ طَوَى إلیه [لَیْلَتَهُ] وَ أَصْبَحَ صَائِماً فَغَدَا إِلَى الْخَنْدَقِ وَ جَعَلَ یَحْفِرُ مَعَ النَّاسِ فَغُشِیَ عَلَیْهِ فَسَأَلَهُ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله عَنْ حَالِهِ فَأَخْبَرَهُ وَ کَانَ مِنَ الْمُسْلِمِینَ شُبَّانٌ یَنْکِحُونَ نِسَاءَهُمْ بِاللَّیْلِ سِرّاً لِقِلَّهِ صَبْرِهِمْ فَسَأَلَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله اللَّهَ سُبْحَانَهُ فِی ذَلِکَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَیْهِ أُحِلَّ لَکُمْ لَیْلَهَ الصِّیامِ الرَّفَثُ

۱- ۱. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۸۳.

۲- ۲. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۸۴.

۳- ۳. راجع ج ۹۳ ص ۳ من هذه الطبعه.

۴- ۴. قد مر أن الصحیح خوات بن جبیر.

إلی نِسائِکَمْ هُنَّ لِباسٌ لَکَمْ وَ أَنْتَم لِباسٌ لَهُنَّ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّکَمْ کُنْتُم تَخْتانُونَ أَنْفُسَکَمْ فَتابَ عَلَیْکَمْ وَ عَفا عَنْکَمْ فَالْآنَ بَاشِرُوهُنَّ وَ ابْتَغُوا ما کَتَبَ اللَّهُ لَکُمْ وَ کُلُوا وَ اشْرَبُوا حَتَّی یَتَبَیَّنَ لَکُمُ الْخَیْطُ الْأَبْیَضُ مِنَ الْخَیْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ أَتِمُّوا الصِّیامَ إِلَی اللَّیْلِ فَنَسَخَتْ هَذِهِ الْآیَهُ مَا تَقَدَّمَهَا(۱).

**[ترجمه]تفسیر نعمانی: با سند پیشین در کتاب القرآن امیرالمومنین علی علیه السلام فرموده است: هنگامی که خداوند روزه را واجب گردانید، واجب کرد که مرد نباید با همسرش در ماه رمضان نه در شب و نه در روز جماع کند، و طبق معنای روزه بنی اسرائیل که در تورات ذکر شده است، آن کار بر این امت حرام می‌باشد، و هرگاه شخص در اول شب بخوابد، پیش از اینکه افطار کند، خوردن پس از خواب بر او حرام است، چه افطار کرده باشد و چه افطار نکرده باشد.

مردی از یاران پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم معروف به مطعم ابن جبیر، پیرمردی بود و در زمانی که خندق حفر می‌شد او نیز همراه با مسلمانان در کار حفر خندق بود - و این کار در ماه رمضان صورت می گرفت -. زمانی که از کار حفاری خندق فارغ شد و به نزد خانوده اش بازگشت، نماز مغرب را خواند و همسرش در تهیه غذا برای او دیر کرد، پس خواب بر او چیره شد. هنگامی که همسرش غذا را نزدش آورد و او را بیدار کرد. جبیر به او گفت: تو غذا را تناول کن چراکه من خوابیدم و غذا بر من حرام شده است و از خوردن صرف نظر کرده و گرسنه ماند و صبح هنگام روزه گرفت و به سوی خندق رفت، و همراه با مردم خندق حفر می کرد، پس از هوش رفت. پیامبر از حال او جویا شد، او نیز ماجرا را برای ایشان گفت.

و در میان مسلمانان جوانانی بودند که به خاطر کمی صبر و شکیبایی، شب هنگام با زنان خویش جماع می کردند. پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم از خداوند در این باره پرسید، پس خداوند این آیه را نازل فرمود: «أُحِلَّ لَکُمْ لَیْلَةَ الصِّیَامِ الرَّفَثُ إِلَی نِسَآئِکُمْ هُنَّ لِبَاسٌ لَّکُمْ وَأَنتُمْ لِبَاسٌ لَّهُنَّ عَلِمَ اللّهُ أَنَّکُمْ کُنتُمْ تَخْتانُونَ أَنفُسَکُمْ فَتَابَ عَلَیْکُمْ وَعَفَا عَنکُمْ فَالآنَ بَاشِرُوهُنَّ وَابْتَغُواْ مَا کَتَبَ اللّهُ لَکُمْ وَکُلُواْ وَاشْرَبُواْ حَتَّی یَتَبَیَّنَ لَکُمُ الْخَیْطُ الأَبْیَضُ مِنَ الْخَیْطِ الأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ أَتِمُّواْ الصِّیَامَ إِلَی الَّلیْلِ» - . بقره / ۱۸۷ - {همبستری با زنانتان در شب ماه روزه بر شما حلال شد. آنها پوشش شمایند و شما پوشش آنهایید. خدا می دانست که شما به خویشتن خیانت می ورزید، پس توبه شما را بپذیرفت و شما را عفو کرد. اکنون با آنها همبستر شوید و آنچه را که خدا بر شما مقرر گردانیده است انجام دهید، و بخورید و بیاشامید تا رشته روشن صبحدم در تاریکی شب آشکار شود. و روزه را به شب برسانید.} - . همچنین این حدیث را در رساله «المحکم و المتشابه» منسوب به علم الهدی صفحه ۱۳ و ۱۴ می یابید. -

**[ترجمه]

«۷»

ب، [قرب الإسناد] ابْنُ طَرِیفٍ عَنِ ابْنِ عُلْوَانَ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ أَبِیهِ علیهما السلام: أَنَّ عَلِیّاً علیه السلام کَانَ لَا یَرَی بِالْکُحْلِ لِلصَّائِمِ بَأْساً إِذَا لَمْ یَجِدْ طَعْمَهُ (۲).

**[ترجمه]قرب الاسناد: امام صادق علیه السلام از پدرش روایت می‌کند که علی علیه السلام در سرمه کشیدن شخص روزه‌دار اگر مزه‌اش را حس نمی‌کرد، اشکالی نمی‌دید. - . قرب الاسناد : ۵۹ -

**[ترجمه]

«۸»

ب، [قرب الإسناد] بِهَذَا الْإِسْنَادِ قَالَ: كَانَ عَلِيٌّ علیه السلام يَسْتَاكُ وَ هُوَ صَائِمٌ فِي أَوَّلِ النَّهَارِ وَ آخِرِهِ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ (۳).

**[ترجمه]قرب الاسناد: با همین سند گوید: علی علیه السلام درحالی که روزه بود، در اول روز و آخر روز در ماه رمضان دندان‌هایش را مسواک می‌کرد. - . قرب الاسناد: ۵۹ -

**[ترجمه]

«۹»

ب، [قرب الإسناد] بِهَذَا الْإِسْنَادِ قَالَ قَالَ عَلِيٌّ علیه السلام: لَا بَأْسَ بِأَنْ يَسْتَاكَ الصَّائِمُ بِالسِّوَاكِ الرَّطْبِ فِي أَوَّلِ النَّهَارِ.

وَ قَالَ عَلِيٌّ علیه السلام: فَإِنْ قَالَ قَائِلٌ فَإِنَّهُ لَا بُدَّ مِنَ الْمَضْمَضَةِ لِسُنَّةِ الْوُضُوءِ قِيلَ لَهُ فَإِنَّهُ لَا بُدَّ مِنَ السِّوَاكِ لِلسُّنَّةِ الَّتِي جَاءَ بِهَا جَبْرَئِيلُ علیه السلام إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله (۴).

**[ترجمه]قرب الاسناد: با همین سند گوید: علی علیه السلام فرمود: اشکالی ندارد اگر روزه‌دار با مسواک خیس در اول روز دندان‌هایش را مسواک کند. و فرمود: اگر گوینده بگوید: بنابر بر سنت وضو باید مضمضه کند، به او گفته می‌شود: می‌بایست بنا بر سنتی که جبرئیل علیه السلام برای رسول خدا صلی الله علیه و سلم آورد، مسواک استفاده شود. - . قرب الاسناد : ۵۹ -

**[ترجمه]

«۱۰»

ب، [قرب الإسناد] عَلِيٌّ عَنْ أَخِيهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ الرَّجُلِ وَ الْمَرْأَةِ هَلْ يَصْلُحُ لَهُمَا أَنْ يَسْتَدْخِلَا الدَّوَاءَ وَ هُمَا صَائِمَانِ قَالَ لَا بَأْسَ -(۵)

وَ سَأَلْتُهُ عَنِ الصَّائِمِ يَذُوقُ الطَّعَامَ وَ الشَّرَابَ يَجِدُ طَعْمَهُ فِي حَلْقِهِ قَالَ لَا يَفْعَلُ قُلْتُ فَإِنْ فَعَلَ فَمَا عَلَيْهِ قَالَ لَا شَيْ ءَ عَلَيْهِ وَ لَكِنْ لَا يَعُودُ -(۶) وَ سَأَلْتُهُ عَنِ الرَّجُلِ هَلْ يَصْلُحُ لَهُ أَنْ يُقَبِّلَ وَ يَلْمِسَ وَ هُوَ يَقْضِي شَهْرَ رَمَضَانَ قَالَ لَا وَ سَأَلْتُهُ عَنِ الرَّجُلِ يَنْتِفُ إِبْطَهُ وَ هُوَ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ وَ هُوَ صَائِمٌ قَالَ لَا بَأْسَ.

ص: ۲۷۲

۱- ۱. و تراه فی رساله المحکم و المتشابه المنسوبه الی علم الهدی ص ۱۳ و ۱۴.

٢- ٢. قرب الإسناد: ٥٩.

٣- ٣. قرب الإسناد: ٥٩.

٤- ۴. قرب الإسناد: ٥٩.

٥- ۵. قرب الإسناد: ١٣۵.

٦- ۶. قرب الإسناد: ١٣۶.

وَ سَأَلْتُهُ عَنِ الرَّجُلِ يَصُبُّ مِنْ فِيهِ الْمَاءَ يَغْسِلُ بِهِ الشَّيْ ءَ يَكُونُ فِي ثَوْبِهِ وَ هُوَ صَائِمٌ قَالَ لَا بَأْسَ (۱).

**[ترجمه]قرب الاسناد: على از برادرش روايت مى‌كند كه از ايشان درباره مرد و زن پرسيدم كه آيا برايشان جايز است كه دارو در (گوش) خود بريزند درحالى كه روزه‌اند؟ فرمود: اشكالى ندارد. - . قرب الاسناد : ۱۳۵ -

و از او درباره روزه‌دارى پرسيدم كه خوردنى و نوشيدنى را مى‌چشد و مزه‌اش را در حلقش حس مى‌كند. فرمود: اين كار را نكند. گفتم: اگر اين كار را كرد چه چيزى بر گردن اوست؟ فرمود: چيزى بر گردن او نيست اما دوباره اين كار را انجام ندهد. - . قرب الاسناد: ۱۳۶ -

و از ايشان در باره مرد پرسيدم كه آيا جايز است كه ببوسد و لمس كند در حالى كه در ماه رمضان است؟ فرمود: خير.

و از ايشان درباره شخص پرسيدم كه آيا جايز است موهاى زير بغلش را بِكَند درحالى كه روزه است؟ فرمود: اشكالى ندارد.

و از ايشان در باره شخصى پرسيدم كه از دهانش آب بريزد تا چيزى را كه بر لباسش است بشويد، درحالى كه روزه است. فرمود: اشكالى ندارد. - . قرب الاسناد: ۱۳۷ -

**[ترجمه]

«۱۱»

ل، [الخصال] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنْ أَبِيهِ رَفَعَهُ إِلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: خَمْسَةُ أَشْيَاءَ تُفَطِّرُ الصَّائِمَ الْأَكْلُ وَ الشُّرْبُ وَ الْجِمَاعُ وَ الِارْتِمَاسُ فِي الْمَاءِ وَ الْكَذِبُ عَلَى اللَّهِ وَ عَلَى رَسُولِهِ وَ عَلَى الْأَئِمَّةِ عليهم السلام (۲).

**[ترجمه]الخصال: برقى از پدرش به امام صادق عليه السلام مى‌رساند كه فرمود: پنج چيز روزه را باطل مى كند: خوردن و آشاميدن و جماع و فرو رفتن در آب و دروغ بستن بر خدا و پيامبرش و ائمّه. - . الخصال ۱ : ۱۳۷ -

**[ترجمه]

«۱۲»

مع، [معاني الأخبار] أَبِي عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ مَنْصُورِ بْنِ يُونُسَ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ: الْكَذِبَةُ تُفَطِّرُ الصَّائِمَ قَالَ فَقُلْتُ لَهُ هَلَكْنَا قَالَ لَا إِنَّمَا أَعْنِي الْكَذِبَ عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ عَلَى رَسُولِهِ وَ عَلَى الْأَئِمَّةِ عليهم السلام (۳).

**[ترجمه]معانى الاخبار: أبو بصير گويد: شنيدم كه امام صادق عليه السّلام مى فرمود: دروغ، روزه روزه دار را باطل مى‌كند. به آن حضرت عرض كردم؛ تباه شديم، فرمود: نه، مقصودم دروغ گفتن بر خداى عزّ و جلّ و بر پيامبرش صلّى اللّه عليه و آله

و بر امامان علیهم السّلام می باشد. - . معانی الاخبار : ۱۶۵ -

**[ترجمه]

«۱۳»

مع، [معانی الأخبار] الْقَطَّانُ عَنِ ابْنِ زَكَرِيَّا عَنِ ابْنِ حَبِيبٍ عَنِ ابْنِ بُهْلُولٍ عَنْ أَبِی مُعَاوِيَهَ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ مِهْرَانَ عَنْ عَبَايَهَ بْنِ رِبْعِیٍّ قَالَ: سَأَلْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ عَنِ الصَّائِمِ يَجُوزُ لَهُ أَنْ يَحْتَجِمَ قَالَ نَعَمْ مَا لَمْ يَخْشَ ضَعْفاً عَلَى نَفْسِهِ قُلْتُ فَهَلْ تَنْقُضُ الْحِجَامَهُ صَوْمَهُ فَقَالَ لَا فَقُلْتُ فَمَا مَعْنَى قَوْلِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله حِينَ رَأَى مَنْ يَحْتَجِمُ فِی شَهْرِ رَمَضَانَ أَفْطَرَ الْحَاجِمُ وَ الْمَحْجُومُ فَقَالَ إِنَّمَا أَفْطَرَا لِأَنَّهُمَا تَسَابَّا وَ كَذَبَا فِی سَبِّهِمَا عَلَى نَبِیِّ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَا لِلْحِجَامَهِ.

قال الصدوق رحمه الله و للحديث معنى آخر و هو أن من احتجم فقد عرض نفسه للاحتياج إلى الإفطار لضعف لا يؤمن أن يعرض له فيحوجه إلى ذلک فقد سمعت بعض المشايخ بنيسابور يذكر فی معنى قول الصادق علیه السلام أفطر الحاجم و المحجوم أی دخلا بذلک فی فطرتی و سنتی لأن الحجامه مما أمر به فاستعمله (۴).

ص: ۲۷۳

۱- ۱. قرب الإسناد: ۱۳۷.

۲- ۲. الخصال ج ۱ ص ۱۳۷.

۳- ۳. معانی الأخبار: ۱۶۵.

۴- ۴. معانی الأخبار ص ۳۱۹.

**[ترجمه]معانی الاخبار: عبایه ربعی گوید: از ابن عباس پرسیدم: برای روزه دار جایز است حجامت کند؟ گفت: بلی، اگر نترسد از اینکه ضعف او را فرا گیرد. عرض کردم: آیا حجامت روزه او را می شکند؟ گفت: نه. گفتم: پس معنی فرمایش پیامبر صلی اللّٰه علیه و آله و سلم چیست، آنگاه که دید شخصی در ماه رمضان حجامت می نماید: فرمود: «حجامت کننده و حجامت شده هر دو افطار کردند»؟ پاسخ داد: آن‌ها روزه خود را شکسته بودند، چون به یکدیگر دشنام دادند و در دشنام خود بر پیغمبر خدا صلی اللّٰه علیه و آله دروغ بستند نه از جهت حجامت.

صدوق گوید: برای حدیث مفهوم دیگری هم هست و آن این که: شخصی که حجامت نماید، نفس خویش را در معرض این قرار داده که نیاز به خوردن چیزی پیدا کند، به دلیل ضعفی که مطمئن نیست برایش پیدا نمی گردد و او را محتاج به افطار نمی نماید. و در نیشابور از بعضی مشایخ شنیدم که در معنی فرموده امام صادق علیه السّلام «حجامت گر و حجامت شده افطار کردند» می فرمود: یعنی به سبب این حجامت، آن دو در قانون و سنّت من وارد شدند چون حجامت از کارهایی است که آن حضرت به آن دستور داده و درخواست انجام آن را نموده است. - . معانی الاخبار: ۳۱۹ -

**[ترجمه]

«۱۴»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام] جَعْفَرُ بْنُ نُعَیْمِ بْنِ شَاذَانَ عَنْ عَمِّهِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْفَضْلِ بْنِ شَاذَانَ قَالَ سَمِعْتُ الرِّضَا علیه السلام یُحَدِّثُ عَنْ أَبِیهِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله احْتَجَمَ وَ هُوَ صَائِمٌ مُحْرِمٌ.

قال الصدوق رحمه الله لیس هذا الخبر بخلاف الخبر الذی روی عنه علیه السلام أنه قال أفطر الحاجم و المحجوم لأن الحجامه مما أمر به علیه السلام و سنه و استعمله فمعنی قوله علیه السلام أفطر الحاجم و المحجوم هو أنهما دخلا بذلک فی سنتی و فطرتی (۱).

**[ترجمه]عیون الاخبار: امام رضا علیه السلام از پدر بزرگوارش از پدران خود از امیر المؤمنین علیه السلام روایت کرده که فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم حجامت کرد، در حالتی که محرم و روزه‌دار بود.

صدوق گوید: این خبر مخالف آن خبری است که از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم روایت شده است که فرمود: «افطر الحاجم و المحجوم» زیرا اگر حجامت از اعمالی باشد که آن جناب فرموده و مستحب گردانیده و خود نیز انجام داده است، پس معنی فرمایش او این است که حجامت کننده و حجامت کرده شده به سبب حجامت کردن، در دو سنت و فطرت من داخل شدند. - . عیون الاخبار ۲ : ۱۷ -

**[ترجمه]

«۱۵»

ع، [علل الشرائع] ابْنُ الْمُتَوَكِّلِ عَنِ السَّعْدَآبَادِيِّ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنْ دَاوُدَ بْنِ إِسْحَاقَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْفَيْضِ عَنِ ابْنِ رِئَابٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَنْهَى عَنِ النَّرْجِسِ لِلصَّائِمِ فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ فَلِمَ قَالَ لِأَنَّهُ رَيْحَانُ الْأَعَاجِمِ.

وَ ذَكَرَ مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا: أَنَّ الْأَعَاجِمَ كَانَتْ تَشَمُّهُ إِذَا صَامُوا وَ يَقُولُونَ إِنَّهُ يُمْسِكُ مِنَ الْجُوعِ (۲).

**[ترجمه]علل الشرایع: رئاب گوید: شنیدم امام صادق علیه السلام روزه دار را از استشمام گل نرگس نهی می کرد، لذا محضرش عرضه داشتم: فدایت شوم برای چه نهی می کنید؟ فرمود: زیرا نرگس، ریحان عجم ها است.

و محمّد ابن یعقوب از برخی اصحاب نقل کرده که عجم ها در وقت روزه داشتن این گل را استشمام کرده و می گویند: جلو گرسنگی را می گیرد. -. علل الشرایع ۲ : ۷۱ -

**[ترجمه]

«۱۶»

ع، [علل الشرائع] بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْفَضْلِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ رَاشِدٍ قَالَ: كَانَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام إِذَا صَامَ لَا يَشَمُّ الرَّيْحَانَ فَسَأَلْتُهُ عَنْ ذَلِكَ فَقَالَ أَكْرَهُ أَنْ أُخَلِّطَ صَوْمِي بِلَذَّةٍ(۳).

**[ترجمه]علل الشرایع: با همین اسناد حسن ابن راشد گوید: امام صادق علیه السلام هرگاه روزه می‌گرفت ریحان استشمام نمی‌کرد. من علّت آن را از ایشان پرسیدم؟ فرمود: کراهت دارم روزه ام را با لذّت مخلوط نمایم. -. علل الشرایع ۲ : ۷۱ -

**[ترجمه]

«۱۷»

ع، [علل الشرائع] بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا بَلَغَ بِهِ حَرِيزاً حریز قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام عَنِ الْمُحْرِمِ يَشَمُّ الرَّيْحَانَ قَالَ لَا قُلْتُ فَالصَّائِمُ قَالَ لَا قُلْتُ لَهُ يَشَمُّ الصَّائِمُ الْغَالِيَةَ وَ الدُّخْنَةَ(۴) قَالَ نَعَمْ قُلْتُ كَيْفَ حَلَّ لَهُ يَشَمُّ الطِّيبَ وَ لَا يَشَمُّ الرَّيْحَانَ قَالَ لِأَنَّ الطِّيبَ

۱- ۱. عیون الأخبار ج ۲ ص ۱۷.

۲- ۲. علل الشرائع ج ۲ ص ۷۱ و تراه فی الکافی ج ۴ ص ۱۱۲ و ۱۱۳.

۳- ۳. علل الشرائع ج ۲ ص ۷۱.

۴- ۴. الغالیه: ضرب من الطیب ترکب من مسک و زعفران و عنبر و کافور و امثال ذلک مع دهن البان، و الدخنه: ذریره تدخن بها البیوت. و هی نوع طیب.

سُنَّهٌ وَ الرَّیْحَانَ بِدْعَهٌ لِلصَّائِمِ (۱).

سن، [المحاسن] بعض أصحابنا: مثله (۲).

**[ترجمه]علل الشرایع: حریز گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم: آیا محرم ریحان را استشمام بکند؟ فرمود: خیر. عرض کردم: روزه دار چطور؟ فرمود: خیر. عرض کردم: آیا روزه دار عطر غالیه و دخنه – . غالیه نوعی عطر است مرکب از مشک و زعفران و عنبر و کافور و مانند این‌ها به همراه روغن درخت بان. دخنه بوی خوشی است که در خانه ها آن را دود می کنند و نوعی خوشبو کننده است. – را استشمام بکند؟ فرمود: آری.

عرض کردم: چرا استشمام عطر برای روزه دار مباح و حلال است ولی ریحان را نمی تواند استشمام کند؟ فرمود: چون طیب و عطر سنّت است ولی استشمام ریحان برای روزه دار بدعت است. – . علل الشرایع ۲ : ۷۱ –

محاسن: برخی از اصحاب ما این حدیث را روایت کرده‌اند. – . المحاسن : ۳۱۸ –

**[ترجمه]

«۱۸»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام]: أَدْنَی مَا یَتِمُّ بِهِ فَرْضُ الصَّوْمِ الْعَزِیمَهُ وَ هِیَ النِّیَّهُ وَ تَرْکُ الْکَذِبِ عَلَی اللَّهِ وَ عَلَی رَسُولِهِ ثُمَّ تَرْکُ الْأَکْلِ وَ الشُّرْبِ وَ النِّکَاحِ وَ الِارْتِمَاسِ فِی الْمَاءِ وَ اسْتِدْعَاءِ الْقَذْفِ (۳)

فَإِذَا تَمَّ هَذِهِ الشُّرُوطُ عَلَی مَا وَصَفْنَاهُ کَانَ مُؤَدِّیاً لِفَرْضِ الصَّوْمِ مَقْبُولًا مِنْهُ بِمَنِّهِ اللَّهِ.

**[ترجمه]فقه امام رضا: مهمترین چیزی که فریضه روزه با آن کامل می‌شود، عزیمت است، و آن قصد و نیت، و ترک دروغ گفتن بر خداوند و پیامبرش، سپس ترک خوردن و آشامیدن و جماع کردن و فرو رفتن در آب و استفراغ کردن عمدی است. پس هرگاه این شروط به شیوه‌ای که تبیین نمودیم، انجام پذیرد، فریضه روزه را ادا کرده و با لطف خداوند از وی قبول می‌شود.

**[ترجمه]

«۱۹»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام]: اجْتَنِبُوا شَمَّ الْمِسْکِ وَ الْکَافُورِ وَ الزَّعْفَرَانِ وَ لَا تُقَرَّبْ مِنَ الْأَنْفِ وَ اجْتَنِبِ الْمَسَّ وَ الْقُبْلَهَ وَ النَّظَرَ فَإِنَّهَا سَهْمٌ مِنْ سِهَامِ إِبْلِیسَ وَ احْذَرِ السِّوَاکَ الرَّطْبَ وَ إِدْخَالَ الْمَاءِ فِی فِیکَ لِلتَّلَذُّذِ فِی غَیْرِ وُضُوءٍ فَإِنْ دَخَلَ مِنْهُ شَیْ ءٌ فِی حَلْقِکَ فَقَدْ فَطَّرَکَ وَ عَلَیْکَ الْقَضَاءُ اجْتَنِبُوا الْغِیبَهَ غِیبَهَ الْمُؤْمِنِ وَ احْذَرِ النَّمِیمَهَ فَإِنَّهُمَا یُفَطِّرَانِ الصَّائِمَ وَ لَا غِیبَهَ لِلْفَاجِرِ وَ شَارِبِ الْخَمْرِ وَ اللَّاعِبِ بِالشِّطْرَنْجِ وَ الْقِمَارِ وَ لَا بَأْسَ لِلصَّائِمِ بِالْکُحْلِ وَ الْحِجَامَهِ وَ الدُّهْنِ وَ شَمِّ الرَّیْحَانِ خَلَا النَّرْجِسِ وَ اسْتِعْمَالِ الطِّیبِ مِنَ الْبَخُورِ

وَ غَيْرِهِ مَا لَمْ يَصْعَدْ فِي أَنْفِهِ فَإِنَّهُ رُوِيَ أَنَّ الْبُخُورَ تُحْفَةُ الصَّائِمِ وَ لَا بَأْسَ لِلصَّائِمِ أَنْ يَتَذَوَّقَ الْقِدْرَ بِطَرَفِ لِسَانِهِ وَ يَزُقَّ الْفَرْخَ وَ يَمْضَغَ لِلطِّفْلِ الصَّغِيرِ فَإِذَا صُمْتَ فَعَلَيْكَ أَنْ تُظْهِرَ السَّكِينَةَ وَ الْوَقَارَ وَ لْيَصُمْ سَمْعُكَ وَ بَصَرُكَ عَمَّا لَا يَحِلُّ النَّظَرُ إِلَيْهِ وَ اجْتَنِبِ الْفُحْشَ مِنَ الْكَلَامِ وَ اتَّقِ فِي صَوْمِكَ خَمْسَةَ أَشْيَاءَ تُفَطِّرُكَ الْأَكْلَ وَ الشُّرْبَ وَ الْجِمَاعَ وَ الِارْتِمَاسَ فِي الْمَاءِ وَ الْكَذِبَ عَلَى اللَّهِ وَ عَلَى رَسُولِهِ وَ عَلَى الْأَئِمَّةِ عليهم السلام وَ الخناء [الْخَنَا] مِنَ الْكَلَامِ وَ النَّظَرَ إِلَى مَا لَا يَجُوزُ وَ إِنْ نَسِيتَ فَأَكَلْتَ أَوْ شَرِبْتَ فَأَتِمَّ صَوْمَكَ وَ لَا قَضَاءَ عَلَيْكَ.

وَ لَا بَأْسَ أَنْ يَذُوقَ الطَّبَّاخُ الْمَرَقَةَ وَ هُوَ صَائِمٌ بِطَرَفِ لِسَانِهِ مِنْ غَيْرِ أَنْ

١- ١. علل الشرائع ج ٢ ص ٧١.

٢- ٢. المحاسن ص ٣١٨.

٣- ٣. و استرعاء القذف خ ل، و القذف: القى ء و استدعاؤه: تعمده.

يَبْتَلِعَهُ وَ لَا بَأْسَ بِشَمِّ الطِّيبِ إِلَّا أَنْ يَكُونَ مَسْحُوقاً فَإِنَّهُ يَصْعَدُ إِلَى الدِّمَاغِ وَ لَا بَأْسَ بِالسِّوَاكِ لِلصَّائِمِ وَ الْمَضْمَضَةِ وَ الِاسْتِنْشَاقِ إِذَا لَمْ يُبْلَعْ وَ لَا يَدْخُلِ الْمَاءُ فِي حَلْقِهِ وَ لَا بَأْسَ بِالْكُحْلِ إِذَا لَمْ يَكُنْ مِسْكاً وَ قَدْ رُوِيَ رُخْصَةُ الْمِسْكِ فَإِنَّهُ يَخْرُجُ عَلَى عَكَدِهِ لِسَانِهِ وَ لَا يَجُوزُ لِلصَّائِمِ أَنْ يُقَطِّرَ فِي أُذُنِهِ شَيْئاً وَ لَا يَسْعُطَ وَ لَا يَحْتَقِنَ وَ الْمَرْأَةُ لَا تَجْلِسُ فِي الْمَاءِ فَإِنَّهَا تَحْمِلُ الْمَاءَ بِقُبُلِهَا وَ لَا بَأْسَ بِالرَّجُلِ أَنْ يَسْتَنْقِعَ فِيهِ مَا لَمْ يَرْتَمِسْ فِيهِ وَ الرُّعَافُ وَ الْقَلْسُ (۱)

وَ الْقَيْ ءُ لَا يَنْقُضُ الصَّوْمَ إِلَّا أَنْ يَتَقَيَّأَ مُتَعَمِّداً.

**[ترجمه]فقه امام رضا: از بوئیدن مشک و کافور و زعفران پرهیز کن و به بینی نزدیک نکن و از لمس کردن و بوسه و نگاه کردن پرهیز کن زیرا آن تیری از تیرهای شیطان است و از استعمال مسواک خیس و فرو ریختن آب در دهانت برای لذت بردن در غیر وضو برحذر باش، زیرا اگر چیزی از آن در گلویت وارد شود روزه‌ات باطل می‌گردد و باید آن را قضا کنی. از غیبت کردن مؤمن دوری کن و از سخن چینی برحذر باش چراکه این دو، روزه روزه‌دار را باطل می‌کنند و برای فاسد و میگسار و بازی کننده شطرنج و قمار باز، غیبت محسوب نمی‌گردد .

باکی نیست اگر روزه‌دار سرمه بکشد یا حجامت کند و یا روغن بمالد و ریحان (خوشبو کننده‌ها) را به جز نرگس ببوید و نیز می تواند خوشبوکننده‌هایی مثل بخور و غیر آن را استعمال کند، مادامی که درون بینی او نرود. چراکه روایت شده، بخور هدیه روزه‌دار است و باکی نیست اگر روزه‌دار با گوشه زبانش دیگ غذا را بچشد و باکی نیست که برای غذا دادن جوجه، غذا را در دهان خود آماده کند و نان را برای تغذیه کودک شیرخوار بجود.

پس هرگاه روزه گرفتی بر توست که آرامش و متانت را نمایان کنی و باید گوش تو روزه باشد و چشمانت از آنچه که نگاه کردن بدان حلال نیست روزه باشد و از ناسزا گویی دوری کن و در روزه‌ات از پنج چیز که روزه‌ات را باطل می‌کند پرهیز کن: خوردن، آشامیدن، جماع کردن، فرو رفتن در آب و دروغ گفتن بر خداوند و پیامبرش و ائمه علیهم السلام و سخنان زشت و نگریستن به آنچه جایز نیست. و اگر فراموش کردی و چیزی خوردی یا چیزی نوشیدی، روزه‌ات را تمام کن و قضای آن بر تو واجب نیست.

و باکی نیست که آشپز شوربا را با گوشه زبانش بچشد درحالی که روزه باشد بدون آنکه آن را ببلعد، و بوئیدن خوشبو کننده اشکالی ندارد مگر اینکه پودر باشد زیرا به دورن بینی می‌رود، و باکی نیست اگر روزه‌دار دندان‌هایش را مسواک کند و مضمضه (آب در دهان گردانیدن) و استنشاق (آب در بینی کردن) کند، اگر آن را نبلعد و آب در گلویش وارد نشود، و باکی نیست که سرمه بکشد اگر مشک نباشد و روایت شده است که برای استعمال مشک رخصت داده شده است زیرا آن بر گره ریشه زبانش می افتد و جایز نیست روزه‌دار در گوش خود چیزی بریزد و یا در بینی خود دارو بریزد و یا حقنه – تزریق – کند. و جایز نیست زن در آب نشیند زیرا او آب را با عضو پیشینش (فرج) حمل می‌کند و باکی نیست مرد در آب برود تا زمانی که در آب فرو نرود. و خونریزی بینی و بالاـ آوردن غذا در دهان و قی کردن روزه را باطل نمی‌کند مگر اینکه به صورت عمدی قی کند .

**[ترجمه]

«۲۰»

سر، [السرائر] مُوسَى بْنُ بَكْرٍ قَالَ: سُئِلَ الصَّادِقُ علیه السلام عَنِ السِّوَاكِ فَقَالَ إِنِّی أَسْتَاكُ بِالْمَاءِ وَ أَنَا صَائِمٌ (۲).

**[ترجمه]سرائر: موسی ابن بکر گوید: از امام صادق علیه السلام در مورد مسواک زدن سؤال شد. فرمود: من درحالی که روزه هستم، با آب مسواک می‌زنم. -. سرائر : ۴۶۴ -

**[ترجمه]

«۲۱»

مکا، [مکارم الأخلاق] عَنْ طِبِّ الْأَئِمَّهِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام قَالَ: یَحْتَجِمُ الصَّائِمُ فِی غَیْرِ شَهْرِ رَمَضَانَ مَتَی شَاءَ فَأَمَّا فِی شَهْرِ رَمَضَانَ فَلَا یُغَرِّرُ بِنَفْسِهِ (۳) وَ لَا یُخْرِجُ الدَّمَ إِلَّا أَنْ یَتَبَیَّغَ بِهِ فَأَمَّا نَحْنُ فَحِجَامَتُنَا فِی شَهْرِ رَمَضَانَ بِاللَّیْلِ (۴).

**[ترجمه]مکارم الاخلاق: جعفر ابن محمد گوید: روزه دار در غیر ماه رمضان هر وقت بخواهد، حجامت کند، اما در ماه رمضان خود را در معرض ضرر قرار ندهد و خون خارج نمی‌شود مگر اینکه او را به فشار خون مبتلا کند، و اما حجامت ما در ماه رمضان در شب هنگام می‌باشد. -. مکارم الاخلاق : ۸۱ -

**[ترجمه]

«۲۲»

مکا، [مکارم الأخلاق] قَالَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله: إِذَا صُمْتُمْ فَاسْتَاكُوا بِالْغَدَاهِ وَ لَا تَسْتَاكُوا بِالْعَشِیِّ فَإِنَّهُ لَیْسَ مِنْ صَائِمٍ یَبِسَ شَفَتَاهُ بِالْعَشِیِّ إِلَّا کَانَ نُوراً بَیْنَ عَیْنَیْهِ یَوْمَ الْقِیَامَهِ(۵).

وَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام: لَا بَأْسَ أَنْ یَسْتَاكَ الصَّائِمُ فِی شَهْرِ رَمَضَانَ أَیَّ النَّهَارِ شَاءَ(۶).

**[ترجمه]مکارم الاخلاق: پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: وقتی روزه دار هستید صبحگاه مسواک کنید، و شب مسواک ننمائید که هیچ روزه داری لب‌هایش در شب خشک نمی‌باشد مگر اینکه نوری در قیامت، جلویش را روشن سازد. -. مکارم الاخلاق: ۵۱ -

و امام باقر علیه السلام فرمود: مانعی ندارد روزه‌دار در ماه رمضان مسواک کند، هر موقع روز که بخواهد. -. مکارم الاخلاق: ۵۳ -

**[ترجمه]

«۲۳»

ین، [کتاب حسین بن سعید] و النوادر زُرْعَهُ عَنْ سَمَاعَهَ قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ كَذَبَ فِی رَمَضَانَ قَالَ أَفْطَرَ وَ عَلَيْهِ قَضَاؤُهُ فَقُلْتُ مَا كَذِبَتُهُ الَّذِی أَفْطَرَ قَالَ يَكْذِبُ عَلَى اللَّهِ وَ عَلَى رَسُولِهِ.

ص: ۲۷۶

۱- ۱. القلس خروج الطعام و الشراب من البطن الی الفم، سواء ألقاه أم أعاده و إذا غلب علیه فهو قی ء.

۲- ۲. السرائر: ۴۶۴.

۳- ۳. غرر بنفسه و ماله تغریرا و تغره: عرضها للهلکه.

۴- ۴. مکارم الأخلاق ص ۸۱.

۵- ۵. مکارم الأخلاق ص ۵۲.

۶- ۶. مکارم الأخلاق ص ۵۳.

**[ترجمه]کتاب حسین ابن سعید و نوادر: سماعه گوید: از ایشان در باره کسی پرسیدم که در ماه رمضان دروغ گفته است. فرمود: روزه‌اش باطل است و باید قضا کند. گفتم: چه نوع دروغی گفته که روزه‌اش را باطل کرده است؟ فرمود: بر خداوند و پیامبرش دروغ می بندد.

**[ترجمه]

«۲۴»

ین، [کتاب حسین بن سعید] و النوادر النَّضْرُ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ سُلَيْمَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام يَقُولُ: لَا يَضُرُّ الصَّائِمَ مَا صَنَعَ إِذَا اجْتَنَبَ ثَلَاثَ خِصَالٍ الطَّعَامَ وَ الشَّرَابَ وَ الِارْتِمَاسَ فِي الْمَاءِ وَ النِّسَاءَ وَ النَّحْسَ مِنَ الْفِعْلِ وَ الْقَوْلِ وَ الْغِيبَةُ يُفَطِّرُ الصَّائِمَ وَ عَلَيْهِ الْقَضَاءُ.

**[ترجمه]کتاب حسین ابن سعید و نوادر: امام باقر علیه السلام فرمود: روزه دار هر کار بکند به وی زیانی نمی‌رساند، در صورتی که از چهار چیز اجتناب کند: از خوردنی، و نوشیدنی، و فرو رفتن در آب و مقاربت با زنان و کردار و گفتار ناشایست و غیبت، این‌ها روزه روزه‌دار را باطل می کند.

**[ترجمه]

«۲۵»

ین، [کتاب حسین بن سعید] و النوادر الْقَاسِمُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي حَمْزَةَ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَنْ كَذَبَ عَلَى اللَّهِ وَ عَلَى رَسُولِهِ وَ هُوَ صَائِمٌ نَقَضَ صَوْمَهُ وَ وُضُوءَهُ إِذَا تَعَمَّدَهُ.

**[ترجمه]کتاب حسین ابن سعید و نوادر: امام صادق علیه السلام فرمود: هر کس بر خداوند و پیامبرش دروغ ببندد درحالی که روزه باشد، روزه و وضویش باطل می‌شود، اگر از روی عمد دروغ گفته باشد .

**[ترجمه]

«۲۶»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام]: لَا بَأْسَ بِالسِّوَاكِ أَيَّ وَقْتٍ شَاءَ وَ أَرَى أَنَّهُ يُكْرَهُ السِّوَاكُ بَعْدَ الْعَصْرِ لِلصَّائِمِ لِأَنَّ خُلُوفَ فَمِ الصَّائِمِ أَطْيَبُ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ رَائِحَةِ الْمِسْكِ.

**[ترجمه]فقه امام رضا: باکی نیست روزه دار هر وقت بخواهد مسواک کند و بر این باورم که مسواک کردن برای روزه‌دار پس از عصر گاهان کراهت دارد زیرا بوی دهان روزه‌دار در نزد خداوند از بوی مشک خوشبوتر است.

**[ترجمه]

«۲۷»

نَوَادِرُ الرَّاوَنْدِیِّ، بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَی بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ: کَانَ عَلِیٌّ علیه السلام یُکْرَهُ لِلصَّائِمِ أَنْ یَحْتَجِمَ مَخَافَهَ أَنْ یَعْطِشَ فَیُفْطِرَ(۱).

وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: ثَلَاثٌ لَا یَعْرِضُ أَحَدُکُمْ نَفْسَهُ لَهُنَّ وَ هُوَ صَائِمٌ الْحِجَامَهُ وَ الْحَمَّامُ وَ الْمَرْأَهُ الْحَسْنَاءُ(۲).

وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ قَالَ: إِنَّ النَّبِیَّ صلی الله علیه و آله کَانَ یَمْضَغُ الطَّعَامَ لِلْحَسَنِ وَ الْحُسَیْنِ علیه السلام وَ یُطْعِمُهُمَا وَ هُوَ صَائِمٌ (۳).

**[ترجمه]نوادر راوندی: موسی ابن جعفر از پدرانش نقل می‌کند که حضرت علی علیه السلام حجامت کردن را برای روزه دار، از بیم آن که تشنه شود و روزه خود را افطار کند، مکروه می دانست.

با همین سند فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: سه چیز است که هریک از شما روزه‌دار است، نباید خود را در معرض آن قرار دهد: حجامت، حمام، و زن زیبا.

با همین سند فرمود: پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم درحالی که روزه بود، غذا را برای حسن و حسین علیهما السلام می‌جوید و به آن‌ها می‌خورانید.

**[ترجمه]

«۲۸»

الْهِدَایَهُ: قَالَ أَبِی رَحِمَهُ اللَّهُ فِی رِسَالَتِهِ إِلَیَّ اتَّقِ یَا بُنَیَّ فِی صَوْمِکَ خَمْسَهَ أَشْیَاءَ تُفَطِّرُکَ الْأَکْلَ وَ الشُّرْبَ وَ الْجِمَاعَ وَ الِارْتِمَاسَ فِی الْمَاءِ وَ الْکَذِبَ عَلَی اللَّهِ وَ رَسُولِهِ وَ عَلَی الْأَئِمَّهِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِمْ.

وَ مِنْهُ قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: مُطْلَقٌ لِلرَّجُلِ أَنْ یَأْکُلَ وَ یَشْرَبَ حَتَّی یَسْتَیْقِنَ طُلُوعَ الْفَجْرِ فَإِذَا اسْتَیْقَنَ طُلُوعَ الْفَجْرِ حَرُمَ الْأَکْلُ وَ الشُّرْبُ وَ وَجَبَتِ الصَّلَاهُ.

۱- ۱. نوادر الراوندیّ ص ۳۷.

۲- ۲. نوادر الراوندیّ ص ۵۴.

۳- ۳. نوادر الراوندیّ ص ۴۷.

**[ترجمه]هدایهٔ: پدرم رحمه الله در نامه‌ای به من گفت: ای پسرم، در روزه‌ات از پنج چیزی که روزه‌ات را باطل می‌کند پرهیز کن: خوردن، آشامیدن، جماع کردن، فرورفتن در آب و دروغ بستن بر خداوند و پیامبرش و ائمه صلوات الله علیهم.

و از همان کتاب روایت شده که امام صادق علیه السلام فرمود: برای شخص جایز است بخورد و بیاشامد تا زمانی که به طلوع فجر یقین پیدا کند که اگر به طلوع فجر یقین پیدا کرد، خوردن و آشامیدن حرام می‌گردد و نماز واجب می‌شود.

**[ترجمه]

«۲۹»

كِتَابُ فَضَائِلِ الْأَشْهُرِ الثَّلَاثَهِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ مَاجِيلَوَيْهِ عَنْ عَمِّهِ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي الْقَاسِمِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ النَّضْرِ الْخَزَّازِ عَنْ عَمْرِو بْنِ شِمْرٍ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ الْبَاقِرِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: إِذَا غَابَ الْقُرْصُ أَفْطَرَ الصَّائِمُ وَ دَخَلَ وَقْتُ الصَّلَاهِ.

**[ترجمه]کتاب فضائل الاشهر الثلاثهٔ: جابر از امام باقر علیه السلام روایت می‌کند که فرمود: رسول خدا فرمود: هرگاه قرص خورشید پنهان شد روزه‌دار افطار می‌کند و وقت نماز فرا می‌رسد.

**[ترجمه]

«۳۰»

كِتَابُ الْعَرُوسِ، لِلشَّيْخِ جَعْفَرِ بْنِ أَحْمَدَ الْقُمِّيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ عَنْ أَبِي مَرْيَمَ قَالَ قَالَ عَلِيٌّ علیه السلام: لَا يَدْخُلُ الصَّائِمُ الْحَمَّامَ وَ لَا يَحْتَجِمُ وَ لَا يَتَعَمَّدُ صَوْمَ يَوْمِ الْجُمُعَهِ إِلَّا أَنْ يَكُونَ مِنْ أَيَّامِ صِيَامِهِ.

**[ترجمه]کتاب العروس: ابومریم گوید: حضرت علی علیه السلام فرمود: روزه‌دار وارد حمام نمی‌شود و حجامت نمی‌کند و روز جمعه را عمداً روزه نمی‌گیرد، مگر اینکه از روزهای روزه‌اش باشد .

**[ترجمه]

باب ۳۳ من أفطر لظن دخول الليل

الأخبار

«۱»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ أُنَاسٍ صَامُوا فِي شَهْرِ رَمَضَانَ فَغَشِيَهُمْ سَحَابٌ أَسْوَدُ عِنْدَ مَغْرِبِ الشَّمْسِ فَظَنُّوا أَنَّهُ اللَّيْلُ فَأَفْطَرُوا أَوْ أَفْطَرَ بَعْضُهُمْ ثُمَّ إِنَّ السَّحَابَ فَصَلَ عَنِ السَّمَاءِ فَإِذَا الشَّمْسُ لَمْ تَغِبْ قَالَ عَلَى الَّذِي

أَفْطَرَ قَضَاءُ ذَلِکَ الْیَوْمِ إِنَّ اللَّهَ یَقُولُ ثُمَّ أَتِمُّوا الصِّیامَ إِلَی اللَّیْلِ فَمَنْ أَکَلَ قَبْلَ أَنْ یَدْخُلَ اللَّیْلُ فَعَلَیْهِ قَضَاؤُهُ لِأَنَّهُ أَکَلَ مُتَعَمِّداً(۱).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: ابو بصیر گوید: از امام صادق در باره جمعی از مردم سؤال کردم که در ماه رمضان روزه گرفتند و به هنگام غروب خورشید، ابر سیاهی آسمان را فرا گرفت و آنها گمان کردند که شب شده است و همه یا برخی از آنان روزه خود را افطار نمودند. سپس آن ابر کنار رفت و مشخص شد که خورشید غروب نکرده است. روزه آنان چه حکمی دارد؟ حضرت پاسخ داد: کسی که روزه خود را افطار نموده، باید قضای آن روز را به جای آورد؛ چرا که خداوند عز و جل می فرماید: «أَتِمُّواْ الصِّیَامَ إِلَی الَّلیْلِ»، - . بقره / ۱۸۷ - {و روزه را به شب برسانید.} پس هر کس پیش از فرارسیدن شب، چیزی بخورد، باید قضای آن را به جای آورد؛ چرا که او عمداً آن چیز را خورده است. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۸۴ -

**[ترجمه]

«۲»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ سَمَاعَهَ قَالَ: عَلَی الَّذِی أَفْطَرَ الْقَضَاءُ لِأَنَّ اللَّهَ تَعَالَی یَقُولُ ثُمَّ أَتِمُّوا الصِّیامَ إِلَی اللَّیْلِ فَمَنْ أَکَلَ قَبْلَ أَنْ یَدْخُلَ اللَّیْلُ فَعَلَیْهِ قَضَاؤُهُ لِأَنَّهُ أَکَلَ مُتَعَمِّداً(۲).

ص: ۲۷۸

۱- ۱. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۸۴. و الآیه فی سوره البقره: ۱۸۷.

۲- ۲. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۸۴. و الآیه فی سوره البقره: ۱۸۷.

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: سماعه روایت می کند که حضرت فرمود: کسی که روزه خود را افطار نموده، باید قضای آن روز را به جای آورد؛ زیرا خداوند می فرماید: «أَتِمُّواْ الصِّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ» - . بقره / ۱۸۷ - {و روزه را به شب برسانید.} پس هر کس پیش از فرارسیدن شب، چیزی بخورد، باید قضای آن را به جای آورد؛ چرا که او عمداً آن چیز را خورده است. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۸۴ -

**[ترجمه]

باب ۳۴ ما يوجب الكفاره و أحكامها و حكم ما يلزم فيه التتابع

الأخبار

«۱»

ن، [عيون أخبار الرضا عليه السلام](۱)

ل، [الخصال] الْمُظَفَّرُ الْعَلَوِيُّ عَنِ ابْنِ الْعَيَّاشِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ شُجَاعٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ حُمَيْدِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ صَالِحٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ الْفَتْحِ بْنِ يَزِيدَ الْجُرْجَانِيِّ: أَنَّهُ كَتَبَ إِلَى أَبِي الحسين [الْحَسَنِ] عليه السلام يَسْأَلُهُ عَنْ رَجُلٍ وَاقَعَ امْرَأَةً فِي شَهْرِ رَمَضَانَ مِنْ حِلٍّ أَوْ حَرَامٍ فِي يَوْمٍ عَشْرَ مَرَّاتٍ قَالَ عَلَيْهِ عَشْرُ كَفَّارَاتٍ لِكُلِّ مَرَّةٍ كَفَّارَةٌ فَإِنْ أَكَلَ أَوْ شَرِبَ فَكَفَّارَةُ يَوْمٍ وَاحِدٍ(۲).

**[ترجمه]عيون الاخبار، - . عيون الاخبار ۱ : ۲۵۴ -

الخصال: فتح ابن یزید جرجانی برای امام کاظم علیه السلام

نامه نوشت و از او در باره مردی که در ماه رمضان از راه حلال یا حرام با زنی ده بار همبستر شده پرسید، فرمود: برای او ده کفاره است، برای هر دفعه ای یک کفاره و اگر بخورد و بیاشامد، یک روز یک کفاره دارد. - . الخصال ۲ : ۶۱ -

**[ترجمه]

«۲»

مع، [معاني الأخبار] أَبِي عَنْ سَعْدٍ عَنْ مُوسَى بْنِ الْحَسَنِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْحَمِيدِ عَنِ ابْنِ عَمِيرَةَ عَنِ ابْنِ حَازِمٍ عَنْ عَبْدِ الْمُؤْمِنِ الْأَنْصَارِيِّ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: إِنَّ رَجُلًا أَتَى النَّبِيَّ صلى الله عليه و آله فَقَالَ هَلَكْتُ هَلَكْتُ فَقَالَ وَ مَا أَهْلَكَكَ قَالَ أَتَيْتُ امْرَأَتِي فِي شَهْرِ رَمَضَانَ وَ أَنَا صَائِمٌ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ صلى الله عليه و آله أَعْتِقْ رَقَبَةً فَقَالَ لَا أَجِدُ قَالَ فَصُمْ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ فَقَالَ لَا أُطِيقُ فَقَالَ تَصَدَّقْ عَلَى سِتِّينَ مِسْكِيناً قَالَ لَا أَجِدُ قَالَ فَأُتِيَ النَّبِيُّ صلى الله عليه و آله بِعَرَقٍ أَوْ مِكْتَلٍ فِيهِ خَمْسَةَ عَشَرَ صَاعاً مِنْ تَمْرٍ فَقَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه و آله خُذْهَا وَ تَصَدَّقْ بِهَا فَقَالَ وَ الَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ نَبِيّاً مَا بَيْنَ لَابَتَيْهَا(۳) أَهْلُ بَيْتٍ أَحْوَجُ إِلَيْهِ مِنَّا

فَقَالَ خُذْهُ وَ كُلْهُ أَنْتَ وَ أَهْلُكَ فَإِنَّهُ

ص: ۲۷۹

۱- ۱. عيون الأخبار ج ۱ ص ۲۵۴.

۲- ۲. الخصال ج ۲ ص ۶۱.

۳- ۳. اللابه: الحره من الأرض و الحجاره، يقال: ما بين لابتيها مثل فلان: أصله فى المدينه و هى واقعه بين حرتين. و قد جرى بعد على أفواه الناس يقولون« ما بين لابتيها مثل فلان» و لو لم يكن الرجل فى مدينه الرسول صلى الله عليه و آله ، بل و لو لم يكن فى بلده، فانه لا يريد بالضمير مدينه خاصّه.

كَفَّارَةٌ لَكَ.

قال سيف بن عميره و حدثنى عمرو بن شمر قال أخبرنى جابر بن يزيد الجعفى عن أبى جعفر عليه السلام: مثله.

قال الأصمعى أصل العَرَق السفيفه المنسوجه من الخوص قبل أن يجعل منها زنبيل و سمى الزنبيل عرقا لذلك و يقال له العَرَقَةُ أيضا و كذلك كل شى ء مصطف مثل الطير إذا صفت فى السماء فهى عرقه(۱).

**[ترجمه]معانی الاخبار: عبدالمؤمن انصاری از امام باقر علیه السلام روایت کرده است که مردی خدمت پیامبر صلی اللّه علیه و آله آمد و گفت: هلاک شدم! هلاک شدم! حضرت فرمود: چه چیز تو را هلاک ساخته؟ گفت: در ماه رمضان با همسرم همبستر شدم در حالی که روزه دار بودم، پیغمبر فرمود: برای کفّاره آن برده ای را آزاد کن! گفت: ندارم. فرمود: پس دو ماه پیاپی روزه بگیر! گفت: توانش را ندارم. فرمود: پس به شصت بینوا خیرات بده! گفت: چیزی ندارم. امام فرمود: در این هنگام زنبیلی بافته از برگ خرما یا حصیر بافته ای - قبل از آنکه به صورت زنبیل در آید - که پانزده صاع خرما در آن بود، برای پیامبر صلی اللّه علیه و آله آوردند و پیامبر صلی اللّه علیه و آله به او فرمود: آن را بگیر و در راه خدا خیرات کن. مرد گفت: به حق آن کس که تو را به پیامبری بر انگیخته سوگند، بر روی زمین سنگلاخ مدینه خانواده ای نیازمندتر از ما به آن نیست! آنگاه حضرت فرمود: آن را بگیر و تو و خانواده ات بخورید که آن برایت کفاره خواهد بود.

جابر جعفی نیز همانند آن را از امام باقر علیه السّلام روایت نموده است.

أصمعی گوید: اصل «عرق» بوریای بافته شده از برگ درخت خرما است پیش از آنکه به صورت سبد در آید، و «زنبیل» (أنبان) به همان مناسبت عرق نامیده شده، و به آن «عرقه» نیز گفته می شود، و همچنین هر چیز هموار مانند پرنده بی آنکه در هوا بال زند، روان باشد را «عرقه» گویند. - . معانی الاخبار : ۳۳۶ -

**[ترجمه]

«۳»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام](۲) مع، [معانی الأخبار] ابْنُ عُبْدُوسٍ عَنِ ابْنِ قُتَيْبَةَ عَنْ حَمْدَانَ بْنِ سُلَيْمَانَ عَنِ الْهَرَوِيِّ قَالَ: قُلْتُ لِلرِّضَا علیه السلام يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَدْ رُوِيَ عَنْ آبَائِكَ علیهم السلام فِيمَنْ يُجَامِعُ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ أَوْ أَفْطَرَ فِيهِ ثَلَاثُ كَفَّارَاتٍ وَ رُوِيَ عَنْهُمْ أَيْضاً كَفَّارَةٌ وَاحِدَةٌ فَبِأَيِّ الْخَبَرَيْنِ نَأْخُذُ قَالَ بِهِمَا جَمِيعاً مَتَى جَامَعَ الرَّجُلُ حَرَاماً أَوْ أَفْطَرَ عَلَى حَرَامٍ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ فَعَلَيْهِ ثَلَاثُ كَفَّارَاتٍ عِتْقُ رَقَبَةٍ وَ صِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ وَ إِطْعَامُ سِتِّينَ مِسْكِيناً وَ قَضَاءُ ذَلِكَ الْيَوْمِ وَ إِنْ كَانَ نَكَحَ حَلَالًا أَوْ أَفْطَرَ عَلَى حَلَالٍ فَعَلَيْهِ كَفَّارَةٌ وَاحِدَةٌ وَ قَضَاءُ ذَلِكَ الْيَوْمِ وَ إِنْ كَانَ نَاسِياً فَلَا شَيْ ءَ عَلَيْهِ (۳).

**[ترجمه]عیون الاخبار، - . عیون الاخبار ۱ : ۳۱۴ - معانی الاخبار: عبد السّلام ابن صالح هروی گوید: به امام رضا علیه السلام عرض کردم: ای فرزند پیامبر خدا! از پدران تو علیهم السّلام روایت شده: هر کس که در روز ماه رمضان جماع کند یا چیزی بخورد، در آن سه کفاره است و همچنین از ایشان روایت شده یک کفاره دارد، پس به کدام یک از دو خبر عمل

نماییم؟ فرمود: به هر دوی آنها با هم؛ هر گاه مرد زنا کرد یا با غـذای حرامی در ماه رمضان روزه اش را باطل نمود، بر او لازم است که سه کفّـاره بپردازد: برده ای آزاد کنـد، و دو ماه پیاپی روزه بگیرد، و شـصت بینوا را خوراک دهـد و عوض روزه آن روز را هم بگیرد، و اگر بـا همسـر خودش جمـاع کرد، یـا بر حلالی افطار نمود، بر او یک کفّاره و قضای آن روز لازم است و اگر هم از روی فراموشی انجام داده، چیزی بر او لازم نیست. -. عیون الاخبار : ۳۸۹ -

**[ترجمه]

«۴»

ج، [الإحتجـاج]: قَالَ أَبُو جَعْفَرِ بْنُ بَابَوَيْهِ فِي الْخَبَرِ الَّذِي رَوَى فِيمَنْ أَفْطَرَ يَوْمـاً مِنْ شَـهْرِ رَمَضَانَ مُتَعَمِّداً عَلَيْهِ ثَلَاثُ كَفَّارَاتٍ فَإِنِّي أُفْتِي بِهِ فِيمَنْ أَفْطَرَ بِجِمَاعٍ مُحَرَّمٍ عَلَيْهِ لِوُجُودِي ذَلِكَ فِي رِوَايَاتِ أَبِي الْحَسَنِ الْأَسَدِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِيمَا وَرَدَ عَلَيْهِ مِنَ الشَّيْخِ أَبِي جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عُثْمَانَ الْعَمْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ (۴).

**[ترجمه]الاحتجـاج: ابوجعفر ابن بابویه گویـد: در خبری که روایت شـده دائر بر اینکه هر کس روزه روزی از ماه رمضان را عمـداً بخورد سه کفّـاره بر ذمّه اش تعلّق می گیرد، پس نظر من این است که این روایت در مورد کسـی است که روزه خود را به وسـیله جماعی حرام بر او، یا طعامی حرام بر او شکسـته باشد. زیرا این مطلب در روایت أبو الحسین اسدیّ رضی اللّه عنه در آنچه از طرف شیخ أبو جعفر، محمّد ابن عثمان عمری قدّس سرّه به او رسیده است موجود است. -. الاحتجاج : ۲۶۸ و صدوق آن را در کتاب «الفقیه» جلد ۲ صفحه ۸۲ آورده است. -

**[ترجمه]

«۵»

ضـا، [فقه الرضـا علیه السـلام]: مَتَى وَجَبَ عَلَى الْإِنْسَـانِ صَوْمُ شَـهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ فَصَامَ شَـهْراً وَ صَامَ مِنَ الشَّهْرِ الثَّانِي أَيَّاماً ثُمَّ أَفْطَرَ فَعَلَيْهِ أَنْ يَبْنِيَ عَلَيْهِ فَلَا بَأْسَ وَ إِنْ صَامَ شَـهْراً أَوْ أَقَلَّ مِنْهُ وَ لَمْ يَصُمْ مِنَ الشَّهْرِ الثَّانِي شَـيْئاً عَلَيْهِ أَنْ يُعِيدَ صَوْمَهُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ قَدْ أَفْطَرَ لِمَرَضٍ فَلَهُ أَنْ يَبْنِيَ عَلَى مَا صَامَ لِأَنَّ اللَّهَ حَبَسَهُ.

۱- ۱. معانی الأخبار: ۳۳۶.

۲- ۲. عیون الأخبار ج ۱ ص ۳۱۴.

۳- ۳. معانی الأخبار: ۳۸۹.

۴- ۴. الاحتجاج: ۲۶۸، ذکره الصدوق فی الفقیه ج ۲ ص ۸۳.

وَ اعْلَمْ أَنَّ الْكَفَّارَاتِ عَلَى مِثْلِ الْمُوَاقَعَهِ فِی شَهْرِ رَمَضَانَ وَ الْأَكْلِ وَ الشُّرْبِ فَعَلَيْهِ لِكَلِّ يَوْمٍ عِتْقُ رَقَبَهٍ أَوْ صَوْمُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ أَوْ إِطْعَامُ سِتِّينَ مِسْكِيناً فَإِنْ عَاوَدَ لَزِمَهُ لِكُلِّ يَوْمٍ مِثْلُ الْكَفَّارَهِ الْأُولَى وَ قَدْ رُوِیَ أَنَّ الثَّلَاثَ عَلَيْهِ وَ هَذَا الَّذِی يَخْتَارُهُ خَوَاصُّ الْفُقَهَاءِ ثُمَّ لَا يُدْرِكُ مِثْلَ ذَلِكَ الْيَوْمِ أَبَداً.

**[ترجمه]فقه امام رضا: هرگاه بر انسان واجب شد دو ماه پیاپی روزه بگیرد، یک ماه را روزه بگیرد و چند روزی را از ماه دوم نیز روزه بگیرد سپس افطار کند (روزه را ادامه ندهد) و می‌بایست بر اساس آن، روزه را بنا نهد و ایرادی ندارد. اگر یک ماه را روزه بگیرد و یا کمتر از یک ماه را روزه بگیرد و از ماه دوم چیزی روزه نگیرد، می‌بایست روزه را تکرار کند (از اول بگیرد) مگر اینکه به خاطر بیماری افطار کرده باشد که در این صورت می‌تواند بر اساس آن مقداری که روزه گرفته، روزه اش را بنا نهد زیرا خداوند او را از ادامه روزه بازداشته است.

و بدان که کفاره ها در ماه رمضان در چیزهایی مثل نزدیکی کردن و خوردن و آشامیدن است. پس در ازای هر روز باید یک برده را آزاد کند یا دو ماه پیاپی روزه بگیرد یا شصت تهیدست را غذا دهد. پس اگر دوباره این کار را انجام داد، در ازای هر روز باید مانند کفاره اولی بپردازد و روایت شده که سه کفاره بر او واجب می گردد - و این دیدگاهی است که فقهای خواص برگزیده اند - و هرگز ثوابی مانند ثواب آن روز را به دست نمی‌آورد.

**[ترجمه]

«۶»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام]: مَنْ جَامَعَ فِی صَوْمِهِ فَعَلَيْهِ عِتْقُ رَقَبَهٍ فَإِنْ لَمْ يَجِدْ فَإِطْعَامُ سِتِّينَ مِسْكِيناً لِكُلِّ مِسْكِينٍ نِصْفُ صَاعٍ بِصَاعِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله وَ قَدْ قِيلَ رُبُعُ صَاعٍ فَإِنْ لَمْ يَقْدِرْ يَتَصَدَّقُ بِمَا يُمْكِنُهُ وَ يَقْضِی يَوْماً مَكَانَهُ وَ مِنْ أَيْنَ لَهُ مِثْلُ ذَلِكَ الْيَوْمِ.

**[ترجمه]فقه امام رضا: هر کس در زمانی که روزه است جماع کند، باید یک برده را آزاد کند. اگر برده نیافت باید شصت مسکین را غذا دهد و برای هر مسکین نیم صاع برابر صاع پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم می‌باشد و گفته شده که یک چهارم صاع است. پس اگر توانایی نداشت، به اندازه توانایی‌اش صدقه می‌دهد و یک روز را به جای آن روزه قضا می گیرد و از کجا می‌تواند روزی مانند آن روز را بیابد.

**[ترجمه]

«۷»

ین، [کتاب حسین بن سعید] و النوادر عُثْمَانُ بْنُ عِيسَى عَنْ سَمَاعَهَ قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ أَتَى أَهْلَهُ فِی شَهْرِ رَمَضَانَ مُتَعَمِّداً قَالَ عَلَيْهِ عِتْقُ رَقَبَهٍ وَ إِطْعَامُ سِتِّينَ مِسْكِيناً وَ صِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ وَ قَضَاءُ ذَلِكَ الْيَوْمِ وَ مِنْ أَيْنَ لَهُ مِثْلُ ذَلِكَ الْيَوْمِ.

**[ترجمه]کتاب حسـین ابن سـعید و نوادر: سماعه گوید: از حضرت درباره مردی پرسیدم که در ماه رمضان عمداً با همسرش جماع کرده است. فرمود: بایـد برده‌ای را آزاد کنـد و شـصت مسـکین را غـذا بدهد و دو ماه پیاپی را روزه بگیرد و آن روز را قضا کند و از کجا می‌تواند روزی مانند آن روز را بیابد.

**[ترجمه]

«۸»

ین، [کتاب حسین بن سعید] و النوادر عَنْهُ قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ لَصِقَ بِأَهْلِهِ فَأَنْزَلَ قَالَ عَلَيْهِ إِطْعَامُ سِتِّينَ مِسْكِيناً لِكُلِّ مِسْكِينٍ مُدٌّ.

**[ترجمه]کتاب حسـین ابن سـعید و نوادر: از او روایت شده است که از ایشان در باره مردی پرسـیدم که با همسرش نزدیکی کرده است. پس آیه نازل شد و فرمود: باید غذای شصت مسکین را بدهد و به هر مسکین یک مُد غذا بدهد .

**[ترجمه]

«۹»

ین، [کتاب حسـین بن سـعید] و النوادر عَنْ جَمِيلِ بْنِ دَرَّاجٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السـلام: أَنَّهُ سُـئِلَ عَنْ رَجُلٍ أَفْطَرَ يَوْماً مِنْ شَـهْرِ رَمَضَانَ مُتَعَمِّداً فَقَالَ إِنَّ رَجُلًا أَتَى النَّبِيَّ صلی الله علیه و آله فَقَالَ هَلَكْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ وَ مَا لَكَ فَقَالَ النَّارُ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ وَ مَا لَكَ فَقَالَ إِنِّي وَقَعْتُ بِأَهْلِي فِي رَمَضَانَ قَالَ تَصَدَّقْ وَ اسْتَغْفِرِ اللَّهَ فَقَالَ الرَّجُلُ فَوَ الَّذِي عَظَّمَ حَقَّكَ وَ قَالَ ابْنُ أَبِي عُمَيْرٍ قَالَ فَوَ الَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ مَا تَرَكْتُ فِي الْبَيْتِ شَيْئاً قَلِيلًا وَ لَا كَثِيراً قَالَ فَدَخَلَ رَجُلٌ مِنَ النَّاسِ بِمِكْتَلِ تَمْرٍ فِيهِ عِشْرُونَ صَاعاً يَكُونُ عَشَرَةَ أَصْوُعٍ بِصَاعِنَا هَذَا هُنَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله خُذْ هَذَا التَّمْرَ فَتَصَدَّقْ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ عَلَى مَنْ أَتَصَدَّقُ بِهِ وَ قَدْ أَخْبَرْتُكَ أَنَّهُ لَيْسَ فِي بَيْتِي قَلِيلٌ وَ لَا كَثِيرٌ فَقَالَ خُذْهُ وَ أَطْعِمْهُ عِيَالَكَ وَ اسْتَغْفِرِ اللَّهَ.

نَرْوِي عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السـلام: فِي رَجُلٍ يُلَاعِبُ أَهْلَهُ أَوْ جَارِيَتَهُ وَ هُوَ فِي قَضَاءِ رَمَضَانَ فَيَسْبِقُهُ الْمَاءُ وَ يُنْزِلُ قَالَ عَلَيْهِ مِنَ الْكَفَّارَةِ مِثْلُ مَا عَلَى الَّذِي يُجَامِعُ فِي رَمَضَانَ.

**[ترجمه]کتاب حسـین ابن سعید و نوادر: جمیل ابن دراج گوید: از امام صادق علیه السلام در باره مردی سؤال شد که عمداً یـک روز از ماه رمضان را افطار کرده است. فرمود: مردی نزد پیامبر صـلی الله علیه و آله و سـلم آمـد و گفت: ای رسول خـدا هلاک شـدم! پیامبر فرمود: تو را چه شـده است؟ گفت: آتش ای رسول خـدا. پیامبر فرمود: تو را چه شده است؟ گفت: من در ماه رمضان با همسـرم جماع کردم. فرمود: صدقه بده و از خداوند آمرزش بخواه. مرد گفت: سوگند به خدایی که به حق تو را بزرگ داشت – و ابن عمیر گویـد: آن مرد گفت: سوگنـد به خداوندی که تو را به حق مبعوث کرد – در منزل هیچ چیزی کم یا زیاد نداشتم. فرمود: مردی از میان مردم با حصیر بافته ای از خرما که در آن بیست صاع بود وارد شد که برابر ده صاع از این صاع ما در اینجا بود. رسول خدا صـلی الله علیه و آله و سلم فرمود: این خرما را بگیر و صدقه بده. مرد گفت: ای رسول خدا به چه کسـی صـدقه بـدهم درحالی که به تو خبر دادم که در منزلم هیچ چیزی نیست، نه کم و نه زیاد. پس پیامبر فرمود: خرما را

بگیر و خانواده‌ات را از آن اطعام کن و از خداوند آمرزش بخواه.

از امام صادق روایت می‌کنیم در باره مردی که با همسرش یا کنیزش ملاعبه می‌کند درحالی که ماه رمضان را سپری می‌کرد، پس آب (منی) از او خارج شده و انزال کرده. فرمود: باید به اندازه کفاره‌ای که برای شخصی که در ماه رمضان جماع می‌کند لازم می‌آید، بپردازد.

**[ترجمه]

«۱۰»

ین، [کتاب حسین بن سعید] و النوادر عَنْ سَمَاعَةَ قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ أُخِذَ فِی شَهْرِ رَمَضَانَ وَ قَدْ أَفْطَرَ

ثَلَاثَ مَرَّاتٍ قَالَ يُدْفَعُ إِلَى الْإِمَامِ فَيُقْتَلُ فِي الثَّالِثِ.

**[ترجمه]کتاب حسین ابن سعید و نوادر: سماعه نقل می کند: درباره مردی پرسیدم که در ماه رمضان دستگیر شد درحالی که سه بار روزه خواری کرده بود. فرمود: به نزد امام برده می‌شود و در سومین بار کشته می‌شود.

**[ترجمه]

«۱۱»

نَوَادِرُ الرَّاوَنْدِيِّ، بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ آبَائِهِ عليهم السلام قَالَ: أُتِيَ عَلِيٌّ عليه السلام بِرَجُلٍ أَفْطَرَ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ نَهَاراً مِنْ غَيْرِ عِلَّةٍ فَضَرَبَهُ تِسْعَةً وَ ثَلَاثِينَ سَوْطاً لِحَقِّ شَهْرِ رَمَضَانَ.

وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ قَالَ: أُتِيَ عَلِيٌّ عليه السلام بِرَجُلٍ شَرِبَ خَمْراً فِي شَهْرِ رَمَضَانَ فَضَرَبَهُ الْحَدَّ وَ ضَرَبَهُ تِسْعَةً وَ ثَلَاثِينَ سَوْطاً لِحَقِّ شَهْرِ رَمَضَانَ (۱).

**[ترجمه]نوادر راوندی: موسی ابن جعفر علیه السلام از پدرانش نقل می کند: مردی را نزد علی علیه السّلام آوردند که در ماه رمضان بدون دلیل روزه خورده بود! علی علیه السّلام فقط برای شکستن احترام ماه رمضان، به او سی و نه تازیانه زد .

با همین سند فرمود: مردی را نزد علی علیه السّلام آوردند، که در ماه رمضان، شراب خورده بود. علی علیه السّلام حدّ شراب خواری را بر او جاری کرد و برای اینکه احترام ماه رمضان را نیز شکسته بود، به او سی و نه ضربه شلّاق زد. - . نوادر راوندی : ۳۷ - ۳۸ -

**[ترجمه]

«۱۲»

الْهِدَايَةُ، قَالَ الصَّادِقُ عليه السلام: مَنْ أَفْطَرَ يَوْماً مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ خَرَجَ مِنْهُ رُوحُ الْإِيمَانِ وَ مَنْ أَفْطَرَ يَوْماً مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ أَوْ جَامَعَ فِيهِ فَعَلَيْهِ عِتْقُ رَقَبَةٍ أَوْ صِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ أَوْ إِطْعَامُ سِتِّينَ مِسْكِيناً لِكُلِّ مِسْكِينٍ مُدٌّ مِنْ طَعَامٍ وَ عَلَيْهِ قَضَاءُ ذَلِكَ الْيَوْمِ وَ أَنَّى بِمِثْلِهِ وَ مَنْ فَعَلَ ذَلِكَ نَاسِياً فَلَا شَيْ ءَ عَلَيْهِ.

**[ترجمه]هدایهٔ: امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که یک روز از روزه ماه رمضان را بخورد، روح ایمان از وجود او بیرون می‌رود. و کسی که یک روز از روزه ماه رمضان را بخورد یا در آن جماع کند، باید یک برده را آزاد کند یا دو ماه پیاپی روزه بگیرد یا شصت مسکین را اطعام کند و به هر مسکین یک مد غذا بدهد، و باید روزه آن روز را قضا کند و مانند آن روز را از کجا می یابد؛ و اگر هم از روی فراموشی انجام داده، چیزی بر او لازم نیست.

**[ترجمه]

دَعَائِمُ الْإِسْلَامِ، رُوِّینَا عَنْ عَلِیٍّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ أَنَّهُ قَالَ: أَتَی رَجُلٌ إِلَی رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فِی شَهْرِ رَمَضَانَ فَقَالَ یَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّی قَدْ هَلَکْتُ قَالَ وَ مَا ذَاکَ قَالَ بَاشَرْتُ أَهْلِی فَغَلَبَتْنِی شَهْوَتِی حَتَّی وَصَلْتُ قَالَ هَلْ تَجِدُ عِتْقاً قَالَ لَا وَ اللَّهِ وَ مَا مَلَکْتُ مَمْلُوکاً قَطُّ قَالَ فَصُمْ شَهْرَیْنِ قَالَ وَ اللَّهِ مَا أُطِیقُ عَلَی الصَّوْمِ-(۲) قَالَ فَانْطَلِقْ فَأَطْعِمْ سِتِّینَ مِسْکِیناً قَالَ وَ اللَّهِ مَا أَقْوَی عَلَیْهِ قَالَ فَأَمَرَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله بِخَمْسَهَ عَشَرَ صَاعاً وَ قَالَ اذْهَبْ فَأَطْعِمْ سِتِّینَ مِسْکِیناً لِکُلِّ مِسْکِینٍ مُدٌّ قَالَ یَا رَسُولَ اللَّهِ وَ الَّذِی بَعَثَکَ بِالْحَقِّ مَا بَیْنَ لَابَتَیْهَا مِنْ بَیْتٍ أَحْوَجَ مِنَّا قَالَ فَانْطَلِقْ فَکُلْهُ أَنْتَ وَ أَهْلُکَ.

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام أَنَّهُ قَالَ: مَنْ أَفْطَرَ فِی شَهْرِ رَمَضَانَ مُتَعَمِّداً نَهَاراً فَإِنِ اسْتَطَاعَ أَنْ یُعْتِقَ رَقَبَهً أَعْتَقَهَا وَ إِنْ لَمْ یَسْتَطِعْ صَامَ شَهْرَیْنِ مُتَتَابِعَیْنِ فَإِنْ لَمْ یَسْتَطِعْ أَطْعَمَ سِتِّینَ مِسْکِیناً فَإِنْ لَمْ یَجِدْ فَلْیَتُبْ إِلَی اللَّهِ وَ یَسْتَغْفِرُهُ فَمَتَی أَطَاقَ الْکَفَّارَهَ کَفَّرَ وَ عَلَیْهِ مَعَ الْکَفَّارَهِ قَضَاءُ یَوْمٍ مَکَانَ الْیَوْمِ الَّذِی أَفْطَرَ.

ص: ۲۸۲

۱- ۱. نوادر الراوندیّ: ۳۷ و ۳۸.

۲- ۲. فی المصدر المطبوع: ما أطیق الصوم.

وَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: فِی الرَّجُلِ یَعْبَثُ بِأَهْلِهِ فِی نَهَارِ شَهْرِ رَمَضَانَ حَتَّی یُمْنِیَ إِنَّ عَلَیْهِ الْقَضَاءَ وَ الْکَفَّارَهَ.

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام: أَنَّهُ سُئِلَ عَنِ الرَّجُلِ یُقَبِّلُ امْرَأَتَهُ وَ هُوَ صَائِمٌ فِی شَهْرِ رَمَضَانَ أَوْ یُبَاشِرُهَا فَقَالَ إِنِّی أَتَخَوَّفُ عَلَیْهِ وَ أَنْ یَتَنَزَّهَ عَنْ ذَلِکَ أَحَبُّ إِلَیَّ.

وَ عَنْ عَلِیٍّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ أَنَّهُ قَالَ: إِذَا جَامَعَ الرَّجُلُ امْرَأَتَهُ فِی نَهَارِ شَهْرِ رَمَضَانَ وَ هِیَ نَائِمَهٌ لَا تَدْرِی أَوْ مَجْنُونَهٌ فَعَلَیْهِ الْقَضَاءُ وَ الْکَفَّارَهُ وَ لَا شَیْ ءَ عَلَیْهَا.

وَ عَنْهُ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: أَیُّمَا رَجُلٍ أَصْبَحَ صَائِماً ثُمَّ نَامَ قَبْلَ الصَّلَاهِ الْأُولَی فَأَصَابَتْهُ جَنَابَهٌ فَاسْتَیْقَظَ ثُمَّ عَاوَدَ النَّوْمَ وَ لَمْ یَقْضِ الصَّلَاهَ الْأُولَی حَتَّی یَدْخُلَ وَقْتُ الصَّلَاهِ الْأُخْرَی فَعَلَیْهِ قَضَاءُ ذَلِکَ الْیَوْمِ.

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام أَنَّهُ قَالَ: فِیمَنْ وَطِئَ امْرَأَتَهُ فِی لَیْلِ شَهْرِ رَمَضَانَ یَتَطَهَّرُ قَبْلَ طُلُوعِ الْفَجْرِ فَإِنْ ضَیَّعَ الطُّهْرَ وَ نَامَ مُتَعَمِّداً حَتَّی یَطْلُعَ الْفَجْرُ فَلْیَغْتَسِلْ وَ لْیَسْتَغْفِرْ رَبَّهُ وَ یُتِمُّ صَوْمَهُ وَ عَلَیْهِ قَضَاءُ ذَلِکَ الْیَوْمِ وَ إِنْ لَمْ یَتَعَمَّدِ النَّوْمَ وَ غَلَبَتْهُ عَیْنَاهُ حَتَّی أَصْبَحَ فَلْیَغْتَسِلْ حِینَ یَقُومُ وَ یُتِمُّ صَوْمَهُ وَ لَا شَیْ ءَ عَلَیْهِ (۱).

وَ عَنْ عَلِیٍّ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: فِی قَوْلِ اللَّهِ رَبَّنا لا تُؤاخِذْنا إِنْ نَسِینا أَوْ أَخْطَأْنا(۲) قَالَ اسْتُجِیبَ لَهُمْ ذَلِکَ فِی الَّذِی یَنْسَی فَیُفْطِرُ فِی شَهْرِ رَمَضَانَ وَ قَدْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله رَفَعَ اللَّهُ عَنْ أُمَّتِی خَطَأَهَا وَ نِسْیَانَهَا وَ مَا أُکْرِهَتْ عَلَیْهِ فَمَنْ أَکَلَ نَاسِیاً فِی شَهْرِ رَمَضَانَ فَلْیَمْضِ عَلَی صَوْمِهِ وَ لَا شَیْ ءَ عَلَیْهِ وَ إِنَّهُ أَطْعَمَهُ (۳).

وَ رُوِّینَا عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام أَنَّهُ قَالَ: إِذَا اسْتَدْعَی الصَّائِمُ الْقَیْ ءَ فَتَقَیَّأَ مُتَعَمِّداً فَقَدِ اسْتَخَفَّ بِصَوْمِهِ وَ عَلَیْهِ قَضَاءُ ذَلِکَ الْیَوْمِ وَ إِنْ ذَرَعَهُ الْقَیْ ءُ وَ لَمْ یَمْلِکْ ذَلِکَ وَ لَا اسْتَدْعَاهُ فَلَا شَیْ ءَ عَلَیْهِ.

۱- ۱. دعائم الإسلام ج ۱: ۲۷۳.

۲- ۲. البقره: ۲۸۶.

۳- ۳. فی المطبوع من المصدر: و اللّه أطعمه.

وَ عَنْ عَلِيٍّ وَ أَبِي جَعْفَرٍ وَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليهم السلام أَنَّهُمْ قَالُوا: فِيمَنْ أَكَلَ أَوْ شَرِبَ أَوْ جَامَعَ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ وَ قَدْ طَلَعَ الْفَجْرُ وَ هُوَ لَا يَعْلَمُ بِطُلُوعِهِ فَإِنْ كَانَ قَدْ نَظَرَ قَبْلَ أَنْ يَأْكُلَ إِلَى مَوْضِعِ مَطْلِعِ الْفَجْرِ فَلَمْ يَرَهُ طَلَعَ فَلَمَّا أَكَلَ نَظَرَ فَرَآهُ قَدْ طَلَعَ فَلْيَمْضِ فِي صَوْمِهِ وَ لَا شَيْ ءَ عَلَيْهِ وَ إِنْ كَانَ أَكَلَ قَبْلَ أَنْ يَنْظُرَ ثُمَّ عَلِمَ أَنَّهُ قَدْ أَكَلَ بَعْدَ طُلُوعِ الْفَجْرِ فَلْيُتِمَّ صَوْمَهُ وَ يَقْضِي يَوْماً مَكَانَهُ.

قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: فَإِنْ قَامَ رَجُلَانِ فَقَالَ أَحَدُهُمَا هَذَا الْفَجْرُ قَدْ طَلَعَ وَ قَالَ الْآخَرُ مَا أَرَى شَيْئاً طَلَعَ يَعْنِي وَ هُمَا مَعاً مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ وَ الْمَعْرِفَهِ بِطُلُوعِ الْفَجْرِ وَ صِحَّهِ الْبَصَرِ قَالَ فَلِلَّذِي لَمْ يَسْتَبِنِ الْفَجْرَ لَهُ أَنْ يَأْكُلَ وَ يَشْرَبَ حَتَّى يَتَبَيَّنَهُ وَ عَلَى الَّذِي تَبَيَّنَهُ أَنْ يُمْسِكَ عَنِ الطَّعَامِ وَ الشَّرَابِ لِأَنَّ اللَّهَ يَقُولُ وَ كُلُوا وَ اشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ(۱) فَأَمَّا إِنْ كَانَ أَحَدُهُمَا أَعْلَمَ أَوْ أَحَدَّ بَصَراً مِنَ الْآخَرِ فَعَلَى الَّذِي هُوَ دُونَهُ فِي الْعِلْمِ وَ النَّظَرِ أَنْ يَقْتَدِيَ بِهِ (۲).

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عليهما السلام أَنَّهُ قَالَ: مَنْ رَأَى أَنَّ الشَّمْسَ قَدْ غَرَبَتْ فَأَفْطَرَ وَ ذَلِكَ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ ثُمَّ تَبَيَّنَ لَهُ بَعْدَ ذَلِكَ أَنَّهَا لَمْ تَغِبْ فَلَا شَيْ ءَ عَلَيْهِ.

و هذا لأن تعجيل الفطر مندوب إليه مرغب فيه فإذا فعل الصائم ما ندب إليه على ظاهر ما كلف فلا إثم عليه بل هو مأجور و إذا كان مأجورا فلا قضاء و لا شي ء عليه (۳).

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عليهما السلام: أَنَّهُ رَخَّصَ فِي الْكُحْلِ لِلصَّائِمِ إِلَّا أَنْ يَجِدَ طَعْمَهُ فِي حَلْقِهِ وَ كَذَلِكَ السِّوَاكُ الرَّطْبُ وَ لَا بَأْسَ بِالْيَابِسِ.

وَ عَنْهُ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ: الصَّائِمُ يَمْضَغُ الْعِلْكَ وَ يَذُوقُ الْخَلَّ وَ الْمَرَقَهَ وَ الطَّعَامَ وَ يَمْضَغُهُ لِلطِّفْلِ وَ لَا شَيْ ءَ عَلَيْهِ فِي ذَلِكَ مَا لَمْ يَصِلْ فِيهِ شَيْ ءٌ إِلَى حَلْقِهِ فَأَمَّا مَا كَانَ مِنَ الْفَمِ فَمَجَّهُ وَ تَمَضْمَضَ احْتِيَاطاً مِنْ أَنْ يَصِلَ مِنْهُ شَيْ ءٌ إِلَى حَلْقِهِ فَلَا شَيْ ءَ عَلَيْهِ فِيهِ

۱- ۱. البقره: ۱۸۷.

۲- ۲. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۲۷۴.

۳- ۳. فی المصدر المطبوع: فلا اثم علیه و لا قضاء علیه.

لِأَنَّهُ يَتَمَضْمَضُ بِالْمَاءِ وَ إِنَّمَا يُفَطِّرُ الصَّائِمَ مَا جَازَ إِلَى حَلْقِهِ.

وَ عَنْهُ علیه السلام: أَنَّهُ سُئِلَ عَنِ الصَّائِمِ يَحْتَجِمُ فَقَالَ أَكْرَهُ لَهُ ذَلِكَ مَخَافَةَ الْغَشْيِ أَوْ أَنْ يَثُورَ بِهِ مِرَّةٌ فَيَقِي ءَ فَإِنْ لَمْ يَتَخَوَّفْ ذَلِكَ فَلَا شَيْ ءَ عَلَيْهِ وَ يَحْتَجِمُ إِنْ شَاءَ.

وَ عَنْهُ علیه السلام: أَنَّهُ كَرِهَ لِلصَّائِمِ شَمَّ الطِّيبِ وَ الرَّيْحَانِ وَ الِارْتِمَاسَ فِي الْمَاءِ.

خوفا من أن يصل من ذلك إلى حلقه شي ء و لما يجب من توقير الصوم و تنزيهه عن ذلك و لأن ثواب الصوم في الجوع و الظما و الخشوع له و الإقبال عليه دون التلذذ بمثل هذا و من فعل ذلك و لم يصل منه إلى حلقه شي ء يجد طعمه فلا شي ء عليه و التنزه عنه أفضل.

وَ عَنْ عَلِيٍّ علیه السلام: أَنَّهُ نَهَى الصَّائِمَ عَنِ الْحُقْنَةِ وَ قَالَ إِنِ احْتَقَنَ أَفْطَرَ.

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام: أَنَّهُ سُئِلَ عَنِ الصَّائِمِ يُقَطِّرُ الدُّهْنَ فِي أُذُنِهِ فَقَالَ إِنْ لَمْ يَدْخُلْ حَلْقَهُ فَلَا بَأْسَ.

وَ قَالَ: فِي الذُّبَابِ يَبْدُرُ فَيَدْخُلُ حَلْقَ الصَّائِمِ فَلَا يَقْدِرُ عَلَى قَذْفِهِ لَا شَيْ ءَ عَلَيْهِ.

وَ سُئِلَ علیه السلام عَنِ الصَّائِمِ يَتَوَضَّأُ لِلصَّلَاةِ فَيَتَمَضْمَضُ فَيَسْبِقُ الْمَاءُ إِلَى حَلْقِهِ قَالَ إِنْ كَانَ وُضُوؤُهُ لِلصَّلَاةِ الْمَكْتُوبَةِ فَلَا شَيْ ءَ عَلَيْهِ وَ إِنْ كَانَ لِغَيْرِ ذَلِكَ قَضَى ذَلِكَ الْيَوْمَ (1).

ص: ۲۸۵

۱- ۱. دعائم الإسلام ج ۱: ۲۷۵.

**[ترجمه]دعـائم الاسـلام: از حضـرت علی علیه السـلام برای ما روایت شـده است که فرمود: مردی در ماه رمضان نزد رسول خـدا صـلی الله علیه و آله و سـلم آمـد و گفت: ای رسول خـدا هلاـک شـدم! پیـامبر فرمود: چه شـده است؟ گفت: به همسـرم نزدیـک شـدم، پس شـهوتم بر من غلبه کرد تـا اینکه دخول کردم. فرمود: آیا برده‌ای داری؟ گفت: نه به خـدا سوگنـد، هرگز برده‌ای نداشته ام. فرمود: دو ماه روزه بگیر. گفت: به خدا سوگند توانایی روزه گرفتن را ندارم. فرمود: برو و شصت مسکین را غـذا بـده. گفت: به خـدا سوگنـد توانایی انجام این کار را ندارم. فرمود: رسول خدا صـلی الله علیه و آله و سـلم او را به پانزده صاع امر کرد و فرمود: برو و شـصت مسـکین را غذا بده و برای هر مسـکین یک مد قرار بده. گفت: ای رسول خدا! سوگند به خداوندی که تو را به حق برگزیده است، بر روی زمین سـنگلاخ مدینه خانواده ای نیازمندتر از ما به آن نیست! آنگاه حضرت فرمود: آن را بگیر و تو و خانواده ات بخورید.

از جعفر بن محمد علیه السلام روایت شده که فرمود: کسی که در ماه رمضان عمدا روزه یک روز را بخورد، اگر توانایی آزاد کردن یـک برده را داشت، یـک برده آزاد کنـد و اگر توانـایی نـداشت دو ماه پیاپی روزه بگیرد و اگر توانایی انجام آن را هم نـداشت شـصت مسـکین را غذا بدهد و اگر نیافت باید به درگاه خداوند توبه کند و از خداوند طلب آمرزش کند. پس هرگاه توانست کفاره را بپردازد بایـد کفاره را بدهد و همراه با کفاره، به جای روزی که روزه خواری کرده، یک روز را برای قضای آن روزه بگیرد.

از امام باقر علیه السـلام روایت شـده که در باره مردی پرسـیدم که با همسـرش در روز ماه رمضان بازی می‌کند تا آنکه محتلم شود. فرمود: باید روزه را قضا کند و کفاره بدهد.

از جعفر ابن محمد علیه السـلام روایت شده که از ایشان در باره مردی سؤال شد که زنش را بوسـیده است یا با او همبستر شده است درحـالی که روزه‌دار بـوده است. فرمود: من بر او می‌ترسم و اگر خود را از این کـار پـاک گردانـد برای من خوشاینـدتر است.

از حضـرت علی علیه السـلام روایت شده که فرمود: اگر مرد با همسرش در روز ماه رمضان جماع کرد و همسرش خواب باشد و متوجه نشود، یا دیوانه باشد، باید روزه را قضا کند و کفاره بدهد و چیزی بر زن واجب نمی‌گردد.

و از ایشـان روایت شـده که فرمـود: هر مردی که روزه بگیرد سـپس قبـل از نمـاز اول به خـواب برود و در خواب محتلم شود، سپس بیدار شود و دوباره بخوابد و نماز اول را به‌پا ندارد تا اینکه زمان نماز دیگر فرا برسد، باید آن روز را قضا کند.

از جعفر ابن محمد علیه السـلام روایت شده که فرمود: کسـی که در شب ماه رمضان با همسـرش جماع کند، قبل از طلوع فجر غسل می‌کنـد. پس اگر طهارت را ضایع کنـد و عمدا بخوابد تا اینکه آفتاب طلوع کند، می‌بایست غسل کند و از پروردگارش آمرزش بخواهـد و روزه‌اش را بـه اتمـام رسانـد و آن روز را قضـا کنـد؛ و در صـورتی کـه عمـدا به خـواب نرود و (سـنگینی) چشـمانش بر وی غلبه کند تا اینکه وارد صبح شود، باید زمانی که بیدار شد غسل کند و روزه‌اش را به اتمام رساند و چیزی بر او واجب نمی‌شود. - . دعائم الاسلام ۱ : ۲۷۳ -

از حضرت علی علیه السلام روایت شده که در باره این سخن خداوند «رَبَّنَا لاَ تُؤَاخِذْنَا إِن نَّسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا»، - . بقره / ۲۸۶ - {ای پروردگار ما، اگر فراموش کرده ایم یا خطایی کرده ایم، ما را بازخواست مکن.} فرمود: این دعا در باره کسی که فراموش می‌کند و در ماه رمضان روزه‌اش را می‌خورد اجابت شد. رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: خداوند اشتباه و فراموشی و آنچه بر آن مجبور شود را از امت من برداشته است. پس کسی که در ماه رمضان از روی فراموشی چیزی بخورد باید روزه‌اش را ادامه دهد و چیزی بر او واجب نیست و در واقع خداوند او را اطعام کرده است.

و از جعفر ابن محمد علیه السلام برایمان روایت شده است که فرمود: اگر روزه دار با خواست خود و به صورت عمدی قی کند، در واقع با این کار روزه‌اش را سبک شمرده است و باید آن روز را قضا کند و اگر قی بر او غلبه کند و ناخواسته بوده، چیزی بر او واجب نیست.

از حضرت علی و امام باقر و امام صادق علیهم السلام روایت شده که در باره کسی که در ماه رمضان بخورد یا بیاشامد یا جماع کند درحالی که فجر طلوع کرده و نمی‌داند که فجر طلوع کرده است، فرمودند: اگر پیش از اینکه چیزی بخورد به مکان طلوع فجر نگاه کند و طلوع آن را نبیند، و زمانی که چیزی خورد نگاه کند و ببیند که طلوع کرده است، پس باید روزه... اش را ادامه دهد و چیزی بر او واجب نیست و اگر پیش از نگاه کردن چیزی بخورد، سپس بداند که پس از طلوع فجر چیزی خورده است باید روزه‌اش را به اتمام رساند و یک روز را به جای آن روزه بگیرد.

امام صادق علیه السلام فرمود: اگر دو نفر برخیزند و یکی از آن دو بگوید: این فجر طلوع کرده است و دیگری بگوید: چیزی نمی‌بینم طلوع کرده باشد. و آن دو از کسانی باشند که نسبت به طلوع فجر و صحت دید، علم و معرفت داشته باشند. - فرمود: - کسی که طلوع فجر برایش آَشکار نشده، می تواند بخورد و بیاشامد تا اینکه برای او آشکار گردد و کسی که طلوع فجر برایش آشکار شده، باید از خوردن و آشامیدن دست بکشد زیرا خداوند می‌فرماید: «وَكُلُواْ وَاشْرَبُواْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ»، - . بقره / ۱۸۷ -

{و بخورید و بیاشامید تا رشته روشن صبحدم در تاریکی شب آشکار شود.} اما اگر یکی از آن دو عالم تر یا تیزبین‌تر از دیگری باشد، باید کسی که در علم و بینایی پایین‌تر است، به او اقتدا کند. - . دعائم الاسلام ۱ : ۲۷۴ -

از جعفر ابن محمد علیه السلام روایت شده که فرمود: اگر کسی ببیند که خورشید غروب کرده است و افطار کند، و این در ماه رمضان باشد، سپس برای او آشکار شود که غروب نکرده است، چیزی بر او واجب نیست. دلیلش این است که تعجیل افطار مستحب و پسندیده است. پس اگر روزه‌دار بر اساس آنچه در ظاهر بدان ملکف شده است، امر مستحبی را انجام دهد، گناهی بر او نیست، بلکه او پاداش می گیرد و چون پاداش به او داده می‌شود، قضای روزه بر او نیست و چیزی بر او واجب نمی گردد.

از جعفر ابن محمد علیه السلام روایت شده که ایشان سرمه کشیدن را برای روزه‌دار اجازه داده است مگر اینکه مزه آن را در گلویش حس کند. مسواک خیس نیز همین حکم را دارد و استعمال مسواک خشک اشکالی ندارد.

و از ایشان روایت شـده که فرمود: روزه‌دار آدامس می‌جود و سرکه و شوربا و غـذا را مزه می‌کند و آن را برای کودک می‌جود، و مادامی که چیزی از این‌ها به گلویش نرسد، چیزی بر او واجب نیست. اما آنچه در دهان باشد و از دهان بیرون بریزد و به خاطر احتیاط از اینکه چیزی از آن به گلویش برسد آن را مضمضه کند، چیزی در این حالت بر او لازم نمی‌آید زیرا آب را مضمضه کرده و در واقع چیزی که از گلوی روزه‌دار عبور کند، روزه را باطل می‌کند.

و از ایشـان روایت شـده که در بـاره روزه‌داری که حجـامت می‌کنـد سؤال شـد. فرمود: من از این کـار کراهت دارم، از ترس بیهوش شدن یا اینکه یک باره به او فشار آورد و قی کند. پس اگر ترس این دو حالت وجود نداشـته باشد، چیزی بر او نیسـت و اگر خواست، حجامت کند.

و از ایشـان روایت شـده که بوئیـدن عطر و ریحان و فرورفتن در آب برای روزه‌دار کراهت دارد، از ترس اینکه چیزی از آن به گلویش برسـد و اینکه واجب است روزه را پاس بدارد و از آن موارد دوری شود و به این دلیل که ثواب روزه در گرسـنگی و تشنگی و خشوع در آن و توجه به آن و لذت نبردن از چیزهایی از این قبیل است. و کسی که این کارها را انجام دهد و چیزی از آن به گلویش نرسد تا مزه‌اش را احساس کند، چیزی بر او واجب نیست؛ البته دوری کردن از آن بهتر است.

و از علی علیه السـلام روایت شـده که روزه‌دار را از حقنه کردن نهی کرده است و فرمود: اگر کسـی حقنه کنـد روزه‌اش باطل می‌گردد.

و از جعفر ابن محمـد علیه السـلام روایت شـده که از ایشان در باره روزه‌داری سؤال شـد که روغن در گوش خود می‌چکاند؟ فرمود: اگر وارد گلویش نشود باکی بر او نیست.

و فرمود: اگر مگسی سریعا وارد گلوی روزه‌دار شود و نتواند مگس را بیرون کند، چیزی بر او واجب نمی‌گردد.

و از ایشـان در بـاره روزه‌داری سؤال شـد که برای نماز وضو می‌گیرد و مضـمضه می‌کنـد در نتیجه آب وارد گلویش می‌شود. فرمود: اگر وضویش برای نماز واجب باشـد، چیزی بر او نیست و اگر وضو برای نماز واجب نباشـد، روزه آن روز را قضا می‌کند. - . دعائم الاسلام ۱ : ۲۷۵ -

**[ترجمه]

باب ۳۵ من جامع أو أفطر فی اللیل أو أصبح جنبا أو احتلم فی الیوم

الأخبار

«۱»

فس، [تفسیر القمی] أَبِی رَفَعَهُ قَالَ قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: کَانَ النِّکَاحُ وَ الْأَکْلُ مُحَرَّمَیْنِ فِی شَهْرِ رَمَضَانَ بِاللَّیْلِ بَعْدَ النَّوْمِ یَعْنِی کُلُّ مَنْ صَلَّی الْعِشَاءَ وَ نَامَ وَ لَمْ یُفْطِرْ ثُمَّ انْتَبَهَ حُرِّمَ عَلَیْهِ الْإِفْطَارُ وَ کَانَ النِّکَاحُ حَرَاماً بِاللَّیْلِ وَ النَّهَارِ فِی شَهْرِ رَمَضَانَ وَ کَانَ رَجُلٌ

مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله يُقَالُ لَهُ خَوَّاتُ بْنُ جُبَيْرٍ أَخُو عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جُبَيْرٍ الَّذِی كَانَ رَسُولُ اللَّهِ وَكَلَهُ بِفَمِ الشِّعْبِ فِی يَوْمِ أُحُدٍ فِی خَمْسِينَ مِنَ الرُّمَاةِ فَفَارَقَهُ أَصْحَابُهُ وَ بَقِیَ فِی اثْنَیْ عَشَرَ رَجُلًا فَقُتِلَ عَلَی بَابِ الشِّعْبِ وَ كَانَ أَخُوهُ هَذَا خَوَّاتُ بْنُ جُبَيْرٍ شَيْخاً ضَعِيفاً وَ كَانَ صَائِماً فَأَبْطَأَتْ عَلَيْهِ أَهْلُهُ بِالطَّعَامِ فَنَامَ قَبْلَ أَنْ يُفْطِرَ فَلَمَّا انْتَبَهَ قَالَ لِأَهْلِهِ قَدْ حُرِّمَ عَلَیَّ الْأَكْلُ فِی هَذِهِ اللَّيْلَهِ فَلَمَّا أَصْبَحَ حَضَرَ حَفْرَ الْخَنْدَقِ فَأُغْمِیَ عَلَيْهِ فَرَآهُ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله فَرَقَّ لَهُ وَ كَانَ قَوْمٌ مِنَ الشَّبَابِ يَنْكِحُونَ بِاللَّيْلِ سِرّاً فِی شَهْرِ رَمَضَانَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ أُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَهَ الصِّيامِ الرَّفَثُ إِلی نِسائِكُمْ هُنَّ لِباسٌ لَكُمْ وَ أَنْتُمْ لِباسٌ لَهُنَّ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَخْتانُونَ أَنْفُسَكُمْ فَتابَ عَلَيْكُمْ وَ عَفا عَنْكُمْ فَالْآنَ بَاشِرُوهُنَّ وَ ابْتَغُوا ما كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ وَ كُلُوا وَ اشْرَبُوا حَتَّی يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ أَتِمُّوا الصِّيامَ إِلَی اللَّيْلِ (۱) فَأَحَلَّ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَی النِّكَاحَ بِاللَّيْلِ فِی شَهْرِ رَمَضَانَ وَ الْأَكْلَ بَعْدَ النَّوْمِ إِلَی طُلُوعِ الْفَجْرِ لِقَوْلِهِ حَتَّی يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ قَالَ هُوَ بَيَاضُ النَّهَارِ مِنْ سَوَادِ اللَّيْلِ (۲).

۱- ۱. البقره: ۱۸۷.

۲- ۲. تفسير القمّیّ: ۵۶ و قد مر الإشاره إليه.

**[ترجمه]تفسیر قمی: امام صادق علیه السلام فرمود: آمیزش و افطار کردن در شب ماه رمضان پس از خوابیدن، حرام بود؛ یعنی هر کس که نماز عشا را می خواند و افطار نکرده می خوابید و سپس از خواب بیدار می شد، افطار کردن بر او حرام بود و همچنین آمیزش (با همسر) در شب و روز ماه رمضان حرام بود. مردی از اصحاب رسول الله صلی الله علیه و آله خَوّات بن جُبیر انصاری نام داشت که برادر عبد الله ابن جبیر بود. رسول الله صلی الله علیه و آله عبد الله ابن جبیر را در روز جنگ احد به همراه پنجاه تیرانداز بر دهانه درّه گمارد و یاران او، او را رها کردند و تنها دوازده نفر به همراه او باقی ماندند و او در ورودی درّه کشته شد و این برادر او یعنی خوات بن جبیر پیرمردی مسن و ناتوان بود و رسول الله صلی الله علیه و آله را در جنگ خندق همراهی می کرد. هنگامی که روز را به شب رسانید به سوی خانواده اش آمد و گفت: آیا غذایی دارید؟ آنها پاسخ دادند: خیر، نخواب تا غذایی برایت فراهم کنیم. خانواده او در آماده کردن غذا کندی ورزیدند و او پیش از آن که افطار کند، خوابش برد و چون بیدار شد به خانواده اش گفت: غذا خوردن، در امشب بر من حرام شده است و چون شب را به صبح رسانید، به حفر خندق پرداخت و بیهوش شد. رسول الله صلی الله علیه و آله، او را با این حال مشاهده نمود و دلش برای او سوخت.

همچنین جمعی از جوانان، مخفیانه در شب های ماه رمضان با همسران خود آمیزش می کردند. بنابراین خداوند این آیه را نازل فرمود: «أُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَى نِسَآئِكُمْ هُنَّ لِبَاسٌ لَّكُمْ وَأَنتُمْ لِبَاسٌ لَّهُنَّ عَلِمَ اللّهُ أَنَّكُمْ كُنتُمْ تَخْتانُونَ أَنفُسَكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنكُمْ فَالآنَ بَاشِرُوهُنَّ وَابْتَغُواْ مَا كَتَبَ اللّهُ لَكُمْ وَكُلُواْ وَاشْرَبُواْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ أَتِمُّواْ الصِّيَامَ إِلَى الَّليْلِ»، - . بقره / ۱۸۷ - {همبستری با زنانتان در شب ماه روزه بر شما حلال شد. آنها پوشش شمایند و شما پوشش آنهایید. خدا می دانست که شما به خویشتن خیانت می ورزید، پس توبه شما را بپذیرفت و شما را عفو کرد. اکنون با آنها همبستر شوید و آنچه را که خدا بر شما مقرر گردانیده است انجام دهید، و بخورید و بیاشامید تا رشته روشن صبحدم در تاریکی شب آشکار شود. و روزه را به شب برسانید.} پس خداوند آمیزش در شب های ماه رمضان و خوردن غذا پس از خواب را حلال نمود و زمان آن، تا طلوع فجر است؛ چرا که خداوند می فرماید: «حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ»، {تا رشته روشن صبحدم در تاریکی شب آشکار شود.} یعنی سفیدی روز از سیاهی شب. - . تفسیر قمی : ۵۶ -

**[ترجمه]

«۲»

ب، [قرب الإسناد] ابْنُ رِئَابٍ قَالَ: سُئِلَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام وَ أَنَا حَاضِرٌ عَنِ الرَّجُلِ يُجْنِبُ بِاللَّيْلِ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ فَيَنَامُ وَ لَا يَغْتَسِلُ حَتَّى يُصْبِحَ قَالَ لَا بَأْسَ يَغْتَسِلُ وَ يُصَلِّي وَ يَصُومُ (۱).

**[ترجمه]قرب الاسناد: ابن رئاب گوید: از امام صادق علیه السلام - در حالی که من حضور داشتم - در باره مردی سؤال شد که در ماه رمضان شب‌هنگام محتلم می‌شود و می‌خوابد و غسل نمی‌کند تا اینکه صبح شود. فرمود: باکی بر او نیست، غسل می‌کند و نماز می‌گذارد و روزه می‌گیرد. - . قرب الاسناد : ۱۰۰ -

**[ترجمه]

«۳»

ب، [قرب الإسناد] مُحَمَّدُ بْنُ الْوَلِيدِ عَنِ ابْنِ بُكَيْرٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ رَجُلٍ أَجْنَبَ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ بِاللَّيْلِ ثُمَّ نَامَ حَتَّى أَصْبَحَ قَالَ لَا بَأْسَ (۲) قَالَ وَ سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ أَجْنَبَ بِالنَّهَارِ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ ثُمَّ اسْتَيْقَظَ أَ يُتِمُّ صَوْمَهُ قَالَ نَعَمْ (۳).

**[ترجمه]قرب الاسناد: ابن بکیر گوید: از امام صادق علیه السلام در باره مردی سؤال کردم که در ماه رمضان شب هنگام محتلم شده سپس به خواب رفته تا اینکه صبح فرا رسیده است. فرمود: باکی بر او نیست. - . قرب الاسناد : ۱۰۲ -

و گفته است: از ایشان در باره مردی پرسیدم که در روز ماه رمضان محتلم شده است سپس بیدار شده، آیا روزه‌اش را به اتمام رساند؟ فرمود: آری. - . قرب الاسناد : ۱۰۳ -

**[ترجمه]

«۴»

ب، [قرب الإسناد] أَيُّوبُ بْنُ نُوحٍ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ أَبِي زَيْنَبَةَ قَالَ: كَتَبْتُ إِلَى أَبِي الْحَسَنِ مُوسَى علیه السلام أَسْأَلُهُ عَنْ رَجُلٍ أَجْنَبَ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ مِنْ أَوَّلِ اللَّيْلِ فَأَخَّرَ الْغُسْلَ حَتَّى يَطْلُعَ الْفَجْرُ فَكَتَبَ إِلَيَّ بِخَطِّهِ أَعْرِفُهُ مَعَ مُصَادِفٍ يَغْتَسِلُ مِنْ جَنَابَتِهِ وَ يُتِمُّ صَوْمَهُ وَ لَا شَيْ ءَ عَلَيْهِ (۴).

**[ترجمه]قرب الاسناد: ابو زینبه گوید: به موسی ابن جعفر علیه السلام نوشتم و از ایشان در باره مردی سؤال کردم که در ابتدای شب در ماه رمضان محتلم شده است و غسل را به تاخیر انداخته تا اینکه فجر طلوع کرده است. پس برای من نامه‌ای با دستخط خود نوشت که من به دلیل تجربه‌ام، دستخط او را شناختم: از جنابت غسل می‌کند و روزه‌اش را به اتمام می‌رساند و چیزی بر او واجب نیست. - . قرب الاسناد : ۱۹۷ -

**[ترجمه]

«۵»

ع، [علل الشرائع] عَلِيُّ بْنُ حَاتِمٍ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ حَمْدَانَ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ الْوَلِيدِ عَنْ عُمَرَ بْنِ يَزِيدَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام لِأَيِّ عِلَّةٍ لَا يُفَطِّرُ الِاحْتِلَامُ الصَّائِمَ وَ النِّكَاحُ يُفَطِّرُ الصَّائِمَ قَالَ لِأَنَّ النِّكَاحَ فِعْلُهُ وَ الِاحْتِلَامَ مَفْعُولٌ بِهِ (۵).

**[ترجمه]علل الشرایع: عمر ابن یزید گوید: به امام صادق علیه السّلام عرض کردم: برای چه احتلام روزه را باطل نمی‌کند ولی جماع آن را باطل می کند؟ فرمود: زیرا نزدیکی، فعل اختیاری روزه دار بوده ولی احتلام خود به خود صورت می گیرد. - . علل الشرایع ۲ : ۶۷ -

**[ترجمه]

«۶»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام]: إِنِ احْتَلَمْتَ نَهَاراً لَمْ يَكُنْ عَلَيْكَ قَضَاءُ ذَلِكَ الْيَوْمِ وَ إِنْ أَصَابَتْكَ جَنَابَةٌ فِی أَوَّلِ اللَّيْلِ فَلَا بَأْسَ بِأَنْ تَنَامَ مُتَعَمِّداً وَ فِی نِيَّتِكَ أَنْ تَقُومَ وَ تَغْتَسِلَ قَبْلَ الْفَجْرِ فَإِنْ غَلَبَكَ النَّوْمُ حَتَّى تُصْبِحَ فَلَيْسَ عَلَيْكَ شَیْ ءٌ إِلَّا أَنْ تَكُونَ انْتَبَهْتَ فِی بَعْضِ اللَّيْلِ ثُمَّ نِمْتَ وَ تَوَانَيْتَ وَ لَمْ تَغْتَسِلْ وَ كَسِلْتَ فَعَلَيْكَ صَوْمُ ذَلِكَ الْيَوْمِ وَ إِعَادَةُ يَوْمٍ آخَرَ مَكَانَهُ وَ إِنْ تَعَمَّدْتَ النَّوْمَ إِلَى أَنْ تُصْبِحَ فَعَلَيْكَ قَضَاءُ ذَلِكَ الْيَوْمِ وَ الْكَفَّارَةُ وَ هُوَ

۱- ۱. قرب الإسناد ص ۱۰۰.

۲- ۲. قرب الإسناد: ۱۰۲.

۳- ۳. قرب الإسناد ص ۱۰۳.

۴- ۴. قرب الإسناد ص ۱۹۷.

۵- ۵. علل الشرائع ج ۲ ص ۶۷.

صَوْمُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ أَوْ عِتْقُ رَقَبَةٍ أَوْ إِطْعَامُ سِتِّينَ مِسْكِيناً وَ مَنْ أَرَادَ أَنْ يَتَسَحَّرَ فَلَهُ ذَلِكَ إِلَى أَنْ يَطْلُعَ الْفَجْرُ وَ لَوْ أَنَّ رَجُلَيْنِ نَظَرَا فَقَالَ أَحَدُهُمَا هَذَا الْفَجْرُ قَدْ طَلَعَ وَ قَالَ الْآخَرُ مَا طَلَعَ الْفَجْرُ بَعْدُ فَحَلَّ التَّسَحُّرُ لِلَّذِي لَمْ يَرَهُ أَنَّهُ طَلَعَ وَ حَرُمَ عَلَى الَّذِي يَرَاهُ أَنَّهُ طَلَعَ وَ لَوْ أَنَّ قَوْماً مُجْتَمِعِينَ سَأَلُوا أَحَدَهُمْ أَنْ يَخْرُجَ وَ يَنْظُرَ هَلْ طَلَعَ الْفَجْرُ ثُمَّ قَالَ قَدْ طَلَعَ الْفَجْرُ وَ ظَنَّ بَعْضُهُمْ أَنَّهُ يَمْزَحُ فَأَكَلَ وَ شَرِبَ كَانَ عَلَيْهِ قَضَاءُ ذَلِكَ الْيَوْمِ.

**[ترجمه]فقه امام رضا: اگر در هنگام روز محتلم شدی، قضای آن روز بر تو واجب نیست و اگر در ابتدای شب جنب شدی باکی بر تو نیست در صورتی که عمداً بخوابی و قصد داشته باشی قبل از طلوع فجر برخیزی و غسل کنی. پس اگر خواب بر تو غلبه کرد تا اینکه وارد صبح شوی، چیزی بر تو نیست. مگر اینکه نیمه شب بیدار شده باشی سپس خوابیده باشی و سهل انگاری کرده و غسل نکرده و تنبلی کرده باشی، پس در این حالت باید آن روز را روزه بگیری و روز دیگری را نیز به جای آن روزه بگیری، و اگر عمدا به خواب روی تا اینکه وارد صبح شوی، باید آن روز را قضا کنی و کفاره بدهی و کفاره آن، روزه دو ماه پیاپی یا آزاد کردن برده و یا غذا دادن به شصت مسکین است.

و کسی که قصد کرده سحری بخورد، می‌تواند تا طلوع فجر این کار را بکند، و اگر دو نفر نگاه کنند و یکی از آن دو بگوید: فجر طلوع کرده و و دیگری بگوید: فجر هنوز طلوع نکرده است، برای کسی که بر این باور است که فجر طلوع نکرده، سحری خوردن حلال است و برای کسی که معتقد است فجر طلوع کرده است، سحری خوردن حرام می‌باشد. اگر گروهی از مردم که گرد هم جمع شده اند از یکی از آنان بخواهند که بیرون رود و ببیند آیا فجر طلوع کرده است؟ و آن مرد بگوید: فجر طلوع کرده است و یکی از آنان گمان کند او مزاح می‌کند و بخورد و بیاشامد، باید آن روز را قضا کند.

**[ترجمه]

«۷»

نَوَادِرُ الرَّاوَنْدِيِّ، بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ: سُئِلَ عَلِيٌّ علیه السلام عَنْ رَجُلٍ احْتَلَمَ أَوْ جَامَعَ وَ نَسِيَ أَنْ يَغْتَسِلَ مِنْهُ جُمْعَةً وَ هُوَ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ فَقَالَ علیه السلام عَلَيْهِ قَضَاءُ الصَّلَاةِ وَ لَيْسَ عَلَيْهِ قَضَاءُ صِيَامِ شَهْرِ رَمَضَانَ (۱).

**[ترجمه]نوادر راوندی: موسی ابن جعفر علیه السلام از پدرانش نقل می‌کند که از علی علیه السلام روایت شد که در باره مردی از او سؤال شد که محتلم شده یا جماع کرده است و فراموش کرده که غسل را - برای نماز و روزه - هر دو انجام دهد در حالی که او در ماه رمضان است. فرمود: باید نماز را قضا کند اما قضای روزه ماه رمضان بر او واجب نیست. - . نوادر راوندی : ۴۶ -

**[ترجمه]

باب ۳۶ آداب الصائم

الآیات

مریم: فَقُولِی إِنِّی نَذَرْتُ لِلرَّحْمنِ صَوْماً فَلَنْ أُکَلِّمَ الْیَوْمَ إِنْسِیًّا(۲).

lt;meta info="- إِنِّی نَذَرْتُ لِلرَّحْمَنِ صَوْمًا فَلَنْ أُکَلِّمَ الْیَوْمَ إِنسِیًّا. - . مریم / ۲۶ -

{برای خدای رحمان روزه نذر کرده ام و امروز با هیچ بشری سخن نمی گویم.}

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

لی، [الأمالی للصدوق] الْقَامِیُّ عَنْ مُحَمَّدٍ الْحِمْیَرِیِّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ بُنَانِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ الْمُغِیرَهِ عَنِ السَّکُونِیِّ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ أَبِیهِ علیهما السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مَا مِنْ عَبْدٍ یُصْبِحُ صَائِماً فَیُشْتَمُ فَیَقُولُ إِنِّی صَائِمٌ سَلَامٌ عَلَیْکَ إِلَّا قَالَ الرَّبُّ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی اسْتَجَارَ عَبْدِی بِالصَّوْمِ مِنْ عَبْدِی أَجِیرُوهُ مِنْ نَارِی وَ أَدْخِلُوهُ جَنَّتِی (۳).

ثو، [ثواب الأعمال] أبی عن الحمیری عن بنان: مثله (۴)

ص: ۲۸۸

۱- ۱. نوادر الراوندیّ ص ۴۶.

۲- ۲. مریم: ۲۶.

۳- ۳. أمالی الصدوق ص ۳۴۹.

۴- ۴. ثواب الأعمال ص ۴۷.

سن، [المحاسن] مرسلا: مثله (۱).

**[ترجمه]امالی صدوق: امام صادق علیه السلام از پدرش روایت می‌کند که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: بنده ای نیست که صبح کند در حالی که روزه دارد و به او دشنام داده شود و در جواب بگوید: من روزه دارم، سلام بر تو، جز آنکه خدای تبارک و تعالی فرماید: بنده ام از بنده دیگرم به روزه پناهنده شد، او را از دوزخ پناه دهید و به بهشت برید. - . امالی صدوق : ۳۴۹ -

ثواب الاعمال: پدرم از حمیری از بنان این حدیث را روایت کرده است. - . ثواب الاعمال : ۴۷ -

محاسن: همین حدیث را بدون ذکر راویان آن روایت کرده است. - . المحاسن : ۷۷ -

**[ترجمه]

«۲»

ل، [الخصال] أَبِی عَنِ السَّعْدَآبَادِیِّ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنِ الْکُوفِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَیُّوبَ عَنْ عَبْدِ السَّلَامِ الْإِسْکَافِ عَنْ عُمَیْرِ بْنِ مَأْمُونٍ وَ کَانَتِ ابْنَتُهُ تَحْتَ الْحَسَنِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیٍّ علیهما السلام قَالَ: تُحْفَهُ الصَّائِمِ أَنْ یَدْهُنَ لِحْیَتَهُ وَ یُجَمِّرَ ثَوْبَهُ وَ تُحْفَهُ الْمَرْأَهِ الصَّائِمَهِ أَنْ تَمْشُطَ رَأْسَهَا وَ تُجَمِّرَ ثَوْبَهَا وَ کَانَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْحُسَیْنُ بْنُ عَلِیٍّ علیه السلام إِذَا صَامَ یَتَطَیَّبُ بِالطِّیبِ وَ یَقُولُ الطِّیبُ تُحْفَهُ الصَّائِمِ (۲).

**[ترجمه]الخصال: حسن ابن علی علیه السلام فرمود: تحفه روزه دار این است که ریشش را روغن بزند و لباسش را بخور دهد و تحفه زن روزه دار اینکه سرش را شانه زند و لباسش را بخور دهد.

و حضرت ابا عبد اللّه حسین ابن علی وقتی روزه می‌گرفت، با عطر خود را خوشبو می‌کرد و می‌فرمود: تحفه روزه دار عطر است. - . الخصال ۱ : ۳۲ -

**[ترجمه]

«۳»

ل، [الخصال] الْعَطَّارُ عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْخَشَّابِ عَنْ غِیَاثِ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ کَرِهَ لِی سِتَّ خِصَالٍ وَ کَرِهْتُهُنَّ لِلْأَوْصِیَاءِ مِنْ وُلْدِی وَ أَتْبَاعِهِمْ مِنْ بَعْدِی الْعَبَثَ فِی الصَّلَاهِ وَ الرَّفَثَ فِی الصَّوْمِ وَ الْمَنَّ بَعْدَ الصَّدَقَهِ وَ إِتْیَانَ الْمَسَاجِدِ جُنُباً وَ التَّطَلُّعَ فِی الدُّورِ وَ الضَّحِکَ بَیْنَ الْقُبُورِ(۳).

۶ لی، [الأمالی للصدوق] ابن الولید عن الصفار عن ابن عیسی عن الحسین بن موسی عن غیاث بن إبراهیم عن الصادق علیه السلام: مثله (۴) کتاب فضائل الأشهر الثلاثه،: مثله.

**[ترجمه]الخصال: امام صادق علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: همانا خدای عز و جل شش خصلت را بر من روا ناپسند دانسته و من همان‌ها را برای اوصیای خودم از فرزندانم و برای پیروانشان ناپسند می دانم: بازی در حال نماز و جماع در حال روزه و منت نهادن پس از صدقه دادن و با حال جنابت به مسجد رفتن و به خانه های مردم سرکشی نمودن و در گورستان خندیدن. - . الخصال ۱ : ۱۵۹ -

امالی صدوق: غیاث ابن ابراهیم از امام صادق علیه السلام همین حدیث را روایت کرده است. - . امالی صدوق : ۳۸ و المحاسن : ۱۰ -

در کتاب فضائل الاشهر الثلاثة همین حدیث ذکر شده است.

**[ترجمه]

«۴»

ما، [الأمالی للشیخ الطوسی] عَنْ أَبِی هُرَیْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: رُبَّ صَائِمٍ حَظُّهُ مِنْ صِیَامِهِ الْجُوعُ وَ الْعَطَشُ وَ رُبَّ قَائِمٍ حَظُّهُ مِنْ قِیَامِهِ السَّهَرُ(۵).

**[ترجمه]امالی طوسی: ابوهریره گوید: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: چه بسا روزه‌داری که بهره و سودش از روزه فقط گرسنگی و تشنگی باشد و چه‌بسا نماز شب گذاری که بهره‌اش از نماز فقط بیداری باشد. - . امالی طوسی ۱ : ۱۶۸ -

**[ترجمه]

«۵»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنِ الْحُسَیْنِ بِإِسْنَادٍ رَفَعَهُ قَالَ جَاءَ رَجُلٌ إِلَی أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام فَقَالَ: أُقَبِّلُ وَ أَنَا صَائِمٌ فَقَالَ أَعِفَّ صَوْمَکَ فَإِنَّ بَدْوَ

ص: ۲۸۹

۱- ۱. المحاسن ص ۷۷.

۲- ۲. الخصال ج ۱ ص ۳۲.

۳- ۳. الخصال ج ۱ ص ۱۵۹.

۴- ۴. أمالی الصدوق ص ۳۸. و مثله فی المحاسن ص ۱۰.

۵- ۵. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۱۶۸.

الْقِتَالِ اللِّطَامُ (۱).

**[ترجمه]علل الشرایع: مردی نزد امیر المومنین علی علیه السلام آمد و گفت: درحالی که روزه‌دار هستم، آیا همسر خود را ببوسم؟ فرمود: روزه خود را نگهدار چه آنکه ابتدا و مقدمه قتال، سیلی زدن بر یکدیگر می باشد. - . علل الشرایع ۲ : ۷۳ -

**[ترجمه]

«۶»

ع، [علل الشرائع] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ الْأَشْعَرِيِّ عَنِ السَّيَّارِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ الْهَمْدَانِيِّ عَنْ حَنَانِ بْنِ سَدِيرٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنِ الصَّائِمِ يَسْتَنْقِعُ فِي الْمَاءِ قَالَ لَا بَأْسَ وَ لَكِنْ لَا يَنْغَمِسُ وَ الْمَرْأَةُ لَا تَسْتَنْقِعُ فِي الْمَاءِ فَإِنَّهَا تَحْمِلُ الْمَاءَ بِقُبُلِهَا(۲).

**[ترجمه]علل الشرایع: حنان ابن سدیر گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم: آیا روزه دار خود را در آب بشوید یا نه؟ فرمود: اشکالی ندارد ولی زیر آب نرود و زن اصلا در آب خود را نشوید زیرا او آب را با عضو پیشینش (فرج) حمل می‌کند. - . علل الشرایع ۲ : ۷۳ -

**[ترجمه]

«۷»

مع، [معانی الأخبار] عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْمُذَكِّرُ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَحْمَدَ الطَّبَرِيِّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ الْعَدَوِيِّ عَنْ خِرَاشٍ مَوْلَى أَنَسٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مَنْ تَأَمَّلَ خَلْفَ امْرَأَةٍ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُ حَجْمُ عِظَامِهَا مِنْ وَرَاءِ ثِيَابِهَا وَ هُوَ صَائِمٌ فَقَدْ أَفْطَرَ.

يعنى فقد اشترط نفسه للإفطار بما ينبعث من دواعى نفسه و نوازع همته فيكون من مواقعه الذنب على خطر(۳).

**[ترجمه]معانی الاخبار: انس گوید: پیامبر خدا صلی اللّه علیه و آله فرمود: مردی که از پشت به قامت زنی نگاه کند و او را تماشا کند، آن طور که حجم اندام وی را از پشت لباسش برایش آشکار شود، در حالی که روزه دار باشد، مسلّما روزه اش را افطار نموده است.

یعنی به سبب برانگیختن خواسته های نفس و کشش اراده، خود را در معرض خطر گناه قرار داده و خود را برای باطل نمودن روزه مهیا کرده است. - . معانی الاخبار : ۴۱۰ -

**[ترجمه]

«۸»

ثو، [ثواب الأعمال] الْعَطَّارُ عَنْ أَبِيهِ عَنِ الْأَشْعَرِيِّ عَنِ الْجَامُورَانِيِّ عَنْ مَنْصُورِ بْنِ الْعَبَّاسِ عَنْ عَمْرِو بْنِ سَعِيدٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ صَدَقَةَ قَالَ قَالَ أَبُو الْحَسَنِ الْأَوَّلُ علیه السلام: قِيلُوا فَإِنَّ اللَّهَ يُطْعِمُ الصَّائِمَ وَ يَسْقِيهِ فِی مَنَامِهِ (۴).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: حسن ابن صدقه گوید: امام کاظم علیه السّلام فرمود: هنگام ظهر خواب قیلوله کنید؛ زیرا به راستی، خداوند روزه دار را در خوابش غذا می خوراند و سیراب می کند. - . ثواب الاعمال : ۴۷ -

**[ترجمه]

«۹»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِی وَ ابْنُ الْوَلِيدِ مَعاً عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ وَ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِيسَ مَعاً عَنِ الْأَشْعَرِيِّ عَنِ السَّيَّارِيِّ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ يُونُسَ بْنِ يَعْقُوبَ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: مَنْ تَطَيَّبَ بِطِيبٍ أَوَّلَ النَّهَارِ وَ هُوَ صَائِمٌ لَمْ يَفْقِدْ عَقْلَهُ (۵).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: یونس ابن یعقوب از امام صادق علیه السلام روایت می کند که فرمود: هر که در حال روزه داری در آغاز روز با عطر خویشتن را خوشبو سازد، خردش از کف نرود. - . ثواب الاعمال: ۴۸ -

**[ترجمه]

«۱۰»

ص، [قصص الأنبياء عليهم السلام] بِالْإِسْنَادِ إِلَى الصَّدُوقِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِيسَى عَنْ أَبِيهِ عَنْ دُرُسْتَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ الْحَمِيدِ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ علیه السلام قَالَ: قَالَ

۱- ۱. علل الشرائع ج ۲ ص ۷۳.
۲- ۲. علل الشرائع ج ۲ ص ۷۴.
۳- ۳. معانی الأخبار ص ۴۱۰.
۴- ۴. ثواب الأعمال ص ۴۷.
۵- ۵. ثواب الأعمال ص ۴۸.

لُقْمَانُ لِابْنِهِ يَا بُنَيَّ صُمْ صِيَاماً يَقْطَعُ شَهْوَتَکَ وَ لَا تَصُمْ صِيَاماً يَمْنَعُکَ مِنَ الصَّلَاهِ فَإِنَّ الصَّلَاهَ أَعْظَمُ عِنْدَ اللَّهِ مِنَ الصَّوْمِ.

**[ترجمه]قصص الانبیاء: موسی ابن جعفر علیه السلام فرمود: لقمان به پسرش گفت: ای پسرم آن‌قدر روزه بگیر که شهوت تو کم شود، امّا نه آن‌قدر که تو را از نماز باز دارد، چون نماز نزد خدا از روزه بزرگ‌تر است.

**[ترجمه]

«۱۱»

سن، [المحاسن] ابْنُ مَحْبُوبٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ يَزِيدَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام يَقُولُ: إِذَا أَحْسَنَ الْمُؤْمِنُ عَمَلَهُ ضَاعَفَ اللَّهُ عَمَلَهُ لِكُلِّ حَسَنَهٍ سَبْعَمِائَهٍ وَ ذَلِکَ قَوْلُ اللَّهِ تَبَارَکَ وَ تَعَالَى وَ اللَّهُ يُضاعِفُ لِمَنْ يَشاءُ(۱) فَأَحْسِنُوا أَعْمَالَكُمُ الَّتِی تَعْمَلُونَهَا لِثَوَابِ اللَّهِ فَقُلْتُ لَهُ وَ مَا الْإِحْسَانُ قَالَ فَقَالَ إِذَا صَلَّيْتَ فَأَحْسِنْ رُكُوعَکَ وَ سُجُودَکَ وَ إِذَا صُمْتَ فَتَوَقَّ كُلَّ مَا فِيهِ فَسَادُ صَوْمِکَ وَ إِذَا حَجَجْتَ فَتَوَقَّ مَا يَحْرُمُ عَلَيْکَ فِی حَجِّکَ وَ عُمْرَتِکَ قَالَ وَ كُلُّ عَمَلٍ تَعْمَلُهُ فَلْيَكُنْ نَقِيّاً مِنَ الدَّنَسِ (۲).

**[ترجمه]المحاسن: عمر ابن یزید گوید: شنیدم که امام صادق علیه السلام می فرمود: اگر بنده ای کار خود را خوب انجام دهد، خداوند متعال عمل او را چندین برابر می گرداند و برای هر نیکی هفتصد برابر پاداش می دهد و این همان سخن باری تعالی است که می فرماید: «وَاللّه یضَاعِفُ لِمَن یشَاءُ»، - . بقره / ۲۶۱ - {و خداوند برای هر کس که بخواهد [آن را] چند برابر می کند.} بنابراین کارهایی را که برای کسب ثواب از جانب خدا انجام می دهید، خوب انجام دهید. به او گفتم: چگونه خوب انجام دهیم؟ - گفت:- فرمود: وقتی نماز گزاردی، پس رکوع و سجود خود را خوب انجام بده و هنگامی که روزه گرفتی، پس از هر آنچه که موجب تباهی روزه ات می شود دوری گزین؛ و هر گاه حج گذاردی، پس از هر آنچه که در حج و عمره بر تو حرام شده دوری گزین. فرمود: هر کاری که انجام می دهی باید خالی از هر گونه ناپاکی و آلودگی باشد. - . المحاسن : ۲۵۴ -

**[ترجمه]

«۱۲»

صح، [صحیفه الرضا علیه السلام] عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ عَلِيُّ بْنُ أَبِی طَالِبٍ علیه السلام: ثَلَاثَهٌ لَا يَعْرِضَنَّ أَحَدُكُمْ نَفْسَهُ عَلَيْهِنَّ وَ هُوَ صَائِمٌ الْحِجَامَهُ وَ الْحَمَّامُ وَ الْمَرْأَهُ الْحَسْنَاءُ(۳).

**[ترجمه]صحیفه امام رضا: امام رضا علیه السلام از پدرانش نقل می‌کند که علی ابن ابی طالب علیه السلام فرمود: سه چیز است که هریک از شما روزه‌دار است، نباید خود را در معرض آن ها قرار دهد: حجامت، حمام و زن زیبا. - . صحیفه امام رضا : ۱۳ -

**[ترجمه]

«۱۳»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام]: اعْلَمْ يَرْحَمُكَ اللَّهُ أَنَّ الصَّوْمَ حِجَابٌ ضَرَبَهُ اللَّهُ جَلَّ وَ عَزَّ عَلَى الْأَلْسُنِ وَ الْأَسْمَاعِ وَ الْأَبْصَارِ وَ سَائِرِ الْجَوَارِحِ لِمَا لَهُ فِي عَادَةٍ مِنْ سِرِّهِ وَ طَهَارَةِ تِلْكَ الْحَقِيقَةِ حَتَّى يُسْتَرَ بِهِ مِنَ النَّارِ وَ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ جَارِحَةٍ حَقّاً لِلصِّيَامِ فَمَنْ أَدَّى حَقَّهَا كَانَ صَائِماً وَ مَنْ تَرَكَ شَيْئاً مِنْهَا نَقَصَ مِنْ فَضْلِ صَوْمِهِ بِحَسَبِ مَا تَرَكَ مِنْهَا وَ قَدْ رُوِيَ رُخْصَةٌ فِي قُبْلَةِ الصَّائِمِ وَ أَفْضَلُ مِنْ ذَلِكَ أَنْ يَتَنَزَّهَ عَنْ مِثْلِ هَذَا قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام أَ مَا يَسْتَحْيِي أَحَدُكُمْ أَنْ لَا يَصْبِرَ يَوْماً إِلَى اللَّيْلِ إِنَّهُ كَانَ يُقَالُ إِنَّ بَدْوَ الْقِتَالِ اللِّطَامُ.

**[ترجمه]فقه امام رضا: بدان! خدا به تو رحم کند که روزه حجابی است که خداوند آن را بر زبان‌ها و گوش‌ها و چشم‌ها و دیگر اعضا زده است، چراکه معمولا- روزه راز نهفته دارد و آن حقیقت را پاک می‌کند تا اینکه به وسیله آن از آتش جهنم پوشیده شود. و خداوند بر هر عضو حقی برای روزه نهاده است، پس هر کس حق آن عضو را ادا کند، روزه‌دار (واقعی) است و هر کس چیزی از آن حق را ترک کند، از فضیلت روزه‌اش به اندازه‌ای که از آن ترک کرده، کاسته می‌شود.

و روایت شده که شخص روزه‌دار اجازه دارد همسرش را ببوسد و بهتر از آن این است که از چنین کاری پرهیز کند. امیرالمومنین علی علیه السلام فرمود: آیا یکی از شما شرم نمی‌کند که تا شب صبر نماید، چه آنکه گفته شده: ابتدا و مقدمه قتال، سیلی زدن بر یکدیگر می باشد.

**[ترجمه]

«۱۴»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام]: نَرْوِي عَنْ بَعْضِ آبَائِنَا أَنَّهُ قَالَ إِذَا صُمْتَ فَلْيَصُمْ سَمْعُكَ وَ بَصَرُكَ وَ جِلْدُكَ وَ شَعْرُكَ وَ اتَّقِ فِي صَوْمِكَ الْقُبْلَةَ وَ الْمُبَاشَرَةَ.

۱- ۱. البقره: ۲۶۱.

۲- ۲. المحاسن: ۲۵۴.

۳- ۳. صحیفه الرضا علیه السلام ۱۳.

**[ترجمه]فقه امام رضا: از یکی از اجدادمان روایت می‌کنیم که فرمود: هرگاه روزه گرفتی باید گوش، چشم، پوست و موهایت روزه باشد، و در روزه‌ات از بوسه و جماع بپرهیز.

**[ترجمه]

«۱۵»

ین، [کتاب حسین بن سعید] و النوادر النَّضْرُ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ سُلَيْمَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ: إِذَا صُمْتَ فَلْيَصُمْ سَمْعُكَ وَ بَصَرُكَ وَ جِلْدُكَ وَ عَدَّدَ أَشْيَاءَ غَيْرَ ذَلِكَ ثُمَّ قَالَ فَلَا يَكُونُ يَوْمُ صَوْمِكَ مِثْلَ يَوْمِ فِطْرِكَ (۱).

**[ترجمه]کتاب حسین ابن سعید و نوادر: محمد ابن مسلم از امام صادق روایت می‌کند که فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: هرگاه روزه گرفتی باید گوش، چشم و پوست تو روزه باشد - و چیزهایی غیر از این‌ها را برشمرد - سپس فرمود: روزی که روزه‌دار هستی نباید مانند روزی باشد که روزه‌دار نیستی. - . حر عاملی این حدیث را در «الوسایل» شماره ۱۳۱۳۴ تخریج کرده است. -

**[ترجمه]

«۱۶»

ین، [کتاب حسین بن سعید] و النوادر النَّضْرُ عَنِ الْقَاسِمِ عَنْ جَرَّاحٍ الْمَدَائِنِیِّ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: إِذَا أَصْبَحْتَ صَائِماً فَلْيَصُمْ سَمْعُكَ وَ بَصَرُكَ مِنَ الْحَرَامِ وَ جَارِحَتُكَ وَ جَمِيعُ أَعْضَائِكَ مِنَ الْقَبِيحِ وَ دَعْ عَنْكَ الْهَذْيَ وَ أَذَى الْخَادِمِ وَ لْيَكُنْ عَلَيْكَ وَقَارُ الصِّيَامِ وَ الْزَمْ مَا اسْتَطَعْتَ مِنَ الصَّمْتِ وَ السُّكُوتِ إِلَّا عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَ لَا تَجْعَلْ يَوْمَ صَوْمِكَ كَيَوْمِ فِطْرِكَ وَ إِيَّاكَ وَ الْمُبَاشَرَةَ وَ الْقُبَلَ وَ الْقَهْقَهَةَ بِالضَّحِكِ فَإِنَّ اللَّهِ مَقَتَ ذَلِكَ.

وَ عَنْهُ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ الصِّيَامَ لَيْسَ مِنَ الطَّعَامِ وَ الشَّرَابِ وَحْدَهُ إِنَّمَا لِلصَّوْمِ شَرْطٌ يُحْتَاجُ أَنْ يُحْفَظَ حَتَّى يَتِمَّ الصَّوْمُ وَ هُوَ صَمْتُ الدَّاخِلِ أَ مَا تَسْمَعُ مَا قَالَتْ مَرْيَمُ بِنْتُ عِمْرَانَ إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمنِ صَوْماً فَلَنْ أُكَلِّمَ الْيَوْمَ إِنْسِيًّا(۲) يَعْنِی صَمْتاً فَإِذَا صُمْتُمْ فَاحْفَظُوا أَلْسِنَتَكُمْ عَنِ الْكَذِبِ وَ غُضُّوا أَبْصَارَكُمْ وَ لَا تَنَازَعُوا وَ لَا تَحَاسَدُوا وَ لَا تَغْتَابُوا وَ لَا تَمَارَوْا وَ لَا تَكْذِبُوا وَ لَا تَبَاشَرُوا وَ لَا تَخَالَفُوا وَ لَا تَغَاضَبُوا وَ لَا تَسَابُّوا وَ لَا تَشَاتَمُوا وَ لَا تَفَاتَرُوا وَ لَا تَجَادَلُوا وَ لَا تَتَأَذَّوْا وَ لَا تَظْلِمُوا وَ لَا تَسَافَهُوا وَ لَا تَضَاجَرُوا وَ لَا تَغْفُلُوا عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَ عَنِ الصَّلَاةِ وَ الْزَمُوا الصَّمْتَ وَ السُّكُوتَ وَ الْحِلْمَ وَ الصَّبْرَ وَ الصِّدْقَ وَ مُجَانَبَةَ أَهْلِ الشَّرِّ وَ اجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ وَ الْكَذِبَ وَ الْفَرْیَ وَ الْخُصُومَةَ وَ ظَنَّ السَّوْءِ وَ الْغِيبَةَ وَ النَّمِيمَةَ وَ كُونُوا مُشْرِفِينَ عَلَى الْآخِرَةِ مُنْتَظِرِينَ لِأَيَّامِكُمْ مُنْتَظِرِينَ لِمَا وَعَدَكُمُ اللَّهُ مُتَزَوِّدِينَ لِلِقَاءِ اللَّهِ وَ عَلَيْكُمُ السَّكِينَةَ وَ الْوَقَارَ وَ الْخُشُوعَ وَ الْخُضُوعَ وَ ذُلَّ الْعَبِيدِ الْخُيَّفِ مِنْ مَوْلَاهُ خَيِّرِينَ خَائِفِينَ رَاجِينَ مَرْعُوبِينَ مَرْهُوبِينَ رَاغِبِينَ رَاهِبِينَ قَدْ طَهَّرْتَ الْقَلْبَ

۱- ۱. أخرجه الحرّ العاملىّ فى الوسائل تحت الرقم ۱۳۱۳۴.

۲- ۲. مريم: ۲۶.

مِنَ الْعُيُوبِ وَ تَقَدَّسَتْ سَرَائِرُكُمْ مِنَ الْخَبَثِ وَ نَظَّفْتَ الْجِسْمَ مِنَ الْقَاذُورَاتِ وَ تَبَرَّأْتَ إِلَى اللَّهِ مِنْ عِدَاهُ وَ وَالَيْتَ اللَّهَ فِي صَوْمِكَ بِالصَّمْتِ مِنْ جَمِيعِ الْجِهَاتِ مِمَّا قَدْ نَهَاكَ اللَّهُ عَنْهُ فِي السِّرِّ وَ الْعَلَانِيَهِ وَ خَشِيتَ اللَّهَ حَقَّ خَشْيَتِهِ فِي سِرِّكَ وَ عَلَانِيَتِكَ وَ وَهَبْتَ نَفْسَكَ لِلَّهِ فِي أَيَّامِ صَوْمِكَ وَ فَرَّغْتَ قَلْبَكَ لَهُ وَ نَصِبْتَ نَفْسَكَ لَهُ فِيمَا أَمَرَكَ وَ دَعَاكَ إِلَيْهِ فَإِذَا فَعَلْتَ ذَلِكَ كُلَّهُ فَأَنْتَ صَائِمٌ لِلَّهِ بِحَقِيقَهِ صَوْمِهِ صَانِعٌ لَهُ لِمَا أَمَرَكَ وَ كُلَّمَا نَقَصْتَ مِنْهَا شَيْئاً فِيمَا بَيَّنْتُ لَكَ فَقَدْ نَقَصَ مِنْ صَوْمِكَ بِمِقْدَارِ ذَلِكَ وَ إِنَّ أَبِي علیه السلام قَالَ سَمِعَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله امْرَأَهً تُسَابُّ جَارِيَهً لَهَا وَ هِيَ صَائِمَهٌ فَدَعَا رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله بِطَعَامٍ فَقَالَ لَهَا كُلِي فَقَالَتْ أَنَا صَائِمَهٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ كَيْفَ تَكُونِينَ صَائِمَهً وَ قَدْ سَبَبْتِ جَارِيَتَكِ إِنَّ الصَّوْمَ لَيْسَ مِنَ الطَّعَامِ وَ الشَّرَابِ وَ إِنَّمَا جَعَلَ اللَّهُ ذَلِكِ حِجَاباً عَنْ سِوَاهُمَا مِنَ الْفَوَاحِشِ مِنَ الْفِعْلِ وَ الْقَوْلِ يُفَطِّرُ الصَّائِمَ مَا أَقَلَّ الصُّوَّامَ وَ أَكْثَرَ الْجُوَّاعَ (۱).

**[ترجمه]کتاب حسین ابن سعید و نوادر: جراح مداینی گوید: امام صادق علیه السّلام فرمود: هر گاه روزه گرفتی گوش و چشم تو از حرام و اعضا و اندام‌هایت نیز باید از ارتکاب کارهای زشت روزه باشد، و در این حال از ناسزاگویی و آزار خدمتکار بپرهیزی، و بر تو است که سنگینی و وقار روزه دار را داشته باشی، و تا می‌توانی سکوت اختیار کن مگر اینکه به ذکر خداوند زبان بگشایی، و آن روزی که روزه هستی را با روزی که روزه نیستی یکسان قرار نده و برحذر باش از جماع کردن، بوسیدن، قهقهه زدن در هنگام خنده، زیرا خداوند از آن اعمال بیزار است.

و از امام صادق علیه السلام روایت شده که فرمود: همانا روزه فقط امساک از خوردنی و نوشیدنی نیست، بلکه روزه شرطی دارد که لازم است مراعات گردد تا روزه به اتمام برسد و آن سکوت درون است؛ آیا سخن مریم بنت عمران را نشنیده‌ای که گفت: «إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمَنِ صَوْمًا فَلَنْ أُكَلِّمَ الْيَوْمَ إِنسِيًّا»، - . مریم / ۲۶ - {برای خدای رحمان روزه نذر کرده ام و امروز با هیچ بشری سخن نمی گویم.} یعنی سکوت.

پس هرگاه روزه گرفتید زبانتان را از دروغ پاس بدارید و چشم از محرمات بپوشانید و با یکدیگر نزاع نکنید و به یکدیگر حسد نبرید و غیبت یکدیگر را نکنید و با یکدیگر گلاویز نشوید و دروغ نگویید و با همسرانتان همبستر نشوید و با یکدیگر ضدیت نکنید و بر یکدیگر خشم نگیرید و به همدیگر دشنام ندهید و ناسزا نگویید و با یکدیگر سرد نشوید و با هم مجادله نکنید و همدیگر را اذیت نکنید و ظلم نکنید و یکدیگر را احمق ندانید و همدیگر را ناراحت نکنید و از ذکر خداوند و از نماز غافل نمانید.

و سکوت و بردباری و شکیبایی و صبر و راستگویی اختیار کنید و از اهل شر دوری کنید و از سخن باطل و دروغ و تهمت و دشمنی و سوء ظن و غیبت و سخن چینی اجتناب کنید.

به یاد آخرت و در انتظار روز مرگتان باشید و منتظر آنچه خداوند به شما وعده داده باشید و برای دیدار خداوند توشه برگیرید و بر شما باد آرامش و متانت و فروتنی و خضوع، همانند ذلت بَرده ترسو در مقابل سرورش باشید، درحالی که طالب خیر و ترسان و امیدوار و هراسان و وحشت زده و راغب و ترسان باشید، به طوری که قلبتان از عیب‌ها پاک شود و درونتان از خباثت مقدس و پاک گردد و بدن از چرک و آلودگی تمیز گردد و از دشمنان خدا اعلام بیزاری کنید و در روزه خود با سکوت، از همه نظر با خداوند دوستی کنید، یعنی از آنچه خداوند در نهان و آشکار شما را از آن نهی کرده است؛ و در نهان و آشکارتان به گونه‌ای که شایسته خداوند است از او بترسید. در ایام روزه نفس خویش را به خداوند هدیه کنید و قلب خود را

برای خداوند خالی کنید و نفس خویش را در آنچه به تو امر کرده و شما را بدان دعوت کرده، قرار بدهید.

پس هرگاه این کارها را انجام دادید به معنای واقعی روزه‌دار هستید و آنچه به شما امر فرموده را انجام داده‌اید. هر چقدر از آن چیزی که برایتان بیان نمودم کم کنید، به همان اندازه از کمال روزه شما کاسته می‌شود.

و پدرم فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم شنید که زنی به کنیزش دشنام می‌دهد درحالی که روزه‌دار بود. پس رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم غذایی خواست و به آن زن گفت: بخور! زن گفت: ای رسول خدا من روزه‌ام. پیامبر فرمود: چطور روزه‌ای درحالی که به کنیزت دشنام دادی؟ روزه فقط امساک از خوردنی و نوشیدنی نیست. در حقیقت خداوند روزه را پرده‌ای در مقابل دیگر کردارها و گفتارهای ناپسندی قرار داده است که روزه روزه‌دار را باطل می‌کند. چقدر روزه‌داران کمند و چقدر گرسنگان زیادند. - . حر عاملی این حدیث را در «الوسایل» در شماره ۱۳۱۳۵ تخریج کرده است. -

**[ترجمه]

«۱۷»

أَقُولُ قَالَ السَّيِّدُ فِي كِتَابِ سَعْدِ السُّعُودِ وَجَدْتُ فِي صُحُفِ إِدْرِيسَ: إِذَا دَخَلْتُمْ فِي الصِّيَامِ فَطَهِّرُوا نُفُوسَكُمْ مِنْ كُلِّ دَنَسٍ وَ نَجَسٍ وَ صُومُوا لِلَّهِ بِقُلُوبٍ خَالِصَةٍ صَافِيَةٍ مُنَزَّهَةٍ عَنِ الْأَفْكَارِ السَّيِّئَةِ وَ الْهَوَاجِسِ الْمُنْكَرَةِ فَإِنَّ اللَّهَ سَيَحْبِسُ الْقُلُوبَ اللَّطِخَةَ وَ النِّيَّاتِ الْمَدْخُولَةَ وَ مَعَ صِيَامِ أَفْوَاهِكُمْ مِنَ الْمَآكِلِ فَلْتَصُمْ جَوَارِحُكُمْ مِنَ الْمَآثِمِ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَرْضَى مِنْكُمْ أَنْ تَصُومُوا مِنَ الْمَطَاعِمِ فَقَطْ لَكِنْ مِنَ الْمَنَاكِيرِ كُلِّهَا وَ الْفَوَاحِشِ بِأَسْرِهَا.

**[ترجمه]مؤلف سید در کتاب سعد السعود گفته است: من در صحف ادریس آن را یافتم:

هرگاه وارد ماه روزه شدید، نفس‌هایتان را از هر گونه آلودگی و نجاست پاک کنید، و با قلب‌های خالص و صاف که از افکار بد و دغدغه‌های ناشایست پاک شده، برای خداوند روزه بگیرید، چراکه خداوند قلب‌های آغشته (به ناپاکی) و نیت‌های ناخالص را حبس می‌کند و همراه با روزه دهان‌هایتان، باید اعضایتان از گناهان روزه باشد زیرا خداوند راضی نیست برای شما که فقط از غذاها روزه بگیرید بلکه باید از همه منکرات و همه ناپسندها روزه باشید .

**[ترجمه]

«۱۸»

ختص، [الإختصاص] قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: الصَّائِمُ فِي عِبَادَةٍ وَ إِنْ كَانَ نَائِماً عَلَى فِرَاشِهِ مَا لَمْ يَغْتَبْ مُسْلِماً(۲).

**[ترجمه]الاختصاص: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: روزه‌دار در حال عبادت است حتی اگر بر بستر خوابیده باشد، مادامی که مسلمانی را غیبت نکند.

**[ترجمه]

«۱۹»

نَوَادِرُ الرَّاوَنْدِيِّ، بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مَا مِنْ عَبْدٍ يُصْبِحُ صَائِماً فَيُشْتَمُ فَيَقُولُ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ إِنِّی

ص: ۲۹۳

۱- ۱. أخرجه الحرّ العاملیّ فی الوسائل أیضا تحت الرقم ۱۳۱۳۵.

۲- ۲. الاختصاص: ۲۳۴.

صَائِمٌ إِلَّا قَالَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ اسْتَجَارَ عَبْدِی مِنْ عَبْدِی بِالصِّیَامِ فَأَدْخِلُوهُ الْجَنَّهَ(۱).

**[ترجمه]نوادر راوندی: موسی ابن جعفر از پدارنش نقل می کند که رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: بنده ای نیست که در حال روزه صبح کند و دشنام داده شود و در جواب بگوید: من روزه دارم، سلام بر تو! جز آنکه خدای تبارک و تعالی فرماید: بنده ام از بنده دیگرم به روزه پناهنده شد، او را به بهشت برید. - . نوادر راوندی : ۱۹ -

**[ترجمه]

«۲۰»

دَعَوَاتُ الرَّاوَنْدِیِّ، قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: الْإِفْطَارُ عَلَی الْمَاءِ یَغْسِلُ ذُنُوبَ الْقَلْبِ وَ قَالَ مَنْ تَطَیَّبَ بِطِیبٍ أَوَّلَ النَّهَارِ وَ هُوَ صَائِمٌ لَمْ یَفْقِدْ عَقْلَهُ.

**[ترجمه]دعوات راوندی: امام صادق علیه السلام فرمود: افطار کردن با آب، گناهان قلب را می‌شوید. و فرمود: هر که در حال روزه داری در آغاز روز با عطر خویشتن را خوشبو سازد، خِرَدش از کف نرود.

**[ترجمه]

«۲۱»

کِتَابُ الْغَارَاتِ، لِإِبْرَاهِیمَ بْنِ مُحَمَّدٍ الثَّقَفِیِّ بِإِسْنَادِهِ عَنِ ابْنِ نُبَاتَهَ قَالَ: قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام فِی بَعْضِ خُطَبِهِ الصِّیَامُ اجْتِنَابُ الْمَحَارِمِ کَمَا یَمْتَنِعُ الرَّجُلُ مِنَ الطَّعَامِ وَ الشَّرَابِ.

**[ترجمه]کتاب الغارات: ابن نباته گوید: امیر المومنین علی علیه السلام در یکی از خطبه‌هایش فرمود: روزه دوری کردن از محرمات است، همان طور که شخص از خوردنی و آشامیدنی خودداری می کند.

**[ترجمه]

«۲۲»

نَهْجُ الْبَلَاغَهِ، قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام: کَمْ مِنْ صَائِمٍ لَیْسَ لَهُ مِنْ صِیَامِهِ إِلَّا الظَّمَأُ وَ کَمْ مِنْ قَائِمٍ لَیْسَ لَهُ مِنْ قِیَامِهِ إِلَّا الْعَنَاءُ حَبَّذَا نَوْمُ الْأَکْیَاسِ وَ إِفْطَارُهُمْ (۲).

**[ترجمه]نهج البلاغه: بسا روزه داری که بهره ای جز تشنگی از روزه خود ندارد و بسا شب زنده داری که از شب زنده داری خود چیزی جز رنج و بی خوابی به دست نیاورد. خوشا خواب زیرکان و افطارشان. - . نهج البلاغه : حکمت ۱۴۵ -

**[ترجمه]

«۲۳»

مَجَالِسُ الشَّيْخِ، عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ عَلِيِّ بْنِ مَهْزِيَارَ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنِ النَّضْرِ بْنِ سُوَيْدٍ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ سُلَيْمَانَ عَنْ جَرَّاحٍ الْمَدَائِنِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ الصِّيَامَ لَيْسَ مِنَ الطَّعَامِ وَ الشَّرَابِ وَحْدَهُ ثُمَّ قَالَ قَالَتْ مَرْيَمُ إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمنِ صَوْماً أَيْ صَمْتاً فَإِذَا صُمْتُمْ فَاحْفَظُوا أَلْسِنَتَكُمْ وَ غُضُّوا أَبْصَارَكُمْ وَ لَا تَنَازَعُوا وَ لَا تَحَاسَدُوا قَالَ وَ سَمِعَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله امْرَأَةً تُسَابُّ جَارِيَةً لَهَا وَ هِيَ صَائِمَةٌ فَدَعَا بِطَعَامٍ وَ قَالَ لَهَا كُلِي قَالَتْ إِنِّي صَائِمَةٌ فَقَالَ كَيْفَ تَكُونِينَ صَائِمَةً وَ قَدْ سَبَبْتِ جَارِيَتَكِ إِنَّ الصَّوْمَ لَيْسَ مِنَ الطَّعَامِ وَ الشَّرَابِ (۳).

**[ترجمه]مجالس شیخ: جراح مداینی از امام صادق علیه السلام روایت کرده که فرمود: همانا روزه فقط امساک از خوردنی و نوشیدنی نیست. سپس فرمود: مریم علیه السلام فرمود: «إِنِّی نَذَرْتُ لِلرَّحْمَنِ صَوْمًا»، - . مریم / ۲۶ - {برای خدای رحمان روزه نذر کرده ام.} یعنی سکوت. پس هرگاه روزه گرفتید زبانتان را نگاه دارید و چشم از محرمات بپوشانید و با یکدیگر نزاع نکنید و به یکدیگر حسد نبرید.

و فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم شنید که زنی به کنیزش دشنام می‌دهد درحالی که روزه‌دار بود. پس رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم غذایی خواست و به آن زن گفت: بخورا! زن گفت: ای رسول خدا من روزه‌ام. پیامبر فرمود: چطور روزه‌ای درحالی که به کنیزت دشنام دادی؟ همانا روزه فقط امساک از خوردنی و نوشیدنی نیست. - . در منبع چاپ شده این حدیث را نیافتیم. -

**[ترجمه]

«۲۴»

أَسْرَارُ الصَّلَاةِ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: كَمْ مِنْ صَائِمٍ لَيْسَ لَهُ مِنْ صِيَامِهِ إِلَّا الْجُوعُ وَ الْعَطَشُ.

**[ترجمه]اسرار الصلاة: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: بسا روزه داری که بهره ای جز گرسنگی و تشنگی از روزه خود ندارد.

**[ترجمه]

«۲۵»

دَعَائِمُ الْإِسْلَامِ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ أَنَّهُ قَالَ: صَوْمُ شَهْرِ رَمَضَانَ فَرْضٌ فِي كُلِّ عَامٍ وَ أَدْنَى مَا يَتِمُّ بِهِ فَرْضُ صَوْمِهِ الْعَزِيمَةُ مِنْ قَلْبِ الْمُؤْمِنِ

۱- ۱. نوادر الراوندىّ ص ۱۹.

۲- ۲. نهج البلاغه تحت الرقم ۱۴۵ من قسم الحكم.

۳- ۳. لم نجده فى المصدر المطبوع.

عَلَى صَوْمِهِ بِنِيَّةٍ صَادِقَةٍ وَ تَرْکُ الْأَکْلِ وَ الشُّرْبِ وَ النِّکَاحِ فِی نَهَارِهِ کُلِّهِ وَ أَنْ یَحْفَظَ فِی صَوْمِهِ جَمِیعَ جَوَارِحِهِ کُلِّهَا مِنْ مَحَارِمِ اللَّهِ رَبِّهِ مُتَقَرِّباً بِذَلِکَ کُلِّهِ إِلَیْهِ فَإِذَا فَعَلَ ذَلِکَ کَانَ مُؤَدِّیاً لِفَرْضِهِ.

وَ عَنْهُ علیه السلام عَنْ آبَائِهِ عَنْ فَاطِمَهَ بِنْتِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَنَّهَا قَالَتْ: مَا یَصْنَعُ الصَّائِمُ بِصِیَامِهِ إِذَا لَمْ یَصُنْ لِسَانَهُ وَ سَمْعَهُ وَ بَصَرَهُ وَ جَوَارِحَهُ.

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: لَا صِیَامَ لِمَنْ عَصَى الْإِمَامَ وَ لَا صِیَامَ لِعَبْدٍ آبِقٍ حَتَّى یَرْجِعَ وَ لَا صِیَامَ لِامْرَأَهٍ نَاشِزَهٍ حَتَّى تَتُوبَ وَ لَا صِیَامَ لِوَلَدٍ عَاقٍّ حَتَّى یَبَرَّ(۱).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: از جعفر ابن محمد علیه السلام روایت شده که فرمود: روزه ماه رمضان در هر سال فرض است، و مهمترین چیزی که فریضه روزه‌اش با آن کامل می‌شود، عزیمت از جانب قلب مؤمن برای روزه با نیتی صادق، و ترک خوردن و آشامیدن و جماع کردن در تمام روز است و اینکه در روزه‌اش همه اعضایش را از محرمات خداوند، یعنی پروردگارش محافظت کند و با همه این کارها در پی نزدیکی و تقرب به خداوند باشد، پس هرگاه این کارها را انجام داد، فریضه‌اش را به انجام رسانیده است.

و از ایشان از پدرانش از فاطمه دختر رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم روایت شده که فرمود: روزه روزه‌دار به چه دردش می خورد اگر زبان، گوش، چشم و اعضای بدنش را محافظت نکند.

از جعفر ابن محمد علیه السلام روایت شده که فرمود: روزه کسی که از امام نافرمانی کند پذیرفته نمی‌شود، و روزه برده‌ای که از اربابش گریخته باشد مورد قبول واقع نمی‌شود مگر به نزد او بازگردد، و روزه زنی که از شوهرش اطاعت نکند پذیرفته نیست مگر توبه کند، و روزه فرزندی که عاق پدر و مادر است قبول نمی‌شود، مگر به آن‌ها نیکی کند. - . دعائم الاسلام : ۲۶۸ -

**[ترجمه]

«۲۶»

الْهِدَایَهُ، قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: إِذَا صُمْتَ فَلْیَصُمْ سَمْعُکَ وَ بَصَرُکَ وَ فَرْجُکَ وَ لِسَانُکَ وَ تَغُضُّ بَصَرَکَ عَمَّا لَا یَحِلُّ النَّظَرُ إِلَیْهِ وَ السَّمْعَ عَمَّا لَا یَحِلُّ اسْتِمَاعُهُ إِلَیْهِ وَ اللِّسَانَ مِنَ الْکَذِبِ وَ الْفُحْشِ.

وَ مِنْهُ، قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: لَا بَأْسَ أَنْ یَشَمَّ الصَّائِمُ الطِّیبَ إِلَّا الْمَسْحُوقَ مِنْهُ لِأَنَّهُ یَصْعَدُ إِلَى دِمَاغِهِ.

وَ مِنْهُ، قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: لَا بَأْسَ أَنْ یُقَطِّرَ الصَّائِمُ فِی أُذُنِهِ الدُّهْنَ.

وَ مِنْهُ: سُئِلَ الصَّادِقُ علیه السلام عَنِ الصَّائِمِ هَلْ یَجُوزُ لَهُ أَنْ یَسْعُطَ أَوْ یَحْتَقِنَ فَقَالَ لَا.

وَ مِنْهُ، قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: الصَّائِمُ یَسْتَاکُ أَیَّ النَّهَارِ شَاءَ.

وَ مِنْهُ، قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: لَا بَأْسَ بِأَنْ یَکْتَحِلَ الصَّائِمُ بِالصَّبِرِ وَ الْحُضُضِ -(۲)

وَ بِالْکُحْلِ مَا لَمْ یَکُنْ مِسْکاً.

و قد رویت أیضا رخصه فی المسک لأنه یظهر علی عکده لسانه (۳).

وَ مِنْهُ، قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: لَا بَأْسَ أَنْ یَتَمَضْمَضَ الصَّائِمُ وَ یَسْتَنْشِقَ فِی شَهْرِ رَمَضَانَ وَ غَیْرِهِ فَإِنْ تَمَضْمَضَ فَلَا یَبْلَعْ رِیقَهُ حَتَّی یَبْزُقَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ.

**[ترجمه]هدایه: امام صادق علیه السلام فرمود: هرگاه روزه گرفتی باید گوش، چشم، دامن، و زبانت نیز روزه باشد و چشمت را از آنچه نگریستن بدان حلال نیست، ببندی و گوش‌هایت را از آنچه شنیدن آن حلال نیست ببندی و زبانت را از دروغ و ناسزاگویی بازداری .

و روایت شده که امام صادق علیه السلام فرمود: اشکالی ندارد که روزه‌دار عطر را بو کند مگر اینکه پودر باشد زیرا به مغز او می‌رسد.

و روایت شده که امام صادق علیه السلام فرمود: اشکالی ندارد که روزه‌دار در گوش خود روغن بچکاند.

و روایت شده که از امام صادق علیه السلام در باره روزه‌دار سؤال شد که آیا برای او جایز است که دارو به بینی خود بریزد یا حقنه کند. فرمود: جایز نیست.

و روایت شده که امام صادق علیه السلام فرمود: روزه‌دار هر وقت در روز بخواهد، مسواک می‌کند.

و روایت شده که امام صادق علیه السلام فرمود: اشکالی ندارد که با صبر و صمغ صنوبر و سرمه، چشمانش را سرمه بکشد مادامی که مشک نباشد. و همچنین روایت شده که استعمال مشک نیز اجازه داده شده است زیرا بر اصل زبانش ظاهر می‌گردد.

و روایت شده که امام صادق علیه السلام فرمود: اشکالی ندارد که روزه‌دار مضمضه کند و آب در بینی خود بکشد، چه در رمضان و چه غیر رمضان؛ پس اگر مضمضه کرد، آب دهانش را قورت ندهد تا سه بار بزاق تراوش کند.

**[ترجمه]

«۲۷»

کِتَابُ الْإِمَامَهِ وَ التَّبْصِرَهِ، عَنْ سَهْلِ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الْأَشْعَثِ عَنْ مُوسَی بْنِ إِسْمَاعِیلَ بْنِ مُوسَی بْنِ جَعْفَرٍ علیهما

السلام عَنْ أَبِيهِ عَنْ آبَائِهِ عليهم السلام

ص: ۲۹۵

۱- ۱. دعائم الإسلام ص ۲۶۸.

۲- ۲. الحضض كعنق و زفر- صمغ من الصنوبر.

۳- ۳. عكده اللسان: أصله.

قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: رُبَّ قَائِمٍ حَظُّهُ مِنْ قِيَامِهِ السَّهَرُ وَ رُبَّ صَائِمٍ حَظُّهُ مِنْ صِيَامِهِ الْعَطَشُ.

**[ترجمه]کتاب امامه و تبصره: موسی ابن جعفر علیه السلام از پدرش از پدرانش روایت می کند که رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: چه بسا شب زنده داری که از شب زنده داری خود فقط بی خوابی به دست آورد. و چه بسا بهره روزه... داری از روزه‌اش فقط تشنگی باشد.

**[ترجمه]

«۲۸»

الْمَجَازَاتُ النَّبَوِيَّهُ، قَالَ علیه السلام: الصَّوْمُ جُنَّهٌ مَا لَمْ يَخْرِقْهَا.

و هذه استعاره و ذلک أنه علیه السلام شبه الصوم الذی یجن صاحبه من لواذع العذاب و قوارع العقاب إذا أخلص له النیه و أصلح فیه السریره فجعل علیه السلام من اعتصم فی صومه من الزلل و توقی جرائر القول و العمل کمن صان تلک الجنه و حفظها و جعل من اتبع نفسه هواها و أوردها رداها کمن خرق تلک الجنه و هتکها فصارت بحیث لا تجن من جارحه و لا تعصم من جانحه و ذلک من أحسن التمثیلات و أوقع التشبیهات (۱).

**[ترجمه]مجازات نبوی: پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: روزه سپر است تا زمانی که آن را سوراخ نکند.

این جمله استعاره است بدین گونه که ایشان تشبیه کرده است، روزه‌ای را که در مقابل گزندهای عذاب و بلایای مُجازات الهی روزه دار را می‌پوشاند، هرگاه نیت را برای آن خالص کند و درونش را در آن اصلاح کند. پس پیامبر صلی الله علیه و آله کسی را که در روزه‌اش از لغزش‌ها خودداری کرده و از گفتار و کردار گناه‌آلود پرهیز می کند، به شخصی تشبیه نموده است که این پرده و پوشش را محافظت کرده و آن را پاس داشته است و کسی را که از هواهای نفسانی تبعیت کرده و نفسش را در معرض هلاکت و نابودی قرار داده، به شخصی تشبیه کرده که این سپر و پوشش را سوراخ کرده و آن را پاره کرده است. پس به گونه‌ای شده که هیچ یک از اعضا و اندام را حفظ نمی کند. و این تشبیه از زیباترین تمثیل‌ها و تاثیرگذارترین تشبیه‌ها می باشد. - . مجازات نبوی : ۲۰۲ -

**[ترجمه]

باب ۳۷ ما یثبت به الهلال و أن شهر رمضان ینقص أم لا و حکم صوم یوم الشک

الأخبار

«۱»

ب، [قرب الإسناد] عَلِيٌّ عَنْ أَخِيهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ الرَّجُلِ يَرَى الْهِلَالَ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ وَحْدَهُ لَا يُبْصِرُهُ غَيْرُهُ أَ لَهُ أَنْ

يَصُومَ قَالَ إِذَا لَمْ يَشُكَّ فِيهِ فَلْيَصُمْ وَ إِلَّا فَلْيَصُمْ مَعَ النَّاسِ (۲).

**[ترجمه]قرب الاسناد: علی از برادرش نقل می‌کند که از او در باره شخصی پرسیدم که در ماه رمضان خود به تنهایی هلال را رؤیت می‌کند و کسی غیر از او هلال را نمی‌بیند، آیا روزه بگیرد؟ فرمود: اگر در آن شک نداشته باشد روزه بگیرد، در غیر این صورت با مردم روزه بگیرد. - . قرب الاسناد : ۱۳۶ -

**[ترجمه]

«۲»

ل، [الخصال] أَبِی عَنْ سَعْدٍ وَ الْحِمْیَرِیِّ وَ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ وَ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِیسَ جَمِیعاً عَنِ ابْنِ عِیسَی وَ ابْنِ أَبِی الْخَطَّابِ مَعاً عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ حُذَیْفَهَ بْنِ مَنْصُورٍ عَنْ مُعَاذِ بْنِ کَثِیرٍ وَ یُقَالُ مُعَاذُ بْنُ مُسْلِمٍ الْهَرَّاءُ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: شَهْرُ رَمَضَانَ ثَلَاثُونَ یَوْماً لَا یَنْقُصُ وَ اللَّهِ أَبَداً(۳).

ص: ۲۹۶

۱- ۱. المجازات النبویّه: ۲۰۲.

۲- ۲. قرب الإسناد: ۱۳۶.

۳- ۳. الخصال ج ۲ ص ۱۰۶.

**[ترجمه]الخصال: مسلم ابن هراء از امام صادق علیه السلام روایت می کند که فرمود: ماه رمضان سی روز است، به خدا هرگز کم نباشد. - . الخصال ۲ : ۱۰۶ -

**[ترجمه]

«۳»

ل، [الخصال] مَاجِيلَوَيْهِ عَنْ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ يَاسِرٍ الْخَادِمِ قَالَ: قُلْتُ لِلرِّضَا علیه السلام هَلْ يَكُونُ شَهْرُ رَمَضَانَ تِسْعَةً وَ عِشْرِينَ يَوْماً فَقَالَ إِنَّ شَهْرَ رَمَضَانَ لَا يَنْقُصُ عَنْ ثَلَاثِينَ يَوْماً(۱).

**[ترجمه]الخصال: یاسر خادم گوید: به امام رضا علیه السلام عرض کردم: ماه رمضان بیست و نه روز می شود؟ فرمود: تردیدی نیست که ماه رمضان از سی روز کم نمی‌شود. - . الخصال ۲ : ۱۰۷ -

**[ترجمه]

«۴»

ل، [الخصال] ابْنُ الْمُتَوَكِّلِ عَنِ الْأَسَدِيِّ عَنِ النَّخَعِيِّ عَنِ النَّوْفَلِيِّ عَنِ الْبَطَائِنِيِّ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ وَ لِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ قَالَ ثَلَاثِينَ يَوْماً(۲).

**[ترجمه]الخصال: ابو بصیر گوید: از امام صادق علیه السلام در باره این سخن خداوند عزّ و جلّ «وَلِتُكْمِلُواْ الْعِدَّةَ»، - . بقره / ۱۸۵ - {تا شماره [مقرر] را تکمیل کنید.} پرسیدم. فرمود: سی روز است. - . الخصال ۲ : ۱۰۷ -

**[ترجمه]

«۵»

ل، [الخصال] أَبِي وَ ابْنُ الْوَلِيدِ مَعاً عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ أَبِي الْخَطَّابِ عَنِ ابْنِ بَزِيعٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَعْقُوبَ بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ فِي حَدِيثٍ طَوِيلٍ: شَهْرُ رَمَضَانَ ثَلَاثُونَ يَوْماً لِقَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ وَ لِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ(۳) وَ الْكَامِلُ تَامٌ (۴).

قال الصدوق مذهب خواص الشيعه و أهل الاستبصار منهم فى شهر رمضان أنه لا ينقص عن ثلاثين يوما أبدا و الأخبار فى ذلك موافقه للكتاب و مخالفه للعامه فمن ذهب من ضعفه الشيعه إلى الأخبار التى وردت للتقيه فى أنه ينقص و يصيبه ما يصيب الشهور من النقصان و التمام اتقى كما يتقى العامه و لم يكلم إلا بما يكلم به العامه و لا قوه إلا بالله (۵).

**[ترجمه]الخصال: امام صادق علیه السلام در ضمن حدیثی طولانی فرمود: ماه رمضان سی روز است، برای آنکه خدای عز و جل می‌فرماید: «وَلِتُكْمِلُواْ الْعِدَّةَ»، - . بقره / ۱۸۵ - {تا شماره [مقرر] را تکمیل کنید.} و کامل، تمام است. - . الخصال ۲ : ۱۰۷

-

صدوق گوید: مذهب خواص شیعه و اهل بصیرت آنها در باره ماه رمضان این است که هرگز از سی روز کمتر نیست. اخباری هم که در این باب وارد شده موافق با قرآن و مخالف با عامه است. هر کس از شیعیان ضعیف العقیده به مضمون اخباری قائل شده که ماه رمضان همچون ماه‌های دیگر سی کم و سی تمام دارد تقیه کرده چنانچه عموم مردم هم در این باب تقیه می کنند و همانا بر مذهب عامه سخن رانده است. توانایی نیست جز به خدا.

**[ترجمه]

«۶»

ل، [الخصال] الْقَطَّانُ عَنِ ابْنِ زَكَرِيَّا عَنِ ابْنِ حَبِيبٍ عَنِ ابْنِ بُهْلُولٍ عَنْ أَبِي مُعَاوِيَةَ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ مِهْرَانَ قَالَ سَمِعْتُ جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ علیه السلام يَقُولُ: وَ اللَّهِ مَا كَلَّفَ اللَّهُ الْعِبَادَ إِلَّا دُونَ مَا يُطِيقُونَ إِنَّمَا كَلَّفَهُمْ فِي الْيَوْمِ وَ اللَّيْلَةِ خَمْسَ صَلَوَاتٍ وَ كَلَّفَهُمْ فِي كُلِّ أَلْفِ دِرْهَمٍ خَمْسَةً وَ عِشْرِينَ دِرْهَماً وَ كَلَّفَهُمْ فِي السَّنَةِ صِيَامَ ثَلَاثِينَ يَوْماً وَ كَلَّفَهُمْ

۱- ۱. الخصال ج ۲ ص ۱۰۷.

۲- ۲. الخصال ج ۲ ص ۱۰۷.

۳- ۳. البقره: ۱۸۵.

۴- ۴. الخصال ج ۲ ص ۱۰۷.

۵- ۵. لیس کلام الصدوق هذا بعد الحدیث الذی نقله المؤلّف قدس سرهما، بل بعد الحدیث الآتی عن أحمد بن الحسن القطان.

حَجَّةً وَاحِدَةً وَ هُمْ يُطِيقُونَ أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ (۱).

**[ترجمه]الخصال: اسماعيل ابن مهران گويد: از امام رضا عليه السلام شنيدم كه مى‌فرمود: به خدا قسم كه خدا تكليف نكرده است بندگان خود را مگر كمتر از آنچه توانايى دارند؛ در شبانه روز فقط پنج نماز به آنها تكليف كرده است و در هر هزار درهم پول نقره، بيست و پنج درهم زكات به آنها تكليف كرده و در مدت يك سال، سى روز روزه به آنها تكليف كرده و در عمر، يك بار حج به آنها تكليف كرده است، با اينكه بيش از اين‌ها توانايى دارند. - . الخصال ۲ : ۱۰۷ -

**[ترجمه]

«۷»

ل، [الخصال] فِي خَبَرِ الْأَعْمَشِ عَنِ الصَّادِقِ عليه السلام قَالَ: صِيَامُ شَهْرِ رَمَضَانَ فَرِيضَةٌ يُصَامُ لِرُؤْيَتِهِ وَ يُفْطَرُ لِرُؤْيَتِهِ (۲).

۸ ن، [عيون أخبار الرضا عليه السلام]: فيما كتب الرضا عليه السلام للمأمون مثله (۳).

**[ترجمه]الخصال: در روايت اعمش از امام صادق عليه السلام نقل شده كه فرمود: روزه ماه رمضان واجب است، چون ماه رؤيت شد روزه گيرند و چون ماه شوال رؤيت شد افطار كنند. - . الخصال : ۱۵۲ -

عيون الاخبار: در نامه‌اى كه امام رضا عليه السلام براى مامون نوشت اين حديث ذكر شده است. - . عيون الاخبار ۲ : ۱۲۴ -

**[ترجمه]

«۸»

مع، [معانی الأخبار] أَبِي عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ أَبِي الْخَطَّابِ عَنِ ابْنِ بَزِيعٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَعْقُوبَ بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: قُلْتُ لَهُ إِنَّ النَّاسَ يَرْوُونَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله مَا صَامَ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ تِسْعَةً وَ عِشْرِينَ أَكْثَرُ مِمَّا صَامَ ثَلَاثِينَ قَالَ كَذَبُوا مَا صَامَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله إِلَّا تَامّاً وَ لَا تَكُونُ الْفَرَائِضُ نَاقِصَةً إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى خَلَقَ السُّنَّةَ ثَلَاثَمِائَةٍ وَ سِتِّينَ يَوْماً وَ خَلَقَ السَّماواتِ وَ الْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ فَحَجَزَهَا مِنْ ثَلَاثِمِائَةٍ وَ سِتِّينَ فَالسَّنَةُ ثَلَاثُمِائَةٍ وَ أَرْبَعَةٌ وَ خَمْسُونَ يَوْماً وَ شَهْرُ رَمَضَانَ ثَلَاثُونَ يَوْماً لِقَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ وَ لِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ(۴) وَ الْكَامِلُ تَامٌّ وَ شَوَّالٌ تِسْعَةٌ وَ عِشْرُونَ يَوْماً وَ ذُو الْقَعْدَةِ ثَلَاثُونَ يَوْماً لِقَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ وَ واعَدْنا مُوسى ثَلاثِينَ لَيْلَةً(۵) فَالشَّهْرُ هَكَذَا ثُمَّ عَلَى هَذَا شَهْرٌ تَامٌّ وَ شَهْرٌ نَاقِصٌ وَ شَهْرُ رَمَضَانَ لَا يَنْقُصُ أَبَداً وَ شَعْبَانُ لَا يَتِمُّ أَبَداً(۶).

**[ترجمه]معانى الاخبار: محمّد ابن يعقوب ابن شعيب گويد: پدرم گفت: به امام صادق عليه السّلام عرضه داشتم: مردم روايت مى كنند كه: پيامبر خدا صلى اللّه عليه و آله و سلم در طول زندگيش، ماه رمضان هايى كه بيست و نه روز روزه گرفت، بيشتر از ماه رمضان هايى بوده كه سى روز، روزه گرفته است. فرمود: دروغ گفته اند. پيامبر خدا صلى اللّه عليه و آله روزه نگرفت مگر كامل، و واجبات ناتمام نمى شود. قطعا خداوند سال را سيصد و شصت روز آفريده، و آسمانها و زمين را

در شش روز آفریده، پس آن شش روز از سیصد و شصت روز منها شده است و سال سیصد و پنجاه و چهار روز شده، و ماه رمضان سی روز است، به دلیل فرموده خدای عزّ و جلّ «وَ لِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ»، - . بقره / ۱۸۵ - {تا شماره [مقرر] را تكمیل كنید.} كامل، تمام است و ماه شوّال بیست و نه روز و ماه ذوالقعده سی روز می باشد، به دلیل فرموده خدای عزّ و جلّ «وَ واعَدْنا مُوسی ثَلاثِینَ لَیْلَةً»، - . اعراف / ۱۴۲ - {و با موسی، سی شب وعده گذاشتیم.} پس ماه چنین است، بنابراین یک ماه تمام است، و ماه دیگر ناقص و ماه رمضان همیشه تمام است و هرگز از سی روز کم نمی شود، و ماه شعبان همیشه ناتمام است و هرگز سی روز نمی شود. - . معانی الاخبار : ۳۸۲ -

**[ترجمه]

«۹»

سن، [المحاسن] أَبِی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سُلَیْمَانَ عَنْ أَبِیهِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ

ص: ۲۹۸

۱- ۱. الخصال ج ۲ ص ۱۰۷.

۲- ۲. الخصال ج ۲ ص ۱۵۲، فی حدیث.

۳- ۳. عیون الأخبار ج ۲ ص ۱۲۴ فی حدیث.

۴- ۴. البقره: ۱۸۵.

۵- ۵. الأعراف: ۱۴۲.

۶- ۶. معانی الأخبار ص ۳۸۲. و قال قدّس سرّه فی ج ۵۸ ص ۳۹۰(کتاب السماء و العالم) بعد نقل الخبر عن الفقیه: قد عرفت سابقا أن السنه القمریه تزید علی ثلاث مائه و أربعه و خمسین یوما(راجع ج ۵۸ ص ۳۵۹- ۳۶۱) بثمان ساعات و ثمان و أربعین دقیقه علی ما هو المضبوط بالارصاد، فما فی الخبر مبنی علی ما تعارف من اسقاط الکسر الناقص عن النصف فی الحساب مساهله، فان کان ثلاث مائه و ستون بلا کسر فالسته المختزله ناقصه منها أیضا بالقدر المذکور، و الا فیحتمل تمامها.

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: سِتَّةٌ كَرِهَهَا اللَّهُ لِي فَكَرِهْتُهَا لِلْأَئِمَّةِ مِنْ وُلْدِي وَ لْتَكْرَهْهَا الْأَئِمَّةُ لِأَتْبَاعِهِمْ الْعَبَثُ فِي الصَّلَاةِ وَ الْمَنُّ فِي الصَّدَقَةِ وَ الرَّفَثُ فِي الصِّيَامِ وَ الضَّحِكُ بَيْنَ الْقُبُورِ وَ التَّطَلُّعُ فِي الدُّورِ وَ إِتْيَانُ الْمَسَاجِدِ جُنُباً قَالَ قُلْتُ وَ مَا الرَّفَثُ فِي الصِّيَامِ قَالَ مَا كَرِهَ اللَّهُ لِمَرْيَمَ فِي قَوْلِهِ إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمنِ صَوْماً فَلَنْ أُكَلِّمَ الْيَوْمَ إِنْسِيًّا(۱) قَالَ قُلْتُ صَمْتٌ مِنْ أَيِّ شَيْ ءٍ قَالَ مِنَ الْكَذِبِ (۲).

**[ترجمه]المحاسن: محمد ابن سلیمان از پدرش از امام صادق علیه السلام روایت می کند که فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: شش چیز است که خداوند برای من ناپسند دانسته است و من برای امامان از فرزندانم علیهم السلام ناپسند می دانم و امامان نیز برای پیروانشان ناپسند می دارند: بازی کردن در نماز، منت نهادن در صدقه، رفث در هنگام روزه، خندیدن در گورستان‌ها، سرکشیدن به خانه‌های مردم و آمدن به مساجد در حال جنابت. او گوید: عرض کردم: رفث در روزه به چه معنا است؟ فرمود: آنچه خداوند در این آیه برای حضرت مریم علیه السلام ناپسند داشته است: «اِنِّی نَذَرْتُ لِلرَّحْمَنِ صَوْمًا فَلَنْ أُكَلِّمَ الْيَوْمَ إِنسِيًّا»، - . مریم / ۲۶ - {برای خدای رحمان روزه نذر کرده ام و امروز با هیچ بشری سخن نمی گویم.} او گوید: عرض کردم: از چه چیزی سکوت کرد؟ فرمود: از دروغ گفتن .

**[ترجمه]

«۱۰»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام]: شَهْرُ رَمَضَانَ ثَلَاثُونَ يَوْماً وَ تِسْعَةٌ وَ عِشْرُونَ يَوْماً يُصِيبُهُ مَا يُصِيبُ الشُّهُورَ مِنَ التَّمَامِ وَ النُّقْصَانِ وَ الْفَرْضُ تَامٌّ فِيهِ أَبَداً لَا يَنْقُصُ كَمَا رُوِيَ وَ مَعْنَى ذَلِكَ الْفَرِيضَةُ فِيهِ الْوَاجِبَةُ قَدْ تَمَّتْ وَ هُوَ شَهْرٌ قَدْ يَكُونُ ثَلَاثُونَ يَوْماً وَ تِسْعَةٌ وَ عِشْرُونَ يَوْماً وَ إِذَا شَكَكْتَ فِي يَوْمٍ لَا تَعْلَمُ أَنَّهُ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ أَوْ مِنْ شَعْبَانَ فَصُمْ مِنْ شَعْبَانَ فَإِنْ كَانَ مِنْهُ لَمْ يَضُرَّكَ وَ إِنْ كَانَ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ جَازَ لَكَ فِي رَمَضَانَ وَ إِلَّا فَانْظُرْ أَيَّ يَوْمٍ صُمْتَ عَامَ الْمَاضِي وَ عُدَّ مِنْهُ خَمْسَةَ أَيَّامٍ وَ صُمِ الْيَوْمَ الْخَامِسَ وَ قَدْ رُوِيَ إِذَا غَابَ الْهِلَالُ قَبْلَ الشَّفَقِ فَهُوَ مِنْ لَيْلَةٍ وَ إِذَا غَابَ بَعْدَ الشَّفَقِ فَهُوَ لِلَيْلَتَيْنِ وَ إِذَا رَأَيْتَ ظِلَّ رَأْسِكَ فِيهِ فَهُوَ لِثَلَاثِ لَيَالٍ وَ إِذَا شَكَكْتَ فِي هِلَالِ شَوَّالٍ وَ تَغَيَّمَتِ السَّمَاءُ فَصُمْ ثَلَاثِينَ يَوْماً وَ أَفْطِرْ.

**[ترجمه]فقه امام رضا: ماه رمضان سی روز و بیست و نه روز است و به مانند دیگر ماه‌ها کامل و ناقص می‌شود و فریضه کامل است و هرگز کم نمی‌شود، همان طور که روایت شده است. بدین معنا که فریضه واجب در آن کامل است و آن یک ماه است که گاهی سی روز و گاهی بیست و نه روز می‌شود و هرگاه در روزی تردید داشتی و نمی‌دانی آن روز از جمله ماه رمضان است یا ماه شعبان، روزه بگیر؛ پس اگر از ماه شعبان باشد، ضرر نکرده‌ای و اگر از جمله ماه رمضان باشد، روزه ات در رمضان واقع شده، در غیر این صورت بنگر که سال گذشته چه روزی را روزه گرفتی و از آن پنج روز را محاسبه کن و روز پنجم را روزه بگیر.

و روایت شده که هرگاه پیش از شفق، هلال پنهان شد، آن هلال یک شبه است و اگر پس از شفق پنهان شد هلال دو شبه است و اگر سایه سر خود را در آن مشاهده کردی سه شبه است و هرگاه در هلال ماه شوال شک کردی و آسمان ابری شد، پس سی روز روزه بگیر و سپس افطار کن.

**[ترجمه]

«۱۱»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ رَجُلٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: قُلْتُ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاکَ مَا یُتَحَدَّثُ بِهِ عِنْدَنَا أَنَّ النَّبِیَّ صلی الله علیه و آله صَامَ تِسْعَةً وَ عِشْرِینَ أَکْثَرَ مِمَّا صَامَ ثَلَاثِینَ أَ حَقٌّ هَذَا قَالَ مَا خَلَقَ اللَّهُ مِنْ هَذَا حَرْفاً مَا صَامَهُ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله إِلَّا ثَلَاثِینَ لِأَنَّ اللَّهَ یَقُولُ وَ لِتُکْمِلُوا الْعِدَّةَ فَکَانَ رَسُولُ اللَّهِ یَنْقُصُهُ (۳).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: ابو عُمیر، از مردی روایت می کند که گفت: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: جانم فدای شما باد. در میان ما گفته می شود که پیامبر صلی الله علیه و آله بیش از آن که سی روز روزه گرفته باشد، بیست و نه روز روزه گرفته؛ آیا درست است؟ حضرت پاسخ داد: خداوند، هیچ وقت، کمتر از این مدت را نگفته است و پیامبر صلی الله علیه و آله همیشه جز سی روز روزه نگرفته است، زیرا خداوند می فرماید: «وَلِتُکْمِلُواْ الْعِدَّةَ»، - . بقره / ۱۸۵ - {تا شماره [مقرر] را تکمیل کنید.} پس آیا (قابل باور است که) رسول الله صلی الله علیه و آله از آن بکاهد؟! - . تفسیر عیاشی ۱ : ۸۲ -

**[ترجمه]

«۱۲»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ سُلَیْمَانَ عَنْ جَرَّاحٍ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: قَالَ اللَّهُ ثُمَّ أَتِمُّوا الصِّیامَ إِلَی اللَّیْلِ یَعْنِی صِیَامَ رَمَضَانَ فَمَنْ رَأَی هِلَالَ شَوَّالٍ بِالنَّهَارِ

ص: ۲۹۹

۱- ۱. مریم: ۲۶.

۲- ۲. المحاسن ص ۱۰، و لا یخفی أن المناسب اخراج الحدیث فی الباب السابق.

۳- ۳. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۸۲.

فَلْيُتِمَّ صِيَامَهُ (۱).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: از امام صادق علیه السلام پیرامون تفسیر آیه: «ثُمَّ أَتِمُّواْ الصِّیَامَ إِلَی الَّلیلِ»، - . بقره / ۱۸۷ -

{سپس روزه را تا [فرا رسیدن] شب به اتمام رسانید.} روایت می کند که فرمود: «منظور، روزه ماه رمضان است؛ پس هر کس هلال ماه را در روز ببیند، باید روزه اش را تا شب تکمیل کند. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۸۴ -

**[ترجمه]

«۱۳»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ زَيْدٍ أَبِی أُسَامَةَ قَالَ: سُئِلَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنِ الْأَهِلَّهِ قَالَ هِیَ الشُّهُورُ فَإِذَا رَأَيْتَ الْهِلَالَ فَصُمْ وَ إِذَا رَأَيْتَهُ فَأَفْطِرْ قُلْتُ أَ رَأَيْتَ إِنْ كَانَ الشَّهْرُ تِسْعَةً وَ عِشْرِينَ أَ يُقْضَی ذَلِکَ الْيَوْمُ قَالَ لَا إِلَّا أَنْ يَشْهَدَ ثَلَاثَهُ عُدُولٍ فَإِنَّهُمْ إِنْ شَهِدُوا أَنَّهُمْ رَأَوُا الْهِلَالَ قَبْلَ ذَلِکَ فَإِنَّهُ يُقْضَی ذَلِکَ الْيَوْمُ (۲).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: زید ابن ابی اسامه روایت می کند که فرمود: از امام صادق علیه السلام پیرامون معنای أهِلَّه (هلال ماه ها) پرسیده شد و حضرت فرمود: آنها ماه ها هستند. پس هرگاه هلال ماه (رمضان) را دیدی، روزه بگیر و هرگاه در پایان ماه آن را مشاهده نمودی، افطار کن. راوی می گوید: به حضرت عرض کردم: اگر آن ماه، بیست و نه روز بود، آیا باید قضای آن روز را به جای آوریم؟ حضرت پاسخ داد: خیر، جز در صورتی که سه نفر عادل شهادت بدهند که هلال ماه رمضان را پیش از آن دیده اند، که در این صورت باید آن روز را که روزه نگرفته اید قضا کنید.

**[ترجمه]

«۱۴»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ زِيَادِ بْنِ الْمُنْذِرِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام يَقُولُ: صُمْ حِينَ يَصُومُ النَّاسُ وَ أَفْطِرْ حِينَ يُفْطِرُ النَّاسُ فَإِنَّ اللَّهَ جَعَلَ الْأَهِلَّهَ مَوَاقِيتَ (۳).

ص: ۳۰۰

۱- ۱. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۸۴، و الآیه فی سوره البقره: ۱۸۷.

۲- ۲. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۸۵، و الآیه فی سوره البقره: ۱۸۹، و قال المؤلّف العلامه فی کتاب السماء و العالم ج ۵۸ ص ۳۹۱ بیان: عن الاهله، أی المذکور فی قوله تعالی« یَسْئَلُونَکَ عَنِ الْأَهِلَّهِ» فاستدل علیه السلام بالآیه علی أن المدار فی الاحکام الشرعیه علی الرؤیه کما قال الشیخ رحمه اللّه فی التهذیب: المعتبر فی تعرف أوائل الشهور بالاهله دون العدد علی ما یذهب إلیه قوم من شذاذ المسلمین، و الذی یدلّ علی ذلک قول اللّه عزّ و جلّ« یَسْئَلُونَکَ عَنِ الْأَهِلَّهِ قُلْ هِیَ مَواقِیتُ لِلنَّاسِ وَ الْحَجِّ» فبین اللّه

تعالی أنّه جعل هذه الاهله معتبره فی تعرف هذه الأوقات، و لو کان الامر علی ما یذهب إلیه أصحاب العدد لما کانت الاهله مراعاه فی تعرف هذه الأوقات اذ کانوا یرجعون الی العدد دون غیره، و هذا خلاف التنزیل و الهلال انما سمی هلالا لارتفاع الأصوات عند مشاهدتها بالذکر لها و الإشاره إلیها بالتکبیر أیضا و التهلیل عند رؤیتها و منه قیل« استهل الصبی» اذا ظهر صوته بالصیاح عند الولاده و سمی الشهر شهرا لاشتهاره بالهلال، فمن زعم ان العدد للایام، و الحساب للشهور و السنین یغنی فی علامات الشهور عن الاهله أبطل معنی سمات الاهله و الشهور الموضوعه فی لسان العرب علی ما ذکرناه. انتهی و أقول: یمکن المناقشه فی بعض ما ذکره رحمه اللّه و سنذکرها فی محلها ان شاء اللّه انتهی کلامه قدّس سرّه و لم یتسیر له ذکرها فی محلها و هی هاهنا.

۳- ۳. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۸۶.

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: زیاد ابن مُنذر روایت می کند که گفت: از امام باقر علیه السلام شنیدم که می فرمود: هنگامی که مردم روزه می گیرند روزه بگیر و هنگامی که مردم افطار می کنند افطار کن؛ چرا که خداوند، هلال های ماه را وسیله تعیین ماه ها قرار داد. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۸۶ -

**[ترجمه]

«۱۵»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ مُحَمَّدٍ الْحَلَبِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِی قَوْلِهِ وَ واعَدْنا مُوسی ثَلاثِینَ لَیْلَةً وَ أَتْمَمْناها بِعَشْرٍ قَالَ بِعَشْرِ ذِی الْحِجَّةِ نَاقِصَةٌ حَتَّی انْتَهَی إِلَی شَعْبَانَ فَقَالَ نَاقِصٌ لَا یَتِمُ (۱).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: محمد حلبی، از امام صادق علیه السلام روایت کرده است که در باره این فرموده خدا: «وَ وَاعَدْنَا مُوسَی ثَلَاثِینَ لَیْلَةً وَأَتْمَمْنَاهَا بِعَشْرٍ»، - . اعراف / ۱۴۲ -

{و با موسی، سی شب وعده گذاشتیم و آن را با دَه شب دیگر تمام کردیم.} فرمودند: در ده شب از ذی الحجه‌ای که ناقص است (بیست و نه روز است) تا این که به ماه شعبان رسید، پس فرمود: ناقص است و به اتمام نمی رسد. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۲۵ -

**[ترجمه]

«۱۶»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ أَبِی خَالِدٍ الْوَاسِطِیِّ قَالَ: أَتَیْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام یَوْمَ شُکَّ فِیهِ مِنْ رَمَضَانَ فَإِذَا مَائِدَةٌ مَوْضُوعَةٌ وَ هُوَ یَأْکُلُ وَ نَحْنُ نُرِیدُ أَنْ نَسْأَلَهُ فَقَالَ ادْنُوا الغداه [الْغَدَاءَ] إِذَا کَانَ مِثْلُ هَذَا الْیَوْمِ لَمْ یَحْکُمْ فِیهِ سَبَبٌ یَرَوْنَهُ فَلَا تَصُومُوا.

ثُمَّ قَالَ حَدَّثَنِی أَبِی عَلِیُّ بْنُ الْحُسَیْنِ عَنْ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَمَّا ثَقُلَ فِی مَرَضِهِ قَالَ أَیُّهَا النَّاسُ إِنَّ السَّنَةَ اثْنَا عَشَرَ شَهْراً مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ ثُمَّ قَالَ بِیَدِهِ رَجَبٌ مُفْرَدٌ وَ ذُو الْقَعْدَةِ وَ ذُو الْحِجَّةِ وَ الْمُحَرَّمُ ثَلَاثٌ مُتَوَالِیَاتٌ أَلَا وَ هَذَا الشَّهْرُ الْمَفْرُوضُ رَمَضَانُ فَصُومُوا لِرُؤْیَتِهِ وَ أَفْطِرُوا لِرُؤْیَتِهِ فَإِذَا خَفِیَ الشَّهْرُ فَأَتِمُّوا الْعِدَّةَ شَعْبَانَ ثَلَاثِینَ وَ صُومُوا الْوَاحِدَ وَ الثَّلَاثِینَ وَ قَالَ بِیَدِهِ الْوَاحِدُ وَ الاثنین [الِاثْنَانِ] وَ الثَّلَاثَةُ ثُمَّ ثَنَی إِبْهَامَهُ ثُمَّ قَالَ أَیُّهَا النَّاسُ شَهْرٌ کَذَا وَ شَهْرٌ کَذَا(۲).

وَ قَالَ عَلِیٌّ علیه السلام: صُمْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله تِسْعَةً وَ عِشْرِینَ وَ لَمْ نَقْضِهِ وَ رَآهُ تَمَاماً(۳).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: ابو خالد واسطی نقل کرده است که گفت: در روز شک (بین ماه شعبان و ماه رمضان) نزد امام باقر علیه السلام آمدم. سفره ای گسترده دیدم و او از آن غذا می خورد و ما می خواستیم از او سؤال کنیم. فرمود: به غذا نزدیک شوید، اگر برای چنین روزی سببی برای روزه در این روز ثابت نشد، روزه نگیرید.

سپس فرمود: پدرم، امام سجاد علیه السلام از امیر مؤمنان علیه السلام این حدیث را برایم نقل کرد که فرمود: همانا رسول خدا که سلام و درود خدا بر او و اهل بیت او باد، هنگامی که بیماری بر او شدت گرفت، فرمود: ای مردم! بی گمان سال، دوازده ماه است و از جمله آن چهار ماه حرام است. سپس در حالی که با دستش اشاره می کرد، فرمود: رجب مفرد و ذی قعده و ذی حجه و محرم، سه ماه پشت سر هم. آگاه باشید که این ماه واجب، ماه رمضان است. پس با رؤیت هلال آن روزه بگیرید، و با رؤیت هلال ماه (شوال) افطار کنید. اگر هلال دیده نشد، عده ماه شعبان را به مدت سی روز کامل کنید، و روز سی و یکم را روزه بگیرید و با دستش فرمود: یک و دو و سه، سپس انگشت شصتش را تا کرد. سپس فرمود: ای مردم! ماهی اینطور و ماهی اینطور!.

و علی علیه السلام فرمود: بیست و نه روز با رسول خدا که سلام و درود خدا بر او و اهل بیت او باد، روزه گرفتیم و آن را به اتمام نرسانیدم و وی آن را روزه کامل دانست. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۸۸ -

**[ترجمه]

«۱۷»

دَعَائِمُ الْإِسْلَامِ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَنَّهُ قَالَ: لَا تُصَامُ الْفَرِيضَةُ إِلَّا بِاعْتِقَادٍ وَ نِيَّةٍ وَ مَنْ صَامَ عَلَى شَكٍّ فَقَدْ عَصَى.

وَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: لَأَنْ أُفْطِرَ يَوْماً مِنْ رَمَضَانَ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أَصُومَ يَوْماً مِنْ شَعْبَانَ أَزِيدُهُ فِي رَمَضَانَ.

ص: ۳۰۱

۱- ۱. تفسیر العیّاشیّ ج ۲ ص ۲۵، فی آیه الأعراف ۱۴۲. و لعلّ فیه سقطا و یشبه أن یکون هکذا کما فی سائر الروایات: فذو القعده تامّه و ذو الحجه ناقصه ثمّ الشهور علی مثل ذلک شهر تام و شهر ناقص، و شعبان لا یتم أبدا.

۲- ۲. قد یستدل بقول رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله« شهر کذا و شهر کذا» علی أن الشهر قد یکون ناقصا و قد یکون تاما. و لیس به، فلعله صلی الله علیه و آله أراد أن الشهور علی الترتیب هکذا(و هو الظاهر) شهر کذا یعنی تام ثلاثون یوما و شهر کذا یعنی ناقص تسعه و عشرون یوما.

۳- ۳. تفسیر العیّاشیّ ج ۲ ص ۸۸.

يعنى أن يصام ذلك اليوم و لا يعلم أنه من رمضان و ينوى أنه من رمضان فهذا لا يجب لأنه بمنزله من زاد فى فريضه من الفرائض و هذا لا يحل الزياده فيها و لا النقص منها و لكن ينبغى لمن شك فى أول رمضان أن يصوم اليوم الذى لا يستيقن أنه من رمضان تطوعا على أنه من شعبان فإن علم بعد ذلك أنه من رمضان قضى يوما مكانه (۱)

لأنه كان صامه تطوعا فيكون له أجران و لا يتعمد الفطر فى يوم يرى أنه من شهر رمضان و لعله أن يتيقن ذلك بعد أن أفطر فيكون قد أفطر يوما من شهر رمضان.

و هذا لمن لم يكن مع إمام فأما من كان مع إمام أو بحيث يبلغه أمر الإمام فقد حمل ذلك الإمام عنه يصوم بصوم الإمام و يفطر بفطره فالإمام ينظر فى ذلك و يعنى به كما ينبغى و ينظر فى أمور الدين كلها التى قلده الله للنظر فى أمرها و لا يصوم و لا يفطر

و لا يأمر الناس بذلك إلا على يقين من أمره و ما يثبت عنده صلوات الله عليه و على الأئمه أجمعين المستحفظين أمور الدنيا و الدين و الإسلام و المسلمين (۲).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: از رسول خدا صلى الله عليه و آله و سلم روايت شده كه فرمود: فريضه روزه انجام نمى‌گيرد مگر با اعتقاد و نيت، و كسى كه با شك و ترديد روزه بگيرد مرتكب معصيت شده است.

و از ابى جعفر ابن محمد ابن على عليه السلام روايت شده كه فرمود: اگر يک روز از ماه رمضان را بخورم در نزدم خوشايندتر است از اينكه يک روز از شعبان را روزه بگيرم و آن را به رمضان اضافه كنم.

يعنى آن روز را روزه بگيرد و نداند كه از ماه رمضان است و قصد كند كه از رمضان باشد كه اين امر واجب نيست، زيرا به منزله كسى است كه در يكى از فريضه‌ها چيزى افزوده است كه اين افزودن و كم كردن در آن جايز نيست و اما كسى كه در اول ماه رمضان شک دارد، شايسته است روزى را كه بدان يقين ندارد كه از رمضان باشد، روزه مستحب بگيرد به اين اعتبار كه از ماه شعبان است. پس اگر پس از آن بداند كه آن روز از رمضان بوده، يک روز را به جاى آن قضا مى‌كند، زيرا او آن روز را روزه مستحب گرفته، پس در اين حالت دو اجر براى اوست و نبايد روزه روزى را كه معتقد است از جمله رمضان است عمداً بخورد و شايد پس از خوردن روزه متوجه شود كه روزه يک روز از رمضان را خورده است .

و اين براى كسى است كه همراه با امام نباشد، اما كسى كه با امام باشد يا به گونه‌اى باشد كه دستور امام به او برسد، امام مسئوليت اين كار را از دوش او برمى‌دارد بدين صورت كه: با روزه امام روزه مى‌گيرد، و با افطار او افطار مى‌كند. پس امام در اين مسئله نظر مى‌كند و به صورتى شايسته بدان اهتمام مى‌ورزد و در همه امور دين مى‌نگرد، امورى كه خداوند مسئوليت نظر كردن بدان را بر عهده او گذاشته است و امام روزه نمى‌گيرد و افطار نمى‌كند و مردم را بدان دستور نمى‌دهد مگر اينكه به كارش يقين دارد و امر براى او ثابت است، صلوات خدا بر او و بر همه امامان عليهم السلام كه حافظ امور دنيا، دين و اسلام و مسلمانان هستند. – . دعائم الاسلام : ۲۷۲ –

**[ترجمه]

الْهِدَایَهُ، قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: الصَّوْمُ لِلرُّؤْیَهِ وَ الْفِطْرُ لِلرُّؤْیَهِ وَ لَیْسَ بِالرَّأْیِ وَ لَا التَّظَنِّی وَ لَیْسَ الرُّؤْیَهُ أَنْ یَرَاهُ وَاحِدٌ وَ لَا اثْنَانِ وَ لَا خَمْسُونَ.

وَ قَالَ: لَیْسَ عَلَی أَهْلِ الْقِبْلَهِ إِلَّا الرُّؤْیَهُ لَیْسَ عَلَی الْمُسْلِمِینَ إِلَّا الرُّؤْیَهُ.

وَ قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: إِذَا صَحَّ هِلَالُ رَجَبٍ فَعُدَّ تِسْعَهً وَ خَمْسِینَ یَوْماً وَ صُمْ یَوْمَ السِّتِّینَ.

وَ رُوِیَ: أَنَّهُ إِذَا غَابَ الْهِلَالُ قَبْلَ الشَّفَقِ فَهُوَ لِلَیْلَهٍ وَ إِذَا غَابَ بَعْدَ الشَّفَقِ فَهُوَ لِلَیْلَتَیْنِ وَ إِذَا رَأَیْتَ ظِلَّ رَأْسِکَ فِیهِ فَهُوَ لِثَلَاثِ لَیَالٍ.

وَ رُوِیَ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: إِذَا شَکَکْتَ فِی صَوْمِ شَهْرِ رَمَضَانَ فَانْظُرْ أَیَّ یَوْمٍ صُمْتَ عَامَ الْمَاضِی وَ عُدَّ مِنْهُ خَمْسَهَ أَیَّامٍ وَ صُمْ یَوْمَ الْخَامِسِ.

وَ قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: لَا یُقْبَلُ فِی رُؤْیَهِ الْهِلَالِ إِلَّا شَهَادَهُ خَمْسِینَ رَجُلًا عَدَدَ الْقَسَامَهِ إِذَا کَانُوا فِی الْمِصْرِ أَوْ شَهَادَهُ عَدْلَیْنِ إِذَا کَانَ خَارِجَ الْمِصْرِ وَ لَا یُقْبَلُ شَهَادَهُ

ص: ۳۰۲

۱- ۱. هذا فتوی القاضی، نفسه، و فی الروایه أن لا یقضی، فان الفرض وقع علی الیوم بعینه.

۲- ۲. دعائم الإسلام: ۲۷۲.

النِّسَاءِ فِی الطَّلَاقِ وَ لَا فِی رُؤْیَهِ الْهِلَالِ.

**[ترجمه]هدایه: امام صادق علیه السلام فرمود: روزه گرفتن با رؤیت ماه و افطار کردن با رؤیت ماه است و با رأی و گمان نیست و رؤیت این نیست که یک نفر یا دو نفر یا پنجاه نفر هلال را ببینند.

و فرمود: تکلیف اهل قبله در شناخت حلول ماه جز رؤیت نیست و تکلیف مسلمین جز رؤیت نیست.

و امام صادق فرمود: وقتی که هلال ماه رجب به نحو صحیح رؤیت شد، پس پنجاه و نه روز را بشمار و روز شصتم را روزه بدار. روایت شده که هرگاه پیش از شفق، هلال پنهان شد، یک شبه است و اگر پس از شفق پنهان شد دو شبه است و اگر سایه سر خود را در آن مشاهده کردی سه شبه است.

و از امام صادق علیه السلام روایت شده که فرمود: اگر در روزه ماه رمضان شک کردی، پس بنگر که سال گذشته چه روزی را روزه گرفتی و از آن پنج روز را محاسبه کن و روز پنجم را روزه بگیر.

و امام صادق علیه السلام فرمود: در رؤیت هلال ماه جز شهادت پنجاه مرد به عدد قسامه (گروهی که بر چیزی سوگند خورند و به آن پایبند باشند) اگر در شهر باشند، و شهادت دو مرد عادل اگر بیرون از شهر باشند، چیز دیگری قبول نمی‌شود و شهادت زنان در طلاق و رؤیت هلال ماه قبول نمی‌شود .

**[ترجمه]

«۱۹»

کِتَابُ فَضَائِلِ الْأَشْهُرِ الثَّلَاثَهِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ هَارُونَ الصُّوفِیِّ عَنْ أَبِی تُرَابٍ عُبَیْدِ اللَّهِ بْنِ مُوسَی الرُّویَانِیِّ عَنْ عَبْدِ الْعَظِیمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْحَسَنِیِّ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ سَمِعْتُ الرِّضَا عَلَیْهِ الصَّلَاهُ وَ السَّلَامُ یَقُولُ: الصَّوْمُ لِلرُّؤْیَهِ وَ الْفِطْرُ لِلرُّؤْیَهِ وَ لَیْسَ مِنَّا مَنْ صَامَ قَبْلَ الرُّؤْیَهِ لِلرُّؤْیَهِ وَ أَفْطَرَ قَبْلَ الرُّؤْیَهِ لِلرُّؤْیَهِ قَالَ فَقُلْتُ لَهُ یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ فَمَا تَرَی فِی صَوْمِ یَوْمِ الشَّکِّ فَقَالَ حَدَّثَنِی أَبِی عَنْ جَدِّی عَنْ آبَائِهِ عَلَیْهِمُ الصَّلَاهُ [وَ] السَّلَامُ قَالَ قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ عَلَیْهِ الصَّلَاهُ وَ السَّلَامُ لَأَنْ أَصُومَ یَوْماً مِنْ شَعْبَانَ أَحَبُّ إِلَیَّ مِنْ أَنْ أُفْطِرَ یَوْماً مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ (۱).

قال مصنف هذا الکتاب هذا حدیث غریب لا أعرفه إلا بهذا الإسناد و لم أسمعه إلا من علی بن أحمد.

وَ مِنْهُ، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَی الْعَطَّارِ عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِی الْجَوْزَاءِ الْمُنَبِّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ عُلْوَانَ عَنْ عَمْرِو بْنِ ثَابِتِ بْنِ هُرْمُزَ الْحَدَّادِ عَنْ سَعْدِ بْنِ طَرِیفٍ عَنِ الْأَصْبَغِ بْنِ نُبَاتَهَ قَالَ قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ عَلِیُّ بْنُ أَبِی طَالِبٍ عَلَیْهِ الصَّلَاهُ وَ السَّلَامُ: یَأْتِی عَلَی النَّاسِ زَمَانٌ یَرْتَفِعُ فِیهِ الْفَاحِشَهُ وَ لَتُصَنَّعُ (۲)

وَ یُنْتَهَکُ فِیهِ الْمَحَارِمُ وَ یُعْلَنُ فِیهِ الزِّنَا وَ یُسْتَحَلُّ فِیهِ أَمْوَالُ الْیَتَامَی وَ یُؤْکَلُ فِیهِ الرِّبَا وَ یُطَفَّفُ فِی الْمَکَایِیلِ وَ الْمَوَازِینِ وَ یُسْتَحَلُّ الْخَمْرُ بِالنَّبِیذِ وَ الرِّشْوَهُ بِالْهَدِیَّهِ وَ الْخِیَانَهُ بِالْأَمَانَهِ وَ یَتَشَبَّهُ الرِّجَالُ بِالنِّسَاءِ وَ النِّسَاءُ بِالرِّجَالِ وَ یُسْتَخَفُّ بِحُدُودِ الصَّلَاهِ وَ یُحَجُّ فِیهِ لِغَیْرِ

اللَّهِ.

ص: ۳۰۳

۱- ۱. کـان الراوی سـها: أراد أن یقول: لاـن أفطر یوما من شـهر رمضان أحبّ الی من ان اصوم یوما من شـعبان یعنی یزیـده فی رمضان، کما فی سائر الأحادیث.

۲- ۲. کذا، و لعلّ الصحیح: و تضیع فیه الأمانه.

فَإِذَا كَانَ ذَلِکَ الزَّمَانُ انْتُفِخَتِ الْأَهِلَّهُ تَارَهً حَتَّى يُرَى هِلَالُ لَيْلَتَيْنِ وَ خَفِيَتْ تَارَهً حَتَّى يُفْطَرُ شَهْرُ رَمَضَانَ فِي أَوَّلِهِ وَ يُصَامُ الْعِيدُ فِي آخِرِهِ-(۱) فَالْحَذَرَ الْحَذَرَ حِينَئِذٍ مِنْ أَخْذِ اللَّهِ عَلَى غَفْلَهٍ فَإِنَّ مِنْ وَرَاءِ ذَلِکَ مَوْتَ ذَرِيعٍ يَخْتَطِفُ النَّاسَ اخْتِطَافاً حَتَّى إِنَّ الرَّجُلَ لَيُصْبِحُ سَالِماً وَ يُمْسِي دَفِيناً وَ يُمْسِي حَيّاً وَ يُصْبِحُ مَيِّتاً

ص: ۳۰۴

۱- ۱. و لا بأس أن نشير هاهنا عند ختام البحث الى بعض ما لعله ينفع فی المقام فنقول: قال اللّه عزّ و جلّ:« يَسْئَلُونَکَ عَنِ الْأَهِلَّهِ قُلْ هِيَ مَواقِيتُ لِلنَّاسِ وَ الْحَجِّ»: سئل عن الاهله و هی جمع هلال(و هو القوس المنير من القمر لأول ليله يبدو بعد المحاق) فأجاب بأنها مواقيت ای کل هلال ميقات و اجل ينذر بانتهاء الشهر الجاری. و انما قال:« لِلنَّاسِ وَ الْحَجِّ» ليشمل مصالح الدنيا و الدين: فيما خلقهم مفطورين على الاجتماع و التمدن جعل لهم الاهله لتقويم حقوقهم المدنيه و هو الخلاق العليم، و بما انزل عليهم الکتاب و کلفهم العبادات و أهمها فريضه الحجّ، جعل لهم الاهله لتقويم وظائفهم الشرعيه، ذلک تقدير العزيز العليم، هو الذی جعل الشمس ضياء و القمر نورا و قدره منازل لتعلموا عدد السنين و الحساب ما خلق اللّه ذلک الا بالحق. فالاهله مواقيت طبيعيه و تقويم فطری يعرفه کل بيئه و مجتمع، اذا طالعوا صفحه الافق و استهلوا لرؤيه الهلال، بخلاف تقويم المنجّمين و مواقيتهم الاعتباريه، فانها مع اختلاف أرصادهم و مبانيهم مختص بهم، لا يعرف الا من قبلهم، فلو استغنى الناس عن التقويم الإلهی الفطری بمعرفه فروردين ارديبهشت کالاعاجم، و تشرين الأول و الثانی کالروم و غير ذلک من الشهور و السنين الاعتباريه، فلا مندوحه للمؤمنين بالدين الفطری- و هو الإسلام- عن أن يکون عبرتهم بالتقويم الفطری و هو معرفه الاهله. لکن المسلم فی الفطره أن المدار على الهلال الواقعی الثابت فی الافق و أن الشهور يتحقّق بتحقّق الاهله، لا بتحقّق الرؤيه، و لذلک ترى الناس يستهلون فی الليله التی يشک فيها: و هی ليله الثلاثين. و لا يستهلون فی ليله التاسعه و العشرين قبلها و لا فی ليله الحاديه و الثلاثين بعدها، فان المعلوم من سنه اللّه و تقدير منازل القمر، أنه لا يکون شهر أقل من تسعه و عشرين و لا أزيد من ثلاثين. و ليس ذلک الا لان المدار على ثبوت الهلال واقعا فليله الثلاثين يشک فی ثبوت الهلال، و لذلک يستهلون حتّى يعلموا ذلک بأسهل الوسائل و الطرق الفطريه و هی الرؤيه، و اما ليله التاسعه و العشرين فمعلوم عدمه واقعا، و ليله الحاديه و الثلاثين معلوم وجوده قطعا. فالاستهلال و مطالعه الافق ليله الثلاثين استعلام بأنّه هل ثبت و خلق فيه الهلال أولا؟ و کأنّ المستهلين يطالعون صفحه التقويم الفطری: هل کتب فيها أن هذه الليله غره الشهر القادم أولا؟ و هذا الاستهلال واجب عقلا قضاء لحق الفطره، و کل تکليف أزيد من هذا حتّى الاستخبار من سائر الامصار ساقط عنهم کيف بنصب الارصاد و معرفه منازل القمر الهيويه و دورانه و تعيين عام الکبيسه على ما قيل. فانها کلها خارجه عن تناول المجتمع فطره، و انما تنال بالقسر و التکلف و لا يتأتى الا من قبل الخواص، نعم إذا شهد أهل بلد آخر فلا بأس بقضاء ذلک اليوم بعد ذلک فانه الاخذ بالاحتياط. فاذا استهلوا و رأوا الهلال فقد ثبت بذلک عندهم حلول الشهر القادم بالفطره، و ان لم يروا کانوا على الميقات الأول. و من الممکن أن يراه جيل فی صقع و لا يراه آخرون فی صقع آخر، فيکون لکل من الصقعين و الجيلين حکم نفسه حتّى إذا شملهم لواء الحجّ ببيت اللّه الحرام شملهم حکم ذلک الصقع مجتمعا. هذا ما قضى به الفطره، و تشهد به روايات کثيره من طرق الفريقين بين طائفه تقول صم للرؤيه و أفطر للرؤيه، و طائفه تقول بأن يوم الشک يصام من شعبان فإذا شهد أهل بلد آخر فاقضه، و طائفه ترد على أهل الحساب من المنجّمين کما ستعرف الوجه فی ذلک. و هناک أخبار أخر مبناها على الحساب و العدد- ما بين صحاح و ضعاف: طائفه تحکم بأن شهر رمضان تام ابدا و شوال ناقص ابدا و هکذا کل الشهور شهر تام و شهر ناقص، و طائفه بأن اليوم

المتمم للستين من هلال رجب اول شهر رمضان، و طائفه ان اليوم الخامس من أول شهر رمضان الماضى يومه الأول فى العام الجارى، و غير ذلک ممّا هى مبتنيه على أن السنه ۳۵۴ يوما تاما كما أن بعضها تصرح بذلک. و هذه الأخبار مدارها الحكومه على دليل الرؤيه، فان الرؤيه انما هو طريق فطرى لثبوت الهلال، لكن عدم الرؤيه لا يدلّ على عدم الهلال واقعا، و حينما لم تقع الرؤيه تحكم هذه الروايات بثبوت الهلال فى الافق و أنّه قد خرج من المحاق، كما إذا ظهر امام المسلمين و أخبر بأن الهلال فى القطر الفلانى ليله الخميس مثلاـ قابل للرؤيه و أنّها غره شهر رمضان كان قوله ذلک حاكما على دليل الرؤيه، و لا منافاه بين الدليلين: الحاكم و المحكوم. و قد يورد عليها بأن السنه القمريه تزيد على ۳۵۴ يوما بثمان ساعات و ثمان و أربعين دقيقه(لكل شهر ۲۹ يوما و ۱۲ ساعه و ۴۴ دقيقه) كما بين بالارصاد، و قد كان المعول و المصرح فى تلک الروايات أن السنه ۳۵۴ يوما تاما(لكل شهر ۲۹ يوما و ۱۲ ساعه تماما). لكنه غير وارد حيث ان تلک الزياده ليس باعتبار الهلال و خروجه عن المحاق ۱۲ مره، بل هو باعتبار وضع القمر بالنسبه الى الشمس الى حصول مثل ذلک الوضع، فالسنه المذكوره فى الروايات هلاليه واقعيه، و سنتهم نجوميه اعتباريه، و بينهما بون بعيد. و قد رأيت فى بعض الكتب أن السنه الهلاليه تزيد على ۳۵۴ يوما بساعتين و ۴۸ دقيقه(لكل شهر ۲۹ يوما و ۱۲ ساعه و ۱۴ دقيقه) فقط، و فى بعض آخر كدائره الوجدى أن دورانه من هلال الى هلال يتم فى ۲۹ يوما و نصف يوم فيكون السنه ۳۵۴ يوما تماما كما هو مفاد تلک الاخبار. فان صح أن السنه ۳۵۴ يوما كملا، و أن سير القمر من هلال الى هلال يتم فى ۲۹ يوما و ۱۲ ساعه، انقسم كره الأرض بحسب التوهم الى قطرين: قطر الليل و قطر النهار و فى كل قطر منها: شهر تام و شهر ناقص أبدا، الاـ ان كل شهر كان فى أحد القطرين ناقصا هو بعينه فى القطر الآخر تام. و لا بد على ذلک من ارصاد جديد بالمراصد الجديده المتقنه فيعين أن الهلال اول ما يخرج من المحاق بالنسبه الى كره الأرض فى أى مكان قابل للرؤيه لأول ساعه، فإذا عين ذلک المكان- و نسميه- كان ذاک الهلال الطالع غره للشهر الجارى لهم و هكذا لمن بعدهم سواء الا أنهم كلما دخلوا فى ظلمه الليل على التدريج يرون الهلال أضوأ ثمّ أضوأ، حتى أن الذين يرونه بعد ۲۳ ساعه من طلوعه مثلا يرونه بارزا كأنّه لليلتين و ليس به، بل هو لليله كما لاـ يخفى. فاذا مضى من طلوع الهلال الأول ۲۹ يوما و نصف يوم، طلع الهلال- ثانيا من المحاق لكن المكان الذى عين فى الهلال الأول و رئى فيه لأول ساعه و سميناه دار الى حيث يدخل فى ضوء الصباح، و المكان الذى كان فى الدور الأول مقابلا له و نسميه عاد الى مكان و يرى الهلال فيه، فيكون أول ليلتهم للشهر القادم. فمع أن المكان كان فى اول الشهر تابعا لمكان، فى الدور الثانى هذا يتقدم فى رؤيه الهلال و يكون تابعا له و بينما يتم المكان يومه الثلاثين للشهر الأول، رمضان مثلا دخل مكان فى شهر شوال فكان شهر رمضان لمكان و ما بعده الى نصف القطر ثلاثين يوما و للمكان و ما بعده الى نصف القطر ۲۹ يوما، ثمّ ينعكس الامر على هذا النمط أبدا. و هذا المبنى يتوقف على كون الهلال و رؤيته معتبره لكل الأرض بمعنى أن الهلال اذا رئى فى المكان أو كانت الامكنه الموازيه لها من حيث الدخول فى الظلام كلها تابعه لهلالهما، رئيت فيها الهلال أو لم ير لحاجب أو غيم. و يمكن بيان ذلک بأنّه لما خلق اللّه الهلال مشرفا على الأرض برها و بحرها، فهو يتعلق بمصالح عامتهم، فكما أن ليله القدر- التى هى خير من ألف شهر تنزل الملائكه و الروح فيها باذن ربهم من كل أمر و فيها يفرق كل امر حكيم امرا من عندنا- لا يشذ عن ليله واحده يتدرج فى ۲۴ ساعه و يغشى عامه أهل الأرض، فكذلک غره شهر رمضان مثلا لا تشذ عن ليله واحده تستوعب جميع أهل الأرض فى ۲۴ ساعه على التدريج. هذا إذا ثبت بالمراصد الدقيقه ان دور الهلال من طلوع الى طلوع ۲۹ يوما و نصف يوم على التمام، و أمّا إذا زاد عليه و لو ۱۴ دقيقه انخرم تلک القاعده، حيث ان التام و الناقص من الشهور يدوران على الآفاق، و لا بدّ لكل شهر من رصد و محاسبه. و لا ينفع فى ذلک ما ورد فى مكاتبه محمّد بن الفرج الرخجى من وضع الكبيسه فى كل خمسه اعوام و ان كان يؤيد أن الزياده هى ۱۴ دقيقه، فانها فى كل خمسه اعوام تكون نصف يوم. و ذلک فان الكبيسه ليس لها حقيقه خارجيه، بل هو اعتبار محض لعلماء النجوم لحفظ

المحاسبات، و هو الغاء الكسور عند محاسبه الشهور حتّى يجتمع قدر نصف يوم، فإذا بلغ النصف زيد فى أحد الشهور الناقصه(و قد يزيدونها فى الشهور التامه فيكون أحدا و ثلاثين، و لا بدع فانها اعتباريه) فيتم ثلاثين يوما بعد ما كان فى العام الماضى ناقصا. و أمّا فى افق الأرض و حساب الطبيعه، و هو مدار الاحكام الفطريه، فالكسور يتحقّق تدريجا و ينصرم، و لا يجتمع هناك حتّى نحسبها حيث شئنا، و لو أردنا أن نحسبها مجتمعه و نعمل كبيسه، لا نجد مخصصا لابتداء أحد الاعوام بالكبيسه، الا اعتبارا، فهى اعتبار فى اعتبار و لا- محل لها فى حساب الطبيعه و الفطره. على أنا لو عملنا الكبيسه- على بطلانها- تهافتت الروايات الحاكمه بالعدد و تناقضت و انهار بنيانها فى نفسها: أما أولا فان السنه تكون فى عام الكبيسه ۳۵۵ يوما و قد حكم فيها بأن السنه ۳۵۴ يوما. و أمّا ثانيا، فلان أحد الشهور الناقصه فى عام الكبيسه تام كامل فإذا جعلنا أول السنه محرم كان ذو الحجه ۳۰ يوما و ان جعلنا اول السنه شهر رمضان كان شعبان تاما، و قد حكم فيها بأن ذا الحجه و شعبان لا يتمان ابدا.

فَـإِذَا كَانَ ذَلِكَ الزَّمَانُ وَجَبَ التَّقَـدُّمُ فِی الْوَصِـيَّهِ قَبْلَ نُزُولِ الْبَلِيَّهِ وَ وَجَبَ تَقْـدِيمُ الصَّلَاهِ فِی أَوَّلِ وَقْتِهَا خَشْـيَهَ فَوْتِهَا فِی آخِرِ وَقْتِهَا فَمَنْ بَلَغَ مِنْكُمْ ذَلِكَ الزَّمَانَ فَلَا يَبِيتَنَّ لَيْلَهً إِلَّا عَلَى طُهْرٍ وَ إِنْ قَدَرَ أَنْ لَا يَكُونَ فِی جَمِيعِ أَحْوَالِهِ إِلَّا طَاهِراً فَلْيَفْعَلْ

فَإِنَّهُ عَلَى وَجَلٍ لَا يَدْرِی مَتَی یَأْتِیهِ رَسُولُ اللَّهِ لِقَبْضِ رُوحِهِ وَ قَدْ حَذَّرْتُکَمْ إِنْ حَذَرْتُمْ وَ عَرَّفْتُکَمْ إِنْ عَرَفْتُمْ وَ وَعَظْتُکَمْ إِنِ اتَّعَظْتُمْ فَاتَّقُوا اللَّهَ فِی سَرَائِرِکُمْ وَ عَلَانِیَتِکُمْ وَ لا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ وَ مَنْ یَبْتَغِ غَیْرَ الْإِسْلام دِیناً فَلَنْ یُقْبَلَ مِنْهُ

وَ هُوَ فِی الْآخِرَهِ مِنَ الْخاسِرِینَ.

وَ مِنْهُ عَنْ أَبِیهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَی الْعَطَّارِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ إِبْرَاهِیمَ

ص: ۳۰۷

ابْنِ هَاشِمٍ عَنْ حَمْزَةَ بْنِ يَعْلَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ أَبِي خَالِدٍ رَفَعَهُ إِلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِذَا صَحَّ هِلَالُ رَجَبٍ فَعُدَّ تِسْعَةً وَ خَمْسِينَ يَوْماً وَ صُمْ يَوْمَ السِّتِّينَ.

ص: ۳۰۸

**[ترجمه]کتاب فضائل الاشـهر الثلاثهٔ: سـهل بن سعد گويد: از امام رضا عليه السلام شنيدم که می‌فرمود: روزه با رؤيت است و افطار با رؤيت است، و کسـی که پيش از رؤيت، با اسـتناد به رؤيت کسی که هلال با رؤيت او ثابت نشده است روزه بگيرد، يا افطار کند، از ما نيست.

سهل گفت: گفتم: يا ابن رسول اللَّه، پس نظر شـما در باره يوم الشّکّ چيست؟ فرمود: پـدرم از جدّم از پدرانش عليهم السّـلام برای من حکايت کرد که امير المؤمنين عليه السّـلام فرمود: قطعا اگر روزی از ماه شعبان را روزه بدارم، برای من خوشايندتر از آن است که روزی از ماه رمضان را افطار کنم.

مصـنّف اين کتاب گفت: و اين حديثی غريب است که آن را جز از طريق همين سـند نمی‌شناسم و آن را جز از علی ابن احمد نشنيده‌ام.

و نيز در کتاب فضائل الاشـهر الثلاثـهٔ: اميرمومنان علی ابن ابی طالب عليه السـلام فرمود: زمانی بر مردم خواهد آمد که فحشا و تظاهر و خودنمايی زياد می‌شود و پرده محارم دريـده شده و زنا آشـکار می گردد و اموال يتيمان حلال شـمرده می شود و ربا خورده و در پيمانه و وزن کم گذاشته می شود و شراب با نام نبيذ و رشوه با نام هديه و خيانت با نام امانت داری حلال شمرده می شود و مردان شبيه زنان و زنان شبيه مردان می شوند و حدود نماز سـبک شمرده شده و برای غير خدا حج به جا آورده می شود.

هنگامی که آن زمان فرا رسد، گاه، هلال‌ها پرحجم می‌شود به طوری که هلال دو شـبه ديده می‌شود و گاهی مخفی می شود. به طوری که در آغـاز مـاه رمضان افطار و در پايان آن روز (عيـد) روزه گرفته می شود. پس در اين هنگام بر حـذر باشـيد! بر حـذر باشـيد! از اين که خداونـد شـما را در حـال غفلت و بی خبری گرفتار عـذاب کنـد؛ زيرا پس آن وضـعيت، مرگ فراگير خواهـد بود و مردم بـا سـرعت و پی در پی ربوده می شونـد به طوری که انسـان هنگام صـبح سالم و هنگام شب در زير خاک مدفون و يا شب زنده و صبحگاهان مرده است.

وقتی آن زمان فرا رسـيد، واجب است پيش از نزول بلا در وصـيت پيش دستی کرد و واجب است نماز در اول وقت آن از بيم از دست دادن آن در پايان وقت .

هرکس از شـما به آن زمان رسـيد، شب را جز با طهارت سپری نکنـد و اگر می توانـد در هر حالی با طهارت باشد، اين کار را انجام دهـد؛ زيرا هميشه بيمناک است و نمی دانـد چه وقت فرسـتاده خـدا برای گرفتن جانش می آيد. به تحقيق من شـما را بر حذر داشـتم اگر بر حذر شويد و شـما را شناساندم اگر بشناسيد و موعظه کردم اگر پند گيريد. پس در پنهان و آشکارا از خدا بترسـيد و نميريد مگر در حالی که مسـلمان هستيد: و هرکس آيينی غير از اسـلام را برگزيند، هرگز از وی پذيرفته نمی شود و در آخرت از زيانکاران است.

و نيز از آن کتـاب: امـام صادق عليه السـلام فرمود: وقتی که هلال ماه رجب به نحو صـحيح رؤيت شـد، پس پنجاه و نه روز را بشمار و روز شصتم را روزه بدار .

**[ترجمه]

باب ۳۸ أدعیه الإفطار و السحور و آدابهما

الأخبار

أقول

قد مضی ما یناسب ذلک فی کتاب الدعاء فی أبواب أدعیه شهر رمضان فتذکر(۱) و سیجی ء بوجه أبسط فی أبواب أدعیه شهر رمضان.

**[ترجمه]در کتـاب دعـا، در باب دعاهای ماه رمضان، احادیث مربوط به این موضوع را ذکر کردیم پس آن را به یاد بیاور و در اینجا باب‌های دعاهای ماه رمضان به صورت مشروح‌تر خواهد آمد.

**[ترجمه]

«۱»

جم، [جمال الأسـبوع] بِإِسْـنَادِی إِلَی جَدِّیَ السَّعِیدِ أَبِی جَعْفَرٍ الطُّوسِـیِّ قَالَ: وَ یُسْتَحَبُّ لِمَنْ صَامَ أَنْ یَدْعُوَ بِهَذَا الدُّعَاءِ قَبْلَ إِفْطَارِهِ سَبْعَ مَرَّاتٍ.

**[ترجمه]جمال الاسـبوع: حضرت فرمود: برای کسی که روزه می‌گیرد مستحب است که با این دعا پیش از افطار هفت مرتبه دعا کند.

**[ترجمه]

أَقُولُ

وَ رَأَیْتُ فِی کُتُبِ الـدَّعَوَاتِ: مَا مِنْ صَائِمٍ یَـدْعُو بِهَـذِهِ الـدَّعَوَاتِ قَبْلَ إِفْطَارِهِ سَـبْعَ مَرَّاتٍ إِلَّا غَفَرَ اللَّهُ لَهُ ذَنْبَهُ وَ فَرَّجَ بِهِ هَمَّهُ وَ نَفَّسَ کَرْبَهُ وَ قَضَـی حَاجَتَهُ وَ أَنْجَحَ طَلِبَتَهُ وَ رَفَعَ عَمَلَهُ مَعَ أَعْمَالِ النَّبِیِّینَ وَ الصِّدِّیقِینَ وَ جَاءَ یَوْمَ الْقِیَامَهِ وَ وَجْهُهُ أَضْوَأُ مِنَ الْقَمَرِ لَیْلَهَ الْبَدْرِ اللَّهُـمَّ رَبَّ النُّورِ الْعَظِیمِ وَ رَبَّ الْکُرْسِـیِّ الرَّفِیـعِ وَ رَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِیمِ وَ رَبَّ الْبَحْرِ الْمَسْـجُورِ وَ رَبَّ الشَّفْعِ وَ الْوَتْرِ وَ رَبَّ التَّوْرَاهِ وَ الْإِنْجِیـلِ وَ رَبَّ الظُّلُمَـاتِ وَ النُّورِ وَ رَبَّ الظِّلِّ وَ الْحَرُورِ وَ رَبَّ الْقُرْآنِ الْعَظِیمِ أَنْتَ إِلَهُ مَنْ فِی السَّمَاوَاتِ وَ إِلَهُ مَنْ فِی الْأَرْضِ لَا إِلَهَ فِیهِمَـا غَیْرُکَ وَ أَنْتَ جَبَّارُ مَنْ فِی السَّمَاوَاتِ وَ جَبَّارُ مَنْ فِی الْأَرْضِ لَا جَبَّارَ فِیهَا غَیْرُکَ وَ أَنْتَ خَالِقُ مَنْ فِی السَّمَاوَاتِ وَ خَالِقُ مَنْ فِی الْأَرْضِ لَا خَالِقَ فِیهِمَا غَیْرُکَ وَ أَنْتَ مَلِکُ مَنْ فِی السَّمَاءِ وَ مَلِکُ مَنْ فِی الْأَرْضِ

۱ – ۱. فی نسخه الأصل کتب عنوان الباب بخط ید المؤلّف قدّس سرّه و هکذا صدر الحدیث و اما قوله« أقول قد مضی» الخ بخط کتابه، زید بعد ذلک. و لیس فیما عندنا من کتاب الدعاء عقد أبواب لأدعیه شهر رمضان و لا کان مناسبا أن تعقد. فان محلها المناسب هو کتاب أعمال السنه کما سیجی ء، نعم مر فی ج ۹۵ ص ۳۴۶- ۳۴۳ باب الدعاء لرؤیه الهلال، و فی صدر الباب:« أقول: سیجی ء فی أبواب اعمال السنه من کتاب الصیام أیضا أخبار هذا الباب فلا تغفل».

لَا مَلِکَ فِیهِمَا غَیْرُکَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الْکَبِیرِ وَ نُورِ وَجْهِکَ الْمُنِیرِ وَ مُلْکِکَ الْقَدِیمِ إِنَّکَ عَلی کُلِّ شَیْ ءٍ قَدِیرٌ وَ بِاسْمِکَ الَّذِی أَشْرَقَتْ لَهُ نُورُ حُجُبِکَ وَ بِاسْمِکَ الَّذِی صَلَحَ بِهِ الْأَوَّلُونَ وَ بِهِ یَصْلُحُ الْآخِرُونَ.

یَا حَیُّ قَبْلَ کُلِّ حَیٍّ یَا حَیُّ بَعْدَ کُلِّ حَیٍّ وَ یَا حَیُّ مُحْیِیَ الْمَوْتَی یَا حَیُّ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ صَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَ اقْضِ لَنَا حَوَائِجَنَا وَ اکْفِنَا مَا أَهَمَّنَا مِنْ أَمْرِ الدُّنْیَا وَ الْآخِرَهِ وَ اجْعَلْ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا یُسْراً وَ ثَبِّتْنَا عَلَی هُدَی مُحَمَّدٍ وَ اجْعَلْ لَنَا مِنْ کُلِّ غَمٍّ وَ هَمٍّ وَ ضِیقٍ فَرَجاً وَ مَخْرَجاً وَ اجْعَلْ دُعَاءَنَا عِنْدَکَ فِی الْمَرْفُوعِ الْمُتَقَبَّلِ الْمَرْحُومِ وَ هَبْ لَنَا مَا وَهَبْتَ لِأَهْلِ طَاعَتِکَ مِنْ خَلْقِکَ فَإِنَّا مُؤْمِنُونَ بِکَ مُنِیبُونَ إِلَیْکَ مُتَوَکِّلُونَ عَلَیْکَ وَ مَصِیرُنَا إِلَیْکَ.

اللَّهُمَّ اجْمَعْ لَنَا الْخَیْرَ کُلَّهُ وَ اصْرِفْ عَنَّا الشَّرَّ کُلَّهُ إِنَّکَ أَنْتَ الْحَنَّانُ الْمَنَّانُ بَدِیعُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ تُعْطِی الْخَیْرَ مَنْ تَشَاءُ وَ تَصْرِفُهُ عَمَّنْ تَشَاءُ اللَّهُمَّ أَعْطِنَا مِنْهُ وَ امْنُنْ عَلَیْنَا بِهِ یَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِینَ یَا اللَّهُ یَا رَحْمَانُ یَا رَحِیمُ یَا ذَا الْجَلَالِ وَ الْإِکْرَامِ یَا اللَّهُ أَنْتَ الَّذِی لَیْسَ کَمِثْلِهِ شَیْ ءٌ یَا أَجْوَدَ مَنْ سُئِلَ یَا أَکْرَمَ مَنْ أَعْطَی یَا أَرْحَمَ مَنِ اسْتُرْحِمَ صَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ وَ ارْحَمْ ضَعْفِی وَ قِلَّهَ حِیلَتِی إِنَّکَ ثِقَتِی وَ رَجَائِی وَ امْنُنْ عَلَیَّ بِالْجَنَّهِ وَ عَافِنِی مِنَ النَّارِ بِرَحْمَتِکَ یَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِینَ (۱).

**[ترجمه]در کتاب «دعوات» دیدم که آمده بود: روزه‌داری نیست که پیش از افطارش هفت مرتبه این دعا را بخواند مگر اینکه خداوند گناهش را ببخشاید و هم و غم او را رفع کند و او را از ناراحتی بیرون آورد و نیازش را برطرف کند و در خواسته‌اش او را توفیق دهد و عمل او را همراه با اعمال پیامبران و صدیقان بالا ـ ببرد و در روز قیامت می‌آید درحالی که چهره‌اش از ماه شب چهارده نورانی‌تر است.

«خدایا! ای پروردگار نور بزرگ و کرسی بلند و عرش بزرگ و پروردگار دریای خروشان و پروردگار جفت و تاق و پروردگار تورات و انجیل و زبور، و ای پروردگار تاریکی و روشنایی و ای پروردگار سایه و شعاع آفتاب، و ای پروردگار قرآن عظیم، تویی معبود هر کس که در آسمان‌ها است و معبود هر کس که در زمین است، و جز تو معبودی در آن‌ها نیست، و تویی قاهر و مسلط بر هر که در آسمان‌ها و هر که در زمین است، و جز تو قاهری در آن‌ها نیست و تویی خالق هر که در آسمان‌هاست و هر که در زمین است و جز تو خالقی در آنها نیست؛ و تویی پادشاه هر کس که در آسمان‌ها است و پادشاه هر که در زمین است و جز تو پادشاهی در آن‌ها نیست. از تو می‌خواهم به حق نام بزرگت و به نور ذات درخشانت، و عظمت و پادشاهی دیرینه ات، به راستی که تو بر انجام هر چیز توانایی. از تو می‌خواهم به حق آن نامت که نور حجاب‌هایت را برای آن تاباندی و بدان نامت که پیشینیان بدان شایستگی یافتند و پسینیان بدان شایسته گردند.

ای زنده پیش از هر زنده و ای زنده پس از هر زنده، ای زنده زنده کننده اموات، ای زنده ای که معبودی جز تو نیست. درود بفرست بر محمد و آل محمد و بیامرز گناهان ما را، و نیازهای ما را رفع کن و آنچه در امر دنیا و آخرت برای ما مهم است، ما را بسنده کن و در کار ما آسانی و گشایشی نزدیک مقرر فرما، و ما را بر هدایت محمد و خاندان محمد پا بر جا و ثابت قدم بدار، و برای هر غم و غصه و تنگی گشایشی قرار بده و دعای ما را در فراز و جایگاه پذیرفته و مورد رحم قرار گرفته، بگذار، و به من ببخشای آنچه را به مردمان فرمانبردارت بخشودی زیرا که ما به تو ایمان داریم و به درگاه تو انابه می‌کنیم و بر تو توکل می‌کنیم و بازگشتمان به سوی تو است.

خداوندا هر آنچه خیر و خوبی است برای ما گرد آور، و هر آنچه بدی است همه را از ما بازگردان، همانا تویی مهر پیشه و نعمت بخش، پدید آورنده آسمان‌ها و زمین، خیر و خوبی را به هر که خواهی عطا فرمایی و آن را از هر که خواهی برگردانی، پس به ما از آن مرحمت کن و به خاطر آن بر ما منت بنه، ای مهربانترین مهربانان. ای الله، ای رحمان و ای رحیم، ای صاحب جلال و کرم، ای الله، تو خداوندی هستی که چیزی شبیه او نیست، ای خدایی که از هر بخشنده‌ای که از او درخواست شود، بخشنده تر هستی و ای بزرگوارتر از هر کسی که عطا می کند و ای رحیم‌تر از هر کسی که از او درخواست رحم شود، بر محمد و خاندانش درود بفرست و به ناتوانی من و بیچارگی‌ام رحم کن، همانا تو مورد اطمینان و نقطه امید من هستی و با بهشت بر من منت بگذار و مرا از آتش جهنم معاف بدار، به رحمت و مهربانی‌ات ای مهربان‌ترین مهربانان. - . جمال الاسبوع : ۱۸۶ - ۱۸۹ -

**[ترجمه]

«۲»

نَوَادِرُ الرَّاوَنْدِيِّ، بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ علیه السلام عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: السَّحُورُ بَرَكَةٌ(۲).

**[ترجمه]نوادر راوندی: موسی ابن جعفر علیه السلام از پدرانش روایت می‌کند که رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: سحری خوردن مایه برکت است. - . نوادر راوندی : ۳۵ -

**[ترجمه]

«۳»

مَجَالِسُ الشَّيْخِ، عَنْ هِلَالِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْحَفَّارِ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ عَلِيٍّ الدِّعْبِلِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ: مِنْ أَفْضَلِ سَحُورِ الصَّائِمِ السَّوِيقُ بِالتَّمْرِ(۳).

**[ترجمه]مجالس شیخ: امام رضا علیه السلام از پدرانش روایت می‌کند که امیرمومنان علی علیه السلام فرمود: بهترین سحری برای روزه‌دار، خوردن سویق است با خرما. - . امالی طوسی ۱ : ۳۷۶ -

**[ترجمه]

«۴»

دَعَائِمُ الْإِسْلَامِ، عَنْ عَلِيٍّ علیه السلام عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَنَّهُ قَالَ: تَسَحَّرُوا

١- ١. جمال الأسبوع: ١٨٦- ١٨٩.

٢- ٢. نوادر الراونديّ: ٣٥.

٣- ٣. أمالى الطوسيّ ج ١ ص ٣٧۶.

وَ لَوْ عَلَی شَرْبَهٍ مَاءٍ وَ أَفْطِرُوا وَ لَوْ عَلَی شِقِّ تَمْرَهٍ یَعْنِی إِذَا حَلَّ الْفِطْرُ.

وَ قَالَ السَّحُورُ بَرَکَهٌ وَ لِلَّهِ مَلَائِکَهٌ یُصَلُّونَ عَلَی الْمُسْتَغْفِرِینَ بِالْأَسْحَارِ وَ عَلَی الْمُتَسَحِّرِینَ وَ أُکْلَهُ السَّحُورِ فَرْقُ مَا بَیْنَنَا وَ بَیْنَ أَهْلِ الْمِلَلِ.

وَ عَنْهُ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: لَمَّا أَنْزَلَ اللَّهُ وَ کُلُوا وَ اشْرَبُوا حَتَّی یَتَبَیَّنَ لَکُمُ الْخَیْطُ الْأَبْیَضُ مِنَ الْخَیْطِ الْأَسْوَدِ جَعَلَ النَّاسُ یَأْخُذُونَ خَیْطَیْنِ أَبْیَضَ وَ أَسْوَدَ فَیَنْظُرُونَ إِلَیْهِمَا وَ لَا یَزَالُونَ یَأْکُلُونَ وَ یَشْرَبُونَ حَتَّی یَتَبَیَّنَ لَهُمُ الْخَیْطُ الْأَبْیَضُ مِنَ الْخَیْطِ الْأَسْوَدِ فَبَیَّنَ اللَّهُ مَا أَرَادَ بِذَلِکَ فَقَالَ مِنَ الْفَجْرِ.

وَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: الْفَجْرُ هُوَ الْبَیَاضُ الْمُعْتَرِضُ یَعْنِی الَّذِی یَکُونُ عِنْدَ الْفَجْرِ فِی أُفُقِ الْمَشْرِقِ-(۱)

وَ الْفَجْرُ فَجْرَانِ فَالْفَجْرُ الْأَوَّلُ مِنْهُمَا ذَنَبُ السِّرْحَانِ وَ هُوَ ضَوْءٌ یَسِیرٌ دَقِیقٌ صَاعِدٌ مِنْ أُفُقِ الْمَشْرِقِ کَضَوْءِ الْمِصْبَاحِ فِی غَیْرِ اعْتِرَاضٍ فَذَلِکَ لَا یُحَرِّمُ شَیْئاً حَتَّی یَعْتَرِضَ ذَلِکَ الضَّوْءُ فِی الْأُفُقِ یَمِیناً وَ شِمَالًا فَذَلِکَ هُوَ الْفَجْرُ الصَّادِقُ الْمُعْتَرِضُ وَ بِهِ یَحْرُمُ الطَّعَامُ وَ مَا یَحْرُمُ عَلَی الصَّائِمِ (۲).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: علی علیه السلام از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم نقل می کند که فرمود: سحری بخورید حتی اگر یک جرعه آب باشد و افطار کنید حتی اگر با نیم دانه خرما باشد، (زمانی که وقت افطار فرا می‌رسد).

و فرمود: سحری خوردن مایه برکت است و خداوند فرشتگانی دارد که بر کسانی که در هنگام سحر از گناهان آمرزش می-طلبند، و سحری خورندگان درود می‌فرستند و خوردن سحری وجه تمایز ما با دیگر ملت‌ها و آیین‌ها است.

و از ایشان روایت شده که فرمود: هنگامی که خداوند آیه «وَکُلُواْ وَاشْرَبُواْ حَتَّی یَتَبَیَّنَ لَکُمُ الْخَیْطُ الأَبْیَضُ مِنَ الْخَیْطِ الأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ» - . بقره / ۱۸۷ - {و بخورید و بیاشامید تا رشته روشن صبحدم در تاریکی شب آشکار شود.} نازل شد، مردم دو رشته سفید و سیاه را گرفته و نگاه می کردند و پیوسته می‌خوردند و می‌آشامیدند تا رشته سفید از رشته سیاه برای آن‌ها آشکار شود. پس خداوند مقصود خود را از این سخن بیان نمود و فرمود: از رشته صبحدم.

و از امام صادق علیه السلام روایت شده که فرمود: فجر (صبحگاه) سفیدی پهن شده است، یعنی سفیدی که در هنگاه صبح در افق مشرق ظاهر می‌شود و فجر دو نوع است: فجر اول دم گرگ (فجر کاذب) است و آن نوری ساده و نازکی است که از افق مشرق بالا می‌رود مانند نور چراغ، بدون پهن شدن. این فجر چیزی را حرام نمی کند تا اینکه آن نور از سمت راست و چپ افق پهن گردد و آن صبح صادق گسترده است که غذا و هر آنچه را که بر روزه‌دار حرام است، حرام می کند. - . دعائم الاسلام ۱ : ۲۷۱ -

**[ترجمه]

الْهِدَايَهُ، قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: إِذَا غَابَتِ الشَّمْسُ فَقَدْ وَجَبَتِ الصَّلَاهُ وَ حَلَّ الْإِفْطَارُ.

وَ مِنْهُ قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: إِذَا أَفْطَرْتَ كُلَّ لَيْلَهٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ فَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی أَعَانَنَا فَصُمْنَا وَ رَزَقَنَا فَأَفْطَرْنَا اللَّهُمَّ تَقَبَّلْهُ مِنَّا وَ أَعِنَّا عَلَيْهِ وَ سَلِّمْنَا فِيهِ وَ سَلِّمْهُ مِنَّا فِی يُسْرٍ مِنْكَ وَ عَافِيَهٍ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی قَضَى عَنَّا يَوْماً مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ.

قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: تَقُولُ فِی كُلِّ لَيْلَهٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ اللَّهُمَّ رَبَّ شَهْرِ رَمَضَانَ الَّذِی أَنْزَلْتَ فِيهِ الْقُرْآنَ وَ افْتَرَضْتَ عَلَى عِبَادِكَ فِيهِ الصِّيَامَ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ ارْزُقْنِی حَجَّ بَيْتِكَ الْحَرَامِ فِی عَامِی هَذَا وَ فِی كُلِّ عَامٍ وَ اغْفِرْ لِی تِلْكَ الذُّنُوبَ الْعِظَامَ فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُهَا غَيْرُكَ يَا رَحْمَانُ فَإِنَّهُ مَنْ قَالَ ذَلِكَ غُفِرَتْ لَهُ ذُنُوبُ

١- ١. فی المصدر المطبوع: يعنی الذی يأتی من أفق المشرق.

٢- ٢. دعائم الإسلام ج ١ ص ٢٧١.

أَرْبَعِينَ سَنَةً.

وَ مِنْهُ قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: لَوْ أَنَّ النَّاسَ تَسَحَّرُوا ثُمَّ لَمْ يُفْطِرُوا إِلَّا عَلَى الْمَاءِ لَقَدَرُوا عَلَى أَنْ يَصُومُوا الدَّهْرَ.

وَ قَالَ: تَسَحَّرُوا وَ لَوْ بِشَرْبَةٍ مِنْ مَاءٍ وَ أَفْضَلُ السَّحُورِ السَّوِيقُ وَ التَّمْرُ.

وَ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ وَ مَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى الْمُتَسَحِّرِينَ وَ الْمُسْتَغْفِرِينَ بِالْأَسْحَارِ.

**[ترجمه]هدایة: امام صادق علیه السلام فرمود: هرگاه خورشید غروب کرد نماز واجب می گردد و افطار داخل می‌شود.

و امام صادق علیه السلام فرمود: هرگاه در هر شب ماه رمضان افطار کردی این دعا را بخوان: سپاس برای خداوندی که ما را یاری داد تا روزه گرفتیم، و ما را روزی داد تا افطار نمودیم، خداوندا این روزه را از ما بپذیر و ما را بر ادامه آن یاری بفرما، و ما را به سلامت دار و عبادت‌هایمان را به سهولت و عافیت از جانب خود پذیرا باش. و سپاس برای خداوندی که ما را به انجام روزه روزی از ماه رمضان موفق داشت.

امام صادق علیه السلام فرمود: در هر شب از ماه رمضان این را دعا را می‌خوانی: خدایا ای پروردگار ماه رمضان که در این ماه قرآن را نازل فرمودی و روزه را بر بندگانت واجب گردانیدی، بر محمد و آله محمد درود بفرست و حج بیت الحرام خود را در این سال و در همه سال‌ها به من روزی فرما و این گناهان بزرگ مرا ببخشای چرا که غیر از تو کسی گناهانم نمی‌آمرزد ای بخشنده. و فرمود: هر کس این دعا را بخواند گناهان چهل سال او آمرزیده می‌شود.

و از امام صادق علیه السلام روایت شده که فرمود: اگر مردم سحری می‌خوردند و آنگاه جز با آب افطار نمی کردند، بی تردید می توانستند ابد الدهر روزه بگیرند.

و فرمود: سحری بخورید حتی اگر یک جرعه آب باشد و بهترین سحری سویق و خرما است.

و فرمود: همانا خداوند و فرشتگانش بر کسانی که سحری می‌خورند و در هنگام سحر استغفار می کنند، درود و سلام می‌فرستند.

**[ترجمه]

«۶»

كِتَابُ فَضَائِلِ الْأَشْهُرِ الثَّلَاثَةِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكِّلِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى الْعَطَّارِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ يَحْيَى بْنِ عِمْرَانَ الْأَشْعَرِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الرَّازِيِّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي حَمْزَةَ عَنْ رِفَاعَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: تَعَاوَنُوا بِأَكْلِ السَّحَرِ عَلَى صِيَامِ النَّهَارِ وَ بِالنَّوْمِ عَلَى الصَّلَاةِ فِي اللَّيْلِ.

وَ مِنْهُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ إِسْحَاقَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ الْهَمْدَانِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ فَضَّالٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي

الْحَسَنِ عَلِيِّ بْنِ مُوسَی الرِّضَا علیه السلام: مَنْ قَالَ عِنْدَ إِفْطَارِهِ اللَّهُمَّ لَکَ صُمْنَا بِتَوْفِیقِکَ وَ عَلَی رِزْقِکَ أَفْطَرْنَا بِأَمْرِکَ فَتَقَبَّلْهُ مِنَّا وَ اغْفِرْ لَنَا إِنَّکَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِیمُ غَفَرَ اللَّهُ مَا أَدْخَلَ عَلَی صَوْمِهِ مِنَ النُّقْصَانِ بِذُنُوبِهِ.

**[ترجمه]کتاب فضائل الاشهر الثلاثهٔ: امام صادق علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: با خوردن سحری برای روزه روز و با خواب (روز) برای نماز در شب یاری بطلبید.

و از امام رضا علیه السلام نقل شده که فرمود: هر کس در هنگام افطارش این دعا را بخواند: «بارخدایا با توفیق تو برایت روزه گرفتیم و با دستور تو از روزیت افطار کردیم پس آن را از ما بپذیر و ما را ببخشای، همانا تو بخشاینده مهربانی.» خداوند نقصانی را که به سبب گناهان بر روزه‌اش وارد کرده، می بخشاید.

**[ترجمه]

«۷»

کِتَابُ الْإِمَامَهِ وَ التَّبْصِرَهِ، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَلِیٍّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ الصَّفَّارِ عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنِ النَّوْفَلِیِّ عَنِ السَّکُونِیِّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِیهِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: السَّحُورُ بَرَکَهٌ.

عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ عَلِیٍّ الْعَلَوِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عَنْ سَهْلِ بْنِ زِیَادٍ عَنِ النَّوْفَلِیِّ عَنِ السَّکُونِیِّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِیهِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: الطَّاعِمُ الشَّاکِرُ لَهُ مِنَ الْأَجْرِ کَأَجْرِ الصَّائِمِ الْمُتَسَحِّرِ(۱).

---

۱ – ۱. فی نسخه الکمبانیّ هنا حدیث لا- یناسب موضوع الباب نقلا عن کتاب فضائل الأشهر الثلاثه، ثمّ تکرر ذکره فی بابه المناسب الباب ۳۹ کما تراه فی ص ۳۱۸ تحت الرقم ۱۰، و انما أسقطناه تبعا لنسخه الأصل، فالحدیث لا یوجد فیه الا مره واحده قد کتب فی ورق علی حده و جعل فی هذا الموضع اشتباها عند صحافه الکراس، عرفنا ذلک من ملاحظه ذیل الصفحات.

**[ترجمه]کتاب امامت و تبصرهٔ: جعفر ابن محمد از پدارنش نقل می‌کند که رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: سحری خوردن مایه برکت است .

جعفر ابن محمد از پدرانش از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم نقل می‌کند که فرمود: کسی که طعام خورَد و برای آن شکرگزار باشد، پاداش او به مانند کسی است که روزه می‌گیرد و سحری می‌خورد.

**[ترجمه]

«۸»

يد، [التوحيد](۱) مع، [معانی الأخبار](۲)

لی، [الأمالی للصدوق] ابْنُ الْمُتَوَكِّلِ عَنِ السَّعْدَآبَادِيِّ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادٍ الْأَزْدِيِّ عَنْ أَبَانٍ وَ غَيْرِهِ عَنِ الصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام قَالَ: مَنْ خَتَمَ صِيَامَهُ بِقَوْلٍ صَالِحٍ وَ عَمَلٍ صَالِحٍ تَقَبَّلَ اللَّهُ مِنْهُ صِيَامَهُ فَقِيلَ لَهُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ مَا الْقَوْلُ الصَّالِحُ قَالَ شَهَادَةُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ الْعَمَلُ الصَّالِحُ إِخْرَاجُ الْفِطْرَهِ(۳).

لی، [الأمالی للصدوق] الهمدانی عن علی عن أبيه عن محمد بن زياد: مثله (۴).

**[ترجمه]کتاب توحید، - . کتاب توحید : ۲۲ - معانی الاخبار، - . معانی الاخبار : ۲۳۵ - امالی صدوق: ابان و دیگران از امام صادق روایت می‌کنند که فرمود: هر که روزه‌اش را با قول صالح یا عمل صالح به پایان رساند خداوند روزه او را قبول می‌کند. عرض شد: ای فرزند رسول خدا، قول صالح چیست؟ فرمود: قول صالح، گواهی به لا اله الا الله و عمل صالح پرداخت فطریه است. - . امالی صدوق : ۳۴ -

امالی صدوق: همین حدیث را روایت کرده است. - . امالی صدوق : ۶۱ -

**[ترجمه]

«۹»

ب، [قرب الإسناد] مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ الْمِيثَمِ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ أَبِی القرندس [الْعَرَنْدَسِ] قَالَ: رَأَيْتُ أَبَا الْحَسَنِ مُوسَى علیه السلام فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ وَ قَدْ أَتَاهُ غُلَامٌ لَهُ أَسْوَدُ بَيْنَ ثَوْبَيْنِ أَبْيَضَيْنِ وَ مَعَهُ قُلَّةٌ وَ قَدَحٌ فَحِينَ قَالَ الْمُؤَذِّنُ اللَّهُ أَكْبَرُ صَبَّ لَهُ فَنَاوَلَهُ وَ شَرِبَ (۵).

**[ترجمه]قرب الاسناد: ابوقرندس گوید: موسی ابن جعفر علیه السلام را در ماه رمضان در مسجد الحرام دیدم درحالی که غلامی سیاه که دو پیراهن سفید پوشیده بود، نزد او آمد و کوزه و کاسه‌ای همراهش بود. هنگامی که مؤذن گفت: الله اکبر، برای او آب ریخت و به او داد و او نوشید. - . قرب الاسناد : ۱۷۳ -

**[ترجمه]

«۱۰»

ما، [الأمالی للشیخ الطوسی] جَمَاعَةٌ عَنْ أَبِی الْمُفَضَّلِ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ الْیَقْطِینِیِّ عَنِ ابْنِ الْبَطَائِنِیِّ عَنْ رِفَاعَةَ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: تَعَاوَنُوا بِأُكْلَهِ السَّحَرِ عَلَی صِیَامِ النَّهَارِ وَ بِالْقَائِلَهِ عَلَی قِیَامِ اللَّیْلِ (۶).

**[ترجمه]امالی طوسی: امام صادق علیه السلام از پدرانش نقل می‌کند که رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: با خوردن سحری برای روزه روز و با خواب قیلوله (نیم روز) برای شب زنده‌داری یاری بطلبید. - . امالی طوسی ۲ : ۱۱۱ -

**[ترجمه]

«۱۱»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی جَمَاعَةٌ عَنْ أَبِی الْمُفَضَّلِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیٍّ الْعَاقُولِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُعَاذِ بْنِ ثَابِتٍ عَنْ أَبِیهِ عَنْ عَمْرِو بْنِ جُمَیْعٍ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: إِنَّ اللَّهَ وَ مَلَائِكَتَهُ یُصَلُّونَ عَلَی الْمُسْتَغْفِرِینَ الْمُتَسَحِّرِینَ بِالْأَسْحَارِ فَتَسَحَّرُوا وَ لَوْ بِجُرَعِ الْمَاءِ(۷).

۱- ۱. كتاب التوحید: ۲۲ ط مكتبه الصدوق.

۲- ۲. معانی الأخبار: ۲۳۵. ط مكتبه الصدوق.

۳- ۳. أمالی الصدوق: ۳۴.

۴- ۴. أمالی الصدوق: ۶۱.

۵- ۵. قرب الإسناد: ۱۷۳ و فی ط ۱۲۸ و فی بعض النسخ« أبی العرندس».

۶- ۶. أمالی الطوسیّ ج ۲ ص ۱۱۱.

۷- ۷. أمالی الطوسیّ ج ۲ ص ۱۱۱.

**[ترجمه]امالی طوسی: امام صادق علیه السلام از پدرانش نقل می کند که رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: همانا خداوند و فرشتگانش بر کسانی که در هنگام سحر استغفار می کنند درود و سلام می‌فرستند، پس سحری بخورید حتی اگر یک جرعه آب باشد. - . امالی طوسی ۲ : ۱۱۱ -

**[ترجمه]

«۱۲»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام] تَمِیمٌ الْقُرَشِیُّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ الْأَنْصَارِیِّ عَنْ رَجَاءِ بْنِ أَبِی الضَّحَّاکِ قَالَ: کَانَ الرِّضَا علیه السلام فِی طَرِیقِ خُرَاسَانَ إِذَا أَقَامَ فِی بَلْدَهٍ عَشَرَهَ أَیَّامٍ صَائِماً لَا یُفْطِرُ فَإِذَا جَنَّ اللَّیْلُ بَدَأَ بِالصَّلَاهِ قَبْلَ الْإِفْطَارِ(۱).

**[ترجمه]عیون الاخبار: ابوضحاک می گوید: امام رضا علیه السلام در مسیر خراسان - اگر در شهری ده روز اقامت می کرد - روزه‌دار بود و چون شب فرا می‌رسید، پیش از افطار، ابتدا نماز می گذارد. - . عیون الاخبار ۲ : ۱۸۲ -

**[ترجمه]

«۱۳»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِی عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ الْأَشْعَرِیِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ صَالِحِ بْنِ السِّنْدِیِّ عَنِ ابْنِ سِنَانٍ عَنْ رَجُلٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: الْإِفْطَارُ عَلَی الْمَاءِ یَغْسِلُ ذُنُوبَ الْقَلْبِ (۲).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: ابن سنان از مردی از امام صادق علیه السلام نقل می کند که فرمود: افطار کردن با آب گناهان قلب را می‌شوید و از بین می‌برد. - . ثواب الاعمال : ۷۲ -

**[ترجمه]

«۱۴»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام]: أَوَّلُ أَوْقَاتِ الصِّیَامِ وَقْتُ الْفَجْرِ وَ آخِرُهُ هُوَ اللَّیْلُ طُلُوعُ ثَلَاثِ کَوَاکِبَ لَا تُرَی مَعَ الشَّمْسِ وَ ذَهَابُ الْحُمْرَهِ مِنَ الْمَشْرِقِ وَ فِی وُجُودِ سَوَادِ الْمَحَاجِنِ-(۳) وَ یُسْتَحَبُّ أَنْ یُتَسَحَّرَ فِی شَهْرِ رَمَضَانَ وَ لَوْ بِشَرْبَهٍ مِنْ مَاءٍ وَ أَفْضَلُ السَّحُورِ السَّوِیقُ وَ التَّمْرُ وَ مُطْلَقٌ لَکَ الطَّعَامُ وَ الشَّرَابُ إِلَی أَنْ تَسْتَیْقِنَ طُلُوعَ الْفَجْرِ وَ أَحَلَّ لَکَ الْإِفْطَارُ إِذَا بَدَتْ ثَلَاثَهُ أَنْجُمٍ وَ هِیَ تَطْلُعُ مَعَ غُرُوبِ الشَّمْسِ.

**[ترجمه]فقه امام رضا: اولین اوقات روزه هنگام فجر است و آخر آن شب است: آشکار شدن سه ستاره که با خورشید دیده نمی‌شود و از بین رفتن سرخی از مشرق و وجود (سیاهی به اندازه) سیاهی منقار پرنده. و مستحب است که در ماه رمضان سحری خورده شود حتی اگر یک جرعه آب باشد و بهترین سحری سویق و خرما است. برای تو خوردنی و نوشیدنی آزاد

است تا زمانی که به طلوع فجر یقین پیدا کنی و برایت افطار کردن حلال می گردد زمانی که سه ستاره در آسمان پدیدار گردد و این سه ستاره با غروب خورشید آشکار می گردد.

**[ترجمه]

«۱۵»

سن، [المحاسن] جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْأَشْعَرِیُّ عَنِ ابْنِ الْقَدَّاحِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: کَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَوَّلُ مَا یُفْطِرُ عَلَیْهِ فِی زَمَنِ الرُّطَبِ الرُّطَبُ وَ فِی زَمَنِ التَّمْرِ التَّمْرُ(۴).

سن، [المحاسن] أبی عن ابن أبی عمیر عن إبراهیم بن مهزم عن طلحه بن زید عن أبی عبد الله علیهم السلام: مثله (۵).

**[ترجمه]المحاسن: امام صادق علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم اولین چیزی که در زمان رطب با آن افطار می کرد، رطب بود و در زمان خرما، خرما بود. - . المحاسن : ۵۳۱ -

المحاسن: طلحه ابن زید از امام صادق همین حدیث را روایت کرده است. - . المحاسن : ۵۳۱ -

**[ترجمه]

«۱۶»

سر، [السرائر] السَّیَّارِیُّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ رَجُلٍ سَمَّاهُ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِی قَوْلِهِ تَعَالَی ثُمَّ أَتِمُّوا الصِّیامَ إِلَی اللَّیْلِ قَالَ سُقُوطُ الشَّفَقِ (۶).

۱- ۱. عیون الأخبار ج ۲ ص ۱۸۲ فی حدیث.

۲- ۲. ثواب الأعمال: ۷۲.

۳- ۳. المحاجن جمع محجن، و قد یطلق علی منقار الطائر، فالمعنی یعرف النهار من اللیل بوجود سواد منقار الطائر، فتحرر.

۴- ۴. المحاسن: ۵۳۱.

۵- ۵. المحاسن: ۵۳۱.

۶- ۶. السرائر: ۴۶۸.

**[ترجمه]سرائر: محمد ابن سنان از مردی نقل می‌کند که امام صادق علیه السلام در باره این سخن خداوند «أَتِمُّواْ الصِّیَامَ إِلَی اللَّیْلِ»، - . بقره / ۱۸۷ - {سپس روزه را تا [فرا رسیدن] شب به اتمام رسانید.} فرمود: از بین رفتن شفق است. - . سرائر : ۴۶۸ -

**[ترجمه]

«۱۷»

مکا، [مکارم الأخلاق] مِنْ مَجْمُوعٍ أَبِی عَنِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله کَانَ إِذَا أَفْطَرَ قَالَ اللَّهُمَّ لَکَ صُمْنَا وَ عَلَی رِزْقِکَ أَفْطَرْنَا فَتَقَبَّلْهُ مِنَّا ذَهَبَ الظَّمَأُ وَ ابْتَلَّتِ الْعُرُوقُ وَ بَقِیَ الْأَجْرُ قَالَ وَ کَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله إِذَا أَکَلَ عِنْدَ قَوْمٍ قَالَ أَفْطَرَ عِنْدَکُمُ الصَّائِمُونَ وَ أَکَلَ طَعَامَکُمُ الْأَبْرَارُ.

وَ قَالَ: دَعْوَةُ الصَّائِمِ تُسْتَجَابُ عِنْدَ إِفْطَارِهِ.

فَقَدْ جَاءَتِ الرِّوَایَةُ: أَنَّ النَّبِیَّ صلی الله علیه و آله کَانَ یُفْطِرُ عَلَی التَّمْرِ وَ کَانَ إِذَا وَجَدَ السُّکَّرَ أَفْطَرَ عَلَیْهِ.

عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام: أَنَّ النَّبِیَّ صلی الله علیه و آله کَانَ یُفْطِرُ عَلَی الْحُلْوِ فَإِذَا لَمْ یَجِدْ یُفْطِرُ عَلَی الْمَاءِ الْفَاتِرِ وَ کَانَ یَقُولُ إِنَّهُ یُنَقِّی الْکَبِدَ وَ الْمَعِدَةَ وَ یُطَیِّبُ النَّکْهَةَ وَ الْفَمَ وَ یُقَوِّی الْأَضْرَاسَ وَ الْحَدَقَ وَ یُحَدِّدُ النَّاظِرَ وَ یَغْسِلُ الذُّنُوبَ غَسْلًا وَ یُسَکِّنُ الْعُرُوقَ الْهَائِجَةَ وَ الْمِرَّةَ الْغَالِبَةَ وَ یَقْطَعُ الْبَلْغَمَ وَ یُطْفِئُ الْحَرَارَةَ عَنِ الْمَعِدَةِ وَ یَذْهَبُ بِالصُّدَاعِ-(۱)

وَ کَانَ صلی الله علیه و آله إِذَا کَانَ صَائِماً یُفْطِرُ عَلَی الرُّطَبِ فِی زَمَانِهِ (۲).

أَنَسُ بْنُ مَالِکٍ: کَانَتْ لِرَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله شَرْبَةٌ یُفْطِرُ عَلَیْهَا وَ شَرْبَةٌ لِلسَّحَرِ وَ رُبَّمَا کَانَتْ وَاحِدَةً وَ رُبَّمَا کَانَتْ لَبَناً وَ رُبَّمَا کَانَتِ الشَّرْبَةُ خُبْزاً یُمَاثُ (۳).

۱- ۱. مکارم الأخلاق ص ۲۸ و ۲۷.

۲- ۲. مکارم الأخلاق ص ۲۹.

۳- ۳. مکارم الأخلاق ص ۳۳.

**[ترجمه]مکارم الاخلاق: امام صادق علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم به هنگام افطار می‌فرمود: خداوندا برای تو روزه گرفتیم و با روزی تو افطار کردیم، پس روزه را از ما بپذیر، تشنگی رفت و رگ‌ها شست‌وشو شد و پاداش به جای ماند.

و فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم چون نزد عده‌ای غذا می‌خورد، می‌فرمود: در نزد شما روزه‌داران افطار می‌کنم و غذای شما نیکان را می‌خورم.

و فرمود: دعای روزه‌دار به هنگام افطار اجابت می‌شود.

و در روایت آمده که: پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم با خرما افطار می‌کرد و اگر شکر می‌یافت با آن افطار می‌کرد.

از امام صادق علیه السلام نقل شده که پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم با شیرینی افطار می‌کرد و اگر شیرینی نمی‌یافت با آب ولرم افطار می‌کرد و می‌فرمود: آب ولرم کبد و معده را شست و شو می‌دهد و دهان را خوشبو می‌سازد و دندان‌ها و قرنیه چشم را محکم و چشم را تیزبین می‌کند و گناهان را کاملا می‌شوید و رگ‌هایی که به هیجان در می‌آید و نیز صفراء را آرام می‌کند و بلغم را برطرف می‌کند و حرارت معده را می‌نشاند و سردرد را از بین می‌برد. - . مکارم الاخلاق : ۲۷ - ۲۸ -

و پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم وقتی روزه می‌گرفت در زمان رطب با رطب افطار می‌کرد. - . مکارم الاخلاق : ۲۹ -

انس ابن مالک گوید: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم جرعه‌ای برای افطار بر می‌داشت و جرعه‌ای برای سحر که گاه هر دو یکی بود، و این جرعه گاه شیر بود و گاه نان حل شده در آب. - . مکارم الاخلاق : ۳۳ -

**[ترجمه]

باب ۳۹ ثواب من فطر مؤمنا أو تصدق فی شهر رمضان

الأخبار

أقول

قد مضت الأخبار فی باب فضل شهر رمضان.

**[ترجمه]روایت‌ها در باب فضیلت ماه رمضان ذکر شد.

**[ترجمه]

«۱»

ثو، [ثواب الأعمال] ابْنُ الْمُتَوَكِّلِ عَنِ السَّعْدَآبَادِيِّ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ

عليه السلام قَالَ: أَيُّمَا مُؤْمِنٍ أَطْعَمَ مُؤْمِناً لَيْلَةً مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِذَلِكَ مِثْلَ أَجْرِ مَنْ أَعْتَقَ ثَلَاثِينَ نَسَمَةً مُؤْمِنَةً وَ كَانَ لَهُ بِذَلِكَ عِنْدَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ دَعْوَةٌ مُسْتَجَابَةٌ(۱).

سن، [المحاسن] ابن محبوب: مثله (۲).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: ابو بصير گويد: امام صادق عليه السلام فرمود: هر مؤمنى در شبى از ماه رمضان مؤمن ديگرى را سير كند، خداوند براى او پاداشى مانند پاداش كسى كه سى بنده مؤمن را آزاد كرده است خواهد نوشت و نزد خداوند بزرگ يک دعاى مستجاب خواهد داشت. - . ثواب الاعمال : ۱۲۲ -

محاسن: ابن محبوب اين حديث را روايت كرده است. - . المحاسن : ۳۹۶ -

**[ترجمه]

«۲»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِي عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْيَقْطِينِيِّ عَنْ عُمَرَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ خَلَفِ بْنِ حَمَّادٍ عَمَّنْ ذَكَرَهُ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: مَنْ تَصَدَّقَ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ بِصَدَقَةٍ صَرَفَ اللَّهُ عَنْهُ سَبْعِينَ نَوْعاً مِنَ الْبَلَاءِ(۳).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: خلف ابن حمّاد از شخصى كه نامش را ذكر كرده نقل كرده كه امام صادق عليه السلام فرمود: هر كس در ماه رمضان صدقه دهد، خداوند هفتاد نوع بلا را از او برمى گرداند. - . ثواب الاعمال : ۱۲۸ -

**[ترجمه]

«۳»

سن، [المحاسن] ابْنُ فَضَّالٍ عَنْ هَارُونَ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَيُّوبَ بْنِ الْحُرِّ عَنِ السَّمَيْدَعِ عَنْ مَالِكِ بْنِ أَعْيَنَ الْجُهَنِيِّ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: لَأَنْ أُفَطِّرَ رَجُلًا مُؤْمِناً فِي بَيْتِي أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ عِتْقِ كَذَا وَ كَذَا نَسَمَةً مِنْ وُلْدِ إِسْمَاعِيلَ (۴).

**[ترجمه]المحاسن: جهنى از امام باقر عليه السلام روايت كرده كه فرمود: اگر مؤمنى را در خانه‌ام افطار دهم برايم خوشايندتر از آزاد كردن فلان و فلان نفر از فرزندان حضرت اسماعيل عليه السلام است. - . المحاسن : ۳۵۹ -

**[ترجمه]

«۴»

سن، [المحاسن] ابْنُ مَحْبُوبٍ عَنْ أَبِي أَيُّوبَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: مَنْ فَطَّرَ مُؤْمِناً فِي شَهْرِ رَمَضَانَ كَانَ لَهُ بِذَلِكَ عِتْقُ رَقَبَةٍ وَ مَغْفِرَةٌ لِذُنُوبِهِ فِيمَا مَضَى فَإِنْ لَمْ يَقْدِرْ إِلَّا عَلَى مَذْقَةِ لَبَنٍ فَفَطَّرَ بِهَا صَائِماً أَوْ شَرْبَةٍ مِنْ مَاءٍ

عَذْبٍ

ص: ٣١٦

١- ١. ثواب الأعمال: ١٢٢.

٢- ٢. المحاسن ص ٣٩٦.

٣- ٣. ثواب الأعمال: ١٢٨.

٤- ٤. المحاسن ص ٣٩٥.

وَ تَمْرٍ لَا يَقْدِرُ عَلَى أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ أَعْطَاهُ اللَّهُ هَذَا الثَّوَابَ (۱).

**[ترجمه]المحاسن: ابوایوب از امام باقر علیه السلام نقل می کند که فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: هر کس مؤمنی را در ماه رمضان افطار دهد پاداش آزاد کردن برده‌ای برای اوست و گناهان گذشته‌اش بخشیده می شود. اگر توانایی نداشته باشد مگر به جرعه ای از شیر که با آن روزه داری را افطار دهد یا جرعه ای از آب گوارا یا چند دانه خرما که به بیش از آن قدرت ندارد، نیز همین پاداش را می دهد. - . المحاسن : ۳۹۶ -

**[ترجمه]

«۵»

سن، [المحاسن] أَبِی عَنْ سَعْدَانَ عَنْ مُوسَی بْنِ بَکْرٍ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ مُوسَی علیه السلام قَالَ: فِطْرُکَ أَخَاکَ الصَّائِمَ أَفْضَلُ مِنْ صِیَامِکَ (۲).

**[ترجمه]محاسن: موسی ابن بکر از موسی ابن جعفر علیه السلام روایت می کند که فرمود: اگر برادر روزه‌دارت را افطار دهی، بهتر و با فضیلت‌تر از روزه خودت است. - . المحاسن: ۳۹۶ -

**[ترجمه]

«۶»

سن، [المحاسن] مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیٍّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ أَسْبَاطٍ عَنْ سَیَابَهَ بْنِ ضُرَیْسٍ عَنْ حَمْزَهَ بْنِ حُمْرَانَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: کَانَ عَلِیُّ بْنُ الْحُسَیْنِ علیهما السلام إِذَا کَانَ الْیَوْمُ الَّذِی یَصُومُ فِیهِ یَأْمُرُ بِشَاهٍ فَتُذْبَحُ وَ تُقَطَّعُ أَعْضَاؤُهُ وَ تُطْبَخُ وَ إِذَا کَانَ عِنْدَ الْمَسَاءِ أَکَبَّ عَلَی الْقُدُورِ حَتَّی یَجِدَ رِیحَ الْمَرَقِ وَ هُوَ صَائِمٌ ثُمَّ یَقُولُ هَاتِ الْقِصَاعَ اغْرِفُوا لِآلِ فُلَانٍ وَ اغْرِفُوا لِآلِ فُلَانٍ حَتَّی یَأْتِیَ عَلَی آخِرِ الْقُدُورِ ثُمَّ یُؤْتَی بِخُبْزٍ وَ تَمْرٍ فَیَکُونُ ذَلِکَ عَشَاءَهُ (۳).

**[ترجمه]محاسن: امام صادق علیه السلام گوید: علی ابن حسین علیه السلام در ایامی که روزه دار بود، دستور می‌داد گوسفندی می آوردند و ذبح می نمودند و امام اعضای آن را قطعه قطعه کرده و می پختند، و وقت مغرب روی دیگ خم می شد و بوی آن را استشمام می نمود. سپس می‌فرمود: ظرفهایی حاضر کنید و برای فلان خانواده غذا بکشند تا به آخرین دیگ می‌رسید. سپس برای خود او نان و خرما می آوردند و این افطار و شام او می‌شد. - . المحاسن : ۳۹۶ -

**[ترجمه]

«۷»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام]: أَحْسِنُوا فِی شَهْرِ رَمَضَانَ إِلَی عِیَالِکُمْ وَ وَسِّعُوا عَلَیْهِمْ فَقَدْ أَرْوِی عَنِ الْعَالِمِ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ إِنَّ

اللَّهَ لَا يُحَاسِبُ الصَّائِمَ عَلَى مَا أَنْفَقَهُ فِی مَطْعَمٍ وَ لَا مَشْرَبٍ وَ إِنَّهُ لَا إِسْرَافَ فِی ذَلِکَ.

**[ترجمه]فقه امام رضا: در ماه رمضان به خانواده خود نیکی کنید و برای آنان زیاد خرج کنید چرا که من از امام هادی علیه السلام روایت می‌کنم که فرمود: همانا خداوند روزه‌دار را در آنچه از خوردنی و آشامیدنی انفاق می‌کند محاسبه نمی‌کند و به عنوان اسراف محسوب نمی‌گردد.

**[ترجمه]

«۸»

مکا، [مکارم الأخلاق] عَنِ الرِّضَا علیه السلام قَالَ: تَفْطِیرُکَ أَخَاکَ الصَّائِمَ أَفْضَلُ مِنْ صِیَامِکَ (۴).

**[ترجمه]مکارم الاخلاق: از امام رضا علیه السلام روایت شده که فرمود: اگر برادر روزه‌دارت را افطار دهی، بهتر و با فضیلت‌تر از روزه خودت است. - . مکارم الاخلاق : ۱۵۸ -

**[ترجمه]

«۹»

الْعُیُونُ، بِإِسْنَادٍ سَیَأْتِی عَنِ الرِّضَا علیه السلام قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فِی خُطْبَتِهِ فِی فَضْلِ شَهْرِ رَمَضَانَ أَیُّهَا النَّاسُ مَنْ فَطَّرَ مِنْکُمْ صَائِماً مُؤْمِناً فِی هَذَا الشَّهْرِ کَانَ لَهُ بِذَلِکَ عِنْدَ اللَّهِ عِتْقُ رَقَبَةٍ وَ مَغْفِرَةٌ لِمَا مَضَی مِنْ ذُنُوبِهِ قِیلَ یَا رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ لَیْسَ کُلُّنَا یَقْدِرُ عَلَی ذَلِکَ فَقَالَ صلی الله علیه و آله اتَّقُوا النَّارَ وَ لَوْ بِشِقِّ تَمْرَةٍ اتَّقُوا النَّارَ وَ لَوْ بِشَرْبَةٍ مِنْ مَاءٍ(۵).

**[ترجمه]عیون الاخبار: امام رضا علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: ای مردم هر کدام شما مومنی روزه‌دار را در این ماه افطار دهد نزد خدا ثواب آزاد کردن بنده ای را دارد و گناهان گذشته اش آمرزیده می‌شود. عرض شد: یا رسول اللّه همه ما بر انجام آن توانائی نداریم، فرمود: از آتش جهنم پرهیز کنید گرچه با نیم دانه خرما باشد و از آتش جهنم پرهیز کنید گرچه با جرعه‌ای آب باشد. - . عیون الاخبار ۱ : ۲۹۶ و امالی صدوق : ۵۸ -

**[ترجمه]

بیان

أقول فی أخبار العامه زیاده فی الخبر أشکل علی المحدثین فهمها قال فی النهایه فیه اتقوا النار و لو بشق تمره فإنها تقع من الجائع موقعها من الشبعان.

۱- ۱. المحاسن ص ۳۹۶.

۲- ۲. المحاسن ص ۳۹۶.

۳- ۳. المحاسن ص ۳۹۶.

۴- ۴. مكارم الأخلاق: ۱۵۸.

۵- ۵. عيون الأخبار ج ۱ ص ۲۹۶، أمالی الصدوق ۵۸، فی حديث طويل يأتی.

قيل أراد أن شق التمره لا يتبين له كبير موقع من الجائع إذا تناوله كما لا يتبين على شبع الشبعان إذا أكله فلا تعجزوا أن تتصدقوا به و قيل لأنه يسأل هذا شق تمره و ذا شق تمره و ثالثا و رابعا فيجتمع له ما يسد به جوعته انتهى.

**[ترجمه]مولف:

در روایت‌های عامه (اهل سنت) این حدیث اضافه‌ای دارد که فهم آن را برای محدثان مشکل کرده است. در «النهایهٔ» گفته است: در آن از آتش پروا داشته باشید حتی اگر با نیم دانه خرما باشد، چرا که آن برای گرسنه همان گونه است که برای سیر می‌باشد.

گفته شده که مقصود این است که نیم دانه خرما جایگاه مهمی نزد گرسنه ندارد زمانی که آن را بخورد، همان طور که بر سیری شخص سیر آشکار نمی‌افزاید، زمانی که آن را بخورد، پس در صدقه دادن آن ناتوان نیستید. و نیز گفته شده که مقصود این است که: از او نیم دانه خرما طلب می‌کند و از دیگری نیم دانه خرما، و از شخص سومی و چهارمی نیز نیم دانه، تا به اندازه‌ای خرما برای او جمع شود که گرسنگی‌اش را رفع نماید. پایان.

**[ترجمه]

أقول

يحتمل أن يكون المراد بالجائع و الشبعان الغنى و الفقير فهما إما لتعميم حال المعطى أو حال السائل فعلى الأول المعنى أن شق التمره لا يضر إعطاؤها الفقير كما لا يضر الغنى و على الثانى المعنى أنهما ينتفعان بها أو المعنى أنها تنفع الجائع حتى كأنه شبعان لكسر سوره جوعه.

و يخطر بالبال وجه آخر و هو أن يكون ضمير أنها راجعا إلى النار أى كما أنه يحتمل أن يدخل الغنى النار يحتمل أن يدخل الفقير النار و كما يتضرر الغنى بها يتضرر الفقير بها فلا بد للفقير أيضا من اكتساب عمل ينجو به من النار و لما لم يمكنه إلا شق التمره فلا بد من أن يتصدق بها للنجاه منها و لعله أظهر الوجوه.

**[ترجمه]ممکن است مقصود از گرسنه و سیر، ثروتمند و فقیر باشد که آن دو یا برای عمومیت بخشی به وضعیت اعطا کننده، یا عمومیت بخشی به وضعیت درخواست کننده می‌باشد که در حالت اول بدین معنی است که دادن نیم دانه خرما به فقیر ضرری نمی‌رساند، همان طور که به ثروتمند ضرری نمی‌رساند. با فرض حالت دوم بدین معنی است که آن دو (ثروتمند و فقیر) از آن سود می‌برند یا بدین معنی که آن نیم دانه خرما به گرسنه نفع می‌بخشد تا جایی که به خاطر از بین رفتن سختی و شدت گرسنگی‌اش، گویی همچون شخص سیر است.

وجه دیگری به ذهن خطور می‌کند که: مرجع ضمیر در «إنها» آتش باشد بدین معنی که همان طور که احتمال دارد ثروتمند وارد آتش شود ممکن است فقیر نیز وارد آتش شود و همان طور که ثروتمند با آتش ضرر ببیند، فقیر نیز ضرر ببیند. پس باید فقیر عملی انجام دهد که او را از آتش نجات بخشد و از آنجایی که جز بخشش نیم دانه خرما برای او ممکن نیست، پس باید

برای نجات از آتش آن را صدقه بدهد و چه بسا این معنی، آشکارترین وجه در بیان حدیث باشد .

**[ترجمه]

«۱۰»

کِتَابُ فَضَائِلِ الْأَشْهُرِ الثَّلَاثَةِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ إِسْحَاقَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ الْهَمْدَانِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ فَضَّالٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ عَلِيِّ بْنِ مُوسَى الرِّضَا علیه السلام قَالَ: مَنْ تَصَدَّقَ وَقْتَ إِفْطَارِهِ عَلَى مِسْكِينٍ بِرَغِيفٍ غَفَرَ اللَّهُ ذَنْبَهُ وَ كَتَبَ لَهُ ثَوَابَ عِتْقِ رَقَبَةٍ مِنَ النَّارِ [كَذَا] مِنْ وُلْدِ إِسْمَاعِيلَ.

ص: ۳۱۸

**[ترجمه]کتاب فضائل الاشهر الثلاثة: ابن فضال از امام رضا علیه السلام نقل می کند که فرمود: هر کس در هنگام افطار به بینوایی قرص نانی صدقه بدهد، خداوند گناه او را می‌بخشاید و برای او پاداش آزاد کردن شخصی از فرزندان حضرت اسماعیل از آتش جهنم را خواهد داد .

**[ترجمه]

باب ۴۰ وقت ما یجبر الصبی علی الصوم

الأخبار

«۱»

ل، [الخصال] ابْنُ الْمُغِيرَهِ عَنْ جَدِّهِ عَنْ جَدِّهِ عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ عَامِرٍ عَمَّنْ ذَكَرَهُ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: يُؤَدَّبُ الصَّبِيُّ عَلَى الصَّوْمِ مَا بَيْنَ خَمْسَ عَشْرَهَ سَنَهً إِلَى سِتَّ عَشْرَهَ سَنَهً(۱).

**[ترجمه]الخصال: عباس ابن عامر از کسی که برای او نقل کرده، از امام صادق علیه السلام روایت می کند که فرمود: کودک در سنین پانزده و شانزده سال به روزه گرفتن تربیت می‌شود. - . الخصال ۲ : ۹۲ -

**[ترجمه]

«۲»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام]: اعْلَمْ أَنَّ الْغُلَامَ يُؤْخَذُ بِالصِّيَامِ إِذَا بَلَغَ تِسْعَ سِنِينَ عَلَى قَدْرِ مَا يُطِيقُهُ فَإِنْ أَطَاقَ إِلَى الظُّهْرِ أَوْ بَعْدَهُ صَامَ إِلَى ذَلِكَ الْوَقْتِ فَإِذَا غَلَبَ عَلَيْهِ الْجُوعُ وَ الْعَطَشُ أَفْطَرَ وَ إِذَا صَامَ صَامَ ثَلَاثَهَ أَيَّامٍ وَ لَا تَأْخُذُهُ بِصِيَامِ الشَّهْرِ كُلِّهِ.

**[ترجمه]فقه امام رضا: بدان که بچه هر گاه به نه سال رسید، به اندازه توانش او را به روزه وامی دارند. پس اگر تا ظهر یا بعد از آن توانایی داشت، تا آن وقت روزه بگیرد و اگر گرسنگی و تشنگی بر او غلبه کرد، افطار می کند و اگر توانست سه روز، روزه می گیرد و او را به روزه همه ماه وانمی دارند.

**[ترجمه]

«۳»

نَوَادِرُ الرَّاوَنْدِيِّ، بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ عَلِيٌّ علیه السلام: تَجِبُ الصَّلَاهُ عَلَى الصَّبِيِّ إِذَا عَقَلَ وَ الصَّوْمُ إِذَا أَطَاقَ (۲).

**[ترجمه]نوادر راوندی: موسی ابن جعفر از پدرانش نقل می کند که حضرت علی علیه السلام فرمود: کودک وقتی به بلوغ

رسید نماز بر او واجب می‌شود و اگر توانایی داشت روزه بر او واجب می گردد. - . نوادر راوندی : ۵۱ -

**[ترجمه]

باب ۴۱ الحامل و المرضعه و ذی العطاش و الشیخ و الشیخه

الأخبار

أقول

یأتی الآیات المتعلقه بهذا الباب فی باب وجوب صوم شهر رمضان و فضله إن شاء الله تعالی.

**[ترجمه]آیات مربوط به این باب در باب وجوب روزه ماه رمضان و فضیلت آن خواهد آمد، انشاءالله

**[ترجمه]

«۱»

ب، [قرب الإسناد] ابْنُ طَرِیفٍ عَنِ ابْنِ عُلْوَانَ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ أَبِیهِ علیهما السلام: أَنَّهُ كَانَتْ لَهُ أُمُّ وَلَدٍ فَأَصَابَهَا عُطَاشٌ فِی شَهْرِ رَمَضَانَ وَ هِیَ حَامِلٌ فَسُئِلَ ابْنُ عُمَرَ عَنْ ذَلِكَ فَقَالَ مُرُوهَا فَلْتُفْطِرْ وَ تَصَدَّقُ مَكَانَ كُلِّ یَوْمٍ بِمُدٍّ مِنْ طَعَامٍ (۳).

ص: ۳۱۹

۱- ۱. الخصال ج ۲ ص ۹۲.

۲- ۲. نوادر الراوندیّ:

۳- ۳. قرب الإسناد: ۵۹.

**[ترجمه]قرب الاسناد: امام صادق علیه السلام از پدرش روایت می کند که او کنیز فرزند داری داشت که در ماه رمضان به بیماری تشنگی دچار شد درحالی که باردار بود. در این باره از ابن عمر سؤال شد. پس گفت: از وی بگذرید چراکه باید روزه را بشکند و به جای هر روز یک مد غذا صدقه بدهد. - . قرب الاسناد : ۵۹ -

**[ترجمه]

«۲»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام]: إِذَا لَمْ یَتَهَیَّأْ لِلشَّیْخِ أَوِ الشَّابِّ الْمَعْلُولِ أَوِ الْمَرْأَهِ الْحَامِلِ أَنْ یَصُومَ مِنَ الْعَطَشِ وَ الْجُوعِ أَوْ خَافَتْ أَنْ یُضِرَّ بِوَلَدِهَا فَعَلَیْهِمْ جَمِیعاً الْإِفْطَارُ وَ یُتَصَدَّقُ عَنْ کُلِّ وَاحِدٍ لِکُلِّ یَوْمٍ بِمُدَّیْنِ مِنْ طَعَامٍ وَ لَیْسَ عَلَیْهِ الْقَضَاءُ.

**[ترجمه]فقه امام رضا: اگر برای پیر یا جوان معلول یا زن باردار به خاطر تشنگی و گرسنگی یا ترس از آسیب رسیدن به بچه‌اش ممکن نشد که روزه بگیرند، همگی آنان باید روزه را بخورند و هر کدام در ازای هر روز دو مدّ غذا صدقه بدهند و قضایش بر آن‌ها واجب نیست.

**[ترجمه]

«۳»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام: فِی قَوْلِهِ وَ عَلَی الَّذِینَ یُطِیقُونَهُ فِدْیَهٌ طَعامُ مِسْکِینٍ قَالَ الشَّیْخُ الْکَبِیرُ وَ الَّذِی یَأْخُذُهُ الْعُطَاشُ (۱).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: محمد ابن مسلم از امام باقر علیه السلام روایت می کند که پیرامون تفسیر آیه: «وَعَلَی الَّذِینَ یطِیقُونَه فِدْیهٌ طَعَامُ مِسْکِینٍ»، - . بقره / ۱۸۴ - {و بر کسانی که [روزه] طاقت فرساست، کفاره ای است که خوراک دادن به بینوایی است.} فرمود: منظور، پیرمرد سالخورده و کسی است که دچار بیماری تشنگی شدید می شود. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۷۸ -

**[ترجمه]

«۴»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ سَمَاعَهَ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ وَ عَلَی الَّذِینَ یُطِیقُونَهُ فِدْیَهٌ طَعامُ مِسْکِینٍ قَالَ هُوَ الشَّیْخُ الْکَبِیرُ الَّذِی لَا یَسْتَطِیعُ وَ الْمَرِیضُ (۲).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: ابو بصیر روایت می کند که گفت: از امام علیه السلام تفسیر آیه: «وَعَلَی الَّذِینَ یطِیقُونَه فِدْیهٌ طَعَامُ مِسْکِینٍ» - . بقره / ۱۸۴ - {و بر کسانی که [روزه] طاقت فرساست، کفاره ای است که خوراک دادن به بینوایی است} را پرسیدم و حضرت فرمود: منظور، انسان بیمار و پیرمرد سالخورده ای است که قادر به روزه گرفتن نمی باشد. - .

تفسیر عیاشی ۱ : ۷۸ -

**[ترجمه]

«۵»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنِ الْعَلَاءِ عَنْ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ وَ عَلَی الَّذِینَ یُطِیقُونَهُ فِدْیَهٌ طَعامُ مِسْکِینٍ قَالَ الشَّیْخُ الْکَبِیرُ وَ الَّذِی یَأْخُذُهُ الْعُطَاشُ (۳).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: محمد روایت می کند که از امام باقر علیه السلام تفسیر آیه: «وَعَلَی الَّذِینَ یطِیقُونَه فِدْیهٌ طَعَامُ مِسْکِینٍ»، - . بقره / ۱۸۴ - {و بر کسانی که [روزه] طاقت فرساست، کفاره ای است که خوراک دادن به بینوایی است.} را پرسیدم و حضرت فرمود: منظور، پیرمرد سالخورده و کسی است که دچار بیماری تشنگی شدید می شود. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۷۸ -

**[ترجمه]

«۶»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ رِفَاعَهَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِی قَوْلِهِ وَ عَلَی الَّذِینَ یُطِیقُونَهُ فِدْیَهٌ طَعامُ مِسْکِینٍ قَالَ الْمَرْأَهُ تَخَافُ عَلَی وَلَدِهَا وَ الشَّیْخُ الْکَبِیرُ(۴).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: رفاعه از امام صادق علیه السلام پیرامون تفسیر آیه: «وَعَلَی الَّذِینَ یطِیقُونَه فِدْیهٌ طَعَامُ مِسْکِینٍ»، {و بر کسانی که [روزه] طاقت فرساست، کفاره ای است که خوراک دادن به بینوایی است} روایت می کند که فرمود: منظور، پیرمرد سالخورده و زنی است که می ترسد با روزه گرفتن ضرری به فرزندش برسد. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۷۹ -

**[ترجمه]

«۷»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام یَقُولُ: الشَّیْخُ الْکَبِیرُ وَ الَّذِی بِهِ الْعُطَاشُ لَا حَرَجَ عَلَیْهِمَا أَنْ یُفْطِرَا فِی رَمَضَانَ وَ تَصَدَّقَ کُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا فِی کُلِّ یَوْمٍ بِمُدَّیْنِ [مِنْ] طَعَامٍ وَ لَا قَضَاءَ عَلَیْهِمَا وَ إِنْ لَمْ یَقْدِرَا فَلَا شَیْ ءَ عَلَیْهِمَا(۵).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: عیاشی، از محمد ابن مسلم روایت می کند که گفت: از امام باقر علیه السلام شنیدم که می گفت: اشکالی ندارد که پیرمرد سالخورده و کسی که دچار بیماری تشنگی شدید می شود، ماه رمضان روزه نگیرد؛ ولی باید در عوض هر روز که روزه نگرفته اند، دو مد طعام کفاره بدهند و قضای آن روزه ها به گردن آن دو نیست و اگر قادر به

پرداخت آن کفاره نیز نیستند، هیچ اشکالی ندارد. -. تفسیر عیاشی ۱ : ۷۹ -

**[ترجمه]

«۸»

سر، [السرائر] مِنْ کِتَابِ الْمَسَائِلِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ مَهْزِیَارَ قَالَ: کَتَبْتُ إِلَی أَبِی الْحَسَنِ علیه السلام أَسْأَلُهُ عَنِ امْرَأَهٍ تُرْضِعُ وَلَدَهَا أَوْ غَیْرَ وَلَدِهَا فِی شَهْرِ رَمَضَانَ فَتَشْتَدُّ عَلَیْهَا الصَّوْمُ وَ هِیَ تُرْضِعُ حَتَّی یُغْشَی عَلَیْهَا وَ لَا تَقْدِرُ عَلَی الصِّیَام أَ تُرْضِعُ وَ تُفْطِرُ وَ تَقْضِی صِیَامَهَا إِذَا أَمْکَنَهَا أَوْ تَدَعُ الرَّضَاعَ فَإِنْ کَانَتْ مِمَّا لَا یُمْکِنُهَا اتِّخَاذُ مَنْ تُرْضِعُ فَکَیْفَ تَصْنَعُ فَکَتَبَ إِنْ کَانَتْ یُمْکِنُهَا اتِّخَاذُ ظِئْرٍ اسْتَرْضَعَتْ لولده [لِوَلَدِهَا] وَ أَتَمَّتْ صِیَامَهَا وَ إِنْ کَانَ ذَلِکَ لَا یُمْکِنُهَا أَفْطَرَتْ وَ أَرْضَعَتْ وَلَدَهَا وَ قَضَتْ صِیَامَهَا مَتَی أَمْکَنَهَا(۶).

ص: ۳۲۰

۱- ۱. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۷۸. و الآیه فی البقره: ۱۸۴.

۲- ۲. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۷۸. و الآیه فی البقره: ۱۸۴.

۳- ۳. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۷۹.

۴- ۴. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۷۹.

۵- ۵. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۷۹.

۶- ۶. السرائر ص ۴۷۱.

**[ترجمه]سرائر: علی ابن مهزیار گوید: برای امام ابا الحسن علیه السلام نامه نوشتم و از ایشان در باره زنی پرسیدم که در ماه رمضان به بچه خود یا به بچه دیگری شیر می‌دهد و روزه بر او سخت می‌شود و به او فشار می‌آورد تا جایی که بیهوش می... شود و نمی‌تواند روزه بگیرد، آیا شیر بدهد و روزه را افطار کند و اگر برایش ممکن شد قضای روزه‌اش را بگیرد یا شیردادن به کودک را رها کند؟ پس اگر کسی را نیابد که به کودک شیر بدهد باید چه کار کند؟ ایشان در جواب نوشت: اگر برایش ممکن بود که دایه بگیرد تا فرزندش را شیر بدهد، روزه‌اش را به پایان برساند ودر صورتی که این امر برایش ممکن نبود، افطار کند و فرزندش را شیر دهد و هر وقت توانست قضای روزه‌اش را بگیرد. -. سرائر : ۴۷۱ -

**[ترجمه]

«۹»

ین، [کتاب حسین بن سعید] و النوادر ابْنُ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنِ الْحَلَبِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ کَبِیرٍ یَضْعُفُ عَنْ صَوْمِ شَهْرِ رَمَضَانَ قَالَ یَتَصَدَّقُ بِمَا یُجْزِئُ عَنْهُ طَعَامٍ لِکُلِّ یَوْمٍ لِلْمَسَاکِینِ.

**[ترجمه]کتاب سعید ابن حسین و نوادر: حلبی از امام صادق علیه السلام نقل می‌کند که از ایشان در باره پیرمردی پرسیدم که توانایی روزه گرفتن در ماه رمضان را ندارد. فرمود: در ازای آن برای هر روز به بینوایان غذا صدقه بدهد.

**[ترجمه]

«۱۰»

ین، [کتاب حسین بن سعید] و النوادر الْقَاسِمُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: أَیُّمَا رَجُلٍ کَانَ کَبِیراً لَا یَسْتَطِیعُ الصِّیَامَ أَوْ مَرِضَ مِنْ رَمَضَانَ إِلَی رَمَضَانَ ثُمَّ صَحَّ فَإِنَّمَا عَلَیْهِ لِکُلِّ یَوْمٍ أَفْطَرَ فِدْیَةٌ طَعَامٌ وَ هُوَ مُدٌّ لِکُلِّ مِسْکِینٍ.

**[ترجمه]کتاب سعید ابن حسین و نوادر: ابوبصیر گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: هر فردی که سالخورده باشد به نحوی که توانایی روزه گرفتن را نداشته باشد یا از ماه رمضان تا رمضان سال بعد مریض باشد، سپس تندرست شود، باید در ازای هر روزی که روزه‌اش را خورده است، کفاره‌ای بدهد که خوراک دادن به بینوا است و برای هر بینوا یک مدّ بدهد.

**[ترجمه]

«۱۱»

ین، [کتاب حسین بن سعید] و النوادر فَضَالَةُ عَنْ دَاوُدَ بْنِ فَرْقَدٍ عَنْ أَخِیهِ قَالَ: کَتَبَ إِلَیَّ حَفْصٌ الْأَعْوَرُ سَلْ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ ثَلَاثِ مَسَائِلَ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام مَا هِیَ فَقَالَ مِنْ بَدَلِ الصِّیَامِ ثَلَاثَهِ أَیَّامٍ مِنْ کُلِّ شَهْرٍ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام مِنْ مَرَضٍ أَوْ کِبَرٍ أَوْ عَطَشٍ فَقَالَ مَا سُمِّیَ شَیْءٌ فَقَالَ إِنْ کَانَ مِنْ مَرَضٍ فَإِذَا بَرَأَ فَلْیَصُمْهُ وَ إِنْ کَانَ فِی کِبَرٍ أَوْ عَطَشٍ فَبَدَلُ کُلِّ یَوْمٍ مُدّاً.

**[ترجمه]کتاب سعید ابن حسین و نوادر: فرقد از برادرش روایت می‌کند که حفص اعور برایم نامه نوشت که از امام صادق علیه السلام در باره سه قضیه سؤال کن. امام صادق علیه السلام فرمود: آن سه قضیه کدامند؟ گفتم: در باره جایگزین کردن روزه با سه روز از هر ماه. امام صادق علیه السلام فرمود: به خاطر مریضی و سالخوردگی و بیماری تشنگی؟ گفتم: چیزی گفته نشده. فرمود: اگر به خاطر مریضی باشد، اگر بهبود یافت باید روزه بگیرد، و اگر به خاطر سالخوردگی و بیماری تشنگی باشد، به جای هر روز، یک مدّ صدقه می‌دهد .

**[ترجمه]

باب ۴۲ حکم الصوم فی السفر و المرض و حکم السفر فی شهر رمضان

الأخبار

أقول

یأتی الآیات المتعلقه بهذا الباب فی باب وجوب صوم شهر رمضان و فضله إن شاء الله تعالی.

**[ترجمه]یأتی الآیات المتعلقه بهذا الباب فی باب وجوب صوم شهر رمضان و فضله إن شاء الله تعالی.

**[ترجمه]

«۱»

ب، [قرب الإسناد] ابْنُ عِیسَی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سَهْلِ بْنِ الْیَسَعِ عَنْ أَبِیهِ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ الْأَوَّلَ علیه السلام عَنْ رَجُلٍ أَتَی أَهْلَهُ فِی شَهْرِ رَمَضَانَ وَ هُوَ مُسَافِرٌ قَالَ لَا بَأْسَ بِهِ (۱).

**[ترجمه]قرب الاسناد: محمد ابن سهل بن یسع از پدرش از امام موسی ابن جعفر علیه السلام روایت می‌کند که از ایشان در باره مردی پرسیدم که در ماه رمضان با همسر خود جماع کرده درحالی که مسافر بوده است. فرمود: اشکالی ندارد. - . قرب الاسناد : ۱۹۷ - ۱۹۸ -

**[ترجمه]

«۲»

ل، [الخصال] فِی خَبَرِ الْأَعْمَشِ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام: التَّقْصِیرُ فِی ثَمَانِیَهِ فَرَاسِخَ

ص: ۳۲۱

١- ١. قرب الإسناد: ١٩٧ و ١٩٨.

وَ هُوَ بَرِيدَانِ وَ إِذَا قَصَّرْتَ أَفْطَرْتَ (۱).

**[ترجمه]الخصال: در حدیث اعمش از امام صادق علیه السلام نقل شده که فرمود: در مسافرت هشت فرسخ نماز شکسته خوانده می‌شود و آن، دو منزل است و چون نماز را شکسته خواندی، باید روزه را هم افطار کنی. -. الخصال ۲ : ۱۵۱ -

**[ترجمه]

«۳»

ل، [الخصال] الْأَرْبَعُمِائَهِ قَالَ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام: لَيْسَ لِلْعَبْدِ أَنْ يَخْرُجَ فِي سَفَرٍ إِذَا حَضَرَ شَهْرُ رَمَضَانَ لِقَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ (۲).

**[ترجمه]الخصال: امیرمومنان علی علیه السلام فرمود: هرگاه ماه رمضان فرا برسد بنا بر این سخن خداوند: «فَمَن شَهِدَ مِنكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ»، -. بقره / ۱۸۵ -

{پس هر کس از شما این ماه را درک کند باید آن را روزه بدارد} برای بنده جایز نیست که برای سفر بیرون رود. -. الخصال ۲ : ۱۵۸ -

**[ترجمه]

«۴»

ن، [عيون أخبار الرضا علیه السلام] تَمِيمٌ الْقُرَشِيُّ عَنْ أَبِيهِ عَنِ الْأَنْصَارِيِّ عَنْ رَجَاءِ بْنِ أَبِي الضَّحَّاكِ: قَالَ كَانَ الرِّضَا علیه السلام لَا يَصُومُ فِي السَّفَرِ شَيْئاً(۳).

**[ترجمه]عیون الاخبار: ابوضحاک گوید: امام رضا علیه السلام در سفر روزه نمی‌گرفت. -. عیون الاخبار ۲ : ۱۸۲ -

**[ترجمه]

«۵»

ب، [قرب الإسناد] عَلِيٌّ عَنْ أَخِيهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ الرَّجُلِ يَتْرُكُ شَهْرَ رَمَضَانَ فِي السَّفَرِ فَيُقِيمُ الْأَيَّامَ فِي الْمَكَانِ هَلْ عَلَيْهِ صَوْمٌ قَالَ لَا حَتَّى يُجْمِعَ عَلَى مُقَامِ عَشَرَهِ أَيَّامٍ فَإِذَا أَجْمَعَ عَلَى مُقَامِ عَشَرَهِ أَيَّامٍ صَامَ وَ أَتَمَّ الصَّلَاهَ وَ سَأَلْتُهُ عَنِ الرَّجُلِ يَكُونُ عَلَيْهِ الْأَيَّامُ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ وَ هُوَ مُسَافِرٌ هَلْ يَقْضِي إِذَا أَقَامَ الْأَيَّامَ فِي الْمَكَانِ قَالَ لَا حَتَّى يُجْمِعَ عَلَى مُقَامِ عَشَرَهِ أَيَّامٍ (۴).

**[ترجمه]قرب الاسناد: علی از برادرش نقل می‌کند که از آن حضرت در باره مردی پرسیدم که ماه رمضان را به سفر می‌رود و چند روزی در مکانی اقامت می‌کند، آیا روزه بر او واجب است. فرمود: خیر، تا اینکه تصمیم بگیرد ده روز در آنجا اقامت

داشته باشد، پس هرگاه تصمیم گرفت ده روز اقامت کند روزه بگیرد و نماز را به صورت کامل بخواند.

و در باره مردی از او پرسیدم که روزهای ماه رمضان بر او واجب است و مسافر است، آیا ماه رمضان را روزه بگیرد، درصورتی که چند روزی در آن مکان بماند؟ فرمود: خیر، مگر اینکه تصمیم بگیرد ده روز در آنجا اقامت داشته باشد.

**[ترجمه]

«۶»

ل، [الخصال] أَبِی عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ النَّوْفَلِیِّ عَنِ السَّکُونِیِّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِیهِ علیهما السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: إِنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی أَهْدَی إِلَیَّ وَ إِلَی أُمَّتِی هَدِیَّهً لَمْ یُهْدِهَا إِلَی أَحَدٍ مِنَ الْأُمَمِ کَرَامَهً مِنَ اللَّهِ لَنَا قَالُوا وَ مَا ذَلِکَ یَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ الْإِفْطَارُ فِی السَّفَرِ وَ التَّقْصِیرُ فِی الصَّلَاهِ فَمَنْ لَمْ یَفْعَلْ ذَلِکَ فَقَدْ رَدَّ عَلَی اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ هَدِیَّتَهُ (۵).

ع، [علل الشرائع] أبی عن سعد عن ابن هاشم عن النوفلی: مثله (۶).

**[ترجمه]الخصال: جعفر ابن محمد علیه السلام از پدرش نقل می‌کند که رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: خدای تبارک و تعالی برای من و امتم هدیه ای فرستاده که به هیچ کدام از امت‌ها نداده، این احترامی است که به ما نهاده است. عرض کردند: آن هدیه چیست ؟ فرمود افطار روزه و نماز شکسته در حال مسافرت، هر کس عمل نکند، هدیه خدای عز و جل را پس داده است. - . الخصال ۱ : ۱۰ -

علل الشرایع: ابن هاشم از نوفلی همین حدیث را روایت کرده است. - . علل الشرایع ۲ : ۶۹ -

**[ترجمه]

«۷»

ع، [علل الشرائع] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ ابْنِ أَبَانٍ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَعِیدٍ عَنْ سُلَیْمَانَ بْنِ عُمَرَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: اشْتَکَتْ أُمُّ سَلَمَهَ عَیْنَهَا فِی شَهْرِ رَمَضَانَ فَأَمَرَهَا

۱- ۱. الخصال ج ۲ ص ۱۵۱ فی حدیث طویل.

۲- ۲. الخصال ج ۲ ص ۱۵۷ فی حدیث طویل.

۳- ۳. عیون الأخبار ج ۲ ص ۱۸۲ فی حدیث طویل.

۴- ۴. قرب الإسناد: ۱۳۶.

۵- ۵. الخصال ج ۱ ص ۱۰.

٦- ٦. علل الشرائع ج ٢ ص ٦٩.

رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَنْ تُفْطِرَ وَ قَالَ عَشَاءُ اللَّيْلِ لِعَيْنِكِ رَدِيٌّ (١).

**[ترجمه]سلیمان ابن عمر از امام صادق علیه السلام نقل می کند که فرمود: ام سلمه در ماه رمضان چشم درد داشت. پیامبر صلی الله علیه و آله به او فرمود افطار کند و فرمود: شب کوری چشمت را از بین می برد.

**[ترجمه]

«۸»

ع، [علل الشرائع] الْحُسَيْنُ بْنُ أَحْمَدَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ عِيسَى عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عُتْبَةَ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي الْعَلَاءِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ رَجُلًا أَتَى رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَصُومُ شَهْرَ رَمَضَانَ فِي السَّفَرِ فَقَالَ لَا قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّهُ عَلَيَّ يَسِيرٌ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ تَصَدَّقَ عَلَى مَرْضَى أُمَّتِي وَ مُسَافِرِيهَا بِالْإِفْطَارِ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ أَ يُعْجِبُ أَحَدَكُمْ إِذَا تَصَدَّقَ بِصَدَقَةٍ أَنْ تُرَدَّ عَلَيْهِ صَدَقَتُهُ (٢).

**[ترجمه]علل الشرایع: یحیی ابن ابی علاء از امام صادق علیه السلام روایت می‌کند که فرمود: مردی محضر رسول خدا صلّی اللَّه علیه و آله و سلم مشرّف شد و عرض کرد: ای رسول خدا صلّی اللَّه علیه و آله و سلم، آیا در سفر روزه ماه رمضان را بگیرم؟ حضرت فرمودند: خیر. عرضه داشت: یا رسول اللَّه، گرفتن روزه در سفر بر من آسان و سهل است؟ حضرت فرمودند: خداوند عزّ و جل بر مریض ها و مسافران در ماه رمضان صدقه داده و آن این است که به ایشان اجازه افطار داده است. آیا یکی از شما دوست دارد وقتی به کسی صدقه ای می دهد آن شخص صدقه را ردّ کرده و قبول نکند؟ - . علل الشرایع ۲ : ۷۰
-

**[ترجمه]

«۹»

ین، [کتاب حسین بن سعید] و النوادر عَلَاءٌ عَنْ مُحَمَّدٍ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ جَعَلَ عَلَى نَفْسِهِ أَنْ يَصُومَ إِلَى أَنْ يَقُومَ قَائِمُكُمْ قَالَ شَيْ ءٌ عَلَيْهِ (٣) أَوْ جَعَلَهُ لِلَّهِ قُلْتُ بَلْ جَعَلَهُ لِلَّهِ قَالَ كَانَ عَارِفاً أَوْ غَيْرَ عَارِفٍ قُلْتُ بَلْ عَارِفٌ قَالَ إِنْ كَانَ عَارِفاً أَتَمَّ الصَّوْمَ وَ لَا يَصُومُ فِي السَّفَرِ وَ الْمَرَضِ وَ أَيَّامِ التَّشْرِيقِ.

**[ترجمه]کتاب حسین ابن سعید و نوادر: محمد از امام باقر نقل می‌کند که از ایشان در باره مردی سؤال کردم که بر خود عهد بسته تا زمانی که قائم شما قیام کند، روزه بگیرد. فرمود: چیزی بر اوست یا آن را برای خدا قرار داده؟ گفتم بلکه برای خدا قرار داده است. فرمود: آیا بدین مسئله واقف است یا نه؟ گفتم: واقف است. فرمود: اگر واقف باشد روزه را به اتمام می... رساند و در سفر و بیماری و ایام تشریق روزه نمی گیرد.

**[ترجمه]

«۱۰»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ أَبِی الْخَطَّابِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ هِلَالٍ عَنِ الْعَلَاءِ عَنْ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِذَا سَافَرَ الرَّجُلُ فِی شَهْرِ رَمَضَانَ فَلَا یَقْرَبِ النِّسَاءَ بِالنَّهَارِ فَإِنَّ ذَلِکَ مُحَرَّمٌ عَلَیْهِ (۴).

**[ترجمه]علل الشرایع: محمد از امام صادق علیه السلام روایت می کند که فرمود: هرگاه مردی در ماه رمضان مسافرت کرد، نباید در روز با زنان نزدیکی کند زیرا این عمل بر او حرام است. - . علل الشرایع ۲ : ۷۴ -

**[ترجمه]

أقول

قد مضت الأخبار فی باب تقصیر الصلاه.

**[ترجمه]روایات مربوط به موضوع، در باب شکستن نماز گذشت.

**[ترجمه]

«۱۱»

ثو، [ثواب الأعمال] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِیسَ عَنِ الْأَشْعَرِیِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ هِلَالٍ عَنْ عِیسَی بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِیهِ عَنْ جَدِّهِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: خِیَارُکُمُ الَّذِینَ إِذَا سَافَرُوا قَصَرُوا وَ أَفْطَرُوا(۵).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: علی ابن ابی طالب علیه السلام از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم نقل می کند که فرمود: بهترین شما کسانی هستند که در سفر نماز خود را شکسته (قصر) می‌خوانند و روزه خود را افطار می کنند. - . ثواب الاعمال : ۳۴ -

**[ترجمه]

«۱۲»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام]: رُوِیَ أَنَّ مَنْ صَامَ فِی مَرَضِهِ أَوْ سَفَرِهِ أَوْ أَتَمَّ الصَّلَاهَ فَعَلَیْهِ الْقَضَاءُ

۱- ۱. علل الشرائع ج ۲ ص ۶۹.

۲- ۲. علل الشرائع ج ۲ ص ۷۰.

۳- ۳. أی علیه نذر؟.

۴- ۴. علل الشرائع ج ۲ ص ۷۴.

۵- ۵. ثواب الأعمال: ۳۴.

إِلَّا أَنْ يَكُونَ جَاهِلًا فِيهِ فَلَيْسَ عَلَيْهِ شَيْ ءٌ.

**[ترجمه]فقه امام رضا: روایت شده که هر کس در مسافرت و بیماری روزه بگیرد یا نماز را به صورت کامل بخواند، باید آن را قضا کند مگر اینکه نسبت به آن جهل داشته باشد که دراین حالت بر او چیزی واجب نیست.

**[ترجمه]

«۱۳»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام]: لَا يَجُوزُ لِلْمَرِيضِ وَ الْمُسَافِرِ الصِّيَامُ فَإِنْ صَامَا كَانَا عَاصِيَيْنِ وَ عَلَيْهِمَا الْقَضَاءُ وَ يَصُومُ الْعَلِيلُ إِذَا وَجَدَ مِنْ نَفْسِهِ خِفَّةً وَ عَلِمَ أَنَّهُ قَادِرٌ عَلَى الصَّوْمِ وَ هُوَ أَبْصَرُ بِنَفْسِهِ وَ لَا يَجُوزُ لِلْمُسَافِرِ عَلَى حَالٍ مِنَ الْأَحْوَالِ إِلَّا عَادِياً أَوْ بَاغِياً وَ الْعَادِي اللِّصُّ وَ الْبَاغِي الَّذِي يَبْغِي الصَّيْدَ فَإِذَا قَدِمْتَ مِنَ السَّفَرِ وَ عَلَيْكَ بَقِيَّةُ يَوْمٍ فَأَمْسِكْ مِنَ الطَّعَامِ وَ الشَّرَابِ إِلَى اللَّيْلِ فَإِنْ خَرَجْتَ فِي سَفَرٍ وَ عَلَيْكَ بَقِيَّةُ يَوْمٍ فَأَفْطِرْ وَ كُلُّ مَنْ وَجَبَ عَلَيْهِ التَّقْصِيرُ فِي السَّفَرِ فَعَلَيْهِ الْإِفْطَارُ وَ كُلُّ مَنْ وَجَبَ عَلَيْهِ التَّمَامُ فِي الصَّلَاةِ فَعَلَيْهِ الصِّيَامُ مَتَى مَا أَتَمَّ صَامَ وَ مَتَى مَا قَصَّرَ أَفْطَرَ وَ الَّذِي يَلْزَمُهُ التَّمَامُ لِلصَّلَاةِ وَ الصَّوْمِ فِي السَّفَرِ الْمُكَارِي وَ الْبَرِيدُ وَ الرَّاعِي وَ الْمَلَّاحُ وَ الرَّائِحُ لِأَنَّهُ عَمَلُهُمْ وَ صَاحِبُ الصَّيْدِ إِذَا كَانَ صَيْدُهُ بَطَراً فَعَلَيْهِ التَّمَامُ فِي الصَّلَاةِ وَ الصَّوْمِ وَ إِنْ كَانَ صَيْدُهُ لِلتِّجَارَةِ فَعَلَيْهِ التَّمَامُ فِي الصَّوْمِ وَ الصَّلَاةِ وَ رُوِيَ أَنَّهُ عَلَيْهِ الْإِفْطَارُ فِي الصَّوْمِ وَ إِذَا كَانَ صَيْدُهُ مِمَّا يَعُودُ عَلَى عِيَالِهِ فَعَلَيْهِ التَّقْصِيرُ فِي الصَّلَاةِ وَ الصَّوْمِ لِقَوْلِ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله الْكَادُّ عَلَى عِيَالِهِ كَالْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ.

وَ إِنْ أَصَابَكَ رَمَدٌ فَلَا بَأْسَ أَنْ تُفْطِرَ تُعَالِجُ عَيْنَيْكَ وَ لَا تَصُومُ فِي السَّفَرِ شَيْئاً مِنْ صَوْمِ الْفَرْضِ وَ لَا السُّنَّةِ وَ لَا التَّطَوُّعِ إِلَّا صَوْمَ كَفَّارَةِ صَيْدِ الْحَرَمِ وَ صَوْمَ كَفَّارَةِ الْإِحْلَالِ فِي الْإِحْرَامِ إِنْ كَانَ بِهِ أَذًى مِنْ رَأْسِهِ وَ صَوْمَ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ لِطَلَبِ حَاجَةٍ عِنْدَ قَبْرِ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله وَ هُوَ يَوْمُ الْأَرْبِعَاءِ وَ الْخَمِيسِ وَ الْجُمُعَةِ وَ صَوْمَ الِاعْتِكَافِ فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَ مَسْجِدِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ مَسْجِدِ الْكُوفَةِ وَ مَسْجِدِ الْمَدَائِنِ.

**[ترجمه]فقه امام رضا: روزه گرفتن برای مریض و مسافر جایز نیست، پس اگر روزه گرفتند، گناه کرده‌اند و باید آن را قضا کنند. و بیمار اگر در خود سبکی احساس کند و بداند که بر روزه گرفتن توانا است، روزه می‌گیرد و او به نفس خویشتن داناتر و آگاه‌تر است. برای مسافر در هیچ حالتی جایز نیست روزه بگیرد مگر اینکه عادی یا باغی باشد. عادی، دزد است و باغی کسی است که به دنبال شکار باشد. پس هر گاه از سفر بازگشتی و بقیه روز بر تو باشد، تا شب از خوردن و نوشیدن خودداری کن و اگر برای سفر بیرون رفتی و و بقیه روز بر تو باشد، روزه را افطار کن .

و هر کس که شکستن (قصر) نماز بر او واجب باشد، افطار کردن روزه بر او واجب است، و هر کس که خواندن نماز به صورت کامل بر وی واجب باشد، روزه گرفتن بر او واجب است. هر وقت نماز را کامل خواند، روزه می‌گیرد و هر وقت نماز را شکسته خواند، روزه را افطار می‌کند.

و کسانی که کامل خواندن نماز و روزه گرفتن در سفر بر آن‌ها واجب است، باربر (کرایه دهنده)، پست‌چی، چوپان، دریانورد و رونده هستند زیرا این کارها سفر شغلی آن‌ها است. و شکارچی اگر برای تفریح و خوشگذرانی شکار برود، باید تمام

بخوانـد و روزه بگیرد و اگر برای تجارت به شـکار برود بایـد تمام بخوانـد و روزه بگیرد و روایت شـده که باید روزه را افطار کند و اگر شکار کردن برای اداره زندگی عیالش باشد نماز و روزه‌اش شکسته است؛ طبق این سخن پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم که فرمود: کسی که برای عیالش زحمت می‌کشد، مانند مجاهد در راه خداست.

و اگر دچار چشم‌درد شدی اشکالی ندارد که روزه را افطار کنی و چشمانت را معالجه کنی و در مسافرت روزه واجب و سنت و مستحب را نگیر مگر روزه کفاره شـکار در حرم و کفاره بیرون آمـدن از احرام به علت سـردرد وماننـد آن و روزه سه روز برای طلـب حـاجت در نزد قـبر پیـامبر صـلی الله علیه و آله وسـلم و آن روزهـای چهارشـنبه و پنـج شـنبه و جمعه است. و روزه اعتکاف در مسجد الحرام و مسجد النبی و مسجد کوفه و مسجد مدائن را می‌توانی بگیری.

**[ترجمه]

«۱۴»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنِ الصَّبَّاحِ بْنِ سَیَابَهَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِنَّ ابْنَ أَبِی یَعْفُورٍ أَمَرَنِی أَنْ أَسْأَلَکَ عَنْ مَسَائِلَ فَقَالَ وَ مَا هِیَ قَالَ یَقُولُ لَکَ إِذَا دَخَلَ شَهْرُ رَمَضَانَ وَ أَنَا فِی مَنْزِلِی إِلَی أَنْ أُسَافِرَ قَالَ إِنَّ اللَّهَ یَقُولُ فَمَنْ شَهِدَ مِنْکُمُ الشَّهْرَ فَلْیَصُمْهُ فَمَنْ دَخَلَ عَلَیْهِ شَهْرُ رَمَضَانَ وَ هُوَ فِی أَهْلِهِ فَلَیْسَ لَهُ أَنْ یُسَافِرَ إِلَّا لِحَجٍّ أَوْ عُمْرَهٍ أَوْ فِی طَلَبِ مَالٍ یَخَافُ تَلَفَهُ (۱).

ص: ۳۲۴

۱- ۱. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۸۰.

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: صبّاح ابن سَیابه روایت می کند: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: ابن ابی یعفور به من دستور داده که از شما سؤالاتی بپرسم. حضرت فرمود: آنها چیستند؟ راوی می گوید: به حضرت عرض کردم: او می پرسد: اگر ماه رمضان فرا برسد و من در خانه ام باشم، آیا می توانم به مسافرت بروم؟ حضرت فرمود: خداوند می فرماید: «فَمَن شَهِدَ مِنكُمُ الشَّهرَ فَلْیَصُمْه»، - . بقره / ۱۸۵ - {پس هر کس از شما این ماه را درک کند، باید آن را روزه بدارد.} کسی که در ماه رمضان در کنار خانواده خویش است نباید به سفر برود؛ مگر برای حج یا عمره و یا در طلب مالی که می ترسد در صورت تأخیر، تلف شود. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۸۰ -

**[ترجمه]

«۱۵»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ زُرَارَهَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام: فِی قَوْلِهِ فَمَنْ شَهِدَ مِنْکُمُ الشَّهْرَ فَلْیَصُمْهُ قَالَ فَقَالَ مَا أُبَیِّنُهَا لِمَنْ عَقَلَهَا قَالَ مَنْ شَهِدَ رَمَضَانَ فَلْیَصُمْهُ وَ مَنْ سَافَرَ فِیهِ فَلْیُفْطِرْ.

وَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فَلْیَصُمْهُ قَالَ الصَّوْمَ فُوهُ لَا یَتَکَلَّمُ إِلَّا بِالْخَیْرِ(۱).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: زراره از امام باقر علیه السلام پیرامون تفسیر آیه: «فَمَن شَهِدَ مِنكُمُ الشَّهرَ فَلْیَصُمْه» روایت می کند که فرمود: چقدر معنای این آیه برای کسی که آن را درک کند، واضح و روشن است. و فرمود: هرکس در رمضان در خانه اش باشد، باید روزه بگیرد؛ و هر کس که در آن ماه به سفر برود، باید افطار کند.

و امام صادق علیه السلام در باره عبارت «فلیصمه» فرمود: دهان روزه‌دار جز برای سخن نیک گشوده نمی‌شود. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۸۱ -

**[ترجمه]

«۱۶»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ حَدِّ الْمَرَضِ الَّذِی یَجِبُ عَلَی صَاحِبِهِ فِیهِ الْإِفْطَارُ کَمَا یَجِبُ عَلَیْهِ فِی السَّفَرِ فِی قَوْلِهِ وَ مَنْ کانَ مَرِیضاً أَوْ عَلی سَفَرٍ قَالَ هُوَ مُؤْتَمَنٌ عَلَیْهِ مُفَوَّضٌ إِلَیْهِ فَإِنْ وَجَدَ ضَعْفاً فَلْیُفْطِرْ وَ إِنْ وَجَدَ قُوَّهً فَلْیَصُمْ کَانَ الْمَرِیضُ عَلَی مَا کَانَ (۲).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: ابو بصیر روایت می کند: از امام صادق علیه السلام حد و مرز بیماری را که فرد به مانند سفر ملزم به افطار می کند، و در آیه: «وَمَن كَانَ مَرِیضًا أَوْ عَلَی سَفَر» - . بقره / ۱۸۴ - {و کسی که بیمار یا در سفر است.} آمده است، پرسیدم و حضرت فرمود: خودش امانتدار است و تشخیص آن به خود شخص واگذار شده است. پس اگر در خود احساس ضعف کرد، باید افطار کند و اگر در خود احساس توان و نیرو کرد، باید روزه بگیرد و بیمار بر همان حکمی می باشد که

بود. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۸۱ -

**[ترجمه]

«۱۷»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: لَمْ یَکُنْ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یَصُومُ فِی السَّفَرِ تَطَوُّعاً وَ لَا فَرِیضَةً یَکْذِبُونَ عَلَی رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله نَزَلَتْ هَذِهِ الْآیَةُ وَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله بِکُرَاعِ الْغَمِیمِ عِنْدَ صَلَاةِ الْفَجْرِ فَدَعَا رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله بِإِنَاءٍ فَشَرِبَ وَ أَمَرَ النَّاسَ أَنْ یُفْطِرُوا فَقَالَ قَوْمٌ قَدْ تَوَجَّهَ النَّهَارُ وَ لَوْ صُمْنَا یَوْمَنَا هَذَا فَسَمَّاهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله الْعُصَاةَ فَلَمْ یَزَالُوا یُسَمَّوْنَ بِذَلِکَ الِاسْمِ حَتَّی قُبِضَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله (۳).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: محمد ابن مسلم از امام صادق علیه السلام روایت می کند که فرمود: رسول الله صلی الله علیه و آله در سفر، روزه مستحبی یا واجب نمی گرفت. اینان به دروغ می گویند که رسول خدا در سفر روزه می گرفت. این آیه بر رسول الله صلی الله علیه و آله در کُراع الغَمیم به هنگام نماز صبح نازل شد؛ پس رسول الله صلی الله علیه و آله ظرف آبی خواستند و آب نوشیدند و به مردم نیز دستور دادند تا افطار کنند. گروهی گفتند: روز به نیمه رسیده و مایلیم امروز را روزه بگیریم و رسول الله صلی الله علیه و آله آنان را عُصاه (سرکشان) نامید. و تا زمان رحلت رسول الله صلی الله علیه و آله، آنان با این نام نامیده می شدند. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۸۱ -

**[ترجمه]

«۱۸»

شی، [تفسیر العیاشی] الزُّهْرِیُّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ علیه السلام قَالَ: صَوْمُ السَّفَرِ وَ الْمَرَضِ إِنَّ الْعَامَّةَ اخْتَلَفَتْ فِی ذَلِکَ فَقَالَ قَوْمٌ یَصُومُ وَ قَالَ قَوْمٌ لَا یَصُومُ وَ قَالَ قَوْمٌ إِنْ شَاءَ صَامَ وَ إِنْ شَاءَ أَفْطَرَ وَ أَمَّا نَحْنُ فَنَقُولُ یُفْطِرُ فِی الْحَالَیْنِ جَمِیعاً فَإِنْ صَامَ فِی السَّفَرِ أَوْ حَالِ الْمَرَضِ فَعَلَیْهِ الْقَضَاءُ ذَلِکَ بِأَنَّ اللَّهَ یَقُولُ فَمَنْ کانَ مِنْکُمْ مَرِیضاً أَوْ عَلی سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَیَّامٍ أُخَرَ إِلَی قَوْلِهِ یُرِیدُ اللَّهُ بِکُمُ الْیُسْرَ وَ لا یُرِیدُ بِکُمُ الْعُسْرَ(۴).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: زهری از علی ابن حسین علیه السلام روایت می کند که فرمود: اهل تسنن در روزه گرفتن کسی که در سفر یا بیمار است، اختلاف پیدا کردند. برخی گفتند که باید روزه بگیرد و دیگران قائل شدند که نباید روزه بگیرد و به نظر گروه دیگری، اگر خواست می تواند روزه بگیرد و اگر نخواست روزه نگیرد و افطار کند؛ ولی به نظر ما، در هر دو صورت باید افطار کند و روزه نگیرد. پس اگر کسی در سفر یا در حال بیماری روزه بگیرد، باید قضای آن را به جای آورد؛ چرا که خداوند عز و جل می فرماید: «فَمَن شَهِدَ مِنكُمُ الشَّهرَ فَلْیَصُمْه وَمَن كَانَ مَرِیضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَیامٍ أُخَرَ»، - . بقره / ۱۸۵ - {پس هر کس از شما این ماه را درک کند باید آن را روزه بدارد، و کسی که بیمار یا در سفر است [باید به شماره

آن،] تعـدادی از روزهای دیگر [را روزه بـدارد].} تا آنجا که می فرماید: «یرِیدُ اللّه بِکَمُ الْیسْرِ وَلاَ یرِیدُ بِکَمُ الْعُسْرَ»، - . بقره / ۱۸۵ - {خدا برای شما آسانی می خواهد و برای شما دشواری نمی خواهد.} - . تفسیر عیاشی ۱ : ۸۲ -

**[ترجمه]

«۱۹»

سر، [السرائر] فِی کِتَابِ الْمَسَائِلِ عَنْ دَاوُدَ الصَّرْمِیِّ قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ زِیَارَهِ الْحُسَیْنِ وَ زِیَارَهِ آبَائِهِ علیهم السلام فِی شَهْرِ رَمَضَانَ نُسَافِرُ وَ نَزُورُهُ فَقَالَ لِرَمَضَانَ مِنَ الْفَضْلِ وَ عِظَمِ الْأَجْرِ مَا

ص: ۳۲۵

۱- ۱. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۸۱.

۲- ۲. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۸۱.

۳- ۳. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۸۱.

۴- ۴. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۸۲.

لَيْسَ لِغَيْرِهِ مِنَ الشُّهُورِ فَإِذَا دَخَلَ فَهُوَ الْمَأْثُورُ وَ الصِّيَامُ فِيهِ أَفْضَلُ مِنْ قَضَائِهِ وَ إِذَا حَضَرَ رَمَضَانُ فَهُوَ مَأْثُورٌ يَنْبَغِی أَنْ يَكُونَ مَأْثُوراً(۱).

**[ترجمه]سرائر: در کتاب المسائل از داود صرمی گفته است: از آن حضرت در باره زیارت امام حسین و زیارت پدرانش علیهم السلام در ماه رمضان پرسیدم که آیا سفر کنیم و آنان را زیارت کنیم؟ فرمود: برای ماه رمضان فضیلت و پاداش بزرگی است که برای ماه‌های دیگر نیست. پس هرگاه ماه رمضان فرا رسید، روزه گرفتن انتخاب شود و روزه گرفتن در این ماه بهتر از قضا کردن روزه است و هرگاه ماه رمضان فرا برسد روزه گرفتن سنت است و شایسته است که روزه گرفتن انتخاب شود. -
. سرائر : ۴۷۱ -

**[ترجمه]

«۲۰»

كِتَابُ الصِّفِّينِ، لِنَصْرِ بْنِ مُزَاحِمٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ خَالِدٍ عَنْ زَيْدِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ آبَائِهِ عليهم السلام قَالَ: خَرَجَ عَلِيٌّ عليه السلام وَ هُوَ يُرِيدُ صِفِّينَ حَتَّى إِذَا قَطَعَ النَّهْرَ أَمَرَ مُنَادِيَهُ فَنَادَى بِالصَّلَاةِ قَالَ فَتَقَدَّمَ فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ حَتَّى إِذَا قَضَى الصَّلَاةَ أَقْبَلَ عَلَيْنَا فَقَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَلَا مَنْ كَانَ مُشَيِّعاً أَوْ مُقِيماً فَلْيُتِمَّ فَإِنَّا قَوْمٌ عَلَى سَفَرٍ وَ مَنْ صَحِبَنَا فَلَا يَصُمِ الْمَفْرُوضَ وَ الصَّلَاةُ رَكْعَتَانِ.

**[ترجمه]کتاب الصفین: زید ابن علی از پدرانش نقل می‌کند که علی علیه السلام به قصد صفین به راه افتاد تا از رود گذشت و به منادی فرمود که ندای نماز در دهد. راوی گوید: امام علیه السلام به ادای دو رکعت نماز پرداخت و پس از نمازگزاری رو به ما کرد و گفت: ای مردم، هر کس به بدرقه آمده یا در این مکان اقامت دائم دارد باید نمازش را تمام گزارد ولی ما گروهی مسافر هستیم و هر کس با ما همسفر باشد، روزه واجب را نگیرد و نماز واجب برای مسافر نیز دو رکعت و نماز قصر است.

**[ترجمه]

«۲۱»

مَجْمَعُ الْبَيَانِ، رَوَى الْعَيَّاشِيُّ بِإِسْنَادِهِ عَنْ زُرَارَةَ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام مَا حَدُّ الْمَرَضِ الَّذِی يُفْطِرُ صَاحِبُهُ قَالَ بَلِ الْإِنْسَانُ عَلى نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ هُوَ أَعْلَمُ بِمَا يُطِيقُ.

وَ فِی رِوَايَةٍ أُخْرَى: هُوَ أَعْلَمُ بِنَفْسِهِ ذَاكَ إِلَيْهِ (۲).

**[ترجمه]مجمع البیان: زراره گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم: حد و مرز بیماری که صاحب آن را به افطار کردن روزه وادار می‌کند چیست؟ فرمود: البته که انسان بر نفس خویشتن آگاه است و می‌داند چه اندازه توانایی دارد و در روایت دیگر آمده است: او بر نفس و احوال خویش داناتر است. و این مسئله به خود برمی‌گردد. - . مجمع البیان ۱۰ : ۳۹۶ -

**[ترجمه]

«۲۲»

كِتَابُ فَضَائِلِ الْأَشْهُرِ الثَّلَاثَه، عَنْ أَبِيهِ عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ عَلِيِّ بْنِ عَبْدِ الْمَلِكِ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ يَحْيَى بْنِ الْعَلَاءِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: الصَّائِمُ فِی شَهْرِ رَمَضَانَ فِی السَّفَرِ كَالْمُفْطِرِ فِيهِ فِی الْحَضَرِ.

**[ترجمه]كتاب فضائل الاشهر الثلاثة: يحيى ابن علاء از امام صادق علیه السلام روايت می‌كند كه فرمود: روزه‌داری كه در مسافرت در ماه رمضان روزه می‌گيرد همانند كسی است كه در حال اقامت روزه‌اش را می‌خورد.

**[ترجمه]

«۲۳»

دَعَائِمُ الْإِسْلَامِ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام قَالَ: حَدُّ الْمَرَضِ الَّذِی يَجِبُ عَلَى صَاحِبِهِ فِيهِ عِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ كَمَا يَجِبُ فِی السَّفَرِ لِقَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ فَمَنْ كانَ مِنْكُمْ مَرِيضاً أَوْ عَلى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ(۳) أَنْ يَكُونَ الْعَلِيلُ لَا يَسْتَطِيعُ أَنْ يَصُومَ أَوْ يَكُونَ إِنِ اسْتَطَاعَ الصَّوْمَ زَادَ فِی عِلَّتِهِ وَ خَافَ عَلَى نَفْسِهِ وَ هُوَ مُؤْتَمَنٌ عَلَى ذَلِكَ مُفَوَّضٌ إِلَيْهِ فِيهِ فَإِنْ أَحَسَّ ضَعْفاً فَلْيُفْطِرْ وَ إِنْ وَجَدَ قُوَّةً عَلَى الصَّوْمِ فَلْيَصُمْ كَانَ الْمَرَضُ مَا كَانَ.

فإذا أفاق العليل من علته و استطاع الصوم صام كما قال الله عز و جل:

ص: ۳۲۶

۱- ۱. السرائر: ۴۷۱ و المأثور: المختار.

۲- ۲. مجمع البيان ج ۱۰ ص ۳۹۶. و الآيه فی سوره القيامه ۱۳ و ۱۴.

۳- ۳. البقره: ۱۸۴ و ۱۸۵.

فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ بعدد ما كان عليلا لا يقدر على الصوم أفطر في علته أو صام (١).

فَإِنْ كَانَتْ عِلَّتُهُ عِلَّةً مُزْمِنَةً لَا يُرْجَى إِفَاقَةٌ أَوْ تَمَادَتْ بِهِ إِلَى أَنْ أُهِلَّ عَلَيْهِ شَهْرُ رَمَضَانٍ آخَرَ فَلْيُطْعِمْ عَنْ كُلِّ يَوْمٍ مَضَى لَهُ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ-(٢) وَ هُوَ مَرِيضٌ مِسْكِيناً وَاحِداً نِصْفَ صَاعٍ مِنْ طَعَامٍ كَذَلِكَ رُوِّينَاهُ عَنْ عَلِيٍّ عليه السلام.

وَ عَنْ عَلِيٍّ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ: لَمَّا أَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فَرِيضَةَ شَهْرِ رَمَضَانَ وَ أَنْزَلَ وَ عَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعامُ مِسْكِينٍ أَتَى إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله شَيْخٌ كَبِيرٌ يَتَوَكَّأُ بَيْنَ رَجُلَيْنِ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ هَذَا شَهْرٌ مَفْرُوضٌ وَ لَا أُطِيقُ الصِّيَامَ قَالَ اذْهَبْ فَكُلْ وَ أَطْعِمْ عَنْ كُلِّ يَوْمٍ نِصْفَ صَاعٍ وَ إِنْ قَدَرْتَ أَنْ تَصُومَ الْيَوْمَ وَ الْيَوْمَيْنِ وَ مَا قَدَرْتَ فَصُمْ وَ أَتَتْهُ امْرَأَةٌ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله إِنِّي امْرَأَةٌ حُبْلَى وَ هَذَا شَهْرُ رَمَضَانَ مَفْرُوضٌ وَ أَنَا أَخَافُ عَلَى مَا فِي بَطْنِي إِنْ صُمْتُ فَقَالَ لَهَا انْطَلِقِي فَأَفْطِرِي وَ إِنْ أَطَقْتِ فَصُومِي وَ أَتَتْهُ امْرَأَةٌ تُرْضِعُ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله هَذَا شَهْرٌ مَفْرُوضٌ صِيَامُهُ وَ إِنْ صُمْتُ خِفْتُ أَنْ يَنْقَطِعَ لَبَنِي فَيَهْلِكَ وَلَدِي فَقَالَ انْطَلِقِي فَأَفْطِرِي فَإِذَا أَطَقْتِ فَصُومِي وَ أَتَاهُ صَاحِبُ عَطَشٍ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ هَذَا شَهْرٌ مَفْرُوضٌ وَ لَا أَصْبِرُ عَنِ الْمَاءِ سَاعَةً إِلَّا تَخَوَّفْتُ الْهَلَاكَ قَالَ انْطَلِقْ فَأَفْطِرْ فَإِذَا أَطَقْتَ فَصُمْ.

و كان الشيخ الفاني بمنزله العليل بالعله المزمنه التي لا يرجى برؤها فيقضي صاحبها ما أفطر فعليه أن يطعم-(٣)

و الحامل و المرضع بمنزله العليل الذي يخاف على نفسه يفطران و يقضيان إذا أمكنهما القضاء و صاحب العطش عليل.

ص: ٣٢٧

١- ١. في المصدر المطبوع: أفطر في ذلك أو أمسك عن الطعام، على ما ذكرناه في باب السفر.

٢- ٢. ما بين العلامتين أضفناه من المصدر.

٣- ٣. زاد في المصدر: و كذلك العجوز الكبيره التي لا تستطيع الصوم و الحامل إلخ.

وَ عَنْ عَلِيٍّ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: مَنْ مَرِضَ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ فَلَمْ يَصِحَّ حَتَّى مَاتَ فَقَدْ حِيلَ بَيْنَهُ وَ بَيْنَ الْقَضَاءِ وَ مَنْ مَرِضَ ثُمَّ صَحَّ فَلَمْ يَقْضِ حَتَّى مَاتَ فَيُسْتَحَبُّ لِوَلِيِّهِ أَنْ يَقْضِيَ عَنْهُ مَا مَرِضَ فِيهِ وَ لَا تَقْضِي امْرَأَةٌ عَنْ رَجُلٍ (۱).

وَ عَنْهُ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: يَقْضِي شَهْرَ رَمَضَانَ مَنْ كَانَ فِيهِ عَلِيلًا أَوْ مُسَافِراً عِدَّهَ مَا اعْتَلَّ وَ سَافَرَ فِيهِ إِنْ شَاءَ مُتَّصِلًا وَ إِنْ شَاءَ مُتَفَرِّقاً إِنَّمَا قَالَ اللَّهُ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ وَ إِذَا أَتَى بِالْعِدَّهِ فَقَدْ أَتَى بِمَا يَجِبُ عَلَيْهِ.

وَ عَنْهُ علیه السلام: أَنَّهُ كَرِهَ أَنْ يُقْضَى شَهْرُ رَمَضَانَ فِي ذِي الْحِجَّهِ وَ قَالَ إِنَّهُ شَهْرُ نُسُكٍ (۲).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: از جعفر ابن محمد علیه السلام روایت شده که فرمود: حد و مرز بیماری که بر صاحبش واحب می... کند تعدادی از روزهای دیگر را روزه بگیرد همان طور که در سفر واجب است، بنابر این فرموده خداوند «وَمَن كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيامٍ أُخَرَ»، - . بقره / ۱۸۵ - {پس هر کس از شما این ماه را درک کند باید آن را روزه بدارد، و کسی که بیمار یا در سفر است [باید به شماره آن،] تعدادی از روزهای دیگر [را روزه بدارد].} به گونه‌ای است که بیمار نتواند روزه بگیرد یا اگر بتواند روزه بگیرد بیماری‌اش وخیم‌تر شده و بر خویشتن بترسد، و او در این مسئله امانت‌دار بوده و در آن اختیار تام دارد، پس اگر احساس ضعف کرد باید روزه را افطار کند و اگر قدرتی بر روزه گرفتن بیابد، باید روزه بگیرد، بیماریش هر چه باشد.

پس هرگاه بیمار از بیماری‌اش بهبود یابد و بتواند روزه بگیرد، روزه می‌گیرد همان طور که خداوند عزّ و جلّ می‌فرماید: «فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيامٍ أُخَرَ»، - . بقره / ۱۸۵ - {[باید به شماره آن،] تعدادی از روزهای دیگر [را روزه بدارد].} به شماره روزهایی که بیمار بوده است. توانایی روزه گرفتن را نداشته، در بیماری‌اش روزه را افطار کرده یا روزه گرفته، اگر بیماری او مزمن باشد به نحوی که امید بهبودی نباشد یا بیماری در او بماند تا ماه رمضان دیگری فرا برسد، باید در ازای هر روزی که از ماه رمضان گذشته است، به هر بینوا نیم صاع غذا بدهد. بدین گونه از علی علیه السلام روایت نمودیم.

از علی علیه السلام روایت شده که فرمود: هنگامی که خداوند فریضه ماه رمضان را نازل فرمود و آیه «وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ»، - . بقره / ۱۸۴ - {و بر کسانی که [روزه] طاقت فرساست، کفاره ای است که خوراک دادن به بینوایی است.} را نازل فرمود: پیرمردی سالخورده که خود را بر دو مرد تکیه داده بود، نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم آمد و گفت: ای رسول خدا! این ماه، ماه فرض است و توانایی روزه گرفتن را ندارم. پیامبر فرمود: برو و بخور و در ازای هر روز نیم صاع طعام ببخش و اگر توانستی یک روز یا دو روز را روزه بگیر و تا جایی که توانستی روزه بگیر.

زنی نزد ایشان آمد و گفت: ای رسول خدا! من زنی باردارم و این ماه رمضان فرض است و من اگر روزه بگیرم بر بچه‌ای که در شکم دارم، می‌ترسم. پیامبر به او فرمود: برو و روزه را افطار کن و اگر توانستی روزه بگیر.

و زنی شیرده به نزد ایشان آمد و گفت: ای رسول خدا! روزه این ماه واجب است و اگر روزه بگیرم از این ترس دارم که شیرم قطع شود و فرزندم هلاک شود. پیامبر فرمود: برو و روزه را افطار کن و اگر توانستی روزه بگیر.

و شخصی که به بیماری تشنگی دچار شده بود نزد ایشان آمد و گفت: ای رسول خدا، این ماه، ماه فرض است و من حتی یک

ساعت بر آب صبر نمی کنم و می‌ترسم هلاک شوم. فرمود: برو و افطار کن و هرگاه توانستی روزه بگیر. و پیرمرد از کارافتاده به منزله بیماری است که بیماری مزمن دارد به نحوی که امید بهبودی وجود ندارد، پس این شخص روزه‌هایی را که روزه نگرفته، بر او لازم است که به (بینوایان طعام) بدهد. زن باردار و شیرده که به منزله بیماری هستند که بر خود ترس دارد، روزه را افطار می‌کنند و اگر بتوانند روزه را قضا می‌کنند. شخصی که به بیماری تشنگی دچار شده، همچون بیمار است .

از علی علیه السلام روایت شده که فرمود: هر کس در ماه رمضان بیمار شود و بهبودی نیابد تا اینکه بمیرد، بین او و قضا کردن روزه مانع ایجاد شده و هر کس بیمار شود و بهبودی یابد و روزه را قضا نکند تا اینکه بمیرد، مستحب است که ولی امر او روزه‌هایی را که او بیمار بوده قضا کنند و زن نمی‌تواند روزه مرد را قضا کند.

و از ایشان روایت شده که فرمود: کسی که در ماه رمضان بیمار باشد و کسی که مدتی را در سفر باشد، روزهایی را که بیمار یا در سفر بوده، قضا می‌کند و اگر خواست به صورت پیوسته و اگر خواست، با فاصله روزه‌ها را قضا می‌کند؛ چراکه خداوند فرموده است: «فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيامٍ أُخَرَ»، - . بقره / ۱۸۵ - {[باید به شماره آن،] تعدادی از روزهای دیگر [را روزه بدارد].} و هرگاه تعداد روزها را روزه بگیرد، آنچه بر او واجب بوده، انجام داده است.

و از ایشان روایت شده که از قضا کردن روزه ماه رمضان در ماه ذی الحجه کراهت داشت و فرمود: این ماه، ماه عبادت و قربانی است. - . دعائم الاسلام ۱ : ۲۷۸ - ۲۷۹ -

**[ترجمه]

«۲۴»

دَعَائِمُ الْإِسْلَامِ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله سَافَرَ فِی شَهْرِ رَمَضَانَ فَأَفْطَرَ وَ أَمَرَ مَنْ مَعَهُ أَنْ يُفْطِرُوا فَتَوَقَّفَ بَعْضُهُمْ عَنِ الْفِطْرِ فَسَمَّاهُمُ الْعُصَاةَ وَ ذَلِکَ لِأَنَّهُ أَمَرَهُمْ صلی الله علیه و آله فَلَمْ يَأْتَمِرُوا لِأَمْرِهِ وَ فِی ذَلِکَ خِلَافٌ عَلَى اللَّهِ وَ عَلَى رَسُولِهِ وَ إِنَّمَا أَمَرَهُمْ بِالْفِطْرِ وَ أَفْطَرَ لِيَعْلَمُوا وَجْهَ الْأَمْرِ فِی ذَلِکَ وَ أَنَّ صَوْمَهُمْ فِی السَّفَرِ غَيْرُ مُجْزٍ عَنْهُمْ عَلَى ظَاهِرِ كِتَابِ اللَّهِ فَأَمَّا إِنْ صَامَ الْمُسَافِرُ فِی شَهْرِ رَمَضَانَ غَيْرَ مُعْتَدٍّ بِذَلِکَ الصَّوْمِ أَنَّهُ يُجْزِيهِ فَلَا شَیْ ءَ عَلَيْهِ إِذَا قَضَاهُ فِی الْحَضَرِ وَ هُوَ كَمَنْ أَمْسَکَ عَنِ الطَّعَامِ وَ الشَّرَابِ وَ لَيْسَ بِصَائِمٍ فِی حَقِيقَةِ الْأَمْرِ.

وَ قَدْ رُوِّينَا عَنْ عَلِيٍّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ أَنَّهُ قَالَ: صَامَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فِی السَّفَرِ فِی شَهْرِ رَمَضَانَ وَ أَفْطَرَ فِی السَّفَرِ فِيهِ وَ أَنَّهُ قَالَ صلی الله علیه و آله مَنْ صَامَ فِی السَّفَرِ يَعْنِی فِی شَهْرِ رَمَضَانَ فَلْيُعِدْ صَوْماً آخَرَ فِی الْحَضَرِ إِنَّ اللَّهَ يَقُولُ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ.

وَ رُوِّينَا عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام: أَنَّهُ كَرِهَ لِمَنْ أَهَلَّ فِی شَهْرِ رَمَضَانَ وَ هُوَ حَاضِرٌ أَنْ يُسَافِرَ فِيهِ إِلَّا لِمَا لَا بُدَّ مِنْهُ وَ لَا بَأْسَ أَنْ يَرْجِعَ إِلَى بَيْتِهِ مَنْ كَانَ

۱- ۱. فی المصدر المطبوع: و قال جعفر بن محمّد صلی الله علیه و آله یقضی عنه ان شاء أولی أولیائه به من الرجال، و لا تصوم المرأه عن الرجل.

۲- ۲. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۲۷۸ و ۲۷۹.

مُسَافِراً فِيهِ.

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام أَنَّهُ قَالَ: أَدْنَى السَّفَرِ الَّذِی یَقْصُرُ فِیهِ الصَّلَاهُ وَ یُفْطِرُ فِیهِ الصَّائِمُ بَرِیدَانِ وَ الْبَرِیدُ اثْنَا عَشَرَ مِیلًا وَ مَنْ خَرَجَ إِلَی مَسَافَهِ بَرِیدٍ وَاحِدٍ یُرِیدُ الذَّهَابَ وَ الرُّجُوعَ قَصَرَ وَ أَفْطَرَ.

وَ عَنْهُ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: مَنْ خَرَجَ مُسَافِراً فِی شَهْرِ رَمَضَانَ قَبْلَ الزَّوَالِ أَفْطَرَ ذَلِکَ الْیَوْمَ وَ إِنْ خَرَجَ بَعْدَ الزَّوَالِ أَتَمَّ صَوْمَهُ وَ لَا قَضَاءَ عَلَیْهِ وَ إِنْ قَدِمَ مِنْ سَفَرِهِ فَوَصَلَ إِلَی أَهْلِهِ قَبْلَ الزَّوَالِ وَ لَمْ یَکُنْ أَفْطَرَ ذَلِکَ الْیَوْمَ وَ بَیَّتَ صِیَامَهُ وَ نَوَاهُ اعْتَدَّ بِهِ وَ لَمْ یَقْضِهِ وَ إِنْ لَمْ یَنْوِهِ أَوْ دَخَلَ بَعْدَ الزَّوَالِ قَضَاهُ.

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام أَنَّهُ قَالَ: إِذَا دَخَلَ الْمُسَافِرُ أَرْضاً یَنْوِی فِیهَا الْمُقَامَ فِی شَهْرِ رَمَضَانَ قَبْلَ طُلُوعِ الْفَجْرِ فَعَلَیْهِ صِیَامُ ذَلِکَ الْیَوْمِ.

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام أَنَّهُ قَالَ: حَدُّ الْإِقَامَهِ فِی السَّفَرِ عَشَرَهُ أَیَّام فَمَنْ نَزَلَ مَنْزِلًا فِی سَفَرِهِ فِی شَهْرِ رَمَضَانَ یَنْوِی فِیهِ مُقَامَ عَشَرَهِ أَیَّام صَامَ وَ صَلَّی وَ إِنْ لَمْ یَنْوِ فِی ذَلِکَ وَ نَزَلَ وَ هُوَ یَقُولُ أَخْرُجُ الْیَوْمَ أَخْرُجُ غَدّاً لَمْ یَعْتَدَّ بِالصَّوْم مَا بَیْنَهُ وَ بَیْنَ شَهْرٍ وَ عَلَیْهِ أَنْ یَقْضِیَ مَا کَانَ مُقِیماً فِی ذَلِکَ صَامَهُ أَوْ أَفْطَرَهُ لِأَنَّهُ فِی حَالِ الْمُسَافِرِ وَ إِنَّمَا یَکُونُ ذَلِکَ إِذَا کَانَ مُجِدّاً فِی السَّفَرِ وَ کَانَ نُزُولُهُ فِی مَنْهَلٍ لا أَهْلَ لَهُ فِیهِ فَأَمَّا إِنْ نَزَلَ عَلَی أَهْلٍ لَهُ حَیْثُ کَانُوا فَهُوَ بِمَنْزِلَهِ الْمُقِیم یَصُومُ وَ لَا قَضَاءَ عَلَیْهِ مَا قَامَ فِیهِمْ حَتَّی یَرْتَحِلَ (1).

١- ١. دعائم الإسلام ج ١ ص ٢٧۶- ٢٧٧.

**[ترجمه]دعائم الاسلام: جعفر ابن محمد علیه السلام از پدرانش روایت می کند که رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم در ماه رمضان مسافرت کرد و روزه‌اش را افطار کرد و به همراهانش دستور داد افطار کنند. برخی از آنان از افطار کردن بازایستادند، پس پیامبر آنان را عاصی (سرکش) نامید زیرا پیامبر آنان را امر فرمود و آنان از دستور ایشان اطاعت نکردند و این کار آن‌ها مخالفت با خدا و رسولش بود اما اینکه این افراد را به افطار کردن روزه دستور داد و خود روزه را افطار کرد تا دلیل آن را بدانند و اینکه روزه در سفر بنا بر کتاب خداوند، جایز نیست و اما اگر مسافر در ماه رمضان روزه بگیرد و آن روزه را به گونه‌ای به شمار نیاورد که تکلیف او را ساقط کرده است، چیزی بر او نیست اگر در زمان اقامت آن را قضا کند، و او در حقیقت مانند کسی است از خوردن و آشامیدن خودداری کرده ولی روزه‌دار نبوده است .

و از حضرت علی علیه السلام برای ما روایت شده که فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم در سفری در ماه رمضان روزه گرفت و در ماه رمضان در سفر روزه را افطار کرد و فرمود: هر کس در ماه رمضان در سفر روزه بگیرد، باید در زمان اقامت روزه دیگری بگیرد چراکه خداوند می‌فرماید: «فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيامٍ أُخَرَ».

و از جعفر ابن محمد برای ما روایت شده که ایشان کراهت داشت کسی که مقیم است در ماه رمضان به مسافرت برود مگر اینکه ناگزیر باشد و اشکالی ندارد کسی که در ماه رمضان مسافر است به منزلش برگردد.

از جعفر ابن محمد علیه السلام روایت شده که فرمود: کمترین سفری که نماز در آن شکسته می‌شود و روزه‌دار روزه‌اش را افطار می کند، دو برید است و هر برید دوازده میل است. و کسی که به مسافت یک برید برای سفر بیرون برود و قصد رفت و برگشت داشته باشد، نماز را شکسته می‌خواند و روزه را افطار می کند.

و از ایشان روایت شده که فرمود: کسی که در ماه رمضان پیش از زوال ظهر برای سفر بیرون برود، آن روز را افطار می کند و اگر پس از زوال ظهر بیرون برود، روزه‌اش را به پایان می‌برد و قضای روزه بر او واجب نیست، و اگر پیش از زوال ظهر از سفر بازگردد و به نزد خانواده‌اش برسد و آن روز را افطار نکرده باشد و در اندیشه روزه‌اش بوده و قصد روزه کرده باشد، آن روزه قبول است و آن را قضا نمی کند و اگر قصد روزه نکرده باشد یا پس از زوال ظهر وارد منزلش شود، آن را قضا کند.

از جعفر ابن محمد علیه السلام روایت شده که فرمود: هرگاه مسافر در ماه رمضان پیش از طلوع فجر وارد منطقه‌ای شود و بخواهد در آنجا اقامت کند، باید آن روز را روزه بگیرد.

از جعفر ابن محمد روایت شده که فرمود: حد و اندازه اقامت در سفر ده روز است، پس هر کس در ماه رمضان در سفرش وارد مکانی شود و قصد کند ده روز در آنجا بماند، روزه بگیرد و نماز را کامل بگذارد، و اگر این قصد را نکند و وارد شود و بگوید: امروز بیرون می‌روم، فردا بیرون می‌روم، روزه او در فاصله این ماه تا ماه دیگر برای او به شمار نمی‌آید و روزهایی را که در آنجا اقامت داشته، چه روزه گرفته چه افطار کرده باشد، باید قضا کند زیرا او در وضعیت مسافر است و این در زمانی است که تصمیم او برای سفر جدی باشد و وارد شدن او به آبشخوری باشد که در آنجا خانواده‌ای نداشته باشد، اما اگر در جایی نزول کند که خانواده‌اش در آنجا باشد، به منزله مقیم است و روزه می گیرد و قضای آن بر او واجب نیست، مادامی که در میان آنان اقامت دارد، تا اینکه از آنجا کوچ کند. - . دعائم الاسلام ۱ : ۲۷۶ - ۲۷۷ -

**[ترجمه]

باب ۴۳ أحكام القضاء لنفسه و لغيره و حكم الحائض و المستحاضه و النفساء

الأخبار

«۱»

ن، [عيون أخبار الرضا عليه السلام](۱) ع، [علل الشرائع] فِي عِلَلِ الْفَضْلِ عَنِ الرِّضَا عليه السلام قَالَ: فَإِنْ قَالَ فَلِمَ إِذَا حَاضَتِ الْمَرْأَهُ لَا تُصَلِّی وَ لَا تَصُومُ قِيلَ لِأَنَّهَا فِی حَدِّ النَّجَاسَهِ فَأَحَبَّ أَنْ لَا تَعْبُدَ إِلَّا طَاهِراً وَ لِأَنَّهُ لَا صَوْمَ لِمَنْ لَا صَلَاهَ لَهُ فَإِنْ قَالَ فَلِمَ صَارَتْ

تَقْضِی الصِّيَامَ وَ لَا تَقْضِی الصَّلَاهَ قِيلَ لِعِلَلٍ شَتَّى فَمِنْهَا أَنَّ الصِّيَامَ لَا يَمْنَعُهَا مِنْ خِدْمَهِ نَفْسِهَا وَ خِدْمَهِ زَوْجِهَا وَ إِصْلَاحِ بَيْتِهَا وَ الْقِيَامِ بِأُمُورِهَا وَ الِاشْتِغَالِ بِمَرَمَّهِ مَعِيشَتِهَا وَ الصَّلَاهُ تَمْنَعُهَا مِنْ ذَلِكَ كُلِّهِ لِأَنَّ الصَّلَاهَ تَكُونُ فِی الْيَوْمِ وَ اللَّيْلَهِ مِرَاراً فَلَا تَقْوَى عَلَى ذَلِكَ وَ الصَّوْمُ لَيْسَ كَذَلِكَ وَ مِنْهَا أَنَّ الصَّلَاهَ فِيهَا عَنَاءٌ وَ تَعَبٌ وَ اشْتِغَالُ الْأَرْكَانِ وَ لَيْسَ فِی الصَّوْمِ شَیْ ءٌ مِنْ ذَلِكَ وَ إِنَّمَا هُوَ الْإِمْسَاكُ عَنِ الطَّعَامِ وَ الشَّرَابِ وَ لَيْسَ فِيهِ اشْتِغَالُ الْأَرْكَانِ وَ مِنْهَا أَنَّهُ لَيْسَ مِنْ وَقْتٍ يَجِی ءُ إِلَّا تَجِبُ عَلَيْهَا فِيهِ صَلَاهٌ جَدِيدَهٌ فِی يَوْمِهَا وَ لَيْلَتِهَا وَ لَيْسَ الصَّوْمُ كَذَلِكَ لِأَنَّهُ لَيْسَ كُلَّمَا حَدَثَ يَوْمٌ وَجَبَ عَلَيْهَا الصَّوْمُ وَ كُلَّمَا حَدَثَ وَقْتُ الصَّلَاهِ وَجَبَ عَلَيْهَا الصَّلَاهُ فَإِنْ قَالَ فَلِمَ إِذَا مَرِضَ الرَّجُلُ أَوْ سَافَرَ فِی شَهْرِ رَمَضَانَ فَلَمْ يَخْرُجْ مِنْ سَفَرِهِ أَوْ لَمْ يُفِقْ مِنْ مَرَضِهِ حَتَّى يَدْخُلَ عَلَيْهِ شَهْرُ رَمَضَانٍ آخَرُ وَجَبَ عَلَيْهِ الْفِدَاءُ لِلْأَوَّلِ وَ سَقَطَ الْقَضَاءُ فَإِذَا أَفَاقَ بَيْنَهُمَا أَوْ أَقَامَ وَ لَمْ يَقْضِهِ وَجَبَ عَلَيْهِ الْقَضَاءُ وَ الْفِدَاءُ قِيلَ لِأَنَّ ذَلِكَ الصَّوْمَ إِنَّمَا وَجَبَ عَلَيْهِ فِی تِلْكَ السَّنَهِ فِی ذَلِكَ الشَّهْرِ فَأَمَّا الَّذِی لَمْ يُفِقْ فَإِنَّهُ لَمَّا أَنْ مَرَّ عَلَيْهِ السَّنَهُ كُلُّهَا وَ قَدْ غَلَبَ اللَّهُ عَلَيْهِ فَلَمْ يَجْعَلْ لَهُ السَّبِيلَ إِلَى أَدَائِهِ سَقَطَ عَنْهُ وَ كَذَلِكَ كُلَّمَا غَلَبَ اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ مِثْلَ الْمُغْمَى عَلَيْهِ الَّذِی يُغْمَى عَلَيْهِ

ص: ۳۳۰

۱- ۱. عيون الأخبار ج ۲ ص ۱۱۷ و ۱۱۸.

يَوْماً وَ لَيْلَةً فَلَا يَجِبُ عَلَيْهِ قَضَاءُ الصَّلَاهِ كَمَا قَالَ الصَّادِقُ عليه السلام كُلَّمَا غَلَبَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْعَبْدِ فَهُوَ أَعْذَرُ لَهُ لِأَنَّهُ دَخَلَ الشَّهْرَ وَ هُوَ مَرِيضٌ فَلَمْ يَجِبْ عَلَيْهِ الصَّوْمُ فِي شَهْرِهِ وَ لَا سَنَتِهِ لِلْمَرَضِ الَّذِي كَانَ فِيهِ وَ وَجَبَ عَلَيْهِ الْفِدَاءُ لِأَنَّهُ بِمَنْزِلَةِ مَنْ وَجَبَ عَلَيْهِ صَوْمٌ فَلَمْ يَسْتَطِعْ أَدَاءَهُ وَجَبَ عَلَيْهِ الْفِدَاءُ كَمَا قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَ فَصِيامُ شَهْرَيْنِ مُتَتابِعَيْنِ ... فَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَإِطْعامُ سِتِّينَ مِسْكِيناً(۱) وَ كَمَا قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ (۲) فَأَقَامَ الصَّدَقَهَ مُقَامَ الصِّيَامِ إِذَا عَسُرَ عَلَيْهِ فَإِنْ قَالَ فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ إِذْ ذَاكَ فَهُوَ الْآنَ يَسْتَطِيعُ قِيلَ لِأَنَّهُ لَمَّا أَنْ دَخَلَ عَلَيْهِ شَهْرُ رَمَضَانٍ آخَرُ وَجَبَ عَلَيْهِ الْفِدَاءُ لِلْمَاضِي لِأَنَّهُ كَانَ بِمَنْزِلَهِ مَنْ وَجَبَ عَلَيْهِ صَوْمٌ فِي كَفَّارَهٍ فَلَمْ يَسْتَطِعْهُ فَوَجَبَ عَلَيْهِ الْفِدَاءُ وَ إِذَا وَجَبَ الْفِدَاءُ سَقَطَ الصَّوْمُ وَ الصَّوْمُ سَاقِطٌ وَ الْفِدَاءُ لَازِمٌ فَإِنْ أَفَاقَ فِيمَا بَيْنَهُمَا وَ لَمْ يَصُمْهُ وَجَبَ عَلَيْهِ الْفِدَاءُ لِتَضْيِيعِهِ وَ الصَّوْمُ لِاسْتِطَاعَتِهِ (۳).

**[ترجمه]عیون الاخبار، - . عیون الاخبار ۲ : ۱۱۷ - ۱۱۸ - علل الشرایع: در علت‌هایی که فضل ابن شاذان از امام رضا علیه السلام پرسید آمده است: اگر سؤال شود چرا زن هر گاه حائض شد نه باید روزه بگیرد و نه نماز بخواند؟ در جواب گفته می شود: زیرا حیض در حدّ نجاست بوده، لاجرم حقّ تبارک و تعالی دوست دارد که زن فقط در حال طهارت عبادت نماید و دیگر آن که، کسی که نمازش صحیح نیست، روزه اش هم صحیح نیست (و در حقّش اساسا نماز مشروع نمی باشد، روزه هم مشروع نیست.)

اگر سؤال شود: پس چرا وقتی زن از حیض پاک شد روزه اش را باید قضاء کند ولی نمازش قضاء ندارد؟ در جواب گفته می شود: این حکم علّت های متعدد دارد: از جمله آن که روزه مانع نمی شود از این که زن خدمت خود و شوهر نموده، خانه اش را اصلاح کرده، به امور خود پرداخته و مشغول فراهم کردن معیشت باشد ولی نماز از تمام این امور ممانعت می کند زیرا نماز در روز و شب چند مرتبه تکرار می شود و زن توانایی بر قضای آن را ندارد، در حالی که روزه این طور نیست. دیگر آن که در نماز رنج و مشقّت و پرداختن به ارکان نماز می باشد و حال آن که روزه این طور نیست بلکه صرف ترک خوردن و آشامیدن بوده و اصلا پرداختن به ارکان در آن وجود ندارد. از جمله آن که هیچ وقتی فرا نمی رسد مگر آن که در آن نمازی جدید واجب می گردد چه در روز و چه در شب و حال آن که روزه چنین نیست زیرا هر روزی که فرا می رسد این طور نیست که روزه اش واجب باشد ولی در نماز، هر وقتی که حادث گردد، نماز در آن وقت واجب می باشد.

اگر گفته شود: چرا هر گاه شخص در ماه رمضان مریض شده یا مسافرت کند و تا ماه رمضان آینده از سفرش دست نکشیده یا مرضش بهبودی نیابد، بر او فدیه واجب است و قضاء روزه ساقط می باشد. امّا اگر بین این دو رمضان مرضش خوب شده یا در وطن و یا جای دیگر اقامه کرد و سفرش منقطع شد و قضای روزه رمضان گذشته را نگرفت تا ماه رمضان آینده فرا رسید، بر او هم قضا و هم فدیه لازم می باشد؟ در جواب گفته می شود: جهتش آن است که در سال گذشته روزه رمضان آن بر شخص واجب بوده، حال وقتی در طول سال وی بیمار بود به طوری که نتوانست روزه را اداء و قضاء به جا آورد، روزه از وی ساقط می باشد و همچنین است حکم هر کسی که مغلوب تقدیر الهی واقع شود نظیر شخص بیهوش که در طول روز و شب مبتلا به اغماء شده باشد که بر وی قضاء نمازهای فوت شده لازم نیست؛ چنان که حضرت امام صادق علیه السّلام فرمودند: هر چه را که حقّ تعالی بر بنده اش غالب نماید و بنده مغلوب آن واقع گردد، نزد خداوند متعال معذور بوده و تکالیفی را که به واسطه آن نتوانسته انجام دهد از عهده اش ساقط است؛ چه آن که ماه رمضان در حالی فرا رسید که شخص مریض بود، در نتیجه روزه بر وی در ماه واجب نبود و چون فرض این است که بعد از ماه تا سال آینده مرضش ادامه پیدا کرد و از قضاء

متمکّن و مستطیع نشد، لا جرم کفاره آن را باید بدهد چنانچه حقّ تعالی در قرآن فرموده: «فَصِيامُ شَهْرَيْنِ مُتَتابِعَيْنِ فَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَإِطْعامُ سِتِّينَ مِسْكِيناً»، - . مجادله / ۴ - {دو ماه پیاپی روزه بدارد و هر که نتواند، باید شصت بینوا را خوراک بدهد.} و نیز در جای دیگر فرموده: «فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيامٍ أَوْ صَدَقَةٍ»، - . بقره / ۱۹۶ - {به کفّاره [آن، باید] روزه ای بدارد، یا صدقه ای دهد.} پس حقّ تعالی در این آیه صدقه را در صورت عسر و سختی به جای روزه قرار داده است .

اگر گفته شود: اگر چه شخص در رمضان گذشته و طول سال تا رمضان آینده توانایی نداشت ولی فرض این است که در رمضان آینده استطاعت دارد، پس باید قضاء بر او واجب باشد نه کفاره؟ در جواب گفته می شود: وقتی ماه رمضان بعدی داخل شد وی نمی تواند غیر از روزه اداء امسال روزه دیگری بگیرد حتّی قضای سال گذشته را، پس چون نسبت به قضای گذشته مستطیع نیست، همان کفاره بر عهده اش می باشد زیرا وی به منزله کسی است که به خاطر کفاره، روزه در عهده اش آمده و استطاعت گرفتن آن را ندارد پس همان طوری که این شخص کفاره بر عهده اش هست نه قضا، شخص مورد بحث نیز فقط باید کفاره بدهد و وقتی کفاره در عهده اش بود، روزه قضا از وی ساقط است، ولی اگر بین دو رمضان از مرض خوب می شد و می توانست روزه بگیرد ولی نگرفت، به مجرد دخول ماه رمضان آینده هم کفاره و هم قضا در عهده اش می باشد، کفاره به خاطر آن که قضا را ضایع کرد و نگرفت و روزه قضا چون استطاعت پیدا نمود و اقدام به گرفتن آن نکرد. - . علل الشرایع ۱ : ۲۵۷ - ۲۵۸ -

**[ترجمه]

«۲»

ب، [قرب الإسناد] عَلِيٌّ عَنْ أَخِيهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَمَّنْ كَانَ عَلَيْهِ يَوْمَانِ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ كَيْفَ يَقْضِيهِمَا قَالَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمَا بِيَوْمٍ فَإِنْ كَانَ أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ فَلْيَقْضِهَا مُتَوَالِيَةً -(۴)

وَ سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ تَتَابَعَ عَلَيْهِ رَمَضَانَانِ لَمْ يَصِحَّ فِيهِمَا ثُمَّ صَحَّ بَعْدَ ذَلِكَ كَيْفَ يَصْنَعُ قَالَ يَصُومُ الْأَخِيرَ وَ يَتَصَدَّقُ عَنِ الْأَوَّلِ بِصَدَقَةٍ كُلَّ يَوْمٍ مُدٍّ مِنْ طَعَامٍ لِكُلِّ مِسْكِينٍ وَ سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ مَرِضَ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ فَلَمْ يَزَلْ مَرِيضاً حَتَّى أَدْرَكَهُ شَهْرُ رَمَضَانٍ آخَرَ فَبَرَأَ فِيهِ كَيْفَ يَصْنَعُ قَالَ يَصُومُ الَّذِي بَرَأَ فِيهِ وَ يَتَصَدَّقُ عَنِ الْأَوَّلِ كُلَّ يَوْمٍ مُدّاً مِنْ طَعَامٍ (۵).

ص: ۳۳۱

۱- ۱. المجادله: ۴.

۲- ۲. البقره: ۱۹۶.

۳- ۳. علل الشرائع ج ۱ ص ۲۵۷- ۲۵۸.

۴- ۴. قرب الإسناد: ۱۳۶.

۵- ۵. قرب الإسناد: ۱۳۷.

**[ترجمه]قرب الاسناد: على از برادرش عليهما السلام روايت مى‌كند كه از ايشان در باره كسى پرسيدم كه دو روز روزه ماه رمضان بر او واجب است چگونه آن را قضا كند؟ فرمود: بين آن دو روز فاصله بيندازد و اگر بيشتر از اين بود به صورت پياپى آن را قضا كند. - . قرب الاسناد : ١٣۶ -

و از ايشان در باره مردى پرسيدم كه ماه رمضان دو سال بر او وارد شده و بين آنها از بيمارى بهبود نيافته است و پس از آن بهبود يافته، چه كار بايد بكند؟ فرمود: رمضان دومى را روزه مى‌گيرد و براى رمضان اول در ازاى هر روز يک مد غذا به هر مسكين صدقه مى‌دهد.

و از ايشان در باره شخصى پرسيدم كه در ماه رمضان بيمار شده است و پيوسته مريض بود تا اينكه رمضان ديگر بر او وارد شود، و از بيمارى بهبود يابد، چه كار بايد بكند؟ فرمود: رمضانى را كه در آن بهبود يافته، روزه مى‌گيرد و براى رمضان اول در ازاى هر روز يک مد غذا صدقه مى‌دهد. - . قرب الاسناد : ١٣٧ -

**[ترجمه]

«٣»

ل، [الخصال] فِي خَبَرِ الْأَعْمَشِ عَنِ الصَّادِقِ عليه السلام قَالَ: الْحَائِضُ تَتْرُكُ الصَّلَاةَ وَ لَا تَقْضِي وَ تَتْرُكُ الصَّوْمَ وَ تَقْضِي (١).

**[ترجمه]الخصال: در روايت اعمش آمده است كه امام صادق عليه السلام فرمود: زن حائض نماز را ترک مى‌كند و آن را قضا نمى‌كند و روزه را ترک مى‌كند و آن را قضا مى‌كند. - . الخصال ٢ : ١۵٢ -

**[ترجمه]

أقول

قد مر مثله كثيرا في أبواب الحيض.

**[ترجمه]در باب‌هاى حيض احاديث فراوان ديگرى ذكر شد.

**[ترجمه]

«۴»

ع، [علل الشرائع] ابْنُ إِدْرِيسَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ عِيسَى عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ امْرَأَةٍ مَرِضَتْ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ وَ مَاتَتْ فِي شَوَّالٍ فَأَوْصَتْنِي أَنْ أَقْضِيَ عَنْهَا قَالَ هَلْ بَرَأَتْ مِنْ مَرَضِهَا قُلْتُ لَا مَاتَتْ فِيهِ قَالَ فَلَا تَقْضِ عَنْهَا فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ لَمْ يَجْعَلْهُ عَلَيْهَا قُلْتُ فَإِنِّي أَشْتَهِي أَنْ أَقْضِيَهُ قَالَ فَإِنِ اشْتَهَيْتَ أَنْ تَصُومَ لِنَفْسِكَ

فَصُمْ (۲).

**[ترجمه]علل الشـرایع: ابوبصـیر از امام صادق علیه السـلام روایت می کند که در باره زنی پرسـیدم که در ماه رمضان مریض شـده و در ماه شوّال از دنیا رفته است، وی وصیّت کرده که روزه رمضان را برایش قضاء کنم، حکم چیست؟ حضـرت فرمود: آیـا در رمضـان مرضـش بهبودی پیـدا کرد یـا نه؟ عرض کردم: خیر، در همان ماه فوت شـد. حضـرت فرمود: قضا بر او واجب نیست، زیرا حق تعـالی روزه این رمضان را که وی بیمار بوده بر او قرار نـداده است. عرضه داشـتم: من مایل هسـتم آن را برای وی قضا کنم؟ فرمود: اگر مایل هستی برای خودت روزه بگیری، بگیر. - . علل الشرایع ۲ : ۷۰ -

**[ترجمه]

«۵»

ضا، [فقه الرضا علیه السـلام]: إِذَا طَهُرَتِ الْمَرْأَهُ مِنْ حَيْضِهَا وَ قَدْ بَقِيَ عَلَيْهَا بَقِيَّهُ يَوْمٍ صَامَتْ ذَلِكَ الْيَوْمَ تَأْدِيباً وَ عَلَيْهَا قَضَاءُ ذَلِكَ الْيَوْمِ وَ إِنْ حَاضَتْ وَ قَدْ بَقِيَ عَلَيْهَا بَقِيَّهُ يَوْمٍ أَفْطَرَتْ وَ عَلَيْهَا الْقَضَاءُ وَ إِذَا مَرِضَ الرَّجُلُ وَ فَاتَهُ صَوْمُ شَهْرِ رَمَضَانَ كُلِّهِ وَ لَمْ يَصُمْهُ إِلَى أَنْ يَدْخُلَ عَلَيْهِ شَهْرُ رَمَضَانَ مِنْ قَابِلٍ فَعَلَيْهِ أَنْ يَصُومَ هَذَا الَّذِي قَدْ دَخَلَ عَلَيْهِ وَ يَتَصَدَّقَ عَنِ الْأَوَّلِ لِكُلِّ يَوْمٍ بِمُدٍّ طَعَامٍ وَ لَيْسَ عَلَيْهِ الْقَضَاءُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ قَدْ صَحَّ فِيمَا بَيْنَ شَهْرَيْنِ رَمَضَانَيْنِ فَإِذَا كَانَ كَذَلِكَ وَ لَمْ يَصُمْ فَعَلَيْهِ أَنْ يَتَصَدَّقَ عَنِ الْأَوَّلِ لِكُلِّ يَوْمٍ مُدّاً مِنْ طَعَامٍ وَ يَصُومَ الثَّانِيَ فَإِذَا صَامَ الثَّانِيَ قَضَى الْأَوَّلَ بَعْدَهُ فَإِنْ فَاتَهُ شَهْرَانِ رَمَضَانَانِ حَتَّى دَخَلَ الشَّهْرُ الثَّالِثُ وَ هُوَ مَرِيضٌ فَعَلَيْهِ أَنْ يَصُومَ الَّذِي دَخَلَهُ وَ يَتَصَدَّقَ عَنِ الْأَوَّلِ لِكُلِّ يَوْمٍ بِمُدٍّ مِنْ طَعَامٍ وَ يَقْضِيَ الثَّانِيَ فَإِنْ أَرَدْتَ سَفَراً وَ أَرَدْتَ أَنْ تُقَدِّمَ مِنْ صَوْمِ السَّنَهِ شَيْئاً فَصُمْ ثَلَاثَهَ أَيَّامٍ لِلشَّهْرِ الَّذِي تُرِيدُ الْخُرُوجَ فِيهِ وَ إِنْ أَرَدْتَ قَضَاءَ شَهْرِ رَمَضَانَ فَأَنْتَ بِالْخِيَارِ إِنْ شِئْتَ قَضَيْتَهَا مُتَتَابِعاً وَ إِنْ شِئْتَ مُتَفَرِّقاً وَ قَدْ رُوِيَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ يَصُومُ ثَلَاثَهَ أَيَّامٍ ثُمَّ يُفْطِرُ.

وَ إِذَا مَاتَ الرَّجُلُ وَ عَلَيْهِ مِنْ صَوْمِ شَهْرِ رَمَضَانَ فَعَلَى وَلِيِّهِ أَنْ يَقْضِيَ عَنْهُ

۱- ۱. الخصال ج ۲ ص ۱۵۲ فی حدیث طویل.

۲- ۲. علل الشرائع ج ۲ ص ۷۰.

وَ كَذَلِكَ إِذَا فَاتَهُ فِی السَّفَرِ إِلَّا أَنْ یَکُونَ مَاتَ فِی مَرَضِهِ مِنْ قَبْلِ أَنْ یَصِحَّ فَلَا قَضَاءَ عَلَیْهِ وَ إِذَا کَانَ لِلْمَیِّتِ وَلِیَّانِ فَعَلَی أَکْبَرِهِمَا مِنَ الرِّجَالِ أَنْ یَقْضِیَ عَنْهُ فَإِنْ لَمْ یَکُنْ لَهُ وَلِیٌّ مِنَ الرِّجَالِ قَضَی عَنْهُ وَلِیُّهُ مِنَ النِّسَاءِ.

**[ترجمه]فقه امام رضا: اگر زن از حیض پاک شد و از روز مقداری باقی است، آن روز را جهت احترام به روزه روزه می‌گیرد و آن روز را قضا می‌کند و اگر حائض شد و از روز مقداری باقی است، روزه را افطار می‌کند و باید آن را قضا کند و هرگاه مرد بیمار شود و کل ماه رمضان را از دست بدهد و روزه نگیرد تا اینکه ماه رمضان سال آینده بر او وارد شود، می‌بایست این رمضانی که بر او داخل شده را روزه بگیرد و برای رمضان اول در ازای هر روز یک مد طعام صدقه بدهد و قضا بر او واجب نیست مگر اینکه بین دو ماه رمضان از بیماری بهبودی یابد. پس اگر این گونه شد و روزه نگرفت، باید برای رمضان اول در ازای هر روز یک مد طعام صدقه بدهد و رمضان دوم را روزه بگیرد. اگر رمضان دوم را روزه گرفت، رمضان اول پس از آن قضا می‌شود.

اگر دو ماه رمضان از دست او برود تا اینکه ماه رمضان سوم داخل شود و او بیمار باشد، باید رمضانی که داخل شده را روزه بگیرد و برای رمضان اول در ازای هر روز یک مد طعام صدقه بدهد و رمضان دوم را قضا کند. پس اگر اراده سفر کردی و خواستی از روزه سال، چند روزی را مقدم کنی، سه روز از ماهی را که قصد داری در آن بیرون روی، روزه بگیر. اگر خواستی ماه رمضان را قضا کنی، حق انتخاب با توست؛ اگر خواستی آن را به صورت پیاپی و یا با فاصله قضا می‌کنی. از امام صادق علیه السلام روایت شده که فرمود: سه روز روزه می‌گیرد سپس روزه را افطار می‌کند.

و اگر مردی بمیرد و روزه ماه رمضان بر او واجب باشد، می‌بایست متولی امرش روزه او را قضا کنند و همچنین است اگر در مسافرت روزه را از دست بدهد، مگر قبل از اینکه بهبود یابد، در اثنای بیماری بمیرد که در این صورت قضا بر او واجب نیست. اگر مرده، دو متولی امر داشته باشد، بزرگتر آن دو که مرد باشد، باید روزه او را قضا کند، و اگر ولی مرد نداشته باشد، ولیّ زن روزه او را قضا می‌کند.

**[ترجمه]

«۶»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام]: إِذَا قَضَیْتَ صَوْمَ شَهْرٍ أَوِ النَّذْرِ کُنْتَ بِالْخِیَارِ فِی الْإِفْطَارِ إِلَی زَوَالِ الشَّمْسِ فَإِنْ أَفْطَرْتَ بَعْدَ الزَّوَالِ فَعَلَیْکَ کَفَّارَةٌ مِثْلُ مَنْ أَفْطَرَ یَوْماً مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ وَ قَدْ رُوِیَ أَنَّ عَلَیْهِ إِذَا أَفْطَرَ بَعْدَ الزَّوَالِ إِطْعَامَ عَشَرَةِ مَسَاکِینَ لِکُلِّ مِسْکِینٍ مُدٌّ مِنْ طَعَامٍ فَإِنْ لَمْ یَقْدِرْ عَلَیْهِ صَامَ یَوْماً بَدَلَ یَوْمٍ وَ صَامَ ثَلَاثَةَ أَیَّامٍ کَفَّارَةً لِمَا فَعَلَ.

**[ترجمه]فقه امام رضا: هرگاه روزه ماه یا نذر را قضا کردی، در افطار کردن تا ظهر اختیار با توست، اگر بعد از ظهر افطار کردی بر تو واجب است که کفاره‌ای بدهی همچون کسی که یک روز از ماه رمضان را خورده است. و روایت شده که هرگاه پس از ظهر افطار کند باید به ده مسکین غذا بدهد، که برای هر مسکین یک مدّ غذا می‌باشد، پس اگر توانایی آن را نداشت، یک روز را به جای یک روز، روزه می‌گیرد و سه روز را به عنوان کفاره آنچه کرده، روزه می‌گیرد.

**[ترجمه]

«۷»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ مَرِضَ مِنْ رَمَضَانَ إِلَی رَمَضَانٍ قَابِلٍ وَ لَمْ یَصِحَّ بَیْنَهُمَا وَ لَمْ یُطِقِ الصَّوْمَ قَالَ تَصَدَّقَ مَکَانَ کُلِّ یَوْمٍ أَفْطَرَ عَلَی مِسْکِینٍ مُدّاً مِنْ طَعَامٍ وَ إِنْ لَمْ یَکُنْ حِنْطَةٌ فَمُدٌّ مِنْ تَمْرٍ وَ هُوَ قَوْلُ اللَّهِ فِدْیَةٌ طَعامُ مِسْکِینٍ فَإِنِ اسْتَطَاعَ أَنْ یَصُومَ الرَّمَضَانَ الَّذِی یَسْتَقْبِلُ وَ إِلَّا فَلْیَتَرَبَّصْ إِلَی رَمَضَانٍ قَابِلٍ فَیَقْضِیهِ فَإِنْ لَمْ یَصِحَّ حَتَّی جَاءَ رَمَضَانٌ قَابِلٌ فَلْیَتَصَدَّقْ کَمَا تَصَدَّقَ مَکَانَ کُلِّ یَوْمٍ أَفْطَرَ مُدّاً مُدّاً وَ إِنْ صَحَّ فِیمَا بَیْنَ الرَّمَضَانَیْنِ فَتَوَانَی أَنْ یَقْضِیَهُ حَتَّی جَاءَ الرَّمَضَانُ الْآخَرُ فَإِنَّ عَلَیْهِ الصَّوْمَ وَ الصَّدَقَةَ جَمِیعاً یَقْضِی الصَّوْمَ وَ یَتَصَدَّقُ مِنْ أَجْلِ أَنَّهُ ضَیَّعَ ذَلِکَ الصِّیَامَ (۱).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: ابو بصیر از امام صادق علیه السلام روایت می کند که از حضرت پرسیدم: حکم کسی که از این ماه رمضان تا ماه رمضان دیگر بیمار باشد و در بین آن، سلامتی خود را به دست نیاورد و توان روزه گرفتن را نداشته باشد، چیست؟ حضرت فرمود: در عوض هر روزی که افطار نموده باید یک مد طعام به مسکین دهد، و اگر گندم ندارد باید یک مُدّ خرما بدهد؛ چرا که خداوند می فرماید: «فِدْیَةٌ طَعَامُ مِسْکِینٍ»، - . بقره / ۱۸۴ - {کفاره ای است که خوراک دادن به بینوایی است.} پس اگر می تواند، باید در ماه رمضان آینده روزه بگیرد و اگر قادر به روزه گرفتن نیست، باید تا ماه رمضان دیگر منتظر بماند و آن را قضا کند و اگر تا ماه رمضان دیگر نیز سلامتی خود را به دست نیاورد، باید همان طور که برای روزه هایی که در ماه رمضان گذشته نگرفته کفاره داده، در عوض هر روز از این ماه رمضان که روزه نگرفته یک مد طعام، کفاره بدهد و اگر در بین آن دو ماه رمضان، سلامتی خود را به دست آورد و تنبلی ورزید و تا فرارسیدن ماه رمضان دیگر، قضای آن روزه ها را به جا نیاورد، باید هم قضای آن روزه ها را به جای آورد و هم کفاره بدهد؛ چرا که او قضای آن روزه ها را به عمد نگرفته است. - . تفسیر عیاشی ۱: ۸۹ -

**[ترجمه]

«۸»

ین، [کتاب حسین بن سعید] و النوادر الْقَاسِمُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: أَیُّمَا رَجُلٍ کَانَ کَبِیراً لَا یَسْتَطِیعُ الصِّیَامَ أَوْ مَرِضَ مِنْ رَمَضَانَ إِلَی رَمَضَانَ ثُمَّ صَحَّ فَإِنَّمَا عَلَیْهِ لِکُلِّ یَوْمٍ أَفْطَرَ فِدْیَةُ طَعَامٍ وَ هُوَ مُدٌّ لِکُلِّ مِسْکِینٍ.

**[ترجمه]کتاب حسین ابن سعید و نوادر: ابوبصیر گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: هر شخصی که پیر باشد به نحوی که نتواند روزه بگیرد یا از ماه رمضانی تا رمضان دیگر بیمار شود سپس بهبودی یابد، بر اوست که در ازای هر روزی که روزه را خورده است، کفاره‌ای که خوراک دادن یک مد به مسکین است، بدهد.

**[ترجمه]

«۹»

نَوَادِرُ الرَّاوَنْدِيِّ، بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ آبَائِهِ عليهم السلام قَالَ قَالَ عَلِيٌّ عليه السلام: يَجُوزُ قَضَاءُ شَهْرِ رَمَضَانَ مُتَفَرِّقاً وَ رَوَاهُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله (٢).

**[ترجمه]نوادر راوندی: موسی بن جعفر علیه السلام از پدرانش روایت می کند که حضرت علی علیه السلام فرمود: جایز است که قضای ماه رمضان را با فاصله (نه پیاپی) به جای آورد. و این حدیث را از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم روایت کرد. - . نوادر راوندی : ۳۷ -

**[ترجمه]

«۱۰»

دَعَائِمُ الْإِسْلَامِ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ أَنَّهُ قَالَ:

۱- ۱. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۷۹ فی آیه البقره ۱۸۴.

۲- ۲. نوادر الراوندیّ ص ۳۷.

لَا يُقْبَلُ مِمَّنْ كَانَ عَلَيْهِ صِيَامُ الْفَرِيضَهِ صِيَامُ النَّافِلَهِ حَتَّى يَقْضِيَ الْفَرِيضَهَ.

وَ سُئِلَ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ عليه السلام عَنْ رَجُلٍ عَلَيْهِ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ طَائِفَهٌ أَ يَتَطَوَّعُ بِالصَّوْمِ قَالَ لَا حَتَّى يَقْضِيَ مَا عَلَيْهِ ثُمَّ يَصُومُ إِنْ شَاءَ مَا بَدَا لَهُ تَطَوُّعاً(۱).

**[ترجمه]دعائم الاسلام: از علی ابن ابی طالب علیه السلام روایت شده که فرمود: از کسی که روزه فرض بر عهده او است، روزه نافله پذیرفته نمی‌شود تا اینکه روزه فرض را قضا کند.

و از جعفر ابن محمد علیه السلام در باره شخصی سؤال شد که چند روز از ماه رمضان بر او واجب است، آیا می‌تواند روزه مستحب بگیرد؟ فرمود: خیر، تا اینکه روزه واجب را قضا کند، سپس اگر خواست، آنچه برای او ممکن شد، روزه مستحب بگیرد .

**[ترجمه]

باب ۴۴ المسافر يقدم و الحائض تطهر

الأخبار

«۱»

نَوَادِرُ الرَّاوَنْدِيِّ، بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ آبَائِهِ عليهم السلام قَالَ قَالَ عَلِيٌّ عليه السلام: إِذَا قَدِمَ مُسَافِرٌ مُفْطِراً بَلَدَهُ نَهَاراً يَكُفُّ عَنِ الطَّعَامِ أَحَبُّ إِلَيَّ وَ كَذَلِكَ قَالَ فِي الْحَائِضِ إِذَا طَهُرَتْ نَهَاراً(۲).

**[ترجمه]نوادر راوندی: موسی بن جعفر علیه السلام از پدرانش روایت می‌کند که علی علیه السلام فرمود: اگر مسافر در هنگام روز به شهر خود برسد و در سفر افطار کرده، از غذا خوردن خودداری کند، این کار نزد من خوشایندتر است و همچنین در باره زن حائض که در هنگام روز پاک شود، همین را فرموده است. - . نوادر راوندی : ۳۷ -

**[ترجمه]

باب ۴۵ أحكام صوم الكفارات و النذر

الأخبار

«۱»

ب، [قرب الإسناد] عَلِيٌّ عَنْ أَخِيهِ عليه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ صَامَ مِنَ الظِّهَارِ ثُمَّ أَفْطَرَ وَ قَدْ بَقِيَ عَلَيْهِ يَوْمَانِ أَوْ ثَلَاثَهٌ مِنْ صَوْمِهِ قَالَ إِذَا صَامَ شَهْراً ثُمَّ دَخَلَ فِي الثَّانِي أَجْزَأَهُ الصَّوْمُ فَلْيُتِمَّ صَوْمَهُ وَ لَا عِتْقَ عَلَيْهِ-(۳) وَ سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ قَتَلَ مَمْلُوكاً مَا عَلَيْهِ

قَالَ

يُعْتِقُ رَقَبَهً وَ يَصُومُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ وَ يُطْعِمُ سِتِّينَ مِسْكِيناً-(۴)

وَ سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ جَعَلَ عَلَى نَفْسِهِ أَنْ يَصُومَ بِالْكُوفَهِ أَوْ بِالْمَدِينَهِ أَوْ بِمَكَّهَ

۱- ۱. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۲۸۵.

۲- ۲. نوادر الراوندیّ ص ۳۷.

۳- ۳. قرب الإسناد ص ۱۴۸.

۴- ۴. قرب الإسناد ص ۱۴۹.

شَهْراً فَصَامَ أَرْبَعَهَ عَشَرَ يَوْماً بِمَکّهَ لَهُ أَنْ يَرْجِعَ إِلَى أَهْلِهِ فَيَصُومَ مَا عَلَيْهِ بِالْکُوفَهِ قَالَ نَعَمْ (۱).

**[ترجمه]قرب الاسناد: على از برادرش علیهما السلام روايت مى‌كند كه از ايشان در باره مردى پرسيدم كه به دليل «ظهار» روزه گرفته است و روزه‌اش را افطار كرده است در حالى كه دو روز يا سه روز از روزه‌اش بيشتر باقى مانده است. فرمود: اگر يک ماه را روزه گرفته باشد سپس وارد ماه دوم شود، روزه‌اش كفايت مى‌كند، پس بايد روزه‌اش را كامل كند و بر او لازم نيست برده‌اى آزاد كند. - . قرب الاسناد : ۱۴۸ -

و از ايشان در باره مردى پرسيدم كه برده‌اى را كشته است، چه چيز بر او لازم است؟ فرمود: برده‌اى را آزاد مى‌كند و دو ماه پياپى روزه مى‌گيرد و شصت مسكين را طعام مى‌دهد. - . قرب الاسناد : ۱۴۹ -

و از ايشان در باره مردى پرسيدم كه بر خويشتن عهد بسته كه در كوفه و مدينه و مكه يک ماه روزه بگيرد، پس چهارده روز در مكه روزه گرفته است، آيا مى‌تواند به نزد خانواده‌اش بازگردد و روزه‌اى كه بر او لازم شده را در كوفه بگيرد؟ فرمود: آرى. - . قرب الاسناد : ۱۳۶ -

**[ترجمه]

«۲»

ب، [قرب الإسناد] الْيَقْطِينِيُّ عَنْ سَعْدَانَ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ: كَتَبْتُ إِلَى أَبِي الْحَسَنِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ علیهما السلام أَنِّي جَعَلْتُ عَلَيَّ صِيَامَ شَهْرٍ بِمَكَّهَ وَ شَهْرٍ بِالْمَدِينَهِ وَ شَهْرٍ بِالْكُوفَهِ فَصُمْتُ ثَمَانِيَهَ عَشَرَ يَوْماً بِالْمَدِينَهِ وَ بَقِيَ عَلَيَّ شَهْرٌ بِمَكَّهَ وَ شَهْرٌ بِالْكُوفَهِ وَ تَمَامُ شَهْرٍ بِالْمَدِينَهِ فَكَتَبَ لَيْسَ عَلَيْكَ شَيْ ءٌ صُمْ فِي بِلَادِكَ حَتَّى تُتِمَّهُ (۲).

**[ترجمه]قرب الاسناد: سعدان ابن مسلم گويد: براى موسى ابن جعفر نوشتم: من بر خود عهد بسته‌ام (نذر كردم) كه يک ماه در مكه، يک ماه در مدينه و يک ماه در كوفه روزه بگيرم، پس هجده روز در مدينه روزه گرفتم و يک ماه در مكه، و يک ماه در كوفه و اتمام ماه در مدينه، روزه بر من مانده است، پس نوشتند: چيزى بر تو لازم نيست، در سرزمين خود روزه بگير تا آن را كامل كنى. - . قرب الاسناد : ۱۹۸ -

**[ترجمه]

«۳»

ن، [عيون أخبار الرضا عليه السلام](۳)

ع، [علل الشرائع] فِي عِلَلِ الْفَضْلِ عَنِ الرِّضَا علیه السلام: فَإِنْ قَالَ فَلِمَ وَجَبَ فِي الْكَفَّارَهِ عَلَى مَنْ لَمْ يَجِدْ تَحْرِيرَ رَقَبَهٍ الصِّيَامُ دُونَ الْحَجِّ وَ الصَّلَاهِ وَ غَيْرِهِمَا قِيلَ لِأَنَّ الصَّلَاهَ وَ الْحَجَّ وَ سَائِرَ الْفَرَائِضِ مَانِعَهٌ لِلْإِنْسَانِ مِنَ التَّقَلُّبِ فِي أَمْرِ دُنْيَاهُ وَ مَصْلَحَهِ مَعِيشَتِهِ مَعَ تِلْكَ الْعِلَلِ الَّتِي ذَكَرْنَاهَا فِي الْحَائِضِ الَّتِي تَقْضِي الصِّيَامَ وَ لَا تَقْضِي الصَّلَاهَ فَإِنْ قَالَ فَلِمَ وَجَبَ عَلَيْهِ صَوْمُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ دُونَ أَنْ

يَجِبَ عَلَيْهِ شَهْرٌ وَاحِدٌ أَوْ ثَلَاثَهُ أَشْهُرٍ قِيلَ لِأَنَّ الْفَرْضَ الَّذِی فَرَضَهُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَی الْخَلْقِ هُوَ شَهْرٌ وَاحِدٌ فَضُوعِفَ هَذَا الشَّهْرُ فِی الْكَفَّارَهِ تَوْكِيداً وَ تَغْلِيظاً عَلَيْهِ فَإِنْ قَالَ فَلِمَ جُعِلَتْ مُتَتَابِعَيْنِ قِيلَ لِئَلَّا يَهُونَ عَلَيْهِ الْأَدَاءُ فَيَسْتَخِفَّ بِهِ لِأَنَّهُ إِذَا قَضَاهُ مُتَفَرِّقاً هَانَ عَلَيْهِ الْقَضَاءُ(۴).

**[ترجمه]عیون الاخبـار، - . عیون الاخبار ۲ : ۱۱۹ – علل الشـرایع: در علت‌هایی که فضل ابن شاذان از امام رضا علیه السـلام پرسید آمده است: اگر گفته شود: چرا در کفّاره کسی که از آزاد نمودن بنده عاجز است به جایش روزه واجب شده نه حج یا نمـاز و یـا غیر این دو؟ در جواب گفته می شود: به خـاطر آن که نماز و حـج و سائر عبادات مانع می شونـد از این که انسان به امور معـاش و مصالـح دنیوی خود بپردازد، به خلاـف روزه که این طور نیست؛ به علاـوه علّت هـایی که در مورد حائض گفته شد که باید روزه را قضا کند ولی نماز را نه.

اگر گفته شود: چرا در کفّـاره، روزه دو مـاه متوالی واجب شـده و به جـای آن یـک ماه یا سه ماه واجب نگردیـده؟ در جواب گفته می شود: تکلیف واجبی را که حقّ تعـالی بر خلائق فرض و لازم قرار داده، روزه یک ماه است، در کفّاره از باب تغلیظ و تأکید این یک ماه به دو ماه مبدّل گردیده است.

اگر گفته شود: چرا دو ماه متوالی و پشت سـر هم واجب گردیده؟ در جواب گفته می شود: برای این که اداء کفّاره بر او سهل و آسان نباشد و ارتکاب خلاف برایش خفیف و بی مقدار تلقّی گردد، چه آن که اگر کفّاره را بتواند متفرّق و با فاصله به جا آورد، قضا و ادای کفّاره بر او سهل و بی زحمت خواهد شد. - . علل الشرایع ۱ : ۲۵۸ –

**[ترجمه]

«۴»

ع، [علـل الشـرائع] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ هَاشِمٍ عَنِ النَّوْفَلِیِّ عَنِ السَّكُونِیِّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عليهم السـلام أَنَّ عَلِيّاً عليه السلام قَالَ: رَجُلٌ نَذَرَ أَنْ يَصُومَ زَمَاناً قَالَ الزَّمَانُ خَمْسَهُ أَشْهُرٍ وَ الْحِينُ سِتَّهُ أَشْهُرٍ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يَقُولُ تُؤْتِی

ص: ۳۳۵

۱- ۱. قرب الإسناد: ۱۳۶.

۲- ۲. قرب الإسناد: ۱۹۸.

۳- ۳. عیون الأخبار ج ۲ ص ۱۱۹.

۴- ۴. علل الشرائع ج ۱ ص ۲۵۸.

أَكُلَها كُلَّ حِينٍ بِإِذْنِ رَبِّها(۱).

**[ترجمه]علل الشرایع: جعفر ابن محمّد علیه السلام از پدرانش روایت می کند که علی علیه السّلام فرمود: کسی که نذر کرده زمانی را روزه بگیرد. فرمود: زمان، پنج ماه است بدین ترتیب باید پنج ماه روزه بگیرد و اگر به جای زمان «حین» گفته، روزه شش ماه بر او لازم است زیرا حق تبارک و تعالی در قرآن می فرماید: «تُؤْتِی أُكُلَها كُلَّ حِينٍ بِإِذْنِ رَبِّها»، {میوه اش را هر دم به اذن پروردگارش می دهد.} - . علل الشرایع ۲ : ۷۴ -

**[ترجمه]

«۵»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام]: مَتَى وَجَبَ عَلَى الْإِنْسَانِ صَوْمُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ فَصَامَ شَهْراً وَ صَامَ مِنَ الشَّهْرِ الثَّانِی أَيَّاماً ثُمَّ أَفْطَرَ فَعَلَيْهِ أَنْ يَبْنِیَ عَلَيْهِ فَلَا بَأْسَ وَ إِنْ صَامَ شَهْراً أَوْ أَقَلَّ مِنْهُ وَ لَمْ يَصُمْ مِنَ الشَّهْرِ الثَّانِی شَيْئاً عَلَيْهِ أَنْ يُعِيدَ صَوْمَهُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ قَدْ أَفْطَرَ لِمَرَضٍ فَلَهُ أَنْ يَبْنِیَ عَلَى مَا صَامَ لِأَنَّ اللَّهَ حَبَسَهُ وَ إِذَا قَضَيْتَ صَوْمَ شَهْرٍ أَوِ النَّذْرِ كُنْتَ بِالْخِيَارِ فِی الْإِفْطَارِ إِلَى زَوَالِ الشَّمْسِ فَإِنْ أَفْطَرْتَ بَعْدَ الزَّوَالِ فَعَلَيْكَ كَفَّارَةٌ مِثْلُ مَنْ أَفْطَرَ يَوْماً مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ وَ قَدْ رُوِیَ أَنَّ عَلَيْهِ إِذَا أَفْطَرَ بَعْدَ الزَّوَالِ إِطْعَامَ عَشَرَةِ مَسَاكِينَ لِكُلِّ مِسْكِينٍ مُدٌّ مِنْ طَعَامٍ فَإِنْ لَمْ يَقْدِرْ عَلَيْهِ صَامَ يَوْماً بَدَلَ يَوْمٍ وَ صَامَ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ كَفَّارَةً لِمَا فَعَلَ.

**[ترجمه]فقه امام رضا: هرگاه بر انسان واجب شد دو ماه پیاپی روزه بگیرد و یک ماه را روزه گرفت و از ماه دوم چند روزی را روزه گرفت سپس افطار کرد، باید بر اساس آن عمل کند و باکی بر او نیست و اگر یک ماه یا کمتر از یک ماه روزه بگیرد و از ماه دوم هیچ روزی را روزه نگیرد، باید دوباره از اول روزه بگیرد مگر اینکه به سبب بیماری روزه را افطار کرده باشد. پس در این صورت بر اساس روزهایی که روزه گرفته، عمل می کند و آن را ادامه می‌دهد چرا که خداوند او را بازداشته است.

هرگاه روزه ماه یا نذر را قضا کردی، در افطار کردن تا ظهر اختیار با توست، اگر بعد از ظهر افطار کردی بر تو واجب است که کفاره‌ای بدهی همچون کسی که یک روز از ماه رمضان را خورده است. نیز روایت شده که هرگاه پس از ظهر افطار کند، باید به ده مسکین غذا بدهد، که برای هر مسکین یک مدّ غذا می‌باشد؛ پس اگر توانایی آن را نداشت،، یک روز را به جای یک روز، روزه می گیرد و سه روز را به عنوان کفاره آنچه که کرده، روزه می گیرد.

**[ترجمه]

«۶»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ حَرِيزٍ عَمَّنْ رَوَاهُ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: كُلُّ شَیْ ءٍ فِی الْقُرْآنِ أَوْ فَصَاحِبُهُ بِالْخِيَارِ يَخْتَارُ مَا شَاءَ وَ كُلُّ شَیْ ءٍ فِی الْقُرْآنِ فَإِنْ لَمْ يَجِدْ فَعَلَيْهِ ذَلِكَ (۲).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: حریز از کسی که برای او روایت کرده، از امام صادق علیه السلام نقل می‌کند که فرمود: هر جا در قرآن حرف (أَوْ) آمده، به معنای اختیار است و انسان می تواند یکی از دو گزینه را انتخاب کند و هر جا در قرآن چنین تعبیری آمد: «سپس اگر نیافت» در این صورت باید آن را انجام بدهد. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۷۴ -

**[ترجمه]

«۷»

ین، [کتاب حسین بن سعید] و النوادر عَنْ رِفَاعَةَ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ رَجُلٍ عَلَيْهِ صَوْمُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ فَيَصُومُ ثُمَّ يَمْرَضُ هَلْ يَعْتَدُّ بِهِ قَالَ نَعَمْ أَمْرُ اللَّهِ حَبَسَهُ قُلْتُ امْرَأَةٌ نَذَرَتْ صَوْمَ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ قَالَ تَصُومُهُ وَ تَسْتَأْنِفُ أَيَّامَهَا الَّتِی قَعَدَتْ حَتَّى تَسْتَتِمَّ الشَّهْرَيْنِ قُلْتُ أَ رَأَيْتَ إِنْ هِيَ يَئِسَتْ مِنَ الْمَحِيضِ هَلْ تَقْضِيهِ قَالَ لَا يُجْزِيهَا الْأَوَّلُ.

**[ترجمه]کتاب حسین ابن سعید و نوادر: رفاعه از امام صادق علیه السلام نقل می‌کند که از ایشان در باره مردی پرسیدم که روزه دو ماه پیاپی بر او واجب است، پس روزه می‌گیرد سپس بیمار می‌شود، آیا برای او به شمار می‌آید؟ فرمود: آری، امر خداوند او را نگاه داشته است. گفتم: زنی نذر کرده دو ماه پیاپی روزه بگیرد. فرمود: آن را روزه می‌گیرد و روزهایی را که به قاعدگی رسیده، از سر می‌گیرد تا دو ماه را کامل کند. گفتم: به نظر شما اگر از حائض شدن یائسه شود آیا آن را قضا کند؟ فرمود: خیر، همان روزه اولی او را کفایت می‌کند (نذر او را برآورده می‌کند) .

**[ترجمه]

«۸»

ین، [کتاب حسین بن سعید] و النوادر مُحَمَّدُ بْنُ مُسْلِمٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام عَنِ امْرَأَةٍ جَعَلَتْ عَلَيْهَا صَوْمَ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ فَتَحِيضُ قَالَ تَصُومُ مَا حَاضَتْ فَهُوَ يُجْزِيهَا.

**[ترجمه]کتاب حسین ابن سعید و نوادر: محمد ابن مسلم روایت می‌کند: از امام باقر علیه السلام در باره زنی پرسیدم که بر خود عهد بسته که دو ماه پیاپی را روزه بگیرد. فرمود: روزه می‌گیرد تا زمانی که حائض شود و همین او را کفایت می‌کند.

**[ترجمه]

«۹»

نَوَادِرُ الرَّاوَنْدِيِّ، بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ عَلِيٌّ علیه السلام: مَنْ نَذَرَ الصَّوْمَ زَمَاناً فَالزَّمَانُ خَمْسَةُ أَشْهُرٍ.

وَ سُئِلَ علیه السلام عَنْ رَجُلٍ حَلَفَ فَقَالَ امْرَأَتُهُ طَالِقٌ ثَلَاثاً إِنْ لَمْ يَطَأْهَا فِی صَوْمِ شَهْرِ رَمَضَانَ نَهَاراً فَقَالَ يُسَافِرُ بِهَا ثُمَّ يُجَامِعُهَا

نَهاراً(٣).

ص: ٣٣٦

١- ١. علل الشرائع ج ٢ ص ٧۴.

٢- ٢. تفسير العيّاشىّ ج ١ ص ٩٠.

٣- ٣. نوادر الراوندىّ ص ٣٧.

**[ترجمه]نوادر راوندی: موسی ابن جعفر علیه السلام از پدرانش نقل می‌کند که حضرت علی علیه السلام فرمود: اگر کسی نذر کند که «زمانی را» روزه بگیرد، زمان پنج ماه است.

و از ایشان در باره مردی که قسم خورده بود، اگر با همسر خویش در روز ماه مبارک رمضان آمیزش نکند، همسر او سه طلاقه است، سؤال شد، آن حضرت فرمود: او را به مسافرت ببرد و آمیزش کند. - . نوادر راوندی : ۳۷ -

**[ترجمه]

أبواب صوم شهر رمضان و ما یتعلق بذلک و يناسبه

أقول

قد مضى كثير من أخبار هذه الأبواب في كتاب الدعاء فلا تغفل و سيجى ء في أبواب عمل السنه أيضا أكثر الروايات المناسبه لهذه الأبواب فانتظره.

**[ترجمه]بسیاری از روایت های این باب ها در کتاب دعا بیان شد پس غافل مباش، و در باب‌های مربوط به عمل سنت نیز بیشتر روایت‌های مناسب با این باب ها خواهد آمد، پس در انتظار آن باش.

**[ترجمه]

باب ۴۶ وجوب صوم شهر رمضان و فضله

الآيات

البقره: يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيامُ كَما كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ أَيَّاماً مَعْدُوداتٍ فَمَنْ كانَ مِنْكُمْ مَرِيضاً أَوْ عَلى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ وَ عَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعامُ مِسْكِينٍ فَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْراً فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ وَ أَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ شَهْرُ رَمَضانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدىً لِلنَّاسِ وَ بَيِّناتٍ مِنَ الْهُدى وَ الْفُرْقانِ فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ وَ مَنْ كانَ مَرِيضاً أَوْ عَلى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَ لا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ وَ لِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَ لِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلى ما هَداكُمْ وَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ (۱).

lt;meta info="- يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ * أَيَّامًا مَّعْدُودَاتٍ فَمَن كَانَ مِنكُم مَّرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ فَمَن تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَّهُ وَأَن تَصُومُواْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ * شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِيَ أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ فَمَن شَهِدَ مِنكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ وَمَن كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ يُرِيدُ اللّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلاَ يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ وَلِتُكْمِلُواْ الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُواْ اللّهَ عَلَى مَا هَدَاكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ. - . بقره / ۱۸۳ - ۱۸۵ -

{ای کسانی که ایمان آورده اید، روزه بر شما مقرر شده است، همان گونه که بر کسانی که پیش از شما [بودند] مقرر شده

بود، باشد که پرهیزگاری کنید. [روزه در] روزهای معدودی [بر شما مقرر شده است]. [ولی] هر کس از شما بیمار یا در سفر باشد، [به همان شماره] تعدادی از روزهای دیگر [را روزه بدارد]، و بر کسانی که [روزه] طاقت فرساست، کفاره ای است که خوراک دادن به بینوایی است. و هر کس به میل خود، بیشتر نیکی کند، پس آن برای او بهتر است، و اگر بدانید، روزه گرفتن برای شما بهتر است. ماه رمضان [همان ماه] است که در آن، قرآن فرو فرستاده شده است، [کتابی] که مردم را راهبر، و [متضمّن] دلایل آشکار هدایت، و [میزان] تشخیص حق از باطل است. پس هر کس از شما این ماه را درک کند باید آن را روزه بدارد، و کسی که بیمار یا در سفر است [باید به شماره آن،] تعدادی از روزهای دیگر [را روزه بدارد]. خدا برای شما آسانی می خواهد و برای شما دشواری نمی خواهد تا شماره [مقرر] را تکمیل کنید و خدا را به پاس آنکه رهنمونتان کرده است به بزرگی بستایید، و باشد که شکرگزاری کنید}

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

جا، [المجالس للمفید] الْحُسَیْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ التَّمَّارُ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِی مُسْلِمٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ حُلَیْسٍ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ هِشَامِ بْنِ الْوَلِیدِ عَنْ حَمَّادِ بْنِ سُلَیْمَانَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدٍ السَّیْرَافِیِّ عَنِ الضَّحَّاكِ بْنِ مُزَاحِمٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ

ص: ۳۳۷

۱- ۱. البقره: ۱۸۴- ۱۸۵.

الْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ صلی الله علیه و آله يَقُولُ: إِنَّ الْجَنَّهَ لَتُنَجَّدُ وَ تُزَيَّنُ (۱) مِنَ الْحَوْلِ إِلَى الْحَوْلِ لِدُخُولِ شَهْرِ رَمَضَانَ فَإِذَا كَانَ أَوَّلُ لَيْلَهٍ مِنْهُ هَبَّتْ رِيحٌ مِنْ تَحْتِ الْعَرْشِ يُقَالُ لَهَا الْمُثِيرَهُ تَصْفِقُ وَرَقَ أَشْجَارِ الْجِنَانِ وَ حَلَقَ الْمَصَارِيعِ (۲)

فَيُسْمَعُ لِذَلِكَ طَنِينٌ لَمْ يَسْمَعِ السَّامِعُونَ أَحْسَنَ مِنْهُ وَ يَبْرُزْنَ الْحُورُ الْعِينُ حَتَّى يَقِفْنَ بَيْنَ شُرَفِ الْجَنَّهِ فَيُنَادِينَ هَلْ مِنْ خَاطِبٍ إِلَى اللَّهِ فَيُزَوِّجَهُ ثُمَّ يَقُلْنَ يَا رِضْوَانُ مَا هَذِهِ اللَّيْلَهُ فَيُجِيبُهُنَّ بِالتَّلْبِيَهِ ثُمَّ يَقُولُ يَا خَيْرَاتُ حِسَانٌ هَذِهِ أَوَّلُ لَيْلَهٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ قَدْ فُتِّحَتْ أَبْوَابُ الْجِنَانِ لِلصَّائِمِينَ مِنْ أُمَّهِ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله وَ يَقُولُ لَهُ عَزَّ وَ جَلَّ يَا رِضْوَانُ افْتَحْ أَبْوَابَ الْجِنَانِ يَا مَالِكُ أَغْلِقْ أَبْوَابَ جَهَنَّمَ عَنِ الصَّائِمِينَ مِنْ أُمَّهِ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله يَا جَبْرَئِيلُ اهْبِطْ إِلَى الْأَرْضِ فَصَفِّدْ مَرَدَهَ الشَّيَاطِينِ وَ غُلَّهُمْ بِالْأَغْلَالِ ثُمَّ اقْذِفْ بِهِمْ فِي لُجَجِ الْبِحَارِ حَتَّى لَا يُفْسِدُوا عَلَى أُمَّهِ حَبِيبِي صِيَامَهُمْ قَالَ وَ يَقُولُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى فِي كُلِّ لَيْلَهٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ هَلْ مِنْ سَائِلٍ فَأُعْطِيَهُ سُؤْلَهُ هَلْ مِنْ تَائِبٍ فَأَتُوبَ عَلَيْهِ هَلْ مِنْ مُسْتَغْفِرٍ فَأَغْفِرَ لَهُ مَنْ يُقْرِضُ الْمَلِيءَ غَيْرَ الْمُعْدِمِ الْوَفِيَّ غَيْرَ الظَّالِمِ قَالَ وَ إِنَّ لِلَّهِ تَعَالَى فِي آخِرِ كُلِّ يَوْمٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ عِنْدَ الْإِفْطَارِ أَلْفَ أَلْفِ عَتِيقٍ مِنَ النَّارِ فَإِذَا كَانَتْ لَيْلَهُ الْجُمُعَهِ وَ يَوْمُ الْجُمُعَهِ أَعْتَقَ فِي كُلِّ سَاعَهٍ مِنْهَا أَلْفَ أَلْفِ عَتِيقٍ مِنَ النَّارِ وَ كُلُّهُمْ قَدِ اسْتَوْجَبَ الْعَذَابَ فَإِذَا كَانَ فِي آخِرِ شَهْرِ رَمَضَانَ أَعْتَقَ اللَّهُ فِي ذَلِكَ الْيَوْمِ بِعَدَدِ مَا أَعْتَقَ مِنْ أَوَّلِ الشَّهْرِ إِلَى آخِرِهِ.

فَإِذَا كَانَتْ لَيْلَهُ الْقَدْرِ أَمَرَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ جَبْرَئِيلَ فَهَبَطَ فِي كَتِيبَهٍ مِنَ الْمَلَائِكَهِ إِلَى الْأَرْضِ وَ مَعَهُ لِوَاءٌ أَخْضَرُ فَيَرْكُزُ اللِّوَاءَ عَلَى ظَهْرِ الْكَعْبَهِ وَ لَهُ سِتُّمِائَهِ جَنَاحٍ مِنْهَا جَنَاحَانِ لَا يَنْشُرُهُمَا إِلَّا فِي لَيْلَهِ الْقَدْرِ فَيَنْشُرُهُمَا تِلْكَ اللَّيْلَهَ فَيُجَاوِزَانِ الْمَشْرِقَ وَ الْمَغْرِبَ وَ يَبُثُّ جَبْرَئِيلُ الْمَلَائِكَهَ فِي هَذِهِ اللَّيْلَهِ فَيُسَلِّمُونَ عَلَى كُلِّ قَائِمٍ وَ قَاعِدٍ

۱- ۱. التنجید هو التزيين.

۲- ۲. المصاريع: جمع مصراع، و المراد مصراع الباب.

مُصَلٍّ وَ ذَاكِرٍ وَ يُصَافِحُونَهُمْ وَ يُؤَمِّنُونَ عَلَى دُعَائِهِمْ حَتَّى يَطْلُعَ الْفَجْرُ.

فَإِذَا طَلَعَ الْفَجْرُ نَادَى جَبْرَئِيلُ يَا مَعْشَرَ الْمَلَائِكَةِ الرَّحِيلَ الرَّحِيلَ فَيَقُولُونَ يَا جَبْرَئِيلُ فَمَا صَنَعَ اللَّهُ تَعَالَى فِي حَوَائِجِ الْمُؤْمِنِينَ مِنْ أُمَّةِ مُحَمَّدٍ صلى الله عليه و آله فَيَقُولُ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى نَظَرَ إِلَيْهِمْ فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ فَعَفَا عَنْهُمْ وَ غَفَرَ لَهُمْ إِلَّا أَرْبَعَةً قَالَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله وَ هَؤُلَاءِ الْأَرْبَعَةُ مُدْمِنُ الْخَمْرِ وَ الْعَاقُّ لِوَالِدَيْهِ وَ الْقَاطِعُ الرَّحِمِ وَ الْمُشَاحِنُ (۱) فَإِذَا كَانَتْ لَيْلَةُ الْفِطْرِ وَ هِيَ تُسَمَّى لَيْلَةَ الْجَوَائِزِ أَعْطَى اللَّهُ تَعَالَى الْعَامِلِينَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ فَإِذَا كَانَتْ غَدَاةُ يَوْمِ الْفِطْرِ بَعَثَ اللَّهُ الْمَلَائِكَةَ فِي كُلِّ الْبِلَادِ فَيَهْبِطُونَ إِلَى الْأَرْضِ وَ يَقِفُونَ عَلَى أَفْوَاهِ السِّكَكِ فَيَقُولُونَ يَا أُمَّةَ مُحَمَّدٍ صلى الله عليه و آله اخْرُجُوا إِلَى رَبٍّ كَرِيمٍ يُعْطِي الْجَزِيلَ وَ يَغْفِرُ الْعَظِيمَ فَإِذَا بَرَزُوا إِلَى مُصَلَّاهُمْ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لِلْمَلَائِكَةِ مَلَائِكَتِي مَا جَزَاءُ الْأَجِيرِ إِذَا عَمِلَ عَمَلَهُ قَالَ فَيَقُولُ الْمَلَائِكَةُ إِلَهَنَا وَ سَيِّدَنَا جَزَاؤُهُ أَنْ تُوَفِّيَ أَجْرَهُ قَالَ فَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فَإِنِّي أُشْهِدُكُمْ مَلَائِكَتِي أَنِّي قَدْ جَعَلْتُ ثَوَابَهُمْ مِنْ صِيَامِ شَهْرِ رَمَضَانَ وَ قِيَامِهِمْ فِيهِ رِضَايَ وَ مَغْفِرَتِي وَ يَقُولُ يَا عِبَادِي سَلُونِي فَوَ عِزَّتِي وَ جَلَالِي لَا تَسْأَلُونِّي الْيَوْمَ فِي جَمْعِكُمْ لِآخِرَتِكُمْ وَ دُنْيَاكُمْ إِلَّا أَعْطَيْتُكُمْ وَ عِزَّتِي لَأَسْتُرَنَّ عَلَيْكُمْ عَوْرَاتِكُمْ مَا رَاقَبْتُمُونِي وَ عِزَّتِي لَأُجِيرَنَّكُمْ وَ لَا أَفْضَحُكُمْ بَيْنَ يَدَيْ أَصْحَابِ الْحُدُودِ انْصَرِفُوا مَغْفُوراً لَكُمْ قَدْ أَرْضَيْتُمُونِي وَ رَضِيتُ عَنْكُمْ قَالَ فَتَفْرَحُ الْمَلَائِكَةُ وَ تَسْتَبْشِرُ وَ يُهَنِّئُ بَعْضُهَا بَعْضاً بِمَا يُعْطِي هَذِهِ الْأُمَّةَ إِذَا أَفْطَرُوا(۲).

**[ترجمه]مجالس مفید: عبد اللّه ابن عبّاس گوید که از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم شنیده است که می فرمود: همانا بهشت سال به سال به جهت حلول ماه رمضان زینت و آرایش می شود.

چون شب اوّل ماه رمضان فرا رسد، بادی که آن را مثیره گویند از زیر عرش می وزد که برگ درختان بهشت را به هم می زند و حلقه درهای بهشت را می کوبد. پس آوائی از آنها شنیده شود که هرگز شنوندگان بهتر از آن نشنیده اند. حوران (زنان سیاه چشم) بهشتی از جایگاه خود بیرون شوند تا بر مکانهای بلند بهشت بایستند و صدا زنند: آیا خواستگاری به سوی خدا آمده تا خدا او را همسر کرامت کند؟ سپس گویند: ای رضوان (دربان بهشت) امشب چه شبی است؟ او لبّیک گویان به‌آنان پاسخ دهد. سپس گوید: ای حوران نیک سیرت و نیکو صورت، امشب شب اوّل ماه رمضان است که درهای بهشت برای روزه داران امّت محمّد صلی الله علیه و آله و سلم گشوده شده است. خدا عزّ و جلّ به او فرماید: ای رضوان، درهای بهشت را بگشا، ای مالک (دربان دوزخ)، درهای دوزخ را بروی روزه داران امّت محمّد ببند، ای جبرئیل به زمین فرودآ، و سرکشان شیاطین را در بند و زنجیر کن، سپس همگی را در امواج خروشان بیفکن تا روزه امّت حبیب مرا تباه نسازند.

فرمود: و خداوند تبارک و تعالی در هر شب از ماه رمضان سه بار می فرماید: آیا درخواست کننده ای هست تا خواسته اش را به او ببخشم؟ آیا توبه کننده ای هست تا توبه اش را بپذیرم؟ آیا آمرزش طلبی هست تا وی را بیامرزم؟ کیست به توانمندی که تهیدست نیست و به وفاکننده ای که ظالم نیست قرض دهد؟ (منظور خود خداست) .

فرمود: و خداوند در پایان هر روز از ماه رمضان به هنگام افطار هزار هزار بنده را از آتش آزاد کند، و چون شب جمعه و روز جمعه شود، در هر ساعتی از آن، هزار هزار نفر را از آتش آزاد سازد که همگی مستحقّ عذاب می باشند، و چون روز آخر ماه رمضان فرا رسد، خداوند در آن روز به تعداد افرادی که از اوّل تا آخر آن ماه آزاد ساخته آزاد می کند.

و چون شب قدر شود، خداوند عزّ و جلّ جبرئیل را فرمان دهد تا در میان جمعی از فرشتگان به زمین فرود آید، و با او پرچمی

سبز رنگ است، پس آن پرچم را بر پشت کعبه بکوبد. جبرئیل شش‌صد بال دارد که دو بال آن را جز در شب قدر باز نکند، و در آن شب آن دو بال را بگشاید، و آن دو بال از مشرق و مغرب فراتر برود، و جبرئیل در چنین شبی فرشتگان را به اطراف عالم گسیل دارد و آنان به هر ایستاده و نشسته، و هر نمازگزار و ذکر گویی سلام کنند و با آنان دست دهند و دعای ایشان را آمین گویند تا سپیده صبح سر زند.

پس چون صبح بدمد جبرئیل علیه السلام صدا زند: ای گروه ملائکه کوچ کنید کوچ کنید. گویند: ای جبرئیل، خداوند نسبت به درخواستهای مؤمنان از امّت محمّد چه کرده است؟ گوید: خدای متعال امشب به آنان نظر رحمت کرده و از آنان گذشت نموده و گناهانشان را آمرزیده است مگر چهار کس را. رسول خدا (ص) فرمود: و این چهار کس: شرابخوار، عاقّ والدین، کسی که قطع رحم کرده، و کینه توز می‌باشند.

و چون شب عید فطر که شب جوائز نام دارد فرا رسد، خداوند پاداش عمل کنندگان را بدون حساب و شمارش ببخشد. و چون صبح روز عید فرا رسد، خداوند فرشتگان را در تمام شهرها برانگیزد، پس در زمین فرود آیند و سر کوچه و گذرها بایستند و گویند: ای امّت محمّد، به سوی پروردگار کریم برای نماز عید بیرون شوید که او پاداش فراوان دهد، و گناهان بزرگ را بیامرزد. و چون به سوی محلّ برگزاری نماز عید روند، خداوند عزّ و جلّ به ملائکه فرماید: ای ملائکه من، پاداش یک اجیر وقتی به وظیفه اش عمل کند چیست؟ گویند: معبودا و سیّدا، پاداش او آن است که اجر او را به طور کامل عطا کنی. خدای عزّ و جلّ فرماید: ای ملائکه! من شما را گواه می گیرم که من پاداش این را که در ماه رمضان روزه گرفتند و به نماز ایستادند، خرسندی و آمرزش خودم قرار دادم.

و می فرماید: ای بندگانم از من درخواست کنید، به عزّت و جلالم خودم سوگند، شما امروز در این گردهمایی خود برای آخرت و دنیایتان هر چه از من بخواهید به شما ببخشم، و به عزّتم سوگند، تا آن زمان که مرا مراقب خود بدانید و از من بترسید، گناهان و عیوب شما را بپوشانم. به عزّتم سوگند که شما را از عذاب پناه دهم و در نزد کسانی که در دوزخ جاودانند رسوا نسازم، بازگردید که همگی بخشیده شده اید، شما مرا خشنود ساختید و من از شما خشنود گشته ام. پس ملائکه بدین بخششی که خداوند به این امّت به هنگام افطار ماه رمضان عنایت فرموده خوشحال شده و یکدیگر را بشارت داده و تبریک گویند. - . امالی مفید : ۱۴۴ -

**[ترجمه]

«۲»

کشف، [کشف الغمه] رَوَى الْحَافِظُ عَبْدُ الْعَزِيزِ عَنْ رِجَالِهِ قَالَ الْقَاضِی أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْحُسَيْنُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ هَارُونَ الضَّبِّيُّ إِمْلَاءً قَالَ وَجَدْتُ فِی كِتَابِ وَالِدِی حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ حَمْزَةَ الْعَلَوِيُّ قَالَ: كَتَبْتُ إِلَى أَبِی مُحَمَّدٍ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الرِّضَا علیهم السلام أَسْأَلُهُ لِمَ فَرَضَ اللَّهُ الصَّوْمَ فَكَتَبَ إِلَيَّ فَرَضَ اللَّهُ تَعَالَى الصَّوْمَ لِيَجِدَ الْغَنِيُّ مَسَّ الْجُوعِ

١- ١. المشاحن: المباغض الممتلئ عداوه.

٢- ٢. أمالى المفيد ص ١۴۴.

لِيَحْنُوَ عَلَى الْفَقِيرِ (۱).

**[ترجمه]کشف الغمهٔ: هارون ضبی گوید: من در کتاب پدرم این گونه یافتم که جعفر ابن محمد حمزه علوی برای ما روایت کرد و گفت: برای ابومحمد ابن علی ابن محمد ابن رضا علیه السلام نوشتم و از ایشان پرسیدم چرا خداوند روزه را واجب کرده است؟ او برای من این گونه نوشت: همانا خداوند متعال روزه را واجب کرد تا ثروتمند گرسنگی را لمس کند تا بر فقیر مهربانی و دلسوزی کند. - . کشف الغمه ۳ : ۲۷۳ -

**[ترجمه]

«۳»

مَجَالِسُ الشَّيْخِ، أَخْبَرَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ عُبَيْدِ اللَّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَكَمِ أَخِي هِشَامٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ يَزِيدَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ لِلَّهِ فِي كُلِّ لَيْلَةٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ عُتَقَاءَ مِنَ النَّارِ إِلَّا مَنْ أَفْطَرَ عَلَى مُسْكِرٍ أَوْ مشاحن [مُشَاحِناً] أَوْ صَاحِبَ شَاهَيْنٍ قَالَ قُلْتُ وَ أَيُّ شَيْ ءٍ صَاحِبُ شَاهَيْنٍ قَالَ الشِّطْرَنْجُ (۲).

**[ترجمه]مجالس شیخ: عمر ابن زید از امام صادق علیه السلام روایت می کند که فرمود: همانا خداوند در هر شب ماه رمضان گروهی را از آتش جهنم آزاد می کند، مگر کسی که روزه‌اش را با چیز مست کننده‌ای افطار کند یا کینه‌توز یا صاحب شاهین باشد. روای گوید: عرض کردم: صاحب شاهین چیست؟ فرمود: شطرنج. - . امالی طوسی ۲ : ۳۰۲ -

**[ترجمه]

«۴»

دَعَوَاتُ الرَّاوَنْدِيِّ، عَنْ كَعْبٍ: أَنَّ اللَّهَ تَعَالَى اخْتَارَ مِنَ اللَّيَالِي لَيْلَةَ الْقَدْرِ وَ مِنَ الشُّهُورِ شَهْرَ رَمَضَانَ فَشَهْرُ رَمَضَانَ يُكَفِّرُ مَا بَيْنَهُ وَ بَيْنَ شَهْرِ رَمَضَانَ الْخَبَرَ.

**[ترجمه]دعوات راوندی: از کعب روایت شده که خداوند در میان شب‌ها، شب قدر و در میان ماه‌ها، ماه رمضان را برگزیده است و (روزه) ماه رمضان گناهان مابین خود و ماه رمضان دیگر را می‌زداید .

**[ترجمه]

«۵»

كِتَابُ فَضَائِلِ الْأَشْهُرِ الثَّلَاثَةِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِيسَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ يَحْيَى بْنِ عِمْرَانَ الْأَشْعَرِيِّ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ مُوسَى بْنِ عِمْرَانَ الْهَمْدَانِيِّ عَنْ يُونُسَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ يُونُسَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه

السلام يَقُولُ: مَنْ أَفْطَرَ يَوْماً مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ خَرَجَ الْإِيمَانُ مِنْهُ.

وَ مِنْهُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ مَاجِيلَوَيْهِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ غَيْرِ وَاحِدٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: شَهْرُ رَمَضَانَ شَهْرُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ هُوَ شَهْرٌ يُضَاعِفُ اللَّهُ فِيهِ الْحَسَنَاتِ وَ يَمْحُو فِيهِ السَّيِّئَاتِ وَ هُوَ شَهْرُ الْبَرَكَهِ وَ هُوَ شَهْرُ الْإِنَابَهِ وَ هُوَ شَهْرُ التَّوْبَهِ وَ هُوَ شَهْرُ الْمَغْفِرَهِ وَ هُوَ شَهْرُ الْعِتْقِ مِنَ النَّارِ وَ الْفَوْزِ بِالْجَنَّهِ أَلَا فَاجْتَنِبُوا فِيهِ كُلَّ حَرَامٍ وَ أَكْثِرُوا فِيهِ مِنْ تِلَاوَهِ الْقُرْآنِ وَ سَلُوا فِيهِ حَوَائِجَكُمْ وَ اشْتَغِلُوا فِيهِ بِذِكْرِ رَبِّكُمْ وَ لَا يَكُونَنَّ شَهْرُ رَمَضَانَ عِنْدَكُمْ كَغَيْرِهِ مِنَ الشُّهُورِ فَإِنَّ لَهُ عِنْدَ اللَّهِ حُرْمَهً وَ فَضْلًا عَلَى سَائِرِ الشُّهُورِ وَ لَا يَكُونَنَّ شَهْرَ رَمَضَانَ يَوْمُ صَوْمِكُمْ كَيَوْمِ فِطْرِكُمْ.

ص: ۳۴۰

۱- ۱. كشف الغمّه ج ۳ ص ۲۷۳.

۲- ۲. أمالى الطوسیّ ج ۲ ص ۳۰۲.

وَ مِنْهُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ إِسْحَاقَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ الْهَمْدَانِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ فَضَّالٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ عَلِيِّ بْنِ مُوسَی الرِّضَا علیه السلام قَالَ: الْحَسَنَاتُ فِی شَهْرِ رَمَضَانَ مَقْبُولَةٌ وَ السَّيِّئَاتُ فِيهِ مَغْفُورَةٌ مَنْ قَرَأَ فِی شَهْرِ رَمَضَانَ آيَةً مِنْ كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ كَانَ كَمَنْ خَتَمَ الْقُرْآنَ فِی غَيْرِهِ مِنَ الشُّهُورِ وَ مَنْ ضَحِكَ فِيهِ فِی وَجْهِ أَخِيهِ الْمُؤْمِنِ لَمْ يَلْقَهُ يَوْمَ الْقِيَامَهِ إِلَّا ضَحِكَ فِی وَجْهِهِ وَ بَشَّرَهُ بِالْجَنَّهِ وَ مَنْ أَعَانَ فِيهِ مُؤْمِناً أَعَانَهُ اللَّهُ تَعَالَی عَلَی الْجَوَازِ عَلَی الصِّرَاطِ يَوْمَ تَزِلُّ فِيهِ الْأَقْدَامُ وَ مَنْ كَفَّ فِيهِ غَضَبَهُ كَفَّ اللَّهُ عَنْهُ غَضَبَهُ يَوْمَ الْقِيَامَهِ وَ مَنْ أَغَاثَ فِيهِ مَلْهُوفاً آمَنَهُ اللَّهُ مِنَ الْفَزَعِ الْأَكْبَرِ يَوْمَ الْقِيَامَهِ وَ مَنْ نَصَرَ فِيهِ مَظْلُوماً نَصَرَهُ اللَّهُ عَلَی كُلِّ مَنْ عَادَاهُ فِی الدُّنْيَا وَ نَصَرَهُ يَوْمَ الْقِيَامَهِ عِنْدَ الْحِسَابِ وَ الْمِيزَانِ شَهْرُ رَمَضَانَ شَهْرُ الْبَرَكَهِ وَ شَهْرُ الرَّحْمَهِ وَ شَهْرُ الْمَغْفِرَهِ وَ شَهْرُ التَّوْبَهِ وَ شَهْرُ الْإِنَابَهِ مَنْ لَمْ يُغْفَرْ لَهُ فِی شَهْرِ رَمَضَانَ فَفِی أَيِّ شَهْرٍ يُغْفَرُ لَهُ فَسَلُوا اللَّهَ أَنْ يَتَقَبَّلَ مِنْكُمْ فِيهِ الصِّيَامَ وَ لَا يَجْعَلَهُ آخِرَ الْعَهْدِ مِنْكُمْ وَ أَنْ يُوَفِّقَكُمْ فِيهِ لِطَاعَتِهِ وَ يَعْصِمَكُمْ مِنْ مَعْصِيَتِهِ إِنَّهُ خَيْرُ مَسْئُولٍ.

وَ مِنْهُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ الصَّفَّارِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِی عُمَيْرٍ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عُثْمَانَ عَنِ الْحَلَبِيِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام: صِيَامُ شَهْرِ الصَّبْرِ وَ صِيَامُ ثَلَاثَهِ أَيَّامٍ فِی كُلِّ شَهْرٍ يُذْهِبُ بَلَابِلَ الصَّدْرِ.

وَ رُوِیَ: صِيَامُ ثَلَاثَهِ أَيَّامٍ فِی كُلِّ شَهْرٍ صِيَامُ الدَّهْرِ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يَقُولُ مَنْ جاءَ بِالْحَسَنَهِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثالِها(۱).

**[ترجمه]کتاب فضائل الاشهر الثلاثهٔ: یونس ابن عمار گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می‌فرمود: هر کس یک روز از روزه ماه رمضان را بخورد، ایمان از وجود او بیرون می‌رود.

و محمد ابن ابی عمیر از چند نفر روایت می‌کند که امام صادق علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: ماه رمضان، ماه خداوند عزّ و جلّ است و ماهی است که خداوند نیکی را دوچندان می‌کند و در این ماه بدی‌ها را پاک می‌کند و این ماه، ماه برکت است و ماه روی کردن به سوی خدا و ماه توبه و ماه مغفرت و ماه آزاد شدن از آتش جهنم و کامیابی به بهشت است.

هان! پس از هر حرامی در این ماه دوری کنید و در این ماه قرآن را بسیار تلاوت کنید و نیازهایتان را درخواست کنید و در این ماه با ذکر پروردگارتان مشغول شوید و ماه رمضان در نزد شما همچون ماه‌های دیگر نباشد، زیرا این ماه در نزد خداوند نسبت به ماه‌های دیگر حرمت و برتری دارد و در ماه رمضان، روزی که روزه هستید، همچون روزی که روزه‌دار نیستید، نباشد.

و علی ابن فضال از پدرش از امام رضا علیه السلام روایت می‌کند که فرمود: نیکی‌ها در ماه رمضان قبول می‌شود و بدی‌ها آمرزیده می‌شود، کسی که در ماه رمضان آیه‌ای از کتاب خداوند عزّ و جلّ قرائت کند، مانند کسی است که در ماه‌های دیگر قرآن را ختم کرده باشد؛ و کسی که در این ماه به روی برادر مؤمنش بخندد، روز قیامت او را ملاقات نمی‌کند جز اینکه به روی وی بخندد و به او مژده بهشت بدهد؛ و کسی که در این ماه به مؤمنی یاری رساند، خداوند در روزی که قدم‌ها می‌لغزد به او کمک می‌کند که از پل صراط عبور کند؛ و کسی که در این ماه خشم خود را نگاه دارد، خداوند در روز قیامت خشم خود را از او نگاه می‌دارد؛ و هر کس در این ماه اندوهگینی که مال یا عزیزش را از دست داده را کمک رساند، خداوند او را

از هول بزرگ روز قیامت امان می‌دهد؛ و کسی که در این ماه ستمدیده‌ای را یاری دهد، خداوند در دنیا او را در برابر کسی که با او دشمنی می‌دهد، یاری می‌دهد و در روز قیامت در هنگام حساب و ترازوی اعمال او را یاری می‌رساند .

ماه رمضان ماه برکت است و ماه رحمت و ماه آمرزش گناهان و ماه توبه و ماه روی کردن به سوی خداوند است. کسی که در ماه رمضان مورد بخشش قرار نگیرد، پس در کدام ماه بخشیده می‌شود؟ پس از خدا بخواهید که روزه را از شما قبول کند و آن را آخرین عهد شما قرار ندهد و در این ماه توفیق طاعت و بندگی را به شما بدهد و از معصیتش شما را محافظت کند چرا که او بهترین عهده‌دار است.

و حلبی از امام صادق علیه السلام نقل می کند که فرمود: امیرمؤمنان علیه السلام فرمود: روزه ماه صبر(رمضان) و روزه سه روز در هر ماه، اندوه‌های قلب را می‌زداید.

و روایت شده که روزه سه روز از هر ماه، روزه یک عمر است و خداوند عزّ و جلّ می‌فرماید: «مَن جَاء بِالْحَسَنَهِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا»، -. انعام / ۱۶۰ - {هر کس کار نیکی بیاورد، ده برابر آن [پاداش] خواهد داشت.}

**[ترجمه]

«۶»

دَعَائِمُ الْإِسْلَامِ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام: أَنَّهُ کَانَ یَقُولُ لِبَنِیهِ إِذَا دَخَلَ شَهْرُ رَمَضَانَ فَأَجْهِدُوا أَنْفُسَکُمْ فِیهِ فَإِنَّ فِیهِ تُقَسَّمُ الْأَرْزَاقُ وَ تُوَقَّتُ الْآجَالُ وَ یُکْتَبُ وَفْدُ اللَّهِ الَّذِینَ یَفِدُونَ عَلَیْهِ وَ فِیهِ لَیْلَهُ الْقَدْرِ الَّتِی الْعَمَلُ فِیهَا خَیْرٌ مِنَ الْعَمَلِ فِی أَلْفِ شَهْرٍ.

ص: ۳۴۱

۱- ۱. الأنعام: ۱۶۰ و کتاب فضائل الأشهر الثلاثه مخطوط.

وَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: أَنَّهُ خَطَبَ النَّاسَ آخِرَ يَوْمٍ مِنْ شَعْبَانَ فَقَالَ أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ أَظَلَّكُمْ شَهْرٌ عَظِيمٌ شَهْرٌ مُبَارَكٌ شَهْرٌ فِيهِ لَيْلَةُ الْعَمَلُ فِيهَا خَيْرٌ مِنَ الْعَمَلِ فِی أَلْفِ شَهْرٍ مَنْ تَقَرَّبَ فِيهِ بِخَصْلَةٍ مِنْ خِصَالِ الْخَيْرِ كَانَ كَمَنْ أَدَّى فَرِيضَةً فِيمَا سِوَاهُ وَ مَنْ أَدَّى فَرِيضَةً فِيهِ كَانَ كَمَنْ أَدَّى سَبْعِينَ فَرِيضَةً فِيمَا سِوَاهُ وَ هُوَ شَهْرُ الصَّبْرِ وَ الصَّبْرُ ثَوَابُهُ الْجَنَّةُ وَ شَهْرُ الْمُوَاسَاةِ شَهْرٌ يُزَادُ فِيهِ فِی رِزْقِ الْمُؤْمِنِ مَنْ فَطَّرَ فِيهِ صَائِماً كَانَ لَهُ مَغْفِرَةٌ لِذُنُوبِهِ وَ عِتْقُ رَقَبَةٍ مِنَ النَّارِ وَ كَانَ لَهُ مِثْلُ أَجْرِهِ مِنْ غَيْرِ أَنْ يُنْتَقَصَ مِنْ أَجْرِهِ شَيْ ءٌ فَقَالَ بَعْضُ الْقَوْمِ يَا رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَيْسَ كُلُّنَا يَجِدُ مَا يُفَطِّرُ الصَّائِمَ فَقَالَ صلی الله علیه و آله يُعْطِی اللَّهُ هَذَا الثَّوَابَ مَنْ فَطَّرَ صَائِماً عَلَى مَذْقَةِ لَبَنٍ أَوْ تَمْرٍ أَوْ شَرْبَةِ مَاءٍ وَ مَنْ أَشْبَعَ صَائِماً سَقَاهُ اللَّهُ مِنْ حَوْضِی شَرْبَةً لَا يَظْمَأُ بَعْدَهَا وَ هُوَ شَهْرٌ أَوَّلُهُ رَحْمَةٌ وَ أَوْسَطُهُ مَغْفِرَةٌ وَ آخِرُهُ عِتْقٌ مِنَ النَّارِ وَ مَنْ خَفَّفَ عَنْ مَمْلُوكِهِ فِيهِ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ وَ أَعْتَقَهُ مِنَ النَّارِ وَ اسْتَكْثِرُوا فِيهِ مِنْ أَرْبَعِ خِصَالٍ خَصْلَتَانِ تُرْضُونَ بِهِمَا رَبَّكُمْ وَ خَصْلَتَانِ لَا غِنَى بِكُمْ عَنْهُمَا فَأَمَّا الْخَصْلَتَانِ اللَّتَانِ تُرْضُونَ بِهِمَا رَبَّكُمْ فَشَهَادَةُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ تَسْتَغْفِرُونَهُ وَ أَمَّا اللَّتَانِ لَا غِنَى بِكُمْ عَنْهُمَا فَتَسْأَلُونَ اللَّهَ الْجَنَّةَ وَ تَعُوذُونَ بِهِ مِنَ النَّارِ.

وَ عَنْهُ صلی الله علیه و آله: أَنَّهُ صَعِدَ الْمِنْبَرَ فَقَالَ آمِينَ ثُمَّ قَالَ أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ جَبْرَئِيلَ اسْتَقْبَلَنِی فَقَالَ يَا مُحَمَّدُ مَنْ أَدْرَكَ شَهْرَ رَمَضَانَ فَلَمْ يُغْفَرْ لَهُ فِيهِ فَمَاتَ فَأَبْعَدَهُ اللَّهُ قُلْ آمِينَ فَقُلْتُ آمِينَ.

وَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام أَنَّهُ قَالَ: مَنْ لَمْ يُغْفَرْ لَهُ فِی شَهْرِ رَمَضَانَ لَمْ يُغْفَرْ لَهُ إِلَى مِثْلِهِ مِنْ قَابِلٍ إِلَّا أَنْ يَشْهَدَ عَرَفَةَ.

وَ عَنْ عَلِيٍّ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: صَوْمُ شَهْرِ رَمَضَانَ جُنَّةٌ مِنَ النَّارِ(۱).

۱- ۱. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۲۶۸ و ۲۶۹. و فی المجازات النبویّه ص ۱۱۹: و من ذلک قوله صلی الله علیه و آله « الصوم جنه، و الصدقه تطفئ الخطیئه» و هاتان استعارتان: أحدهما قوله علیه السلام « الصوم جنه» و المراد ان الصائم الذی یخلص فی صومه، کأنّه قد لبس جنه من العقاب و أخذ أمانا من النار، و للصوم مزیه علی سائر العبادات فی هذا المعنی، و ان کانت أدیت علی شروطها بهذه الصفه، و ذلک أن الصیام لا- یظهر أثره بقول اللسان و لا فعل الارکان، و انما هو نیه فی القلوب و امساک عن حرکات المطعم و المشرب، فهو یقع بین الإنسان و بین اللّه خالصا من غیر ریاء و لا نفاق، و سائر العبادات و ضروب القرب و الطاعات قد یجوز أن یفعل علی وجه الریاء و السمعه دون حقائق الإخلاص و الطاعه. و قال لی أبو عبد اللّه محمّد بن یحیی الجرجانی الفقیه عند أصحابنا: ان الصلاه أفضل من الصیام، لانها تتضمن ما فی الصیام من الامساک، و فیها مع ذلک الخشوع و تلاوه القرآن. و قال النبیّ صلّی اللّه علیه و آله: لا یزال العبد فی جهاد الشیطان ما دام فی صلاته فجعل الصلاه أیضا تتضمن معنی الجهاد فاما ما روی فی الخبر من أنّه علیه السلام قال حاکیا عن اللّه تعالی:« کل عمل ابن آدم له الا الصوم فانه لی و أنا أجزی به» فلیس ما فیه من تفضیل الصوم بدال علی أن غیره من العبادات لیس بأفضل منه و انما وجه اختصاصه بالذکر من بین العبادات علی التعظیم له لاجل ما قدمنا ذکره من انه لا یفعل الأعلی محض الإخلاص، و لا یتأتی فی حقیقته شی ء من الریاء و النفاق. و قد جاء عنه علیه السلام أنّه قال: لیس فی الصوم رئاء. و هذا بیان للمعنی الذی تکلمنا علیه. و حکی عن سفیان بن عیینه فی تفسیر هذا الخبر انه قال: الصوم هو الصبر، لان الإنسان یصبر عن المطعم و المشرب و المنکح، و قد قال تعالی:« إِنَّما يُوَفَّى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسابٍ» یقول فثواب الصوم لیس له حساب یعلم من کثرته علی قدر کلفته و مشقته.

**[ترجمه]دعائم الاسلام: از جعفر ابن محمد علیهما السلام روایت شده که هرگاه ماه رمضان فرا رسید، به پسرانش می‌فرمود: خود را تا آخرین حد توان به کوشش وادارید زیرا در این ماه روزی‌ها تقسیم می‌شود و مدت‌های عمر مقرر می‌گردد و نام حج کنندگانی که به مهمانی خدا مشرف می‌شوند نوشته می‌شود، و در آن ماه شبی است که انجام عملی در آن، از عمل هزار ماه بهتر است.

و از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم روایت شده که در آخرین روزه ماه شعبان برای مردم خطبه خواند و فرمود: ای مردم، همانا ماهی بزرگ و ماهی پر برکت بر شما سایه افکنده است، ماهی که شبی در آن است که انجام عمل در آن شب از هزار ماه بهتر است. کسی که در این ماه عملی از اعمال خیر را به قصد تقرب به خدا به جا آورد، مانند کسی است که فریضه ای از فرائض خدا را در غیر آن ماه ادا کند، و کسی که در این ماه فریضه‌ای از فرائض خدا را به‌جا آورد مانند کسی است که هفتاد فریضه را در ماه‌های دیگر به‌جا آورده باشد و این ماه، ماه صبر است و پاداش صبر بهشت است و این ماه، ماه همدردی است و این ماهی است که خداوند روزی مومنان را در آن می‌افزاید و کسی که در این ماه مومنی روزه‌دار را به افطار پذیرا شود، گناهان گذشته‌اش بخشوده می‌شود و ثواب آزاد کردن بنده‌ای از آتش نصیب او می‌گردد و اجری به اندازه او دریافت می‌کند بدون آنکه از اجر او چیزی کم شود.

یکی از مردمان گفت: ای رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم، همگی ما این توان را نداریم که روزه‌دار را افطار کنیم. پیامبر فرمود: خداوند این ثواب را به کسی که با جرعه شیری، یا یک خرما یا جرعه‌ای آب روزه‌داری را افطار کند، می‌دهد و هر کس روزه‌داری را سیر کند، خداوند از حوض من جرعه‌ای به او می‌نوشاند که هرگز بعد از آن تشنه نخواهد شد.

و این ماهی است که اول آن رحمت، و وسطش مغفرت و پایانش آزاد شدن از آتش دوزخ است و هر کس در این ماه بار تکالیف مملوک خود را سبک سازد، خداوند او را می‌بخشاید و او را از آتش دوزخ آزاد می‌کند.

و در این ماه چهار خصلت را زیاد انجام دهید: دو خصلت که به وسیله آن خدا را خشنود می‌سازید و دو خصلت که خود از آن بی‌نیاز نیستید. اما دو خصلت که خدا را با آن خشنود می‌سازید، شهادت به اینکه معبود حقی جز الله نیست و از او آمرزش گناهان را می‌خواهید و اما دو خصلت که شما از آن بی‌نیاز نیستید، این است که در این ماه بهشت را از خدا بخواهید و از آتش دوزخ به او پناه ببرید.

و از ایشان روایت شده که بر منبر بالا رفت و فرمود: آمین، سپس فرمود: ای مردم! جبرئیل از من استقبال کرد و گفت: ای محمد، هر کس ماه رمضان را درک کند و آمرزیده نشود و بمیرد، خداوند او را از رحمت خود دور کناد، بگو: آمین، پس گفتم: آمین.

از جعفر ابن محمد علیهما السلام روایت شده که فرمود: کسی که در ماه رمضان آمرزیده نشود، تا ماه رمضان آینده آمرزیده نمی‌شود، مگر آنکه در عرفه حاضر شده باشد. (حج کند)

از علی علیه السلام روایت شده که فرمود: روزه ماه رمضان سپر و مانع از آتش دوزخ است .

**[ترجمه]

«۷»

کِتَابُ النَّوَادِرِ، لِفَضْلِ اللَّهِ بْنِ عَلِیٍّ الْحُسَیْنِیِّ الرَّاوَنْدِیِ (۱) قَالَ أَخْبَرَنِی أَبُو الْفَتْحِ رُسْتُمُ بْنُ مَسْعُودٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِبْرَاهِیمَ الْمَعْرُوفِ بِالْأَخْبَارِیِّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ أَبِی خَلَفٍ الطَّبَرِیِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ الْحَافِظِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْعَبَّاسِ الْأَخْبَارِیِّ وَ إِبْرَاهِیمَ بْنِ عِیسَی

الْمُقْرِی عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدٍ الرُّویَانِیِّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ الْبَزَّارِ الْبَغْدَادِیِّ عَنْ عَبْدِ الْمُنْعِمِ بْنِ إِدْرِیسَ عَنْ وَهْبِ بْنِ مُنَبِّهٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله قَالَ: إِذَا کَانَ أَوَّلُ لَیْلَهٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ

ص: ۳۴۳

۱- ۱. هذه الأحادیث لا توجد فی النوادر المطبوع.

أَمَرَ اللَّهُ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی سَبْعَهً مِنَ الْمَلَائِکَهِ جَبْرَئِیلَ وَ مِیکَائِیلَ وَ إِسْرَافِیلَ وَ کوکیائیل وَ شَمْشَائِیلَ وَ إِسْمَاعِیلَ وَ دردیائیل علیهم السلام مَعَ کُلِّ مَلَکٍ مِنْهُمْ لِوَاءٌ مِنْ نُورٍ وَ سَبْعُونَ أَلْفاً مِنَ الْمَلَائِکَهِ مَعَ جَبْرَئِیلَ لِوَاءٌ مِنْ نُورٍ یُضْرَبُ فِی السَّمَاءِ السَّابِعَهِ مَکْتُوبٌ عَلَی ذَلِکَ اللِّوَاءِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله طُوبَی لِأُمَّهِ مُحَمَّدٍ یُنَادُونَ بِالْأَسْحَارِ بِالْبُکَاءِ وَ التَّضَرُّعِ أُولَئِکَ هُمُ الْآمِنُونَ یَوْمَ الْقِیَامَهِ-(۱) وَ فِی یَدِ کوکیائیل لِوَاءٌ مِنْ نُورٍ یُضْرَبُ فِی السَّمَاءِ الرَّابِعَهِ مَکْتُوبٌ عَلَیْهِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ طُوبَی لِأُمَّهِ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله یَتَصَدَّقُونَ بِالنَّهَارِ وَ یَقُومُونَ فِی اللَّیْلِ بِالدُّعَاءِ وَ الِاسْتِغْفَارِ یَنْظُرُ اللَّهُ إِلَیْهِمْ وَ یَرْضَی عَنْهُمْ وَ فِی یَدِ شَمْشَائِیلَ لِوَاءٌ مِنْ نُورٍ یُضْرَبُ فِی السَّمَاءِ الثَّالِثَهِ مَکْتُوبٌ عَلَیْهِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ طُوبَی لِأُمَّهِ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله صِیَامُهُمْ جُنَّهٌ مِنَ النَّارِ وَ فِی یَدِ إِسْمَاعِیلَ لِوَاءٌ مِنْ نُورٍ یُضْرَبُ فِی السَّمَاءِ الثَّانِیَهِ مَکْتُوبٌ عَلَیْهِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ یَجُوزُونَ الصِّرَاطَ یَوْمَ الْقِیَامَهِ کَالْبَرْقِ الْخَاطِفِ وَ فِی یَدِ دردیائیل لِوَاءٌ مِنْ نُورٍ یُضْرَبُ فِی السَّمَاءِ الدُّنْیَا مَکْتُوبٌ عَلَیْهِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ السَّلَامُ عَلَیْکُمْ یَا أُمَّهَ مُحَمَّدٍ أَبْشِرُوا بِالنَّعِیمِ الدَّائِمِ وَ جِوَارِ الرَّحْمَنِ وَ جِوَارِ مُحَمَّدٍ علیه السلام وَ جِوَارِ الْمَلَائِکَهِ.

**[ترجمه]کتاب نوادر: عبدالله ابن عباس از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم روایت می کند که فرمود: هنگامی که شب اول ماه رمضان فرا برسد، خداوند تبارک و تعالی به هفت فرشته؛ جبرئیل، میکائیل، اسرافیل، کوکیائیل، شمشائیل، اسماعیل و دردیائیل علیهم السلام امر می کند، درحالی که همراه با هر کدام این فرشتگان پرچمی از نور و هفتاد هزار فرشته است.

همراه جبرئیل پرچمی از نور است که در آسمان هفتم زده می‌شود و بر این پرچم نوشته شده: لا اله الا الله محمد رسول الله، خوشا به حال آن دسته از امت محمد که در هنگام سحر با گریه و نیایش خدا را ندا می کنند، آنان کسانی هستند که در روز قیامت در امانند. و در دست کوکائیل پرچمی از نور است که در آسمان چهارم زده می‌شود و بر آن نوشته شده: لا اله الا الله محمد رسول الله، خوشا به حال امت محمد که در روز صدقه می‌دهند و در شب، با دعا و استغفار شب زنده‌داری می کنند، خداوند به آنان می‌نگرد و از آنان راضی می‌شود. و در دست شمشائیل پرچمی از نور است که در آسمان سوم زده شده و بر روی آن نوشته شده: لا اله الا الله محمد رسول الله، خوشا به حال امت محمد که روزه آن‌ها سپر و مانعی از آتش دوزخ است. و در دست اسماعیل پرچمی از نور است که در آسمان دوم زده شده و بر روی آن نوشته شده: لا اله الا الله محمد رسول الله، روز قیامت مانند برق جهنده از پل صراط عبور می کنند. و در دست دردیائیل پرچمی از نور است که در آسمان دنیا (پایین) زده شده و بر روی آن نوشته شده: لا اله الا الله محمد رسول الله، سلام و درود بر شما ای امت محمد، به نعمت همیشگی و ماندن در جوار الهی و در جوار محمد صلی الله علیه و آله و سلم و ماندن در جوار فرشتگان، مژده بدهید.

**[ترجمه]

«۸»

وَ مِنْهُ، عَنْ عَلِیِّ بْنِ أَبِی خَلَفٍ الطَّبَرِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ الْمَرْوَزِیِّ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ شُعَیْبٍ النازی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَمْشِیدَ عَنْ جَرِیرٍ عَنْ لَیْثِ بْنِ أَبِی سُلَیْمٍ عَنْ مُجَاهِدٍ عَنْ أَبِی سَعِیدٍ الْخُدْرِیِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: إِنَّ أَبْوَابَ السَّمَاءِ تُفَتَّحُ فِی أَوَّلِ لَیْلَهٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ وَ لَا تُغْلَقُ إِلَی آخِرِ لَیْلَهٍ مِنْهُ فَلَیْسَ مِنْ عَبْدٍ یُصَلِّی فِی لَیْلَهٍ مِنْهُ إِلَّا کَتَبَ اللَّهُ عَزَّ وَ

جلَّ لَهُ بِكَلِّ سَـجْدَهٍ أَلْفَ وَ خَمْسَـمِائَهِ حَسَنَهٍ وَ بَنَی لَهُ بَیْتاً فِی الْجَنَّهِ مِنْ یَاقُوتَهٍ حَمْرَاءَ لَهَا سَبْعُونَ أَلْفَ بَابٍ لِکَلِّ بَابٍ مِنْهَا قَصْرٌ مِنْ ذَهَبٍ مُوَشَّحٌ بِیَاقُوتَهٍ حَمْرَاءَ وَ کَانَ لَهُ بِکُلِّ سَجْدَهٍ سَجَدَهَا

ص: ۳۴۴

۱- ۱. قد سقط ذکر میکائیل و اسرافیل و لوائهما.

مِنْ لَيْلٍ أَوْ نَهَارٍ شَجَرَةٌ يَسِيرُ الرَّاكِبُ فِيهَا مِائَةَ عَامٍ فَإِذَا صَامَ أَوَّلَ يَوْمٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ غَفَرَ لَهُ كُلَّ ذَنْبٍ تَقَدَّمَ إِلَى ذَلِكَ الْيَوْمِ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ وَ كَانَ كَفَّارَةً إِلَى مِثْلِهَا مِنَ الْحَوْلِ وَ كَانَ لَهُ بِكُلِّ يَوْمٍ يَصُومُهُ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ قَصْرٌ لَهُ أَلْفُ بَابٍ مِنْ ذَهَبٍ وَ اسْتَغْفَرَ لَهُ سَبْعُونَ أَلْفَ أَلْفِ مَلَكٍ تَأْتِي غُدْوَةً إِلَى أَنْ تُوَارِيَ بِالْحِجَابِ.

**[ترجمه]کتاب نوادر: ابوسعید خدری گوید: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: درهای آسمان در اولین شب ماه رمضان باز می‌شود و تا آخرین شب ماه رمضان بسته نمی‌شود.

هیچ بنده‌ای نیست که در یکی از شب‌های این ماه نماز برپا دارد مگر اینکه خداوند عزّ و جلّ در ازای هر سجده برای او هزار و پانصد نیکی ثبت کند و در بهشت خانه‌ای از یاقوت سرخ برای او بنا کند که هفتاد هزار در داشته باشد و هر یک از درهای آن کاخی از طلای آراسته به یاقوت سرخ داشته باشد و برای هر سجده‌ای که در شب یا روز ماه رمضان انجام می دهد، درختی است که سوار در آن به مسافت صد سال حرکت می کند و چون اولین روز ماه رمضان را روزه گرفت، همه گناهان گذشته‌اش که تا آن روز از ماه رمضان مرتکب شده، بخشیده می‌شود و روزه او، کفاره‌ای است برای همان اندازه از گناهانی که در سال (پیش رو) مرتکب می‌شود. و در ازای هر روز از ماه رمضان که روزه می گیرد، کاخی به او تعلق می گیرد که هزار در از طلا دارد و هزار هزار ملائکه که از صبحدم تا پنهان شدن خورشید می‌آیند، برای او طلب آمرزش می کنند.

**[ترجمه]

«۹»

وَ مِنْهُ، عَنْ عَلِيٍّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ الْحَافِظِ عَنْ عِمْرَانَ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ أَبِي مُحَمَّدٍ سَعِيدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُوسَى عَنْ حَمَّادِ بْنِ عَمْرٍو عَنْ يَزِيدَ بْنِ رَفِيعٍ عَنْ أَبِي عَالِيَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله يَقُولُ: مَنْ صَامَ رَمَضَانَ ثُمَّ حَدَّثَ نَفْسَهُ أَنْ يَصُومَ إِنْ عَاشَ فَإِنْ مَاتَ بَيْنَ ذَلِكَ دَخَلَ الْجَنَّةَ وَ مَا نَفَقَةٌ إِلَّا وَ يُسْأَلُ الْعَبْدُ عَنْهَا إِلَّا النَّفَقَةُ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ صِلَةً لِلْعِبَادِ وَ كَانَ كَفَّارَةً لِذُنُوبِهِمْ وَ مَنْ تَصَدَّقَ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ بِصَدَقَةٍ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ فَمَا فَوْقَهَا إِذَا كَانَ أَثْقَلَ عِنْدَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ مِنْ جِبَالِ الْأَرْضِ ذَهَباً تَصَدَّقَ بِهَا فِي غَيْرِ رَمَضَانَ وَ مَنْ قَرَأَ آيَةً فِي رَمَضَانَ أَوْ سَبَّحَ كَانَ لَهُ مِنَ الْفَضْلِ عَلَى غَيْرِهِ كَفَضْلِي عَلَى أُمَّتِي فَطُوبَى لِمَنْ أَدْرَكَ رَمَضَانَ ثُمَّ طُوبَى لَهُ.

فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ مَا طُوبَى قَالَ علیه السلام أَخْبَرَنِي جَبْرَئِيلُ علیه السلام أَنَّهَا شَجَرَةٌ غَرَسَهَا اللَّهُ بِيَدِهِ تَحْمِلُ كُلَّ نَعِيمٍ خَلَقَهَا اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لِأَهْلِ الْجَنَّةِ وَ إِنَّ عَلَيْهَا ثِمَاراً بِعَدَدِ النُّجُومِ كُلُّ ثَمَرَةٍ مِثْلُ ثَدْيِ النِّسَاءِ تَخْرُجُ فِي كُلِّ ثَمَرَةٍ مِنْهَا أَرْبَعَةُ أَنْهَارٍ مَاءٌ وَ خَمْرٌ وَ عَسَلٌ وَ لَبَنٌ وَ سَعَةُ كُلِّ نَهَرٍ مَا بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَ الْمَغْرِبِ وَ عَرْضُهُ مَا بَيْنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ وَ مَنْ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ فِي رَمَضَانَ يُحْسَبُ لَهُ ذَاكَ بِسَبْعِ مِائَةِ أَلْفِ رَكْعَةٍ فِي غَيْرِ رَمَضَانَ فَإِنَّ الْعَمَلَ يُضَاعَفُ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ فَقِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله كَمْ يُضَاعَفُ قَالَ أَخْبَرَنِي جَبْرَئِيلُ علیه السلام قَالَ تُضَاعَفُ الْحَسَنَاتُ بِأَلْفِ أَلْفٍ كُلُّ حَسَنَةٍ مِنْهَا أَفْضَلُ مِنْ جَبَلِ أُحُدٍ وَ هُوَ قَوْلُهُ تَعَالَى وَ اللَّهُ يُضاعِفُ لِمَنْ يَشاءُ(۱).

قَالَ الرَّاوَنْدِيُّ قَوْلُهُ صلی الله علیه و آله فِي هَذَا الْحَدِيثِ: إِنَّهَا شَجَرَةٌ غَرَسَهَا اللَّهُ بِيَدِهِ.

۱- ۱. البقره: ۲۶۱.

أراد به و الله أعلم أحدثها بقوته كما قال الله تعالى وَ السَّماءَ بَنَيْناها بِأَيْدٍ(۱) أى أحدثناها بقوه و القوه هى القدره.

**[ترجمه]کتاب نوادر: عبدالله ابن مسعود گوید: از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم شنیدم که می‌فرمود: هر کس ماه رمضان را روزه بگیرد سپس با خود بگوید، اگر زنده ماند روزه می گیرد، اگر در این مدت بمیرد وارد بهشت می‌شود. هیچ نفقه‌ای نیست مگر اینکه از بنده در باره آن بازخواست می‌شود جز نفقه در ماه رمضان که به عنوان صله و هدیه برای بندگان و کفاره گناهانشان است. و هر کس در ماه رمضان هموزن ذره‌ای و بالاتر از آن صدقه بدهد، در نزد خداوند سنگین‌تر از کوه‌های زمین به وزن طلا است اگر در غیر ماه رمضان صدقه بدهد؛ و کسی که در ماه رمضان آیه‌ای را قرائت کند یا تسبیح گوید، فضیلت او بر دیگران مانند فضیلت من بر امتم می‌باشد، پس طوبی از آنِ کسی خواهد شد که ماه رمضان را دریابد و خوشا به حال او.

گفتند: ای رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم، طوبی چیست؟ فرمود: جبرئیل علیه السلام به من خبر داد که طوبی درختی است که خداوند با دستان خویش کاشته است و این درخت همه نعمت‌هایی را که خداوند عزّ و جلّ برای اهل بهشت آفریده است در خود دارد و میوه‌هایی دارد که به تعداد ستارگان است. هر یک از میوه‌های آن مانند پستان زنان است و از هر یک از میوه‌های آن چهار نهر بیرون می‌آید: آب، شراب، عسل و شیر و گستره هر نهر به اندازه مسافت بین مشرق و مغرب است و عرض آن به اندازه مسافت بین آسمان تا زمین است. و کسی که در ماه رمضان دو رکعت نماز بخواند، برای او به اندازه هفتصد هزار رکعت در غیر ماه رمضان به حساب می‌آید، چراکه اعمال در ماه رمضان چندین برابر می‌شود. عرض شد: ای رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم،، چند برابر می‌شود؟ فرمود: جبرئیل علیه السلام به من خبر داد و گفت: نیکی‌ها هزار هزار برابر می‌شود و هر نیکی از اعمال نیک از کوه احد برتر است و این سخن خداوند است که می‌فرماید: «وَاللّهُ يُضَاعِفُ لِمَن يَشَاء»، - . بقره / ۲۶۱ - {و خداوند برای هر کس که بخواهد، [آن را] چند برابر می کند.}

راوندی گوید: مقصود از این فرموده پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم در این حدیث «طوبی درختی است که خداوند با دست خود کاشته است» این است - و خداوند بهتر می‌داند - که با قوت خویش آن را آفریده است، همان طور که خداوند متعال فرموده است: «وَالسَّمَاء بَنَيْنَاهَا بِأَيْدٍ»، - . ذاریات / ۴۷ - {و آسمان را به قدرت خود برافراشتیم.} یعنی با قوت برافراشتیم و قوت همان قدرت است.

**[ترجمه]

«۱۰»

وَ مِنْهُ، عَنْ عَبْدِ الرَّحِيمِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ أَبِی الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ وَهْبٍ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ يَزِيدَ عَنْ أَبِی إِسْمَاعِيلَ بْنِ خَالِدٍ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَلِيِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مَنْ صَامَ شَهْرَ رَمَضَانَ فَاجْتَنَبَ فِيهِ الْحَرَامَ وَ الْبُهْتَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَ أَوْجَبَ لَهُ الْجِنَانَ.

**[ترجمه]کتاب نوادر: علی ابن ابی طالب علیه السلام از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم روایت می کند که فرمود:

کسی که ماه رمضان را روزه بگیرد و در این ماه از حرام و بهتان اجتناب کند، خداوند از او خشنود می گردد و باغ‌های بهشت را بر او واجب می کند.

**[ترجمه]

«۱۱»

وَ مِنْهُ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ [كَذَا] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِي بَكْرٍ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ مَذْعُورَهَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَهَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ: مَنْ صَلَّى فِي شَهْرِ رَمَضَانَ فِي كُلِّ لَيْلَهٍ رَكْعَتَيْنِ يَقْرَأُ فِي كُلِّ رَكْعَهٍ بِفَاتِحَهِ الْكِتَابِ مَرَّهً وَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ إِنْ شَاءَ صَلَّاهُمَا فِي أَوَّلِ لَيْلٍ وَ إِنْ شَاءَ فِي آخِرِ لَيْلٍ وَ الَّذِي بَعَثَنِي بِالْحَقِّ نَبِيّاً إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يَبْعَثُ بِكُلِّ رَكْعَهٍ مِائَهَ أَلْفِ مَلَكٍ يَكْتُبُونَ لَهُ الْحَسَنَاتِ وَ يَمْحَوْنَ عَنْهُ السَّيِّئَاتِ وَ يَرْفَعُونَ لَهُ الدَّرَجَاتِ وَ أَعْطَاهُ ثَوَابَ مَنْ أَعْتَقَ سَبْعِينَ رَقَبَهً.

**[ترجمه]کتاب نوادر: ابوهریره از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم روایت می کند که فرمود: کسی که در ماه رمضان در هر شب دو رکعت نماز بخواند و در هر رکعت یک بار سوره فاتحه و سه بار سوره توحید را قرائت کند - اگر خواست در ابتدای شب نماز را بخواند و اگر خواست در پایان شب آن را بخواند - سوگند به خداوندی که مرا به حق به پیامبری مبعوث داشت، خداوند عزّ و جلّ در ازای هر رکعت، صد هزار ملائکه را می‌فرستد که برای او نیکی‌ها بنویسند و بدی‌ها را از او بزدایند و درجات او را بالا ببرند و خداوند پاداش کسی که هفتصد برده را آزاد کرده، به او عطا می کند.

**[ترجمه]

«۱۲»

وَ مِنْهُ، عَنْ أَبِي الْحَسَنِ عَلِيٍّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ جَعْفَرٍ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ عَنْ يُوسُفَ بْنِ سَعْدٍ عَنْ زَائِدٍ الْقُمِّيِّ عَنْ مُرَّهَ الْهَمْدَانِيِّ عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ الْأَنْصَارِيِّ عَنِ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله: أَنَّهُ قَالَ وَ قَدْ دَنَا رَمَضَانُ لَوْ يَعْلَمُ الْعَبْدُ مَا فِي رَمَضَانَ لَوَدَّ أَنْ يَكُونَ رَمَضَانُ السَّنَهَ فَقَالَ رَجُلٌ مِنْ خُزَاعَهَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَ مَا فِيهِ فَقَالَ صلی الله علیه و آله إِنَّ الْجَنَّهَ لَتَزَيَّنُ لِرَمَضَانَ مِنَ الْحَوْلِ إِلَى الْحَوْلِ فَإِذَا كَانَ أَوَّلُ لَيْلَهٍ مِنْ رَمَضَانَ هَبَّتِ الرِّيحُ مِنْ تَحْتِ الْعَرْشِ فَصَفَقَتْ وَرَقَ الْجَنَّهِ فَتَنْظُرُ حُورُ الْعِينِ إِلَى ذَلِكَ فَيَقُلْنَ

يَا رَبِّ اجْعَلْ لَنَا مِنْ عِبَادِكَ فِي هَذَا الشَّهْرِ أَزْوَاجاً تَقَرُّ بِهِمْ أَعْيُنُنَا وَ تَقَرُّ أَعْيُنُهُمْ بِنَا فَمَا مِنْ عَبْدٍ صَامَ رَمَضَانَ إِلَّا زَوَّجَهُ اللَّهُ تَعَالَى مِنْ حُورِ الْعَيْنِ فِي خَيْمَهٍ مِنْ

۱- ۱. الذاریات: ۴۷.

دُرَّةٍ مُجَوَّفَةٍ كَمَا نَعَتَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ فِي كِتَابِهِ حُورٌ مَقْصُوراتٌ فِي الْخِيام (۱) عَلَى كُلِّ وَاحِدَةٍ مِنْهُنَّ سَبْعُونَ أَلْفَ حُلَّةٍ لَيْسَتْ وَاحِدَةٌ مِنْهَا عَلَى لَوْنِ الْأُخْرَى وَ يُعْطَى سَبْعِينَ أَلْفاً مِنَ الطِّيبِ لَيْسَ مِنْهَا طِيبٌ عَلَى لَوْنِ آخَرَ وَ كُلُّ امْرَأَةٍ مِنْهُنَّ عَلَى سَرِيرٍ مِنْ يَاقُوتَةٍ حَمْرَاءَ مُتَوَشِّحَةٍ مِنْ دُرٍّ عَلَيْهَا سَبْعُونَ فِرَاشاً بَطَائِنُهَا مِنْ إِسْتَبْرَقٍ وَ فَوْقَ سَبْعِينَ سَبْعُونَ أَرِيكَةً لِكُلِّ امْرَأَةٍ مِنْهُنَّ سَبْعُونَ أَلْفَ وَصِيفَةٍ بِيَدِ كُلِّ وَصِيفَةٍ مِنْهُنَّ صَفْحَةٌ مِنْ ذَهَبٍ فِيهَا لَوْنٌ مِنْ طَعَامٍ هَذَا لِكُلِّ يَوْمٍ صَامَهُ مِنْ رَمَضَانَ سِوَى مَا عَمِلَ مِنْ حَسَنَاتٍ.

**[ترجمه]کتاب نوادر: ابومسعود انصاری از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم روایت می‌کند، درحالی که ماه رمضان نزدیک شده بود، فرمود: اگر بنده می‌دانست چه چیزی در ماه رمضان است، دوست می‌داشت که ماه رمضان یک سال کامل باشد. مردی از طایفه خزاعه گفت: ای رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم، در ماه رمضان چه چیزی است؟ فرمود: همانا بهشت سال به سال به جهت حلول ماه رمضان زینت و آرایش می شود. چون شب اوّل ماه رمضان فرا رسد، بادی از زیر عرش می وزد که برگ درختان بهشت را به هم می زند، پس حوریان بهشتی به آن نگاه می‌کنند و گویند: پروردگارا، در این ماه از میان بندگانت برای ما همسرانی قرار بده که چشم ما به آنان روشن شود و مایه سرور و شادی ما شوند و چشم و دل آنان برای ما روشن شود.

هیچ بنده‌ای نیست که ماه رمضان را روزه بگیرد مگر اینکه خداوند حوریان بهشتی را که در خیمه‌ای از مروارید توخالی هستند، به ازدواج او درمی‌آورد همان طور که خداوند آنان را در کتاب خویش این گونه وصف می‌کند: «حُورٌ مَّقْصُورَاتٌ فِي الْخِيَامِ»، - . رحمن / ۷۲ - {حورانی پرده نشین در [دل] خیمه ها.} بر هر یک از آن‌ها هفتاد هزار زینت است که رنگ هیچ کدام از آن شبیه دیگری نیست و هفتاد هزار عطر داده شده که بوی هیچ کدام از آن شبیه دیگری نیست و هر زنی از آنان بر تختی از یاقوت سرخ است که با مروارید آراسته شده و بر این مروارید هفتاد تشک است که آستر آن از ابریشم ضخیم براق است و بر بالای این هفتاد تشک، هفتاد تخت قرار دارد. و برای هر یک از این زنان، هفتاد هزار خدمتکار زن مقرر شده که در دست هر خدمتکار سینی‌ای از جنس طلا- است که نوعی غذا در آن گذاشته شده است. همه این (نعمت‌ها) فقط برای هر روزی است که در ماه رمضان روزه گرفته است، جدای از کارهای نیکی که انجام داده است.

**[ترجمه]

«۱۳»

وَ مِنْهُ، عَنْ عَبْدِ الْجَبَّارِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ الرُّويَانِيِّ عَنْ عَبْدِ الْوَاحِدِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ سَلَّامٍ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ الزَّاهِدِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ مُسْلِمِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَمْرِو بْنِ حَمْزَةَ عَنْ أَبِي الرَّبِيعِ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: لَمَّا حَضَرَ شَهْرُ رَمَضَانَ قَالَ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله سُبْحَانَ اللَّهِ مَا ذَا تَسْتَقْبِلُونَ وَ مَا ذَا يَسْتَقْبِلُكُمْ قَالَهَا ثَلَاثَ مَرَّاتٍ فَقَالَ عُمَرُ وَحْيٌ نَزَلَ أَوْ عَدُوٌّ حَضَرَ قَالَ لَا وَ لَكِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَغْفِرُ فِي أَوَّلِ رَمَضَانَ لِكُلِّ أَهْلِ هَذِهِ الْقِبْلَةِ قَالَ وَ رَجُلٌ فِي نَاحِيَةِ الْقَوْمِ يَهُزُّ رَأْسَهُ وَ يَقُولُ بَخْ بَخْ فَقَالَ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله كَأَنَّكَ ضَاقَ صَدْرُكَ مِمَّا سَمِعْتَ فَقَالَ لَا وَ اللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ لَكِنْ ذَكَرْتُ الْمُنَافِقِينَ فَقَالَ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله الْمُنَافِقُ كَافِرٌ وَ لَيْسَ لِكَافِرٍ فِي ذَا شَيْ ءٌ.

وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ إِسْحَاقَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْلَمَةَ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ وَرْدَانَ قَالَ سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ

مَالِکٍ یَقُولُ: ارْتَقَی رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله عَلَی الْمِنْبَرِ دَرَجَهً فَقَالَ آمِینَ ثُمَّ ارْتَقَی الثَّانِیَهَ فَقَالَ آمِینَ ثُمَّ ارْتَقَی الثَّالِثَهَ فَقَالَ آمِینَ ثُمَّ اسْتَوَی فَجَلَسَ فَقَالَ أَصْحَابُهُ عَلَی مَا أَمَّنْتَ فَقَالَ أَتَانِی جَبْرَئِیلُ فَقَالَ رَغِمَ أَنْفُ امْرِئٍ ذُکِرْتَ عِنْدَهُ فَلَمْ یُصَلِّ عَلَیْکَ فَقُلْتُ آمِینَ فَقَالَ رَغِمَ أَنْفُ امْرِئٍ أَدْرَکَ أَبَوَیْهِ فَلَمْ یَدْخُلِ الْجَنَّهَ فَقُلْتُ آمِینَ فَقَالَ رَغِمَ أَنْفُ امْرِئٍ أَدْرَکَ رَمَضَانَ فَلَمْ یُغْفَرْ لَهُ فَقُلْتُ آمِینَ.

ص: ۳۴۷

۱- ۱. الرحمن: ۷۲.

**[ترجمه]کتاب نوادر: انس ابن مالک گوید: زمانی که ماه رمضان فرا رسید، پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: سبحان الله! از چه چیزی استقبال می‌کنید؟ و چه چیزی از شما استقبال می‌کند؟ سه بار این جمله را فرمود.

عمر گفت: (آیاتی از) وحی نازل شده یا دشمنی رسیده است؟ فرمود: خیر، بلکه خداوند متعال در اول ماه رمضان همه کسانی را که اهل این قبله می‌باشند می بخشاید. - گفت: - و مردی در گوشه جمعیت سر خود را تکان می‌داد و می‌گفت: بخ بخ (اسم فعلی که در مقام شگفتی به چیزی گویند). پس پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: گویی تو از آنچه شنیدی دلتنگ شدی؟ آن مرد گفت: نه، به خدا سوگند ای رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم، بلکه منافقان را به یاد آوردم. پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: منافق، کافر است و در این بخششی که ذکر کردم، چیزی برای کافر نیست.

و با همین سند سلمه ابن وردان گوید: شنیدم که انس ابن مالک می‌گفت: پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم یک پله از منبر بالا رفت و فرمود: آمین، سپس از پله دوم بالا رفت و فرمود: آمین، و از پله سوم بالا رفت و فرمود: آمین. سپس راست ایستاد و بعد نشست. صحابه به او گفتند: بر چه چیزی آمین گفتید؟ فرمود: جبرئیل به نزد من آمد و گفت: خوار و نابود شود کسی که اسم تو پیش او ذکر شود و بر تو درود و سلام نفرستد. پس من گفتم: آمین. و گفت: خوار و نابود شود کسی که پدر و مادرش را درک کند (ولی در حق آنان کوتاهی کند) و وارد بهشت نشود، پس گفتم: آمین، و گفت: خوار و نابود شود کسی که به ماه رمضان برسد و آمرزیده نشود، پس گفتم: آمین.

**[ترجمه]

«۱۴»

وَ مِنْهُ، عَنْ عَبْدِ الْجَبَّارِ بْنِ أَحْمَدَ عَنِ الْحَاكِمِ أَبِی الْفَضْلِ التِّرْمِذِیِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ صَالِحٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ إِسْمَاعِیلَ بْنِ إِسْحَاقَ عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ حَمْزَةَ عَنْ عَبْدِ الْعَزِیزِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ سُهَیْلِ بْنِ مَالِكٍ عَنْ أَبِیهِ عَنْ أَبِی هُرَیْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: إِذَا اسْتَهَلَّ رَمَضَانُ غُلِّقَتْ أَبْوَابُ النَّارِ وَ فُتِّحَتْ أَبْوَابُ الْجِنَانِ وَ صُفِّدَتِ الشَّیَاطِینُ.

**[ترجمه]کتاب نوادر: ابوهریره گوید: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: هنگامی که ماه رمضان آغاز شود، درهای دوزخ بسته می‌شود و درهای بهشت باز می‌شود و شیاطین در زنجیر کشیده می‌شوند.

**[ترجمه]

«۱۵»

وَ مِنْهُ، عَنْ عَبْدِ الْوَاحِدِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ عَنْ عَبْدِ الْوَاحِدِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عِمْرَانَ بْنِ مُوسَی عَنْ أَحْمَدَ بْنِ هِشَامٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ نَصْرٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْهَیْثَمِ عَنْ عَمْرِو بْنِ الْأَزْهَرِ عَنْ أَبَانِ بْنِ أَبِی عَیَّاشٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: إِذَا كَانَ أَوَّلُ لَیْلَةٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ نَادَی الْجَلِیلُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَی رِضْوَانَ خَازِنَ الْجَنَّةِ فَیَقُولُ یَا رِضْوَانُ فَیَقُولُ: لَبَّیْكَ رَبِّی وَ سَعْدَیْكَ فَیَقُولُ نَجِّدْ جَنَّتِی وَ زَیِّنْهَا لِلصَّائِمِینَ مِنْ أُمَّةِ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله وَ لَا تُغْلِقْهَا عَنْهُمْ

حَتَّى يَنْقَضِیَ شَهْرُهُمْ قَالَ ثُمَّ یَقُولُ یَا مَالِکُ فَیَقُولُ لَبَّیْکَ رَبِّی وَ سَعْدَیْکَ فَیَقُولُ أَغْلِقِ الْجَحِیمَ عَنِ الصَّائِمِینَ مِنْ أُمَّهِ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله وَ لَا تَفْتَحْهَا عَلَیْهِمْ حَتَّی یَنْقَضِیَ شَهْرُهُمْ ثُمَّ یَقُولُ لِجَبْرَئِیلَ یَا جَبْرَئِیلُ فَیَقُولُ لَبَّیْکَ رَبِّی وَ سَعْدَیْکَ فَیَقُولُ انْزِلْ عَلَی الْأَرْضِ فَغُلَّ فِیهَا مَرَدَهَ الشَّیَاطِینِ حَتَّی لَا یُفْسِدُوا عَلَی عِبَادِی صَوْمَهُمْ وَ لِلَّهِ تَعَالَی مَلَکٌ فِی السَّمَاءِ الدُّنْیَا یُقَالُ لَهُ دردریا [دردیائیل] فَرَائِصُهُ تَحْتَ الْعَرْشِ وَ لَهُ جَنَاحَانِ جَنَاحٌ مُکَلَّلٌ بِالْیَاقُوتِ وَ الْآخَرُ بِالدُّرِّ قَدْ جَاوَزَ الْمَشْرِقَ وَ الْمَغْرِبَ یُنَادِی الشَّهْرَ کُلَّهُ یَا بَاغِیَ الْخَیْرِ هَلُمَّ وَ یَا بَاغِیَ الشَّرِّ أَقْصِرْ هَلْ مِنْ سَائِلٍ فَیُعْطَی سُؤْلَهُ وَ هَلْ مِنْ دَاعٍ فَیُسْتَجَابَ دَعْوَتُهُ هَلْ مِنْ تَائِبٍ فَیُتَابَ عَلَیْهِ وَ اللَّهُ تَعَالَی یَقُولُ الشَّهْرَ کُلَّهُ هَلْ مِنْ تَائِبٍ فَیُتَابَ عَلَیْهِ هَلْ مِنْ مُسْتَغْفِرٍ فَیُغْفَرَ لَهُ وَ یَقُولُ جَلَّ وَ عَزَّ عِبَادِی اصْبِرُوا وَ أَبْشِرُوا فَتُوشِکُوا أَنْ تَنْقَلِبُوا إِلَی رَحْمَتِی وَ کَرَامَتِی قَالَ فَلِلَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ عُتَقَاءُ عِنْدَ کُلِّ فِطْرٍ رِجَالٌ وَ نِسَاءٌ.

وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عِمْرَانَ بْنِ مُوسَی عَنْ أَحْمَدَ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِی نَصْرٍ عَنْ یَزِیدَ بْنِ هَارُونَ عَنْ هِشَامِ بْنِ أَبِی هِشَامٍ عَنْ مُحَمَّدِ

ص: ۳۴۸

بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: أَعْطِيَتْ أَمَّتِي فِي شَهْرِ رَمَضَانَ خَمْسَ خِصَالٍ لَمْ يُعْطَهَا أَحَدٌ قَبْلَهُنَّ خُلُوفُ فَمِ الصَّائِمِ أَطْيَبُ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ رِيحِ الْمِسْكِ وَ تَسْتَغْفِرُ لَهُ الْمَلَائِكَةُ حَتَّى يُفْطِرَ وَ تُصَفَّدُ فِيهِ مَرَدَةُ الشَّيَاطِينِ فَلَا يَصِلُوا فِيهِ إِلَى مَا كَانُوا يَصِلُونَ فِي غَيْرِهِ وَ يُزَيِّنُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فِيهِ كُلَّ يَوْمٍ جَنَّتَهُ وَ يَقُولُ يُوشِكُ عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ أَنْ يُلْقُوا عَنْهُمُ الْمَئُونَةَ وَ الْأَذَى وَ يَصِيرُوا إِلَيْكِ وَ يَغْفِرُ لَهُمْ فِي آخِرِ لَيْلَةٍ مِنْهُ قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أي [أَ هِيَ] لَيْلَةُ الْقَدْرِ قَالَ لَا وَ لَكِنَّ الْعَامِلَ إِنَّمَا يُوَفَّى أَجْرَهُ إِذَا انْقَضَى عَمَلُهُ.

**[ترجمه]انس ابن مالك گويد: رسول خدا صلى الله عليه و آله و سلم فرمود: هنگامی که اولين شب ماه رمضان فرا رسد، خدوانـد تبارك و تعالى «رضوان» خزانه‌دار بهشت را صدا می‌زنـد و می‌فرمايـد: ای رضوان. او می گويـد: لبيک و سعديک (اطاعت می کنم و فرمان می‌برم). خداوند می‌فرمايد: بهشتم را برای روزه‌داران امت محمد صلى الله عليه و آله و سلم زينت و آرايش بده و بهشت را تا زمانی که ماه رمضانشان به پايان می‌رسد، بر روی آن‌ها نبند.

فرمود: سپس خداونـد می‌فرمايـد: ای مالك. او می گويـد: لبيک و سعديک. خداونـد می‌فرمايـد: دوزخ را بر روزه‌داران امت محمد صلى الله عليه و آله و سلم ببند و آن را تا پايان ماه رمضانشان باز نكن. سپس به جبرئيل می‌فرمايد: ای جبرئيل، او می... گويد: پروردگارم لبيک و سعديک، خداوند می‌فرمايد: به زمين فرود آی و شياطين سرکش را در زنجير کن تا روزه بندگانم را فاسد و تباه نکنند.

و خداوند در آسمان دنيا فرشته‌ای به نام دردیائیل دارد که کتف های او زير عرش خداوند است و دو بال دارد؛ يک بالش با ياقوت و بال ديگرش با مرواريد آراسته شده، و از مشرق و مغرب عبور کرده و در کل ماه رمضان ندا می‌دهد: ای طالب خير بيا، و ای طالب شر، کوتاه بيا، آيا کسی هست که چيزی بخواهـد تا به او داده شود؟ و آيا دعا کننـده ای هست که دعايش اجابت شود؟ آيا توبه کننده‌ای هست تا توبه‌اش پذيرفته شود؟

و خداونـد متعال در طول ماه رمضان می‌فرمايـد: آيا توبه کننده‌ای هست که توبه‌اش پذيرفته شود؟ آيا کسی هست که از گناه آمرزش بخواهد تا بخشيده شود؟ و خداوند عزّ و جل سمی‌فرمايد: ای بندگانم، شکيبا باشيد و مژده بدهيد زيرا نزديک است که به رحمت و کرامت من بازگرديد. فرمود: خداوند در هر عيد فطر مردان و زنانی آزادشده از آتش دوزخ دارد.

و با همين سند، ابوهريره گويد: رسول خدا صلى الله عليه و آله و سلم فرمود: در ماه رمضان به امتم پنج خصلت داده شده که پيش از آنان به هيچ کسی داده نشـده است: بوی دهان روزه‌دار در نزد خداوند از بوی مشک خوشبوتر است، و فرشتگان تا زمان افطار برای او طلب آمرزش می کننـد، و در اين ماه شياطين سرکش در بند می‌شوند به آنچه در ماه‌های ديگر بدان می... رسيدند، در اين ماه به آن نمی‌رسند؛ و در اين ماه، خداوند هر روز بهشت خود را می‌آرايد و می‌فرمايد: نزديک است سنگينی و اذيت از بنـدگان صالحم برداشته شود و به سوی تو بيايند و در آخرين شب اين ماه آمرزيده می‌شوند. عرض شد: ای رسول خدا! کدام شب؟ شب قدر؟ فرمود: نه، همانا کارگر هنگامی که کارش به پايان برسد، دستمزدش را دريافت می کند.

**[ترجمه]

وَ مِنْهُ، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ [كَذَا] عَنْ أَحْمَدَ بْنِ يُونُسَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى بْنِ أَبِی عُمَرَ عَنْ عَبْدِ الرَّحِيمِ بْنِ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنْ أَبِی عَيَّاشٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: مَنْ أَدْرَكَ شَهْرَ رَمَضَانَ بِمَكَّةَ مِنْ أَوَّلِهِ إِلَى آخِرِهِ صِيَامَهُ وَ قِيَامَهُ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ مِائَةَ أَلْفِ شَهْرِ رَمَضَانَ فِی غَيْرِ مَكَّةَ وَ كَانَ لَهُ بِكُلِّ يَوْمٍ مَغْفِرَةٌ وَ شَفَاعَةٌ وَ بِكُلِّ لَيْلَةٍ مَغْفِرَةٌ وَ شَفَاعَةٌ وَ كُلِّ يَوْمٍ حُمْلَانُ فَرَسٍ فِی سَبِيلِ اللَّهِ وَ بِكُلِّ يَوْمٍ دَعْوَةٌ مُسْتَجَابَةٌ وَ كَتَبَ لَهُ بِكُلِّ يَوْمٍ عِتْقَ رَقَبَةٍ وَ كُلِّ لَيْلَةٍ عِتْقَ رَقَبَةٍ وَ كُلِّ يَوْمٍ حَسَنَةً وَ كُلِّ لَيْلٍ حَسَنَةً وَ كُلِّ يَوْمٍ دَرَجَةً وَ كُلِّ لَيْلَةٍ دَرَجَةً.

**[ترجمه]کتاب نوادر: ابوعیاش گوید: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: کسی که روزه و شب زنده‌داری ماه رمضان را از ابتدا تا پایان ماه در مکه انجام دهد، خداوند برای او پاداش صد هزار ماه رمضان در غیر مکه می‌نویسد و در هر روز و شب، مغفرت و شفاعت شامل حال او می‌شود و در ازای هر روز، دو بارِ اسب در راه خدا برایش ثبت می‌شود و در هر روز دعایی اجابت شده برای او مقرر می‌گردد و در ازای هر روز، آزاد کردن برده‌ای برایش نوشته می‌شود و در ازای هر شب، آزاد کردن برده‌ای برایش ثبت می‌شود و در هر روز یک نیکی و در هر شب یک نیکی برای او می‌نویسند و مقام او هر روز یک درجه و هر شب یک درجه بالا می‌رود.

**[ترجمه]

«۱۷»

وَ مِنْهُ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ الْوَرَّاقِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِی نُعَيْمِ بْنِ عَلِيٍّ وَ أَبِی إِسْحَاقَ بْنِ عِيسَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْفَضْلِ بْنِ حَاتِمٍ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ رَاهَوَيْهِ عَنِ النَّضْرِ بْنِ شُمَيْلٍ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ الْفَضْلِ عَنِ النَّضْرِ بْنِ شيبا [شَيْبَانَ] عَنْ أَبِی سَلَمَةَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِيهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: وَ ذَكَرَ رَمَضَانَ فَفَضَّلَهُ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَى سَائِرِ الشُّهُورِ قَالَ شَهْرٌ فَرَضَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ صِيَامَهُ وَ سَنَّ قِيَامَهُ فَمَنْ صَامَهُ وَ قَامَهُ إِيمَاناً وَ احْتِسَاباً خَرَجَ مِنْ ذُنُوبِهِ كَيَوْمَ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ.

**[ترجمه]کتاب نوادر: عبدالرحمن از پدرش روایت می‌کند که رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم از ماه رمضان یاد کرد و بنا بر آنچه خداوند آن را بر دیگر ماه‌ها برتری داده، فضیلت ماه رمضان را بیان فرمود و آن را بر دیگر ماه‌ها برتری داد و فرمود: ماه رمضان ماهی است که خداوند عزّ و جلّ روزه آن را واجب کرد و شب زنده‌داری در این ماه را سنت قرار داد، پس هر کس با ایمان به خداوند و به امید پاداش الهی، ماه رمضان را روزه بگیرد و در این ماه شب زنده‌داری کند، از گناهانش بیرون می‌آید همچون روزی که از مادرش او را به دنیا آورده است.

**[ترجمه]

«۱۸»

وَ مِنْهُ، عَنْ أَبِی الْقَاسِمِ الْوَرَّاقِ عَنْ أَبِی مُحَمَّدٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ هَدِيَّةَ عَنْ هَمَّامِ بْنِ يَحْيَى عَنْ عَلِيِّ بْنِ زَيْدِ بْنِ جُدْعَانَ

عَنْ سَعِيدِ بْنِ مُسَيَّبٍ عَنْ سَلْمَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: خَطَبَنَا رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله فِي آخِرِ يَوْمٍ مِنْ شَعْبَانَ فَقَالَ قَدْ أَظَلَّكُمْ شَهْرُ رَمَضَانَ شَهْرٌ مُبَارَكٌ شَهْرٌ فِيهِ لَيْلَةٌ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ جَعَلَ اللَّهُ تَعَالَى صِيَامَهُ فَرِيضَةً وَ قِيَامَهُ لِلَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ طَوْعاً مَنْ تَقَرَّبَ فِيهِ بِخَصْلَةٍ مِنْ خَيْرٍ كَانَ كَمَنْ أَدَّى فَرِيضَةً فِيمَا سِوَاهُ وَ مَنْ أَدَّى فِيهِ فَرِيضَةً كَانَ كَمَنْ أَدَّى سَبْعِينَ فَرِيضَةً فِيمَا سِوَاهُ وَ هُوَ شَهْرُ الصَّبْرِ وَ الصَّبْرُ ثَوَابُهُ الْجَنَّةُ وَ شَهْرُ الْمُوَاسَاةِ شَهْرٌ أَوَّلُهُ رَحْمَةٌ وَ أَوْسَطُهُ مَغْفِرَةٌ وَ آخِرُهُ عِتْقٌ مِنَ النَّارِ.

وَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: إِذَا كَانَ أَوَّلُ لَيْلَةٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ نَادَى الْجَلِيلُ جَلَّ جَلَالُهُ رِضْوَانَ خَازِنَ الْجَنَّةِ فَيَقُولُ لَبَّيْكَ وَ سَعْدَيْكَ فَيَقُولُ نَجِّدْ جَنَّتِي وَ زَيِّنْهَا لِلصَّائِمِينَ مِنْ أُمَّةِ مُحَمَّدٍ صلى الله عليه و آله وَ لَا تُغْلِقْهَا عَلَيْهِمْ حَتَّى يَنْقَضِيَ شَهْرُهُمْ ثُمَّ يُنَادِي مَالِكاً خَازِنَ النَّارِ يَا مَالِكُ فَيَقُولُ لَبَّيْكَ وَ سَعْدَيْكَ فَيَقُولُ أَغْلِقْ أَبْوَابَ جَهَنَّمَ عَنِ الصَّائِمِينَ مِنْ أُمَّةِ مُحَمَّدٍ صلى الله عليه و آله ثُمَّ لَا تَفْتَحْهَا حَتَّى يَنْقَضِيَ شَهْرُهُمْ ثُمَّ يُنَادِي يَا جَبْرَئِيلُ فَيَقُولُ لَبَّيْكَ وَ سَعْدَيْكَ فَيَقُولُ انْزِلْ عَلَى الْأَرْضِ فَغُلَّ مَرَدَةَ الشَّيَاطِينِ عَنْ أُمَّةِ مُحَمَّدٍ صلى الله عليه و آله لَا يُفْسِدُوا عَلَيْهِمْ صِيَامَهُمْ وَ إِيمَانَهُمْ.

**[ترجمه]کتاب نوادر: سلمان رضی الله عنه گوید: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم در آخرین روز ماه شعبان برای ما خطبه خواند و فرمود: ای مردم، همانا ماهی پر برکت بر شما سایه افکنده است، ماهی که شبی در آن است که انجام عمل در آن شب از هزار ماه بهتر است، خداوند روزه این ماه را فرض و شب زنده‌داری در این ماه را مستحب قرار داده است. کسی که در این ماه عملی از اعمال خیر را به قصد تقرب به خدا به جا آورد، اجری برابر با اجر کسی که فریضه‌ای را در ماه‌های دیگر ادا کرده، خواهد داشت و کسی که در این ماه فریضه‌ای را به‌جا آورد، مانند کسی است که هفتاد فریضه را در ماه‌های دیگر به‌جا آورده باشد و این ماه، ماه صبر است و پاداش صبر بهشت است و این ماه، ماه همدردی است و و این ماهی است که اول آن رحمت، و وسطش مغفرت و پایانش آزاد شدن از آتش دوزخ است.

و رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: هنگامی که اولین شب ماه رمضان فرا رسد، خداوند جلّ جلاله، رضوان، خزانه‌دار بهشت را صدا می‌زند. او می گوید: لبیک و سعدیک (اطاعت می کنم و فرمان می‌برم). خداوند می‌فرماید: بهشتم را برای روزه‌داران امت محمد صلی الله علیه و آله و سلم زینت و آرایش بده و بهشت را تا زمانی که ماه رمضانشان به پایان می... رسد بر روی آن‌ها نبند. سپس مالک خزانه‌دار دوزخ را صدا می کند، ای مالک! او می گوید: لبیک و سعدیک. خداوند می... فرماید: دوزخ را بر روزه‌داران امت محمد صلی الله علیه و آله و سلم ببند و آن را تا پایان ماه رمضانشان باز نکن. سپس جبرئیل را صدا می کند: ای جبرئیل! او می گوید: لبیک و سعدیک، خداوند می‌فرماید: به زمین فرود آی و شیاطین سرکش را از امت محمد صلی الله علیه و آله و سلم در زنجیر کن تا روزه بندگانم را فاسد و تباه نکنند.

**[ترجمه]

«۱۹»

وَ مِنْهُ، عَنِ الْوَرَّاقِ عَنْ أَبِي مُحَمَّدٍ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عِيسَى عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ [عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ كَذَا] عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ يَزِيدَ بْنِ هَارُونَ عَنِ الْمَسْعُودِيِّ يَقُولُ: مَنْ قَرَأَ أَوَّلَ لَيْلَةٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ إِنَّا فَتَحْنا لَكَ فَتْحاً مُبِيناً حُفِظَ إِلَى مِثْلِهَا مِنْ قَابِلٍ.

**[ترجمه]کتاب نوادر: مسعودی گوید: کسی که در شب اول ماه رمضان سوره «انا فتحنا لک فتحا مبینا» را قرائت کند، تا رمضان آینده این پاداش (پاداش آن؟؟؟) برای او حفظ می‌شود.

**[ترجمه]

«۲۰»

وَ مِنْهُ، عَنِ الْوَرَّاقِ عَنْ أَبِی مُحَمَّدٍ عَنْ عِمَادِ بْنِ أَحْمَدَ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ عَلِیٍّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْعَلَاءِ عَنْ أَبِی بَکْرِ بْنِ عَیَّاشٍ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنْ أَبِی صَالِحٍ عَنْ أَبِی هُرَیْرَهَ عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله قَالَ: إِذَا کَانَ أَوَّلُ لَیْلَهٍ مِنْ رَمَضَانَ صُفِّدَتِ الشَّیَاطِینُ وَ مَرَدَهُ الْجِنِّ وَ غُلِّقَتْ أَبْوَابُ النَّارِ فَلَمْ یُفْتَحْ مِنْهَا بَابٌ وَ فُتِّحَتْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ فَلَمْ یُغْلَقْ مِنْهَا بَابٌ وَ یُنَادِی مُنَادٍ یَا بَاغِیَ الْخَیْرِ أَقْبِلْ وَ یَا بَاغِیَ الشَّرِّ أَقْصِرْ وَ لِلَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ عُتَقَاءُ مِنَ النَّارِ وَ ذَلِکَ کُلَّ لَیْلَهٍ.

**[ترجمه]کتاب نوادر: ابوهریره از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم روایت می‌کند که فرمود: هنگامی که اولین شب ماه رمضان فرا برسد، شیاطین و جنیان سرکش در زنجیر کشیده می‌شوند و درهای جهنم بسته می‌شود و حتی یک در از آن باز نمی‌شود، و درهای آسمان گشوده می‌شود و حتی یک در از آن بسته نمی‌شود و ندا دهنده ندا سر می‌دهد: ای طالب خیر بیا، و ای طالب شر کوتاه بیا (بس کن) و هر شب خداوند عزّ و جلّ شماری را از آتش آزاد می‌کند.

**[ترجمه]

«۲۱»

وَ مِنْهُ، عَنِ الْوَرَّاقِ عَنْ أَبِی مُحَمَّدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ

ص: ۳۵۰

عَنْ أَبِی بَکْرٍ عَنِ السَّرِیِّ السَّقْطِیِّ یَقُولُ: السَّنَهُ شَجَرَهٌ وَ الشُّهُورُ فُرُوعُهَا وَ الْأَیَّامُ أَغْصَانُهَا وَ السَّاعَاتُ أَوْرَاقُهَا وَ أَنْفَاسُ الْعِبَادِ ثَمَرَتُهَا فَشَعْبَانُ أَیَّامُ ثَمَرَتِهَا وَ رَمَضَانُ أَیَّامُ قِطَافِهَا وَ الْمُؤْمِنُونَ قُطَّافُهَا.

**[ترجمه]کتاب نوادر: سری سقطی گوید: سال، درخت است و ماه‌ها، شاخه‌های بزرگ آن و روزه‌ها، شاخه‌های کوچک آن و ساعت‌ها برگ‌های آن و نفس بندگان، میوه‌های آن. ماه شعبان، زمان میوه دادن درخت، و ماه رمضان زمان چیدن میوه‌های آن است و مومنان کسانی هستند که میوه‌ها را می‌چینند.

**[ترجمه]

«۲۲»

وَ مِنْهُ، عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِی مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِی عَلِیِّ بْنِ بَشَّارٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ هَارُونَ عَنْ أَبِی الْقَاسِمِ بْنِ الْحَکَمِ عَنْ هَاشِمِ بْنِ الْوَلِیدِ عَنْ حَمَّادِ بْنِ سُلَیْمَانَ عَنْ شَیْخٍ یُکَنَّی أَبَا الْحُسَیْنِ عَنِ الضَّحَّاکِ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: إِذَا کَانَتْ لَیْلَهُ الْقَدْرِ یَأْمُرُ اللَّهُ جَبْرَئِیلَ فَیَهْبِطُ إِلَی الْأَرْضِ فِی کَبْکَبَهٍ مِنَ الْمَلَائِکَهِ وَ مَعَهُ لِوَاءُ الْحَمْدِ أَخْضَرَ فَیَرْکُزُ اللِّوَاءَ عَلَی ظَهْرِ الْکَعْبَهِ وَ لَهُ سِتُّمِائَهِ جَنَاحٍ مِنْهَا جَنَاحَانِ لَا یَنْشُرُهُمَا إِلَّا فِی لَیْلَهِ الْقَدْرِ فَیَنْشُرُهُمَا تِلْکَ اللَّیْلَهَ فَیُجَاوِزَانِ الْمَشْرِقَ وَ الْمَغْرِبَ وَ یَبُثُّ جَبْرَئِیلُ الْمَلَائِکَهَ فِی هَذِهِ اللَّیْلَهِ فَیُسَلِّمُونَ عَلَی کُلِّ قَاعِدٍ وَ قَائِمٍ وَ ذَاکِرٍ وَ مُصَلٍّ وَ یُصَافِحُونَهُمْ وَ یُؤَمِّنُونَ عَلَی دُعَائِهِمْ حَتَّی یَطْلُعَ الْفَجْرُ.

**[ترجمه]ابن عباس گوید: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: هنگامی که شب قدر فرا برسد، خداوند به جبرئیل دستور می‌دهد، پس جبرئیل در گروهی منظم و متصل به هم از فرشتگان به زمین فرود می‌آید درحالی که پرچم حمد در دست اوست و این پرچم به رنگ سبز است. جبرئیل پرچم را بر پشت کعبه می‌زند و او ششصد بال دارد: دو بال از بال‌هایش را فقط در شب قدر می‌گشاید و در آن شب این دو بال را می‌گستراند و از مشرق و مغرب عبور می‌کند و جبرئیل در این شب فرشتگان را پخش می‌کند و این فرشتگان بر همه کسانی که نشسته و ایستاده عبادت می‌کنند و کسانی که خداوند را ذکر می‌کنند و نماز برپا می‌دارند، درود و سلام می‌فرستند و با آنان دست می‌دهند و تا طلوع فجر برای دعای آنان آمین می‌گویند.

**[ترجمه]

«۲۳»

ثو، [ثواب الأعمال](۱)

لی، [الأمالی للصدوق] مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِیمَ الْمُعَاذِیُّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ حَیَّوَیْهِ الْجُرْجَانِیِّ عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ بِلَالٍ عَنْ أَبِی مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ کَرَّامٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ سُفْیَانَ بْنِ عُیَیْنَهَ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ أَبِی إِسْحَاقَ عَنْ سَعِیدِ بْنِ جُبَیْرٍ قَالَ: سَأَلْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ مَا لِمَنْ صَامَ شَهْرَ رَمَضَانَ وَ عَرَفَ حَقَّهُ قَالَ تَهَیَّأْ یَا ابْنَ جُبَیْرٍ حَتَّی أُحَدِّثَکَ بِمَا لَمْ تَسْمَعْ أُذُنَاکَ وَ لَمْ یَمُرَّ عَلَی قَلْبِکَ وَ فَرِّغْ نَفْسَکَ لِمَا سَأَلْتَنِی عَنْهُ فَمَا أَرَدْتَهُ فَهُوَ عِلْمُ الْأَوَّلِینَ وَ الْآخِرِینَ قَالَ سَعِیدُ بْنُ جُبَیْرٍ فَخَرَجْتُ مِنْ عِنْدِهِ فَتَهَیَّأْتُ لَهُ مِنَ الْغَدِ فَبَکَّرْتُ إِلَیْهِ مَعَ طُلُوعِ

الْفَجْرِ فَصَلَّيْتُ الْفَجْرَ ثُمَّ ذَكَرْتُ الْحَدِيثَ فَحَوَّلَ وَجْهَهُ إِلَيَّ فَقَالَ اسْمَعْ مِنِّي مَا أَقُولُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله يَقُولُ لَوْ عَلِمْتُمْ مَا لَكُمْ فِي رَمَضَانَ لَزِدْتُمْ لِلَّهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى شُكْراً إِذَا كَانَ أَوَّلُ لَيْلَةٍ مِنْهُ غَفَرَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لِأُمَّتِيَ الذُّنُوبَ كُلَّهَا سِرَّهَا

ص: ۳۵۱

۱- ۱. ثواب الأعمال ص ۶۲- ۶۵.

وَ عَلَانِيَتَهَا وَ رَفَعَ لَكُمْ أَلْفَيْ أَلْفِ دَرَجَهٍ وَ بَنَى لَكُمْ خَمْسِينَ مَدِينَهً وَ كَتَبَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لَكُمْ يَوْمَ الثَّانِي بِكُلِّ خُطْوَهٍ تَخْطُونَهَا فِي ذَلِكَ الْيَوْمِ عِبَادَهَ سَنَهٍ وَ ثَوَابَ نَبِيٍّ وَ كَتَبَ لَكُمْ صَوْمَ سَنَهٍ وَ أَعْطَاكُمُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ يَوْمَ الثَّالِثِ بِكُلِّ شَعْرَهٍ عَلَى أَبْدَانِكُمْ قُبَّهً فِي الْفِرْدَوْسِ مِنْ دُرَّهٍ بَيْضَاءَ فِي أَعْلَاهَا اثْنَا عَشَرَ أَلْفَ بَيْتٍ مِنَ النُّورِ وَ فِي أَسْفَلِهَا اثْنَا عَشَرَ أَلْفَ بَيْتٍ فِي كُلِّ بَيْتٍ أَلْفُ سَرِيرٍ عَلَى كُلِّ سَرِيرٍ حَوْرَاءُ يَدْخُلُ عَلَيْكُمْ كُلَّ يَوْمٍ أَلْفُ مَلَكٍ مَعَ كُلِّ مَلَكٍ هَدِيَّهٌ وَ أَعْطَاكُمُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ يَوْمَ الرَّابِعِ فِي جَنَّهِ الْخُلْدِ سَبْعِينَ أَلْفَ قَصْرٍ فِي كُلِّ قَصْرٍ سَبْعُونَ أَلْفَ بَيْتٍ فِي كُلِّ بَيْتٍ خَمْسُونَ أَلْفَ سَرِيرٍ عَلَى كُلِّ سَرِيرٍ حَوْرَاءُ بَيْنَ يَدَيْ كُلِّ حَوْرَاءَ أَلْفُ وَصِيفَهٍ خِمَارُ إِحْدَاهُنَّ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَ مَا فِيهَا وَ أَعْطَاكُمُ اللَّهُ يَوْمَ الْخَامِسِ فِي جَنَّهِ الْمَأْوَى أَلْفَ أَلْفِ مَدِينَهٍ فِي كُلِّ مَدِينَهٍ سَبْعُونَ أَلْفَ بَيْتٍ وَ فِي كُلِّ بَيْتٍ سَبْعُونَ أَلْفَ مَائِدَهٍ عَلَى كُلِّ مَائِدَهٍ سَبْعُونَ أَلْفَ قَصْعَهٍ فِي كُلِّ قَصْعَهٍ سِتُّونَ أَلْفَ لَوْنٍ مِنَ الطَّعَامِ لَا يُشْبِهُ بَعْضُهَا بَعْضاً وَ أَعْطَاكُمُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ يَوْمَ السَّادِسِ فِي دَارِ السَّلَامِ مِائَهَ أَلْفِ مَدِينَهٍ فِي كُلِّ مَدِينَهٍ مِائَهُ أَلْفِ دَارٍ فِي كُلِّ دَارٍ مِائَهُ أَلْفِ بَيْتٍ فِي كُلِّ بَيْتٍ مِائَهُ أَلْفِ سَرِيرٍ مِنْ ذَهَبٍ طُولُ كُلِّ سَرِيرٍ أَلْفُ ذِرَاعٍ عَلَى كُلِّ سَرِيرٍ زَوْجَهٌ مِنَ الْحُورِ الْعِينِ عَلَيْهَا ثَلَاثُونَ أَلْفَ ذُؤَابَهٍ مَنْسُوجَهٍ بِالدُّرِّ وَ الْيَاقُوتِ تَحْمِلُ كُلَّ ذُؤَابَهٍ مِائَهُ جَارِيَهٍ وَ أَعْطَاكُمُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ يَوْمَ السَّابِعِ فِي جَنَّهِ النَّعِيمِ ثَوَابَ أَرْبَعِينَ أَلْفَ شَهِيدٍ وَ أَرْبَعِينَ أَلْفَ صِدِّيقٍ وَ أَعْطَاكُمُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ يَوْمَ الثَّامِنِ عَمَلَ سِتِّينَ أَلْفَ عَابِدٍ وَ سِتِّينَ أَلْفَ زَاهِدٍ وَ أَعْطَاكُمُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ يَوْمَ التَّاسِعِ مَا يُعْطِي أَلْفَ عَالِمٍ وَ أَلْفَ مُعْتَكِفٍ وَ أَلْفَ مُرَابِطٍ

وَ أَعْطَاكُمُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ يَوْمَ الْعَاشِرِ قَضَاءَ سَبْعِينَ أَلْفَ حَاجَةٍ وَ يَسْتَغْفِرُ لَكُمُ الشَّمْسُ وَ الْقَمَرُ وَ النُّجُومُ وَ الدَّوَابُّ وَ الطَّيْرُ وَ السِّبَاعُ وَ كُلُّ حَجَرٍ وَ مَدَرٍ وَ كُلُّ رَطْبٍ وَ يَابِسٍ وَ الْحِيتَانُ فِي الْبِحَارِ وَ الْأَوْرَاقُ فِي الْأَشْجَارِ وَ كَتَبَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لَكُمْ يَوْمَ أَحَدَ عَشَرَ ثَوَابَ أَرْبَعِ حَجَّاتٍ وَ عُمُرَاتٍ كُلَّ حَجَّةٍ مَعَ نَبِيٍّ مِنَ الْأَنْبِيَاءِ وَ كُلُّ عُمْرَةٍ مَعَ صِدِّيقٍ أَوْ شَهِيدٍ وَ جَعَلَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لَكُمْ يَوْمَ اثْنَيْ عَشَرَ أَنْ يُبَدِّلَ اللَّهُ سَيِّئَاتِكُمْ حَسَنَاتٍ وَ يَجْعَلَ حَسَنَاتِكُمْ أَضْعَافاً وَ يَكْتُبَ لَكُمْ بِكُلِّ حَسَنَةٍ أَلْفَ أَلْفِ حَسَنَةٍ وَ كَتَبَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لَكُمْ يَوْمَ ثَلَاثَةَ عَشَرَ مِثْلَ عِبَادَةِ أَهْلِ مَكَّةَ وَ الْمَدِينَةِ وَ أَعْطَاكُمُ اللَّهُ بِكُلِّ حَجَرٍ وَ مَدَرٍ مَا بَيْنَ مَكَّةَ وَ الْمَدِينَةِ شَفَاعَةً وَ يَوْمُ أَرْبَعَةَ عَشَرَ فَكَأَنَّمَا لَقِيتُمْ آدَمَ وَ نُوحاً وَ بَعْدَهُمَا إِبْرَاهِيمَ وَ مُوسَى وَ بَعْدَهُ دَاوُدَ وَ سُلَيْمَانَ وَ كَأَنَّمَا عَبَدْتُمُ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ مَعَ كُلِّ نَبِيٍّ مِائَتَيْ سَنَةٍ وَ قَضَى لَكُمْ عَزَّ وَ جَلَّ يَوْم خَمْسَةَ عَشَرَ حَوَائِجَ مِنْ حَوَائِجِ الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ وَ أَعْطَاكُمُ اللَّهُ مَا يُعْطِي أَيُّوبَ وَ اسْتَغْفَرَ لَكُمْ حَمَلَةُ الْعَرْشِ وَ أَعْطَاكُمُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَرْبَعِينَ نُوراً عَشَرَةً عَنْ يَمِينِكُمْ وَ عَشَرَةً عَنْ يَسَارِكُمْ وَ عَشَرَةً أَمَامَكُمْ وَ عَشَرَةً خَلْفَكُمْ وَ أَعْطَاكُمُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ يَوْمَ سِتَّةَ عَشَرَ إِذَا خَرَجْتُمْ مِنَ الْقَبْرِ سِتِّينَ حُلَّةً تَلْبَسُونَهَا وَ نَاقَةً تَرْكَبُونَهَا وَ بَعَثَ اللَّهُ إِلَيْكُمْ غَمَامَةً تُظِلُّكُمْ مِنْ حَرِّ ذَلِكَ الْيَوْمِ وَ يَوْمَ سَبْعَةَ عَشَرَ يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِنِّي قَدْ غَفَرْتُ لَهُمْ وَ لِآبَائِهِمْ وَ رَفَعْتُ عَنْهُمْ شَدَائِدَ يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَ إِذَا كَانَ يَوْمُ ثَمَانِيَةَ عَشَرَ أَمَرَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى جَبْرَئِيلَ وَ مِيكَائِيلَ وَ إِسْرَافِيلَ وَ حَمَلَةَ الْعَرْشِ وَ الْكَرُوبِيِّينَ أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِأُمَّةِ مُحَمَّدٍ صلى الله عليه و آله إِلَى السَّنَةِ الْقَابِلَةِ وَ أَعْطَاكُمُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثَوَابَ الْبَدْرِيِّينَ فَإِذَا كَانَ يَوْمُ التَّاسِعَ عَشَرَ لَمْ يَبْقَ مَلَكٌ فِي السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ إِلَّا اسْتَأْذَنُوا رَبَّهُمْ فِي زِيَارَةِ قُبُورِكُمْ كُلَّ يَوْمٍ وَ مَعَ كُلِّ مَلَكٍ هَدِيَّةٌ وَ شَرَابٌ.

فَإِذَا تَمَّ لَكَمْ عِشْرُونَ يَوْماً بَعَثَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَيْكَمْ سَبْعِينَ أَلْفَ مَلَكٍ يَحْفَظُونَكَمْ مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ وَ كَتَبَ اللَّهُ لَكَمْ بِكَلِّ يَوْمٍ صُمْتُمْ صَوْمَ مِائَةِ سَنَةٍ وَ جَعَلَ بَيْنَكَمْ وَ بَيْنَ النَّارِ خَنْدَقاً وَ أَعْطَاكُمْ ثَوَابَ مَنْ قَرَأَ التَّوْرَاةَ وَ الْإِنْجِيلَ وَ الزَّبُورَ وَ الْفُرْقَانَ وَ كَتَبَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لَكُمْ بِكُلِّ رِيشَةٍ عَلَى جَبْرَئِيلَ عِبَادَةَ سَنَةٍ وَ أَعْطَاكُمْ ثَوَابَ تَسْبِيحِ الْعَرْشِ وَ الْكُرْسِيِّ وَ زَوَّجَكُمْ بِكُلِّ آيَةٍ فِي الْقُرْآنِ أَلْفَ حَوْرَاءَ وَ يَوْمُ أَحَدٍ وَ عِشْرِينَ يُوَسِّعُ اللَّهُ عَلَيْكُمُ الْقَبْرَ أَلْفَ فَرْسَخٍ وَ يَرْفَعُ عَنْكُمُ الظُّلْمَةَ وَ الْوَحْشَةَ وَ يَجْعَلُ قُبُورَكُمْ كَقُبُورِ الشُّهَدَاءِ وَ يَجْعَلُ وُجُوهَكُمْ كَوَجْهِ يُوسُفَ بْنِ يَعْقُوبَ عليهما السلام.

وَ يَوْمُ اثْنَيْنِ وَ عِشْرِينَ يَبْعَثُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَيْكُمْ مَلَكَ الْمَوْتِ كَمَا يَبْعَثُ إِلَى الْأَنْبِيَاءِ عليهم السلام وَ يَدْفَعُ عَنْكُمْ هَوْلَ مُنْكَرٍ وَ نَكِيرٍ وَ يَدْفَعُ عَنْكُمْ هَمَّ الدُّنْيَا وَ عَذَابَ الْآخِرَةِ وَ يَوْمُ ثَلَاثَةٍ وَ عِشْرِينَ تَمُرُّونَ عَلَى الصِّرَاطِ مَعَ النَّبِيِّينَ وَ الصِّدِّيقِينَ وَ الشُّهَدَاءِ وَ كَأَنَّمَا أَشْبَعْتُمْ كُلَّ يَتِيمٍ مِنْ أُمَّتِي وَ كَسَوْتُمْ كُلَّ عُرْيَانٍ مِنْ أُمَّتِي وَ يَوْمُ أَرْبَعَةٍ وَ عِشْرِينَ لَا تَخْرُجُونَ مِنَ الدُّنْيَا حَتَّى يَرَى كُلُّ وَاحِدٍ مِنْكُمْ مَكَانَهُ مِنَ الْجَنَّةِ وَ يُعْطِي كُلَّ وَاحِدٍ ثَوَابَ أَلْفِ مَرِيضٍ وَ أَلْفِ غَرِيبٍ خَرَجُوا فِي طَاعَةِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ أَعْطَاكُمْ ثَوَابَ عِتْقِ أَلْفِ رَقَبَةٍ مِنْ وُلْدِ إِسْمَاعِيلَ وَ يَوْمُ خَمْسَةٍ وَ عِشْرِينَ بَنَى اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لَكُمْ تَحْتَ الْعَرْشِ أَلْفَ قُبَّةٍ خَضْرَاءَ عَلَى رَأْسِ كُلِّ قُبَّةٍ خَيْمَةٌ مِنْ نُورٍ يَقُولُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى يَا أُمَّةَ أَحْمَدَ أَنَا رَبُّكُمْ وَ أَنْتُمْ عَبِيدِي وَ إِمَائِي اسْتَظِلُّوا بِظِلِّ عَرْشِي فِي هَذِهِ الْقِبَابِ وَ كُلُوا وَ اشْرَبُوا هَنِيئاً فَ لا خَوْفٌ عَلَيْكُمْ وَ لا أَنْتُمْ تَحْزَنُونَ يَا أُمَّةَ مُحَمَّدٍ وَ عِزَّتِي وَ جَلَالِي لَأَبْعَثَنَّكُمْ إِلَى الْجَنَّةِ يَتَعَجَّبُ مِنْكُمُ الْأَوَّلُونَ وَ الْآخِرُونَ وَ لَأُتَوِّجَنَّ كُلَّ وَاحِدٍ بِأَلْفِ تَاجٍ مِنْ نُورٍ وَ لَأُرْكِبَنَّ كُلَّ وَاحِدٍ مِنْكُمْ عَلَى نَاقَةٍ خُلِقَتْ مِنْ نُورٍ زِمَامُهَا مِنْ نُورٍ وَ فِي ذَلِكَ الزِّمَامِ أَلْفُ حَلْقَةٍ مِنْ ذَهَبٍ فِي كُلِّ حَلْقَةٍ مَلَكٌ قَائِمٌ عَلَيْهَا مِنَ الْمَلَائِكَةِ بِيَدِ كُلِّ مَلَكٍ عَمُودٌ مِنْ نُورٍ حَتَّى يَدْخُلَ الْجَنَّةَ بِغَيْرِ حِسَابٍ.

وَ إِذَا كَانَ يَوْمُ سِتَّةٍ وَ عِشْرِينَ يَنْظُرُ اللَّهُ إِلَيْكَمْ بِالرَّحْمَهِ فَيَغْفِرُ اللَّهُ لَكَمُ الذُّنُوبَ كُلَّهَا إِلَّا الدِّمَاءَ وَ الْأَمْوَالَ وَ قَدَّسَ بَيْتَكَمْ كُلَّ يَوْمٍ سَبْعِينَ مَرَّةً مِنَ الْغِيبَهِ وَ الْكَذِبِ وَ الْبُهْتَانِ وَ يَوْمُ سَبْعَهٍ وَ عِشْرِينَ فَكَأَنَّمَا نَصَرْتُمْ كُلَّ مُؤْمِنٍ وَ مُؤْمِنَهٍ وَ كَسَوْتُمْ سَبْعِينَ أَلْفَ عَارٍ وَ خَدَمْتُمْ أَلْفَ مُرَابِطٍ وَ كَأَنَّمَا قَرَأْتُمْ كُلَّ كِتَابٍ أَنْزَلَهُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَى أَنْبِيَائِهِ وَ يَوْمُ ثَمَانِيَهٍ وَ عِشْرِينَ جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ فِي جَنَّهِ الْخُلْدِ مِائَهَ أَلْفِ مَدِينَهٍ مِنْ نُورٍ وَ أَعْطَاكُمُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فِي جَنَّهِ الْمَأْوَى مِائَهَ أَلْفِ قَصْرٍ مِنْ فِضَّهٍ وَ أَعْطَاكُمُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فِي جَنَّهِ الْفِرْدَوْسِ مِائَهَ أَلْفِ مَدِينَهٍ فِي كُلِّ مَدِينَهٍ أَلْفُ حُجْرَهٍ وَ أَعْطَاكُمُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فِي جَنَّهِ الْجَلَالِ مِائَهَ أَلْفِ مِنْبَرٍ مِنْ مِسْكٍ فِي جَوْفِ كُلِّ مِنْبَرٍ أَلْفُ بَيْتٍ مِنْ زَعْفَرَانٍ فِي كُلِّ بَيْتٍ أَلْفُ سَرِيرٍ مِنْ دُرٍّ وَ يَاقُوتٍ عَلَى كُلِّ سَرِيرٍ زَوْجَهٌ مِنَ الْحُورِ الْعِينِ فَإِذَا كَانَ يَوْمُ تِسْعَهٍ وَ عِشْرِينَ أَعْطَاكُمُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ أَلْفَ أَلْفِ مَحَلَّهٍ فِي جَوْفِ كُلِّ مَحَلَّهٍ قُبَّهٌ بَيْضَاءُ فِي كُلِّ قُبَّهٍ سَرِيرٌ مِنْ كَافُورٍ أَبْيَضَ عَلَى ذَلِكَ السَّرِيرِ أَلْفُ فِرَاشٍ مِنَ السُّنْدُسِ الْأَخْضَرِ فَوْقَ كُلِّ فِرَاشٍ حَوْرَاءُ عَلَيْهَا سَبْعُونَ أَلْفَ حُلَّهٍ وَ عَلَى رَأْسِهَا ثَمَانُونَ أَلْفَ ذُؤَابَهٍ كُلُّ ذُؤَابَهٍ مُكَلَّلَهٌ بِالدُّرِّ وَ الْيَاقُوتِ فَإِذَا تَمَّ ثَلَاثُونَ يَوْماً كَتَبَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لَكُمْ بِكُلِّ يَوْمٍ مَرَّ عَلَيْكُمْ ثَوَابَ أَلْفِ شَهِيدٍ وَ أَلْفِ صِدِّيقٍ وَ كَتَبَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لَكُمْ عِبَادَهَ خَمْسِينَ سَنَهً وَ كَتَبَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لَكُمْ بِكُلِّ يَوْمٍ صَوْمَ أَلْفَيْ يَوْمٍ وَ رَفَعَ لَكُمْ بِعَدَدِ مَا أَنْبَتَ النِّيلُ دَرَجَاتٍ وَ كَتَبَ عَزَّ وَ جَلَّ لَكُمْ بَرَاءَهً مِنَ النَّارِ وَ جَوَازاً عَلَى الصِّرَاطِ وَ أَمَاناً مِنَ الْعَذَابِ وَ لِلْجَنَّهِ بَابٌ يُقَالُ لَهُ الرَّيَّانُ لَا يُفْتَحُ ذَلِكَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَهِ ثُمَّ يُفْتَحُ لِلصَّائِمِينَ وَ الصَّائِمَاتِ مِنْ أُمَّهِ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله ثُمَّ يُنَادِي رِضْوَانُ خَازِنُ الْجَنَّهِ يَا أُمَّهَ مُحَمَّدٍ هَلُمُّوا إِلَى الرَّيَّانِ فَيَدْخُلُ أُمَّتِي فِي ذَلِكَ الْبَابِ إِلَى الْجَنَّهِ فَمَنْ لَمْ يُغْفَرْ لَهُ فِي رَمَضَانَ فَفِي

أَيِّ شَهْرٍ يُغْفَرُ لَهُ وَ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ حَسْبُنَا اللَّهُ وَ نِعْمَ الْوَكِيلُ (۱).

كتاب فضائل الأشهر الثلاثه،: مثله.

**[ترجمه]ثواب الاعمال، - . ثواب الاعمال : ۶۲ - ۶۵ - امالی صدوق: سعید ابن جبیر گوید: از ابن عباس پرسیدم: اجر و پاداش کسی که در ماه رمضان روزه بگیرد و حقّ آن را بشناسد چیست؟ گفت: ای پسر جبیر! خود را آماده کن تا تو را از آنچه که گوشهایت تا به حال نشنیده و در دلت خطور نکرده آگاه کنم و ذهن خود را از هر فکری خالی کن (به هنگامی که کاملا آسوده خاطری به من مراجعه کن)، زیرا آنچه که تو از من خواستی، علم اولین و آخرین است.

سعید ابن جبیر می گوید، از نزد ابن عباس بیرون آمدم و فردای آن روز خود را برای شنیدن سخنان او آماده ساختم، و به هنگام طلوع فجر به خدمتش شتافتم و نماز صبح را خواندم، و آنگاه سؤال خود را به او یادآور شدم. ابن عباس رو به من کرد و گفت: از من بشنو آنچه را که من می گویم: از رسول خدا صلّی اللّٰه علیه و آله و سلّم شنیدم که می فرمود: اگر می دانستید چه چیزهایی (فیض‌هایی) برای شما در ماه رمضان نهفته است، مسلّما بیشتر خدا را سپاس می گفتید.

چون شب اول این ماه فرا می رسد، خداوند تمام گناهان امّت مرا، چه پنهان و چه آشکار، می آمرزد، و مقام شما را دو هزار درجه بالا می برد، و برای شما پنجاه شهر بنا می سازد.

و در روز دوّم، خداوند به ازای هر گامی که در آن روز بر می دارید، ثواب عبادت یک سال و ثواب یک پیامبر را در نامه اعمالتان می نویسد، و اجر روزه یک سال را به نام شما ثبت می کند.

و خداوند در روز سوم به شماره هر مویی که بر بدن دارید، سرایی در فردوس از مروارید سفید و فروزان به شما عنایت می کند که در قسمت فوقانی این بارگاه دوازده هزار اطاق از نور، در قسمت زیرین آن دوازده هزار اطاق قرار دارد و در هر اطاقی هزار تخت است و بر هر تختی یک حوری آرمیده است و هر روز هزار فرشته بر شما وارد می شود که در دست هر یک از آنها هدیه ای است.

و در روز چهارم، خداوند در بهشت جاودانه خود هفتاد هزار کاخ به شما کرم می کند که در هر کاخی هفتاد هزار اطاق و در هر اطاقی پنجاه هزار تخت و بر هر تختی یک حوری است و در برابر هر حوری هزار خدمتکار آماده خدمت ایستاده اند که یکی از این خدمتکارها از دنیا و آنچه در اوست، بهتر است.

و در روز پنجم، خداوند در جنّه المأوی هزار شهر به شما عنایت می کند، که در هر شهری هفتاد هزار خانه است، و در هر خانه ای هفتاد هزار سفره، و بر روی هر سفره ای هفتاد هزار ظرف، و در هر ظرفی شصت هزار نوع از خوردنیها قرار دارد که هیچ یک از آنها شبیه دیگری نیست.

و در روز ششم، خداوند در دار السلام صد هزار خانه به شما می بخشد که در هر شهری صد هزار خانه است، و در هر خانه ای صد هزار اطاق، و در هر اطاقی صد هزار تخت زرّین قرار دارد، که طول هر تخت هزار ذراع است، بر هر تختی یک همسر

حوری که دارای سی هزار گیسو از مروارید و یاقوت بافته شده است آرمیده، و هر گیسوی او را یک صد کنیز به دست می گیرند.

و در روز هفتم، خداوند در جنّه النّعیم، ثواب چهل هزار شهید و چهل هزار صدّیق را به شما عطا می کند.

و در روز هشتم، خداوند پاداشی برابر با ثواب عمل شصت هزار عابد، و شصت هزار زاهد به شما کرامت می کند.

و در روز نهم، ثواب هزار عالم و هزار معتکف، و هزار مرزبان به شما عنایت می فرماید.

و در روز دهم، خداوند هفتاد هزار حاجت شما را برآورده می سازد، و آفتاب و ماه و ستارگان و چهارپایان و پرندگان و درندگان و هر سنگ و گِل و تر و خشک و تمام ماهیان دریاها و برگهای درختان برای شما از خداوند طلب آمرزش و مغفرت می کنند .

و در روز یازدهم، خداوند برای شما ثواب چهار حج و چهار عمره، که هر حجّی به همراه پیامبری از پیامبران، و هر عمره ای به همراه صدّیقی یا شهیدی به جا آورده شود، به شما اعطا می کند.

و در روز دوازدهم، خداوند مقرر فرموده است که گناهان شما را به حسنات مبدّل کرده، و حسنات شما را چند برابر کنند، و به ازای هر حسنه ای یک میلیون حسنه در نامه اعمالتان می نویسند.

و در روز سیزدهم، خداوند پاداشی برابر با عبادت اهل مکه و مدینه در نامه اعمال شما می نویسد، و شفاعت از بندگان خود را به شماره سنگها و ریگهایی در فاصله مکه و مدینه به چشم می خورد برای شما مقدّر می فرماید.

و در روز چهاردهم، گویا ثواب ملاقات و مصاحبت با آدم و نوح و پس از آنها ابراهیم و موسی و پس از آنها داود و سلیمان نصیب شما می گردد گویا با هر پیغمبری، دویست سال خدا را پرستش کرده باشید.

و در روز پانزدهم حاجات دنیوی و اخروی شما را برآورده می کند. آنچه را که به ایّوب عطا کرده است به شما نیز ارزانی می دارد و دعایتان را اجابت می فرماید، و حاملان عرش برای شما طلب آمرزش کنند و خداوند در قیامت چهل نور به شما کرامت فرماید که ده نور از سمت راست و ده نور از سمت چپ و ده نور از روبرو و ده نور از پشت سر شما می تابد.

و در روز شانزدهم، خداوند به هنگامی که از قبر بیرون می آیید شصت جامه برای اینکه بپوشید، و شتری ماده برای آنکه سوار شوید، در اختیار شما قرار می دهد و ابری برای شما می فرستد که (سایبان شما باشد) و شما را از گرمای آن روز رهایی بخشد.

و در روز هفدهم، خداوند تبارک و تعالی می فرماید: من آنها و پدرانشان را آمرزیدم، و سختیهای روز قیامت را از آنها برداشتم.

در روز هجدهم خداوند به جبرئیل و میکائیل و اسرافیل و حاملان عرش و کرسی و کرّوبیان فرمان می دهد که برای امّت محمّد صلّی اللَّه علیه و آله و سلّم تا سال آینده طلب آمرزش کنند، و روز قیامت ثواب بدریّون (کسانی که در غزوه بدر ملازم رکاب پیامبر گرامی اسلام بودند) را به شما عنایت می فرماید.

و چون روز نوزدهم فرا رسد، هیچ فرشته ای در آسمانها و زمین باقی نمی ماند مگر آنکه از خداوند خویش رخصت می طلبد تا هر روز به زیارت قبور شما بیایند، و هر فرشته ای یک هدیه و یک نوشیدنی به همراه دارد.

و هنگامی که بیست روز از ماه رمضان سپری می گردد، خداوند هفتاد هزار فرشته می فرستد تا شما را از وسوسه هر شیطان رانده شده ای حفظ کند، و به ازای هر روزی که روزه داشته اید، خداوند پاداش روزه صد سال را در نامه اعمال شما می نویسد، و میان شما و آتش جهنّم گودالی قرار می دهد، و ثواب کسی را که تورات و انجیل و زبور و فرقان را خوانده باشد به شما عنایت فرماید و به تعداد پرهای جبرئیل علیه السّلام پاداش عبادت یک سال را به نام شما ثبت و ضبط می کند، و ثواب تسبیح عرش و کرسی را کرامت می فرماید، و به تعداد هر آیه ای از قرآن، هزار حوری را به همسری شما در می آورد.

و در روز بیست و یکم، خداوند قبر شما را هزار فرسنگ فراخ می سازد، و تاریکی و وحشت قبر را از شما دور می کند و قبرهای شما را همانند قبرهای شهدا قرار می دهد، و سیمای شما را همانند صورت حضرت یوسف فرزند حضرت یعقوب می کند.

و در روز بیست و دوم، خداوند فرشته مرگ را بدان‌سان که برای پیامبران که درود ما بر آنان باد، فرستاد، به یاری شما می فرستد، و ترس و وحشت منکر و نکیر را از شما برمی دارد، و غم دنیا و عذاب آخرت را از شما دور می سازد.

و در روز بیست و سوم، از پل صراط با پیامبران و صدّیقان و شهدا و شایستگان عبور می کنید، و مانند آن باشید که همه یتیمان امّتم را سیر کرده باشید، و همه برهنگان امّتم را پوشانیده باشید.

و در روز بیست و چهارم، هیچ یک از شما بدرود حیات نمی گویید مگر آنکه مقام خود را در بهشت ببینید، و به هر یک از شما ثواب هزار بیمار و هزار غریبی را که برای طاعت خداوندی از شهر خود بیرون آمده اند عنایت می کند، و به ثواب آزاد ساختن هزار بنده از فرزندان اسماعیل نیز نائل می شوید.

و در روز بیست و پنجم، خداوند هزار بارگاه سبز رنگ در زیر عرش برای شما بنا می کند، که در فراز هر بارگاه، خیمه ای از نور قرار دارد، و خداوند تبارک و تعالی همه شما را مورد خطاب قرار داده، می فرماید: ای امّت احمد! منم پروردگار شما و شما بندگان و کنیزان من هستید؛ در سایه عرش من و در این بارگاهها مقام کنید، و بخورید و بیاشامید، گوارای شما باد! هیچ ترسی برای شما نیست و غمگین نخواهید شد؛ ای امت محمّد! به عزت و جلالم قسم، شما را به گونه ای به بهشت می فرستم که موجب شگفتی پیشینیان و آیندگان گردد، و هر یک از شما را با هزار تاج از نور، تاجدار کرده، و بر مرکبی از نور سوار کنم که عنانش از نور است، و عنانش دارای هزار حلقه از طلا، و در هر حلقه ای فرشته ای گمارده شده است، و به دست هر فرشته ای عمودی از نور قرار دارد، تا آنکه با این هیأت و بدون محاسبه و حساب وارد بهشت شود.

و چون روز بیست و ششم فرا رسد، خداوند از روی رحمت به شما نظر می افکند، تمام گناهانتان را می آمرزد، مگر خونهای به باطل ریخته شده و اموال به ناحق تصرف شده، و خانه شما را روزی هفتاد بار از (آلودگی به) غیبت و دروغ و بهتان پاک می سازد.

و چون روز بیست و هفتم فرا رسد، مقام و منزلت شما چنان است که گویا هر مرد با ایمان و زن دینداری را یاری کرده و هفتاد هزار برهنه را پوشانیده و هزار مرزبان را خدمت کرده باشید و گویا هر کتابی را که خداوند بر پیامبرانش نازل کرده است خوانده باشید.

و در روز بیست و هشتم، خداوند در بهشت جاویدان، برای شما صد هزار شهر از نور بنا می کند و در جنّه المأوی یک صد هزار کاخ از نقره و در جنّه النّعیم یک صد هزار خانه از عنبر اشهب و در جنّه الفردوس یک صد هزار شهر که در هر شهر یک هزار حجره قرار داده به شما عنایت می فرماید و در جنّه الخلد یک صد هزار منبر از مشک و در درون هر منبری هزار اطاق از زعفران و در هر اطاقی هزار تخت از درّ و یاقوت و بر هر تختی همسری از حوران بهشتی به شما عطا می کند.

و چون روز بیست و نهم فرا می رسد، خداوند یک میلیون محلّه و در هر محلّه ای خیمه ای سپید رنگ و در هر خیمه ای تختی از کافور سپید و بر هر تختی هزار بستر از سندس سبز رنگ و بر هر بستر حوریّه ای است که هفتاد جامه پوشیده است و دارای هفتاد هزار گیسو که با درّ و یاقوت زینت یافته اند، به شما کرامت فرماید.

و چون سی روز ماه رمضان تمام می شود، خداوند به ازای هر روزی که گذشته است، ثواب هزار شهید و هزار صدّیق و عبادت پنجاه سال را در نامه اعمال شما ثبت می کند. و نیز به ازای هر روز روزه داری، ثواب دو هزار روز، روزه می نویسد و درجات شما را به تعداد آنچه را که رود نیل رویانده است بالا می برد و برائت آزادی از آتش جهنّم و جواز عبور از صراط و امان نامه مصون بودن از عذاب را به دست شما می دهد.

و بهشت دارای دری است که به آن ریّان می گویند و این در تا روز قیامت باز نمی شود و در قیامت این در به روی مردان و زنان روزه دار امّت محمّد صلّی اللّه علیه و آله و سلّم گشوده می گردد. سپس رضوان خازن بهشت ندا می کند: ای امّت محمّد! بسوی ریّان بشتابید، و امّت من از این رو به بهشت وارد می شود. پس کسی که در این ماه مورد آمرزش الهی قرار نگیرد، در کدام ماه آمرزیده خواهد شد؟! هیچ نیرو و قدرتی نیست مگر آنکه از جانب پروردگار بلند مرتبه است. - . امالی صدوق : ۲۹ - ۳۲ -

در کتاب فضائل الاشهر الثلاثة همین حدیث آمده است.

**[ترجمه]

«۲۴»

لی، [الأمالی للصدوق] أَبِی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِی الْقَاسِمِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ الْكُوفِیِّ عَنْ نَصْرِ بْنِ مُزَاحِمٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ الرَّحْمَنِ

الْمَسْعُودِيِّ عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ يَزِيدَ الْقُرَشِيِّ قَالَ قَالَ الصَّادِقُ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ علیه السلام حَدَّثَنِی أَبِی عَنْ أَبِیهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: شَعْبَانُ شَهْرِی وَ شَهْرُ رَمَضَانَ شَهْرُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَمَنْ صَامَ یَوْماً مِنْ شَهْرِی کُنْتُ شَفِیعَهُ یَوْمَ الْقِیَامَهِ وَ مَنْ صَامَ یَوْمَیْنِ مِنْ شَهْرِی غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَ مَنْ صَامَ ثَلَاثَهَ أَیَّامٍ مِنْ شَهْرِی قِیلَ لَهُ اسْتَأْنِفِ الْعَمَلَ وَ مَنْ صَامَ شَهْرَ رَمَضَانَ فَحَفِظَ فَرْجَهُ وَ لِسَانَهُ وَ کَفَّ أَذَاهُ عَنِ النَّاسِ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ ذُنُوبَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْهَا وَ مَا تَأَخَّرَ وَ أَعْتَقَهُ مِنَ النَّارِ وَ أَحَلَّهُ دَارَ الْقَرَارِ وَ قَبِلَ شَفَاعَتَهُ فِی عَدَدِ رَمْلِ عَالِجٍ مِنْ مُذْنِبِی أَهْلِ التَّوْحِیدِ(۲).

**[ترجمه]امالی صدوق: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: شعبان ماه من است و ماه رمضان، ماه خدای عزّ و جلّ است. هر که یک روز از ماه مرا روزه دارد من روز قیامت شفیع او باشم و هر که دو روز از ماه مرا روزه دارد گناهانش آمرزیده گردد و هر که سه روز از ماه مرا روزه دارد به او گویند: کار خود از سر گیر. هر که ماه رمضان را روزه دارد و فرج و زبان خود را نگاه‌دارد و آزاری به مردم نرساند، خداوند گذشته و آینده گناهانش را بیامرزد و از دوزخ آزادش کند و او را وارد دارالقرار می‌کند و شفاعتش در باره گنهکاران اهل توحید به اندازه تعداد ریگ‌های تپه «عالج» پذیرفته می‌شود. - . امالی صدوق : ۱۳ -

**[ترجمه]

«۲۵»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام] النَّقَّاشُ وَ الْقَطَّانُ وَ الْمُعَاذِیُّ وَ الطَّالَقَانِیُّ جَمِیعاً عَنْ أَحْمَدَ الْهَمْدَانِیِّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ فَضَّالٍ عَنْ أَبِیهِ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ الرِّضَا عَنْ أَبِیهِ عَنْ آبَائِهِ عَنْ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیهم السلام قَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله خَطَبَنَا ذَاتَ یَوْمٍ فَقَالَ أَیُّهَا النَّاسُ إِنَّهُ قَدْ أَقْبَلَ إِلَیْکُمْ شَهْرُ اللَّهِ بِالْبَرَکَهِ وَ الرَّحْمَهِ وَ الْمَغْفِرَهِ شَهْرٌ هُوَ عِنْدَ اللَّهِ أَفْضَلُ الشُّهُورِ وَ أَیَّامُهُ أَفْضَلُ الْأَیَّامِ وَ لَیَالِیهِ أَفْضَلُ اللَّیَالِی وَ سَاعَاتُهُ أَفْضَلُ السَّاعَاتِ هُوَ شَهْرٌ دُعِیتُمْ فِیهِ إِلَی ضِیَافَهِ اللَّهِ وَ جُعِلْتُمْ فِیهِ مِنْ أَهْلِ کَرَامَهِ اللَّهِ أَنْفَاسُکُمْ فِیهِ تَسْبِیحٌ وَ نَوْمُکُمْ فِیهِ عِبَادَهٌ وَ عَمَلُکُمْ فِیهِ مَقْبُولٌ وَ دُعَاؤُکُمْ فِیهِ مُسْتَجَابٌ.

فَسَلُوا اللَّهَ رَبَّکُمْ بِنِیَّاتٍ صَادِقَهٍ وَ قُلُوبٍ طَاهِرَهٍ أَنْ یُوَفِّقَکُمْ لِصِیَامِهِ وَ تِلَاوَهِ کِتَابِهِ فَإِنَّ الشَّقِیَّ مَنْ حُرِمَ غُفْرَانَ اللَّهِ فِی هَذَا الشَّهْرِ الْعَظِیمِ وَ اذْکُرُوا بِجُوعِکُمْ وَ عَطَشِکُمْ فِیهِ جُوعَ یَوْمِ الْقِیَامَهِ وَ عَطَشَهُ وَ تَصَدَّقُوا عَلَی فُقَرَائِکُمْ وَ مَسَاکِینِکُمْ وَ

۱- ۱. أمالی الصدوق ص ۲۹- ۳۲.

۲- ۲. أمالی الصدوق ص ۱۳.

وَقِّرُوا كِبَارَكُمْ وَ ارْحَمُوا صِغَارَكُمْ وَ صِلُوا أَرْحَامَكُمْ وَ احْفَظُوا أَلْسِنَتَكُمْ وَ غُضُّوا عَمَّا لَا يَحِلُّ النَّظَرُ إِلَيْهِ أَبْصَارَكُمْ وَ عَمَّا لَا يَحِلُّ الِاسْتِمَاعُ إِلَيْهِ أَسْمَاعَكُمْ وَ تَحَنَّنُوا عَلَى أَيْتَامِ النَّاسِ يُتَحَنَّنْ عَلَى أَيْتَامِكُمْ وَ تُوبُوا إِلَى اللَّهِ مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَ ارْفَعُوا إِلَيْهِ أَيْدِيَكُمْ بِالدُّعَاءِ فِي أَوْقَاتِ صَلَوَاتِكُمْ فَإِنَّهَا أَفْضَلُ السَّاعَاتِ يَنْظُرُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فِيهَا بِالرَّحْمَةِ إِلَى عِبَادِهِ يُجِيبُهُمْ إِذَا نَاجَوْهُ وَ يُلَبِّيهِمْ إِذَا نَادَوْهُ وَ يَسْتَجِيبُ لَهُمْ إِذَا دَعَوْهُ أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ أَنْفُسَكُمْ مَرْهُونَةٌ بِأَعْمَالِكُمْ فَفُكُّوهَا بِاسْتِغْفَارِكُمْ وَ ظُهُورُكُمْ ثَقِيلَةٌ مِنْ أَوْزَارِكُمْ فَخَفِّفُوا عَنْهَا بِطُولِ سُجُودِكُمْ وَ اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ تَعَالَى ذِكْرُهُ أَقْسَمَ بِعِزَّتِهِ أَنْ لَا يُعَذِّبَ الْمُصَلِّينَ وَ السَّاجِدِينَ وَ أَنْ لَا يُرَوِّعَهُمْ بِالنَّارِ يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ أَيُّهَا النَّاسُ مَنْ فَطَّرَ مِنْكُمْ صَائِماً مُؤْمِناً فِي هَذَا الشَّهْرِ كَانَ لَهُ بِذَلِكَ عِنْدَ اللَّهِ عِتْقُ رَقَبَةٍ وَ مَغْفِرَةٌ لِمَا مَضَى مِنْ ذُنُوبِهِ قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَ لَيْسَ كُلُّنَا يَقْدِرُ عَلَى ذَلِكَ فَقَالَ عليه السلام اتَّقُوا النَّارَ وَ لَوْ بِشِقِّ تَمْرَةٍ اتَّقُوا النَّارَ وَ لَوْ بِشَرْبَةٍ مِنْ مَاءٍ أَيُّهَا النَّاسُ مَنْ حَسَّنَ مِنْكُمْ فِي هَذَا الشَّهْرِ خُلُقَهُ كَانَ لَهُ جَوَازاً عَلَى الصِّرَاطِ يَوْمَ تَزِلُّ فِيهِ الْأَقْدَامُ وَ مَنْ خَفَّفَ فِي هَذَا الشَّهْرِ عَمَّا مَلَكَتْ يَمِينُهُ خَفَّفَ اللَّهُ عَلَيْهِ حِسَابَهُ وَ مَنْ كَفَّ فِيهِ شَرَّهُ كَفَّ اللَّهُ عَنْهُ غَضَبَهُ يَوْمَ يَلْقَاهُ وَ مَنْ أَكْرَمَ فِيهِ يَتِيماً أَكْرَمَهُ اللَّهُ يَوْمَ يَلْقَاهُ وَ مَنْ وَصَلَ فِيهِ رَحِمَهُ وَصَلَهُ اللَّهُ بِرَحْمَتِهِ يَوْمَ يَلْقَاهُ وَ مَنْ قَطَعَ فِيهِ رَحِمَهُ قَطَعَ اللَّهُ عَنْهُ رَحْمَتَهُ يَوْمَ يَلْقَاهُ وَ مَنْ تَطَوَّعَ فِيهِ بِصَلَاةٍ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بَرَاءَةً مِنَ النَّارِ وَ مَنْ أَدَّى فِيهِ فَرْضاً كَانَ لَهُ ثَوَابُ مَنْ أَدَّى سَبْعِينَ فَرِيضَةً فِيمَا سِوَاهُ مِنَ الشُّهُورِ وَ مَنْ أَكْثَرَ فِيهِ مِنَ الصَّلَاةِ عَلَيَّ ثَقَّلَ اللَّهُ مِيزَانَهُ يَوْمَ تَخِفُّ الْمَوَازِينُ وَ مَنْ تَلَا فِيهِ آيَةً مِنَ الْقُرْآنِ كَانَ لَهُ مِثْلُ أَجْرِ مَنْ خَتَمَ الْقُرْآنَ فِي غَيْرِهِ مِنَ الشُّهُورِ أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ أَبْوَابَ الْجِنَانِ فِي هَذَا الشَّهْرِ مُفَتَّحَةٌ فَسَلُوا رَبَّكُمْ أَنْ لَا

يُغَلِّقَهَا عَلَيْكُمْ وَ أَبْوَابَ النِّيرَانِ مُغَلَّقَةٌ فَسَلُوا رَبَّكُمْ أَنْ لَا يُفَتِّحَهَا عَلَيْكُمْ وَ الشَّيَاطِينَ مَغْلُولَةٌ فَسَلُوا رَبَّكُمْ أَنْ لَا يُسَلِّطَهَا عَلَيْكُمْ.

قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام فَقُمْتُ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا أَفْضَلُ الْأَعْمَالِ فِي هَذَا الشَّهْرِ فَقَالَ يَا أَبَا الْحَسَنِ أَفْضَلُ الْأَعْمَالِ فِي هَذَا الشَّهْرِ الْوَرَعُ عَنْ مَحَارِمِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ ثُمَّ بَكَى فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا يُبْكِيكَ فَقَالَ يَا عَلِيُّ أَبْكِي لِمَا يُسْتَحَلُّ مِنْكَ فِي هَذَا الشَّهْرِ كَأَنِّي بِكَ وَ أَنْتَ تُصَلِّي لِرَبِّكَ وَ قَدِ انْبَعَثَ أَشْقَى الْأَوَّلِينَ شَقِيقُ عَاقِرِ نَاقَةِ ثَمُودَ فَضَرَبَكَ ضَرْبَةً عَلَى قَرْنِكَ فَخَضَبَ مِنْهَا لِحْيَتَكَ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَ ذَلِكَ فِي سَلَامَةٍ مِنْ دِينِي فَقَالَ عليه السلام فِي سَلَامَةٍ مِنْ دِينِكَ ثُمَّ قَالَ يَا عَلِيُّ مَنْ قَتَلَكَ فَقَدْ قَتَلَنِي وَ مَنْ أَبْغَضَكَ فَقَدْ أَبْغَضَنِي وَ مَنْ سَبَّكَ فَقَدْ سَبَّنِي لِأَنَّكَ مِنِّي كَنَفْسِي رُوحُكَ مِنْ رُوحِي وَ طِينَتُكَ مِنْ طِينَتِي إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى خَلَقَنِي وَ إِيَّاكَ وَ اصْطَفَانِي وَ إِيَّاكَ وَ اخْتَارَنِي لِلنُّبُوَّةِ وَ اخْتَارَكَ لِلْإِمَامَةِ وَ مَنْ أَنْكَرَ إِمَامَتَكَ فَقَدْ أَنْكَرَ نُبُوَّتِي يَا عَلِيُّ أَنْتَ وَصِيِّي وَ أَبُو وُلْدِي وَ زَوْجُ ابْنَتِي وَ خَلِيفَتِي عَلَى أُمَّتِي فِي حَيَاتِي وَ بَعْدَ مَوْتِي أَمْرُكَ أَمْرِي وَ نَهْيُكَ نَهْيِي أُقْسِمُ بِالَّذِي بَعَثَنِي بِالنُّبُوَّةِ وَ جَعَلَنِي خَيْرَ الْبَرِيَّةِ إِنَّكَ لَحُجَّةُ اللَّهِ عَلَى خَلْقِهِ وَ أَمِينُهُ عَلَى سِرِّهِ وَ خَلِيفَتُهُ عَلَى عِبَادِهِ (۱).

لی، [الأمالی للصدوق] الطَّالَقَانِيُّ عَنْ أَحْمَدَ الْهَمْدَانِيِّ: مِثْلَهُ (۲).

كِتَابُ فَضَائِلِ الْأَشْهُرِ الثَّلَاثَةِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ إِسْحَاقَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ الْهَمْدَانِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ فَضَّالٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ عَلِيِّ بْنِ مُوسَى الرِّضَا عَنْ أَبِيهِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِيهِ الصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ الْبَاقِرِ عَنْ أَبِيهِ زَيْنِ الْعَابِدِينَ عَنْ أَبِيهِ سَيِّدِ الشُّهَدَاءِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ سَيِّدِ الْوَصِيِّينَ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عليهم السلام قَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله خَطَبَنَا

۱- ۱. عیون الأخبار ج ۱ ص ۲۹۵- ۲۹۷.

۲- ۲. أمالی الصدوق ص ۵۷ و ۵۸.

ذَاتَ يَوْمٍ وَ ذَكَرَ نَحْوَهُ.

**[ترجمه]عیون الاخبار: علی ابن ابی طالب علیه السلام گوید: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم یک روز این خطبه را برای ما خواند: ای مردم، ماه خدا با برکت و رحمت و آمرزش به‌شما رو کرده است، ماهی است که پیش خدا بهترین ماه است و روزهایش بهترین روزها و شب‌هایش بهترین شب‌ها و ساعاتش بهترین ساعات است. رمضان ماهی است که در آن به مهمانی خدا دعوت شدید و در این ماه اهل کرامت خدا قرار داده شدید. نفس‌های شما در آن تسبیح است و خواب شما در آن عبادت است، کردارتان در آن پذیرفته و دعایتان اجابت شده است.

با نیت‌های درست و دل‌های پاک از خدا بخواهید، شما را برای روزه در آن و خواندن قرآن موفق دارد. بدبخت کسی است که از آمرزش خدا در این ماه محروم گردد. با گرسنگی و تشنگی خود در این ماه، گرسنگی و تشنگی روز قیامت را یاد کنید و بر فقراء و مساکین خود صدقه دهید و بزرگان خود را احترام کنید و کوچک‌ها را ترحم کنید و صله رحم به جا آورید و زبان‌ها را نگاه دارید و از آنچه خدا دیدنش را حلال نکرده چشم بپوشید و آنچه را از شنیدنش حلال نکرده گوش ببندید و بر یتیمان مردم مهر ورزید تا بر یتیمان شما مهر ورزند و به سوی خدا از گناهان خود توبه کنید و در وقت نماز دست به دعا بردارید که بهترین ساعت‌ها است و خدا در آن نظر لطف به بندگان خود دارد و به مناجات آن‌ها پاسخ دهد و فریاد آنها را لبیک گوید و دعای آن‌ها را اجابت می‌کند.

ای مردم! نفس شما در گرو کردار شما است، آن را با استغفار رها کنید. دوش شما از گناهان شما بار سنگینی دارد، با طول سجود آن را سبک کنید و بدانید که خدای متعال به عزت خود قسم خورده که نمازخوانان و سجده‌کنندگان را عذاب ندهد و آن‌ها را روز قیامت به هراس دوزخ نیندازد .

ای مردم! هر کدام شما یک روزه‌دار را در این ماه افطار دهد، نزد خدا ثواب آزاد کردن بنده ای دارد و گناهان گذشته اش آمرزیده می‌شود. عرض شد: یا رسول اللّٰه همه ما بر آن توانایی نداریم، فرمود: از خدا بپرهیزید گرچه با نیم‌دانه خرما باشد و گرچه با جرعه‌ای آب باشد.

ای مردم! هر که در این ماه خوش خلقی کند، جواز عبور از صراط او باشد در روزی که همه قدم‌ها می‌لغزد. هر که در این ماه بر مملوکان خود سبک گیرد، خداوند حسابش را تخفیف دهد و هر که شر خود را باز دارد، خداوند در روزی که او را ملاقات می‌کند، خشم خود را از او باز دارد؛ و هر که در آن یتیمی را گرامی دارد خدا روز ملاقاتش او را گرامی دارد؛ و هر که در آن صله رحم کند روز ملاقات با او با رحمت خود به او صله نماید. و هر که قطع رحم کند خدا در روز ملاقاتش رحمت خود از او ببرد. هر که نماز مستحبی بخواند خدا برات آزادی از آتش برایش بنویسد و هر که در آن واجبی ادا کند ثواب کسی را دارد که هفتاد واجب در ماههای دیگر ادا کند؛ و هر که در آن بر من بسیار صلوات فرستد خدا روزی که میزان‌ها سبک است میزانش را سنگین کند، هر که یک آیه قرآن در آن بخواند همچون کسی پاداش می‌گیرد که در ماه‌های دیگر قرآن را ختم کرده باشد.

ای مردم! درهای بهشت در این ماه گشوده است، پس از خدا بخواهید که آن‌ها را به روی شما نبندد، و درهای دوزخ در این

ماه بسته است، از پروردگار خود بخواهید که آن‌ها را به روی شما نگشاید. در این ماه شیاطین در بندند، پس از پروردگار خود بخواهید که دیگر آن‌ها را بر شما مسلط نکند.

امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: من برخاستم و عرض کردم: یا رسول اللّه، کدام عمل در این ماه بهتر است؟ فرمود: ای أبو الحسن، بهترین عمل در این ماه ترس از محارم خدای عز و جل است. سپس گریست. عرض کردم: یا رسول اللّه چرا گریه می کنی؟ فرمود: برای آنچه در این ماه از تو حلال شمارند؛ گویا تو را می‌نگرم که برای پروردگارت نماز می‌خوانی و شقی تر اولین و آخرین که نظیر پی‌کننده شتر ثمود است، برخاسته و ضربتی بر فرق سر تو بزند و ریشت را آغشته به خون کند .

امیر المؤمنین فرمود: گفتم: یا رسول اللّه، در آن حال، دین من سالم است؟ فرمود: بله دین تو سالم است. سپس فرمود: ای علی! هر که تو را بکشد مرا کشته و هر که تو را به خشم آرد مرا به خشم آورده و هر که تو را دشنام دهد مرا دشنام داده زیرا تو جان منی، روحت از روح من و گِلت از گِل من‌است. به راستی خدای تبارک و تعالی مرا با تو آفریده و مرا با تو برگزیده و مرا برای نبوت اختیار کرده و تو را برای امامت. هر کس منکر امامت تو است، منکر نبوت من است. ای علی، تو وصی من و پدر فرزندان من و شوهر دختر من و خلیفه من بر امت من هستی. در زندگی من و پس از مردنم، فرمان تو، فرمان من و نهی کردن تو نهی کردن من است. سوگند به آن که مرا به نبوت گسیل کرده و بهترین خلق ساخته، که تو حجت خدایی بر خلقش و رازدار خدا و خلیفه او بر بندگانش هستی. - . عیون الاخبار ۱ : ۲۹۵ - ۲۹۷ -

امالی صدوق: طالقانی از احمد همدانی همین حدیث را روایت کرده است. - . امالی صدوق : ۵۷ - ۵۸ -

کتاب فضائل الاشهر الثلاثة: امیرالمؤمنین علی ابن ابی طالب علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم یک روز برای ما خطبه خواند، و همان حدیث را ذکر کرد.

**[ترجمه]

«۲۶»

لی، [الأمالی للصدوق] أَبِی عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ أَبِی أَیُّوبَ عَنْ أَبِی الْوَرْدِ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: خَطَبَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله النَّاسَ فِی آخِرِ جُمُعَةٍ مِنْ شَعْبَانَ فَحَمِدَ اللَّهَ وَ أَثْنَی عَلَیْهِ ثُمَّ قَالَ أَیُّهَا النَّاسُ إِنَّهُ قَدْ أَظَلَّکُمْ شَهْرٌ فِیهِ لَیْلَةٌ خَیْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ وَ هُوَ شَهْرُ رَمَضَانَ فَرَضَ اللَّهُ صِیَامَهُ وَ جَعَلَ قِیَامَ لَیْلَةٍ فِیهِ بِتَطَوُّعِ صَلَاةٍ کَمَنْ تَطَوَّعَ بِصَلَاةِ سَبْعِینَ لَیْلَةً فِیمَا سِوَاهُ مِنَ الشُّهُورِ وَ جَعَلَ لِمَنْ تَطَوَّعَ فِیهِ بِخَصْلَةٍ مِنْ خِصَالِ الْخَیْرِ وَ الْبِرِّ کَأَجْرِ مَنْ أَدَّی فَرِیضَةً مِنْ فَرَائِضِ اللَّهِ وَ مَنْ أَدَّی فِیهِ فَرِیضَةً مِنْ فَرَائِضِ اللَّهِ کَانَ کَمَنْ أَدَّی سَبْعِینَ فَرِیضَةً فِیمَا سِوَاهُ مِنَ الشُّهُورِ وَ هُوَ شَهْرُ الصَّبْرِ وَ إِنَّ الصَّبْرَ ثَوَابُهُ الْجَنَّةُ وَ هُوَ شَهْرُ الْمُوَاسَاةِ وَ هُوَ شَهْرٌ یَزِیدُ اللَّهُ فِیهِ فِی رِزْقِ الْمُؤْمِنِ وَ مَنْ فَطَّرَ فِیهِ مُؤْمِناً صَائِماً کَانَ لَهُ بِذَلِکَ عِنْدَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ عِتْقُ رَقَبَةٍ وَ مَغْفِرَةٌ لِذُنُوبِهِ فِیمَا مَضَی فَقِیلَ لَهُ یَا رَسُولَ اللَّهِ لَیْسَ کُلُّنَا یَقْدِرُ عَلَی أَنْ یُفَطِّرَ صَائِماً فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی کَرِیمٌ یُعْطِی هَذَا الثَّوَابَ مِنْکُمْ مَنْ لَمْ یَقْدِرْ إِلَّا عَلَی مَذْقَةٍ مِنْ لَبَنٍ فَفَطَّرَ بِهَا صَائِماً أَوْ شَرْبَةٍ مِنْ مَاءٍ عَذْبٍ أَوْ تُمَیْرَاتٍ لَا یَقْدِرُ عَلَی أَکْثَرَ مِنْ ذَلِکَ وَ مَنْ خَفَّفَ فِیهِ عَنْ مَمْلُوکِهِ خَفَّفَ اللَّهُ عَنْهُ حِسَابَهُ وَ هُوَ شَهْرٌ أَوَّلُهُ رَحْمَةٌ وَ أَوْسَطُهُ مَغْفِرَةٌ وَ آخِرُهُ إِجَابَةٌ وَ الْعِتْقُ مِنَ النَّارِ وَ لَا غِنَی

بِكَمْ فِيهِ عَنْ أَرْبَعِ خِصَالٍ خَصْلَتَيْنِ تُرْضُونَ اللَّهَ بِهِمَا وَ خَصْلَتَيْنِ لَا غِنَى بِكَمْ عَنْهُمَا أَمَّا اللَّتَانِ تُرْضُونَ اللَّهَ بِهِمَا فَشَهَادَهُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَنِّی رَسُولُ اللَّهِ وَ أَمَّا اللَّتَانِ لَا غِنَى بِكُمْ عَنْهُمَا فَتَسْأَلُونَ اللَّهَ حَوَائِجَكُمْ وَ تَسْأَلُونَ اللَّهَ فِيهِ الْعَافِيَهَ وَ تَتَعَوَّذُونَ بِهِ مِنَ النَّارِ(۱).

کتاب فضائل الأشهر الثلاثه،: مثله

ص: ۳۵۹

۱- ۱. أمالی الصدوق: ۲۶.

ل، [الخصال] أبی عن سعد عن ابن عیسی: مثله (۱) ثو، [ثواب الأعمال] ابن المتوکل عن الحمیری عن ابن عیسی: مثله (۲) مجالس الشیخ، عن أحمد بن عبدون عن علی بن محمد عن علی بن الحسن عن عمرو بن عثمان عن الحسن بن محبوب: مثله .(۳)

**[ترجمه]امالی صدوق: امام باقر علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم در آخرین جمعه ماه شعبان برای مردم خطبه ای خواند. نخست حمد و ثنای الهی به جای آورد، سپس فرمود: ای مردم، به شما ماهی روی آورده است که در آن شبی قرار دارد که از هزار ماه بهتر است و آن ماه رمضان است. خداوند روزه آن را واجب ساخته و قیام یک شب را در آن به نماز، مانند عبادت هفتاد شب از ماههای دیگر قرار داده، و برای کسی که از میان کارهای خیر و پسندیده کاری برای خدا انجام دهد، پاداشی همچون پاداش کسی که واجبی از واجبات خدا را انجام داده، مقرر کرده است. هر کس واجبی از واجبات خدا را در این ماه انجام دهد، مانند کسی است که هفتاد واجب را در ماههای دیگر انجام داده است .

این ماه، ماه صبر است و پاداش صبر بهشت است، و این ماه، ماه همدردی است و ماهی است که خداوند روزی مؤمنان را در آن می افزاید. و هر کس مؤمن روزه داری را در این ماه افطار دهد، نزد خدا پاداش آزاد کردن یک بنده خواهد داشت و گناهان گذشته اش آمرزیده خواهد شد.

گفته شد: ای پیامبر خدا! همه ما قدرت بر افطار دادن به روزه دار را نداریم. فرمود: خداوند کریم است و همین ثواب را به کسی نیز می دهد که تنها بر دادن اندکی شیر مخلوط با آب، یا شربتی از آب گوارا یا چند دانه خرما به روزه دار، قدرت دارد. هر کس در این ماه کار را بر خدمتکار خود آسان گیرد، خداوند حساب را بر او آسان خواهد گرفت. این ماهی است که آغازش رحمت و میانه اش آمرزش و پایانش اجابت دعا و آزادی از آتش دوزخ است، و شما در آن از چهار چیز بی نیاز نخواهید بود: دو خصلت که خدا را بدان خشنود سازید، و دو خصلت دیگر که از آن چاره ای ندارید. امّا آن دو خصلت که خدا را بدان خشنود می سازید، شهادت به یگانگی خدا و رسالت من است، و امّا آن دو خصلت که از آن چاره ای ندارید این است که در این ماه حاجتهای خود را از خدا بخواهید و بهشت را از او مسئلت کنید، و دیگر آنکه در این ماه از خدا عافیت طلب کنید و از آتش دوزخ به او پناه برید. - . امالی صدوق : ۲۶ -

در کتاب فضائل الاشهر الثلاثهٔ همین حدیث آمده است.

الخصال: سعد از ابن عیسی همین حدیث را روایت کرده است. - . الخصال ۱ : ۱۲۴ -

ثواب الاعمال: حمیری از ابن عیسی همین حدیث را روایت کرده است. - . ثواب الاعمال : ۶۰ -

مجالس شیخ: عمر ابن عثمان از حسن ابن محجوب همین حدیث را روایت کرده است. - . در کتاب التهذیب ۱ : ۲۶۲ این حدیث را می‌بینی و در کتاب امالی طوسی این حدیث ذکر نشده است. -

**[ترجمه]

ثو، [ثواب الأعمال](۴)

لی، [الأمالی للصدوق] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ ابْنِ أَبَانٍ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عُلْوَانَ عَنْ عَمْرِو بْنِ شِمْرٍ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ الْبَاقِرِ علیه السلام قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله إِذَا نَظَرَ إِلَی هِلَالِ شَهْرِ رَمَضَانَ اسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ بِوَجْهِهِ ثُمَّ قَالَ اللَّهُمَّ أَهِلَّهُ عَلَيْنَا بِالْأَمْنِ وَ الْإِيمَانِ وَ السَّلَامَهِ وَ الْإِسْلَامِ وَ الْعَافِيَهِ الْمُجَلِّلَهِ وَ الرِّزْقِ الْوَاسِعِ وَ دَفْعِ الْأَسْقَامِ وَ تِلَاوَهِ الْقُرْآنِ وَ الْعَوْنِ عَلَی الصَّلَاهِ وَ الصِّيَامِ اللَّهُمَّ سَلِّمْنَا لِشَهْرِ رَمَضَانَ وَ سَلِّمْهُ لَنَا وَ تَسَلَّمْهُ مِنَّا حَتَّی يَنْقَضِیَ شَهْرُ رَمَضَانَ وَ قَدْ غَفَرْتَ لَنَا ثُمَّ يُقْبِلُ بِوَجْهِهِ عَلَی النَّاسِ فَيَقُولُ يَا مَعْشَرَ الْمُسْلِمِينَ إِذَا طَلَعَ هِلَالُ شَهْرِ رَمَضَانَ غُلَّتْ مَرَدَهُ الشَّيَاطِينِ وَ فُتِّحَتْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَ أَبْوَابُ الْجِنَانِ وَ أَبْوَابُ الرَّحْمَهِ وَ غُلِّقَتْ أَبْوَابُ النَّارِ وَ اسْتُجِيبَ الدُّعَاءُ وَ كَانَ لِلَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ عِنْدَ كُلِّ فِطْرٍ عُتَقَاءُ يُعْتِقُهُمْ مِنَ النَّارِ وَ نَادَی مُنَادٍ كُلَّ لَيْلَهٍ هَلْ مِنْ سَائِلٍ هَلْ مِنْ مُسْتَغْفِرٍ اللَّهُمَّ أَعْطِ كُلَّ مُنْفِقٍ خَلَفاً وَ أَعْطِ كُلَّ مُمْسِكٍ تَلَفاً حَتَّی إِذَا طَلَعَ هِلَالُ شَوَّالٍ نُودِیَ الْمُؤْمِنُونَ أَنِ اغْدُوا إِلَی جَوَائِزِكُمْ فَهُوَ يَوْمُ الْجَائِزَهِ.

ثُمَّ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام أَمَا وَ الَّذِی نَفْسِی بِيَدِهِ مَا هِیَ بِجَائِزَهِ الدَّنَانِيرِ وَ الدَّرَاهِمِ (۵).

ص: ۳۶۰

۱- ۱. الخصال ج ۱ ص ۱۲۴.

۲- ۲. ثواب الأعمال ص ۶۰.

۳- ۳. تراه فی التهذیب ج ۱ ص ۲۶۲، و لا یوجد فی أمالیه المطبوع.

۴- ۴. ثواب الأعمال ص ۵۸.

۵- ۵. أمالی الصدوق: ۲۹.

كِتَابُ فَضَائِلِ الْأَشْهُرِ الثَّلَاثَهِ: مِثْلَهُ.

مَجَالِسُ الشَّيْخِ، عَنِ الْغَضَائِرِيِّ عَنِ الْبَزَوْفَرِيِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِيسَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنِ ابْنِ عُلْوَانَ عَنِ ابْنِ شِمْرٍ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله يُقْبِلُ بِوَجْهِهِ إِلَى النَّاسِ إِلَى آخِرِ الْخَبَرِ(۱).

**[ترجمه]ثواب الاعمال، - . ثواب الاعمال : ۵۸ -

امالی صدوق: امام باقر علیه السلام فرمود: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله و سلم چون به هلال ماه رمضان نظر می کرد، رو به قبله می نمود، سپس می فرمود: خداوندا، این ماه را همراه با امنیت و ایمان، و سلامتی و اسلام، و تندرستی شکوه مند، و روزی وسیع، و دفع بیماری‌ها، و تلاوت قرآن، و یاری بر نماز و روزه، بر ما نو بگردان. خداوندا، ما را برای ماه رمضان سالم نگه دار و آن را نیز برای ما سالم بدار، و آن را از جانب ما بپذیر، تا ماه رمضان در حالی تمام شود که ما را آمرزیده باشی.

سپس رو به سوی مردم می کرد و می فرمود: ای گروه مسلمانان، هنگامی که هلال ماه رمضان طلوع می کند، شیاطین سرکش به زنجیر کشیده می شوند، و درهای آسمان و درهای بهشت و درهای رحمت همه گشوده می شود، و درهای دوزخ را می بندند و دعا مستجاب می گردد و هنگام هر افطار، برای خدا آزادشدگانی خواهد بود که آنان را از آتش آزاد می کند و هر شب منادیی ندا می کند: «آیا درخواست کننده ای هست؟ آیا استغفارکننده ای هست؟ خداوندا، به هر انفاق کننده ای عوض بده و مال هر بخیلی را به دست تلف بسپار.» تا چون هلال شوّال طلوع کرد، مؤمنان را ندا می کنند که: صبحگاهان برای گرفتن جایزه های خود حاضر شوید که آن روز، روز پاداش است.

سپس امام باقر علیه السلام فرمود: آگاه باشید، سوگند به آن کسی که جانم به دست اوست، این جایزه ها دینار و درهم نیست (بلکه آمرزش و رحمت الهی است). - . امالی صدوق : ۲۹ -

در کتاب فضائل الاشهر الثلاثة همین حدیث ذکر شده است.

مجالس شیخ: جابر از امام باقر علیه السلام روایت می‌کند که فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم رو به سوی مردم کرد، تا آخر حدیث. - . این حدیث را در کتاب التهذیب ۱ : ۴۰۷ می‌بینید و در کتاب امالی طوسی ذکر نشده است. -

**[ترجمه]

«۲۸»

لی، [الأمالی للصدوق] أَبِي عَنْ سَعْدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جُمْهُورٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادٍ عَمَّنْ سَمِعَ مُحَمَّدَ بْنَ مُسْلِمٍ الثَّقَفِيَّ يَقُولُ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ مُحَمَّدَ بْنَ عَلِيٍّ الْبَاقِرَ عليه السلام يَقُولُ: إِنَّ لِلَّهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى مَلَائِكَةً مُوَكَّلِينَ بِالصَّائِمِينَ يَسْتَغْفِرُونَ لَهُمْ فِي كُلِّ يَوْمٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ إِلَى آخِرِهِ وَ يُنَادُونَ الصَّائِمِينَ كُلَّ لَيْلَةٍ عِنْدَ إِفْطَارِهِمْ أَبْشِرُوا عِبَادَ اللَّهِ فَقَدْ جُعْتُمْ قَلِيلًا وَ سَتَشْبَعُونَ كَثِيراً بُورِكْتُمْ وَ بُورِكَ فِيكُمْ حَتَّى إِذَا كَانَ آخِرُ لَيْلَةٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ نَادَوْهُمْ أَبْشِرُوا عِبَادَ اللَّهِ فَقَدْ غَفَرَ اللَّهُ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَ قَبِلَ

تَوْبَتَكُمْ فَانْظُرُوا كَيْفَ تَكُونُونَ فِيمَا تَسْتَأْنِفُونَ (۲).

كتاب فضائل الأشهر الثلاثه،: مثله.

**[ترجمه]امالی صدوق: محمد ابن مسلم ثقفی از امام باقر علیه السلام روایت می‌کند که فرمود: براستی برای خدای تبارک و تعالی فرشتگانی است موکل به روزه‌داران که هر روز ماه رمضان تا پایانش برای آن‌ها آمرزش می‌طلبند و هنگام افطار، روزه داران را ندا می‌کنند که ای بندگان خدا مژده بگیرید، اندکی گرسنه شدید و به زودی بسیار سیر می‌شوید، مبارک باشید و مبارک کنید. تا اینکه شب آخر ماه رمضان فرا رسد به آنها ندا کنند: ای بندگان خدا مژده بگیرید، به تحقیق خدا گناهان شما را آمرزید و توبه شما را پذیرفت، نظر کنید که در آینده چگونه خواهید بود. - . امالی صدوق : ۳۳ -

در کتاب فضائل الاشهر الثلاثة همین حدیث ذکر شده است.

**[ترجمه]

«۲۹»

لی، [الأمالی للصدوق] الطَّالَقَانِيُّ عَنْ أَحْمَدَ الْهَمْدَانِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ فَضَّالٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: إِنَّ شَهْرَ رَمَضَانَ شَهْرٌ عَظِيمٌ يُضَاعِفُ اللَّهُ فِيهِ الْحَسَنَاتِ وَ يَمْحُو فِيهِ السَّيِّئَاتِ وَ يَرْفَعُ فِيهِ الدَّرَجَاتِ مَنْ تَصَدَّقَ فِي هَذَا الشَّهْرِ بِصَدَقَةٍ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ وَ مَنْ أَحْسَنَ فِيهِ إِلَى مَا مَلَكَتْ يَمِينُهُ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ وَ مَنْ حَسُنَ فِيهِ خُلُقُهُ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ وَ مَنْ كَظَمَ فِيهِ غَيْظَهُ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ وَ مَنْ وَصَلَ فِيهِ رَحِمَهُ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ.

ثُمَّ قَالَ علیه السلام إِنَّ شَهْرَكُمْ هَذَا لَيْسَ كَالشُّهُورِ إِنَّهُ إِذَا أَقْبَلَ إِلَيْكُمْ أَقْبَلَ بِالْبَرَكَهِ وَ الرَّحْمَهِ وَ إِذَا أَدْبَرَ عَنْكُمْ أَدْبَرَ بِغُفْرَانِ الذُّنُوبِ هَذَا شَهْرٌ الْحَسَنَاتُ فِيهِ مُضَاعَفَةٌ وَ أَعْمَالُ الْخَيْرِ فِيهِ مَقْبُولَةٌ مَنْ صَلَّى مِنْكُمْ فِي هَذَا الشَّهْرِ لِلَّهِ عَزَّ وَ جَلَ

۱- ۱. تراه فی التهذیب ج ۱ ص ۴۰۷، و لا یوجد فی الأمالی المطبوع.

۲- ۲. أمالی الصدوق ص ۳۳.

رَكْعَتَيْنِ يَتَطَوَّعُ بِهِمَا غَفَرَ اللَّهُ لَهُ.

ثُمَّ قَالَ علیه السلام إِنَّ الشَّقِيَّ حَقَّ الشَّقِيِّ مَنْ خَرَجَ عَنْهُ هَذَا الشَّهْرُ وَ لَمْ يُغْفَرْ ذُنُوبُهُ فَحِينَئِذٍ يَخْسَرُ حِينَ يَفُوزُ الْمُحْسِنُونَ بِجَوَائِزِ الرَّبِّ الْكَرِيم (۱).

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام] النقاش و الطالقانی عن أحمد الهمدانی: مثله (۲) کتاب فضائل الأشهر الثلاثه، عن محمد بن إبراهیم بن إسحاق عن أحمد بن محمد الکوفی عن علی بن الحسن بن علی بن فضال: مثله.

**[ترجمه]امالی صدوق: امام رضا علیه السلام از پدرانش روایت می‌کند که رسول خدا صلی اللَّه علیه و آله فرمود: ماه رمضان ماه بزرگی است، خداوند در آن ماه حسنات را مضاعف می کند و سیّئات را محو می نماید و درجات را رفیع می‌گرداند، هر کس در این ماه صدقه ای بدهد خداوند گناهانش را می آمرزد، و هر کس به بردگانش نیکی کند، خداوند او را می آمرزد و هر کس در این ماه خوش خلق باشد، خداوند او را می آمرزد، و هر کس در این ماه خشم خود را فرو برد، خداوند او را می آمرزد و هر کس در این ماه صله رحم کند خداوند او را می آمرزد.

سپس فرمودند: این ماه مثل سایر ماهها نیست، هر وقت به شما رو کند، با رحمت و برکت رو می کند و وقتی از شما جدا شود با غفران و بخشش گناهان می‌شود. این ماه، ماهی است که نیکی‌ها در آن مضاعف است و اعمال خیر در آن مقبول است. هر کس از شما برای خدا دو رکعت نافله بخواند خدا او را خواهد بخشید. سپس فرمود: بدبخت واقعی کسی است که این ماه تمام شود و گناهانش بخشیده نشود و هنگامی که نیکوکاران جوائز خدای کریم را دریافت می‌کنند، زیان و ضرر کرده باشد.
- . امالی صدوق : ۳۳ -

عیون الاخبار: نقاش و طالقانی از احمد همدانی همین حدیث را روایت کرده است. - . عیون الاخبار ۱ : ۲۹۳ -

کتاب فضائل الاشهر الثلاثة: احمد ابن محمد کوفی از علی ابن حسن ابن علی ابن احمد همدانی همین حدیث را روایت کرده است.

**[ترجمه]

«۳۰»

لی، [الأمالی للصدوق] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ ابْنِ أَبَانٍ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ جَمِيلِ بْنِ صَالِحٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَرْوَانَ قَالَ سَمِعْتُ الصَّادِقَ جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ علیهما السلام يَقُولُ: إِنَّ لِلَّهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى فِي كُلِّ لَيْلَةٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ عُتَقَاءَ وَ طُلَقَاءَ مِنَ النَّارِ إِلَّا مَنْ أَفْطَرَ عَلَى مُسْكِرٍ فَإِذَا كَانَ آخِرُ لَيْلَةٍ مِنْهُ عتق [أَعْتَقَ] فِيهَا مِثْلَ مَا أَعْتَقَ فِي جَمِيعِهِ (۳).

ثو، [ثواب الأعمال] أبی عن سعد عن ابن عیسی عن الحسین: مثله (۴) ما، [الأمالی للشیخ الطوسی] جماعه عن أبی المفضل عن رجاء بن یحیی عن أحمد بن هلال عن ابن أبی عمیر: مثله (۵) مجالس الشیخ، عن الحسین بن عبید الله عن الحسن بن حمزه

العلوی عن علی بن إبراهیم عن أبیه عن ابن أبی عمیر: مثله (۶) کتاب فضائل الأشهر الثلاثه،: مثله.

**[ترجمه]امالی صدوق: محمّد ابن مروان گوید: از امام صادق علیه السّلام شنیدم که می‌فرمود: خداوند تبارک و تعالی در هر شب از شبهای ماه رمضان آزادشدگانی از آتش جهنّم دارد مگر کسی که با مسکری (هر چیز مست کننده ای) افطار کند. چون آخرین شب این ماه فرا رسد، خداوند مهربان به تعداد تمامی کسانی که در طول این ماه آزاد کرده است، بندگان خود را در آن شب آزاد می سازد. - . امالی صدوق : ۳۵ -

ثواب الاعمال: پدرم از سعد از ابن عیسی از حسین این حدیث را روایت کرده است. - . ثواب الاعمال : ۶۱ -

امالی طوسی: رجاء ابن یحیی از احمد ابن هلال از ابن ابی عمیر این حدیث را روایت کرده است. - . امالی طوسی ۲ : ۱۱۱ -

مجالس شیخ: علی ابن ابراهیم از پدرش از ابن ابی عمیر این حدیث را روایت کرده است. - . این حدیث را در کتاب تهدیب ۱ : ۴۰۷ می بینید. -

در کتاب فضائل الاشهر الثلاثة این حدیث ذکر شده است.

**[ترجمه]

«۳۱»

ثو، [ثواب الأعمال](۷)

لی، [الأمالی للصدوق] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَعِیدٍ عَنْ

ص: ۳۶۲

۱- ۱. أمالی الصدوق ص ۳۳.

۲- ۲. عیون الأخبار ج ۱ ص ۲۹۳.

۳- ۳. أمالی الصدوق ص ۳۵.

۴- ۴. ثواب الأعمال ص ۶۱.

۵- ۵. أمالی الطوسیّ ج ۲ ص ۱۱۱.

۶- ۶. لا یوجد فی أمالیه المطبوع، و تراه فی التهذیب ج ۱ ص ۴۰۷.

۷- ۷. ثواب الأعمال ص ۵۹.

فَضَالَهَ عَنْ سَيْفِ بْنِ عَمِيرَهَ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَمَّنْ سَمِعَ أَبَا جَعْفَرٍ الْبَاقِرَ علیه السلام يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: لَمَّا حَضَرَ شَهْرُ رَمَضَانَ وَ ذَلِكَ لِثَلَاثٍ بَقِينَ مِنْ شَعْبَانَ قَالَ لِبِلَالٍ نَادِ فِي النَّاسِ فَجَمَعَ النَّاسَ ثُمَّ صَعِدَ الْمِنْبَرَ فَحَمِدَ اللَّهَ وَ أَثْنَى عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ هَذَا الشَّهْرَ قَدْ حَضَرَكُمْ -(۱) وَ هُوَ سَيِّدُ الشُّهُورِ فِيهِ لَيْلَهٌ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ تُغَلَّقُ فِيهِ أَبْوَابُ النِّيرَانِ وَ تُفَتَّحُ فِيهِ أَبْوَابُ الْجِنَانِ فَمَنْ أَدْرَكَهُ فَلَمْ يُغْفَرْ لَهُ فَأَبْعَدَهُ اللَّهُ وَ مَنْ أَدْرَكَ وَالِدَيْهِ فَلَمْ يُغْفَرْ لَهُ فَأَبْعَدَهُ اللَّهُ وَ مَنْ ذُكِرْتُ عِنْدَهُ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيَّ فَلَمْ يُغْفَرْ لَهُ فَأَبْعَدَهُ اللَّهُ (۲).

مجالس الشيخ، الغضائرى عن جماعه عن الكلينى عن عده من أصحابه عن أحمد بن محمد عن الحسين بن سعيد: مثله (۳) كتاب فضائل الأشهر الثلاثه، عن أبيه عن سعد بن عبد الله عن أحمد بن محمد بن عيسى عن الحسن بن على بن فضال عن سيف بن عميره: مثله.

**[ترجمه]ثواب الاعمال، - . ثواب الاعمال : ۵۹ – امالی صدوق: امام محمّد باقر علیه السّلام روایت کرده است که رسول خدا صلّی اللّه علیه و آله و سلّم هنگامی که ماه رمضان نزدیک شد، و سه شب از ماه شعبان باقی بود به بلال فرمود: مردم را خبر کن تا همگی در مسجد جمع شوند و آنگاه بر منبر قرار گرفت و پس از ستایش و سپاس خداوندی فرمود:

ای مردم! این ماه (رمضان) فرا رسید و آن سالار ماه‌هاست. در این ماه، شبی هست که از هزار ماه بهتر است. در این ماه، درهای جهنّم بسته و درهای بهشت گشوده می شود. کسی که این ماه را درک کند و آمرزیده نشود، خداوند او را از رحمت خود دور ساخته است؛ و هر کسی که در این ماه پدر و مادر خود را درک کند (ولی کوتاهی در حق آنان بکند) و آمرزیده نشود، خداوند او را از رحمت خود دور گردانیده است؛ و کسی که نام من نزد او برده شود ولی بر من صلوات نفرستد و آمرزیده نشود، خداوند او را از آمرزش خود دور کرده است. - . امالی صدوق : ۳۵ –

مجالس شیخ: احمد ابن محمد از حسین ابن سعید این حدیث را روایت کرده است. - . در امالی طوسی یافت نشد و این حدیث را در کتاب تهذیب ۱ : ۴۰۶ می بینید. –

کتاب فضائل الاشهر الثلاثهٔ: حسن ابن علی ابن فضال از سیف ابن عمیره این حدیث را روایت کرده است.

**[ترجمه]

«۳۲»

ثو، [ثواب الأعمال](۴)

لی، [الأمالی للصدوق] مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ سَعِيدٍ الْعَسْكَرِيِّ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ الْأَسْوَدِ الْعِجْلِيِّ عَنْ عَبْدِ الْحَمِيدِ بْنِ يَحْيَى الْحِمَّانِيِّ عَنْ أَبِي بَكْرٍ الْهُذَلِيِّ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله إِذَا دَخَلَ شَهْرُ رَمَضَانَ أَطْلَقَ كُلَّ أَسِيرٍ وَ أَعْطَى كُلَّ سَائِلٍ (۵).

كتاب فضائل الأشهر الثلاثه، عن محمد بن إبراهيم عن على بن سعيد العسكرى عن أبى بكر الهذلى: مثله.

**[ترجمه]ثواب الاعمال، - . ثواب الاعمال : ۶۵ - امالى صدوق: ابن عباس گويد: رسول خدا صلى الله عليه و آله و سلم هرگاه ماه رمضان فرا مى‌رسيد، هر اسيرى را آزاد مى‌كرد و به هر سائلى چيزى مى‌بخشيد. - . امالى صدوق : ۳۶ -

كتاب فضائل الاشهر الثلاثة: محمد ابن ابراهيم از على ابن سعيد عسكرى از ابوبكر هذلى همين حديث را روايت كرده است.

**[ترجمه]

«۳۳»

لى، [الأمالى للصدوق] الدَّقَّاقُ عَنِ الْأَسَدِيِّ عَنْ سَهْلٍ عَنْ عَبْدِ الْعَظِيمِ الْحَسَنِيِّ عَنْ أَبِى الْحَسَنِ الْعَسْكَرِيِّ عليه السلام قَالَ: لَمَّا كَلَّمَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ مُوسَى بْنَ عِمْرَانَ عليه السلام قَالَ مُوسَى

ص: ۳۶۳

۱- ۱. فى المجالس: قد خصكم اللّه به.

۲- ۲. أمالى الصدوق ص ۳۵.

۳- ۳. تراه فى التهذيب ج ۱ ص ۴۰۶، و لا يوجد فى الأمالى.

۴- ۴. ثواب الأعمال ص ۶۵.

۵- ۵. أمالى الصدوق ص ۳۶.

إِلَهِی مَا جَزَاءُ مَنْ صَامَ شَهْرَ رَمَضَانَ لَکَ مُحْتَسِباً قَالَ یَا مُوسَی أُقِیمُهُ یَوْمَ الْقِیَامَهِ مَقَاماً لَا یَخَافُ فِیهِ قَالَ إِلَهِی فَمَا جَزَاءُ مَنْ صَامَ شَهْرَ رَمَضَانَ یُرِیدُ بِهِ النَّاسَ قَالَ یَا مُوسَی ثَوَابُهُ کَثَوَابِ مَنْ لَمْ یَصُمْهُ الْخَبَرَ(۱).

**[ترجمه]امالی صدوق: عبدالعظیم حسنی از ابوالحسن عسکری نقل می کند که فرمود: هنگامی که خداوند عزّ و جلّ با موسی ابن عمران سخن گفت، موسی علیه السلام فرمود: پروردگارا، پاداش کسی که ماه رمضان را به خاطر تو و به امید پاداش تو روزه بگیرد، چیست؟ فرمود: ای موسی، روز قیامت او را در جایگاهی قرار دهم که ترسی ندارد. موسی علیه السلام فرمود: پروردگارا، پاداش کسی که ماه رمضان را به خاطر مردم روزه بگیرد چیست؟ فرمود: ای موسی، پاداش او مانند پاداش کسی است که روزه نگرفته است. ادامه روایت. - . امالی صدوق : ۱۲۶ -

**[ترجمه]

«۳۴»

کِتَابُ فَضَائِلِ الْأَشْهُرِ الثَّلَاثَهِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ مَاجِیلَوَیْهِ عَنْ عَمِّهِ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِی الْقَاسِمِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ الْبَرْقِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ الْقُرَشِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ زِیَادِ بْنِ مُنْذِرٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ الْبَاقِرِ علیه السلام قَالَ: لَمَّا کَلَّمَ اللَّهُ مُوسَی بْنَ عِمْرَانَ وَ ذَکَرَ نَحْوَهُ وَ زَادَ فِی آخِرِهِ قَالَ إِلَهِی فَمَا جَزَاءُ مَنْ صَامَ فِی بَیَاضِ النَّهَارِ یَلْتَمِسُ بِذَلِکَ رِضَاکَ قَالَ یَا مُوسَی لَهُ جَنَّتِی وَ لَهُ الْأَمَانُ مِنْ کُلِّ هَوْلٍ یَوْمَ الْقِیَامَهِ وَ الْعِتْقُ مِنَ النَّارِ.

**[ترجمه]کتاب فضائل الاشهر الثلاثهٔ: زیاد ابن منذر از امام باقر علیه السلام روایت می کند که فرمود: هنگامی که خداوند با موسی ابن عمران سخن گفت - و حدیث را ادامه داد و در آخر حدیث این عبارات اضافه شده است:

فرمود: پروردگارا، پاداش کسی که در روشنایی روز به خاطر رضای تو روزه می گیرد چیست؟ فرمود: ای موسی، بهشت من برای اوست و از اهوال روز قیامت در امان خواهد بود و از آتش جهنم آزاد می‌شود .

**[ترجمه]

«۳۵»

لی، [الأمالی للصدوق] الطَّالَقَانِیُّ عَنْ أَحْمَدَ الْهَمْدَانِیِّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ فَضَّالٍ عَنْ أَبِیهِ عَنْ مَرْوَانَ بْنِ مُسْلِمٍ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: شَعْبَانُ شَهْرِی وَ رَمَضَانُ شَهْرُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَمَنْ صَامَ مِنْ شَهْرِی یَوْماً کُنْتُ شَفِیعَهُ یَوْمَ الْقِیَامَهِ وَ مَنْ صَامَ شَهْرَ رَمَضَانَ أُعْتِقَ مِنَ النَّارِ(۲).

**[ترجمه]امام صادق علیه السلام از پدرانش نقل می کند که رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: شعبان ماه من است و ماه رمضان، ماه خدای عزّ و جلّ است. هر که یک روز از ماه مرا روزه دارد، من روز قیامت شفیع او هستم و هر که ماه رمضان را روزه بگیرد از آتش جهنم رهایی می‌یابد. - . امالی صدوق : ۳۷۳ -

**[ترجمه]

«۳۶»

ل، [الخصال] مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرٍو الْبَصْرِيُّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ حُمْدُونٍ النَّسَائِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْأَزْدِيِّ وَ كَانَ ثِقَةً عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَبْدِ الْوَهَّابِ عَنِ الْهَيْثَمِ بْنِ الْجُوَيْرِيِّ عَنْ زَيْدٍ الْعَمِّيِّ عَنْ أَبِي نُضْرَةَ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله قَالَ: أُعْطِيَتْ أُمَّتِي فِي شَهْرِ رَمَضَانَ خَمْساً لَمْ يُعْطَهُنَّ أُمَّةُ نَبِيٍّ قَبْلِي أَمَّا وَاحِدَةٌ فَإِذَا كَانَ أَوَّلُ لَيْلَةٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ نَظَرَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَيْهِمْ وَ مَنْ نَظَرَ اللَّهُ إِلَيْهِ لَمْ يُعَذِّبْهُ أَبَداً وَ أَمَّا الثَّانِيَةُ فَإِنَّ خُلُوفَ أَفْوَاهِهِمْ حِينَ يُمْسُونَ عِنْدَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ أَطْيَبُ مِنْ

ص: ۳۶۴

۱- ۱. أمالی الصدوق ص ۱۲۶، و هو ذیل الحدیث، أخرج تمامه فی ج ۶۹ ص ۳۸۳- ۳۸۴ من كتاب الإیمان و الكفر الباب ۳۸ جوامع مكارم الأخلاق تحت الرقم ۴۵، و عن كتاب فضائل الأشهر الثلاثه تحت الرقم ۱۳۱.

۲- ۲. أمالی الصدوق ص ۳۷۳.

رِيحِ الْمِسْكِ وَ أَمَّا الثَّالِثَهُ فَإِنَّ الْمَلَائِكَهَ يَسْتَغْفِرُونَ لَهُمْ فِي لَيْلِهِمْ وَ نَهَارِهِمْ وَ أَمَّا الرَّابِعَهُ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يَأْمُرُ جَنَّتَهُ أَنِ اسْتَغْفِرِي وَ تَزَيَّنِي لِعِبَادِي فَيُوشِكُ أَنْ يَذْهَبَ بِهِمْ نَصَبُ الدُّنْيَا وَ أَذَاهَا وَ يَصِيرُوا إِلَى جَنَّتِي وَ كَرَامَتِي وَ أَمَّا الْخَامِسَهُ فَإِذَا كَانَ آخِرُ لَيْلَهٍ غَفَرَ لَهُمْ جَمِيعاً فَقَالَ رَجُلٌ فِي لَيْلَهِ الْقَدْرِ يَا رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله فَقَالَ أَ لَمْ تَرَ إِلَى الْعُمَّالِ إِذَا فَرَغُوا مِنْ أَعْمَالِهِمْ وُفُّوا(۱).

**[ترجمه]الخصال: جابر ابن عبدالله از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم روایت می‌کند که فرمود: به امت من در ماه رمضان پنج چیز داده می شود که به امت هیچ پیامبری پیش از من داده نشده است: یکی اینکه وقتی اولین شب ماه رمضان فرا رسد، خداوند به آنان نظر می کند، و هر کس که خدا به او نظر کند، هرگز او را عذاب نخواهد کرد.

دوم اینکه بوی دهان آن‌ها به هنگام عصر نزد خداوند خوشبوتر از مشک است.

سوم اینکه فرشتگان شب و روز برای آنان طلب آمرزش می کنند.

و چهارم اینکه خداوند به بهشت امر می کند که استغفار کن و برای بندگانم خود را آرایش بده تا شاید رنج و ناراحتی دنیا از آنها برطرف شود و به سوی بهشت و کرامت من برگردند.

پنجم اینکه وقتی آخرین شب ماه رمضان فرا می رسد، همه آن‌ها آمرزیده می شوند. مردی گفت: یا رسول اللّه، این کار در شب قدر انجام می گیرد؟ فرمود: آیا کارگران را نمی بینی که چون از کارشان فارغ می شوند اجرت داده می شوند. - . الخصال ۱ : ۱۵۳ -

**[ترجمه]

«۳۷»

كِتَابُ فَضَائِلِ الْأَشْهُرِ الثَّلَاثَهِ، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ زِيَادِ بْنِ جَعْفَرٍ الْهَمَذَانِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنِ الْمُفَضَّلِ بْنِ عُمَرَ عَنْ جَابِرِ بْنِ يَزِيدَ الْجُعْفِيِّ عَنْ أَبِي حَمْزَهَ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: أُعْطِيَتْ أُمَّتِي خَمْسَ خِصَالٍ الْخَبَرَ وَ فِي آخِرِهِ هَكَذَا فَقَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ هِيَ لَيْلَهُ الْقَدْرِ قَالَ لَا أَ مَا تَرَوْنَ الْعُمَّالَ إِذَا عَمِلُوا كَيْفَ يُؤْتَوْنَ أُجُورَهُمْ.

**[ترجمه]کتاب فضائل الاشهر الثلاثهٔ: جابر ابن عبدالله انصاری گوید: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: به امت من پنج خصلت داده شده است. حدیث (را ذکر می کند) و در آخر حدیث این گونه آمده است: مردی پرسید ای رسول خدا! آن شب قدر است؟ فرمود: آیا گارگران را نمی‌بینید که هرگاه کار می‌کنند چگونه دستمزدشان را دریافت می‌کنند .

**[ترجمه]

«۳۸»

ل، [الخصال] أَبِی عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ الْأَشْعَرِیِّ عَنْ سَهْلٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنِ الْمُفَضَّلِ عَنِ ابْنِ ظَبْیَانَ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: الْمُحَمَّدِیَّهُ السَّمْحَهُ إِقَامُ الصَّلَاهِ وَ إِیتَاءُ الزَّکَاهِ وَ صِیَامُ شَهْرِ رَمَضَانَ وَ حِجُّ الْبَیْتِ وَ الطَّاعَهُ لِلْإِمَامِ وَ أَدَاءُ حُقُوقِ الْمُؤْمِنِ الْخَبَرَ(۲).

**[ترجمه]الخصال: ابن ظبیان گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: آئین آسان محمدی شش چیز است: به پا داشتن نماز، پرداخت زکات، روزه ماه رمضان، حج خانه خدا، فرمانبردای از امام و پرداخت حقوق مؤمن. حدیث. - . الخصال ۱ : ۱۵۹ -

**[ترجمه]

«۳۹»

ل، [الخصال] أَبُو الْحَسَنِ عَلِیُّ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَبِی الْفَرَجِ الْمُؤَذِّنُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ الْکَرْخِیِّ قَالَ: سَمِعْتُ الْحَسَنَ بْنَ عَلِیٍّ علیهما السلام یَقُولُ لِرَجُلٍ فِی دَارِهِ یَا أَبَا هَارُونَ مَنْ صَامَ عَشَرَهَ أَشْهُرٍ رَمَضَانَ مُتَوَالِیَاتٍ دَخَلَ الْجَنَّهَ(۳).

ص: ۳۶۵

۱- ۱. الخصال ج ۱ ص ۱۵۳.

۲- ۲. الخصال ج ۱ ص ۱۵۹، و بعده: فان من حبس حقّ المؤمن أقامه اللّه یوم القیامه خمسمائه علی رجلیه حتّی یسیل من عرقه أودیه ثمّ ینادی مناد من عند اللّه جلّ جلاله: هذا الظالم الذی حبس اللّه عن حقه قال: فیوبخ أربعین عاما ثمّ یؤمر به الی نار جهنم.

۳- ۳. الخصال ج ۲ ص ۵۸.

**[ترجمه]الخصال: حسن کرخی گوید: از حسن ابن علی علیه السلام شنیدم که در خانه‌اش به مردی فرمود: ای ابوهارون! هر کس ده ماه رمضان را پشت سر هم در سال‌های متوالی روزه بگیرد، وارد بهشت می‌شود. - . الخصال ۲ : ۵۸ -

**[ترجمه]

«۴۰»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام] بِالْإِسْنَادِ إِلَی دَارِمٍ عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: رَجَبٌ شَهْرُ اللَّهِ الْأَصَمُّ یَصُبُّ اللَّهُ فِیهِ الرَّحْمَهَ عَلَی عِبَادِهِ وَ شَهْرُ شَعْبَانَ تُشْعَبُ فِیهِ الْخَیْرَاتُ وَ فِی أَوَّلِ لَیْلَهٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ یَغُلُّ الْمَرَدَهَ مِنَ الشَّیَاطِینِ وَ یَغْفِرُ فِی کُلِّ لَیْلَهٍ سَبْعِینَ أَلْفاً فَإِذَا کَانَ فِی لَیْلَهِ الْقَدْرِ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ بِمِثْلِ مَا غَفَرَ فِی رَجَبٍ وَ شَعْبَانَ وَ شَهْرِ رَمَضَانَ إِلَی ذَلِکَ الْیَوْمِ إِلَّا رَجُلٌ بَیْنَهُ وَ بَیْنَ أَخِیهِ شَحْنَاءُ فَیَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ انْظُرُوا هَؤُلَاءِ حَتَّی یَصْطَلِحُوا(۱).

**[ترجمه]عیون الاخبار: امام رضا علیه السلام از پدرانش نقل می‌کند که رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: ماه رجب ماه خدا است که در آن صدای اسلحه به گوش نمی خورد، (از چهار ماه حرام است) و در آن خداوند پیوسته رحمت را بر بندگان می‌ریزد، و ماه شعبان که در آن انواع خیرات بطور پراکنده شیوع یابد، و در شب اوّل ماه رمضان لشکریان ابلیس زنجیر شوند، و در هر شب هفتاد هزار گناهکار آمرزیده گردند، و چون شب قدر در آید، خداوند به عدد آنچه در ماه رجب و شعبان و رمضان تا آن وقت آمرزیده است در آن شب ببخشد، مگر آن کس را که میان او و برادر دینی و رفیقش عداوتی باشد، که فرشتگان را دستور فرماید آنان را مهلت دهید تا با یکدیگر صلح و سازش کنند. - . عیون الاخبار ۲ : ۷۱ -

**[ترجمه]

«۴۱»

جا، [المجالس للمفید](۲)

ما، [الأمالی للشیخ الطوسی] الْمُفِیدُ عَنِ الْجِعَابِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَی بْنِ سُلَیْمَانَ الْمَرْوَزِیِّ عَنْ عُبَیْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْعَبْسِیِّ عَنْ حَمَّادِ بْنِ سَلَمَهَ عَنْ أَیُّوبَ عَنْ أَبِی قِلَابَهَ عَنْ أَبِی هُرَیْرَهَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: هَذَا شَهْرُ رَمَضَانَ شَهْرٌ مُبَارَکٌ افْتَرَضَ اللَّهُ صِیَامَهُ تُفَتَّحُ فِیهِ أَبْوَابُ الْجِنَانِ وَ تُصَفَّدُ فِیهِ الشَّیَاطِینُ وَ فِیهِ لَیْلَهٌ خَیْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ فَمَنْ حُرِمَهَا حُرِمَ یُرَدِّدُ ذَلِکَ صلی الله علیه و آله ثَلَاثَ مَرَّاتٍ (۳).

مجالس الشیخ، عن أحمد بن عبدون عن علی بن محمد عن علی بن فضال عن محمد بن عبید عن الفضل بن دکین عن عبد السلام بن حرب عن أیوب السجستانی عن أبی قلابه: مثله (۴).

**[ترجمه]مجالس مفید، - . مجالس مفید : ۷۲ - امالی طوسی: ابو هریره گوید: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: ماه رمضان ماه پر برکتی است که خداوند روزه آن را واجب نموده است. درهای بهشت در این ماه گشوده است، و شیاطین

در این ماه در زنجیر کشیده شده‌اند. شبی در این ماه وجود دارد که از هزار ماه بهتر و برتر است، هر کس از فیض آن محروم بماند، براستی محروم واقعی اوست. و این سخن را سه بار تکرار فرمود. - . امالی طوسی ۱ : ۷۱ -

مجالس شیخ: ایوب سجستانی از ابوقلابه این حدیث را روایت کرده است .

**[ترجمه]

«۴۲»

ما، [الأمالی للشیخ الطوسی] بِالْإِسْنَادِ الْمُتَقَدِّمِ إِلَى حَمَّادِ بْنِ سَلَمَةَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُمَرَ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مَنْ صَامَ شَهْرَ رَمَضَانَ إِيمَاناً وَ احْتِسَاباً غَفَرَ اللَّهُ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَ مَنْ صَلَّى لَيْلَةَ الْقَدْرِ إِيمَاناً وَ احْتِسَاباً غَفَرَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ (۵).

**[ترجمه]امالی طوسی: ابوهریره گوید: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: هر کس ماه رمضان را با ایمان به خدا و به امید پاداش الهی روزه بگیرد، خداوند گناهان گذشته‌اش را می‌بخشاید و هر کس شب قدر را با ایمان به خدا و به امید پاداش الهی نماز بخواند، خداوند گناهان گذشته‌اش را می‌بخشاید. - . امالی طوسی ۱ : ۱۴۹ -

**[ترجمه]

«۴۳»

ما، [الأمالی للشیخ الطوسی] الْمُفِيدُ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ عَنْ أَبِيهِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ عِيسَى

ص: ۳۶۶

۱- ۱. عیون الأخبار ج ۲ ص ۷۱.

۲- ۲. مجالس المفید ص ۷۲.

۳- ۳. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۷۱ و تکرر فی ص ۱۴۹ من المصدر بالاسناد.

۴- ۴. لا یوجد فی الأمالی المطبوع.

۵- ۵. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۱۴۹.

عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي حَمْزَةَ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام: أَفْضَلُ مَا تَوَسَّلَ بِهِ الْمُتَوَسِّلُونَ الْإِيمَانُ بِاللَّهِ وَ رَسُولِهِ إِلَى أَنْ قَالَ وَ صَوْمُ شَهْرِ رَمَضَانَ فَإِنَّهُ جُنَّةٌ مِنْ عَذَابِ اللَّهِ (۱).

ع، [علل الشرائع] أبی عن سعد عن إبراهیم بن مهزیار عن أخیه عن حماد بن عیسی عن إبراهیم بن عمر بإسناده رفعه إلی علی علیه السلام: مثله (۲).

**[ترجمه]امالی طوسی: امام باقر علیه السلام فرمود: امیرمومنان علی علیه السلام فرمود: بهترین چیزی که توسل کنندگان بدان توسل می‌جویند ایمان به خداوند و پیامبرش است تا اینکه فرمود: و روزه ماه رمضان چراکه آن سپر و مانعی در برابر عذاب خداوند است. - . امالی طوسی ۱ : ۲۲۰ -

علل الشرایع: ابراهیم ابن عمر با سندش به علی علیه السلام می‌رساند که همین حدیث را بیان فرمود. - . علل الشرایع ۱: ۲۳۶ و المحاسن : ۲۸۹ -

**[ترجمه]

«۴۴»

ما، [الأمالی للشیخ الطوسی] جَمَاعَةٌ عَنْ أَبِي الْمُفَضَّلِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَرْوَانَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَالِمٍ الْفَرَّاءِ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عُثْمَانَ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: لَمَّا أُسْرِيَ بِي إِلَى السَّمَاءِ دَخَلْتُ الْجَنَّةَ فَرَأَيْتُ فِيهَا قَصْراً مِنْ يَاقُوتٍ أَحْمَرَ يُرَى بَاطِنُهُ مِنْ ظَاهِرِهِ لِضِيَائِهِ وَ نُورِهِ وَ فِيهِ قُبَّتَانِ مِنْ دُرٍّ وَ زَبَرْجَدٍ فَقُلْتُ يَا جَبْرَئِيلُ لِمَنْ هَذَا الْقَصْرُ قَالَ هُوَ لِمَنْ أَطَابَ الْكَلَامَ وَ أَدَامَ الصِّيَامَ وَ أَطْعَمَ الطَّعَامَ وَ تَهَجَّدَ بِاللَّيْلِ وَ النَّاسُ نِيَامٌ قَالَ عَلِيٌّ علیه السلام فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَ فِي أُمَّتِكَ مَنْ يُطِيقُ هَذَا فَقَالَ صلی الله علیه و آله أَ تَدْرِي مَا إِطَابَةُ الْكَلَامِ فَقُلْتُ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ مَنْ قَالَ سُبْحَانَ اللَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ أَ تَدْرِي مَا إِدَامَةُ الصِّيَامِ قُلْتُ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ مَنْ صَامَ شَهْرَ الصَّبْرِ شَهْرَ رَمَضَانَ وَ لَمْ يُفْطِرْ مِنْهُ يَوْماً أَ تَدْرِي مَا إِطْعَامُ الطَّعَامِ قُلْتُ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ مَنْ طَلَبَ لِعِيَالِهِ مَا يَكُفُّ بِهِ وُجُوهَهُمْ عَنِ النَّاسِ أَ تَدْرِي مَا التَّهَجُّدُ بِاللَّيْلِ وَ النَّاسُ نِيَامٌ قُلْتُ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ مَنْ لَمْ يَنَمْ حَتَّى يُصَلِّيَ الْعِشَاءَ الْآخِرَةَ وَ النَّاسُ مِنَ الْيَهُودِ وَ النَّصَارَى وَ غَيْرِهِمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ نِيَامٌ بَيْنَهُمَا(۳).

**[ترجمه]امالی طوسی: امام صادق علیه السلام از پدرانش نقل می کند که رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: هنگامی که (در شب معراج) مرا به آسمان بردند، وارد بهشت شدم و در آن قصری از یاقوت سرخ دیدم که بر اثر درخشش، از بیرون داخل آن و از داخل، بیرون آن دیده می شد و در آن بنایی از درّ و زبرجد بود. گفتم: ای جبرئیل! این قصر برای کیست؟ ایشان فرمودند: این برای کسی است که سخن نیکو بگوید و روزه دائمی بگیرد و غذا بدهد و در شب در حالی که مردم خوابند، به مناجات بپردازد.

حضرت علی علیه السلام فرمودند: ای پیامبر خدا! در میان امت شما چه کسی طاقت انجام این کارها را دارد؟ ایشان فرمودند: ای علی نزدیک بیا؛ و آن حضرت نیز به پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم نزدیک شد. آن حضرت به او فرمود: آیا می دانی

نیکو سخن راندن چیست؟ آن حضرت فرمودند: خداوند و رسولش داناترند. پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمودند: کسی که بگوید: سبحان الله، و الحمد لله و لا إله إلا الله، و الله اکبر. سپس فرمودند: آیا می دانی روزه دائمی گرفتن یعنی چه؟ آن حضرت فرمودند: خدا و رسولش داناترند. ایشان فرمودند: هر کس ماه رمضان را روزه بگیرد و یک روز آن را هم نخورد. می دانی که غذا دادن یعنی چه؟ آن حضرت فرمودند: خدا و رسولش داناترند. ایشان فرمودند: منظور از آن کسی است که به دنبال کسب روزی خانواده برآید و آبروی آنان را در برابر مردم حفظ کند. آیا می دانی که مناجات در شب و در هنگامی که مردم خوابند یعنی چه؟ ایشان فرمودند: خدا و رسولش داناترند. ایشان فرمودند: منظور از آن کسی است که نمی خوابد تا این که نماز عشاء را ادا کند و منظور از این که مردم خوابند، یهود و مسیحیانند، چرا که آنان ما بین این فاصله را می خوابند. - . امالی طوسی ۲ : ۷۳ -

**[ترجمه]

«۴۵»

ما، [الأمالی للشیخ الطوسی] جَمَاعَةٌ عَنْ أَبِی الْمُفَضَّلِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ سَیَابَةَ عَنْ عُمَرَ

ص: ۳۶۷

۱- ۱. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۲۲۰ و للحدیث ذیل ترکه المصنّف، و قد أخرجه فی ج ۶۹ ص ۳۸۶ باب جوامع المکارم.

۲- ۲. علل الشرائع ج ۱ ص ۲۳۶، و تراه فی المحاسن ۲۸۹.

۳- ۳. أمالی الطوسیّ ج ۲ ص ۷۳.

بْنِ عَبْدِ الْجَبَّارِ بْنِ عُمَرَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ عليهم السلام عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: أُعْطِيَتْ أُمَّتِي فِي شَهْرِ رَمَضَانَ خَمْساً لَمْ تُعْطَهَا أُمَّةُ نَبِيٍّ قَبْلِي إِذَا كَانَ أَوَّلُ يَوْمٍ مِنْهُ نَظَرَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَيْهِمْ فَإِذَا نَظَرَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَيْهِمْ لَمْ يُعَذِّبْهُمْ بَعْدَهَا وَ خُلُوفُ أَفْوَاهِهِمْ حِينَ يُمْسُونَ أَطْيَبُ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ رِيحِ الْمِسْكِ وَ تَسْتَغْفِرُ لَهُمُ الْمَلَائِكَةُ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَ لَيْلَةٍ مِنْهُ وَ يَأْمُرُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ جَنَّتَهُ فَيَقُولُ تَزَيَّنِي لِعِبَادِيَ الْمُؤْمِنِينَ يُوشِكُ أَنْ يَسْتَرِيحُوا مِنْ نَصَبِ الدُّنْيَا وَ أَذَاهَا إِلَى جَنَّتِي وَ كَرَامَتِي فَإِذَا كَانَ آخِرُ لَيْلَةٍ مِنْهُ غَفَرَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لَهُمْ جَمِيعاً(۱).

**[ترجمه]امالی طوسی: جابر ابن عبدالله گوید: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: به امت من در ماه رمضان پنج چیز داده می شود که به امت هیچ پیامبری پیش از من داده نشده است: وقتی اولین شب ماه رمضان فرا رسد، خداوند به آنان نظر می کند و هر کس که خدا به او نظر کند هرگز او را عذاب نخواهد کرد، و بوی دهان آنها به هنگام عصر نزد خداوند خوشبوتر از مشک است و فرشتگان شب و روز به آنان طلب آمرزش می کنند. خداوند به بهشت امر می کند که استغفار کن و برای بندگانم خود را آرایش بده تا شاید رنج و ناراحتی دنیا از آنها برطرف شود و به سوی بهشت و کرامت من برگردند. و وقتی آخرین شب ماه رمضان فرا می رسد همه آنها آمرزیده می شوند. - . امالی طوسی ۲ : ۱۱۰ -

**[ترجمه]

«۴۶»

ما، [الأمالي للشيخ الطوسي] بِإِسْنَادِ الْمُجَاشِعِيِّ عَنْ عَلِيٍّ عليه السلام قَالَ: عَلَيْكُمْ بِصِيَامِ شَهْرِ رَمَضَانَ فَإِنَّ صِيَامَهُ جُنَّةٌ حَصِينَةٌ مِنَ النَّارِ الْخَبَرَ(۲).

**[ترجمه]امالی طوسی: مجاشعی از علی علیه السلام روایت می‌کند که فرمود: بر شماست که روزه ماه رمضان را بگیرید چراکه روزه این ماه سپری محکم در برابر آتش جهنم است. ادامه روایت. - . امالی طوسی ۲ : ۱۳۶ -

**[ترجمه]

«۴۷»

ج، [الإحتجاج](۳)

ع، [علل الشرائع]: فِي خُطْبَةِ فَاطِمَةَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهَا فِي أَمْرِ فَدَكَ فَرَضَ اللَّهُ الصِّيَامَ تَثْبِيتاً لِلْإِخْلَاصِ (۴).

**[ترجمه]احتجاج، - . احتجاج : ۶۲ - علل الشرایع: در خطبه فاطمه صلوات الله علیها در باره مسئله فدک فرمودند: خداوند روزه را برای تثبیت اخلاص واجب کرده است. - . علل الشرایع ۱ : ۲۳۶ -

**[ترجمه]

«۴۸»

ع، [علل الشرائع] عَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: جَاءَنِی جَبْرَئِیلُ فَقَالَ لِی الْإِسْلَامُ عَشَرَهُ أَسْهُمٍ إِلَی أَنْ قَالَ الرَّابِعَهُ الصَّوْمُ وَ هِیَ الْجُنَّهُ(۵).

**[ترجمه]علل الشرایع: انس گوید: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: جبرئیل به نزد من آمد و به من فرمود: اسلام ده جزء دارد، تا اینکه فرمود: جزء چهارم، روزه است و آن سپر و مانعی در برابر آتش جهنم است. - . علل الشرایع ۱ : ۲۳۷ -

**[ترجمه]

أقول

قد أوردنا بعض الأخبار فی باب لیله القدر و بعضها فی باب فضل شهر رجب.

**[ترجمه]در باب شب قدر برخی از روایت‌ها و در باب فضیلت ماه رجب برخی دیگر از این روایت‌ها را ذکر کردیم.

**[ترجمه]

«۴۹»

ل، [الخصال](۶)

لی، [الأمالی للصدوق](۷) ع، [علل الشرائع] مَاجِیلَوَیْهِ عَنْ عَمِّهِ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ

ص: ۳۶۸

۱- ۱. أمالی الطوسیّ ج ۲ ص ۱۱۰.
۲- ۲. أمالی الطوسیّ ج ۲ ص ۱۳۶.
۳- ۳. الاحتجاج ص ۶۲.
۴- ۴. علل الشرائع ج ۱ ص ۲۳۶.
۵- ۵. علل الشرائع ج ۱ ص ۲۳۷.
۶- ۶. الخصال ج ۲ ص ۱۰۷.
۷- ۷. أمالی الصدوق ص ۱۱۶ فی حدیث.

الْحُسَيْنِ الْبَرْقِيِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَبَلَهَ عَنْ مُعَاوِيَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ آبَائِهِ عَنْ جَدِّهِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ علیهم السلام قَالَ: جَاءَ نَفَرٌ مِنَ الْيَهُودِ إِلَی رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَسَأَلَهُ أَعْلَمُهُمْ عَنْ مَسَائِلَ فَكَانَ فِيمَا سَأَلَهُ أَنْ قَالَ لِأَيِّ شَيْءٍ فَرَضَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ الصَّوْمَ عَلَی أُمَّتِکَ بِالنَّهَارِ ثَلَاثِينَ يَوْماً وَ فَرَضَ عَلَی الْأُمَمِ السَّالِفَهِ أَكْثَرَ مِنْ ذَلِکَ فَقَالَ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله إِنَّ آدَمَ لَمَّا أَكَلَ مِنَ الشَّجَرَهِ بَقِيَ فِی بَطْنِهِ ثَلَاثِينَ يَوْماً فَفَرَضَ اللَّهُ عَلَی ذُرِّيَّتِهِ ثَلَاثِينَ يَوْماً الْجُوعَ وَ الْعَطَشَ وَ الَّذِی يَأْكُلُونَهُ تَفَضُّلٌ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَيْهِمْ وَ

كَذَلِکَ كَانَ عَلَی آدَمَ فَفَرَضَ اللَّهُ ذَلِکَ عَلَی أُمَّتِی ثُمَّ تَلَا رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله هَذِهِ الْآيَهَ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيامُ كَما كُتِبَ عَلَی الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ أَيَّاماً مَعْدُوداتٍ (۱) قَالَ الْيَهُودِيُّ صَدَقْتَ يَا مُحَمَّدُ فَمَا جَزَاءُ مَنْ صَامَهَا فَقَالَ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله مَا مِنْ مُؤْمِنٍ يَصُومُ شَهْرَ رَمَضَانَ احْتِسَاباً إِلَّا أَوْجَبَ اللَّهُ لَهُ سَبْعَ خِصَالٍ أَوَّلُهَا يَذُوبُ الْحَرَامُ مِنْ جَسَدِهِ وَ الثَّانِيَهُ يَقْرُبُ مِنْ رَحْمَهِ اللَّهِ وَ الثَّالِثَهُ يَكُونُ قَدْ كَفَّرَ خَطِيئَهَ أَبِيهِ آدَمَ وَ الرَّابِعَهُ يُهَوِّنُ اللَّهُ عَلَيْهِ سَكَرَاتِ الْمَوْتِ وَ الْخَامِسَهُ أَمَانٌ مِنَ الْجُوعِ وَ الْعَطَشِ يَوْمَ الْقِيَامَهِ وَ السَّادِسَهُ يُعْطِيهِ اللَّهُ بَرَاءَهً مِنَ النَّارِ وَ السَّابِعَهُ يُطْعِمُهُ اللَّهُ مِنْ طَيِّبَاتِ الْجَنَّهِ قَالَ صَدَقْتَ يَا مُحَمَّدُ(۲).

**[ترجمه]الخصال، -. الخصال ۲ : ۱۰۷ - امالی صدوق، -. امالی صدوق : ۱۱۶ - علل الشرایع: علی ابن ابی طالب علیه السلام فرمود: چند نفر یهودی محضر رسول خدا صلّی اللَّه علیه و آله و سلم مشرف شده و داناترین آنها مسائلی چند از حضرتش پرسید در بین سؤالات عرضه داشت: برای چه خداوند عزّ و جل سی روز، روزه بر امّتت واجب کرده و بر امت‌های پیشین بیشتر از سی روز فرض و لازم قرار داده بود؟ نبی اکرم صلّی اللَّه علیه و آله و سلم فرمودند: وقتی جناب آدم علیه السّلام از شجره منهیّه تناول نمود، آنچه خورده بود مدّت سی روز در شکمش باقی ماند. پس حق تعالی بر ذریّه او واجب کرد که تا سی روز گرسنه و تشنه باشند و آنچه را که در بین این سی روز می خورند و در خوردن مجاز هستند، تفضّلی است از ناحیه حق تعالی بر ایشان و همین حکم بر جناب آدم نیز ثابت بود. باری حق عزّ و جل حکم مزبور را بر امّت من واجب گردانید، سپس حضرت این آیه را تلاوت فرمودند: «كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيامُ كَما كُتِبَ عَلَی الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ * أَيَّاماً مَعْدُوداتٍ»، -. بقره / ۱۸۳ - ۱۸۴ - {ای کسانی که ایمان آورده اید، روزه بر شما مقرر شده است، همان گونه که بر کسانی که پیش از شما [بودند] مقرر شده بود، باشد که پرهیزگاری کنید. [روزه در] روزهای معدودی [بر شما مقرر شده است]}

یهودی عرضه داشت: ای محمّد راست گفتی، بفرمایید: پاداش کسی که این سی روز را روزه دارد چیست؟ نبی اکرم صلّی اللَّه علیه و آله و سلم فرمودند: مؤمنی نیست که ماه رمضان را به امید اجر و پاداش روزه بگیرد مگر آنکه خداوند هفت خصلت برایش مقرّر می فرماید: اوّل: حرام را از بدنش ذوب می کند. دوّم: به رحمت باری تعالی نزدیک می گردد. سوّم: روزه اش کفّاره لغزش پدرش حضرت آدم علیه السّلام می باشد. چهارم: حق تعالی سختی های مرگ را بر او آسان می فرماید. پنجم: از گرسنگی و تشنگی روز قیامت در امانش قرار می دهد. ششم: برات آزادی از جهنّم را نصیبش می گرداند. هفتم: از طیّبات بهشتی بهره مندش می کند. یهودی عرضه داشت: ای محمّد راست گفتی. -. علل الشرایع ۲ : ۶۶ -

**[ترجمه]

لی، [الأمالی للصدوق] ابْنُ الْمُتَوَكِّلِ عَنِ الْأَسَدِيِّ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ حَمْزَةَ بْنِ مُحَمَّدٍ قَالَ: كَتَبْتُ إِلَى أَبِی مُحَمَّدٍ الْعَسْكَرِيِّ علیه السلام لِمَ فَرَضَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ الصَّوْمَ فَوَرَدَ فِی الْجَوَابِ لِيَجِدَ الْغَنِيُّ مَسَّ الْجُوعِ فَيَمُنَّ عَلَى الْفَقِيرِ(۳).

**[ترجمه]امالی صدوق: حمزه ابن محمد گوید: برای امام حسن عسکری نوشتم که چرا خداوند عزّ و جلّ روزه را واجب کرده است؟ پاسخ آمد: برای آنکه توانگر درد گرسنگی را بچشد و به فقیر و تهیدست بخشش کند. - . امالی صدوق : ۲۶ -

**[ترجمه]

«۵۱»

ع، [علل الشرائع](۴)

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام] فِی عِلَلِ الْفَضْلِ بْنِ شَاذَانَ عَنِ الرِّضَا علیه السلام: فَإِنْ قَالَ فَلِمَ أُمِرُوا بِالصَّوْمِ قِيلَ لِكَيْ يَعْرِفُوا أَلَمَ الْجُوعِ وَ الْعَطَشِ فَيَسْتَدِلُّوا عَلَى فَقْرِ

ص: ۳۶۹

۱- ۱. البقره: ۱۸۳.
۲- ۲. علل الشرائع ج ۲ ص ۶۶.
۳- ۳. أمالی الصدوق ص ۲۶.
۴- ۴. علل الشرائع ج ۱ ص ۲۵۶- ۲۵۷.

الْآخِرَهِ وَ لِيَكُونَ الصَّائِمُ خَاشِعاً ذَلِيلًا مُسْتَكِيناً مَأْجُوراً مُحْتَسِباً عَارِفاً صَابِراً لِمَا أَصَابَهُ مِنَ الْجُوعِ وَ الْعَطَشِ فَيَسْتَوْجِبَ الثَّوَابَ مَعَ مَا فِيهِ مِنَ الِانْكِسَارِ عَنِ الشَّهَوَاتِ وَ لِيَكُونَ ذَلِكَ وَاعِظاً لَهُمْ فِي الْعَاجِلِ وَ رَائِضاً لَهُمْ عَلَى أَدَاءِ مَا كَلَّفَهُمْ وَ دَلِيلًا فِي الْآجِلِ وَ لِيَعْرِفُوا شِدَّهَ مَبْلَغِ ذَلِكَ عَلَى أَهْلِ الْفَقْرِ وَ الْمَسْكَنَهِ فِي الدُّنْيَا فَيُؤَدُّوا إِلَيْهِمْ مَا افْتَرَضَ اللَّهُ تَعَالَى لَهُمْ فِي أَمْوَالِهِمْ.

فَإِنْ قَالَ فَلِمَ جُعِلَ الصَّوْمُ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ خَاصَّهً دُونَ سَائِرِ الشُّهُورِ قِيلَ لِأَنَّ شَهْرَ رَمَضَانَ هُوَ الشَّهْرُ الَّذِي أَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى فِيهِ الْقُرْآنَ وَ فِيهِ فَرَقَ بَيْنَ الْحَقِّ وَ الْبَاطِلِ كَمَا قَالَ اللَّهُ تَعَالَى شَهْرُ رَمَضانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدىً لِلنَّاسِ وَ بَيِّناتٍ مِنَ الْهُدى وَ الْفُرْقانِ (۱) وَ فِيهِ نُبِّئَ مُحَمَّدٌ صلى الله عليه و آله وَ فِيهِ لَيْلَهُ الْقَدْرِ الَّتِي هِيَ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ وَ فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ وَ هِيَ رَأْسُ السَّنَهِ يُقَدَّرُ فِيهَا مَا يَكُونُ فِي السَّنَهِ مِنْ خَيْرٍ أَوْ شَرٍّ أَوْ مَضَرَّهٍ أَوْ مَنْفَعَهٍ أَوْ رِزْقٍ أَوْ أَجَلٍ وَ لِذَلِكَ سُمِّيَتْ لَيْلَهَ الْقَدْرِ.

فَإِنْ قَالَ فَلِمَ أُمِرُوا بِصَوْمِ شَهْرِ رَمَضَانَ لَا أَقَلَّ مِنْ ذَلِكَ وَ لَا أَكْثَرَ قِيلَ لِأَنَّهُ قُوَّهُ الْعِبَادِ الَّذِي يَعُمُّ فِيهِ الْقَوِيُّ وَ الضَّعِيفُ وَ إِنَّمَا أَوْجَبَ اللَّهُ تَعَالَى الْفَرَائِضَ عَلَى أَغْلَبِ الْأَشْيَاءِ وَ أَعَمِّ الْقُوَى ثُمَّ رَخَّصَ لِأَهْلِ الضَّعْفِ وَ رَغَّبَ أَهْلَ الْقُوَّهِ فِي الْفَضْلِ وَ لَوْ كَانُوا يُصْلَحُونَ عَلَى أَقَلَّ مِنْ ذَلِكَ لَنَقَصَهُمْ وَ لَوِ احْتَاجُوا إِلَى أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ لَزَادَهُمْ (۲).

**[ترجمه]علل الشرایع، - . علل الشرایع ۱ : ۲۵۶ - عیون الاخبار: در علت‌هایی که فضل ابن شاذان از امام رضا علیه السلام پرسیده، آمده است: اگر گفته شود چرا خلائق امر شده اند به گرفتن روزه؟ در جواب گفته می شود: تا درد گرسنگی و تشنگی را بیابند و درک نمایند. و با درک این درد، بر فقر و نیاز در آخرت استدلال کنند. و بدین وسیله روزه دار خاشع و ذلیل و خاکسار و در ضمن صاحب اجر و عارف و صابر گردد، بر آنچه از ناحیه گرسنگی و تشنگی به وی متوجّه می گردد در نتیجه مستحقّ ثواب می شود مضافا به این که روزه شخص را از شهوات و امیال نفسانی حفظ و نگهداری می کند. و روزه در دنیا برای روزه داران واعظی بوده و راضی کننده ایشان است بر اداء تکالیف و در آخرت دلیل و راهنما می باشد. و بدین وسیله روزه دار سختی گرسنگی و تشنگی بر اهل فقر و مسکنت را در دنیا لمس می کند و این باعث می گردد که آنچه حقوق مالی است و طلب فقراء از او هست را بپردازد.

اگر سؤال شود: چرا روزه در خصوص ماه رمضان واجب شده نه ماههای دیگر؟ در جواب گفته می شود: به خاطر اینکه ماه رمضان ماهی است که خداوند متعال قرآن را نازل فرموده است. و در این ماه حقّ تعالی بین اهل حقّ و باطل تفرقه انداخته، چنان که خود در قرآن فرموده: «شَهْرُ رَمَضانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ، هُدىً لِلنَّاسِ وَ بَيِّناتٍ مِنَ الْهُدى وَ الْفُرْقانِ»، - . بقره / ۱۸۵ - {ماه رمضان [همان ماه] است که در آن، قرآن فرو فرستاده شده است، [کتابی] که مردم را راهبر، و [متضمّن] دلایل آشکار هدایت، و [میزان] تشخیص حق از باطل است.}و در این ماه حضرت محمّد صلّی اللّه علیه و آله به نبوّت برانگیخته شد. و در این ماه لیله القدر می باشد که از هزار ماه بهتر بوده و در آن هر فرمان حکیم تفریق و توزیع می گردد و آن ابتداء سال بوده و آنچه از خیر و شرّ، ضرر و منفعت، روزی و مرگ در آن برای انسان مقرّر می شود، و از این جهت به آن لیله القدر می گویند.

اگر سؤال شود: چرا خلائق فقط به روزه ماه رمضان امر شده اند نه به کمتر و نه به بیشتر از آن؟ در جواب گفته می شود: این مقدار نیرو و توان بندگان بوده اعمّ از قوی و ضعیف، و همگان تا این اندازه با هم مشترک هستند و حقّ عزّ و جلّ واجبات را بر اساس اغلب اشیاء و توان عمومی منظور می دارد سپس به اهل ضعف تخفیف داده و آن‌ها را مرخّص می نماید چنانچه اهل قوّه و آنان که توان دارند را ترغیب در اضافه بر آن می نماید و اگر بر کمتر از آن صلاحیّت داشته باشند، البته تکلیف را در

حقشـان کـاهش داده، همـان طوری که اگر محتـاج به بیش از آن باشـند، البته تکلیف را نسـبت به آن‌ها افزایش می دهـد. - . عیون الاخبار ۲ : ۱۱۶ - ۱۱۷ -

**[ترجمه]

«۵۲»

ع، [علل الشـرائع] فِی عِلَلِ ابْنِ سِنَانٍ عَنِ الرِّضَا علیه السـلام: عِلَّهُ الصَّوْمِ لِعِرْفَانِ مَسِّ الْجُوعِ وَ الْعَطَشِ لِیَکُونَ الْعَبْدُ ذَلِیلًا مُسْتَکِیناً مَأْجُوراً مُحْتَسِباً صَابِراً فَیَکُونَ ذَلِکَ دَلِیلًا عَلَی شَدَائِدِ الْآخِرَهِ مَعَ مَا فِیهِ مِنَ الِانْکِسَارِ لَهُ عَنِ الشَّهَوَاتِ وَاعِظاً لَهُ فِی الْعَاجِلِ دَلِیلًا عَلَی الْآجِلِ لِیَعْلَمَ شِدَّهَ مَبْلَغِ ذَلِکَ مِنْ أَهْلِ الْفَقْرِ وَ الْمَسْکَنَهِ فِی

ص: ۳۷۰

۱- ۱. البقره: ۱۸۵.

۲- ۲. عیون الأخبار ج ۲ ص ۱۱۶- ۱۱۷.

الدُّنْیا وَ الْآخِرَهِ(۱).

**[ترجمه]علل الشرایع: در علت‌هایی که ابن سنان از امام رضا علیه السلام پرسید، آمده است که: روزه به منظور اسرار و عللی بر بندگان واجب شده از جمله: بدین وسیله انسان به درد گرسنگی و تشنگی آگاه شده در نتیجه خاضع و آرام و مأجور و محتسب و شکیبا گردیده و بدین ترتیب به شدائد و سختی های آخرت پی خواهد برد. و نیز روزه سبب می شود که شخص شهوتش شکسته و ضعیف گردد. روزه واعظی است در دنیا که انسان را بر مقدار نیاز و احتیاج بندگان در دنیا و آخرت آگاه می نماید. - . علل الشرایع ۲ : ۶۶ -

**[ترجمه]

«۵۳»

ع، [علل الشرائع] عَلِیُّ بْنُ أَحْمَدَ عَنِ الْأَسَدِیِّ عَنِ الْبَرْمَکِیِّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْعَبَّاسِ عَنْ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِیزِ عَنْ هِشَامِ بْنِ الْحَکَمِ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ عِلَّهِ الصِّیَامِ قَالَ أَمَّا الْعِلَّهُ فِی الصِّیَامِ لِیَسْتَوِیَ بِهِ الْغَنِیُّ وَ الْفَقِیرُ وَ ذَلِکَ لِأَنَّ الْغَنِیَّ لَمْ یَکُنْ لِیَجِدَ مَسَّ الْجُوعِ فَیَرْحَمَ الْفَقِیرَ لِأَنَّ الْغَنِیَّ کُلَّمَا أَرَادَ شَیْئاً قَدَرَ عَلَیْهِ فَأَرَادَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ أَنْ یُسَوِّیَ بَیْنَ خَلْقِهِ وَ أَنْ یُذِیقَ الْغَنِیَّ مَسَّ الْجُوعِ وَ الْأَلَمِ لِیَرِقَّ عَلَی الضَّعِیفِ وَ یَرْحَمَ الْجَائِعَ (۲).

**[ترجمه]علل الشرایع: هشام ابن حکم، وی می گوید: از امام صادق علیه السّلام راجع به علّت روزه سؤال کردم؟ حضرت فرمودند: علّت تشریع روزه و وجوب آن این است که به واسطه آن فقیر و غنی با هم مساوی می گردند. و توضیح آن این است که: غنی هیچ گاه درد و الم گرسنگی را حسّ نمی کند تا به فقیر ترحّم نماید، چه آنکه وی هر گاه هر چیزی را که اراده کند بر آن دست می یابد. لذا حق تعالی خواست بین مخلوقات، اغنیاء و فقراء آن‌ها تساوی بر قرار نموده و همان طوری که فقراء گرسنگی را لمس می کنند، اغنیاء نیز درد گرسنگی را بیابند تا بر ضعفاء رقّت و ترحّم نمایند از این رو روزه را واجب فرمود. - . علل الشرایع ۲ : ۶۶ -

**[ترجمه]

«۵۴»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْأَهْوَازِیِّ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ النَّضْرِ عَنْ عَمْرِو بْنِ شِمْرٍ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ قَالَ: یَا جَابِرُ مَنْ دَخَلَ عَلَیْهِ شَهْرُ رَمَضَانَ فَصَامَ نَهَارَهُ وَ قَامَ وِرْداً مِنْ لَیْلَتِهِ وَ حَفِظَ فَرْجَهُ وَ لِسَانَهُ وَ غَضَّ بَصَرَهُ وَ کَفَّ أَذَاهُ خَرَجَ مِنَ الذُّنُوبِ کَیَوْمَ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ قَالَ قُلْتُ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاکَ مَا أَحْسَنَ هَذَا مِنْ حَدِیثٍ قَالَ مَا أَشَدَّ هَذَا مِنْ شَرْطٍ(۳).

کتاب الغایات، عن جابر عن أبی جعفر علیه السلام: و ذکر نحوه.

**[ترجمه]جابر روایت کرده است که: امام باقر علیه السّلام به من فرمود: ای جابر! هر کس ماه رمضان را دریابد و روزهای آن را روزه بگیرد و پاسی از شبهای این ماه را به دعا بپردازد، و دامن و زبان خود را از آلودگی به حرام نگهدارد و چشمش را از هر چه حرام الهی است بپوشاند و از آزار دیگران بپرهیزد، مانند روزی که از مادر زاده شده است از گناهان پاک می شود. می گوید: عرض کردم: فدایت گردم! این چه حدیث نیکویی است. حضرت فرمود: و این چه شرط سختی است! - . ثواب الاعمال : ۵۸ -

کتاب الغایات: جابر از امام باقر علیه السلام همین حدیث را روایت کرده است.

**[ترجمه]

«۵۵»

مَجَالِسُ الشَّيْخِ، عَنِ الْمُفِيدِ عَنِ ابْنِ قُولَوَيْهِ عَنِ الْكُلَيْنِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ النَّضْرِ عَنْ عَمْرِو بْنِ شِمْرٍ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لِجَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ يَا جَابِرُ هَذَا شَهْرُ رَمَضَانَ مَنْ صَامَ نَهَارَهُ وَ قَامَ وِرْداً مِنْ لَيْلِهِ وَ عَفَّ بَطْنَهُ وَ فَرْجَهُ وَ كَفَّ لِسَانَهُ خَرَجَ مِنْ ذُنُوبِهِ كَخُرُوجِهِ مِنَ الشَّهْرِ فَقَالَ جَابِرٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا أَحْسَنَ هَذَا الْحَدِيثَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله يَا جَابِرُ وَ مَا أَشَدَّ هَذِهِ الشُّرُوطَ(۴).

**[ترجمه]مجالس شیخ: امام باقر علیه السلام گوید: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم به جابر ابن عبدالله فرمود: ای جابر، در این ماه رمضان، هر کس روزش را روزه بگیرد و شبش را با دعا شب زنده‌داری کند و شکم و فرجش را پاک نگه دارد و زبانش را نگاه‌دارد، از گناهانش بیرون می‌آید همان طور که از این ماه بیرون می‌آید. جابر عرض کرد: ای رسول خدا! این حدیث چقدر نیکو و دلپذیر است؟ پس پیامبر فرمود: ای جابر این چه شرط دشواری است؟

**[ترجمه]

«۵۶»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِي عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِيسَى عَنِ الْأَهْوَازِيِّ عَنِ ابْنِ عُلْوَانَ

ص: ۳۷۱

۱- ۱. علل الشرائع ج ۲ ص ۶۶.

۲- ۲. علل الشرائع ج ۲ ص ۶۶.

۳- ۳. ثواب الأعمال ص ۵۸.

۴- ۴. لم نجده فی المصدر المطبوع.

عَنْ عَمْرِو بْنِ خَالِدٍ عَنْ زَيْدِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَنْ عَلِيٍّ عليهم السلام قَالَ: لَمَّا حَضَرَ شَهْرُ رَمَضَانَ قَامَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله فَحَمِدَ اللَّهَ وَ أَثْنَى عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ أَيُّهَا النَّاسُ كَفَاكُمُ اللَّهُ عَدُوَّكُمْ مِنَ الْجِنِّ وَ قَالَ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ (۱) وَ وَعَدَكُمُ الْإِجَابَةَ أَلَا وَ قَدْ وَكَّلَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْطَانٍ مَرِيدٍ سَبْعَةً مِنَ الْمَلَائِكَةِ فَلَيْسَ بِمَحْلُولٍ حَتَّى يَنْقَضِيَ شَهْرُكُمْ هَذَا أَلَا وَ أَبْوَابُ السَّمَاءِ مُفَتَّحَةٌ مِنْ أَوَّلِ لَيْلَةٍ مِنْهُ أَلَا وَ الدُّعَاءُ فِيهِ مَقْبُولٌ (۲).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: على عليه السّلام فرمود: چون ماه رمضان فرا رسيد، رسول خدا صلّى اللّه عليه و آله و سلّم بر منبر رفت و پس از حمد و ثناى الهى فرمود: اى مردم! خداوند شرّ دشمن جنى شما (شيطان رجيم) را از سر شما كوتاه ساخت و فرمود: «ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ»، - . غافر / ۶۰ - {مرا بخوانيد تا شما را اجابت كنم.} مرا بخوانيد تا خواسته شما را اجابت كنم، و وعده اجابت را به شما داد؛ آگاه باشيد كه خداوند بر هر شيطانى، هفت فرشته را گمارده است و تا هنگامى كه اين ماه به پايان نرسد همچنان در بند خواهد بود؛ آگاه باشيد كه درهاى آسمان از شب اول اين ماه باز مى شوند؛ آگاه باشيد كه دعا در اين ماه مورد قبول قرار مى گيرد. - . ثواب الاعمال : ۵۹ -

**[ترجمه]

«۵۷»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِي عَنْ سَعْدٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مَهْزِيَارَ عَنْ أَخِيهِ عَلِيٍّ عَنِ الْأَهْوَازِيِّ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي حَمْزَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام فِي حَدِيثٍ طَوِيلٍ يَقُولُ فِي آخِرِهِ: إِنَّ أَبْوَابَ السَّمَاءِ تُفَتَّحُ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ وَ تُصَفَّدُ الشَّيَاطِينُ وَ تُقْبَلُ أَعْمَالُ الْمُؤْمِنِينَ نِعْمَ الشَّهْرُ شَهْرُ رَمَضَانَ كَانَ يُسَمَّى عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله الْمَرْزُوقَ (۳).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: علىّ ابن ابى حمزه در پايان يک روايت طولانى از امام صادق عليه السّلام نقل كرده است كه فرمود: درهاى بهشت مسلّما در ماه رمضان گشوده و شياطين به زنجير كشيده مى شوند، و اعمال مؤمنان مورد قبول قرار مى گيرند. ماه رمضان ماه بسيار خوبى است، و در زمان رسول خدا صلّى اللّه عليه و آله و سلّم آن را مرزوق (روزى داده شده) مى ناميدند. - . ثواب الاعمال : ۶۱ -

**[ترجمه]

«۵۸»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِي عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِيسَى عَنِ الْأَهْوَازِيِّ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَكَمِ أَخِي هِشَامٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ يَزِيدَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: إِنَّ لِلَّهِ فِي كُلِّ لَيْلَةٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ عُتَقَاءَ مِنَ النَّارِ إِلَّا مَنْ أَفْطَرَ عَلَى مُسْكِرٍ أَوْ مشاحن [مُشَاحِناً] أَوْ صَاحِبَ شَاهَيْنٍ قَالَ قُلْتُ وَ أَيُّ شَيْ ءٍ صَاحِبُ الشَّاهَيْنِ قَالَ الشِّطْرَنْجُ (۴).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: عمر ابن يزيد از امام صادق عليه السّلام روايت كرده است كه فرمود: خداوند در ماه رمضان بندگانى را از آتش جهنّم آزاد مى سازد به استثناى آن كه با چيزى كه مست كننده است افطار مى كند و كسى كه دشمنى

فتنه برانگیز و کینه توز است و آن که صاحب شاهین باشد! راوی می گوید پرسیدم: دارنده شاهین کیست؟ فرمود: صاحب شطرنج است. - . ثواب الاعمال : ۶۱ -

**[ترجمه]

«۵۹»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِی عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ الْأَشْعَرِیِّ عَنِ ابْنِ هَاشِمٍ عَنْ یَحْیَی بْنِ أَبِی عِمْرَانَ الْهَمْدَانِیِّ عَنْ یُونُسَ عَنْ حَمَّادٍ الرَّازِیِّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ: مَنْ أَفْطَرَ یَوْماً مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ خَرَجَ رُوحُ الْإِیمَانِ مِنْهُ (۵).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: یونس ابن حمّاد رازی می گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: هر کس یک روز از ماه رمضان را (بدون عذر شرعی) روزه نگیرد، روح ایمان از او جدا می گردد. - . ثواب الاعمال : ۲۱۲ -

**[ترجمه]

«۶۰»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام]: أَرْوِی عَنِ الْعَالِمِ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ إِنَّ اللَّهَ جَلَّ وَ عَلَا یُعْتِقُ فِی

۱- ۱. المؤمن: ۶۰.
۲- ۲. ثواب الأعمال ص ۵۹.
۳- ۳. ثواب الأعمال ص ۶۱.
۴- ۴. ثواب الأعمال ص ۶۱.
۵- ۵. ثواب الأعمال ص ۲۱۲.

أَوَّلِ لَیْلَهٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ سِتَّمِائَهِ أَلْفِ عَتِیقٍ مِنَ النَّارِ فَإِذَا کَانَ الْعَشْرُ الْأَوَاخِرُ عتق [أَعْتَقَ] کُلَّ لَیْلَهٍ مِنْهُ مِثْلَ مَا عتق [أَعْتَقَ] فِی الْعِشْرِینَ الْمَاضِیَهِ فَإِذَا کَانَ لَیْلَهُ الْفِطْرِ أَعْتَقَ مِنَ النَّارِ مِثْلَ مَا أَعْتَقَ فِی سَائِرِ الشُّهُورِ.

**[ترجمه]فقه امام رضا: از امام هادی علیه السلام روایت می کنم که فرمود: همانا خداوند بلندمرتبه در شب اول ماه رمضان ششصد هزار نفر را از آتش جهنم آزاد می کند و چون دهه آخر ماه رمضان فرا برسد، در هر شب به شمار بیست روز گذشته ماه، انسان‌هایی را از آتش دوزخ آزاد می کند و چون شب عید فطر فرا برسد به اندازه تمام ماه‌های دیگر از آتش دوزخ آزاد می کند.

**[ترجمه]

«۶۱»

م، [تفسیر الإمام علیه السلام] قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: إِنَّ لِلَّهِ خِیَاراً مِنْ کُلِّ مَا خَلَقَهُ فَلَهُ مِنَ الْبِقَاعِ خِیَارٌ وَ لَهُ مِنَ اللَّیَالِی وَ الْأَیَّامِ خِیَارٌ وَ لَهُ مِنَ الشُّهُورِ خِیَارٌ وَ لَهُ مِنْ عِبَادِهِ خِیَارٌ وَ لَهُ مِنْ خِیَارِهِمْ خِیَارٌ فَأَمَّا خِیَارُهُ مِنَ الْبِقَاعِ فَمَکَّهُ وَ الْمَدِینَهُ وَ بَیْتُ الْمَقْدِسِ وَ

أَمَّا خِیَارُهُ مِنَ اللَّیَالِی فَلَیَالِی الْجُمَعِ وَ لَیْلَهُ النِّصْفِ مِنْ شَعْبَانَ وَ لَیْلَهُ الْقَدْرِ وَ لَیْلَتَا الْعِیدَیْنِ وَ أَمَّا خِیَارُهُ مِنَ الْأَیَّامِ فَأَیَّامُ الْجُمَعِ وَ الْأَعْیَادِ وَ أَمَّا خِیَارُهُ مِنَ الشُّهُورِ فَرَجَبٌ وَ شَعْبَانُ وَ شَهْرُ رَمَضَانَ وَ أَمَّا خِیَارُهُ مِنْ عِبَادِهِ فَوُلْدُ آدَمَ وَ خِیَارُهُ مِنْ وُلْدِ آدَمَ مَنِ اخْتَارَهُمْ عَلَی عِلْمٍ بِهِمْ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ لَمَّا اخْتَارَ خَلْقَهُ اخْتَارَ وُلْدَ آدَمَ ثُمَّ اخْتَارَ مِنْ وُلْدِ آدَمَ الْعَرَبَ ثُمَّ اخْتَارَ مِنَ الْعَرَبِ مُضَرَ ثُمَّ اخْتَارَ مِنْ مُضَرَ قُرَیْشاً ثُمَّ اخْتَارَ مِنْ قُرَیْشٍ هَاشِماً ثُمَّ اخْتَارَ مِنْ هَاشِمٍ أَنَا وَ أَهْلَ بَیْتِی کَذَلِکَ فَمَنْ أَحَبَّ الْعَرَبَ فَبِحُبِّی أَحَبَّهُمْ وَ مَنْ أَبْغَضَ الْعَرَبَ فَبِبُغْضِی أَبْغَضَهُمْ وَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ اخْتَارَ مِنَ الشُّهُورِ شَهْرَ رَجَبٍ وَ شَعْبَانَ وَ شَهْرَ رَمَضَانَ فَشَعْبَانُ أَفْضَلُ الشُّهُورِ إِلَّا مِمَّا کَانَ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ فَإِنَّهُ أَفْضَلُ مِنْهُ وَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ یُنْزِلُ فِی شَهْرِ رَمَضَانَ مِنَ الرَّحْمَهِ أَلْفَ ضِعْفِ مَا یُنْزِلُ فِی سَائِرِ الشُّهُورِ وَ یَحْشُرُ شَهْرَ رَمَضَانَ فِی أَحْسَنِ صُورَهٍ فَیُقِیمُهُ عَلَی تَلْعَهٍ لَا یَخْفَی وَ هُوَ عَلَیْهَا عَلَی أَحَدٍ مِمَّنْ ضَمَّهُ ذَلِکَ الْمَحْشَرُ ثُمَّ یَأْمُرُ وَ یَخْلَعُ عَلَیْهِ مِنْ کِسْوَهِ الْجَنَّهِ وَ خِلَعِهَا وَ أَنْوَاعِ سُنْدُسِهَا وَ ثِیَابِهَا حَتَّی یَصِیرَ فِی الْعِظَمِ بِحَیْثُ لَا یَنْفُذُهُ بَصَرٌ وَ لَا یغنی [یَعِی] عِلْمَ مِقْدَارِهِ أُذُنٌ وَ لَا یَفْهَمُ کُنْهَهُ قَلْبٌ ثُمَّ یُقَالُ لِمُنَادٍ مِنْ بُطْنَانِ الْعَرْشِ نَادِ فَیُنَادِی یَا مَعْشَرَ الْخَلَائِقِ أَ مَا تَعْرِفُونَ هَذَا فَیُجِیبُ الْخَلَائِقُ یَقُولُونَ بَلَی لَبَّیْکَ دَاعِیَ رَبِّنَا وَ سَعْدَیْکَ أَمَا إِنَّنَا لَا نَعْرِفُهُ یَقُولُ مُنَادِی رَبِّنَا هَذَا شَهْرُ رَمَضَانَ مَا أَکْثَرَ مَنْ سَعِدَ بِهِ وَ مَا أَکْثَرَ مَنْ شَقِیَ بِهِ؟

أَلَا فَلْيَأْتِهِ كُلُّ مُؤْمِنٍ لَهُ مُعَظِّمٍ بِطاعَهِ اللَّهِ فِيهِ فَلْيَأْخُذْ حَظَّهُ مِنْ هَذِهِ الْخِلَعِ فَتَقَاسَمُوهَا بَيْنَكُمْ عَلَى قَدْرِ طَاعَتِكُمْ لِلَّهِ وَ جِدِّكُمْ قَالَ فَيَأْتِيهِ الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ كَانُوا لِلَّهِ فِيهِ مُطِيعِينَ فَيَأْخُذُونَ مِنْ تِلْكَ الْخِلَعِ عَلَى مَقَادِيرِ طَاعَتِهِمْ كَانَتْ فِي الدُّنْيَا فَمِنْهُمْ مَنْ يَأْخُذُ أَلْفَ خِلْعَهٍ وَ مِنْهُمْ مَنْ يَأْخُذُ عَشَرَهَ آلَافٍ وَ مِنْهُمْ مَنْ يَأْخُذُ أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ وَ أَقَلَّ فَيُشَرِّفُهُمُ اللَّهُ بِكَرَامَاتِهِ أَلَا وَ إِنَّ أَقْوَاماً يَتَعَاطَوْنَ تَنَاوُلَ تِلْكَ الْخِلَعِ يَقُولُونَ فِي أَنْفُسِهِمْ لَقَدْ كُنَّا بِاللَّهِ مُؤْمِنِينَ وَ لَهُ مُوَحِّدِينَ وَ بِفَضْلِ هَذَا الشَّهْرِ مُعْتَرِفِينَ فَيَأْخُذُونَهَا وَ يَلْبَسُونَهَا فَتَتَقَلَّبُ عَلَى أَبْدَانِهِمْ مُقَطَّعَاتِ نِيرَانٍ وَ سَرَابِيلَ قَطِرَانٍ يَخْرُجُ عَلَى كُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمْ بِعَدَدِ كُلِّ سِلْكِهِ مِنْ تِلْكَ الثِّيَابِ أَفْعًى وَ عَقْرَبٌ وَ قَدْ تَنَاوَلُوا مِنْ تِلْكَ الثِّيَابِ أَعْدَاداً مُخْتَلِفَهً عَلَى قَدْرِ أَجْرَامِهِمْ كُلُّ مَنْ كَانَ جُرْمُهُ أَعْظَمَ فَعَدَدُ ثِيَابِهِ أَكْثَرُ فَمِنْهُمُ الْآخِذُ أَلْفَ ثَوْبٍ وَ مِنْهُمُ الْآخِذُ عَشَرَهَ آلَافِ ثَوْبٍ وَ مِنْهُمْ مَنْ يَأْخُذُ أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ وَ إِنَّهَا لَأَثْقَلُ عَلَى أَبْدَانِهِمْ مِنَ الْجِبَالِ الرَّوَاسِي عَلَى الضَّعِيفِ مِنَ الرِّجَالِ وَ لَوْ لَا مَا حَكَمَ اللَّهُ تَعَالَى بِأَنَّهُمْ لَا يَمُوتُونَ لَمَاتُوا مِنْ أَقَلِّ قَلِيلِ ذَلِكَ الثِّقْلِ وَ الْعَذَابِ ثُمَّ يَخْرُجُ عَلَيْهِمْ بِعَدَدِ كُلِّ سِلْكِهٍ فِي تِلْكَ السَّرَابِيلِ مِنَ الْقَطِرَانِ وَ مُقَطَّعَاتِ النِّيرَانِ أَفْعًى وَ حَيَّهٌ وَ عَقْرَبٌ وَ أَسَدٌ وَ نَمِرٌ وَ كَلْبٌ مِنْ سِبَاعِ النَّارِ فَهَذِهِ تَنْهَشُهُ وَ هَذِهِ تَلْدَغُهُ وَ هَذَا يَفْرِسُهُ وَ هَذَا يَمْزِقُهُ وَ هَذَا يَقْطَعُهُ يَقُولُونَ يَا وَلِيَّنَا مَا لَنَا تَحَوَّلَتْ عَلَيْنَا هَذِهِ الثِّيَابُ وَ قَدْ كَانَتْ مِنْ سُنْدُسٍ وَ إِسْتَبْرَقٍ وَ أَنْوَاعِ خِيَارِ أَثْوَابِ الْجَنَّهِ تَحَوَّلَتْ عَلَيْنَا مُقَطَّعَاتِ النِّيرَانِ وَ سَرَابِيلَ قَطِرَانٍ وَ هِيَ عَلَى هَؤُلَاءِ ثِيَابٌ فَاخِرَهٌ مُلَذِّذَهٌ مُنَعِّمَهٌ فَيُقَالُ لَهُمْ ذَلِكَ بِمَا كَانُوا يُطِيعُونَ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ وَ كُنْتُمْ تَعْصُونَ وَ كَانُوا يَعِفُّونَ وَ كُنْتُمْ تَزْنُونَ وَ كَانُوا يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ وَ كُنْتُمْ تَجْتَرِءُونَ وَ كَانُوا يَتَّقُونَ السَّرِقَ وَ كُنْتُمْ تَسْرِقُونَ وَ كَانُوا يَتَّقُونَ ظُلْمَ عِبَادِ اللَّهِ وَ كُنْتُمْ تَظْلِمُونَ فَتِلْكَ نَتَائِجُ أَفْعَالِهِمُ الْحَسَنَهِ وَ هَذِهِ نَتَائِجُ أَفْعَالِكُمُ الْقَبِيحَهِ.

فَهُمْ فِي الْجَنَّهِ خَالِدُونَ لَا يَشِيبُونَ فِيهَا وَ لَا يَهْرَمُونَ وَ لَا يُحَوَّلُونَ عَنْهَا وَ لَا

يَخْرُجُونَ وَ لَا يَقْلَقُون فِيهَا وَ لَا يَغْتَمُّونَ بَلْ هُمْ فِيهَا سَارُّونَ مِنْ خَوْفٍ مُبْتَهِجُونَ آمِنُونَ مُطْمَئِنُّونَ وَ لا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَ لا هُمْ يَحْزَنُونَ وَ أَنْتُمْ فِي النَّارِ خَالِدُونَ تُعَذَّبُونَ فِيهَا وَ تُهَانُونَ وَ مِنْ نِيرَانِهَا إِلَى زَمْهَرِيرِهَا تَنْقَلِبُونَ وَ فِي حَمِيمِهَا تَغْتَسِلُونَ وَ مِنْ زَقُّومِهَا تُطْعَمُونَ وَ

لمقامعها [بِمَقَامِعِهَا] تُقْمَعُونَ وَ بِضُرُوبِ عَذَابِهَا تُعَاقَبُونَ أَحْيَاءٌ أَنْتُمْ فِيهَا وَ لَا تَمُوتُونَ أَبَدَ الْآبِدِينَ إِلَّا مَنْ لَحِقَتْهُ مِنْكُمْ رَحْمَةُ رَبِّ الْعَالَمِينَ فَخَرَجَ مِنْهَا بِشَفَاعَةِ مُحَمَّدٍ أَفْضَلِ النَّبِيِّينَ بَعْدَ الْعَذَابِ الْأَلِيمِ وَ النَّكَالِ الشَّدِيدِ(۱).

**[ترجمه]تفسیر امام: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: همانا خداوند برگزیدگانی در میان آفریده‌هایش دارد، و از میان سرزمین‌ها برگزیدگانی دارد و از میان شب‌ها و رزوها و ماه‌ها برگزیدگانی دارد و از میان بندگانش برگزیدگانی دارد و از میان این برگزیدگان نیز برگزیده‌هایی دارد.

و اما برگزیده‌هایش از میان سرزمین‌ها و مکان‌ها، مکه، مدینه و بیت المقدس است و برگزیده‌هایش از میان شب‌ها، شب‌های جمعه، شب نیمه شعبان، شب قدر و دو شب عید (عید فطر و قربان) است. برگزیده‌هایش از میان روزها، روزهای جمعه، و عیدها می‌باشد. برگزیده‌هایش از میان ماه‌ها، رجب، شعبان و ماه رمضان است. برگزیده‌هایش از میان بندگانش فرزندان آدم است و برگزیده‌هایش از میان فرزندان آدم کسانی‌اند که با علم به آن‌ها، آنان را برگزیده است. همانا خداوند عزّ و جلّ زمانی که مخلوقاتش را انتخاب کرد، فرزندان آدم را برگزید، سپس از میان فرزندان آدم، قوم عرب را برگزید و از میان قوم عرب، طایفه مضر را برگزید و از میان مضر، قریش و از قریش بنی هاشم و از میان بنی هاشم، من و اهل بیتم را برگزید. پس هر کس عرب را دوست داشته باشد، با دوست‌داشتن و محبت من، آنان را دوست داشته است و هر کس از عرب بیزار باشد، با بیزاری از من از آنان بیزار شده است.

و خداوند عزّ و جلّ از ماه‌ها، ماه رجب و شعبان و ماه رمضان را برگزید: پس شعبان برترین ماه‌ها است مگر آنچه مربوط به ماه رمضان است چراکه ماه رمضان برتر از ماه شعبان است و خداوند عزّ و جلّ در ماه رمضان هزار برابر ماه‌های دیگر رحمت (خود را) فرود می‌آورد و ماه رمضان را در نیکوترین شکل در روز قیامت برمی انگیزد و آن را در بالای زمین بلندی قرار می... دهد به گونه‌ای که بر کسی پوشیده نباشد و ماه رمضان بر روی آن بلندی به هیئت شخصی که در آن محشر حضور یافته، قرار می‌گیرد، سپس او را امر می‌کند و از پوشش بهشت و هدایای آن و انواع پارچه‌های ابریشمی و لباس بر او پوشانده می‌شود تا اینکه به گونه‌ای بزرگ جلوه پیدا می‌کند که هیچ چشمی را یارای دیدن آن نیست و و هیچ گوشی از علم به اندازه عظمت آن بی‌نیاز نیست و هیچ قلبی عمق آن را درک نمی‌کند.

سپس به منادی از میان عرش گفته می‌شود: ندا کن! پس ندا می‌کند: ای خلایق آیا این را نمی‌شناسید؟ خلایق جواب دهند و گویند: بله، ای داعی پروردگارمان، لبیک و سعدیک (اطاعت می‌کنیم و فرمان می‌بریم) ما او را نمی‌شناسیم. منادی پروردگارمان گوید: این ماه رمضان است، جه بسیارند کسانی که به واسطه آن سعادتمند شدند؟ و چه بسیارند کسانی که به واسطه آن نگون‌بخت شدند؟ آگاه باشید! هر کس به آن ایمان داشته و با بندگی کردن خداوند در این ماه بزرگ داشته شده، بیاید و سهم خود را از این هدایا بگیرد و آن را بر اساس طاعت و بندگی‌تان برای خدا و تلاش و کوششتان میان خود تقسیم کنید. فرمود: پس مومنانی که در این ماه مطیع و فرمانبردار خداوند بودند، می‌آیند و از آن هدایا به اندازه طاعت و عبادتی که در دنیا داشته‌اند، می‌گیرند. برخی از آن‌ها هزار هدیه و برخی دیگر ده هزار و برخی دیگر از این بیشتر یا کمتر می‌گیرند، پس

خداوند آنان را با کرامات خداوندیش مفتخر می کند.

و بدانید که گروه‌هایی از مردم این هدایا را می گیرند و با خود می گویند: ما به خدا ایمان داشتیم و یکتاپرست بودیم و به فضل و برکت این ماه اعتراف داشتیم. پس هدایا را می گیرند و بر تن می کنند و این هدایا بر بدن‌های آنان به پاره‌های آتش و لباس‌های قطران مبدل می‌شود و از هر یک از آن‌ها به تعداد همه نخ‌های این لباس‌ها افعی و عقرب بیرون می‌آید و و به اندازه جرم و گناهشان، شمار متفاوتی از این لباس‌ها می گیرند: هر کس جرمش بزرگتر، تعداد لباسش بیشتر است. برخی از آنان هزار لباس می گیرد و برخی دیگر ده هزار لباس و برخی دیگر بیشتر از آن تعداد. و این لباس‌ها بر تن آن‌ها از سنگینی کوه‌های ثابت و استوار بر مرد ضعیف، سنگین‌تر است و اگر خداوند حکم نمی کرد که آنان نمیرند، هر آیینه از کمترین حد سنگینی آن می‌مردند. سپس به تعداد همه نخ‌های این لباس‌های بافته شده از قطران و پاره‌های آتش، افعی و مار و عقرب و شیر و پلنگ و سگ از حیوانات وحشی جهنم بیرون می‌آیند، یکی او را گاز می گیرد، یکی او را نیش می‌زند، یکی او را لگد می کند، یکی او را پاره می کند و یکی او را قطعه قطعه می کند.

می گویند: وای بر ما! چه بلایی بر سر ما آمده که این لباس‌ها بر تن ما به این گونه تبدیل شده است درحالی که جنس این لباس‌ها از حریر نازک و حریر ضخیم بوده است و انواع بهترین لباس‌های بهشت بر تن ما به پاره‌های آتش مبدل و پوشش‌های قطران مبدل گشته و حال آنکه بر تن این افراد، لباس‌های فاخر و لذت بخش و نرم و لطیف است؟

به آنان گفته می‌شود: بدان سبب که آنان در ماه رمضان (از خداوند) فرمانبرداری می کردند و شما عصیان و سرکشی می‌کردید، و آنان دامن خود را پاک نگاه می‌داشتند و شما زنا می کردید، آنان از پروردگارشان می‌ترسیدند و شما (در حضور پروردگار) جسارت می کردید، آنان از دزدی پرهیز می کردند و شما دزدی می کردید، و آنان از ستم کردن به بندگان خدا پروا داشتند و شما ستم می کردید، پس آن، پیامد کارهای نیکشان است و این، پیامد کارهای زشتتان است.

آنان در بهشت جاویدانند، در بهشت پیر و سالخورده نمی‌شوند و از آنجا تغییر مکان نمی‌دهند و از آنجا بیرون نمی‌روند و در آنجا نگران و غمگین نیستند، بلکه در آنجا به جای ترس و هراس، شادمانند و خرسندند و در امنیت و آرامش و اطمینان کامل به سر می‌برند و برایشان بیمی نیست و غمگین نخواهند شد. اما شما در جهنم ماندگار خواهید بود، در آن عذاب می‌شوید و خوار خواهید شد و از آتش جهنم تا سرمای شدید آن در حال تغییر خواهید بود و در حمیم (گدازه‌های آتش) آن غسل می‌شوید و از زقوم آن خوراک می‌خورید و با گرزهای آن کوبیده می‌شوید و با انواع عذاب‌های آن مجازات می‌شوید، شما در دوزخ زنده خواهید ماند و تا ابد الابد نمی‌میرید مگر کسانی از شما که رحمت پروردگار جهانیان شامل حال او شود، تا پس از عذاب دردناک و شکنجه سخت با شفاعت محمد که برترین پیامبران است، از آن بیرون آید. - . تفسیر امام : ۳۰۰ - ۳۰۲ -

**[ترجمه]

«۶۲»

قب، [المناقب لابن شهرآشوب]: سُئِلَ الْحُسَيْنُ علیه السلام لِمَ افْتَرَضَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَى عَبْدِهِ الصَّوْمَ فَقَالَ علیه السلام لِيَجِدَ

الْغَنِيُّ مَسَّ الْجُوعِ فَيَعُودَ بِالْفَضْلِ عَلَى الْمَسَاكِينِ (۲).

**[ترجمه]مناقب آل ابی طالب: از امام حسین علیه السلام سؤال شد که چرا خداوند عزّ و جلّ روزه را بر بنده‌اش واجب کرده است؟ فرمود: تا توانگر طعم گرسنگی را لمس کند و به خاطر این به بینوایان فضل و بخشش کند. - . مناقب آل ابی طالب ۴ : ۶۸ -

**[ترجمه]

«۶۳»

مَجَالِسُ الشَّيْخِ، ابْنِ عُبْدُونٍ عَنِ ابْنِ الزُّبَيْرِ عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُبَيْدٍ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ مُوسَى عَنْ نَصْرِ بْنِ عَلِيٍّ عَنِ النَّضْرِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: شَهْرُ رَمَضَانَ شَهْرٌ فَرَضَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ صِيَامَهُ فَمَنْ صَامَهُ إِيمَاناً وَ احْتِسَاباً خَرَجَ مِنْ ذُنُوبِهِ كَيَوْمَ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ (۳).

وَ مِنْهُ، عَنِ الْغَضَائِرِيِّ عَنْ جَمَاعَةٍ عَنِ الْكُلَيْنِيِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِيسَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْجَبَّارِ عَنْ صَفْوَانَ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ عَنِ الْمِسْمَعِيِّ: أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يُوصِي وُلْدَهُ إِذَا دَخَلَ شَهْرُ رَمَضَانَ فَأَجْهِدُوا أَنْفُسَكُمْ فَإِنَّ فِيهِ تُقَسَّمُ الْأَرْزَاقُ وَ تُكْتَبُ الْآجَالُ وَ فِيهِ يُكْتَبُ وَفْدُ اللَّهِ الَّذِينَ يَفِدُونَ إِلَيْهِ وَ فِيهِ لَيْلَةٌ الْعَمَلُ فِيهَا خَيْرٌ مِنَ الْعَمَلِ فِي أَلْفِ شَهْرٍ(۴).

وَ مِنْهُ، عَنِ الْغَضَائِرِيِّ عَنِ التَّلَّعُكْبَرِيِّ عَنِ الْكُلَيْنِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ عَنِ الْفَضْلِ بْنِ شَاذَانَ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: مَنْ لَمْ يُغْفَرْ لَهُ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ مَا يُغْفَرُ لَهُ إِلَى قَابِلٍ إِلَّا أَنْ يَشْهَدَ عَرَفَهَ(۵).

ص: ۳۷۵

۱- ۱. تفسير الإمام ص ۳۰۰- ۳۰۲.

۲- ۲. مناقب آل أبي طالب ج ۴ ص ۶۸.

۳- ۳. قد مرت الإشاره الى أنّها لا توجد في المصدر المطبوع.

۴- ۴. قد مرت الإشاره الى أنّها لا توجد في المصدر المطبوع.

۵- ۵. قد مرت الإشاره الى أنّها لا توجد في المصدر المطبوع.

**[ترجمه]مجالس شیخ: عبدالرحمن ابن عوف از پدرش روایت می کند که رسول خدا صلی الله علیه و آله و فرمود: ماه رمضان ماهی است که خداوند روزه آن را بر شما واجب کرده است، پس هر کس این ماه را با ایمان به خدا و به امید پاداش الهی روزه بگیرد، همانند روزی که مادرش او را به دنیا آورده است از گناهانش بیرون می آید.

و در همان کتاب از مسمعی روایت شده که از امام صادق علیه السلام شنیده است که هرگاه ماه رمضان فرا می‌رسید به فرزندانش وصیت می‌فرمود: خود را به کوشش وادارید زیرا در این ماه روزی‌ها تقسیم می‌شود و مدت‌های عمر مقرر می‌ گردد و نام حج کنندگانی که به میهمانی خدا مشرف می‌شوند نوشته می‌شود، و در آن ماه شبی است که انجام عمل در آن از هزار ماه بهتر است.

و در همان کتاب از هشام ابن حکم روایت شده که امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که در ماه رمضان آمرزیده نشود، تا ماه رمضان سال آینده آمرزیده نمی‌شود، مگر آنکه در عرفات حاضر شده باشد.

**[ترجمه]

«۶۴»

كِتَابُ الْإِمَامَهِ وَ التَّبْصِرَهِ، لِعَلِيِّ بْنِ بَابَوَيْهِ عَنْ سَهْلِ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الْأَشْعَثِ عَنْ مُوسَى بْنِ إِسْمَاعِيلَ بْنِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: رَغِمَ أَنْفُ رَجُلٍ ذُكِرْتُ عِنْدَهُ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيَّ رَغِمَ أَنْفُ رَجُلٍ أَدْرَكَ أَبَوَيْهِ عِنْدَ الْكِبَرِ فَلَمْ يُدْخِلَاهُ الْجَنَّهَ رَغِمَ أَنْفُ رَجُلٍ دَخَلَ عَلَيْهِ شَهْرُ رَمَضَانَ ثُمَّ انْسَلَخَ قَبْلَ أَنْ يُغْفَرَ لَهُ.

**[ترجمه]کتاب امامت و تبصره: موسی ابن جعفر علیه السلام از پدرانش از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم روایت می کند که فرمود: خوار و نابود شود کسی که اسم من پیش او ذکر شود و بر من درود و سلام نفرستد، و خوار و نابود شود کسی که پدر و مادرش را در هنگام پیری درک کند (ولی در حق آنان کوتاهی کند) و او را وارد بهشت نکنند، و خوار و نابود شود کسی که به ماه رمضان برسد و پیش از آنکه آمرزیده شود، ماه به پایان برسد .

**[ترجمه]

باب ۴۷ فضل جُمَعِ شهر رمضان

الأخبار

«۱»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِي عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ النَّضْرِ عَنْ عَمْرِو بْنِ شِمْرٍ عَنْ جَابِرٍ قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام: إِنَّ لِجُمَعِ شَهْرِ رَمَضَانَ لَفَضْلًا عَلَى جُمَعِ سَائِرِ الشُّهُورِ كَفَضْلِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله عَلَى سَائِرِ الرُّسُلِ (۱).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: جابر گويد: امام باقر عليه السلام فرمود: برترى و فضيلت جمعه‌هاى ماه رمضان بر جمعه‌هاى ديگر همانند برترى رسول خدا صلى الله عليه و آله و سلم بر پيامبران ديگر است. - . برترى ماه رمضان بر ديگر ماه‌ها. الخصال. مراجعه كنيد به: ثواب الاعمال : ۳۶ -

**[ترجمه]

باب ۴۸ أنه لم سمى هذا الشهر برمضان

الأخبار

«۱»

مع، [معانى الأخبار] أَبِى عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِيسَى عَنِ الْبَزَنْطِيِّ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ سَعْدٍ عَنْ أَبِى جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: كُنَّا عِنْدَهُ ثَمَانِيَهَ رِجَالٍ فَذَكَرْنَا رَمَضَانَ فَقَالَ لَا تَقُولُوا هَذَا رَمَضَانُ وَ لَا ذَهَبَ رَمَضَانُ وَ لَا جَاءَ رَمَضَانُ فَإِنَّ رَمَضَانَ اسْمٌ مِنْ أَسْمَاءِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ لَا يَجِى ءُ وَ لَا يَذْهَبُ وَ إِنَّمَا يَجِى ءُ وَ يَذْهَبُ الزَّائِلُ وَ لَكِنْ قُولُوا شَهْرُ رَمَضَانَ فَالشَّهْرُ الْمُضَافُ إِلَى الِاسْمِ وَ الِاسْمُ اسْمُ اللَّهِ وَ هُوَ الشَّهْرُ الَّذِى أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ جَعَلَهُ اللَّهُ تَعَالَى مَثَلًا وَ عِيداً(۲).

ص: ۳۷۶

۱- ۱. كفضل شهر رمضان على سائر الشهور خ ل، راجع ثواب الأعمال ص ۳۶.

۲- ۲. معانى الأخبار ص ۳۱۵، و المثل: الآيه و الحجه كقوله تعالى فى عيسى بن مريم عليهما السلام:« وَ جَعَلْناهُ مَثَلًا لِبَنِى إِسْرائِيلَ».

یر، [بصائر الدرجات] ابن عیسی: مثله (۱).

**[ترجمه]معانی الاخبار: سعد از امام باقر روایت می‌کند که: هشت تن در محضر ایشان بودیم و در باره «رمضان» صحبت می کردیم. حضرت فرمود: نگویید: این رمضان و نگویید: رمضان رفت و رمضان آمد! زیرا «رمضان» نامی از نامهای خداوند عزّ و جلّ می باشد، نمی آید و نمی رود. آنکه می آید و می رود زائل و نیست شونده است. بلکه بگویید: ماه رمضان، یعنی ماه اضافه گردیده به اسمی که نام خداست، ماهی که قرآن در آن ماه نازل گردید، و خداوند آن را حجّت و عید برای اولیاء خود قرار داده است. - . معانی الاخبار : ۳۱۵ -

بصائر الدرجات: ابن عیسی همین حدیث را روایت کرده است. - . در نسخه چاپ شده بصائر الدرجات آن را نیافتیم و در کتاب وسائل در شماره ۱۳۵۰۹ تخریج شده است. -

**[ترجمه]

«۲»

مع، [معانی الأخبار] أَبِی عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ وَ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَیْنِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَی الْخَثْعَمِیِّ عَنْ غِیَاثِ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ عَلِیٌّ صَلَوَاتُ اللَّهِ [عَلَیْهِ]: لَا تَقُولُوا رَمَضَانَ وَ لَکِنْ قُولُوا شَهْرَ رَمَضَانَ فَإِنَّکُمْ لَا تَدْرُونَ مَا رَمَضَانُ (۲).

**[ترجمه]معانی الاخبار: غیاث ابن ابراهیم گوید: امام صادق علیه السّلام از پدر بزرگوارش از جدّش روایت نموده که فرمود: حضرت علیّ صلوات اللّه علیه فرمود: نگویید رمضان، بلکه بگویید «ماه رمضان» چون شما نمی دانید رمضان چیست! - . معانی الاخبار : ۳۱۵ -

**[ترجمه]

«۳»

نَوَادِرُ الرَّاوَنْدِیِّ، بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَی بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ عَلِیٌّ علیه السلام: لَا تَقُولُوا رَمَضَانَ فَإِنَّکُمْ لَا تَدْرُونَ مَا رَمَضَانُ فَمَنْ قَالَهُ فَلْیَتَصَدَّقْ وَ لْیَصُمْ کَفَّارَةً لِقَوْلِهِ وَ لَکِنْ قُولُوا کَمَا قَالَ اللَّهُ تَعَالَی شَهْرَ رَمَضَانَ (۳).

**[ترجمه]نوادر راوندی: موسی ابن جعفر از پدرانش از علی علیه السلام روایت می‌کند که فرمود: نگویید رمضان، چون شما نمی دانید رمضان چیست؟ هر کس بگوید: رمضان، باید صدقه بدهد و برای کفاره این گفتار باید روزه بگیرد، بلکه همان طور که خداوند متعال در قرآن فرموده: بگویید: ماه رمضان. - . نوادر راوندی : ۴۷ -

**[ترجمه]

«۴»

«۱»

كِتَابُ فَضَائِلِ الْأَشْهُرِ الثَّلَاثَهِ، عَنْ أَبِيهِ عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ أَبِی الْخَطَّابِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى الْخَزَّازِ عَنْ طَلْحَهَ بْنِ زَيْدٍ عَنِ الصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ آبَائِهِ عليهم السلام قَالَ: لَا تَقُولُوا رَمَضَانَ وَ لَا جَاءَ رَمَضَانُ وَ لَكِنْ قُولُوا شَهْرَ رَمَضَانَ فَإِنَّكُمْ لَا تَدْرُونَ مَا رَمَضَانُ؟

۱- ۱. لم نجده فی بصائر الدرجات المطبوع و أخرجه فی الوسائل تحت الرقم ۱۳۵۰۹ عن مختصر البصائر لسعد بن عبد اللّه عن ابن عيسى عن البزنطی و أخرجه فی المستدرک ج ۱ ص ۵۷۸ و لكن صدر السند محمّد بن يحيى العطّار عن ابن عيسى.

۲- ۲. معانی الأخبار ص ۳۱۵.

۳- ۳. نوادر الراوندیّ ص ۴۷.

**[ترجمه]کتاب فضائل الاشهر الثلاثئة: امام صادق علیه السلام از پدرش از پدرانش علیهم السلام نقل کند که فرمودند: نگویید رمضان، و نگویید: رمضان آمد بلکه بگویید: ماه رمضان، زیرا شما نمی‌دانید رمضان چیست؟

**[ترجمه]

باب ۴۹ الدعاء عند رؤیه هلال شهر رمضان و ما یقرأ فی لیالیه و أیامه و ما ینبغی أن یراعی فیه من الآداب

الأخبار

أقول

سیجی ء إن شاء الله أكثر أخبار هذا الباب فی أبواب عمل شهر رمضان و قد سبق فی أدعیه شهر رمضان من كتاب الدعاء أیضا فتذكر(۱).

**[ترجمه]انشاءالله بیشتر اخبار و احادیث این باب در باب‌های اعمال ماه رمضان خواهد آمد و در مبحث دعاهای ماه رمضان در کتاب دعا نیز احادیثی ذکر شد. پس آن را یادت باشد.

**[ترجمه]

«۱»

ثو، [ثواب الأعمال](۲)

لی، [الأمالی للصدوق] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ ابْنِ أَبَانٍ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَعِیدٍ عَنِ ابْنِ عُلْوَانَ عَنْ عَمْرِو بْنِ شِمْرٍ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ الْبَاقِرِ علیه السلام قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله إِذَا نَظَرَ إِلَی هِلَالِ شَهْرِ رَمَضَانَ اسْتَقْبَلَ الْقِبْلَهَ بِوَجْهِهِ ثُمَّ قَالَ اللَّهُمَّ أَهِلَّهُ عَلَیْنَا بِالْأَمْنِ وَ الْإِیمَانِ وَ السَّلَامَهِ وَ الْإِسْلَامِ وَ الْعَافِیَهِ الْمُجَلِّلَهِ وَ الرِّزْقِ الْوَاسِعِ وَ دَفْعِ الْأَسْقَامِ وَ تِلَاوَهِ الْقُرْآنِ وَ الْعَوْنِ عَلَی الصَّلَاهِ وَ الصِّیَامِ اللَّهُمَّ سَلِّمْنَا لِشَهْرِ رَمَضَانَ وَ سَلِّمْهُ لَنَا وَ تَسَلَّمْهُ مِنَّا حَتَّی یَنْقَضِیَ شَهْرُ رَمَضَانَ وَ قَدْ غَفَرْتَ لَنَا(۳).

**[ترجمه]ثواب الاعمال، - . ثواب الاعمال : ۵۸ - امالی صدوق: امام باقر علیه السلام فرمود: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله و سلم چون به هلال ماه رمضان نظر می کرد، رو به قبله می نمود، سپس می گفت:

خداوندا، این ماه را همراه با امنیت و ایمان، و سلامتی و اسلام، و تندرستی شکوه مند، و روزی وسیع، و دفع بیماری‌ها، و تلاوت قرآن، و یاری بر نماز و روزه، بر ما نو بگردان. خداوندا، ما را برای ماه رمضان سالم نگه دار و آن را نیز برای ما سالم بدار، و آن را از جانب ما بپذیر، تا ماه رمضان در حالی تمام شود که ما را آمرزیده باشی. - . امالی صدوق : ۲۹ -

**[ترجمه]

أقول

قد مر تمامه (۴).

**[ترجمه]کل حدیث پیشتر ذکر شد. - . رجوع کنید به: صفحه ۳۶۰ -

**[ترجمه]

«۲»

لی، [الأمالی للصدوق] أَبِی عَنْ عَلِیِّ بْنِ مُوسَی عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحَسَنِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُبَیْدٍ عَنْ عُبَیْدِ بْنِ هَارُونَ عَنْ أَبِی یَزِیدَ عَنْ حُصَیْنٍ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام: عَلَیْکُمْ فِی شَهْرِ رَمَضَانَ بِکَثْرَهِ

۱- ۱. قد عرفت انه لم یعقد فی کتاب الدعاء باب لذلک.

۲- ۲. ثواب الأعمال ص ۵۸.

۳- ۳. أمالی الصدوق ص ۲۹.

۴- ۴. راجع ص ۳۶۰ فیما سبق.

الِاسْتِغْفَارِ وَ الدُّعَاءِ فَأَمَّا الدُّعَاءُ فَيُدْفَعُ عَنْكُمْ بِهِ الْبَلَاءُ وَ أَمَّا الِاسْتِغْفَارُ فَتُمْحَى بِهِ ذُنُوبُكُمْ (۱).

كتاب فضائل الأشهر الثلاثه،: مثله.

**[ترجمه]امالی صدوق: امام صادق علیه السلام از پدرانش از امیرمومنان علی علیه السلام روایت می کند که فرمود: بر شماست که در ماه رمضان زیاد استغفار و توبه کنید، چراکه دعا وسیله دفع بلا از شماست و استغفار وسیله محو گناهان شماست. - . امالی صدوق : ۳۷ -

در کتاب فضائل الاشهر الثلاثهٔ همین حدیث ذکر شده است.

**[ترجمه]

«۳»

لی، [الأمالی للصدوق] عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: إِذَا أَتَى شَهْرُ رَمَضَانَ فَاقْرَأْ كُلَّ لَيْلَةٍ إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ أَلْفَ مَرَّةٍ فَإِذَا أَتَتْ لَيْلَةُ ثَلَاثٍ وَ عِشْرِينَ فَاشْدُدْ قَلْبَكَ وَ افْتَحْ أُذُنَيْكَ لِسَمَاعِ الْعَجَائِبِ مِمَّا تَرَى قَالَ وَ قَالَ رَجُلٌ لِأَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ كَيْفَ أَعْرِفُ أَنَّ لَيْلَةَ الْقَدْرِ تَكُونُ فِي كُلِّ سَنَةٍ قَالَ إِذَا أَتَى شَهْرُ رَمَضَانَ فَاقْرَأْ سُورَةَ الدُّخَانِ فِي كُلِّ لَيْلَةٍ مَرَّةً وَ إِذَا أَتَتْ لَيْلَةُ ثَلَاثٍ وَ عِشْرِينَ فَإِنَّكَ نَاظِرٌ إِلَى تَصْدِيقِ الَّذِي عَنْهُ سَأَلْتَ (۲).

**[ترجمه]امالی صدوق: از امام صادق علیه السلام روایت شده که فرمود: در ماه رمضان هر شب هزار بار سوره إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ را بخوان و شب بیست و سوم دل محکم کن و گوشت را برای شنیدن عجایبی که می‌بینی باز کن. راوی گوید: مردی به امام باقر علیه السلام عرض کرد: ای فرزند رسول خدا، چگونه بدانم که شب قدر در هر سال هست، فرمود: از اول ماه رمضان هر شب سوره دخان را بخوان و شب بیست و سوم باور آنچه از آن پرسیدی را به چشم خود ببین. - . امالی صدوق: ۳۸۸ -

**[ترجمه]

«۴»

ما، [الأمالی للشیخ الطوسی] جَمَاعَةٌ عَنْ أَبِي الْمُفَضَّلِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ إِسْحَاقَ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ جَدِّهِ الْحُسَيْنِ عَنْ أَبِيهِ إِسْحَاقَ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَخِيهِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِيهِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ علیهم السلام قَالَ: بَيْنَا أَنَا مَعَ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ علیهما السلام فِي طَرِيقٍ أَوْ مَسِيرٍ إِذْ نَظَرَ إِلَى هِلَالِ شَهْرِ رَمَضَانَ فَوَقَفَ ثُمَّ قَالَ أَيُّهَا الْخَلْقُ الْمُطِيعُ الدَّائِبُ السَّرِيعُ الْمُتَرَدِّدُ فِي مَنَازِلِ التَّقْدِيرِ الْمُتَصَرِّفُ فِي فَلَكِ التَّدْبِيرِ آمَنْتُ بِمَنْ نَوَّرَ بِكَ الظُّلَمَ وَ أَوْضَحَ بِكَ الْبُهَمَ وَ جَعَلَكَ آيَةً مِنْ آيَاتِ مُلْكِهِ وَ عَلَامَةً مِنْ عَلَامَاتِ سُلْطَانِهِ فَحَدَّ بِكَ الزَّمَانَ وَ امْتَهَنَكَ بِالْكَمَالِ وَ النُّقْصَانِ وَ الطُّلُوعِ وَ الْأُفُولِ وَ الْإِنَارَةِ وَ الْكُسُوفِ فِي كُلِّ ذَلِكَ أَنْتَ لَهُ مُطِيعٌ وَ إِلَى

إِرَادَتِهِ سَرِيعٌ سُبْحَانَهُ مَا أَعْجَبَ مَا دَبَّرَ أَمْرَکَ وَ أَلْطَفَ مَا صَنَعَ فِی شَأْنِکَ جَعَلَکَ مِفْتَاحَ شَهْرٍ لِحَادِثِ أَمْرٍ جَعَلَکَ اللَّهُ هِلَالَ بَرَکَهٍ لَا تَمْحَقُهَا الْأَیَّامُ وَ طَهَارَهٍ لَا تُدَنِّسُهَا الْآثَامُ

۱- ۱. أمالی الصدوق ص ۳۷.

۲- ۲. أمالی الصدوق ص ۳۸۸، و هو شطر من حدیث طویل فی شأن انا أنزلناه فی لیله القدر بروایه العباس بن حریش تراه فی الکافی ج ۱ ص ۲۵۲.

هِلَالَ أَمَنَهٍ مِنَ الْآفَاتِ وَ سَلَامَهٍ مِنَ السَّيِّئَاتِ هِلَالَ سَعْدٍ لَا نَحْسَ فِيهِ وَ يُمْنٍ لَا نَكَدَ فِيهِ وَ يُسْرٍ لَا يُمَازِجُهُ عُسْرٌ وَ خَيْرٍ لَا يَشُوبُهُ شَرٌّ هِلَالَ أَمْنٍ وَ إِيمَانٍ وَ نِعْمَهٍ وَ إِحْسَانٍ اللَّهُمَّ اجْعَلْنَا مِنْ أَرْضَى مَنْ طَلَعَ عَلَيْهِ وَ أَزْكَى مَنْ نَظَرَ إِلَيْهِ وَ أَسْعَدَ مَنْ تَعَبَّدَ لَكَ فِيهِ وَ وَفِّقْنَا اللَّهُمَّ فِيهِ لِلطَّاعَهِ وَ التَّوْبَهِ وَ اعْصِمْنَا مِنَ الْآثَامِ وَ الْحَوْبَهِ وَ أَوْزِعْنَا شُكْرَ النِّعْمَهِ وَ اجْعَلْ لَنَا فِيهِ عَوْناً مِنْكَ عَلَى مَا تَدَنَّيْنَا إِلَيْهِ مِنْ مُفْتَرَضِ طَاعَتِكَ وَ نَفْلِهَا إِنَّكَ الْأَكْرَمُ مِنْ كُلِّ كَرِيمٍ وَ الْأَرْحَمُ مِنْ كُلِّ رَحِيمٍ آمِينَ آمِينَ رَبَّ الْعَالَمِينَ (۱).

**[ترجمه]امالی طوسی: جعفر ابن محمد از پدرش محمد ابن علی علیه السلام روایت می کند که فرمود: درحالی که با علی ابن حسین علیه السلام در راه یا در مسیری بودم، ایشان به هلال ماه رمضان نگریست، پس ایستاد و فرمود:

ای آفریده فرمانبردار، و ای رونده شتابان که در منزلگاه‌های معین آمد و شد می کنی و در فلک تدبیر پیوسته متغیر هستی! من به خدایی ایمان دارم که با تو تاریکی‌ها را روشن کرد، و پوشیده ها را آشکار نمود، و تو را نشانه ای از نشانه های فرمانروایی و علامتی از علامت‌های استیلای خویش ساخت، پس زمان را با تو مشخص نمود، او که تو را با افزایش و کاهش، و برآمدن و فروشدن، و روشن بودن و کسوف یافتن، به خدمت واداشت. در این همه، تو فرمان او می بری و شتابان به اراده او عمل می کنی.

پاکا خدای، که چه تدبیر شگفتی در کار تو کرده و تو را چه نیک و نغز ساخته و پرداخته است، و کلید هر ماه نو و هر کار نو قرار داده است! تو را هلال ماهی با برکت قرار دهد که روزگار آثار آن برکت را محو نکند و مایه پاکیزگی و طهارتی سازد که گناهان آن را پلید نسازد؛ هلال ایمنی از آفات و سالم بودن از بدی‌ها؛ هلال سعدی که هیچ شومی و نحوست در آن نباشد، و برکتی که هیچ سختی قرین آن نشود، و آسانی‌ای که با دشواری آمیخته نگردد، و خیری که هیچ شری با آن نیامیزد، هلال امن و ایمان، و نعمت و احسان.

خداوندا! ما را از خرسندترین کسانی قرار ده که این هلال بر آنان طلوع کرده است، و بالنده ترین کسان که به او نظر کرده اند، و خوشبخت‌ترین کسانی که در این ماه به عبادت تو برخاسته اند. در این ماه ما را توفیق اطاعت و توبه بخش، و از گناهان و غم اندوه نگاه دار، و سپاسگزار نعمت خود گردان، و در این سپاسگزاری ما را به نزدیکی به طاعات و عبادات واجب و مستحب یاری برسان، همانا تو بخشنده‌ترین بخشندگان و مهربان‌ترین مهربانان هستی. آمین آمین یا رب العالمین. - . امالی طوسی ۲: ۱۱۰ -

**[ترجمه]

أقول

قد مرت أدعیه الهلال فی کتاب الدعاء(۲)

و یأتی فی أبواب أعمال السنه أیضا.

**[ترجمه]دعاهای هلال ماه رمضان در کتاب دعا ذکر شد و در باب‌های اعمال سنت نیز می‌آید.

**[ترجمه]

«۵»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام]: اعْلَمْ يَرْحَمُكَ اللَّهُ أَنَّ لِشَهْرِ رَمَضَانَ حُرْمَةً لَيْسَتْ كَحُرْمَةِ سَائِرِ الشُّهُورِ لِمَا خَصَّهُ اللَّهُ بِهِ وَ فَضَّلَهُ وَ جَعَلَ فِيهِ لَيْلَةَ الْقَدْرِ الْعَمَلُ فِيهَا خَيْرٌ مِنَ الْعَمَلِ فِي أَلْفِ شَهْرٍ لَيْسَ فِيهَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ فَعَلَيْكُمْ بِغَضِّ الطَّرْفِ وَ كَفِّ الْجَوَارِحِ عَمَّا نَهَى اللَّهُ عَنْهُ وَ تِلَاوَةِ الْقُرْآنِ وَ التَّسْبِيحِ وَ التَّهْلِيلِ وَ الْإِكْثَارِ مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَ الصَّلَاةِ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فِي اللَّيْلِ وَ النَّهَارِ مَا اسْتَطَعْتُمْ وَ لَا تَجْعَلُوا يَوْمَ صَوْمِكُمْ كَيَوْمِ فِطْرِكُمْ وَ إِنَّ الصَّوْمَ جُنَّةٌ مِنَ النَّارِ.

وَ قَدْ رُوِيَ عَنِ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله أَنَّهُ قَالَ: مَنْ دَخَلَ عَلَيْهِ شَهْرُ رَمَضَانَ فَصَامَ نَهَارَهُ وَ أَقَامَ وِرْداً فِي لَيْلَتِهِ وَ حَفِظَ فَرْجَهُ وَ لِسَانَهُ وَ غَضَّ بَصَرَهُ وَ كَفَّ أَذَاهُ خَرَجَ مِنْ ذُنُوبِهِ كَهَيْئَةِ يَوْمَ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ فَقِيلَ لَهُ مَا أَحْسَنَ هَذَا مِنْ حَدِيثٍ فَقَالَ مَا أَصْعَبَ هَذَا مِنْ شَرْطٍ.

وَ رُوِيَ عَنِ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله أَنَّهُ قَالَ: نَوْمُ الصَّائِمِ عِبَادَةٌ وَ نَفَسُهُ تَسْبِيحٌ.

وَ قِيلَ: لِلصَّائِمِ فَرْحَتَانِ فَرْحَةٌ عِنْدَ إِفْطَارِهِ وَ فَرْحَةٌ عِنْدَ لِقَاءِ رَبِّهِ اتَّبِعُوا سُنَّةَ

ص: ۳۸۰

۱- ۱. أمالی الطوسیّ ج ۲ ص ۱۱۰.

۲- ۲. راجع ج ۹۵ ص ۳۴۳- ۳۴۶.

الصَّالِحِينَ فِيمَا أَمَرُوا بِهِ وَ نَهَوْا عَنْهُ وَ إِذَا رَأَيْتَ هِلَالَ شَهْرِ رَمَضَانَ فَلَا تُشِرْ إِلَيْهِ وَ لَكِنِ اسْتَقْبِلِ الْقِبْلَهَ وَ ارْفَعْ يَدَيْكَ إِلَى اللَّهِ وَ خَاطِبِ الْهِلَالَ وَ كَبِّرْ فِي وَجْهِهِ ثُمَّ تَقُولُ رَبِّي وَ رَبُّكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ اللَّهُمَّ أَهِلَّهُ عَلَيْنَا بِالْأَمْنِ وَ الْأَمَانَهِ وَ الْإِيمَانِ وَ السَّلَامَهِ وَ الْإِسْلَامِ وَ الْمُسَارَعَهِ فِيمَا تُحِبُّ وَ تَرْضَى اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِي شَهْرِنَا هَذَا وَ ارْزُقْنَا عَوْنَهُ وَ خَيْرَهُ وَ اصْرِفْ عَنَّا شَرَّهُ وَ ضَرَّهُ وَ بَلَاءَهُ وَ فِتْنَتَهُ وَ أَكْثِرْ فِي هَذَا الشَّهْرِ الْمُبَارَكِ مِنْ قِرَاءَهِ الْقُرْآنِ وَ الصَّلَاهِ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله وَ كَثْرَهِ الصَّدَقَهِ وَ ذِكْرِ اللَّهِ فِي آنَاءِ اللَّيْلِ وَ النَّهَارِ وَ بِرِّ الْإِخْوَانِ وَ إِفْطَارِهِمْ مَعَكَ بِمَا يُمْكِنُكَ فَإِنَّ فِي ذَلِكَ ثَوَاباً عَظِيماً وَ أَجْراً كَبِيراً.

**[ترجمه]فقه الرضا: و بدان! خداوند تو را رحم کند که ماه رمضان حرمت و احترامی دارد که مانند حرمت ماه‌های دیگر نیست زیرا خداوند این ماه را مخصوص گردانیده و آن را برتری بخشیده است و شب قدر را در این ماه قرار داده که عمل خیر انجام دادن در این شب بهتر از عمل هزار ماهی است که شب قدر در آن نباشد. پس بر شماست که از آنچه خداوند نهی فرموده چشم‌پوشی کنید و اعضایتان را از آن بازدارید و تا می‌توانید در طول شبانه روز در این ماه قرآن تلاوت کنید و سبحان الله و لااله الا الله بگویید و بسیار خداوند را ذکر کنید و بر رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم درود و سلام بفرستید، و روزی را روزه‌دار هستید به مانند روزی که روزه نیستید، قرار ندهید و همانا روزه سپری در مقابل آتش دوزخ است.

و از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم روایت شده که فرمود: هر کس ماه رمضان بر او داخل شود و روزش را روزه بگیرد و شبش را همراه با دعا و نیایش شب زنده‌داری کند و دامن و زبانش را نگاه دارد و از حرام چشم پوشی کند و کسی را آزار نرساند، از گناهانش بیرون می‌آید مانند آن روزی که مادرش او را به دنیا آورده است. به او عرض شد: این حدیث چقدر نیکو و زیبا است؟ پیامبر فرمود: چقدر این شرط سخت است.

و از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم روایت شده که فرمود: خواب روزه‌دار عبادت و نفس کشیدن او تسبیح گویی است.

و گفته شده: روزه‌دار دو شادمانی دارد، یکی در هنگام افطار کردنش و دیگری در هنگام ملاقات پروردگارش، پس از سنت انسان صالح در آنچه به آنان امر و نهی شده، پیروی کنید.

و هر گاه هلال ماه رمضان را رؤیت کردی به آن اشاره نکن بلکه رو به قبله کن و دستهایت را به سوی پروردگار بالا ببر و هلال ماه را خطاب قرار بده و در مقابل آن تکبیر بگو؛ سپس می گویی: پروردگار من و پروردگار تو الله پروردگار جهانیان است. خداوندا، این ماه را همراه با امنیت و ایمان و سلامتی و اسلام و شتاب نمودن به سوی آنچه دوست می‌داری و راضی می‌شوی بر ما آشکار ساز (نو بگردان). خداوندا در این ماه برای ما برکت و نیکی قرار ده و یاری و نیکویی آن را روزی ما بفرما و زیان و بدی و گرفتاری و عذاب و سختی در آن را از ما دور بنما.

در این ماه مبارک قرآن را زیاد قرائت کن و بسیار بر رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم درود و سلام بفرست و فراوان صدقه بده و در تمام اوقات شبانه روز خداوند را ذکر کن و به برادرانت نیکی کن و اگر برایت ممکن شد آنان را افطاری بده زیرا در این کار پاداش بزرگ و اجری فراوان نهفته است.

**[ترجمه]

«۶»

ین، [کتاب حسین بن سعید] و النوادر فَضَالَةُ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي زِيَادٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: رَمَضَانُ شَهْرُ اللَّهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى اسْتَكْثِرُوا فِيهِ مِنَ التَّهْلِيلِ وَ التَّكْبِيرِ وَ التَّحْمِيدِ وَ التَّمْجِيدِ وَ التَّسْبِيحِ وَ هُوَ رَبِيعُ الْفُقَرَاءِ وَ إِنَّمَا جُعِلَ فِيهِ الْأَضْحَى لِتَشْبَعَ الْمَسَاكِينُ مِنَ اللَّحْمِ فَأَظْهِرُوا مِنْ فَضْلِ مَا أَنْعَمَ اللَّهُ بِهِ عَلَيْكُمْ عَلَى عِيَالاتِكُمْ وَ جِيرَانِكُمْ وَ أَحْسِنُوا جِوَارَ نِعَمِ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَ تَوَاصَلُوا إِخْوَانَكُمْ وَ أَطْعِمُوا الْفُقَرَاءَ وَ الْمَسَاكِينَ مِنْ إِخْوَانِكُمْ فَإِنَّهُ مَنْ فَطَّرَ صَائِماً فَلَهُ مِثْلُ أَجْرِهِ مِنْ غَيْرِ أَنْ يُنْقَصَ مِنْ أَجْرِهِ شَيْئاً وَ سُمِّيَ شَهْرُ رَمَضَانَ شَهْرَ الْعِتْقِ لِأَنَّ لِلَّهِ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَ لَيْلَةٍ سِتَّمِائَةِ عَتِيقٍ وَ فِي آخِرِهِ مِثْلَ مَا أَعْتَقَ فِيمَا مَضَى.

**[ترجمه]کتاب حسین ابن سعید و نوادر: اسماعیل ابن زیاد از امام صادق روایت می کند که فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: رمضان ماه خداوند تبارک و تعالی است، در این ماه لا اله الا الله و الله اکبر زیاد بگویید و فراوان خداوند را حمد و ستایش و تسبیح بگویید و این ماه، بهار تهیدستان است.

و در این ماه قربانی قرار داده شده تا بینوایان از گوشت سیر گردند، پس آنچه خداوند از فضل خود به شما ارزانی فرموده را بر خانواده‌هایتان و همسایگانتان آشکار کنید و همسایگی نعمت‌های الهی بر خودتان را نیک بدارید و با برادرانتان رابطه برقرار کنید و برادران تهیدست و بینوایتان را اطعام کنید، زیرا هر کس به روزه‌داری افطار دهد، به اندازه او پاداش می گیرد بدون آنکه از اجر او (روزه‌دار) چیزی کم شود و ماه رمضان، ماه آزادگی نامیده شده است زیرا خداوند در هر شبانه روز ششصد نفر را آزاد می کند و در آخرین شب ماه رمضان به تعداد کسانی که در (بیست و نه روز) گذشته آزاد کرده، آزاد می کند.

**[ترجمه]

ضا، [فقه الرضا علیه السلام]: اعْلَمْ أَنَّ شَهْرَ رَمَضَانَ شَهْرٌ لَهُ حُرْمَةٌ وَ فَضْلٌ عِنْدَ اللَّهِ جَلَّ وَ عَزَّ فَعَلَيْكَ مَا اسْتَطَعْتَ فِيهِ بِحِفْظِ الْجَوَارِحِ كُلِّهَا وَ اجْتِنَابِ مَا نَهَاكَ عَنْهُ فِي السِّرِّ وَ الْعَلَانِيَةِ فَإِنَّ الصَّوْمَ فِيهِ سِرٌّ بَيْنَهُ وَ بَيْنَ الْعَبْدِ فَمَنْ رَدَّهَا عَلَى مَا أَمَرَهُ اللَّهُ فَقَدْ عَظُمَ أَجْرُهُ وَ ثَوَابُهُ وَ مَنْ تَهَاوَنَ فِيهِ فَقَدْ وَجَبَ السَّخَطُ مِنْهُ وَ اتَّقُوهُ حَقَّ تُقَاتِهِ فَ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَ الَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ.

**[ترجمه]فقه الرضا: بدان که ماه رمضان در نزد خداوند حرمت و فضیلتی دارد پس تا می‌توانی تمام اعضای بدنت را نگاه... دار و در نهان و آشکار از آنچه خداوند تو را نهی فرموده، دوری کن، زیرا در روزه رازی است میان خداوند و بنده، پس هر کس آن را بر آنچه خداوند به او امر کرده بازگرداند، اجر و پاداش بزرگی نصیب او خواهد شد و هر کس این ماه را سبک بشمارد، یقیناً غضب خداوند بر او واجب می گردد و از خداوند آن گونه که حق پروا کردن اوست، پروا کنید چراکه خداوند با کسانی است که پروا می کنند و کسانی که نیکوکارند.

**[ترجمه]

«۷»

أَعْلَامُ الدِّينِ، عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: مَنْ قَرَأَ فِی رَجَبٍ وَ شَعْبَانَ وَ شَهْرِ رَمَضَانَ كُلَّ يَوْمٍ وَ لَيْلَهٍ فَاتِحَهَ الْكِتَابِ وَ آيَهَ

ص: ۳۸۱

الْكَرْسِيِّ وَ قُلْ يا أَيُّهَا الْكافِرُونَ وَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ وَ قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ وَ قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ وَ يَقُولُ سُبْحَانَ اللَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ وَ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ ثُمَّ يُصَلِّي عَلَى النَّبِيِّ وَ آلِهِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ وَ يَقُولُ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ عَلَى كُلِّ مَلَكٍ وَ نَبِيٍّ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ-(۱) ثُمَّ يَقُولُ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ ثُمَّ يَقُولُ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ أَرْبَعَمِائَةِ مَرَّةٍ.

ثُمَّ قَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه و آله وَ الَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ مَنْ قَرَأَ هَذِهِ السُّوَرَ وَ فَعَلَ ذَلِكَ كُلَّهُ فِي الشُّهُورِ الثَّلَاثَةِ وَ لَيَالِيهَا لَا يَفُوتُهُ شَيْ ءٌ لَوْ كَانَتْ ذُنُوبُهُ عَدَدَ قَطْرِ الْمَطَرِ وَ وَرَقِ الشَّجَرِ وَ زَبَدِ الْبَحْرِ غَفَرَهَا اللَّهُ لَهُ وَ إِنَّهُ يُنَادِي مُنَادٍ يَوْمَ الْفِطْرِ يَقُولُ يَا عَبْدِي أَنْتَ وَلِيِّي حَقّاً حَقّاً وَ لَكَ عِنْدِي بِكُلِّ حَرْفٍ قَرَأْتَهُ شَفَاعَةٌ فِي الْإِخْوَانِ وَ الْأَخَوَاتِ بِكَرَامَتِكَ عَلَيَّ.

ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله وَ الَّذِي بَعَثَنِي بِالْحَقِّ نَبِيّاً إِنَّ مَنْ قَرَأَ هَذِهِ السُّوَرَ وَ فَعَلَ ذَلِكَ فِي هَذِهِ الشُّهُورِ الثَّلَاثَةِ وَ لَيَالِيهَا وَ لَوْ فِي عُمُرِهِ مَرَّةً وَاحِدَةً أَعْطَاهُ اللَّهُ بِكُلِّ حَرْفٍ سَبْعِينَ أَلْفَ حَسَنَةٍ كُلُّ حَسَنَةٍ أَثْقَلُ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ جِبَالِ الدُّنْيَا وَ يَقْضِي اللَّهُ لَهُ سَبْعَمِائَةِ حَاجَةٍ عِنْدَ نَزْعِهِ وَ سَبْعَمِائَةِ حَاجَةٍ فِي الْقَبْرِ وَ سَبْعَمِائَةٍ عِنْدَ خُرُوجِهِ مِنْ قَبْرِهِ وَ مِثْلَ ذَلِكَ عِنْدَ تَطَايُرِ الصُّحُفِ وَ مِثْلَهُ عِنْدَ الْمِيزَانِ وَ مِثْلَهُ عِنْدَ

الصِّرَاطِ وَ يُظِلُّهُ اللَّهُ تَعَالَى تَحْتَ ظِلِّ عَرْشِهِ وَ يُحَاسَبُهُ حِسَاباً يَسِيراً وَ يُشَيِّعُهُ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ إِلَى الْجَنَّةِ وَ يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى خُذْهَا لَكَ فِي هَذِهِ الْأَشْهُرِ وَ يَذْهَبُ بِهِ إِلَى الْجَنَّةِ وَ قَدْ أَعَدَّ لَهُ مَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ وَ لَا أُذُنٌ سَمِعَتْ.

**[ترجمه]اعلام الدين: اميرمومنان على عليه السلام فرمود: رسول خدا صلى الله عليه و آله و سلم فرمود: هر كس در ماه رجب و شعبان و در ماه رمضان هر شبانه روز سه بار سوره فاتحه، و آيهٔ الكرسى، و سوره كافرون و سوره توحيد و سوره ناس و سوره فلق را قرائت كند و اين دعا: «سبحان الله و الحمد لله و لا اله الا الله و الله اكبر و لا حول و لا قوة الا بالله العلى العظيم» را سه بار بگويد، سپس سه بار بر پيامبر و خاندانش درود و سلام بفرستد و سه بار بگويد: «خداوندا بر محمد و آل محمد و بر هر فرشته و بر هر پيامبر درود بفرست» و سه بار بگويد: «خداوندا مردان و زنان با ايمان را ببخش» سپس چهارصد بار بگويد: «از خداوند آمرزش مى‌طلبم و به سوى او بازمى‌گردم».

سپس رسول خدا صلى الله عليه و آله و سلم فرمود: سوگند به خداوندى كه مرا به حق براى پيامبرى مبعوث داشت، هر كس اين سوره‌ها را بخواند و اين كارها را در اين ماه‌ها و شب‌هاى آن انجام دهد، حتى اگر يک بار در عمرش آن را انجام دهد، خداوند در ازاى هر حرف، هفتاد هزار نيكى به او مى‌بخشد و هر نيكى در نزد خداوند از كوه‌هاى دنيا سنگين‌تر است و خداوند در هنگام جان دادنش هفتصد نياز او را برآورده مى‌سازد و در قبر هفتصد نياز و در هنگام بيرون آمدن از قبر هفتصد نيازش را برآورده مى‌كند و به همان اندازه از نيازهاى او در هنگام گشوده شدن نامه اعمال و سنجيدن اعمال در ترازوى عدل و در هنگام عبور از پل صراط رفع مى‌شود و خداوند متعال او را در زير سايه عرش خود مى‌آورد و در حساب‌رسى او آسان مى‌گيرد و هفتاد هزار فرشته او را تا بهشت بدرقه مى‌كنند و خداوند متعال مى‌فرمايد: اين را بگير كه به خاطر اين ماه‌ها براى توست، و به سوى بهشت برده مى‌شود درحالى كه برايش نعمت‌هايى مهيا شده كه نه چشمى ديده و نه گوشى شنيده است.

**[ترجمه]

دَعَائِمُ الْإِسْلَامِ، رُوِّينَا عَنْ عَلِيٍّ عليه السلام: أَنَّهُ كَانَ إِذَا رَأَى الْهِلَالَ قَالَ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْأَلُکَ خَیْرَ هَذَا الشَّهْرِ وَ فَتْحَهُ وَ نَصْرَهُ وَ نُورَهُ وَ رِزْقَهُ وَ أَعُوذُ بِکَ

ص: ۳۸۲

۱- ۱. فی نسخه الأصل بخط یده قدّس سرّه- و تبعه الکمبانیّ-« ثلاث مرّات و علی کل شی ء»[کذا] و لم یوفق رحمه اللّه لتصحیحه، و قد صححناه بعرضه علی روایه تأتی فی أواخر الباب ۵۵ نقلا عن کتاب النوادر للراوندی.

مِنْ شَرِّهِ وَ شَرِّ مَا بَعْدَهُ (۱).

**[ترجمه]دعـائم الاسـلام: از علی علیه السـلام برای مـا روایت شـده که ایشـان چون هلال ماه را رؤیت کرد، فرمود: الله اکبر، خداوندا من از تو خیر این ماه و گشایش و پیروزمندی و روشـنایی و روزی آن را می‌خواهم و از شرّ این ماه و شرّی که پس از آن است، به تو پناه می‌برم. - . دعائم الاسلام ۱: ۲۷۱ -

**[ترجمه]

«۹»

الْهِدَايَهُ، قَالَ الصَّادِقُ عليه السـلام: إِذَا رَأَيْتَ هِلَالَ شَهْرِ رَمَضَانَ فَلَا تُشِرْ إِلَيْهِ بِالْأَصَابِعِ وَ لَكِنِ اسْتَقْبِلِ الْقِبْلَهَ وَ ارْفَعْ يَدَيْكَ إِلَى السَّمَاءِ وَ خَاطِبِ الْهِلَالَ تَقُولُ رَبِّي وَ رَبُّكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ اللَّهُمَّ أَهِلَّهُ عَلَيْنَا بِالْأَمْنِ وَ الْإِيمَانِ وَ السَّلَامَهِ وَ الْإِسْلَامِ وَ الْمُسَارَعَهِ إِلَى مَا تُحِبُّ وَ تَرْضَى اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِي شَهْرِنَا هَذَا وَ ارْزُقْنَا عَوْنَهُ وَ خَيْرَهُ وَ اصْرِفْ عَنَّا ضَرَّهُ وَ شَرَّهُ وَ بَلَاءَهُ وَ فِتْنَتَهُ.

**[ترجمه]فضائل الاشـهر الثلاثة: و هر گاه هلال ماه رمضان را رؤیت کردی به آن اشاره نکن بلکه رو به قبله کن و دسـتهایت را به سوی پروردگـار بالا ببر و هلال مـاه را خطـاب قرار بـده و در مقابـل آن تکـبیر بگو؛ سـپس می گویی: پروردگـار من و پروردگار تو الله پروردگار جهانیان است، خداونـدا، این ماه را همراه با امنیت و ایمان، و سـلامتی و اسـلام، و شـتاب نمودن به سوی آنچه دوست می‌داری و راضـی می‌شوی بر مـا آشـکار سـاز (نو بگردان)، خداونـدا در این مـاه برای مـا برکت قرار ده و یاری و نیکویی آن را روزی ما بفرما و زیان و بدی و گرفتاری و عذاب و سختی در آن را از ما دور بنما .

**[ترجمه]

باب ۵۰ الدعاء فی مفتتح هذا الشهر و فی أول لیله منه

الأخبار

أقول

سیجی ء إن شاء الله فی أبواب أعمال السنه أکثر أخبار هذا الباب و قد سبق ما یناسبه فی کتاب الدعاء أیضا.

**[ترجمه]انشاء الله در باب‌های اعمال سـنت (مسـتحب) بیشتر روایت‌های این باب خواهد آمد و در کتاب دعا نیز آنچه به این موضوع ارتباط داشت، ذکر کردیم.

**[ترجمه]

«۱»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنِ الْحَارِثِ النَّضْرِيِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: قَالَ فِی آخِرِ شَعْبَانَ إِنَّ هَذَا الشَّهْرَ الْمُبَارَکَ الَّذِی أَنْزَلْتَ فِیهِ الْقُرْآنَ وَ جَعَلْتَهُ هُدًی لِلنَّاسِ وَ بَیِّنَاتٍ مِنَ الْهُدَی وَ الْفُرْقَانِ قَدْ حَضَرَ سَلِّمْنَا فِیهِ وَ سَلِّمْنَا لَهُ وَ سَلِّمْهُ مِنَّا فِی یُسْرٍ مِنْکَ وَ عَافِیَهٍ(۲).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: امام صادق علیه السلام در پایان ماه شعبان فرمود: خدایا، این ماه با برکت که تو قرآن را در آن نازل کردی و آن را مایه هدایت مردم و دارای نشانه های هدایت و معیارهای سنجش حق و باطل قرار دادی، فرا رسیده است. پس ما را در این ماه و برای این ماه، سالم نگهدار و آن را از ما به آسانی و عافیت دریافت کن. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۸۰ -

**[ترجمه]

«۲»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ عُبْدُوسٍ الْعَطَّارِ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِذَا حَضَرَ شَهْرُ رَمَضَانَ فَقُلِ اللَّهُمَّ قَدْ حَضَرَ شَهْرُ رَمَضَانَ وَ قَدِ افْتَرَضْتَ عَلَیْنَا صِیَامَهُ وَ أَنْزَلْتَ فِیهِ الْقُرْآنَ هُدیً لِلنَّاسِ وَ بَیِّناتٍ مِنَ الْهُدی وَ الْفُرْقانِ اللَّهُمَّ أَعِنَّا عَلَی صِیَامِهِ وَ تَقَبَّلْهُ مِنَّا وَ سَلِّمْنَا فِیهِ وَ سَلِّمْهُ مِنَّا وَ سَلِّمْنَا لَهُ فِی یُسْرٍ مِنْکَ وَ عَافِیَهٍ إِنَّکَ عَلی کُلِّ شَیْ ءٍ قَدِیرٌ یَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِینَ (۳).

ص: ۳۸۳

۱- ۱. دعائم الإسلام ج ۱ ص ۲۷۱.

۲- ۲. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۸۰.

۳- ۳. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۸۰.

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: امام صادق علیه السلام فرمود: به هنگام فرارسیدن ماه رمضان بگو: خدایا، ماه رمضان که تو روزه هایش را بر ما واجب نمودی و قرآن را که مایه هدایت مردم و دارای نشانه های هدایت و معیارهای سنجش حق و باطل است در آن نازل فرمودی، فرارسیده است. خدایا ما را در روزه گرفتن در این ماه یاری نما و آن را از ما بپذیر و ما را در این ماه سالم نگهدار و او را از ما راضی گردان و ما را مطیع او قرار بده، در آسانی و عافیتی از خودت. به درستی که تو بر همه چیز توانایی، ای مهربان ترین مهربانان! - . تفسیر عیاشی ۱ : ۸۰ -

**[ترجمه]

باب ۵۱ نوافل شهر رمضان

الأخبار

أقول

سیجی ء إن شاء الله فی أبواب أعمال شهر رمضان فی أبواب عمل السنه کثیر من أخبار هذا الباب فلا تغفل.

**[ترجمه]انشاء الله در باب های اعمال ماه رمضان در باب‌های اعمال سنت (مستحب) بیشتر روایت‌های این باب خواهد آمد، پس از آن غافل نشو.

**[ترجمه]

«۱»

کا، [الکافی] عَلِیٌّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِیسَی عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ عُمَرَ عَنِ ابْنِ أَبِی عَیَّاشٍ عَنْ سُلَیْمِ بْنِ قَیْسٍ الْهِلَالِیِّ قَالَ قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام: قَدْ عَمِلَتِ الْوُلَاهُ قَبْلِی أَعْمَالًا خَالَفُوا فِیهَا رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مُتَعَمِّدِینَ لِخِلَافِهِ وَ لَوْ حَمَلْتُ النَّاسَ عَلَی تَرْکِهَا لَتَفَرَّقُوا عَنِّی وَ سَاقَ الْخُطْبَهَ الطَّوِیلَهَ إِلَی أَنْ قَالَ وَ اللَّهِ لَقَدْ أَمَرْتُ النَّاسَ أَنْ لَا یَجْتَمِعُوا فِی شَهْرِ رَمَضَانَ إِلَّا فِی فَرِیضَهٍ وَ أَعْلَمْتُهُمْ أَنَّ اجْتِمَاعَهُمْ فِی النَّوَافِلِ بِدْعَهٌ فَتَنَادَی بَعْضُ أَهْلِ عَسْکَرِی مِمَّنْ یُقَاتِلُ مَعِی یَا أَهْلَ الْإِسْلَامِ غُیِّرَتْ سُنَّهُ عُمَرَ یَنْهَانَا عَنِ الصَّلَاهِ فِی شَهْرِ رَمَضَانَ تَطَوُّعاً وَ لَقَدْ خِفْتُ أَنْ یَثُورُوا فِی نَاحِیَهِ جَانِبِ عَسْکَرِی مَا لَقِیتُ مِنْ هَذِهِ الْأُمَّهِ مِنَ الْفُرْقَهِ وَ طَاعَهِ أَئِمَّهِ الضَّلَالِ وَ الدُّعَاهِ إِلَی النَّارِ الْخَبَرَ(۱).

ج، [الإحتجاج] عن مسعده بن صدقه عن جعفر بن محمد عن أمیر المؤمنین علیه السلام: مثله (۲)

**[ترجمه]کافی: امیرمومنان علی علیه السلام فرمود: والیان پیش از من متصدّی کارهایی شدند که از روی عمد با رسول خدا صلّی اللّه علیه و آله مخالفت کردند و اگر من مردم را از آن منع و امر به ترک آن نمایم، تمام لشکرم از اطراف من پراکنده می‌شوند و حدیثی طولانی را بیان کرد تا اینجا که فرمود: به خدا سوگند به مردم دستور دادم که در ماه رمضان جز نماز واجب را به جماعت نخوانند و به آن‌ها اعلام کردم که نوافل به جماعت خواندن، بدعت است. برخی از همین لشکریانم که

اکنون به همراه من جنگ می‌کنند فریاد زدند: ای مسلمانان! سنت عمر دگرگون شد. علی ما را از نماز نافله در ماه رمضان باز می‌دارد و ترس آن را دارم که از یک سوی لشکر بر من شورش کنند. من چه کشیدم از دست این امت! از اختلافشان و از پیروی کردنشان از پیشوایان گمراه و خوانندگان به سوی دوزخ. ادامه روایت. - . کافی ۸ : ۵۸ - ۶۳ -

الاحتجاج: جعفر ابن محمد از امیرمومنان علیه علیه السلام همین حدیث را روایت کرده است. - . احتجاج : ۱۴۱ -

**[ترجمه]

أقول

وجدت فی أصل کتاب سلیم: مثله (۳).

**[ترجمه]در اصل کتاب سلیم همین حدیث را یافتم.

**[ترجمه]

«۲»

ب، [قرب الإسناد] ابْنُ عِیسَی عَنِ الْبَزَنْطِیِّ عَنِ الرِّضَا علیه السلام قَالَ: کَانَ أَبِی علیه السلام یَزِیدَ فِی الْعَشْرِ الْأَوَاخِرِ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ فِی کُلِّ لَیْلَهٍ عِشْرِینَ رَکْعَهً(۴).

**[ترجمه]قرب الاسناد: امام رضا علیه السلام فرمود: پدرم علیه السلام فرمود: در دهه آخر ماه رمضان، در هر شب بیست رکعت اضافه می‌شود. - . قرب الاسناد : ۲۰۷ -

**[ترجمه]

«۳»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام] قَالَ الْعَالِمُ علیه السلام: قِیَامُ شَهْرِ رَمَضَانَ بِدْعَهٌ وَ صِیَامُهُ مَفْرُوضٌ فَقُلْتُ:

ص: ۳۸۴

۱- ۱. الکافی ج ۸ ص ۵۸- ۶۳، و موضع النصّ فی ص ۶۲.

۲- ۲. الاحتجاج: ۱۴۱.

۳- ۳. کتاب سلیم بن قیس: ۱۴۳.

۴- ۴. قرب الإسناد ص ۲۰۷.

كَيْفَ أُصَلِّي فِي شَهْرِ رَمَضَانَ فَقَالَ عَشْرُ رَكَعَاتٍ وَ الْوَتْرُ وَ الرَّكْعَتَانِ قَبْلَ الْفَجْرِ كَذَلِكَ كَانَ يُصَلِّي رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله وَ لَوْ كَانَ خَيْراً لَمْ يَتْرُكْهُ وَ أَرْوِي عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه و آله كَانَ يَخْرُجُ فَيُصَلِّي وَحْدَهُ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ فَإِذَا كَثُرَ النَّاسُ خَلْفَهُ دَخَلَ الْبَيْتَ.

**[ترجمه]فقه الرضا: امام هادی علیه السلام فرمود: شب زنده‌داری ماه رمضان بدعت و روزه آن واجب است، عرض کردم: در ماه رمضان چطور نماز بگذارم؟ فرمود: ده رکعت، و نماز وتر و دو رکعت قبل از طلوع فجر. رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم نیز همین گونه نماز می‌گزارد و اگر فضیلتی می‌بود، آن را ترک نمی‌کرد.

**[ترجمه]

«۴»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام]: اتَّبِعُوا سُنَّةَ الصَّالِحِينَ فِيمَا أُمِرُوا بِهِ وَ نُهُوا عَنْهُ وَ صَلُّوا فِي شَهْرِ رَمَضَانَ أَوَّلَ لَيْلَةٍ مِنْهُ إِلَى عِشْرِينَ يَمْضِي مِنْهُ مِنَ الزِّيَادَةِ عَلَى نَوَافِلِكُمْ فِي غَيْرِهِ فِي كُلِّ لَيْلَةٍ عِشْرِينَ رَكْعَةً ثَمَانِيَةً مِنْهَا بَعْدَ صَلَاةِ الْمَغْرِبِ وَ اثْنَيْ عَشَرَ بَعْدَ الْعِشَاءِ الْآخِرَةِ وَ فِي الْعَشْرِ الْأَوَاخِرِ فِي كُلِّ لَيْلَةٍ ثَلَاثُونَ رَكْعَةً اثْنَانِ وَ عِشْرُونَ بَعْدَ الْعِشَاءِ الْآخِرَةِ.

وَ رُوِيَ: أَنَّ الثَّمَانَ مُثْبَتٌ بَعْدَ الْمَغْرِبِ لَا يَزْدَادُ وَ اثنی [اثْنَيْنِ] وَ عِشْرِينَ بَعْدَ الْعِشَاءِ الْآخِرَةِ وَ قِيلَ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ رَكْعَةً مِنْهَا بَعْدَ الْمَغْرِبِ وَ ثَمَانَ عَشْرَةَ رَكْعَةً بَعْدَ الْعِشَاءِ الْآخِرَةِ وَ صَلُّوا فِي لَيْلَةِ إِحْدَى وَ عِشْرِينَ وَ ثَلَاثٍ وَ عِشْرِينَ مِائَةَ رَكْعَةٍ يقرءون [تَقْرَءُونَ] فِي كُلِّ رَكْعَةٍ فَاتِحَةَ الْكِتَابِ مَرَّةً وَاحِدَةً وَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ عَشْرَ مَرَّاتٍ وَ احْسُبُوا الثَّلَاثِينَ الرَّكْعَةَ مِنَ الْمِائَةِ فَإِنْ لَمْ تُطِقْ ذَلِكَ مِنْ قِيَامٍ

صَلَّيْتَ وَ أَنْتَ جَالِسٌ وَ إِنْ شِئْتَ قَرَأْتَ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ مَرَّةً مَرَّةً قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ وَ إِنِ اسْتَطَعْتَ أَنْ تُحْيِيَ هَاتَيْنِ اللَّيْلَتَيْنِ إِلَى الصُّبْحِ فَافْعَلْ.

**[ترجمه]فقه الرضا: از سنت انسان‌های صالح در آنچه امر و نهی شده‌اند، پیروی کنید و در ماه رمضان از شب اول آن تا وقتی که بیست شب از آن سپری می‌شود، در هر شب بیست رکعت نماز بر نوافلی که در غیر ماه رمضان می‌خوانید، اضافه کنید. هشت رکعت از آن را پس از نماز مغرب و دوازده رکعت پس از نماز عشاء خوانده شود. و در ده روز آخر ماه رمضان، در هر شب سی رکعت خوانده شود که بیست و دو رکعت پس از نماز عشاء می‌باشد و روایت شده که هشت رکعت پس از نماز مغرب ثابت شده است و اضافه نمی‌شود، و بیست و دو رکعت پس از نماز عشاء و گفته شده که دوازده رکعت پس از نماز مغرب و هجده رکعت پس از نماز عشاء می‌باشد.

و در شب بیست و یکم و بیست و سوم، صد رکعت بخوانید که در هر رکعت سوره فاتحه را یک مرتبه و سوره توحید را ده مرتبه می‌خوانید و و آن را سی رکعت از صد رکعت به شمار آورید و اگر بر این کار توانا نبودی، درحال نشسته نماز بگذار و اگر خواستی، در هر رکعتی یک مرتبه یک مرتبه سوره توحید را می‌خوانی و اگر توانستی، این دوشب را تا صبح شب زنده... داری کنی، این کار را انجام بده.

**[ترجمه]

«۵»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ حَرِیزٍ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحَدِهِمَا علیهما السلام قَالَ: لَمَّا کَانَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام فِی الْکُوفَهِ أَتَاهُ النَّاسُ فَقَالُوا اجْعَلْ لَنَا إِمَاماً مِنَّا فِی رَمَضَانَ فَقَالَ لَا وَ نَهَاهُمْ أَنْ یَجْتَمِعُوا فِیهِ فَلَمَّا أَمْسَوْا جَعَلُوا یَقُولُونَ ابْکُوا فِی رَمَضَانَ وَا رَمَضَانَاهْ فَأَتَاهُ الْحَارِثُ الْأَعْوَرُ فِی أُنَاسٍ فَقَالَ یَا أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ ضَجَّ النَّاسُ وَ کَرِهُوا قَوْلَکَ فَقَالَ عِنْدَ ذَلِکَ دَعُوهُمْ وَ مَا یُرِیدُونَ لِیُصَلِّیَ بِهِمْ مَنْ شَاءُوا ثُمَّ قَالَ فَمَنْ یَتَّبِعْ غَیْرَ سَبِیلِ الْمُؤْمِنِینَ نُوَلِّهِ ما تَوَلَّی وَ نُصْلِهِ جَهَنَّمَ وَ ساءَتْ مَصِیراً(۱).

سر، [السرائر] من کتاب ابن قولویه عن أبی جعفر و أبی عبد الله علیهما السلام: مثله (۲).

ص: ۳۸۵

۱- ۱. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۲۷۵ و الآیه فی سوره النساء ۱۱۵.

۲- ۲. السرائر: ۲۸۴.

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: حریز از برخی از اصحاب ما، از یکی از دو امام باقر یا صادق علیهما السلام روایت می کند که فرمود: وقتی امیر المؤمنین علیه السلام در کوفه بود، مردمان نزد وی آمدند و گفتند: ما را پیشوایی قرار ده که در ماه رمضان ما را امامت نماید. فرمود: نه، و ایشان را از جماعت خواندن نوافل نهی نمود. چون شب فرا رسید، این گونه سخن پراکندند که: به حال رمضان بگریید، وای بر رمضان. آن گاه حارث اعور به همراه عده ای نزد امام آمد و گفت: ای امیرالمؤمنین! مردم لابه سر گرفته اند و از سخن شما ناخرسندند. این جا بود که امام فرمود: بگذارید هر چه خواهند کنند؛ هر که را خواهند، امام ایشان گردد و آن گاه گفت: «وَيَتَّبِع غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا تَوَلَّى وَنُصْلِهِ جَهَنَّمَ وَسَاءتْ مَصِيرًا»، - . نساء / ۱۱۵ - {و هر کس، پس از آنکه راه هدایت برای او آشکار شد با پیامبر به مخالفت برخیزد، و [راهی] غیر راه مؤمنان در پیش گیرد، وی را بدانچه روی خود را بدان سو کرده واگذاریم و به دوزخش کشانیم، و چه بازگشتگاه بدی است.} - . تفسیر عیاشی ۱ : ۲۷۵ -

سرائر: از کتاب ابن قولویه از امام باقر و امام صادق علیهما السلام همین حدیث روایت شده است. - . سرائر : ۲۸۴ -

**[ترجمه]

باب ۵۲ فضل قراءه القرآن فيه

الأخبار

«۱»

مع، [معانی الأخبار](۱)

لی، [الأمالی للصدوق] ابْنُ الْمُتَوَكِّلِ عَنِ السَّعْدَآبَادِيِّ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ النَّضْرِ عَنْ عَمْرِو بْنِ شِمْرٍ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: لِكُلِّ شَيْ ءٍ رَبِيعٌ وَ رَبِيعُ الْقُرْآنِ شَهْرُ رَمَضَانَ (۲).

**[ترجمه]معانی الاخبار، - . معانی الاخبار : ۲۲۸ - امالی صدوق: جابر از امام باقر علیه السلام روایت می کند که فرمود: هر چیزی بهاری دارد و بهار قرآن ماه رمضان است. - . امالی صدوق : ۳۶ -

**[ترجمه]

«۲»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِي عَنِ السَّعْدَآبَادِيِّ: مِثْلَهُ (۳).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: پدرم از سعدآبادی همین حدیث را روایت کرده است. - . ثواب الاعمال : ۹۳ -

**[ترجمه]

أقول

أوردنا بعض الأخبار فی باب لیله القدر.

**[ترجمه]برخی روایت‌ها را در باب شب قدر ذکر کردیم.

**[ترجمه]

«۳»

مَجَالِسُ الشَّیْخِ، عَنِ الْغَضَائِرِیِّ عَنِ التَّلَّعُکْبَرِیِّ عَنِ الْکُلَیْنِیِّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنْ أَبِیهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْمُغِیرَهِ عَنْ عَمْرٍو الشَّامِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ الشُّهُورَ عِنْدَ اللَّهِ اثْنا عَشَرَ شَهْراً فِی کِتابِ اللَّهِ یَوْمَ خَلَقَ السَّماواتِ وَ الْأَرْضَ فَغُرَّهُ الشُّهُورِ شَهْرُ اللَّهِ شَهْرُ رَمَضَانَ وَ قَلْبُ شَهْرِ رَمَضَانَ لَیْلَهُ الْقَدْرِ وَ نَزَلَ الْقُرْآنُ فِی أَوَّلِ لَیْلَهٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ فَاسْتَقْبِلِ الشَّهْرَ بِالْقُرْآنِ (۴).

کتاب فضائل الأشهر الثلاثه، عن أحمد بن علی بن إبراهیم عن أبیه علی بن إبراهیم: مثله.

ص: ۳۸۶

۱- ۱. معانی الأخبار ص ۲۲۸.

۲- ۲. أمالی الصدوق ص ۳۶.

۳- ۳. ثواب الأعمال ص ۹۳.

۴- ۴. الحدیث لا یوجد فی الأمالی المطبوع و رواه الشیخ فی التهذیب ج ۱ ص ۴۰۶ و رواه الصدوق فی الأمالی ص ۳۵.

**[ترجمه]مجالس شیخ: عمرو شامی از امام صادق علیه السلام روایت می کند که فرمود: شماره ماهها نزد خدا در کتاب خدا از آن روز که آسمان ها و زمین را بیافرید، دوازده ماه مقرر گشت؛ پس نخستین آن ماهها، ماه خداست و آن ماه رمضان است و قلب ماه رمضان شب قدر است و قرآن در اولین شب از ماه رمضان نازل شده است، پس آن ماه را با قرآن استقبال کنید. - . این حدیث در نسخه چاپی امالی یافت نشد و شیخ در کتاب تهذیب جلد ۱ صفحه ۴۰۶ آن را روایت کرده است و صدوق در امالی صفحه ۳۵ آن را روایت کرده است. -

کتاب فضائل الاشهر الثلاثۀ: همین حدیث روایت آمده است.

ناشر دیجیتالی : مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

**[ترجمه]

کلمه المصحّح

بسم اللّه الرّحمن الرّحیم

الحمد للّه و الصلاه و السلام علی رسول اللّه و علی آله أمناء اللّه.

و بعد: فقد تفضّل اللّه علینا و له الفضل و المنّ حیث اختارنا لخدمه الدین و أهله و قیّضنا لتصحیح هذه الموسوعه الکبری و هی الباحثه عن المعارف الإسلامیّه الدائره بین المسلمین: أعنی بحار الأنوار الجامعه لدرر أخبار الأئمّه الأطهار علیهم الصلوات و السلام.

و هذا الجزء الذی نخرجه إلی القرّاء الکرام، هو أوّل أجزاء المجلّد العشرین (کتاب الزکاه و الصدقه و الخمس و الصوم) و قد قابلناه علی نسخه الکمبانیّ ثمّ علی نسخه الأصل التی هی بخطّ ید المؤلّف العلّامه رضوان اللّه علیه و هی محفوظه عن الفاضل البحّاث الوجیه المؤفّق المکرّم المیرزا فخر الدین النصیریّ الأمینیّ وفّقه اللّه لحفظ کتب السلف عن الضیاع و التلف فی مکتبته الشخصیّه فقد تفضّل سماحته علینا بهذه النسخه الشریفه أمانه و أودعها للعرض و المقابله خدمه للدین و أهله فجزاه اللّه عنّا خیر جزاء المحسنین و إلیکم فیما یلی ثلاث صور فتوغرافیّه من هذه النسخه الشریفه.

و معذلک قابلناه علی نصّ المصادر أو علی الأخبار الأخر المشابهه للنصّ فی سائر الکتب، فسددنا ما کان فی النسخه من خلل و بیاض و سقط و تصحیف فإنّ المجلّد العشرین أیضا من مسوّدات قلمه الشریف رحمه اللّه علیه و لم یخرج فی حیاته إلی البیاض.

محمد الباقر البهبودیّ

ص: ۳۸۷

تصوير

وفصل الخطاب فاغثني الحي الذي لا تنام وانتم حكماء الله وبكم حكم الله وبكم عرف حق الله
لا اله الا الله محمد رسول الله انتم نور الله من بين ايدينا ومن خلفنا انتم سنة الله التي
بها سبق القضاء يا امير المؤمنين انا لكم مسلم تسليما لا اشرك بالله شيئا ولا اتخذ
من دونه وليا الحمد لله الذي هداني بكم وما كنت لاهتدي لولا ان هداني الله الله
اكبر الله اكبر الحمد لله على ما هدانا ذكر الصلاة والدعاء على دكة القضاء ثم امض الى دكة
القضاء فصل عليها ركعتين تقرا فيهما بعد الحمد ما اردت فاذا فرغت منهما وسلمت وسبحت تسبيح الزهراء
عليها السلام وقل يا مالكي ومملكي ومتغمدي بالنعم الجسام من غير استحقاق وجهي خاضع لما تعلوه الاقدام
لجلال وجهك الكريم لا تجعل هذه الشدة ولا هذه المحنة متصلة باستيصال الشافة
وامنحني من فضلك ما لم تمنح به احدا من غير مسألة انت القديم الذي لم تزل ولا تزال صل
على محمد وآل محمد واغفر لي وارحمني وزك عملي وبارك لي في اجلي واجعلني من عتقائك
وطلقائك من النار برحمتك يا ارحم الراحمين ذكر الصلاة والدعاء في بيت الطشت المتصل
بدكة القضاء تصلي هناك ركعتين فاذا سلمت وسبحت فقل اللهم اني ذخرت توحيدي اياك
ومعرفتي بك واخلاصي لك واقراري بربوبيتك وذخرت ولاية من انعمت علي بمعرفتهم
من بريتك محمد وعترته صلى الله عليهم ليوم فزعي اليك عاجلا وآجلا وقد فزعت اليك واليهم
يا مولاي في هذا اليوم وفي موقفي هذا وسألتك ما زكى من نعمتك وازاحة ما اخشاه من
نقمتك والبركة فيما رزقتنيه وتحصين صدري من كل هم وجائحة ومعصية في ديني و
دنياي وآخرتي يا ارحم الراحمين ذكر الصلاة والدعاء في وسط المسجد تصلي هناك ركعتين تقرا
في الاولى الحمد والصمد والثانية الحمد والكافرون فاذا سلمت وسبحت فقل اللهم انت السلام ومنك
السلام واليك يعود السلام ودارك دار السلام حينا ربنا منك بالسلام اللهم اني صليت
هذه الصلاة ابتغاء رحمتك ورضوانك ومغفرتك وتعظيما لمسجدك اللهم فصل على محمد
وآل محمد وارفعها في عليين وتقبلها مني يا ارحم الراحمين ثم امض الى الاسطوانة السابعة
وقف عندها مستقبل القبلة وقل بسم الله وبالله وعلى ملة رسول الله صلى الله عليه وآله ولا اله الا الله محمد
رسول الله السلام على ابينا آدم وامنا حواء السلام على هابيل المقتول ظلما وعدوانا

وبكم وجب القضاء و

الاولاء

ما ذكى خ ل

اقول وجدت في بعض مؤلفات قدماء اصحابنا انه يستحب ان تصلي في بيت الطشت بركعتين خ ل وهو متصل بدكة القضاء ركعتين فقد روي عن ابي عبد الله عليه السلام ذلك فاذا سلمت فقل وذكر الدعاء ثم قال السيد رحمه الله

صوره فتوغرافيه من نسخه الأصل و فيها خطّ المؤلّف العلّامه

ص: ٣٨٨

تصویر

لان في تخيل القبر او الاظهر هو الوجه الاول كما فهمه الشيخ رحمه الله وغيره وحكموا باستقبال القبر مطلقا
وهو الموافق للاخبار الاخر الواردة في زيارة البعيد فالاولى بما في يب احمد بن محمد بن عيسى عن ابن ابي
عمير عمن رواه قال قال ابو عبد الله عليه السلام اذا بعدت باحدكم الشقة ونأت به الدار فليعل على منزله وليصل
ركعتين وليوم بالصلوة الى قبورنا فان ذلك يصل الينا ويسلم على الائمة عليهم السلام من بعيد كما يسلم
عليهم من قريب غير انك لا يصح ان تقول اتيتك زائرا بل تقول في موضعه قصدتك بقلبي زائرا اذ
عجزت عن حضور مشهدك ووجهت اليك سلامي لعلمي انه يبلغك صلى الله عليك فاشفع
لي عند ربك جل وعز وتدعو بما احببت انتهى قوله ويسلم على الائمة عليهم السلام الى اخر الكلام من
الشيخ وليس من تتمة الخبر كما يظهر من الكافي ومما اوردنا في اول الباب يب كا العدة عن احمد بن محمد
عن القاسم عن جده عن الحسين بن ثوير بن ابي فاختة قال كنت انا ويونس بن ظبيان والمفضل بن عمر
وابو سلمة السراج جلوسا عند ابي عبد الله عليه السلام وكان المتكلم يونس وكان اكبرنا سنا فقال له جعلت فداك
اني كثيرا ما اذكر الحسين صلوات الله عليه فاي شيء اقول فقال قل صلى الله عليك يا ابا عبد الله تعيد ذلك
ثلثا فان السلام عليه يصل اليه من قريب ومن بعيد اقول قال الشهيد رحمه الله في الذكرى قال ابن زهرة
رحمه الله من زار وهو مقيم في بلده قدم الصلوة ثم زار عقيبها وقال رحمه الله في الدروس يستحب
زيارة النبي والائمة صلى الله عليهم كل يوم جمعة ولو من البعيد واذا كان على مكان عال كان افضل اقول
لا يبعد القول بالتخيير للبعيد بين تقديم الصلوة وتأخيرها لورود الروايتين بهما كما عرفت وما ذكره رحمه الله
من جواز الزيارة في اي مكان تيسر وان لم يكن موضعا عاليا لا يخلو من قوة لعمومات بعض ما مر من الاخبار
وان كان الافضل والاحوط ايقاعها في سطح عال او صحراء ق زيارة للحسين صلوات الله عليه
من بعد البلاد السلام عليك يا ولي الله السلام عليك يا حجة الله السلام عليك يا نور الله في
ظلمات الارض السلام عليك يا امام المؤمنين وسلالة النبيين والوصيين وشاهد يوم الدين
السلام على جدك رسول الله سيد المرسلين وخاتم النبيين السلام على ابيك امير المؤمنين ووارث
علم النبيين السلام على امك فاطمة بنت رسول الله رب العالمين السلام على اخيك وشقيقك الحسن
امام المؤمنين وحجة رب العالمين اشهد انك واباءك الذين كانوا من قبلك وابناءك
الذين من بعدك موالي واوليائي واشهد انكم اصفياء الله وحجته البالغة على خلقه انتجبكم

للمستقبل يكون عقب علي بن الحسين عم على يسار المستقبل كما اذا كان عند القبر واستقبل القبلة يكون كذلك ولا يبعد ان يكون القبلة تصحيف القبر
ثم اعلم انا قد اوردنا زيارة جامعة للبعيد في باب زيارة النبي صلى الله عليه وآله من البعيد فلا نعيده
وخيرته

صوره فتوغرافيه للصفحه الأولى من نسخه الأصل و فيها خطّ المتضلّع الخبير المرزا عبد اللّه أفندىّ صاحب رياض العلماء ره أنشأ خطبه الكتاب بخطّ يده و صدّره بها و الصوره التى تليها أوّل صفحه من نسخه الأصل ترى فيها خطّ المؤلّف العلّامه قدّس سرّه و فى أعلاها خطبه الكتاب بإنشائه لم يضرب عليها بعد و هذه النسخه لخزانه كتب الفاضل الخبير المرزا فخر الدين النصيرىّ.

ص: ٣٨٩

دائمة كثيرة متصلة لا انقطاع لها ولا زوال لها اسأله بكم واقدمكم امام حوائجي فكونوا
لي شفعاء يا سادتي في فكاك رقبتي من النار وان يقضي لي بكم حوائجي كلها للآخرة والدنيا
وان يكفيني واهلي وولدي والمؤمنين والمؤمنات شر كل ذي شر من الجن والانس
من صغير او كبير فقد رجوت ان لا انصرف من مشهدك يا مولاي صلوات الله عليك الا
بقضاء حوائجي وما فزعت اليك فيه ورجوته من حسن معونته وبركته بزيارتك
بركته زيارتك نسخه م

صلوات الله عليك وعلى الائمة من آبائك والائمة من ولدك ورحمة الله وبركاته
ثم قبل الضريح وقل السلام عليكم يا آل محمد يا آل الله وانصاره وظلال الله واولاده لا ابذل
لكم مودتي ومحبتي ومواساتي ومالي فانها مذخورة ونصرتي لكم معدة حتى ياذن الله
لكم فان امرتموني يا موالي اطعت وان نهيتموني يا سادتي كففت وان استنصرتموني
يا قادتي نصرت وان استغثتموني يا سادتي اغثت وان استنجدتموني يا هداتي انجدت
وان استعبدتموني يا ولاتي تعبدت فلكم يا ائمتي عبوديتي بعد الله تعالى طوعا
سرمدا وعليكم سلامي وتحياتي سلاما مجددا وصلوات الله عليكم ورحمة الله وبركاته
فاذا اردت الوداع فقل قد قضيت يا مولاي بعض الارب من زيارتك ولو فعلت
يا مولاي ما يجب علي لجعلت عرصتك دار اقامة ولكنني من ابناء الدنيا الكدح فيها
كما جرت عادة من مضى فاسأل الله البار الرحيم ان يصلي على محمد وآله وان لا يجعله
آخر العهد من زيارتكم وجميع المؤمنين انه ارحم الراحمين وهو على كل شيء قدير
ثم ادع الله كثيرا بما اردت ان شاء الله تعالى اقول اوردت في هذا الكتاب من الجوامع بعد المخصوص
صلوات الله عليهم اجمعين لكن افضلها واوثقها الثانية ثم الاولى والرابعة والخامسة والسادسة
والسابعة ثم العاشرة والثالثة ورايت في بعض الكتب زيارات جامعة اخرى تركتها
اما لعدم الوثوق بها او لتكرر مضامينها مع ما نقلناه وقد ذكر الكفعمي ايضا جامعة كبيرة
في البلد الامين اوردتها في اعمال يوم الجمعة وفيما ذكرناه كفاية ان شاء الله تعالى باب
آخر في زيارتهم عليهم السلام في ايام الاسبوع والصلوة والسلام عليهم مفصلا محمد بالاسناد
الى الصدوق عن ابن المتوكل عن علي بن ابرهيم عن عبد الرحمن بن احمد الموصلي عن الصقر بن ابي دلف

ومرت جامعة في باب زيارة النبي صلى
من البعد ص

بسمه تعالی

إلی هنا انتهی الجزء الأول من المجلّد العشرین من کتاب بحار الأنوار و هو الجزء الثالث و التسعون حسب تجزئتنا یحتوی علی إثنین و خمسین بابا من أبواب کتاب الزکاه و الصدقه و الخمس و الصوم کما تراه فی الفهرس و یلیه فی الجزء السابع و التسعین باقی أبواب الصوم و کتاب الإعتکاف و شطر من أعمال السنه بحول اللّه و قوّته.

و لقد بذلنا جهدنا فی تصحیحه و مقابلته فخرج بعون اللّه و مشیئته نقیّا من الأغلاط إلّا نزراً زهیداً زاغ عنه البصر و کلّ عنه النظر لا یکاد یخفی علی القراء الکرام و من اللّه نسأل العصمه و الإعتصام.

السیّد إبراهیم المیانجی محمّد الباقر البهبودی

ص: ۳۹۱

**[ترجمه]ص: ۳۸۷

ص: ۳۸۸

تصویر

ص: ۳۸۹

ص: ۳۹۰

ص: ۳۹۱

**[ترجمه]

فهرس ما فی هذا الجزء من الأبواب

عناوین الأبواب/ رقم الصفحه

ص: ۳۹۲

ص: ۳۹۳

ص: ۳۹۴

ص: ۳۹۵

**[ترجمه]ص: ۳۹۲

ص: ۳۹۳

ص: ۳۹۴

ص: ۳۹۵

**[ترجمه]

تعريف مركز

بسم الله الرحمن الرحيم

هَلْ يَسْتَوِى الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

الزمر: ۹

المقدمة:

تأسّس مركز القائمية للدراسات الكمبيوترية فی أصفهان بإشراف آية الله الحاج السيد حسن فقيه الإمامی عام ۱۴۲۶ الهجری فی المجالات الدينية والثقافية والعلمية معتمداً علی النشاطات الخالصة والدؤوبة لجمع من الإخصائيين والمثقفين فی الجامعات والحوزات العلمية.

إجراءات المؤسسة:

نظراً لقلة المراكز القائمة بتوفير المصادر فی العلوم الإسلامية وتبعثرها فی أنحاء البلاد وصعوبة الحصول علی مصادرها أحياناً، تهدف مؤسسة القائمية للدراسات الكمبيوترية فی أصفهان إلی التوفير الأسهل والأسرع للمعلومات ووصولها إلی الباحثين فی العلوم الإسلامية وتقدم المؤسسة مجاناً مجموعة الكترونية من الكتب والمقالات العلمية والدراسات المفيدة وهی منظمة فی برامج إلكترونية وجاهزة فی مختلف اللغات عرضاً للباحثين والمثقفين والراغبين فيها.

وتحاول المؤسسة تقديم الخدمة معتمدة علی النظرة العلمية البحتة البعيدة من التعصبات الشخصية والاجتماعية والسياسية والقومية وعلی أساس خطة تنوی تنظيم الأعمال والمنشورات الصادرة من جميع مراكز الشيعة.

الأهداف:

نشر الثقافة الإسلامية وتعاليم القرآن وآل بيت النبیّ عليهم السلام

تحفيز الناس خصوصا الشباب علی دراسة أدقّ فی المسائل الدينية

تنزيل البرامج المفيدة فی الهواتف والحاسوبات واللابتوب

الخدمة للباحثين والمحققين فی الحوازت العلمية والجامعات

توسيع عام لفكرة المطالعة

تهميد الأرضية لتحريض المنشورات والكتّاب علی تقديم آثارهم لتنظيمها فی ملفات الكترونية

السياسات:

مراعاة القوانين والعمل حسب المعايير القانونية

إنشاء العلاقات المترابطة مع المراكز المرتبطة

الاجتنباب عن الروتينية وتكرار المحاولات السابقة

العرض العلمی البحت للمصادر والمعلومات

الالتزام بذكر المصادر والمآخذ فى نشر المعلومات
من الواضح أن يتحمل المؤلف مسؤولية العمل.

نشاطات المؤسسة:
طبع الكتب والملزمات والدوريات
إقامة المسابقات فى مطالعة الكتب
إقامة المعارض الالكترونية: المعارض الثلاثية الأبعاد، أفلام بانوراما فى الأمكنة الدينية والسياحية
إنتاج الأفلام الكرتونية والألعاب الكمبيوترية
افتتاح موقع القائمية الانترنتى بعنوان : www.ghaemiyeh.com
إنتاج الأفلام الثقافية وأقراص المحاضرات و...
الإطلاق والدعم العلمى لنظام استلام الأسئلة والاستفسارات الدينية والأخلاقية والاعتقادية والردّ عليها
تصميم الأجهزة الخاصة بالمحاسبة، الجوال، بلوتوث Bluetooth، ويب كيوسك kiosk، الرسالة القصيرة ((sms
إقامة الدورات التعليمية الالكترونية لعموم الناس
إقامة الدورات الالكترونية لتدريب المعلمين
إنتاج آلاف برامج فى البحث والدراسة وتطبيقها فى أنواع من اللابتوب والحاسوب والهاتف ويمكن تحميلها على ٨ أنظمة؛
JAVA.١
ANDROID.٢
EPUB.٣
CHM.۴
PDF.۵
HTML.۶
CHM.٧
GHB.٨
إعداد ۴ الأسواق الإلكترونية للكتاب على موقع القائمية ويمكن تحميلها على الأنظمة التالية
ANDROID.١
IOS.٢
WINDOWS PHONE.٣
WINDOWS.۴

وتقدّم مجاناً فى الموقع بثلاث اللغات منها العربية والانجليزية والفارسية

الكلمة الأخيرة

نتقـدم بكلمـة الشـكر والتقـدير إلى مكاتب مراجع التقليـد منظمات والمراكز، المنشورات، المؤسـسات، الكتّاب وكل من قدّم لنا المساعدة فى تحقيق أهدافنا وعرض المعلومات علينا.
عنوان المكتب المركزى

أصفهان، شارع عبد الرزاق، سوق حاج محمد جعفر آباده ای، زقاق الشهيد محمد حسن التوكلى، الرقم ١٢٩، الطبقة الأولى.

عنوان الموقع : : www.ghbook.ir

البريد الالكترونى : Info@ghbook.ir

هاتف المكتب المركزى ٠٣١٣٤٤٩٠١٢٥

هاتف المكتب فى طهران ٨٨٣١٨٧٢٢ ـ ٠٢١

قسم البيع ٠٩١٣٢٠٠٠١٠٩شؤون المستخدمين ٠٩١٣٢٠٠٠١٠٩.